

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Манкеш Ақсәуле Ерженбайқызының 70 жылдық
мерейтойына арналған «МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ:
ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР» атты

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ФОРУМНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

11 сәуір 2025 жыл

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНОГО ФОРУМА

посвященный к 70-летию профессора, доктора педагогических наук
Манкеш Аксауле Ерженбаевны «СОВРЕМЕННОЕ ДОШКОЛЬНОЕ
ОБРАЗОВАНИЕ: ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ»

11 апреля 2025 года

MATERIALS THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC FORUM

dedicated to the 70th anniversary
of Professor, Doctor of Pedagogical Sciences Mankesh Aksaule Yerzhenbaevna
“MODERN PRESCHOOL EDUCATION: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES”

April 11, 2025

АЛМАТЫ/ALMATY

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

**АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ
ABAI KAZAKH NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY**

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Манкеш Ақсәуле Ерженбайқызының 70 жылдық мерейтойына арналған
**«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ:
ТӘЖІРІБЕ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР»**
атты халықаралық ғылыми форумның
МАТЕРИАЛДАРЫ
11 сәуір 2025 жыл

МАТЕРИАЛЫ
международного научного форума посвященный к 70-летию профессора, доктора педагогических
наук Манкеш Аксауле Ерженбаевны **«СОВРЕМЕННОЕ ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**
11 апреля 2025 года

MATERIALS
the international scientific forum dedicated to the 70th anniversary
of Professor, Doctor of Pedagogical Sciences Mankesh Aksaule Yerzhenbaevna
“MODERN PRESCHOOL EDUCATION: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES”

**April 11, 2025
Алматы/Almaty**

УДК 373.2
ББК 74.10
П23

Бас редактор/Главный редактор: профессор, с.ғ.к. Б.А. Тілеп
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Бас редактордың орынбасары / Заместитель главного редактора:
Е. Сұлтан – PhD, қауымдастырылған профессор,
Зерттеу қызметі және инновация жөніндегі проректор

Редакция алқасы/Редакционная коллегия:

М.А. Абсатова – п.ғ.д., профессор, Ғылым департаментінің директоры
Г. Абаева – п.ғ.к., доцент, Педагогика және психология факультетінің директоры.
А. Жакупова – PhD, Педагогика және психология факультеті директорының ғылым және
халықаралық байланыстар жөніндегі орынбасары.
Ұ. Қыяқбаева – п.ғ.к., профессор, Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика
кафедрасының меңгерушісі.

Басылымға жауапты / Ответственный за выпуск:

А. Ауезова – п.ғ.м., Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының
оқытушысы.

П23

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор А.Е. Манкештің 70 жылдық мерейтойына арналған «Мектепке дейінгі заманауи білім беру: тәжірибе және перспективалар» атты халықаралық ғылыми форумның материалдар жинағы. /11 сәуір 2025 жыл/ Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті – Алматы: Абай ат.ҚазҰПУ, 2025. – 412 б.

Сборник материалов международного научного форума посвященный к 70-летию профессора, доктора педагогических наук А.Е. Манкеш «Современное дошкольное образование: опыт и перспективы». /11 апреля 2025 года/ Казахский национальный педагогический университет имени Абая – Алматы: КазНПУ им.Абая, 2025 – 412 с.

Collection of materials the international scientific forum dedicated to the 70th anniversary of Professor, Doctor of Pedagogical Sciences A.E. Mankes «Modern preschool education: experience and perspectives». /April 11, 2025/ Abai kazakh national pedagogical university-Almaty: Abai University, 2025 - 412 p.

ISBN 978-601-353-356-8

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор А.Е. Манкештің 70 жылдық мерейтойына арналған «Мектепке дейінгі заманауи білім беру: тәжірибе және перспективалар» атты халықаралық ғылыми форумның материалдары енгізілген.

ISBN 978-601-353-356-8

**УДК 373.2
ББК 74.10**

ҚҰРМЕТТІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ФОРУМ ҚАТЫСУШЫЛАРЫ МЕН ҚОНАҚТАРЫ!

Барлықтарыңызды бүгінгі 11-сәуір педагогика ғылымдарының докторы, профессор Манкеш Ақсәуле Ерженбайқызының 70 жылдық мерейтойына арналған «Мектепке дейінгі заманауи білім беру: тәжірибе және перспективалар» атты халықаралық ғылыми форумның ашылуымен шын жүректен құттықтаймын!

Бүгін біз халықаралық ғылыми форумға қатысушы ғалымдарды, ғылыми ұйым қызметкерлерін, мектепке дейінгі ұйым басшылары, әдіскерлері және педагогтерін, сондай ақ, Англия, Ресей, Белорус, Өзбекстан, Қырғызстаннан келген әріптестерімізді қарсы алуға қуаныштымыз.

Дәстүрлі түрде халықаралық ғылыми форумға жоғары қызығушылықпен келіп түскен өтінімдердің көптігі осы іс-шараның маңыздылығы мен қажеттілігін көрсетеді.

Халықаралық ғылыми педагогикалық форумның мақсаты - мектепке дейінгі білім беру саласындағы заманауи үрдістерді, инновациялық тәжірибелерді және ғылыми-теориялық зерттеулерді талқылау, сондай-ақ түрлі елдердің білім беру жүйелеріндегі озық тәжірибелермен алмасу арқылы мектепке дейінгі білім сапасын арттырудың тиімді жолдарын айқындау.

Бүгінгі форум – біз үшін үлкен ғылыми және кәсіби маңызды алаң. Бұл – түрлі елдер мен аймақтардан жиналған педагог-ғалымдардың, тәжірибелі тәрбиешілер мен зерттеушілердің басын қосып, мектепке дейінгі білім беру саласының өзекті мәселелерін талқылауға, заманауи үрдістермен танысуға және болашаққа бағытталған жаңа идеялар ұсынуға таптырмас мүмкіндік.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру тек баланың алғашқы таным көзі ғана емес, сонымен қатар оның тұлғалық дамуының, әлеуметтік бейімделуінің және болашақ білім жолына дайындығының іргетасы болып табылады. Сондықтан біз бұл саланы үздіксіз жетілдіріп, заманауи әдіс-тәсілдермен, цифрлық технологиялармен байытуға тиіспіз.

Біздің форум тәжірибе мен ғылыми ізденістердің тоғысқан нүктесіне айналып, халықаралық әріптестікке жол ашатынына сенімдімін. Форум аясында ұсынылатын баяндамалар, шебер сыныптар мен пікірталастар баршаңыз үшін пайдалы тәжірибе мен тың идеялардың көзі болады деген сенімдемін.

Құрметті әріптестер!

Баршаңызға жемісті еңбек, шығармашылық табыс, жаңа ғылыми ашылымдар мен кәсіби серіктестік тілеймін. Форум жұмысы табысты өтсін!

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ОЗНОКОМЛЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ ПРОФЕССИЯМ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

**Джамилова Н.Н. - профессор кафедры "Методика дошкольного образования",
факультета "Дошкольного образования" ТГПУ им. Низами
Республика Узбекистан, Ташкент**

Аннотация: В статье представлен сравнительный анализ работы, проводимой по формированию интересов дошкольников к профессиям в зарубежных странах, в том числе в России, Германии, Финляндии и Корее.

Ключевые слова: Дошкольный период, старший дошкольный возраст, профессиональный интерес, выбор профессии, игры на профориентацию, занятия, беседы о профессиях.

ANALYSIS OF THE PROBLEMS OF INTRODUCING PRESCHOOL CHILDREN TO PROFESSIONS IN FOREIGN COUNTRIES

Abstract. The article presents a comparative analysis of the work carried out on the formation of interests in the choice of professions for preschool children in foreign countries, including Russia, Germany, Finland, Korea.

Key words: Conversations about the preschool period, preschool adulthood, interest in the profession, choice of profession, games that introduce professions, activities, professions.

Introduction. Resolution No. PQ-4312/3106 of May 10, 2019 "On approval of the concept of development of preschool education system of the Republic of Uzbekistan until 2030" further improvement of preschool education system, healthy, active, adapted to society the formation of the child's personality consciousness, the wide introduction of innovative and ICT in the educational process in preschool educational organizations, the implementation of STEAM educational elements in preschool educational organizations, as well as the development of free professional interests of children, focused on the individual, creation of a free creative environment is defined as a priority task. Along with these tasks, it is important to develop technologies aimed at developing children's intellectual and cognitive abilities. It is very important to use the innovative method of identifying children with the help of digital electronic technology in forming their interest in the free profession.

RESEARCH METHODS. Systematization and analysis of theoretical, scientific-theoretical sources, analysis of philosophical, pedagogical and methodical literature on the research problem, comparison, analogy and generalization of its results, analysis of the results of direct pedagogical activity

RESEARCH DISCUSSION. On a global scale, in Russia, South Korea, Finland, Germany, Great Britain and other countries, the development of creative technologies aimed at increasing the psychophysiological, intellectual and creative potential of children, the creation of an innovative educational environment in preschool educational institutions, and the development of children, profession -scientific and practical researches are being conducted on the improvement of mechanisms of quality indicators of pre-school education based on innovative approaches based on vocational guidance, modern information and communication technologies

For example, in South Korea, scientific research was conducted on the development of psychophysiological capabilities of children, in Finland, on the development of creative technologies aimed at increasing their creative potential, and on the development of creative technologies aimed at increasing their intellectual and creative potential, and on the creation of an individual-oriented innovative educational environment in preschool educational organizations.

In Russia, partial programs for vocational guidance of preschool children have been developed. VP Kondrashov developed a program called "Kalesidoscope of Professions". The main goal of the program is the need to introduce children to different professions from a young age. The main professions: teacher, nurse, stylist, seller, builder, driver, ship captain, police officer, cook, shifter, artist. To create a natural environment, more play sets related to these professions were used.

Also, the purpose of the partial program "Professional Tape" ("Professional tape") in pre-school educational institutions is to familiarize children with the work duties of professionals. Job duties: sewing,

food production, construction, etc. Types of professions: lifeguard, theater director, conductor, teacher, librarian, mechanical engineering and farmers, food workers, industry, etc. The content of the program is based on the four-level classification by EA Klimov according to the four features of the classification of occupations. The program is planned taking into account its first two levels:

The first level is professions

"Man-Wild Nature";

"Human technology and inanimate nature";

"Man-to-man";

"Man is a symbolic system";

"Human-artistic image";

Second level – classes of professions:

"Gnostic Professions";

"Changing occupations";

"Research Professions".

In Korea, the entire education system is aimed at early identification of children's interests and targeted careers. Korean children are not used to playing in the store, hospital, school, using hand-made objects and rich imaginations as we did when we were children. Everything here is real. Parents child all day **Kidzania** They bring to (Kidzania) and hand over the child to specialist teachers and go to the waiting room for parents, where they can watch TV, work on the computer, eat, talk with friends. There is a strict ban here: adults are not allowed to move around the game city, it is a zone for children only! Kidzania is designed like a real city. There are cafes and shops, hotels, service and entertainment institutions, government offices. Children work in all workplaces.

There are various organizational forms and types of institutions for preschool children **in Germany** . This variety determines the freedom to choose the kindergarten's pedagogical strategy, program, etc. On the basis of common regulatory documents, pedagogues and parents jointly develop a concept of kindergarten life, as well as a work plan for a specific group, activity program or a specific time. For example, in the work plan of one of the Munich kindergartens: "Learning the life of animals: Monday - reading books about animals; Tuesday - drawing animals; Wednesday - modeling animals from salted dough; Thursday - games with modeled animals; Friday - excursion to the zoo.

Children's psychological development is observed in Germany . One of the most frequently used tools is the Kuno Bellers Entwicklungstabelle development charts. But since there are almost no psychologists in kindergartens, monitoring is carried out by pedagogues. The teacher observes the child's behavior every day and records his characteristics in special tables.

Each behavioral parameter is defined according to three levels:

– " the child always does it "(high level);

– " the child does it sometimes "(middle level);

– " the child does not do it " low level).

Professions are mainly introduced with the participation of parents who are invited to the kindergarten. Children get to know the profession in a theoretically organized way, and in practice they visit their parents' workplaces in groups. In Germany, there is a separate portal on the Internet for parents about this topic: Das Elternportal von planet-beruf.de. This portal is mainly intended for parents of school-aged children. Taking into account the psychological characteristics of children of preschool age, the educational process is carried out in the form of a game. The games are organized by the leaders of the game groups. Playgroup leaders organize and lead groups of children that meet regularly. Playgroup leaders counsel and nurture children from about two and a half ears of age until compulsory school enrollment. In groups of up to ten children, they meet for several hours once or several times a week. Leaders of playgroups in their work manage the needs of each child and group, as well as the educational concept. By carefully observing, they recognize needs and choose stimulating activities. Preschool children get to know each other and their surroundings primarily through play, while they constantly get new impressions. The task of playgroup leaders is to support and accompany children's free play.

The Finnish education system requires special attention. It is a country with rich experience in the field of education, training and development of the young generation, especially children of preschool age. Approaches to raising children in kindergartens are determined by the experience and traditions of Finnish society. However, there is no uniform educational program for kindergartens.

The standard is replaced by State priorities and goals and the National Curriculum. The state determines the course of action towards certain educational results and the necessary conditions for their achievement,

while each institution independently chooses the principles of child education. The internal policy of each kindergarten is coordinated with the subjects defined in the curriculum, with parents. It is their right and duty to influence the quality of their children's care and education. The main task of a kindergarten is to support parents in raising a child.

One of the tasks of preschool education is to develop the child's communication and socialization skills, that is, they are able to interact with each other and be in a peer group, plan their actions and develop the child's independence. 'rgatadi.. Within three months from the day of arrival in kindergarten , pedagogues monitor the child, and then draw up an individual development plan together with the child's parents. It is worth noting that there is a child of any age. Since childhood, he knows that he can hear himself, influence the situation and be a participant in the educational process. All points are signed: what the child does on his own and what he needs help with. Recommendations are given to parents. Changes are made to the plan once a ear. A necessary condition for the successful development of preschool education is that all participants in the educational process must follow this plan. At the beginning of 2015, the law on compulsory pre-school education came into force in Finland. From the point of view of the Finnish education system, educational institutions cannot change if the pedagogues do not have professional skills. The teacher is the main resource. All pedagogues of educational institutions have a master's degree in higher education.

Currently, Finland has an advanced career guidance system that provides resources to different categories of the population throughout the life course of a person.

Traditionally, the development stages of the career guidance system in Finland are related to the development stages of the national economy and cover the following periods:

- 1930-1960. - industrialization; traditional career path;
- 1960-1990. - welfare state (post-industrial); comprehensive consulting;
- 1990-our time is a post-professional (information) society. The concept of "building your life".

Orientation of preschool children to a profession, taking into account the free choice of the child in game activities, organizing a developing environment around him for the full manifestation of his interests and abilities, taking into account factors such as the content development, complexity, and change of game activities is carried out without

British people often send their children to kindergartens at the age of three or four. Preschool education lasts until the child is seven ears old and includes instruction in reading, writing, and arithmetic. As a rule, children's development happens in the form of play. Many private schools in the country have preparatory classes for children from the age of five. Preschool education usually starts at the age of 2-3 and ends at the age of 5. This step is optional, but most parents choose to send their children to what are called preschools or playschools in England.

The main goal of preschool is to help children learn to communicate and understand other people. There, they acquire basic knowledge about society and the world around them, as well as develop literacy and mathematical skills. Under the guidance of teachers, children play with clay, draw, sculpt, learn songs and perform exercises. Classes are held for 15 hours per week, and the academic load is 570 hours per ear. From mobile applications in the UK on career guidance for pre-school children (For example: <https://www.youtube.com/watch?v=f7QljPn3NME> , <https://www.youtube.com/watch?v=Qh-bNWwRokI>) widely used.

By introducing children to job titles and their associated working conditions, they can begin to understand the variety of careers available and get an idea of where people can put their skills and experience to use. At the same time, interactive activities, such as: combination games, role-playing games, career growth, work sequence, etc., are organized according to the algorithm. Children's vocabulary will be expanded through Vocational Vocabulary, learning occupational phrases related to each introduced occupation.

RESEARCH RESULTS

Based on our analysis of e-learning programs and platforms, we have classified the following career e-introduction software:

T/r	APPENDIX	ORGANIZER	Youth	CONTENT
1	"Professions for children"	Hippo Children's Games	3+	A child can enter the world of professions and work as a wedding planner, police officer, fire inspector, ice cream seller. The main characters are pink hippos and other animals drawn in the spirit of Peppa. The ice cream

				vendor produces ice cream of the desired color, the switcher - from the hydraulic part, correctly assembles the pipes for. The doctor (in our case, the radiologist) distributes the images correctly. The only downside of the app is the large amount of advertising.
2	"Teaching Vocations"	TML Studios educational games for kids	3+	You can get acquainted with more than twenty professions in the program. This program is suitable for small children: it contains only pictures with the names of professions and voice interpretation.
3	Veterinary doctor	y-Group games	3+	An app for those who love to take care of animals, suitable for boys and girls. There are many animals in the reception of the veterinary clinic and each of them has different diseases. The doctor (child) in the room is invited to choose how to treat the animal.
4	Small switches	Fox & Sheep	3+	A two-story house is a substation where every employee is busy with something: one washes the car, the other coils the hoses.. A young player in those quiet hours when the townspeople follow fire safety rules directs you to feel like a detective and find lost things. Cabinets and doors can be opened and searched for a specific item. But as soon as a phone call is heard, everything is dropped and rescuers are helped to climb into an ambulance, helicopter or boat.
5	Pepi Hospital	Pipe Play	3+	And in the Pepi Hospital application, the child can really feel like a doctor. To begin with, only two halls are open - dental and functional diagnostic hall. With certain actions, you can fully diagnose the patient or check and seal his teeth.
6	Occupation: Astronomer	Star Walk	Up to 8 ears old	This is a program that introduces a child to space in an interesting way. There are no complicated terms and formulas, just a visual representation of the solar system, constellations and other celestial bodies.
7	Occupation: Programmer	CodeSpark Academy	Up to 8 ears old	A mobile app to learn programming specially designed for kids. Here, the basics of programming are explained in a simple game style, according to which a child can clearly understand his interest in this activity.

REFERENCES:

1. Decision No. PQ-4312/3106 dated May 10, 2019 "On approval of the concept of development of the preschool education system of the Republic of Uzbekistan until 2030"

2. Nargiza N. Djamilova, Nilufar Z. Imamova, Irina N. Kim, Dono N. Marasulova. The Technology of Using Electronic Software in Developing the Interest of School Children in Choosing a Profession Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 44 No. 6 (2023)

3. N.N.Jamilova, Sh.T.Khasanova, N.Z.Imamova Creation of an Innovative Model "Smart Kindergarten", Focused on The Free Choice of Profession by Children in Preschool Educational Organizations. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED SCIENCES. Volume: 04 Issue: 12 | Dec 2023 ISSN: 2660-5317 <https://cajotas.centralasianstudies.org>

4. N.N.Djamilova, D.Isabekova, O.Abduqodirova DIRECTING PRESCHOOL CHILDREN TO PROFESSION AT THE EARLY AGE SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 2 ISSUE 9 SEPTEMBER 2023 UIF-2022: 8. 2 | ISSN: 2181-3337 | SCIENTISTS.UZ

5. Djamilova Nargiza Nuritdinovna Education of physical culture in children of preschool age. Preschool education: international experience and modern approaches "Proceedings of the international scientific and practical conference 2021, May 27, Tashkent 80-81b. 3

6.. Котлар И.А, Смирнова Э. О Игра в детских садах Германии и России. 2016, Вolumes 5 No. 1, n39-45

7..N Djamilova, D Isabekova, O Abduqodirova DIRECTING PRESCHOOL CHILDREN TO PROFESSION AT THE EARLY AGE - Science and innovation, 2023

8.. Смирнова Э.Р., Гударева О. _ Б Игра и произвольность современных дошкольников. Вопросы психологии 2013, No. 2 C15-24.

9. Аюбян Л.М, Козхевникова А.В, Шапиева И.Н. Профорентационная работа Глубокий -2021, 56с

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО - КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Солиев Илхомжан Собирович - Заведующий кафедры дошкольного образования, доктор философских наук по педагогике (PhD) доцент Ферганского государственного университета Республики Узбекистан

Джумабаева Гулбану Бердибаевна - преподаватель-ассистент Нокусского государственного педагогического института имени Ажинияза Республики Узбекистан

Аннотация. Статья посвящена актуальным вопросам использования информационных технологий в дошкольном образовательном учреждении. Раскрываются основные направления развития ИКТ и области их применения в ДОУ, анализируются условия их эффективности. Доказывается преимущество информационно-коммуникационных технологий перед традиционными средствами обучения дошкольников. Особое внимание уделяется вопросу защиты здоровья ребенка при работе с компьютером.

Современную жизнь человека невозможно представить без информационно-коммуникационных технологий. Уже в дошкольном возрасте дети должны начать познавать мир, где наука и техника активно развиваются. Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе дошкольных образовательных учреждений, является одной из самых актуальных проблем дошкольной педагогики на сегодняшний день.

Ключевые слова: образовательное пространство, дошкольное образование, информационные ресурсы, информационно-коммуникационные технологии, детский сад, интерактивное обучение, игровые технологии.

APPLICATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL ORGANIZATION

Annotation. The article is devoted to current issues of using information technologies in preschool educational institutions. The main directions of ICT development and areas of their application in preschool educational institutions are revealed, the conditions of their effectiveness are analyzed. The advantages of information and communication technologies over traditional means of teaching preschoolers are demonstrated.

Particular attention is paid to the issue of protecting the child's health when working with a computer. It is impossible to imagine modern human life without information and communication technologies. Already at preschool age, children should begin to learn about the world, where science and technology are actively developing. The use of information and communication technologies in the educational process of preschool educational institutions is one of the most pressing problems of preschool pedagogy today.

Key words: educational space, preschool education, information resources, information and communication technologies, kindergarten, interactive learning, gaming technologies.

В условиях современного развития общества и производства невозможно себе представить мир без информационных ресурсов. Современное информационное пространство требует владения компьютером не только в начальной школе, но и в дошкольном детстве.

На сегодняшний момент можно однозначно утверждать, что мир шагнул далеко вперед. Современные дети, еще не научившись уверенно держать ложку или пресловутый карандаш, уже с огромным интересом управляют с маминим телефоном, листая фотографии и просматривая видео. Уже с рождения ребенка окружает мир компьютеров, планшетов, смартфонов и других цифровых устройств. Выбирая между погремушкой и гаджетом, малыш потянется конечно же к смартфону. Но это естественный процесс нашего времени.

Современные информационные технологии все активнее врываются в нашу жизнь, и дошкольные образовательные учреждения, как носители культуры и знаний, не могут оставаться в стороне.

Информатизация ДОУ – это необходимая реальность. Использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) педагогами ДОУ, на сегодняшний день является неотъемлемой частью их работы. Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) – это комплекс учебно-методических материалов, технических и инструментальных средств вычислительной техники в учебном процессе, формах и методах их применения для совершенствования деятельности специалистов учреждений образования (администрации, воспитателей, специалистов), а также для образования (развития, диагностики, коррекции) детей.

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в детском саду – актуальная проблема современного дошкольного воспитания.

Сочетание ИКТ связано с двумя видами технологий: информационными и коммуникационными.

«Информационная технология – комплекс методов, способов и средств, обеспечивающих хранение, обработку, передачу и отображение информации и ориентированных на повышение эффективности и производительности труда». На современном этапе методы, способы и средства напрямую взаимосвязаны с компьютером (компьютерные технологии).

Коммуникационные технологии определяют методы, способы и средства взаимодействия человека с внешней средой (обратный процесс также важен). В этих коммуникациях компьютер занимает свое место. Он обеспечивает, комфортное, индивидуальное, многообразное, высокоинтеллектуальное взаимодействие объектов коммуникации. Соединяя информационные и коммуникационные технологии, проецируя их на образовательную практику необходимо отметить, что основной задачей, которая стоит перед их внедрением является адаптация человека к жизни в информационном обществе.

Современную жизнь человека невозможно представить без информационно-коммуникационных технологий. Уже в дошкольном возрасте дети должны начать познавать мир, где наука и техника активно развиваются. Использование информационно-коммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе дошкольных образовательных учреждений, является одной из самых актуальных проблем дошкольной педагогики на сегодняшний день.

В дошкольном возрасте большое значение имеет развитие у детей таких навыков, как внимания, памяти, мышления, развития речи, мелкой пальчиковой моторики. В этом помогает педагогам использование в организованной деятельности и в игре ИКТ. С их помощью воспитываются у дошкольников такие качества, как самостоятельность, усидчивость, собранность, сосредоточенность, а также развиваются интеллектуальные способности ребенка.

Использование интерактивной доски имеет большое практическое значение для разностороннего развития личности детей. Дотрагиваясь до неё, они видят различные изображения, начинают думать абстрактно, фантазировать при этом активно развиваются мыслительные процессы, мир вокруг детей становится сказочным и необычным.

Детство – это маленький волшебный островок, где каждый прожитый день наполнен необычайными тайнами и волшебством. И мечта маленького жителя такого острова – окунуться в таинственный мир приключений. Ведущим видом деятельности в дошкольном возрасте является игра. А применение ИКТ в работе с детьми оказывают огромную помощь. Дети с интересом перемещают различные предметы, сказочных героев, животных, придумывают сказки, рассказы, небольшие истории, где сопереживают, помогают и играют со своими вымышленными персонажами. При этом у детей развивается бережное отношение ко всему живому, эстетический вкус, расширяется мировоззрение, углубляются знания об окружающем мире.

В дошкольном детстве большое значение имеет развитие у детей таких важных качеств, как обобщение и классификация, именно они определяют психологическую готовность ребенка к школе. Компьютер используют при этом сначала для игровой деятельности ребенка, а затем и для обучения. Компьютерные обучающие игры вызывают у детей большой интерес. Дети могут пользоваться специальным маркером, создавать разные образы из геометрических фигур, использовать цвета

спектра, рисовать, путешествовать по разным странам мира. Обучающая функция – одна из важнейших функций при использовании компьютерных игр. При их использовании ускоряется запоминание содержания темы, появляется повышенный интерес у ребенка, стремление добывать знания самостоятельно.

Использование ИКТ (информационно-коммуникативные технологии) в работе с дошкольниками требуют соблюдения определённых дидактических принципов:

- принцип активности (новизна, динамичность, реальность, стимуляция познавательной деятельности);
 - принцип научности, использование анимационных эффектов (усвоение реальных знаний, не искажённые информационные материалы – звукозапись, фотографии, картинки);
 - принцип доступности (материал соответствует уровню возрастной группы, учитывается специфика детей и их диагнозы);
 - принцип систематичности и последовательности (материал и информация предоставляется в определённом порядке в соответствии с планированием деятельности с детьми);
 - принцип наглядности (мультимедийные презентации, видеофрагменты, слайд-шоу).
- Средства ИКТ
 - Компьютер,
 - мультимедийный проект,
 - фотоаппарат,
 - видеомаягнитофон,
 - маягнитофон,
 - телевизор,
 - видеокамера,
 - мультимедийные доски.

Широкие возможности интерактивного оборудования позволяют сделать организованную деятельность более интересной, динамичной, превращая ее в интересную и увлекательную игру. При использовании ИКТ в организованной и игровой деятельности дошкольников за короткий промежуток времени дети подробнее изучают предложенный материал, самостоятельно делают выводы и умозаключения. Все это вызывает положительные эмоции у детей, способствует повышению интереса к данной теме, расширяет кругозор. Дидактический, иллюстрационный, мультипликационный, видеоматериал воспринимается детьми с удовольствием, так как весь процесс проходит в игровой форме. В игре дети раскрывают свой потенциал и общаются легко и непринужденно, не боятся ответить неправильно, а говорят то, что думают и чувствуют.

Кроме этого, использование ИКТ в дошкольном образовании дает возможность расширить творческие способности самого педагога, что оказывает положительное влияние на воспитание, обучение и развитие дошкольников. Можно выделить определенные преимущества использования информационнокоммуникационных технологий по сравнению с традиционными средствами обучения:

1. ИКТ дают возможность расширения использования электронных средств обучения, так как они передают информацию быстрее.
2. Движения, звук, мультипликация надолго привлекают внимание детей и способствуют повышению у них интереса к изучаемому материалу. Высокая динамика занятия способствует эффективному усвоению материала, развитию памяти, воображения, творчества детей.
3. Обеспечивают наглядность, которая способствует восприятию и лучшему запоминанию материала, что очень важно, учитывая наглядно-образное мышление детей дошкольного возраста. При этом включаются три вида памяти: зрительная, слуховая, моторная.
4. Слайд-шоу и видеофрагменты позволяют показать те моменты из окружающего мира, наблюдение которых вызывает затруднения: например рост цветка, вращение планет вокруг Солнца, движение волн, дождь.
5. Также можно смоделировать такие жизненные ситуации, которые нельзя или сложно показать и увидеть в повседневной жизни (например, воспроизведение звуков природы, работу транспорта и т.д.).

6. Использование информационных технологий побуждает детей к поисковой исследовательской деятельности, включая и поиск в сети Интернет самостоятельно или вместе с родителями.

7. ИКТ – это дополнительные возможности работы с детьми, имеющими ограниченные возможности [5].

В детском саду уделяется большое внимание работе с родителями. Применяются различные формы работы: родительские собрания, тематические консультации, наглядная информация, дни открытых дверей... И здесь на помощь педагогам приходит использование в работе ИКТ, которые помогают разнообразить формы работы, рассказать родителям о жизни их детей в детском саду, а также вызвать у них желание поучаствовать непосредственно в игровой и организованной деятельности детей. Все это способствует развитию творческих возможностей педагога и оказывает положительное влияние на всестороннее развитие детей.

Использование современных информационных технологий в работе с дошкольниками является эффективным средством воспитания и развития у них творческих способностей, формирования их личности, обогащения интеллектуальной сферы, сохранения и укрепления здоровья.

Использованная литература:

1. Калинина Т.В. Управление ДОУ. «Новые информационные технологии в дошкольном детстве», -М.: Сфера, 2008.

2. Езопова С. А. Предшкольное образование, или Образование детей старшего дошкольного возраста: инновации и традиции // Дошкольная педагогика. 2007г. 3. Воронкова О. Б. Информационные технологии в образовании : интерактивные методы. -Ростов н/Д: Феникс, 2010г.

3. Новые педагогические и информационные технологии в системе дошкольного образования. /Под ред. Полат Е.С. М.: Академия, 2009г.

4. Новоселова С. Л. Компьютерный мир дошкольника / С. Л. Новоселова. -Текст //М.: Новая школа, -2011.-с. 128.

5. Комарова Т.С., Комарова И.И., Туликов А.В. Информационно-коммуникационные технологии в дошкольном образовании.-М., 2011.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫ ДАМУҒА АРНАЛҒАН ҰЛТТЫҚ НАҚЫШТАҒЫ МОДУЛЬДЕР МЕН ДАМУ ОЙЫНШЫҚТАРЫ

**Р.К.Керімбаева-М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің профессоры,
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**

Аңдатпа. Мақала мектепке дейінгі және ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамытуға арналған ұлттық нақыштағы модульдер мен дамыту ойыншықтары туралы. Автордың балаларды дамытуға арналған заманауи үлгіде жасалған ұлттық нақыштағы ойыншықтар мен танымдық модульдерінің ғылыми-теориялық маңызы қарастырылады. Ұлттық нақыштағы авторлық дамыту ойыншықтар мен модульдердің білімдік, танымдық, дамытушылық маңызы айқындалған. Мектепке дейінгі және ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамытуда автордың ұсынып отырған өнімдеріне SWOT талдау жасалған. Заманауи үлгідегі ойыншықтардың болашағы мен мүмкіндіктері, күшті және әлсіз тұстары айқындалған.

Түйін сөздер. Мектепке дейінгі балалар, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, ойыншықтар, модульдер, дамыту.

MODULES AND DEVELOPMENT TOYS IN THE NATIONAL STYLE FOR THE DEVELOPMENT OF CHILDREN IN NEED OF PRESCHOOL AND SPECIAL EDUCATION

Abstract. The article is about modules and developmental toys in the national style for the development of children in need of preschool and special education. The scientific and theoretical significance of the author's national-style toys and cognitive modules designed in a modern way for the development of children is considered. The educational, cognitive, and developmental significance of author's development toys and modules in the national style is determined. A SWOT analysis of the products proposed by the author in the

development of children in need of preschool and special education is carried out. The prospects and opportunities, strengths and weaknesses of modern toys are revealed.

Keywords. Preschool children, children in need of special education, toys, modules, development.

Кіріспе.

Бүгінгі таңда еліміздің білім беру жүйесі қазіргі қоғамға жеңіл бейімделе алатын, ұрпақтың дамуына қолайлы жағдайлар жасау, ұлт сапасын жақсарту ісінде білім беру жүйесі, оның ішінде мектепке дейінгі тәрбиеге ерекше маңыз беруде[1].

Осы тұрғыда біз мектепке дейінгі және ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамытуға арналған ұлттық нақыштағы модульдер мен дамыту ойыншықтары жобасына тоқталамыз.

Қазіргі заман балалары ұялы телефон мен планшеттерден компьютерлік ойындар ойнағанды жақсы көреді. Ұлттық ойындар ойнау, асық ойыны туралы тіпті түсініктері де жоқ. Дегенмен де, зерттеу барысында балаларды қызықтыратындай заманауи үлгіде ұлттық нақыштағы дамытушы ойыншықтар мен модульдердің жаңа түрлері әзірленіп сынақтан өткізілуде[2].

Негізгі бөлім.

Мектепке дейінгі және ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды дамыту – бұл олардың дене, танымдық, әлеуметтік, эмоционалдық дамуын қолдау және нығайту үрдісі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған даму бағдарламалары арнайы тәсілдер мен құралдарды қажет етеді, себебі әр баланың қажеттілігі мен мүмкіндігі әртүрлі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларда осы дағдылардың дамуында кейбір кешігу немесе қиындықтар болуы мүмкін, бірақ оларды арнайы әдіс-тәсілдермен қолдап, дамытуға болады[3].

Мектепке дейінгі және ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды дамытуда негізгі бағыттар:

1. Дене дамуы

Дене дамуы – баланың моторикасын, дене қозғалыстарын және денсаулығын дамытуға бағытталған маңызды кезең. Әсіресе ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дене дамуы ерекше назар аударуды қажет етеді. Осы бағыттағы жұмыстың негізгі мақсаттары:

- Ұсақ моториканы дамыту: Ерекше қажеттілігі бар балалардың ұсақ моторикасы мен қол-аяқ үйлесімділігін дамыту үшін арнайы ойыншықтар мен жаттығулар пайдаланылады (пазлдар, конструкторлар, ойын жиынтықтары).

- Кеңістіктік бағдарлау: Бұл дағды балалардың қоршаған әлемді түсінуіне және қозғалыстарын дұрыс үйлестіруіне мүмкіндік береді.

- Дене жаттығулары мен ойындар: Жүгіру, секіру, лақтыру сияқты дене жаттығулары балалардың денсаулығы мен қозғалыс дағдыларын жетілдіреді.

2. Танымдық даму

Танымдық даму – баланың ойлау қабілеттерін, есте сақтау, оқу және жаңа ақпаратты қабылдау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған үдеріс. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың танымдық дамуы арнайы бағдарламалар арқылы қолдау табады.

- Когнитивті ойындар мен жаттығулар: Мысалы, түстерді тану, формаларды, сандарды, әріптерді үйрену сияқты танымдық дағдыларды дамытуға арналған ойындар.

- Есте сақтау қабілетін дамыту: Балалар есте сақтау жаттығуларын орындап, ақпаратты сақтап, оны дұрыс пайдалану жолдарын үйренеді.

- Шешім қабылдау дағдылары: Ерекше қажеттілігі бар балаларды қарапайым мәселелерді шешуге үйрету (қатені табу, тапсырмаларды орындау).

3. Әлеуметтік және эмоциялық даму

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін әлеуметтік және эмоциялық дағдыларды дамыту маңызды рөл атқарады. Бұл балалар көбінесе өз сезімдерін білдіруде қиындықтар туындауы мүмкін, бірақ арнайы бағдарламалар мен әдіс-тәсілдер көмегімен оларды дамытудың тиімді жолдары бар.

- Әлеуметтік қарым-қатынас: Балаларға топтық ойындар, рөлдік ойындар арқылы басқа балалармен қарым-қатынас жасау, ортақ іс-әрекет жасау дағдыларын үйретіледі.

- Эмоцияларды тану және басқару: Балалар өз эмоцияларын түсініп, оларды дұрыс басқара білуі керек. Бұл үшін арнайы ойындар мен жаттығулар қолданылады.

- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Ерекше қажеттілігі бар балалар үшін сөздік қорын дамыту, тіл арқылы қарым-қатынас орнатуды үйрету маңызды[4].

Мектепке дейінгі кезең – бұл баланың психикалық, дене және әлеуметтік дағдыларының дамуының алғашқы кезеңі. Бұл жаста балалар ойын арқылы әлемді танып, өз мүмкіндіктерін түсініп,

жаңа дағдыларды игереді. Біздің жоба барысында жасаған авторлық модульдер мен дамытушы ойыншықтардың дамытушылық, танымдық, тәрбиелік маңызы зор өнім екендігін тәжірибе көрсетіп отыр.

1.Дамытушылық маңызы. Ойыншықтар балалардың ұсақ қол моторикасын, сенсорлық дамуын қамтамасыз ететін құрал ретінде қолданылады. Ойын барысында балалар стратегиялық жоспар құрып, түрлі ойлау операцияларын жасайды.

Балалар кеңістікті бағдарлауды, дәлдікті, мақсаттылық, шеберлік, төзімдік пен бәсекелестікті меңгереді. Мұндай қасиеттерді бойына сіңірген бала, өмірде жетістіктерге жете алады, жастайынан ақыл-ойын шыңдап, епті, алғыр және ұстамды болады.

2.Танымдық маңызы. Ойыншықтар заманауи үлгіде, ұлттық нақышта жасалғандықтан, балаға қазақ халқының құндылықтарын ойын арқылы танытуға бағытталған. Пазл, домино, лото, мозайка, үстел үсті, дамыту, дидактикалық ойыншықтарды ойнауда балалардың танымдық процестері дамып, қазақ халқының өмір тіршілігі туралы ұғымдар алады.

3. Тәрбиелік маңызы. Ойыншықтарды ойнау барысында балалар ұстамдылық, сабырлық, ұқыптылық, достық, ынтымақ, ауыз біршілік сияқты тәрбие негіздерін меңгереді.

Осы тұрғыда біз әзірлеген заманауи үлгідегі ойыншықтардың балаларды дамыту құралы ретінде маңызын анықтау үшін SWOT талдау жасадық. SWOT талдау атауы қиын болғанмен, өнімге әділ баға беруге қолайлы. Талдаудың атауы төмендегі ағылшын сөздерінен қысқартылып алынған. - S – Strengths (күшті тұстары)

-W – Weaknesses (әлсіз тұстары)

-O – Opportunities (мүмкіндіктері)

-T – Threats (қауып-қатерлері)

Сондай-ақ SWOT талдау заманауи үлгідегі ойыншықтардың болашағы мен мүмкіндіктерін, күшті және әлсіз тұстарына назар аударып, дамытудың қажеттіліктерін айқындайды. Төмендегі сурет 1 талдауды ұсынамыз.

Сурет 1 – Ұлттық нақыштағы дамыту ойыншықтарға SWOT-талдау

S –Strengths (күшті тұлғалары) – заманауи үлгідегі ойыншықтар ұлттық өнім болғандықтан, оны қолдану, дамыту, тек зерттеуші, тәжірибеге ендіруші жұмыс авторының ғана емес, түбегейлі ұлт үшін де пайдалы. Балалар жас кезінен заманауи үлгідегі ойыншықтарды ойнай отырып, ұлттық құндылықтарды меңгереді, ұлттық санасы, дүниетаным көкжиегі кеңейеді, Отанын сүйіп өседі.

W–Weaknesses (әлсіз тұлғалары) – қазіргі таңда шетелдік ойыншықтардың қарыштап дамыған заманында, ұлттық ойыншықтардың елімізде мойындалуы үшін де уақыт, қаржы, мемлекеттік деңгейде насихатталуы қажет.

O–Opportunities (мүмкіндіктері) – заманауи үлгідегі ойыншықтардың аналогы жоқ ұлттық өнім. Ойыншықты дамыту, ұлттық брендке айналдыру, коммерциялау, тарату, насихаттау мүмкіндігі зор. Ұлттық нақыштағы ойыншықтардың танымдық, дамытушылық, тәрбиелік мүмкіндіктері жағынан шетелден әкелінетін ойыншықтамен таласқа түсе алады. Өнімді қазіргі нарық жағдайына сай, қолжетімді бағада, дүкен сөрелеріне шығарса, ойыншықтың болашағы үлкен үміт күттіреді[25].

T –Threats (қайып қатері) – заманауи үлгідегі ойыншықтардың басты қауіп-қатері, оның жаңа жоба болуы. Кез-келген жаңа өнімді халыққа тарату, насихаттауда қаржы мен мемлекеттік деңгейде қолдау қажет.

Біз ұсынған дамытушы ойыншықтар мектепке дейінгі және ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды дамытуға бағытталған. Ойыншықтар ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін әлеуметтік және эмоциялық дағдыларды дамыту маңызды рөл атқарады. Бұл балалар көбінесе өз сезімдерін білдіруде қиындықтар туындауы мүмкін, бірақ арнайы дамытушы ойыншықтар көмегімен оларды дамытудың тиімді жолдары бар:

- Әлеуметтік қарым-қатынас: Балаларға топтық ойындар, рөлдік ойындар арқылы басқа балалармен қарым-қатынас жасау, ортақ іс-әрекет жасау дағдылары үйретіледі.

- Эмоцияларды тану және басқару: Балалар өз эмоцияларын түсініп, оларды дұрыс басқара білуі керек. Бұл үшін арнайы ойындар мен жаттығулар қолданылады.

- Қарым-қатынас дағдыларын дамыту: Ерекше қажеттілігі бар балалар үшін сөздік қорын дамыту, тіл арқылы қарым-қатынас орнатуды үйрету маңызды.

Қорытынды.

Мектепке дейінгі және ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дамуы бұл жан-жақты және кешенді үрдіс, ол әр баланың жеке ерекшеліктеріне, қажеттіліктеріне және мүмкіндіктеріне негізделген арнайы тәсілдер мен әдістерді талап етеді. Бұл балалардың әлеуметке бейімделуі, оқу және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру, шығармашылық және дене дамуы мақсатында педагогтер мен ата-аналардың бірлескен жұмысы өте маңызды.

Қорытынды негізінде ұсыныстар жасалады:

- Зерттеу негізінде жасалған өнімдерді коммерциаландыру тетіктерін қарастыру.

- Заманауи үлгідегі ұлттық ойыншықтарды дамыту, оны «Ұлттық бренд» деңгейіне жеткізу.

- Елімізге шетелден әкелінетін ойыншықтардың орнын отандық өнімдермен алмастыру, оған мемлекеттік деңгейде қолдау көрсету.

- Біздің зерттеуімізде қарастырылмаған, қазақ халқының ұлттық құндылықтарын дамыту мәселесінің, әліде тың нысандарын терең зерттеу қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың» мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты». Қазақстан Республикасы Оқуағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.
2. Керимбаева Р.К. Асық ойындары арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың ұлттық дүниетанымын қалыптастыру. Монография. -Тараз, 2021. -196 б.
3. <https://www.readkong.com/page/international-toy-research-association-call-for-papers-5805244>
4. <https://www.nur.kz/society/1964338-opasnye-detskie-igrushki-vyyavili-sanvrachi-v-magazinah-kazahstana/>

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДЫ БАСҚАРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР: ТИІМДІ БАСҚАРУ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕЛЕРІ

Г.Ж. Жунусбекова - Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Жаңақұрылыс ауылы
КМҚК «Айгөлек» бөбекжай-бақшасының басшысы
Қазақстан Республикасы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарды басқарудағы инновациялық әдістер қарастырылады. Қазіргі заман талаптарына сай тиімді басқару модельдері мен заманауи тәжірибелер талданып, білім беру мекемелерін жетілдіру жолдары ұсынылады. Басқару үдерісіне цифрлық технологияларды енгізу, кадрлық менеджментті жақсарту, білім беру сапасын арттыруға бағытталған жаңа әдістер қарастырылады. Сондай-ақ, инклюзивті білім беру, STEAM-технологиялар, геймификация және ата-аналармен серіктестік орнату тәсілдері сипатталады. Жаңашыл басқару әдістерін қолдану мектепке дейінгі ұйымдардың тиімділігін арттырып, бала тәрбиесі мен дамуына оң ықпал етеді.

Түйін сөздер: басқару, инновация, модель, цифрлық басқару.

Аннотация. В данной статье рассматриваются инновационные методы управления дошкольными организациями. Проанализированы современные методы и модели эффективного управления отвечающие современным требованиям, предложены пути совершенствования образовательных учреждений. Рассматриваются новые методы, направленные на внедрение цифровых технологий в процесс управления, улучшение кадрового менеджмента, повышение качества образования. Также будут описаны STEAM-технологии, геймификация и партнерские отношения с родителями. Применение инновационных методов управления повышает эффективность работы дошкольных организаций и положительно влияет на воспитание и развитие детей.

Ключевые слова: управление, инновации, модель, цифровое управление.

Abstract. This article discusses innovative management methods for preschool organizations. Modern methods and models of effective management that meet modern requirements are analyzed, and ways to improve educational institutions are proposed. New methods aimed at introducing digital technologies into the management process, improving personnel management, and improving the quality of education are being considered. STEAM technologies, gamification, and partnerships with parents will also be described. The use of innovative management methods increases the efficiency of preschool organizations and has a positive impact on the upbringing and development of children.

Keywords: management, innovation, model, digital management.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесі – кез келген мемлекеттің білім беру саласының іргетасы. Қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық және технологиялық өзгерістер білім беру ұйымдарында басқарудың жаңа, инновациялық әдістерін енгізуді талап етеді. Дәстүрлі басқару үлгілері өзгеріп, тиімділігі жоғары, заманауи технологияларға негізделген басқару тәсілдері өзектілікке ие болуда. Бұл зерттеу мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялық әдістерді қолданудың маңыздылығын ашуға бағытталған. Мектепке дейінгі ұйымдарды басқару – білім беру жүйесінің маңызды бөлігі. Заманауи қоғамда бұл саладағы басқару тәсілдері үздіксіз жаңарып, инновациялық әдістерді енгізуді талап етеді. Тиімді басқару мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің сапасын арттыруға, балалардың жан-жақты дамуына және педагогтардың кәсіби өсуіне ықпал етеді.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарын басқаруда инновациялық әдістерді енгізу қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі болып, халықаралық және ұлттық құжаттарда көрініс тапқан. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңында білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде білім беру процесіне жаңа технологиялар мен оқыту әдістемелерін енгізу қажеттілігі атап өтілген [1]. Бұл мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялық әдістерді қолданудың маңыздылығын көрсетеді. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында білім беру жүйесін жаңғырту, оның ішінде мектепке дейінгі білім беру ұйымдарын басқаруда инновациялық әдістерді енгізу арқылы білім беру сапасын арттыру мақсаттары қойылған [2]. Бағдарламада цифрлық технологияларды қолдану, басқару процестерін автоматтандыру және инновациялық оқыту әдістерін енгізу қажеттілігі көрсетілген. ЮНЕСКО-ның "Мектепке дейінгі білім беруді дамыту" бағдарламасында мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыру және басқару жүйесін жетілдіру үшін инновациялық әдістер мен технологияларды енгізу қажеттілігі атап өтілген [3].

Бұл халықаралық деңгейде мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялардың маңыздылығын көрсетеді. Президент өз Жолдауында білім беру жүйесін, әсіресе мектепке дейінгі білім беруді жаңғырту қажеттігін атап өтті [4]. Ол инновациялық әдістер мен технологияларды енгізу арқылы білім беру сапасын арттырудың маңыздылығын ерекше атап көрсетті. "Цифрлы Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасында білім беру саласын цифрландыру, оның ішінде мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда цифрлық технологияларды қолдану арқылы инновациялық әдістерді енгізу көзделген [5]. Бұл басқару тиімділігін арттыруға және білім беру сапасын жақсартуға бағытталған. Аталған құжаттар мектепке дейінгі білім беру ұйымдарын басқаруда инновациялық әдістерді енгізудің өзектілігін растайды. Инновациялық басқару әдістері білім беру сапасын арттыруға, басқару процестерін оңтайландыруға және ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін күшейтуге мүмкіндік береді.

Инновация – жаңалық енгізу, жаңа идеяларды, әдістерді, технологияларды немесе басқару модельдерін дамыту және оларды практикаға енгізу процесі. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдары үшін инновациялар білім беру сапасын арттырумен қатар, ұйымды тиімді басқару құралдарының бірі болып табылады. Инновациялық басқару әдістерін қолдану ұйымның икемділігін арттырып, өзгермелі әлеуметтік ортаға бейімделуіне ықпал етеді. Бұл мектепке дейінгі ұйымдарды тек білім беру орталығы ретінде ғана емес, сонымен қатар заманауи басқару жүйесі бар мекеме ретінде қарастыру қажеттігін көрсетеді. Қазіргі заманғы басқару теориялары әр мекемеде басшының таңдауына орай қолданылып, іс-тәжірибеде жүзеге асырылуда.

Классикалық басқару теориясы – әкімшілік басқарудың дәстүрлі тәсілдеріне негізделеді. Мұнда ұйымдастыру, бақылау, жоспарлау және жетекшілік ету негізгі элементтер болып табылады.

Жүйелік тәсіл – ұйымды өзара байланысты элементтерден тұратын күрделі жүйе ретінде қарастырады. Бұл тәсіл мектепке дейінгі мекемелерде басқарудың кешенді әдістерін қолдануға мүмкіндік береді.

Процессуалдық тәсіл – басқаруды үздіксіз процесс ретінде қарастырады, мұнда шешім қабылдау, мотивация және бақылау маңызды рөл атқарады.

Инновациялық менеджмент теориясы – жаңа технологиялар мен заманауи басқару әдістерін енгізуге негізделеді. Бұл теория мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық технологияларды пайдалану, педагогикалық инновацияларды енгізу және ата-аналармен интерактивті қарым-қатынас орнату сияқты бағыттарда қолданылады. Қазіргі басқару теориялары мектепке дейінгі ұйымдардың құрылымын, кадрлық саясатын және білім беру қызметтерін жетілдіруге бағытталған. Бұл теорияларды практикада тиімді қолдану үшін ұйым басшылары өзгерістерге дайын болуы және инновацияларды енгізудің тиімді жолдарын меңгеруі қажет.

Мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда дәстүрлі және инновациялық модельдер қатар қолданылады. Дәстүрлі модельдер көбінесе әкімшілік-бюрократиялық басқару принциптеріне сүйенсе, инновациялық модельдер заманауи технологияларды, креативті шешімдерді және тиімді басқару әдістерін қамтиды.

Басқару модельдері	Дәстүрлі модель	Инновациялық модель
Ерекшеліктері	Қатаң иерархия. Бұйрық арқылы басқару, орталықтандырылған шешім қабылдау.	Жұмыс барысында жаңа технологиялар мен әдістерді қолдану, қызметкерлермен серіктестік орнату, цифрлық басқару жүйесін енгізу.
Артықшылықтары	Жүйелілік, тұрақтылық, басқарудың айқын құрылымы.	Икемділік, тиімділік, жаңа идеяларды енгізу мүмкіндігі.
Кемшіліктері	Шығармашылықтың шектелуі, өзгерістерге баяу бейімделу, қызметкерлердің бастамашылдығын төмендету.	Қаржы және кадрлық ресурстарды жетіспеуі, жаңа әдістерді меңгеруге уақыт қажет болуы

Әлемнің түрлі елдерінде мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда әртүрлі инновациялық әдістер қолданылуда. Олардың ішінде:

Финляндия тәжірибесі – мектепке дейінгі білім беруде еркіндік пен жеке тұлғаға бағытталған оқыту әдістерін қолданылады. Басқаруда автономия принципі басым, бұл әрбір ұйымға өз бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Жапония тәжірибесі – мектепке дейінгі ұйымдарда командалық жұмысқа және тәртіпке ерекше мән беріледі. Басқарудағы инновация ретінде педагогтардың үздіксіз кәсіби дамуы мен ата-аналармен тығыз байланыс орнату жүйесі қарастырылады.

Германия тәжірибесі – "Вальдорф" және "Монтессори" сияқты балабақша модельдері кеңінен қолданылады. Бұл модельдерде басқару педагогикалық қағидалармен тығыз байланыста жүзеге асады.

Қазақстан тәжірибесі – соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беруді жаңғырту аясында "Цифрлы Қазақстан" бағдарламасы аясында балабақшаларды цифрландыру, инновациялық оқыту әдістерін енгізу жұмыстары жүргізілуде. Сонымен қатар, мемлекеттік-жекеменшік серіктестік моделі дамып келеді. Шетелдік және отандық тәжірибелерді салыстыра отырып мектепке дейінгі ұйымдарды басқарудағы инновациялық әдістерді тиімді енгізу үшін әрбір мемлекеттің білім беру ерекшеліктерін ескеру қажет. Қазақстандық мектепке дейінгі ұйымдарға шетелдік тәжірибеден бейімделуге болатын негізгі бағыттар – басқару процестерін автоматтандыру, педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыру және ата-аналармен серіктестік орнату жүйесін жетілдіру. Бұл өз кезегінде инновациялық басқару әдістерінің теориялық негіздерін толық ашып, оларды мектепке дейінгі білім беру жүйесіне бейімдеудің маңыздылығын көрсетеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялық әдістерді енгізу олардың тиімді жұмыс істеуіне және білім беру сапасын жақсартуға ықпал етеді. Қазіргі уақытта кең таралған инновациялық басқару әдістері мыналар:

➤ *Цифрлық басқару* – балабақшаларда құжат айналымын автоматтандыру, электронды журналдар мен күнделіктерді енгізу, ата-аналармен онлайн байланыс орнату. Бұл әдіс уақытты үнемдеп, басқару процестерін жеңілдетеді.

➤ *Қызметкерлерді ынталандырудың жаңа тәсілдері* – педагогтардың біліктілігін арттыру курстары, мотивациялық бағдарламалар, бонустық жүйелер арқылы кадрлық әлеуетті дамыту.

➤ *Жобалық басқару* – әр балабақшаның ерекшелігіне сәйкес бірегей білім беру жобаларын әзірлеу және енгізу (экологиялық, шығармашылық, STEAM-білім беру және т.б.).

➤ *Ата-аналармен серіктестік* – ата-аналарды білім беру процесіне белсенді тарту, оларға арналған семинарлар, тренингтер ұйымдастыру.

Бұл әдістердің барлығы мектепке дейінгі ұйымдарды басқарудың заманауи талаптарға сай болуын қамтамасыз етеді. Цифрлық басқару моделі бойынша мектепке дейінгі ұйымдарға электронды құжат айналымы енгізіледі. Ата-аналар мобильді қосымша арқылы балалардың күнделікті сабақ кестесін, тамақтану рационын және жетістіктерін бақылап отырады. Жүйе басшыларға есеп беруді автоматтандыруға мүмкіндік беріп, педагогтардың қағазбастылықтан арылуына ықпал етті. Бұл кейстер инновациялық басқару әдістерінің әртүрлі елдерде сәтті қолданылып жатқанын көрсетеді.

Инновациялық басқару әдістерін енгізудің тиімділігін анықтау үшін нақты көрсеткіштерді талдау қажет. Мектепке дейінгі ұйымдарда бұл келесі бағыттар бойынша өлшенуі мүмкін:

Сапалық көрсеткіштер	Сандық көрсеткіштер
-Педагогтардың кәсіби деңгейінің артуы (біліктілікті арттыру курстарынан өткен мамандардың үлесі);	-Құжат айналымының 30-50%-ға қысқаруы (цифрландыру есебінен);
-Ата-аналардың қанағаттану деңгейі (сауалнама нәтижелері бойынша);	-Педагогтардың жүктемесінің 20-40%-ға төмендеуі (автоматтандырылған есеп беру жүйелерін енгізу арқылы);
-Балалардың білім алу және даму көрсеткіштерінің жақсаруы.	-Ата-аналармен кері байланыстың 60-80%-ға жақсаруы (онлайн платформалар мен мобильді қосымшалар арқылы).

Зерттеулер көрсеткендей, инновациялық басқару әдістерін енгізген мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру сапасы артып, ата-аналар мен педагогтардың қанағаттану деңгейі жоғарылаған. Сонымен қатар, бұл өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдардың жалпы тиімділігін жақсартуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялық әдістерді одан әрі дамыту үшін келесі негізгі бағыттарға назар аудару қажет:

➤ Цифрландыруды тереңдету. Қазіргі таңда көптеген балабақшаларда электронды құжат айналымы енгізілуде, бірақ бұл процесті одан әрі жетілдіру қажет. Мысалы, жасанды интеллект пен *Big Data технологияларын* пайдаланып, басқарушылық шешімдерді автоматтандыру мүмкіндігі бар. Балалардың даму динамикасын бақылау үшін смарт-талдау жүйелерін енгізу тиімді болар еді.

➤ Педагогикалық кадрларды инновациялық басқаруға дайындау.

Инновациялық әдістерді сәтті енгізу үшін басшылар мен педагогтардың жаңа технологиялар мен заманауи басқару тәсілдерін меңгеруі қажет. Осыған орай, *цифрлық менеджмент, дизайн-ойлау, Agile және Lean әдістері* бойынша оқыту курстарын ұйымдастыру маңызды.

➤ Ата-аналармен серіктестікті нығайту. Балабақша мен ата-аналар арасындағы байланысты жақсарту мақсатында *онлайн-платформалар мен мобильді қосымшаларды* кеңейту қажет. Ата-

аналардың балабақша өміріне белсенді қатысуын арттыру үшін *интерактивті вебинарлар, виртуалды экскурсиялар* және кері байланыс жүйелерін енгізу тиімді.

➤ Мемлекеттік-жекеменшік серіктестікті дамыту. Жеке сектор мен мемлекеттік мекемелер арасындағы әріптестік инновацияларды енгізудің маңызды факторы болып табылады. Балабақшаларды басқаруда *аутсорсингтік қызметтерді пайдалану, IT-компаниялармен әріптестік орнату және меценаттарды тарту* арқылы басқару сапасын арттыруға болады.

Мектепке дейінгі ұйымдарды басқарудағы негізгі трендтер.

Ақылды (Smart) балабақшалар. Бұл жүйе балабақшадағы процестерді толықтай автоматтандыруды көздейді: цифрлық күнделіктер, бейнебақылау, балалардың даму карталары, интеллектуалды ойын алаңдары. Смарт-басқару ата-аналарға балаларының дамуын онлайн бақылауға мүмкіндік береді.

STEAM-білім беруге негізделген басқару. Ғылым, технология, инженерия, өнер және математика (STEAM) бағыттарын мектепке дейінгі білімге енгізу арқылы басқару жүйесін бейімдеу. Балабақша басшылары мен педагогтар бұл әдісті енгізуге арнайы дайындық курстарынан өтуі тиіс.

Жасанды интеллект пен үлкен деректерді (Big Data) пайдалану. Балалардың жеке даму траекториясын бақылау, олардың қабілеттерін ерте анықтау және оқу бағдарламаларын жекелендіру үшін жасанды интеллект пен үлкен деректер технологияларын енгізу алдағы жылдары трендке айналады.

Жасыл (эко) балабақшалар. Экологиялық тұрақты даму қағидаларына негізделген балабақшаларды басқару трендке айналууда. Энергияны үнемдейтін ғимараттар, экологиялық таза ойыншықтар мен жиһаздар, табиғи материалдарды қолдану арқылы білім беру ортасын жақсарту – болашақтағы маңызды бағыттардың бірі.

Гибридті (онлайн + оффлайн) білім беру модельдері. Қашықтықтан білім беру технологияларын пайдалану арқылы балабақшалардың басқару процестерін жетілдіру. Онлайн сабақтар, виртуалды экскурсиялар, ата-аналармен онлайн-кездесулер сияқты цифрлық мүмкіндіктер мектепке дейінгі білім беруді жаңа деңгейге көтереді. Осы тенденциялар мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялардың маңыздылығын көрсетеді. Қазақстандық мектепке дейінгі мекемелер бұл өзгерістерге бейімделу арқылы халықаралық деңгейдегі сапа стандарттарына сәйкес қызмет көрсете алады.

Мектепке дейінгі ұйымдарды басқаруда инновациялық әдістер мен тиімді басқару модельдерін енгізу – уақыт талабы. Білім беру мекемелерін цифрлық трансформациялау, заманауи оқыту әдістерін қолдану және ата-аналармен серіктестікті нығайту – балалардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін негізгі факторлар. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарды басқарудың жаңа тәсілдерін қолдану білім беру сапасын арттыруға және жас ұрпақтың болашағына оң ықпал етуге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурызындағы № 249 қаулысы
3. UNESCO. "Digital Transformation in Early Childhood Education" – Paris: UNESCO Publishing, 2022.
4. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың "Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам" атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2 қыркүйек 2024 жыл
5. "Цифрлы Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 17 мамырдағы № 311 қаулысы

I-СЕКЦИЯ

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР

«ЖАСЫЛ БАЛАБАҚША»: МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАРДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ РЕТІНДЕ

А.Ж. Жакупова – Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
PhD, аға оқытушы
Қазақстан Республикасы, Алматы

*ЖТН АР25795211 «Жасыл балабақша» тұжырымдамасы: мектепке дейінгі ұйымдарға
интеграцияланған экологиялық білім беруді ендіру жобасы аясында дайындалды*

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда «Жасыл балабақша» жаһандық экологиялық білім берудің тиімді құралы ретінде қарастырылады. «Жасыл балабақша» ұғымының маңызы ашылып, экологиялық құндылықтарды ерте жастан қалыптастыруда мектеп жасына дейінгі баланың тұлғалық дамуына әсері сипатталады. Қазақстандағы экологиялық білім беру тәжірибелері мен әлемдік үздік практикаға шолу жасалынған.

Кілт сөздер: Жасыл балабақша, экологиялық білім мен тәрбие, экологиялық құндылық.

Abstract. This article considers the "Green Kindergarten" as an effective tool for global environmental education in preschool organizations. The meaning of the concept of "Green Kindergarten" is revealed and the impact of the formation of environmental values from an early age on the personal development of a preschool child is described. An overview of environmental education practices in Kazakhstan and world best practices is provided.

Keywords: Green Kindergarten, environmental education and upbringing, environmental values.

ҚР Президенті Қ.Тоқаев жыл сайынғы жолдауында қоғамда экологиялық құндылықтарды орнықтыруға басымдық беріп, экологиялық тәрбие беруді практикалық негізде жүргізуді ұсынады [1]. Жалпыұлттық практикалық іс-шара негізінде 2021 жылы «Жасыл Қазақстан» ұлттық жобасы бекітіліп, білім беру жүйесінде экологиялық аспектілерді интеграциялаудың тиімді тетіктері қарастырыла бастады. Экологиялық білім мен тәрбие беруде елімізде 2002 жылдан бері маңызды бағдарламалар қабылданып, үздіксіз жұмыстар жүргізіліп келеді.

Экологиялық мәдениет адам мен табиғаттың өзара әрекеттесуінен көрінетін жалпы мәдениеттің бөлігі, сондықтан әр уақытта экологиялық тәрбие беру мәселелерін қозғайтын мынадай бағдарламалық құжаттар қабылданды:

2002 жылы – «Қазақстан Республикасының экологиялық білім беру тұжырымдамасы»;

2003 жылы – «Қазақстан Республикасының 2004 – 2015 жылдарға арналған экологиялық қауіпсіздік тұжырымдамасы»;

2008 жылы – «Қазақстан Республикасының 2008 – 2010 жылдарға арналған Қоршаған ортаны қорғау» бағдарламасы;

2013 жылы – «Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама»;

2018 жылы – Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары;

2021 жылы – «Жасыл Қазақстан» ұлттық жобасы.

Бүгінгі таңда осы құжаттардың іске асырылуында мектепке дейінгі білім беру саласында ерте жастан экологиялық дағдыларды қалыптастыру жүйесінің негізі қалыптасты.

Еліміздің экологиялық мәдениетті дамытудағы кешенді тәсілі - Экологиялық мәдениетті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған «Таза Қазақстан» тұжырымдамасын болып отыр. Экологиялық мәдениетті қалыптастырудың әртүрлі әдістері мен тәсілдерін – экологиялық білім беруді, тәрбие мен сауат ашуды, экоәлеуметтенуді, экологиялық өзін-өзі оқытуды және өзін-өзі тәрбиелеуді іске асыру болып отыр.

Тұжырымдаманың негізгі бағыттары:

- экологиялық ойлау және мінез-құлық, оның ішінде экологиялық жауапты мінез-құлықты ынталандыру және оны көтермелеу шаралары;
- экологиялық білім беру;
- экологиялық сауаттандыру және оны ақпараттық жария ету [2].

Бұл тұжырымдама өз кезегінде ерте жас бала өмірінің сәтті бастамасы ретінде сапалы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды қамтамасыз ете отырып, мектепке дейінгі ұйымда экологиялық тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру ортасының құрылуына ерекше назар аударылуы қажеттігін көрсетеді.

Еліміздің мектепке дейінгі білім беру саласы қоғамдық тәрбие жүйесінде экологиялық сана мен білімді дамытуға жүйелі түрде қолдау көрсете алады. Ал, «Жасыл балабақша» - экологиялық құндылыққа негізделген жалпыұлттық жаңа сапаны қалыптастыруға мүмкіндік жасайды. «Жасыл балабақшалардағы» қауіпсіз орта балалардың қоршаған ортаны сезіну қабілетін арттырып қана қоймай, олардың психо-эмоционалдық денсаулығына да оң әсерін тигізеді.

Заманауи экологиялық білім беру үрдісінде «Жасыл балабақша» немесе экологиялық балабақша тұжырымдамасы әлемдік деңгейде зерттеліп, қолданысқа енгізілуде. Табиғи ортаны оқу алаңы ретінде қолдану тәжірибесі Германия, Дания, Англия, Финляндия, Норвегияда «Орман балабақшалары» негізінде жүзеге асырылып, мектепке дейінгі интеграцияланған экологиялық білім беруде аталған мемлекеттер алдыңғы қатарда. Ал, Жапония, Сингапур, Малайзия балабақшаларында жасыл кеңістіктер жасалып, қалдықтарды қайта өңдеу және табиғат ресурстарын тиімді пайдалануды үйрету арқылы ерте жастан экологиялық дағдыларды қалыптастыру жүйесі табысты іске асырылуда.

Бұл балабақшалардың ерекшелігі: табиғатпен ерте және етене байланыста болу. Балалар күн сайын ашық ауада уақыт өткізіп, табиғатпен тікелей танысуға мүмкіндік алады. Бұл олардың физикалық және психикалық дамуына оң әсерін береді. Балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттырып, олардың экологиялық сана-сезімін қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, ашық ауада оқыту балалардың денсаулығына пайдалы, олардың әлеуметтік және когнитивті дағдыларын дамытуға көмектеседі.

«Жасыл балабақша» - технологияға шебер, десе де психо-эмоционалды тұрғыдан өте нәзік келетін Z ұрпағы үшін, өздерін қауіпсіз сезінетін жайлы ортаны құрумен ерекшеленеді. Сонымен қатар, алғашқы экологиялық сауаттылық: табиғи ортадағы тіршіліктің ерекшелігін түсінуге, қоршаған ортаның тазалығына жауапкершілік алуға; қайта өңдеу және ресурстарды үнемдеуге, табиғатпен үйлесімді әрекет ету арқылы eco-friendly, zero waste, минимализм ұстанымдары туралы білімдерін қалыптастырады.

Еліміздегі мектепке дейінгі ұйымдар – заманауи технологияларды ұлттық ерекшеліктермен үйлесімді ұштастыру негізінде 2 жастан 5 жасқа дейінгі балалардың қоршаған ортаны тануға деген қызығушылығы мен құштарлығын дамытуда.

2024-2025 оқу жылында Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен жалпы білім беретін мектептердің, лицейлер мен гимназиялардың мектепалды сыныптарында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хатында барлық МДҰ-да экологиялық білім беруге, қарапайым экологиялық түсініктерді қалыптастыруға ерекше көңіл бөлініп отыр [3].

Мектеп жасына дейінгі балаларда экологиялық мәдениет негіздерін қалыптастыру режимдік сәттерде:

- баламалы энергия көздерін, су ресурстарын үнемдеу және сақтау, оларды тиімді пайдалануға (*су, ауа, күн энергиясы*) баулу;
- сюжетті - рөлдік ойындарды ұйымдастыру;
- тірі және өлі табиғат объектілерін бақылауды күнделікті жүргізу;
- балалар әрекетінің түрлерін ұйымдастыру;
- балалар кітаптарын, иллюстрацияларды, бейнероликтерді, мультфильмдерді қарау;
- қарапайым эксперименттерді жасау;
- қалдықтарды жинау, сұрыптау, қайта өңдеу және қайта пайдалану;
- табиғат бұрышындағы құстар мен жануарларды қоректендіру, балабақша ауласындағы, жылыжайдағы өсімдіктерді суару, баптау, еңбекке баулу жұмыстарын ұйымдастыру арқылы жүзеге асырылуды міндеттеп отыр.

Балалар үшін экологиялық-ақпараттық шаралар, акциялар, көрмелер, байқаулар, экологиялық жобалар ұйымдастыру бойынша педагогтерге әдістемелік ұсынымдар дайындалып, беріліп отыр[4].

Білімді дамытудағы нормативтік құжаттамаларда экологиялық білім беру сапасын арттырудың үздіксіз міндеттелуі негізінде озық тәжірибесімен Республикалық деңгейде озық тәжірибесі ұсынылып отырған балабақшаларды да көруге болады. Айта кетсек, Астана қаласындағы Қарлығаш балабақшасында «Жасыл балабақша» элементтеріне негізделген «Green-студияда» балаларға өсімдіктерді бақылау және зерттеуге, гидропоникалық жүйе арқылы агрономия туралы алғашқы түсініктерін қалыптастыруда [5], сондай-ақ, Қызылорда қаласында «Жасыл балабақша» пилоттық

жобасы негізінде «Сыр бөбегі» бөбекжай-балабақшасы өсімдіктермен жұмыс арқылы ерте жас балаларының танымдық-зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру арқылы, экологиялық білім беруді жүзеге асыру жолдары қарастырылған [6].

«Жасыл балабақша» тұжырымдамасына деген қажеттілік қоғамдағы экологиялық құндылықтарға тиісті назар аудартып, қоршаған ортаны қорғау жүйесіндегі бірыңғай экологиялық саясатты нығайтуға бағытталған талап негізінде туындап отыр.

Климаттың өзгеруі, ластану және табиғи ресурстардың сарқылуы сияқты жаһандық экологиялық сын-қатерлер жағдайында табиғатқа саналы көзқарасты барлық деңгейде дамыту маңызды. Бұл саладағы білім ерте жастан бастап өмір бойы үздіксіз және қолжетімді болуы керек. Бұл табиғат туралы білімді қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар экологиялық жауапкершілікті, белсенді азаматтық ұстанымды және қазіргі экологиялық мәселелерді шешуге қажетті дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Экологиялық білім беру бағдарламаларын құру және енгізу қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасай алатын және оны болашақ ұрпақ үшін сақтай алатын қоғам құруда маңызды қадам болып табылады.

Джеймс Джозеф Хекманның зерттеуі бойынша балалар өмірінің алғашқы бес жылындығында «жіберіп алынған уақыт» экономика үшін кері салдарын тигізеді. Бала өмірінің осы кезеңі адамның дамуы үшін ең тиімді кезең, бала әлеуетіне салынған инвестицияның қайтарымы жоғары екендігін дәлелдеген. Ерте жас балалардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған «Жасыл балабақша» тұжырымдамасы - Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделін жүзеге асыру тетігі ретінде де қарастыруға болады.

Мақала Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитетінің гранттық қаржыландыру аясында ЖТН АР25795211 «Жасыл балабақша» тұжырымдамасы: мектепке дейінгі ұйымдарға интеграцияланған экологиялық білім беруді ендіру жобасының нәтижесі бойынша жазылған.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2 қыркүйек 2024 жыл // <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-adiletti-kazakstan-zan-men-tartip-ekonomikalyk-osim-kogamdyk-optimizm-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-285659>
2. Экологиялық мәдениетті дамытудың 2024 – 2029 жылдарға арналған «Таза Қазақстан» тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 31 қазандағы № 910 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000910>
3. 2024-2025 оқу жылында Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдары мен мектепалды сыныптарында тәрбиелеу-білім беру процесін ұйымдастыру туралы әдістемелік нұсқау хат. Астана, 2024 // [2024-25 жж. арн. әдіст. нұсқаулық.pdf](#)
4. «Мектепке дейінгі ұйым жағдайында балаларға экологиялық тәрбие беру» әдістемелік ұсынымдар. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институты базасында әзірлен – Астана, 2023. – 40 бет.
5. «Қарлығаш» балабақшасы ресми әлеуметтік сайты // <https://qarlygash.qr-pib.kz/about>
6. «Сыр бөбегі» бөбекжай-балабақшасының ресми әлеуметтік желісі // <https://www.instagram.com/syrbobegi/reel/CoUW6AtA3Sc/>

DEVELOPING ALGORITHMIC SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH PLAY

**D.K. Azimbaeva - PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan**

**U.K. Kyakbayeva - Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan**

Аңдатпа. Мақала мектеп жасына дейінгі балалардың алгоритмдік дағдыларын ойын арқылы қалыптастыру мәселесіне арналған. Болашақ бірінші сынып оқушыларының алгоритмдік дағдыларын қалыптастыру мектеп жасына дейінгі балалардың оқу іс-әрекетінің алғышарттарын игеруіне негіз болады. Алгоритмдік дағдылар баланы мектепте сәтті оқыту үшін қажет, олар күрделі әрекеттерді қарапайым құрамдас бөліктерге бөлуге және әрекеттердің қатаң ұйымдастырылған тізбегі арқылы кез келген пәнде және бала өмірінің процесінде қажетті нәтижеге жетуге мүмкіндік береді.

Мақалада авторлар мектеп жасына дейінгі балалардың алгоритмдік дағдыларын ойын арқылы (квест ойыны) қалыптастырудың мүмкіндіктерін қарастырады. Мектепке дейінгі ұйымда балалардың алгоритмдік дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде квест ойындарының түрлері, оларды ұйымдастыруға қойылатын талаптар мен басшылыққа алынатын ұстанымдар беріледі.

Түйін сөздер: алгоритмдік дағдылар, құрал, квест ойындары, мектеп жасына дейінгі балалар, веб - квест.

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования алгоритмических умений у детей дошкольного возраста посредством игр. Формирование алгоритмических умений у будущих первоклассников составляет основу овладения дошкольниками предпосылками учебной деятельности. Алгоритмические умения необходимы для успешного обучения ребенка в школе, они позволяют расчленять сложные действия на элементарные составляющие и посредством строго организованной последовательности действий достичь требуемого результата на любом учебном предмете и в процессе жизнедеятельности ребенка.

В статье авторы рассматривают возможности формирования алгоритмических умений у детей дошкольного возраста посредством игр (игр-квестов). Представлены виды квест-игр, требования к их организации и основные принципы как средства формирования алгоритмических навыков детей в дошкольной организации.

Ключевые слова: алгоритмические умения, способ, квест-игры, дети дошкольного возраста, веб-квест.

Abstract. This article focuses on the development of algorithmic skills in preschool children through play. The formation of algorithmic skills in future first-grade students serves as a foundation for acquiring prerequisites for learning activities in preschool children. Algorithmic skills are essential for successful schooling, as they enable children to break down complex tasks into simpler components and achieve the desired outcome in any subject and daily life through a structured sequence of actions.

The authors explore the possibilities of developing algorithmic skills in preschool children through play-based activities, specifically quest games. The article presents different types of quest games as a tool for developing algorithmic skills in preschool institutions, along with the requirements for organizing them and the guiding principles to be followed.

Keywords: algorithmic skills, tool, quest games, preschool children, web quest.

Introduction. Children's curiosity allows educators to develop elements of algorithmic culture and literacy in them. This process contributes to enhancing and enriching their overall personal development. The knowledge gained through familiarization with algorithms and performing algorithmic actions fosters children's desire to explore the world around them, as well as themselves and others. It encourages them to develop their own approach to problem-solving, appropriate behavior, and effective communication strategies.

The primary goal of working with algorithms is to teach children how to process various types of information, correctly determine the sequence of its presentation, and establish a logical order of actions. Additionally, it helps them develop skills in systematically solving any challenging situations by structuring possible solutions. An essential aspect of this process is ensuring continuity between preschool and school education systems, which helps accelerate children's adaptation and socialization.

Main Part. An algorithm is a method for perceiving and retaining the goal of future actions, as well as a sequence of steps (operations) required to solve practical and educational tasks [1]. Control, self-monitoring, and corrective actions are also inherent to human algorithmic activities.

There are three types of algorithms [2]:

1. *Linear algorithms*, where actions are executed in a strictly defined order, once.
2. *Branching algorithms*, characterized by conditions requiring verification, with a specific sequence of steps performed depending on the outcome.
3. *Cyclic algorithms*, which involve repeating a set of actions multiple times until a specific condition is met.

One of the key tools for developing algorithmic skills in preschool children is quest games. The term "quest" or "adventure game" (from the English *Quest* – search and *Adventure* – adventure) refers to a game genre where participants must solve intellectual challenges to progress through the storyline. The storyline can either be predefined or allow for multiple solutions, depending on the player's choices.

In pedagogy, the concept of a "quest" is defined as a specially organized form of research activity, where children search for addresses, objects, people, or tasks as part of an assigned mission.

According to E.V. Gavrishova and M. Milenkov, "Quest games represent a new way of interaction in children's independent play activities, fostering initiative and autonomy in collaboration with adults" [3].

Currently, various innovative technologies are actively used in preschool education. "...This form of organizing educational activities in preschool institutions stimulates children's active engagement in problem-solving. The quest game, therefore, becomes an activity where the child, independently or with the help of an adult, gains new practical experiences and knowledge."

The key elements of the quest genre include narration and world exploration, while the primary feature of the quest game process is solving a variety of puzzles. To progress through different stages of the quest, the player must apply intellectual effort.

The quest game is structured so that the participant or group must complete specific tasks that determine the overall outcome of the game. After completing each task, players receive instructions for the next challenge. This game format is an effective tool for stimulating cognitive activity, motivating children to explore the world and objects around them, and fostering algorithmic thinking skills.

Moreover, quest games contribute to developing children's planning and forecasting abilities, laying the foundation for self-reflection. They cultivate teamwork skills, nurture willpower, and help maintain a positive emotional atmosphere, while also reducing stress and psychological tension.

As a team-based format, the quest game fosters collaboration, flexibility in behavior, creative problem-solving skills, and a desire for mutual interaction. A well-structured quest should involve thoughtful game planning, appropriate task selection, and an accurate assessment of participants' capabilities.

Although a quest game is primarily designed for team activities, educators can also incorporate this technology into individual work with children. By structuring tasks in the form of a "map", the activity transforms into an adventure where the player ultimately finds a "treasure". This adventure-based mechanism allows for shy children to be effectively included in the game, while also helping to stabilize hyperactive children by engaging them in a structured activity.

Methodology for Conducting a Quest Game

The methodology for conducting a quest game involves using any available play space. Quests can be applied to children of all ages; however, more complex and engaging themes with challenging tasks are typically introduced at the older preschool age. Children in this age category enthusiastically participate in any format of quest games, with geocaching being a particularly popular option. This type of game involves spatial orientation in an open environment, often based on scenarios such as searching for pirate treasures from the Caribbean or uncovering hidden treasures.

Typology of Quest Games According to their structure, quest games are generally divided into three groups [4]:

- Linear quests, where tasks in the game are linked in a sequential logical order;
- Assault quests, where the team receives a task or a hint, but the route to the goal is determined independently;
- Circular quests, a variation of the linear model, where teams start at different locations and must follow a specific route to reach the final objective.

Quest games integrate various educational skills covered in preschool programs. This occurs because multiple activities are combined practically to solve the challenges presented during the game. Taking into account the integration of different activities, a variety of methods are applied:

- Didactic, theatrical, computer-based, health-related, and other methods;
- Art therapy techniques (e.g., art therapy, fairy tale therapy, sand therapy, image therapy, dance improvisation);

- Intellectual quizzes;
- Creative problem-solving tasks;
- Puzzles, crosswords, riddles;
- Design and modeling exercises;
- Experiments and hands-on explorations.

Stages of a Quest Game

Examining the stages of a quest game, it becomes clear that the events follow a specific sequence, meaning the game operates based on a predefined algorithm. The game progresses step by step:

1. Introduction – The educator introduces the quest, engages the children, and prepares them for upcoming activities.

2. Exposition – Children complete assigned tasks within the game route, encountering challenges and obstacles that they must overcome. A bonus and penalty system is often included.

3. Epilogue – The conclusion of the quest, involving discussions, reflections, and rewards for success.

Principles of Organizing a Quest Game

The organization of the game process is particularly important. When designing the algorithm of the game, educators must not only consider how to solve the assigned tasks but also follow specific principles:

- The coordination principle – The educator guides the child in searching for answers but allows them to reach their own conclusions.

- The accessibility principle – Tasks should align with the age and individual characteristics of the children.

- The systematic principle – Ensuring logical connections between tasks.

- The emotional engagement principle – The entire quest should evoke emotions and excitement in children.

- The integration principle – The game should encompass various fields of knowledge and activity.

- The voluntary participation principle – The educator encourages, but does not force participation.

Web Quests as an Alternative Format. Alongside traditional quest games, Web Quests are also gaining popularity. Web Quests have unique features that set them apart from standard quest games. The primary difference is that they take place in a virtual environment rather than in the real world. This requires more extensive preparation and proficiency in ICT, as improvisation is limited for the organizer. However, an advantage of Web Quests is that they do not require direct supervision, and participants can complete tasks at their own pace.

The Web Quest format allows organizers to tailor tasks to children's levels and needs. Each task requires careful planning and follows its own algorithm. The technical structure of a Web Quest can start with a basic website (using platforms like WIX.com or Google Sites), incorporating hyperlinks, widgets, didactic games, and other interactive elements.

A Web Quest essentially functions as an algorithm. The goal is set, and participants must determine how to achieve it. To support the process, helper characters can be introduced to guide children in creating algorithms, setting objectives, and defining the steps to reach their goal.

Conclusion. In conclusion, quest games help engage all participants in the educational process. As children go through these games, they demonstrate ingenuity, attentiveness, and develop their creative, intellectual, and physical abilities. By designing and implementing quest games tailored for this age group, educators can immerse children in an atmosphere of joy and excitement, thereby positively influencing their overall development.

Thus, quest technology is an innovative method that integrates modern educational approaches into professional practice. Additionally, these games are essential for children as they encourage self-education and self-development, fostering creative and independent personalities. This implies that quest games can serve as an effective tool for developing algorithmic skills in preschool children.

Ultimately, a preschool child who has mastered algorithmic skills can:

- Plan their actions while following predefined rules set by adults;
- Describe their actions clearly;
- Modify familiar algorithms by making necessary adjustments;
- Adapt these algorithms according to situational needs, personal interests, and individual requirements.

References:

1. Yazvinskaya, S.D. (2007). *The problem of developing algorithmic abilities in older preschool children in psychological and pedagogical research. Stavropol State University Bulletin, No. 48. Stavropol: SGU.*
2. Utyumova, E.A. (2017). *Organization of the process of forming algorithmic skills in preschool children. Novosibirsk, 205 p.*
3. Gavrishova, E.V., & Milenkova, M. (2015). *Quest – an adventure game for children. Senior Educator's Handbook for Preschool Institutions, No. 10, pp. 55-61.*
4. Kostyukova, S.P. (2019). *Quest as a modern pedagogical technique in senior preschool age. Young Scientist, No. 2 (240), pp. 355-358.*

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ МАМАННЫҢ КӘСІБИ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ

**А.Б.Сүндет - Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің 2 курс- магистранты,
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қаласы**

Қазіргі заманғы білім беруді дамытудың маңызды бағыты – құзыреттілікке негізделген тәсіл. Бұл тәсіл білім беру қызметін тек үдеріс ретінде ғана емес, сонымен қатар оның сапалы нәтижесіне бағыттауды білдіреді.

Білім беру жүйесінде мектепке дейінгі ұйымдардың рөлі ерекше маңызды. Бұл салада жұмыс істейтін мамандарға қойылатын талаптар да күн санап күрделеніп келеді. Балабақша тәрбиешісі тек білім мен дағды иесі ғана емес, сонымен қатар жоғары деңгейдегі кәсіби коммуникация иесі болуы қажет.

Болашақ мектепке дейінгі маманның кәсіби коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі Қазақстан Республикасының бірқатар маңызды нормативті-құқықтық құжаттарында көрініс тапқан. Бұл құжаттарда педагогтың кәсіби дамуы, тұлғалық және коммуникативтік құзыреттіліктері, білім беру сапасын арттыруға қатысты талаптар белгіленген. Төменде сол құжаттардың негізгі бағыттары көрсетілген:

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы (2007, соңғы өзгерістермен) 6-бап, 1-тармақ: Педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігіне, оның ішінде коммуникативтік қабілетіне ерекше көңіл бөлінеді.

8-бап: Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны тұлғаның үйлесімді дамуына бағытталып, бала мен педагог арасындағы тиімді қарым-қатынасты талап етеді.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында мақсатты индикаторларында педагогтардың кәсіби дағдылары мен құзыреттіліктерін жетілдіру, оның ішінде кәсіби қарым-қатынас орната білу біліктілігі нақты көрсетілген.

Педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің мәні мен мазмұнын анықтауға арналған мәселелер көптеген авторлардың іргелі және қолданбалы зерттеулерінде қарастырылған. Бұл тұрғыда В.И. Байденко, Е.В. Бондаревская, Э.Ф. Зеер, И.А. Зимняя, Е.И. Исаев, М.В. Кирилина, И.А. Колесникова, А.К. Маркова, Л.М. Митина, Г.К. Селевко, В.А. Сластенин, В.В. Сериков, Ордон Уршуля, А.В. Хуторский және басқа да ғалымдардың ғылыми еңбектері қызығушылық тудырады. Педагогтардың кәсіби қызметі барысында кәсіби дамуы мәселелерін ашуға арналған зерттеулер Э.Ф. Зеер, Н.В. Кузьмина, Л.М. Митина және басқа ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған.

Соңғы уақытта педагогтың кәсіби шеберлік деңгейін бағалауда «білімділік», «кәсібилік», «жалпы мәдениет», «тәрбиелілік» ұғымдарынан «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарына күрт бетбұрыс байқалауда. Бұл елімізде құзыреттілік тәсілдің дамып келе жатқанын көрсетеді.

Құзыреттілік тәсіл – бұл білім берудің нәтижесіне басым бағытталуы: жалпы мәдени және кәсіби құзыреттерді қалыптастыру, өзін-өзі анықтау, әлеуметтену, даралықты дамыту және өзін-өзі іске асыру. Бұл – білім мазмұнына қойылатын талаптардан гөрі, білім берудің мақсаттарына, нәтижелеріне және педагогикалық технологияларына қойылатын талаптар [65; 7-б.].

Коммуникативтік құзыреттілік – тәрбиеші мен бала, ата-ана және әріптестер арасындағы тиімді өзара әрекеттестікке негіз болатын кәсіби құндылық.

Осы мақалада болашақ тәрбиешілердің кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруға қажетті педагогикалық шарттар қарастырылады.

Коммуникативтік құзіреттілік – адамның кәсіби әрекет барысында әртүрлі әлеуметтік рөлдерде табысты қарым-қатынас жасау қабілеті. Ол келесі компоненттерден тұрады:

- *Тілдік және сөйлеу мәдениеті;*
- *Вербалды және вербалды емес қарым-қатынас дағдылары;*
- *Эмпатия және эмоционалдық интеллект;*
- *Қақтығыстарды басқару мен шешу білігі;*
- *Педагогикалық әдеп пен рефлексия.*

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің коммуникативтік құзіреттілігі – кәсіби табысының маңызды шарты. Ол баламен тіл табысу, ата-анамен сенімді байланыс орнату, ұжымда тиімді жұмыс жасау үшін қажет.

Коммуникативтік құзіреттіліктің қалыптасуы Л.С. Выготскийдің әлеуметтену мен сөйлеу әрекеті, А.А. Леонтьевтің сөйлеу әрекетінің психологиялық құрылымы, және М.И. Лисина мен Б.Ф. Ломовтың қарым-қатынас психологиясы жайлы теорияларымен тығыз байланысты.

А.В. Божа «Мектепке дейінгі білім беру педагогының кәсіби құзыреттілігінің балалармен жұмыс істеудегі рөлі» атты мақаласында кәсіби құзыреттілік құзыреттерден тұратынын, құзыреттер арқылы қамтамасыз етілетінін және құзыреттер арқылы көрінетінін атап өтеді [9; б. 4].

Бұл теориялар бойынша, кәсіби қарым-қатынас – белсенді, мақсатты, мазмұнды және өзара жауапкершілікті процесс. Педагогикалық әрекетте коммуникация тек ақпарат алмасу ғана емес, сонымен бірге баланың тұлғалық дамуына бағытталған педагогикалық әсердің құралы.

Болашақ мектепке дейінгі маманның кәсіби коммуникативті құзіреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары:

Кәсіби- бағдарлы білім беру ортасын құру

Болашақ тәрбиешінің кәсіби коммуникативті дағдыларын дамыту үшін арнайы ұйымдастырылған, рөлдік модельдеуге негізделген білім беру ортасы қажет. Бұл ортада кәсіби жағдаяттар мен нақты жұмыс процесін ескеретін жаттығулар мен тапсырмалар қолданылады.

1. Интерактивті оқыту технологияларын енгізу

2. Коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруда пікірталас, дебат, «миға шабуыл», кейс-стади, SWOT-талдау сияқты интерактивті әдістер арқылы студенттердің өзара қарым-қатынас жасау дағдысы мен сөйлеу мәдениеті дамиды.

3. Тренингтік және ойын әдістерін жүйелі қолдану

4. Іскерлік ойындар, симуляциялық жаттығулар, рөлдік тренингтер студенттердің түрлі жағдаяттарда өзін еркін ұстап, педагогикалық коммуникацияның мазмұны мен тәсілдерін меңгеруіне ықпал етеді.

5. Рефлексия және өзіндік талдау мүмкіндігін ұйымдастыру

6. Сабақтар мен тәжірибеден кейінгі рефлексиялық сессиялар, өзін-өзі бағалау және өзара кері байланыс механизмдері арқылы студенттердің өз коммуникативтік әрекетін саналы түрде саралау қабілеті артады.

7. Эмоционалдық интеллектті дамыту

8. Коммуникацияның маңызды компоненті ретінде эмоцияларды тану, түсіну және басқару білігіне негізделген тапсырмалар мен жаттығулар жүргізу эмпатияны дамытып, қарым-қатынаста тиімділікке қол жеткізуге сеп болады.

9. Педагогикалық практиканы мақсатты жоспарлау

10. Мектепке дейінгі ұйымдардағы кәсіби тәжірибе барысында болашақ мамандар нақты қарым-қатынас жағдаяттарында өз дағдыларын қолдануға мүмкіндік алады. Мұнда тәлімгерлік пен супервизиялық қолдау маңызды орын алады.

11. Цифрлық-коммуникативті құзыреттерді қалыптастыру

12. Қашықтықтан оқыту құралдары, цифрлық платформалар мен онлайн-коммуникация дағдылары бүгінгі таңда тәрбиеші мамандығына тән кәсіби талаптардың бірі болып саналады. Сондықтан цифрлық сауаттылық та коммуникативтік құзыреттілікпен қатар дамытылуы тиіс.

Жоғарғы оқу жағдайында төмендегі тәжірибелік жұмыстар сәтті қолданылады:

- **"Тәрбиеші мен ата-ана сұхбаты" симуляциясы** – студенттер рөлдік ойын арқылы ата-анамен қарым-қатынас тәжірибесін қалыптастырды;

- **"Қиын бала" жағдайындағы коммуникация** – эмоционалды реттеу және сабырлықты сақтау дағдылары дамыды;

- **Визуалды коммуникация тренингі** – ым, ишара, көзқарас, дауыс ырғағы сынды паралингвистикалық құралдарды қолдануға машықтандырды.

Қорытындылай келе кәсіби коммуникативтік құзіреттілік – болашақ тәрбиешінің кәсіби құзіреттілігінің іргелі компоненті. Оны қалыптастыру – ұзақ мерзімді, жүйелі, интеграцияланған процесс.

Педагогикалық ЖОО-да оқыту мазмұнына коммуникативтік тәжірибе элементтерін енгізу арқылы болашақ тәрбиешілердің кәсіби бейімделуі мен табысты жұмысы қамтамасыз етіледі.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Выготский Л.С. Ойлау мен сөйлеу. – Алматы: Рауан, 2020.*
2. *Леонтьев А.А. Қарым-қатынас психологиясы. – Мәскеу: Педагогика, 2005.*
3. *Лисина М.И. Қарым-қатынастың дамуы. – Санкт-Петербург: Речь, 2010.*
4. *Құлымбетова М.С. Педагогтың коммуникативтік құзіреттілігі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.*
5. *Абдрахманова Ш. Болашақ педагогтарды кәсіби қарым-қатынасқа даярлау. – Нұр-Сұлтан: Білім, 2021.*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПKE ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ГЕНДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**М.У.Турманова - Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі балалардың интеллектуалдық дайындығын қалыптастырудағы гендерлік ерекшеліктерінің маңыздылығы қарастырылған. Баланың когнитивтік, эмоциялық-әлеуметтік, тілдік және мотивациялық аспектілердегі даму ерекшеліктері талданады. Мақалада балабақшада гендерлік ерекшеліктерге бейімделген оқу-тәрбие әдістерін қолданудың маңыздылығы көрсетілген.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение гендерных особенностей в формировании интеллектуальной готовности дошкольников. Анализируются особенности развития ребенка в когнитивном, эмоционально-социальном, языковом и мотивационном аспектах. В статье подчеркивается важность использования в детском саду учебно-воспитательных методов, адаптированных к гендерным особенностям.

Abstract. This article discusses the importance of gender differences in the formation of intellectual readiness of preschool children. The features of the child's development in cognitive, emotional-social, linguistic and motivational aspects are analyzed. The article shows the importance of using educational and educational methods adapted to gender characteristics in kindergarten.

Қазақ халқы балаға қашанда ерекше мән берген, өйткені бала біздің болашағымыз, ұрпағымыз, өміріміздің жалғастырушысы. Сондықтан қазіргі кездегі жас ұрпағымызға сапалы білім мен саналы тәрбие беру әлеуметтік құрылымның ең маңызды міндеттерінің біріне айналды. Еліміздің білім беру жүйесінде жас ұрпақтың әрқайсысына жеке тұлға ретінде қалыптасуында маңызды мәселелерді шешудің түрлі жолдарын қарастыруды көздейді. Жас ұрпаққа білім беру мәселесі отбасынан бастап, еліміздің қоғамдық жүйесін толық қамтиды, сондай ақ оның әрбір мүшесін бей жай қалдырмайды. Мұнда мектепке дейінгі тәрбиенің рөлі ерекше орын алады. Адам баласы шыр етіп дүниеге келгеннен бастап, сол ортаның ыстығына да, суығына да үйреніп, осында ер жетеді. Осыны ескере отырып, педагогика мен психология ғылымына енген жаңаша бағыт-гендерлік білім мен гендерлік тәрбие беру. Гендер-адамның психологиялық және әлеуметтік дамуын негіздейтін жеке тұлғаның базалық сипаттамаларының бірі. Мектеп жасына дейінгі кезеңнен бастап бала өзінің қандай жынысқа жататынын түсіне бастайды. Белгілі бір жынысқа тиістілік -бұл баланың өз «менін» ұғынатын бірінші категория. Біз ұлдар мен қыздардың әрдайым психологиясы мен мінез құлқындағы айырмашылықтар туралы айтамыз. В.В Абраменко, Д.Ричардсон, В.Е. Кагана, И.И.Лунина сияқты ғалымдардың зерттеулерінен көруге болады. Кез келген қоғамда бала өз жынысына сай ұл немесе қыз рөліне тәрбиеленуі тиіс. Отбасында баланың гендерлік әлеуметтенуі ата ана ммен туған туыстар арқылы жынысына сай көзқарасынан басталмақ. Мінеки, дәл осылай балабақшада қыз бен ұл мектепке барарда гендерлік ерекшелігі бойынша интеллектуалдық дайындығын қалыптастырылуы тиіс. Қыз бен ұл баланың танымдық іс әрекетте, заттық іс әрекетте, бірлескен еңбек әрекетінде, ойындық әрекетінде де

айырмашылықтар бар. Кез келген тәрбиелік немесе білім беру жүйесінің нәтижелі болуы ең алдымен, мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке интеллектуалдық дайындығын қалыптастырудың гендерлік ерекшеліктерін ескеру.

Антикалық кезеңдегі зерттеулер жайлы айтқанда Платон мен Аристотель есімдері аталады. Платон Афинский (427-347ж.ж.б.з.д) өзінің «Пир», «Мемлекет» және т.б еңбектерінде андрогин түсінігін енгізген және жынысқа қатысты ойларын айтып, әел мен еркектің қасиеттерін иеленген тіршілік иесі -андрогиндер (грек тілінен аударғанда andros-еркек және gene, gynaikos-әйел) тураыл аңызды қолданған. Аристотель Стагирит (384-322 ж.ж. б.з.д) Платоннан айырмашылығы , оның көзқарасы «антифеминистік» болды. Арситотельдің ойынша әйел мен еркек тең емес тіршілік иелері. Әйел балаға денесін береді, ал еркек жанын береді. Жан денеге қарағанда өте күшті. Еркек норма, әйел одаи ауытқушылық. Еркек жоғары, ал әйел табиғаты бойынша төмен. Еркек басқарады, әйел бағынады.

Қайта өрлеу дәуіріндегі Томмазо Кампанелла (1568-1639) «Күн қаласында» шынайы қаланы сипаттайды. Еркек пен әйелдің білім алуының айырмашылығы жоқ болды, тіпті киімдері де ерекшеленбеді. Бірақ бір айырмашылығы: еркектер ауыр, физикалық жұмыстарды орындады, ал әйелдер баланы дүниеге әкелді.

Ағылшын жазушысы Мэри Уоллстоункрафт (1759-1797) ойынша «табиғи» бейімділік және еркек пен әйелдің ерекшеліктері тәрбиенің нәтижесі болып табылады. Қыздар сәнқой және қуыршақтармен ойнайды, ал ұлдар басқа шулы, белсенді ойындарды ойнайды.

Артур Шопенгауэр (1788-1860) әйел мен еркектің психикалық процесінің айырмашылықтарына назар аударған: еркектерге -абстрактті тән болса, ал әйелдер үшін -нақтылық тән. Еркектерге әділеттіліктің абстрактілі ойы түсінікті болса, ал әйелдер нақты адамға жаңашырлық танытып, көңіл білдіреді. [1]

Ресейлік психолог В.С.Мухина өз зерттеулерінде бастауыш мектеп жасына дейінгі балалар өзінің жыныстық сәйкестігін ұғынумен шектелмей, өзін ұл не қыз ретінде айқындауға тырысады. Мысалы, ұлдар қыздар сияқты мейірімді, жылы жүзді, жайдары болмай,батыл, мықты болуы тиіс екенін біледі.Өйткені оларды солай етіп тәрбиелейді. Сәйкесінше, ұл балалар ерлерге, қыз балалар әйелдерге еліктеу моделін меңгере бастайды.[2].

Мектепке дейінгі жастағы балалардың интеллектуалдық дайындығын қалыптастыру – олардың болашақ оқу іс-әрекетінде табысты болуын қамтамасыз ететін маңызды кезең. Ең алдымен интеллект деген ұғымның анықтамасы мен даму кезеңдеріне тоқталайық. Бала психологиясы мен интеллектісінің дамуын зерттеген ең алғашқы ғалымдардың бірі -Жан Пиаже (Jean Piaget). Оның "Психология интеллекта" атты кітабы – баланың ойлау процестерінің дамуындағы негізгі теорияларды қамтитын маңызды еңбек. Пиаже интеллектінің дамуында баланың когнитивті дамуын кезеңдерге бөліп, әр кезеңде белгілі бір құрылымдардың өзгеруін түсіндірді. Пиаже интеллектінің дамуын төрт негізгі кезеңге бөледі. Сенсомоторлық кезең (0-2 жас)- бала шынайы әлемді өз сезімдері мен қимылдары арқылы танып біледі. Бұл кезеңде бала себеп-салдарлық байланыстарды түсініп, заттардың тұрақтылығын меңгереді. Екінші кезең, предоперациялық кезең (2-7 жас), баланың абстрактілі ойлау қабілеті дамиды, бірақ әлі де нақты заттармен жұмыс істейді. Бұл кезеңде символдық ойлау, тілдің дамуы байқалады, бірақ логикалық операциялар жоқ. Келесі кезең, конкретті операциялар кезеңі (7-11 жас). Балалар нақты заттармен жұмыс істейді, логикалық операцияларды орындай алады, бірақ абстрактілі ойлау әлі дамымаған. Заттардың санын, көлемін және басқа да қасиеттерін сақтауға қабілетті. Соңғы кезең, формалды операциялар кезеңі (11 жастан жоғары). Абстрактілі ойлау, гипотезалар құру және оларды тексеру, проблемаларды шешуде жүйелі логика қолдану дамиды. Бала болашақты болжау мен абстрактылы ұғымдарды толық меңгереді. Жан Пиаже балалардың интеллектісінің дамуының кезеңдерге бөлінуін және осы дамудың әрбір кезеңінде баланың ойлау қабілетінің түрлі аспектіде дамуын көрсетеді. Оның теориясы қазіргі психологияда балалардың когнитивті дамуын түсінуге және тәрбиелеу әдістерін әзірлеуге негіз болды.Бұл дайындық когнитивтік, эмоциялық-ерік және мотивациялық аспектілерді қамтиды [3].

Гендерлік ерекшеліктерді ескеру тиімді әдістер мен тәсілдерді таңдауда маңызды рөл атқарады. Гендерлік айырмашылықтар баланың даму қарқыны мен ерекшеліктерінде көрінеді. Мысалы ұлдар кеңістіктік ойлау, моторикамен байланысты тапсырмаларда жоғары көрсеткіштер көрсетеді. Алайда, оларда эмоциялық реакциялардың реттелуі және тілдік дағдылардың дамуы қыз балаларға қарағанда баяу болуы мүмкін. Қыздарда эмоциялық интеллект, тілдік дағдылар және вербалды коммуникация саласында жақсы нәтижелер көрсетеді, бірақ моторлық дағдыларды игеру қарқыны баяу болуы мүмкін. Мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке интеллектуалдық дайындығын қалыптастырудың әртүрлі әдістері бар. Жеке тәсіл: әр баланың жеке қызығушылықтары мен қабілеттерін ескере отырып, оқу іс-

әрекеттерін ұйымдастыру. Ойын түріндегі сабақтар: гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, тақырыптық ойындарды пайдалану. Дифференциалды оқыту: әртүрлі жыныс өкілдеріне бейімделген әдістер мен тапсырмаларды қолдану. Эмоциялық қолдау: өзіндік бағалауды қалыптастыруға және стресске төзімділікті дамытуға бағытталған жұмыстар. Гендерлік ерекшеліктерді ескере отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке интеллектуалдық дайындығын қамтамасыз ету – олардың оқу барысында жетістіктерге жетуіне ықпал ететін маңызды фактор. Бұл бағытта ата-аналар мен педагогтардың бірлескен жұмысы ерекше мәнге ие.

Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалдық дайындығы когнитивтік, эмоциялық-әлеуметтік, тілдік және мотивациялық аспектілерді қамтиды. Бұл дайындық гендерлік айырмашылықтарға байланысты әртүрлі қарқында жүруі мүмкін. Когнитивтік даму қыз бала мен ұл балада әртүрлі болады. Қыздар тілдік дағдылар мен вербалды ойлауды ерте меңгереді. Олар ерте жастан бастап сөздік қорын байытады, сөйлемдерді грамматикалық тұрғыдан дұрыс құрастырады және эмоциялық мәнерлілікке бейім. Бұл олардың мектепте жазу, оқу, тіл дамыту сияқты пәндерде жақсы нәтижелер көрсетуіне ықпал етеді [4]. Ұлдар кеңістіктік ойлау мен логикалық талдау қабілеттерінде жоғары нәтижелерге жетеді. Олар конструкторлар құрастыру, математикаға бейім тапсырмаларды орындауда қызығушылық танытады. Бірақ сөйлеу және вербалды дағдыларды меңгеру қарқыны баяуырақ болуы мүмкін [5]. Ал енді әлеуметтік-эмоциялық дамуына тоқталатын болсақ, қыздар әлеуметтік қарым-қатынаста белсенді, эмоцияларын бақылау қабілеті жоғарырақ. Бұл оларды топтық жұмыстар мен ойындарда белсенді қатысушы етеді, ұлдар әлеуметтік жағдайларға баяу бейімделеді, эмоцияларын реттеу қабілеті дамығанша көбірек уақыт қажет етеді. Бірақ оларды кеңістіктік тапсырмаларды шешу және дербес жұмыс түрлері қызықтырады. Тілдік және мотивациялық дамуы қыздарда мотивациялық және тілдік дамуда қыздар өз қызығушылықтарын вербалды түрде жақсы жеткізеді, сұрақ қою және жауап беру қабілеттері дамыған. Олар мектепке баруға деген ынтасын көбінесе әлеуметтік байланыстар арқылы білдіреді. Ұлдар мотивацияны физикалық белсенділік пен құрылымдық тапсырмалар арқылы дамытады. Олар нақты мақсаттарға бағытталған әрекеттерді орындауға қызығады.

Мектепке дейінгі білім берудегі қыздар мен ұлдардың интеллектуалдық даму процесін түсіндірген ғалымдардың бірі – Лев Выготский. Ол өзінің әлеуметтік-мәдени теориясында баланың ойлау қабілетінің дамуын әлеуметтік өзара әрекеттестік пен мәдени факторлармен байланыстырады. Ол баланың интеллектуалдық дамуы мен танымдық процестерінің қоршаған орта мен тіл арқылы қалыптасатынын атап өтті. Выготскийдің негізгі идеялары: Әлеуметтік өзара әрекеттестіктің рөлі. Выготский бойынша, баланың танымдық дамуы әлеуметтік өзара әрекеттестік процесінде жүзеге асады. Бала өзінің қоршаған адамдарымен (ата-аналарымен, ұстаздарымен, құрдастарымен) сөйлесіп, олардан жаңа ақпарат алады. Аймақтық даму (ZPD – Zone of Proximal Development): Баланың өз бетінше орындай алмайтын, бірақ көмектескен жағдайда орындай алатын тапсырмаларын білдіреді. Бұл теорияда ұлдар мен қыздардың дамуындағы айырмашылықтар мен қажеттіліктерді ескере отырып, оларды қолдау мен дамыту тәсілдерін анықтау маңызды. Лингвистикалық даму: Выготскийдің айтуынша, тіл – ойлау мен танымның басты құралы. Қыздар мен ұлдар тіл мен коммуникацияны түрлі жолмен меңгереді, бұл олардың когнитивті дамуына әсер етеді.

Выготский әлеуметтік мәдени контекстті ескере отырып, қыздар мен ұлдардың дамуының ерекшеліктерін де атап өтеді. Мысалы, кейбір зерттеулерде қыздардың тілдік дамуында жоғары көрсеткіштер байқалатындығы, ал ұлдардың көбіне кеңістік-логикалық ойлау мен әрекеттерінде жақсы дамитыны көрсетілген. Бірақ бұл айырмашылықтар көбінесе әлеуметтік және мәдени факторларға байланысты. Сонымен, оның теориясы баланың интеллектуалдық дамуын жалпы әлеуметтік контексте қарастыру арқылы мектепке дейінгі білім беру процесінде қыздар мен ұлдардың дамуындағы ерекшеліктерді түсінуге мүмкіндік береді. Қыздар мен ұлдардың мектепке интеллектуалдық дайындығы әртүрлі қарқында дамиды, және бұл айырмашылықтарды ескеру олардың әлеуетін толық ашуға көмектеседі. Педагогтар мен ата-аналар бұл ерекшеліктерді оқу іс-әрекеттерін жоспарлауда тиімді пайдалана алады. Қорытындылай келе, мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке интеллектуалдық дайындығын қалыптастыруда гендерлік ерекшеліктерді ескеру – олардың болашақ оқу іс-әрекетінде табысты болуын қамтамасыз ететін маңызды фактор. Қыздар мен ұлдарда когнитивтік, эмоциялық, тілдік және мотивациялық даму әртүрлі қарқында жүреді. Бұл айырмашылықтарды түсіну педагогтар мен ата-аналарға балалардың әлеуетін тиімді дамытуға және олардың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыруға көмектеседі. Әр балаға жеке тәсіл қолдану, ойындар мен топтық іс-шараларды ұйымдастыру арқылы гендерлік ерекшеліктерді ескеретін оқу-тәрбие жүйесін құру – жас ұрпаққа сапалы білім мен саналы тәрбие берудің негізгі шарттарының бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байжомартова Қ.С., Мұхамбетқалиева С.Р. «Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы» (2016). Қыз балалардың эмоциялық тұрақтылығы мен коммуникативтік қабілеттері ұлдарға қарағанда ертерек дамитыны көрсетілген.
2. Выготский Л.С. «Психология развития ребенка» (2007). Бұл еңбекте ұлдардың кеңістіктік ойлау қабілетінің артықшылықтары сипатталған.
3. Жан Пиаже «Психология интеллекта» (1948). Зерттеулер көрсеткендей, қыз балалар эмоциялық және тілдік дамуда ұлдарға қарағанда алда болады.
4. Жарықбаев Қ. «Психология» (2002). Қыздардың тілдік дамуында эмоционалдық интеллектінің ықпалы басым екені сипатталған.
- Мушина В.С. (2003) *Возрастная психология феноменология развития, детство, отрочество: Учебник для студ.вузов. 7 изд., стереотип М.: Издательский центр «Академия»* –456 с
5. Назарбаева С.А. «Мектепке дейінгі білім беру: қазіргі заманғы тәжірибе» (2018). Ұлдардың мотивациялық және дербестікке негізделген әрекеттері талқыланған.

БОЛАШАҚ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТІСІН ДАМУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

А.Б. Нұрғали – Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
1 курс магистранты
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аннотация. В данной статье рассматриваются инновационные методы развития эмоционального интеллекта педагогов. Анализируется значимость эмоционального интеллекта в образовательном процессе, а также описываются современные технологии и подходы, направленные на его развитие. Инновационные методы способствуют профессиональному и личностному росту педагогов, улучшая качество их преподавания.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, педагог, инновационные методы, образование.

Abstract. This article explores innovative methods for developing teachers' emotional intelligence. It analyzes the importance of emotional intelligence in the educational process and describes modern technologies and approaches aimed at its enhancement. Innovative methods contribute to teachers' professional and personal growth, improving the quality of their teaching.

Keywords: emotional intelligence, teacher, innovative methods, education.

Әрбір тарихи кезең психология ғылымының дамуында басым бағыттар мен негізгі мәселелермен ерекшеленеді. Ғылыми зерттеулер объектілерінің маңыздылығы уақыт өте өзгеріп, жаңа мәселелер алдыңғы қатарға шығады. Бүгінде шетелдік және отандық психологияда эмоционалдық интеллекттің маңызы артып, оның педагогикалық қызметтегі рөлі кеңінен зерттелуде.

«Эмоционалдық интеллект (EQ)» ұғымы педагогикада бұрыннан белгілі, алайда ол түрлі атаулармен қарастырылып келген [1]. Қазіргі уақытта болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің эмоционалдық интеллектісін дамыту мәселесі ерекше өзектілікке ие.

Бұл мәселе әлемнің түрлі елдерінде зерттеліп, көптеген ғалымдардың назарын аударуда. Атап айтқанда, Л. Моррис, Э. Ориоли, Д. Карузо, Д. Гоулман, С. Гринспен, Г. Орме, К. Кеннон және басқа да зерттеушілер эмоционалдық интеллекттің теориялық және практикалық аспектілерін қарастырған. Олардың еңбектерінде адамның өзін және өзгені басқару қабілеті ретінде эмоционалдық интеллекттің маңызы ерекше атап өтіледі. Болашақ педагогтің кәсіби қызметінде эмоционалдық интеллектті дамыту қажеттілігі білім беру сапасын арттыруға және балалармен өзара тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді [3].

Эмоционалдық интеллект ұғымын толыққанды түсіну үшін оның теориялық негіздерін қарастыру қажет. Эмоционалдық интеллект – адамның өз эмоцияларын және кәсіби қызмет барысында адамдармен қарым-қатынасын тиімді басқару қабілеті. Ол өзіндік сана, эмоцияларды бақылау, сенімділік, самомотивация, оптимизм, коммуникативтік дағдылар және ұжыммен жұмыс істеу қабілетін қамтиды [4]. Педагогикалық қызметте бұл дағдылар балалардың, ата-аналардың және әріптестердің эмоцияларын түсініп, олармен нәтижелі байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Эмоционалдық интеллектті төмен деңгейде дамыған педагогтердің кәсіби қызметінде бірқатар қиындықтар туындауы мүмкін [5]. Бұл – эмоцияларды басқара алмау, күйзеліс пен стресске бейімділік,

коммуникативтік дағдылардың әлсіздігі, ұжыммен өзара қарым-қатынастың күрделілігі сияқты мәселелерге әкелуі мүмкін. Сондықтан болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтері үшін эмоционалдық интеллектті дамыту аса маңызды.

Қазіргі психология ғылымы эмоциялардың адам қажеттіліктерімен тығыз байланысын анықтаған. Эмоциялар тек жеке өмірде ғана емес, кәсіби қызметте де маңызды рөл атқарады. Олар педагогтің өз жұмысында қаншалықты табысты болатынын, оның кәсіби мотивациясын, шығармашылық әлеуетін және балабақшадағы жалпы эмоционалдық климатқа әсерін анықтайды. Сондай-ақ, педагогтің эмоцияларды тиімді басқаруы балалардың психологиялық саулығына тікелей ықпал етеді. Эмоционалдық интеллектті дамыған мұғалімдер мен тәрбиешілер балалардың танымдық және эмоционалдық дамуын дұрыс бағыттай алады.

Болашақ педагогтердің эмоционалдық интеллект деңгейін анықтау мақсатында жүргізілген зерттеулер аясында Н. Холлдың EQ диагностикасы әдістемесі қолданылды [6]. Бұл зерттеу педагогикалық мамандық студенттерінің эмоционалдық интеллект деңгейін келесі параметрлер бойынша бағалауға мүмкіндік берді [7]:

- эмоциялық хабардарлық деңгейі,
- басқа адамдардың эмоцияларын тану қабілеті,
- шешім қабылдау үдерісінде эмоцияларды басқару дағдылары,
- эмпатия деңгейі,
- мотивация дағдылары.

Диагностикалық нәтижелер болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің эмоцияларды басқаруда белгілі бір қиындықтарға тап болатынын көрсетті. Әсіресе, эмоционалдық тұрақтылық пен икемділік жеткілікті деңгейде дамымағаны анықталды. Бұл нәтижелер болашақ тәрбиешілер мен педагогтер үшін арнайы тренингтер мен практикалық жаттығуларды енгізу қажеттілігін айқындайды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогикалық қызметтің ерекшелігі – балалармен үнемі қарым-қатынаста болу және олардың эмоцияларын реттеуге көмектесу. Сондықтан болашақ педагогтердің эмоционалдық интеллектісі тек жеке тұлғалық қасиет қана емес, кәсіби шеберліктің маңызды аспектісі болып табылады. Эмоционалдық интеллекттің жоғары деңгейі тәрбиешінің өз эмоцияларын тиімді басқаруына, стресстік жағдайларда кәсіби әрекет етуіне және әріптестермен және ата-аналармен нәтижелі қарым-қатынас орнатуына ықпал етеді.

Болашақ педагогтерді даярлау барысында олардың эмоционалдық интеллектін дамыту ерекше назар аударуды талап етеді. Білім беру бағдарламаларына эмоционалдық өзін-өзі реттеу, эмпатияны дамыту, күйзеліске төзімділік және тиімді коммуникацияны қалыптастыруға бағытталған арнайы курстар енгізілуі тиіс. Бұл болашақ педагогтердің эмоционалдық тұрақтылығын арттырып, олардың кәсіби қызметке дайындығын күшейтеді.

Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, логикалық ойлау мен кәсіби білім педагогтің табысты қызмет етуіне жеткіліксіз. Эмоционалдық интеллект әлдеқайда маңызды рөл атқарады, себебі ол келесі қабілеттерді қамтиды [8]:

- өз сезімдерін бақылау және басқару,
- эмоцияларды саналы түрде реттеу және оларды оң бағытта пайдалану,
- өз сезімдерін түсіну және қабылдау,
- эмоцияларды кәсіби қызметте тиімді қолдану,
- өзгенің эмоцияларын тану және оған жанашырлық таныту,
- ұжымдық қарым-қатынасты реттеу және әріптестермен нәтижелі өзара әрекеттесу.

Осы дағдылар болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби дайындығының ажырамас бөлігі болуы керек. Эмоционалдық интеллектті дамыту педагогикалық ұжымдағы психологиялық ахуалды жақсартып қана қоймай, балалардың да жан-жақты дамуына оң ықпал етеді. Сондықтан болашақ педагогтердің эмоционалдық интеллектін жетілдіруге бағытталған жүйелі жұмыс жүргізу – қазіргі білім беру саласындағы басты міндеттердің бірі болып табылады.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде педагогтің эмоционалды интеллектін дамыту – басты міндеттердің бірі. Эмоционалды интеллект тек кәсіби құзыреттілікті арттырып қана қоймай, сонымен қатар оқыту процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. Педагогтердің эмоцияларды басқару, эмпатия, өзін-өзі тану және өзін-өзі реттеу қабілеттері балалардың психологиялық жағдайына тікелей әсер етеді. Осыған байланысты, инновациялық әдістерді қолдану қажеттілігі туындайды.

1-кесте – Педагогтердің эмоционалды интеллектін дамыту

Әдіс атауы	Сипаттамасы	Артықшылықтары
Эмоционалды рефлексия күнделігі	Педагог өзінің эмоцияларын, сезімдерін және олардың себептерін күнделікті жазып отырады. Бұл өзін-өзі тану және эмоционалды реттеу дағдыларын дамытады.	Өзін-өзі тану, эмоционалды тұрақтылықты арттыру, терең рефлексияны дамыту.
Коучинг және менторинг	Жеке және топтық коучинг, педагогтер арасында тәжірибе алмасу және эмоционалды интеллектті дамытуға бағытталған жеке консультациялар.	Кәсіби даму, эмоцияларды басқару бойынша нақты ұсыныстар алу.
Ойын арқылы оқыту (геймификация)	Геймификация элементтерін (ойын сценарийлері, марапаттау жүйелері) пайдалану арқылы эмоцияларды түсіну және басқару дағдыларын дамыту.	Оқыту процесін қызықты ету, тәжірибелік дағдыларды жылдам игеру.
Эмоционалды интеллект бойынша тренингтер	Эмоционалды интеллектті дамытуға арналған арнайы тренингтер, рөлдік ойындар, ситуациялық тапсырмалар арқылы тәжірибелік оқыту.	Коммуникация және конфликтті шешу дағдыларын жетілдіру.
Психодрама және арт-терапия	Психодрамалық әдістер, театрлық қойылымдар және арт-терапия элементтері арқылы эмоцияларды түсіну және білдіру дағдыларын жетілдіру.	Стрессті төмендету, шығармашылық қабілеттерді дамыту.
Биофидбек технологияларын пайдалану	Эмоцияларды басқаруға арналған биофидбек құрылғылары арқылы релаксация және стресске төзімділікті дамыту.	Релаксация және өзін-өзі бақылау қабілеттерін күшейту.
Кейс-стади әдісі	Кәсіби және күнделікті өмірден алынған нақты жағдайларды талдау арқылы эмоционалды интеллектті дамыту.	Шынайы өмірде кездесетін қиындықтарды жеңу дағдыларын жетілдіру.

Заманауи технологиялар мен жаңа педагогикалық тәсілдер эмоционалды интеллектті дамытудың жаңа мүмкіндіктерін ашады. Сонымен қатар, рефлексия күнделігін жүргізу өзін-өзі тану мен эмоционалды тұрақтылықты дамытуға ықпал етеді. Ойын элементтері бар әдістер оқыту процесін қызықты етіп, педагогтердің эмоциялық күйзелісін төмендетуге көмектеседі.

Эмоционалды интеллект бойынша арнайы тренингтер қатысушылардың коммуникативтік дағдыларын жақсартуға бағытталған. Психодрама мен арт-терапия шығармашылықты дамытуға және ішкі сезімдерді білдіруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, биофидбек технологиялары эмоцияларды басқаруға және стрессті азайтуға арналған тиімді құрал болып табылады. Кейс-стади әдісі арқылы нақты өмірлік жағдайларды талдап, шешім қабылдау дағдыларын жетілдіруге болады. Барлық осы инновациялық тәсілдер педагогтердің эмоционалды интеллектін кешенді түрде дамытуға бағытталған.

Эмоционалды интеллекті жоғары педагогтер балалармен қарым-қатынаста сенімділікті қалыптастырып, олардың эмоционалды әл-ауқатына оң ықпал етеді. Сонымен қатар, бұл әдістер педагогтердің өз кәсібіне деген сүйіспеншілігін арттырып, олардың жұмысқа деген ынтасын күшейтеді. Білім беру саласында эмоционалды интеллектке баса назар аудару – болашақ ұрпақтың үйлесімді дамуының кепілі. Сондықтан бұл бағыттағы зерттеулер мен жаңа әдістерді енгізу білім беру сапасын арттыруда маңызды рөл атқарады.

Педагогтердің эмоционалды интеллектін дамыту – тек кәсіби шеберлікті арттыру емес, сонымен қатар оқыту процесінің сапасын жақсартудың негізгі факторы. Бала тәрбиесімен айналысатын мамандар үшін эмоцияларды түсіну және басқару қабілеті маңызды рөл атқарады. Педагог эмоционалды тұрақты болса, балаларға жағымды әсер етіп, олардың дамуына қолайлы орта қалыптастырады. Осы орайда, инновациялық әдістердің маңыздылығы ерекше. Заманауи технологиялар, рефлексия, коучинг, арт-терапия және басқа да әдістер педагогтердің кәсіби және тұлғалық дамуына мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллектті жетілдіру арқылы мұғалімдер жұмыста кездесетін қиындықтарды оңай еңсеріп, стресстік жағдайларда тиімді шешімдер қабылдай алады. Сонымен қатар, бұл әдістер педагогтің өзіне деген сенімділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Білім беру жүйесінде эмоционалды интеллектті дамытуға бағытталған тәсілдерді кеңінен қолдану болашақ ұрпақтың үйлесімді дамуына септігін тигізеді. Сондықтан, педагогтердің эмоциялық сауаттылығын арттыру – қазіргі білім беру жүйесіндегі басым бағыттардың бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект: Почему он может значить больше, чем IQ. – М.: Альпина Паблишер, 2020. – 544 с.
2. Карузо Д., Саловей П., Майер Д. Эмоциональный интеллект: Теория, развитие, применение. – СПб.: Питер, 2019. – 368 с.
3. Гринспен С. Эмоциональное развитие и эмоциональный интеллект: Образование и развитие личности. – М.: Весь Мир, 2021. – 320 с.
4. Орме Г. Развитие эмоционального интеллекта: Практическое руководство. – М.: Эксмо, 2022. – 256 с.
5. Кеннон К. Эмоциональный интеллект для педагогов: Как понимать и управлять эмоциями в образовательном процессе. – М.: Юрайт, 2023. – 288 с.
6. Холл Н. Тесты для оценки эмоционального интеллекта: Методики и интерпретация результатов. – СПб.: Речь, 2020. – 192 с.
7. Люсин Д.В. Эмоциональный интеллект в структуре личности: Исследования и измерения. // Психологический журнал. – 2019. – Т. 40, № 5. – С. 24–37.
8. Выготский Л.С. Психология развития ребенка: Эмоции и интеллект. – М.: Педагогика, 2021. – 400 с.

«LESSON STUDY» ӘДІСІН ПАЙДАЛАҢУ БАРЫСЫНДА БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІЛЕРДІ КӘСІБИ ӘРЕКЕТКЕ ДАЙЫНДАУ

**А.А.Капенова - Қауымдастырылған профессор (доцент),
А.С. Серік - Магистратура студенті
Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа. Мақалада С.Брукфилдтің «рефлексиялық моделі: 4 линзасы» арқылы болашақ педагог-тәрбиешілердің тәжірибесінде Lesson study әдісін қолдану ерекшеліктері мен әдісті қолдануға даярлық ұғымдарының педагогикалық-психологиялық аспектілерін қарастырылады.

Зерттеу жұмысымызда Lesson study әдісінің түсініктемесі мен оның қолданылу барысы, болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби іс-әрекетке дайындығы бойынша психологиялық-педагогикалық ғылыми еңбектерге талдау жасалып, Lesson study әдісін қолдану бойынша мектепке дейінгі ұйым педагогтері мен колледж студенттерінің ойлары талқыланады.

Кілт сөздер: кәсіби іс-әрекет, болашақ педагог-тәрбиешілер, Lesson study әдісі, рефлексиялық модель

Abstract. The article discusses the features of the use of the Lesson study method in the practice of future teachers and the pedagogical and psychological aspects of the concepts of preparation for the application of the method through the "reflective model: lens 4" by S. Brookfield.

In our research work, the analysis of psychological and pedagogical scientific works on the interpretation and application of the Lesson study method, the preparation of future teachers-educators for professional activities, and the thoughts of teachers of preschool organizations and college students on the use of the Lesson study method are discussed.

Key words: professional activity, future teachers-educators, Lesson study method, reflection model

Кіріспе. Болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби іс-әрекетке дайындығын бағалау үшін қарастырылып отырған ұғымға түсініктеме беріп, оның педагогикалық-психологиялық аспектілерін қарастырсақ. Іс-әрекет – ол XVIII ғасырда философ И.Кант бастауымен гуманитарлық ғылымдар жүйесіне негізгі ұғымдар ретінде енді. Гуманитарлық ғылымда қолданылуы ертеден басталғанымен де қазіргі XXI ғасырға дейін ғылымдар іс-әрекет ұғымын әртүрлі бағытта негіздейді. Психологтар, өзіндік негіздемелер жасап, XIX-XXI ғасырдың заманауи талаптарына сүйене келе іс-әрекетті жеке тұлғаның жетілуі мен қалыптасуының әдіснамалық тәсілі деп тұжырымдайды. Осылайша, іс-әрекет ұғымының психологиялық анықтамасы: жеке адамның қоғамда өмір сүру тәсілі [1]. Дегенмен, іс-әрекет ұғымы ғылымдардың бастауы – философия. Философиялық сөздікте іс-әрекет ұғымы адамның әлеуметтік-тарихи объектісінің бір түрі деп көрсетіледі [2]. Ол адамның табиғи және әлеуметтік шындықты жүйелі және мақсатты түрде қалпына келтіру барысын көрсетеді.

Педагогика бағытындағы іс-әрекет ұғымы, адам қызығушылығына сәйкес, қоршаған ортамен қарым-қатынасының мақсаты, құралы, процесі, таным нәтижесі ретінде сипатталады [3]. Бұдан шығатын түйін тұлға қызығушылықтарына сәйкес белгілі бір қадамдар жасап, мақсатты түрде жылжиды, осы процесс іс-әрекет деп аталады. Ал, кәсіби іс-әрекет туралы түсінікті айқындауда оның педагогикада ғылым ретінде қарастырылатындығын атап өту қажет, бұл адамды кәсіби қызметке дайындау, өскелең ұрпақты кәсіптік тәрбиелеу, білікті мамандардың қалыптасуы туралы ғылым [4]. Кәсіби іс-әрекетті зерделегенде процесс барысындағы және процесске дейінгі кезеңдердегі мәселелер зерттеу жұмысымыздағы негізгі олқылығы. Яғни, оны шешуде Lesson study-ді қолдану.

Біріншіден, болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби іс-әрекетке дайындалу барысындағы кездестіретін мәселелерінің психологиялық аспектілерін қарастырайық:

1. Кәсіби бағдар және мотивация: жоғарыда көрсетілген тұжырымдамаларда жеке тұлға қызығушылықтарына қатысты бағдарды тандап, мақсатына қарай мотивациясын оятады. Ал, тұлғаның кәсіби іс-әрекетінде мотивацияның болмауы, еңбектің өнімділігін төмендетеді [5]

2. Кәсіби қарым-қатынас және топтық динамика: болашақ педагог-тәрбиешілердің білім беру саласы, оның ішінде мектепке дейінгі ұйым ортасына бейімделуі бірнеше уақытты қажет етеді. Ал, мәселе бейімделуден кейін топтық мәселеге келгенде, жас мамандар өздерін жалғыз сезініп, оқшауланып қалуы білім беру жүйесінің жылдам даму динамикасына кері әсерін тигізеді [6];

3. Кәсіби қателіктер мен олардың психологиялық салдары: мектепке дейінгі ұйымға жаңадан орналасқан педагог-тәрбиешілердің тәжірибесінің аздығынан жіберетін қателіктер бала денсаулығын сақтау барысында қиындықтар тудырып, педагог-тәрбиешінің кәсіби дамуындағы сенімсіздік пен қорқыныштардың пайда болуына алып келеді [7].

Екіншіден, С.Брукфилдтің теориялық линзасына қатысты, Lesson study әдісінің қолданылу барысы мен түсініктемесін қарастыра болсақ, Ш.Т. Таубаева өз еңбектерінде “Lesson Study” әдісін педагогикалық тәжірибені дамыту және болашақ педагогтарды кәсіби қызметке бейімдеу құралы ретінде қарастырады. Әдістің барысы: педагог-тәрбиешілердің топтасу, зерттеу тобын құрудан басталып, іс-әрекетті жоспарлау, оны талқылау, кемшіліктерін айқындап, жетілдіріген жаңа жоспарларды дайындау. Әдісті тәжірибеде кеңінен қолданылатын аймақ – Жапония. Себебі, Lesson Study алғашында Жапонияда Meiji дәуірінде (1868-1912) қалыптасқан. Сол уақыттарда Жапония білім жүйесін модернизациялауға тырысып, еуропалық және американдық білім беру әдістерін қабылдағанымен, оларды өз жағдайына бейімдеуге тура келді. Жапондық білім берудің басты мақсаты – педагогтарды кәсіби деңгейде дамыту және оқу сапасын жақсарту болды. Педагогтар арасында бірлескен іс-әрекеттерді ұйымдастыру тәжірибесі осы кезде қалыптаса бастады. Педагогтар бір-бірінің іс-әрекетін бақылап, өзара тәжірибе алмасып, оларды талқылай отырып, оқу процесін жетілдіруге ұмтылды [8].

Негізгі бөлім. Болашақ мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің кәсіби іс-әрекетке дайындығының анықтамасы талданып, негізгі мәселелер берілді. Дегенмен, педагогикалық іс-әрекеттің нәтижелелілігін бағалау барысы берілмей, іс-әрекеттің сәтті жүргізілгенін көрсету мүмкін емес. Ол үшін Қазақстанның және посткеңестік кезеңнің белгілі педагогы Н.Кузьминаның педагогикалық іс-әрекетті бағалауға арналған көрсеткіштерімен қарастыруға болады [9]. Оның негіздеген көрсеткіштері:

- Білім алушылардың білім деңгейлері мен жетістіктері;
- Балалардың тұлғалық дамуы;
- Оқыту процессінің тиімділігі
- Педагогтың кәсіби деңгейі;
- Білім алушылардың мотивациясы

Көрсетілген көрсеткіштер тақырыпқа сәйкес қолданылатын әдістің тиімділігін анықтауда айқындықты ұсынады. Яғни, АҚШ-ның ғалымы Lewis Lesson Study үдерісін басқару циклі ретінде сипаттайды [10].

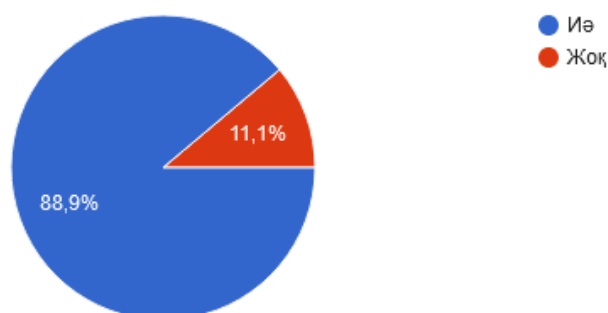
1. Lesson Study-дың тобын құру;
2. Студенттерге оқу және ұзақ мерзімді даму мақсаттарын қою;
3. Зерттеу сабағы үшін бірігіп жоспар жасау;
4. Бір топ мүшесі сабақты жүргізіп, қалғандары білім алушылардың оқуы жөнінде мәлімет жинайды;
5. Сабақ кезінде жиналған мәліметті талқылап, оны сабақты жақсарту үшін қолдану және жалпы нұсқаулықтарды жинақтау;
6. Тексерілген сабақты қайта басқа топта өткізу.
7. Lesson study әдісінің барысын педагогикалық кәсіби іс-әрекеттің тиімділігін арттыру мен болашақ педагог-тәрбиешілерді дайындауда қолдануды көрсетсек:

1-кесте – Lesson study әдісін кәсіби іс-әрекетке дайындаудағы байланыстар

Lesson Study үдерісінің циклдері	Н.Кузьминаның педагогикалық іс-әрекетті бағалауға арналған көрсеткіштері
Lesson Study-дың тобын құру	педагогтың кәсіби деңгейіндегі негізгі қажетті аспектілерді дамытуда тиімді, яғни кәсіби деңгейге: педагог шеберлігі, топтық қызмет атқаруы. Бұл кезең болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби ортаға қосуда қалай жұмыс жасау керектігін, ондағы кездесетін қиындықтармен тәжірибеде анықтап, қалай әрекет жасау керектігін көрсетуші құрал болады
Балаларға оқу және ұзақ мерзімді даму мақсаттарын қою, оны жоспарлау	Балалардың тұлғалық дамуы: Балаларда шығармашылық пен өзін-өзі дамытуды қалыптастыруға көмек болмақ, оның ішінде: оқушылардың жеке тұлғалық даму деңгейі, шығармашылық қабілеттерін көрсету мүмкіндігі, өзін-өзі бағалау және ішкі мотивациясының деңгейі. Сонымен қатар, бала бойында ұзақ мерзімге қалыптасатын қасиеттер: құндылықтар мен әлеуметтік дағдылардың қалыптасуы. Балалардың моральдық құндылықтарды түсінуі, топта жұмыс істей алу қабілеті, әлеуметтік жауапкершілік және қарым-қатынас дағдыларының дамуы. Ал, топпен бірлесіп жоспар құру, болашақ педагог-тәрбиешілерге білім беру процессіне тез енуге көмектесіп, жауапкершілікті өзінің тобымен бөлісетіндігін көрсетеді. Сондай-ақ, бұл цикл қазіргі таңдағы білім беру процессінің баланың қабілеттеріне бағытталғанын студенттерге тәжірибеде көрсетуге мүмкіндік береді
Бір топ мүшесі сабақты жүргізіп, қалғандары білім алушылардың оқуы жөнінде мәлімет жинауы	білім алушылардың мотивациясын жоғарылатып, болашақ педагогтың оқыту процессіндегі балалардың зейінін мен белсенділігінің төмен болуының алдын алуға көмегі болуы мүмкін. Бұл, жаңа кәсіби маманның жұмысқа орналасқаннан кейінгі балалармен еркін қарым-қатынас орнағанға дейінгі мектепке дейінгі ұйымның көмегі болады
Сабақ кезінде жиналған мәліметті талқылап, оны сабақты жақсарту үшін қолдану және жалпы нұсқаулықтарды жинақтау	оқыту процесінің тиімділігі мен ұйымдастырылуында: Оқыту әдістері мен тәсілдерінің тиімділігі: педагогтың сабақ өткізу әдістемесінің балалардың іс-әрекетіне қалай ықпал ететінін бағалау. Бұл әдістердің инновациялық сипаттамалары мен оқушылардың оқу процесіндегі белсенділігін арттырудағы рөлін айқындау арқылы болашақ педагог-тәрбиешілердің жаңалыққа ашықтығын қалыптастырады. Қолданылатын педагогикалық құралдар мен ресурстардың тиімділігі: материалдарының сапасы, техникалық құралдар мен ресурстарды тиімді пайдалануды тәжірибеде көрсетілуі

Lesson study әдісін болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби іс-әрекетке дайындаудағы ерекшеліктері мен қолданбалы екендігіне қарамастан, студенттер мен мектепке дейінгі ұйым педагогтарының әдісті түсіну деңгейлері мен қазіргі дайындықтарын білу маңызды. Осы мақсатта зерттеу аясында сауалнама алынып, мамандардың дайындық деңгейі қарастырылды.

Сауалнама: Lesson study әдісімен таныстыру жазбасынан басталып, оның қолданылу тиімділігін колледж студенттері мен мектепке дейінгі ұйым педагогтарының бағалауы үшін ия/жоқ жауаптарымен сұрақтар берілді. Нәтижелерге келер болсақ: студенттер мен мектепке дейінгі ұйым педагогтары Lesson study әдісімен теориялық түрде таныс, оның қалай жүргізілетінін ұғынады, педагог пен білім алушы арасындағы өзара әрекеттестік жоғарылайтынына сенеді. Бұл тұста болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби іс-әрекетке дайындық кезеңінде іс-әрекетке дейінгі қобалжудың алдын алуға және орын алуы мүмкін болатын жағдайдың мысалдарын көре алуы мүмкін. Дегенмен, болашақ педагогтар мен кәсіби мамандар әдісті қолдануды түсінсе де, Lesson study әдісін мектепке дейінгі кезеңдегі балаларға білім берудегі ыңғайлы түрінің болмауы немесе әдісті педагогикалық дағдыларды дамытушы құрал ретінде тиімсіз деп санайтын жауаптар да болды, бірақ сандық тұрғыдан қарастырғанда бұл тек 11,1% құрады (сурет 1).

1-сурет. Lesson Study әдісін қолдану сіздің педагогикалық дағдыларыңызды дамытуға көмектесті ме/көмектеседі деп ойлайсыз ба?

Сондай-ақ, студенттер мен педагогтар да әдісті мектепке дейінгі ұйым балаларының іс-әрекеттегі белсенділіктерін жоғарылатып, педагогикалық процессті жылдамдатады деп сенеді.

Қорытынды. Рефлексия моделінің теориялық бөлімінде «іс-әрекет», «кәсіби іс-әрекет», «Lesson study әдісі», «іс-әрекетке дайындық» ұғымдарына ғылыми түсініктеме беріліп, ғалымдардың пікірлері талқыланды. болашақ педагог-тәрбиешілердің кәсіби іс-әрекетке дайындығы – кешенді әрі көпқырлы процесс. Бұл процесс тек теориялық білімді меңгерумен шектелмейді, сонымен қатар кәсіби мотивацияны қалыптастыру, топтық қарым-қатынасқа бейімделу, тәжірибе барысында кездесетін психологиялық қиындықтарды еңсеру сияқты маңызды аспектілерді қамтиды.

Lesson Study әдісі болашақ педагогтардың кәсіби іс-әрекетке бейімделуін жетілдірудің тиімді құралы ретінде қарастырылады. Бұл әдіс арқылы жас мамандар өзара тәжірибе алмасып, сабақ беру процесін талқылап, кемшіліктерді анықтап, кәсіби дағдыларын үздіксіз жетілдіре алады. Жапон білім жүйесіндегі тәжірибеге сүйене отырып, Lesson Study әдісінің мұғалімдердің кәсіби дамуын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратыны дәлелденген.

Сонымен қатар, педагогикалық іс-әрекеттің тиімділігін бағалауда Н.Кузьмина ұсынған көрсеткіштерді негізге алу болашақ тәрбиешілердің кәсіби деңгейін арттыруға көмектеседі. Бұл көрсеткіштер білім алушылардың жетістіктерінен бастап, педагогтың кәсіби құзыреттілігіне дейінгі әртүрлі факторларды қамтиды. С.Брукфилдтің рефлексиялық моделі: 4 линзасының бір түрі - автобиографиялыққа негіздей отырып, қорытындыласақ [11]. Біздің тәжірибемізде, Lesson study әдісі мектепке дейінгі ұйымның балаларына арналған ұйымдастырылған іс-әрекеттерінде ыңғайсыздық тудырғанымен, болашақ педагогты кәсіби іс-әрекетпен таныстырудың таптырмас құралы ретінде ұсынылды. Бұл әдіс болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби қызметте кездесуі мүмкін мәселелерді алдын-ала байқап, оны психологиялық, әдіснамалық бағытта дайындайды. С.Брукфилдтің рефлексиялық моделінің студент пен педагог линзаларына сәйкес сауалнама алынып, зерттелінушілер тарапынан сенім көрсетілді.

Осылайша, болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби іс-әрекетке дайындау үздіксіз жетілдіруді қажет ететін динамикалық процесс болып табылады. Заманауи педагогикалық әдістер мен тәжірибеге бағытталған оқыту тәсілдерін қолдану арқылы ғана сапалы білім беруді қамтамасыз ететін жоғары білікті мамандарды даярлауға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ю.Н. Харламова (1996), *Толковый словарь социологии, педагогики и психологии. Русский язык.*
2. М. Әбдіқалықова (2010), *Психологиялық-педагогикалық сөздік. Екінші басылымы. Арыс баспасы.*
3. Қ. Қабыкеноұлы (2021), *Жаңа философиялық сөздік. ҚР БҒМ Ғылым комитеті Философия, саясаттану және дінтану институты.*
4. Ж.Қ.Түймебаев (2009), *Білім және ғылым. Қазақ университеті.*
5. Ж. Қанарбекұлы (2015), *Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология. Ғылым баспасы.*
6. Ankuda S., Sanikovich V. (2005), *The informational environment of ecological education: Pedagogical conditions of formation. Hochschule Mittweida (FH) University of Applied Sciences.*
7. Ә.Нысанбаев (2002), *Ұлттық энциклопедия. Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы.*
8. К. Ёсимура, А. Томаки (2009), *Lesson Study: A Japanese Approach to Improving Mathematics Teaching and Learning. с*
9. Н.Кузьмина (1983), *Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. Педагогика, 2001.*
10. C. Lewis (2009), *Lesson Study: A Japanese Approach to Improving Teaching and Learning.*
11. S. Brookfield (1995), *Becoming a Critically Reflective Teacher. Jossey-Bass.*

CHILD'S STRESS-FREE ADAPTATION TO THE KINDERGARTEN ENVIRONMENT

**G.K. Kilybaeva – Doctoral Student at Abai Kazakh National Pedagogical University
Republic of Kazakhstan, Almaty**

Аңдатпа. Баланың балабақшаға бейімделуі - маңызды кезең, өйткені баланың әлеуметтік дағдылары мен эмоционалды жағдайы қалыптасатын уақыт. Әдетте бұл үрдіс қиын болуы мүмкін, бірақ дұрыс қолдау көрсету арқылы бала өзіне жаңа ортаға бейімделуге көмектесе алады. Отбасындағы қалыптасқан, таныс өмірге өзгерістер енгізіледі, яғни күн тәртібінің нақты болуы, жақын адамдар мен туыстардың болмауы, үнемі қатарластарының болуы, таныс емес үлкендерге бағыну және тыңдау қажеттілігі, жеке назардың айтарлықтай азаюы. Сондықтан, біз берілген мақалада баланы стрессіз балабақшаға жағдайына бейімдеу жолдарын қарастырамыз.

Түйін сөздер: Баланың эмоционалды жағдайы, стресс, қолдау көрсету, жаңа орта, бейімделу кезеңі.

Аннотация. Адаптация ребенка в детском саду – это важный этап, поскольку в это время формируются социальные навыки и эмоциональное состояние ребенка. Обычно этот процесс может быть трудным, но правильная поддержка помогает ребенку адаптироваться к новой обстановке. Вносится изменение в привычный распорядок дня, который был в семье, а именно: точное расписание дня, отсутствие близких людей и родственников, постоянное общение с ровесниками, необходимость подчиняться и слушаться незнакомых взрослых, а также значительно снижается индивидуальное внимание. Поэтому в данной статье мы рассмотрим способы адаптации ребенка к детскому саду без стресса.

Ключевые слова: Эмоциональное состояние ребенка, стресс, поддержка, новая среда, период адаптации.

Abstract. The adaptation of a child to preschool is an important stage, as it is during this time that the child's social skills and emotional state are formed. Typically, this process can be difficult, but proper support helps the child adapt to the new environment. Changes are introduced to the usual daily routine that was established in the family, such as a strict schedule, the absence of close family members, constant interaction with peers, the need to obey and listen to unfamiliar adults, and a significant reduction in individual attention. Therefore, in this article, we will discuss ways to adapt a child to preschool without stress.

Keywords: The child's emotional state, stress, support, new environment, adaptation period.

Introduction. Adaptation is the process of an organism adjusting to or becoming accustomed to a new environment. For a child, kindergarten represents an unfamiliar space, a new environment, and new social interactions. The unique scientific studies conducted by researchers such as E. Erikson, J. Bowlby, L. Vygotsky, J. Piaget, M. Ainsworth, B. Rogov, R.K. Bekmagambetova, K. Zharykbai, and others have emphasized the importance of a child's early social experiences and identified various factors influencing their socialization.

L. Vygotsky highlighted that a child's development occurs not only individually but also through interaction with the social environment, including parents and educators. This perspective helps us understand the significance of the experiences a child gains from their surroundings and their need for support during kindergarten adaptation. J. Piaget emphasized the role of cognitive development in a child's adaptation to a social environment. Similarly, R.K. Bekmagambetova concluded that the bond between a child and their parents plays a crucial role in the adaptation process to kindergarten.

Stress is a psychological and physiological state that arises as a response to various external or internal conditions. It can impact both physical and mental well-being, leading to emotional disturbances and health issues.

Childhood stress refers to a child's reaction to internal and external environmental factors, influencing their psychological and physical state and resulting in emotional and physiological changes (Figure 1).

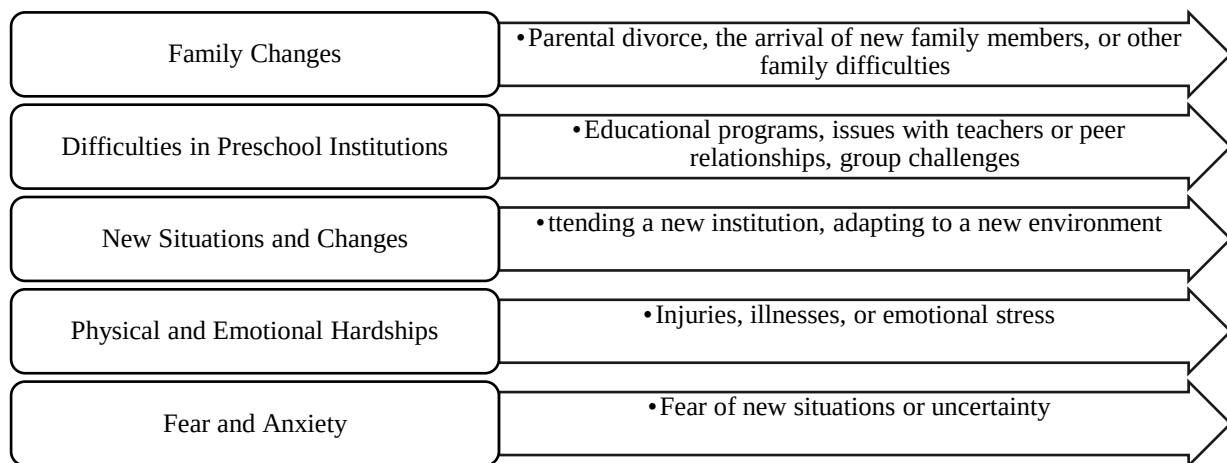

Figure 1 – Causes of Children's Exposure to Stressful Situations

To help children cope with stress, it is crucial for parents and educators to understand them well, provide emotional support, and create a calm and nurturing environment. Activities aimed at relieving stress include games, outdoor walks, health-improving exercises, and fostering the child's creative potential.

If a child feels a secure connection with their parents, the adaptation process to kindergarten becomes easier. Many parents become highly concerned about their child's behavioral changes during the kindergarten adaptation period, often questioning: *"Will my child be able to adapt? When will this fear end?"* However, it can be confidently stated that the behavioral traits that worry parents the most are actually common among all children undergoing adaptation to kindergarten.

During this period, many parents begin to think that their child is "not suited for kindergarten," while other children appear to be "adapting more easily." However, this is not the case. Adaptation is typically a challenging process and can lead to various negative changes in a child's body. We have classified the most common behavioral changes observed in children during their kindergarten adaptation period (Figure 2).

Emotional Instability	Refusal to Use the Toilet or Eat:	Sleep Disturbances	Fear and Insecurity	Aggression or Irritability
• Children may feel anxious, irritable, or fearful. They might seek comfort from caregivers or other children, or become tearful	• This can be a nervous reaction in the child. Some children may refuse to eat or use the toilet at kindergarten because they feel stressed.	• The adaptation to a new environment can disrupt the child's sleep cycle. They may experience difficulty falling asleep and wake up feeling restless..	• At home, the child feels safe, but in kindergarten, they may encounter unfamiliar adults and peers, which can increase their sense of fear	• Some children may exhibit aggressive or irritable behavior during the adaptation period as a way of coping with stress in a new environment

Figure 2 – Behavioral Changes in Children During the Kindergarten Adaptation Period

It is important to understand that this period varies for each child. Some children adapt quickly, while others need more time.

Research Materials and Methods

Portrait of a Child Entering Kindergarten. Child's Emotions. During the first days at kindergarten, most children exhibit significantly negative emotions. These emotions may manifest as crying, "contagious crying" (when one child's crying triggers others), or continuous sobbing.

Fear is particularly evident during this stage: the child is afraid of the new environment, unfamiliar children, and new caregivers. Most importantly, they fear that their parents will forget about them, leave for work, and never come back to pick them up. The child feels abandoned and becomes anxious about not returning home. In a state of stress, feelings of anger may also emerge. Some children refuse to take off their clothes, resist caregivers, or even physically express frustration by hitting adults. At this stage, children become extremely sensitive, and even minor triggers can cause frustration. Additionally, depressive-like reactions can also be observed, where the child appears emotionally withdrawn or "inhibited." This, too, is a response to stress. In the first few days at kindergarten, a child experiences very few positive emotions. They deeply grieve

the separation from their mother and the loss of their familiar environment. If a child does smile, it is usually in response to something new or particularly stimulating, such as a unique toy or an engaging activity led by the caregiver.

Interaction with Peers and Caregivers. During the first days in kindergarten, a child's social activity tends to decrease. Even outgoing and optimistic children may show signs of anxiety, withdrawal, restlessness, and reduced communication. It is important to remember that 2–3-year-old children do not yet engage in cooperative play; instead, they play side by side rather than with each other. At this age, they have not yet developed role-playing games involving multiple participants. Therefore, if your child does not interact much with other children, there is no need for concern. Successful adaptation can be recognized when a child actively interacts with the caregiver, responds to their requests, and follows the daily routine within the group.

Cognitive Activity. Initially, a child's cognitive activity may decrease. In some cases, stress reactions may cause them to lose interest in toys and struggle to engage in play. Many children prefer to sit alone, quietly observing their surroundings in order to orient themselves in the new environment. As the adaptation process progresses, the child gradually becomes familiar with the kindergarten space, develops an interest in toys, and begins asking questions to the caregiver.

Skills Development. Due to the overwhelming new environment, a child may temporarily lose some self-care skills in the early stages of adaptation. However, successful adaptation can be observed when the child gradually regains these forgotten skills and even demonstrates new achievements at home, which parents can notice with joy.

Speech Characteristics. Some children may experience a temporary reduction in vocabulary, using simplified words and sentences. This should not be a cause for concern, as speech typically returns to normal, becomes enriched, and continues to develop once the adaptation period is complete.

Motor Activity. Some children may appear withdrawn and less active, while others may become hyperactive and difficult to manage. This variation depends on the child's temperament. Changes in activity levels at home are also common. A positive sign of successful adaptation is the gradual return to normal activity levels both at home and in kindergarten.

Sleep. If a child is expected to nap at kindergarten, they may have difficulty sleeping during the first few days. Some children wake up suddenly or cry while sleeping. Restlessness during both daytime and nighttime sleep at home is also common. Once the adaptation period is over, sleep patterns stabilize both at home and in kindergarten.

Appetite. During the first few days, a child's appetite may decrease. This can be due to unfamiliarity with the new food (both in taste and appearance) or as a stress response, leading to a lack of motivation to eat. The return of appetite is a positive sign. Even if the child cannot finish their meal, the fact that they start eating again indicates progress.

Health. Due to stress, a child's immune system may weaken, making them more susceptible to infections. As a result, children often fall sick within the first few months of attending kindergarten. However, restoring emotional balance can sometimes help strengthen resistance to illness. Many parents expect the child's negative behavioral reactions to disappear within the first few days of kindergarten. When this does not happen, they may feel disappointed or frustrated. Typically, the adaptation period lasts 3–4 weeks, but in some cases, it can extend to 3–4 months.

Why Does the Child Behave This Way? What Factors Cause Stress?

Separation from the Mother Triggers Stress. It is natural that your child has a strong bond with you, as you are the most important person in their life. However, when they are suddenly left in a new and unfamiliar environment without their beloved mother, they feel abandoned, which causes significant distress.

The Child Cannot Behave the Same Way in This New Environment as They Do at Home. They are not yet accustomed to the new routine or the expectations of their new surroundings. As a result, they may fear making mistakes, which further increases their stress. Fear intensifies stress, creating an abnormal situation—but the root of it all starts with the mother leaving the child.

Boys Aged 2–5 Are Often More Sensitive to Adaptation Than Girls. At this stage, boys are generally more attached to their mothers, making long separations particularly difficult for them. This strong emotional bond can make the adaptation process more challenging.

The "Terrible Twos" Crisis Can Overlap with the Adaptation Period. If a child is going through the developmental crisis of being two years old, it can sometimes make adaptation to kindergarten even more difficult. Some children adjust to kindergarten relatively easily, overcoming negative emotions within 1–3 weeks. For others, adaptation is more difficult, taking around two months before their anxiety significantly

decreases. If a child is still struggling to adapt after three months, it is considered a difficult adaptation, and professional help from a psychologist may be needed.

Analysis and Results. For a smoother and easier adaptation to kindergarten, parents should begin preparing their child several months in advance. This preparation can include reading stories about kindergarten, playing "kindergarten" role-playing games, taking walks near the kindergarten, or exploring its surroundings while explaining to the child what to expect.

If parents introduce their child to the caregivers beforehand and allow the child to develop familiarity with them, the adaptation process will be much easier. This is especially true if the child has interacted with the caregiver for more than just a few minutes—engaging in meaningful conversation or entering the group together can significantly help with adjustment.

Easier Adaptation for Physically Healthy Children. Children who are physically healthy adapt to kindergarten more easily. During the adaptation period, the body puts all its energy into adjusting to the new environment. Therefore, ensuring that the child's strength is focused solely on adaptation rather than fighting illness provides a better start.

Easier Adaptation for Children with Self-Care Skills. Children who have basic self-care skills—such as dressing themselves (even if only partially), using the toilet independently, and feeding themselves—tend to adapt more easily. Since they do not have to expend extra effort learning these skills, they can focus on adjusting to the new environment more efficiently.

Easier Adaptation for Children with a Kindergarten-Like Routine. Children whose daily routine at home closely matches the kindergarten schedule also experience an easier transition. Parents should gradually adjust their child's routine before kindergarten starts. They should familiarize themselves with the kindergarten's schedule and, at least a month in advance, start waking their child up early in the morning and putting them to bed on time (preferably no later than 8:30 PM).

- If the above-mentioned preparations were not made—especially if starting kindergarten was an unexpected decision for the parents or if there was no advance planning.

- Children may struggle with adaptation if their parents or close relatives work at the kindergarten, as this can create confusion and emotional difficulties in separating personal and institutional environments.

The Role of Parents in the Child's Adaptation to Kindergarten. Parents play a crucial role as a supportive factor in their child's adaptation to kindergarten. A calm, understanding, and supportive attitude from parents helps ensure that the child adapts with confidence and comfort. Collaboration between parents and caregivers facilitates the child's transition to the new environment while also contributing to their emotional and psychological development. The adaptation process varies in duration and intensity for each child. Therefore, presenting adaptation stages in percentages is an approximate approach. As an example, if we divide the adaptation process into 4–6 weeks, the adaptation level for each week can be conditionally represented in the following table (Table 1):

Table 1 – Adaptation Levels by Week

Week	Adaptation Level (%)	Main Challenges for the Child	Psychological Condition
1st Week	20	Separation, adjusting to a new environment, emotional instability	Fear, feeling of loneliness
2nd Week	40	Following new rules, interacting with other children	Still anxious, but curiosity emerges
3rd Week	60	Participating in group games, establishing connections with unfamiliar people	Reduced insecurity, beginning to adapt
4th Week	80	Actively engaging in new activities, understanding rules and daily routine	Starting to feel good, social skills develop
5th Week	90	Building friendships, developing trust with caregivers	Stability, increased interest, little to no fear
6th Week	100	Fully developing all skills, feeling comfortable, complete adaptation to kindergarten	Feels confident, kindergarten feels like home

This table is only a conditional representation, and the adaptation period varies for each child. While some children adjust within one to two weeks, others may require several weeks or even months.

Conclusion. Ensuring a stress-free adaptation to kindergarten is a crucial task for both parents and caregivers. It is a process that requires close collaboration between them. Starting kindergarten for the first

time is often a stressful experience for children, as it involves a new environment, unfamiliar people, and different routines. Adaptation to kindergarten takes time, and since every child is unique, the adaptation process differs for each individual. The joint efforts of parents and caregivers in creating a calm, warm, and supportive environment can significantly ease this process. Therefore, by providing strong support during the adaptation period, we can help children integrate into their new surroundings more smoothly and effectively.

References:

1. R.K. Bekmagambetova. "Pedagogy of Early Childhood", Textbook. Almaty: "Almanakh", 2020.
2. R.K. Bekmagambetova. "Preparing a Child for Kindergarten and School", Textbook. Almaty: "Almanakh", 2019.
3. Ilyina I.S. "Child's Adaptation to Kindergarten. Communication, Speech, Emotional Development." – Moscow, 2008.
4. Zharykbai K.B., Sangylbai O.S. "Psychology: Encyclopedic Dictionary" / Chief Editor: B.Ö. Zhakyp. – Almaty: Kazakh Encyclopedia, 2011. – 624 pages.
5. Belkina V.N. "Psychology of Early and Preschool Childhood." – Moscow: Yurayt, 2020. – 171 pages.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПЕДАГОГ: ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ БАСҚАРУ

Мақала AP23488199 «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау» жобасы аясында дайындалды.

¹Г.С. Майлыбаева – п.ғ.к., философия (PhD) докторы,
«І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті» КеАҚ
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

²А.Т. Исакова – п.ғ.к., «Абай атындағы ҚазҰПУ» КеАҚ,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

^{3,4}Б. К. Оспанова - PhD доктор, «Alikhan Bokeikhan University» ББМ,
Қазақстан Республикасы, Семей қаласы

⁴Ш.О. Орынғалиева - PhD доктор,

⁵Д.Е. Утегулов – магистр, И. Арабаев атындағы Қырғыз мемлекеттік университеті докторанты
Қырғызстан Республикасы, Бішкек қаласы

Аннотация. В данной статье рассматривается содержание работы педагога в системе инклюзивного образования в дошкольных организациях. Особое внимание уделяется организации методической работы и управлению педагогической деятельностью. В условиях инклюзивного образования определяются структуры управления инклюзивным процессом, а также рассматриваются вопросы повышения профессиональной компетентности педагога при работе с детьми с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагог дошкольной организации, методическая работа, педагогическое управление, особые образовательные потребности.

Abstract. This article examines the content of a teacher's work in the inclusive education system in preschool institutions. Special attention is given to organizing methodological work and managing pedagogical activities. In the context of inclusive education, the structures for managing the inclusive process are identified, along with the enhancement of teachers' professional competencies in working with children with special educational needs.

Keywords: inclusive education, preschool teacher, methodological work, pedagogical management, special educational needs.

Бүгінгі таңда Қазақстанда мемлекеттік саясаттың маңызды басымдықтарының бірі білім беру жүйесінің дамуы болып табылады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптеріне сапалы білім алуға барлығының құқықтарының теңдігі, әр адамның интеллектуалды дамуын, психофизиологиялық және жеке-дара ерекшеліктерін ескере отырып, халықтың барлық деңгейі үшін білімге қолжетімділігі жатады. Сапалы білімнің барлығы үшін қолжетімді болу шартын қалыптастыруға бағытталған білім беру жүйесін түрлендіру үдерістерінің бірі инклюзивті білім беру.

Инклюзивті білім беру-ерекше білім беру қажеттіліктер мен жеке мүмкіндіктердің әртүрлілігін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз ету.

Инклюзивті білім беру дене бітіміне, психикалық, интеллектуалдық, мәдени, этникалық, тілдік және өзге де ерекшеліктеріне қарамастан ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беру кеңістігіне енгізуді, оларға сапалы білім беру жолындағы кедергілерді жоюды және әлеуметтік ортада бейімделуін және ықпалдасуын көздейді [1].

ҚР «Білім туралы» Заңының 21-тармағының 3 тармақшасына [2] сәйкес «инклюзивті білім беру – оқытудың тиісті білім беретін оқу бағдарламаларына білім алушылардың өзге де санаттарымен тең қолжетімділікті, арнайы жағдайларды қамтамасыз ету арқылы дамытуға түзету-педагогикалық және әлеуметтік қолдауды көздейтін, мүмкіндігі шектеулі адамдарды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу» деп атап көрсетілген.

ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында оқытудың қауіпсіз және жайлы ортасын қамтамасыз ету міндетінде инклюзивті ортада ерекше қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу үшін мамандардың тапшылығы [3], Кәсіби стандарт негізінде инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтер үшін біліктілік талаптары жаңартылуы қажет екендігі атап көрсетілген [4].

«Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасының басым міндеттерінің бірі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың қолжетімділігін және сапасын қамтамасыз ету болып табылады [5].

ҚР 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарының [6] 3 - жалпыұлттық басымдық бөлімінде сапалы білім, барлық білім беру ұйымдарында инклюзивті білім беру үшін жағдай жасалу қажеттілігін көрсетеді.

Мақсаты. Мектепке дейінгі инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагогтың әдістемелік қызметінің мақсаты - балалар дамуына, әлеуметтік бейімделуіне және олардың ата-аналарының өмір сүру сапасын жақсартуға көмектесу болып табылады.

Міндеттері. Педагог балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, келесі міндеттерді жүзеге асыруға дайын болуы керек:

- ата-аналармен ынтымақтастық;

- баланың ерекше білім беру қажеттілігі бар құрдастарымен толыққанды қарым-қатынасын ынталандыру және оның балалар ұжымына тезірек және толық бейімделуіне ықпал ете білу;

- қажетті әдістемелік талаптарды сақтау сөйлеуге қойылатын талаптар; барлық сабақтарда және режимдік сәттерде көрнекі және дидактикалық материалдың болуы; баланың тапсырмалар мен нұсқаулықтарды орындағанға дейін түсінуін бақылау және т. б.);

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар баламен жұмыста арнайы әдістерді қолдану;

Инклюзивті топтары бар балабақшаны басқарудың негізгі принципі-білім беру процесіне қатысушылардың бірлесіп шешім қабылдау принципі және оның орындалуына жауапкершілік болып табылады. Осы қағида негізінде инклюзивті процесті басқару құрылымдары анықталады:

- 1) мектепке дейінгі білім беру мекемесінің ғылыми-әдістемелік кеңесі;

- 2) мектепке дейінгі білім беру мекемесінің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумы (ПМПк);

- 3) инклюзивті топтың педагогикалық ұжымы;

- 4) ата-аналар комитеті.

Инклюзивті процесті ұйымдастырудың маңызды шарттарының бірі-қызметкерлердің топтық жұмысы. Басқару тобы-бұл мектепке дейінгі білім беру ұйымының даму перспективасын түсінумен біріктірілген және ұжымда алға қойылған мақсаттарға жету үшін бірыңғай саясат жүргізетін мамандар тобы. Инклюзивті мектепке дейінгі білім беру мекемесінің жұмыс істеуі мен дамуы ақпарат алмасуға және адамдардың проблемалар мен міндеттерді бірлесіп шешу қабілетіне байланысты.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің командалық басқару нысаны стратегиялық және жедел міндеттерді шешетін **ғылыми-әдістемелік кеңес** болып табылады.

Ғылыми-әдістемелік кеңес:

- ✓ мектепке дейінгі білім беру мекемесінде инклюзивті практиканы дамыту тұжырымдамасын, даму бағдарламасын және жылдық жоспарды әзірлейді;

- ✓ мектепке дейінгі білім берудің жаңа технологияларын әзірлеу бағыттары мен енгізу жоспарын айқындайды;

- ✓ инклюзивті практика саласындағы қолда бар тәжірибені жинақтайды;

- ✓ қажетті ғылыми-практикалық материалдардың тізбесін айқындайды;

✓ инклюзивті мектепке дейінгі білім беру мекемесінің қызметін стратегиялық жоспарлауды жүзеге асырады.

Сонымен қатар, кеңес жедел міндеттерді шешеді:

✓ мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі жағдайды талдау және оған жедел әрекет ету;
✓ мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының құрылымдық бөлімшелерінің жоспарлары мен есептерін талқылау;

✓ мектепке дейінгі білім беру мекемесінің психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиумы (ПМПк) қызметін бақылау және талдау;

✓ мекеме жұмысының құндылықтарын, мақсаттарын, принциптері мен бағыттарын анықтау.

Психологиялық-медициналық-педагогикалық консилиум (ПМПк) баланың даму динамикасына психологиялық-педагогикалық бағалау жүргізу және жеке білім беру бағытын іске асырудың тетіктері мен нақты тәсілдерін айқындау үшін (ПМПк-дан алынған диагностика нәтижелері мен ұсынымдар негізінде), атап айтқанда, жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу және балаға көмектесудің таңдалған әдістері мен технологияларының нәтижелілігін бағалау үшін құрылады және оның мектепке дейінгі білім беру мекемесіне бейімделуі.

Инклюзивті топтың педагогикалық ұжымына: тәрбиешілер, логопед-мұғалім, дефектолог-мұғалім, педагог-психолог, тьютор, әлеуметтік педагог, қосымша білім беру педагогтары кіреді. Бұл ұжымның жұмысының мақсаты-балалар мен ересектер қауымдастығын әлеуметтік модель ретінде ұйымдастыру, онда әр адам басқа адамға ресурс болып табылады.

Инклюзивті практиканы ұйымдастыру тек ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ғана емес, сонымен қатар әртүрлі этникалық топтардың, жыныстың, жастың, ерекше қажеттіліктерін ескеретін шығармашылық тәсілді және білім беру жүйесінің белгілі бір икемділігін қамтиды.

Инклюзивті практика білім беру бағдарламасын іске асыру процесінде де және келесі қызметтерде де жүзеге асырылады:

- топтағы тікелей білім беру қызметінде;
- логопед-мұғаліммен, педагог-психологпен, музыкалық жетекшімен жеке сабақтарда;
- микро-топтардағы басқа балалармен қарым-қатынаста;
- қызметті ұйымдастырудың фронтальды нысандарында;
- балалар-ата-аналар топтарында өзара іс-қимылды ұйымдастыру кезінде;
- мереке, ойын-сауық, конкурстар, бос уақыт кезінде.

Балабақшадағы инклюзивті процестерді басқарудағы әдістемелік қызмет балабақшаны басқарудың негізгі принцип –білім беру процесіне қатысушылардың бірлесіп шешім қабылдау принципін және оның орындалуына жауапкершілікті қолдана отырып жүзеге асырады [7].

Зерттеулер. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар тобында тәрбиешілер, педагог-психолог, логопед-мұғалім, музыка жетекшісі қызмет атқарады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың білім беру қажеттіліктерін зерттеу жоспары келесі іс-шараларды қамтиды:

- медициналық қорытындыны зерттеу;
- ата-аналармен әңгімелесу;
- дене дамуын тексеру;
- психикалық дамуын зерттеу;
- балалардың іс-әрекетінің және танымдық психикалық процестернің сипаттамасы.

Әрі қарай педагог-психологтың басшылығымен мектепке дейінгі мекемеде белгілі бір мазмұнды дамытудың жеке карталары жасалады.

Барлық мамандардың (педагог-психолог, логопед-мұғалім, тәрбиеші) кәсіби өзара байланысының моделі, музыкалық жетекші) ерекше білім беру қажеттіліктері бар баламен жұмыс кезінде келесідей құрылуы мүмкін.

Педагог-психолог:

- ✓ педагогтардың өзара іс-қимылын ұйымдастырады;
- ✓ баланың жеке дамуының түзету бағдарламаларын әзірлейді;
- ✓ балалармен психопрофилактикалық және психодиагностикалық жұмыс жүргізеді;
- ✓ тәуекел тобына кіретін балалармен арнайы түзету жұмыстарын ұйымдастырады;
- ✓ мектепке дейінгі ұйым педагогтарының психологиялық құзыреттілік деңгейін арттырады;
- ✓ ата-аналармен кеңес беру жұмыстарын жүргізеді.

Логопед:

- ✓ бұл импрессивті және экспрессивті сөйлеу деңгейін анықтайды;
- ✓ жеке даму жоспарларын жасайды;
- ✓ жеке сабақтар өткізеді (дұрыс сахналау, дыбыстарды түзету, оларды автоматтандыру, саралау және тәуелсіз сөйлеуге кіріспе, кіші топтық сабақтар (фонематикалық процестерді қалыптастыру);
- ✓ педагог қызметкерлер мен ата-аналарға түзету дамыту жұмыстарының логопедиялық әдістері мен технологияларын қолдану туралы кеңес береді.

Музыка жетекшісі:

- ✓ Балаларды музыкалық және эстетикалық тәрбиелеуді жүзеге асырады;
- ✓ Сабаққа материал таңдау кезінде балалардың психологиялық, физикалық және сөйлеу дамуын ескереді;
- ✓ Сабақтарда музыкалық терапия элементтерін қолданады және т.б.

Тәрбиеші:

- ✓ кіші топтар бойынша және жеке-жеке өнімді қызмет түрлері бойынша (сурет салу, модельдеу, құрастыру) сабақтар өткізеді. Балалардың бірлескен және өзіндік қызметін ұйымдастырады;
- ✓ мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастырады, жалпы моториканы дамытады;
- ✓ мамандардың (педагог-психолог, логопед-мұғалім) ұсынымдарын ескере отырып, тапсырмалар бойынша балалармен жеке жұмысты ұйымдастырады;
- ✓ Денсаулық сақтау технологияларын қолданады, топта қолайлы микроклимат жасайды;
- ✓ ата-аналарға мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру, баланың жеке ерекшеліктері, ұсақ моториканың даму деңгейі туралы кеңес береді.

Тәрбиешінің рөлі-балалармен ғана емес, олардың отбасыларымен де дұрыс жұмыс жасау, бейінді мамандармен тиімді қарым-қатынас орнату болып табылады.

Қорытынды. Балабақшадағы инклюзивті білім беру іс-әрекеті процесінде балалардың ұжым өміріне белсенді қатысуына ықпал ететін жеке және сараланған тәсілдерді икемді түрде біріктіру маңызды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу кезінде олардың даму бағыттарына ерекше назар аудару керек:

- физикалық денсаулық (ерік-жігерді нығайтуға көмектеседі, қиын жағдайлардан шығу қабілетін дамытады, өмірлік ұстанымы қалыптастырады);
- танымдық қасиеттер (әлемді өз бетінше зерттеу дағдыларын дамытады);
- әлеуметтік-коммуникативтік дағдылар (әлеуметтенуді жеңілдетеді);
- көркем және эстетикалық (бала ұсақ моториканы дамытады, әртүрлі материалдармен жұмыс істеу әдістерін үйренеді).

Дамытушы педагогикалық жұмыстың тиімділігін арттыру шарттарының бірі - баланың мүмкіндіктеріне сәйкес пәндік-дамытушылық ортаны құру, яғни балалар іс-әрекетінің барлық түрлерінің толыққанды дамуын, жоғары психикалық функциялардың дамуын және баланың жеке басының қалыптасуын қамтамасыз ететін жағдайлар жүйесі.

Балалардың көпшілігі қолдың ұсақ моторикасының дамуындағы қиындықтармен, қимыл-қозғалыстың төмендігімен сипатталады, бұл білім беру қызметін жоспарлау мен күн тәртібіне өзгерістер енгізуді талап етеді. Күн тәртібінде гигиеналық рәсімдерді жүргізуге, тамақ ішуге бөлінетін уақытты ұлғайту көзделуге тиіс. Білім беру жұмысының ұйымдастырушылық формаларының кең ауқымы қарастырылады: топтық, кіші топтық, жеке.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға бейімделу кезеңі қажет. Бейімделу-бұл интеграциялық кеңістікке кіру кезінде қиындықтарға тап болуы мүмкін баланың бейімделу реакцияларының бөлігі (байланысқа түспейді, ата-анасын жібермейді, тамақтан, ойыншықтардан бас тартады және т.б.). Осы кезеңде тәрбиеші стрессті жеңілдетіп, мектеп жасына дейінгі баланың жағымды эмоционалды жағдайын қамтамасыз етіп, тыныш жағдай жасап, баламен және ата-аналармен байланыс орнатуы керек.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың мүмкіндіктеріне сәйкес оқыту әдістері мен түзету - дамыту технологиялары анықталады. Жұмысты жоспарлау кезінде ең қол жетімді әдістерді (көрнекі, практикалық, ауызша) қолдану маңызды.

Мақала AP23488199 «Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерін кәсіби қызметке даярлау» жобасы аясында дайындалды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасындағы арнайы және инклюзивті білім берудің жағдайы мен дамуы: аналит. баяндама / Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. – Астана, 2016. – Б.78.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілдедегі №319-III (05.05.2017ж. жағдай бойынша өзгерістер және толықтырулармен). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
3. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/article/details/20392?lang=kk>
4. «Педагог» кәсіптік стандартын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы №500 бұйрығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200031149>
5. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2100000726>
6. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636#z406>
7. Самарцева Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: дис. ... канд.пед.наук: - Орел, 2012. – С. 195.

БОЛАШАҚ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ТУРАЛЫ БІЛІМДЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ МАМАНДЫҚҚА ҚАЖЕТТІ ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУ

Н.Ж. Жанатбекова – педагогика ғылымдарының кандидаты,

Ә.А. Исатаева – педагогика ғылымдарының магистрі,

А.С. Кайкибаева – 8D01502 «Физика» білім беру бағдарламасының докторанты,

М.С. Байдилданова – педагогика ғылымдарының магистрі,

А.С. Абишева – педагогика ғылымдарының магистрі

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,

Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа. Инклюзивті білім беру – ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне толыққанды интеграциялау мен олардың құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған жүйе. Мақалада инклюзивті білім беруді зерттеген ғалымдардың, соның ішінде Мел Айнскоу, Тони Бут және Н.Н. Малофеевтің еңбектері қарастырылады. Қазақстандық ғалымдар З.А. Мовкебаева, Г.Ж. Менлибекованың инклюзивті білім беру саласындағы зерттеулері туралы мәлімет беріледі. Мақалада болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарының инклюзивті білім беру туралы білімдерін қалыптастырудың маңызы айтылған. Бұл процесс ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психо-физиологиялық ерекшеліктерін ескеретін теориялық және практикалық білімді қамтиды. Инклюзивті білім беру жағдайында педагогтарды даярлау үшін дифференциалды және адаптивті оқыту, қарым-қатынас жасау, креативтілік, әлеуметтік-эмоционалды қолдау және құқықтық білімдер сияқты маңызды дағдылар қажет.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, ерекше қажеттіліктері бар балалар, психо-физиологиялық ерекшеліктер, педагогтерді даярлау, кәсіби даму.

Abstract. Inclusive education is a system aimed at ensuring the full integration of children with special needs in the educational process and their rights. The article discusses the works of scientists who have studied inclusive education, including Mel Ainskow, Tony Booth and N.N. Malofeev. Information about the research of Kazakhstani scientists Z.A. Movkebaeva, G.Zh. Menlibekova in the field of inclusive education is provided. The article highlights the importance of the formation of knowledge of future teachers of preschool organizations about inclusive education. This process includes theoretical and practical knowledge that takes into account the psycho-physiological characteristics of children with special educational needs. In the context of inclusive education, essential skills such as differential and adaptive learning, communication skills, creativity, socio-emotional support and legal knowledge are required to train educators.

Keywords: inclusive education, children with special needs, psycho-physiological features, teacher training, professional development.

Инклюзивті білім беру – ерекше қажеттіліктері бар балаларды білім беру процесіне толыққанды интеграциялау мен олардың құқықтарын қамтамасыз етуге бағытталған жүйе. Инклюзивті білім беруді зерттеуге үлес қосқан көптеген ғалымдар бар. Олардың жұмыстары инклюзивті білім берудің теориялық негіздерін, практикалық тәсілдерін және саясатын қалыптастыруға көмектеседі.

Халықаралық деңгейдегі инклюзивті білім берудің жетекші сарапшыларының бірі – Мел Айнскоу (Mel Ainscow). Ол инклюзивті мектептерді дамыту, кедергілерді анықтау және жою, сондай-ақ білім беру жүйесіндегі өзгерістерді зерттеу бойынша жұмыс істейді. «Index for Inclusion» құралын әзірлеуге қатысқан. инклюзияны мектеп мәдениетіне, саясатына және практикасына енгізудің маңыздылығын Тони Бут (Tony Booth) атап көрсетеді. Ресейдегі арнайы білім берудің жетекші ғалымдарының бірі – Н.Н. Малофеев инклюзивті сыныптардың артықшылықтарын және мүмкіндігі шектеулі балаларды жалпы білім беру жүйесіне қосудың маңыздылығын дәлелдейді.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді зерттеумен айналысатын ғалымдар З.А. Мовкебаева, Г.Ж. Менлибекова, Г.У. Абиева, Г.Н. Жолтаева, Г.С. Майлыбаева көбінесе педагогикалық университеттерде және білім беруді дамыту институттарында жұмыс істейді. Олар инклюзивті ортаның тиімділігін және педагогтарды даярлау мәселелерін, мүмкіндігі шектеулі балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау жолдарын, балалардың дамуындағы қиындықтарды және оларды түзету жолдарын зерттейді.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарының инклюзивті білім беру туралы білімдерін қалыптастыру – бұл қазіргі уақытта ерекше маңызды процесс. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарын жоғары оқу орнында инклюзивті білім беру туралы теориялық және практикалық біліммен қаруландыру қажет. Бұл білім балалардың психо-физиологиялық ерекшеліктерін, олардың білім алу әдістерін, арнайы қажеттіліктерін ескеру арқылы білім беру процесін ұйымдастыруды қамтиды. Инклюзивті білім беру әртүрлі қажеттіліктері бар балаларды қабылдай отырып, олардың толыққанды дамуына мүмкіндік беруді көздейді. Бұл бағыттағы педагогикалық даярлықты қалыптастыру үшін бірнеше негізгі қадамдар мен тәсілдер қажет.

Ең алдымен болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына *инклюзивті білім беру философиясын түсіндіру қажет*. Яғни болашақ педагогтарға инклюзивті білім берудің мәні мен маңызын, оның балалардың дамуына қалай ықпал ететінін түсіндіру маңызды. Инклюзивті білім беру балаларға жеке дара ерекшеліктерін ескере отырып, білім алуға тең мүмкіндік беру қағидатына негізделген. Педагогтардың бұл философияны түсінуі оларды ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге даяр етеді.

Сонымен қатар болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына *ерекше қажеттіліктері бар балалардың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктері туралы білім беру қажет*. Инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтар әртүрлі даму деңгейіндегі балалармен жұмыс істейді. Бұл балалардың психологиялық, әлеуметтік, дене дамуындағы ерекшеліктері болуы мүмкін. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына:

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың (мысалы, аутизм, зейін жетіспеушілігі, тіл дамуында кешігу бар балалар) ерекшеліктері туралы түсінік беру.

- әртүрлі даму кезеңдеріндегі балалардың оқу және даму ерекшеліктерін ескеру.

- балаларға сенімді және қолдаушы ортаны қамтамасыз ету дағдыларын үйрету қажет.

Жоғары оқу орындарында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына *инклюзивті әдіс-тәсілдерді меңгерту де білім алушылардың болашақ еңбек жолында қажет* болады деген ойдамыз. Болашақ педагогтарды инклюзивті білім беру үшін арнайы әдіс-тәсілдер мен құралдарды қолдануға үйрету қажет. Бұл әдістер балалардың түрлі қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Оларға:

- *Дифференциалды оқыту* – балалардың білім алу ерекшеліктеріне, даму деңгейіне қарай оқу жоспарын және әдіс-тәсілдерін бейімдеу. Бұл дағды әр баланың мүмкіндігі мен қажеттіліктеріне сәйкес тапсырмалар мен оқыту әдістерін таңдауды талап етеді.

- *Адаптивті оқыту* – баланың даму деңгейіне қарай оқу материалдарын өзгерту немесе бейімдеу дағдысы. Мысалы, балаға ерекше қажеттіліктері болған жағдайда оқу материалының мазмұны мен тапсырмалары оңайлатылады немесе басқа форматта ұсынылады (көрнекі құралдар, арнайы техникалық көмек т.б.).

- *Кооперативті оқыту* – балаларды топта жұмыс істеуге ынталандырып, әр баланың өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндік жасау.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарын өндірістік іс-тәжірибеден ерекше қажеттілігі бар балалар баратын мектепке дейінгі ұйымда өткізу болашақтағы маман болып қалыптасуында маңызды роль атқарады. *Білім алушылардың теориялық білімдерін практикамен ұштастыру* – инклюзивті

білім беру бойынша даярлықтың маңызды бөлігі болып табылады. Болашақ педагогтар мектепке дейінгі ұйымдарда немесе арнайы даярлық орталықтарында іс-тәжірибе кезінде практикалық сабақтар мен тренингтер өткізетін болады. Бұл іс-шаралар оларды инклюзивті сыныпта жұмыс істеуге толықтай дайындайды, инклюзивті оқытуды қолдану дағдыларын дамытады. Сондай-ақ, ерекше қажеттіліктері бар балалардың әртүрлі қажеттіліктерін модельдеуге, түрлі жағдайларды талдауға симуляциялар мен рөлдік ойындар мүмкіндік береді.

Педагогтардың инклюзивті білім беру туралы білімдері тек теориялық емес, сондай-ақ *құқықтық және этикалық аспектілерді де қамтуы қажет*. Бұл үшін болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына балалардың құқықтары туралы білім беру, қоғамда инклюзивті білім беру процесіне қатысты құқықтық нормативтер мен заңдарды түсіндіру қажет, сонымен қатар болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтері ерекше қажеттіліктері бар балаларға деген құрмет, әділдік және теңдік принциптерін сақтауы керек.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарына *ерекше қажеттіліктері бар балалардың отбасымен және басқа мамандармен ынтымақтастықта болудың* маңызын түсіндіру ерекше орын алады. Инклюзивті білім беру тек педагогтың жұмысы ғана емес, сонымен қатар ата-аналар, психологтар, дефектологтар, логопедтермен де тығыз байланыста жұмыс істеуді талап етеді. Педагогтарды осы ынтымақтастықты ұйымдастыруға үйрету, балалардың дамуындағы өзгерістерге уақытылы жауап беруге, бірлескен жұмыс арқылы тиімді нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарының негізгі қадамдарының бірі – *олардың кәсіби дамуы мен үнемі білімдерін жетілдіру*. Инклюзивті білім беру саласындағы өзгерістер мен жаңа тәсілдерді меңгеру – педагогтардың кәсіби қызметінде үнемі даму мен білім жетілдіруді қажет етеді. Педагогтарға жаңа білім беру әдістері мен психологиядағы жаңалықтар туралы ақпарат беру маңызды.

Сонымен қатар, болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтарының *инклюзивті білім беру үшін мамандыққа қажетті дағдыларды дамыту* – бұл маңызды және көпқырлы процесс. Инклюзивті білім беру жағдайында балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне жауап бере алатын педагогтерді даярлау үшін арнайы дағдыларды қалыптастыру қажет. Бұл дағдылар мектепке дейінгі ұйымдағы білім беру процесін тиімді әрі теңдік принциптеріне сәйкес ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтар әр баланың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесін ұйымдастыруға үйренуі керек. Бұл үшін төмендегідей дағдыларды дамыту қажет:

1. *Дифференциалды және адаптивті оқыту дағдылары*

2. *Қарым-қатынас жасау және әлеуметтік дағдылар*. Инклюзивті білім беру жағдайында қарым-қатынас жасау дағдыларының маңызы зор. Болашақ педагогтар баламен, оның ата-анасымен, әріптестерімен тиімді және жанашыр қарым-қатынас орната білуі керек.

– Тыңдай білу және эмпатия – педагог бала мен ата-анасының сезімдерін, қажеттіліктерін тыңдап, түсіністікпен қарауға дағдылануы тиіс.

– Ашық және қолдаушы қарым-қатынас – педагог балалардың өзін-өзі көрсетуіне, сұрақтар мен ұсыныстар жасауына мүмкіндік беруі керек.

– Кросс-мамандық ынтымақтастық – педагогтың басқа мамандармен (психолог, дефектолог, логопед) ынтымақтастық дағдылары өте маңызды. Баланың қажеттіліктерін ескеріп, ортақ шешімдер қабылдауда тиімді жұмыс жасау қажет.

3. *Педагогикалық мониторинг және бағалау дағдылары*. Инклюзивті білім беру процесінде әр баланың даму динамикасын бақылау және нәтижелерін бағалау маңызды. Бұл үшін педагогтар келесі дағдыларды меңгеруі керек:

– Баланы бағалау әдістері – балаға қатысты жеке прогрессін бақылау және әртүрлі әдістер (құжаттарды, бақылауларды, тестілеуді) пайдалану дағдылары.

– Педагогикалық мониторинг – баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес дамыту жоспарын жасау және оны тұрақты түрде түзету, қажет болған жағдайда оқу әдістерін өзгерту.

4. *Креативтілік және шығармашылық тәсілдерді қолдану*. Әртүрлі қажеттіліктері бар балаларға білім беруде шығармашылық тәсілдер маңызды рөл атқарады. Болашақ педагогтар креативтілікті қолдана отырып, оқу процесін балалар үшін қызықты әрі түсінікті етіп ұйымдастыруы керек.

– Шығармашылық тапсырмалар мен ойындар – балалардың білім алуға деген қызығушылығын арттыру үшін түрлі ойындар, шығармашылық тапсырмалар мен жобаларды қолдану.

– Көрнекі құралдар мен мультимедиа қолдану – ерекше қажеттіліктері бар балалар үшін визуалды және басқа да көмекші құралдарды пайдалану.

5. *Әлеуметтік-эмоционалды қолдау дағдылары.* Инклюзивті білім беру процесі кезінде педагогтың балалардың әлеуметтік және эмоционалды қажеттіліктеріне назар аударуы маңызды. Бұл үшін келесі дағдыларды дамыту қажет:

– Эмоционалды интеллект – балалардың эмоцияларын түсіну, оларды дұрыс бағалау және қолдау көрсету.

– Қақтығыстарды басқару – топтық жұмыс кезінде баланың эмоциялық жағдайын қадағалау, қажет болған жағдайда дауларды бейбіт жолмен шешу.

6. *Педагогикалық-әлеуметтік қатынастарды ұйымдастыру дағдылары.* Болашақ педагогтардың мектепке дейінгі ұйымдағы балалардың арасында инклюзивті орта құру дағдылары да маңызды. Бұл орта балалардың өзара ынтымақтастығын, әлеуметтік дағдыларын дамытуға бағытталған болуы керек.

– Топтық жұмыс дағдылары – балаларды бір-біріне көмектесуге, ынтымақтастыққа үйрету.

– Құқықтық білімдер – инклюзивті білім беру туралы құқықтық нормалар мен этикалық қағидаларды түсіну және қолдану.

7. *Техникалық құралдарды қолдану дағдылары.* Инклюзивті білім беру жағдайында педагогтар арнайы техникалық құралдарды пайдалану дағдыларын меңгеруі тиіс. Бұл құралдар балаларға білім алу процесін жеңілдетуге, олардың дамуына көмек көрсетуге мүмкіндік береді.

– Арнайы бағдарламалар мен қосымшалар – ақпараттық технологиялар мен арнайы бағдарламаларды қолдану арқылы балалардың білім алу процесін қолдау.

– Адаптивті құралдар – көру немесе есту қабілеттері төмен балаларға арналған техникалық құралдарды пайдалану.

8. *Педагогикалық рефлексия және кәсіби даму*

Педагогтың өз жұмысына рефлексия жасау дағдылары өте маңызды. Бұл өз ісін бағалап, жетілдіруге мүмкіндік береді.

– Өзін-өзі бағалау және дамыту – педагогтар өз білімдері мен дағдыларын үнемі жетілдіріп отыруы қажет.

– Кәсіби дамуды жоспарлау – әр педагог өзіне оқу жоспарын жасап, жаңа әдіс-тәсілдер мен білім беру технологияларын үйренуге тырысуы керек.

Қорыта келгенде, инклюзивті білім беру педагогтардың тек білім беру емес, балалардың толыққанды дамуына және олардың әлеуметке интеграциялануына ықпал ететін ерекше рөлін білдіреді. Осы бағытта болашақ педагогтарды кәсіби даярлау процесі әлеуметтік жауапкершілікті, сезімталдықты, әрі баланың дамуындағы жеке ерекшеліктерді ескеруді талап етеді.

Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ педагогтардың кәсіби дағдыларын дамыту – бұл тек балалардың оқу процесін жеңілдету ғана емес, сонымен бірге олардың әлеуметтік және эмоционалды дамуына ықпал ету болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Ибраева М.Д., Ахметова Т.А. Инклюзивті білім берудегі жаңа әдіс-тәсілдер. – Алтынсарин оқулары. «Қазіргі білім берудегі инновациялық технологиялар: стратегиясы, міндеттері, енгізуі» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – 2024*

2. *Кожокару Ю.В. Особенности инклюзивного образования на дошкольном уровне. – //Вестник науки. – 2024. – Т. 1. – № 12 (81). – С. 718-726.*

3. *Мектепке дейінгі ұйымда инклюзивтік білім беру: әдістемелік ұсыным. – «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы. – Астана, 2014.*

4. *Мовкебаева З.А. Индикативные показатели развития инклюзивного образования в вузах. – Сборник материалов международной научно-практической конференции «Инклюзивное образование: теория, практика, опыт. Национальная академия им. И. Алтынсарина, 2019*

5. *Рудякова Е. В., Борн Е. В. инклюзивное образование или шаг в будущее: практика ДООУ. – //Вестник Просвещения. – 2024.*

6. *Самарцева Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста. – 2012.*

7. *Тюкова А. Инклюзивное образование детей в дошкольном образовательном учреждении. – //Региональное образование XXI века: проблемы и перспективы. – 2012. – № 4. – С. 418-424.*

8. *Цветкова В.В., Куглянт О.А., Логунова Т.В. проблема психологической готовности педагогов дошкольной организации к инклюзивному образованию. – //ББК 74я431. – 2024. – С. 288.*

9. *Чаброва Т.Л. Опыт международного сотрудничества по вопросам инклюзивного образования и перспективы развития инклюзивного образования в Узбекистане. – //Психология человека в образовании. – 2024. – Т. 6. – № 1. – С. 106-112.*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОГНИТИВТІК ЖӘНЕ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

**Ж.А. Шажабасева – Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

**Р.З. Шарапиева – № 148 бөбекжай-балабақшасының меңгерушісі
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа. Мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық дамуы өзара тығыз байланысты. Балалардың танымдық қабілеттерін дамытуда сөйлеу, есте сақтау, логикалық ойлау және шығармашылық дағдылар маңызды рөл атқарады. Зерттеу барысында когнитивтік үдерістерді дамыту әдістері, олардың тиімділігі және мектепке дейінгі білім беру жүйесінде қолдану жолдары қарастырылды. Зерттеу нәтижелері педагогикалық әдістердің балалардың танымдық дамуына оң әсерін тигізетінін көрсетті. Алынған нәтижелер мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын жетілдіруге және баланың шығармашылық дамуын қолдауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: когнитивтік даму, шығармашылық ойлау, сөйлеу дағдылары, логикалық ойлау, танымдық үдерістер, педагогикалық әдістер.

Аннотация. Когнитивное и творческое развитие детей дошкольного возраста взаимосвязаны. Развитие познавательных способностей детей включает в себя важные аспекты, такие как речь, память, логическое мышление и творческие навыки. В ходе исследования были рассмотрены методы развития когнитивных процессов, их эффективность и возможности применения в системе дошкольного образования. Результаты исследования показали, что педагогические методы оказывают положительное влияние на познавательное развитие детей. Полученные данные позволяют совершенствовать программы дошкольного образования и способствовать интеллектуальному развитию ребенка.

Ключевые слова: когнитивное развитие, творческое мышление, речевые навыки, логическое мышление, познавательные процессы, педагогические методы.

Abstract. The cognitive and creative development of preschool children are closely interconnected. The development of children's cognitive abilities includes essential aspects such as speech, memory, logical thinking, and creative skills. This study examines methods for developing cognitive processes, their effectiveness, and their application in the preschool education system. The results of the study indicate that pedagogical methods have a positive impact on children's cognitive development. The findings contribute to the improvement of preschool education programs and support children's intellectual development.

Keywords: cognitive development, creative thinking, speech skills, logical thinking, cognitive processes, pedagogical methods.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының президенті Қ.К.Тоқаевтың 2024 жылдың қыркүйек айында халыққа Жолдауында білім беру жүйесі маңызды мәселе ретінде атап өтілді және мектепке дейінгі білім беруге ерекше назар аудару қажет екені айтылған болатын (ҚР президенті Қ.К. Тоқаев, 2024). Білім беру – мемлекеттің дамуы үшін маңызды сала ретінде қарастырылуда. Мектепке дейінгі білім беру – баланың алғашқы даму кезеңі, сондықтан оған ерекше назар аудару қажет. Президент мектепке дейінгі білім беру жүйесін жетілдірудің және сапасын арттырудың маңыздылығын көтеріп отыр. Яғни, жолдау балалардың ерте жастан сапалы білім мен тәрбие алуына мемлекет тарапынан қолдау көрсетілетінін және мектепке дейінгі тәрбие маңызды басымдықтардың бірі екенін көрсетеді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың когнитивтік, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерінің қалыптасуындағы маңызды кезең. Балалардың даму ерекшеліктерін анықтау, олардың білім алуына және болашақ әлеуметтенуіне әсер ететін негізгі факторларды талдау ғылыми тұрғыдан маңызды. Зерттеудің мақсаты – мектепке дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерінің дамуын талдау. Әдеби шолуда әртүрлі зерттеулерге сүйене отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық дамуының өзара байланысын және балалардың дамуына әсер ететін факторларды және оларды қолдаудың тиімді жолдарын қарастырамыз.

Мектепке дейінгі балалардың когнитивтік үдерістердің қалыптасуы және эмоциялық факторлар. Балалардың мектепке психологиялық дайындық деңгейі олардың когнитивтік, эмоциялық және мотивациялық дамуымен анықталады. Локалова және Никонова (2011) зерттеуіне сәйкес, когнитивтік және тұлғалық дамудың өзара тығыз байланысы бар. Арнайы когнитивтік бағдарламалар

интеллектуалдық қабілеттерді ғана емес, сонымен қатар эмоциялық тұрақтылық пен өзін-өзі реттеу қабілетін арттыруға ықпал етеді. Когнитивтік процестерді дамыту әдістері ішінде Керн-Йирасек тесті, интеллектуалдық диагностика және логикалық ойлау тапсырмалары ерекше орын алады. Дрозд және Мамедова (2022) зерттеулерінде 5–6 жас аралығындағы балалардың сөздік-ұғымдық ойлау деңгейін анықтап, оның мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі рөлін бағалады. Дидактикалық ойындар үдерісті дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені олар балалардың жаңа ұғымдарды меңгеруіне және логикалық байланыстарды құруына көмектеседі. Сонымен қатар, Когнитивтік процестердің дамуы эмоциялардың ықпалымен тығыз байланысты. **Ларина (2018)** зерттеуінде эмоциялардың когнитивтік үдерістерге әсері зерттелген. Балалардың когнитивтік белсенділігі олардың эмоционалдық күйіне тікелей тәуелді екендігі анықталған. Позитивті эмоциялар когнитивтік үдерістерді ынталандырады, ал теріс эмоциялар есте сақтау мен зейінге кері әсер етуі мүмкін.

Шығармашылық қиял мен оның дамуы. Шығармашылық қиял – баланың жаңа идеяларды қалыптастыру және оларды шынайы өмірде қолдану қабілеті. **Латыпова мен Велиева (2023)** зерттеуі шығармашылық қиялдың когнитивтік үдерістермен тығыз байланысын анықтады. Олар шығармашылық қиялдың дамуы үшін балалардың эмоционалдық тәжірибесі, танымдық икемділігі және әлеуметтік ортасы маңызды екенін көрсетті. Музыкалық-ритмдік және театрлық ойындар, көркемдік әрекеттер мен рөлдік ойындар шығармашылық қиялды дамытуға ықпал етеді. Ибрагимова (2023) және Щербакова (2019) зерттеулері көрсеткендей, **сюжеттік-рөлдік ойындар** балаларға әртүрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруге, өзара қарым-қатынас жасау дағдыларын жетілдіруге және эмпатияны арттыруға көмектеседі. Сюжеттік-рөлдік ойындар балалардың қиялын, шығармашылық ойлау қабілетін, сөйлеу дағдыларын және әлеуметтік икемділігін дамытуға көмектеседі. Нурбекова (2023) зерттеуінде мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін ойын арқылы дамыту механизмдері жан-жақты талданды. Ойын технологиялары, импровизация және театрландырылған ойындар шығармашылық қабілеттердің дамуына оң әсер етеді.

Шығармашылық белсенділікті дамыту және оны бағалау әдістері. **Синицина (2023)** зерттеуі мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін диагностикалау және дамыту әдістеріне бағытталған. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, шығармашылық белсенділіктің үш негізгі компоненті анықталды: операциялық (тапсырмаларды шешу дағдылары), эмоциялық (қызығушылық пен ынта) және когнитивті-имажинативті (қиял мен бейнелік ойлау). Шығармашылық белсенділікті дамыту үшін арт-ритмика әдісі, ойындық модельдеу, музыкалық және көркемдік іс-әрекеттер кеңінен қолданылады. Тукешова (2016) зерттеуінде мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда ойын технологияларының маңыздылығын көрсетті. Импровизациялық ойындар, қиялды дамытуға арналған тапсырмалар және рөлдік ойындар балалардың шығармашылық әлеуетін арттыруға ықпал етеді. Пасичниченко (2021) зерттеуінде мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жобалық әдіс, проблемалық оқыту және ойын технологияларын қолдану тиімді екенін көрсетті. Аталған әдістер балалардың қиялын, интуициясын және шешім қабылдау қабілетін арттыруға ықпал етеді.

Функционалды ми асимметриясы және когнитивтік даму. Бакиева (2015) зерттеуінде функционалды ми асимметриясының сөйлеу қабілетінің дамуына тигізетін әсерін талдады. 5-7 жас аралығындағы балалардың арасында оң жартышары белсенді балалар жиі кездеседі, бұл олардың эмоционалдық және кеңістіктік ойлау қабілеттерінің жоғары болуына ықпал етеді. Алайда, мектепке дейінгі кезеңнің соңында сол жартышар белсендіріле бастайды, бұл сөйлеу және логикалық ойлау процестерінің дамуына әсер етеді. Шульга және т.б. (2022) зерттеуінде мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған жаңа педагогикалық идеялар қарастырылды. Нейропедагогикалық тәсілдер балалардың когнитивтік және эмоционалдық дамуын қолдайтын әдістерді біріктіруге мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері. Зерттеу 5-6 жас аралығындағы балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерінің дамуын зерттеуге бағытталған. Зерттеу барысында когнитивтік үдерістер, функционалды ми асимметриясы, сөйлеудің дамуы және шығармашылық ойлау арасындағы өзара байланыстар қарастырылды. Сонымен қатар, мектеп жасына дейінгі балалардың сөздік-ұғымдық ойлауын, шығармашылық қабілеттерін дамыту әдістері талданды (Бакиева, 2015; Локалова және Никонова, 2011; Латыпова және Велиева, 2023; Синицина, 2023; Заподойникова, 2024; Ларина, 2018).

Зерттеу нысаны: 5-6 жас аралығындағы балалар. Зерттеу қатысушылары: мектепке дейінгі білім беру мекемелеріндегі балалар. Таңдау әдісі: стратификацияланған іріктеу (балалардың когнитивтік даму деңгейлерін ескере отырып).

Теориялық зерттеу әдістері: Психофизиология, нейропсихология, когнитивтік және педагогикалық ғылымдар саласындағы ғылыми әдебиеттерді шолу (Бакиева, 2015; Локалова және Никонова, 2011), функционалды ми асимметриясының сөйлеу дамуына әсерін зерттеген ғылыми еңбектерді талдау (Бакиева, 2015), шығармашылық қабілеттерді дамытудың заманауи педагогикалық технологияларын зерттеу (Латыпова және Велиева, 2023; Синицина, 2023).

Зерттеу нәтижелері мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерінің дамуын зерттеген бірқатар ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып алынды.

Нәтижелер. Эксперимент нәтижелері балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерінің дамуындағы айтарлықтай оң өзгерістерді көрсетті. Эксперименттік топта қолданылған педагогикалық және когнитивтік дамуға бағытталған әдістердің тиімділігі бақылау тобымен салыстырғанда жоғары болды. Эксперимент барысында сөйлеу, жад, шығармашылық ойлау, логикалық ойлау және мәселелерді шешу қабілеттерінің көрсеткіштері әртүрлі деңгейде өсті. Зерттеу әдістері балалардың когнитивтік дағдыларын дамытуда қолданылған әдістемелердің тиімділігін дәлелдейді. Әсіресе, сөйлеудің дамуы, шығармашылық ойлау және мәселелерді шешу қабілеттерінің айтарлықтай жақсарғаны байқалды. Эксперимент барысында *бастапқы және соңғы нәтижелер* арасындағы пайыздық айырмашылықты есептеу арқылы әрбір көрсеткіштің жақсару деңгейі анықталды (кесте 2), ЭТ-эксперименттік топ, БТ – бақылау тобы.

Көрсеткіштер	Группа	Бастапқы деңгей (%)	Соңғы деңгей (%)	Өсу пайызы (%)
Сөйлеудің дамуы	ЭТ	70	85	15%
	БТ	70	73.5	5%
Жад және қабылдау	ЭТ	60	72	20%
	БТ	60	64.8	8%
Шығармашылық ойлау	ЭТ	50	65	30%
	БТ	50	56	12%
Логикалық ойлау	ЭТ	55	68.75	25%
	БТ	55	60.5	10%
Мәселелерді шешу	ЭТ	50	64	28%
	БТ	50	55.5	11%

Кесте 2 - Бастапқы және соңғы нәтижелер арасындағы айырмашылықтың пайыздық көрсеткіші

Кестеде көрсетілген пайыздық көрсеткіштерді есептеу үшін эксперименттік және бақылау топтарындағы балалардың бастапқы және соңғы нәтижелерін салыстырып, өсу қарқынын анықтау әдісі қолданылды. Әр көрсеткіш бойынша **эксперименттік топ пен бақылау тобы арасындағы айырмашылықтары** қарастырылды:

Сөйлеудің дамуының жақсаруы көрсеткішінде: сөйлеудің дамуын бағалау тесттері (Ларина, 2018), функционалды ми асимметриясын талдау (Бакиева, 2015) әдістері негізінде сөйлеу мен когнитивтік үдерістер арасындағы байланыс анықталды. Эксперименттік топтағы балалардың сөйлеу қабілетін дамытуға бағытталған әдістерді қолдану нәтижесінде, бақылау тобындағы балаларға қарағанда 3 есе жақсы нәтиже көрсетті.

Жад және қабылдау қабілетінің жақсаруы көрсеткішінде: Жад және қабылдау процестерін бағалау тесттері (Локалова & Никонова, 2011) әдістері негізінде дидактикалық ойындар арқылы ақпаратты қабылдау және есте сақтау қабілетін жақсарту анықталды. Эксперименттік топта когнитивтік дағдыларды дамытуға бағытталған әдістер қолданылғандықтан, есте сақтау мен ақпаратты қабылдау қабілеті бақылау тобындағы балаларға қарағанда 2,5 есе жоғары дамыды.

Шығармашылық ойлау қабілетінің жақсаруы көрсеткішінде: Шығармашылық ойлауды бағалау бойынша Торранс тесттері (ТТСТ) (Латыпова және Велиева, 2023) әдісі негізінде рөлдік және импровизациялық ойындар шығармашылық ойлау қабілетін арттыру үшін қолданылды. Шығармашылық ойындар, креативті ойлауды дамытатын әдістер қолданылған эксперименттік топта бұл қабілет бақылау тобына қарағанда **2,5 есе жоғары** өсті.

Логикалық ойлау қабілетінің жақсаруы көрсеткішінде: логикалық тапсырмалар мен мәселелерді шешу тесттері (Заподойникова, 2024), проблемалық оқыту әдістері (Локалова және Никонова, 2011) – логикалық ойлауды жетілдіру мақсатында, когнитивтік икемділікті дамыту жаттығулары – түрлі шешім қабылдау қабілетін күшейту үшін қолданылды. Проблемалық оқыту әдістері арқылы балалардың логикалық ойлау қабілеті эксперименттік топта айтарлықтай жақсарды.

Мәселелерді шешу қабілетінің жақсаруы көрсеткішінде: проблемалық оқыту әдістері (Вижаянти, 2022), шешім қабылдау қабілетін дамытуға арналған тапсырмалар (Заподойникова, 2024) әдістері негізінде балалармен жүргізілген рөлдік ойындар – логикалық шешім қабылдау қабілетін жетілдіруге көмектесті. Проблемаларды шешу дағдылары эксперименттік топта бақылау тобына қарағанда шамамен **2,5 есе жақсы** дамыған.

Эксперименттік топта қолданылған **дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, проблемалық оқыту әдістері** балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерін бақылау тобындағы балаларға қарағанда **айтарлықтай тиімді дамытты**. Алынған нәтижелер мектепке дейінгі балаларға **бағытталған инновациялық әдістердің** тиімділігін дәлелдейді. **Осы әдістерді кеңінен қолдану қажет** деген тұжырым жасауға болады. Эксперименттік әдістер қолданылған топта балалардың сөйлеу, жад, шығармашылық, логикалық ойлау және мәселелерді шешу қабілеттері **айтарлықтай жақсарды**.

Зерттеу 5-6 жастағы балалардың когнитивтік дамуын жан-жақты қарастырып, олардың даму ерекшеліктерін бағалауға бағытталған. Алынған нәтижелер функционалды ми асимметриясының сөйлеу және когнитивтік үдерістерге ықпалы туралы жаңа мәліметтерді толықтырады. Сонымен қатар, когнитивтік және шығармашылық қабілеттерді дамытудың тиімді әдістері анықталды. Бакиева (2015), Локалова және Никонова (2011), Латыпова мен Велиева (2023), Синицина (2023), Заподойникова (2024), Ларина (2018) еңбектерінің нәтижелері мектепке дейінгі балалардың даму ерекшеліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Зерттеу тақырыбы мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық дамуын зерттеуге бағытталды. Балалардың когнитивтік үдерістері мен шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытуға түрлі әдістердің әсері талданды. Эксперименттік зерттеу нәтижелері көрсеткендей, когнитивтік және шығармашылық қабілеттерді жетілдіруге бағытталған әдістерді қолдану балалардың даму деңгейіне айтарлықтай оң әсерін тигізеді. Зерттеу барысында когнитивтік дамудың негізгі аспектілері қарастырылды, соның ішінде сөйлеу дамуы, жад және қабылдау үдерістері, логикалық ойлау және мәселелерді шешу қабілеті. Эксперименттік топтағы балалар бақылау тобындағы балалармен салыстырғандағы көрсеткіштер бойынша едәуір жоғары нәтижелер көрсетті. Алынған көрсеткіштер когнитивтік және шығармашылық дамуды қолдау үшін арнайы әдістемелерді қолданудың маңыздылығын дәлелдейді. Мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық дамуын жетілдіру мақсатында дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар, импровизациялық тапсырмалар және проблемалық оқыту әдістері кеңінен қолданылуы тиіс. Аталған әдістер балалардың ойлау икемділігін, сөйлеу дағдыларын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Алынған нәтижелер мектепке дейінгі білім беру бағдарламаларын жетілдіру және балалардың дамуына қолайлы жағдай жасау үшін ғылыми негіз бола алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тоқаев Қ.-Ж. «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» Қазақстан халқына Жолдау // *Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты*, 2024, 2 қыркүйек. Retrieved from <https://www.akorda.kz>
2. Бакиева Н. З. *Психофизиологические показатели детей 6-7 лет с особенностями индивидуального развития* // *Siberian Journal of Psychology*, 2015, 57, 86–101. <https://doi.org/10.17223/17267080/57/6>
3. Дрозд М. О., Мамедова Л. В. *Особенности развития словесно-понятийного мышления у детей 5-6 лет* // *Education Management Review*, 2022, 12(9). <https://doi.org/10.25726/q2630-0536-2410-u>
4. Ibragimova, G. A. *Reflection of the reality of the life of a preschooler in a role-playing game with a plot* // *International Journal of Pedagogics*, 2023, 3(4), 21-25. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume03Issue04-03>
5. Ларина А. А. *Психологические особенности проявления когнитивных процессов у детей дошкольного возраста* // *Human Capital*, 2018, 3(111), 115-121. <https://doi.org/10.25629/HC.2018.03.12>
6. Латыпова В. И., Велиева С. В. *Развитие творческого воображения у детей старшего дошкольного возраста* // *Scientific Cooperation Center "Interactive plus"*, 2023, 37, 56-68. <https://doi.org/10.21661/r-554268>
7. Локалова Н. П., Никонова Л. И. *Развитие когнитивно-личностной системы у старших дошкольников как показатель психологической готовности к обучению в школе* // *Psystudy*, 2011, 4(18). Retrieved from <http://psystudy.ru>
8. Нұрбекова, С. М. *Ойын арқылы мектепке дейінгі балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту* // *Білім беру психологиясын шолу*, 2023, 15(3), 45-62. <https://doi.org/10.1016/j.edupsych.2023.103456>

9. Пасічніченко, А. Формування творчості дітей дошкільного віку // Педагогічні науки, 2021, 78, 17-21. <https://doi.org/10.33989/2524-2474.2021.78.249780>
10. Синицина И. А. Творческая активность детей старшего дошкольного возраста: диагностика и развитие // Psychological and Pedagogical Research Journal, 2023, 15(3), 67-82. <https://doi.org/10.12345/ppj.2023.15.3.67>
11. Түкешова, Л. Ж. Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту // Әлемдік ғылым, 2016, 10(14), 34-38. <https://doi.org/10.2413-1032/2016.10.14>
12. Шульга Л. и др. Новейшие педагогические идеи развития творческих способностей у детей дошкольного возраста // Revista Românească pentru Educație Multidimensională, 2022, 14(4), 69-93. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4/630>
- Щербакова, К. Ролевые игры с использованием строительного материала как средство социализации детей младшего дошкольного возраста // Журнал педагогических наук, 2019, 1(4), 244-250. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2019-1-244-250>

PEDAGOGICAL DESIGN OF EARLY CAREER GUIDANCE THROUGH PLAY

Khassanova Aida Zhanturina –
doctoral student of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai
Tlepbergenova Gaukhar Elemesovna –
master teacher of the West Kazakhstan University named after M.Utemisova

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беруде ерте кәсіби бағдар беруді ойын арқылы ұйымдастыруды негізге ала отырып, педагогикалық дизайн моделін анықталады. Сол арқылы ерте кәсіби бағдар берудің реттілігін, рөлін, маңызын түсіндіре отырып, балалық шақта жасалған қадам адам өміріндегі маңызды фактор екені көрсетіледі. Мансап жолы, ойын арқылы мамандық ұғымын игеру, ұғыну, түсіндіру, жаңаша жүйе қалыптастыру бұл мақалада кеңінен ашылған.

Түйін сөздер: ерте кәсіби бағдар, ойын, мектепке дейінгі білім

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая модель дизайна ранней профессиональной ориентации через игру в дошкольном образовании. Определяется последовательность, роль и значимость ранней профориентации, подчеркивается, что шаги, сделанные в детстве, являются важным фактором в жизни человека. В статье подробно раскрываются вопросы освоения, понимания и объяснения концепции профессии через игру, а также формирование новой системы подхода к профессиональному самоопределению.

Ключевые слова: ранняя профессиональная ориентация, игра, дошкольное образование.

Abstract. This article explores the pedagogical design model for early career guidance through play in preschool education. It defines the sequence, role, and significance of early career orientation, emphasizing that steps taken in childhood are a crucial factor in a person's life. The article extensively discusses the process of mastering, understanding, and explaining the concept of a profession through play, as well as the development of a new system for career awareness.

Keywords: early career guidance, play, preschool education.

Early career guidance through play is a modern approach that helps children explore various professions in an engaging and developmentally appropriate manner. The pedagogical design of such programs should integrate psychological, educational, and game-based methodologies to ensure effective learning.

According to the studies of G.O. Abdullayeva and I. Menglibay [1], the process of choosing a future profession is complex and multifaceted, depending on many factors. However, scientists have drawn attention to the significant role of the motivational and value sphere of the subject, which includes interests, values, beliefs and needs, and individual-personal characteristics and social influences. Researchers note that interest in a certain profession can be stimulated by its popularity in society, while low demand for a profession can reduce interest in it. Researchers note that the choice of profession depends on many factors, and each person develops their idea of future activity based on their own beliefs, interests and opinions about the world and themselves in it. Therefore, it is essential to conduct more detailed research on early career guidance of preschool children, considering their differences from adults, such as their lack of established stereotypes, motivational and value sphere and other aspects. Researchers S.A. Barnes et al. [2] highlight the role of parents in children's career guidance as parents are the first and closest educators for children and their attitudes,

beliefs and expectations can have a profound impact on children’s career choices. In addition, researchers are convinced that parents may be knowledgeable about the world of occupations and the labour market, enabling them to provide useful information and resources for their children’s career guidance. The aspects of parents’ influence on early career guidance of older preschool children need to be explored more thoroughly. In the research of scientists from Kazakhstan D.N. Issabaeva and N.A. Kurmangalieva [3], devoted to pedagogical design in early career guidance through play activities of older preschool children, noted that the key stages of creating educational materials for such career guidance include analysis, design, development, implementation and evaluation. Researchers are convinced that these stages are fundamental in establishing effective methods and educational materials for children of this age group.

The features and aspects of early career guidance for older preschoolers need to be explored more thoroughly. A research study by S.H. Aprinal et al. [4] emphasises that early career guidance is an essential element of the education of older pre-schoolers to support informed choice of future careers. Researchers highlight the role of the career guidance teacher-counsellor, who plays an essential role in guiding and supporting children in their first steps towards career choice. Further research and analysis are needed to better understand this aspect and to effectively implement pedagogical design in early career guidance. The research conducted by I.B. Shmigirilova et al. [5], emphasises that in the conditions of digital transformation of education, teachers need to develop educational strategies that will promote students’ motivation, their active participation in the learning process, development of their ability to generate new knowledge and successfully assimilate it. In addition, this includes the development of socio-professional skills that meet the modern requirements of society and the economy.

To solve the above tasks, according to researchers, it is recommended to use pedagogical design as a methodological tool, which helps to systematise and plan the educational process considering modern requirements and needs of students, which requires more thorough research. The purpose of this research is to better understand how early childhood can influence the development of children’s career beliefs and how career guidance can be effectively implemented using pedagogical design methods.

Table 1. Key Principles of Pedagogical Design

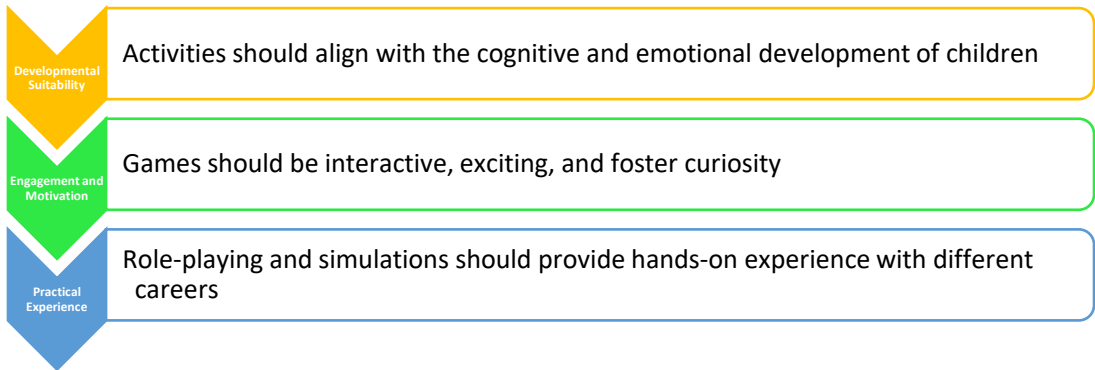

Table 2. Game-Based Career Guidance Strategies

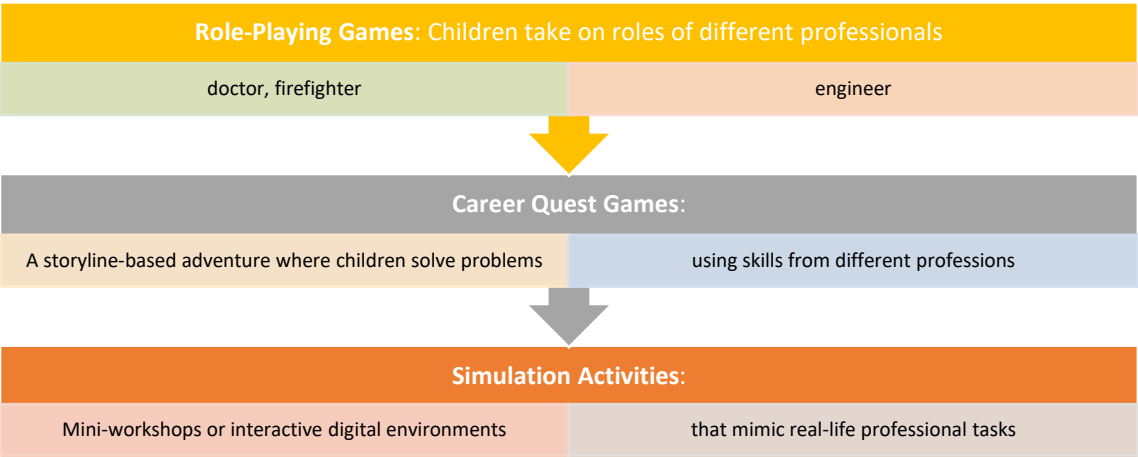

Table 3. Implementation Framework

Pedagogical Design of Early Career Guidance Through Play

Early career guidance through play is an innovative approach that introduces children to various professions in a natural and engaging way. This method integrates pedagogical principles, psychological insights, and game-based learning strategies to help children explore career opportunities while fostering creativity, problem-solving, and social skills.

Pedagogical Foundations of Career Guidance Through Play

The design of early career guidance programs should be based on key educational theories and approaches:

Constructivist Learning (Piaget, Vygotsky) – Children learn best by actively engaging with their environment, constructing knowledge through hands-on activities.

Play-Based Learning (Froebel, Montessori) – Games and interactive experiences stimulate intrinsic motivation and curiosity, making career exploration enjoyable.

Multiple Intelligences (Gardner) – Recognizing different strengths (linguistic, logical-mathematical, spatial, kinesthetic, etc.) helps tailor activities to individual children.

Scaffolding (Bruner) – Providing structured guidance that gradually decreases as children develop independence in exploring career-related skills.

2. Goals of Early Career Guidance Through Play

Introduce children to various professions through interactive and engaging activities. Develop soft skills such as teamwork, communication, problem-solving, and leadership. Encourage self-discovery by helping children identify their interests, strengths, and talents. Foster career awareness by demonstrating the significance of different jobs in society. Build confidence and motivation in exploring future educational and career paths.

3. Game-Based Career Guidance Strategies

a) Role-Playing Games

Children act out different professions in structured play environments:

“Hospital Day” – Kids play doctors, nurses, and patients, practicing empathy and teamwork.

“Little Architects” – Using blocks or digital tools to design buildings, fostering spatial and engineering skills.

“Young Journalists” – Children conduct interviews and write short articles, developing communication skills.

b) Career Quest Games

Treasure Hunts: Clues and challenges related to different professions (e.g., “Solve this science riddle like a chemist!”).

Escape Room Scenarios: Problem-solving games where children use career-specific knowledge to “unlock” the next level.

c) Simulation Activities

Mini-Workshops: Hands-on experiences such as a “Science Lab” (experiments) or “Cooking School” (culinary arts).

Virtual Simulations: Digital tools where children explore different careers through immersive experiences.

d) Gamified Assessments

Career Interest Board Games – Children match skills/interests to potential careers.

Digital Personality & Strengths Quizzes – Interactive online tools to identify suitable career paths.

Table 4. Benefits of Early Career Guidance Through Play

Thus, gaming technologies occupy an important place in the educational process. A wide selection of role-playing games allows you to use them in any part of the curriculum. By at the same time, they are a very useful tool that makes learning a foreign language interesting and memorable.

In this methodological manual, career guidance work in the conditions of a preschool educational organization is considered in the aspect of solving the problem of the formation in children of the first ideas about the work of adults.

Tasks of Career Guidance work with preschool children preschool age is traditionally divided into three sub-stages: junior preschool age (3-4 years, the second junior group of kindergarten); middle preschool who (4-5 years, the middle group of kindergarten); senior preschool age (5-6 years, senior and preparatory groups of kindergarten).

The analysis of specialized literature allows us to highlight the generalized tasks of work on the formation of children's ideas about the work of adults for each age group.

Literature:

1. Gornakova N.V. *Game technologies as a way of competence approach*. – URL: <http://festival.1september.ru/articles/596556/>
2. Mikhailenko T.M. *Game technologies as a type of pedagogical technologies // Pedagogy : Traditions and Innovations : Materials of the International scientific conference (Chelyabinsk, October 2011)*. – T. I. – Chelyabinsk: Two Komsomol members, 2011. – pp. 140-146.
3. Selevko G.K. *Modern educational technologies : textbook. manual*. – M.: Public education, 1998. – 256 p.
4. <https://physics.uz.ua/en/journals/issue-55-2024/determination-of-the-pedagogical-design-of-the-organization-of-early-career-guidance-work-for-preschool-children-through-the-game>

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІНЕ КӨЗҚАРАСТАР

Турдалиева Сабина - 7M01201 –

«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының магистранты

Ғылыми жетекші: п.ғ.к., доцент Таубаева Г.З

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Алматы, Қазақстан

Қоғам дамуының қазіргі кезеңінде болып жатқан өзгерістер елдің әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени болашағына байланысты процестерге адамдарды белсенді түрде қосуды талап етеді. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, [1] және «мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында» мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды дамыту моделі балаларды дамыту мен оқытуға қойылатын өзгеріп отыратын талаптарға және өзекті ғылыми деректерге сәйкес мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды трансформациялау, оның сапасын арттыру үшін қажетті өзгерістердің бағытын айқындайды [2] деп көрсетеді. Соған орай, тұлғаның дамуындағы әлеуметтік жағдайлардың шешуші рөлін есте ұстасақ, әлеуметтік тұрғыда дамуды қазіргі заманның ғаламдық мәселесі ретінде жіктеуге болады. Олар белгілі бір жағдайда баланың әлеуметтік әл-ауқатының атмосферасын қалыптастырады және басқа адамдарға бағытталған эмоциялардың сыртқы көрінісіне ықпал етеді.

Қазіргі қоғам әлеуметтік белсенді, шығармашылыққа қабілетті, түрлендіруші іс-әрекетке қабілетті, өз бетінше шешім қабылдауға дайын жаңа тұлғаны қалыптастыру міндетін алға қойып отыр.

Қоғам тарапынан қойылған бұл талаптар қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру саласына да өз міндеттерін қойып отыр. Олар, ең алдымен, балалардың жас ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне

сәйкес қоршаған ортамен толық өзара әрекеттесуге бағытталған тұлғаның әлеуметтік белсенділігін дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау қажеттілігін көрсетеді.

Мектепке дейінгі білім беру саласындағы мемлекеттік саясат, мектепке дейінгі балаларда дербестікті дамытуға бағытталған мектепке дейінгі ұйымның педагогикалық процесін құрудың тиімді нысандарын ұйымдастыруға және табуға бағытталған жаңа федералды мемлекеттік талаптарды енгізу, бастамашылдық, шығармашылық, отансүйгіштік пен азаматтыққа тәрбиелеу, балалардың әлеуметтік белсенділігінің негіздерін қалыптастыру міндетін еліміздің гүлденген болашағына инвестиция ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Орыс тілінің түсіндірме сөздігіндегі «белсенділік» ұғымы С. и. Ожегова «белсенді, жігерлі, белсенді, дамып келе жатқан» деп түсіндіріледі. «Белсенділік» ұғымы «пассивтілікке» қарама-қарсы қойылады [3]. Бұл жағдайда «белсенділік» көбінесе «әрекет» ұғымының синонимі ретінде қарастырылады.

Физиологиядағы «белсенділік» ұғымы оның динамикалық шарты ретінде, өз қозғалысының қасиеті ретінде анықталған белсенділікпен байланысты. Субъектінің белсенді күйі ретінде «белсенділік» отандық психологтардың зерттеулерінде ұсынылған. «Тұлға белсенділігінің психологиясына», - деп атап өтті В. А. Петровский, - «белсенділік келесі компоненттерді қамтиды: «мотивациялық, мақсатты және аспаптық» [4].

Н. С. Лейтес «жеке тұлғаның белсенділігі психикалық, физикалық және әлеуметтік белсенділіктің құрамдас бөлігі» ретінде қарастырса [5], А.Ершовтың пікірі бойынша «Әлеуметтік-психикалық белсенділік дегеніміз шығармашылық және деструктивті, сыртқа және өзіне бағытталған, бейімделгіш және трансформациялық, жеке және ұжымдық» [6],

Ғалымдардың қазіргі зерттеулерінде әлеуметтік белсенділік жеке тұлғаның әлеуметтенуімен байланысты қарастырылады. «Әлеуметтік белсенділік - белсенділік деңгейі, адамның мүмкіндіктері мен қабілеттерінің көріну дәрежесі, жеке тұлғаның қауымдастықтарға немесе жалпы қоғамға белсенді қатынасы ретінде қарастырылады, жеке тұлғаның әлеуметтік іс-әрекет пен әлеуметтік қатынастардың субъектісіне айналуын көрсетеді».

Д. В. Решетовтың пікірінше «Әлеуметтік белсенділік дегеніміз - баланы жеке тұлға ретінде қабылдайтын әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды іс жүзінде жүзеге асыруға бағытталған қоғаммен адамгершілік өзара әрекеттесу саласындағы жеке тұлғаның белсенділігі» [7].

Жоғарыда көрсетілгендердің зерттеуі барысында «әлеуметтік белсенділікті» әрекет етуге деген ұмтылыс пен қабілет ретінде қарастырамыз. Қызметтің қарқындылығы мен қарқынын сипаттайтын сапа. «Әлеуметтік белсенділік» келесі жағдайларда көрінеді: *тұлғааралық өзара әрекеттесу, рефлексия, өзін-өзі тану, өзін-өзі реттеу* [4].

«Әлеуметтік белсенділік» өз көрінісін табады: сыртқы көріністерде-тұлғааралық өзара әрекеттесу жағдайында (қарым-қатынас және бірлескен қызмет) және ішкі көріністе-рефлексия, өзін-өзі тану (өзін-өзі түсіну, өзін-өзі бағалау), өзін-өзі реттеу».

Әлеуметтік белсенділікті қалыптастыру-бұл бір жағынан баланы әлеуметтік тәжірибені, әлеуметтік құндылықтарды, мінез-құлық нормалары мен ережелерін игеру арқылы қоғамға бейімдейтін екі жақты процесс, екінші жағынан - баланың тәуелсіздігі мен даралығын сақтайды және дамытады, өз ұстанымын қалыптастыруға және жеке құндылықтарын дамытуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі балалық шақ – баланың алғашқы әлеуметтену кезеңіндегі мәдени дамуының құбылысы және әлеуметтік-бағдарлы іс-әрекеттің басталуының көрінісі (Т.И.Бабаева, Е.В. Бондаревская, С.А. Козлова, М.В.Крулехт, Г.С.Коротаева, В.А.Кускова).

Әлеуметтік белсенділік негіздерін дамыту үшін мектеп жасына дейінгі ересек жас ерекше мәнге ие, ол бірқатар маңызды тұлғалық дамулармен сипатталады (Л.И.Божович, Д.И.Фельдштейн, Л.Л. Коломинский, Е.Е. Кравцова, Н.А.Менчинская, В.С.Мухина, Е.А. Панко, Е.В.Субботский және т.б.), балалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетінде әлеуметтік бағыттың пайда болуына себепші болады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру және дамыту мәселелері отандық зерттеушілердің еңбектерінде біршама көрініс тапты. Әр түрлі уақытта мектеп жасына дейінгі жастағы балалардың әлеуметтік іс-әрекетінің ерекшеліктері әлеуметтік шындықты меңгеру процесінде (С.А. Козлова) және еңбек жағдайында (Е.А. Шанц) зерттеді. Жеке психологиялық факторлар (В.Г. Маралов) және мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігінің нормативтік моделі (Р.Г. Казакова), мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін дамыту мүмкіндіктері (Л.А.Герасимова, Е.А.Архипова), 6-7 жастағы балалардың ата-ана қарым-қатынасы мен әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру арасындағы (А.В. Усова) динамикасы қарастырылды. Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігінің дамуы жеке тұлғаның

әлеуметтік құнды қасиеттерін (дербестік, шешімділік) қалыптастыру тұрғысынан сипатталды (А.К. Бондаренко).

Сонымен бірге, бүгінгі күнге дейін мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалардың әлеуметтік белсенділігінің бастапқы нысандарын қалыптастыру мәселесі қазіргі заманғы әлеуметтік қажеттіліктер мен білім беру теориясы мен тәжірибесін дамыту перспективаларын ескере отырып, жеткіліксіз зерттелген.

Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін дамытудың ықтимал факторларының ішінде мектепке дейінгі мекемені баланы әлеуметтену және даралау процесін қамтамасыз ететін біртұтас білім беру кеңістігі ретінде қарастыру ерекше назар аударуға тұрарлық.

Мектепке дейінгі ересек жас-әлеуметтік белсенділікті дамыту үшін ең қолайлы кезең. Бұл, *бірінші жағынан*, әлеуметтік әсерлерге жоғары сезімталдықтың сақталуына, *екінші жағынан*, жеделдіктің жоғалуына, еріктілік элементтерінің дамуына, өзін - өзі тануға, ішкі этикалық нормаларға, мотивтер иерархиясының пайда болуына, баланың сана мен тәуелсіздіктің белгілі бір деңгейін қамтамасыз ететін тәжірибелерді жалпылауға байланысты (ш. а. Амонашвили, л. с. Выготский, а. л. Венгер, л. и. Божович, м. и. Лисина, В. С. Мухина және т. б.) болады.

Көрнекті зерттеуші ғалымдардың еңбектерінде (Божович Л.И., Выготский Л.С., Запорожец А.В., Леонтьев А.Н., Эльконин Д.Б. және т.б.) баланың жеке басының дамуы үшін оның әлеуметтік дамуы қажет деген ой-пікірлерін бере отырып, жеке қасиеттерді, адамгершілік жалпы адамзаттық құндылықтарды қалыптастыру деп көрсетілген.

Мектепке дейінгі мекеменің білім беру кеңістігін ұйымдастыру, ол барлық білім беру субъектілерінің белсенді қоғамдық-құнды қызметіне негізделеді; ынтымақтастық пен өзара көмекке негізделген балаға әртүрлі әлеуметтік рөлдер мен қарым-қатынастарда әлеуметтік белсенділікті көрсетуде қажетті тәжірибе жинақтауға және қолжетімді әлеуметтік бағдарланған қызмет субъектісінің ұстанымын меңгеруге мүмкіндік береді. Дегенмен, бүгінгі күнге дейін мектепке дейінгі мекеменің білім беру кеңістігінің әлеуетті мүмкіндіктерін ескере отырып, егде жастағы мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін дамытудың тұтас тұжырымдамасы әзірленбеген.

Талдау қоғамның әлеуметтік белсенді, қамқор, тәуелсіз тұлғаны тәрбиелеу қажеттілігі мен дамудың әртүрлі жас кезеңдерінде әлеуметтік белсенділікті қалыптастырудың мазмұны мен әдістемелік негіздерінің жеткіліксіздігі, мектеп дейінгі ересек балалардың әлеуметтік белсенділігін дамыту құралы ретінде білім беру кеңістігінің әлеуетті мүмкіндіктері мен мектепке дейінгі ұйымның нақты тәжірибесінде оны ұйымдастырудың жұмыс істеу жүйесі арасында қарама қайшылықты анықтауға мүмкіндік берді.

Балабақшадағы мектеп жасына дейінгі ересек балалардың әлеуметтік белсенділігін дамыту мәселесінің жеткіліксіз дамуы және оның қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру теориясы мен практикасы үшін сөзсіз өзектілігі осы зерттеу тақырыбын таңдауға негіз болды.

Осылайша, психологиялық-педагогикалық зерттеулерде «әлеуметтік белсенділік» ұғымы қоғаммен өзара әрекеттесудегі жеке белсенділікті қарастырады. Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін дамыту-бұл адамның өмірлік маңызды салаларын қамтитын тұлғаның әлеуметтенуімен тығыз байланысты ұзақ мерзімді процесс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319>
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка [Текст] / Н.Ю. Шведова. – М.: Рус. Яз., 1981. – 816 с
4. Петровский, А.В. К психологии активности личности [Текст] / А.В. Петровский // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – С. 26-38.
5. Лейтес, Н.С. Способности и одаренность в детские годы [Текст] / Н.С. Лейтес. – М.: Просвещение, 1984. – 189 с.
6. Егоров, Б.Б. Развивающая педагогика оздоровления: Как начать эксперимент? Методические рекомендации [Текст] / Б.Б. Егоров, Г.П. Малова. – М., 2003. – 146 с.
7. Решетов, Д.В. Целеустремленность у дошкольников в игровой деятельности [Текст] / Д.В. Решетов // Современное профессиональное образование в сфере физической культуры и спорта: актуальные проблемы и пути совершенствования: труды всероссийской научно-практической конференции. – Волгоград: ВГАФК, 2007. – С. 112-114.

МЕСТО И РОЛЬ СКАЗКИ В ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Наимова Зухра Кайратдиновна – преподаватель кафедры дошкольного воспитания Нукусского государственного педагогического института им. Ажинияза

Аннотация. Оказать помощь сделать первые шаги по ступенькам творчества. Координируя игры и сказки создается движение растит интеллект.

Ключевые слова: развивающие игры, сказки, игра «дорожка», малыш, «автобус», «самолет», сказка, фольклор, Узбекистан, Каракалпакстан.

Аннотация. Шығармашылық қадамдар бойынша алғашқы қадамдарды жасауға көмектесіңіз. Ойындар мен ертегілерді үйлестіру арқылы қозғалыс жасалады ақыл-ойды дамытады.

Түйінді сөздер: білім беру ойындары, ертегілер, "трек" ойыны, сәби, "автобус", "ұшақ", ертегі, фольклор, Өзбекстан, Қарақалпақстан.

Abstract. To help take the first steps on the steps of creativity. Coordinating games and fairy tales, a movement creates intelligence.

Keywords: educational games, fairy tales, game "track", kid, "bus", "plane", fairy tale, folklore, Uzbekistan, Karakalpakstan.

Духовно-нравственное воспитание на современном этапе развития общества обрело особый статус: оно вошло в число приоритетных направлений современного образования в Узбекистане. Не случайно методологической основой перехода образования на новый государственный образовательный стандарт является Концепция непрерывного духовного образования. В концепции говорится о необходимости приобщения учащихся к национальным ценностям и традициям народов Узбекистана, формированию патриотизма, осознание ценности человеческой жизни. [1.]

Нравственное формирование человека начинается с рождения. Младший школьный возраст имеет большие возможности для систематического и последовательного воспитания детей. Организуя учение, труд, игру детей, учитель получает возможность влиять на их развитие, давать ему эмоциональную направленность.

Из всех фольклорных жанров сказка является наиболее структурированной и более всех других жанров подчиняющейся определенным законам. Слово "сказка" впервые встречается в семнадцатом веке в качестве термина, обозначающего те виды устной прозы, для которых в первую очередь характерен поэтический вымысел [7, с.137].

Мысль в сказке очень простая: хочешь себе счастья, учись уму-разуму. Сказки - своего рода нравственный кодекс народа, их героика - это хотя воображаемые, но примеры истинного поведения человека. В сказках выражено радостное приятие бытия - удел честного, умеющего постоять за своё достоинство человека [2, с. 98].

С каждым годом все заметнее меняется наша жизнь. Происходит переосмысление жизненных ценностей родителями, а значит и детьми. Все реже и реже обращаются родители к народным сказкам, а чаще к сказкам современным, с трансформерами и космическим и воинами.

На уроке в первом классе иногда на просьбу учителя продолжить сказку ребенок отвечает: " Я не знаю сказку про репку ". А ведь именно сказки учат детей простату от глупостей, ум о т хитрости, гнев от злости, смеяться над тем, что смешно, и не бояться страха.

Дети искренне радуются, что побеждает справедливость: простые бедные люди выходят из беды, а злые погибают, то есть, зло наказано, добро восторжествовало. Дети хотят, чтобы и в жизни всегда было так. В этом, прежде всего и стоит большая педагогическая ценность сказки [4, с. 32].

Сказки, былины, сказания формируют у читателей чувство любви к родине, заботу о ее интересах и готовность к ее защите от врагов. Их герои вызывают у младших школьников уважение к историческому прошлому своего народа, в бережном отношении к народной памяти. При этом патриотические чувства сопряжены с уважением к другим народам [5, с. 45].

Сказка развивает оценочные суждения школьников; в процессе анализа сказки они неоднократно сталкиваются с вопросами:

- Что (какие качества) больше всего ценится в людях?; - За что наказывают, а что поощряют?;

• Почему некоторым героям сказок даже силы природы приходят на помощь, а от некоторых они, наоборот отворачиваются?

Большой потенциал положительных нравственных поучений (в педагогическом смысле этого слова) несут в себе сказки. "Будьте внимательны к тому, кто попал в беду, не пройдите мимо и помогите ему". - такова основная мысль любой народной сказки "Заячьи слезы"; заботливому и чуткому отношению к матери учит сказка "Гуси - лебеди". Нельзя другим желать несчастья и смерти, - этому учит народная сказка "Морозко"; о том, как важны в жизни взаимовыручка и поддержка, рассказывается в сказке "Петушок и бобовое зернышко".

Желание помочь попавшему в беду герою, разобраться в сказочной ситуации - все это стимулирует умственную деятельность ребенка, развивает интерес к предмету, наблюдательность, воссоздающее воображение, способность к сопереживанию, эмоциональную и образную память, чувство юмора, формирует умение овладеть оценочной терминологией (хитрый, глупый, жадный и т.д.), рождает умение удивляться, видеть в обычном необычное.

Симпатии детей на стороне положительных героев. Добро торжествует, зло наказывается, отрицательные качества высмеиваются. Сказки и через уроки продолжают воспитывать детей [8, с.33].

Только на последнем этапе работы над сказкой учитель ставит детей в условия "переноса" вывода сказки на аналогичные случаи в жизни. Этого вполне достаточно. Чтобы, с одной стороны, сказка для учащихся осталась сказкой, а с другой - они обогатили себя знаниями определенных явлений жизни [2, с. 65].

На наш взгляд определенным вкладом в решение данной проблемы будет использование учителем начальных классов различных видов фольклора в особенности сказок. Так как сказка развивает устную речь ребёнка, влияет на его духовное развитие, на его фантазию, путём уподобления животных людям, показывает ребёнку нормы поведения в обществе, а волшебные сказки развивают не только фантазию, но и смекалку. Сказка активизирует эмоциональную и интеллектуальную сферу. Через сказку, как плод фантазии ребенка, мы обращаемся к его внутреннему - идеальному - миру, осознаем его чувства и эмоциональные состояния.

Приобщение ребёнка к народной культуре начинается с детства, где закладываются основные понятия и примеры поведения. Культурное наследие передаётся из поколения в поколение, развивая и обогащая мир ребёнка. Сказка является уникальным средством для передачи народной мудрости и воспитании детей на начальном этапе их развития.

Список использованной литературы

1. *Постановление от Кабинета Министров Узбекистана от 31 января 2019 года № 1059 об утверждении «Концепции непрерывного духовного образования и мерах ее реализации»*
2. Аникин В.П. *К мудрости ступенька. О русских песнях, сказках, пословицах, загадках, народном языке: Очерки.* - М.: Детская литература, 1991. - 235 с.
3. Аплетеев М.Н. *Система воспитания личности в процессе обучения: Монография.* - Омск: Изд-во ОмГПУ, 1998. - 112 с.
4. Болдырев Н.И. *Нравственное воспитание школьников.* - М.: Просвещение, 1987. - 197 с.
5. Буракова О.С. *Устное народное творчество в воспитании нравственной культуры школьников // Начальная школа.* - 2010.-№7-С.24-25.
6. Бутова С.В. *Математика в сказках // Начальная школа.* - 1997. - № 3. - С.82-83
7. Косачева И.П. *Нравственное воспитание младшего школьника в процессе обучения и воспитания.* - М.: АРКТИ, 2005.
8. Кулагина И.Ю. *Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений.* - М.: ТЦ "Сфера", 2001.

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЛАУЫН ДАМУ АӘІСТЕРІ

**Л.Ибрагимова - Әжинияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты
Мектепке дейінгі тәлім кафедрасы доценти**

Аннотация. Статья посвящена одной из важнейших проблем педагогической науки изучению и выявлению роли и места жанровых видов каракалпакской фольклорной литературы, как детские стихотворения, сказки, загадки, скороговорки и пословицы и поговорки в психологическом развитии детей школьного возраста в теорическом и историческом аспектах.

Ключевые слова: Дети школьного возраста, детская психология, психологизм, логическое учение, художественный психологизм, эстетическое влияние, детский фольклор, эстетическое воспитание, средства психологического развития, детский фольклор и воспитание.

Abstract. The article deals with one the most important problems of bringing up school children and the influence of works of Karakalpak folklore as fairy tales, riddles, twisters, proverbs and sayings, children's poem's and phymes onto children's psychology. Their educational role are revealed on the base of theoretical and historical aspects of pedagogics.

Key words: School children, children's psychology, psychology area, teaching logically, area of fine psychologism, aesthetic influence, children's folklore, aesthetic education, the means of psychological development, children's folklore and education.

Қарақалпақ халқында жұмбақ балаларды тәрбиелеу құралдарының бірі болып, өзгеше сыпаттарға өте бай. Жұмбақ өзінің этимологиялық мазмұнында {жұм} және {бақ} деген екі сөзден құралған, түркі тілдес халықтарда көбінесе осы атамада айтылады. Бұл халық педагогикасындағы балалардың логикалық ойлауын арттырудағы ойлап табылған тәсілдердің бірі. Әсіресе жастардың пікірлеу, ізденушілік, тапқырлық қабілеттерін қалыптастырушы көп ғана лаждар назарда тұтылған. Осы жұмбақтарда балаларды тест сұрақтарына жауап қайтартудың қайталанбайтын тәсілдері кезеседі. Қазіргі уақытта тест сұрақтары деп жатқан нәрсе бұл халық педагогикасында өте ерте дауірлерден-ақ өзгеше түрде пайдаланылып келгендігі мәлім. Мысалы халық арасында балалар бір-біріне төмендегіше жұмбақ сұрақтар беріп жауап қайтарысады. Бізден бір шымшық қашты

Нешік?

Құлағы қырық жерінен тесік

Неше ұлы, неше қызы бар?

Екі ұлы, үш қызы бар, ерлі-зайыпты екеуі.

Міне осы жұмбақ ойында балалар өздерінің таныс- білістерінің, достарының, ауылдастарымен ағайын-туыстарының жанұясында қанша жан жасап жатқандығын, ұлы нешеу, қызы нешеу, ата-анасы кімдер екенін ойлап іздеп табады.

Жоғарыда келтірілген {неше ұлы, неше қызы бар}- деген сауалға кейде {екі ұлы, үш қызы бар және ерлі-зайыпты} деп те айтыуы мүмкін. Соннан сон жұмбақтың шешімін табатын бала ауылдастарынан кімнің үйінде екі ұлы, үш қызы және ата-анасы бар екендігін ойлап, іздеп, барлық жанұяның мүшелерін үйреніп шығады. Нәтижеде екі ұлы, үш қызы және ата-анасы бар жанұяны тауып, {бұл өзіміздің Байжан ағаның 7сі-ғой} немесе {Сейтжан ағаның үйі-ғой} деп жауап қайтарып, жұмбақты шешкен болып саналады. Соңынан жұмбақты шешкен бала осы жоғарыда айтылған сөздерді қайталап, неше ұлы, неше қызы бар деген сұраққа өзі білетін жанұяларының ұл-қыздарының санын айтады. Санға қарап ол бала кімнің үйі екендігін ойлап табыуы керек. Ойын осылай жалғаса береді.

Бұл ойын барысында балалардың тест түріндегі сұраққа жауабы беріліп, бұл арқалы балалар өздерінің достарының, жақын- жуық ауылдастарының аға-інілерінің, ата-аналары кім екендігін, жанұясында қанша адамдары бар екенін, олардың бір-бірінен үлкен- кішілігін біліп барады және өз ауылының тұрмысын терең түсінуге еріседі. Ауылдастарының жанұясындағы өзгешеліктерін, тұрмыс- тірішілігін үйренеді. Нәтижеде ауыл- аймағы жөнінде мәліметтерге қанғып, етекті ел болып жасау, ауызбіршілікті өмір сүру сезімдерін қалыптастырып отырады.

Сондай-ақ жастардың ақыл-түсінігін, ойлау дәрежесін жетілістіруде халық жұмбақтарының табиғат құбылыстарын, ондағы жануарлар тірішілігінің өзіне тән болмысын табу бойынша да түрлері жиі кездеседі. Затпен құбылыстардың кейбір белгілерін түсіндіру, көрсетіп беру жәрдемінде бүтіннің бөлегін баяндау арқылы сол нәрсені анықтауды үйретіп отырған. Мысалы, халық арасында бір шенеулі, бір шенеусіз,

Бир белдеулі, бир белдеусіз,

Бир аунамас, бир күйсемес,

Бир бутсыз, бир сутсиз. - деген жұмбақ бар. Бұнда бала немесе қыз {бір шенеулі, бір шенеусіз} сөзінің мағынасына ой жібергенде, шенеп қойылған яғни айналасы шегараланған зат не нарсе, ал шенеусізі не болуы мүмкін деп ойланады. Жұмбақ айтушы бала мен оны шешуші ортасында абстракт түріндегі белгілерін баяндау орын алады. Ең соңында {шенеулісі -жер, шенеусізі- аспан} деп баршаға қабыл алынған дұрыс шешімді табу тиіс. Осы арқылы жердің дөңгелектігін, шегі бар шектелгенін, ал аспан әлемінің шексіздігін түсініп, жаратылыс құбылыстарын өздестіріп баруға, табиғат жөніндегі білімдерін байытуға еріседі. Соң жұмбақтың жауабын іздеу жалғаса келе {бір белдеулі, бір белдеусіз} нәрсеге ой жүгіртеді. Ақырына қара үйдің белдеуі болатынын, еттің белдеуі болмайтынын табуы мақсет етіледі. Ал, {аунамас- тасбақа, күйсемес- жылан, бұтсыз- балық, сүтсіз құс} екенін ойлап табуы нәтижесінде тасбақа, жылан, балық, және құстың тіршілігінің өзгешеліктерін біліп алуға, балалардың зоологиялық түсініктерінің байып, жетілісіп баруына ерістірген. Кейбір заттардаң дүниеде қайталанбайтын, өзіне сай өзгешеліктері болатынын, бұл өзгешелік жалғыз сол затта ғана кездесетін (мысалы, тасбақаның аунамайтынын) құбылыстар екендігін білу арқылы жастар тұрмыстық тәжірибелерін байытып барған.

Талдау жасап отырсақ халық педагогикасында ерте дәуірлерден-ақ жастардың логикалық ойлау-шылығын, ақыл-түсінігін, тапқырлығын арттыру ниетінде жұмбақтардың көптеп жаратушылығынан, әсіресе табиғат құбылыстарын, жануарлар тіршілігін, адамдар тұрмысын, өсімдіктер дүниесін, күнделіті ұстап пайдаланатын бұйымдар жөнінде есепсіз жұмбақтар бар екендігін байқаймыз.

Бұлардың барлығы қазіргі дәуірдегі тест әдістеріндегі балалардың ойлау операцияларын жетілістіру шараларының түп- төркіні, келіп шығуы халық педагогикасында ерте дәуірден- ақ қалыптасқанын көрсетеді. Тәрбиенің қайсы түрі болмасын халық педагогикасы дәстүрлеріне байланыстылығын, қазіргі тесттер бұрынғы жұмбақ ойынының дамыған түрі екеніне қорытынды жасауымызға алып келеді. Бұларды балалардың логикалық ойлауын дамытуда қазіргі мектеп тұрмысында кең пайдаланыуымыз тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Ахметов С., Есенов Ж., Жәрімбетов Қ. *Әдебиеттаныу атамаларының орысша-қарақалпақша түсіндірме сөзлігі. -Нөкіс: «Билим», 1994.*
2. *Жұмбақтар Баспаға таярлағанлар: Абазов С., Алымов Ә.-Нөкіс: ҚҚМБ, 1963.*
3. Құрбанбаев И. *Қарақалпақ балалар әдебиаты.-Нөкіс: «Билим», 1992.*

ОВЛАДЕНИЯ НАВЫКАМИ И УМЕНИЯМИ ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Жумашева Г.Х. - д.п.н. профессор, завед. кафедрой «Дошкольного образования»,
Камалова С.А. магистр 1-курса, **Парахатова Ж.Б.** студент 1-курса, НГПИ им. Ажинияза,
Республика Каракалпакстан, г.Нукус

Аннотация: Статья посвящена проблеме формирования навыков общения детей на каракалпакском языке. В статье раскрывается необходимость разработки теоретических и методических основ обучения второму языку с опорой на национальную идеологию независимости, активизацию речевой и мыслительной деятельности детей, приобщения их к духовным ценностям каракалпакского народа. Отражаются мысли Г.М.Андреева, А.А.Леонтьева, С.Ожегова, В.И.Андрияновой и других о том, что язык является основным средством общения и носителем знаний.

Ключевые слова: проблема, формирования, навык, общения, каракалпакский язык, основа, образования.

Abstract: The article is devoted to a problem of formation of skills of communication of children in the karakalpak language on the basis of principle of succession and continuity of education. In the article open necessity of development of theoretical and methodical bases of training to the second language with a support on national ideology of independence, activization speech and intellectual, activization speech and intellectual of activity of children, familiarizing them to spiritual values of the karakalpak people. The ideas of G.M.Andreeva, A.A.Leonteva, S.Ojegova, B.I.Andriyanova and others are reflected that language is the basic communicative means and informant of knowledge.

Key words: problem, formation, skill, communication, karakalpak language, base, education.

С установлением независимости в Узбекистане, придание каракалпакскому языку статуса государственного обусловило необходимость усиления коммуникативной направленности и непрерывности обучения в работе дошкольных учреждений и начальной школы. В свою очередь это предопределило необходимость разработать теоретических и методических основ обучения второму языку с опорой на национальную идеологию независимости, активизацию речевой и мыслительной деятельности детей, приобщения их к духовным ценностям каракалпакского народа.

Термин «общение» не имеет точного обозначения в традиционной социальной психологии. Как отмечает Г.М. Андреева, «это объясняется не только тем, что он не вполне эквивалентен обычно употребляемому английскому термину «коммуникация», но и тем, что содержание его может быть рассмотрено лишь в понятийном словаре особой психологической теории, а именно теории деятельности». [1.78]

Человеческое общество немыслимо вне общения. Общение выступает как способ цементирования индивидов и вместе с тем как способ развития самих индивидов. Именно поэтому общение является одновременно и как реальность общественных отношений, и как реальность межличностных отношений. По утверждению А.А. Леонтьева, «общение - безусловный спутник человеческой истории и вместе с тем безусловный спутник в повседневной деятельности, в повседневных контактах людей». [4.187]

В словаре С. Ожегова «общение» определяется как взаимные отношения, деловая или дружеская связь. [6.89]

В современных условиях формирования демократического, правового государства, основанного на свободных рыночных отношениях, общество нуждается в личности нового типа, умеющей ориентироваться в сложных жизненных ситуациях, быть активным участником общественной жизни страны, грамматически правильно и логической последовательности выражать свои мысли, четко общаться с окружающими, быть достойным гражданином и патриотом.

«Кто ясно думает, тот ясно и говорит», - гласит народная мудрость. По словам Вольтера, прекрасная мысль теряет свою значимость, если дурно выражена, а если повторяется, то наводит скуку. Человек мыслит только через слово. И только благодаря языку мысли передаются от поколения к поколению в виде знаний. Если человек испытывает затруднения в выражении словами какой-либо мысли, это означает, что он смутно представляет, что хотел бы сказать. Обучение каракалпакскому языку, как и любому другому, - это развитие мышления у детей, совершенствование и обогащение выражения ими мысли новыми средствами, формирование у них навыков общения с окружающими. Овладевая вторым языком, ребенок должен усвоить новые языковые явления, преодолевая явления родного языка. И это требует от него умения мыслить на втором языке.

По утверждению В.И. Андрияновой, «общение – это, прежде всего, процесс взаимосвязи и взаимодействий общественных субъектов (классов, групп, личностей), в котором происходит обмен деятельностью, информацией, опытом, способностями, умениями и навыками, а также результатами деятельности; одно из необходимых и всеобщих условий формирования и развития общества и личности» [2.56].

Как отмечалось, язык является основным средством общения и носителем знаний по грамматике и лингвистике. Общение человека с окружающими выступает в виде обмена информацией, что можно рассматривать как частный случай коммуникации.

Общение осуществляется в процессе коммуникации, актах передачи смысловых сообщений другим субъектам. Но общение не сводится только к актам коммуникации: оно включает всю сознаваемую глубину взаимной сопричастности людей через обогащение своей жизни через жизни других субъектов.

Под понятием «формирование навыков общения» следует понимать способность детей (дошкольного и начального школьного возраста) общаться на каракалпакском языке в разных сферах деятельности (умения слушать, понимать чужую речь и порождать высказывания на неродном языке) [8.55].

Овладение детьми некоренной национальности каракалпакским языком раскрывает просторы для формирования навыков общения на основе приобщения их к культуре, обычаям, традициям каракалпакского народа, его истории, быту, воспитывая глубокие чувства уважения к каракалпакскому языку и его носителю - каракалпакскому народу, желания жить в мире, дружбе и взаимопонимании.

Владение языком обогащает словарный запас детей, формирует навыки общения на каракалпакском языке, активизируя мыслительную и речевую деятельность детей, развивая умственные способности на основе сопоставления фонетических, грамматических систем

каракалпакского и русского языков, удовлетворяя познавательные интересы детей, повышая их интеллектуальный уровень развития.

Велика роль каракалпакского языка в эстетическом отношении к окружающей действительности, различным видам искусства, осознании необходимости в овладении средствами выразительности речи, воспитании нравственных качеств, чувства глубокого уважения к народу-носителю языка.

Изучая каракалпакский язык, дети осознают, что это серьёзный труд, требующий внимательности, наблюдательности, умения сосредоточиться, запоминать, чтобы самостоятельно строить предложения, наполняя знакомую конструкцию новым содержанием.

Для успешного овладения навыками общения ребенок проявляет упорство и настойчивость в процессе построения высказываний, что требует от него мобилизации волевых усилий.

Обеспечение успешного обучения русскоязычных учащихся неродному языку обусловило необходимость проведения исследования с опорой на богатое педагогическое наследие прошлого, достижения современной психолого-педагогической науки, народной педагогики в целях внедрения наиболее оптимальных форм организации работы, повышения эффективности в использовании методов и приемов, разработки методической системы.

Обучение языку как второму является коммуникативным средством обучения. Как отмечает Лотар Клинберг, «язык представляет собой нечто большее, чем средство обучения; он является коммуникативным средством обучения, самым коммуникативным из всех средств дидактических принципов» [3.39].

В зависимости от коммуникативной направленности речевых актов и функций участников коммуникации различаются следующие коммуникативные виды речи: продуктивный и репродуктивный, устный и письменный.

Если коммуникант порождает речевые послышки, его речевая деятельность рассматривается как продуктивная, а сам он выступает в функции продуцента. При продуцировании начальным звеном речевого акта является мысль, конечным – речевая посылка, в которой эта мысль выражена. Продуцирование может осуществляться в устной форме – говорение – или в письменной – письмо.

В ходе продуцирования единицы языка (слова, устойчивые словосочетания, словоформы и т.п.), языковые средства, которыми владеет говорящий (пишущий), воспроизводятся как репродукция. Таким образом, репродукция входит в состав актов продуцирования.

Если участник коммуникации принимает речевые послышки, его речевая деятельность рассматривается как рецептивная, а сам он выступает в качестве реципиента. При рецепции начальным звеном речевого акта является речевая посылка, конечным – мысль, выраженная в ней. Рецепция может осуществляться в устной форме – при аудировании или в письменной – при чтении. Акты говорения и слушания реализуются в устной речи, акты письма и чтения – в письменной.

Речевое общение предполагает взаимодействие коммуникантов, при котором взаимосвязаны акты продукции и рецепции. При устном общении эта связь осуществляется одновременно, хотя коммуниканты могут быть и разобщены пространственно (общение по телефону, радио и телесвязи и т.п.). При письменном общении акты рецепции могут быть отделены от продукции значительным временным интервалом.

При фиксированных функциях коммуникантов продуцирование принимает характер монологической речи, при перемежающихся функциях – диалогический.

Реализация коммуникативной цели обучения предполагает овладение навыками речевой деятельности во всех её видах. Как отмечалось, продуктивным видом речи считается говорение (в форме монолога, диалога и письма), рецептивным – чтение и слушание.

Русскоязычные дети, прежде чем говорить на каракалпакском языке, воспринимают каракалпакскую речь на слух или зрительно, т.е. овладевают рецептивными видами деятельности (вслушиваются, пытаются понять). Однако этого недостаточно, чтобы ребенок смог общаться. Поэтому он должен еще овладеть продуктивной речью, научиться свободно в логической последовательности выражать свои мысли, чувства. Следовательно, лишь комплексное овладение рецептивным и продуктивным видами деятельности может обеспечить общение на каракалпакском языке (один ребенок говорит, а второй слушает, затем они меняются ролями).

Как показали исследования и подтвердила практика, научить детей говорению можно только путем общения. Для этого необходимо создавать ситуации, которые максимально приблизят к обстановке реального общения. И это во многом зависит от правильного подбора средств, методов и приемов обучения общению на каракалпакском языке и особой организации учебного материала.

На современном этапе широкое распространение получила ситуативно-тематическая организация, т.е. построение процесса обучения на основе определенных тем для развития речи. В связи с этим создаются речевые ситуации, либо используются тексты. Такая организация работы не только позволяет детям овладевать языковыми явлениями и совершенствовать навыки общения, но и формирует личность ребенка.

Оказываясь в специальной речевой ситуации, дети наблюдают факты языка, усваивают и закрепляют языковые явления в их взаимодействии и неразрывной связи с развитием речи.

Реализация коммуникативной направленности ставит детей перед необходимостью общаться и вызывает у них потребность в этом. Следует подчеркнуть, что коммуникативная направленность требует активности речевой деятельности (на основе законов грамматики в построении конструкций предложений на каракалпакском языке) не столько от педагога, сколько от детей. Сначала педагог дает новую информацию, дети, общаясь с ним и друг с другом, усваивают её, совершенствуя навыки общения на каракалпакском языке.

Усвоение содержания, предусмотренного программой по каракалпакскому языку для детских садов и начальных классов с некаракалпакским языком обучения, рассматривается как одно из условий достижения в развитии сознания и коммуникативности детей путем передачи знаний от педагога и усвоения детьми с помощью активных методов воздействия.

Чтобы ребенок смог общаться на каракалпакском языке, необходимо предоставить ему возможность сначала воспринимать каракалпакскую речь на слух, чтобы он смог осознать смысл каждого слова, каждой фразы, а затем после этого усваивать их путем повторения в разных ситуациях, и на основе усвоения одной фразы строить другие, используя в общении с окружающими людьми.

Таким образом, вышеизложенное дает нам право полагать, что, исходя из философских, теоретических положений о единстве языка и сознания, языка и мышления, слова и понятия, связи языка с историей его носителя, в процессе обучения можно достичь положительных результатов в формировании навыков общения, расширить представления детей о богатстве языка каракалпакского народа, его культуры, обычаев и традиций, обеспечить сознательное усвоение каждого нового слова, фразы. В свою очередь это создает предпосылки для развития самостоятельности и творческой активности детей при построении высказываний в разных ситуациях общения с окружающими людьми.

Список литературы:

1. Андреева Г.М. *Социальная психология (Учебник для вузов)*. –Москва: Аспент Пресс, 1999. – С.79.
2. Андриянова В.И. *Теория и практика школьников устноречевому общению на русском языке: Дис. ... докт. пед. наук. -Ташкент, 1997, -350с., С. 81.*
3. Лотар Клинберг. *Проблемы теории обучения*. – М. Педагогика. 1984. – 256 с. С.143.
4. Леонтьев А.А. *Психология общения*. – Москва: Наука. 1974, – 320 с..
5. Жумашева Г.Х. *Теоретико-методические основы формирования навыков общения на каракалпакском языке. Т. «Фан», 2007, - С.115.*
6. Ожегов С.И. *Словарь русского языка. 22-е изд./ Под ред. Шведовой Н.Ю. -М.: Русский язык, 1990, -С. 438.*

ИННОВАЦИЯ В ИСПОЛЬЗОВАНИИ STEAM ТЕХНОЛОГИЙ В ЭКОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

Жумашева Г.Х. - д.п.н. профессор, завед. кафедрой «Дошкольного образования»,
Даниярова Ш.Е. и Бисенова Д.А. магистры 1-курса, НГПИ им. Ажинияза,
Республика Каракалпакстан, г.Нукус

Аннотация: В статье раскрывается инноваций в системе дошкольного образования в использовании STEAM технологий в экологическом образовании. Инновационные продукты и цифровые технологии в наше время представляют собой органическую часть современного общества. В дошкольных образовательных организациях значительное место начинает занимать робототехника, конструирование, моделирование и проектирование.

Ключевые слова: Инновационные технологий, STEAM технологий, экологическое образование, дошкольное образовательное организация.

Abstract: The article reveals innovations in the preschool education system in the use of STEM technologies in environmental education. Innovative products and digital technologies nowadays represent an organic part of modern society. Robotics, engineering, modeling, and design are beginning to occupy a significant place in preschool educational organizations.

Key words: Innovative technologies, SEAM technologies, environmental education, preschool educational organization.

В Республике Узбекистан в настоящее время в дошкольных образовательных организациях обучение детей 6-7 лет осуществляется на основе Государственной учебной программы «Илк кадам», а также на основе вариативной программы развития, воспитания и обучения «Илм йули» направленной на обязательную одногодичную подготовку детей 6-7 лет к школе[2]. Данные программы разработаны по международному опыту дошкольного образования, которые основываются на комплексно-тематическом подходе в процессе обучения дошкольников.

Инновационные продукты и цифровые технологии в наше время представляют собой органическую часть современного общества. В дошкольных образовательных учреждениях, школах и высших учебных заведениях значительное место начинает занимать робототехника, конструирование, моделирование и проектирование.

Современный мир находится под влиянием технологической революции, когда старые технологии заменяются новыми, инновационными. Соответственно, на всех образовательных уровнях на первый план выходят такие дисциплины, как конструирование, моделирование, проектирование и робототехника.

Грядущая Четвертая промышленная революция, предусматривающая внедрение искусственного интеллекта во все сферы производства, цифровизацию услуг и прочее, задает тон и в сфере образования, стимулируя к формированию новых его моделей. Так, по мнению кандидата экономических наук, директора Центра развития инноваций в России А. Алексанкова, фундаментом новых моделей образования являются такие процессы, как цифровизация образования; обучение, основанное с учетом интересов и опыта обучающегося; обучение, основанное на проектной деятельности; интеграция формального и неформального образования; организация творческого пространства с целью совместной работы обучающихся с сотрудниками экономического и промышленного секторов и так далее.

Построение подобных моделей требует пересмотра содержания образования, и уже сегодня некоторые страны (Великобритания, Израиль, Канада, Китай, США и прочие) успешно используют ставшее весьма популярным STEAM-образование:

S (science) - наука; T (technology) - технология;

E (engineering) - инжиниринг; A (arts) - искусство;

M (mathematics) - математика.

Такая образовательная модель объединяет в единое целое естественные и инженерные науки, а также творческие дисциплины, дополняющие содержание образования и повышающие уровень подготовки детей.

Особенностью STEAM-образования является тот факт, что в процессе обучения у детей активизируется не только левое, «логическое» полушарие мозга, но за счет решения творческих задач и правое, «креативное». Таким образом отпадает необходимость делить обучающихся на «гуманитариев» и «технарей», потому что при подобном сочетании гуманитарных и технических дисциплин гармонично развиваются оба полушария, оба типа мышления. Специалисты именно с таким развитием являются востребованными во всех сферах экономики с наступлением Четвертой промышленной революции.

Исследования, связанные с эффективностью STEAM-образования при обучении, убедительно доказывают развитие креативности, повышение успеваемости и, как следствие, самооценки у учащихся старших классов и студентов высших учебных заведений. Также обнаружено, что STEAM-технологии могут продуктивно применяться не только на вышеуказанном, но и на всех остальных уровнях образования - от дошкольного до профессионального.

На сегодняшний день главенствующая роль отведена техническому направлению в образовании. Изменить формат дополнительного образования дошкольников с целью их интеграции в современное школьное образование требование времени. Возникла насущная необходимость внедрения преимуществ STEAM-образования - уже во многих дошкольных учреждениях созданы LEGO-центры, кабинеты IT-технологий и STEAM-лаборатории.

Обучение детей с помощью инновационной технологий STEAM-образования можно организовать в любом детском саду. Для этого необходимо организовать исследовательскую работу детей, ввести элементы проектной деятельности. Следует учитывать важность создания целевой предметно-пространственной среды, интегрировать содержание различных видов деятельности детей, открыть доступ к оборудованию, игровым пособиям, дать возможность продемонстрировать детям свои результаты.

Для полного внедрения STEAM-образования в дошкольные учреждения требуется техническое оснащение (компьютеры, планшеты, обучающие программы и пр.), а также соответствующая квалификация педагогов.

По нашему мнению, введение STEAM-технологий в образовательную среду дошкольников нужно начать с конструирования с использованием бумаги, пластика, дерева и металла. Таким образом, дети осваивают первичные технические навыки и инженерные принципы. Применение конструкторов всех видов также обеспечат развитие пространственного мышления и креативности. Следует особое внимание уделить изучению математики с помощью специализированных наборов, проведению элементарных инженерных проектов на открытом воздухе.

В Государственной программе дошкольного образования «Илм йули» определены направления воспитания: духовно-нравственное, патриотическое, экологическое, физическое, гендерное, здорового образа жизни. В соответствии с этим образовательный процесс с детьми 6-7 лет в подготовительных группах организуется через образовательную и видов деятельности в игровой форме.

Виды разной деятельности включают в себя самостоятельную игровую деятельность, творческо-изобразительную деятельность, двигательную активность. Стоит отметить, что взаимосвязь между перечисленными формами образовательной и воспитательной деятельности больше носит последовательный характер, который проявляется построением педагогического процесса в основном через обучение детей на занятиях, а виды деятельности следуют за ними как дополнение к основным целям, задачам обучения и воспитания. При этом у детей формируются первичные знания, умения и навыки, когда возможности интеграции педагогического процесса даёт возможность более усовершенствовать, углубить, расширить на базе имеющихся первичных знаний, умений и навыков детей, тем самым

обеспечить единую целостную картину окружающего мира.

Интегрированный подход также способствует педагогическому процессу приобрести характер увлекательного и захватывающего обучения. Это в свою очередь создаёт условия для проявления интереса каждого ребенка ко всему процессу, который происходит вокруг него, вовлекает его во все формы работы, виды деятельности, позволяет раскрыть индивидуальный потенциал каждого ребенка.

В соответствии с Государственным стандартом дошкольного образования Республики Узбекистан образовательный и воспитательный процесс осуществляется:

- в режимных моментах;
- деятельности в форме фронтальных занятиях (развитие речи, обучение грамоте, изучение второго языка, математика, физкультура, музыка);
- в развивающих центрах (Центры «Строительство и конструирование», «Сюжетно-ролевых игр и драматизации», «Язык и речь», «Наука и природа», «Искусство», «Музыка и ритмика»)[3]
- в различных видах детской деятельности (игровая, трудовая, познавательно-исследовательская, коммуникативная, двигательная, художественно-творческой, досуговая);
- самостоятельной деятельности по свободному выбору детей.

Образовательная деятельность с учетом вышеназванных принципов реализуется через: дидактические игры, направленные на обогащение лексического стороны речи; формирование первичных знаний об окружающем мире, природе, явлениях; классификацию объектов и предметов окружающего мира по общему признаку; развивающие игры, направленные на развитие связной речи; логики мышления; установления причинно-следственных связей; классификацию предметов окружающего мира и объектов природы выявляя их сходства и отличия; опытно-экспериментальную и познавательно-рефлексивную деятельность; разработку проектов, тематических дней.

Так же в программе говорится следующее: «Следует предусмотреть, что в ДОО, имеющих приоритетное направление деятельности, профиль работы подтверждается соответствующими парциальными программами и технологиями (например, в ДОО экологической направленности преобладают парциальные программы и технологии экологического содержания, а не художественно-творческие)» [2;39]

Исходя из анализа программы «Илк кадам» можно сделать вывод о том, что до недавнего времени в дошкольных образовательных организациях велась работа по ознакомлению с окружающим миром и природой, а экологическому образованию дошкольников уделялось недостаточно внимания.

STEAM-технологии в экологическом образовании старших дошкольников возможно использовать в центрах развития детей в процессе интеграции науки и конструирования путем проведения опытов и актуализации полученных знаний с помощью построек из конструктора Лего.

На сегодняшний день мировым трендом в образовании является STEAM-концепция, которая базируется на прикладном характере обучения и интеграции технических, гуманитарных дисциплин и творчестве. Главным требованием STEAM-образования выступает непрерывность обучения, а также работа обучающихся в контакте друг с другом и взрослыми, что обеспечивает генерацию уникальных путей решения поставленных задач.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Государственный стандарт дошкольного образования и воспитания., Постановлением Правительства № 802., от 22.12.2020 г. // URL: <https://uzdaily.uz/ru/>.
2. Государственные требования к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан., Министерство дошкольного образования Республики Узбекистан. Т.-2018 г. 53 с.
3. Государственная учебная программа дошкольного образовательного учреждения «Илк кадам». Т.-2018, 57с.
4. Концепция развития системы дошкольного образования Республики Узбекистан до 2030 года (Приложение N 1 к Постановлению Президента РУз от 08.05.2019 г. N ПП-4312). Национальная база данных законодательства., // URL: <https://www.lex.uz/>., 10 мая 2019 г.
5. Белоусова, Л. Е. Удивительные истории [Текст]: конспекты занятий по развитию речи с использованием элементов ТРИЗ для детей ст. дошкол. Возраста: <https://rusneb.ru/catalog/000199000009000757989/>
6. Серебрякова, Т. А. Экологическое образование в дошкольном возрасте [Текст]: учеб. пособие для вузов. - М.: Академия, 2008. - 206 с.

CONTENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Babayeva Dono Razzakovna - TDPU named after Nizami
Faculty of “preschool education” department “methodology of preschool education”
professor
Kalauova Madina Saydullaevna - master

Annotatsiya. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida inklyuziv ta’lim jarayonini samarali tizimini psixologik va pedagogik qo’llab-quvvatlash, maktabgacha inklyuziv ta’limga jalb qilingan bolalarga pedagogik yordam berish yo’llari va vositalari yoritilgan.

Tayanch tushunchalar. Inklyuziv ta’lim, ta’lim tashkiloti, malakali pedagog, yuksak onglilik, zamonaviy pedagog, psixolog, oila, jamiyat, ijtimoiy, rivojlantirish, muammo, intellekt.

Аннотация. Освещаются вопросы психолого-педагогического обеспечения эффективной системы инклюзивного образовательного процесса в дошкольных образовательных организациях, пути и средства педагогической помощи детям, вовлеченным в инклюзивное дошкольное образование.

Ключевые слова. Инклюзивное образование, образовательная организация, квалифицированный педагог, высокая внимательность, современный педагог, психолог, семья, общество, социальное, развитие, проблема, интеллект.

Annotation. In preschool educational organizations, ways and means of psychological and pedagogical support of an effective system of the process of inclusive education, pedagogical assistance to children involved in preschool inclusive education are highlighted.

Key words. Inclusive education, educational organization, qualified educator, high consciousness, modern educator, psychologist, family, society, social, development, problem, intellekt.

Inclusive education is based on an ideology that excludes any discrimination against children, provides equal treatment for all people, but creates special conditions for children in need of Education. Inclusive

education is the process of developing general education, which implies the existence of education for all in terms of adapting to the different needs of all children, which provides the possibility of obtaining education for children with special needs. The vertical model of continuing education provides for a scheme for drawing up a training route taking into account the walking distance for a disabled child. Preschool organization, schools (SOSH or SKOSH), Center for psychological and pedagogical support, additional educational organizations. Other interested organizations (clinics, social protection organizations, community organizations, etc.) undoubtedly, the predictable educational strategy for children and their families with special educational needs and the ability to choose the optimal option for teaching and raising a disabled child are very important. The Continuous Vertical of inclusive education in the Central Administrative District is carried out according to the following principles: complexity-duration-a child who falls into an integrative environment at an early age, should not be deprived of the Society of ordinary peers at any stage of growth; walking distance-inclusive education in each district of the district should be built vertically "kindergarten-school-center"; permanence-all inclusive institutions must be open to cooperation and exchange experiences both in their vertical circle and in the diversity of their species; at each stage of the educational vertical, information about the child's development is recorded on his personal map ("development map").professional competence-an effective mechanism for training, retraining and methodological support of all teachers and specialists engaged in inclusive education should be developed. The effective functioning of a single educational vertical begins with the upbringing of future parents.

They should receive timely information about possible complications of pregnancy and childbirth, the necessary prenatal medical examination, early care services, etc. Integrative early intervention groups must find their logical continuation in the system preschool organizations... The preschool system is best suited for the implementation of an inclusive approach, since: most kindergartens in the district have a well-prepared development environment; differences in the cognitive development of preschool children with normative and developmental abnormalities are not very important; in the process of education and upbringing, game approaches contribute to the development of children with different primary abilities; preschool children successfully copy the attitude of tolerance towards children with developmental disabilities of important adults (educators and parents; a large number of leisure activities allow you to teach how to deal with different children and their families in an emotionally positive environment.

Today, there is still an integrated method today in kindergartens where isolated groups of the compensatory type (Speech Therapy, for children with sensitive, motorized and intellectual disabilities) work. This is called partial integration when children spend their free time, walks, vacations, etc. together. Preschool organizations that are actively working in the inclusive paradigm today have in their arsenal not only integrative groups, but also other forms of innovative work: lekotexes, counseling centers, early support services, parent clubs, etc. A special task for kindergarten employees is to establish real cooperation with the schools to which their pupils go. To ensure the effectiveness of the processes of Correction, adaptation and socialization of children with special needs at the stage of preschool education, to establish a system of effective psychological and pedagogical support for the process of inclusive education through the interaction of the diagnostic-advisory, Correctional-production, treatment-preventive, social and labor spheres of activity. When the preschool stage ends, the family is faced with the question of choosing a school. This choice should be based on the interests of the child - here his educational needs are fully satisfied. "School level" is the most difficult stage of inclusive education. Parents who are faced with school choice often ignore issues of social adaptation and professional orientation, managing only the goals of acquiring knowledge. The potential of Correctional schools with extensive experience in vocational education and social adaptation programs is especially important, which is a resource for inclusive education organizations.

By joining an inclusive program, each school creates conditions that allow adequate performance in an inclusive space. Education should face the difficult task of transforming diversity into a constructive factor, developing mutual understanding between people and groups of people. Education policy should be able to cope with the problems that arise due to the variety of needs of the population and allow everyone to find their place in the society to which they originally belonged. Inclusive education is an approach that allows you to find ways to transform educational systems to meet the needs of a wide range of children. Methods of adaptation of the educational process in teaching children in general education conditions in need of special assistance. Organization of the educational process in the system of inclusive education. Adaptation of the course process in inclusive education of children with visual impairment. Adaptation of the course process in inclusive education of children with hearing impairment. Adaptation of the course process in inclusive education of children with problems in the members of the base movement. Adaptation of the course process in inclusive education of children with problems in the development of Light-level ACL. Adaptation of

educational content to the needs and capabilities of children. Development of the concept of inclusive education in class and group Students. Conditions for the introduction of inclusive education.

Inklyuziv ta'limning mohiyati. Imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'lim tashkilotlarida o'qitishda maktab va maktab rahbariyatini vazifasi Principles of managing inclusive education. Work with parents, family and the public in bringing children in need of special assistance into the educational system. The resource operating in the system of inclusive education is the tasks and goals of the teacher and social educator. The role and cooperation of parents, neighborhoods and educators in preparing children with disabilities for school. Activities of the teacher of inclusive education in the organization of the lesson. Medical – pedagogical – social model with inclusive education. Adaptation and Correctional assistance of schools and classrooms to children with disabilities and their legal, pedagogical aspects. The difference between inclusive and integrated education. The task of a school teacher, psychologist and educator in the education of children with disabilities and the organization of the course process. Organizational and methodological work necessary for the practical introduction of inclusive education. The issue of personnel in inclusive education. Methods of adaptation of the educational process in teaching children in general education conditions in need of special assistance. The main types of activity. Areas of motivation. Methods of individual experimental research.

Management of the pedagogical process. Education and mental progress. Pedagogical abilities and its types. Requirements for the personality of the teacher. Objects and methods of scientific research. Humanization and democratization of education, its continuity, continuity. The main directions of the past and modern pedagogy. Advanced pedagogical views. World education system. Integrations in the pedagogical process. The policy of the Republic of Uzbekistan in the field of education, the national model of Personnel Training. The peculiarities of education and upbringing, unity, differentiation, a single pedagogical process. The main components of educational theory (didactics): concepts, paradigms. Educational Principles. Training techniques, technologies. Types and stages of Education. Distinctive features of upbringing in a team, family, as well as self-education. Forms of Educational Management. Educational and regulatory documents. Distinctive features of the profession of an educator. Communicative ability of an educator, his tools.

Promotion of scientific and scientific and technical activities, research scientist competence, methods of analysis of scientific sources: methods of scientific knowledge; induction, deduction, analogy; pedagogical competence, that is, forms, methods and means of training used in the educational process; knowledge of ensuring the continuity of educational content, methods, tools and forms, the purpose, objectives, subject and object of the discipline, the role and importance of science; the main textbooks, teaching aids and Electronic Literature used; assessment of the provision of horizontal and vertical continuity with other subjects in the curriculum in the development of the content of science; consists in knowledge and competence about the problems of the development of Science in the future and their solutions.

References:

- 1.R.SH. Shomakhmudova *methodological manual "special and inclusive education"*. Tashkent "Chashma print" 2011.
2. L.R. Mouminova. *Inclusive education. Program*. T., 2014.
- 3.D.R.Babayeva, H.O.Ochilova. "Teaching preschool children to think independently through speech cultivation". - T.: "International conference on educational innovations and applied sciences". 2022.
4. B.X.Khodjayev. *Theory and practice of general pedagogy. Textbook*. - T.: Publishing house "Psalm-standard" 2017.
5. J.Mamasoli. *Children's literature. Creative House of publishing house "teacher"* T.- 2008.

О ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Садыкова Шоиста Акбаровна - Кандидат педагогических наук, профессор Ташкентского государственного педагогического университета имени Низами

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические аспекты профессиональной компетентности учителя. Дан анализ понимания различными авторами понятия «компетентность». Выявлены особенности развития профессиональной компетентности педагогов дошкольного образования.

Ключевые слова: компетентность, педагогическое образование, социальный педагог, подход, интеграция, дошкольного образования.

На современном этапе во многих странах Европы происходят кардинальные изменения в сфере образования. Смена парадигмы образования от традиционной системы ЗУН, происходит постепенный переход к компетентностному подходу. Я. Зимняя называет «пятью причинами акцентировать внимание на компетентностном подходе в образовании: 1) тенденция интеграции и глобализации мировой экономики; 2) необходимость гармонизации архитектуры европейской системы высшего образования, заданной Болонским процессом; 3) происходящее в последнее время изменение образовательной парадигмы; 4) концептуальное богатство содержания термина «компетентностный подход»; 5) предписания органов управления» [1, с.105].

Основные положения компетентностного подхода в образовании нашли отражение в «Стратегии модернизации содержания общего образования» (2001 г.), ключевым понятием которой является «компетентность».

«Компетенция не должна противопоставляться знаниям или умениям и навыкам. Понятие компетентности шире понятия знания, или умения, или умения, оно их включает (хотя, конечно, речь не идет о компетентности как простой аддитивной сумме знания-навыка-навыка, это понятие несколько иной смысловой ряд). Понятие компетентности включает в себя не только когнитивный и операционально-технологический компоненты, но и мотивационный, этический, социальный и поведенческий. Она включает в себя результаты обучения (знания и умения), систему ценностных ориентаций, привычек и т.д.» [7].

Методологической основой изучения профессиональной компетентности педагога являются общенаучные положения в работах Выготского Л.С., Давыдова В.В., Зеера И.Ф., Зимней И.А., Леонтьева А.Н., Молчанова С.Г., Сластенина В.А., Яковлева Г.В. и другие.

В теории педагогического образования понятие «профессиональная компетентность» означает совокупность профессионально обусловленных требований к педагогу и употребляется в разных значениях: «квалификационная характеристика», «профессиограмма личности», «профессиональная готовность», «профессиональная компетентность», «профессиональное мастерство» и др. В целом, характеризуя одну и ту же проблему, эти педагогические категории имеют особые смысловые оттенки и употребляются в разных контекстах.

Ряд исследователей (Анцыферова Л.И., Варданян Ю.В., Колесникова И.А., Климович И.Г., Кузьмина Н.В., Матяш Н.В., Маркова А.К., Огарев Е.И., Павлюченков Е.М. и др.) определяют содержание профессиональной компетентности, выделяя психологические, педагогические, социальные условия для его развития. Они считают это:

- - как совокупность профессиональных свойств (Л.И. Анцыферова);
- - как сложная единая система внутренних психических состояний и свойств личности специалиста, готовности к осуществлению профессиональной деятельности и способности совершать необходимые для этого действия (Ю.В. Варданян);
- - как способность реализовать профессиональные и должностные требования на определенном уровне (И.Г. Климович);
- - как профессиональное самообразование (А.К. Маркова);
- - как устойчивая способность работать со «знанием дела» (В.И. Огарев);
- - как способность к фактическому выполнению деятельности (М.А. Чошанов) и др.

Итак, мы видим, что в настоящее время не существует однозначного определения «компетенции». Это связано с тем, что термин еще окончательно не устоялся в отечественной науке и в большинстве случаев используется для выражения достаточного уровня квалификации и профессионализма специалиста.

Симонов П.В. Компетентность – это не просто владение знаниями, а скорее потенциальная готовность решать проблемы со знанием дела.

По мнению М.П. Чошанова, компетентность выступает как специфическое качество совокупности профессиональных знаний и умений, а содержание Понятие «компетентность» включает в себя следующие основные черты: мобильность знаний, гибкость метода и критическое мышление.

Кузьмина Н.В. рассматривает профессиональную компетентность как осознание педагогом свойства своей личности, позволяющего продуктивно решать воспитательные задачи, направленные, в свою очередь, на формирование личности другого человека.

Проблему формирования профессиональной компетентности воспитателей дошкольного образования на современном этапе рассматривали такие ученые, как Майер А.А., Лукьянова М.И., Сыманюк Е.Е., Печеркина А.А., Умникова Е.Л., Яковлева Г.В. и другие. В последние годы выполнены кандидатские диссертации, связанные с этой темой - Асаева И.Н. «Развитие профессиональных

компетенций воспитателей дошкольных учреждений различного типа в процессе повышения квалификации»; Притуло А.В. «Совершенствование методических компетенций воспитателей дошкольного образовательного учреждения в системе повышения квалификации»; Васильченко Л.С. «Профессиональная компетентность специалиста дошкольного образования по проблеме музейной педагогики: реалии и перспективы развития», Туркина Т.М. «Формирование профессиональной компетентности студентов педагогического колледжа в процессе подготовки воспитателей коррекционных дошкольных учреждений»; Морозова В.Е. «Учет особенностей педагогического мышления в повышении профессиональной компетентности педагогов дошкольных образовательных учреждений»; Захарова Г.И. «Повышение профессиональной компетентности воспитателя дошкольного образовательного учреждения средствами психолого-педагогической подготовки» и др.

Анализ понимания понятия «компетентность» различными авторами показал, что она рассматривается как качественная характеристика в подготовке специалиста, компетентность является ее составной частью. Несмотря на различия в терминологии, авторы сходятся во мнении о наличии в структуре компетентности этих трех компонентов или уровней - теоретического, практического и личностного.

Мы придерживаемся точки зрения Г.И. Захаровой, которая рассматривает «профессиональную компетентность» как интегративное свойство личности педагога, характеризующее его осведомленность в психолого-педагогических областях знаний, профессиональные умения, личный опыт. Педагогу необходимо быть ориентированным на перспективы в работе, открытым к динамичному общению, обладающим необходимыми знаниями, уверенным в себе и способным добиваться профессионально значимых результатов [3, с.4-6].

На современном этапе, с учетом меняющейся экономической и политической ситуации в стране, возникают и новые требования к деятельности педагогов. Воспитатель, работающий с детьми в дошкольной организации, - это человек, который по содержанию профессиональной деятельности должен обладать совокупностью качеств, доступных не многим. должностные обязанности определяется объем работы воспитателя. Однако мы видим, что процесс взаимодействия учителя и ученика, это обоюдный, творческий процесс, и не всегда может осуществляться по строго определенному плану. Он требует постоянного поиска новых способов взаимодействия всех участников образовательного процесса. Работа воспитателя зависит не только от навыков учителя, но и от интересов, знаний, умений и настроения детей.

Таким образом, мы считаем, что в условиях модернизации профессионального образования проблема формирования профессиональной компетентности педагога дошкольного образования требует дополнительного научного исследования.

Список использованной литературы

1. Вербицкий А.А. *Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции* / А.А. Вербицкий, О.Г. Ларионова. – М.: Логос, 2013. – 336 с.
2. Гришина И.В. *Профессиональная компетентность руководителя школы как объект исследования: Монография*. СПб: СПбГУПМ, 2002. - 232 с.
3. Захарова Г.И. *«Развитие профессиональной компетентности воспитателя дошкольного образовательного учреждения средствами психолого-педагогического тренинга. Автореферат дис.... кандидата педагогических наук - Челябинск, 1998.*
4. Кухарев Н.В. *На пути к профессиональному совершенствованию: кн. Для учителей*. М.: 1990. с. 7.
5. Митина Л.М. *Психология труда и профессиональное развитие педагогов: Учеб. пособие для студентов. Высшие педагогические учебные заведения*. -М.: Изд-центр "Академия", 2004. - 320 с.
6. Соломенникова О.А. *Профессиональная компетентность педагога дошкольного образовательного учреждения: теоретический аспект*. <http://elibrary.ru/contents.asp?issueid=1444282> (дата обращения: 02.03.2016)
7. *Стратегия модернизации содержания общего образования (2001)* <http://www.gouo.ru/pinskiy/books/strateg.pdf> (дата обращения: 10.03.2016)

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ В ДОШКОЛЬНОМ ВОЗРАСТЕ

Наимова Назира - Ассистент-преподаватель Нукусского инновационного института
Омирбаева Арыухан - студентка 1-го курса 4Ft-24 Нукусского инновационного института

Аннотация. В статье рассматриваются особенности обучения английскому языку в дошкольном возрасте, учитывая возрастные особенности детей, методы обучения и влияние языковой среды. Анализируются эффективные игровые методики, такие как использование песен, рифмовок, ролевых игр и визуальных материалов, которые способствуют естественному усвоению языка. Особое внимание уделяется методу полного погружения, помогающему детям быстрее адаптироваться к иностранной речи. Также обсуждаются возможные трудности, возникающие при изучении английского языка в раннем возрасте, и предлагаются способы их преодоления. Выявлено, что ключевыми факторами успешного обучения являются игровая форма занятий, регулярность практики и положительная мотивация ребенка.

Ключевые слова: английский язык, дошкольное обучение, игровые методы, языковая среда, раннее развитие, метод полного погружения, когнитивные особенности, мотивация, билингвизм.

THE FEATURES OF TEACHING ENGLISH IN PRESCHOOL AGE

Abstract. The article examines the specifics of teaching English in preschool age, taking into account children's age characteristics, teaching methods, and the influence of the language environment. Effective game methods such as using songs, rhymes, role-playing games, and visual materials that contribute to natural language acquisition are analyzed. Particular attention is paid to the method of complete immersion, which helps children adapt more quickly to foreign speech. It also discusses possible difficulties in learning English at an early age and suggests ways to overcome them. It has been determined that the key factors for successful learning are the playful form of lessons, regular practice, and positive motivation of the child.

Keywords: English language, preschool education, game methods, language environment, early development, fully immersion method, cognitive features, motivation, bilingualism.

Введение. В современном мире знание английского языка играет ключевую роль, поскольку он является международным средством общения, необходимым как в профессиональной деятельности, так и в повседневной жизни. В связи с этим многие родители стремятся как можно раньше начать обучение своих детей иностранному языку, надеясь, что это даст им преимущество в будущем. Однако обучение дошкольников имеет свои особенности, так как маленькие дети воспринимают информацию иначе, чем школьники или взрослые [4, 85-89]. С одной стороны, их память очень пластична, что способствует быстрому усвоению нового материала, а с другой – они требуют особого подхода, основанного на играх, движении и эмоциональной вовлеченности. Кроме того, стоит учитывать, что мотивация у дошкольников строится на любопытстве и желании исследовать окружающий мир. Поэтому занятия должны быть не только познавательными, но и увлекательными, чтобы поддерживать интерес ребенка. В данной статье мы рассмотрим основные особенности раннего изучения английского языка, обсудим наиболее эффективные методы обучения, а также затронем возможные трудности и способы их преодоления.

Прежде всего, необходимо отметить, что дошкольный возраст является оптимальным периодом для освоения второго языка. Согласно исследованиям нейролингвистов, в раннем возрасте мозг человека обладает высокой степенью нейропластичности, что позволяет легче запоминать и воспроизводить новые звуки, слова и грамматические конструкции. Кроме того, дети до 6-7 лет менее подвержены языковым барьерам и страху ошибок, в отличие от подростков и взрослых. Они воспринимают язык естественным образом, как часть окружающей среды, а не как сложную дисциплину, требующую заучивания. Это значит, что чем раньше ребенок начинает знакомиться с английским языком, тем выше вероятность того, что он сможет говорить на нем свободно. Тем не менее, важно учитывать, что мышление дошкольников отличается от мышления взрослых. Они плохо воспринимают абстрактные понятия и лучше учатся через практический опыт. По этой причине методики, основанные на заучивании правил или переводе слов, не подходят для детей младшего возраста. Напротив, обучение должно проходить в естественной, непринужденной обстановке.

Как уже упоминалось, игра является основным способом познания мира для дошкольников, поэтому обучение английскому языку должно быть организовано в игровой форме. Это не только

делает процесс обучения более интересным, но и помогает детям лучше запоминать новую информацию. Среди наиболее эффективных игровых методов можно выделить:

Песни и рифмовки. Благодаря ритму и мелодии дети легко запоминают новые слова и выражения. Например, простые песенки типа *Twinkle, Twinkle, Little Star* помогают освоить базовую лексику и произношение.

Картинки и карточки. Визуальное восприятие играет огромную роль в обучении детей, поэтому красочные изображения помогают ассоциировать слова с предметами, а не просто заучивать их механически.

Ролевые игры. Такие игры, как "магазин", "семья", "зоопарк", позволяют детям применять английский язык в смоделированных ситуациях, что делает обучение более естественным.

Движение и активность. Маленькие дети не могут долго сидеть на месте, поэтому сочетание физической активности и обучения приносит наилучшие результаты. Например, игры типа *Simon Says* развивают понимание английской речи через действия.

Кроме того, игровые методы обучения не только помогают освоить язык, но и способствуют развитию коммуникативных навыков, креативного мышления и уверенности в себе [1, 99-101].

Погружение в языковую среду

Одним из самых эффективных способов обучения является метод полного погружения (*immersion method*), который подразумевает создание англоязычной среды вокруг ребенка. Чем больше он слышит и использует английскую речь в повседневной жизни, тем быстрее он усваивает язык. Для этого можно использовать следующие приемы:

Просмотр мультфильмов на английском языке. Даже если ребенок еще не понимает все слова, он запоминает интонации, произношение и основные фразы. Мультфильмы, такие как *Peppa Pig* или *Dora the Explorer*, подходят для дошкольников, так как содержат простую лексику и четкую артикуляцию.

Чтение книг. Книги с красочными иллюстрациями и небольшими текстами помогают расширять словарный запас ребенка и приучают его к звучанию английского языка.

Общение с носителями языка. Если у ребенка есть возможность контактировать с носителями английского языка – через занятия с учителем, игры или общение с другими детьми – это значительно ускоряет процесс обучения. Важно отметить, что погружение в языковую среду не должно быть насильственным. Если ребенок проявляет интерес к английскому языку, родители и педагоги должны поддерживать его, но не заставлять учиться через силу.

Несмотря на все преимущества раннего обучения, существуют и некоторые сложности. Во-первых, у разных детей разные темпы освоения языка. Одни легко запоминают слова и выражения, в то время как другим требуется больше времени. Поэтому важно не сравнивать ребенка с другими и не форсировать процесс обучения. Во-вторых, дети могут испытывать смешение языков, особенно если изучение английского происходит параллельно с родным языком. Однако это временное явление, и со временем ребенок научится разделять языковые системы. Кроме того, если ребенок теряет интерес к занятиям, это может означать, что методика обучения ему не подходит. В таком случае стоит попробовать другой формат уроков, больше игр или использование любимых тем ребенка (например, если он любит динозавров, можно изучать английский через рассказы о них).

Заключение. Таким образом, обучение английскому языку в дошкольном возрасте обладает рядом преимуществ, но требует особого подхода. Дети легко усваивают иностранную речь, если обучение проходит в естественной среде, с использованием игровых методик и без давления. Погружение в язык, разнообразие методов и положительные эмоции делают процесс обучения не только эффективным, но и увлекательным. В конечном итоге успех зависит от того, насколько комфортно ребенок чувствует себя в процессе изучения языка. Если английский становится для него не обязанностью, а частью игры и повседневной жизни, он сможет освоить его легко и с удовольствием.

Список использованной литература

1. Голомолзина Екатерина Юрьевна (2016). *Коммуникативное развитие младших школьников посредством проблемных ситуаций. Проблемы современной науки и образования*, (9 (51)), 99-101.
2. Иванова Н. В. *Методика драматизации сказки как средство развития коммуникативности младших школьников при обучении иностранному языку.*: Дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2007. С. 18.
3. Михеева Е.В. (2019). *Особенности изучения английского языка детьми дошкольного возраста. Инновационная наука*, (2), 132-134.

4. Пересторонина, Д. В. (2011). Коммуникативная ситуация как предпосылка к овладению иностранным языком ребенком-дошкольником. Вестник Вятского государственного университета, (2-2), 85-89.

5. Скорикова Т.И. Особенности формирования лексических навыков у детей дошкольного возраста в процессе образовательной деятельности по английскому языку. URL: <http://nsportal.ru/detskiy-sad/razvitie-rechi/2013/08/27/osobennosti-formirovaniya-leksicheskikh-navykov-u-detey.html> (дата обращения: 30.01.2019).

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ДАМУДЫҢ ЕРІКТІЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

**Г.К.Ширинбаева - Абай атындағы ҚазҰПУ, п.ғ.к., қауымдастырылған профессор
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аннотация. В статье рассматривается актуальность использования технологий социально-педагогической работы в организации волонтерской деятельности как ресурса развития дошкольного образования. Сформулированы педагогические функции волонтерской деятельности, отражающие педагогический потенциал студентов.

Ключевые слова: социальное развитие, педагогический потенциал, активный ресурс, волонтерская технология, социализация, волонтерская деятельность, дети дошкольного возраста

Қоғамның негізгі әлеуметтік даму басымдықтарын анықтайтын білім беру саясатының негіз қалаушы бөлігі, мектепке дейінгі білім беруді дамытудағы оқу қызметін ұйымдастырудың әлеуметтік іс-әрекеттік мәнін күшейту маңыздылығы Қазақстан Республикасында білім беруді, ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында анықталғандай, тұтастай алғанда білім беру жүйесінің бастапқы, ажырамас және толыққанды сатысына айналады [1].

«Әлеуметтік даму» - адамның әлеуметтік қатынастар жүйесіне қосылуы үшін қажетті әлеуметтік-мәдени тәжірибені игеру және одан әрі дамыту үдерісі: білім; еңбек дағдылары; нормалар, құндылықтар, дәстүрлер, ережелер; адамға басқа адамдардың қоғамында ыңғайлы және тиімді болуға мүмкіндік беретін тұлғаның әлеуметтік даму қасиеттері жиынтығынан тұрады. Мектеп жасына дейінгі баланың әлеуметтік дамуы - бұл тұлғаның әлеуметтік мәдениетін қалыптастыру мен дамытудың негізі. Мектепке дейінгі кезең баланың әлеуметтік қатынастар әлеміне енуі үшін, оның әлеуметтік даму үдерісі үшін ең маңызды болып табылады, оны Н.П. Гришева "адамзат мәдениетіне ену" кезеңі деп санайды [2].

Сондықтан да, қазіргі мектепке дейінгі жастағы балаларды әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-қатынас нормалармен, қоғам, мемлекет дәстүрлерімен таныстыру, сондай-ақ балаларды әлеуметтік дамытудың қатынас жүйесіне ендіру ресурсы ретінде жалпы «Адам-қоғам-мемлекет» жүйесі үшін студент жастардың еріктілік қызметпен айналысуы өзекті мәселе болып табылады. Бүгінгі күні мемлекет пен қоғам педагогикалық еріктілік қызметке мұқтаж және тәуелді, дегенмен еріктілік қызмет әлеуметтік-педагогикалық менеджмент ретінде ұйымдастырылуы керек. Ол туралы еріктілік қызметті реттейтін негізгі нормативтік-құқықтық құжат Қазақстан Республикасының «Волонтерлық қызмет туралы» Заңында атап көрсетіледі [3].

Университеттің оқу үдерісі студент жастарға оның ішкі қызметін, мотивациясын, құндылық бағдарларының иерархиясын өзгертуге, эмпатия, толеранттылық, рефлексивтілік сияқты кәсіби маңызды жеке қасиеттерін дамытуға көмектеседі. Белсенділік ресурс студенттің сыртқы еріктілік қызметінің құрылысын іздеуге баса назар аударады. Еріктілік қызмет студент жастардың эмоционалды сезімтал салаларын дамытады, құндылық әлемін қалыптастырады, әлеуметтік, шығармашылық белсенділікті ынталандырады.

Осы орайда, Қазақстанда мектепке дейінгі білім беруді дамытудың мазмұнын жетілдіру факторларына сәйкес, тәрбие мен оқу үдерісін ұйымдастыруға негіз болған мектепке дейінгі білім берудің үлгілік оқу бағдарламасы және т.б. қолданыстағы нормативтік құжаттарына сәйкес жүйелі шаралар кешені аясында іске асырылуда. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін қолайлы, қауіпсіз білім беру жағдайларын жасау, балалардың жас және жеке мүмкіндіктеріне сәйкес әлеуметтік-психологиялық, ерік, физикалық және зияткерлік дайындығын қалыптастыру аталған бағдарламаның негізгі мақсаты болып табылады. Мемлекеттік құжатта көрініс тапқан басты мақсат, міндеттер бағдарламаның күтілетін нәтижелеріне сәйкес ізгілікті ортада құрылған оқу қызметтерін негізге алып еріктілік қызметтің ресурстарын қолданып ұйымдастырудың қажеттілігін анықтайды. Қазіргі уақытта

мектепке дейінгі білім беруді дамытудағы еріктіліктің мәнін, мазмұнының ерекшеліктері мен даму перспективаларын зерттеу саласында зерттеулер кеңінен жүргізілуде [4].

В. А. Деркунская балаларға арналған білім беру ұйымдарында еріктілік іс-шараны сәтті жүзеге асырудың негізгі кезеңдері, ЖОО студенттерінің бірлескен еріктілік күш-жігерін қажет етеді деген тұжырымдаманы алға тартады. Бұл ынтымақтастық әртүрлі акцияларды сәтті дайындауға және өткізуге ықпал етеді. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін өткізілген еріктілік жұмыс - бұл жаңа білім іздеу және жаңа дағдыларды дамыту, еріктінің өз қарым-қатынас ортасын кеңейтуге деген ұмтылыстың тәжірибелік нәтижесі деп санайды [5].

Л. Е. Сикорская студенттерді әлеуметтендіру құралы ретінде оның педагогикалық әлеуетін көрсететін еріктілік қызметтің бірқатар педагогикалық функцияларын тұжырымдады: * әлеуметтік құзыреттілік функциясы; * сәйкестендіру функциясы-еріктілік қызметі арқылы жас адам өз ұрпағына, оның алдыңғы бөлігіне тиесілі болу сезімін қалыптастырады; * интеграциялық функция-өз халқымен, этносымен, дінімен және т. б. қоғамдастық сезімін қалыптастыру; * тұлғаны дамыту функциясы; * құндылық-семантикалық функция-еріктілік қызмет бағдарлар жүйесін, өмірлік құндылықтар өрісін қалыптастыруға ықпал етеді, жеке тұлғаны семантикалық іздеу кеңістігін кеңейтеді; * кәсіби-еңбек функциясы-бұл тәуелсіз еңбек қызметіне қосылу, еңбектің жеке құндылығын түсіну, оның қоғамдық пайдасы, еңбекті құрметтеу, кәсіби қызметтің бастапқы дағдыларын игеру; * өзін-өзі тану функциясы өзін-өзі тану және өзін-өзі түсіну мүмкіндіктерін кеңейту болып табылады; * шығармашылық-трансформациялық функция еріктілік қызметтің және оның тасымалдаушысының шығармашылық рөлін көрсетеді; * азаматтық тәрбие функциясы; * гуманистік функция; * моральдық функция ізгілікті, әділдікті, сенім мен шындықты растауға бағытталған еріктілер қызметінің синтездік, терең өмірді растайтын мәнін көрсетеді.» [6].

Мақала мазмұнында, мектепке дейінгі білім беруді дамытудағы тиімді ресурстары ретінде еріктілік қызметті ұйымдастырудың маңыздылығы студенттердің «Мейірім» еріктілер клубының әлеуметтік-педагогикалық жұмыс тәжірибесі негізінде ұсынылды. "Мейірім" еріктілер клубы Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің Педагогика және психология институты білім алушыларының әлеуметтік-педагогикалық жұмыс саласында студенттік қозғалысты ұйымдастыру жөніндегі қызметін жүзеге асыратын ерікті жастар клубы болып табылады. Студент жастардың еріктілік клубы өз қызметін Қазақстан Республикасы Конституциясының нормаларын, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңын, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 247 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жастар саясатының 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын, «Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамының Жарғысын, ішкі нормативтік құжаттарын басшылыққа ала отырып университет базасында, сондай ақ, әлеуметтік-педагогикалық жұмыс саласындағы қоғамдық ұйымдармен және әлеуметтік мекемелермен өзара іс-қимыл жасай отырып жүзеге асырады. Студенттер арасындағы еріктілік жоғары оқу орнындағы еріктілер институтын құрудың негізі болып табылады. «Мейірім» еріктілер клубының еріктілік қызметі 2010 жылдан бастау алған көп жылдық дәстүрге ие, сондай ақ клубтың жұмыс бағыттары арқылы студент жастардың еріктілік қызметін дамыту үшін тиімді әлеуметтік-педагогикалық білім беру ортасы құрылған. Жыл сайын клубқа мүше ерікті-студенттер білім беру және түзету бағдарламалары мен әлеуметтік жобаларын іске асырады. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беруді дамытудағы еріктілікке бағытталған әлеуметтік-педагогикалық жобалары мен бағдарламаларының саны өсуде. Ол еріктілік технологиялар Облыстық өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларды қолдау орталықтарының базасында мектепке дейінгі жастағы балалар тобында сәтті қолданыста, айтарлықтай тәжірибесін жинақтады. Орталықтың мектепке дейінгі топтарында тәрбиеленетін бүлдіршіндер, әлеуметтік даму мен әлеуметтенуге мұқтаж.

Л. С. Выготский ата-ана қарауынсыз қалған жетім балалардың сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуінде туындайтын қиындықтарды қолайсыз әлеуметтік факторлармен байланысты қалыптан тыс дамудың нақты заңдылықтарын атап өтті [7].

Тұлға дамуының психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін зерттеген М.И. Лисина, И.В. Дубровина, А. М. Прихожан Н. Н. Толстых т.б. даму тек психикалық, әлеуметтік, эмоционалдық депривация ғана емес, сонымен қатар тұқым қуалайтын және туа біткен патология екендігі, сондай ақ қолайсыз сенсорлық, эмоционалды, коммуникативті әлеуметтік жағдайларға ұшыраған балалардың психоәлеуметтік дамуы жалпы деструктивті бағытқа ие ауытқулармен жүретінін дәлірек анықтаған [8].

Қазіргі психологияда анасынан айыру баланың қалыпты интеллектуалды және эмоционалды дамуының тежелуіне әкелетін әлеуметтік және сенсорлық ынталандырудың жетіспеушілігі ретінде айтылады. Осыған орай, мекемедегі мектеп жасына дейінгі балаларда қозғалыстың бұзылуы,

қозғыштықтың жоғарылауымен, әлеуметтік-ерікті тұрақсыздықпен біріктірілген эмоционалды ауытқулар олардың толықанды әлеуметтік дамуына кері ықпалын тигізеді.

Аталған мекемедегі әлеуметтік-педагогикалық еріктілік қызмет жұмысын ұйымдастыруға жаңа көзқарас болып табылады. Балалардың қиын өмірлік жағдайға тап болған салдарын жеңу үшін психокоррекциялық: топтық және жеке түзету сабақтары, олардың жасын және негізгі психологиялық мәселелерін ескере отырып түзету еріктілік бағдарламаларын әзірлеу жұмысы жүргізілді. Жыл бойы еріктілік әлеуметтік-педагогикалық жұмыс технологиясын енгізудің негізгі аспектілері: «Балалар үшін қамқоршы» педагогикалық еріктілік жобасы, «Бүгін менің туған күнім!» анимациялық бағдарламасын жүзеге асыру аясында «Шын жүректен!» қайырымдылық бенефисі жобасы бойынша жүзеге асырылды. Балалар мен педагогикалық ұжымдарда өзін-өзі бағалауды арттыруға және тұлғааралық қатынастарды жақсартуға арналған тренингтер өткізу. Педагогикалық еріктілікті ұйымдастыру мақсатында мектепке дейінгі жастағы балалардың психологиялық ерекшеліктері ескерілген арнайы «Балалар үшін қамқоршы» еріктілердің репетиторлық бағдарламасы әзірленген. Репетиторлық жұмыс барысында еріктілер балалардың мықты және жеке қасиеттерін ескере отырып жеке де, шағын топтарда да жұмыс істеді. Сабақ барысында ойын, тренингтер, терапевтік ертегілер, логикалық жұмбақтар, тіл бұралулары, дамыту ойындары, билер, әндерді қолданды, сонымен қатар сабақтан тыс үстел ойындары мен әңгімелесу жұмыстарын ұйымдастырды. Кіші топтардың тәрбиеленушілері үшін танымдық сабақтар өткізілді. Ертегі кейіпкерлері бейнесінде гигиена ережелері мен тазалықты сақтау, аурулардың алдын алу шаралары туралы айтылды. Терапевтік ертегілердің арқасында баланың жағдайы мен мінез-құлқында оң өзгерістер болды. Қорытындылау достық атмосфераның рефлексивті кезеңінде өтті. Барлық балалар риза болып, бір-бірінен жағымды эмоциялар алды. Сондай ақ еріктілердің репетиторлық бағдарламасы бойынша ойын-сабағы өткізілді. Іс-шараның педагогикалық мақсаты - ойын қызметін ұйымдастыру арқылы сөйлеу қарым-қатынасына қажеттілігі бар балалардың сөйлеу айтылымын дамытуға бағытталған. Мақсатқа жету үшін еріктілер иллюстрациялық материал бойынша түсініктеме беру, әңгімелеу әдістерін қолдана отырып, дидактикалық ойын түрінде сабақ берді. «Бұл жерде не артық», «Суреттерді есте сақта» суреттері бар дидактикалық ойындардың көмегімен мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой және сөйлеу іс-әрекет дағдыларын қалыптастыру бойынша бағдарламаның білім беру міндеттері іске асырылды. Сабақтың соңында барлығы белсенділік пен сергектікті сақтау үшін бірге жаттығулар жасады.

Өмірлік қиын жағдайға тап болған балалардың әлеуметтік бейімделу деңгейін арттыру үшін «Мейірім» клубының аниматорлық бағыты бойынша «Бүгін менің туған күнім!» анимациялық бағдарламасы аясында «Шын жүректен!» қайырымдылық бенефисі өз жұмысын жүзеге асырады. Анимациялық бағдарламаның әлеуметтік-педагогикалық міндеттері өзін-өзі тануға және үйлесімді дамытуға (интеллект, қиял, эмоциялар, қарым-қатынас, позитивті өзін-өзі бағалау, диалог және т.б.) бағытталған. Анимациялық бағдарламаның ойын формаларын «6В01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының ерікті студенттері ұйымдастырды. Туған күн иесінің құрметіне ұйымдастырылған қозғалыс анимациясы балаларды қозғалыстағы рухани қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, қызықты ашық ойындар мен музыкалық викториналарға белсенді түрде енгізді. Бенефис барысында құрылған әлеуметтік кеңістікте балалар мен еріктілер музыкалық сүйемелдеумен туған күн иесіне арналған тортпен шын жүректен тілектерін арнады. Көптеген жағымды эмоциялар алған балалардан біздің командаға үлкен алғыс сөздер мен тілектер айтылды. Мерекелік бенефистен осындай сыйлық алу түрі мағыналы және ол туралы естелік әр баланың жүрегінде мәңгі қалады. «Бүгін менің туған күнім!» анимациялық бағдарламасының конкурстық-ойын формалары келесі туған күн иесі үшін мерекелік бағдарлама форматында өтті. Ұйымдастырылған аймақ-алаңда дәстүр бойынша туған күн иесіне мерекелік тортпен тілектер айтылды. Анимациялық бағдарламаға театр қойылымдарын қолданатын музыкалық байқаулар, викториналарға қатысу, суреттер бойынша жұмбақтар мен ребустарды шешу жұмыс түрлері кірді. Ойын алаңында балалар өздерінің тапқырлығын, ептілігін, шапшаңдығын, командада жұмыс істеу қабілетін көрсетті, ал еріктілер балаларды биге тарта отырып, оларға тәтті сыйлықтар беріп, шарлар табыс етті. Ерікті студенттердің жалпы негізгі міндеті іс-шара барысында балаларды психологиялық-әлеуметтік-педагогикалық қолдау. Өйткені, балалар үшін эмоционалды қолдау және әртүрлі күнделікті жағдайларды шешуге көмектесу өте маңызды. Позитивті психологиялық атмосфераны, оптимистік көңіл-күйді қалыптастыру үшін еріктілер балаларға қызықты анимациялық бағдарлама ұсынады: ойындар (мобильді, интеллектуалды, шығармашылық), шағын театрландырылған қойылымдар; бет бояуын қолдану және тағы басқа іс-әрекеттер ұйымдастырады. Іс-шара бірлескен флэш-мобпен

аяқталды, онда еріктілер ерекше назар аударуды қажет ететін балалар үшін бұл іс-шараны ұйымдастырудың өте маңызды екендігіне тағы да көз жеткізді.

Ерікті студенттер балалар үйінің тәрбиеленушілеріне мереке күндері ғана емес, жұмыс күндері де барады. Тұрақты негізде балаларды тәрбиелеуге, режимдік сәттерді ұйымдастыруға қатысады, үй тапсырмаларын орындауға көмек көрсетеді, дамытушылық және спорттық ойындар, конкурстар өткізіп әлеуметтік-педагогикалық көмек және психологиялық қолдау көрсетеді.

Қорытындылар. Әлеуметтік-педагогикалық еріктілік технологияларын Облыстық өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларды қолдау орталығының мектепке дейінгі жастағы топтарында жүзеге асыру, нәтижеге бағытталған үш жақты үдерістің маңыздылығын көрсетеді. Бірінші жағынан, ол балалар үшін әлеуметтік-қатынас жүйесінде өзін-өзі реттеу, эмоционалды-танымдық өзара әрекеттесу интеллектуалды, рухани даму, сүйіспеншілікке ашылу сәтінде болу мүмкіндігі, екінші жағынан, ол ерікті-студент жастар үшін, балалардың жеке тұлғалық даму ерекшеліктерін зерттеу іс-әрекетіне қосылу, кәсіби өсу педагогикалық мүмкіндігі, үшінші жағынан жалпы мекеме үшін, тәрбиеші педагог арасындағы жалпы мекемедегі педагогикалық атмосфераны нығайту арқылы, балаларды тәуелсіз белсенділікке ынталандырудағы оқу-тәрбие жұмысының сапасын арттыру мүмкіндігі ашылады.

Жалпы қарастырылған мәселе, мемлекеттік құжатта көрініс тапқан басты мақсат, міндеттер мен күтілетін нәтижелерге сәйкес, ізгілікті ортада құрылған оқу-тәрбиелік іс-әрекеттерді негізге алып, еріктілік қызметтің ресурстарын қолданып еріктілік қызметті ұйымдастырудың қажеттілігін анықтайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020- 2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы.* 20 желтоқсан, 2019.

2. Гришаева Н.П. *Современные технологии социализации дошкольников: «Дети-волонтеры» и «Социальные акции»* /Н.П. Гришаева, Л.М. Струкова// Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2018. – №5 (62).

3. *«Волонтерлік қызмет туралы» Қазақстан Республикасының Заңы* (2016 жылғы 30 желтоқсандағы № 42-VI ҚРЗ).

4. *«Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығына өзгеріс енгізілген* (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 24 қыркүйектегі № 412 бұйрығы).

5. Деркунская, В.А. *Волонтерское движение в детском саду как условие позитивной социализации детей дошкольного возраста* / В.А. Деркунская // *Детский сад: теория и практика.* - 2018. - №1-2. - С. 24-31

6. Сикорская, Л.Е. *Волонтерство как аксиологическая составляющая высшего образования [Текст]* / Л.Е. Сикорская // *«Alma Mater» («Вестник высшей школы»).* 2006. № 11. С. 69–71 (0,3 п.л.).

7. Выготский Л. С. *В 92 Психология развития ребенка.* - М: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2004.- 512с. (Серия «Библиотека всемирной психологии»).

8. Прихожан А.М., Н.Н.Толстых.,И.В.Дубровина., М.И.Лисина. *Исследование психического развития младших школьников, воспитывающихся в закрытом детском учреждении* /Прихожан А.М.; – Москва: Академия педагогических наук СССР, 1982. – с. 94-111.

МЕНТАЛИТЕТ КАК ФАКТОР ВЛИЯЮЩИЙ НА ПРОЦЕСС СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Айтпаева Алмагуль Карекбаевна - к.п.н., профессор кафедры дошкольного образования и социальной педагогики Казахского национального педагогического университета имени Абая, член-корреспондент МАНПО

Анотация. В статье рассматривается сущность такого понятия как национальный менталитет и влияние его на социализацию личностей в современных условиях. Хотелось бы подчеркнуть значение тех качеств личности, которые способствуют ее успешной социализации. Интересным представляется мнение об этапах практического формирования менталитета.

Ключевые слова: менталитет, социализация личности, социализация, национальный менталитет

Аңдатпа. Мақалада ұлттық менталитет және оның қазіргі заманғы жағдайларда тұлғаларды әлеуметтендіруге әсері сияқты ұғымның мәні қаралады. Тұлғаның оны табысты әлеуметтендіруге ықпал ететін қасиеттерінің маңыздылығын атап өткім келеді. Менталитетті практикалық қалыптастыру кезеңдері туралы пікір қызықты болып көрінеді.

Түйінді сөздер: менталитет, тұлғаны әлеуметтендіру, әлеуметтендіру, ұлттық менталитет

Anotation. The article examines the essence of such a concept as a national mentality and its influence on the socialization of personality in modern conditions. I would like to emphasize the importance of those qualities of personality that contribute to its successful socialization. An interesting opinion is about the stages of practical formation of the mentality.

Keywords: mentality, socialization of personality, socialization, national mentality

Введение. Проблема социализации личности приобрела особую актуальность в последние десятилетия. Связано это с тем, что современные условия- мобильность жизни людей, частая необходимость менять место работы, место жизни, свою профессию, играть различные социальные роли и т.д., самым непосредственным образом оказывают влияние на данный процесс.

Кроме того, все более меняются межличностные отношения- уровень и разнообразие межличностных, деловых контактов, взаимоотношения членов коллектива, личностные, национальные черты характера и т.п., что также играет немаловажную роль.

В связи совсем перечисленным, многие науки обращают внимание на проблему социализации, адаптации личности. К этим наукам можно отнести философию, психологию, педагогику и др., но в первую очередь-социологию. По определению социологов, социализацией называют процесс становления личности, ее обучения, воспитания и усвоения социальных норм, ценностей, установок, образцов поведения, присущих данному обществу.

Методология.

Социализация выполняет в обществе три основные задачи:

-интегрирует индивида в общество, а также в различные типы социальных общностей через усвоение им элементов культуры, норм, ценностей;

-способствует взаимодействию людей и передает культуру поколений через убеждения и показ соответствующих образцов поведения[1 с. 33].

В процессе социализации у личности формируются важнейшие социальные качества, система мотиваций, потребностей, иерархия ценностей, система отношения к окружающей действительности, норм поведения, приобретаются необходимые знания и умения.

В науке известны две базовые составляющие процесса развития личности:

а) стандартное и ролевое поведение сформированное под воздействием объективных факторов (социально-групповых, этнических, профессиональные и др.);

б) личностно-индивидуальные характеристики.

В ходе этого процесса у личности формируются те качества, которые позволяют ей успешно социализироваться.

От качественной социализации зависит успешность личности, ее востребованность в современных социокультурных и экономических условиях. При этом, именно общество определяет требования к личности.

В демократическом государстве они одни, в авторитарном - другие и т.д. Отмечая значимость вышесказанного, необходимо признать, то многое зависит от самой личности. Существует много факторов, определяющих позицию личности, но в данной статье мы хотели бы остановиться на ее менталитете.

Изменения в постсоветских республиках, многолетний отрыв от национальных корней привел к огромному вниманию к этнопедагогике, народной педагогике и, как следствие, к изучению такого феномена, как национальный менталитет.

С точки зрения психологии, категория «менталитет» чаще всего трактуется как сугубо психологическая (или социально- психологическая). Так, в относительно ранних англоязычных словарях и публикациях 20-30- летней давности «менталитет» (от французского «mentalitat») определяется как «качество ума, характеризующее индивида или класс индивидов», «способность или сила разума», «установки, настроение, содержание ума», «образ мыслей, направление или характер размышлений», «сумма мыслительных способностей или возможностей, отличающихся от физических». Как видим, в основу приведенных выше определений положены психологические понятия «ум», «образ мыслей», «характер размышлений», «мыслительные способности», отражающие,

прежде всего, качества, характеризующие специфику умственной деятельности индивидуального или коллективного субъекта рефлексивно реагирующего на те или иные реалии окружающего мира.

Результаты. В более поздних публикациях содержание понятия «менталитет» существенно расширяется. Так, в недавно опубликованном Словаре иностранных слов «менталитет» трактуется как склад ума, мироощущение; мировосприятие; психология». Определить менталитет как чисто психологическую категорию, на наш взгляд, неправомерно. Характерно, что в современном понимании в понятие «менталитет» все чаще включаются элементы мировоззренческого характера, отражающие осознанное отношение человека или групп людей разной степени общности к природным общественным явлениям. Каждый народ имеет свои ментальные ценности, к которым, по мнению некоторых социологов, можно отнести духовность и коллективизм. На наш взгляд, к ним, по меньшей мере, можно присовокупить толерантность, коллективизм, патриотизм и др.

Можно согласиться с той позицией, что на

➤ **первом уровне** у личности складывается этническая ментальность (генетический уровень)- «набор наиболее устойчивых национально-психологических характеристик, которые передаются от поколения к поколению в генотипе»;

➤ **на втором уровне** проявляются национальные ориентации, ориентиры, национальное самосознание и.т.п

➤ **на третьем уровне- «социальном».** На этом уровне проявляются национальные ориентации, ориентиры, национальное самосознание и.т.п.

Каждый народ исторически формировал основы своего менталитета, который имеет свои особенности. Национальный менталитет казахов формировался в течение тысячелетий. Его основой являются кочевой образ жизни, приобретаемые и сформулированные поколениями казахов нравственные ценности, природа, древние казахские обычаи и традиции.

Казахский национальный характер включает в себя следующие основные черты: верность традициям; уважительное отношение к памяти предков, своему роду, старшим в семье и детям, тщательное соблюдение закона гостеприимства, толерантность по отношению к другим культурам и религиям.

Каждый казах бережно хранит генеалогические записи своего рода(на казахском языке они носят название «шежире»), которые могут охватывать около 30 поколений. В шежире перечислены имена всех предков казаха по мужской линии, иногда их биографии, легенды и описания конкретных событий. Часто в казахских семьях хранят как реликвии и вещи предков: одежду, седла, украшения.

Повседневное поведение казахов регулируется понятием «адлет» (на казахском «приличие, традиция»), сходное с европейским «этикет». Очень важным представляется также исследование духовно-нравственного опыта казахского народа, выяснение консолидирующего потенциала традиционной культуры казахов. Основа этой культуры- единство, межличностное общение (принадлежность к роду является первой и безусловной жизненной ценностью). Ментальными качествами казахской нации являются ее открытость, дружелюбие, гостеприимство, незлопамятность и.т.д.

Заключение. Таким образом, личность, воспринимая национальный менталитет, формирует в себе систему отношений к окружающему миру. В настоящее время эта базовая система отношений может быть представлена следующим образом:

- отношением к другому человеку;
- отношение к себе;
- отношение к труду;
- отношение к коллективу;
- отношение к Родине;
- отношение к природе;
- отношение к прекрасному (литературе, музыке, архитектуре и.т.д)

Следовательно, национальный менталитет способен формировать, такие базовые качества личности, как гуманизм, достоинство, трудолюбие, коллективизм, патриотизм, бережное отношение к природе, способность быть восприимчивым к художественным ценностям и создавать их. Вряд ли найдется человек, который не согласится с тем, что данные качества будут содействовать успешной социализации.

Для того чтобы личность эффективно усваивала основы национального менталитета, необходимо создавать в государстве воспитывающую систему, воспитывающую среду, включающую в себя такие элементы, как семья, система образования, культурно-просветительские, культурные организации (театры, музеи, галереи и.т.д.) центры, которые позволяют включаться в соответствующую

деятельность. Именно при таком подходе будет складываться структура менталитета с взаимосвязанными компонентами. Она на наш взгляд, включает в себя национальный язык, культурологические знания- историю народа, традиции, обычаи, фольклор, музыку, танцы, стиль поведения. Представляется важным в семье, в образовательных организациях формировать у подрастающего поколения потребность в освоении национальной культуры и создавать необходимые для этого условия.

Этапы формирования у личности национального менталитета должны основываться на базовых положениях теории личности и включать в себя:

- формирование мотивационной сферы личности (подрастающее поколение должно желать осваивать национальный язык, традиции, обычаи и т.д.);
- оснащение молодежи соответствующими знаниями и умениями;
- формирование способов деятельности общения, типов поведения, которые бы соответствовали национальному менталитету;

Утверждая мысль о том, что национальный менталитет способствует социализации человека важно отметить обоюдность данного процесса, а именно, то, что социализация не менее успешно влияет на процесс формирования национального менталитета.

Список использованных источников:

1. Дюби Ж. *История ментальностей // История ментальностей, историческая антропология. Зарубежные исследования в обзорах и ре- Вестник славянских культур. 2017. Т. 43 48 Теория и история культуры фератах / под ред. Е. М. Михиной. М.: Изд-во Института всеобщей истории РАН, 1996. С. 18–21. 13 2.*
2. Киященко Н. И. *Культура гражданского общества // Вопросы философии. 2010. № 10. С.62–66.*
3. Немировский В. Г. *Массовое сознание и бессознательное как объект постнеклассической социологии // Социологические исследования. М.: Наука, 2006. № 2. С. 13–19. 18 Орлов О. А. Этнопедагогика и этнопсихология. URL: http://1987.ucoz.org/index/lekcija_5/0-28*
4. Степин В. С. *Философия и поиск новых ценностей цивилизации // Вестник РФО. М.: Изд-во Сидипрессарт, 2005. № 4. С. 10–24. 24 Степин В. С.*
5. *Культурология как наука: за и против // Вопросы философии. 2008. № 11. С. 27–31. 25*
6. *Основы национального воспитания. Курс лекций-Алматы, КазНПУ им.Абая, 2010.*
6. <http://nuru.ru/socio039.htm>

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУДЕГІ САБАҚТАСТЫҚ

Р.М. Ахметова - Алматы қаласы №144 бөбекжай балабақшасының меңгерушісі

Аңдатпа. «Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудегі сабақтастық» тақырыбындағы мақалада «мектепке дейінгі ұйыммен бастауыш мектеп» жүйесіндегі сабақтастық қағидасының теориялық негізі талданып, сабақтастық ұғымының анықтамасы мен практикадағы тиімділігі қарастырылады.

Кілт сөз. сабақтастық, бастауыш мектеп, үздіксіз білім.

Abstract. The topic of the article "Continuity in preschool and primary education" examines the basis of the theory of the principle of continuity in the system «preschool educational institution and primary school», defines the concept of consistency and effectiveness in practice.

Keywords. continuity, primary school, continuing education.

Қазіргі таңда білім беру жүйесін қоғам сұраныстарына сәйкес трансформациялау мен дамыту мәселелері өзекті болып отырғаны белгілі. Осы орайда, елімізде білім жүйесін ізгілендіру, білім берудің үздіксіздігі, сабақтастығы мен ақпараттандыру, білім беру жүйелерінде пәнаралық ықпалдастыруды жүзеге асыру істері негізгі бағыттар болып жалғасын табуда.

Осы бағыттар білім саласының алғашқы сатысы болып саналатын мектепке дейінгі ұйымдарда болашақ ұрпақтың дүниетанымын дамытуға, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, сәбилік шақтан бастап толық жағдай жасауды, тәрбиелеумен білім беруге аса жауапты қарауды басты міндет етіп қойып отыр. 2022 жылғы Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты[1] мен осы шылы шыққан Үлгілік бағдарламада да мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту және бастауыш білім беру арасында оқыту, дамыту, тәрбиелеу міндеттерін ескеріп, сабақтастық пен

үздіксіздік ұстанымдарын қамтамасыз етуге басымдық беріліп отырғаны белгілі [2]. Аталған міндетті шешуде кезек күттірмейтін мәселелердің бірі ретінде мектепке дейінгі тәрбие мен бастауыш білім берудің сабақтастығын қамтамасыз етудің жолдарын айқындаудың маңызы зор. Өйткені сабақтастық туралы мәселе өткір қойылып отырғаны баршаға мәлім. Бұл мәселені ғалымдар, білім беру мекемелерінің жетекшілері, мұғалімдер, ата-аналар да көтеріп отыр. Мақсат, мазмұн бірлігі неғұрлым тиімді деген әдістерді, оқыту құралдарын, балалар мен оқушылардың жетістіктеріне қорытынды жасау және бағалауды тандап алуға негізделген білім берудің мектепке дейінгі, бастауыш буын сатыларындағы көп түрлі, көп нұсқалы бағдарламалардың болмауы, осы сатылардың арасындағы байланыстың жеткіліксіздігін көрсетеді.

Сабақтастық - білім беру жүйесінде тәрбие беру мен оқытуда ортақ мақсаттардың бір жүйеге енуі. Мектепке дейінгі ұйым мен мектеп сабақтастығы білім беру мен тәрбиелеу жұмыстарының мазмұнының байланысын қарастырады. Сабақтастық баланың жүйелі білім алуына септігін тигізеді.

«Сабақтастық» ұғымы тәрбие мен оқытудың әрбір сатысында балалардың білімдері мен біліктеріне, жаңа оқу материалын түсіндіру формаларына, әдіс-тәсілдеріне және оны бекітуге бағытталған барлық жұмыстарға үздіксіздік, жүйелілік, біртіндеп күрделендіру тұрғысынан қойылатын талаптарды білдіреді. Білім мен тәрбие беру мазмұнын, оны ұйымдастырудың жолдары мен әдістерін, балабақша мен бастауыш сыныпта балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес саралап, сабақтастықта жүргізу керек.

Педагогикалық энциклопедияда: «Оқытудағы сабақтастық – оқу пәнін оқып-үйренудің түрлі сатыларында оның бөліктері арасында қажетті байланыстар мен дұрыс арақатынасты құрудан тұрады» делінген [3].

Сабақтастық ұғымы сондай-ақ оқытудың әрбір сатысында оқушылардың білімдері мен біліктеріне, жаңа оқу материалын түсіндіру формаларына, әдістері мен тәсілдеріне және оны бекітуге бағытталған барлық жұмыстарға қойылатын талаптарды да сипаттайды. Мектепке дейінгі ұйымдар мен бастауыш мектептегі сабақтастық проблемасын шешуде С.Л.Рубинштейннің, Л.С.Выготскийдің, А.Н.Леоньевтің, Л.И.Божовичтің тұжырымдамалары маңызды болып саналады, олар әрбір жас шамасында тұлғаның танымдық тартылуы құрылымын нақты жағдаяттар арқылы анықтау керектігін атап көрсетеді. П.Н.Груздеваның зерттеуінде «сабақтастыққа» оқытудың жүйелілік және сатылық сипаты ретінде анықтама берілген. «Білімді, іскерлікті және дағдыларды меңгеруде, материал жинақтауда алдыңғы және соңғы сатыдағы материалдың бір-бірімен бірізді, үздіксіз болуы ескеріліп, нақты бір байланыстар жүйесіне әкелетіндей болуы керек» – делінген. А.А.Люблинскаяның еңбектерінде өзара сабақтастық - жүйелілік көзқарасы тұрғысынан нақтыланып, «кез-келген жүйенің негізгі принциптерінің бірі - оның жекелеген буындары арасындағы өзара сабақтастық болып табылады» - деген анықтама береді.

В.Д.Лысенко балабақшаның даярлық тобы мен бастауыш мектептің 1-ші сыныбындағы айналамен таныстыру, табиғаттану пәнін оқытудың тиімділігін зерттей отырып, оның мазмұны, әдістері және формалары арасында сабақтастық сақталған жағдайда ғана оң нәтиже бере алатынын дәлелдейді [4]. Сабақтастықтың қажеттілігі балабақша мен мектеп арасындағы байланысты күшейтіп, қоғамдағы тәрбиенің айтарлықтай өсуіне жол ашады. Балабақша мен бастауыш мектеп сабақтастығы:

- біріншіден балаларды мектеп өміріне дайындауды;
- екіншіден, мектепке дейінгі ұйымда алған білім, білік, дағдыларын қалыптастыру және оларды одан әрі мектеп өмірінде пайдалана білуді көздейді.

Мектепке дейінгі ұйым мамандары баланы мектепке дайындауға қойылатын талаптарды ескеруі қажет. Әсіресе, ересек топтарда баланы мектепке дайындаудың тиімді жолдарын қарастыруы тиіс. Баланың оқуға қызушылығын ересек топта қалыптастыру міндеттеледі.. Баланың мектепке дайындығы үлкен жауапкершілікті талап ететінін анық. Сондықтан мектепке дейінгі ұйым мамандары бұл мәселеге үлкен жауапкершілікпен қарауы абзал. Мектеп пен балабақша арасындағы сабақтастық оқыту мен тәрбиелеу мазмұны, ұйымдастыру нысандары, әдіс-тәсілдері арқылы жүзеге асады. Бастауыш сынып мұғалімі оқыту тиімділігін және балалардың қызығушылығын арттыру үшін ойын әдістерін тиімді пайдалана білу керек. Ал мектеп дейінгі ұйым тәрбиешісі оқыту жүйесіне біртіндеп күрделендіру арқылы оқу тапсырмалары мен жаттығуларды енгізуі керек. Ол баланы мектептегі оқу жүйесіне дайындаудың алғы шарты болып табылады:

- біріншіден: аталған сатыдағы білім берудің өзіндік мақсаттарының айқындалуы, білім мазмұнының бірыңғай, жүйелі құрылуы, баланың белсенді дамуы арқылы білім берудің келесі сатысына көшудің тиімділігінің қамтамасыз етілуіне;

• екіншіден: білім беру жүйесінің әрбір әдістемелік компоненттерінің байланысы мен үйлесімділігінің болуына назар аудару керек (мақсаты, міндеттері, мазмұны, әдістемесі, ұйымдастыру түрлері) [5].

Сонымен қатар аталған сабақтастық сақталу үшін мектепке дейінгі кезеңде - жас ерекшелігіне сәйкес баланың өзін-өзі бағалауының сақталуы, танымдық және тұлғалық дамуы, қоршаған ортамен байланыс жасауға дайындығы қарастырылады. Бастауыш сатыда - мектепке дейінгі шақтағы жетістіктерінің барлық деңгейіне тірек болуды, қарқынды даму жағдайында жеке жұмыстарды, мектепке дейінгі қалыптасып болмаған қасиеттерін жетілдіруге арнайы өзара қарым-қатынас жасау формаларын дамытуды қамтамасыз етеді. Сабақтастық даму кезеңдері мен сатылардың арасындағы ортақ мақсат міндеттер, ортақ мазмұнды байланыс, бұл байланыс олардың толық және жеке жақтарының кейбір элементтерін сақтайтын тұтас жүйе. Жеке тұлғаның даму кезеңінің үздіксіз білім беру деңгейлері мен сатылары нақты мақсаттарды іске асыру жағдайлары мен талаптарының іске асырылуымен анықталады. Осының барлығы бір ғана түпкі мақсатқа - баланы жүйелі сатылы дамыту, бір буыннан екінші буынға неғұрлым сәтті өтуге бағытталуы тиіс.

Ә.Бидосов: “Сабақтастық дегеніміз – мектеп жасына дейінгілер мен бастауыш мектептегі пәндерді оқытудың әр түрлі сатысында балалардың білімдерінің арасында қажетті байланыстар мен қатынастар орнату” деп атап көрсеткен. Балалар білім икемдігі мен машықтарын пайдалану және одан әрі дамыту кезінде олардың оқу ісінде әр алуан байланыстар орнату, жаңа білім мен бұрынғы білімді өзара байланыстыру. Сонымен бірге, білімді кеңейту мен тереңдету, оқығандарды жаңа, жоғары деңгейде байыптау”. Балабақша мен мектеп арасындағы байланыс формаларының сабақтастығын екі өзара байланысты аспектіге бөлуге болады: ақпараттық – ағартушылық және практикалық. *Бірінші аспект*, мұғалімдер мен тәрбиешілердің оқу - тәрбие жұмысының міндеттерімен өзара танысуын, балабақшаның жоғары топтары мен мектептің бірінші сыныбы бағдарламалар мазмұнын зерттеуді болжайды. Осы мақсатқа байланысты мынадай формалары мұғалімдер мен тәрбиешілердің біріккен педагогикалық кеңестерінде балалардың мектепке дайындығы мәселесі бойынша қатысуы, дәрістермен өзара алмасуы және т. б. жұмыстарды жүзеге асыру керек. *Екінші, тәжірибелік аспект* – бір жағынан мұғалімдердің балабақшада өздерінің болашақ оқушыларымен алдын ала танысу, екінші жағынан, тәрбиешілердің бұрынғы тәрбиеленушілерді бақылап отыруымен бейнеленеді [6]. Берілген мазмұнды жүзеге асыру формалары: мұғалімдердің болашақ оқушылармен танысу үшін балабақшадағы дайындық топтарға жүйелі қатысуы, олардың іс - әрекетін бақылау, балалардың диагностикаларының нәтижелерімен және мінездемелерімен танысу. Қазіргі оқу тәжірибесінде мектепке дейінгі және бастауыш мектеп оқуындағы сабақтастықты жүзеге асыруда негізгі екі бағыттарын белгілеуге болады. Олардың *біріншісі*, балалар дамуының темптерін көбейту және мектепке дейінгі ұйымдардың мектептегі оқудың талаптары мен ерекшеліктеріне жету міндеттерінен тұратын тәжірибеге сүйенеді. *Екіншісі*, бастауыш мектепке дейінгі білімдер, іскерлік және дағдыларды дамыту тактикасына негізделеді. Төменде мектепке дейінгі және бастауыш білім беру сабақтастығын бес дағды бойынша кесте түрінде беріп отырымыз:

	Білім беру мазмұны	Мектепке дейінгі білім беру	Бастауыш білім беру
	Білім беру мазмұны	Ойын арқылы оқыту, қарапайым ұғымдарды меңгеру, қоршаған ортамен танысу	Пәндік білім негіздері, тереңдетілген оқу бағдарламасы, жүйелі оқу
1.	Танымдық дағдылар	Қоршаған ортаға қызығушылық, зерттеу дағдылары, сұрақ қою және жауап іздеу	Аналитикалық ойлау, логикалық байланыстарды түсіну, ақпаратты талдау
2.	Тілдік дағдылар	Сөйлеу, тыңдау, сөздік қорды байыту, қарапайым сөйлемдер құрау	Оқу, жазу, сауатты сөйлеу, мәтінді түсіну және мазмұндау
3.	Әлеуметтік-эмоционалдық даму	Қарым-қатынас жасау, эмоцияларды түсіну және басқару, достық пен ынтымақтастық	Топта жұмыс істеу, жауапкершілік, өз пікірін дәлелдей білу
4.	Шығармашылық қабілеттер	Қиялдау, сурет салу, ән айту, еркін ойындар	Жобалау, шығармашылық тапсырмаларды орындау, креативті ойлау
5.	Дене шынықтыру дағдылары	Қарапайым қозғалыс әрекеттері, дене шынықтыру ойындары	Спорттық дайындық, дене шынықтыру жаттығулары, қозғалыс үйлесімділігі

Осылайша, бастауыш сыныптағы оқыту мен тәрбие беру жұмыстарының негізі қаланып, күрделеніп, мектепке дейінгі балалық шақтан жүйелі оқытуға кедергісіз көшу үшін жағдай жасалады.

Қорыта айтқанда, жоғарыда көтерілген мәселелер бойынша елімізде ауқымды іс-шараларды жүзеге асыру қолға алынуда. Тәрбие-білім беру әрбір баланың мектепке келуге және жетістіктерге қол жеткізуге деген қызығушылығын арттыру үшін жағдай туғызуға, білім алуға үнемі алға басуына кепілдік беріп отыруы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана – 2022ж*
2. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. Астана – 2022ж*
3. *Қазақша-орысша терминологиялық сөздік. /Педагогика және психология. Алматы, Рауан., 2000.- 288 б.*
4. *Лысенко В.Д. Преемственность детского сада и школы в работе о природоведению. Дисс.к.п.н. Минск, 1975.*
5. *Ғылыми теориялық журнал « Педагогика мәселелері» 2013. 01.01 5. Начальная школа, № 1, 2008*
6. *Дошкольное воспитание, № 3, 2007*

ЖОО-ДА ТӘЖІРИБЕГЕ БАҒДАРЛАНҒАН ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Таубаева Г.З. п.ғ.к., доцент

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қ.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттері көзделіп, оны шешу үшін әрбір білім беру ұйымдағы ұжымның, әрбір педагогтің күнделікті ізденісі арқылы барлық жаңалықтар мен қайта құру, өзгерістерге батыл жол ашатын жаңа практикаға, жаңа қарым-қатынасқа өту қажеттілігі туындайды. [1].

Қазақстан Республикасы педагогикалық білім берудің даму жаңа сатысына, әлеуметтік-мәдени жағдайына, әлемдік үрдістерге сәйкес кәсіптік оқытуды ұйымдастырудың жаңа формаларын қарастырады. Білім беруді жаңашаландыру жағдайында мектепке дейінгі білім беру бағдарламалары, нысандары мен технологиясының өзгермелілігі жағдайына өтеп бере алатын, педагогикалық қызметтің жеке стилін меңгерген, тек ғылыми ойлауы ғана емес, сонымен қатар өздігінен білім беру бағыттарын анықтай алатын, кәсіби мәселелерді шығармашылық түрде шешуге қабілетті, «жаңа әлеуметтік-мәдени» ортада өзін көрсете алатын тәрбиеші-педагог қажет. [2].

Кәсіптік білім беруді дамытудың қазіргі бағыттары болашақ тәрбиеші-педагогтердің шынайы педагогикалық әрекеттерін кәсіби құзыреттілікке негізделген тәсілдерді енгізу болып табылады.

Болашақ педагогтердің кәсіби дамуы мектепке дейінгі ұйымдағы ұйымдастырылған оқу іс-әрекетінде белсенді әдістерді қолдана отырып, кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталып, практикаға бағдарланған тұғырларды өзектендіру тұрғысынан жүзеге асырылады.

Практикаға бағдарланған оқыту – бұл аудиторияда ғана емес, шын мәнінде оқытудың нақты практикалық тапсырмаларды орындау барысында студенттердің кәсіптік құзыреттіліктерін, (жалпы кәсіби және арнайы) қалыптастыру[3]. Жоғарғы білім беру деңгейін жаңғыртудың негізгі мақсаты – практикаға бағдарланған мазмұнды оқыту болып табылады. Ал, міндеті –шынайы қажеттіліктерін ескере отырып, студенттердің білімі мен әлеуметтенуін дараландыру, бейінділіктің икемді жүйесін жасау және барлық сатыдағы (мектепке дейінгі, бастауыш, орта және жоғары мектеп) білім беру ұйымдарының деңгейін біріктіретін жүйесін құру. Практикаға бағдарланған оқыту дегеніміз оқу жоспарын әзірлеудің «идеологиясын» өзгертуді, қалыптасқан білік пен дағдылардың практикалық маңыздылығын түсінуге көмектесетін теориялық білімдерді таңдауды білдіреді [4].

Кәсіби білім беруге көшу тұлғаға-бағытталған және практикаға бағдарланған білім беру принциптерін жүзеге асыру арқылы білім беру мен дамытудың кең ауқымды мақсаттарын көздейді: теорияны тәжірибемен байланыстыру; оқу жоспарында қарастырылған негізгі әрекетті жүзеге асыруға байланысты практиканың мақсатын тұжырымдау; тәжірибеге бағдарланған білім беру ортасын құру; әдістемелік пәндерді тереңдетіп оқытуды қамтамасыз ету; студенттерді практикада туындаған жағдайларды шешуге дайындау; т.б.

Осылайша, тәжірибеге бағдарланған білім беруді құру қажеттілігі қоғамның әлеуметтік, білім беру, экономикалық мәселелерді жан-жақты шешуге негізделген және болашақ тәрбиеші-педагогтің құзыреттілігін қалыптастыруда жоғары оқу орны мен мектепке дейінгі ұйым арасындағы өзара байланысты ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Тәжірибеге бағдарланған ЖОО мен мектепке дейінгі ұйымдардың арасында тығыз ынтымақтастықты талап етеді, нәтижесінде студенттерде кәсіби қызметтің негізгі көрсеткіштері, еңбек қызметін жүзеге асыру үшін қажетті біліктілік пен дағдылары қалыптасады.

Мақсаты - болашақ тәрбиеші-педагогтерді кәсіби даярлау үдерісін жетілдіру, мектепке дейінгі білім беру саласында жоғары білікті мамандарды жұмысқа тарту мақсатында олардың практикалық бағыттылығын нығайту болып табылады [5].

Жоғары білім беру жүйесінде тәжірибеге бағдарланған оқытудың бірнеше түрлері бар, студенттердің оқу, өндірістік және диплом алдындағы практикасын ұйымдастырумен байланысты, өз кәсібіне деген көзқарасын нақты мамандық талаптарымен салыстырады, күнделікті іс-әрекетте оны пайдалана біледі. Практиканың түрлері кәсіпке бағдарланған оқыту технологияларын, кәсіптік қызметтің білім, білік және дағды сияқты кәсіби-маңызды қасиеттерін болашақ мамандарды қалыптастыруға бағытталады.

Тәжірибеге бағдарланған оқытудың мақсаты – білімге, дағдыға, қабілетке және тәжірибеге бағытталған студенттердің кәсіби және әлеуметтік маңызды құзыреттіліктерін қалыптастыру, бұл тәжірибеге бағдарланған әдісті қызметтік-құзыреттілік тәсіл деп атайды.

Қазіргі заманғы еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, кәсіптік білім беру білім, білік пен дағдыны сапалы жаңа деңгейге бағыттауы тиіс. Соңғы жылдары бітіруші-түлектерді жұмысқа орналастыру тәжірибесі мамандарды іріктеуде жұмыс берушілер арнайы білімнен гөрі, жұмыс тәжірибесі (еңбек өтілі) бар қызметкерлерге қызығушылық танытады. Басқаша айтқанда, мамандықтарымен қоса, практикалық білімді де талап етіледі.

ЖОО мен мектепке дейінгі ұйым арасындағы өзара байланысы оқытудың тәжірибеге бағдарланған кәсіби құзыреттілікті қалыптастыруды, студенттің еңбек функцияларын дамытуға ынталандырылуын, қолданылатын іс-әрекеттердің орындалуын түсінуді қамтамасыз етеді. Бұл процесс мынадай кезеңдер арқылы жүзеге асырылады: ЖОО-ң оқытушының басшылығымен мектепке дейінгі ұйымда практикалық сабақтарды ұйымдастыруға, тәрбиешілердің жетекшілігімен кәсіби білік пен дағдыларды қалыптастыруға, сондай-ақ, инновациялық технологиялар шеңберінде баланың даму ерекшеліктеріне, нақты жағдаяттарға сәйкес іс-әрекеттердің және кәсіптік іс-әрекеттер жүйесінің орындалуы [6].

Болашақ тәрбиеші-педагогтердің практикалық дайындығы бірыңғай кәсіптік қызметке игерілген еңбек функцияларын және кәсіптік іс-әрекеттерді синтездеуді қамтамасыз етеді. Бұл білімалушыны нақты білім беру ұйымдарындағы кешенді әлеуметтік өзара әрекеттесу жүйесіне қосуына ықпал етеді; педагогикалық тәжірибені және психологиялық-педагогикалық зерттеулердің мазмұнын ғылыми тұрғыда негіздеу үшін қажетті эмпирикалық материалдарды жинақтауға мүмкіндік береді.

Жоғары оқу орындары мен мектепке дейінгі ұйымдардың өзара байланысы ұйымдастырушылық деңгейде жүзеге асырылады, оқыту үдерісінде материалдық-техникалық базаны пайдалана отырып, мектепке дейінгі ұйым тәрбиеші-педагогінің сипатын және дәрежесін айқындайды. Осы өзара байланыс нәтижесінде мектепке дейінгі ұйымның педагогін кафедраның штаттық кестесіне қосқызметтілікке енгізуге болады, бұл оқу бағдарламасын бірлесіп әзірлеуге, оны жүзеге асыруға және оқу үдерісін практикалық тұрғыда жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді [7].

Сонымен қатар, болашақ тәрбиеші-педагогтерді даярлау барысында студенттерді тәжірибеге бағдарланған оқытуға дайындаудың жалпы даму стратегиясы мен педагогикалық кеңестің мәселелерін талқылауды, оқу жоспарына сәйкес кейбір әдістемелік пәндердің бір бөлігін (негізгі, таңдау) мектепке дейінгі ұйымда өткізуге болады.

Әрине, мектепке дейінгі ұйымда тәрбиеші-педагогтің балалармен ұйымдастырылған іс-әрекетін өткізу деңгейіне ерекше назар аударылады. Осындай ынтымақтастықтың нәтижесі көрсеткендей, бұл талаптарды ғылыми дәрежесі бар оқытушылар, жоғары білімді білікті оқытушылар мен осы салада оқитын магистр-мамандар атқара алады.

ЖОО оқытушылары мен тәрбиеші-педагогтерінің өзара байланысының нәтижесі ғылыми-әдістемелік деңгейі, олардың ғылыми потенциалы, дайындығы, инновацияның ашықтығы арқылы анықталады. Мектепке дейінгі ұйымның өзара байланысы жағдайында білім беру ортасы байытылып, жоғары оқу орындары оқытушыларының педагогикалық қызметі арқылы ғылыми-әдістемелік құрамымен толықтырылады.

Тәжірибеге бағдарланған оқыту – бұл оқытудың бір түрі, оның басты мақсаты бүгінгі күні жұмыс берушілердің талап етіп отырған кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыру, сонымен қатар алынған құзыреттілікті практикада қайда, қалай және не үшін қолданатынын түсінуін қалыптастыру. Оқытудың нәтижесі тәжірибелік қызметте өз іскерлік пен дағдыларын тиімді қолдануға қабілетті маман болуды көздейді.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің педагогика және психология факультетінде тәжірибеге бағдарланған оқыту үшін барлық қажетті жағдайлар жасалынған.

Болашақ мектепке дейінгі тәрбиеші-педагог мамандығының Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына (МЖМБС) сәйкес білім беру бағдарламаларының дайындалуы, жұмыс оқу жоспары жасалынып, ондағы міндетті және таңдау (элективті) пәндер тізбесінің нақтылануы, сонымен қатар практикаға үлкен мән берілуі. Педагогикалық практиканың 20 кредиттен кем болмауын қадағалау – оқу орнының міндеті екені белгілі. Әрине, практика – практикалық тәжірибенің негізгі «тұтқасы» болып табылады және кәсіби қызметтің түріне қарай білімдердің жинақталуына септігін тигізеді. Әрбір жұмыс беруші өздерінің ұйымдарына жаңадан жұмысты бастаушы емес, білімді де білікті маманды жұмысқа қабылдағысы келеді. Аталмыш факультеттегі 6В01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығы бойынша практиканың тәжірибесі көрсеткендей, әрбір академиялық топта мектепке дейінгі ұйымда тәжірибеден өткен студенттер сол ұйымға жұмысқа қабылданатындығы анықталып отыр. Бұл дегеніміз, студент-практикант бүкіл практика барысында өзін кәсіби маман ретінде өзін көрсете алғандығын байқатады.

Тәжірибеге бағдарланған оқыту нәтижесінде Абай атындағы ҚазҰПУ-і мен мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының арасында өзара тығыз байланыс орнатылған. Оқу үрдісіне студенттерді шынайы жағдайда бақылап, тәрбиешілердің еңбек әрекетін талдау, туындаған қиындықтардың себептерін түсіну, өз позициясын ұстану, болашақ педагогтардың кәсіби даму үдерісін күшейту, олардың педагогикалық мәселелерді шеше білуге баулу болып табылады. 6В01201-Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығының студенттері ҚР ЖБЖМ-н МЖМБС-на, жұмыс оқу жоспарына, оқу бағдарламасына және академиялық күн тізбесіне сәйкес мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында оқу, педагогикалық және өндірістік тәжірибеден өтеді [7].

Студенттердің әр тобына немесе әрбіріне тапсырмалар беріледі. Тапсырмалар алдын-ала кафедра және институт отырысында қаралып, талқыдан өтіп бекітіледі. Практикаға жетекшілікті кафедраның білімді де білікті профессор-оқытушылары жетекшілік жасайды. Студенттер мектепке дейінгі ұйымның қызметкерлерімен танысып, жұмыс тәртібі мен ішкі ережелерін басшылыққа ала отырып, күнделікті балалармен білімдік-тәрбиелік жұмыстарды жүргізеді.

Мектепке дейінгі ұйымдағы оқу қызметі мен ондағы өткізілетін іс-шараларды қадағалай отырып, біз теория мен практиканың тығыз байланыстылығына тағы да көз жеткіздік. Тәжірибеге бағдарланған оқыту танымдық және қызықты ақпараттар арқылы мамандардың қызығушылықтарын оятады, күтпеген фактілер мен мәліметтерге назар аударып, оқу қызметінің тек қызықтылығымен ғана емес, студенттер үшін қаншалықты маңызды екендігін түсінуге көмектеседі.

Мектепке дейінгі ұйымда ұйымдастырылған оқу қызметі барысында біз тәрбиеші-педагогтің имиджіне назар аудардық. Тәрбиеші-педагог өз мамандығын сүйетін, балаларды жақсы көретін, шығармашылыққа толы, жаңашылдыққа жаны құмар, білікті және жауапкершілігі мол кәсіби маман ретінде өзін танытты. Әрбір баламен жеке-дара жұмыс істейтін, бақылайтын және ішкі тәртіп пен іскерлік атмосфераны сақтауы тиіс. Сонымен қатар, тәрбиеші-педагог балалармен өте еркін, сенімді сөйлеседі, дауысы ашық, мәнерлі болуы тиіс. Оқу қызметінің мақсаттары дұрыс құрастырылып, балалардың жас ерекшеліктеріне қарай жүргізіліп отырады.

Біз тәжірибеге бағдарланған оқытуды, атап айтқанда, кәсіптік білім беру деп есептейміз, себебі, бұл тәжірибеде қалыптасқан тұлғалық-кәсіби біліктері мен дағдылары қалыптасқан бәсекеге қабілетті маман даярлауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқытудың тиімділігін айтарлықтай жақсартып алады. Бұл білімалушыларға алған білімдері мен дағдыларының маңыздылығы мен практикалық мәнділігін бағалауға көмектесетін оқу материалының мазмұнын таңдауға көмектеседі. Тәжірибеге бағдарланған оқыту студенттердің өмірлік тәжірибесіне негізделіп, құзыреттілік тұрғыда жаңа тәжірибе белсенді түрде қалыптасады. Бұл тәжірибе студенттердің дамуына негіз болады. Демек, болашақ кәсіби маманның бәсекеге қабілетті тамаша үлгісі қалыптасады.

Осылайша, ЖОО-мен мектепке дейінгі ұйым арасындағы өзара байланыс пен ынтымақтастық нәтижесінде болашақ тәрбиеші-педагогтерді кәсіптік білім беру деңгейінде (бакалавриат және магистратура) кешенді оқытуға және оларды инновациялық қызметке белсенді тартуға мүмкіндік алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» туралы Заңы 27.07.2007 (өзгерістер мен толықтырылудан кейін 21.02.2019 ж.). – [Электронный ресурс]: URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000487>
- Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (ҚР Үкіметінің қаулысы). – Астана, 28.03.2023 <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
3. Скоткин М.Н. Совершенствование процесса обучения. – М., 1971 - С.135
4. Бөрібекова Ф., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. Оқулық. – Алматы: ҚР Жоғары оқу орындарының қауымдастығы, 2014
5. Захарова, Л.М. Профессионально-ориентированная направленность подготовки будущих воспитателей дошкольных организаций [Текст] / Л.М. Захарова, М.М. Силакова // Научное мнение, 2015. – №1 – С. 26-32.
6. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы (ҚР Ғылым және жоғары білім министрінің 20.07.2022 №2 [URL: http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz)
7. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқыту. (Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 30 тамыздағы №348 бұйрығы) http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/PRIKAZY/GOS_DVO_030822_348_kaz.pdf

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАМАНДЫҚҚА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕКТЕП ПЕН ЖОО ӨЗАРА ӘРЕКЕТТЕСТІГІ

Б.А. Тургунбаева - п.ғ.д, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан республикасы, Алматы қ.

Е.Б. Дүйсенбек - Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің аға оқытушысы,
Қазақстан республикасы, Тараз қаласы

У.Н. Аширбаева - Төле би атындағы №8 гимназия директорының
ғылыми – әдістемелік ісі жөніндегі орынбасары
Қазақстан республикасы, Тараз қаласы

Аңдатпа. Тәуелсіз елге қажетті қай саланың болмасын білікті маманын даярлау мәселесі орта мектеп қабырғасынан бастау алғанда нәтижелі болатындығы белгілі. Сондықтан оқушыларға кәсіби бағдар беру жұмыстары мектеп қабырғасынан басталып, оған ЖОО тікелей қатысуы педагогикадағы өзекті мәселе қатарына жатады. Бұл мақалада оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын, бұл мамандыққа деген оң көзқарасын қалыптастырудағы мектеп пен ЖОО өзара әрекеттестігі сөз етіліп, бірлесе атқарылатын жұмыстардың бағыт - бағдары қарастырылады.

Түйін сөздер: өзара әрекеттестік, кәсіби бағдар, қызығушылық

Аннотация. Известно, что вопрос подготовки квалифицированного специалиста любой отрасли, необходимой для независимой страны, будет результативным, если начать со школьной скамьи. Поэтому профориентационная работа учащихся начинается со стен школы, и непосредственное участие в ней вуза является одним из актуальных вопросов педагогики. В данной статье рассматривается взаимодействие школы и вуза в формировании интереса учащихся к педагогической профессии, позитивного отношения к данной специальности, рассматриваются направления совместной работы.

Ключевые слова: взаимодействие, профессиональная ориентация, интерес

Annotation. It is well known that the issue of training a qualified specialist in any industry necessary for an independent country will be effective if you start at school. Therefore, the career guidance work of students begins with the walls of the school, and the direct participation of the university in it is one of the urgent issues of pedagogy. This article examines the interaction of schools and universities in the formation of students' interest in the teaching profession, a positive attitude towards this specialty, and the areas of joint work.

Keywords: interaction, professional orientation, interest

Кіріспе. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Оны шешу әр адам үшін де, қоғам мен мемлекет үшін де маңызды. Саналы кәсіби таңдауды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды қалыптастыруда жетекші рөл жалпы білім беретін мектепке беріледі. Осыған байланысты мектеп жастарды жеке басының ерекшеліктерін және еңбек нарығындағы әлеуметтік-экономикалық жағдайды ескере отырып, мамандық таңдауға дайындауға, оқушыларға кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесуге бағытталған ғылыми негізделген іс-шаралар жүйесін іске асыруы керек. Бұл жұмыс мектептің серіктес мекемелермен бірлестікте жүргізу жақсы нәтиже береді.

Негізгі бөлім. 2019 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының білім беру мен ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында мұғалім мамандығының жоғары мәртебесін қамтамасыз ету, педагогикалық білімді жаңғырту басты міндеттердің бірі ретінде атап көрсетілді. Бағдарламада жыл сайын оқу орындарын бітірушілер артып отырғанына қарамастан, педагогикалық мамандарға деген қажеттіліктің әлі де жоғары екендігі келтіріледі [1].

Мақаланың мақсаты: мектеп оқушыларын педагогикалық мамандыққа бағыттаудағы мектеп пен жоғары оқу орынының бірлескен жұмыстарының бағыттарын айқындап, тәжірибеге тоқталу болып табылады.

Біздің мақаламызда бұл бағыттағы жұмыс мектеп пен жоғары оқу орындарының аясында өзара әрекеттестік ретінде қарастырылады. Өйткені мамандыққа деген қызығушылықты қалыптастыру жеке адамның ғана емес бірнеше адамның, тұтастай ұжымның атқаратын жұмысы деп білеміз. Олай болса мақаладағы негізгі **«өзара әрекеттестік»** деген түйінді сөздің мәнін ашамыз.

Физика ғылымында «байланыс», «өзара әрекеттесу» және «қозғалыс» материяның негізгі атрибуттары болып саналады. «Кулон заңы» деп аталатын бұл жаңалықта дененің барлық қасиеттері өзара әрекеттесуден шығады және олардың құрылымдық байланыстарының нәтижесі екендігі дәлелденеді. Сондықтан өзара әрекеттесу деген уақыт пен кеңістік шеңберінде бір объектіге [2].

Психологияда өзара әрекеттестік «әрекет теориясы» тұрғысынан қарастырылады. Б.Ф. Ломовтың пікірінше мұндай қарым-қатынас - серіктестердің бір-бірімен өзара әрекеті ретінде түсіндіріледі. Ғалым үшін қарым-қатынастың өзі өзара әрекеттесу болып табылады [3].

Педагогикалық өзара әрекеттесу барлық үрдістердің тетігі болып табылады да, білім беру кеңістігінде орын алады және тұлғааралық қарым-қатынастағы өзара түсіністік. Өзара әрекеттесу-адамдардың бір-біріне өзара әсер етуі, өзара ортақ міндеттердің, мүдделердің, бірлескен қызметтің шарттылығы және бір мақсатқа бағытталған реакциялар.

Сонымен **«өзара әрекеттесу»** - күрделі құбылыс, ол дамуды қамтамасыз етеді. Өзара әрекеттесу педагогикалық жүйедегі екі немесе бірнеше құраушылардың келісімді түрде байланыса отырып бір мақсатқа бағытталуы, оны бірлесе шешуде тұтас жүйеніске қосуы деп түсінеміз. Өзара әрекеттесуші үрдістердің бұл жағдайда тепе-тең белсенділік танытуы істі нәтижелі етеді. Біздің жағдайымыздығы өзара әрекеттіктің нақты сипаты бар. Ол оқушыларды педагогикалық мамандыққа бағыттауды табысты жүзеге асыру. Бұл әрекет белгілі бір уақытта, нақты кеңістікте, арнайы мазмұндар мен формаларда орындалады. Өзара әрекеттестік – бірлескен мақсаттар мен нәтижелерге қол жеткізу, маңызды мәселелер мен міндеттерді шешу үшін үйлестірілген әрекет, ынтымақтастық деген тұжырым жасалады.

Біз қарастырып отырған ЖОО мен мектептің өзара әрекеттестігі кәсіби бағдар беру аясында аса маңызды. Мектеп пен жоғарғы оқу орнының өзара әрекеттестігі негізінде, бірге жүргізген мониторингінің нәтижелері бойынша бейіндік сыныптардың түлектері жоғары мектепте оқу жағдайларына жылдам бейімделеді. Көптеген түлектер ғылыми іс әрекетпен мақсатты айналысады, бұл түлектердің кәсіби тұрғыдан өзін-өзі табу деңгейін жоғарылатады, мамандық таңдауда қателіктерге ұрындырмайды. Біздің пікірімізше, мектеп пен жоғарғы оқу орнының өзара әрекеттестігі орта және жоғары білім берудің үздіксіздігі мен сабақтастығын қамтамасыз етеді, оқушының білімдік деңгейін көтереді және оның жеке тұлға ретінде даму диапазонын кеңейтеді.

Біз көтеріп отырған мәселе оқушылардың педагогикалық мамандыққа деген қызығушылықтарын қалыптастыруға бағытталған бірлескен өзара әрекет. Қазіргі философиялық сөздік қызығушылықты «жеке адамдардың, әлеуметтік қауымдастықтардың мінез-құлқын анықтайтын іс-әрекеттерінің себептері» ретінде түсіндіреді [4].

Л.С. Выготский қызығушылық - бұл мінез-құлықтың табиғи қозғаушы күші, инстинктивті тілектің адал көрінісі екендігін атап өтеді. Оқушыға қатысты тоқтала келе, ол баланың органикалық қажеттіліктеріне сәйкес келетін белсенділігі деп көрсетеді[5].

Педагогикалық мамандыққа деген қызығушылықты қалыптастыру бойынша мектептер мен жоғары оқу орындарының бірлескен жұмысы болашақ педагогтарды даярлаудың жалпы жүйесінің маңызды аспектісі болып табылады. Мұндай кооперация орта білім деңгейі мен жоғары білім арасында берік байланыс орнатуға мүмкіндік береді, бұл мамандарды даярлау сапасын жақсартуға ықпал етеді. Бірлескен әрекеттің осындай формасының бірнеше негізгі аспектілері:

1. Кәсіптік бағдар беру бағдарламалары. Бұл бағыттағы жұмыстар педагог болу неі білдіретінін, мұғалімдіктің қоғамдық мәнін жақсы түсінуге көмектеседі. Жоғары оқу орындары педагогикалық мамандықтардың студенттері өз тәжірибелерімен және білімдерімен бөлісетін мектептерде ашық сабақтар, семинарлар мен шеберлік сыныптарын өткізе алады. Бұл мектеп оқушыларын шабыттандырып қана қоймай, оларға кәсіби қызметтің нақты мысалдарын көруге мүмкіндік береді.

2. Көшпелі тәжірибелер мен тағылымдамалар Жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттері үшін мектептерде тағылымдамалар ұйымдастыру болашақ педагогтарға балалармен жұмыс істеудің практикалық тәжірибесін алуға көмектеседі. Бұл оқушыларға мамандықтың ерекшелігін жақсы түсінуге мүмкіндік береді, ал мектептер жаңа идеялар енгізуге дайын жас мамандармен өзара әрекеттесуді қамтамасыз етеді.

3. Бірлескен жобалар Бірлескен білім беру жобаларын, конкурстарды, фестивальдар мен олимпиадаларды әзірлеу және іске асыру оқушылардың назарын педагогикалық мамандыққа аударуға көмектеседі. Бұл іс-шаралар оқу процесіне қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етеді және мұғалімдердің алдында ашылатын мүмкіндіктерді көрсетеді. Мектеп бітірушілеріне арналған ЖОО өткізетін пән олимпиадаларын, халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференцияларды, Ашық есік күндерін, университет кафедраларына экскурсияларды ерекше атап өтуге болады. Жоғары сыныптарда оқитын білім алушылардың ата-аналары, педагогтар мен оқу-тәрбие жұмысы жөніндегі кураторлар үшін кәсіп, ЖОО, мамандық таңдауда көмек көрсету бойынша жиналыстар жүргізіледі.

4. Оқыту ресурстары мен әдістерімен алмасу Жоғары оқу орындары инновациялық білім беру әдістері мен ресурстарын мектеп мұғалімдерімен бөлісе алады, бұл оқыту сапасын жақсартады және оқушыларға жаңа тәсілдермен танысуға мүмкіндік береді. Мұғалімдердің кері байланысы жоғары оқу орындарына білім беру бағдарламаларын түзетуге көмектеседі, бұл оларды өзекті етеді.

5. Ата-аналармен жұмыс. Ата-аналарды педагогикалық кәсіптің маңыздылығы және жоғары оқу орындарында кәсіптік даярлау мүмкіндігі туралы хабардар ету де маңызды рөл атқарады. Жоғары оқу орындары мен мектептер педагогикалық мансаптың артықшылықтары талқыланатын ақпараттық кездесулер мен ата-аналар жиналыстарын бірлесіп өткізе алады.

6. Кәсіптің оң имиджі қалыптастыру Мектептерде жұмыс істейтін түлектердің табысты әңгімелері арқылы педагогикалық мамандықтың оң имиджін қалыптастыру аса маңызды. Білім беру мекемелері арасындағы серіктестік түлектермен кездесулер ұйымдастыруды қамтуы мүмкін, олар өз тәжірибелері мен мансаптық жолдары туралы әңгімелейді.

7. Зерттеу және талдау Бірлескен зерттеулер мен білім беру жүйесінің қажеттіліктерін талдау педагогикалық мамандықтарды дамытудың өзекті мәселелері мен перспективаларын анықтауға көмектеседі, бұл мамандыққа деген қызығушылықты мақсатты түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу әдістері. Оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастыруда өз тәжірибемізге қолданылған төмендегі әдістерге сипаттама бере кетуді жөн көрдік.

Кәсіби ағартушылық мұғалімдік мамандықтар жайлы ақпараттар беру, насихат жүргізу. Олар арқылы оқушыларда мамандықтың артықшылықтары мен ерекшеліктері жайлы түсініктер қалыптасады, қызығушылықтар пайда болады.

Университеттің педагогикалық мамандықтар факультетіне экскурсиялар жасау, ЖОО бірлесіп «ашық есік» күндерін өткізу де мұғалімдік мамандықты таңдауға көмегін тигізеді.

Кәсіп алды диагностика оқушылардың мұғалімдік мамандыққа қажетті қабілеттерін, қызығушылықтарын, бейімділіктері мен икемділіктерін, құндылық бағдарларын айқындауға бағытталады. Мұндай диагностика сауалнама, сұқбат, бақылау, әңгімелесу әдістері арқылы жүргізіледі.

Кеңес беру (жеке және топта) бұл жұмыс жоғары оқу орындары оқытушыларының көмегімен баланың психологиялық, физиологиялық ерекшеліктеріне сай мамандық таңдауына ықпал ету мақсатында жүргізіледі. Дұрыс таңдалмаған мамандық адамның өміріне қасырет әкеледі. Одан жеке адаммен бірге қоғам да зардап шегеді.

Кәсіби тәрбие мектеп оқушыларының алдында жауапкершілік, парыз, кәсіби ар ождан сияқты сапаларын қалыптастыру мақсатында ұйымдастырылады

Психологиялық қолдау әдістері өмірге деген сенімділік, позитивті көңіл орнығуына ықпал етіп, психологиялық абыржушылықты төмендетеді.

Бүгінгі күні мектептер жақсы мұғалімдерге мұқтаж. Сол қажеттілікті өтеу үшін ЖОО бірлесе отырып, мектептерде педагогикалық сыныптар ашу тәжірибесін ендірудің мәні зор деген болар едік. Ондай тәжірибелер шет елдерде бар.

Педагогикалық сыныптарды 10-11 сынып оқушыларынан құрылып, бейіндік мектептердің бағдарламалары аясында жүргізуге болады. Мақсаты: оқушыларға психология мен педагогиканың негіздерін оқыту, тұлғалық қасиеттерді зерттеудің практикалық дағдыларын қалыптастыру, әртүрлі педагогикалық жағдаяттарды шешуге баулу, қарым - қатынасқа бейімделу тетіктерін меңгерту, көрнекті педагогтар жайлы түсініктер қалыптастыру.

Педагогикалық сыныпта оқу ақысыз болуға тиіс. Бейіндік мектептерде бітірушілерге мектепке дейінгі ұйымдарда кіші тәрбиеші болып жұмыс жасауға болатындығы жайлы құжат беру қарастырылуы қажет. Педагогикалық сыныпқа оқушылар жеке өтініштері негізінде қабылданады, толық курсын аяқтап, емтиханды жақсы тапсырғандар жоғары педагогикалық оқу орындарына түсуге мүмкіндік алуы қарастырылады. Бұл ретте Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университетінде еліміздің мектептерінде қолдануға болатын игі бастама көтеріліп, жұмыстар жүріп жатқаны мәлім.

Сонымен қатар, ЖОО профессорлық оқытушылық құрамның **мектептерге ғылыми әдістемелік көмек көрсету** мәселесі де мектеп оқушыларының педагогикалық мамандықты таңдауына ықпал ететін оң тәжірибе. Мектеп ұжымның педагогикалық қызметіне әдістемелік тұрғыдан қолдау көрсету – мектеп пен университеттің өзара әрекеттестік орнатудың басым бағыты. Бұл жағдайда мектептің ғылыми-зерттеу қызметіне мұғалімдер мен оқушыларды барынша кеңінен қатыстыру үшін жағдай жасалады. Ғылыми тұжырымдалған оқу бағдарламалары іс жүзінде орындалып, инновациялық технологияларды енгізу бойынша әдістемелік құралдар жариялауға дайындалады, семинарлық сабақтар жүргізіледі. Біздің пікірімізше, мектеп пен жоғарғы оқу орнының бұл бағыттағы өзара әрекеттестігі орта және жоғары білім берудің үздіксіздігі мен сабақтастығын қамтамасыз етеді, оқушының білімдік деңгейін көтереді және оның жеке тұлға ретінде даму диапазонын кеңейтеді.

Білімді маман даярлау үшін толыққанды адам, жеке тұлға қалыптастыру - күрделі де келелі іс. Оқушылар бойына педагогикалық мамандыққа бағыттылықты сіңіру - көп уақытты, мерзімді қажет ететін үрдіс. Жоғары оқу орындарында педагогикалық үрдісті мектеп бітірушілердің бойындағы ізгі қасиеттерді ескере отырып, ұйымдастырған жағдайда ғана жұмыстың нәтижесі жоғары деңгейде көрінеді. Осылайша жоғарғы оқу орны мен мектептің өзара әрекеттестігі негізінде оқушыларға мамандық таңдауға, кәсіби бағдар беруге үлкен септігін тигізеді.

Қорыта келе, педагогикалық мамандыққа деген қызығушылықты қалыптастыру бойынша мектептер мен жоғары оқу орындарының бірлескен жұмысы жоғары білікті мамандарды даярлаудың қажетті шарты болып табылады. Білім берудің осы деңгейлері арасындағы тиімді кооперация педагогтарды даярлау сапасын арттырып қана қоймай, жастар арасында мұғалім мамандығына деген құрмет пен қызығушылықты қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл, өз кезегінде, білім беру саласында дарынды адамдарды ұстап қалуға және елдегі білім беру қызметтерінің деңгейін арттыруға ықпал ететін болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасының білім беру мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 2019 жыл. 27 желтоқсан*
2. *Искаков Б.А. «Физика» пәнінен терминологиялық сөздік / Б.А. Искаков, Б.Н. Құлжанова. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 43 б.*
3. *Ломов, Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов; Российская академия наук. Ин-т психологии. – М.: Наука, 1999. – 349 с.*
4. *Философиялық сөздік [бас ред. Р. Н. Нұрғалиев]... – Алматы. : Қазақ энциклопедиясы, 1996. – 525 б.*
5. *Выготский Л.С. Лекции по психологии.-Издательство: Питер – 2021г.*

THE CONCEPT "BOARDWORK PRESENTATION TECHNIQUE" AND ITS CAPABILITIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

G.Zh. Aripzhan, master-senior teacher of International University of tourism and hospitality, Turkestan, Kazakhstan

Abstract. PowerPoint presentations are increasingly being utilized as teaching tools in Kazakh schools, offering a multimedia approach to education. These presentations combine dynamic visuals, sound, and images to capture attention and enhance learning. A presentation typically consists of a series of slides, each incorporating text, graphics, videos, animations, and other multimedia elements. They serve as valuable resources for both students and teachers, allowing for the visual demonstration of complex materials such as experimental videos, architectural drawings, temperature data, and event chronologies. The integration of these tools helps facilitate a more engaging and interactive educational experience. The present article is devoted to investigate the capabilities of boardwork presentation technique in teaching a foreign language at secondary schools.

Keywords: boardwork presentation technique, valuable resource, multimedia approach, education, a teaching tool.

Power Point presentations teaching tools (a set of visual, audio and other means of displaying information integrated in an interactive software environment) are increasingly being introduced into the educational process of Kazakh schools, among which multimedia presentations occupy an important place. And what does the concept of "presentation" mean?

Presentations are a way of presenting information using computer programs that combines dynamics, sound and image, i.e. those factors that hold attention for the longest time. A presentation is a set of successive slide pages, on each of which you can place any - text, drawings, diagrams, video and audio fragments, animation, 3D graphics, using various design elements.

Power Point presentations are used so that the speaker (student or teacher) can visually demonstrate additional materials to his message on a large screen or monitor: video recordings of physical and chemical experiments, field survey images, drawings of buildings and structures, calendar schedules of temperature measurements, a chronology of events supported by the main dates. These materials can also be supplemented with appropriate sound recordings.

Based on the analysis of the studies of Denisova Zh.A., and Denisova M.K., the following definition of boardwork presentation as a methodological technique can be presented. "Boardwork presentation of foreign language material is a way of presenting language information creatively processed by the teacher, adapted for a certain age of students in the form of a logically completed selection of slides on a certain lexical and grammatical topic or with the development of speech skills" [1].

The PowerPoint program that enable preparing boardwork presentation and its product have a number of properties that distinguish them from traditional means of presenting visibility. These include interactivity, multimedia, complexity of information presentation, discreteness, software compatibility and availability of technical tools [2].

For the teacher, the ease of using the Power Point program is of particular importance. A variety of information objects: texts, lexical and grammatical material, visual clarity, can be most effectively presented due to the various possibilities of controlling the progress of the slide show [3].

Denisova Zh.A., Denisov M.K. believe that boardwork presentation technique should meet certain requirements: readability, neutral color scheme of the slide background, simple template structure, justified use of animation effects and sound effects, the location of no more than five elements on the slide, the maximum size of photos 500b, the smallest font size that the audience can see [1].

This form of teaching allows teachers to present the material as a system of bright reference images filled with exhaustive structured information in algorithmic order. The purpose of such presentation of educational information, first of all, is to form a system of imaginative thinking among schoolchildren.

Boardwork presentation technique refers to the effective classroom use of the traditional blackboard, its modern version, the whiteboard or an Interactive whiteboard. In this context, it also includes the **flipchart** and **transparencies** for the overhead projector, and now with the increasing presence of IT in the classroom, PowerPoint presentations and the like [4]. That is, boardwork presentation technique is the use of blackboards, whiteboards or interactive whiteboards to present educational power point presentations by applying flipcharts and overhead projectors. Firstly, let's define the origin of powerpoint presentation.

The idea of PowerPoint came from Bob Gaskins, a student at the University of Berkeley, who decided that the age of graphic interactive materials was coming. In 1984, Gaskins joined Forethought and hired developer Dennis Austin. Bob and Dennis joined forces and created the Presenter program. Dennis created the original version of the program with Tom Rudkin. Later, Bob decided to change the name to PowerPoint, which became the name of the final product [5].

Powerpoint presentations are a way of presenting information using computer programs that combines dynamics, sound and image, i.e. those factors that hold attention for the longest time. A presentation is a set of successive slide pages, on each of which you can place any - text, drawings, diagrams, video and audio fragments, animation, 3D graphics, using various design elements.

The use of presentations in the educational process makes it possible to intensify the assimilation of educational material by students and conduct classes at a qualitatively new level, using instead of a classroom blackboard projection of slide films from a computer screen to a large wall screen. From now, Powerpoint presentations can be considered as boardwork presentation since they are generally presented with the help of boards.

Boardwork presentation technique allows teachers to present the material as a system of bright reference images filled with exhaustive structured information in algorithmic order. The purpose of such presentation of educational information, first of all, is to form a system of imaginative thinking among schoolchildren.

Boardwork presentation technique is used so that the speaker (student or teacher) can visually demonstrate additional materials to his message on a large screen or monitor: video recordings of physical and chemical experiments, field survey images, drawings of buildings and structures, calendar schedules of temperature measurements, a chronology of events supported by the main dates. These materials can also be supplemented with appropriate sound recordings.

Every teacher knows how information is memorized: if information is perceived only by hearing, 20% of its volume is absorbed; if only with the help of vision, 30% of the material is remembered. With a combined combination of the "inclusion" of the auditory and visual channels of information, the student is able to assimilate up to 60% of the information. And the use of multimedia allows you to combine text, sound, graphic image, video and also animation (animation) beloved by children. Thus, the use of multimedia significantly contributes to the assimilation of educational information by each student.

The effectiveness of the impact of educational material on students largely depends on the degree and level of illustrativeness of the material. The visual richness of the educational material makes it vivid, convincing and contributes to the intensification of the process of its assimilation. Boardwork presentation technique capabilities are illustrated below in Figure 1.

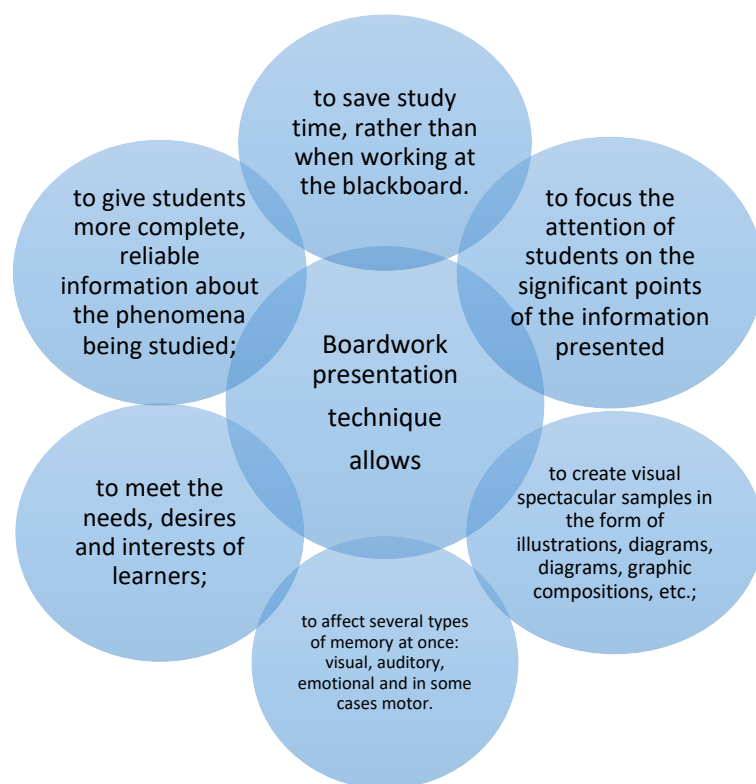

Figure 1. Boardwork presentation technique capabilities

With the help of boardwork presentation technique, many didactic and educational tasks are effectively solved. Especially:

- when studying new material, presenting new information;
- when consolidating what has been passed, working out educational skills and abilities;
- with repetition, practical application of the acquired knowledge, skills;
- when generalizing, systematizing knowledge.

One of the important advantages of the boardwork presentation technique is the facilitation of the teacher's work and the ordering and preservation of visual material necessary for a particular lesson. Teachers accumulate drawings, diagrams, audio and video recordings (which also need equipment to reproduce them). All this requires constant updating and regular systematization. A boardwork presentation technique helps teachers organize all the material and build it, following the logic of the presentation and store it in one file. The safety of visual materials and the possibility of their correction is also an important point for the teacher. The teacher can fit his achievements on a CD and continue working with the existing visibility and place new materials on it. Up to 700 megabytes of information can be placed on one CD (depending on the type of disc), i.e. about one hour of high-quality video, or 12-48 hours (depending on the quality) of audio information, or about 5,000 full-screen illustrations, or text information the size of a bookshelf. The shelf life of modern CDs is quite long.

For the development of cognitive abilities of learners, great importance should be given to the objects of real reality. Therefore, it is necessary to create a bank of images, animations and video fragments. The thematic principle of building an image bank should be dictated by usability. Each topic contains many subtopics, as a result, it would be logical to collect material on each of them in separate folders. This approach makes it much easier to find the right material and reduces the time to search for the right information, allowing the teacher to devote more time to the methodological side of the lesson.

In parallel with the accumulation of material, the second stage of work can be carried out – the creation of educational presentations in the Power Point format.

The systematic use of an innovative technology, in particular boardwork presentation technique, in the classroom contributes to improve the quality of the use of visibility in the classroom, increase the productivity of the lesson; implementation of interdisciplinary connections; logization and structuring of educational material, which significantly increases the level of knowledge of students; changing the attitude of schoolchildren to the computer: they begin to perceive it not as a modern toy, but as a universal tool for effective work in any field of human activity.

As practice shows, having elementary computer literacy, a teacher is able to create original educational materials that captivate, motivate and target students for successful results. The Power Point program has already established itself as an effective means of preparing and demonstrating boardwork presentations not only in the field of business, but also in education. The advantage of the boardwork presentation technique is illustrated in Table 1.

Table 1. Advantage of boardwork presentation technique

The advantage of boardwork presentation technique						
1	2	3	4	5	6	7
the combination of a variety of text audio and video visual;	the possibility of using the presentation as an interactive, multimedia whiteboard, which allows you to more clearly semanticize new lexical and grammatical (and possibly phonetic) material, as well as to provide support for teaching all types of speech activity;	the possibility of using individual slides as handouts (supports, tables, diagrams, graphs, diagrams, collages, etc.);	the ability to manage students' attention through animation effects and hyperlinks;	activating the attention of the whole class;	supporting the cognitive interest of students, strengthening the motivation of learning, as well as the effectiveness of perception and memorization of new educational material;	the formation of computer multimedia competence, both of the teacher and the student, and the development of their creative abilities in the organization of educational work.

Often in the lesson there is a need for a combined set of different types of visual aids. The Power Point program and its product (presentation) have a number of properties that distinguish them from traditional means of presenting visibility. These include:

- Interactivity - the ability to change and react to user actions in a certain way, which allows him to determine the order and volume of information presented, as well as make the necessary changes to the same presentation;
- Multimedia - the use of a set of effects to represent information (text, sound, graphics, animation, video) by one technical means;
- The complexity of the presentation of information - the ability to control the presentation in different modes (linearly, with animation effects, using hyperlinks);
- Discreteness - semantic completeness of one slide or a group of slides (he/they must represent a meaningfully completed fragment of the presentation);
- Software compatibility - the ability to use objects from other programs, for example from MS Office applications;
- Availability of technical tools - the user has basic computer skills, in particular with the MS Office software package.

It should be emphasized that when preparing boardwork presentations, a teacher striving to achieve a successful result of his work pays attention not only to the traditional requirements for clarity, but also to the specific requirements given in the table.

Educational presentations differ by types of speech activity (when teaching reading, listening, speaking or writing); by sides of speech (when teaching the lexical, grammatical or phonetic side of speech); by types of supports (meaningful, semantic, verbal, illustrative).

The use of boardwork presentation technique to activate cognitive activity in English lessons can occur at various stages and types of lessons. For example, when getting acquainted with new grammatical material, electronic accompaniment can be created in the form of a presentation, which will reflect the basic concepts, an algorithm for applying a grammatical rule, or material for observations and comparisons can be offered, tasks are given that prepare for the independent formulation of rules, examples and diagrams are given.

During the training of new grammatical material, exercises are presented, during which students develop the skills of detecting, searching and solving and resolving grammatical problems. It is in the training mode that the principle of individualization of training is implemented especially effectively.

In the lessons of application and consolidation, this can be informational support of the subject in the form of a presentation, with the help of which the student will be able not only to apply his knowledge in the process of practical activity, but also to see his result.

A feature of the educational process using boardwork presentation technique of learning is the algorithmization of independent activity of students, which contributes to the activation of the educational process, a large degree of interactivity - the presence of operational feedback. On the basis of this, individualization and differentiation of the educational process is possible. It is advisable to use this when studying grammatical rules. Advanced-level students go out on independent creative activities (creating memos, projects), while others can consolidate the necessary minimum with the help of presentations.

Thus, the use of boardwork presentation technique in a grammar lesson is possible when studying almost any topic and at any stage of the lesson: during the introduction of grammatical material, during training, as well as during the lessons of applying and fixing the material. With the right arrangement, successful color design, the use of diagrams and tables, voice accompaniment, the material will be perceived easier and faster by schoolchildren. On the basis of test programs and the provision of reference and information support, it is more interesting to monitor the level of formation of grammatical skills.

It is advisable to use boardwork presentations at the stage of training in the use of, for example, prepositions or articles, which increases the level of training of students and the quality of subsequent tests on these topics.

An effective method of memorizing rules in practice is the so-called grammar simulators on certain topics. Each slide of such a simulator contains one task with multiple choice of answers, one of which is correct. By hovering the mouse cursor over the selected answer option, the student has the opportunity not only to verify the correctness of his choice, but also to get a schematic explanation in case of an incorrect answer. The constant use of the simulator not only in the classroom, but also at home allows students to bring the skills of applying a particular rule to automatism in a relatively short period of time.

References

1. Denisova Zh.A., Denisov M.K. *Multimedia presentation of language material as a methodological technique // Foreign languages at school, No. 3, 2008. pp. 20-27.*
2. Novikova N. M. *The use of ICT in English lessons to increase students' motivation // The first of September, No. 25, 2008.*
3. *Modern theories and methods of teaching foreign languages. M., 2004. p.320*
4. *What is boardwork? <https://teflpedia.com/Boardwork>*
5. *What is presentation? <https://nsportal.ru/vu/lections/2014/12/chto-takoe-powerpoint>*

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ТӘРБИЕШІЛЕРДІҢ ЗАТТЫҚ-ДАМУШЫ ОРТАНЫ ТИІМДІ ҚҰРУ АРҚЫЛЫ ОЙЫН ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Р. Е. Каримова - Абай атындағы ҚазҰПУ аға оқытушысы, докторант
А.А. Алимбекова - Абай атындағы ҚазҰПУ философия докторы (PhD), қауымд. проф. м.а.,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Андатпа. Мақалада болашақ педагог-тәрбиешілердің заттық-дамушы ортаны тиімді құру арқылы ойын іс-әрекетін ұйымдастырудағы рөлі туралы мәселелер қарастырылады, мектепке дейінгі ұйым заттық-дамушы ойын ортасын бағалаудың нәтижелері және педагог-тәрбиешілердің нақты теориялық білімін нақтылау мақсатында, тиімді ойын ортасын құруға олардың дайындығын анықтау туралы педагог-тәрбиешілермен сауалнама нәтижелері көрсетілген, әрбір-педагог - тәрбиешінің қойылған проблемаға, оның позициясына қатынасы, шынайы қиындықтары анықталған, зерттеудің қойылған проблемасы бойынша педагогтерге ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: педагог-тәрбиеші, мектеп жасына дейінгі балалар, заттық-дамушы орта, ойын.

Abstract. The article addresses the role of future teacher-educators in organizing play activities through the effective creation of a material-developmental environment. It presents the results of evaluating the material-developmental play environment in preschool organizations and surveys conducted to assess the readiness of teacher-educators to create an effective play environment. The findings clarify the theoretical knowledge of teacher-educators, their attitudes toward the issue, and the challenges they face. Additionally, the article identifies the relationship between each teacher-educator's position on the issue and the difficulties encountered. Recommendations for educators based on the identified challenges are provided, contributing to the development of more effective strategies for organizing play activities in preschool settings.

Keywords: teacher-educator, preschool children, material-developmental environment, play.

Қоғамдық дамудың қазіргі заманғы процестері білім берудің басымдылықтарының өзгеруін негіздейді. Баланың тұлғасын дамытуға және оның әлеуметтік бейімделуіне ықпал ететін жағдайларды құруға бағытталған оқыту мен тәрбиенің жаңа жолдарын іздеудің маңыздылығы барынша артып келеді. Қазіргі заманғы талаптар, «Білім туралы» ҚР Заңын және заттық және тұлғалық нәтижелерге жетуді көздейтін білім берудің жаңа мақсаттарының анықталуымен мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын ендіру, педагогикалық қауымдастыққа саналы түрде білім беру-тәрбие процестерін ұйымдастырудағы тұғырларды қайта қарастыруды ұсынады [1].

ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында «МТО-ның МЖС білім беру саласындағы міндеттері қазіргі уақытта өзіне қызықты іс-әрекеті түрлерін өздігінен таңдай алатын қолжетімді заттық-кеңістік ортаны ұйымдастыру арқылы іске асырылуға тиіс», - деп нақты көрсетілген [2].

Осы талаптарды сақтау болашақ педагог-тәрбиешілерге мектеп жасына дейінгі баланың жеке басына бағытталған, балаға жақын оқиғаларды бейнелейтін заманауи кеңістік құруға мүмкіндік береді, оның жеке жетістіктерін және оның жеке басына деген құрметін көрсетеді, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі баланы оған өз бетінше өзгерістер енгізуге шақыра алады. Баламен өзара әрекеттесу арқылы құрылған кеңістік ұйымдастырылған іс-әрекет пен балалар бастамасының көрінісі үшін оңтайлы алаңға айналады.

Мектеп жасына дейінгі баламен ынтымақтастықта заттық дамушы ортаны жобалау болашақ педагог-тәрбиешінің кәсіби шығармашылығы мен импровизациясынсыз мүмкін емес. Топтың заттық дамушы ортасын ұйымдастыру барысында болашақ педагог-тәрбиеші кеңістікті безендіруге, интерьер бөлшектерін жасауға, қоршаған орта сәулетін жобалауға қажетті арнайы дағдылар мен

біліктерді қолдана отырып, өзінің шығармашылық әлеуетін жүзеге асырады [3]. Заттық-дамытушы ортаны құру бойынша жұмыс істей отырып, қазіргі болашақ педагог-тәрбиеші тәрбиелік және эстетикалық міндеттерді қатар шешеді, өйткені заттық дамытушы орта балалардың бастамасы мен танымдық қызығушылығын көрсетуге ықпал етуі керек, сонымен қатар балалардың қазіргі қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне негізделген өзіндік стилі болуы керек.

Заттық-дамытушы ортаны құруда мектеп жасына дейінгі баланың іс-әрекетінің басым түрі ретінде ойын алынады, оның барысында бала тұлға ретінде дамиды. Мектеп жасына дейінгі балалардың әрі қарай әлеуметтік бейімделуінің табысты болуы, баланың ойынында қалыптасатын психиканың қырларына тұтастай байланысты болады. Сондықтан, соңғы уақытта мектепке дейінгі білім беру жүйесіне қазіргі заманғы ойын технологияларын ендіру мәселесі өзекті мәселеге айналып отыр.

Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік дамуы, баланың өмір сүретін қоғамның құндылықтарын, дәстүрлерін, мәдениетін меңгеретін процесті қамтиды. Бала ойын әрекеттері, ойыншықтар және заттардың көмегімен ересектердің шынайы өміріндегі жағдаяттарды өзіне түсінікті формада - ойын түрінде қайта құрады. Ойын бала үшін – бұл ересектер әлемін, оның өзара қатынастарын модельдеу, қарым-қатынас тәжірибесін және жаңа білімді меңгеру тәсілі. Осы жағдайда бала адамзат іс-әрекетінің және әлеуметтік қатынастардың мәнін игере отырып, оларға біртіндеп бағдарлана бастайды, ересектер әлеміне қатысты өзінің орнын, ондағы алатын өзінің орнын түсінеді, өзін-өзі, өзінің мүмкіндіктерін саналы түсінеді [4, 374 б].

Л.А. Венгер ойынның балалардың өзгеше қабілеттерін: қиялдағы жағдаятта әрекет ету қабілетін, ережелер бойынша әрекет ету қабілетін қалыптастыруды қамтамасыз етудің өзіндік шарты ретінде атап көрсетеді. Яғни, бұл қабілеттердің барлығы ойын барысында, оның өзіндік түрінде қалыптасады.

Сондықтан, педагог-тәрбиешілердің міндеттерінің бірі – балаға өз бетімен ойнауды, өзін құрдастар мен ересектер әлемінде еркін сезінуді, ойынның көмегімен ересектердің әлеуметтік қатынастар әлемін тану және ондағы өзінің алатын орнын саналы түсіну мүмкіндігін үйрету.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойынын өзіндік форма ретінде қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі, оның әлеуметтік тәжірибесінің қайнар көзі ретінде қоршаған ортаға заттық-дамытушы ойын ортасы алынады, оған көп жағдайда ойынның сипаты және баланың эмоционалды күйі байланысты болады. Мектепке дейінгі ұйымдағы ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта мектеп жасына дейінгі баланы жағымды әрекеттерге ынталандырып және жеке шығармашылық қабілеттердің көрінуіне кедергі болып, баланы дамытудың қуатты стимулы ретінде алынуы мүмкін [5, 3 б]. Дұрыс ұйымдастырылмаған заттық-дамытушы ойын ортасы қалыптасатын тұлғаның ізгілікті негізін бұзып, қоршаған әлем және адамгершілік туралы бұрмаланған көріністерді қалыптастыруы мүмкін.

Мектепке дейінгі ұйымның әрбір педагогикалық ұжымының алдында мектеп жасына дейінгі балалардың дамуын ынталандыратын және іс-әрекеттің алуан түрлерін (ойын, қозғалыс, интеллектуалды, өзбетінділік, шығармашылық, көркемдік, театрландырылған) қамтамасыз ету үшін жағдайларды жүзеге асыруға ықпал ететін тиімді заттық ортаны құру мәселесі қойылады. Аталған тұғыр балалардың ойынының түрлерін қалыптастыру үшін оңтайлы заттық-дамытушы ортаны құру мәселесін өзекті етеді. Эмоционалды қолайлы, эстетикалық безендірілген орта әрбір баланың мәдени қажеттіліктерінің, жаңа қызығушылықтарының туындауын, тұлғалық жетілдіруін, баланың мінез-құлқын тұтас реттеуді негіздейтін фактор болуы қажет.

С.Л. Новосёлованың, Е.О. Смирнованың, В.А. Петровскийдің пікірлері бойынша, мұндай орта үш блокты қамтиды:

- бөлменің жалпы дизайны (топтық бөлмелердің интерьері, қоршаған ортаны безендірудің эстетикасы және т.б.);

- балалардың өмір сүру әрекетінің кеңістігін ұйымдастыру функционалды аймақтарды қамтуы қажет: ойын аймағы, құрастыруға арналған орын, бейнелеу іс-әрекетін ұйымдастыру аймағы және т.б. Тұлғалық-бағдарланған тұғырды жүзеге асыру мақсатында баланың үйінен алып келген заттар мен ойыншықтар орналастырылатын аймақты құру қажет;

- ойыншықтардың, ойындардың, заттардың, құралдардың болуы. Олардың жиынтығы эстетикалық, педагогикалық, гигиеналық талаптарға жауап беру керек, атап айтқанда, баланы қарым-қатынасқа, іс-әрекетке ынталандыру, оның мазмұнын анықтауы, тұлғаның барлық сфераларын (танымдық, эмоционалды, әрекеттік және т.б.) байытуға ықпал етуі, балалардың өзбетінділігін көрсетуге, шығармашылық белсенділігін ынталандыруы, эстетикалық талғамын байытуы қажет [6, 36-37 бб].

Қазіргі уақытта білім беруді жаңарту және мектепке дейінгі білім берудің басқару жүйесіндегі өзгерістер заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын

орындаудың шарттарының бірі болып табылады. Нормативті-құқықтық құжаттарды талдау мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын (МДТО МЖМС) ескеріп, заттық-дамытушы ортаны қайта құрудың келесі бағыттарын ажыратуға мүмкіндік берді.

Бірінші бағыт – білім беру процесін кешенді-тақырыптық құруды ескеріп, заттық-дамытушы ортаны құру.

Екінші бағыт – балалардың алуан түрлі іс-әрекетін, оның ішінде ойын іс-әрекетін ұйымдастыру процесінде білім беру іс-әрекетін қамтамасыз ететін заттық-дамытушы ортаны құру.

Ойын іс-әрекетін жүзеге асыру балалардың шығармашылық ойындарын (режиссерлік, сюжеттік-рөлдік, ойын-драматизациялар, театрландырылған ойындар, құрылыс материалдарымен ойындар және т.б.) және ережесі бар ойындарын (дидактикалық, қимыл-қозғалыс, дамытушы, музыкалық) байыту үшін жағдайларды құру арқылы қамтамасыз етіледі.

Үшінші бағыт – тікелей білім беру іс-әрекетте және балалардың бастамасы мен түпкі ойлары бойынша туындайтын балалардың өзбетінділік іс-әрекетінде ересектер мен балалардың бірлескен іс-әрекетіндегі бағдарламалық білім беру міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін заттық-дамытушы ортаны құру.

Төртінші бағыт – балалардың іс-әрекетінің кіріктірілген түрлері бойынша заттық-дамытушы ортаны құру. Осы анықтаманың өзі және оны жүзеге асыру тұғырлары инновациялық болып табылады [5, 5–6 бб].

Мектепке дейінгі білім берудегі мақсатты бағдарлар – белсенділік, бастамашылдық, өзбетінділік – мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МДТО МЖМС) талаптарында басты болып саналатын баланың субъектілік позициясын құрайды. Осыдан мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартының жаңашылдығы құралады. Кеңістіктік-уақыттық, әлеуметтік және әрекеттік жағдайларды қамтитын дамудың әлеуметтік жағдайынсыз мақсатты бағдарларға жету мүмкін емес [7, 31 б]. Сондықтан, мектепке дейінгі білім берудің аталған кезеңінде әрбір баланың бейімділіктерін, қызығушылықтарын, белсенділік деңгейін ескеріп, оның даралығын тиімді дамытуды қамтамасыз етуге қабілетті, МДТО МЖМС талаптарына сәйкес, мектепке дейінгі ұйымда заттық- дамытушы ортаны құру басым бағыт болып табылады [7, 146].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт (МДТО МЖМС) талаптарына сәйкес, заттық-дамытушы орта «мазмұнды-қаныққан, трансформацияланатын, көпфункционалды, вариативті, қолжетімді және қауіпсіз» болуы керек [7, 23 б].

Осылайша, мектепке дейінгі ұйымда ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта келесі шарттарда мектеп жасына дейінгі балалардың ойын іс-әрекетін белсендірудің факторына айналады:

- мектепке дейінгі ұйымның педагог-тәрбиешілері заттық-дамытушы ортаның маңызын мектеп жасына дейінгі балалардың ойын іс-әрекетінің өзіндік формаларын дамыту факторы ретінде саналы түсінеді, инновацияларды ескеріп, оны ұйымдастыруға қабілетті;

- егер заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру МДТО МЖМС көрсетілген қанықтылық, вариативтілік, көпфункционалдылық, қолжетімділік, трансформациялану және қауіпсіздік принциптеріне негізделген болса;

- егер заттық- дамытушы ортаның мазмұны балалардың жас мүмкіндіктеріне, олардың ойын іскерліктерінің даму деңгейіне, балалардың ойын қызығушылықтарына сәйкес келсе.

Аталған шарттарды тексеруге тәжірибелік-эксперименттік жұмыс арналды, оның барысында мектепке дейінгі ұйым заттық-ойын ортасын бағалау және педагог-тәрбиешілердің нақты теориялық білімдерін нақтылау мақсатында тиімді ойын ортасын құруға педагог-тәрбиешілердің дайындығын анықтау туралы педагогтермен сауалнама жүргізілді, әрбір педагогтің қойылған проблемаға қатынасы, оның позициясы анықталды, шынайы қиындықтар анықталды.

Затты-дамытушы ортаны зерттеу мақсатында жүргізілген талдау оның мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарт (МДТО МЖМС) талаптарына ішінара сәйкестігін көрсетті: мектеп жасына дейінгі балалардың педагог-тәрбиешілермен бірлесіп дайындаған атрибуттарының жеткіліксіздігі, ойын материалын және атрибутиканы режиссерлік ойындар үшін іріктеудегі бірсарындылық, көпфункционалды материалдардың, орын алмастырушы заттардың, ойын кеңістігін белгілеу үшін тақырыптық модульдердің жеткіліксіздігі. Педагог-тәрбиешілермен сауалнама жүргізу, педагог-тәрбиешілердің мектеп жасына дейінгі балалардың ойынын дамыту үшін заттық-дамытушы ортаны ұйымдастырудағы өзінің шеберлігін арттыруға мұқтаж екендігін көрсетті.

Соған байланысты, келесі ұсыныстар берілді:

1. Заттық-дамытушы ортаның қажетті сәйкестігі туралы педагог-тәрбиешілерге кеңес беруді жүргізу.

2. Заттық-дамытушы ортаны байытуға тәрбиеленушілердің ата-аналарын тарту мақсатында, оларға кеңес беруді жүргізу (мысалы, ойынға арналған атрибуттарды, костюмнің элементтерін, алмастырушы заттарды дайындау).

3. Балалардың ойын іс-әрекетін белсендіру (мысалы, проблемалық жағдаяттарды құру арқылы).

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 27.07.2007ж., №319-III Қазақстан Республикасының Заңы (01.09.2022 өзгерістер мен толықтыртулар)
2. ҚР Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №249 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Мек<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249>
3. *Akos Ledeczki et al.* (2001), *Composing Domain-specific Design Environments*. https://www.researchgate.net/publication/2955524_Composing_Domainspecific_Design_Environments
4. Методические рекомендации к примерной общеобразовательной программе воспитания и обучения дошкольников по образовательным областям «Счастливый ребёнок». Научный руководитель – доктор пед. наук, проф. С. А. Козлова. – М.: Школьная Пресса, 2011. – 480 с
5. Дыбина О.В. Моделирование развивающей предметно-пространственной среды в детском саду: Методическое пособие / О.В. Дыбина, Л.А. Пенькова, Л.А. Рахманова. – М.: ТЦ Сфера, 2015 - 128 с.
6. Ежкова Н. С. Руководство самостоятельной деятельностью старших дошкольников / Н. С. Ежкова. – СПб.: ООО «ИДАТЕЛЬСТВО «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2015. – 144 с.
7. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. /Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.- Астана <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200029031>

ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ДОШКОЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ

Атемкулова Н.О. – к.п.н., ассоциированный профессор КазНПУ имени Абая,
Кудайбергенова С.К. - докторант 1 курса,
ОП 8D01201 – Дошкольное обучение и воспитание КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация: В статье анализируются методы геймификации как инструмента для формирования познавательных и интеллектуальных навыков у детей дошкольного возраста. Рассматривается эффективность игровых методов в стимулировании когнитивного развития, предлагаются практические примеры внедрения геймификационных подходов в образовательный процесс.

Также в данной статье обоснованы теории формирования интеллектуальных навыков детей дошкольного возраста и отражены результаты практики с практической точки зрения. В дошкольном периоде выявлены возможности развития интеллектуальных навыков ребенка через развивающие игры. Понятие интеллигентности и интеллектуальности в настоящее время широко используется и становится одной из актуальных тем. В соответствии с технологически быстрым развитием времени и периодом глобализации, в соответствии с демографическим ростом в нашем обществе наблюдаются новые изменения. В связи с этим растет количество навыков и умений, которые должны быть у подрастающего поколения.

В воспитании и обучении дошкольников в центре внимания проблема воспитания конкурентоспособного поколения через развитие физических, коммуникативных, познавательных, интеллектуальных, творческих навыков, исследовательских способностей ребенка. Выявлены ключевые аспекты применения геймификации для развития памяти, внимания, логического и творческого мышления.

Ключевые слова: дошкольное образование, геймификация, познавательные навыки, интеллектуальное развитие, игровые технологии, умственное воспитание, внимательность, память, интеллект.

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық және зияткерлік дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде геймификация әдістері талданады. Ойын әдістерінің когнитивті дамуды ынталандырудағы тиімділігі қарастырылады, білім беру үдерісіне геймификациялық тәсілдерді енгізудің практикалық мысалдары ұсынылады.

Сондай-ақ, бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың зияткерлік дағдыларын қалыптастыру теориялары негізделген және тәжірибе нәтижелері практикалық тұрғыдан көрсетілген. Мектепке дейінгі кезеңде баланың зияткерлік дағдыларын дамытудың мүмкіндіктері дамытушы ойындар арқылы анықталған. Зияткерлік және интеллектуалдылық ұғымдары қазіргі уақытта кеңінен қолданылады және өзекті тақырыптардың біріне айналып отыр. Технологиялық жетілген уақыт пен жаһандану кезеңіне, сондай-ақ қоғамымыздағы демографиялық өсуге байланысты жаңа өзгерістер байқалады. Осыған орай, ұрпақта болуы тиіс дағдылар мен біліктіліктер саны артып келеді.

Мектепке дейінгі жастағы балаларды тәрбиелеу және оқыту барысында физикалық, коммуникативті, танымдық, зияткерлік, шығармашылық дағдыларды, сондай-ақ баланың зерттеу қабілеттерін дамыту арқылы бәсекеге қабілетті ұрпақты тәрбиелеу мәселесі назардың орталығында. Жадты, назарды, логикалық және шығармашылық ойлауды дамыту үшін геймификацияны қолданудың негізгі аспектілері анықталған.

Түйінді сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, геймификация, когнитивтік дағдылар, интеллектуалдық даму, ойын технологиялары, ақыл-ой тәрбиесі, зейінділік, есте сақтау, интеллект.

Abstract: The article analyzes gamification methods as a tool for developing cognitive and intellectual skills in preschool children. The effectiveness of game-based methods in stimulating cognitive development is examined, and practical examples of implementing gamification approaches in the educational process are provided.

Additionally, the article substantiates theories on the formation of intellectual skills in preschool children and presents practical results from real-world applications. The preschool period has been identified as a critical phase for developing a child's intellectual abilities through educational games. The concepts of intelligence and intellectual development are widely discussed today and have become one of the most relevant topics. With rapid technological advancements and globalization, as well as demographic growth, new changes are emerging in society.

Consequently, the number of skills and competencies required for the younger generation is increasing. In the upbringing and education of preschoolers, the focus is on fostering a competitive generation by developing physical, communicative, cognitive, intellectual, and creative skills, as well as research abilities in children. Key aspects of applying gamification to enhance memory, attention, logical thinking, and creativity have been identified.

Keywords: preschool education, gamification, cognitive skills, intellectual development, game-based technologies, mental education, attention, memory, intelligence.

В обращении главы государства К.К. Токаева к народу Казахстана в сентябре 2023 года отмечена важность системы образования, при этом акцент был сделан на дошкольном воспитании [1]. Эта сфера играет ключевую роль в повышении качества нации. Дошкольный возраст – это период, когда ребенок осваивает навыки, необходимые для жизни, и развивается как личность. В соответствии со стандартной программой дошкольного образования и воспитания, педагог должен создавать условия для максимального раскрытия и развития потенциала каждого ребенка, учитывая его интересы, индивидуальные особенности и потребности [2].

Современные подходы к образованию дошкольников требуют внедрения инновационных методик, обеспечивающих развитие интеллектуальных и познавательных навыков. Геймификация, предполагающая использование игровых элементов в учебной деятельности, становится одним из наиболее перспективных направлений.

Целью исследования является выявление возможностей методов геймификации для формирования когнитивных и интеллектуальных навыков у дошкольников, а также анализ эффективности их применения в образовательной среде.

На этапе дошкольного возраста восприятие знаний происходит ускоренно, и когнитивные процессы начинают формироваться и созревать. Это время, когда дети осваивают базовые методы умственной деятельности. Именно поэтому формирование интеллектуальных навыков у дошкольников является актуальной задачей.

На сегодняшний день организация психологической подготовки дошкольников с использованием инновационных технологий, развитие интеллектуальных и когнитивных навыков инновационными способами, а также формирование безопасных и соответствующих возрасту умений становятся важной проблемой. Для того чтобы правильно организовать процесс развития интеллектуальных навыков у дошкольников, необходимо учитывать закономерности и возможности их физиологического развития.

Ученые изучают закономерности формирования интуиции и восприятия, которые необходимы для анализа содержания и методов сенсорного воспитания как основы развития интеллектуальных навыков. Также исследуются процессы формирования зрительно-моторного, образного и концептуального, логического мышления; особенности развития когнитивных процессов, таких как интуиция, восприятие, память, воображение, мышление и речь.

Особое значение приобретает развитие интеллектуальных навыков детей старшего дошкольного возраста. Однако в настоящее время сложность внедрения инновационных подходов требует изучения этой проблемы как с теоретической, так и с практической точки зрения [3].

Философ Иммануил Кант определял интеллект как способность формировать понятия, а разум – как способность к умозаключениям. В немецкой классической философии это понятие уточнялось в концепции разума и мышления у Гегеля.

К концу XIX века в экспериментальной психологии появились методы оценки интеллекта как степени развития разума. Они включают системы статистической обработки данных с использованием специальных тестов и факторных анализов [4].

В широком смысле интеллект – это умственные способности человека, совокупность всех когнитивных процессов. В узком смысле – это разум и мышление. В структуре человеческого интеллекта основными компонентами являются мышление, память и способность к интеллектуальному поведению в проблемных ситуациях.

Геймификация как инструмент развития дошкольников. Геймификация представляет собой процесс интеграции игровых элементов (баллы, уровни, награды, соревнования) в неигровые контексты. В дошкольном возрасте обучение через игру особенно эффективно, поскольку игра является естественным видом деятельности для детей этого возраста.

Основные преимущества геймификации в образовательном процессе:

- **Повышение мотивации:** Дети воспринимают образовательные задачи как вызов, который хочется преодолеть.

- **Укрепление навыков мышления:** В процессе игр дети решают логические задачи, учатся анализировать и находить решения.

- **Развитие социальных навыков:** Групповые игры способствуют взаимодействию, учат делиться, сотрудничать и соблюдать правила.

- **Интерактивность и вовлеченность:** Использование технологий делает процесс обучения более привлекательным.

Познавательные и интеллектуальные навыки, развиваемые через геймификацию

1. Логическое мышление

Игры с задачами на логику и последовательность действий (например, головоломки) помогают детям выстраивать причинно-следственные связи и формируют навыки решения проблем.

2. Память

Карточные игры, требующие запоминания расположения предметов, способствуют развитию зрительной и слуховой памяти.

3. Внимание и концентрация

Игры с поиском отличий или скрытых объектов развивают внимание к деталям.

4. Речь и коммуникация

Сюжетно-ролевые игры (например, игра в магазин или доктора) способствуют обогащению словарного запаса и улучшению навыков общения.

5. Творческое мышление

Игры с элементами творчества, такие как рисование или создание поделок, развивают воображение и креативное мышление.

Примеры методов геймификации в дошкольном образовании

1. Цифровые игры

Использование интерактивных приложений и платформ, где дети могут выполнять задания, зарабатывая баллы или награды. Пример: приложения для изучения алфавита, чисел или базовых навыков чтения.

2. Квесты

Организация обучающих приключений с поиском предметов, выполнением заданий и достижением цели. Например, поиск "сокровищ" с подсказками, связанными с математикой или природой.

3. Наградные системы

Использование таблиц с наклейками, медалей или грамот для поощрения достижений детей, таких как выполнение задания или проявление упорства.

4. Сюжетные игры

Создание сюжетов, которые требуют от детей решения проблем или взаимодействия. Например, игра "Построй город", где дети строят дома, следуя математическим или логическим задачам.

5. Групповые соревнования

Игры, требующие командного участия, развивают как интеллектуальные, так и социальные навыки.

Рекомендации для педагогов и родителей

1. Подбор соответствующих игр

Игры должны соответствовать возрасту и уровню развития детей, быть увлекательными и не перегружать ребёнка.

2. Создание безопасной среды

Важно обеспечить позитивную атмосферу, в которой ошибки воспринимаются как часть процесса обучения, а не как неудачи.

3. Акцент на развитие

Игры должны способствовать обучению и развитию, а не только развлечению.

4. Интеграция различных методов

Комбинация традиционных и цифровых методов делает процесс более сбалансированным и эффективным.

5. Регулярная оценка прогресса

Педагоги и родители должны наблюдать за успехами детей, чтобы адаптировать используемые методы к их потребностям.

Для достижения цели исследования использовались следующие методы:

- Анализ научной литературы по теме геймификации и дошкольного образования.
- Наблюдение за образовательным процессом с элементами геймификации.
- Экспериментальная проверка внедрения игровых технологий в группы детей дошкольного возраста.

Роль геймификации в развитии детей дошкольного возраста характеризуется активным формированием когнитивной сферы. Геймификация, как часть образовательного процесса, обеспечивает:

1. *Повышение интереса к обучению.* Игровые элементы способствуют повышению мотивации.

2. *Развитие познавательных процессов.* Включение в игру задач, направленных на тренировку памяти, внимания и логики.

3. *Формирование социальных навыков.* Совместные игры стимулируют коммуникацию и сотрудничество.

Развитие ключевых навыков через геймификацию

• *Критическое мышление:* Решение игровых задач формирует умение анализировать и оценивать информацию.

• *Память и внимание:* Игры с запоминанием последовательностей или деталей развивают когнитивные функции.

• *Творческое мышление:* Игровые сюжеты стимулируют воображение и оригинальность мышления.

Примеры практической реализации

1. *Игровые образовательные программы.* Использование квестов и ролевых игр для обучения основам математики и языка.

2. *Мобильные приложения и цифровые игры.* Программы, такие как «Азбука в игре», демонстрируют высокую эффективность.

3. *Проектная деятельность.* Организация командных игр для выполнения заданий, требующих применения логики и кооперации.

Используемые методы:

1. Методика М.Р. Гинзбурга «Изучение мотивации к обучению».

2. Оценка использования инструментов коммуникации.

3. Метод «Задавание вопросов».

4. «Окрашивание» как средство анализа восприятия и внимания.

Результаты подтверждают эффективность геймификации в формировании познавательных и интеллектуальных навыков. Однако важным остается контроль над содержанием игровых элементов, чтобы они соответствовали образовательным целям. Также необходимо учитывать индивидуальные особенности детей, чтобы задания были посильными, но стимулирующими.

Геймификация представляет собой мощный инструмент для развития когнитивных и интеллектуальных навыков у дошкольников. Внедрение игровых технологий способствует не только познавательному развитию, но и формированию устойчивой мотивации к обучению. Важно продолжать изучение влияния геймификации на другие аспекты развития детей, а также разрабатывать более гибкие и адаптивные методики ее применения.

Подводя итоги практического и педагогического эксперимента, можно сделать следующий вывод: разработанная нами программа, состоящая из развивающих игр, показала положительные результаты. Было отмечено значительное повышение уровня эмоционального интеллекта, социального интеллекта и общего интеллекта у детей дошкольной группы, что подтверждает формирование их интеллектуальных навыков.

Список литературы:

1. Система правовой информации нормативных правовых актов Республики Казахстан. – 2007. – с. 15.
2. Иванова, Т.В. Инновационные технологии в дошкольном образовании // Педагогика. 2020. №4. С. 34–40.
3. Петров, А.Н. Роль игровой деятельности в развитии детей // Вестник дошкольного образования. 2019. №3. С. 12–18.
4. Коваленко, И.С. Геймификация как метод активного обучения // Современное образование. 2021. №5. С. 56–62.
5. Модельные принципы деятельности дошкольных организаций. // Министерство образования Республики Казахстан. – 2022. – №385. – с. 89.
6. Mardiana D., Mudrikah A., Amna N. Developing Kindergarten Children's Mathematical Abilities and Character by Using Area Instruction Model. – 2017. – №11(6). – с. 17–38.
7. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. //Новополюк: ПГУ. – 2011. – с. 388.

МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫН ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ АРҚЫЛЫ МЕКТЕПKE ДАЙЫНДАУ

Г.Т. Абилбакиева, А.С. Ашенова - Абай атындағы Каз ҰПУ,
Алматы қ., Қазақстан

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы использования технологий искусственного интеллекта в дошкольных образовательных организациях для подготовки детей дошкольного возраста к школе. Одним из важнейших вопросов профессионального развития современных педагогов дошкольного образования является необходимость освоения использования технологий искусственного интеллекта и новых образовательных технологий. Подготовка детей дошкольного возраста к школе является важной задачей в дошкольных организациях. В статье подчеркивается необходимость использования педагогами образовательных технологий искусственного интеллекта при подготовке будущих первоклассников. Также был проанализирован опыт использования технологий искусственного интеллекта в образовании в нашей стране. Рассматриваются возможности использования новых образовательных ресурсов и применения технологий искусственного интеллекта при подготовке детей дошкольного возраста к школе. В исследовании раскрываются цели и задачи использования технологий искусственного интеллекта в дошкольном образовании. Рассмотрены условия эффективного использования технологий искусственного интеллекта при подготовке детей дошкольного возраста к школе, а также общие требования, предъявляемые к современным средствам ИКТ в системе дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольная группа, искусственный интеллект, технологии, подготовка к школе.

Abstract. The article discusses the use of artificial intelligence technologies in preschool educational organizations to prepare preschool children for school. One of the most important issues of professional development of modern preschool teachers is the need to master the use of artificial intelligence technologies and new educational technologies. Preparing preschool children for school is an important task in preschool organizations. The article emphasizes the need for teachers to use educational technologies of artificial intelligence in preparing future first-graders. The experience of using artificial intelligence technologies in education in our country was also analyzed. The possibilities of using new educational resources and applying artificial intelligence technologies in preparing preschool children for school are considered. The study reveals the goals and objectives of using artificial intelligence technologies in preschool education. The conditions for the effective use of artificial intelligence technologies in preparing preschool children for school, as well as general requirements for modern ICT tools in the preschool education system are considered.

Key words: preschool group, artificial intelligence, technologies, preparation for school

Мектепке дейінгі білім беру үдерісінде мектепалды топ балаларын жасанды интеллект технологиялары арқылы мектепке дайындау, жеке тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу - тәрбие үдерісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Мемлекет басшысы Қазақстанды цифрландыру бағытында бұдан басқа бірнеше маңызды мәселеге тоқталып, үкіметке нақты тапсырмалар жүктеді. Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына Жолдауында «Үкімет жасанды интеллектіні дамыту ісіне баса назар аударуға тиіс. Әлемде алдағы бірнеше жылда осы салаға бір триллион доллардан астам инвестиция салынады деген болжам бар. Жасанды интеллект оны дамыта білген елдердің ішкі жалпы өніміне айтарлықтай үлес қосуы мүмкін. Жасанды интеллектінің мүмкіндіктерін толық пайдалансақ, білім экономикасына тың серпін береміз. Жетекші халықаралық компаниялармен ынтымақтастық орнату керек. Білікті мамандар даярлауымыз қажет. Кемінде үш белгілі жоғары оқу орны жасанды интеллект саласына қажетті кадр даярлаумен және зерттеулер жүргізумен айналысуы керек» деп атап көрсетті[1].

Қазіргі мектепке дейінгі ұйым педагог тәрбиешілері жаңа ақпараттық технология құралдарынан қалыс қала алмайды. Қазақстан жасанды интеллектіні кеңінен қолданатын және цифрлық технологияларды дамытып жатқан елге айналуға тиіс. Жаңартылған бағдарлама бойынша білім беру жағдайына көшу мақсатында бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ету, мектепке дейінгі ұйымның материалдық-техникалық базасын дамыту, мектепке дейінгі ұйым мамандарының жаңа технология бойынша біліктілігін арттыру мәселесі зерттеуіміздің негізгі мақсаты болып табылады.

Мектепалды топ балаларын жасанды интеллект технологиялары арқылы мектепке дайындау барысында қолдану – қазіргі кезеңдегі мектепке дейінгі тәрбиенің өзекті мәселесі болып отыр. Жаңа технологиялар біртіндеп мектепке дейінгі білім беру жүйесіне тиімді тәсілі ретінде еніп келе жатыр. Қазіргі заманның ағысымен дамуға жол ашып, мектепке дейінгі ұйым оқу – тәрбие жұмысын сапалы түрде жақсартуға мүмкіндік туғызып, оның тиімділігін арттырады.

Балаларды мектепке дайындау – барлық ата-аналар мен балалар үшін маңызды кезең болып саналады. Бала балабақшадағы алаңсыз сәби шағымен қоштасып, жауапкершілік сезімін қалыптастыра бастайды. Бұл кезең балабақшаға барған бала өзінің алғашқы үлкен ортасына еніп, одан ары қарай мектепке қадам басуға жетелейтін мүлде бөтен ересек адамдарға – тәрбиешілерге, мұғалімдерге үйренуге тиіс болатын алғашқы жылдардан басталады. Баланың мектепке дейінгі ұйымда алатын білім деңгейі ғана емес, сонымен қатар оның психологиялық, эмоционалды, әлеуметтік қалыптасуы да бұл ересектердің қандай болатынына, және ата-аналардың балабақшада біртұтас тәрбие беру үшін қаншалықты ынтымақтасуға дайын екендігіне байланысты. Бұл кездегі Z ұрпақты тәрбиесі ең бірінші орында тұруы қажет.

Қазіргі уақытта балабақша балаларынан бастап, үлкен ересек адамға дейін ақпараттық технологиялармен, мобильді құрылғылармен, цифрлық құралдармен, жасанды интеллект технологиялармен етене таныс десе болады. Жасанды интеллект адамзатқа революциялық өзгерістер әкелетін маңызға ие инновациялық салалардың бірі болып саналады. Бүгінгі күні жасанды интеллект адам өмірінің күнделікті тіршілік салтына етене еніп, сонымен бірге күнделікті қызметті айтарлықтай жеңілдеті де. Мысалы, дауыстық көмекшілер, банктерде қаржылық операциялардың автоматтануы, пайдаланушыларға жылдам жауап беретін чат-боттар, Apple өнімдеріндегі Siri дауыс қызметі, әлеуметтік желілерде бізге ұнайтын контентті дәл тауып ұсынатын бағдарлама, мобильді құрылғыларымызда біз жазғымыз келетін кез келген сөзді алдын-ала болжай алатын пернетақта қызметі де, жол көрсететін GPS те, медицина саласында дәлірек диагноз қою, смарт, бейімделетін оқу платформалары осы айтылғанның барлығы жасанды интеллект.

Жасанды интеллект (ЖИ) – бұл адамның ойлауын қажет ететін тапсырмаларды орындай алатын интеллектуалды жүйелерді құрумен айналысатын информатика саласы. ЖИ процестерді автоматтандыру, деректерді талдау, болжау және шешім қабылдау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Білім бәсекесінде көштен қалып қоймау үшін жасанды интеллекті, жаңа технологияларды оқу процесіне енгізу – заман талабы. Соның ішінде соңғы уақытта адамзат өміріне, білім беру жүйесіне үлкен өзгерістер мен жаңалықтар әкеліп жатқан жасанды интеллект технологиялары мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілері үшін де маңызға ие болып келеді. Өйткені қазіргі бүлдіршіндер ақылды құрылғылармен қоршалған. Смарт құрылғылар мектеп жасына дейінгі баланы өз бетінше жұмыс істеуге тәрбиелеп, интеллектуалдық қызметін айтарлықтай дамытады. Заманауи мектепке дейінгі оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың өзектілігі, ақпараттық қоғамның қарқындылығымен, мультимедиялық электрондық ақпараттық қорлардың кеңінен тарауы, білімде, қарым – қатынас жасауда және тәрбиелеуде әлеуметтік желі мүмкіндіктерін үнемі, тіпті үздіксіз қолданылуында болып отыр. Осыған байланысты жаңа технологиялар мектепке дейінгі ұйымдарда оқыту үдерісінің ажырамас бөлігіне айналды. ЖИ технологиялары мектепалды топ балаларының ойлауын, қабылдауын және эмоционалды жағдайын, және сыни ойлау мен шығармашылықты дамытуды қолдайтын көмекші құрал бола алады. Жасанды интеллект технологияларын білім беру үрдісіне сауатты енгізу оқытудың тиімділігін қамтамасыз етеді, ал бұл өз кезегінде білім сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта пайда болып жатқан жаңа цифрлық технологиялар әлдеқашан информатика пәнінің шеңберінен шығып кетті.

Мектепке дейінгі ұйымда бір тәрбиеші жиырма баламен жұмыс жүргізетін болса, олардың әрқайсысының назарын жаңа ақпаратты үйретуге аудару тәрбиешіге үлкен күш екені айтпаса да түсінікті. ЖИ технологиялары арқылы тәрбиеші олардың бәрін қызықтырап үйрену керек ақпаратты түрлі ойын түрінде оңай, белсенді түрде балаға жеткізе алады. Егер тәрбиешілер ұйымдастырылған іс-әрекет жоспарын құру кезінде интеллект құралдары креативті ойын тапсырмаларын құрастыруда сауатты қолданса жұмыс едәуір жеңілдейді. Осылайша, тәрбиеші өзінің уақыты мен энергиясын үнемдейді әрі қазіргі жаңаға құмар заманауи балалардың талғамына сай болады.

Жасанды интеллект технологияларын қолдану формаларын мектепке дейінгі ұйым педагогтері таңдап алады. Ол ұйымдастырылған іс-әрекет қызметінің мазмұны мен мақсатына, балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты өзгеріп отыруы мүмкін. Мектепалды топ балаларын мектепке дайындау кезінде ақылды көмекшілерді қолдану ақпараттық ортаны құруға, баланы ынталандыратын қызығушылығы мен әуестенушілігін тудыруға мүмкіндік береді. Ол оқыту процессін неғұрлым қарқынды, белсенді және айқын жасауға, әр бала үшін жеке-жеке қарқынмен мектепке дайындауға мүмкіндік береді.

Мектепке дайындауда ЖИ технологиялары қолданылатын құралдар мен әдістер

1. Интерактивті оқулықтар мен қосымшалар: Жасанды интеллект негізінде жасалған оқулықтар мен мобильді қосымшалар балаларға оқу материалын қызықты әрі түсінікті етіп жеткізуге көмектеседі. Бұл құралдар мектепалды топ балаларын мектепке дайындауда оқу үлгерімін талдап, қажетті мәліметтер мен тапсырмаларды жас ерекшелігіне сай ұсына алады.

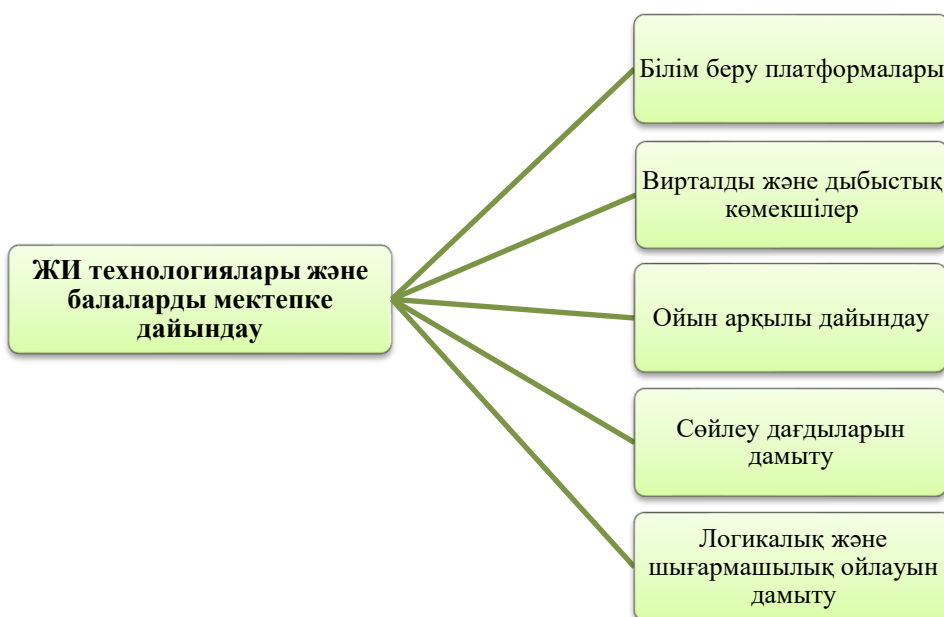
2. Робототехника және бағдарламалау: Жасанды интеллекттің робототехникамен үйлесімі мектепалды топ балалары үшін өте тиімді. Робототехника арқылы балалар ЖИ элементтерін қолдану арқылы өздігінен бағдарламалау дағдыларын қалыптастырады. Бұл оларға алгоритмдер мен логикаға негізделген тапсырмаларды орындауды үйрететін болады.

3. Сөйлеуді дамыту және зияткерлік дағдыларды дамыту құралдары: Жасанды интеллект дыбыстық қосымшасы арқылы балалардың ауызекі сөйлеуін дамыта алады. Балалар өздерінің сұрақтарын қойып және жауап алып, диалог құруға арналған автоматтандырылған жүйелерді пайдалана алады. Бұл олардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға септігін тигізеді.

4. Оқу платформалары мен бейімделу платформалары: ЖИ қолданылатын онлайн платформалар балалардың оқу процессін бақылауға және олардың даму деңгейін бақылауға мүмкіндік береді. Мұндай жүйелер әр баланың күшті және әлсіз жақтарын анықтап, оқу үрдісін жекелендіруге көмектеседі [3].

Мектепалды топ балалары үшін оқыту бағдарламасын тікелей бергеннен гөрі, оның орнына сол берілетін білім мазмұнын ашатын әңгіме немесе танымдық заманауи интерактивті тапсырмалар түрінде берген немесе тыңдатқан, интерактивті бейнедегі ертегілер көрсеткен әлдеқайда қызықты болады. Жалпы барлық жасанды интеллект технологиялары мектепке дейінгі ұйым педагогтері үшін де немесе өзге барлық қызметкерлер үшін де жұмыс жасауға, іс әрекет барысында компьютерлік технологиялар мен программалық жабдықтарды қолдануға, модельдеуге, электрондық оқыту құралдарын, интербелсенді құралдарды пайдалануға, интернет желісінде жұмыс жасауға, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. [4]

Жасанды интеллект технологияларын мектепалды топ балаларын мектепке дайындауда қолдану:

А

Жасанды интеллект технологиялары балаларды мектепке дайындауда жоғарыдағыдай бірнеше бағытта көмектесе алады.

Мысалы, Дауыстық көмекші **Алиса** – жасанды интеллектке негізделген бағдарлама. Ол көптеген дауыстық командаларды таниды және орындайды: Интернетте ақпаратты іздейді, бағдарламаларды қосады және өшіреді, дыбыс деңгейін реттейді, музыканы ауыстырады. Алиса балалар үшін де қолдануға ыңғайлы: ол тікелей виртуалды күтушіге айналмайды, керісінше ата-аналарға, балалардың коммуникативті *Сурет-1* дағдыларын дамытуға көмектеседі, уақытты үнемдейді. Мысалы, ол балаларға арналған музыка мен мультфильмдерді қосып, оларды ертегілермен қуантады.

Балабақшада мектепалды топ балаларын сектепке дайындауда смарт спикерді қолданудың себептері:

Кезекпен сөйлеп, не болып жатқанын тыңдау қабілетін дамыту: Көмекші технология балаларды кезекпен сөйлеуге үйрете алады. Балалар хормен сөйлесе немесе бір-бірінің сөзін бөлсе, дауыстық көмекші дұрыс жұмыс істемейтінін балалар тез түсінеді. Балаларға Алисadan жауап керек болса, кім және қашан сөйлейтінін келіседі. Бұл өте маңызды дағды: басқаларды сезіну, есту, берілу және бастамашылық ету. Ал дауыстық көмекшіні үнемі қолданғанда бір уақытта сөйлемей әдеті қалыптасады. Басқаларды тыңдап, кезекпен сөйлеуі қалыптасады.

Дыбыстық қабылдау: Бала туғаннан бастап дыбыстық ақпаратты қабылдай бастайды. Туғаннан бастап ол дыбыстарды шығарып, оларды пайдалана алады. Яғни, бала оқу мен жазуды үйренбес бұрын тыңдайды және сөйлейді. Жақсы оқылған мәтіндерді тыңдау дағдысын дамытуға қолдануға болады. Уақыт өте келе балалар, оқулықтағы ақпаратты есту арқылы қабылдау қабілетін дамытатын болады. Дауыстық көмекші қызметтеріне көптеген аудио кітаптар, ертегілер және подкасттар кіреді.

Сөйлеуді дамыту: Ақылды көмекші тіпті анық емес сөздерді де таниды. Барлық дыбыстарды дұрыс айта алмайтын балалар үшін бұл сөйлеуді жаттықтыруға арналған ынталандыру болып табылады десе де болады. Дыбыстық көмекшінің тағы бір артықшылығы - балалар өз бұйрығын, сұрауын және сұрағын қалай қысқаша, анық айту керектігін тез түсінеді.

Ұялы телефондар мен компьютерлік ойындарға тәуелділіктің алдын алу: Көптеген ересектер балаларына құрылғыларға, Интернетке және басқа технологияларға қолдануға рұқсат беруден әлі де қорқады. Өйткені, ересектер арасында оның пайдасы мен зияны туралы пікірталастар болатыны рас. Ерте балалық шақтағы, балабақшадағы Алиса секілді дауыстық көмекші бейімделудің және жоғары жаңа технологиялармен танысудың ең қауіпсіз құралы болып табылады. AI дыбыстық көмекшіні пайдалану балалар үшін қауіпсіз әрі қызықты болады [5].

Жасанды интеллект – замануи технологиялық индустрияның ең көп талқыланатын және болашағы бедерлі бағытының бірі. Әлемдік аренада көш бастаған елдер оны әзірлеуге және қолдануға қомақты қаржы салуда. Қазір жасанды интеллект дамуының бастапқы кезеңінде тұр, десек те болады. Салыстырмалы түрде алғанда санаулы компания мен зерттеу орталығы ғана оны әзірлеу және қолдану мәселесімен айналысады. Мамандар біліктілігінің жеткіліксіздігі және шектеулі қаржылық ресурстар елдегі осы саланың дамуына негізгі кедергі болып табылады. Мектепке дейінгі білім беру ұйым тәрбиешісінің жұмысында жасанды интеллектті қолдану балаларды мектепке дайындауда оқыту мен дамытудың жаңа көкжиектерін ашады. ЖИ технологиясы білім беру саласында педагог пен баланың қажетті барлық міндеттерін орындайды, күнделікті тапсырмаларды жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен қатар әр балаға жекелендірілген және тиімді көзқарас үшін жағдай жасайды. Технология тәрбиешілер мен балалар арасындағы жанды қарым-қатынас пен өзара әрекеттесуге қосымша ретінде қызмет етуі керек. Жасанды интеллект технологияларын тәрбиешінің негізгі қызметін алмастырушы ретінде қарауға болмайтындығын естен шығармаған жөн. Жасанды интеллект технологияларын сауатты қолданау мектепалды топ балаларының мектепке дайын болуын нәтижелі әрі жылдам етуде көмекші құрал. Балалардың әлсіз тұстарын жақсарту барысында кез-келген уақытта және кез-келген жерде ЖИ технологияларын көмектесе алатын таптырмас құрал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тоқаев: Жасанды интеллектінің мүмкіндіктерін толық пайдалану керек <https://egemen.kz/article/348185-toqayev-zhasandy-intellektininh-mumkindikterin-tolyq-paydalanu-kerek> (Қол жеткізген күн 25.03.2025)
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама). Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығымен бекітілген
3. Жасанды интеллект: Әлеуеті мен адамзатқа әсері <https://dalanews.kz/kz/article/jasandy-intellekt-aleueti-men-adamzatqa-aseri>. (Қол жеткізген күн 27.03.2025)
4. Яндекс-Алиса в детском саду для обучения и общения (самый первый и полный обзор применения голосового помощника умной колонки в аудиоформате) <https://effortlesson.com/yandex-alisa-v-detskom-sadu/> (Қол жеткізген күн 28.03.2025)
5. Жумабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі тәрбие: тжҚБ үшін оқулық / Жумабекова Ф.Н. – Алматы, Саратов : EDP Hub (Идити Хаб), Профобразование, 2025. – 508 с. – ISBN 978-5-4488-2362-6. – Текст: электронный // Цифровой образовательный ресурс IPR SMART: [сайт]. – URL: <https://www.iprbookshop.ru/147080.html> (Қол жеткізген күн 28.03.2025)
6. Берджесс, Э. Искусственный интеллект – для вашего бизнеса: руководство по оценке и применению / Э.Берджесс; В. пер. Скворцов; под редакцией В. Иванченко. – Москва: Интеллектуальная Литература, 2021. – 232 с. – ISBN 9-785-907274-81-5. – Текст: электронный // Цифровой образовательный ресурс (Қол жеткізілген күн 28.03.2025)

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАҢАРТЫЛҒАН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ЖАТТАУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Боранчинова Альмира Мураткалиқызы - бастауыш сынып мұғалімі
Абай Құнанбайұлы атындағы №87 мектеп - гимназия ШЖҚ МҚК
Астана қаласы

Андатпа: Мақалада білім беруде жаңартылған әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, оқушылардың білімге деген көзқарасын, ынтасын арттыру мақсатында сабақтың қызықты өтуі мұғалімнің үнемі іздену, ұтымды әдіс-тәсілдерді қолдануды ұсынамын. Бастауыш сынып оқушысының жаттау арқылы есте сақтау дағдысын қалыптастырудың жолдары жазылған. Қазіргі таңда мұғалімдердің инновациялық және интерактивті әдістерді сабақ барысында пайдалануы сабақтың сапалы әрі қызықты өтуіне мазмұндық-тақырыпты, психологиялық-көркемдік ерекшеліктерін кәсіби тұрғыдан зерделеуді қарастырамын.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, әдіс- тәсіл, жаттау дағдысы, есте сақтау.

Ұстаз ұлы тұлға, ұлы есім. Ол адам бағдарын жасаушы, келешек ұрпақтың сәулетшісі. «Ұстаз - шәкіртін өмірге баулушы, оған өмірлік азық боларлық пайдалы білім мен жанына ізгіліктің нәрін егуші, жақсы мен жаманды, обал мен сауапты үйретіп, адамгершілік қасиеттерді сіңіруші, өзінің

тәжірибесімен бөлісетін жанашыры әрі ақылшысы. Бір сөзбен айтқанда, бүгінгі қоғамды ертең алға сүйрейтін озық ойлы адам тәрбиелеуші, өз уақытын аямай, өзгенің бақытын аялаушы»

Бүгінгі таңда ең маңызды міндеттердің бірі-өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру. XIX ғасырдың ұлы ұстазы К.Д. Ушинский: "Адамды өмір бойы үйрету мүмкін емес, оны өмір бойы үйренуге үйрету керек!"-деген екен.[2].

Ұстаз деген үйренуін еш тоқтатпайтын, өзінің кәсіби біліктілігін үздіксіз дамытып отыратын адам. Ол үнемі үйрену үстінде болады: өзгелерден, табиғаттан, шәкірттерінен үйренуін тоқтатпайды. Ұстаз – өзін ұмытып, бар уақытын, күш-жігерін, ұмтылыстарын өз кәсібі пен шәкірттеріне бағыштаған тұлға. Ол - өзгелерге үлгі болып, оларға қалай өмір сүру керектігін көрсететін адам. Өзгелер оған қарап бой да, ой да, өмірін де түзейді.

Бастауыш мектеп – оқушыны тұлға етіп қалыптастырудың алғашқы баспалдағы.

Бастауыш мектептің негізгі міндеті – жеке тұлғаны дамытып, оның алғашқы қалыптасуын қамтамасыз ету, білімге деген сенімін нығайту, іскерлігі мен дүниетанымын қалыптастыру, оқуға деген қызығушылығын оятып, ынтасын арттырумен бірге біліктілігін ұштап, жан-жақты дамуын қамтамасыз ету болып табылады.

Мұғалімнің міндеті – баланың өзіне деген сенімін арттыру, өзін тұлға ретінде сезінетіндей мүмкіндік ашу, өзін тұлға ретінде сезінген бала әрқашан өмірде өз жолын таба алады.

Заман талабына сай қажетті жаңартылған өзгерістер мен ізденістер қарастырылуда. Білім берудің мақсаты, мазмұны өзгерді. Соған сәйкес оқытудың жаңа технологиясы енгізілуде.

Педагогтер арасында кәсіби шығармашылық қарым-қатынас орнату, тиімді инновациялық педагогикалық тәжірибемен бөлісу, озық педагогикалық тәжірибені зерделеу және анықтау үшін арнайы алаң құру.

Қазіргі таңда білім беру мазмұнын жаңарту жоғарғы дәрежеге жетті десекте болады. Жаңартылған оқу бағдарламасында оқылым, жазылым, айтылым, тыңдалым дағдыларын дамыту үшін оқушылардың алған білімдері мен үйренген дағдыларын пайдалана отырып, кез- келген ортада қарым-қатынас үдерісінде тиімділігін байқауға болады. Ал бүгінгі күннің талабы – жан-жақты дамыған, күнделікті өмірде алған білімін қолдана алатын, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеу. Функционалды сауатты тұлға болып шығуы үшін оқыту әдістеріне өзгерістер енгізіліп жатыр. Функционалды сауаттылық-қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдана білу, яғни бұл адамның әлеуметтік ортадағы толыққанды іс-әрекетін мүмкін ететін сауаттылық деңгейі. Функционалдық сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады. Алдымен, тілді үйреніп, сол тілде ойлап, сол тілде сөйлейтін оқушы даярлау- басты мақсат. Тілді оқыту оңай іс емес екені айдан анық. Оқушы сүйсіне отырып, құлшыныспен оқуы үшін тиімді, қызықты, инновациялық технологиялар арқылы әдіс-тәсілдерді қолдану қажет. Дағды адам әрекетінің қай-қайсынында да ерекше орын алады. Ол іске шапшаң, шұғыл кірісуге мүмкіндік береді. Сондықтан балаға жаттау дағдысын дамыту өте маңызды. Адамның есте сақтау қабілеті тылсым дүние, ол үрдістің қалай іске асатыны толық белгілі емес. Бірақ ми кейде бізге керекті ақпараттарды ұмытып қалып жатады немесе адамда есімдерді, жерлерді жаттау қабілеті жақсы дамыған болуы мүмкін. Есесіне сандарды есте сақтауда қиналады. Бірақ бұл қабілеттерді дамытуға болады. Ми да адамның бұлшықеттері секілді, оны жаттықтырмаса, әлсіз болады. Күнделікті жаттығу арқасында мидың жаттау қабілетін дамытуға болады.

Жеткен адамның есіне қарағанда баланың есі тым әлсіз. Бала тез ұмытады. 2–3 жасар бала аз уақыт ата-анасынан айырылып тұрса, оларды танымай қалады. 9–12 жасар бала шетелде ана тілін біржола ұмытып қалады. Бала ұмытып қалып, бір нәрсенің атын қайта-қайта сұрай береді, бір көрген нәрсесін қайта-қайта қарай береді. Ес түрлерінен балада есту есінен көру һәм қозғалу есі күшті. [2- 89 бет].

Адам миы – жұмбаққа толы әлем. Қазіргі ғылымның өзі мидың есте сақтау қабілетінің қалай жұмыс жасайтынын дәлелдей алмайды. Айтсада зерттей келе, адамның он бір түрлі есте сақтау қабілеті анықталды.

Ұмыту – қалыпты құбылыс. Себебі ми бәрін жаттап, бәрі есте сақтай алмайды. Айналып келген кезде керексіз заттарды тез арада ұмытып, керек дүниені ғана мида сақтап қалу пайдалы. Лезде есте сақтау – бұл ең қарапайым және ең тез саналатын есте сақтау қабілетінің бір түрі. Бұл қабілетті біз күнделікті өмірде, әрбір секунд ішінде қолданамыз: көрдік – сақтадық. Аз ғана секунд ішінде болсын біз есте сақтай аламыз.

Қысқа уақыт ішінде есте сақтау – ең бірінші есте болып ақпараттардың қысқа уақыт аралығында сақталатын кезеңі. Бір нәрсені естіген кезде естіген затымызды қайта айта алу қабілеті болып саналады. Бұл қатарға мына бір мысалды жатқызуға болады: сізге біреу телефон номерін айтады, сіз жаттап

үлгеруге тырыстыңыз және бір-екі саннан қателесіп кетсеңіз де сіз қысқа уақыт ішінде есте сақтай алдыңыз.

Оперативті есте сақтау – белгілі бір ақпаратты не затты есте сақтау ерекшелігі. Бұл кезеңде әрбір ақпарат адам миында 40 минуттан әрі бірнеше тәулікке дейін жалғасады.

Ұзақ уақыт есте сақтау – бұл қабілет кезінде ешқандай өлшем ескерілмейді. Бір сөзбен айтқан кезде ақпарат есте мәңгі қалып қоюы мүмкін. Ұзақ уақыт есте сақтау қабілеті адам миының кітапханасы секілді. Себебі кейін уақытта сіз сақталған ақпаратты керек кезінде іздеп тауып алуыңыз керек. Ол үшін миды жетілдіру тәртібін сақтаған дұрыс. Сақтау мерзімі шексіз. Бұл төрт түрлі есте сақтау қабілеті адамның негізгі ми қыртыстарының қызметі. Ал келесі ақпаратта сіздерге есте сақтаудың өзіне тән ерекшеліктеріне тоқталамыз. Яғни тыңдау мен жазу арқылы есте сақтап қалудың жолдарын көрсетеміз. Жаттау дағдысын қалыптастыруда ең алдымен қарым-қатынас дағдыларын дамытатын табиғи тілдік орта құру, оқушыны қызықтырып, ішкі уәжін ояту қажет.

Менің ұсынып отырған әдістерім Ассоциациялау мен Мнемотехника әдістері. Осы әдістерді пайдалана отырып мен оқушыларымыздың жаттау дағдысын көтеру. Бастауыш сынып оқушыларының сөздік қоры өте төмен. Айтылым дағдысы нашар, өз ойын бала жеткізе алмайды. Тілдері орыс тілінде шыққан. Айтылған сөздерді түсіне алмайтында оқушылар бар.

Мен сіздерге осы үш әдісті пайдалы және тиімді деп назарларыңызға ұсынып отырмын.

Ассоциация (латынша: assotiatio - біріктіру) - адамдардың қандай да бір нақтылы нәтижелерге жету мақсатында әртүрлі қауымдастықтарға, одаққа және топқа бірігуі әрі олардың тығыз қарым-қатынасының нәтижесі немесе үрдісі. Ассоциация (лат. accosiare) - қоғамдық бірлестік. Яғни барлық оқушыларды бірлестіре отырып жаттау дағдысын дамыту. Әр сөзге суреттер ұсыну арқылы, қазіргі технологияларды пайдаланып, әртүрлі сайттар көмегімен, ойын құрастыру, сәйкестендіру жаттығуларын жасап оқушыларға ұсынып отырдым.

Мнемотехника – ақпаратты есте сақтау, сақтау және жаңғыртуды тиімді қамтамасыз ететін әдістер мен тәсілдер жүйесі. Басқаша айтқанда, **мнемотехника** қосымша ассоциациялар құру арқылы есте сақтау көлемін арттыруға бағытталған есте сақтау құралы болып табылады. Оны қолдана отырып оқытудың мақсаты – есте сақтаудың барлық түрлерін (көру, есту, тактильді, моторлы), ойлауды, зейінді, қиялды дамыту болып табылады.

Мысалы, ассоциациялау арқылы жаттау кезінде мен интебелсенді тақтаға жасаған жаттауды шығарамын. Ең бірінші балалармен зейінін бір жерге шоғырландыру үшін нейрожаттығу жасаймыз. Баланың зейінін бір жерге шоғырландырып алған соң тақтадағы жаттауға қарайды. Мұғалімнің көмегімен тақтадағы жаттауды іс-ірекет арқылы, көзбен суреттерді қарап тұрып жаттайды. Сонда бала ауызбен айтады, іс-әрекетті қайталайды, әр сөздің өзінің қимылы болады, көзбен суреттерді көреді. Бір уақытта балада барлық сезім мүшелері жұмыс істейді. Заман талабына сай әртүрлі сайттар арқылы да әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, ойын түрінде жасауға болады. Сол жерден оқушылар аналарының қадағалауында отырып жаттауларын жаттап алады. Ал мақал-мәтелдерді жаттауда да оқушылар жылдам әрі қиындықсыз жаттап алады. Бұл әдістер уақытты аз жұмсап, тез жаттауға көмектеседі. Осы ассоциялау, мнемотехника, және нейрожаттығулардың менің күнделікті қолдануымда оқушылар жақсы нәтиже көрсетеді.

Балаға өлең жаттатқанда не өзіміз жаттағанда есте сақтау қабілеті нашар болса, аздаған қиындық туғызуы мүмкін. Алайда жиі-жиі өлең жаттап, миды іске қосқан сайын есте сақтау қабілеті де жақсарып, өлең жаттау да оңайлай түседі. Өлеңді тез жаттауға арналған бірнеше тәсілді сынап көру керек. Өлең жаттауды мейлінше ертерек қолға алған дұрыс, кем дегенде айтатын күннен 2-3 күн бұрын жаттай бастаса, сол күнге сақадай сай тұрады. Алдымен өлеңді бірнеше рет дауыстап оқып алу керек.. Одан соң оқиғаның ішіне еніп, әр суретті көзге елестетіп, мәнін ұғу керек. Өлеңде бас кейіпкер болса, оның орнына өзіңізді қойып немесе ақынның не айтқысы келгенін түсінуге тырысып, жан дүниесіне үңілу. Өлеңді көшіріп жазып алып, көз алдында елестеп, тағы бір есте сақтау жолы арқылы қабылдау қажет. Енді жазып алғаныңызды тағы бір рет дауыстап оқи отырып, миыңызға тоқып алады.. Содан соң жаттауға көшеміз. Бірінші шумағын бірнеше рет оқып, қайталап, есіңізде сақтап, келесі шумақтарын да осылай бір-бірден қосып отырамыз. Қосымша қағазға әр жолдың бірінші жолын жазуға болады. Барлық шумақты есте сақтағаннан кейін, ұмытып қалса, қарап алуға болады.

Қорыта келе, менің ұсынып отырған әдіс-тәсілдерімді әр мұғалім пайдаланып, оқушылардың жаттау дағдысын арттырады. Мақал-мәтелді біліп, жаттап өскен ұрпағымыз ата-бабамыздың салт-дәстүрін құрметтеуге ұмтылатын, ұлтымыздың, отанымыздың жанашыры болатын ұрпақ болып өседі. Сонда ғана өскелең ұрпақ болашағы жарқын, жолы даңғыл, ұлтымыздың ұлттық құндылықтарын бойына сіңірген, саналы болып қалыптасатыны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Әдіскер-методист» журналы, 2021 ж.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары. // «егеменді қазақстан» газеті.
3. Педагогика мәселелері №4 2022 ж
4. М. Жұмабаев. «педагогика» кітабы. нұр-сұлтан 2022ж
5. Ана тілі оқулығы .Атамұра баспасы. 2023 ж

ОРТАҢҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ МӘДЕНИ-ГИГИЕНАЛЫҚ DAҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

**Н.О.Атемкулова - Абай атындағы ҚазҰПУ п.ғ.к., қауымдастырылған профессор,
Г.С.Амандосова - Абай атындағы ҚазҰПУ 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа: Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі ортаңғы топ балаларын мәдени-гигиеналық дағдыларға баулу мәселесі қарастырылады. Балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру үшін ең қолайлы кезең мектепке дейінгі жас болып табылатындықтан, бұл процессті кейінгі кезеңдерге қалдыруға болмайтындығына баса назар аударылған. Гигиена, жеке бас гигиена, балалар гигиенасы, гигиена құралдары, гигиеналық дағдылар, мәдени-гигиеналық дағды ұғымдарына түсініктер берілген. Балалық шақта қалыптасқан дағдылар, соның ішінде мәдени-гигиеналық дағдылар адамға кейінгі өмірінде үлкен пайда әкелетіндіктен, сол үшін тәрбиешілер мен ата-аналар үнемі балаларды қадағалап, олардың бойында осы дағдыларды әдетке айналдыру қажет екендігі атап көрсетілген.

Түйін сөздер: дағды, гигиена, жеке бас гигиенасы, мәдени-гигиеналық дағдылар, мінез-құлық дағдылары, гигиена құралдары т.б.

Annotation: This article examines the problem of introducing children of the middle preschool group to cultural and hygienic skills. Since preschool age is the most favorable period for the formation of cultural and hygienic skills in children, the emphasis is on the fact that this process cannot be left at a later stage. The concepts of hygiene, personal hygiene, child hygiene, hygiene products, hygiene skills, cultural and hygienic skills are given. Since the skills acquired in childhood, including cultural and hygienic ones, are of great benefit to a person in later life, it was emphasized that for this, educators and parents should constantly monitor children and instill these skills in them as a habit.

Keywords: skills, hygiene, personal hygiene, cultural and hygienic skills, behavioral skills, hygiene products, etc.

Бүгінгі таңда балалардың денсаулық мәселесі өте өзекті. Адамда жақсы да, жаман да ең күшті әдеттер бала кезінен қалыптасатыны белгілі. Сондықтан баланы жастайынан дұрыс дағдыларға тәрбиелеу, оларды дағдыға айналдыру үшін шоғырландыру өте маңызды. Мәдени-гигиеналық білім - санитарлық мәдениеттің негізі, болашақта балалардың салауатты өмір салтын қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады.

Мәдени-гигиеналық білім мен гигиеналық дағдылар баланың денсаулығын нығайтуға, сонымен қатар баланы әдептілікке, саналылыққа баулиды. Баланы жеке бас гигиенасының талаптарын сақтауға баулу олардың саналы түрде қоғамға қажетті негізгі ережелерді сақтап жүруін қалыптастырады. Баланы ең алғашқы гигиеналық дағдыларға ата-анасы үйретсе, гигиеналық білім, тәрбие берудің негізі бала-бақшадан басталады. Балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру үшін ең қолайлы кезең мектепке дейінгі жас болып табылады. Өйткені бұл жастағы баланың жүйке жүйесі пластикалық және тамақтану, киіну, жуынумен байланысты әрекеттер жүйелі жүргізіліп және қайталанатын болады. Сондықтан бұл процессті кейінгі кезеңдерге қалдыруға болмайды.

Балаларды жеке және қоғамдық гигиеналық дағдыларына тәрбиелеу олардың денсаулықтарын қорғауда тұрмыстық, қоғамдық мінез-құлықтарының дұрыс қалыптасуында маңызды орын алады. Балалардың гигиеналық ережелері және мінез-құлық нормаларына қажетті білім мен дағдыларын үйреніп – орындаулары, денсаулықтарына да өте пайдалы. Балалармен күнделікті жұмыс процесінде олардың жеке гигиена ережелерін орындаулары үйреншікті әдетке айналып, ал есейген сайын гигиеналық дағдылар үнемі жетілуі керек.

Балабақшадағы ортаңғы топ жасындағы балалар жеке гигиена ережелерін орындауға жетік түсіне қарауы қажет. Өз беттерімен қолдарын жуу, көбік шыққанша сабындау және құрғақ сүлгімен сүрту,

жеке орамал, тарақ, ауыз шаятын стаканды қолдану және барлық заттарды таза болуын қадағалауы керек.

Мәдени - гигиеналық дағдылар мінез-құлық мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі балалар «ұқыптылық, бетті, қолды, денені, шашты, киімді, аяқ киімді таза ұстау қажеттілігі» - тек гигиена талаптарына ғана емес, сонымен қатар адами қатынастардың нормаларына да байланысты екенін түсінуі керек.

Балалардың салауатты өмір сүру мәдени-гигиеналық дағдыларын зерттеу барысында философиялық, педагогикалық, зерттеулерде көрініс тапқанын бұл салада біраз тәжірибе бар екенін байқадық. Мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру ерекшеліктерін зерттеу мәселесімен отандық және ресейлік педагогтар мен психологтар Е.А.Алябьева Р.С.Буре, Л.А.Венгер, И.Н.Курочкина, С.В.Петерина, Н.Н.Поддяков және Ақбердиева Д.Ф., А.С.Иманғалиев, Г.Сисенғалиева, Т.Г.Тынынбаева, Ж.З.Торыбаева, С.Исаев т.б. айналысқан. Бұл авторлар мәдени - гигиеналық дағдыларды оңтайлы қалыптастырудың негізгі шарттарының қатарына ұтымды ұйымдастырылған жағдайды, күн тәртібін нақты сақтауды, ересектер басшылығының рөлін атап өтті.

Е.А.Алябьеваның пікірінше, мәдени-гигиеналық дағдылар - бұл жеке және қоғамдық гигиена ережелерін, күнделікті өмірде және қоғамдық орындарда жүріс-тұрыс, мінез - құлық ережелерін сақтау қабілеті автоматтандырылуға жеткізілгенін атап өтті.

Ал, Р.С.Буре ондаған жылдар бойы мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілері қолданған әдістемелік әдістердің рөлін және оларды өзгерту қажеттілігін қарастырды. Теориялық және эксперименттік зерттеулерде И.Н.Курочкина, С.В.Петерина мектепке дейінгі кезең тамақтану және жуыну кезінде мінез-құлық дағдыларын игерудің негізі болып табылатындығына баса назар аударды. Дәл осы жаста ересектер баланың денсаулығын нығайтуға, ережелер мен мінез-құлық мәдениетіне тәрбиелеуге ерекше назар аударуы керектігін ерекше атап өтті.

Мектеп жасына дейінгі ортаңғы топ балаларымен мәдени-гигиеналық дағдыларды тәрбиелеу және өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары ең маңызды міндеті болып табылады. Ортаңғы топ балаларының мәдени-гигиеналық дағдыларын қалыптастыру мынадай құрамдардан тұрады: кір қолды жуу және қолды өз бетінше жуу кезінде үлкендердің көмегімен белгілі бір қиындықтар туғызатын әрекеттердің реттілігін сақтап жуу, жуып болған соң қолды сүлгімен сүртіп, кептіру, өз бетінше тамақ ішу, үстел басында отырғанда қолдары былғанса, майлықтарды пайдалану, тамақ ішкеннен кейін қасықты тарелкеге қоя білу, ортақ дастархан басында басқа балаларға кедергі жасамау, олардың ыдыс - аяқ т.б. заттарын қолданбау, айғайлап сөйлеп, көпшіліктің мазасын алмау, тамақтанып болған соң, «рахмет» айту т.б. [1].

Ортаңғы топ балалары әрбір әрекеттерді бірден қабылдайтын кезең. Сондықтан бұл жаста балалар өзінің арнайы шкафын білу, киінер кезінде тәрбиешіден көмек сұрау, өзінің киімін, заттарын тану, киімдерін ретпен кию, заттарға, ойыншықтарға күтім жасау және т.б.

Бүгінгі балалар біздің болашағымыз болғандықтан, оларға дұрыс көңіл бөлу, бұл қоғамымыздың маңызды міндетінің бірі болып табылады. Жеке гигиена - балалар денсаулығының негізі. Ендеше алдымен гигиена сөзінің мағынасына тоқталайық.

Гигиена (грек. hygieinos – дені сау) – денсаулықты сақтау, аурулардан алдын ала сақтану туралы ғылым; медицинаның бір саласы. Гигиена сөзі грекше hygieinos, яғни ол «дені сау» - деген ұғымды білдіреді. Қоршаған ортаның адам организміне (денсаулығына, оның еңбек ету қабілеті мен өмірінің ұзақтығына) тигізетін әсерін зерттейді; елді мекендерді таза ұстау, мұндағы адамдардың тұрмысы мен қызмет жағдайын жақсарту жөнінде түрлі нормативтер мен ғылыми талаптар, санитарлық шаралар жүйесін жасайды.

Гигиенаның міндеті - денсаулықты сақтап, нығайтуды қамтамасыз ету үшін сыртқы орта факторларының әсерін анықтап, оның организмге зиянсыз мөлшерін белгілеу, яғни нормаландыру.

Дағды-саналы әрекеттің автоматтандырылған құрамдас бөлігі, ол бірнеше рет қайталанудан туындайды. Басқаша айтқанда, дағды бірден автоматтандырылмайды, бірақ бірнеше рет қайталау нәтижесінде дамиды.

Гигиеналық дағдылар - баланың денсаулығын нығайтуға ғана емес, сонымен бірге баланы әдептілікке, саналылыққа баулиды. Балаға гигиеналық тәрбие берудің негізі балабақшадан басталады, одан ары қарай мектепте тереңірек түсініктер беріледі.

Гигиена құралдары: Тіс щеткасы, тіс пастасы, сабын, сусабын, сүлгі, тарақ, айна – бұл гигиеналық құралдар және т.б.

Мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру.

Мәдени-гигиеналық дағдылар мінез-құлық мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бетті, қолды, денені, киімді, аяқ киімді ұқыпты ұстау қажеттілігі гигиена талаптарына ғана емес, сонымен қатар адами қатынастардың нормаларына да байланысты.

Балалық шақта қалыптасқан дағдылар, соның ішінде мәдени-гигиеналық дағдылар адамға кейінгі өмірінде үлкен пайда әкеледі. Сондықтан мәдени-гигиеналық дағдыларды балаларға дер кезінде қалыптастырған өте абзал. Сол үшін тәрбиешілер мен ата-аналар үнемі балаларды қадағалап, олардың бойында әдетке айналдыруды есте сақтауы керек.

Мектеп жасына дейінгі балалар белгілі бір әдеттерді үйренуі керек: тамақтану кезінде шынтақтарды үстелге қоюға болмайды, тамақты мұқият шайнап, аузын жауып жеу керек сияқты [2].

Мәдени-гигиеналық дағдылар жалпы үш негізгі топқа бөлінеді. Олар:

- жеке бас гигиеналық дағдылар: қолды сабынмен жуу, оны сүлгілеп сүртіп кептіру, тіс жуу, шаш тарау, жуыну, горшокты пайдалану және т.б.

- мәдени мінез-құлық дағдылары: балаларды қоршаған ортаға, жанындағы адамдарға, ересектерге, тәрбиешілерге, бақшадағы басқа да қызметкерлерге және өз тобындағы балаларға жағымды және мейірімді болуға үйрету.

- қарапайым өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары, яғни тәуелсіздікті дамыту.

Мәдени-гигиеналық дағдылар мен өзіне-өзі қызмет көрсету дағдылары жас өскен сайын бірте-бірте күрделенеді, олардың көлемі артады. Балабақшада жеке бас гигиенасы дағдыларын қалыптастыруға қолайлы жағдай жасау керек. Тәрбиешілердің және ересек адамдардың бақылауымен балаларға өзіне-өзі қызмет жасауға үйрету, ал содан кейін балаларды өз бетінше қолдарын жууға, жеке сүлгілерімен құрғатып қолдарын сүртуге, ересек адаммен бірге өздерін тәртіпті ұстауға үйрету. Өздерінің жеке заттарын пайдалануға дағдыландыру: жеке орамалдар, салфетка, тарақ.

Тамақ ішіп отырғанда балаларға қасық ұстауды, балаларды киімдерін ретімен киінуге және шешінуге, ересек адамның көмегімен балаларға киімдерін шешуге, аяқ киімдерін (түймелерін шешуге, қысқыштарды шешуге), шешілген киімдерін бүктеуге, киімдерді, аяқ киімдерді киюге үйрету.

Әрбір жастың мәдени-гигиеналық дағдыларға әсері.

Әр жаста баланың белгілі бір қабілеттері қалыптасуы керек:

- 2-3 жаста-ластанған кезде, көшеден кейін, тамақтанар алдында қолдарын жуып (алдымен ересек адамның көмегімен, содан кейін өзіңіз) және сүлгімен сүрту. Сонымен қатар, өзіңізді ретке келтіруге, жеке гигиеналық заттарды қолдануға тырысу. Қасықпен жеу.

- 3-4 жастағы балалар үшін-сабынды дұрыс қолдану, бетті, қолды ақырын жуу, сүлгімен құрғату. Қол орамалын қолдана білу. Тамақтану кезінде сөйлеспеу, тамақты мұқият шайнау, шанышқы мен қасықты қолдану, бетті майлықпен сүрту және нанды ұсақтамау.

- ортаңғы топта (3-4 жас) бұрын алынған мәдени-гигиеналық дағдылар біртіндеп жетілдіріле түсу маңызды. Жоғарыда айтылғандардан басқа: бала түшкіргенде бұрылып, аузын қолымен немесе орамалмен жабады, сонымен қатар тамақтанғаннан кейін аузын шаю керек екенін біледі.

- 5-6 жастағы үлкен топтағы балаларда келесі мәдени-гигиеналық дағдылар бар: олар денелері мен киімдерін, шаштарын таза ұстайды. Олар тістерін өз бетінше дұрыс тазалай алады, сыртқы түріндегі тәртіпсіздіктерді жоя алады, тырнақтарын бақылай алады.

Жеке гигиеналық дағдыларын қалыптастыру – баланың үнемі ұқыпты болуын, киіміндегі ақаулықты өздігінен немесе ересектің көмегімен жою икемділігін жорамалдайды. Гигиеналық тәрбие және үйрету мен мәдени мінез-құлық тәрбиесі тығыз байланысты. Сондықтан сәбилер тобынан бастап балалар тамақтану кезінде үстел басында дұрыс отыруға, тамақты мұқият және баяу шайнап, асхана аспаптары мен сүлгілерді қолдана алулары үйретіледі. Ал, топтағы бала күтуші (нянка), тек қана үстелді дұрыс жабдықтап қана емес, сонымен бірге жұмысқа кіріспес бұрын міндетті түрде балалардың қолдарын тазалап жуу, оларды тәртіпке келтіру, шашын тарауы керек [3].

Мәдени - гигиеналық дағдыларына тәрбиелеу міндеттерін шешуге көптеген педагогикалық тәсілдерді баланың жас ерекшеліктеріне қарай қолданылады (үйрету, көрсету, іс-әрекеттерді орындау жаттығулары, дидактикалық ойындар және т.б.) Ең бастысы балаға мәдени - гигиеналық немесе жеке - гигиеналық дағдыларды бойына сіңдіру үшін оған гигиена ережелерін жүйелілігін сақтау керектігін үнемі естеріне салып отыру және қойылған талаптарды біртіндеп күрделендіру қажет. Сонымен қатар әрекеттерді нақты да дәл орындауына бірізділікпен жету керек.

Баланың жеке бас гигиенасының басты дағдыларын түрлі көрнекіліктер көрсету мен қолдау тәсілі арқылы: қолды дұрыс жууға, құрғатып сүртуге, өз бетімен таза және ұқыпты тамақтануға; қасық, кесе, сүлгілерді дұрыс және орынды қолдануға; және тамақтану кезінде аузын жұмып жеуге, әрбір тамақтанғаннан кейін ауыз қуысын сумен шайқауды үйрету. Өздігінен киіну және шешіну; киімін

ұқыпты бүктеп қою, түймелерді ағыту және дұрыс түймелеу, бауларды байлау және бір-біріне көмектесу дағдыларын қалыптастыру. Балаларға өздерінің жеке заттары: тарақ, ауыз шаятын ыдыс, сүлгі мен бет орамалды қолдану керек екенін түсіндіру.

"Мәдени-гигиеналық дағдылар" ұғымы жеке гигиена дағдыларына, киім-кешек пен аяқ киімді, қоршаған ортаны, сыртқы іс-қимыл мәдениетін, тағамды тәртіппен қолдау қабілетіне дейін азаяды. Бұл тұжырымдаманың мазмұнында мәдени-гигиеналық дағдылардың көрсеткіштері ерекшеленеді: тамақтану және жуыну кезіндегі мінез-құлық дағдылары, сыртқы келбетін бақылау, сабынды дұрыс пайдалану, жуынғаннан кейін құрғақ сүлгімен сүрту, үстелдің мінез-құлық дағдылары (шанышқы мен қасықты қолдану, нанды ұсақтамау, тамақты жабық аузыңызбен шайнау, үстелде сөйлеспеу т.б.), күнделікті өмірде гигиена мен ұқыптылық дағдыларын сақтау қажеттілігін көрсету.

Бірге - бірте мектеп жасына дейінгі балалар осы дағдыларды игеру негізінде оларды орындау қажеттілігін анықтайтын мінез-құлық ережелерін түсінудің алғышарттарын дамытады. Содан кейін алғашқы этикалық нормалар қабылданады. Ол әрбір мәдени - гигиеналық дағдылардың артында адамзат қоғамының моральдық нормаларымен белгіленген белгілі бір мінез-құлық ережесі бар екенін түсіне бастайды.

Өзінің жеке бас гигиенасы дағдылары мен ережелерін сақтауы мен оны орындауын қадағалап отыруға дағдыландыру. Дене тазалығын сақтауға, қолын, аяғын жууға, тісін ұқыпты тазалауға, ескертусіз тамақтанар алдында қолын жуып және тамақтанып болған соң ауыз қуысын шаюға, үстін, шашын ретке келтіріп отыруға, беліне дейін ылғалды сүртінуіне дағдыландыру. Гигиеналық шараларды орындау кезінде балалардың бір-біріне көмек көрсетуін мадақтау.

Осы орайда ата-аналар мынаған көңіл бөлуі тиіс: балаларға үнемі тапсырма беру керек, тапсырманы ыждаһаттылықпен түсіндіріп, кеңес беріп, жұмысты қалай істеу керектігін көрсетіп, жұмыс кезінде көмектесу, бала бастаған ісін соңына дейін тындырғанын қадағалау, балаға өз еңбегінің табысына рақаттануына мүмкіндік беру, әрбір ұсақ табысына көңіл бөліп, дұрыс бағалап, қызығушылық танытып, бастама көтергені үшін баланы мақтау. Бұл оған өз күшіне деген сенімін қалыптастырады [4]. Мәдени-гигиеналық дағдыларын және өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын балалармен ғана емес, ата-аналармен де жүргізу керек: кеңес беру, әңгімелер жүргізу, шкапка киімдерді жинап қою туралы сөйлесу әрбір тәрбиешінің міндеті. Өйткені баланың өзі-өзі қызмет көрсетуі тек балабақшада ғана емес, үйде жалғасын табуы керек. Оны үйде ата-аналар мұқият қадағалаулары керек. Баламен жұмыс жасау тек тәрбиешінің ғана міндеті емес, бақылау екі жақты ата-аналармен бірлесіп, бірдей жүргізілгенде ғана бала бұл іс-әрекеттерге дағдыланады.

Ортаңғы топ балалары әдетте балабақшаға келгенде амандасуды және үйге қайтарда қоштасуды ұмытпайды. Бірақ кейде бұл туралы еске салып отыру керек. Сыпайылық, адамға назар аудару, қоштасу, сәлемдесу, мектеп жасына дейінгі баладан бетпе-бет келу үшін кімге жүгінетінін (тәрбиешіге, күтушіге) білу талап етіледі. Егер отбасында туыстары мен көршілеріне «қайырлы таң», «қайырлы түн» жасау әдетке айналған болса онда ол өте жақсы.

Қазіргі әлемде кішкентай бүлдіршіндердің айналасында азғырулар көп болған кезде, оны тек ата-аналар ғана жаман әдеттерден, дұрыс тамақтанбаудан, пассивті, отырықшы өмір салтынан және адам өмірін қысқартатын басқа да қауіпті факторлардан қорғай алады және қорғауы керек. Егер ата-аналар қазір баласының денсаулығына жеткілікті көңіл бөлетін болса, онда болашақта ол олардың қамқорлығы мен оған деген назарын бағалайтыны сөзсіз, ол оған әр адамның өміріндегі ең маңызды сыйлық – денсаулық үшін мәңгі риза болады...

Балаларды қоғамдық орындарда: көшеде, кинода, театрда, көлікте және т.б. өздерімен бірге ертіп (алып) жүруге үйрету керек. Балаға өзінің ұстамсыз мінез-құлқымен айналасындағыларға кедергі келтіруі мүмкін екенін түсіндіру керек, бұл жақын адамдармен санасу керек. Балалар ересектер қоршап тұрған қамқорлық пен зейінді теріс пайдаланбауы керек. Кішкентай кезінен бастап, егер олар басқалардың қалауына қайшы келсе, баланы өз қалауын ұстауға үйрету керек [5].

Біз көбінесе баланың өзімшіл мінез-құлқын "ол әлі кішкентай" - деп ақтаймыз немесе кешіріммен қарап, көңіл бөлмейміз. Ортаңғы топ балаларын іс-әрекет мәдениетіне, қажет нәрсенің бәрін дайындауға, алаңдамауға, басталған нәрсені қажетті нәтижеге жеткізуге, заттарды мұқият өндеуге үйретуге болады. Мұнда көрсету, түсіндіру, ересек адамның мысалы үлкен рөл атқарады. Әрбір ата-ана өз баласына ересектердің жұмысына араласуға деген ұмтылысын көтермелеген абзал. Ересектермен бірге жұмыс істей отырып, балалар олардан ұтымды еңбек әдістерін, оны ұйымдастыруды қабылдайды.

Бала игерген шеберлікті жетілдіру үшін, оған ол үйреншікті болу үшін жаттығу қажет. Мұнда ересектерді бақылау және еске салу қажет. Мұндай еске салу мейірімді, сабырлы, бірақ берік тонмен

жасалады. Балалардың қарым-қатынас ережелерін меңгеруі ең қиын. Сондықтан ұлына, қызына бірінші болып сәлемдесу керектігін, басқа біреудің бөлмесіне есікті қақпай кіруге болмайтынын, үлкендерге жол беру керектігін және т.б. жиі еске салу қажет. Біз ересектер ретінде қалыптасқан әдеттер өте төзімді екенін есте ұстауымыз керек және жағымды әдеттерді қалыптастыруға қолайлы уақытты жіберіп алмауымыз керек.

«Жұмыла көтерген жүк жеңіл» дегендей мәдени – гигиеналық дағдыларды тәрбиелеу, тамақтану мәдениетін тәрбиелеу және жалпы бала тәрбиелеуде осындай міндеттерді іске асырушылар – балабақшамен отбасы. Осы екі арнада жүргізілетін тәлім -тәрбие сабақтаса, ұштаса жүргізілгенде ғана мақсатымыз нәтижелі болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бөлешов М.Ә. Балалар мен жасөспірімдер гигиенасы. Оқулық / М.Ә.Бөлешов. - Алматы : Эверо, 2010. - 144 б.
2. Иманалиев Ш.И. Балалар мен жасөспірімдердің гигиенасы. – Алматы: Ғылым баспа орталығы. 2008.
3. Кучма В.Р. Балалар мен жасөспірімдер гигиенасы: оқулық / Кучма В.Р. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2014. - 464 с.
4. Кучма В.Р. Гигиена детей и подростков. - М.: Медицина, 2004
5. Кучма В.Р. Балалар мен жасөспірімдер гигиенасы. Оқулық / В.Р.Кучма; ред.: В.Н.Приз, Г.Н.Талиева... – М.: Гэотар-Медиа, 2014. - 459 б.

БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕЛЕРГЕ БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

**А.Н. Мейрамбай - М.Х. Дулати ат. Тараз Университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**
**Ешенкулова Д.Б. - PhD, «Мирас» университетінің қауымдастырылған профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**

Аннотация. В статье рассмотрены психологические аспекты, стили, стадии адаптации детей к дошкольным учреждениям. Ученые выделяют основные факторы, облегчающие или усложняющие адаптационный период, то есть считают, что это уже сформированный тип общения ребенка и потребность в общении с близкими, со сверстниками.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, социальная среда, адаптация, семья.

Annotation. The article examines the psychological aspects, styles, and stages of children's adaptation to preschool institutions. Scientists identify the main factors that facilitate or complicate the adaptation period, that is, they believe that this is an already formed type of communication of the child and the need to communicate with loved ones, with peers.

Keywords: preschooler, social environment, adaptation, family.

Кіріспе. Балалардың және отбасының жаңа жағдайларға бейімделуі Ресей психологтары мен психиатрларының және социологтарының негізгі зерттеу пәніне айналды (Д.Н. Исаев, В.И. Гарбузов, А.И. Захаров, Е.О. Смирнова және т.б.) [1]. Зерттеушілер жаңа әлеуметтік жағдайларға өту кезінде психологиялық дайындықтың болмауы, баланың тұлғалық дамуында орны толмас бұзылуларға алып келетінін көрсетеді. Баланың балабақшаға баруы, оның өміріне көптеген өзгерістер алып келеді: күн тәртібі өзгереді, ата-анасының жоқтығы, қатарластарымен үздіксіз қарым-қатынас, қарым-қатынастың басқа стилдері. Осы барлық өзгерістер балаға бір уақытта әсер етеді де, стресстік жағдайлар тудырады. Яғни, оны невротикалық реакцияларға, қорқыныштың пайда болуына, тамақтан, ұйқыдан бас тартуға, жиі-жиі ауруларға әкеп соқтыруы мүмкін. Адамның мүмкіндіктері мен қоғамның талаптары бір-біріне қарама-қарсы болса, бейімделу процесі міндетті түрде жүреді.

Мақсаты: балалардың мектепке дейінгі мекемелерге бейімделуінің психологиялық аспектілерін анықтау.

Міндеттері: балалардың мектепке дейінгі мекемелерге бейімделуінің стильдерін, сатыларын ашу.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: Адамның қоршаған ортаға бейімделуінің 3 стилін бөліп көрсетеді:

– Шығармашылық стиль. Адам қоршаған ортаның жағдайларын белсенді түрде өзіне қолайлы етіп өзгертуге тырысады және сол арқылы өзі сол ортаға бейімделеді.

– Конформды стиль. Адам пассивті түрде қоғамдық талаптар мен жағдайларды қабылдап, мойынсұну.

– Өзін алып қашу стилі. Адам қоғам талаптарына үйрене алмайды немесе үйренгісі келмейді. Ең оңтайлы стиль – шығармашылық стилі, оған керісінше - өзін алып қашу стилі.

Осыған сәйкес бейімделудің сатылары бөліп көрсетіледі:

1) Айқын көрініс беру сатысы. Соматикалық қалыптың және психикалық статустың ауытқушылықтарымен сипатталады, соның әсерінен салмақтың кемуі, жиі респираторлық аурулар, ұйқының бұзылуы, тәбеттің болмауы, сөйлеудің дамуындағы регрессия туындайды. Саты орташа алғанда бір айға созылады. Бұл сатының өту ауырлығы бойынша үш дәрежесін бөліп отырады:

Жеңіл бейімделу – баланың жүріс-тұрысының 10-15 күн ішінде қалыпты жағдайға оралуы, соған сәйкес салмақтың артуы, ұжымда өзін дұрыс ұстауы, мектепке дейінгі мекемеге барған бірінші ай ішінде ауырмауы. Мектепке дейінгі мекемеге барудың 20 күнінде баланың ұйқысы қалыпты нормаға келеді, өз уақытымен тамақтана бастайды. Көңіл-күйі сергек және қызығушылығы болады, бірақ мұның бәрі таңғы жылаумен сәйкесінше жүреді. Жақын адамдармен және ересектермен қарым-қатынасы бұзылмайды. Балаларға деген қарым-қатынасы қызығушылықпен немесе немқұрайлықпен сипатталады. Ортаға деген қызығушылығы үлкендердің қатысуымен екі аптада өз қалпына келеді. Сөйлеу мәнерінің дамуы тежеледі, бірақ бала үлкендердің айтқан нұсқауларын орындауы мүмкін. Бірінші айдың соңына қарай сөйлеу мәнерінің белсенділігі қалпына келеді. 10 күннен артыққа созылмайтын, ешқандай ауыр салдарға соқтырмайтын аурудың болуы мүмкін. Вегетативтік жүйке жүйесінде өзгерістер немесе невротикалық реакциялардың белгілері болмайды.

Орташа бейімделу – қозғалыстар бір ай көлемінде қалпына келеді, психикалық стресстің белгілері бар. Жалпы жағдайының бұзылуы айқын және созылыңқы түрде көрініс береді. Ұйқы және тәбет тек 20-40 күннен кейін ғана қалпына келеді. Бір ай көлемінде көңіл-күйінің тұрақсыз болуы тән. Жүріс-тұрыс реакциялары мектепке дейінгі мекемеге келгеннен 30 күнде өз қалпына келеді. Баланың жақын адамдармен қарым-қатынасы эмоционалдық қозу жағдайында болады (жылау, кездескен кезде немесе қоштасқан кезе айқайлау). Балаларға деген қарым-қатынасы немқұрайлы, сирек жағдайда қызығушылық болуы мүмкін. Сөйлеу мәнері қолданылмайды немесе белсенділігі төмендейді. Ойында бала өзінде қалыптасқан дағдыларды қолданбайды, жағдайға байланысты ойнайды. 10 күннен артық созылмайтын, ауыр салдарсыз екі рет ауруы мүмкін. Салмағы өзгеріссіз немесе төмендейді. Невротикалық реакциялар көрініс береді: үлкендермен және балалармен қарым-қатынаста таңдау, нақты бір жағдайларда ғана қарым-қатынас жасау. Вегетативтік жүйке жүйесінің өзгерісі: бозару, терлеу, бет терісінің жарылуы, көздің астының көгеруі, беттің албыртып тұруы – 1,5-2 апта көлемінде.

Ауыр бейімделу – ұзақтығы 2 айдан 6 айға дейін. Бала жиі ауырады, алған әдет-дағдыларын жоғалта бастайды, физикалық жағынан ғана емес, сонымен қатар психикалық жағынан үдеуі мүмкін. Бала жақсы ұйықтай алмайды, ұйқысы қысқа және жылап немесе айқайлап оянып кетеді, тәбеттің тартпауы ұзаққа созылып, тіпті тамақтан бас тартуға алып келуі мүмкін, невротикалық құсу, функционалды дәретке отырудың бұзылуы. Көңіл-күйі немқұрайлы, бала өте көп және ұзақ жылайды, жүріс-тұрыс реакциясы мектепке дейінгі мекемеге келген күннің 60-күнінде өз қалпына келеді. Жақындармен қарым-қатынас эмоционалды қозу күйінде болады және олармен бірлескен әрекет жасаудан бас тартады. Балаларға деген қарым-қатынасы: олармен қарым-қатынастан бойын аулақ ұстайды немесе агрессиялық қарым-қатынас көрсетеді. Қандай да болмасын іс-әрекетке қатысудан бас тартады. Сөзді мүлдем қолданбайды немесе сөйлеу жүйесінің дамуының 2-3 кезең артта қалғаны байқалады. Ойын әрекеті қысқа мерзімде және жағдайға байланысты болады.

Бейімделудің ауыр жағдайы 2 нұсқа бойынша көрініс беруі мүмкін [2]:

– Жүйкелік-психикалық дамуы 1-тоқсанға артта қалады, респираторлық аурулар 10 мөлшерінде болып, үш реттен көп қайталанады. Соның әсерінен бала 1-2 тоқсан уақытында өспейді және салмақ қоспайды.

– Жүйкелік-психикалық даму 2-3 тоқсанға артта қалады, бойының өсуі және салмақ қосуы баяулайды, жиі ауырады.

– Әлсіз көрініс сатысы – баланың адекватты жүріс-тұрысымен сипатталады. Психикалық жағынан жетілуі орташа жағдайдан баяу болады. Саты 3-5 айға созылады.

Компенсация сатысында даму типі жылдамдайды да, балалар жыл соңына қарай жоғарыда аталған кемшіліктерді қалпына келтіреді. Қарым-қатынастан қашады немесе агрессивтік мінез-құлық көрсетеді. Қандай да бір іс-әрекетке қатысудан бас тартады.

Ауыр жағдайдағы бейімделудің симптомдары. Балабақшаға бару баланың осы уақытқа дейін қалыптасқан стереотиптерін қайта құруға мәжбүр етеді. Ол үшін бұл қиын соғады және көп жағдайда стресске алып келеді. Л.Н. Галигузова [3] бейімделудің ауыр түрінің симптомдарын бөліп көрсетті:

- эмоционалды жағдайдың бұзылуы;
- қарым-қатынас сферасының бұзылуы;
- амбиваленттік мінез-құлық;
- заттармен жұмыс жасауда іс-әрекеттің әлсіз жетілуі өмір сүру барысының өзгерісі бірінші кезекте баланың эмоционалды жағдайының бұзылуына алып келеді.

Бейімделу кезеңіне эмоционалды қысым жағдайында болу, мазасыздық, кері тартушылық тән. Бала көп жылайды, үлкендермен эмоционалды қарым-қатынасқа ұмтылады немесе мүлдем бас тартады, өз қатарластарынан өзін алшақ ұстайды. Бала тамақтан бас тартады, демалу уақытында жылайды. Жақын адамдармен қоштасуы немесе кездесу кезінде жылайды: ата-анасын жібермейді және кеткен уақытында ұзақ жылайды, ал келгенде тағы да жылап қарсы алады. Баланың заттарға қызығушылығы, оларды тануға деген белсенділігі төмендейді. Сөйлеу белсенділігі де төмендейді. Қайта қалпына келу кезеңі кейде 2-3 айға созылады. Қарым-қатынас сферасындағы бұзылулар баланың қарым-қатынас жасау тәжірибесіне байланысты. Егер бала тек анасымен ғана қарым-қатынасқа түсіп үйренсе, онда оның басқа адамдармен қарым-қатынаста қиындықтар туындауы мүмкін. Қарым-қатынасқа түсудің жаңа формасы ғана баланың кеңейтілген әлеуметтік ортада өзін жақсы сезінуіне кепіл бола алады.

Амбиваленттік мінез-құлық баланың конфликт жағдайындағы алғашқы формасы және ол ұялшақтық пен жасқаншақтықпен сипатталады. Амбивалентті мінез-құлық кезінде бала үлкендермен еріксіз қарым-қатынасқа түседі, кейде оның нұсқауларын орындауға бас тартады. Соған сәйкес, тәрбиешімен қарым-қатынасы да немқұрайлы болады. Мұндай балалар бір іс-әрекеттен екіншісіне өту кезінде қиындықтар сезінуі мүмкін. Отбасында мұндай балалармен негізінен эмоционалды қарым-қатынас жасайды. Үйде онымен өте аз ойнайды, ал егер ойнаған жағдайда да оның талаптарымен өз бетінше істейтін іс-әрекеттерін жетілдірмейді.

Амбиваленттік мінез-құлықтағы балалардың ішінде шектен тыс еркелетілген және қамқорлыққа алынған балалар ерекше көп кездеседі. Сондықтан да ол өзін балабақшада жалғыз және жайсыз сезінеді.

Амбиваленттік мінез-құлықтағы балалар ойын әрекетіне бейімсіз болады, яғни ойнай алмайды. Негізінен оларға ойыншықтармен манипуляция жасау тән, өйткені ол үйінде көбінесе жалғыз ойнайды. Үлкендермен бірлескен іс-әрекеттің болмауы, қарым-қатынасқа қажеттіліктің қанағаттанбауы, балалар үлкендер арасындағы қарым-қатынасты қиындатады. Баланың конфликтілі мінез-құлығының себебі – үлкендермен қарым-қатынастың және заттық іс-әрекеттердің қарама-қайшы келіп, қарым-қатынастың басқа түрінің бірлесіп іс-әрекет етуді талап етуінен болады. Жаңа әлеуметтік жағдайға көшу бұл қарама-қайшылықты одан да ушықтырады. Бір қарағанда, елеусіз көрінетін баланың жүріс-тұрысындағы ерекшеліктер оның жаңа ортаға бейімделуімен де өте тығыз байланысты деп есептейді. Ұзақ уақыт және әртүрлі ойындарға белсенді қатысатын балалар салыстырмалы түрде жаңа ортаға өте жеңіл бейімделеді. Қызығушылықпен ойнайтын балалар кез келген ересек адаммен жеңіл тіл табысып кете алады.

Л.Н. Галигузованың ойынша, бейімделуі қиын балалар ойын процесінде зейінін бір нүктеге жинақтай алмайды, қызығушылығы төмен дәрежеде болады.

Жоғары дәрежедегі заттық іс-әрекеттің болуы, үлкендермен қарым-қатынас жасау, балада жағымды эмоциялық күй туғызады және бұл балабақшаға оңай бейімделуге жағдай жасайды.

Г.М. Лямина [4] бейімделу кезеңін жеңілдететін немесе қиындататын негізгі факторлар – ол баланың қарым-қатынас жасауының қалыптасқан типі және жақындармен, қатарластарымен қарым-қатынас жасауға деген қажеттілік деп есептейді. Осыған байланысты пассивті, жалғыз қалуға ұмтылатын балалар тәрбиешінің басты назарында болуы керек, өйткені олар жаңа ортаға ұзақ бейімделеді деп есептейді.

Қорытынды. Балабақша ортасы – ол ең алдымен бала мен үлкендер, бала мен басқа балалар арасындағы өзінің талаптары мен әртүрлі қарым-қатынасы бар әлеуметтік орта. Сондықтан, балабақшаға бейімделу – балалар мен үлкендер, балалар мен құрбылары арасындағы өзіндік талаптары, өзіндік түрлі әрекеттері бар қарым-қатынас.

Балабақшада балалар жаңа орын жағдайы мен уақыт тәртібіне сай ғана емес, бірінші кезекте, жаңа тұлға – тәрбиешімен де таныс болады. Бала бақша тәрбиешісі педагогикалық тәсілдерді қолданады. Мұндай мінез-құлық балалар жағынан бала бақша тәрбиешісі мен әлеуметтік байланыс

қалыптастыруда баяулыққа әкеліп соғады. Баланы жаңа ортаға тез үйреткісі келетін тәрбиешінің бала тұлғасын нақты білмеуі орын алуы мүмкін. Одан бұрын, бала бақша тәрбиешілерінде бірінші жоспарда педагогикалық әсер ету тұрады. Бала бақша тәрбиешілерінде қыздармен салыстырғанда ұлдарға эмоционалды қарым-қатынасы білінеді. Ис-әрекетте қыз балаларға көп талаптар қояды. Бұл рөлдерді реттеу салт-дәстүрмен негізделген. Дамуды бақылау нәтижесі, балалардың және тәрбиешілердің мінез-құлық реакциясын талдау бойынша (Аксарина Н.М., Жукова Н.И.), 3 жастағы балалар бала бақшаға барар кезінде үйрену қиындығы пайды болмай-ақ, материалдық, уақыттық және әлеуметтік жағдайлардың толық өзгеруін түсіне алмайды. Бұл қиындықтар уақытша сипатқа ие және әдебиетте бұрын көрсетілгендей, үйрену реакциясы мен мінез-құлықтың бұзылуының интенсивті формасымен теңдесе алмайды. Баланың бөбекханадан бала бақшаға өту кезеңіндегі бейімделу мүмкіндігіне әлеуметтік тәжірибе мен дағды әсер етеді.

Бейімделу процесіндегі үлкендер мен құрбыларымен қарым-қатынас спецификасы. Балалар тобындағы психологиялық ахуал ерекше көңіл бөлуді талап етеді. Тәрбиешінің міндеті - топтағы рөлдердің орналасуын уақытында байқап, қарым-қатынастың қарама-қайшы келуінің алдын алу керек. Егер тәрбиеші авторитарлы басқару стилін ұстанып, балаларды «жақсы көретіндер мен жамандарға» бөлсе, онда топ тез-тез топ-топ болып бөлініп кетеді, бір-біріне қарсы келеді. Олардың арасында «шеттетілген» және «қабыл алынбаған» саны көбейеді. Әсіресе, ұлдарда, күш пен бағыну қарым-қатынасы пайда бола бастайды. Патологиялық мінез-құлық варианттары өте көп болуы мүмкін, бірақ оларды деструктивтілік (агрессивтілік, бағынбаушылық, тежелу), кінәлі болу сезімінің болмауы, тәрбие шараларының төменгі деңгейлігі. Органикалық және генетикалық аномалиямен негізделген мінез-құлық бір-бірімен байланыста болуы көп кездеседі. Бірақ есте сақтау керек, олардың алғашқылары бағытталған емге жақсы бағынады, ал екіншілері психоневрологтың қарауында жалпы тәрбиелік әсер етуге бағынады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Касымова Г.М. *Психологические основы игровой терапии детской тревожности*. - Алматы, 2005. - Б. 25-26.
2. Мырзатаева Б.П. *Кіші мектеп оқушыларының психологиясы*. - Алматы, 2008. - Б. 58-61.
3. Ақажанова А.Т., Мырзатаева Б.П. *6-7 жастағы балалардың ұлттық психологиясын қалыптастыру*. - Алматы, 2008. - Б. 5-6.
4. Ермекбаева Л.К., Нығметова Қ.Н. *Баланың мектепке психологиялық даярлығын қалыптастыру*. - Алматы, 2003. - Б. 17-19.

НАЗИПА ҚҰЛЖАНОВАНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ – БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ҚҰРУ ЖӘНЕ НУТРИЦИОЛОГИЯЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫ

**Г.У. Шегебаева - Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
А.А. Алимбекова - Абай атындағы ҚазҰПУ Философия докторы (PhD)
қауымастырылған профессор
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа. Мақалада Назипа Құлжановнаның еңбектеріндегі мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтау ана денсаулығын күту мәселелері туралы құнды идеяларын жан-жақты сипаттап, ғылыми тұрғыда салыстыра дәлелдер келтірген. Қазақ халқында баланың денсаулығының нығайыуына, физикалық және ақыл ойының дамуына пайдасы мол өнім, сүт тамақтарының құрамына талдау жасауы қазіргі заманғы белең алып тұрған нутрициология саласының дамуына қосқан үлесі ретінде тануға болады. Баланың ересек өмірінде денсаулығына құндылық ретінде қарауы және денсаулықтың 80 пайызы астан болатыны туралы ғылыми және ресми деректерге сүйенген. Мектепке дейінгі ұйым нутрициология негіздерінде денсаулықты сақтау – білім беру ортасын құру арқылы баланың тамақтау мәдениетін қалыптастырып, ересек өмірінде салауатты салтын ұстану арқылы денсаулығына пайдалы ас таңдай алатындай білім беретін мүмкіндігі жоғары бастапқы жүйе. Осыған орай мақалада ғалымдардың еңбектері талданып, зерттеу барысында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің денсаулық сақтау-білім беру ортасын құру әлеуеті мен мүмкіндіктері анықталған.

Түйінді сөздер: болашақ педагог-тәрбиеші, нутрициология, денсаулық сақтау-білім беру ортасы, мектеп жасына толмаған бала.

НУТРИЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ИДЕИ И СОЗДАНИЕ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕЙ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ НАЗИПЫ КУЛЖАНОВОЙ

Аннотация. В статье всесторонне раскрываются и научно обосновываются ценные идеи Назипы Кулжановны по вопросам охраны здоровья детей дошкольного возраста и заботы о здоровье матерей. Автор проводит сравнительный анализ состава молочных продуктов, полезных для укрепления здоровья ребёнка, его физического и умственного развития, и рассматривает их как вклад в развитие современной нутрициологии. Особое внимание уделяется формированию у ребёнка осознанного отношения к здоровью в зрелом возрасте и научным данным, подтверждающим, что 80% здоровья зависит от питания. Система дошкольного образования рассматривается как основа формирования культуры питания на принципах нутрициологии, способствующая развитию у детей способности выбирать здоровую пищу и вести здоровый образ жизни. В рамках исследования проанализированы потенциал и возможности будущих педагогов дошкольных организации в создании здоровьесберегающей и образовательной среды.

Ключевые слова: будущий педагог-воспитатель, нутрициология, здоровьесберегающая и образовательная среда, ориентированная на охрану здоровья, ребёнок дошкольного возраста.

NAZIPIA KULZHANOVA'S NUTRITIONAL IDEAS AND THE CREATION OF A HEALTH- PRESERVING EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article comprehensively explores and scientifically substantiates the valuable ideas of Nazipa Kulzhanovna regarding the health protection of preschool children and maternal care. The author conducts a comparative analysis of the composition of dairy products beneficial for strengthening children's health and for their physical and mental development, viewing them as a contribution to the advancement of modern nutrition science. Special attention is given to the development of a child's conscious attitude toward health in adulthood and to scientific data confirming that 80% of health depends on nutrition. The preschool education system is considered as a foundation for forming a culture of nutrition based on the principles of nutrition science, fostering children's ability to choose healthy food and lead a healthy lifestyle. The study analyzes the potential and capabilities of future preschool educators in creating a health-oriented educational environment.

Keywords: future preschool teacher, nutrition, health-oriented educational environment, preschool child.

Кіріспе. Денсаулық - адам болмысының түрлі қырларын, оның қоршаған әлеммен өзара байланысын және өзара әрекеттесуін көрсететін күрделі көпқырлы феномен. Денсаулыққа деген құндылықтық көзқарасты қалыптастыру қоғам үшін маңызды әлеуметтік-мәдени міндет болып табылады, ол оның одан әрі даму бағытын айқындайды. Бұл міндет қоғамның барлық топтары үшін маңызды болса да, ол жас ұрпақты тәрбиелеуде ерекше маңызға ие. Денсаулық мәдениетінің маңызды құрамдас бөлігі - тамақтану мәдениетін қалыптастыру болып табылады.

Дұрыс тамақтану мәдениеті салауатты өмір салтының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оның қалыптасуы ерте жастан басталуы тиіс, осы уақытта әрбір кезеңде тәрбие жұмысы жас ерекшеліктеріне сай, дамудың өзекті міндеттеріне жауап бере отырып, жүйелі түрде жүргізілуі маңызды. Мектеп жасына дейінгі балаларда денсаулықты сақтаудың пайдалы әдеттерін қалыптастыруға бағытталған оқу іс-әрекетінің негізгі түрі - ойын болып табылады, онда бала тамақтанумен байланысты мінез-құлық дағдыларын меңгереді. Дұрыс тамақтану мәдениетінің негіздерін қалыптастыруда ата-аналардың рөлі өте маңызды, себебі олар бала үшін үлгі болып табылады, ал мектепке дейінгі ұйым педагогтері денсаулық сақтау – білім беру ортасын құруда кәсіби біліммен, арнайы даярланған маман. Нутрициология салауатты тамақтану механизмдерін, адамның тамақ тандау себептерін зерттейді, сондай-ақ тамақтану жүйелері мен ұтымды тамақтану стратегияларын анықтайды.

Нутрициология (лат. nutritio – тамақтану және грек. λόγος – ілім) немесе тамақтану ғылымы – адамның ағзасына қоректік заттардың әсерін, олардың функционалдық, метаболикалық, гигиеналық және клиникалық аспектілерін зерттейтін ғылым. Нутрициология диетологиядан айырмашылығы, әртүрлі патологиялар кезінде денсаулықты сақтау үшін тамақтануды зерттеумен және таңдаумен айналыспайды, ол тамақтану мәселелерін кешенді тұрғыдан қарастыруымен ерекшеленеді.

Болашақ педагог-тәрбиешілерді нутрициология негізінде денсаулық сақтау-білім беру ортасын құруға дайындау қазіргі біздің мемлекетіміздің басты бағыт ретінде міндеттерінің бірі. Себебі, болашақ педагог-тәрбиешілер мектепке дейінгі ұйымда балаларды тәрбиелеу және оқыту барысында

денсаулықты сақтау, білім беру ортасын құру құзыреттілігіне ие болуы керек. Болашақ педагог-тәрбиешілер баланы жан-жақты дамытуда денсаулықтық түрлерін және оларды сақтаудың теориясы мен практикасын жетік біліп, түсініп, міндеттерін жүзеге асыратын білікті маман болуы өзекті мәселеге айналып отыр. Өйткені қазіргі қоғамда денсаулық сақтаудың басты кепілі – жәй тамақтану емес, дұрыс тамақтану, салауатты салтын ұстану. Адамның өз денсаулығына құндылық ретінде қараудың сапасының төмендігі, қажетті тамақтану рационның болмауы адам ағзасына жағымсыз әсер етіп, негізгі әлеуметтік маңызды аурулардың даму қаупін арттыруда. Халқымызда «Ауру астан», «Ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде», «Құлақтай ет жеп, құмандай сорпа іш», «Ас тұрған үйде, ауру тұрмайды», «Аурудың барлығы, астан» және т.б. деген мақал – мәтелдер денсаулық тамақтану мәселесіне байланысты екендігіне ерекше назар аударылғанын көруге болады. Осы тұрғыдан алғанда, болашақ педагог-тәрбиешілерді нутрициология негізінде даярлау – қоғамның денсаулық мәдениетін қалыптастыруға бағытталған ұзақ мерзімді стратегияның бір бөлігі болып табылады. Бұл қажеттілік тек педагогикалық тәжірибе аясында ғана емес, мемлекеттік деңгейдегі нормативтік-құқықтық құжаттарда да айқын көрініс тапқан.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2023 жылы Қазақстан халқына кезекті жолдауында» елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы мен болашақтағы басым бағыттарын атап өтті. Жолдауда бірнеше маңызды мәселелер қамтылды, оның ішінде әлеуметтік қолдау, білім, денсаулық сақтау, реформалар тақырыптары басты орын ала отырып, профилактика және денсаулықты сақтау сапасын арттыру қажеттілігін баса айтты [1].

ҚР Балалар құқығын қорғау заңының 3 бабының негізгі міндеттері «балалардың дене бітімі, зияткерлік, рухани және адамгершілік тұрғысынан дамуы» баса айтылған [2]. Денсаулық сақтау жөніндегі ұлттық үйлестіру кеңесінің негізгі республика аумағында азаматтардың денсаулығын сақтау мәселелері жөніндегі стратегиялық және бағдарламалық құжаттарда көзделген іс-шаралардың орындалуын қамтамасыз етуді қамтиды [3].

ҚР «Денсаулық сақтау және білім беру ұйымдарында тамақтану стандарттарын бекіту туралы» заңында: салауатты тамақтануды қамтамасыз ету; денсаулық сақтау және білім беру ұйымдары арасындағы ықпалдастықтың артуы; білім беру ұйымдарында балалардың тамақтану режимдерін дұрыс ұйымдастыру; сапа мен қауіпсіздікті қамтамасыз ету туралы айтылған [4].

UNICEF-тің ресми сайтында балалардың дұрыс тамақтану дағдыларына үйренуі олардың физиологиялық және когнитивті дамуының негізін құрайтыны туралы айтылған [5]. Д.Шарипова және С. Сайфиева (2024), ғылыми зертеулерінде баланың тамақтануының алғашқы тәжірибелері өмір бойына созылатын мінез-құлықты қалыптастыратыны туралы айтқан. Мектепке дейінгі ұйым педагогтері балалардың физикалық және психологиялық дамуына оң әсер ететін әдістерді кешенді түрде қолданылғанда баланың денсаулығын сақтау – білім беру ортасының әсерінің тиімділігін көрсетеді [6]. Diab (2015), мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің арасында денсаулық сақтау технологияларын қолданудағы олқылықтарды анықтап, оларды жою қажеттілігін атап өтіп, зерттеу барысында авторлармен құрастырылған балабақша тәрбиешілеріне арналған арнайы тағам нұсқаулықтарының балалардың физикалық дамуына оң ықпалы дәлелдеген [7]. Сонымен қатар ғалымдар тамақтану мәдениеті мен денсаулықты сақтауға көзқарас отбасылық үлгілермен тікелей байланысты екенін айтады (Порецкова және Печкуров, 2016), [8]. Қазіргі таңда нутрициология ғылымы – балалардың денсаулығы мен когнитивті дамуына әсер ететін негізгі факторлардың бірі ретінде қарастырылуда. Бұл ғылым саласының білім беру жүйесіне интеграциялануы мектепке дейінгі ұйымдарда салауатты өмір салтын қалыптастыру және қолдау бағытында үлкен әлеуетке ие. Нутрициология тек рационалды тамақтануды зерттеп қана қоймай, жекелендірілген тәсілдер арқылы әр баланың денсаулық ерекшеліктерін ескеруді көздейді (Лир, 2015), [9].

Жоғарыда айтылған теориялық және практикалық негіздерді ескере отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың денсаулығын сақтау мақсатында, тамақтану мәдениетін қалыптастыруда нутрициологияның маңызы зор екенін байқаймыз. Нутрициология негіздерін болашақ педагог-тәрбиешілерді кәсіби дайындауда жоғары білім беру жүйесіне енгізілуі – тек кәсіби тәрбиешілер даярлау емес, сонымен қатар балалардың денсаулық мәдениетін ерте жастан бастап қалыптастыруға негіз болады.

Мектепке дейінгі ұйымның болашақ педагогтерін нутрициология негізінде денсаулық сақтау - білім беру ортасын құрудың өзектілігінің бірнеше себептерін атап өтейік.

Денсаулықтың негізі: Бала кезінен бастап дұрыс тамақтану дағдыларын қалыптастыру баланың жалпы денсаулығын нығайтуға, аурулардың алдын алуға және өмір сүру сапасын арттыруға ықпал етеді. Баланың физикалық және психоэмоционалды дамуына оң әсер мол.

Өсу мен даму: Баланың дене және ақыл ойының дамуы үшін қажетті дәрумендер мен минералдар алуы өте маңызды. Мектепке дейінгі кезеңде дұрыс тамақтану балалардың физикалық өсуіне, сүйек және бұлшықет жүйесінің дамуына, сондай-ақ жүйке жүйесінің дұрыс қалыптасуына көмектеседі.

Зияткерлік дамуы: Нутрициологияның әсері баланың ақыл-ой қабілеттеріне де байқалады. Дұрыс тамақтану мидың жұмысын ынталандырады, баланың оқу қабілеті мен есте сақтау дағдыларын дамытады.

Тамақтану мәдениеті: Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында нутрициологияны енгізу балаларды дұрыс тамақтану мәдениетіне үйретуге мүмкіндік береді. Олар өздеріне қажетті пайдалы тағамдарды таңдап, дұрыс ас ішу дағдыларын меңгереді.

Қоғамдық денсаулықты жақсарту: Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде нутрициологияны мүмкіндіктерін дұрыс пайдаланса, қоғамның денсаулық мәдениетін арттыруға, балалар арасында аурулардың төмендеуіне, дене белсенділігі мен дұрыс тамақтану әдеттерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Демек, баланың ағзасының дұрыс дамуына, ересек өмірінде денсаулықты сақтау мәдениетінің қалыптасуына, көптеген ауруларды алдын алуда дұрыс тамақтану мен салауатты өмір салтын насихаттауда нутрициология маңызды рөл атқарады.

Осы орайда, біз мақаламызды XX ғасырдың басында өмір сүріп, ана мен бала денсаулығы, баланың тамағының дұрыс болуы туралы көптеген құнды идеялар жазған қазақтың тұңғыш журналистерінің бірі, Алаш қайраткері, аудармашы, мектепке дейінгі педагогиканың қалыптасуы мен дамуына үлкен үлес қосқан Назипа Құлжанованың мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтау мен нутрициологиялық идеяларын зерттеуге арнадық. Нутрициологияның мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі өзектілігі өте жоғары, себебі бұл ғылым баланың денсаулығын қалыптастыруға, оның физикалық және ақыл-ой дамуына тікелей әсер етеді. Мектепке дейінгі кезең - баланың организмінің қарқынды өсіп-даму кезеңі болып табылады, сондықтан дұрыс және теңдестірілген тамақтану өте маңызды. Нутрициология балалардың тамақтану қажеттіліктерін зерттеп, олардың денсаулығын сақтауға және дамуын оңтайландыруға бағытталған.

Осы жоғарыда айтылған мәселелерге байланысты біз мақаламызды XX ғасырдың басында өмір сүріп, ана мен бала денсаулығы, баланың тамағының дұрыс болуы туралы көптеген құнды идеялар жазған қазақтың тұңғыш журналистерінің бірі, Алаш қайраткері, аудармашы, мектепке дейінгі педагогиканың қалыптасуы мен дамуына үлкен үлес қосқан Назипа Құлжанованың мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтау мен нутрициологиялық идеяларын зерттеуді мақсат еттік.

Н. Құлжанованың «Қазақ әйелдерінің манифест» атты еңбегіндегі идеялары тұнып тұрған нутрициологиялық ойлар екені бізді таң қалдырмай қоймады. Олай деу себебіміз педагогика тамақтану – денсаулықты сақтаудың ең маңызды факторларының бірі ретінде екендігін қарастырғанымен, нутрициология саласын зерттеген жоқ. Бүгінгі күнгі дейін нутрициология мәселесі тек, медицина саласында қаралып келді. Медициналық деректер тамақтану мен кең таралған инфекциялық емес аурулар арасындағы байланысты көрсетеді. Тамақтану салдарынан пайда болатын аурулардың қоғамдық денсаулық сақтау, әл-ауқат және экономикаға тигізетін ауыртпалығы көбіне жете бағаланбайды.

Н. Құлжанованың ғылыми еңбектеріне негізделген тұжырымдарға тоқталып өтейік.

1. Тамақтану әдеттері: Балалар ата-аналарынан, ағайын-туыстарынан, және құрдастарынан тамақтану әдеттерін үйренеді. Отбасында және әлеуметтік орта, тамақтанудың мөлшері мен уақытын, сондай-ақ балалардың не жейтінін анықтайды.

2. Ата-ананың әсері: Ата-аналардың тамақтану стилі және денсаулықты сақтауға деген дұрыс көзқарасы балалардың дене массасының индексі (салмақтың қалыпты болуы немесе артық салмақ және салмақтың жетіспеуіне) және олардың тамақтану әдеттерінің қалыптасуына әсер етеді.

3. Заманауи қиыншылықтар: Заманауи өмір талабы, жұмыс және отбасылық өмірде тепе-теңдікті ұстаудың қиындығы, ата-аналардың пайдалы тағамдарды дайындауға уақытының шектеулі болуы, дұрыс және теңгерімді тамақтану бойынша сауаттылықтың төмендігі.

4. Отбасылық тамақтану ортасы: Отбасылық тамақтану жиілігі мен сапасы балалардың тамақтану әдеттерін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мысалы, экранға қарап отырып, яғни гаджеттермен тамақтану процесінде балалардың салауатты тамақтануына кері әсер етеді. Отбасылық жағдайда, өнімдердің сапасы сақталып дайындалған тағамдар балалардың тамақтану әдеттерін жақсартуда маңызды рөл атқарады.

5. Мектепке дейінгі ұйымдарда баланың дұрыс және теңгерімді тамақтану дағдысының қалыптасуын қамтамасыз ету жұмыстарын жүйелі болуы, оның болашақта денсаулығына үйлесімді жағдай жасауға мүмкіндігі жоғары болады.[10]

Адамның толықанды, бақытты өмір сүруі үшін денсаулық – баға жетпес қазына. Деннің саулығы жан мен тәнді таза ұстауға және дұрыс, таза, табиғи тамақтану мәдениетіне байланысты. Ғылыми айналымда адамның денсаулығы физикалық, психикалық және моральдық (әлеуметтік) деп бөліп қарастырады, сонымен қатар соңғы жылдары рухани, физикалық, соматикалық, психикалық деп бөледі. [11] Аталған денсаулық түрлері бір – бірімен өзара тығыз байланысты. Денсаулыққа құндылық ретінде қарау, оны күту, денсаулыққа зиян келтіретін тағамдардан аулақ болу, пайдалы, табиғи таза дұрыс өнімдермен тамақтану мәдениетін бала кезден қалыптастыру, оның ересек өміріндегі дұрыс дағдыларының дамуына оң әсер етеді. Демек ересектер (ата-ана, кәсіби мамандар, жауапты тұлғалар) баланың денсаулығына ерте жастан көңіл бөлу керек.

Жоғарыда айтылған денсаулықтың түрлеріне орай мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтауға байланысты Н. Құлжанова «...тән саулығы, бала тәнінің түзу өсуі. Бала бақшаларына келетін баланың көбі тұрмыстың нашарлығынан һәм ата-анасының тұқым қуған аурулары бар, денсаулығы нашар, сүйек бітімі түзу емес, не көзі нашар, не құлағы нашар болады; баланың сырт сезімдерінің дамуы; нәрсенің түсі-түгін тануы; дене қимылын түзету; шеберлік, жаратқыштық зейінінің көтерілуі; балалардың білімін арттыуы; бала тілінің шеберленуі; еңбекке машықтандыру; адамның сезімін көтеруі: мейірімділік әдеттерін көркейту; көпшілдік пен еңбек» деп, сол кезде елімізде балалардың денсаулығын сақтау мақсатында ата-аналарға үндеу тастап, қатты ескерту айтқан. Н. Құлжанова бала денсаулығын сақтаудың білім беру жүйесінің маңызды әрі перспективалы бағытын көрсетіп берген. Отбасында және балабақшада гуманизм идеяларына негізделген іс-әрекеттерді жүзеге асыруына бағытталған. Денсаулық сақтау, балаларға қолайлы және салауатты өмір салтын қалыптастыру маңызды бағыттардың бірі болып табылатынын айтқан. Н. Құлжанова бала денсаулығын сақтауға байланысты педагогикалық аспектіде «Мектептен бұрынғы тәрбие», «Ана мен бала тәрбиесі», медициналық аспектіде ауруды алдын алу жолдарын қарастырған «Дертті емдетуден бұрын дерттен сақтану керек»; жұқпалы аурулардан «Баланы аурудан сақтандыру», нутрициология қатысты шәй дегеніміз не, шайды неге ішеміз, шәйдің залалы, сүттің химиялық құрамын, оны сақтауды, қаймақ пен май алу жайын айтқан кітабының «Білгенге маржан» бөлімін арнаған. Н. Құлжанованың еңбектерін зерттей келе мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтау мәселесіне кешенді және жан-жақты көзқарас ұстанғанын анықтадық. Ол баланың тән саулығы мен сезім мүшелерінің дұрыс дамуын, ақыл-ой мен еңбекке бейімділігін, тілдік және әлеуметтік қабілеттерін қалыптастыруды ерте жастан бастау қажеттігін атап көрсетіп, денсаулық сақтау мен тәрбиенің өзара байланысын нақты көрсеткен. Н. Құлжанова педагогикалық, медициналық және нутрициологиялық аспектілерді ұштастыра отырып, ата-аналар мен тәрбиешілерге арналған практикалық ұсыныстарымен ерекшеленеді. Оның идеялары қазіргі замандағы салауатты өмір салтын қалыптастыру, аурудың алдын алу және баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған интегративті тәсілдің бастамасы ретінде бағалануға лайық. Бұл тұжырымдар мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде денсаулық сақтау-білім беру ортасын қалыптастырудың ғылыми негіздерін айқындайды.

Қорытынды

Н. Құлжанованың еңбектерінде мектеп жасына толмаған балалардың денсаулығын сақтау мен тамақтану мәдениетіне қатысты ой-пікірлері қазіргі нутрициология ғылымының басты қағидаларымен үндеседі. Ол баланың денсаулығын отбасындағы тәрбие, дұрыс тамақтану дағдысы мен гигиеналық мәдениеттің қалыптасуымен байланыстырды. «Қазақ әйелдеріне манифест» еңбегінде балалардың тамақтануы, сүт өнімдерінің маңызы, шайдың пайдасы мен зияны туралы нақты ғылыми негізделген мәліметтер келтірілуі - уақытынан озық педагогикалық әрі нутрициологиялық көзқарас екенін көрсетеді. Н.Құлжанованың көзқарастары бала организміне бейімделген, мәдени-ұлттық құндылықтарға негізделген тағам тәртібін ұсынумен ерекшеленеді және ол салауатты өмір салтын бала кезден қалыптастыру қажеттігін баса айтып, қазіргі мектепке дейінгі ұйымда денсаулық сақтау-білім беру ортасын құруға теориялық негіз қалады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Президент Қ-Ж. Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана. - 2023 жылғы 1 қыркүйек.
2. ҚР Балалар құқығын қорғау заңы. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы N 345 Заңы. 3-1-бап.

3. Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы ҚР 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-ші қрз кодексі

4. Денсаулық сақтау және білім беру ұйымдарында тамақтану стандарттарын бекіту туралы Заңы. ҚР Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-302/2020 бұйрығы.

5. Баланың дұрыс тамақтану әдетін қалай қалыптастыру керек. Балаңызды өмір бойы оң әдеттерге баулудың 6 жолы <https://www.unicef.org/kazakhstan/kk>

6. Sharipova, D. D., & Saifueva, S. S. (2024). Preparing future educators for health preservation and safety in preschool education. Proceedings of the Republican Scientific and Practical Conference on the Development of Preschool Education Personnel: Practice and International Experience, 23-24 May 2024, 328-331. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11241021>

7. Diab, S. S. E. M. (2015). Effect of nutritional guideline for kindergarten teachers on healthy physical growth of preschool children. IOSR Journal of Research & Method in Education, 5(4), 17-25. <https://doi.org/10.9790/7388-05411725>

8. Порецкова, Г. Ю., Печуров, Д. В. (2016). Формирование культуры питания и культуры здорового образа жизни как один из аспектов медицинского обеспечения детей школьного возраста. Ульяновский медико-биологический журнал, (3), 112-119.

9. Лир, Д. Н. (2015). Мектепке дейінгі жастағы балалардың тамақтануын гигиеналық бағалау және оның нутритивтік статуска әсері (Медицина ғылымдарының кандидаты дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты). Е.А. Вагнер атындағы Пермь мемлекеттік медициналық университеті.

10. Құлжанова, Н. (2024). Қазақ әйелдеріне манифест. Алматы.

11. Салауатты өмір салты, / Құсайынов А.Қ., Алимбекова А.А., және т.б./ Алматы. - 2022. - 45 б.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

**Байджанов Бекзод Хаитбоевич - Доцент Ферганского государственного университета,
доктор философии (PhD) по педагогическим наукам**

Аннотация. В условиях цифровой трансформации образования информационно-аналитическая компетентность студентов становится важным фактором их академической и профессиональной успешности. Современный образовательный процесс требует от обучающихся не только базовых знаний, но и способности к критическому анализу, интерпретации данных и принятию обоснованных решений в условиях информационного перенасыщения. В данной статье проведен всесторонний анализ методологических основ формирования информационно-аналитической компетентности, включая компетентностный, системно-деятельностный, цифровой и личностно-ориентированный подходы.

Рассмотрены современные педагогические стратегии, направленные на развитие аналитических навыков студентов, среди которых: проблемно-ориентированное обучение (PBL), проектная деятельность, кейс-метод, геймификация, симуляционные технологии и использование адаптивных образовательных платформ. Особое внимание уделено влиянию цифровых инструментов, таких как искусственный интеллект, облачные технологии, образовательные платформы и большие данные, на формирование информационно-аналитической компетентности.

Ключевые слова: информационно-аналитическая компетентность, цифровая трансформация образования, педагогические стратегии, компетентностный подход, цифровые технологии, искусственный интеллект, критическое мышление, проблемно-ориентированное обучение.

MODERN APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' INFORMATION- ANALYTICAL COMPETENCE IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION

Abstract. In the context of the digital transformation of education, students' information-analytical competence is becoming a crucial factor in their academic and professional success. The modern educational process requires students not only to possess basic knowledge but also to develop the ability for critical analysis, data interpretation, and making informed decisions in an environment of information overload. This

article provides a comprehensive analysis of the methodological foundations for developing information-analytical competence, including the competence-based, system-activity, digital, and student-centered approaches.

Modern pedagogical strategies aimed at enhancing students' analytical skills are examined, including problem-based learning (PBL), project-based learning, the case method, gamification, simulation technologies, and the use of adaptive educational platforms. Special attention is paid to the impact of digital tools such as artificial intelligence, cloud technologies, educational platforms, and big data on the formation of information-analytical competence.

Keywords: information-analytical competence, digital transformation of education, pedagogical strategies, competence-based approach, digital technologies, artificial intelligence, critical thinking, problem-based learning.

Введение

В условиях глобальной цифровой трансформации образования информационно-аналитическая компетентность студентов становится важнейшей составляющей их профессиональной и академической подготовки. Современное общество характеризуется экспоненциальным ростом данных, развитием технологий искусственного интеллекта, облачных вычислений, больших данных и алгоритмов машинного обучения, что требует от будущих специалистов способности эффективно анализировать, интерпретировать и критически оценивать информацию. В то же время, глобализация образовательных процессов, распространение онлайн-курсов (MOOCs), цифровых платформ и адаптивных систем обучения приводит к формированию единого образовательного пространства, где информационно-аналитические навыки становятся универсальным требованием.

В международной научной среде исследование развития информационно-аналитической компетентности студентов приобрело стратегическое значение. В ряде международных инициатив и программ (например, Европейская рамка цифровых компетенций DigCompEdu, UNESCO ICT Competency Framework for Teachers) подчеркивается важность подготовки студентов к работе с информацией в условиях цифровой экономики. Современные университеты внедряют цифровые образовательные технологии, искусственный интеллект и аналитические платформы для персонализированного обучения, что меняет традиционные методологические подходы к формированию аналитической компетентности.

Однако несмотря на активное развитие цифровых образовательных технологий, во многих странах сохраняются методологические вызовы в области формирования информационно-аналитической компетентности. Среди них – недостаток целостных педагогических моделей, обеспечивающих интеграцию традиционных и инновационных подходов, нехватка подготовки преподавателей к использованию аналитических инструментов, а также проблема цифрового неравенства, ограничивающего доступ студентов к качественным образовательным ресурсам.

Цель данной статьи – проанализировать современные международные методологические подходы к развитию информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования, определить ключевые педагогические стратегии и предложить возможные направления их реализации в образовательной практике.

Для достижения этой цели будет проведен анализ теоретико-методологических основ формирования информационно-аналитической компетентности, рассмотрены передовые мировые образовательные практики и предложены рекомендации по внедрению эффективных педагогических стратегий в учебный процесс.

Литературный обзор и методология

Вопрос формирования информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования активно исследуется как в СНГ, так и в зарубежной научной литературе. Современные работы фокусируются на методологических основах развития аналитических навыков, интеграции цифровых технологий в образовательный процесс, а также на педагогических стратегиях, направленных на повышение критического мышления и навыков работы с большими данными.

Методологические подходы к развитию информационно-аналитической компетентности студентов отражены в работах многих российских и зарубежных исследователей. Так, М.В.Кларин подчеркивает, что в современных образовательных системах доминирует компетентностный подход, который акцентирует внимание на развитии у студентов навыков критического анализа информации, работы с различными источниками данных и способности принимать обоснованные решения. Аналогичный подход рассматривается в исследованиях Йоке Воогта и Джеральд Кнезека где

отмечается, что развитие цифровой грамотности и аналитического мышления требует интеграции технологий в учебный процесс и пересмотра традиционных методов обучения.

Другой важный методологический аспект касается системно-деятельностного подхода, который рассматривается в работах Ю.К.Бабанского, В.В.Давыдова и В.А.Болотова. В этих исследованиях показано, что активное вовлечение студентов в решение аналитических задач на основе реальных данных способствует развитию их аналитического мышления. Такой подход находит отражение в международных образовательных программах, включая DigCompEdu, где подчеркивается важность формирования у студентов умения работать с цифровыми инструментами для анализа информации.

Российские исследователи, такие как Е.С.Полат и А.Г.Асмолов, также рассматривают методологические основы развития аналитических компетенций, отмечая значимость когнитивных стратегий, направленных на формирование способности работать с информационными потоками в цифровой среде. Их исследования показывают, что успешное развитие аналитических навыков требует сочетания традиционных и инновационных подходов, включая адаптивные образовательные технологии и цифровые симуляции.

Современные цифровые технологии оказывают значительное влияние на развитие аналитических навыков у студентов. В исследованиях К.Редекер, Й.Ларссон и С.Г.Воронцова подчеркивается, что внедрение технологий искусственного интеллекта, больших данных и адаптивного обучения позволяет персонализировать образовательные траектории студентов, улучшая их навыки критического анализа и обработки информации.

Важный вклад в исследование цифровых инструментов для аналитической деятельности студентов внесли И.В.Роберт и Т.А.Сергеев, рассматривая влияние облачных технологий и образовательных платформ, таких как Яндекс.Учебник, Google Workspace for Education, Coursera, EdX, на развитие аналитических компетенций. В их работах отмечается, что данные технологии позволяют обучающимся получать доступ к разнообразным источникам информации, участвовать в совместных проектах и применять методы статистического и когнитивного анализа в учебной деятельности.

Исследования в области педагогических стратегий подчеркивают важность активного обучения и проектно-исследовательской деятельности. В работах Д.Х.Йонассен, Р.М.Грановской и В.В.Сидорова отмечается, что применение проблемно-ориентированного обучения (PBL) и проектного метода способствует развитию аналитического мышления и самостоятельной работы студентов с данными.

Одним из перспективных направлений является использование геймификации и симуляционных технологий, что исследуется в работах Д.Джи, Л.В.Долговой и А.В.Фёдорова. Авторы подчеркивают, что игровые образовательные среды, включающие в себя элементы анализа данных и моделирования, способствуют более глубокому усвоению материала и развитию информационно-аналитической компетентности.

Важную роль играет также академическая мобильность и вовлечение студентов в международные образовательные инициативы. В исследовании Э.М.Роджерс и Е.В.Ткаченко говорится о том, что участие студентов в международных программах обмена, стажировках и научных проектах позволяет им развивать аналитическое мышление в межкультурном контексте.

Так, в работах Р.З.Ашурова и Ш.Т.Юлдашева подчеркивается, что развитие информационно-аналитической компетентности будущих специалистов требует внедрения современных цифровых инструментов в учебный процесс, а также пересмотра традиционных педагогических подходов. В их исследованиях отмечается важность сочетания проектного обучения, кейс-методов и цифровых платформ для повышения уровня критического мышления студентов.

А.Т.Алимов и Ф.Т.Юнусова исследуют вопросы интеграции информационных технологий в образовательный процесс вузов Узбекистана, подчеркивая необходимость формирования у студентов навыков самостоятельного анализа данных, их интерпретации и обработки. В их работах особое внимание уделяется вопросам цифровой грамотности и формирования культуры работы с большими данными в условиях цифровой трансформации.

В Казахстанской научной литературе проблема формирования информационно-аналитической компетентности также активно изучается. А.К.Бекенова и Е.Ж.Мусин рассматривают влияние цифровых образовательных платформ и онлайн-курсов на развитие аналитического мышления студентов. В их исследованиях отмечается, что использование облачных технологий, виртуальных лабораторий и интерактивных образовательных ресурсов способствует более глубокому усвоению материала и развитию информационно-аналитических навыков.

Работы Г.М.Кожаметовой и Н.Т.Сулейменовой фокусируются на методологических подходах к развитию критического мышления у студентов педагогических направлений. Авторы подчеркивают,

что сочетание традиционных и инновационных методов обучения, таких как проблемно-ориентированное обучение, кейс-методы и проектные технологии, является эффективным инструментом для формирования аналитических компетенций.

Для достижения поставленной цели и решения исследовательских задач в данной статье использован комплекс методологических подходов, включающий как теоретические, так и эмпирические методы.

Анализ и обобщение научной литературы – проведено изучение и систематизация отечественных и зарубежных исследований по проблеме формирования информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования. Рассмотрены труды ведущих российских и международных ученых в области педагогики, цифрового образования и компетентностного подхода.

Сравнительно-сопоставительный анализ – проведен сравнительный анализ различных методологических подходов и педагогических стратегий, направленных на развитие аналитического мышления студентов.

Метод системного подхода – информационно-аналитическая компетентность рассматривается как комплексное образование, включающее когнитивные, операциональные и мотивационно-ценностные компоненты.

Прогностический метод – на основе анализа существующих тенденций в цифровом образовании предложены перспективные направления совершенствования методик формирования информационно-аналитической компетентности.

Анкетирование и опрос – проведено исследование среди студентов и преподавателей вузов для выявления уровня сформированности информационно-аналитической компетентности, а также их отношения к цифровым образовательным технологиям.

Педагогический эксперимент – реализован в форме внедрения современных цифровых инструментов (интерактивных платформ, образовательных симуляторов, искусственного интеллекта и аналитических панелей) в учебный процесс с последующим анализом их эффективности.

Метод экспертных оценок – привлечены эксперты в области цифрового образования и педагогики для анализа предложенных методик и определения наиболее результативных педагогических стратегий.

Статистическая обработка данных – полученные результаты анкетирования, опросов и педагогического эксперимента подвергнуты количественному и качественному анализу с использованием методов математической статистики.

Применение данных методов позволило провести комплексный анализ проблемы, определить наиболее эффективные педагогические стратегии и предложить научно обоснованные рекомендации по развитию информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования.

Результаты исследования и дискуссия.

В результате проведенного теоретического анализа выявлены современные методологические подходы и педагогические стратегии, способствующие развитию информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования.

Анализ научной литературы показал, что развитие информационно-аналитической компетентности студентов опирается на несколько ключевых методологических подходов: компетентностный подход (акцентируется внимание на формировании у студентов навыков работы с информацией, ее анализа, оценки достоверности и интерпретации, что позволяет повысить уровень самостоятельной аналитической деятельности); системно-деятельностный подход (развитие информационно-аналитических навыков обеспечивается через вовлечение студентов в активную образовательную деятельность, включающую проектную, исследовательскую и проблемно-ориентированную работу); цифровой подход (учитывает специфику цифрового образовательного пространства, включая адаптивное обучение, использование искусственного интеллекта, облачных технологий и образовательных аналитических инструментов); личностно-ориентированный подход (способствует созданию персонализированных образовательных траекторий, позволяющих учитывать индивидуальные когнитивные особенности студентов и их уровень цифровой грамотности).

Выявлены наиболее эффективные педагогические стратегии, направленные на развитие информационно-аналитической компетентности студентов: проблемно-ориентированное обучение (PBL) (студенты осваивают аналитические навыки через решение реальных проблем и практико-ориентированных задач); проектная деятельность (способствует формированию навыков анализа,

интерпретации и визуализации данных при выполнении учебных и научных проектов); геймификация и симуляционные технологии (использование игровых методов и цифровых симуляторов для развития навыков анализа данных, моделирования ситуаций и прогнозирования последствий решений); интерактивные цифровые технологии (применение онлайн-платформ (Coursera, EdX, Яндекс.Учебник, Google Workspace), облачных сервисов и интеллектуальных образовательных систем для формирования у студентов цифровых аналитических навыков); метод кейс-стади (анализ реальных кейсов, связанных с обработкой и интерпретацией информации, способствует развитию критического мышления и способности выявлять информационные манипуляции).

Обзор современных исследований подтвердил, что цифровые технологии играют ключевую роль в развитии информационно-аналитических компетенций. В частности: облачные технологии и большие данные (позволяют студентам работать с реальными массивами информации, использовать аналитические инструменты и развивать навыки прогнозирования); искусственный интеллект и адаптивные образовательные платформы (помогают персонализировать обучение и предоставляют студентам аналитические инструменты для работы с данными); Онлайн-курсы и дистанционное обучение (расширяют возможности доступа к качественным образовательным ресурсам и формируют у студентов цифровые навыки взаимодействия с информацией).

Результаты исследования подтверждают значимость методологических подходов и педагогических стратегий в развитии информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования.

Заключение

Современные тенденции цифровой трансформации образования требуют переосмысления подходов к формированию информационно-аналитической компетентности студентов. В результате проведенного исследования выявлены ключевые методологические подходы, педагогические стратегии и цифровые технологии, способствующие развитию аналитических навыков обучающихся.

Анализ научной литературы показал, что информационно-аналитическая компетентность формируется на основе компетентностного, системно-деятельностного, цифрового и личностно-ориентированного подходов. Эти методологические основы обеспечивают интеграцию цифровых инструментов в образовательный процесс и способствуют развитию у студентов способности к критическому анализу информации, интерпретации данных и принятию обоснованных решений.

Современные педагогические стратегии, такие как проблемно-ориентированное обучение (PBL), проектная деятельность, геймификация, использование симуляционных технологий и кейс-метод, доказали свою эффективность в развитии аналитических навыков. Интерактивные образовательные платформы и цифровые инструменты, включая искусственный интеллект, облачные технологии и онлайн-курсы, расширяют возможности студентов в обработке информации и проведении исследований.

Однако процесс формирования информационно-аналитической компетентности сопровождается рядом вызовов, включая проблему цифрового неравенства, необходимость повышения квалификации специалистов, а также вопросы кибербезопасности и этики работы с информацией. Эти аспекты требуют дополнительного изучения и внедрения комплексных образовательных стратегий, направленных на создание доступной и безопасной цифровой образовательной среды.

Таким образом, цифровая трансформация образования открывает новые возможности для формирования информационно-аналитической компетентности студентов, но требует системного подхода к разработке методик, обеспечивающих баланс между традиционными и инновационными образовательными технологиями. Дальнейшие исследования могут быть направлены на разработку интегрированных моделей цифрового образования, оценку эффективности различных педагогических стратегий, а также изучение этических аспектов работы с информацией в учебном процессе.

Полученные результаты могут быть использованы в образовательной практике вузов для повышения качества подготовки будущих специалистов, обладающих необходимыми аналитическими навыками для успешной работы в условиях цифровой экономики.

Список использованной литературы

1. Алимов А.Т., Юнусова Ф.Т. Интеграция цифровых технологий в образовательный процесс: вызовы и перспективы // *Образование и инновации*, 2022. – Т. 10, №2. – С. 123-134.
2. Аиуоров Р.З., Юлдашев Ш.Т. Информационно-аналитическая компетентность студентов в условиях цифровизации образования // *Научный вестник Узбекистана*, 2023. – №4. – С. 45-57.
3. Бекенова А.К., Мусин Е.Ж. Развитие аналитического мышления студентов в условиях цифровой образовательной среды // *Педагогические исследования*, 2023. – №3. – С. 87-102.
4. Болотов В.А. Компетентностный подход в образовании: теоретические основы и практика реализации // *Педагогика*, 2021. – №5. – С. 12-22.
5. Воронцов С.Г. Цифровые технологии и развитие аналитических компетенций студентов // *Современное образование*, 2022. – №4. – С. 41-56.
6. Грановская Р.М. Когнитивные стратегии и их роль в образовательном процессе // *Психологические исследования в образовании*, 2021. – №3. – С. 98-112.
7. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения и аналитическое мышление студентов // *Проблемы современного образования*, 2020. – №2. – С. 25-39.
8. Долгова Л.В. Геймификация в обучении: методология и практика применения // *Цифровые образовательные технологии*, 2021. – №5. – С. 14-29.
9. Jonassen D.H. *Learning to solve problems: A handbook for designing problem-solving learning environments*. – New York: Routledge, 2011. – 421 p.
10. Knezek G., Voogt J. Technology and education: integration of ICT in learning processes // *International Journal of Educational Technology*, 2019. – Vol. 17, Issue 2. – P. 56-73.
11. Кожяхметова Г.М., Сулейменова Н.Т. Методологические основы формирования критического мышления у студентов педагогических направлений // *Современные проблемы образования в Казахстане*, 2022. – №6. – С. 59-71.
12. Кларин М.В. Инновационные технологии обучения в высшей школе // *Высшее образование в России*, 2021. – №4. – С. 78-91.
13. Larsson J.A. The role of artificial intelligence in higher education: opportunities and challenges // *Journal of Digital Learning*, 2020. – Vol. 25, Issue 4. – P. 102-118.
14. Полат Е.С. Теория и практика дистанционного обучения: современное состояние и перспективы развития // *Информационные технологии в образовании*, 2020. – №7. – С. 10-25.
15. Redecker C. *European framework for the digital competence of educators: DigCompEdu*. – Publications Office of the European Union, 2022. – 85 p.
16. Роберт И.В., Сергеев Т.А. Цифровые образовательные платформы и их влияние на развитие аналитических компетенций студентов // *Педагогика и цифровое образование*, 2023. – №3. – С. 31-45.
17. Rogers E.M. *Diffusion of Innovations*. – New York: Free Press, 2003. – 512 p.
18. Сидоров В.В. Проблемно-ориентированное обучение как средство развития аналитического мышления студентов // *Образование и наука*, 2022. – №6. – С. 17-32.
19. Ткаченко Е.В. Академическая мобильность и международное сотрудничество в цифровом образовании // *Вестник международного образования*, 2022. – №2. – С. 44-59.
20. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. – UNESCO, 2018. – 92 p.

II-СЕКЦИЯ

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

ЗАТТЫҚ ДАМУЫШЫ ОРТА НЕГІЗІНДЕ ЕРЕСЕКТЕР ТОБЫ БАЛАЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ЗЕРТТЕУШІЛІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Д. С. Бекмұрза - Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Балалар табиғаты бойынша зерттеушілер. Тынымсыз жаңа әсерлерге құштар болуы, қызығушылық, үнемі ұмтылыс тәжірибе жасау, жаңа мәліметтерді өз бетінше іздеу әлем дәстүрлі түрде балалардың мінез-құлқының маңызды белгілері ретінде қарастырылады. Зерттеу, іздеу қызметі – баланың табиғи жағдайы: ол әлемді ашуға бел буады, оны білгісі келеді.

Түйін сөздер: білім беру, таным, танымдық дағдыны жетілдіру.

Аннотация. Дошкольники по своей природе являются исследователями. Их любознательность и стремление к новым впечатлениям способствуют активному познанию мира. В старшем дошкольном возрасте исследовательская деятельность становится более осмысленной и целенаправленной. Она развивает продуктивное мышление и формирует познавательные навыки. Важную роль в этом процессе играет характер деятельности.

Ключевые слова: образование, познание, познавательные навыки.

Abstract. Preschool children are natural explorers. Their curiosity and desire for new experiences drive them to actively explore the world. At the senior preschool age, exploratory activities become more structured and purposeful. These activities foster productive thinking and enhance cognitive skills. The nature of the activity plays a crucial role in this process.

Keywords: education, cognition, cognitive skills.

Мектепке дейінгі білім берудің күшті әлеуеті бар баланың жеке басын қалыптастыру, оның дамуына жағдай жасау арқылы оның барлық қабілеттері мен бейімділіктерін ашу. Осы себепті мектепке дейінгі білім беру жүйесінде айтарлықтай өзгерістер орын алады, білім беру қызметінің мазмұны мен ұйымдастырылуы өзгереді. Мектепке дейінгі білім беру баланың өзін-өзі дамытуы мен өзін-өзі жүзеге асыруын қамтамасыз етуге арналған, мектеп жасына дейінгі баланың зерттеу белсенділігі мен бастамасын дамытуға ықпал ету. Сондықтан өсіп келе жатқан тұлғаның интеллектуалды, әлеуметтік және эмоционалды дамуы үшін оңтайлы жағдайлар жасау қажет. Және солардың бірі шарттар танымдық-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру болып табылады қызметі.

Танымдық-зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру мәселесі іс-шаралар бастауыш мектептің алдында өткір тұр. Қазіргі қоғам мектеп алдына білімді, ойлайтын, білімді өз бетінше өндіріп, қолдана алатын оқушыны даярлау міндетін қояды. Қазіргі білім беру мәселелерін шешуге байланысты мұғалімдер іс жүзінде өзін-өзі танудың, өзін-өзі дамытудың және оқушының жеке басын өзін-өзі жүзеге асырудың кең мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін мазмұнды, жаңа формаларды, әдістерді, оқыту құралдарын іздеуді жүзеге асырады.

Мектепке дейінгі жастағы танымдық іс-әрекеттің қалыптасуының бірқатар ерекшеліктері бар. Бірінші ерекшелігі-оның даму кезеңдерінің реттілігі.

Бірінші кезең-қызығушылық таныту кезеңі. Ол кез-келген тақырыпқа селективті көзқараспен сипатталады, бұл таза сыртқы, көбінесе балаға кенеттен ашылатын тараптар мен жағдайларға байланысты. Бұл кезеңде мектеп жасына дейінгі бала тек ойын-сауықпен байланысты бастапқы бағдарға қанағаттанады пәннің; танымдық қызығушылықты анықтау факторы ретінде ойын-сауық әдетте оның негізгі бағыты ретінде қызмет етеді. Мектеп жасына дейінгі баланың қызығушылық танытуының мысалы ретінде 2-3 жасында баланың мәніне ерекше назар аудармай, объектінің жарықтығына назар аударатындығын келтіруге болады.

А. Н.Леонтьев атап өткендей, бала белгілі бір бейімділікке ие, "әлемді қабылдауға дайын" және "адам қабілеттерін алу қабілетімен" туады. Мектеп жасына дейінгі бала қоршаған әлемді қабылдау процесінде өзінің психикалық функцияларын дамытады, айналасын тексереді, өзі дамуы үшін қажетті

әсерлерді іздейді. Мектепке дейінгі балалық шақтағы өмір, ой бойынша М. Монтессори, "психикалық эмбрионның" күйіне сәйкес келеді, ал осы кезеңдегі бала ылғалды сіңіретін "құрғақ губка" сияқты.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуының екінші кезеңі қызығушылық ретінде анықталады, ол жеке тұлғаның құнды күйі ретінде анықталады, әлемнің белсенді көзқарасын қамтиды, баланың бастапқыда қарастырылған және қабылданғаннан тыс еруге деген ұмтылысымен сипатталады. Бұл кезеңде күшті эмоциялар пайда болады таңдану, білім қуанышы, қуаныш, қызметке қанағаттану. Қызығушылықтың мәні - білім беру және әр түрлі жұмбақтарды шешу. Қызығушылықтың мысалы ретінде баланың танымдық сипаттағы сұрақтарды жиі қоятындығын келтіруге болады, мысалы: "қуыршақ неден жасалған?", "Неге ай құламайды?", "Неге құс ән айтады?", "Неге жел соғады?", "Неліктен котят туады?" Балалардың қызығушылығын дамыту үшін ересек адамның шексіз сұрақтарға жауап беру қабілеті ерекше маңызға ие.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуының жаңа сапасы немесе үшінші кезеңі-бұл тұрақтылықтың жоғарылауымен, танымдық пәнге нақты таңдамалы бағытталуымен, танымдық мотивтер басты орын алатын құнды мотивациямен сипатталатын танымдық қызығушылық. Танымдық қызығушылық мектеп жасына дейінгі баланың маңызды қатынастарға, байланыстарға, шындықты дамыту заңдылықтарына енуіне ықпал етеді. Танымдық қызығушылықтың көрінісі баланың қойылған сұрақтарға, мысалы, эксперимент, қоршаған әлемді зерттеу барысында өз бетінше жауап беруге деген ұмтылысын қарастырған жөн.

Когнитивті дамудың төртінші кезеңі зерттеу қызметін қанағаттандырумен сипатталады; әр түрлі (алынған) іс-қимыл тәсілдерін қолдана отырып, бала процеске және түпкілікті нәтижеге назар аудара бастайды, оған қол жеткізу оның қанағаттануына әкеледі, нәтижесінде қажеттіліктер "қанықпайды". Балада ықтималдықты болжау механизмі қалыптасады, ол өз қызметінің нәтижесін болжауды үйренеді. Дәл осы кезеңде Н. С. Пантина атап өткендей, баланың іс-әрекетіндегі басты қайшылық-бұл жағдайдан, әрекетті орындаудың ескі стереотипінен алшақтау және зерттеу қызметін шешудің жаңа шарттарын ескеру: бала қоршаған ортаның шындық құбылыстарын жалпылау және қиындықтарды жеңу қабілетін дамытады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дамуының жоғары деңгейіне танымдық белсенділік жатады, оның негізі танымдық іс – әрекеттің тұтас актісі-оқу-танымдық міндет болып табылады. Д. Б. Элькониннің теориясына сәйкес танымдық белсенділікті дамыту оң оқу-танымдық тәжірибені жинақтау арқылы жүзеге асырылады. Оның көзі-танымдық қажеттілік. Бұл қажеттілікті қанағаттандыру процесі белгісізді анықтауға, ашуға және оны игеруге бағытталған іздеу ретінде жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі балалық шақ кезеңі ерекше, өйткені дәл осы жаста бала губка сияқты ақпаратты сіңіреді, қоршаған әлем және ондағы орны туралы алғашқы түсініктерге ие болады. Мектеп жасына дейінгі бала үшін танымдық белсенділіктің маңызды формаларының бірі-ойын. Мұғалім дұрыс ұйымдастырған бұл іс-әрекет балалардың ақпарат пен дағдыларды тиімді алуына ықпал етеді, оларды өз бетінше зерттеуге ынталандырады, балалар ұжымында оқушылардың әлеуметтенуін жеңілдетеді.

Танымдық-зерттеу қызметі баланың жеке басының дамуында үлкен маңызға ие, оның барысында баланың жадын байыту жүреді, оның ойлау процестері белсендіріледі. Қол жетімді материалдардан эксперименттер, қызықты тәжірибелер жүргізу, коллекция байқауды дамытады, балалардың ой-өрісін кеңейтеді, білімді тереңдетеді, табандылық пен дәлдікке үйретеді, тергеу дағдыларын береді. Барлық бастапқы негізгі құзыреттіліктер қалыптасуда.

Ең маңыздысы балаға максималды ақпарат беру емес, керісінше қызығушылығын арттыратын практикалық дүниелердің жүргізілуі маңызды.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Абрамова, Я. А. Психолого-педагогические условия организации поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного возраста : пособие / Я. А. Абрамова ; под ред. И. С. Морозовой, О. Ф. Григорьевой. – Кемерово : МОУ ДООУ НМЦ, 2010.*

2. *Виноградова, Л.П. Приобщение младших школьников к учебно-исследовательской деятельности в процессе развивающего обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. П. Виноградова. – Комсомольск-на-Амуре, 2004.*

3. *Гришаева, Н. П. Современные технологии эффективной социализации ребенка в дошкольной образовательной организации : методическое пособие / Н. П. Гришаева. – Москва : Вентана-Граф, 2015. – 184 с.*

4. *Дыбина, О. В. Неизведанное рядом : занимательные опыты и эксперименты для дошкольников / О. В. Дыбина, Н. П. Рахманова, В. В. Щетинина. – Москва : Сфера, 2005. – 192 с.*

5. Егорова, Т. А. Развитие исследовательских способностей старших дошкольников : дис. ... канд. психол. наук / Т. А. Егорова. – Саранск, 2006.

6. Клопотова, Е. Е. Возрастные особенности развития познавательной активности в дошкольном возрасте / Е. Е. Клопотова, И. А. Самкова // Психолого-педагогические исследования. – 2017. – Т. 9. – №2. – С. 25–37. Режим доступа: doi:

7. 17759/psyedu.2017090203; Портал психологических изданий PsyJournals.ru – http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2019/n1/Samkova.shtml [Психологические условия развития познавательной активности в дошкольном возрасте – Психолого-педагогические исследования. – 2019. – Том. 11. – №1] <http://nauka-pedagogika.com/psihologiya-19-00-07/dissertaciya-osobennosti-razvitiya-poznavatelnoy-deyatelnosti-doshkolnikov-v-usloviyah-detskoy-gruppy#ixzz5zlxw03UT>.

КЛАКС-ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ КЛАКС БАЛАБАҚШАЛАРЫНДАҒЫ ОҚЫТУ КЕЗЕҢДЕРІ

**Ф.А.Абдримова – Абай атындағы ҚазҰПУ аға оқытушысы, докторант,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аннотация. В статье рассказывается о популярном направлении в европейской стране – клакс - педагогике. Клакс-педагогика – компетентностно-ориентированная педагогика, поддерживающая личность, ее развитие и образование. Кроме того, дается характеристика этапов обучения в детских садах Клакс.

Ключевые слова: дошкольная педагогика, клакс-педагогика, этапы обучения.

Abstract. The article talks about a popular trend in a European country - klax-pedagogy. Klax-pedagogy is a competence-oriented pedagogy that supports personality, its development and education. In addition, the stages of learning in Klax kindergartens are characterized.

Key words: preschool pedagogy, klax-pedagogy, stages of learning.

Соңғы жылдары білім берудің барлық деңгейлеріне, соның ішінде мектепке дейінгі білім мен тәрбиеге үлкен көңіл бөлінуде. Мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу үздіксіз білім беру жүйесінің бастапқы буыны болып табылады. Қазіргі мектепке дейінгі тәрбиенің мақсаты мен міндеттері мектеп жасына дейінгі баланы жан-жақты дамытуға, мектепке дайындауға, баланың дені сау, еркін тұлға болып қалыптасуына, оның қабілетін ашуға байланысты.

Салыстырмалы педагогика аясында әлемнің әртүрлі елдеріндегі заманауи білім беру тенденцияларының динамикасымен танысу мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеуде маңызды қызмет атқарады және отандық білім беруді дамыту үшін шетелдік тәжірибені пайдалануға мүмкіндік береді. Біздің мақсатымыз білім берудегі құзіреттілікке бағдарланған бағыт – «Клакс-педагогика» бойынша еуропалық педагогикалық тәжірибемен танысу, үйрену, сонымен қатар талдау жасау болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйымда клакс-педагогикасын қолданудың тиімділігі – баланың дамуы мен білім алуына қолдау көрсететін құзіреттілікке тәрбиелеу және оған оңтайлы, тиімді жағдай жасау.

Клакс-педагогиканың міндеті – балалардың өсіп-өнуі мен оқуы үшін ең жақсы ортаны қамтамасыз ету. Клакста педагогтерге маңызды мәртебе берілген, өйткені олар мамандандырылған топтарда бірге жұмыс істейтін батыл, ашық ойлы және өзіне сенімді тұлғалар ретінде сипатталады. Оларда, бүгінгі қоғамда өз өмірі үшін жауапкершілікті үшінші тұлғаларға беру әдетке айналған. Балабақшалар мен мектептерде ғана емес, педагогтер баланың өмірлік мақсаттары үшін жауапкершілікті берудің орнына, оның үлгерімі мен жетістіктері үшін жауапкершілікті өз мойнына алады.

Клакстағы тәрбие жұмысының мақсатын өзін-өзі анықтайтын, қоршаған ортаны жақсы білетін және өзін қоғамның бір бөлігі ретінде қарастыратын сезімтал және қабілетті педагогтер идеясы құрайды.

Балаларға өзін және қоршаған әлемді көрсетуге мүмкіндіктер қажет екені белгілі. Олардың қабілеттерін және соған байланысты идеяларын, білімдері мен дағдыларын арнайы ілгерілету арқылы тек көркемдік салада ғана емес, кең мағынада шығармашылық дағдыларын дамыту керек. Клакс әлемге шығармашылықпен үлес қосуға, шығармашылық жұмыста өзін тануға және өз болмысын қабылдауға шақырады.

Клакс-педагогикада балалар өздігінен білім алуға тырысады, олар әлемді үлкендердің итермелеуімен емес, өз қалауларымен зерттегісі келеді. Әрбір бала өзінің оқу жолын таба алады, әр

бала оқу тақырыптарын тереңірек зерттей алады. Педагогтердің балаларға оқудың барлық түрлерінде тәжірибе жасау кең мүмкіндік беруі, жаңа әлемдерді бағындыру, қажеттілігіне жауап беретін кеңістіктерді жобалауға көмектесуі қажет.

Класс-педагогикадағы оқу жылы шамамен төрт маңызды кезеңге бөлінеді. Бұл кезеңдер бір-бірімен кезектесіп, жыл сайын қайталанатын циклды құрайды.

Класс балабақшасындағы оқу жылы

1. Бақылау кезеңі. Бақылау кезеңі әрбір балабақшада оқу жылының басында жүргізіледі. Жаңа қосылған және бұрыннан тәрбиеленіп жатқан балалар жеке және топтық қарым-қатынаста байқалады. Әрине, баланың бұрынғы дамуын қадағалау үшін оның портфолиосы да зерттеледі.

Педагогикалық ұжым қарқынды өзара әрекеттесу (мысалы, олармен ойнау, белсенді әрекеттерді ұйымдастыру) арқылы балаларды жақсы таниды. Жасы ұлғайған сайын бақылау балалардың қатысуы, өзара әрекеттесуі және сұрақ қоюымен толықтырылады.

Мақсат – балалардың қазіргі қызығушылықтарын, бейімділіктерін және күшті жақтарын бағалау және жобаның келесі кезеңіне маңызды тапсырмаларды жоспарлау.

Дамуды бағалау деңгейлік кестелер арқылы жүргізіледі. Ортақ құндылықтар балалармен және ата-аналармен келісіледі. Бақылаулар әріптестермен бірге бағаланады. Бақылаулар негізінде портфолиоға бастапқы мазмұн жазылады.

2. Рефлексия және талқылау кезеңі. Рефлексия мен талқылаудың бірінші кезеңі бақылау кезеңінен кейін өтеді. Рефлексия мен талқылаудың екінші кезеңі бірінші жартыжылдықтан кейін, жоба кезеңі таныстыру және бағалау кезеңі аяқталатын кезде өтеді.

Бұл кезеңде баланың даму деңгейі туралы ата-аналарды хабардар ету және олардан бала туралы қосымша ақпарат алу үшін ата-аналар талқылауы жүргізіледі. Портфолионы пайдалана отырып, жетекші педагог пен ата-ананың бірлескен талқылауы баланың бастапқы оқу жағдайы мен дамуын анықтайды және балаларға одан әрі қолдау көрсету шараларын талқылайды.

Педагогикалық даму конференциясы (ПДК) өткізіледі, онда педагогикалық ұжым ата-аналар жиналысының нәтижелерін ескере отырып, әрбір баланың даму жағдайына талдау жасайды.

Бұл кезеңде төрт жастағы балалар арасында сауалнама жүргізіледі. Сауалнама нәтижелері ата-аналар жиналысының нәтижелерімен бірге, педагогикалық ұжымға балалардың көзқарасы бойынша ұйым жұмысының сапасы туралы маңызды ақпарат береді.

3. Жоба кезеңі. Балабақшада жарты жыл сайын жоба кезеңі өтеді, оның барысында бірнеше жоба жүзеге асырылады. Жобалар мен бағдарламалар жазылған бақылаулар мен межелік парақтарда белгіленген мақсаттар негізінде жоспарланады.

Өртүрлі білім беру салаларындағы бағдарламаларды үйлестіру үшін ай сайынғы жоспарлау жиналыстары өткізіледі. Оқу әрекеттері Лотос жоспарында үйлестіріледі және жазылады. Лотос жоспарының орталығында әлеуметтік қауымдастық таңдаған тақырып пәнаралық жұмыстың негізгі бағыты болып табылады. Лотос жоспары педагог құрастыратын оқу іс-әрекетінің жоспарының негізі болып табылады. Оның негізінде ол алдағы аптаға балалармен бірлескен іс-шараларды жоспарлай алады.

Жобаны жүзеге асыру кезеңдерінде бұрын белгіленген мақсаттарға жету әр баланың портфолиосында тіркеледі. Сонымен қатар, ата-аналарды ақпараттандыру және оқу-тәрбие

жұмысының ашықтығын қамтамасыз ету үшін түрлі әдістер қолданылады, мысалы, құжаттама плакаттары, ата-аналарға хаттар, күнделікті шолулар және т.б.. Бұл кезеңде педагогикалық аудит жүргізіледі.

4. Таныстыру және бағалау кезеңі. Таныстыру және бағалау кезеңдері бірінші жартыжылдықтан кейін және балабақша оқу жылының соңында өтеді.

Портфолио аптасында жоба кезеңінің барлық нәтижелері тіркеледі. Тұсаукесер және бағалау кезеңі балалардың жұмысын көпшілік алдында таныстыруды қамтиды және осылайша жылды аяқтау рәсімі ретінде қызмет етеді. Балалар орталықта ата-аналарына ұсынғысы келетін жобаларын таңдайды. Ұзақ мерзімді перспективада ұйымдар ата-аналармен «тұсаукесер күнін» жоспарлайды немесе қонақтар өткен жылғы жұмысты көре алады.

Нәтижелерді балабақша веб-сайтында да тіркеуге болады. Балабақша жылнама құрастырады, би ұйымдастырады, сертификаттар береді. Бұл кезең жоспарланған іс-шаралар мен мақсаттарға қол жеткізуге қатысты ұжымның өзін-өзі бағалау қызметін де атқарады.

Қорытындылай келе, клас-педагогика балалардың үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін заманауи және тиімді мектепке дейінгі ұйымдарды құруға зор үлесін қоса алады. Себебі, ол балалардың бойындағы қабілеттерін сенімді белсендіруге және ілгерілетуге, өз құндылықтары мен көзқарастарын көрсетуге және дамытуға, белсенді үдеріске қатысу үшін мүмкіндіктер жасауға бағыттайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Bostelmann A. (Hrsg.) *Die KLAX-Pädagogik. Eine Erläuterung und Positionierung im pädagogischen Diskurs.* Berlin, 2011.
2. Bostelmann A., Möllers G. *Verantwortungsbewusst, sozialkompetent, kreativ. Das Bild vom Kind in der Klax-Pädagogik.* Bananenblau, 2015.
3. Bostelmann A., Möllers G. *Respekt, Beteiligung, Regeln. Die soziale Gemeinschaft in der Klax-Pädagogik.* Bananenblau, 2020.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕ ЭДЬЮТЕЙНМЕНТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

А.Н.Шаймырза - 2 курс магистранты, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Жакупова А.Ж - ғылыми жетекшісі
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Технологиялардың қарқынды дамуы және білім беру ортасының өзгеруі жағдайында балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жаңа технологиясын іздеу қажет. Осындай технологиялардың бірі – эдьютейнмент технологиясын қолдану, яғни білім беру және ойын-сауық элементтерінің үйлесімі. Бұл мақалада эдьютейнменттің мектепке дейінгі білім беруде қолданылуының психо-педагогикалық аспектілері және оның балалардың дамуына әсері қарастырылады.

Түйін сөздер: эдьютейнмент, білім беру технологиялары, ойын арқылы оқыту, психо-педагогикалық аспектілер, мектепке дейінгі білім беру, балалар даму, креативті оқыту, инновациялық әдістер.

Аннотация. В условиях стремительного развития технологий и изменений в образовательной среде возникает необходимость поиска новых методов обучения и воспитания детей. Одной из таких технологий является применение эдьютейнмента, то есть сочетание образования и развлекательных элементов. В данной статье рассматриваются психолого-педагогические аспекты применения эдьютейнмент-технологий в дошкольном образовании и их влияние на развитие детей.

Ключевые слова: эдьютейнмент, образовательные технологии, обучение через игру, психолого-педагогические аспекты, дошкольное образование, развитие детей, креативное обучение, инновационные методы.

Abstract. With the rapid development of technology and changes in the educational environment, there is a need to search for new methods of teaching and educating children. One of these technologies is the use of edutainment, which combines educational and entertainment elements. This article examines the psychological and pedagogical aspects of applying edutainment technologies in preschool education and their impact on children's development.

Keywords: edutainment, educational technologies, learning through play, psychological and pedagogical aspects, preschool education, child development, creative learning, innovative methods.

Қазіргі әлемде мектепке дейінгі білім беру үнемі өзгеріп отыратын жағдайлар мен қоғам талаптарына бейімделу қажеттілігіне тап болуда. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологиясы мен инновациялық әдіс – тәсілдерді енгізу, білім беруді акпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» – деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді. Мектепке дейінгі білім беруде ең өзекті бағыттардың бірі – білім беру және ойын-сауық элементтерін біріктіретін эдьютейнмент технологиясын пайдалану. Мәселе осы технологияны білім беру үдерісіне қалай тиімді енгізуге болатынында, яғни олардың балалардың жан-жақты дамуына ықпал етуі және оқу қызметінен алаңдатпауы маңызды.

«Ойынсыз, музыкасыз, ертегісіз, фантазиясыз толық мәндегі ақыл- ой тәрбиесі деген болмайды» В.А.Сухомлинский. Осы сөзге байланысты қазіргі заманда эдьютейнмент технологиясын мектепке дейінгі білім беруде қолдануға болады. "Эдьютейнмент" термині (ағылшынша: Education – оқыту және entertainment – ойын-сауық) 1970 жылы теледидар саласында пайда болған, және қазіргі таңда шетелдік педагогикада кең таралды. Осы терминнің әртүрлі анықтамаларын қарастыруға болады.

О.Л. Гнатюк «Коммуникация теориясының негіздері» атты оқу құралында эдьютейнментті «білім беру және ойын-сауық элементтерін біріктіретін цифрлық контент, ол аудиторияны акпараттандырады және оқиғаларды барынша жеңіл қабылдауға мүмкіндік береді» деп сипаттайды. М.М. Зиновкина «Педагогикалық шығармашылық» атты еңбегінде «креативті білім беру» терминін ұсынады және оны «оқушының шығармашылық қызмет әдістері мен тәжірибесін мақсатты әрі жүйелі түрде меңгеруі және осы негізде өзінің шығармашылық тәжірибесін – білімін, дағдыларын және біліктілігін қалыптастыруы» деп анықтайды. Креативті білім беру оқушыларды білім беру процесіне белсенді тартуға, шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға және дамытуға ықпал етеді. Осылайша, бұл тәсіл шығармашылық қиялдың, фантазияның, ерекше ойлау қабілетінің және өзін-өзі шығармашылық тұрғыда дамыту үшін қажетті басқа да қасиеттердің дамуына назар аударады.

И.Ф.Феклистов, «бейресми білім беру» ұғымын қолданады және оны «үздіксіз процесс» деп сипаттайды, бұл үдерісте адам белгілі бір құндылықтар мен көзқарастарды қалыптастырып, оқу, қоршаған ортаның ресурстары және күнделікті өмірлік тәжірибесі арқылы білім мен дағдыларды меңгереді.

Н.А.Кобзева эдьютейнментті «оқытудың технологиясы, ол заманауи техникалық және дидактикалық құралдардың жиынтығы ретінде қарастырылады және оның негізі – ойын-сауық арқылы оқыту концепциясы, бұл әдістің мәні білімді түсінікті, қарапайым және қызықты формада, сондай-ақ ыңғайлы ортада беру» деп анықтайды.

Эдьютейнмент тұжырымдамасының дамуына әсер ететін негізгі тұлғалар – педагогтар, психологтар. Олардың зерттеулері мен тәжірибесі ойын элементтерін білім беру үдерісіне енгізу тәсілдерін қалыптастыруға көмектеседі.

Педагогикалық аспектісі. Педагогика мен әдістемедегі эдьютейнмент технологиясының ерекшелігі мыналарды қамтиды: негізділік (білім алушылар алған білімдерінің пайдалылығын көре алатын кезде оқыту сәтті болады); қосымша оқыту (білім алушылар өз бетінше білім ала алатын кезде оқыту тиімдірек болады); таралған оқыту (distributed Learning, барлық білім алушылар әртүрлі және әртүрлі уақыт кезеңдерінде оқитын көптеген пайдаланушылардың білім беру ресурстарына кең қолжетімділікті қамтамасыз ететін таратылған оқыту желісі). Акпаратты түсінікті және жеңіл меңгеруге ыңғайлы түрде беру маңызды. Бұл оқыту технологиясының ерекшелігі келесі белгілердің болуына байланысты:

Қызығушылыққа баса назар аудару: жаңа дағдыларды дамытуға және білімді жинақтауға әкелетін білім алушының тікелей қызығушылығы маңызды. Көңіл көтеруге баса назар аудару: бұл көңіл көтерудің негізгі мотиві болып табылады, ол ләззат алуға әкеледі, сонымен бірге оқу процесіне деген тұрақты қызығушылықты қалыптастырады, білім беру процесінің психологиялық жүктемесін жеңілдетеді. Ойын тәсілі: ойынның әмбебаптығының арқасында жасына қарамастан тиімді оқу процесі жүреді.

Қазіргі заманға баса назар аудару-бейне және аудио материалдар, дидактикалық ойындар, мультимедиялық форматтағы білім беру бағдарламалары және басқа да көптеген заманауи технологиялардың өзекті мүмкіндіктерін пайдалану кезінде балалардың білім беру процесіне барынша тартылады.

"Эдьютейнмент" технологиясы бойынша тапсырма үш педагогикалық қағидатқа сәйкес болуы тиіс: теорияның практикамен байланысы, жүйелілік және қолжетімділік.

1. Теорияны практикамен байланыстыру принципіне қол жеткізу үшін тәжірибеге бағытталған тақырыптарды зерттеу, қарым-қатынастың диалогын қамтамасыз ету ұсынылады. Теориялық мәселелерді шындықтың мысалдарымен толықтыруға болады.

2. Жүйелілік принципі білімді жүйелілік деңгейіне жеткізуді талап етеді, сондықтан зерттелген материалға оралып, оның негізінде жаңа тақырыптарды зерттеу керек.

3. Қол жетімділік принципі тапсырмалардың күрделілігі балалардың жасына, дағдыларына сәйкес келетінін көрсетеді. Материалды ұсыну қарапайымнан күрделіге өтуі керек.

Білім беру құралдарын дәстүрлі және заманауи деп бөлуге болады. Дәстүрлі құралдарға кітаптар, музыка, фильмдер, білім беру ойындары, телебағдарламалар, радиобағдарламалар жатады. Эдьютейнменттің заманауи құралдары электрондық жүйелерге (электрондық оқулықтар, мұражай көрмелерінің желілік нұсқалары), дербес компьютерлік жүйелерге (компьютерлік немесе бейне ойындар, электрондық тренажерлер, электрондық энциклопедиялар) және веб - технологияларға (электрондық пошта, веб-квесттер, вики, блогтар, чаттар, бейнеконференциялар) бөлінеді.

Психологиялық аспектісі. Эдьютейнмент – бұл визуалды материалдарға, әңгімелеу тәсілдеріне, заманауи психологиялық әдістерге, ойын форматына, ақпараттық және коммуникациялық технологияларға негізделген заманауи білім беру технологиясы. Оның мақсаты – білімді қабылдауды жеңілдету, балалардың эмоционалды байланысын арттыру және олардың назарын ұзақ уақыт ұстап тұру. Демек, эдьютейнмент тек оқу мен ойын-сауық емес, ол балалардың белгілі бір психологиялық қажеттіліктерін ескере отырып, әртүрлі оқу құралдары арқылы білімге тарту және қызықтыру.

Экологиялық аспектісі. Экологиялық білім беруде эдьютейнмент технологияларын қолдану мыналарға мүмкіндік береді. Оқуға деген ынтаны арттырады, яғни интерактивті және ойын әдістері балаларға экологияны зерттеу процесін тартымды етеді, олардың қызығушылығы мен жаңа нәрселерді үйренуге деген ұмтылысын ынталандырады. Келесі эмоционалды саланы дамыту. Ойын жағдайлары арқылы эмоционалды қатысу балаларға экологиялық мәселелерді тереңірек түсінуге және табиғатқа жауапкершілікті сезінуге көмектеседі.

Практикалық дағдыларды қалыптастыру. Экологиялық ойындар мен жобаларға қатысу арқылы балалар қоршаған ортаға қамқорлық жасаудың нақты дағдыларын игереді, бұл экологиялық жауапты мінез-құлықты нығайтуға ықпал етеді. Айта кету керек, "эдьютейнмент" термині жай ойынға қарағанда кеңірек, өйткені бұл технологиядағы ойын білім берудің көптеген элементтерінің, қызықты тәсілдерінің бірі ғана. Бұл термин қарапайым және қызықты түрде үйрететін және хабардар ететін барлық нәрсені қамтиды. Мысалы, мұражайлардағы арнайы компьютерлік бағдарламалар немесе интерактивті көрмелер, сюжетке білім беру хабарын қосатын және кез-келген мәселеге назар аударатын теледидарлық бағдарламалар және тағы басқалар.

Жақында эдьютейнмент принципі бойынша құрылған балаларға арналған ойын-сауық орталықтары танымал болды. Бұл орталықтардың мәні мынада: белгілі бір аумақ шеңберінде балалар үшін ересек әлеуметтік өмірдің жағдайларын барынша көшіретін кеңістік пен жағдайлар жасалады. Әдетте, мұндай орталықтар өздерін "Балалар қаласы" немесе "балаларға арналған қала" деп атайды. Негізінен мұндай орталықтар екі түрге бөлінеді. Бірінші түрі - ғылыми, мұнда балаларға қызықты және қолданбалы түрде қоршаған орта, экология, физикалық құбылыстар және т. б. әртүрлі күрделі және ерекше процестер туралы түсінік беріледі. Екінші түрі - "мамандықтар қалашығы" деп аталады. Әдетте оларда ересек өмірде кездесетін әртүрлі мамандықтарды игеру геймплейдің негізі болып табылады.

Эдьютейнмент – бұл оқытуды жеңілдету, эмоциялық байланысты орнату, балалардың назарын аудару және оны ұзақ уақыт ұстап тұру мақсатында визуалды материалдар, баяндау, заманауи психологиялық әдістер, ойын форматы мен ақпараттық-коммуникациялық технологиялар негізінде құрылған заманауи педагогикалық технология.

Эдьютейнмент тек оқыту мен ойын-сауықты біріктірмейді, ол балалардың қызығушылығын тудырып, оларды білім алуға және таным процесіне тарту тәсілі болып табылады. Бұл – білім беруді қызықты әрі түсінікті ететін жаңа заман технологиясы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Addis Michela. *New technologies and cultural consumption // Edutainment is born.* - Bocconi: Bocconi University - Marketing Department, 2002. - P. 1-13.
2. Глаголева К.С. Л.С. *Выготский о роли игры // Молодой ученый.* – 2017. – № 4 (138). – С. 51-58.
3. Гнатюк О. Л.- М.: КНОРУС, 2010. - 256 с.

4. Зиновкина М. М. Педагогическое творчество / модульно-кодоевое учебное пособие. - М.: МГИУ, 2007. - 258 с.

5. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 23 қыркүйектегі № 406 бұйрығы.

6. Павленко А.Г., Порсина К.Н., Панкратьева О.Е. Основы экологического воспитания в дошкольном возрасте. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2025. – №5(556). – С. 175-178.

7. Wang Yan. Edutainment technology - a new starting point for education development of China // Section T1B-5, 37th ASEE/IEEE Frontiers in Education Conference, October. - Milwaukee: WI, 2007. - P. 10-13.

ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ҮСТЕЛ ҮСТІ ОЙЫНЫ ӘРЕКЕТІНДЕ ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

А.Б. Советова - Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Мақалада мектепке дейінгі балалардың тілдік дамуының негізгі аспектісі ретінде үстел үсті ойындарының маңызы талқыланады. Бұл ойындар баланың коммуникативтік дағдыларын, сөздік қорын, логикалық ойлауын және әлеуметтік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға зор ықпал етеді. Зерттеушілер ойын барысында баланың өзін-өзі көрсетуі, қателіктерді түзетуі және шығармашылық әлеуетін арттыруы туралы дәлел келтірді. Педагогтар мен психологтар ойынның тәрбиелік әсерін, эмоционалдық және когнитивтік дамуға ықпалын атап өтті. Сондай-ақ, мақалада үстел үсті ойындарының баланың тілдік және әлеуметтік құзыреттерін жетілдірудегі тиімді әдістері ұсынылған. Осы тәсіл арқылы бала өз ойын еркін жеткізіп, достық қарым-қатынас орнатып, сыни ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытып, білім мен тәрбие сапасын арттырады. Бұл әдіс болашаққа негіз қалайды.

Түйін сөздер: Үстел үсті ойындары, тілдік даму, коммуникативтік дағдылар, әлеуметтік қарым-қатынас, логикалық ойлау, шығармашылық педагогикалық тәсілдер, эмоциялық интеллект.

Аннотация. В статье обсуждается значение настольных игр как ключевого аспекта языкового развития детей дошкольного возраста. Эти игры оказывают значительное влияние на формирование коммуникативных навыков, словарного запаса, логического мышления и культуры социального общения у детей. Исследователи приводят доказательства того, что в процессе игры дети развивают самовыражение, исправление ошибок и творческий потенциал. Педагоги и психологи отмечают воспитательное воздействие игр, а также их вклад в эмоциональное и когнитивное развитие. Кроме того, статья предлагает эффективные методы совершенствования языковых и социальных компетенций детей посредством настольных игр. Такой подход позволяет ребенку свободно выражать свои мысли, устанавливать дружеские взаимоотношения, развивать критическое мышление и творческие способности, а также повышать качество образования и воспитания, что закладывает основу для будущего.

Ключевые слова: Настольные игры, языковое развитие, коммуникативные навыки, социальное общение, логическое мышление, творчество, педагогические методы, эмоциональный интеллект.

Abstract. The article discusses the significance of table-top games as a key aspect of preschool children's language development. These games significantly influence the formation of children's communicative skills, vocabulary, logical thinking, and social communication culture. Researchers provide evidence that, during play, children enhance self-expression, error correction, and creative potential. Educators and psychologists emphasize the educational impact of games, noting their contribution to emotional and cognitive development. Furthermore, the article proposes effective methods for improving children's language and social competence through table-top games. This approach enables children to freely express themselves, establish friendly interactions, develop critical thinking and creativity, and enhance the overall quality of education and upbringing, laying a foundation for the future.

Keywords: Table-top games, language development, communicative skills, social communication, logical thinking, creativity, educational methods, emotional intelligence

Баланың тілдік дамуы – оның жан-жақты жетілуінің негізгі аспектілерінің бірі. Тілдің дамуы тек тілдік біліммен ғана шектелмейді, сонымен қатар баланың әлеуметтік, эмоционалдық, және когнитивті қабілеттерімен тығыз байланысты. Бала мектепке дейінгі кезеңде тілдік қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру арқылы әлеммен байланыс орнатады, ал үстел үсті ойындары балаларға тіл арқылы қарым-қатынас жасауды үйретудің тиімді әдісі болып табылады. Мектеп жасына дейінгі баланы дамытып өсіретін әрі тәрбиелейтін де негізгі іс-әрекет – үстел үсті ойындары. Үстел-үсті ойын арқылы бала қоршаған ортамен, еңбегімен қарым-қатынасымен танысады, ойлау қабілеттері дамытылады. Ойын үстінде балалар ойлана жауап беруге, қиялдауға, елестеуге қабілеттері қалыптасады. Сөздік ойындарды балалардың есте сақтау қабілетін дамытады.

Педагог және психолог, Е.Н. Муромцева өзінің еңбектерінде балалардың үстел үсті ойындар арқылы өзара түсіністік пен достық қатынастарды қалыптастыратынын атап өтеді. Ол үстел үсті ойындарының балалардың тілдік қарым-қатынасын дамытуды дамытуда өте маңызды екенін айтады, себебі бұл ойындар балаларға өз ойын дәл және дұрыс жеткізуді үйретеді. Сонымен қатар, В.А. Сухомлинский балалардың қарым-қатынас мәдениетінің ең алғашқы дағдыларының қалыптасуы ойын процесінде жүзеге асатынын атап өткен. Үстел үсті ойындары балалардың тілдік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Бұл ойындар баланың сөздік қорын байытып, сөйлеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Мысалы, карточкалармен, шахматпен немесе басқа да үстел ойындарымен шұғылдану балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытып, өз пікірін айта білуіне мүмкіндік береді. Осы арқылы бала бір-бірімен келісім жасау, дауласу, сұрақ қою, жауап беру, әрі қарай талқылау дағдыларын меңгереді.

Үстел үсті ойындары баланың әлеуметтік қарым-қатынас дағдыларын дамыта отырып, тілдік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың негізі болып табылады. Бала ойын барысында топтық жұмысқа қатысып, ұжымдық іс-әрекеттің бір бөлігі бола отырып, басқа балалармен тілдесіп, өз ойын білдіреді. Сонымен қатар, үстел үсті ойындары балаларға эмоциялық интеллектіні дамытуға да ықпал етеді. Балалар өз эмоцияларын білдіру, оны түсіну және басқалардың эмоцияларына жауап беру қабілеттерін арттырады.

Л.В. Занков және Л.Ф. Обухова зерттеулерінде үстел үсті ойындарының балалардың психологиялық және тілдік дамуына оң әсерін тигізетінін көрсетеді. Ойынның өзара әрекет пен тілдік қарым-қатынас жасаудың маңызды формасы болып табылатындығы айтылған. Сонымен қатар, М.И. Левина үстел үсті ойындарын балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді құралы ретінде қарастырады.

Үстел үсті ойындары балаларға сөздерді дұрыс қолдануға, сөйлеу тілін нақты және анық жеткізуге мүмкіндік береді. Ойындар барысында балалар өз пікірлерін білдіріп, басқа балалармен пікір алмасады. Мұндай әрекет тілдік дағдылардың дамуына ықпал етеді, себебі ойын барысында қарым-қатынас жасауда жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйренуге болады. Т.В. Глуховская үстел үсті ойындарының балалардың сөздік қорын байыту мен грамматикалық дұрыс сөйлеу дағдыларын дамытуға маңызды рөл атқаратынын атап өткен. Ойын барысында бала сұрақ қояды, жауап беруді, сипаттауды үйренеді, бұл оның сөйлеу мәдениетін арттырады. Балалар үстел үсті ойындарында өзара әрекет жасап, эмоциялық интеллектілерін дамытады. Мысалы, жеңіске жеткенде немесе жеңіліп қалғанда өз сезімдерін дұрыс көрсетуді, эмоцияларын басқаруды үйренеді. Сонымен қатар, ойын барысында бала достарымен дұрыс қарым-қатынас жасауды үйренеді, өйткені олар бір-бірімен келісімге келіп, ойынның ережелерін сақтауы керек. Л.Н. Толстой: «Баланың тұлғалық дамуы ойын арқылы жүзеге асады. Ол тек білімді ғана емес, адамгершілік және әлеуметтік дағдыларды да үйренеді.». Үстел үсті ойындары балаларға топта жұмыс істей білу, бірлескен мақсаттарға жету дағдыларын үйретеді. Ойын барысында олар кез келген мәселені бірлесе шешуге, басқа балалардың пікірін тыңдауға және қолдауға үйренеді. Бұл топтық жұмыс балалардың тілдік қарым-қатынас мәдениетін арттырады, өйткені балалар бір-біріне түсінікті түрде сөйлеуді және әркімнің ойын ережелерін құрметтеуді үйренеді.

Үстел үсті ойындары балалардың логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіруге көмектеседі. Мысалы, шахмат, нард, монополия секілді ойындар балаларды белгілі бір стратегияларды ойластыруға, жоспар жасауға және шешім қабылдауға үйретеді. Бұл ойлау дағдылары сөздерді тиімді қолдануға, өз ойынды жүйелі түрде жеткізуге көмектеседі.

Тілдік қарым-қатынас мәдениеті баланың психологиялық және әлеуметтік дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік дағдыларын қалыптастыруда олардың ойын әрекеті маңызды рөл атқарады. Үстел үсті ойындары – балалардың тілін дамытуға, әлеуметтік дағдыларын арттыруға және тілдік қарым-қатынас мәдениетін жетілдіруге

ықпал ететін тиімді құрал. Қазақстанда да балабақшадағы тәрбие мен білім беру үрдісінде үстел үсті ойындарының маңыздылығы жөнінде ғалымдар тарапынан түрлі зерттеулер жүргізілген. Қазақ ғалымдарының зерттеулері бойынша, үстел үсті ойындары балалардың жеке тұлғалық дамуына әсер етеді. Мысалы, Ш. Құрманбекова өз зерттеулерінде балабақшада тілдік дағдыларды қалыптастыруда ойын әрекетінің маңыздылығын атап өткен. Ғалым ойын барысында балалардың өзін-өзі көрсетуі, тілдік қателіктерді түзетуі, сонымен қатар, басқа балалармен әлеуметтік өзара әрекет жасау қабілеттерін дамытуға мүмкіндігі бар екендігін айтады. Осылайша, ойын арқылы бала өз ойларын айқын жеткізуге үйренеді. «Ойын арқылы балалар өздері білмейтін жаңа сөздерді үйреніп, оларды белсенді түрде қолданып, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырады. Сонымен қатар, ойын арқылы балалар бір-бірімен пікір алмасып, әлеуметтік дағдыларын дамытады.» деп М. Жұмабаев осы ойынның балалардың ой-өрісін дамытудағы маңызын атап өтіп, бала тілінің дамуы ойын арқылы іске асатынын көрсеткен. Ол ойын әрекетін балалардың әлеуметтік және интеллектуалдық дамуының негізі ретінде қарастырды. Үстел үсті ойындары балалардың тілдік дағдыларын, логикалық ойлауын және әлеуметтік құзыреттерін дамытуда өте маңызды рөл атқарады. Балалар осы ойындар барысында жаңа сөздермен танысып, оларды қолдану тәжірибесін алады. Сонымен қатар, олар ойын ережелерін түсініп, осы ережелерге сәйкес әрекет ету дағдыларын қалыптастырады. Н. Т. Ахметова өзінің зерттеуінде үстел үсті ойындарының мектепке дейінгі балалар үшін тиімді тәсіл екенін және оларды тілдік дағдылармен қатар, әлеуметтік құзыреттерді дамытуға бағытталғанын атап өткен. Оның пікірінше, үстел үсті ойындары балалардың өз пікірін білдіру, өзара түсіністік орнату, бір-бірімен байланыс орнату дағдыларын арттырады. Ал М. Балақаев балаларды ойын арқылы тәрбиелеудің маңыздылығын атап өтіп, ойын әрекетінің баланың мәдениеті мен тәрбиесіне әсері туралы зерттеген. Оның пікірінше, үстел үсті ойындары баланың қарым-қатынас мәдениетін дамытуда маңызды рөл атқарады, өйткені бұл ойындар балаларды бір-біріне түсінікті сөйлеуге, ережелерді сақтауға және топтық әрекеттерге қатысуға үйретеді деген екен.

Үстел үсті ойындарында ережелердің сақталуы аса маңызды. Ережелерді түсіндіру, олардың мәнін түсіну балалардың ойлау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ережелер бойынша тілдік қарым-қатынас процесі қалыптасады, себебі балалар өзара түсіністікке қол жеткізу үшін дұрыс сөйлеу және ережелерді сақтау қажеттілігін түсінеді. Үстел үсті ойындары баланың когнитивтік және тілдік дамуына тиімді ықпал ететін әдіс болып табылады. Аталған ойындар барысында балалар тек физикалық емес, сонымен қатар психологиялық тұрғыда да дамиды. Ойын барысында балалар бір-бірімен тілдесіп, өз ойларын айтып, сұрақтарға жауап береді, ойынның шарттары мен ережелерін түсінеді. Бұл процесс олардың сөздік қорын байытуға, сөйлеу дағдыларын жетілдіруге және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Балалар үстел үсті ойындары арқылы сөздерді нақты әрі тиімді қолдануды, тілдік құрылымдарды дұрыс пайдалануды үйренеді. Әсіресе, бұл ойындар балаларға әлеуметтік қатынас орнатудағы және өз ойларын тыңдаушыға жеткізудегі маңызды дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Үстел үсті ойындарының тағы бір ерекшелігі – олар балаларды белгілі бір ережелерге бағынуға, топтық шешімдер қабылдауға, бірлескен мақсатқа ұмтылуға, өзара сыйластықты сақтауға бағыттайды. Ойындар психология мен педагогика ғылымында кеңінен зерттелген. Балалар өздерінің тілдік қорын ойын барысында жиі кеңейтіп отырады. Үстел үсті ойындары арқылы олар күнделікті өмірде қолданатын сөздермен танысып, ойларын нақты әрі түсінікті түрде жеткізуге үйренеді. Мұндай ойындар оларды үлкендермен және құрдастарымен қарым-қатынасқа түсіруде еркіндік береді, әрі олардың әлеуметтік қабілеттерін арттырады. Үстел ойындары негізінен мына мақсаттар бойынша қолданылады:

Демалу және көңіл көтеру; Қарым қатынас, келіссөз жасасу; Құмар ойыны, бәсекелестікке түсу; Басқатырмалар, миды жаттықтыру; Білім алу, үйрену тренинг үшін; Инвестиция жасаудың тиімді әдістері; Әрі карайғы инвестиция үшін капитал жинау;

Үстел ойындарының адам ағзасына 8 түрлі пайдасы бар. *Жадты жақсарту және танымдық функцияларды жақсарту.* Бұл көптеген үстел ойындары есте сақтау ақпарат қабылдау проблемаларды шешу және күрделі жағдайлардан шығу сияқты когнитивтік функцияларға бағытталған. Үстел ойындарының бұл аспектілері ақыл-ойды дамытады және жадты күшейтеді. Когнитивтік функцияларды жетілдіру IQ-ді арттырады. *Психикалық аурулардың қаупін азайту.* Үстел ойындарын ойнау психикалық ауруға шалдығу қаупін азайтады. Үстел ойындардың ең үлкен артықшылықтарының бірі когнитивті диссонанс тәуекелін төмендету болып табылады. Бұл когнитивті қабілеттердің төмендеуін білдіреді. Когнитивті қабілеттердің төмендеуі деменция және Альцгеймер сияқты психикалық ауруларға байланысты. *Қан қысымын төмендетеді.* Күлкі мен оңтайлы әлеуметтік мінез-құлықпен қатар, үстел ойындары эндорфиндерді босату арқылы позитивті көңіл күй қалыптастыруға

көмектеседі. Эндорфиндер бұлшық еттерді босатып, ағзадағы қан айналымын жақсартудың бірегей қабілетіне ие. *Стресс ті азайтады.* Әлемде адамдардың шамамен 53% -ы релаксация және стрессен арылу үшін ойын ойнайтынын мәлімдеген. Үстел ойындары сізді демалдыра отырып, бұлшық еттеріңізді жұмыс істететін құрал. *Ойлау қабілетін жылдамдатады.* Тұрақты үстел ойынын ойнау ақылдың белсенді әрі шоғырланған күйде болуын дәлелдеді. Бұл адамдарға тез ойлау мен ептілікті қажет ететін жағдайларда өз септігін тигізді. *Иммундық жүйені құруға көмектеседі.* Зерттеулер көрсеткендей, стресс, психикалық күйдің нашарлауы бізге аурулармен күресуде кедергі жасайды. Иммуитетті жақсартуға көмектесетін химиялық заттар үстел ойынын ойнау барысында бөлінеді. *Балаларды дамыту.* Балалардың дамуы мен өсуінде үстел ойындары шешуші рөл атқарады. Бұл миды дамытудың маңызды аспектісі, әйткені логикалық, сыни ойлауды және ой өрісін кеңейтуде көмектеседі. *Терапиялық емдеу* Көптеген үстел ойындары дене қозғалысының негізгі құралдарын пайдалануды талап етеді. Бұл кезде денеге объектілерді көтеру және жылжыту ұнайды. Ал, тұрақты кимыл балаларға, мүмкіндіктері шектеулі адамдарға және қарт адамдарға маңызды болып табылатын мәториканы дамытуға және жұмыс істеуіне көмектеседі.

Осылайша, үстел үсті ойындары балалардың тілдік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудағы маңызды құрал болып табылады. Балалар ойын барысында өз ойларын айқын жеткізіп, әлеуметтік ережелерді түсініп, құрдастарымен тілдесу дағдыларын дамытады. Бұл процеске педагогтардың және тәрбиешілердің араласуы, балалардың дұрыс тілдік ортаны меңгеруі мен әлеуметтік қарым-қатынастың қалыптасуы үшін тиімді болады. Тілдің дамуындағы мұндай тиімді әдістер баланың болашақта қоғамда өз орнын табуына, қарым-қатынас дағдыларын арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Педагогика негіздері.* – Алматы: Білім, 2007. – 320 б.
2. *Құрманбекова Ш Мектепке дейінгі педагогика.* – Алматы: Мектеп, 2011. – 258 б.
3. *ектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі // Педагогикалық ғылымдар журналы.* – 2019. – №4. – Б. 45-50.
4. *Толстой Л. Н. Балалар тәрбиесі туралы // Толстой шығармалары.* – Мәскеу: Әдебиет, 1990. – 2 том, 55-60 б.
5. *Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. Педагогикалық ғылымдар журналы,* 4, 45-50.
6. *Толстой Л. Н. Тәрбие және бала психологиясы.* – Мәскеу: Просвещение, 1974. – 310 б.
7. *Муромцева, Е.Н. Педагогика және балалар психологиясы. Мәскеу*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУДЕГІ АРТ-ТЕРАПИЯ ТӘСІЛДЕРІ

**А.Ә. Жәдігерова - Абай атындағы ҚазҰПУ магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі балалардың жағымды эмоцияларын дамытуда тек кәсіби мамандық емес, тәрбиешінің жеке қасиеттері де маңызды екендігі көрсетіледі. Ерте жастағы балалардың нәзік мінезі мен сенгіштігіне назар аудара отырып, олардың қамқорлыққа мұқтаждығы терең түсіндіріледі. Эмоционалдық және мінез-құлық мәселелерін шешуде арт-терапияның тиімділігі, оның ішінде бейнелеу өнері, музыка, мүсін және театр әдістері кеңінен талқыланады. Тәрбиешілердің психологиялық дайындық пен тестілеу нәтижелерін дұрыс түсіндіру қабілеті де атап өтіледі. Зерттеу мен сараптама нәтижелері терапия әдістерінің балалардың тұлғалық дамуы мен әлеуметтік интеграциясын қолдаудағы маңыздылығын дәлелдейді. Сонымен қатар, мақаланың авторлары балалардың ішкі әлемін дамыту, шығармашылық әлеуетін арттыру және әлеуметтік дағдыларын қалыптастырудың жаңа тәсілдерін ұсынған. Осылайша, білім беру жетілдіріледі.

Түйін сөздер: арт-терапия, мектепке дейінгі балалар, эмоционалдық даму, мінез-құлық мәселелері, тәрбиеші, психологиялық диагностика, шығармашылық, әлеуметтік интеграция

Аннотация. В данной статье показано, что в развитии положительных эмоций дошкольников важны не только профессиональная профессия, но и личностные качества воспитателя. Акцентируя внимание на нежном характере и надежности детей раннего возраста, глубоко объясняется их потребность в заботе. Широко обсуждается эффективность арт-терапии, включая изобразительное искусство, музыку, скульптуру и театральные техники, в решении эмоциональных и поведенческих

проблем. Также отмечается психологическая подготовка педагогов и умение правильно интерпретировать результаты тестирования. Результаты исследований и экспертизы доказывают важность методов терапии в поддержке личностного развития и социальной интеграции детей. Кроме того, авторы статьи предложили новые пути развития внутреннего мира детей, повышения их творческого потенциала и формирования социальных навыков. Таким образом, образование улучшается.

Ключевые слова: арт-терапия, дошкольники, эмоциональное развитие, проблемы поведения, педагог, психологическая диагностика, творчество, социальная интеграция.

Abstract. The article demonstrates that developing positive emotions in preschool children depends not only on professional expertise but also on the personal qualities of the educator. Emphasizing the delicate temperament and vulnerability of young children, it explains their need for special care. The effectiveness of art therapy in addressing emotional and behavioral issues—through methods such as visual arts, music, sculpture, and theater—is widely discussed. The article also highlights the importance of educators' psychological preparedness and their ability to accurately interpret testing results. Research and expert analysis confirm that these therapeutic methods significantly support children's personality development and social integration. Additionally, the authors propose innovative approaches to enhance children's inner world, creative potential, and social skills, ultimately improving education.

Keywords: art therapy, preschool children, emotional development, behavioral issues, educator, psychological diagnosis, creativity, social integration

Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалдық күйінің дамуы «Тәрбиенің құдіреттілігі - ол жеке тұлғаның жанды қайнар бұлағынан байқалады»

К.Д. Ушинский.

Қазіргі психологиялық-педагогикалық теорияда баланың жағымды эмоцияларын дамыту тек кәсіби мамандыққа ғана байланысты емес ол, тәрбиешінің жеке дербес қасиеттеріне де байланысты деп тұжырымдаған. Мектепке дейінгі ерте жас шамасындағы балаларға ерекше қарым-қатынастар талап етіледі. Олар өте мейірімді, нәзік, өте сенгіш келеді. Сондықтан бұл жас шамасындағы балдырғандарды қамқорлыққа алу, жараламай тәрбиелеу өте маңызды. Балалардың эмоционалдық көңіл-күйінің дамуына тәрбиешілер мен психологтар анасындай, тұлғасындай жұмыс істей қажет. Жалпы мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалдық және мінез-құлық мәселелері қазіргі заманғы психологияның маңызды зерттеу бағыттарының бірі болып табылады. Бұл мәселелер балалардың дамуына теріс әсер етіп, олардың тұлғалық және әлеуметтік қатынастарында қиындықтарға алып келуі мүмкін. Осыған орай, эмоционалдық және мінез-құлық мәселелерін шешуде түрлі терапевтік тәсілдер қолданылуда. Арт-терапия – мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалдық және мінез-құлық мәселелерін шешудегі тиімді әдіс болып табылады. Бұл тәсіл баланың шығармашылық әлеуетін пайдалану арқылы оның ішкі күйзелістерін білдіруге және шешуге мүмкіндік береді. Баланың эмоционалды көңіл – күйі саласының психологиялық диагностика әдістері өте көп.

1. Тәрбиешілер тестілеудің нәтижелерін дұрыс түсіндіріп беру үшін жеткілікті психологиялық дайындықта болуы қажет.

2. Тәрбиешіге тестің нәтижелері жиі үрейлі немесе қияңқы балалардың тобы көрсеткішінде жеке балаға деген қарым – қатынасқа әрекетсіздікке әкеліп соғады.

Г.Степанова баланың іс – әрекет реакцияларын ескере отырып бес балдық шкала жасаған. Бұл шкала бойынша баланың эмоциялық күйін бағалауға мүмкіндік береді.

Арт-терапия – бұл адамды көркем шығармашылық құралдарымен, яғни бейнелеу өнері, музыка, мүсін жасау, театр және басқа да шығармашылық әдістер арқылы емдеуге негізделген психотерапевтік әдіс. Арт-терапияның негізін қалаушы бірі – Кэролин Липпман (США), сондай-ақ Франция, Германия, Англия елдерінде бұл әдіс кеңінен зерттелген. Бұл әдіс балалардың психологиялық жағдайын жақсарту, олардың өзін-өзі тануын арттыру, жеке тұлғалық дағдыларын дамытуға бағытталған.

Арт-терапия балаларға әлеуметтік дағдыларды дамытуды үйретеді. Топтық арт-терапия арқылы балалар бірлесіп жұмыс істей отырып, өзара қарым-қатынас дағдыларын үйренеді. Олар бір-бірін тыңдауды, ортақ шешім қабылдауды және бірлескен жұмысқа бейімделуді үйренеді. Л.С. Выготскийдің айтуынша «Мектепке барғанша баланың эмоционалды – реакциялары, баланың мінез – құлығына тікелей үстемшілік етуін жоғалтады. Бала өз эмоцияларымен басқаруды үйренеді.» Бұл, алайда, мектеп жасына дейінгі мерзімнің соңғы кезінде қызу өмірдің жеткілікті тәжірибесімен ғана ие

болатындай жағдай болуы мүмкін. Ұлы педагогтардың пікірінше, мектепке жасына дейінгі баланың эмоционалды көңілінің дамуы оның тәрбиесінің ең маңызды шарттарының бірі болып табылады. Мектепке жасына дейінгі баланың эмоционалды күйзелуі болашақта жеке тұлға болып қалыптасуы үшін қауіп – қатар тудырады. Баланың ішкі эмоция көңіл – күйінің қатынасы әлеуметтік жағдайы даму үшін ықпал етеді.

Қазақстандағы көптеген психологтар мен педагогтар арт-терапия әдісінің мектепке дейінгі жастағы балалар үшін маңызды екенін атап өткен. Қазақстандық психолог және педагог Әлия Смағұлова арт-терапияның психологиялық көмек көрсету құралы ретінде қолданылуын зерттеген. Ол арт-терапия әдістерін балалардың ішкі күйзелістерін шешуде өте тиімді деп санайды, себебі бұл әдіс балаларға сөзбен жеткізе алмайтын ойлары мен сезімдерін сыртқа шығаруға мүмкіндік береді. Шетелде арт-терапияның негізін қалаған ғалымдардың бірі – британдық психотерапевт Мэрилин Фрэйзер. Ол арт-терапияны бала тәрбиесінде психологиялық проблемаларды шешудің маңызды құралы ретінде ұсынды. Фрэйзердің зерттеулері бойынша, балалар сурет салу арқылы эмоцияларын тиімді түрде білдіре алады, ал бұл процесс олардың әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Карл Густав Юнг (Швейцария) - психоанализ және арт-терапияның негізін қалаушылардың бірі: «Өзінің ішкі әлемін түсінген адам сыртқы әлеммен дұрыс қарым-қатынас орната алады.» Юнгтың бұл сөзі арт-терапияның мақсатын ашады: балалардың шығармашылық әрекеттері арқылы ішкі күйзелістерін білдіріп, олардың психологиялық дамуын қалыптастыру.

Вильгельм Райх (Австрия) - психоанализ және эмоционалдық терапия саласында белгілі ғалым: «Шығармашылық – адам психологиясының тереңіне үңілудің кілті.» Арт-терапияның негізі шығармашылықты қолдау арқылы баланың ішкі әлеміне терең ену екенін көрсетеді. Қазіргі заман педагогика ғылым тұрғысынан қарасақ баланың әлеуметтік – эмоционалды дамуы ол мектепке жасына дейінгі баланың өте күрделі социализациялық мәселесі.

«Әлеуметтену – әлеуметтік ортаға баланың бейімделуінің күрделі, көп жоспарлы процессі. Бұл мәдениеттену, адамгершілік құндылықтардың жүйелері.

Мынадай негізгі мақсаттар ерекшеленеді:

1. Мектепке дейінгі ересек топ балаларының әлеуметтік және эмоцияналды салаларының жұмыстардың мазмұнын анықтау.

2. Балалармен жалпы дәстүрлер, адамгершілік қағидалары туралы ойластыру және өткізу.

3. Балабақшада баланың бейімделуі қалай болады?

4. Баланың бақшаға алғаш келуі ол бала организмі мен психикасы үшін өте күрделі процесс.

Сәбидің жеке басының дамуы ерте кезеңнен басталады. Баланың дамуында ықпал етуші ол бала өмірінде кездесетін жағдайлардың түгелдей дерлік бола алады! Баланың даму процессіндесінде ересектер үлкен ықпал етеді. Бірақ баланың дамыту ортасына беру өз ерекшелігімен көрінеді. Баланың эмоцияналды көңіл-күйін дамытуы, баланың тілін дамытуы, баланың психикалық және психологиялық дамытуы – баланың жан жақты дамытуы жанашыр адамдардың қатысуысыз өте қиын.

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін оқу іс – әрекетін ұйымдастыруда баланың эмоционалды көңілінің ықпалы зор. Мектеп жасына дейінгі баланың эмоционалды компоненттерін есепке алу қажет деп санаймын. Білім беру жолдары және әр түрлі іс – әрекет кезінде баланың эмоционалды көңіл – күйіне ойын ықпал етеді. Ойындарды әр ұйымдастыру оқу іс-әрекетінде қолдану қажет. Эмоционалды компоненттің функциялары адамның бағалы құндылықтарының ең маңызды шарттары.

Психологтар эмоция парасатының 5 тармағын ерекшелейді.

1. Сезім, яғни ол пайда болатында сезімді ажырату. (өзін-өзі тану)

2. Олар лайықты шеңберлерден шықпау үшін сезіммен қарап анықтайтын эмоциялармен басқару.

3. Эмоцияларды бақылау - бұл қабілеттілікті арттыру, тыныштық күйіне өзін келтіру.

4. Өзара арақатынастардың сүйемелдеу.

5. Жас ерекшелікке байланыстысы мінездемелер.

Арт-терапияның көптеген түрлері қолданылады. Атап айтсақ, музыка терапиясы, құм терапиясы т.б. Бұл технологиялар баланың релаксациялық қасиеттерін дамытады. Мысалы, құм терапиясы арқылы бала өзінің қиялын, қол моторикасын дамытады. Құммен сурет салу бүгінгі білім беру жүйесінің инновациялық технологияларының бірі болып табылады. Құмды алақанымен ұстаған кезде бала белгілі бір шексіздікті сезінеді. Р.В. Паранюшкиннің айтуы бойынша, құм адам бойындағы жағымсыз энергияны тазартады, адамға позитивті психологиялық ахуал сыйлайды. Креативті ойлау дағдысы арқылы баланың өзіне деген сенімі артады. Сурет салу бала қиялын дамытуға мүмкіндік береді.

Арт-терапияны жүргізу кезінде белгілі бір ережелерді ұстанған жөн. Мәселен, арт-терапевтік үрдісте әмір беру, нұсқау, талап қою, мәжбүрлеуге жол берілмейді. Бала шығармашылық іс-әрекет түрлері мен мазмұнын, бейнелеу материалдарын таңдауға, сондай-ақ өз қарқынымен жұмыс жасауға құқылы. Ал енді біраз арт-терапияның түрлері туралы айта кетсек:

Изотерапия - арт-терапия бағыттарының бірі; бейнелеу өнері әдісі қолданылатын психотерапиялық жұмыс. Изотерапия шығармашылық психологиясына сүйенеді де, сурет салуда психотерапиялық мақсатта жағымды әсер ету үшін қолданылады. Изотерапияның мақсаты - жағымды эмоция туғызу, баланың дамуына жағымды жағдай жасау.

Ертегі терапиясы - практикалық психология әдісі, ертегіні қолданып кеңес беру. Ертегі терапиясы ертегі потенциалын әр түрлі түрде қолданады, өмірлік сценарийлерді метафоралық түрде көрсетуге көмектеседі, қиялды дамытады. Ертегі терапиясына әр түрлі ертегілер таңдап алынады: халық ертегілері, авторлық ертегілер, сондай-ақ арнайы құрастырылған ертегілер, түзету ертегілері және т.б. Баланың құрастырған ертегісі мен балаға арнап құрастырылған ертегі - бұл ертегі терапиясының негізі. Ертегі арқылы бала өзі біле бермейтін немесе ересек адамдарға айта алмайтын мәселелерін біле аламыз.

Музыкотерапия - психотерапияны музыка арқылы іске асыратын арт-терапия бағыттарының бірі. Музыканы қолдану белсенді және белсенді емес болу мүмкін. Белсенді музыкотерапия кезінде бала музыкалық құралдарда ойнау мүмкіндігіне ие болады. Белсенді емес музыкотерапияда - арнайы таңдап алынған музыканы тыңдау арқылы қажетті психотерапиялық әсер алады. Музыкотерапия ішкі қақтығыстарды жеңіп, ішкі үйлесімділікке жетеді.

Ойын терапиясы - балаға тұлғалық және эмоциялық дамуына кедергі келтіретін, баланың психологиялық және әлеуметтік мәселелерді жеңе алуына көмектесу үшін ойынның терапиялық әсері қолданылатын психотерапия түрі.

Түс терапиясы - түстердің көмегі арқылы психологиялық түзету әдісі. Дәстүрлі психология аясында қандай да бір түстің психологиялық күйге әсер етуі туралы бірнеше зерттеулер жүргізілді. Түс терапиясы оқу қызметі барысында түс терапиясымен индивидтің үйлесімді жағдайын қалыптастыру үшін, осы зерттеулерді практикалық мақсатта пайдаланады.

Педагогикалық арт-терапия - бұл сиқырлы әлем. Ол жерде бала өзімен өзі болып, басқалардың сезімін түсініп, эмоцияларын қарым-қатынас тәсілі ретінде пайдалануға үйренеді. Қиындықтарды жеңуге ертегіде кездесетін сиқыр, әзіл және жамандық пен жақсылыққа деген дұрыс көзқарас, әр түрлі музыка дыбыстары, сондай-ақ ұлы суретшілердің және балалардың өздерінің шығармашылықтары көмектеседі. Әрбір баланың жүрегіне ерекше кілт таба білу қажет. Балалардың барлығы сурет салғанды өте жақсы көреді. Олар өздерінің шығармашылықтарымен өздерінің әлемге деген қатынастарын көрсетіп, өзінің «Мендерінің» сыртқа шығуына мүмкіндік береді.

Арт-терапия мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалдық және мінез-құлық мәселелерін шешуде маңызды рөл атқарады. Бұл тәсіл балаларға өз сезімдерін түсінуге және оларды сау жолмен сыртқа шығаруға мүмкіндік береді. Балалардың шығармашылық процесі олардың ішкі дүниесіне үңілуге, жеке тұлғалық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Арт-терапия – бұл психологиялық қиындықтарды жеңуге көмектесетін қуатты құрал болып табылады, себебі ол баланың эмоцияларын білдіруге және оларды басқаруға мүмкіндік береді. Арт-терапияны мектепке дейінгі білім беру жүйесінде кеңінен қолдану балалардың психологиялық жағдайын жақсартуға, оларды толыққанды тұлға етіп тәрбиелеуге ықпал етеді. Бұл әдіс балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, олардың эмоциялық және әлеуметтік тұрғыда үйлесімді болуына көмектеседі. Әрбір баланың өз әлемін түсінуге, өзін-өзі тануға және сыртқы ортаға бейімделуге мүмкіндігі бар екенін арт-терапия толық дәлелдейді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кравченко, Л. Л. Психология и арт-терапия в детском возрасте // Мәскеу: Педагогика, 2019
2. Смирнова, Е. Н. Педагогика и арт-терапия в работе с детьми // Алматы: Ы.Алтынсарин атындағы баспа, 2020
3. Журнал психологии и педагогики, // 12(3), 45-55.
4. Васкова О.Ф., Политыкина А.А. Ертегі терапиясы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту құралы ретінде // Санкт-Петербург, 2017
5. Балалар мен жасөспірімдердің арт-терапиясы // 2017
6. Киселева М.В. Балалармен жұмыс жасаудағы арт-терапия // Санкт-Петербург, 2019
7. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания // Санкт-Петербург: Ушинский баспасы, 1868

МУЛЬТИСЕНСОРЛЫҚ ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМУ

А.И.Булшекбаева - Философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор м.а.
Д.С.Дәуірбаева - Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Мақалада мектеп жасына дейінгі балаларының қабылдау деңгейлерін ескере отыра, мультисенсорлық әдістер негізінде оқыту мен дамыту тиімділігі қарастырылады. Сонымен қатар, заманауи бағыттағы аталған әдістер негізінде жасалған тапсырмалар берілген. Тапсырмалар негізінде мектеп жасына дейінгі балаларының көрсеткен нәтижесі берілген. Мақаланың өзектілігі, балалардың сөйлеудегі қиындық тудырған мәселелерін шешу. Сөйлеу дағдыларын қалыптастыру, ұғынықты, анық сөйлеуге үйрету. Мақала бүгінгі таңда өзекті мәселелердің сұранысын шешуге бағытталады.

Түйін сөздер: мультисенсор, әдіс, тәсіл, бала, сөйлеу, дағды, оқыту, педагог, тәрбиеші, технология

Аннотация. В статье рассматривается эффективность обучения и развития на основе мультисенсорных методов с учетом уровня восприятия детей дошкольного возраста. Кроме того, представлены задачи, созданные в современном направлении на основе упомянутых методов. На основе поставленных задач представлены результаты работы детей детского сада. Актуальность статьи заключается в решении проблем, вызванных речевыми трудностями детей. Формирование разговорных навыков, обучение говорить четко и понятно. Статья направлена на решение требований актуальных проблем современности.

Ключевые слова: мультисенсор, метод, подход, ребенок, речь, навык, обучение, учитель, воспитатель, технология.

Abstract. The article examines the effectiveness of training and development based on multisensory methods, taking into account the level of perception of kindergarten children. In addition, problems created in the modern direction based on the mentioned methods are presented. Based on the tasks set, the results of the work of large groups of kindergarten children are presented. The relevance of the article lies in solving problems caused by speech difficulties in children. Formation of speaking skills, learning to speak clearly and understandably. The article is aimed at solving the requirements of current problems of our time.

Key words: multisensory, method, approach, child, speech, skill, learning, teacher, educator, technology.

Кіріспе. Мектеп жасына дейінгі балаларының сөйлеуін дамыту үшін біз коммуникативтік бағыттағы әдістерден бөлек заманауи бағыттағы психологиялық бағыттағы мультисенсорлық әдістерді таңдап алдық. Мультисөзі - жан-жақты, сенсорлық дегенде «сенсорлық жүйе» (лат. organum sensuum, лат. organon - мүше, ағза; лат. sensuum - қабылдау, сезу) - ішкі және сыртқы ортаның түрлі әсерлерін қабылдайтын сезім жүйесі талдағыштардың (анализаторлардың) шеткі бөлігі, яғни рецепторлар (Андреева Е. В., 2017) деген анықтамаға сүйенеміз. Демек, мультисенсорлық дегеніміз - баланың қабылдауын, зейінін, есте сақтау қабілеті мен бейіндік қабілеттерін дамытатын баланы жетілдіру әдістерінің заманауи таңдаулы түрі.

Қазақстан Республикасының «Мектепке дейінгі тәрбиелеу және оқытуды дамыту моделінде»: «балалардың бойынан әлеуметтік-эмоционалдық күзіреттілікті, когнитивтік және қарым-қатынас дағдыларын дамытуды, таным мен зерттеуге деген жоғары ішкі мотивациясын қалыптастыруды, әрбір баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, әлеуетін барынша дамытуға жағдай жасауға қарай өзгеруі тиіс» (Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі, 2022) деп көрсетілгендей, біз барынша балаларды жан-жақты дамытуымыз қажет.

Қазақстан Республикасында мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту мәселелерін Н.Құлжанова, Б.Баймұратова, Ә.С.Әмірова, А.Б.Бакреденова, Р.Қ. Аралбаева, Б.О.Арзанбаева және т.б. ғалымдар құнды тұжырымдар жасаған.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін дамытудың тәсілдері келесі негізгі компоненттерді қамтиды:

- өзара белсенді коммуникативтік қарым-қатынас;
- үлкендердің оқып беруі арқылы мәтіндерді тыңдату;
- артикуляцияны дамыту және сөйлету, айтқызу;
- сөздік қорын толықтыру;
- ұғымдар туралы түсінігін, сөйлеуді түсінуін қалыптастыру;

- сөздердің мағынасын әлеуметтік ортада тікелей берілген ситуациялық (прагматикалық) контексте қолдану;

- мамандандырылған қолдау (Выготский Л.С., 2005)

Бұл жерде аталған негізгі компоненттерді белсенді қолдана алу үшін - мазмұнды заттық дамытушы ортаның болуы маңызды. Сонымен бірге, жиі сөйлесу, балалардың сұрақтарын тыңдап, оларға жауап беру, балаларды күнделікті өмірге араластырып әңгімелесу және бала үшін маңызды сұрақтарды олармен бірге талқылау қатар алынады.

Негізгі бөлім. Мектеп жасына дейінгі дейінгі балалардың қабылдау процесінің болжамы және мектепке дейінгі балалардың қабылдау процесін дамытушы психологиялық жаттығулар өткізу жүйесі ұйымдастырылса, онда олардың қабылдауының жоғарғы көрсеткішті көрсетеді. Зерттеу әдістемелеріне тоқталатын болсақ:

а) «Мына суреттерде кімге не жетіспейді» әдістемесі.

ә) «Бұл не, ойлан тап» әдістемесі.

б) «Суреттерде қандай заттар жасырылған» әдістемесі».

в) «Кілемді немен толықтырамыз» әдістемесі.

Мектепке дейінгі балалардың қабылдау түрлерін дамытуда қолданылған психологиялық жаттығулар:

1. Тахитоскоп.

2. Барлаушы.

Мектеп жасына дейінгі балаларының қабылдауын дамыту үшін мынадай жаттығуларды қолдануға болады.

1– жаттығу. «Тахитоскоп».

Топ шеңбер құрып отырады. Бір немесе екі қатысушы шеңбердің ортасына тұрады. Жарық өшіріліп, ортада тұрған ойынға қатысушылар әртүрлі қозғалыстар жасап орындарында тұрып қалады. Сигнал бойынша қысқа мерзімге жарық қосылады. Осы кезде отырғандар ортада тұрғандардың қимылын қарап алуы керек. Жарық өшірілгеннен кейін отырған топ ортада тұрғандардың қимылын қалпына келтірулері тиіс.

2– жаттығу. «Барлаушы».

Қатысушылардың бірі «барлаушы» ретінде таңдалады. Жүргізуші: «Тұрып қалындар!» - бүкіл топ қозғалуды тоқтатады. Әркім өз позициясын, ал «барлаушы» барлығының қимылын қадағалауы керек. Барлығын дұрыс тексергеннен кейін «барлаушы» көзін жұмады (немесе бөлмеден шығады) (Егорова Ю.Н., 2002).

Осы уақытта ойыншылар өз киімдерінде, тұрыстарында өзгеріс енгізеді. Содан соң «барлаушы» көзін ашады, оған берілетін тапсырма – бүкіл өзгерістерді айтып беру.

Логикалық ойлауға негізделген ойсергектер

Жұмбақтарды шешу

Балалардың ойлау қабілеттерін ұйымдастырылған іс-әрекет тақырыбына жұмылдыру үшін оларға қысқа уақыт ішінде (1-2 минут) қызықты жұмбақтарды шешу жұмысын тапсырған орынды.

Сөз жұмбақ

Тақтаға мынадай сөздер жазылады: бірлік, бекініс, күш, төрткүл, әбестік, жетіген, қонақ, келу, жүзім.

Сұрақ: Сөздерден қандай сан есімдерді табуға болады?

Жауап: **Бірлік, бекініс, күш, төрткүл, әбестік, жетіген, қонақ, келу, жүзім** – деген сандар бар.

Үйдің суреті. Бұл ой сергекте балаларға үйдің суретін салу тапсырылады. Әдеттегідей балалар орындалған жұмысты бір-біріне көрсеткеннен кейін, оқытушы олардың қандай мағына білдіретінін айтады:

- егер сурет қатты шимайланбай салынса, ондай суретшінің өз-өзіне сенімді екендігін білуге болады;

- егер үйдің терезелері кең, үлкен болса, ол баланың мазасыздығын көрсетеді;

- есіктегі тұтқа суретті салушының қонақжай екендігін көрсетеді;

- үйдің баспалдықтары не үй алдында жол болса, ол баланың қыдырғанды ұнататынын білдіреді.

(Мұндай тесттер әзілге негізделетіндігін ұмытпаған абзал Материал А.Әлімовтың «оқытудың интербелсенді әдістері» еңбегінен алынды.)

Осылайша, осы кезеңдегі мектеп жасына дейінгі балалардың қажеттіліктері мен өмір сүру жағдайларымен, басқалармен қарым-қатынас ерекшеліктерімен, баланың психологиялық құрылымының даму деңгейімен, білім мен ойлаудың даму дәрежесімен, сондай-ақ белгілі бір физиологиялық сипаттамалардың жиынтығымен сипатталады.

Жас шамасына қарай даму кезеңдері ауысуының негізгі механизмдерін Л.С.Выготский және Д.Б.Эльконин анықтаған. Олардың құрған теориясы бойынша жас кезеңін айналасындағылармен қарым-қатынас жасаудың даму деңгейі бөлімдерін, тәсілдердің, қабілеттердің даму деңгейі арасындағы байланыс анықтайды.

Д.Б. Элькониннің көрсеткеніндей, даму процесінің осы екі түрліше жақтарының арасындағы өзгеріс келесі жас кезеңдеріне өтудің өте маңызды ішкі негізін «қозғаушы күшін» құрайды. Мысалы, баланың ерте сәбилік шағындағы сыртқы болмыспен байланысы оның үлкендерге қарым-қатынасы арқылы дәнекерленеді. Нақ осындай қарым-қатынастар жүйесі негізінде бала белгілі бір дағдыларды игереді, онда қарапайым дәрежедегі ұғымдар қарастырылады, үлкендермен қарым-қатынас жасау тәсілдері байиды, тілі жетіледі т.с.с.

Осының барлығы баланың дербес іс-әрекеттер жасау мүмкіндігінің кеңейуіне, демек, айналасындағылармен қарым- қатынас жасау тәсілдерінің өзгеруіне негіз болады. Ал соңғысы осы кезеңіндегі психикалық даму барысының жағдайларын өзгертеді (мысалы, бала енді болмысты өзінің тікелей іс-әрекеті арқылы да танытын болады). Бала өз бетімен қоршаған ортаның ерекшеліктерімен танысу барысында көптеген заттар мен құбылыстардың ерекшеліктерін терең және жан-жақты меңгере бастайды.

Танымдық даярлық мазмұнына баланың сөздік қоры, көзқарас деңгейі, арнайы іскерліктермен қоса, танымдық процестерінің даму деңгейі, олардың «жақын арадағы даму аймағына» бағытталуы, көрнекі-бейнелік ойлаудың жоғары деңгейлері, оқу міндетін ерекшелеп бөле алуы мен оны әрекеттің дербес мақсатына айналдыра алу іскерлігі жатады. Оқу үшін танымдық жақтар барабар және өзіндік ерекшеліктерге сай болатын болса, оқуға деген коммуникативті дайындық үлкендермен араласудың мотивтерімен қамтамасыз етіледі деп айтуға болады (Алмазова О.В., 2019).

Көңіл-күй даярлығына «баланың ішкі жағдайы» деп аталатын жаңа элеуметтік қатынастың; оқу әрекеті үшін қажетті адамгершілік қасиеттер тобының; сондай-ақ баланың құрдастарымен, үлкендермен қарым-қатынас сапасының қалыптасуы жатады.

Баланың оқуға ынтасы, ықыласы мектепке психологиялық даярлық диагностикасы бағыттары мазмұнындағы **мотивтік даярлықты** құрайды.

Баланы мектепке психологиялық жағынан даярлығы міндетті түрде баланың биологиялық жасымен тығыз байланысты. Мектептік кемелді анықтайтын бағыттар ішіндегі баланың дене күші даярлығы бағыты тікелей жас мөлшеріне тәуелді. Білім игеру барысында аса қажет жазу –сызуды меңгеру үшін қолдың саусақтарының нәзік қимылы, икемділігі, тісеу барысы, бойы мен салмағының мөлшері – осының бәрі баланың нақты жасын көрсететін биологиялық жетілу белгілері (Досжанов Б.А., 2019).

Мультисенсорлық әдіс дегеніміз көпсалалы оқу әдістемесі. Бұл әдіс балаларға оқуға, жазуға, сөйлеуге үйренуге көмектесетін (көрнекі) және тыңдаған нәрселерді есте сақтауға, қозғалыста болуға (кинестетикалық) шақыратын тиімді сенсорлық (тактильді) тәсіл. Әртүрлі сезімдерді қолданатын оқытудың бұл түрі балалардың оңтайлы оқу ортасын қалыптастырады. Атап айтқанда, көпсалалы ВАКТ (көрнекілік арқылы, аудио арқылы, кинестетикалық және сезімдер арқылы) іс-шаралар жүзеге асырылады. Бұлар есту, көру, бақылау және жазуды қамтиды.

Мысалы,

Ойын «КІМ НЕ ІСТЕЙДІ?»

Мақсаты: Сөйлеуді дамыту, байқағыштықты және логикалық ойлаудың алғашқы қадамдарын қалыптастыру.

Сипаттама: Балаларға белгілі бір адамның әрекеттері туралы айтып, олардың кім екенін болжауды ұсыну. Мысалы: үйге жұмысынан келіп, кешкі ас ішеді, сеніңмен ойнайды, бізбен бірге саябаққа, циркке барады. (Ана немесе әке.) Шашты кидырады, шаш үлгілерін жасайды, шаштаразда жұмыс істейді. (Шаштараз.) Балаларды және ересектерді емдейді, ақ халат киеді, фонендоскоппен тыңдайды. (Дәрігер.)

Дидактикалық ойын «ҰҚСАС ГҮЛДІ ТАБУ»

Мақсаты: Балалардың сенсорлық қабілеттерін дамыту, 4 негізгі түсті бекіту, көрсетілген гүлдердің түстерін атап айта білу.

Жүргізуші: Ойын 4-5 бала арасында өткізіледі. Алдымен тәрбиеші балаларға әртүрлі түстердегі үлкен гүлдер иллюстрациясын көрсетеді. Балалар осы гүлдердің қандай түсте екенін айтады. Кейін тәрбиеші балаларға кішкене карточкалар таратып, олардың қайсысын көрсеткенде, балалар дәл сондай түсті гүлді табады.

Қорытынды. Мультисенсорлық әдістер: әрбір баланың қабілеті мен ерекшелігін ескере отырып, олардың сөйлеу тілін дамытуға септігін тигізеді; баланың психологиялық ахуалын қамтамасыз етеді, өйткені, сенсорлық әдістерді пайдалану баланың әр түрлі сезім мүшелері арқылы ақпаратты жан-жақты қабылдауына ықпал етеді; нақты, күрделі де қиын, белгілі көлемде шағын мен ұзақ уақытты қажет ететін экспериментті модельдеуді жүзеге асырады; құбылыстар мен процестерді динамикада көрсету арқылы абстрактілі ақпараттарды көрнекі тұрғыда ұсына алады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Андреева Е.В. Использование технологии мультисенсорного подхода в преподавании английского языка с целью повышения качества обучения // *Старт в науке*. 2017. № 4–1. С. 136–140.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Санкт-Петербург : Питер, 2009. С 256-271.
3. Алмазова О.В., Белолуцкая А.К., Бухаленкова Д.А., Веракса А.Н., Гаврилов М.Н. Образовательная среда и эмоционально-личностное развитие дошкольников // *Вопросы психологии*. – 2019. – Вып. 1. – С. 40-51.
4. Виготский Л.С. Сөйлеу мен ойлаудың дамуы. Психология. Адамзат ақыл-ойының қазынасы. 1 т. Алматы: 2005.
5. Досжанов Б.А. Тұлғаның танымдық іс-әрекетін мультимедиялық технологияларды пайдалану арқылы дамыту. Қ.А.Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университетінің хабаршысы. Түркістан. 2007. -№3. –Б.176-180.
6. Досжанов Б.А. Мультимедиа және оның техникалық құрамы. Оқу құралы. –Қызылорда: ҚМУ, 2004, -81 б.
7. Егорова Ю.Н. Теоретические и практические аспекты мультимедиа -технологий: монография.-Ч.: НАНИЧР, 2000. -189 с.
8. Erkebaeva S.J., Jumabaeva A.E. Mektepke deingi jastagy balalaryn komynikativtik dagdysyn qalyptastyrdyn maңызdylygy. Abai atyndagy QazUPY, «Pedagogika gylymdary» seruasы, No4(68), 2020, 199-206.
9. Shybaeva G.S., Orazbek J.S. Damу ereksheligi bar sabı jastagy balalaryn soley tili algyshartтарыny qalyptasyу. Abai atyndagy QazUPY, Pedagogika jаne Psihologua Habarshysy, №4(49), 2021, 54-61.
10. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137> 14.08.22.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА АКТ АРҚЫЛЫ ӘЗІРЛЕНГЕН АНИМАЦИЯЛЫҚ ЕРТЕГІЛЕРДІ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**А.С.Жумадилова - М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы,
А.М.Жантаева - М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті PhD,
Ж.С.Абдраимова - №28 бөбекжай-бақшасының меңгерушісі
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымда АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілерді қолданудың мақсаты мен ерекшеліктері талданған. АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілер балаларды дамыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқаратындығы көрсетілген. Анимациялық шығармалардың көбінесе балалардың әлеуметтік интеллектінің, қарым-қатынас дағдыларының және эмпатияның дамуына ықпал ететін маңызды моральдық, этикалық және мәдени тақырыптарды қамтитындығы баяндалған. Анимациялық ертегілердің баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін қуатты құрал болып табылатындығына тоқталған.

Тірек сөздер: Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, анимация, ертегі, бала, мектепке дейінгі ұйым.

Abstract. This article examines the purpose and features of using animated fairy tales developed through ICT in preschool institutions. It highlights the significant role of ICT-based animated fairy tales in children's development and upbringing. The article discusses how animated works often address important moral, ethical, and cultural themes that contribute to the development of children's social intelligence, communication skills, and empathy. It also emphasizes that animated fairy tales are a powerful tool for the comprehensive development of children.

Key words: Information and communication technologies, animation, fairy tale, child, preschool organization.

Мектепке дейінгі ұйымда тәрбие мен оқыту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолдану – отандық мектепке дейінгі педагогикадағы өзекті бағыттардың бірі. Қоғамның қазіргі дамуы ақпараттық кеңістіктің кеңеюімен, ақпараттық ресурстардың маңыздылығының артуымен тығыз байланысты. Компьютермен және интерактивті тақтамен жұмыс істеу қабілеті біртіндеп мектепке дейінгі мекемеде де сұранысқа айналды. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар балаларда ақпараттық ағында жүру қабілетін дамытады, ақпаратпен жұмыс істеуге үйретеді, заманауи техникалық құрылғылармен таныстырады. Бала оқытудың пассивті объектісі болуды тоқтатады және білімді саналы түрде игеруге ықпал ететін педагогикалық процестің белсенді қатысушысы болады. Жаңа ақпараттық технологиялар визуалды (графика, анимация, мәтін, есту, дыбыс, бейне), тактильді қабылдау арқылы оқу процесін жоғары деңгейде құруға мүмкіндік береді.

Баланың шығармашылық, коммуникативті дағдысын дамытуда анимациялық ертегілерді қолданады, өйткені сүйікті ертегі кейіпкерлерімен жағдаяттарды сахналау, ойнау балаларды дамыту мен тәрбиелеуде жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Анимациялық ертегілерді көру кезінде балаларға театрлардың бірнеше түрін қолданамыз: үстел үсті, фланелеграф, саусақ (саусақ ойындарын қолдану, өлеңдерді үйрену). Қуыршақ театрларын театрландыру және қою үшін аудио ертегілерді қолданады. Балалар ертегіні тыңдағаннан кейін, олар осы ертегінің эпизодын сахналайды, бұл баланың шығармашылығына ықпал етеді. Ертегілермен жұмыс жасағанда жұмыстың бұл түрін мотив бойынша сурет салу сияқты қолдануға болады. Әр бала ертегіден ұнатқан кейіпкерінің суретін салып оны ноутбукта Microsoft Paint бағдарламасында бояп, жаңа өң береді, оның бойындағы қасиетін әңгімелеп береді. Бұл технологияларды қолданудағы ең маңызды нәрсе – баланы ойлауға, ойлануға, сұрақтарға жауап іздеуге, нәтижеге риза болуға үйретеді [1].

Саналы, өскелең ұрпақ тәрбиелеу – әрбір тәрбиешінің міндеті. Баланың ой-өрісін дамытуға, олардың қиялына қанат бітіріп, тіл байлықтарының молаюына бөбекжай-бақша педагогтерінің сіңіреп еңбегі орасан зор. Бала тәрбиесі отбасынан бастау алды десек те, ғылымға негізделген әдіс-тәсіл мен берілетін тәлім-тәрбиесі көбінесе бөбекжай-бақшадан басталып, жан-жақты педагогикалық өрісін табады. Әсіресе бөбекжай-бақшадағы тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы ізгілікті әсер етіп, мағынасы өшпейтін із қалдырады. Мектепке дейінгі жастағы балаларды жан-жақты дамыту кезінде ертегінің алатын ролі өте зор.

Ертегі – қай халықтың фольклорында да ертеден келе жатқан көне жанрлардың бірі. Ол ұрпақтан-ұрпаққа тараған мол мұра. Ертегіден халқымыздың ертеңге деген сенімі, арман тілегін, қиялын, даналығын, ғасырлық өмір тәжірибесін көреміз. Ертегінің қай түрін алсақ та ол баланың ой қиялын ұштайды. Мінез-құлқын, ерік-жігерін, сөйлеу қабілетін, тілін дамытып, сөздік қорын қалыптастырады. Ертегі тыңдау арқылы бала оған еліктейді, өзі де ертегінің басқа түрін ойлап шығарады. Түйсік қабілеттері дамиды. Кішкентайынан ертегі тыңдап өскен бала ақылды, зерек, терең ойлы, зейінді болып өседі. Ертегі жаңа өскін балауса буынның сана-сезімін оятып, ақыл-есін дамытып, адамгершілікке тәрбиелейді. Мектеп жасына дейінгі балалардың жасына лайықты, ертегі, жұмбақ жаңылтпаш, әңгіме естіп өсуі – олардың сөздік қорының молаюына, ақыл-ойының жетілуіне дыбыстарды дұрыс айту мәдениетіне әсер етеді. Өйткені, бала ертегідегі жақсы кейіпкерге еліктеп батыр, шыдамды, ақылды, кеңпейіл болғысы келеді. Балалардың ең сүйіп тыңдайтын дүниесі – ертегіні қайталап айту арқылы баланың сөздік қоры дамиды. Бөбекжай-бақша педагогтері дайындаған АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілерді тамашалай отырып және жұмыс жасай отырып, мынадай нәтижеге қол жеткізуге болады: кейіпкерлердің жағымды, жағымсыз қасиеттерін айыра білу қабілеті дамиды, бір текті ұғымдарды салыстырып, ұқсастықтары мен даралық қасиеттерін өз жастарына сай ажырата білуді үйренеді, ойлау тәсілдері, оның ішінде жұптасып, топтасып ойлау қасиеттері дамиды, кейіпкерлерді сипаттау арқылы бұрын таныс емес сөздерді үйренді. Сондықтан да біз өз тәжірибемізде АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілерді тиімді қолдануымыз қажет деп есептейміз.

Бөбекжай-бақшада балаларды жан-жақты дамыту кезінде оларға ертегіні оқып беру және көрсету арқылы балалардың мінез-құлқын, ерік-жігерін, сөйлеу қабілетін, тілін дамытып, сөздік қорын қалыптастырады. АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілер көрсету – бұл қазіргі балалардың бойында құнды мотивацияны қалыптастырудың құралы. Көптеген демонстрациялық материалдарды біріктіреді, қағаз көрнекі құралдардың, кестелердің, репродукциялардың, аудио және бейне жабдықтардың үлкен көлемде ұсынып, ұсынылған танымдық материалдың мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді, баланың жаңа білімді игеруге деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді, материалды игеру тиімділігін арттырады, балаларды жақсы есте сақтау үшін ақпаратты қабылдау және өңдеу жылдамдығын арттырады. Бөбекжай бақшасының педагогтерінің әзірлеген анимациялық ертегілер

жинағының мектеп жасына дейінгі балалардың жасына лайықты, ертегілер жазылған және оларды кюар код арқылы кез келген балалар мен ата аналарда көре алады, бұл ертегілерді көріп өскен баланың сөздік қорының молаюына, ақыл-ойының жетілуіне дыбыстарды дұрыс айту мәдениетіне үлкен әсерін тигізеді.

АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілер мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық қызығушылық қабілеттерін дамыту, ой-өрісін кеңейту, тілін дамыту, айналадағы дүние туралы көзқарастарын қалыптастыруға үлкен мүмкіндік туғызып отыр.

Ертегі балалық шағымыздан бастап біздің өмірімізге сән беріп келеді. Сірә, қызықты, сиқырлы да таңғажайып оқиғалар қызықтырмайтын бір де бір бала жоқ шығар. Ертегілерді қолдану тарихтың тереңінен халық ауыз әдебиетінен алғаш бастау алған. Бүкіл әлемде ертегі оқу балалар мен үлкен адамдар арасындағы қарым-қатынастың ерекше түрі бола отыра, білім беретін әрі адамгершілік тәрбие беру түріндегі салт-дәстүр болып табылады. Бүгінгі таңда да, үшінші мыңжылдық қарсаңында адамдар саналы түрде ертегілерге салынған білім көзіне тартылады [2].

Ертегі дүниені ішкі жағынан ақтарып, кейіпкерді жағымды іс-әрекеттері арқылы, көптеген үрейлі жағдайлардан арылтып, баланың сана-сезіміндегі қайшылықтарды шешуге мүмкіндік береді. Ертегі жақсылыққа үміт береді де баланың өмірінде болып көрмеген бірқатар өмірлерде өзін көз алдына елестеткізеді. Ертегіні оқып жатқан уақыттағы елестетіп ойлау арқылы пайда болатын суреттер әр баланың өзіндік жеке екендігіне қарамастан, ертегінің феномені балалардың түсіндіруге мүмкін емес таңғаларлық ғажайып шытырман оқиғаға қызығушылық болып табылады. Ертегіде мейірімділік пен зұлымдық, жомарттық пен сарандық, батылдық пен қорқақтық сияқты т.б. ұғымдар берілген. Бұның бәрі адамгершілік құндылықтар арқылы бала тұлғасын қалыптастырады.

Анимация – бұл шындық шеңберімен шектелмей, жарқын, жанды бейнелер мен әлемдер жасауға мүмкіндік беретін өнер. Анимациялық ертегілер, өз кезегінде, көркем өрнектің ең танымал және мағыналы түрлерінің бірі болып табылады. Анимациялық ертегілерде ұсынылған сюжеттер, сиқырлы әлемдер, кейіпкерлер мен моральдық сабақтар балалардың дамуына, олардың әлемге деген көзқарастарының қалыптасуына, сондай-ақ олардың жақсылық пен жамандықты, батылдық пен қорқақтықты, достық пен сатқындықты қабылдауына үлкен әсер етеді. Анимациялық ертегілерді қолданудың ерекшеліктерін визуалды эффектідерден бастап білім беру аспектісіне дейін әр түрлі тұрғыдан қарастыруға болады [3].

Эмоционалды әсер және сыртқы тартымдылық. Анимациялық ертегілер көрерменге жарқын визуалды бейнелер арқылы әсер студия ерекше қабілетіне ие. Мультфильм түрінде жасалған суреттер керемет бай және түрлі-түсті болуы мүмкін, бұл балалардың назарын аударады. Ашық түстер, тегіс қозғалыстар және кейіпкерлердің ерекше формалары бәрі мүмкін болатын сиқыр мен қиял атмосферасын жасай алады. Анимация тірі әрекетті – фантастикалық жаратылыстарды, сиқырлы әлемдерді, ерекше пейзаждарды пайдаланып қайта құру мүмкін емес көріністі елестетуге мүмкіндік береді және бұл көрермендердің эмоцияларының кең ауқымын тудыратыны сөзсіз. Бұл көрнекі аспект балалардың ертегілерді қабылдауында ерекше маңызды рөл атқарады. Кішкентай көрермен визуалды бейнелер арқылы ақпаратты оңай қабылдайды, ал анимация бұл кескіндерді қол жетімді және жарқын етеді. Бұл әсіресе балалардың қиялын және шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін өте маңызды, мұндай ертегілердің арқасында олар қоршаған әлемді жақсы түсіне бастайды және жақсылық пен жамандықты ажыратуды үйренеді.

Білім беру және тәрбиелеу аспектісі. Анимациялық ертегілердің басты артықшылықтарының бірі – олардың маңызды моральдық өмірлік дағдыларды қызықты және түсінікті түрде жеткізу қабілеті. Сиқырлы әңгімелер арқылы балаларға негізгі құндылықтарды үйретеді: адалдық, достық, толеранттылық, жауапкершілік және т.б. Анимациялық ертегілерді адалдық, батылдық немесе қоршаған әлемге деген сүйіспеншіліктің маңыздылығы сияқты күрделі әлеуметтік ұғымдарды немесе мінез-құлықты түсіндіру үшін пайдалануға болады. Балалар өздерін мультфильм кейіпкерлерімен байланыстыруға бейім болғандықтан, олар ертегіде ұсынылған сабақтарды оңай үйреніп, оларды нақты өмірде қолдана бастайды.

Шығармашылық және қиял әлемін құру мүмкіндігі. Анимациялық ертегілердің ең күшті аспектілерінің бірі – шығармашылықтың шексіз еркіндігі. Анимация шынайы өмірде жоқ әлемдерді құруға мүмкіндік береді: сөйлейтін жануарлар, сиқырлы тіршілік иелері, сөйлей алатын ағаштар және басқа әлемдерге саяхат. Анимация ең керемет идеяларды жүзеге асыруға үлкен мүмкіндіктер ашады. Мұндай ертегілер қызықты ғана емес, сонымен қатар балалардың ой-өрісін кеңейтіп, оларды қиял мен ғажайыптар әлеміне шақырады. Анимация сонымен қатар дәстүрлі ертегілер мен мифтерді жаңа

интерпретацияларда ұсынуға, оларды жаңартуға және оқиганы заманауи көрермен үшін қол жетімді және қызықты ететін элементтерді қосуға мүмкіндік береді.

Форматтардың икемділігі және мәдени маңызы. Анимациялық ертегілерді әртүрлі форматтарда жүзеге асыруға болады: қысқа метражды мультфильмдер, толық метражды фильмдер немесе телехикаялар. Бұл икемділік аудитория мен мақсаттарға байланысты материалды ұсынудың ең қолайлы түрін таңдауға мүмкіндік береді. Анимацияның әмбебаптығы бар екенін ескеру маңызды, бұл әртүрлі мәдениеттер мен тілдердегі балаларға қол жетімді мазмұнды жасауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, мәдени дәстүрлерді тарату үшін анимациялық ертегілерді қолдануға болады. Мультфильмдер мен анимациялық фильмдердің көмегімен балаларға әртүрлі халықтардың фольклоры мен мифологиясының маңызды элементтерін жеткізуге болады, осылайша олардың әлем туралы түсініктерін кеңейтеді және әртүрлі мәдениеттерге төзімділік пен құрмет көрсетеді.

Техникалық инновациялар және олардың әсері. Заманауи анимация технологиялары ертегілерді жасаудың жаңа көкжиегін ашады. Компьютерлік графика мен 3D анимацияны қолдану әдемі ғана емес, сонымен қатар таңқаларлық шынайы көрінетін кескіндер мен көріністерді жасауға мүмкіндік береді. Бұл ертегілерді одан да қызықты және әсерлі етуге мүмкіндік береді. Анимациядағы технологиялық жетістіктер сонымен қатар күрделі және егжей-тегжейлі әлемдермен мультфильмдер жасауға көмектеседі, бұл оларды барлық жастағы көрермендер үшін тартымды етеді.

Қазіргі қоғам өмірдің әртүрлі салаларына, соның ішінде білімге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді түрде енгізуде. Соңғы жылдары мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде АКТ қолдану жиі кездеседі. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың көмегімен жасалған анимациялық ертегілерді қолдану әсіресе қызықты және тиімді. Бұл мультимедиялық өнімдер мектеп жасына дейінгі балалардың дамуына айтарлықтай әсер етеді, олардың шығармашылық қиялын дамытуға ғана емес, сонымен қатар әртүрлі салаларда маңызды дағдыларды қалыптастыруға көмектеседі.

1. Анимациялық ертегілер педагогикалық әсер ету құралы ретінде. Анимациялық ертегілер бірегей білім беру мүмкіндіктеріне ие. Біріншіден, олар көрнекі және дыбыстық эффектілердің арқасында ертегі сюжетін қабылдау процесін жарқын және есте қаларлық етеді. Көрнекі бейнелер мен дыбыс арқылы қабылдаудың жоғары деңгейімен сипатталатын балалар ақпаратты осы форматта ұсынылған кезде оңай сіңіреді. Анимациялық стильде жасалған ертегілер балаларға қиял әлемінің атмосферасына енуге мүмкіндік береді. Жарқын кейіпкерлер, динамикалық көріністер, музыка және дыбыстық эффекттер оқиганың бай бейнесін жасайды, баланың назарын бүкіл көрініске аударады. Бұл анимациялық шығармалар көбінесе балалардың әлеуметтік интеллектінің, қарым-қатынас дағдыларының және эмпатияның дамуына ықпал ететін маңызды моральдық, этикалық және мәдени тақырыптарды қамтиды.

2. Анимациялық ертегілер арқылы сөйлеу және танымдық дағдыларды дамыту. Анимациялық ертегілерді қолдану мектеп жасына дейінгі балаларда сөйлеудің дамуына белсенді ықпал етеді. Кейіпкерлермен өзара әрекеттесу, оқиғалардың дамуын бақылау және ертегі сюжетін талқылау процесіне қатысу сөздік қорын дамытуға, жаңа грамматикалық құрылымдарды игеруге, сондай-ақ өз ойларын тұжырымдауды үйренуге көмектеседі. Сонымен қатар, анимациялық ертегілер балалардың танымдық дамуын ынталандырады. Мультимедиялық формат зейіннің, есте сақтаудың, логикалық ойлаудың, сондай-ақ талдау мен синтездеу қабілетінің дамуына ықпал етеді. Мысалы, балалар оқиғалардың реттілігін талдай алады, кейіпкерлердің әрекеттерін болжай алады және оқиганың шығармашылық жалғасына қатыса алады.

3. Балалардың интерактивтілігі және белсенді қатысуы. Анимациялық ертегілерді қолданудың маңызды артықшылықтарының бірі-олардың интерактивтілігі. Қазіргі анимациялық фильмдер көбінесе балалармен қарым-қатынас элементтерін қамтиды. Бұл балаларға әрі қарай не болатынын болжауға мүмкіндік беретін қарапайым сұрақтар, сондай-ақ балалар сюжеттің дамуына әсер ететін шешімдерді өздері қабылдай алатын күрделі ойын элементтері болуы мүмкін. Бұл тәсіл баланың назарын аударып қана қоймайды, сонымен қатар оның шешім қабылдау дағдыларын және өз таңдауы үшін жауапкершілікті қалыптастыруға ықпал етеді. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде балаларға анимацияны көріп қана қоймай, сенсорлық экрандар, планшеттер, интерактивті тақталар және басқа құрылғылар арқылы өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін әртүрлі технологиялар жиі қолданылады. Бұл оқу процесін әр баланың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес қызықты және жекелендіруге көмектеседі.

4. АКТ қолдану процесінде тәрбиешінің рөлі. АКТ көмегімен жасалған анимациялық ертегілердің барлық артықшылықтарына қарамастан, мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиеші оларды тиімді

пайдалануда шешуші рөл атқарады. Ол балалардың іс-әрекеті мен олардың демалысы арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ете отырып, қарау процесін сауатты ұйымдастыруы керек. Педагогтің балалардың назарын ертегінің қажетті элементтеріне бағыттай білуі, оларды мағыналы қабылдауға ынталандыруы және көргеннен кейін балаларға шығарманың моральдық компонентін тереңірек түсінуге көмектесетін талқылау жүргізуі маңызды. Тәрбиеші сонымен қатар анимациялық ертегілерді әртүрлі білім беру ойындары, тапсырмалар мен тапсырмалар шеңберінде қолдана алады, балаларды шығармашылық белсенділікке, өз әңгімелері мен бейнелерін жасауға ынталандырады, бұл олардың шығармашылығын нығайтады.

5. Мектепке дейінгі жастағы АКТ-ны қолданудың қауіпсіздігі мен этикалық жағы. Анимациялық ертегілерді қолдану балалардың жас ерекшеліктерін ескеруі керек екенін ескеру маңызды. Мультимедиялық материалдар олардың қабылдау деңгейіне бейімделуі керек, сонымен қатар этикалық және моральдық нормаларға сәйкес келуі керек. Балаларға стресс тудыруы мүмкін тым жарқын және агрессивті көріністерден аулақ болу керек. Сондай-ақ, бұл олардың денсаулығы мен жалпы жағдайына теріс әсер етпеуі үшін балалардың экрандарда өткізетін уақытын қадағалап отыру керек [4].

Мектепке дейінгі ұйымда АКТ көмегімен жасалған анимациялық ертегілерді қолдану баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін қуатты құрал болып табылады. Олар оқу процесін қызықты әрі тартымды етіп қана қоймайды, сонымен қатар балаларда маңызды танымдық, сөйлеу және әлеуметтік дағдыларды дамытады. Бұл технологияларды сәтті енгізу білім беру процесінде жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін педагогтердің кәсібилігін және балалардың қауіпсіздігіне мұқият қарауды қажет ететінін есте ұстаған жөн. АКТ арқылы әзірленген анимациялық ертегілер балаларды дамыту мен тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады, сонымен қатар мәдени дәстүрлер мен моральдық құндылықтарды жеткізудің маңызды құралы болып табылады. Анимация балалардың жадында қалатын ертегілерді жасауға мүмкіндік беретін шығармашылықтың шексіз мүмкіндіктерін ұсынады, бұл оларға көңіл көтеруге ғана емес, сонымен қатар маңызды өмірлік дағдыларды үйренуге көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тусупова А.К. *Программа по внедрению инновационных методик и технологий дошкольных организаций.* – Астана, 2015.
2. Исаева З.А., Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. *Активные методы обучения.* – Алматы, 2005.
3. Красный Ю.Е., Курдюкова Л.И. *Мультфильмы руками детей: книга для учителя.* – М., 2016.
4. Тихонова Е.Р. *Рекомендации по работе с детьми в студии мультипликации.* – Новосибирск, 2015.

АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА ҚОЛДАНЫЛУЫ

А.С. Жумадилова - М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы,
А.М. Жантаева - М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің PhD,
М.А. Шералиева - №28 бөбекжай-бақшасының инновация әдіскері
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың мақсаты мен ерекшеліктері талданған. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы оқытуда баланың шығармашылық белсенділігі артып, тіл байлығы жетіліп, ақыл-ойы дамып, жан-жақты ізденушілігі мен еркін ойлауына мүмкіндік беретіндігі баяндалған. Ұйымдастырылған іс-әрекет барысында қолдануға арналған флипчарт ойындардың мысалдары көрсетілген.

Түйін сөздер: Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, флипчарт, бала, мектепке дейінгі ұйым.

Abstract. This article analyzes the purpose and features of the application of information and communication technologies in preschool organizations. It is noted that teaching using information and communication technologies enhances the child's creative activity, develops their vocabulary, stimulates intellectual growth, and creates conditions for comprehensive inquiry and free thinking. Examples of flipchart games intended for use in organized activities are provided.

Key words: Information and communication technologies, flipchart, child, preschool organization.

Қазіргі уақытта еліміздегі бөбекжай-бақшалар білім беру мен тәрбиелеу жұмыстарына ақпараттық коммуникациялық технологияларды енгізуде. Кез-келген ақпараттық коммуникациялық технология – бұл дамушы ортаның сапалы өзгеруіне әкелетін жаңа, бұрындары қолданыста болмаған компонентті құру және қосу. Әр технологияның жеке сипатқа ие екендігіне сүйене отырып, оларды қолданудың өзіндік жүйесі бар, соның арқасында балалармен өткізілетін ұйымдастырылған іс-әрекет, ойын, жеке жұмыстар өте қызықты әрі нәтижелі өтеді. АКТ-мен біріктіріп компьютер экранында, интерактивті тақтада әртүрлі презентацияларды, бейнелерді, мультфильмдерді ойын түрінде көрсету балалардың шексіз қызығушылығын тудырады: қозғалыс, дыбыс, мультфильм ұзақ уақыт бойы олардың назарын аударады. АКТ-мен жұмыс істеу барысында ерекше жұмыс түрлерін қолдану, өмірлік жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді. Интерактивті тақтаның түрлі құралдарының мүмкіндіктерін қолдану, әр тапсырмаға ерекшелік береді, әр баланың ұйымдастырылған іс-әрекетіне, ойынға деген қызығушылығын арттырады, оларға қажетті эмоционалды түс береді.

Ақпараттық технологиялар – бұл жеке тұлғаның әртүрлі ақпаратты қабылдау, табу, сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық-коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Ақпараттық технологияларды қалыптастырудың басты мақсаты - балаларды ақпаратты беру, түрлендіру және оны қолдану білімдерін қаруландыру, олардың компьютерлік технологияны өз қызметтеріне еркін, тиімді пайдалана алу қабілеттерін қалыптастыру.

Мектепке дейінгі білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану барған сайын өзекті бола түсуде, өйткені ол мультимедиа құралдарымен көрнекі және есте қабылдау, зейін, есте сақтау, ауызша-логикалық ойлау сияқты балалардың әртүрлі психофизикалық функцияларын неғұрлым қолжетімді, тартымды және ойын түрінде дамытуға, сондай-ақ оқу процесінің шығармашылық құрамдас бөлігін күшейтуге мүмкіндік береді. Бөбекжай-бақшада Smart Board интерактивті тақтасы, Smart Notebook бағдарламасы қолданылуда. Бұл педагогтерге білім беру процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін әмбебап құрал. Бұл құрал бөбекжай-бақшасы тәрбиеленушілерінің білімге деген қызығушылығы, зейіннің тұрақтылығы, ойлау операцияларының жылдамдығын арттырады. Интерактивті тақта көптеген демонстрациялық материалдарды біріктіреді, қағаз көрнекі құралдардың, кестелердің, репродукциялардың, аудио және бейне жабдықтардың үлкен көлемде ұсынып, ұсынылған танымдық материалдың мүмкіндіктерін едәуір кеңейтеді, баланың жаңа білімді игеруге деген ынтасын арттыруға мүмкіндік береді, материалды игеру тиімділігін арттырады, балаларды жақсы есте сақтау үшін ақпаратты қабылдау және өңдеу жылдамдығын арттырады. Интерактивті тақтаны білім беру процесінде дәстүрлі әдістермен бірге қолдану мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеудің тиімділігін едәуір жақсартады. Бұл ретте бағдарламалық материалды сапалы игеру, сенсорлық, танымдық, сөйлеуді дамыту, әлеуметтік-коммуникативтік даму, графикалық-моторлық дағдыларды, ұсақ моториканы және кеңістікте бағдарлауды дамыту орын алады. Бөбекжай-бақшада АКТ қолдану балалардың дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді, қоршаған әлемнің ақпараттық ағындарын шарлау, игеру, ақпаратпен жұмыс істеудің практикалық тәсілдері, дағдыларды дамыту, қазіргі заманның көмегімен ақпарат алмасуға мүмкіндік беру сияқты техникалық құрал болып есептеледі.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар тақырыптық ұйымдастырылған іс-әрекетті ұйымдастыруға көптеген жаңа мүмкіндіктер береді және материалды ұсынудың анықтығын және оны меңгеру сапасын айтарлықтай арттырады. Мектеп жасына дейінгі балаларды оқытудың дәстүрлі түрлерімен салыстырғанда ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың бірқатар артықшылықтары бар:

- мектеп жасына дейінгі балаларға бейнелі ақпарат түсінікті болады;
- жарқын сурет, қозғалыс, дыбыс балалардың назарын аударады;
- компьютерде, интерактивті тақтаның жанында өз іс-әрекеті барысында бала өзіне деген сенімділікке ие болады, ол көп нәрсені жасай алады.

Интерактивті тақтамен жұмыс істеу кезінде шешілетін міндеттер:

- баланың танымдық және шығармашылық белсенділігін, қиялын, бейнелі ойлауын дамыту;
- баланың мектепке дайындығын қалыптастыру;
- балаларды компьютерлік технологияның мүмкіндіктерімен таныстыру, интерактивті тақтамен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру [1].

Оқу барысында балалар интерактивті оқытудың толық қатысушылары болады: олар үлкен жарқын суреттерді қолданады, әріптер мен сандарды жылжытады, сөздер мен сөйлемдер құрайды, геометриялық фигуралар мен әртүрлі заттарды саусақтармен жылжытады. Мектеп жасына дейінгі балалар ақпаратты көзбен және кинестетикалық түрде қабылдайды, осылайша ұсынылған материалды

түсіну және игеру суреттерді көрнекі қабылдау мен танымал қайталау әдісіне қарағанда әлдеқайда тиімді [2].

Интерактивті тақтада жұмыс істеу үшін педагогтер компьютерлік сауаттылық элементтеріне ие болуы керек:

- компьютер құрылғысын білу;
- Word, PowerPoint, SMART Notebook бағдарламаларында жұмыс істей білу;
- интернетте жұмыс істеу тәжірибесі (суреттер мен оқу бағдарламаларын іздеу үшін) болуы.

Мектепке дейінгі ұйымдарда ақпараттық коммуникациялық технология құралдарын қолданудағы мақсаты – баланың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. Балада танымдық қызығушылықтың болуы олардың ұйымдастырылған іс-әрекеттерге белсенді, білімінің сапалы болуына, жағымды мінез құлықтарын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Заман талаптарына сай мектепке дейінгі ұйымдарда АКТ оқыту процесінде кеңінен пайдаланады. Түрлі танымдық салаларына арнаулы компьютерлік бағдарламалар құрылуда. Баланың жас ерекшелігіне және пайдаланатын компьютерлік бағдарламаларға сай интерактивті тақта ойындағы баланың оппоненті, бағдарлаушы (әңгімелеуші), жаттықтырушы болуы мүмкін.

Оқытуда балалардың түрлі психикалық функцияларын дамытуға арналған пайдаланатын компьютерлік құралдар бар: олар көру, есту арқылы қабылдау, зейін, есте сақтау, логикалық ойлау, т.б. Сонымен қатар, мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық білім беру құралдарын қолданудың да маңызы зор. Инновациялық білім беру құралдарына: аудио, видео, құралдар, компьютер, интерактивті тақта, интернет мультимедиялық құрал, электрондық оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешендер, инновациялық ақпараттық банк, инновациялық сайт және тағы басқалары жатады. Қазіргі таңда көптеген интерактивті бағдарламалық бөлімдер, қозғалмалы объектілер құруға мүмкіндік беретін векторлық және графикалық жабдықтар көптеп шығып, қолданыс табуда.

Осындай құралдардың бірі – «Флипчарт». Флипчарт деп блокнот қағидасы бойынша аударыстыратын парақ немесе қағаз блогына арналған магнитті маркерлік тақтаны айтады. Интерактивті тақта мен заманауи бағдарламалық жабдықтың пайда болуына байланысты интерактивті тақтаның бағдарламалық жабдықтама терезесіне (мысалы, ActivInspire), белгілер, суреттер, бейне, дыбыс файлдар, анимациялар, интерактивті сабақтар және веб-сілтемелер қосуға болатын тіктөртбұрыш жұмыс кеңістігін флипчарт деп атайды.

Флипчарт – бұл интерактивті, мультимедиа сияқты қасиеттерді сипаттайтын электронды көрнекілік. Флипчарт – бұл материалдарды құруға және көрсетуге болатын жұмыс саласы.

Флипчарт – ActivInspire бағдарламалық қосымшада құрылымы жасалған ұйымдастырылған іс-әрекет, бағдарламалық қосымша орнатылмаған жағдайда флипчарт құру мүмкін емес. Сондықтан, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар адам өмірінің барлық саласында берік енеді. Мектепке дейінгі білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану педагогтің шығармашылық мүмкіндіктерін кеңейтуге, балалардың психологиялық дамуының сан алуан жақтарына оң әсерін тигізуге ықпал етеді. Компьютерлік техникаларды іске асыру ұйымдастырылған іс-әрекетті тартымды және заманауи етуге, көрнекіліктерді қолдана отырып танымдық және шығармашылық міндеттерді шешуге мүмкіндік береді.

Интерактивті тақтамен жұмыс істеуге арналған материалды педагогтер балалардың жасына сәйкес мұқият таңдайды және перспективалық тақырыптық жоспарға сәйкес құрады. Интернетте еркін пайдалануға болатын дайын интерактивті ойындар мен жаттығулар бар, бірақ қажет болған жағдайда жеке өнімді жасауға немесе бар материалды өңдеуге болады.

Интерактивті тақтамен жұмыс оқу іс-әрекетінде дидактикалық ойындар мен жаттығуларды, коммуникативті ойындарды, шығармашылық тапсырмаларды жаңаша пайдалануға мүмкіндік береді. Балабақшада интерактивті тақтаны қолдану балалардың айналасындағы әлемнің ақпараттық ағымдарын шарлау, ақпаратпен жұмыс істеудің практикалық дағдыларын игеруге, жан-жақты дағдыларды дамытуға, мектеп жасына дейінгі балалардың білімді саналы түрде игеруіне ықпал етеді және баланың мектепке дайындық деңгейін арттырады.

«Интерактивті» ұғымы бізге ағылшын тілінен келді. Бұл өзара әрекеттесу, сөйлесу, біреумен сөйлесу мүмкіндігін білдіреді. Интерактивті ойындар тек компьютерлік қана емес, сонымен қатар дидактикалық болып табылады, оны орындау кезінде қарапайым иллюстрацияны да қолдануға болады, өйткені интерактивті ойын тек балалардың бір-бірімен және педагогпен өзара әрекеттесуі ғана емес, сонымен бірге ақпарат алу, қоршаған ортаны білудегі қажеттілігіне бағытталған бірлескен ұйымдастырылған танымдық іс-әрекет [3].

Интерактивті ойындар: оқыту ойындары, бақылау, жалпылау. Яғни:

- егер мектеп жасына дейінгі балалар оған қатыса отырып, жаңа білім, дағдылар алса білімді игерудің нәтижесі жақсырақ болады. Танымдық іс-әрекеттің мотиві тек ойында ғана емес, сонымен қатар материалдың мазмұнында да айқын болады;

- дидактикалық мақсаты бұрын алынған білімді қайталау, бекіту, тексеру болып табылатын ойын бақылаушы болады. Оған қатысу үшін әр балаға белгілі бір дайындық қажет;

- жалпылама ойындар білімді біріктіруді талап етеді. Олар әртүрлі жағдайларда әрекет ету қабілетін игеруге бағытталған пәнаралық байланыстарды орнатуға ықпал етеді.

Күнделікті оқу-тәрбие процесінде балалар жас ерекшеліктеріне сәйкес бекітілген стандарт талаптарына сәйкес мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық ақпараттық коммуникациялық технологияларды енгізу педагогикалық процесті ұйымдастыруда жаңашыл әдіс-тәсілді пайдалануға мүмкіндік береді. Ақпараттық коммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы балалардың жан-жақты дамуына ықпалын тигізеді. Мектепке дейінгі білім беру стандартына сүйене отырып әр баланың жас ерекшеліктеріне сай ойын технологиясын ұйымдастыру әр тәрбиешінің міндеті.

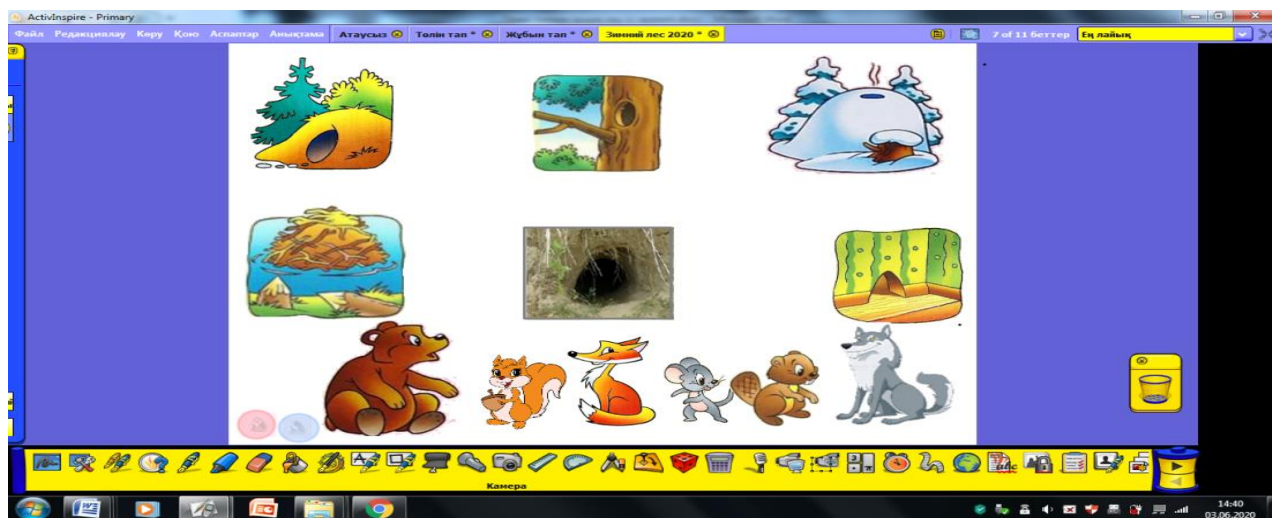
Ұйымдастырылған іс-әрекетте ақпараттық коммуникациялық технологиялар арқылы ойын түрлерін қолданудың тиімділігі балалардың зерттеушілік қабілеттерін, танымдық белсенділіктерін, дағдылары мен таланттарын дамытуға, слайд-шоулар мен бейнефильмдер, гүлдің өсуі, толқынның қозғалысы, жаңбырдың жаууы сияқты мезеттерді көруіне мүмкіндік береді. Материалды көп мөлшерде жүктемей, қозғалысымен, дауысымен және мультипликациясымен балалардың назарын өзіне аударады.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі ұйымда сапалы білім беруде жаңа міндеттер жүктеліп отыр. Осы міндеттердің бірі – білім берудің әдіс-тәсілдерін түрлендіріп, жетілдіріп отыру және жаңа инновациялық білім технологиясын меңгеру. Әрбір технологияның өзіндік ерекшелігі бар. Ақпараттық технологияны қолдану барысында ойын арқылы білім беру мазмұнын толықтырып, жаңа бағытта, жаңаша көзқараста, жаңа технология бағытында жұмыс жүргізіп, ұйымдастырылған іс-әрекетті жаңа бағытта ойын әрекетімен ұйымдастыру маңызды болып табылады. Күнделікті оқу-тәрбие процесінде әр түрлі интерактивті танымдық жаттығулар мен шығармашылық тапсырмаларды балалар орындау арқылы ақпараттық коммуникациялық технологиялық құралдарымен жұмыс жасауға дағдыланып машықтанады [4].

Инновациялық процесте ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданып қана қоймай, сонымен қатар кешенді кіріктірілген ұйымдастырылған іс-әрекеттерді өткізуге болады. Дәстүрлі және заманауи инновациялық технологиялармен түрлі мультимедиялық ойын тапсырмалары: ActivInspire бағдарламасымен әзірленген флипчарт ойын тапсырмасы, PowerPoint бағдарламасымен «Дамыту ойындары», «Ақылды ойындар», «Танымдық ойындар» және балалардың бос уақыты мен үйірме жұмысын ұйымдастыруға арналған «Ұлттық ойындар» флипчарт тапсырмалары жинақталып қолданылуда.

Мысалы, «Не қайда тұрады?» флипчарт ойынының шарты: балалар аңдарға өздерінің үйшіктерін табуға көмектесуі қажет. Дұрыс тапса, жақсы әуен ойнайды. Егер дұрыс таппаса жағымсыз дыбыс естіледі.

1-сурет. «Не қайда тұрады?» флипчарт ойыны.

Флипчарт ойыны «Естiмiз, сеземiз». Ойынның шарты: Мына жерде бiрнеше қораптар тұр. Сол қораптарда сезiм мүшелерiнiң суреттерi бар. Төмендегi заттарды сол қораптарға көзбен не көретiнiмiздi, мұрынмен ненi иiскейтiнiмiздi, қолмен ненi сезетiнiмiздi жинаймыз.

«Лабиринт» флипчарт ойынының шарты: лабиринт бойынша мультфильм кейiпкерлерi достарын тапса, сол кейiпкерлердiң даусын естидi.

2-сурет. «Лабиринт» флипчарт ойыны.

Ұйымдастырылған ойын әрекетiнде ақпараттық технологияны қолдану әр түрлi иллюстрациялық және ақпараттық материалдарды пайдалануға мүмкiндiк бередi. Сонымен қатар балалардың қабiлеттерiн дамытатын электронды «Дамыту ойындары», «Ақылды ойындар» және «Танымдық ойындар» тиiмдi пайдалану арқылы негiзгi тапсырманы бiлудi жеңiлдетiп, тәрбиешi мен бала арасында тығыз байланыс орнайды, тәрбиешi өзiнiң көздеген мақсатына жетедi, баланың ақыл ойын дамытуға, ғылыми бiлiмдi игеруге, есте сақтау қабiлеттерiн арттыруға, тұлға болып қалыптасуына ықпалын тигiзедi. Оқыту мен тәрбие жұмыстарын тиiмдiлiгiн арттыру үшiн: «Сиқырлы шарлар», «Не артық», «Үкi апайдың қызықты тапсырмалары» атты және т.б. PowerPoint бағдарламасымен әзiрленген түрлi дамыту тапсырмаларын қолдануға болады.

Қорыта айтқанда ақпараттық технологияны қолдану арқылы баланың ойлау мен сөйлеу дағдыларының қалыптасуына, уақытты үнемдеуге, оқытуды қызықты әрi әсерлi өтуiне ықпалын тигiзедi. Ойын арқылы дәстүрден тыс оқытуды ұйымдастыруда ақпараттық технологиялар бiлiм беру процесiнiң қол жетiмдi және ашық болуына мүмкiндiк бередi. Мектеп жасына дейiнгi балалармен күнделiктi ұйымдастырылған оқу-тәрбие процесiнде ақпараттық технологиялардың түрлi ресурстары кеңiнен қолданылса, онда балаларды оқу-танымдық қабiлетi жетiледi.

Әдебиеттер тiзiмi:

1. Жиенбаева С.Н., Бекмағамбетова Р.К., Сыздықбаева А.Ж., Бөлшекбаева Ә.И. Мектепке дейiнгi педагогика. Оқу құралы. – Алматы, 2019. -257 б.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогика: учебник для вузов / Г. М. Коджаспирова. 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2024. 711 с.
3. Емельянова Т.В., Медяник Г.А. Игровые технологии в образовании: электронное учебно-методическое пособие. –Тольятти: Изд-во ТГУ, 2015. -1 оптический диск.
4. М.Х.Ахмедова, Н.С.Аполлонова, Е.В.Бондяева. // Вопросы дошкольной педагогики, 2020. -№1 (28).

ТАНЫМДЫҚ DAҒДЫЛАРДЫ ДАМУДАҒЫ ИНЖЕНЕРЛІК-ТЕХНИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР

Ә.Н. Аманжолова - Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
Р.О. Балжігітова – Қайнар колледжінің оқытушысы
Қазақстан Республикасы, Ақтау қаласы

Андатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамытудағы инженерлік-техникалық ойындардың маңызы қарастырылады. Инженерлік ойындар арқылы балалардың логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттерін, кеңістіктік қабылдауын және зерттеушілік дағдыларын дамыту жолдары талданады. Зерттеу барысында инженерлік-техникалық ойындардың балалардың танымдық белсенділігіне тигізетін әсері бақыланып, олардың ойлау процестеріне ықпал ететіні анықталды. Сонымен қатар, бұл ойындардың ұжымдық қарым-қатынасты дамытудағы рөлі және балалардың зерттеушілік қабілеттерін жетілдірудегі маңыздылығы айқындалды. Мақалада инженерлік-техникалық ойындарды мектепке дейінгі білім беру жүйесіне енгізудің тиімді әдістері ұсынылады.

Түйін сөздер: Танымдық дағдылар, инженерлік-техникалық ойындар, мектепке дейінгі білім, логикалық ойлау, шығармашылық қабілет, зерттеушілік дағдылар, кеңістіктік ойлау, ойын технологиялары, баланың дамуы, ұжымдық жұмыс.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение инженерно-технических игр в развитии познавательных навыков дошкольников. Анализируются пути развития логического мышления, творческих способностей, пространственного восприятия и исследовательских навыков детей через инженерные игры. В ходе исследования была изучена степень влияния инженерно-технических игр на познавательную активность детей и их мыслительные процессы. Кроме того, определена роль данных игр в развитии коллективного взаимодействия и исследовательских способностей детей. В статье предложены эффективные методы внедрения инженерно-технических игр в систему дошкольного образования.

Ключевые слова: познавательные навыки, инженерно-технические игры, дошкольное образование, логическое мышление, творческие способности, исследовательские навыки, пространственное мышление, игровые технологии, развитие ребенка, коллективная работа.

Кіріспе

Инженерлік-техникалық ойындар – бұл балалардың танымдық дағдыларын дамытуға бағытталған, шығармашылық ойлау мен практикалық әрекеттерді біріктіретін ерекше ойын түрлері. Мұндай ойындар арқылы балалар жаңа білім алады, заттардың құрылымы мен жұмыс істеу принциптерін зерттейді, мәселелерді шешудің тиімді жолдарын қарастырады. Инженерлік ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың логикалық ойлауын, кеңістіктік қабылдауын, зейінін және моторикасын жетілдіруге ықпал етеді.

Танымдық дағдыларды дамытудың маңыздылығын зерттеген ғалымдар (Ж. Пиаже, Л.С. Выготский, Д. Брунер, А.Н. Леонтьев, Б.Г. Ананьев және т.б.) баланың танымдық белсенділігі ойын әрекеті барысында дамитынын атап көрсеткен. Л.С. Выготский ойынның бала дамуына тигізетін әсерін зерттей отырып, оның когнитивтік қабілеттерін қалыптастырудағы жетекші рөлін ерекше атап өткен. Ж. Пиаже баланың ойлау дағдыларының дамуын кезең-кезеңімен сипаттап, олардың қоршаған ортаны тану әрекеттеріне тәуелді екенін дәлелдеген.

Инженерлік-техникалық ойындар – баланың танымдық белсенділігін арттыратын маңызды құрал. Құрастыру, модельдеу, механикалық жүйелерді зерттеу, қарапайым инженерлік есептерді шешу балалардың ойлау жүйесін дамытып қана қоймай, олардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға ықпал етеді. Мысалы, LEGO, магниттік конструкторлар, робототехникалық жиынтықтар, құрылыс блоктары сияқты ойын құралдары балаларды тәжірибе жасауға, жаңа шешімдер табуға ынталандырады.

Бұл мақалада инженерлік-техникалық ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамытудағы рөлі қарастырылады. Сонымен қатар, мұндай ойындардың бала логикасын, зерттеушілік дағдыларын, кеңістіктік ойлауын және шығармашылық қабілетін дамытудағы маңызы талданады. Инженерлік-техникалық ойындарды мектепке дейінгі білім беру үдерісіне енгізу әдістері және олардың тиімділігі де мақалада жан-жақты қарастырылатын болады.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Балабақшадағы инженерлік-техникалық ойындарға қатысатын баланың бейнесі

Мектеп жасына дейінгі балалар инженерлік-техникалық ойындарға қатысу барысында қоршаған ортаны зерттеуге, жаңа идеяларды жүзеге асыруға, құрастыру мен модельдеуге қызығушылық танытады. Бұл ойындарға қатысатын балалардың танымдық дағдылары біртіндеп дамып, олар күрделі міндеттерді шешуге, логикалық байланыстар орнатуға және шығармашылық ойлауға үйренеді.

Баланың эмоциялары мен ойынға бейімделуі

Балалар инженерлік-техникалық ойындарға алғаш қатысқан кезде әртүрлі эмоцияларды бастан кешіреді. Кейбір балалар жаңа тапсырмаларға қызығушылықпен кіріссе, басқалары белгісіздік пен сенімсіздік сезінуі мүмкін. Баланың эмоциялары оның ойынға деген қатысу деңгейін анықтайды: кейбіреулері белсенді түрде тәжірибе жасап, зерттеуге тырысса, басқалары бақылаушы рөлін таңдайды. Тәрбиешінің қолдауы мен ойын ортасының ұйымдастырылуы балалардың эмоционалдық тұрақтылығына және олардың инженерлік-техникалық ойындарға бейімделуіне әсер етеді.

Қатарластары және тәрбиешімен қарым-қатынас

Инженерлік-техникалық ойындар – ұжымдық және ынтымақтастыққа негізделген әрекет. Балалар командалық жұмыс барысында бір-бірімен қарым-қатынас жасауды үйренеді, пікір алмасады, ортақ шешім қабылдайды. Ойындар барысында олардың коммуникативтік дағдылары жетіледі, бірлескен іс-әрекетке дағдыланып, өз ойларын еркін білдіре алады. Тәрбиеші осы процесті үйлестіруші рөлін атқарып, балаларға бағыт-бағдар беріп, шығармашылық идеяларын дамытуға көмектеседі.

Танымдық белсенділік

Инженерлік-техникалық ойындарға қатысу барысында балалардың танымдық белсенділігі біртіндеп артады. Алғашында олар жаңа құралдар мен материалдарды зерттеуге қызығушылық танытса, уақыт өте келе белгілі бір мәселелерді шешуге, жобаларды құрастыруға, өз идеяларын іске асыруға ұмтылады. Құрылымдау, құрастыру, робототехника элементтері, механикалық жүйелерді зерттеу сияқты әрекеттер балалардың зейінін шоғырландыруға, ойлау дағдыларын жетілдіруге және шығармашылық шешімдер табуға мүмкіндік береді.

Дағдылар және олардың өзгерісі

Инженерлік-техникалық ойындар барысында балалардың моторикалық, логикалық, кеңістіктік және шығармашылық дағдылары дамиды. Мысалы, құрастыру ойындары олардың ұсақ моторикасын жетілдірсе, инженерлік есептерді шешу логикалық ойлау қабілетін нығайтады. Бастапқы кезеңде балаларға кейбір тапсырмаларды орындау қиын болса, біртіндеп олар ойын барысында жаңа дағдыларды меңгеріп, күрделі құрылымдар жасауға көшеді.

Сөйлеу ерекшеліктері

Инженерлік ойындарда балалар өз ойларын ашық жеткізуге дағдыланады. Олар бір-бірімен пікір алмасып, жаңа идеяларды талқылап, өз әрекеттерін сипаттайды. Осылайша, олардың сөйлеу мәдениеті жетіліп, сөздік қоры кеңейеді. Сонымен қатар, терминдер мен техникалық ұғымдарды меңгеру арқылы балалардың танымдық деңгейі жоғарылайды.

Қозғалыс белсенділігі

Көптеген инженерлік ойындар балалардың қолмен жұмыс істеуін, құралдармен әрекет етуді, материалдарды жинақтап, қайта өңдеуді қамтиды. Бұл әрекеттер балалардың қозғалыс белсенділігін арттырып, олардың моторикасын дамытады. Қолдың үйлесімді қозғалысы, заттарды орналастыру, бөлшектерді біріктіру секілді әрекеттер баланың физикалық дамуына оң әсер етеді.

Зерттеу әдістері

Осы зерттеу аясында инженерлік-техникалық ойындардың мектепке дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамытуға әсерін бағалау үшін келесі әдістер қолданылды:

1. **Бақылау әдісі** – Балалардың ойынға қатысу деңгейін, белсенділігін, эмоцияларын, қарым-қатынасын бақылау арқылы олардың танымдық процестерінің даму динамикасы анықталды.
2. **Әңгімелесу әдісі** – Балалармен және тәрбиешілермен ойын барысындағы қиындықтар мен жетістіктер туралы пікір алмасу арқылы олардың тәжірибесі зерттелді.
3. **Тәжірибелік әдіс** – Балаларға түрлі инженерлік-техникалық ойындар ұсынылып, олардың танымдық белсенділігіне әсері бағаланды.
4. **Сауалнама жүргізу** – Ата-аналар мен тәрбиешілерден балалардың ойынға қатысуы, олардың қызығушылығы мен дағдыларының өзгеруі туралы ақпарат алу үшін сауалнама алынды.
5. **Нәтижелерді салыстыру** – Зерттеудің бастапқы және соңғы кезеңдеріндегі балалардың танымдық дағдылары салыстырылып, инженерлік-техникалық ойындардың тиімділігі талданды.

Бұл зерттеу әдістері инженерлік-техникалық ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларына тигізетін ықпалын жан-жақты қарастырып, олардың дамуына оң әсер ететіндігін дәлелдеуге көмектеседі.

Талдау мен нәтижелер

Балалардың танымдық дағдыларын дамытуда инженерлік-техникалық ойындардың тиімділігін анықтау үшін мектепке дейінгі жастағы балалармен арнайы зерттеу жүргізілді. Зерттеуге 5-6 жастағы мектепке дейінгі ұйым тәрбиеленушілері қатысты. Балаларға инженерлік-техникалық ойындар ұсынылып, олардың танымдық белсенділігі, шығармашылық қабілеттері және логикалық ойлау деңгейлеріндегі өзгерістер бақыланды.

Зерттеу барысында балалардың инженерлік-техникалық ойындарға бейімделу кезеңі бірнеше кезеңнен тұрды. Алғашқы күндері балалар ойынға деген қызығушылық танытқанымен, құрал-жабдықтарды қалай пайдалану керектігін білмей, кейбіреулері белсенділік танытпады. Бірінші аптаның соңына қарай олардың материалдармен жұмыс жасауға деген сенімділігі артып, ойын тапсырмаларын орындауға деген ынтасы күшейді. Балалардың танымдық белсенділігі зерттеудің әр кезеңінде түрлі деңгейде көрініс тапты. Алғашқы күндері кейбір балалар инженерлік-техникалық ойындарға сақтықпен қарап, құрал-жабдықтарды пайдалануға қиналды. Бірақ бір аптадан кейін олардың жаңа білімге деген қызығушылығы артып, конструкторлар, робототехника элементтері мен механикалық жүйелерді зерттеуге белсенді түрде кірісті. Ойын барысында балалар бір-бірімен талқылаулар жүргізіп, шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыта бастады. Инженерлік-техникалық ойындар баланың логикалық ойлау қабілетін дамытуға үлкен ықпал етті. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, балалардың кеңістіктік ойлауы жақсарып, тапсырмаларды орындау барысында құрылымдау, бөлшектерді жинау және жүйелеу қабілеттері артты. Әсіресе, құрастыру ойындары балалардың мәселені шешу дағдыларын жетілдіріп, әртүрлі құрылымдық модельдерді жасауға үйретті.

Инженерлік-техникалық ойындар балалардың бірлесіп жұмыс істеу қабілетін дамытуға көмектесті. Алғашқы кезеңдерде балалар ойын барысында өз бетінше әрекет етуге тырысса, уақыт өте келе олар топта жұмыс істеуді үйреніп, идеяларымен бөлісіп, бір-біріне көмектесуге дағдыланды. Командалық ойындар балалардың қарым-қатынас дағдыларын жетілдіріп, жаңа ортада өз ойларын еркін жеткізуіне ықпал етті. Балалардың шығармашылық қабілеттері ойын тапсырмаларын орындау барысында айқын көрінді. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, балалар өз ойларынан жаңа жобалар ойлап тауып, оларды жүзеге асыруға тырысты. Инженерлік-техникалық ойындардың әсерінен балалардың қиялы мен шығармашылық ойлау қабілеті күшейіп, күрделі жобаларды орындауға деген қызығушылығы артты.

Балалардың танымдық дағдыларының даму динамикасы

Зерттеу барысында әр кезеңде балалардың танымдық белсенділігінің өзгерісін шартты түрде пайыздық көрсеткіштермен сипаттауға болады:

Зерттеу кезеңі	Танымдық белсенділік деңгейі (%)	Басты ерекшеліктер
1-апта	20%	Балалар ойындарға қызығушылық танытады, бірақ кейбіреулері белсенділік көрсетпеуі мүмкін. Құрал-жабдықтарды пайдалануда қиындықтар байқалады.
2-апта	40%	Ойын материалдарымен танысу, алғашқы құрастыру әрекеттері, қарапайым инженерлік тапсырмаларды орындау.
3-апта	60%	Логикалық ойлау қабілеті артады, топтық жұмыстарға бейімделу, бірлескен жобаларды орындауға ұмтылыс.
4-апта	80%	Күрделі тапсырмаларды орындау, жаңа идеяларды іске асыру, инженерлік дағдылардың қалыптасуы.
5-апта	90%	Танымдық белсенділіктің тұрақтануы, балалардың ойынға қызығушылығы жоғары, өз бетімен жобалар жасауға ұмтылады.
6-апта	100%	Балалар инженерлік-техникалық ойындарға толық бейімделіп, шығармашылық идеяларын жүзеге асыруға қабілетті.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, инженерлік-техникалық ойындар балалардың танымдық дағдыларын дамытуға айтарлықтай ықпал етеді. Қатысушылардың көпшілігі ойын барысында жаңа білімді игеріп, шығармашылық белсенділігі мен логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіре алды.

Жалпы нәтижелер мен тұжырымдар

- Балалардың инженерлік-техникалық ойындарға деген қызығушылығы біртіндеп артып, олар жаңа құралдар мен технологияларды қолдануды үйренді.

- Логикалық ойлау, кеңістіктік қабылдау және зерттеушілік дағдылар айтарлықтай жетілді.
- Балалардың коммуникативтік қабілеттері жақсарып, топта жұмыс істеу дағдылары дамыды.
- Шығармашылық қабілеттері күшейіп, балалар өз бетімен идеяларды ұсынуға және жүзеге асыруға ынталанды.

Бұл нәтижелер инженерлік-техникалық ойындардың мектепке дейінгі жастағы балалардың танымдық дамуына оң әсерін тигізетінін дәлелдейді. Сондықтан бұл ойындарды балабақша бағдарламасына енгізу балалардың интеллектуалдық қабілеттерін жетілдірудің тиімді құралы бола алады.

Қорытынды

Балалардың танымдық дағдыларын дамыту – мектепке дейінгі білім берудің маңызды міндеттерінің бірі. Бұл үдерісте инженерлік-техникалық ойындардың маңызы зор. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, мұндай ойындар балалардың логикалық ойлау қабілетін, шығармашылық белсенділігін, кеңістіктік қабылдауын және зерттеушілік дағдыларын жетілдіруге ықпал етеді. Инженерлік-техникалық ойындар арқылы балалар өз бетінше шешім қабылдауға үйреніп, жаңа идеяларды жүзеге асыруға қабілетті бола бастайды.

Зерттеу барысында балалардың инженерлік-техникалық ойындарға бейімделу кезеңі әртүрлі болғанымен, көпшілігінің танымдық белсенділігі айтарлықтай артты. Логикалық есептерді шешу, құрастыру, модельдеу, қарапайым инженерлік жобаларды орындау балалардың жаңа білім алуға деген ынтасын күшейтті. Сонымен қатар, инженерлік-техникалық ойындар ұжымдық іс-әрекетке негізделгендіктен, балалардың бір-бірімен қарым-қатынас орнату, пікір алмасу және командалық жұмыс жүргізу қабілеттері дамыды.

Танымдық процестерді дамытуда инженерлік-техникалық ойындарды жүйелі түрде қолдану қажет. Балабақша бағдарламасына бұл ойындарды енгізу балалардың шығармашылық әлеуетін ашуға, олардың зерттеушілік дағдыларын жетілдіруге және қоршаған ортаны ғылыми тұрғыдан тануға көмектеседі. Тәрбиешілер мен ата-аналар инженерлік ойындарды тиімді пайдаланып, балалардың техникалық ойлау қабілетін дамытуға бағытталған жұмыстар жүргізуі керек.

Қорыта айтқанда, инженерлік-техникалық ойындар мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық дағдыларын дамытуда үлкен рөл атқарады. Олар баланың ойлау қабілетін жетілдіріп қана қоймай, оның өмірлік тәжірибесін кеңейтеді, шығармашылық әлеуетін дамытады және ғылыми-техникалық білім негіздерін қалыптастырады. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда осындай ойын түрлерін кеңінен қолдану балалардың интеллектуалдық дамуын жетілдіруге және болашақта білімге деген қызығушылығын арттыруға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Выготский Л.С. «Ойын және баланың дамуы» – Москва: Педагогика, 1984.*
2. *Жұмабекова Ф.Н. «Мектепке дейінгі педагогика» – Алматы: Өлке, 2017.*
3. *Мұқанова Б., Сағындықова Ш. «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту әдістемесі» – Астана: Фолиант, 2018.*
4. *Оразбаева Ф. «Тіл дамыту теориясы және әдістемесі» – Алматы: Санат, 2000.*
5. *Леонтьев А.Н. «Психология развития личности» – Москва: МГУ, 2003.*

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КЕҢІСТІКТІ БАҒДАРЛАУ ГЕНЕЗИСІ

**Қ.Н.Сарыбекова – М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің доценті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**

Аннотация: В статье рассматривается генезис пространственной ориентации у детей дошкольного возраста. Анализируются этапы формирования представлений о пространстве и их влияние на когнитивное развитие ребенка. Особое внимание уделяется факторам, способствующим успешному овладению пространственными навыками. Описаны педагогические подходы и методы развития пространственного мышления у дошкольников. Представлены рекомендации по использованию игр и упражнений для улучшения пространственной ориентации.

Ключевые слова: дошкольники, пространственная ориентация, когнитивное развитие, педагогические методы, генезис.

Abstract. The article examines the genesis of spatial orientation in preschool children. It analyzes the stages of forming spatial representations and their impact on a child's cognitive development. Special attention is given to factors that contribute to the successful acquisition of spatial skills. The paper describes pedagogical approaches and methods for developing spatial thinking in preschoolers. Recommendations are provided on using games and exercises to improve spatial orientation.

Keywords: preschool children, spatial orientation, cognitive development, pedagogical methods, genesis.

Адамның кеңістікте бағдарлануу мәселесі әрі кең, әрі көп қырлы. Оған шама мен форма туралы түсінікпен қатар кеңістік айыру да, кеңістікті қабылдау да, алуан түрлі кеңістік қатынастарын түсіну де енеді. Педагог-психологтық зертеулер кеңістік айыру өте ерте басталады деп көрсетіп отыр, алайда ол нәрсенің сапасын айырудан гөрі анағұрлым күрделі процесс.

Кеңістік түсініктерді және кеңістікте бағдарлану тәсілдерін қалыптастыруда алуан түрлі анализаторлар қатысады (кинестетикалық, сипап сезу, көріп білу есту, иіс сезу). Алайда ішкене балаларда кинестетикалық және көру анализаторларының атқаратын ролі ерекше.

Кеңістік бағдарлау тікелей кеңістік қабылдау негізінде және де кеңістік категорияларын (орын қалпы, қашықтығы, нәрселер арасындағы қатынастары) сөзбен өрнектеп айту арқылы жүзеге асады.

Кеңістікті бағдарлау ұғымына қашықтықтарды, өлшемдерді, форманы, нәрселердің өзара орналасуын және олардың бағдарланушы денеге қарағандағы орнын бағалау енеді.

Кеңістікті бағдарлау өрнектемесін тар мағынада ұсынсақ, оны жер бетінде бағдарлану деп түсінеміз. Бұл мағынада алғанда кеңістікте бағдарлану дегеніміз:

а) ”тұрған нүктесін” анықтау, яғни өзін қоршаған объектілерге қарағандағы субъектінің тұрған орны, мысалы: Мен үйдің оң жақ жанында тұрмын т.с.с.

б) кеңістікте бағдарланушы адамға қарағандағы айнала қоршаған объектілердің локализациясы, мысалы: шкаф оң жақта тұр, ал есік- менің сол жағымда.

в) кеңістіктегі нәрселердің бір-біріне қарағандағы орнын анықтау, яғни олардың арасындағы кеңістік қатынастарды, мысалы: Қуыршақтың оң жақ жанында қонжық отыр, ал сол жақ жанында доп жатыр.

Кіші жастағы балалардың кеңістік қабылдауының даму ерекшеліктерін зерттеулеріне қарағанда, кеңістік қабылдау қабілеті төрт-бес аптада –ақ білінеді: нәресте 1-1,5 м жердегі нәрсеге көз тоқтатып қарайды. Қозғалып бара жатқан нәрседен көзін айырмай қарайтын кез әр түрлі балада үш айдан бес айға дейін кездеседі.

Көз тоқтату механизмінің даму барысында бастың, дене тұлғасының дифференциациясы қозғалысы қалыптасады, баланың кеңістіктегі орны да өзгереді. “бұл жаста нәрсенің қозғалысына қарап бала көзін де қозғай бастайды”- деп жазды Д.Б. Эльконин.

Алайда олар нәрсені не іздестірі, не іздеу дегенді білмейді. Нәрсені кейінірек, оның кеңістіктегі қозғалысына көз салғанда іздейтін болады. Сондықтан көз салып қарау мен іздестіруді кей-кейде айыру мүмкін болмай қалды. Сенсомоторлық тәжірибені жинақтау процесінде кеңістікте объектілерді айыра білу қабілеті өседі, ара қашықтықтар дифференциясы артады. Сөйтіп үш айлық балдырған 4-7 м қашықтықта нәрсені байқап отырса, ал тоғыз айда айнала қозғалып жүрген нәрсені байқап отырса, ал тоғыз айда айнала қозғалып жүрген нәрсені бақылап отыратын болады. Қозғалыстағы нәрсені әр түрлі қашықтықтан осылайша байқау процесі бала бір жастың ішінде кеңістік тереңдігін түсіне бастайтындығын білдіреді. Сонымен, баланың өзі нәрсеге қарай ұмтылып қозғалудан бұрын объект қозғалысы сенсорлық функциялардың көзі болып табылады.

Сірә да, кеңістікті бала жіктеліп бөлінбейтін үздіксіз деп қабылдайтын болар. Қозғалыс болса, нәрсені айнала қоршаған кеңістік ішінен бөліп әкетеді. Ең алдымен көзін қадап қарауы, одан кейін мойнын бұруы, қолын қимылдатуы тағы басқалары қозғалыстағы нәрсе баланың назарына түскен объект екендігін білдіреді, бұл оның өзінің ұмтыла қозғалуына себепші болады.

Нәрсенің кеңістіктегі қозғалысын байқау былайша өрістейді: оны алдымен алдымен бала өзінен ілгері қарай горизонталь бағытта қабылдайды, одан кейін жаттығулар нәтижесінде бала нәрсенің вертикаль бағыттағы қозғалысын да бақылап үйренеді, мұның өзі оның өрісін кеңейтеді, оның нәрсеге өзінің ұмтылуына себепші болады. Біртіндеп барып объектінің және баланың өзінің қозғалысы бірлесе отырып сенсорлық механизмдерді дамыта бастайды.

Дененің вертикаль қалпы дами келе және өзі қозғала бастағаннан кейін бала кеңістікті іс жүзінде игеруі едәуір кеңейді. Өзі қозғала отырып, бала бір нәрседен екіншіге дейінгі ара қашықтықты игереді, ара қашықтықты тіпті өлшемек болып әрекет те жасайды. Мысалы, кереуеттің шабағын бір қолымен ұстап тұрып, диванға бармақшы болып қозғалып келе жатқанда аяғын басқан кезде қолын диванға қарай соза береді, ара қашықтықты өлшемек болғандай және ең қысқа жолды тапқандай-ақ кереуеттен

қолды босатып, диванды жағалап қозғала бастайды. Жүре бастағаннан кейін кеңістікті игерудің жаңа түйсіктері пайда болады, олар- тепе-теңдік түйсігі, қозғалысын күшейту немесе бәсеңдету, бұлар көру түйсігімен ұштасып жатады.

Баланың кеңістікті іс жүзінде осылайша игеруі оның кеңістікте бағдарлануының бүкіл структурасын функционал түрде өзгертеті. Кеңістікті қабылдау дамуының, сыртқы өмір нәрселерінің кеңістік белгілері мен қатынастарының жаңа кезеңі басталады.

Кеңістік игерудің практикалық тәжірибесін жинақтай келе, сол тәжірибені қорытындылайтын сөздің өзін де біртіндеп игеретін болады. Алайда мектепке дейінгі ерте және кіші жаста кеңістік қатынастарды танып білуге және түсініктерді қалыптастыруда тікелей өмір тәжірибесі жетекші роль атқарады. Ол болса, мектеп жасына дейінгі балаларда олардың алуан түрлі әрекеттерінде (қозғалыс және құбылыс ойындары, сурет салу әрекеті, қыдырып жүрген кездегі байқағандары т.с.с.) жинақталады. Кеңістікті қабылдаудың жүйелік механизмін қалыптастыруда қозғаушы күшті жинақтай келе сөздің атқарар ролі арта бермек.

Төрт жасқа қараған балалар тобында кеңістік және уақыт түсініктерін дамыту үшін күнделікті өмірді, режимдік мезеттерді өткізу, қимыл-қозғалыс ойындарын ертеңгілік гимнастиканы пайдаланған жөн.

Балалардың кеңістік бағдарларын зерттеу олардың бағдарлай білуінің негізі өз дене мүшелерін айыра білуі екендігін көрсетті. Осы ерекшелікті ескеріп, балаларды өз дене мүшелерін, олардың аталуын айқын түрде айыра білуге үйрету және соларға сүйеніп балаларды кеңістік бағыттарымен таныстыру өте маңызды. Оң қолы мен сол қолын және денесінің оң жағы мен сол жағын айыра білудің ерекше мәні бар. Балаларға бұл жөнінен едәуір қиындық келеді, егер балаларды екі қолының атауларымен және солардың түрліше функцияларымен бірден таныстырып отырса, ондай қиындықты жеңуге болады: оң қолымен бала қисық, ал сол қолымен – нанды немесе тәрелке ұстайды; оң қолымен бала қарандаш ұстайды, сурет салады, ал қағаз жылжымау үшін сол қолымен оны демеп отырады т.с.с.

Осыны есте сақтап және әрқашан балаларға ескерте отырып, тәрбиеші балалардың өз дене мүшелерін айыра білуін, заттардың кеңістікте орналасу және кеңістіктегі қимыл-қозғалыс бағытын анықтай білуін қалыптастырады: алдында-алға қарай, артында- артқа қарай, оң жақтан - оңға қарай, сол жақтан- солға қарай.

Ересек балалар тобында баланың өзінен басталатын қозғалыстар бағыты жөніндегі білімдерін бекітуді әрі қарай жалғастырып отыру қажет. Бұл топтағы басты міндет бір заттың екінші затқа қатысты алғандағы орнын анықтау және сөзбен атау шеберлігін игеріп алу болып табылады, мысалы, қуыршақтың оң жағында қоян отыр, ал қуыршақтың сол жағында ат тұр, қуыршақтың артында қонжық, ал қуыршақтың алдында әтеш тұр.

Заттардың арасындағы кеңістік қатынастарды білдіретін сөздерді түсіну және қолдану балаға өзінің сезім тәжірибесін ұғынуға көмектесетін маңызда фактор болып табылады.

Кеңістікте бағдарлауды дамытуда сеуеннің, экскурсияның, қимыл-әрекетті ойындардың, дене шынықтыру жаттығулары мен балалардың тек өз тобының бөлмесінде бағдарлай алуы ғана емес, сондай-ақ бүкіл балалар бақшасы үйінде бағдарлауының ерекше ролі бар.

Арнайы жаттығулардың көмекші мәні болады.

Осы міндеттерді жүзеге асыруда оқытудың қандай әдістері пайдаланылады? Дидактикалық суреттерді құрастыру және ондағы заттардың орналасуын сипаттау, бірінғай, бірақ түрліше орналасқан, заттары бар жұпсуреттерді лайықтап алу. Мысалы, қағаз жолақтарының бір парында үш ойыншықтың суреті бір қатарға салынған: центріне-қонжық, оның сол жағында - паравоз, ал оң жағында- қайық, екіншіпарының центрінде-паравоз, паравоздвң оң жағында-қайық, ал оң жағында- қайық т.с.с. , яғни барлық үш заттың орындары алмасады.

Бөлменің әр бұрышына тәрбиеші топ-топ ойыншықтар қояды. Шақырылған бала сол топ заттарға жақындап келіп, өзінің көргенін айтып беруі керек, мысалы, алдыңғы оң жақ бұрышта қоян отыр, оң жағында сақиналары бар конус тұр, т.с.с.

Кеңістікте бағдарлай білуді бекіту үшін дене шынықтыру жаттығуларын пайдалануға болады, ол жаттығулар процесінде балалар команда бойынша өзінің жүріп, жүгіріп келе жатқан қозғалыс бағытын өзгертуге, қандай да бір зарқа қатысты алғандығы өзінің кеңістіктегі орнын сипаттай білуге үйренулері керек, мысалы, мен үстелдің артына тұруым керек еді, мен үстелдің алдына тұрдым.

Тәрбиешінің тапсырмасы бойынша бір бала бір нәрсені шкафтың артына, шкафтың астына, шкафтың жанына т.с.с. жасырып қояды да, екінші бала соны іздеп тауып, оны қайдан тапқанын айтып беретін ойын түріндегі әдістерді де қолдануға болады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды жан-жақты кеңістікті бағдарлауын ұйымдастыруда, кеңістік жайлы түсініктерін қалыптастырудың теориялық-әдістемелік негіздерін айқындауда зерттеу жұмыстарының нәтижелері төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

Кеңістік түсініктерді және кеңістікте бағдарлану тәсілдерін қалыптастыруда алуан түрлі анализаторлар қатысады. (сипап сезу, кинестетикалық, көріп білу, есту, иіс сезу). Алайда кішкене балаларда кинестетикалық және көру анализаторларының атқаратын рөлі ерекше.

Кеңістікті бағдарлау ұғымына қашықтықтарды, өлшемдерді, форманы нәрселердің өзара орналасуын және олардың бағдарланушы денеге қарағандағы орнын бағалау енеді.

Балалардың кеңістік бағдарларын зерттеу олардың бағдарлай білуінің негізі өз дене мүшелерін айыра білуі екендігін көрсетті. Осы ерекшелікті ескере отырып, балаларды өз дене мүшелерін, олардың аталуын айқын түрде айыра білуге үйрету және соларға сүйеніп балаларды кеңістік бағыттарымен таныстыру өте маңызды. Оң қолы мен сол қолын және денесінің оң жағы мен сол жағын айыра білудің ерекше мәні бар.

Кеңістікті бағдарлауының дамуымен бірге қабылданатын кеңістіктің бейнелену сипаты да жетім түседі. Сыртқы дүниені қабылдау кеңістікте жіктеліп бөлінген деп көрсетті И.М.Сеченов. Осылайша жіктелу кеңістік объективті қасиеті – оның үш өлшемді болу себепті біздің қабылдауымызға «жүктеліп» отыр.

Алғашқы кезде бала өзінің алдыңғы жағында, артқы жағында, оң жағында, сол жағында орналасқан объект деп оның өз денесіне тиіп тұрған немесе аса жақын тұрған нәрселерді айтады. Олай болса, бала бағдарланатын алаң бас кезінде тым шектеулі болады.

Оқу-тәрбие процесі жүйесіндегі мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық іс-әрекетін дамытып, білімді меңгертуге негіздеу, балабақшадағы арнайы ұйымдастырылған оқу-тәрбие процесінде балалардың ойлау қабілетін қарапайым математика оқытуда кеңістікті жайлы түсініктерін және еңбек баулу іс-әрекеттерін Ұйымдастырылған оқу қызметінdestыра отырып дамытуға байланысты балалардың кеңістікті қабылдау әрекеттерінің даму генезисінің зерттелуін талдалынып,

- балалардың ойлау процестерінің қалыптасуына математика пәнінің ықпалын анықталды;
- балалардың ойлау түрлерінің ішінде практикалық ойлауы болып табылатын құрылымдық ойлауды қалыптастыруға кеңістікті қабылдай білуін анықталды;
- балалардың құрылымдық ойлауын дамыту бағытында жүргізілген эксперимент нәтижелерін талдалынды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сарыбекова Қ.Н., Есеева Р.Т.Е.:39 Мектеп жасына дейінгі балалардың қарапайым математикалық түсініктерін қалыптастыру. Оқу құралы. - Тараз: Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, 2018. -183 б.
2. Шабаева П.Н., Литвина О.Г. История дошкольной педагогики.- М., 1989.
3. Леушина А.К. Формирование элементарных математических представлений у дошкольников.- М.,3 -переиздание 1996.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ МЕКЕМЕДЕ ҚАРАПАЙЫМ МАТЕМАТИКАНЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

**Қ.Н.Сарыбекова – М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің доценті,
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**

Аннотация. В данной статье рассматривается технология обучения элементарной математике в дошкольных учреждениях посредством дидактических игр. Использование игровых методов способствует формированию у детей интереса к математике и развитию логического мышления. Дидактические игры помогают усвоению математических понятий в легкой и доступной форме. Описаны принципы и методические подходы к организации игровых занятий. Представлены рекомендации по эффективному применению дидактических игр в образовательном процессе.

Ключевые слова: дошкольное образование, элементарная математика, дидактические игры, обучение через игру, педагогические технологии.

Abstract. This article discusses the technology of teaching elementary mathematics in preschool institutions through didactic games. The use of game methods helps to develop children's interest in mathematics and logical thinking. Didactic games help to master mathematical concepts in an easy and accessible form. The principles and methodological approaches to organizing game lessons are described. Recommendations for the effective use of didactic games in the educational process are presented.

Keywords: preschool education, elementary mathematics, didactic games, learning through play, pedagogical technologies.

Дидактикалық ойындар өзімен көп жоспарлы, күрделі педагогикалық құбылыстарды ұсынады: ол мектепке дейінгі жастағы балаларды оқытудың ойын әдісі және оқыту түрі, өзбетінше ойын әрекеті және баланың жеке тұлға болып жан – жақты тәрбиеленуінің құралы болып табылады. Дидактикалық ойындар оқытудың ойын әдісі ретінде екі түрде қарастырылады: ойын – сабақтар және дидактикалық ойындар. Бірінші жағдайда жүргізуші рөлі тәрбиешіге тиесілі, өйткені балалардың сабаққа қызығушылығын көтеру үшін әртүрлі ойын тәсілдерін қолданады, ойын жағдайын жасайды, жарыс элементтерін енгізеді және т.б. Ойын әрекетінің әртүрлі компоненттерін сұрақтармен, нұсқаулармен, түсіндірулермен, көрсетулермен сәйкес қолдану. Ойын – сабақтар көмегімен тәрбиеші тек қана белгілі білімді бермейді, көріністерді қалыптастырады, сонымен бірге балаларды ойнауға үйретеді. Балаларға арналған ойындар негізі ойын барысын құрайтын қалыптасқан көріністері, заттармен жасалатын әртүрлі ойын қозғалыстары болып табылады. Содан кейін бұл білімдер мен көріністерді өздігінен шығармашылық ойындарына тасымалдауға жағдайлар жасау маңызды. Дидактикалық ойындар балаларды қарапайым математикалық түсініктерді, ана тілін, қоршаған орта және айналамен таныстыру, сенсорлық мәдениетті дамытуды оқытуда қолданылады. Дидактикалық ойындар балаларды оқытудың түрі ретінде екі: оқулық (танымдық) және ойындық (қызық) негізден тұрады. Тәрбиеші бір мезгілде оқытушы және қатысушы болып табылады. Ол үйретеді және оқытады, ал балалар ойнап жүріп, үйренеді.

Егер сабақта балалардың білімі кеңейеді және тереңдетілетін болса, ал дидактикалық ойындарда (ойын – сабақтарда, дидактикалық ойындардың өзінде) балаларға тапсырмалар жұмбақ, сөйлемдер, сұрақтар түрінде ұсынылады. Дидактикалық ойындар өзбетінше ойын әрекеті ретінде осы үдерісті түсінуге негізделген. Өздігінен ойын әрекеті, мынадай жағдайларда: егер балалар ойынға қызығушылық көрсеткенде, оның ережелері және қозғалыстарына, егер оның ережелері өздерімен игерілген болса жүзеге асады. Баланы ойын қалай ұзақ қызықтыра алады, егер оның ережесі мен мазмұны оған таныс болғанда ма? Балалар өздеріне таныс ойындарды жақсы көреді, оларды рахаттанып ойнайды. Дидактикалық ойындар, әсіресе ерте жастағы топтарда балаларға сюжеттік – рөлдік ойындарын үйрету, өзіне белгілі рөлді ала білу, ойын ережелерін орындау, оның сюжетін ашу мектепке дейінгі педагогиканың әдісі ретінде қарастырылады. Мысалы, «Әлди, әлди ақ бөпем» дидактикалық ойынында тәрбиеші кіші топтардың балаларына қуыршақты шешіндіруде қимылдардың реттілін – орындыққа киімдерді ұқыпты жинауды, қуыршаққа қамқор болуды, оны жатқызуды, бесік жырын айтуды үйретеді. Ойын ережесіне сәйкес, балалар заттардың ішінен ұйықтауға қажеттілерін таңдайды. Мұндай ойындар кіші топтарда бірнеше рет өткізіледі: «Айгүл қуыршақтың туған күні», «Айгүлді серуендеуге киіндіреміз», «Айгүл түскі аста», «Айгүлді жуындыру». Қуыршақтармен ойындар балаларды өздігінен шығармашылық сюжеттік – рөлдік ойындарға үйретудің тиімді тәсілі болып табылады. Дидактикалық ойындар – баланы жеке тұлға етіп жан-жақты тәрбиелеудің қажетті құралдары болып табылады. Ақыл-ой тәрбиесі. Дидактикалық ойындардың мазмұны балаларда қоғамдық өмір құбылыстарымен, қоршаған орта заттарымен дұрыс қарым-қатынасты қалыптастырады. Отан, әскер, мамандықтар, еңбек әрекеті туралы білімдерін жүйелейді және тереңдетеді. Қоршаған өмір туралы білімдер белгілі жүйе бойынша беріледі. Сонымен, балаларды еңбекпен таныстыру мынадай реттілікпен жүргізіледі: балаларды алдымен нақты еңбек түрі мазмұнымен таныстырады, сосын еңбекті жеңілдететін, оларды адамдардың еңбегінде жәрдем беретін машиналармен, қажетті заттарды, азық-түліктерді жасаудағы өндіріс кезеңдерімен, содан соң кез келген еңбек түрлерінің мәнін ашады. Дидактикалық ойындар балалардың сенсорлық қабілеттіліктерін дамытады. Сезім және қабылдау үдерістері баламен қоршаған ортаны тану негізіне жатады. Мектепке дейінгілерді заттың түсімен, пішінімен, көлемімен таныстыру, сенсорлық тәрбие бойынша баламен заттардың сипаттамалық белгілерін қабылдауды жетілдіруге бағытталған дидактикалық ойындар мен жаттығулар жүйесін құру.

Барлық дидактикалық ойындарды үш негізгі топқа бөлуге болады:

1. Заттық дидактикалық ойындар (ойыншықтармен, табиғи заттармен);
2. Үстел үстінде ойналатын дидактикалық ойындар;
3. Сөздік дидактикалық ойындар. Заттық дидактикалық ойындар

Заттық дидактикалық ойындарда ойыншықтар мен нақты заттар қолданылады. Олармен ойнап, балалар салыстыруды үйренеді, заттардың ұқсастығы мен айырмашылығын белгілейді. Бұл ойындардың құндылығы сонда, балалар олардың көмегімен заттардың қасиеттерімен, олардың белгілерімен: түсі, көлемі, пішіні, сапасымен танысады. Ойындарда салыстыруға, классификациялауға тапсырмаларды шешеді, тапсырмаларды шешуде реттілікті белгілейді. Балалармен заттық орта туралы жаңа білімді меңгеру шамасы бойынша ойындарда тапсырмалар күрделенеді: балалар қандай да бір қасиетімен затты анықтауға жаттығады, дерексіз, логикалық ойлауды дамыту үшін маңызды, заттарды осы қасиеті бойынша (түсі, пішіні, сапасы, міндеті және т. б.) біріктіреді. Дидактикалық ойындарда әртүрлі ойыншықтар кеңінен қолданылады. Олардың түсі, пішіні, міндеті, көлемі, жасалған материалы ашық көрсетіледі. Бұл балаларға белгілі дидактикалық тапсырмаларды шешуге, мысалы ағаштан жасалған заттарды (темір, пластмасса, қыш) немесе әртүрлі шығармашылық ойындарына қажетті ойыншықтар: отбасы, құрылыс, дүкен және т. б. жинақтауды жаттықтыруға ерік береді.

Осы сияқты мазмұндағы ойындарды қолдану, тәрбиешінің таңдалған ойыншықтардың көмегімен ойынның мәнін айтып беруге, өзбетінше ойынға қызығушылық танытуға мүмкіндік береді. Тәрбиеші табиғи материалдарды (өсімдіктердің тұқымдары, жапырақтары, гүлдері, тастар, бақалшықтар және т.б.) мынадай ойындар: «Бұл ненің тұқымы?», «Бұл қандай ағаштың жапырағы?», «Күзгі жапырақтардан гүл шоғын жина» және т.б. өткізуде қолданады. Тәрбиеші бұл ойындарды табиғатпен жанасып серуен мезгілінде ұйымдастырады. Үстел үстінде ойналатын дидактикалық ойындар Үстел үстінде ойналатын дидактикалық ойындар – балаларға арналған қызық сабақ. Түрлері бойынша олар әртүрлі: сыңар суреттер, лото, домино. Ойындарды ойнаған кезде шешілетін тапсырмалар да әртүрлі. Суреттер сыңарын табу ойындары. Мұндай ойындағы ең қарапайым тапсырма – алуан түрлі суреттерден бірдей сыңарларын: түстері, үлгілері және т. б. бірдейлерін табу. Содан соң тапсырма күрделенеді: бала суреттерді тек қана сыртқы белгілерімен ғана емес, сонымен бірге мағынасы бойынша да біріктіреді, мысалы: барлық суреттердің ішінен екі ұшақты табу. Суретте бейнеленген ұшақтар, түсі, пішіні бойынша әртүрлі болуы мүмкін, бірақ оларды ұқсатып заттардың бір түріне жатқызып, біріктіреді. Жалпы белгісі бойынша суреттерді таңдау ойындары. Мұнда кейбір жалпылау, заттардың арасындағы байланысты белгілеу талап етіледі. Мысалы,9 «Бақта (орманда, қалада) не өседі?» ойынында суреттердегі бейнеленген өсімдіктерге сәйкес, олардың өсетін жерлеріне қатысты, суреттердің бір белгісі бойынша біріктіріп, таңдайды. Немесе «Сосын не болды?» ойынында, балалар қандай да бір ертегі сюжетінің реттілігіне сәйкес, иллюстрацияларды таңдайды.

Суреттердің құрамын, санын, орналасуын есте сақтау ойындары. Мысалы, «Тапшы, қандай суретті жасырдық?» ойынында балалар суреттердің мазмұнын есте сақтауы керек, ал содан соң қай суреттің жоқ екенін анықтау керек. Мұндай ойындардың дидактикалық тапсырмалары: балаларда заттардың санын және реттілік есебі туралы, үстел үстіндегі суреттердің кеңістікте орналасуы туралы, суреттермен болған өзгерістерге байланысты айта білу, олардың мазмұндары туралы білімін бекіту болып табылады. Ересектер топтарында тапсырмалардың шешілуі күрделірек: кейбір балалар суреттегі салынған қимылдарды бейнелейді, басқалары суретте кім салынғанын, онда адамдардың не істейтінін, мысалы өрт сөндірушілер отты сөндіреді, теңізшілер теңізде жүзеді, құрылысшылар үй салады және т.б. табады. Мұндай ойындарда жеке тұлғаның осындай құнды қасиеттері: қайта түрленуге қабілеттілігі, қажетті бейнені жасаудағы шығармашылық ізденушілігі қалыптасады. Сөздік ойындар Сөздік ойындар ойнаушылардың сөздері мен әрекетінен тұрады. Мұндай ойындарда балалар заттар туралы түсініктеріне сүйеніп, олар туралы білімдерін тереңдетіп үйренеді. Балалар өздігінен түрлі ойлау тапсырмаларын шешеді: олардың сипаттамалық қасиеттерін бөліп, заттарды суреттейді; суреттеу бойынша табады; ұқсастық және айырмашылық белгілерін табады; әртүрлі қасиеттері, белгілері бойынша заттарды топтайды. Бұл дидактикалық ойындар барлық жастағы топтарда өткізіледі, әсіресе балаларды мектепке дайындауға мүмкіндік беретін, мектепке дейінгі ересек жастағы балаларды тәрбиелеу мен оқытуда ерекше маңызды: педагогты мұқият тыңдай білуді дамытады, қойылған сұраққа жылдам жауап табады, өз ойын дәл және анық тұжырымдайды, қойылған тапсырмаға сәйкес білімді қолданады. Сөздік ойындарды педагогикалық үдерісте қолдануға қолайлы болу үшін төрт топқа біріктіруге болады. Олардың біріншісіне заттар мен құбылыстардың маңызды белгілерін бөліп қалыптастыра білуде көмектесетін ойындар : «Тапшы?», «Дүкен», «Иә – жоқ» және басқалар кіреді.

Екінші топты балалардың салыстыру, беттестіру, дұрыс ақыл қорытындысын жасауын дамытуда қолданылатын: «Ұқсайды – ұқсамайды», «Кім өтірікті көбірек аңғарады?» және т. б. ойындар құрайды. Үшінші топқа әртүрлі белгілері бойынша заттарды жалпылау және топтастыра білуді дамытатын «Кімге не керек?», «Үш затты ата», «Бір сөзбен ата» және басқа ойындар біріктірілген. Ерекше төртінші

топқа зейінді, аңғарымпаздықты, ой ұшқырлығын, байсалдылықты, әзіл оспақты түсіне білуін дамытатын: «Бұзылған телефон», «Түстер», «Ұшады – ұшпайды» және басқа ойындар жатады [1,926.].

Дидактикалық ойындардың құрылымдары негізгі бес бөлімнен: дидактикалық мақсат, ойын мақсаты, ойын әрекеттері, ойын ережесі, нәтижеден (қорытынды шығару) тұрады. Дидактикалық мақсат педагогпен құрылады және оқыту мақсатын көздейді. Дегенмен ғылыми негізделген және әдістемелік салыстыра тексерілген дидактикалық мақсаттың анықтамасы балаларға ереже ретінде қызық емес. Сондықтан дидактикалық міндет – ойын мақсатына балалардың алдына қойылатын және олардың сабақтағы ойын әрекетін дәлелдейтін мақсатқа ауыстырылады. Мысалы, дидактикалық мақсат зат есім туралы мәліметті жалпылау және жүйелеу болса оны ойын мақсатына ауыстырғанда келесі түрде болуы мүмкін: топта кім зат есімнің жақсы білгірі екенін анықтау. Сонымен, дидактикалық мақсат балаларға жұмбақ. Баланың барлық зейіні ойын әрекетін жүзеге асыруға бағытталған, ал оқыту мақсатын олар қабылдамайды. Балалар білім, білік және дағды кешендерін еріксіз меңгергенде, бұл ойынды оқытудың өте сирек түріне айналдырады.

Ойын әрекеттері – бұл ойын қызметінің бөлек элементтері. Ойын әрекеттері неғұрлым әртүрлі болса, соғұрлым ойын балаларға қызықты болады. Мысалы, ойын барысында балалар әртүрлі рөлдерді «ойнайды», жұмбақтар шешеді, қарсыластарына тапсырмалар ойлап табады және т.б. Ойын әрекеттері ойынның түпкі ойын жүзеге асырады және дидактикалық міндеттерді шешу қажеттігін анықтайды. Дидактикалық ойынның ережесі тек қана ойын қызметін (күнделікті ойындағыдай) басқару қажеттілігін емес, сонымен бірге дидактикалық міндетті, сондай-ақ баланың жеке тұлғасының қалыптасуындағы жалпы міндеттерді қамтамасыз етеді. Қорытынды шығару ойынның соңында болады және оның міндетті компоненті болып табылады. Мысалы, алынған ұпайлар санын есептеу, ойын тапсырмаларын барлығынан артық орындаған балаларды айқындау. Қорытынды шығаруда әрбір баланың жетістігін, артта қалған балалардың табыстарын айрықша баса айту қажет. Дидактикалық ойынның барлық құрылымдық компоненттері өзара байланысты, олардың кез келгенінің болмауы немесе тиімсіз жүзеге асуы барлық технологияның нәтижесіне сөзсіз жағымсыз әсерін тигізеді.

Дидактикалық ойындарды ұйымдастыру педагогпен негізгі үш бағыт бойынша жүзеге асады: дидактикалық ойынды өткізуге дайындық, оны өткізу және талдау. Дидактикалық ойындарды өткізуге дайындық төмендегідей:

- тәрбиелеу мен оқыту міндеттеріне сәйкес ойындарды таңдау;
- білімдерін тереңдету және жалпылау, сенсорлық қабілеттілігін дамыту, психикалық үдерістерін (есте сақтау, зейін, ойлау, сөйлеу) белсендіру және т.б.
- таңдалған ойынның балалардың жас ерекшеліктеріне, тәрбиелеу мен оқыту бағдарламалары талаптарына сәйкестігін белгілеу;
- дидактикалық ойынды өткізуге қолайлы мезгілді (ұйымдастырылған оқу іс-әрекеті кезінде немесе сабақтан бос күн тәртібінің басқа мезгілдерінде) анықтау;
- балалар басқа балаларға кедергі жасамай, асықпай ойнайтындай, ойнайтын орынды сайлау;
- ойнаушылардың санын (топтың барлығы, кіші топтар, жекеше) анықтау;
- таңдап алынған ойынға қажетті дидактикалық материалдарды(ойыншықтар, әртүрлі заттар, суреттер...) дайындау;
- тәрбиешінің өзінің ойынға дайындығы: ол ойынның барысын, өзінің ойындағы орнын, ойынға басшылық жасау әдістерін оқып білу және ұғыну;
- балалардың ойынға дайындығы: ойын міндетін шешуге қажетті, қоршаған орта заттары мен құбылыстары туралы түсініктермен және біліммен байыту.

Дидактикалық ойындарды өткізуде атқарылатын жұмыстар:

- балаларды ойын мазмұнымен, ойында қолданылатын дидактикалық материалдармен (заттарды, суреттерді көрсету, олар туралы ойын барысында білім мен түсініктерді айқындайтын балаларға қысқаша кеңес) таныстыру;
- ойын барысын және ережесін түсіндіру, сонымен бірге тәрбиеші ойын ережесіне сәйкес, ережелердің орындалуына, балалардың жүріс-тұрысына назар аудару;
- ойын әрекеттерін көрсету, ойын барысында тәрбиеші балаларды қимылдарды дұрыс орындауға, қарама-қайшы жағдайда ойын қажетті нәтижеге келтірмейтінін (мысалы, егер балалардың біреуі көзді жұмудың орнына ашып караса) дәлелдей отырып, үйрету;
- тәрбиешінің ойындағы атқаратын рөлін, оның ойыншы, жанкүйер, төреші ретінде қатысуын анықтау.

Тәрбиешінің ойынға тікелей қатысу шамасы балалардың жасына, олардың дайындық деңгейіне, дидактикалық мақсат пен ойын ережесінің күрделілігімен анықталады. Ойынға қатыса отырып,

педагог ойыншылардың қимылдарына бағыт (кеңес, сұрақ, ескерту) береді; - ойын қорытындысын шығару – бұл ойынға басшылық жасаудағы жауапты сәт, мұнда балалардың жеткен нәтижелері есептеледі, нәтиженің тиімділігі анықталады, осы нәтижелерді өзінің дербес ойын әрекеттерінде қызығушылықпен қолдану ұсынылады. Қорытынды шығару кезінде тәрбиеші жеңіске жету жолы тек қана қиындықтарды жеңу, ынта және тәртіптілік арқылы болатынын түсіндіріп айтады.

Дидактикалық ойындарды ұйымдастыру мен жүргізу педагогикалық тұрғыдан бірқатар шарттарға байланысты:

1. Ойынның сабақтың дидактикалық мақсатына сәйкестігі.
2. Ойындардың мазмұны мен формасына қарай әртүрлілігі.
3. Ойынның балаларға түсінікті және тартымды болуы.
4. Ойынға қатысушылардың белсенді шығармашылық позициясы.
5. Ойынның эмоционалды болуы.

Осы шарттардан ойынды ұйымдастыруға мынадай әдістемелік талаптар қойылады.

1. Ойынның мақсаты және керекті көрнекті құралдар мен материалдар күні бұрын дайындалып отыруы тиіс.

2. Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібі оқушыларға әбден түсіндірілуі қажет.

3. Ойынға топтағы балалардың барлығының қатысуын қамтамасыз ету керек.

4. Оларды ойын үстінде ойлай білуге, шешім қабылдай білуіне жетелеу керек.

Дидактикалық ойындарға ойдағыдай басшылық жасау ең алдымен олардың бағдарламалық мазмұнын саралауды және ойлап табуды, мақсаттарды дәл анықтау, тұтастай тәрбие үдерісіндегі орны мен рөлін анықтауды, басқа ойындар мен оқыту түрлерімен өзара қатысты қарастырады. Ол танымдық белсенділігін дамытуға және ынталандыруға, балалардың өзбетінше әрекет етуге бастама жасауына, ойын мақсатын шешуде әртүрлі әдістерді қолдануға, қатысушылардың арасында бір-біріне тілектестік қарым-қатынас қамтамасыз етуге, жолдастарына көмек беруге дайын болуға бағытталуы керек. Балалар ойыншықтармен, заттармен, материалдармен ойын барысында оларды тықылдатуға, ауыстырып қоюға, басқаша жасауға, бөлшектерге бөлуге (құрастырмалы ойыншықтар), қайта құрастыруға және т.б. мүмкіндігі болуы керек. Бірақ олар сол және дәл сондай қимылдарды бірнеше рет қайталайды, ал тәрбиеші балалардың ойынын барынша жоғары сатыға бірте-бірте көшіруі қажет. Мысалы, дидактикалық мақсат «көлемі бойынша дөңгелектерді айыра білуге үйрету» болса, ол «мұнараны дұрыс жина» ойын тапсырмасы арқылы жүзеге асады. Балаларда дұрысы қалай болады, деген соны білуге тілек пайда болады. Қимылдардың әдісін көрсету бірте-бірте ойын әрекетін және жаңа ойын ережесін дамытады. Тәрбиеші сақиналарды таңдап және арқауға бірінен соң бірін кигізіп, ойын әрекетінің Қажетті құралдарды үлгісін көрсетеді. Ол кигізілген сақиналарды қолымен сипап, балалардың назарын мұнараның әдемі, тік және дұрыс жиналғанына аударады. Мұнымен тәрбиеші жаңа ойын әрекетін көрнекі көрсетеді, мұнараның дұрыс тұрғызылғанын тексереді, балаларға осыны өздері жасауды ұсынады.

Ересек топтардағы балалардың (4-6 жас) дидактикалық ойындарға қызығушылығын дамыту, олардың ойын әрекеттерін қалыптастыруға, тәрбиеші мынадай жағдайларда олардың алдына күрделенген тапсырмаларды қойған кезде және ойын әрекеттерін есіне түсіруге асықпаған кезде қол жеткізуге болады. Мектепке дейінгілердің ойын әрекеттері бірте-бірте саналы болады, ол тек қана үдерістің өзіне емес кең ауқымды нәтижеге жетуге бағытталады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сарыбекова Қ.Н., Есеева Р.Т.Е:39 Мектеп жасына дейінгі балалардың қарапайым математикалық түсініктерін қалыптастыру. Оқу құралы. - Тараз.: Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, 2018. -183 б.
2. Дьяченко О.М. Игровые технологии в обучении дошкольников. – СПб.: Питер, 2018.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДА БЕЙІМДЕЛУДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ӘЛЕУМЕТТІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

М.Н.Оспанбекова - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты
А.Т.Бейсенова, К.Т.Ергалиева - «Раушан»бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы

Аңдатпа: Мектепке дейінгі жастағы балалардың басым бөлігі өз өмірінің негізгі бөлігін балабақшада өткізеді. Бұл жерде баланың әрекетінің аясы кеңейеді, елеулі адамдардың (ересектер мен балалардың) шеңбері ұлғаяды, жаңа әлеуметтік қатынастар меңгеріледі. Басқаша айтқанда, балабақша баланы қиын, өзгермелі және қайшылықтарға толы әлеуметтік әлемге бастайтын қажетті және маңызды саты болып табылады.

Түйін сөздер: Мектепке дейінгі жас, балалар, өз өмірі, балабақша, әрекет аясы, елеулі адамдар, шеңбер, жаңа әлеуметтік қатынастар, өзгермелі, қайшылықтар, әлеуметтік әлем, қажетті, маңызды саты.

Аннотация: Большинство детей дошкольного возраста проводят основную часть своей жизни в детском саду. Здесь расширяется сфера деятельности ребенка, увеличивается круг важных людей (взрослых и детей), осваиваются новые социальные отношения. Иными словами, детский сад – необходимый и важный этап, знакомящий ребенка с сложным, меняющимся и противоречивым социальным миром.

Ключевые слова: дошкольный возраст, дети, собственная жизнь, детский сад, сфера деятельности, важные люди, круг, новые общественные отношения, изменение, противоречия, социальный мир, необходимый, важный этап.

Abstract: Most children of preschool age spend most of their lives in kindergarten. Here the child's sphere of activity expands, the circle of important people (adults and children) increases, new social relationships are mastered. In other words, kindergarten is a necessary and important stage that introduces the child to the complex, changing and contradictory social world.

Keywords: Preschool age, children, their own life, kindergarten, sphere of activity, significant people, circle, new social relations, changing, contradictions, social world, necessary, important stage.

Ерте жастағы балабақшаға барған кезде жаңа жағдайларға бейімделуде қиындықтар, мәселелер туындайды, себебі баланың бейімделу мүмкіндіктері шектеулі болып келеді. Отбасынан «шығуға» психологиялық тұрғыдан даяр болмауы салдарынан баланың бойында «бейімделу синдромы» пайда болады.

Мектепке дейінгі шақтағы балалардың бейімделудің қиындықтарының туындауы олардың психологиялық және физиология дамуы мен кіші жастың (2-3 жас) ерекшелігінің өзара байланысынан туындайды. Бұл жастағы балалардың жүйке жүйесі мен психикасына оның денсаулығының жағдайындағы кез келген өзгерістер әсер етеді.

Ерте жастағы балаларда эмоционалдық жағдай айтарлықтай тұрақсыз. Ата-анасынан уақытша айырылу және күнделікті өмір тәртібінің кезкелген өзгерістері баланың бойында қорқыныш пен негативті эмоцияларды туындату мүмкін. Егер бала ұзақ уақыт бойына стресстік жағдайда болуы невроздың дамуына және психифизиологиялық даму қарқынының бәсеңдеуіне алып келеді. Отбасында баланың мектепке дейінгі мекемеге баруға даярлығына баайланысты бейімделу кезеңінің өтуі мен оның әрі қарай дамуына тікелей байланысты. Бейімделу кезеңнің жеңілдету үшін отбасыға кәсіби көмек қажет, ол үшін әрине ата-ана балабақшаға «келу» керек[1].

Яғни, балабақша даму және тәрбиеге қатысты туындайтын барлық сұрақтарға, мәселелерге көмек беріп, «қолжетімді» болуы керек.

Сәтті бейімделу көптеген факторларға байланысты:

- адамның денсаулығының қалпы/жағдайы;
- қарым-қатынас дағдыларының дамуы;
- жүйке жүйесінің ерекшеліктері;
- ата-ананың және балабақша педагогтарының сауатты әрекеттері.

Балабақша баланың басқа адамдармен өзара әрекеттесуді жүзеге асыру және ұжымда өз орнын табудың, өзімен және басқалармен татулықта өмір сүруге үйренудің алғашқы сатысы.

Бейімделу психологиялық мәселе және оны шешу үшін баланың қарым-қатынастағы қажеттіліктерін қанағаттандыруды, мектепке дейінгі мекеме мен отбасы арасында тығыз қатынасты орнатуды қамтамасыз ететін жағдайларды ұйымдастыру маңызды.

Осы мәселеге қатысты шетелде жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде балабақшаға бару баланың бойында едәуір жағымсыз эмоционалдық және психологиялық өзгерістерді тудыртаның дәлелдеп, мақсатты бағытталған коррекцияны қажет етеді.

Бейімделу үдерісі – ерте жастағы бала үшін үлкен сынақ, себебі бейімделудің салдарынан пайда болған стресстік реакциялар ұзақ уақытқа баланың эмоционалдық жағдайын бұзуы мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін пайда болған жаңа тұрғылармен әрдайым ата-аналар мен мектепке дейінгі педагогтарды таныстыру керек, мәселен:

- ересек пен ерте жастағы балалардың қарым-қатынасын дамыту;
- баланың дамуында ерексек адамның жетекші ролі және т.б.

Бейімделу кезінде осы білімдерді тәжірибелік тұрғыда қолдану, бейімделу профилінің диагностикалық әдістемесі, осы мәселеге қатысты заманауи ақпараттарды талдау арқылы әлеуметтендіру жағдайында баланың қажеттіліктерінің құрылымының иерархиясын ескеріп, бейімделу кезеңнің түзету керектігіне көз жеткізеді.

Аталған иерархиялық баспалдақ, міндетті түрде қатаң тәртіпте барлық мәселелерді кезекпен орындауды талап етеді, егер алғашқы тапсырма сәтті жүзеге аспаса, онда баспалдақпен жоғары көтерілу тиімді болмайды, сол себепті де тапсырмаларды кезекпен, ретпен орындау қажет екенін ескерек керек. Жоғарыда атап өткеніміздей, көбінесе бұл мәселені зерттеу көбінесе теориялық тұрғыда және ата-аналарға баланың күнделікті тәртібін балабақшаның күн тәртібіне жақсындастыру жөніндегі ұсыныстармен ғана шектеледі. Жаңа әлеуметтік жағдайға, жаңа күн тәртібіне ағзаның бейімделуі баланың қылығының өзгеруімен, ұйқының, тәбетінің бұзылуымен сипатталады[2].

А.И.Баркан ерте жаста баланың балабақшаға бейімделу үрдісін келесідей сипаттайды: «Баланың мектепке дейінгі білім беру мекемесіне бейімделуі әдетте ағзадағы негативті өзгерістермен қатар жүреді.

Бұл өзгерістер барлық деңгейлерде, барлық жүйелерде орын алады. Ата-аналарға айсбергтің тек беткі ұшы ғана, яғни баланың мінез-құлқы ғана көрінеді. Балалар ұжымында бала үздіксіз психологиялық қысымды сезіну үстінде болады. Ол стресске жақын немесе толыққанды стресстік жағдайда болып табылады. Баланың стресінің пайда болуына анасынан ажырау түрткі болады, себебі бала ұзақ уақыт бойы өмірге керектіні анасынан алғандықтан онымен ажырамас байланыста болып келеді. Бір мезетте анасы оны «сатып кетеді». Оның ешкімге ұқсамайтын, ең керемет анасы оны бұрын-соңды танып көрмеген жаман ортаға тастап кетеді. Бала жаңа ортада өзін қалай ұстауды білмейді, мұнда барлығы үйдегідей емес. Бірақ ол мінез-құлықтың жаңа формасын білмегендіктен, бір нәрсені дұрыс жасамай қалудан қорқып, қиналатын болады. Ал қорқыныш стресске арқау болады және нәтижесінде анасынан ажырау, оның махаббатына күмәнданудан бастау алатын жағымсыз толғаныстар туындайды».

Әлеуметтік психологтар мен педагогтар (А.И.Баркан, Г.Степанова) баланың стресстік жағдайының көріністерін анықтап көрсетті.

Олар келесілерде байқалуы мүмкін:

- ұйқыға бату қиындығы және мазасыз ұйқы;
- бұрын-соңды күш түсірмеген әрекеттен кейінгі шаршаушылық;
- негізсіз ренжу, жылау немесе шектен тыс агрессивтілік;
- зейін тұрақсыздығы;
- тыныш таппау, бір орында отырмау;
- баланың ересектердің рұқсат беруін күтуінен көрінетін өзіне-өзі сенімділіктің болмауы;
- қырсықтықтың көрінуі;
- саусағын соруы немесе бір нәрсені шайнауы, тамақты ажыратпай, жұта жеуі (кей жағдайда керісінше, тәбетті тұрақты бұзылысы орын алады);
- қатынастан қорқу, оңашалануға тырысып, құрдастарымен ойнаудан бас тарту (жиі жағдайда бала өзіне айналысар іс таппай топта босқа жүреді);
- дене салмағының азаюы немесе керісінше, семіздіктің симптомдарының көріне бастауы;
- алаңдаушылықтың жоғарылауы;
- бұрын-соңды байқалмаған зәрдің тоқтамауы және өзге де құбылыстар.

Сонымен, ажырау – қорқыныш – стресс – бейімделудің үзілуі – ауыру тізбегі пайда болады. Бірақ бұл әдетте балабақшаға ауыр бейімделетін балаға тән болып келеді. Бұндай бейімделу жиі жағдайда невроздарға алып соғады.

А.И.Баркан балабақшаға алғаш келген баланың эмоционалды портретін құрастырды. Онда жағымды эмоциялар бар болғанмен, жағымсыз эмоциялар басым орын алады. Жағымсыз эмоциялардың көріністері сан қырлы: елеусізден бастап депрессияға дейін. Жиі жағдайда балалар өздерінің негативті эмоцияларын жылау палитрасымен көрсетеді: ыңырсудан бастап үздіксіз жылауға дейін. Бірақ аланың барлық негативті эмоциялары кенеттен соңғы қатарға кетіп, жағымды эмоциялардың алға шығуын білдіретін үздік-создық жылау анағұрлым ақпараттық болып табылады. Алайда бұл уақытша ғана, әдетте бала жаңа нәрсенің ықпалында болған кезде орын алады [3].

Мектепке дейінгі жастағы балалардың басым бөлігі өз өмірінің негізгі бөлігін балабақшада өткізеді. Бұл жерде баланың әрекетінің аясы кеңейеді, елеулі адамдардың (ересектер мен балалардың) шеңбері ұлғаяды, жаңа әлеуметтік қатынастар меңгеріледі. Басқаша айтқанда, балабақша баланы қиын, өзгермелі және қайшылықтарға толы әлеуметтік әлемге бастайтын қажетті және маңызды саты болып табылады. Баланың қоғамға ену сапасы оның балабақшадағы бейімделу үдерісіне байланысты болады. Бейімделу белсенді үдеріс ретінде позитивті немесе негативті нәтижеге алып келеді. Сонымен сәтті бейімделудің екі негізгі белгісі:

- ішкі жайлылық (эмоционалдық қанағаттанушылық)
- мінездің сыртқы өлшемдігі (қоршаған орта жағдайларын қарапайым және нақты орындау мүмкіндігі)».

Балабақша жағдайына ерте жастағы баланың бейімделу үдерісіне көбінесе үш құрамдас бөлік әсер етеді:

1. Бейімделудің психологиялық деңгейі:

- құрдастарымен және ересектермен коммуникативті қатынас;
- үрейлену деңгейі;
- өз-өзіне қызмет көрсету бойынша қалыптасқан дағдылары;
- баланың жеке тұлғалық ерекшеліктері.

2. Бейімделудің психофизиологиялық деңгейі:

- ерте жастағы баланың психомоторлық дамуының ерекшеліктері;
- бейімделгендіктің бұзылуы.

3. Педагогтардың құзыреттілігі мен кәсібилігі.

Алайда бейімделу үдерісі кезінде кейбір заңдылықтарды атап өтуге болады.

Біріншіден, 2-3 жасқа дейін бала құрдастарымен қарым-қатынас жасауға ұмтылмайды, себебі оған деген қажеттілік әлі қалыптасқан жоқ. Бұл жастағы балалар үшін ересектер ойын бойынша серіктес, еліктеу үлгісі ретінде және баланың мейірімді назарға деген қажеттілігін қанағаттандырушы тұлға. Құрдастары қажеттіліктерді өтей алмайды, себебі өздері де оған мұқтаждық танытады. Сондықтан қалыпты бала мектепке дейінгі мекемеде тез бейімделе алмайды, анасына бауыр басып, одан уақытша айырылу баланың бойында қатты наразылық тудырады, әсіресе бала әсерленгіш және эмоционалды тұрғыда сезімтал болса. 2-3 жастағы балалар бейтаныс адамның алдында және қарым-қатынастың жаңа жағдайларында қорқыныш сезімін сезінеді, әсіресе мектепке дейінгі мекемеге бару кезінде анық көріне бастайды.

Бейімделу үдерісі кезінде нормаларда сирек сақталады. Бала қатты тежелген немесе бағынбайтын гипербелсенді болады. Басында ұйқы мүлдем жоқ және демалыс уақытында бала үнемі төсекте секіреді. Бала балабақшаға үйренген сайын ұйықтап үйрене бастайды. Бірақ, бұл ұйқы тынышсыз, бөлініп немесе кенеттен оянады. Тек бала балабақшаға бейімделгенде ғана, ол шын мәнінде өзінің демалыс уақытында тыныш ұйықтай алады. Бала неғұрлым қолайлы бейімделмесе, оның тәбеті нашар немесе мүлдем жоқ, кейде бала аштық жариялағандай болады. Баланың аяқ астынан шектен шығып, өте көп тамақ ішуі сирек кездеседі. Төмен немесе жоғары тәбеттің қалыпқа келуі, әдетте, бейімделу үдерісінің теріс көрсеткіштерінің өспеуін байқатады, керісінше азайып, жақын арада жоғарыда сипатталған эмоционалдық портреттегі барлық басқа да көрсеткіштер қалыпқа келеді. Стресс кезінде, бала арықтауы мүмкін, бірақ бейімделгеннен кейін, ол тез және оңай өзінің бастапқы салмағын қалпына келтіріп қана қоймай, әрі қарай толыса бастайды.

Ғалымдар Р.Калинина, Л.Семенова, Г.Яковлева жүргізген зерттеулер барысында бейімделу үрдісін үш фазаға бөліп көрсетті [4]:

1. Өткір фаза, соматикалық жағдай мен психикалық қалпында әртүрлі ауытқулармен қоса жүреді: салмақтың азаюы, жиі кездесетін аурудың болуы, ұйқы тәртібінің өзгеруі, тәбеттің төмендеуі, сөйлеудің өзгеруі (әдетте бір айға жуық уақытқа жалғасады).

2. Өткірасты фаза, балалардың қалыпты мінез-құлқымен ерекшеленеді, яғни барлық ауытқулар қысқартылып, тек жекелеген сипаты бойынша байқалуы мүмкін: жасерекшеліктердің орташа нормаларына сәйкес дамудың қарқының азаюы, әсіресе психикалық (үш айдан бес айға созылады).

3. Өтеу фазасы қалыптасу қарқынының жылдамдығымен ерекшеленеді, осыған байланысты балалар қалыптастырудағы кідірісті жеңеді.

Көбінесе бейімделу кезеңі жалпы бейімделу үдерісінің өткір кезеңі деп аталады. Психологтардың бақылаулары бойынша осы кезеңнің қалыпты орташа мерзімі:

- Бөбекжайда -7-10 күн
- Балабақшада 3 жаста - 2-3 апта
- Мектепке дейінгі жоғары жаста - 1 ай

Бейімделудің өткір кезеңінде тәрбиешілер мен дәрігерлер бейімделу парағын толтырады. Бейімделу кезеңінің өткір фазасының өту нәтижелері бойынша үш ауырлық дәрежесіне бөлінеді:

- жеңіл бейімделу – 10-15 күн ішінде қалыпқа келеді, бала салмақ қосады, ұжымда өзін қалыпты ұстайды, ауырады, жиі емес әдеттегідей;

- орташа ауырлықтағы бейімделу – бір ай да қалыпқа келеді, бұл ретте бала қысқа уақытта салмақ жоғалтады, 5 - 7 күн аралығында ауруы мүмкін, психикалық стресс белгілері бар;

- қиын бейімделу – 2-ден 6 айға дейін созылады, бала жиі ауырады, бар дағдыларын жоғалтады, ағза физикалық және психикалық тұрғыдан сарқылуы мүмкін. Бұл реттегі бейімделу түрінде, үдеріс әдетте ұзақ уақытқа созылады және бала ұйымдастырылған ұжымға айлар бойы бейімделеді, ал кейде мүлдем бейімделе алмайды.

Балалар бақшаға бейімделуі бойынша, бейімделу кезеңінің өткір фазасының өту ауырлығының дәрежесі бойынша, оларды негізгі үш топқа бөлуге болады.

Бірінші топ–жағдайдың өзгеруіне жүйке бұзылуымен әсер ететін балалар, бұған суық тию де қосылады. Бұл ең қолайсыз нұсқа. Бірақ бірте-бірте бәрі реттелуі мүмкін, бұл көбінесе үйдің жағдайына байланысты.

Екінші топқа жүйке бұзылыстары жоқ балалар жатады–олар балабақшада «тек қана» жиі ауырады. Тағы да барлық инфекциялармен «алмасу» болады. Осындай «екпеге» балалардың барлығы да төтеп бере алмайды - көпшілігінде ЖРА және басқа да қиындықтар басталады.

Соңында, балалардың жартысына жуығы ең қолайлы топты құрайды – олар балабақшаға ерекше шығынсыз, көп немесе аз қалауы бойынша келеді. Егер бала бір айдан астам уақыт бойы балабақшаға үйренісе алмаса, оны не мазалап жүргенін, не себептен қыңыр және ашуланшақ болғанына назар аударып, ойлану керек.

Әрине, әрбір бала жаңа жағдайға әр түрлі жауап қайтарады, алайда ортақ қасиеттер де бар. Балабақшаға үйрену оңай емес, әсіресе отбасындағы жалғыз ғана балалар, шамадан тыс қамқорлықтағы, анасына тәуелді, ерекше назарға үйренген, өзіне сенімсіз балаларға. Флегматикалық темпераменті бар балалар мектепке дейінгі мекемелерде өздерін басқаларына қарағанда нашар сезінеді. Олар балабақшаның өмір қарқынына үлгермей қалады: тез киініп, серуендеуге жиналып, тез ас іше алмайды. Ал егер тәрбиеші мұндай баланың мәселелерін түсінбесе, онда оны одан әрі асықтырады, баладағы эмоциялық стресс көп тежеледі, енжар, немқұрайлы болып, осылайша әрекет етеді.

Көптеген психологтар, мысалы, А.И. Баркан, Б.С. Волкова, Н.В. Волкова белгілі бір көрсеткіштерді ұсынады, оларды бейімдеу кезеңінің ауырлығының алдын ала болжауға мүмкіндік беретін индикаторлар деп атайды. Бұл мектепке дейінгі мекеме қызметкерлеріне уақытылы тиісті шаралар қолдануға мүмкіндік береді. Мұндай индикаторлар анамнездің деректері, яғни баланың барлық ауырған аурулары мен дамудың айқын ауытқулары көрсетілген даму тарихы болып табылатыны белгілі. (Мұндай көрсеткіштер - бұл анамнез туралы мәліметтер, яғни баланың басынан өткерген барлық аурулары көрсетілген және даму аномалиялары.) Бұл жағдайда перинаталды факторларға, басқаша айтқанда, босанғанға дейінгі, босанған және босанғаннан кейінгі кезеңдерге ерекше назар аудару керек. Бұдан басқа әлеуметтік тәуекел факторлары (отбасы құрамы, отбасылық тәрбиенің сипаты мен ерекшеліктері) үлкен болжамдық мәнге ие.

Денсаулық жағдайы бойынша екінші және үшінші топтарының балалары бірінші топтағы дені сау балаларға қарағанда өмірдің жаңа жағдайларына нашар бейімделетінін растайтын көптеген нақты деректер бар. Осыған байланысты, балабақшаға барар алдында баланың қандай аурулармен ауырғанын, орта есеппен бұл аурулар қаншалықты жиі және қанша уақытқа созылғанын ескеру қажет.

Дұрыс болжам жасауға мүмкіндік беретін маңызды көрсеткіш – бұл баланың бұрынғы бейімделуінің сипаты мен ауырлық дәрежесі болып табылатыны белгілі, мысалы, бөбекжайға барған кезде немесе бала өміріндегі қандай да бір басқа өзгерістер кезінде [5].

Болжамды дұрыс құру үшін ата-аналардың алкогольге тәуелділік, тұқым қуалайтын аурулар бар ма, анасының жүктілік токсикоздары, баланың туу кезіндегі жарақаты, жаңа туған кезең және өмірінің алғашқы үш айы аурулары бар ма екенін ескеру қажет.

Көбінесе жүктілік және босану патологиясы, сондай-ақ баланың өмірінің алғашқы айларындағы жағдайы оның барлық физикалық күйлерінде көрінеді, барлық жүйелердің функционалды белсенділігінің даму қарқынын бәсеңдетеді. Бала өз бетінше отырғанда, тұрып, еңбектеп, жүре бастағанда локомоторлы реакцияларында кідіріс болмағанын анықтау керек. Әлеуметтік факторларды зерделеу кезінде баланың тұрмыс жағдайларын, оның отбасы құрамын - толық, толық емес, көп балалы және т.б., сондай-ақ тәрбиелік әсерлердің ерекшеліктерін: баламен қарым-қатынас жасау стилі мен сипатын, күн тәртібін сақтау және тамақтандыру, сергектікті ұйымдастыру, яғни бала миының функционалдық белсенділігінің дамуына байланысты болатын негізгі сәттерді ескеру қажет. Өйткені, биологиялық және әлеуметтік жоспары нашар балалардың бейімделуі өте қиын. Барлық қауіпті факторларды анықтау және баланың мектепке дейінгі мекемеде одан әрі болуының дұрыс болжамын құру үшін қабылдау кезінде әдетте ата-аналарға сауалнама жүргізеді, сондай-ақ балалары туралы әңгімелесу жүргізіледі.

Бүгінгі таңда ата-аналарға арналған көптеген сауалнамалардың нұсқалары әзірленген, олардың көмегімен баланың ерте даму ерекшеліктері, оның әдеттері мен бейімділігі туралы қажетті ақпарат алуға болады. Бұл ақпарат медициналық-педагогикалық ұжымға балабақша тобындағы баланың өмірлік іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыруға, оған жеке тәсіл табуға көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бұйрығы. Тиісті үлгідегі білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы: 30 қазан 2018 жыл, №595.
- 2 Авдеева Н.Н. Адаптация ребенка к дошкольному учреждению: влияние матери. // Психолог в детском саду. – 2012. – №4.
- 3 Айғабылова Н. Бала мінезінің қалыптасуы және оны тәрбиелеу жолдары. А.: Өнер, 1972.
- 4 Байтемирова К.Б. Әлеуметтік-психологиялық бейімделудің теориялық тұрғыда қарастырылуы // Вестник КАСУ. 2005. - №4. [<http://www.vestnik-kafu.info/journal/4/148/>]
- 5 Мингалева Л.А. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДОО с помощью семейного клуба «Вместе с мамой веселей» // Вопросы педагогики. 2016. № 12.

ОТБАСЫ-БАЛА ДАМУЫНДАҒЫ ЭМОЦИОНАЛДЫ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚУАТТЫ ФАКТОР РЕТІНДЕ

Ж.А.Жусупова - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
Г.А.Сапабекова, А.А.Хамитова - «Раушан»бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы

Аңдатпа: Бала тәрбиесінің негізі - оның отбасы. Отбасы - бұл мәдени-тарихи, және әлеуметтік-психологиялық құбылыс. Осы шағын әлеуметтік топ - бала үшін өмір мектебі. Отбасындағы ата-ана мен баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі. Баланың болашағы, білімі, мәдениетті, жан-жақты етіп тәрбиелеу қажет екені белгілі.

Түйін сөздер: Бала, тәрбие, негіз, отбасы. мәдени-тарихи, әлеуметтік-психологиялық. құбылыс. өмір мектебі. өмірлік ұстазы, тәрбиешісі. болашақ, білім, мәдениет, жан-жақты.

Аннотация: Основа воспитания ребенка – его семья. Семья – культурно-исторический и социально-психологический феномен. Эта небольшая социальная группа – школа жизни для ребенка. Учитель жизни и воспитатель родителей и детей в семье. Известно, что будущее, образование и культуру ребенка необходимо воспитывать всесторонне.

Ключевые слова: Ребенок, воспитание, основа, семья. культурно-исторический, социально-психологический. явление. школа жизни. учитель жизни, педагог. будущее, образование, культура, комплексное.

Annotation: The basis of raising a child is the ego's family. Family is a cultural-historical and socio-psychological phenomenon. This small social group is a school of life for children. Teacher of life and educator of parents and children in the family. It is known that the future, education and culture of the child need to be brought up comprehensively.

Keywords: Child, upbringing, foundation, family. cultural-historical, socio-psychological. phenomenon. school of life. life teacher, educator. future, education, culture, comprehensive.

Ұрпақ қамы ертеңгі ел қамы. ХХІ ғасырда өмір сүріп еңбек ететін жастарды тәрбиелеуде қазақ халқының ғасырлар бойы жинақтап уақыт талабынан өткен бай қазынасын отбасы тәрбиесінде қолдану-кезек күттірмейтін мәселесе екені даусыз.

Бала тәрбиесінің негізі - оның отбасы. Отбасы - бұл мәдени-тарихи, және әлеуметтік-психологиялық құбылыс. Осы шағын әлеуметтік топ - бала үшін өмір мектебі. Отбасындағы ата-ана мен баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі. Баланың болашағы, білімі, мәдениетті, жан-жақты етіп тәрбиелеу қажет екені белгілі.

Мектеп жасына дейінгі бес-алты жас аралығы-баланың жеке тұлға болып қалыптаса бастайтын, оның барлық таным үрдістерінің қарқынды дамып, мінез-құлық нормаларын игеретін кезең болғандықтан, отбасының жалпы психологиялық жағдайы бала тәрбиесіне міндетті түрде өзінің әсерін тигізбей қоймайды[1].

Жалпы, отбасы тәрбиесі қоғамдық, әлемдік деңгейде қарастырылып келген және оған «Балалар құқығы туралы Конвенция» (1995), Қазақстан Республикасының «Білім туралы заңы» (2007), «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты» (2009), Қазақстан Республикасының «Балалар құқығы туралы заңы» (2002), Қазақстан Республикасының 2018 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы» сияқты құжаттар дәлел бола алады. Білім беру тұжырымдамасы үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы сатысы балабақшадан бастап, мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту-тәрбиелеу мәселесін жоспарлы түрде шешіп, отбасына педагогикалық көмек беруді мақсат етеді. Ал, ата-ананың педагогикалық білімнің неғұрлым жоғары болуы олардың қоғам алдында өз балаларының тәлім-тәрбиесі үшін жауапкершілігін арттырады.

Сондықтан да, балаларды жағымды ортада тәрбиелеу мен оқыту қазіргі таңдағы ең өзекті мәселелердің бірі болып табылуда.

Мектеп жасына дейінгі тәрбие туралы мәселесін ең алғаш қарастырғандардың бірі – чех ғалымы Ян Амос Коменский болды. Ол туғаннан алты жасқа дейінгі балалар тәрбиесін арнайы қоғамдық мекемелерге емес, отбасына - «аналар мектебіне» жүктеді.

Я.А.Коменский аналар мектебінде балалардың дене, адамгершілік, ақыл – ой дамулары жүзеге асады дей келе, сол кездің өзінде баланың тілінің дұрыс шығуы анаға байланысты деп, аналарға үш жастан бастап балаға дыбыстарды дұрыс, таза айтуды үйрету керектігіне тоқталып, отбасындағы бұл тәрбие шаралары ойын түрінде жүзеге асырылуы дұрыс деп-көрсетті.

Келешек ұрпақ тәрбиесіне үлкен мән беріп, балаларды ата-баба дәстүрінде тәрбиелеуді мақсат тұтқан қазақ отбасылары баласын мәдениеті мен әдет-ғұрып тәрбиенің бұлжымас құралы ретінде ұстаған. Бұл ретте қазақ отбасы тәрбиесі, мектепке дейінгі тәрбие туралы ең алғаш еңбек жазған Н.Құлжанованы (1887 - 1939) алуға болады.

Н.Құлжанованың тәлім-тәрбиелік пікірлері медицина ғылымымен сабақтасады. Бұл жай автордың «Бала күтімі - баланың өміріне күн сәулесі мен таза ауадай аса қажет», «Баланың аурулары» т.б. еңбектерінен жақсы байқалады. Автор тәрбиені бала жөргегінен бастауды ұсына келіп, өзі түйіндеген тұжырымның негізі етіп: «Тәні саудың-жаны сау» деген халық даналығын алады. Сонымен қатар, баланың мектеп жасына дейін тәрбиелеу саласында ата-аналарға арнап көптеген ғылыми еңбектер ұсынған.

Н.Құлжанова мектепке дейінгі тәрбие мазмұны, мақсатын баяндап, баланың қимыл-қозғалысына, сезім мүшелеріне, сөйлеуін жетілдіру жолдарына тоқталады. Ол сондай-ақ балалардың қарым-қатынас ерекшелігіне де аса көңіл бөледі. «Балаға сусындай керегенің бірі- сөйлеу», баланың сөйлеуге, білуге құмарлығын құптап «мазамды алма!» - деп оның бетін қайтару дұрыс емес екендігін айта келіп, автор баланың ойлауының – оның танып – білу құмарлығымен ұштасып жатқандығын ескертеді [2].

Қай қоғамда болса да тәрбие мәселесі ең басты міндеттердің бірі ретінде қарастырылып келген. Қазан төңкерісінен кейінгі кезеңде мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу-жалпыға бірдей білім берудің бір белгісі ретінде қарастырылады.

Республика көлемінде мектепке дейінгі тәрбие жұмысын ұйымдастыру мәселесіне А.К.Меңжанова, Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты», Д.Р.Муталиева, ал балалардың даму ерекшеліктеріне Қ.Т.Шериазданова, Г.М.Қасымова, Ұ.И.Ауталипова ғылыми жұмыстарына

арналды. Мәселен, педагогтар А.К.Меңжанова мектеп жасына дейінгі баланың адамгершілік тәрбиесін, Ә.С.Әмірова көркем әдебиет арқылы адамгершілікке тәрбиелеу Ф.Жұмабекова бейнелеу өнері және эстетикалық тәрбие беру,

М.С.Сәтімбекова балалардың математикалық білімдерінің дамыту тұрғысында, Д.Р.Муталиева мектепке дейінгі балаларды адамгершілікке тәрбиелеуде отбасының ықпалын қарастыра, психологтар Қ.Т.Шериязданова қарым – қатынас мәдениеті мәселелерін, Г.М.Қасымова мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуда дамытушы ойындар рөлін қарастырған.

Отбасындағы бала тәрбиесі жөнінде XVII-XVIII ғасырларда өмір сүрген батыстың, орыстың педагог ғалымдары жақсы ой пікірлер айтқан болатын. Мысалы Я.А.Коменский «Ағайынды чехтарды» тәрбиелеудегі халықтық дәстүрдің жақсы нәтижелеріне сүйене отырып, баланы жастайынан жақсы мінез – құлыққа тәрбиелеудің жолдарын көрсетіп берді.

Өмірге келген нәрестеге ананың адал махаббаты мен кіршіксіз көңілі таза ауадай қажет. Себебі, сәби өмірге мүлде дәрменсіз күйде келеді. Нәрестенің өмірге келіп, кіндігінің кесіліп, жөргекке оралуынан бастап дені сау, ақылды да тәлімді бала етіп өсіру мақсатындағы ата-ананың өмірде таусылып бітпейтін қарбаласы басталады.

Жеке тұлға өсіп жетілуіне ықпал ететін отбасының тәрбиесіне психологиялық, педагогикалық зерттеулерде ерекше көңіл бөлініп, «отбасы» ұғымына көптеген анықтамалар берілген.

Соңғы жылдары адамның жан дүниесімен сырласып, оның мінез-құлқын, тәртібін зерттеуде психолог-педагог мамандар адамдар арасындағы қарым- қатынасқа айрықша назар аударып отыр. Осы бағыттағы құнды зерттеудің негізін, әсіресе мектепке дейінгі кезеңде М.И.Лисина, Қ.Т.Шериязданова сынды ғалымдар салды. Олар психологияда мектеп жасына дейінгі баланың ересектермен қарым-қатынасын зерттеуде жаңа жол ашты.

Ерте балалық шақ пен мектепке дейінгі кезеңде қарым-қатынас (А.В.Запорожец, М.И.Лисина, Қ.Т.Шериязданова тұжырымдамаларына сәйкес) өзіндік сапа формаларымен ерекшеленеді. Баланың ересектермен қарым- қатынасын осы іс-әрекеттің бірнеше формаларының ауысуы ретінде қарастыруға болады. Қарым-қатынастың алғашқы формасы-жағдайға байланысты жеке тұлғалық, келесі жағдайға байланысты – іскерлік, үшіншісі-жағдайдан тыс-танымдық, ең соңғысы-жағдайдан тыс жеке тұлғалық.

Л.С.Выготскийдің көрсетуінше, баланың жоғарғы мінез-құлық формаларының социогенезі, ол - баланың мәдени дамуының тарихы. «Әлеуметтік» сөзінің мәні, бұл жағдайда, аса кең ұғымда, мәдениеттіліктің бәрі - әлеуметті дегенді көрсетеді. Мәдениеттің өзі адамның әлеуметтік өмірі мен іс - әрекетінің өнімі, сондықтан да мәденилік даму мәселесі бірден бізді әлеуметтік даму жағдайына енгізеді.

А.Н.Леонтьев мектепке дейінгі кезең – жеке тұлға қалыптасуының алғашқы сатысы, мінез-құлықтың жеке тұлғалық механизмдерінің кезеңі-деп атап көрсетеді. Оның айтуынша бұл кезеңде мотивтердің бір-біріне өзара бағынушылық жүйесі қалыптасады.

Баланың жеке тұлғасының қалыптасуында қарым – қатынастың үш түрін бөліп қарастыруға болады: өзіне деген қатынасы, басқаларға деген және заттық әлемге деген қарым- қатынасы.

Адам психикасын зерттеудегі тарихи тұрғыда қарастыра келіп А.Н.Леонтьев, өзінің осы еңбегінде Л.С.Выготскийдің кез-келген сыртқы әсердің (біздің жағдайымызда қарым-қатынасқа түсуші – ересек адам) адамға тікелей емес жанама әсер ететінін, яғни алдымен ол интерпсихикалық (адам аралық), кейіннен соң ғана ол интропсихикалыққа (адамгершілік) айналады деген көзқарасты мақұлдайды. Сонымен бірге, осы мәселе туралы С.Л.Рубинштейннің де осы тұрғыда айтқан ойын келтіреді, «Психология – психика мен іс-әрекетті емес, психиканы іс-әрекетте қарастырады» [3].

С.Л.Выготскийдің қазақ тілінде тұңғыш «сөйлескендер» Ә.Алдамұратов, Қ.Рақымбеков. т.б. оның теориясындағы қарым-қатынас мәселелерінде «баланың тарихи тәжірибелерді тыныс-тіршілік шындығын өзгелердің сөзінен, тәлім-тәрбие өнегесінен жаңамалай үйренуі» - деп, көрсетеді.

Отбасындағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынас мәселесін В.С.Мухина мен Л.А.Венгер де ғылыми тұрғыдан зерттеді. Олар отбасында дұрыс ұйымдастырылған қарым-қатынас пен тәрбие үрдісі нәтижесінде мектеп жасына дейінгі бала өздігінен дербес түрлі әрекеттер (киім кию, жуыну, тамақтану т.б.) орындалғандарымен, ата-ана тарапынан көрсетілген эмоционалды қарым-қатынасты әлі де болса аса қажет етеді деп тұжырымдайды.

В.С.Мухинаның айтуынша адамдар арасындағы қарым-қатынастар барысында балада әр түрлі тәртіп формалары қалыптасады. Бұл жерде бала ең бастысы ата-ана тарапынан ұйымдастырылған жағымды қатынас.

Ата-ана сенімі мен махаббаты балада оптимизм, жақсы үлгілі болуға деген тілекті қалыптастырады. Бала әр уақытта өзіне жасалған эмоционалды қолдауды қажет етеді .

Л.А.Венгер өз пайымдауын айтады. Баланың жан-жақты дамуына отбасының әсерін көрсете келе, ол жердегі тәрбиелік ықпалдардың дұрыс ұйымдастырылмауы қарым-қатынасқа қанағаттанбай, ұжымда өз орнын дұрыс сезінбеу, отбасындағы кикілжің жағдайлар осылардың бәрі бала тәртібіне біраз қиындықтар тудырады деп қорытындылайды.

Ғалым Б.Лихачев отбасы баланың жеке басына екі жақты:

біріншіден, отбасының материалды жағдайын сипаттайтын өзіндік өмір сүру дәстүрі арқылы, яғни, отбасы мүшелерінің, материалдық және рухани қажеттіліктері мен әлеуметтік құндылықтары арқылы;

екіншіден, әлеуметтік және белгілі бір мақсатқа бағытталған әрекет арқылы әсер етеді. Бұл көбінесе отбасындағы негізгі көзқараспен тәрбие үрдісі қоғамның тәрбиелік мақсатына, идеологиялық, адамгершілік және эстетикалық талаптарына қаншалықты сәйкес болуына байланысты жүзеге асырылады деп көрсетеді.

Қайсыбір тарихи кезеңде болмасын адамдардың жеке тұлға болу үрдісі белгілі қоғамда, белгілі ортада, белгілі отбасында орындалған. А.С.Макаренко, В.С.Сухомлинский, А.А.Аркин басқа да педагог-психологтар отбасы тәрбиесін қарастыра келе, оны тұлғаның жан-жақты дамуының негізі деп көрсетті. Көп жылдар бойы қараусыз қалған балалар тәрбиесімен айналысқан дарынды педагог А.С.Макаренко, жеке тұлға қалыптасуындағы отбасының алатын орнын ерекше екендігін тәжірибелік әрекетінде көрсетті.

Отбасындағы ата-ананың өзіндік тәртібі - тәрбиедегі ең басты нәрсе дей келе, ата-ана баласын арнайы жүргізілген тәрбиелік ықпалдар барысында ғана емес, әр уақытта тәрбиелейді. Ата-ананың бала алдында шынайы беделі болуы тиіс.

Себебі, отбасы тәрбиесінің басты шартына ата-ананың шынайы беделі және дұрыс ұйымдастырылған күн тәртібі жатады деді.

Бала тәрбиесіндегі ата-ананың қарым-қатынасын қарастыра келе, тәрбие ата-анадан шынайы қатынаста болу керек. Ал А.Н.Леонтьев бала тәрбиесіндегі отбасы рөлін көрсете келе, бала-сәби, мектепке дейінгі шақта «бөгде» адамдардың ақыл-кеңестері, ескертулерін қабылдамайтынын айтады. 5-6 жаста бала үшін «мамам айтты», «папам көрсетті» деген түсініктер аса маңызды.

Бұл туралы А.С.Макаренко: бала алғашқы 5 жаста жағымды және жағымсыз мінез бітістерінің 80 % отбасындағы ата - ана, басқа да адамдардан үйренеді, - деген.

Бұл тұрғыда Т.А.Маркова (1998) отбасы тәрбиесінің мазмұны мен тұрақтылығын бейнелейтін бірнеше факторларды көрсетеді.

1. Отбасы тәрбиесі эмоционалды терең әрі ашына (интимді) бейнемен ерекшеленеді. Отбасындағы «жылылық»-бақытты балалық шақтың бірден-бір шарты.

2. Отбасында ата-ана, ата-әже, басқа да мүшелерінің ұзақ уақытқа созылатын тәрбиесін алуға толық мүмкіндік бар.

3. Отбасы баланы алғашқы жылдардан бастап-ақ әр түрлі іс - әрекетке (тұрмыстық, еңбек, шығармашылық) итермелейді.

Соңғы кездері тіршілікке керек білімге баланы жастан даярлау керек деген пікір күшейді. Отбасы тәрбиесінің адам өміріндегі маңызын бізге дейінгі, көптеген ұлы ағартушылар, ғалымдар зерттеп, ол туралы құнды пікірлер айтқан.

Соңғы жылдары бала тәртібі, мінез-құлқының дамуына отбасындағы бөлме саны, бөлмедегі балаға арналған аймақтың болу, болмауы да әсер ететіндігі көрсетіліп жүр. Дәлірек айтсақ, бала ұзақ уақыт бойы өзіндік аймақсыз жағдайда, яғни аймақтық оқшаулануда болмаса, ол әлсіз, дәрменсіз күйде болғанға үйренеді, бұл құбылыс «үйретілген дәрменсіздік» нәтижесі деп аталады.

Сонымен, нәресте туған сәтте, жаңа әлеуметтік, психикалық өлшемдерге тап болғанымен де, ол әлі де болса көпке дейін ментальды симбиозды күйде болады. Бұл туралы Ж.Пиаже өзінің психика дамуының кезеңдік тұжырымдамасында, алғашында нәресте өзін ортамен біртұтас күйде сезінеді, бала өзінің дара, дербес тұлға екенін тек 2-3 жасқа толғанда түрлі әрекеттер орындап, өзіндік «Мен» бейнесін түсіне бастағанда ғана сезінеді деп көрсетеді.

Ол «үлкен болуды» армандайды, арманын тез іске асырғысы келеді. Бірақ баланың «үлкен болу» тілегі мен мүмкіндігі сай келмейді. Сондықтан, бала өзінше талап-тілегін үлкендерге қарсы қояды. Үлкендер рұқсат етпеген нәрсені әдейі жасап, өзінің үлкендігін, тәуелсіз екенін, күштілігін көрсеткісі келеді. Жасқа жас қосқан сайын балада жаңа сұраныстар мен қажеттер пайда болады, өзін қоршаған заттар мен құбылыстардың мәнін түсінуге деген ұмтылыстары арта түседі[4].

Ата-ана осы кезде баланың сезімдерін реттеп, жағымды қатынас ұйымдастырмаса балада айқайлау, заттармен ойыншықтарды лақтыру, қирату сияқты теріс қылықтар пайда болуы мүмкін. Баламен қарым-қатынаста отбасындағы ата-ана әр іс-қимылға тиісті баға беруді үйретулері керек.

Отбасында жақсы деген не, жаман деген не екенін ұққан бала әдептілік ережелерін де сондайда ерте түсінеді 5-6 жаста балада өзіндік сана-сезім қалыптасады. Осы кезде ол өзіне-өзі жоғарғы баға бергенді ұнатады.

Бес-алты жасқа толған сәби өзіне тән мінезі, талғамы, дағдысы қалыптаса бастаған кішкентай адам. Әйтсе де, сәбидің өзіндік қасиеттерін бұдан былайғы қалыптасауы нақ осы мектеп жасына дейін шағында үлкендердің өзара қарым-қатынасы, өзара түсіністігі барысында дәйектеліп сiңеді. Бұл кезеңде мінез-құлқындағы, айналадағы ортаны ұғынудағы, тілінің әрнәрсеге бейімі мен икемінің жетілуі сияқты алуан түрлі өзгерістер байқалғанымен, олар кенеттен емес біртіндеп қалыптасады.

Бала бес жасқа қарай күрделі сөздер құрып көргені, естігені жайында әңгімелеуге құмар келеді. Бала тұтастай адам, ал отбасы тәрбиесі баланы толығымен бүкіл өмірлік ынтасы мен талаптарын қалыптастыратын орта. Егер отбасындағы ата-ана әрекеті баланы дамуға, дербестікке, адамгершілік жағынан қалыптасуына әсер етсе ғана отбасы бала өмірінің мәніне айналады.

Бала - бұл үнемі белсенді әрекеттестік пен қарым-қатынасты қажет ететін қоғамдық мән. Психологияда әрекеттестік бірлігіен - трансакция деп айтады. Адамдардың өзара әрекеттестік пен қарым-қатынастағы бағытын Э.Берн (1988) өзінің трансакциялы талдау тұжырымдамасында қарастыра келе, қарым-қатынас үрдісіндегі адамның «Ата-ана», «Ересек адам», «Бала» деген үш бағытын көрсетеді [5].

Бұл тұжырымдамадағы ата-ана бағытындағы әрекеттестік - өзгелерді сынау, бәсекелесу немесе үстем болу, билік көрсету бағытын ұйғарса, келесі, «Ересек адам» бағытындағы әрекеттестік тең ынтымақтастық, жауапкершілік, бейімділікті көрсетеді. «Бала бағытындағы» әрекеттестік-бағыну, қорғаныш пен қолдау іздеу немесе эмоционалды импульсивті қарсылық, бүлік, қыңырлыққа деген бейімділікті ұйғарады. Автор сонымен қатар, осы аталған өзара әрекеттестік бағыттарының біреуі адам тәртібінде тәулік бойы ерекше байқалады немесе үшеуі бір-бірімен өзара алмасып отырады деп көрсетеді.

Бала ағзасы мен психикасы - бірыңғай тұтас бөлшек. Ол өмірге келген сәттен түрлі қажеттіліктерді қажетсінеді Түрлі қимыл - әрекет, үлкенмен жүргізген қарым-қатынасты қажетсіну барысында балада жеке тұлға болудың алғашқы бастамалары қалана бастайды. Өмірінің алғашқы сәттерінен бастап-ақ, бала отбасында қалыптасқан қатынастар жүйесін меңгере бастайды. Бұл қатынастар жүйесі сол отбасында дәулет құрған қайырымды немесе қатыгез, үйлесімді немесе енжар, яғни түрлі индифферентті сезімдермен анықталады.

Отбасындағы тәрбие мақсатына субъективті рең беретін нәрсе ол әрбір ата-ананың өз баласын қандай етіп өсіргісі келетіндігі жөніндегі түсінігінің болуы. Мұнда баланың жеке ерекшеліктері және бейім қабілеттері назарға алынады Көбінесе, ата-аналар өз өміріндегі жалпы алған білімдері барысындағы кездескен кедергілері мен жіберген кемшіліктерін есепке ала отырып, балаларын басқаша тәрбиелеуге күш салады. Тәрбие мақсатында сондай-ақ сол отбасының ұстанатын этикалық, діни, мәдени дәстүрлеріде есепке алынады.

Отбасылық тәрбие, отбасының тұрмысы қазіргі кезде тек қана ата-аналар ісі емес, жалпы мемлекеттік іс екені анық. Ең кең мағынада отбасы некеге, туысқандық қатынастарға негізделген және мүшелері жалпы тұрмыс ерекшеліктері мен, өзара моральдық және материалдық жауапкершіліктері мен байланысқан ең кіші әлеуметтік топ.

Ата-ана бала дамуында оның барлық қажеттіліктерін, соның ішінде айнала қоршаған адамдарға деген сүйіспеншілік, жақсы көру қажеттіліктерін қамтамасыз ететін ең тұңғыш әлеуметтік орта болып табылады.

Ата-ана махаббатына деген қажеттілік-адам баласының барлық жас кезеңіне тән күшті де ұзаққа созылатын қажеттілік. Ол балада шынайы жақсы көру сезімін қалыптастырады.

Кезінде ата-ана махаббаты мен мейіріміне зәру болған бала эмоционалды жағынан толыққанды болып өспейді, ондай адамдар жеке тұлға ретінде жан-жақты дами алмайды. Отбасы қарым-қатынасындағы ата-ананың балаға деген махаббаты - әрі тірек, әрі қолдау.

Әдебиеттер тізімі:

1. Арғымбаев Х. *Қазақ отбасы. Алматы қайнар* 1996
2. М.Ғабдуллин *Ата-аналарға тәрбие туралы кеңес. Алматы – мектеп* 1966
3. Оразбекова К., Нарбаев Б. *Ата дәстүрі-әдеп, баланың игілігі. Алматы* 1991
4. Боданов Ж. *Отбасы – тәрбие бесігі Жамбыл* 1994
5. Ж.Байжанова *Семья бақыты – Алматы Қайнар* 1989

БАЛАЛАРДЫ БЕЛСЕНДІ ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ОЙЫНДАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Р.Е Жандилдина, Г.И.Турсунбекова –
Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
С.Қ Қайырбекова - Ы.Алтынсарин атындағы
Арқалық педагогикалық институты 4курс студенті,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы

Аңдатпа: Интерактивті ойын белсенді оқыту әдісі болып табылады. Яғни, бұл әлеуметтік өзара әрекеттесу процесін ұйымдастыратын әдіс, оның негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың ойын процесі кезінде немесе осы ойынның нәтижесінде пайда болған кейбір жаңа білім мен тәжірибе болады.

Түйін сөздер: Интерактивті ойын, белсенді, оқыту әдісі, әлеуметтік, өзара әрекеттесу, мектеп жасына дейінгі балалар, жаңа білім, тәжірибе. белсенді дидактика, танымдық ойын.

Аннотация. Интерактивная игра – это метод активного обучения. То есть это метод организации процесса социального взаимодействия, основанный на некоторых новых знаниях и опыте дошкольников в процессе игры или в результате этой игры.

Ключевые слова: Интерактивная игра, активный, метод обучения, социальный, взаимодействие, дошкольники, новые знания, опыт. активная дидактика, развивающая игра.

Abstract: Interactive game is a method of active learning. That is, it is a method of organizing the process of social interaction, based on some new knowledge and experience of preschoolers during the game or as a result of this game

Keywords: interactive game, active, learning method, social, interaction, preschoolers, new knowledge, experience. active didactics, developing game.

Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялар педагогтардың, ерте білім беру саласындағы мамандардың және ата-аналардың мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтуде.

Заманауи компьютерді пайдалану мүмкіндіктері баланың қабілеттерін дамытуды барынша толық және табысты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Кәдімгі техникалық оқыту құралдарынан айырмашылығы, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар баланы үлкен көлемде дайын, қатаң таңдалған, дұрыс ұйымдастырылған біліммен қанықтыруға ғана емес, сонымен қатар интеллектуалдық, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді және бұл өте маңызды. балалық шақ, жаңа білімді өз бетінше меңгеру қабілеті.

Сондықтан мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесіне ақпараттық технологияларды енгізу қажет. Тәжірибе көрсеткендей, сонымен қатар балалардың сабаққа деген қызығушылығы айтарлықтай артады, танымдық қабілеттердің деңгейі жоғарылайды.

Интерактивті ойын белсенді оқыту әдісі болып табылады. Яғни, бұл әлеуметтік өзара әрекеттесу процесін ұйымдастыратын әдіс, оның негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың ойын процесі кезінде немесе осы ойынның нәтижесінде пайда болған кейбір жаңа білім мен тәжірибе болады. Интерактивті ойын – белсенді дидактика, танымдық ойын. Көбінесе мұндай ойындар балаларды оқыту үшін қолданылады[1]

Мектепке дейінгі жаста негізгі әрекет ойын болып табылады. Ойын кез келген нәрсе болуы мүмкін. Жылдың кез келген мезгілінде балалар далада ойнағанды жақсы көреді. Дегенмен, жаңбырлы, қарлы және аязды ауа-райы жағдайында балалар, әрине, ұзақ уақыт бойы үйде қалады: үйде немесе балабақшада.

Көңілді уақыт өткізу үшін ғана емес, сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту және тәрбиелеу үшін интерактивті ойындарды белгілі бір уақытты ескере отырып, дозаланған түрде пайдалануға рұқсат етіледі.

Интерактивті ойындардың көптеген нұсқалары бар.

Ең бастысы дидактикалық интерактивті ойынды дұрыс таңдау. Мысалы, музыкалық интерактивті ойындарды пайдалану мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік-эстетикалық талғамын дамытуға мүмкіндік береді. Бұған музыка жетекшісі мен тәрбиешінің бірлескен жүйелі жұмысы сәтті ықпал етуде. Қазіргі уақытта мектеп жасына дейінгі балаларды толыққанды дамыту мәселесі өткір тұр, сондықтан әрбір балабақшада балалардың дамуына барынша қолайлы жағдайлар жасалған.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде заманауи интерактивті жабдықтармен жабдықталған музыка залы бар, музыкалық аспаптар тандалды, музыкалық-ырғақтық қабілеттер мен негізгі ырғақтық қимылдарды дамыту үшін музыкалық интерактивті ойындардың картотекалары құрастырылды, пәндік дамытушы орта жасалды, қолжетімді АКТ құралдары (интерактивті тақта, ноутбук, проектор, колонкалар).

Балабақша топтарында музыкалық орталықтар дидактикалық ойындармен, музыкалық аспаптармен, топтардағы би шығармашылық орталықтары би композицияларына арналған атрибуттармен жабдықталған: ленталар, шарфтар, жалаулар, би әрекеттеріне арналған гүлдер, көктемгі гүл шоқтары. Балалар өз бетінше «Жаңбыр» ойынын ойнайды, ән айтады, ырғақты өрнек салады, қол соғады, музыкалық аспаптарда ойнайды, өздерінің жаңбыр музыкасын ойлап табады.

Интерактивті музыкалық-дидактикалық ойындар балаларды қарапайым тапсырмалардан біршама күрделі импровизациялық және шығармашылыққа жетелейтін сабақтастық пен өзара байланыстылық принциптері негізінде әзірленеді.

Бұл ойындарды мектеп жасына дейінгі балалардың музыкалық және ойын іс-әрекетінде пайдалану таныс балалар әндері үшін ырғақты, динамикалық, дыбыстық дыбыстық суреттерді өздігінен құрастыруға мүмкіндік береді. Түрлі-түсті мультимедиялық суреттер, анимация балаларды баурап алады, ойынға эмоционалды қызығушылықты және оған қатысуға деген ұмтылысты қолдайды[2]

Мұндай интерактивті ойындар балалардың эстетикалық даму саласындағы білімдерін байқаусызда тексеруге, мектеп жасына дейінгі балалардың музыкалық қабілеттерінің деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Балаларға «Гүл» интерактивті ойыны өте ұнайды. Ойында балалар кез-келген түсті гүл жапырақшасын таңдауға шақырылады.

Презентацияға жетекшілік ететін тәрбиеші таңдалған гүл жапырақшасының музыкасын қосады, балалар әннің, ойынның немесе бидің атын тыңдап, болжайды.

Егер жұмыс дұрыс болжанса, таңдалған жапырақшада жұмыстың аты мен мазмұнына сәйкес сурет пайда болады. Ойынның соңында балалар музыкалық нөмірді орындауға шақырылады.

Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда танымдық белсенділікті дамыту үшін интерактивті ойындарды пайдалану арқылы оқу материалын тез меңгеру үрдісі байқалады. Мысалы, «Күн, ауа және су», «Наураш зертханасы», «Күн жүйесінің планеталары», «Су неге төгіліп жатыр?», «Кім жасырынғанын тап?», «Хаттар және сандар», «Дауысты – дауыссыз дыбыстар», «Дауысты–керең», «Қатты – жұмсақ», «Не шаншып?», «Заттың атын ата», «Сиқырлы компьютер», «Жабайы – үйшік», «Үйде кім тұрады? ?».

Мұндай ойында бала өзінің өмірлік тәжірибесін пайдаланып, ойлауға, интерактивті тапсырмаларды орындау кезінде салыстыру, қорытынды жасау, өз әрекеттерін орындау.

Кез келген әрекет процесінде бала белгілі бір сыртқы нәтижеге әкелетін белгілі бір әрекеттерді және психикалық даму мазмұнының негізін құрайтын ішкі, психикалық әрекеттерді (қабылдау, ойлау, елестету, есте сақтау) игереді. Сол сияқты мектеп жасына дейінгі балалардың кез келген әрекеті көптеген әрекеттерден тұрады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде интерактивті ойындарды пайдалану балалар үшін қарапайым, қолжетімді түрде бізді қоршаған әлем туралы түсінік беруге мүмкіндік береді; сезімдердің, көңіл-күйдің алуан түрлілігін ажырата білуге үйрету.

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін интерактивті ойындарды пайдалану әрқашан балалардың дамуында оң тенденция береді. Көрнекі құралдарды пайдалану арқылы балалардың жалпы қабілеттерімен қатар сенсорлық қабілеттері де белсенді түрде дамиды.

Мысалы, интерактивті кесте арқылы орындалатын музыкалық тапсырмалар баланың ақыл-ой әрекетін айтарлықтай белсендіреді, оның шығармашылық сипатқа ие болатын өзіндік музыкалық әрекетін дамытады. Есте сақтау және музыкалық талғамын арттыру.

Бұл интерактивті ойындардың құндылығы балалардың түсінігіне қол жетімділігінде, қызығушылықты оятып, оған қатысуға құштарлығын тудырады[3].

Нәтижесінде балалар белгілі бір білім саласы бойынша қажетті білім алады. Интерактивті ойындар мазмұны жағынан алуан түрлі және әсем безендірілген, қарапайым навигация жүйесі болуы керек, сонда ғана олар балалардың назарын аударады, ойынға құштарлығын тудырады, балаларды шығармашылыққа баулиды, оларды дамытады

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық әрекеті – таным процесінде көрсетілетін белсенділік. Ол балалардың ақпаратты қызығушылықпен қабылдауында, өз білімін нақтылауға, тереңдетуге ұмтылуында, қызықтыратын сұрақтарға өз бетінше жауап іздеуде, шығармашылық элементтерінің көрінуінде, таным әдісін меңгеруінде көрінеді. және оны басқа материалға қолданыңыз.

Танымдық белсенділік адамның психикалық қасиеттерін, оның дербестігі мен бастамашылдығын қалыптастырудың таптырмас алғышарты болып табылады.

Балалардың іс-әрекетін дұрыс педагогикалық ұйымдастыру және оқу-тәрбие іс-әрекетін жүйелі және мақсатты түрде жүргізгенде, танымдық іс-әрекет мектеп жасына дейінгі бала тұлғасының тұрақты қасиетіне айналуы мүмкін және оның дамуына күшті әсер етеді. Біздің заманымызда мұндай жеке қасиеттер басты маңызға ие болды,

Ойын іс-әрекетін ұйымдастыруда интерактивті ойындарды, тапсырмаларды, сабақтарды пайдалану балалардың танымдық белсенділігін ынталандыруға көмектеседі. Балалардың объектілердің белгілері мен қасиеттерін зерттеу, қарау және көзбен көрсету кезіндегі белсенділігін қамтамасыз етеді.

Балада объективті дүниедегі визуалды қабылдау, тексеру, сапалық, сандық және кеңістіктік-уақыттық белгілер мен қасиеттерді таңдау әдістері қалыптасады, көру зейіні мен көру есі дамиды.

Интерактивті ойында тәрбиешінің рөлі іс жүзінде балалардың іс-әрекетінің алға қойылған мақсатқа жету бағытына және сабақ жоспарын құруға дейін төмендейді. Интерактивті ойында тәрбиешінің рөлі іс жүзінде балалардың іс-әрекетінің алға қойылған мақсатқа жету бағытына және сабақ жоспарын құруға дейін төмендейді.

Мектеп жасына дейінгі балалармен интерактивті ойынды ұйымдастырудағы ең бастысы - балалардың әлеуметтік мінез-құлықтың мазмұнды тәжірибесін алу үшін жағдай жасау.

Интерактивті ойында біз мектеп жасына дейінгі балалардың бір-бірімен және педагогпен қарым-қатынасын ғана емес, әлеуметтік бағыттағы бірлескен ұйымдастырылған танымдық әрекетті түсінеміз. Мұндай ойында балалар жаңа нәрселерді үйреніп қана қоймайды, сонымен қатар өзін және басқаларды түсінуге үйренеді, өзіндік тәжірибе жинақтайды.

Интерактивті ойындардың көптеген нұсқалары бар, бірақ оларды ойнау тәсілі өте әмбебап және келесі алгоритмге негізделген:

Педагогтың балалар тобына тапсырмалар мен жаттығуларды таңдауы. (Дайындық сессиясын өткізуге болады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды шешуді қажет ететін мәселе, қол жеткізу мақсатымен таныстырады. Тапсырманың проблемасы мен мақсатын мұғалім анық және жеңіл тұжырымдап беруі керек, сонда балаларда олардың орындағалы жатқанын түсініксіз және пайдасыз сезінбеу керек.

Балаларға ойын ережесі туралы мәлімет беріледі, оларға нақты нұсқаулар беріледі. Ойын барысында балалар мақсатқа жету үшін бір-бірімен араласады. Кез келген кезең қиындық тудырса, мұғалім мектеп жасына дейінгі балалардың әрекеттерін түзетеді.

Ойынның соңында (шағын үзілістен кейін, шиеленісті жеңілдетуге арналған) нәтижелер талданып, қорытынды шығарылады.

Талдау эмоционалдық аспектіге - мектеп жасына дейінгі балалардың бастан өткерген сезімдеріне назар аударудан және мазмұндық аспектіні талқылаудан тұрады (сізге не ұнады, не қиындық туғызды, жағдай қалай дамыды, қатысушылар қандай әрекеттер жасады, нәтиже қандай болды).

Жаңа ұрпақтың балалары цифрлық кеңістікке жақсы бейімделеді. Мектеп жасына дейінгі баланың санасы көрнекі ақпараттың үлкен көлемін қабылдауға қабілетті.

Мысалы: суреттер, сызбалар және жарқын мәтіндер.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып, мектепке дейінгі білім беру балалардың ақпарат ағынында бағдарлау, оларды пайдалану, сондай-ақ ақпараттық технологиялар құралдарын пайдалана отырып, біліммен бөлісу қабілетін түсіну және дамыту мүмкіндігін жүзеге асырады[4]

Бірақ кейбір ұсыныстарды ұмытпауымыз керек: мектеп жасына дейінгі балалардың оқу процесі мен өз бетінше әрекеті барысында алған білімдерін ескеру қажет, психологиялық-педагогикалық ұсыныстар мен нормаларын ескере отырып интерактивті оқу құралдары жасалуы керек. .

Интерактивті ойындардың әртүрлілігіне қарамастан, оларды өткізу алгоритмі айтарлықтай әмбебап: ойын берілген жас тобына және тақырыбына сәйкес болуы керек, қол жеткізуге болатын мақсатты қамтуы керек.

Дегенмен, кез келген ойынның жағымды маңызы бола бермейді. Н. К. Крупская іс-әрекет мазмұнына қарай ойынның баланың дамуына кері әсері болуы да мүмкін екендігін атап көрсетті: ойынмен аңды да тәрбиелеуге болады, қоғамға пайдалы тамаша адамды да тәрбиелеуге болады. Балалармен дұрыс, әдепті өзара әрекеттестік орнаса, ойын баланың ақыл-ойын кеңейтуге, танымның бейнелік түрлерін дамытуға (бейнелеп ойлау, елестету), мүддесін реттеуге, тілін дамытуға ықпал етеді.

Ойынның өзара қарым-қатынас ережелерін, социумда тәртіп нормаларын меңгеруде маңызы зор. Ол балалардың қоғамдық тәртібі, өмірге және бір-біріне қарым-қатынасы неғұрлым жақсы қалыптасатын іс-әрекет түрі. Бірге ойынды ұйымдастыру арқылы балалар ұжымына, ал ұжым арқылы – әрбір балаға әсер етеді. Ойында бала белгіленген тәртіпке бағына отырып, өз ойын, істерін басқалармен келісу қажеттілігіне тап болады. Бала тек қана ойын тәжірибесін ғана алып қоймайды, өзін-өзі көрсету, өз аяғына тұру және коммуникативтік тәжірибесін алады.

Ойындарда шығармашылық қабілет дамиды. Ол ой құрауда, рөлдер ойнағанда, қолдан қажетті ойыншықтарды, костюм элементтерін жасағанда көрініс табады. Ойын кезінде баланың сөзі, қол қимылы, бет әлпет қимылы күнделікті өмірдегіге қарағанда айқынырақ болады.

Ойын мектеп жасына дейінгі мекемеде балаларды тәрбиелеу мен дамытудың басты құралы. Ойын мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекеті ретінде жетекші болады, онда мектепке дейінгі балалық шақтың барлық жаңа түрлері қалыптасады. Бала ойынының мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке дейінгі мекемеде және одан тыс іс-әрекет түрлерін бір-бірінен айыратын өзіндік ерекшеліктері бар.

Әдебиеттер тізімі:

1 Зворыгина Е. Мектепке дейінгі балаларға арналған компьютерлік ойындарға педагогикалық тәсілдер Информатика және білім. 1990 жыл. № 6. .94

2 Новоселова Ц.И. Мектепке дейінгі білім беруді ақпараттандыру мәселелері // Информатика және білім. - 1990.

3 Виноградова Н.А., Микляева Н.В. Балабақшаның интерактивті пәндік-дамытушы ойын ортасы. М. «Перспектива» баспасы, 2011.

4 Кривич Е.Я. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған компьютер. [Мәтін] / Е.Я. Кривич - М.: ЭКСМО баспасы, 2006.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛА ПСИХИКАСЫН ДАМУ МҮМКІНДІКТЕРІ

С.Қ.Махина - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты
К.Е.Сейдазым, М.К.Сарина - «Раушан»бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы

Аңдатпа: Психикалық даму – баланың жас ерекшелігіне, тәжірибесінің өсуіне және тәрбиелік ықпалдардың әсеріне байланысты ойлау процесінде болатын сандық және сапаглық өзгерістердің жиынтығы, мектеп жасына дейінгі балалардың психикасының дамуына әлеуметтік ортасы, отбасылық қарым-қатынастары, ойыны, тәрбиесі, қозғалыс белгсенділігі, қызықтыратын барлық нәрсеге үлкен мән беру кіреді.

Түйін сөздер: Психикалық даму, бала, жас ерекшелік, тәжірибе, өсу, тәрбиелік ықпалдар, ойлау процесі, сандық, сапаглық өзгерістер, жиынтық, психика, әлеуметтік орта, отбасылық қарым-қатынастар, ойын, тәрбие, қозғалыс белгсенділігі.

Аннотация: Психическое развитие – это совокупность жизненных и поведенческих изменений, происходящих в процессе мышления в зависимости от личности ребенка, опыта и влияния воспитательных воздействий, социального окружения, семьи на психическое развитие детей дошкольного возраста. Это включает в себя придание большого значения всему, что интересно, например, отношениям, игре, образованию, мобильности.

Ключевые слова: Психическое развитие, ребенок, юная личность, опыт, смерть, воспитательные воздействия, мыслительный процесс, жизнь, изменения поведения, совокупность, психика, социальная среда, семейные отношения, игра, обучение, двигательная активность.

Abstract: Mental development is a set of life and behavioral changes that occur in the process of thinking depending on the child's personality, experience and the influence of educational influences, social environment, family on the mental development of children of preschool age. This includes giving great importance to everything that is interesting, for example, relationships, play, education, mobility.

Key words: Mental development, child, young person, experience, death, educational influences, thought process, life, behavioral changes, totality, psyche, social environment, family relationships, play, learning, physical activity.

Мектепке дейінгі жаста білімнің жинақталуы жылдам қарқынмен жүзеге асады, танымдық процестер дамиды, бала ақыл-ой әрекетінің қарапайым әдістерін меңгереді. Мектеп жасына дейінгі баланың психикалық дамуын қамтамасыз ету оның барлық кейінгі әрекеттері үшін маңызды.

Баланың психикалық дамуы әлеуметтік ортаның әсерінен жүзеге асады. Басқалармен қарым-қатынас жасау барысында ол тілді меңгерумен қатар қалыптасқан ұғымдар жүйесін де меңгерді. Нәтижесінде мектеп жасына дейінгі бала тілді қарым-қатынас құралы ретінде еркін пайдалана алатындай етіп меңгереді.

Мектеп жасына дейінгі баланың психикасының дамуы алдымен қарым-қатынаста, қозғалыс әрекетінде, содан кейін оқу, еңбек, өнімді еңбек (сызу, модельдеу, жапсыру, құрастыру) процесінде жүзеге асады [1].

Психиканың ең тиімді дамуы оқыту мен тәрбиелеудің әсерінен жүзеге асады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық тәрбиесін дұрыс ұйымдастыру үшін олардың психикалық дамуының заңдылықтары мен мүмкіндіктерін білу қажет. Осыны ескере отырып, ақыл-ой тәрбиесінің міндеттері, мазмұны, ұйымдастырылуы мен әдістері анықталады.

Кеңес психологиясы мен педагогикасы психикалық тәрбие мәселелерін шешудің тиімді жолдарын табу, бір жағынан баланың әлеуетін барынша арттыру, ал екінші жағынан мектепке дейінгі жастағы психикалық дамудың мүмкіндіктері мен заңдылықтарын зерттеумен айналысады. екінші жағынан, денеге шамадан тыс жүктеме түсірмеу үшін.

Ғалымдар психикалық және тәрбиелік дамудың көптеген мәселелерін зерттейді, мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық тәрбиесінің негізі ретінде сенсорлық тәрбиенің мазмұны мен әдістерін талдауға, олардың ұсақ, бейнелі, логикалық ойлауын қалыптастыруға қажетті түйсік пен қабылдаудың даму заңдылықтарын реттейді.

Мектепке дейінгі жастың соңына қарай балалар қоршаған орта туралы негізгі білімдердің жеткілікті үлкен қорына ие болады, ойлаудың негізгі операцияларын меңгереді.

Ол айналадағы дүниені тануға жеңіл білімді беру, оларды жүйелеу, танымдық қызығушылықтарын, интеллектуалдық және іскерлік дағдыларын қалыптастыру, танымдық қабілеттерін дамытуды қамтиды.

Мектепке дейінгі ұйымның білім беру бағдарламаларында мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой тәрбиесіне мынадай міндеттер қойылды. Қоршаған дүниенің қарапайым құбылыстары туралы дұрыс түсініктерін қалыптастыру, танымдық психикалық процестерді дамыту: түсіну, қабылдау, есте сақтау, елестету, ойлау, сөйлеу, білуге құштарлық және ақыл-ой қабілеттерін дамыту, интеллектуалдық дағдылар мен дағдыларды дамыту, ақыл-ой әрекетінің қарапайым тәсілдерін қалыптастыру.

Қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыру. Мектепке дейінгі жаста бала күн сайын жаңа нәрселермен, құбылыстармен бетпе-бет келеді.

Л.Н.Толстой мектепке дейінгі мекеме туралы былай деді: «Мүмкін менде қазір бар нәрсенің бәрі болды және мен өмірімнің соңына дейін олардың жүздегені болмағаны соншалықты көп, тез алдым ба? Бес жасар баладан маған бір қадам ғана қалды. Және бұл жаңа туған нәрестеден бес жасқа дейінгі үлкен қашықтық. Дегенмен, тиісті басшылықсыз білім мен түсініктердің жинақталуы кездейсоқ жүреді: олар үстірт, жиі қате болуы мүмкін. Бала «бұлт – мақта», «жұлдыздар – шамдар» деп ойлайды. Айналадағы өмірді бақылай отырып, ол өзінше қорытынды жасауға тырысады. К.И.Чуковскийдің «Екіден беске дейін» кітабында көптеген балалардың сөйлеген сөздері бар, бұл баланың ақыл-ойының талапшылдығын дәлелдейді [2].

Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің міндеті – мектеп жасына дейінгі балалардың білім қорын жүйелі түрде көбейту, оларды ретке келтіру, нақтылау, жүйелеу. Баланың айналасындағы заттар, олардың мақсаты, олардың кейбір қасиеттері (түрі, өлшемі, пішіні) және қасиеттері (соққы, сыну, сыну, төгілу және т.б.), олардың қандай материалдан жасалғаны туралы нақты түсінік болуы керек.

Сондай-ақ кейбір табиғат құбылыстарын, олардың өзара байланыстары мен заңдылықтарын (маусымдық ерешеліктер және бұл белгілердің байланысы кейбір жануарлардың белгілері мен белгілері және олардың осы жануарлардың өмір сүру салтымен байланысы) туралы біледі. Өлі табиғат құбылыстарын, өсімдіктердің, жәндіктердің, жануарлардың дамуын бақылау процесінде тәрбиеші балалардың бойында дүние туралы материалистік түсініктердің рудименттерін қалыптастырады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды өздарі түсінетін қоғамдық құбылыстармен, оқиғалармен таныстырады. Қоғамдық құбылыстармен, оқиғалармен ааныстыру балалардың еліміздің қоғамдық өміріне деген қызығушылықтарын тәрбиелеуге, Отанға деген сүйіспеншілік сезімін және интернационализм негіздерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Ол қоршаған дүниені танудан, түсінуден және қабылдаудан басталады. Олардың даму деңгейі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым қоршаған ортаны тануға мүмкіндіктер артады. Сондықтан балабақшада сенсорлық тәрбиеге көп көңіл бөлінеді.

Мектепке дейінгі жаста сөйлеуді дамытудың орны ерекше. Бала өз ойын еркін жеткізу және басқалардың айтқанын түсіну үшін ана тілін пайдаланады.

Сөйлеу қабілеті балаға шындық туралы білімді заттарды немесе құбылыстарды тікелей қабылдау арқылы ғана емес, жанама түрде де (әңгіме, көркем шығарма, мұғалімнің түсіндіруі, т.б.) алуға мүмкіндік береді. Балабақшада сөздік қорын молайту, грамматикалық құрылымды қалыптастыру, байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту сияқты тапсырмалар шешіледі.

Мектеп жасына дейінгі балалардың саналы есте сақтау қабілетін дамытады, есте сақтау көлемін арттырады, оның міндеті бос есте сақтауды жаттықтыру, оны пайдалы біліммен толықтыру.

Кез келген шығармашылық әрекетке қажетті қиялды дамытуға көп көңіл бөлінеді. Мектепке дейінгі кезең – өмірлік тәжірибе жинақтауға және ойлау мен шығармашылық қиялды дамытуға негізделген тың қиял. Мектеп жасына дейінгі балаларға көрнекі-моторлы және бейнелі ойлау тән. Осы негізде лексикалық-логикалық, концептуалды ойлау дамиды.

Педагог балалардың аналитикалық-синтетикалық ойлау белсенділігін қалыптастырады, бұл құбылысты тереңірек түсінуге, оның шынайы және шынайы емес жақтарын ажыратуға мүмкіндік береді. Балаға тән қасиет - білуге құштарлық пен интеллекттің дамуы. Айналадағы әлемге белсенді қызығушылықпен, оның бәрін көруге, оған қол тигізуге және оған қол тигізуге ұмтылу арқылы көрінеді. Көптеген сұрақтар да қызығушылықты көрсетеді [3].

Педагог балалардың қойған сұрақтарына дер кезінде жауап беруге тырысып, өз бетімен жауап табуға бағыттап, балалардың білуге құмарлығын қолдайды. Ақыл-ой тәрбиесінің міндеті – балалардың хоббиін, интеллектуалдық ұмтылыстарын дамыту және олардың негізінде тұрақты танымдық мотивацияны қалыптастыру.

Бүгінгі таңда Монтессори педагогикасын оқу-тәрбие процесіне енгізу үшін мектепке дейінгі ұйымның алдында баланың ақыл-ой қабілетін дамыту міндеті тұр. Психологияда қабілеттер әдетте іс-әрекетті сәтті меңгеру үшін алғышарттар жасайтын тұлғаның қасиеттері ретінде түсініледі. Қабілет сәйкес әрекет барысында пайда болады және дамиды.

Адам психикасы саналы (психикалық реакцияның жылдамдығы), сыни (фактілерді, құбылыстарды, жұмыс нәтижелерін және т.б. дұрыс бағалау және талдау қабілеті), талапшыл (психикалық мәселелердің шешімін табанды түрде іздеу, дұрыс жауапты іздеу қабілеті). әртүрлі іздеу әдістерін қолданады), қиял сияқты психикалық санаға тән.

Педагог осы қасиеттердің дамуына ықпал ете отырып, балалардың ақыл-ой әрекетін ұйымдастырады. Сананы дамытуға, қарапайым тапсырмаларды жылдам шешуге («Келесі санды ата», «Қарсы айт», «Ұш немесе ұшпе» т.б.), сыни тұрғыдан ойлауды дамытуға, талдауға арналған ойындар өткізеді. балалардың жұмысының жауаптары қызықтырады. Қарапайым ғылыми-зерттеу іс-әрекетін ұйымдастырады және талаптыларды дамыту үшін күрделі тапсырмалар ұсынады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ой тәрбиесінің міндеттерінің бірі – интеллектуалдық дағдылар мен дағдыларды, ақыл-ой әрекетін дамыту: заттарды тексеру, олардың нақты және шынайы емес белгілерін ажырату, оларды басқа заттармен салыстыру және т.б. Осындай қарапайым әдістерді қалыптастыру. Бұл дағдылар мен дағдылар баланың білімді табысты меңгеруіне көмектесетін танымдық әрекеттің құрамдас элементтері болып табылады.

«Балалардың дамуына ықпал ететін өмір бойы білім берудің бірінші сатысы ретінде мектепке дейінгі тәрбиеге ерекше көңіл бөлініп, бұл кезең олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың тиімді бағдарламаларымен қамтамасыз етілуі тиіс және интеллектуалдық қабілеттер. Бұл кезеңде әрбір баланың оқуға, еңбекке, қоршаған ортаға бейімделуі қалыптасатынын ұмытпауымыз керек.

Жас ұрпақ тәрбиесі сияқты үлкен мәселені шешуде мектепке дейінгі халықтық тәрбиенің алатын орны ерекше. Олар өмір есігін енді ғана ашқан жас жеткіншектердің бойын, ой-өрісін, сана-сезімін, адамгершілік қасиеттерін, эстетикалық талғамын дамытуға өз үлесін қосуда.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің бірінші буыны болып табылатын мектепке дейінгі кезеңде балалардың ақыл-ой қабілеттерін жан-жақты дамыту мен тәрбиелеуге ерекше көңіл бөлінеді, өйткені бұл кезеңде балалардың ақыл-ой қабілеттерін дамытуға көптеген мүмкіндіктер бар. балалар.

Ғалымдардың пікірінше, психикалық өнімділіктің бастапқы күйлерінің 50-60% табиғатта байқалады. Баланың психикалық ерекшеліктері шығармашылық және ізденімпаз, бірақ оның дұрыс бағытта дамуының шарттары әртүрлі, сондықтан баланың ақыл-ой қабілетін дамыту, оның нақты

бағыттарын анықтау, ең алдымен, оның жас ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбиелеуге байланысты. және жеке ерекшеліктері.

Балалардың толыққанды психикалық тәрбиесі сенсорлық процестерді қалыптастырудан басталуы керек. Сөйлеусіз ойлаудың дамуы мүмкін емес. Тілді меңгере отырып, бала заттар, оның қажеттіліктері, белгілі туралы білім ала бастайды.

Бағдарлама мазмұнына сәйкес балалар дидактикалық құралдар арқылы заттарды санауды, салыстыруды, түсіндіруді, ені мен биіктігін өлшеуді, сұйықтар мен қатты денелердің көлемін шартты өлшеуіштердің көмегімен өлшеуді, сонымен қатар қосу, сан, санау ұғымдарын меңгереді. және танымдық ойындар.

Тәрбиенің ең төменгі сатысы – мектепке дейінгі кезең және тұлға дамуының іргетасы, оқу әрекетін қалыптастырудың ең қуатты кезеңі. Бұл кезеңде баланың есте сақтау қабілеті мен қабылдауы төмен, бірақ білуге құмарлығы жоғары[4].

Мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық дамуын дұрыс ұйымдастыру үшін балалардың психикалық дамуының заңдылықтары мен мүмкіндіктерін білу қажет. Осыны ескере отырып, ақыл-ой тәрбиесінің міндеттері, мазмұны, ұйымдастырылуы мен әдістері анықталады. Ақыл-ой тәрбиесінің мәселесін шешу жолдары: бір жағынан баланың әлеуетін барынша арттыру, екінші жағынан баланы жалықтыратын немесе қажытатын істермен шамадан тыс жүктемеуіне жол бермеу.

Психикалық даму – баланың жас ерекшелігіне, тәжірибесінің өсуіне және тәрбиелік ықпалдардың әсеріне байланысты ойлау процесінде болатын сандық және сапалық өзгерістердің жиынтығы. Мектепке дейінгі жаста білімнің жинақталуы тез жүреді. Танымдық процестер дамиды, бала ақыл-ой әрекетінің қарапайым әдістерін меңгереді. Баланың психикалық дамуын қамтамасыз ету оның барлық кейінгі әрекеттері үшін маңызды.

Психикалық даму әлеуметтік ортаның әсерінен жүзеге асады. Сонымен, мектеп жасына дейінгі балалардың психикасының дамуына оның әлеуметтік ортасы, отбасылық қағым-қатынастары, ойыны, тәрбиесі, қозғалыс белгіленділігі, оны қарастыру, оларды қызықтыратын барлық нәрсеге үлкен мән беру кіреді.

Психикалық даму – баланың жас ерекшелігіне, тәжірибесінің өсуіне және тәрбиелік ықпалдардың әсеріне байланысты ойлау процесінде болатын сандық және сапалық өзгерістердің жиынтығы. Мектепке дейінгі жаста білімнің жинақталуы тез жүреді. Танымдық процестер дамиды, бала ақыл-ой әрекетінің қарапайым әдістерін меңгереді.

Баланың психикалық дамуын қамтамасыз ету оның барлық кейінгі әрекеттері үшін маңызды. Психикалық даму әлеуметтік ортаның әсерінен жүзеге асады. Ол басқалармен қарым-қатынас жасауда тілді қарым-қатынас құралы ретінде пайдаланады, сонымен бірге қалыптасқан ұғымдар жүйесін меңгереді. Ақыл-ойдың ең тиімді дамуы оқыту мен тәрбиелеуге негізделген.

Қазіргі педагогика ғылыми интеллект дамуының негізгі көрсеткіштері білім жүйесін меңгеру, олардың ресурстарын жинақтау, шығармашылық ойлауды дамыту және жаңа білімді меңгеруге қажетті танымдық әрекет әдістері деп есептейді.

Мектепке дейінгі ұйымдарда білім беру сапасын арттыру өте маңызды мәселе, оның негізгі міндеті жалпы және негізгі жағдайларды жақсарту болып табылады.

Ең алдымен, оқыту мен тәрбиелеу үшін дамып келе жатқан ортаны жабдықтау қажеттігі туралы айтатын болсақ, онда ол мектепке дейінгі кезеңнің өзіндік ерекшеліктері мен құндылықтарын сақтай отырып, баланың балалық шағына бағытталуы керек.

Екіншіден, мектепке дейінгі ұйымның меңгерушісі мен тәрбиешілері кәсіби шеберліктерін үнемі жетілдіріп, білімін жетілдіруге үнемі көңіл бөліп, ұжымның шығармашылық бағытын анықтап, оны жүзеге асыруға белсене атсалысып, жағымды психологиялық көңіл-күйді тұрақтандыруға көмектесуі қажет. климат. Сондай-ақ баланы оқыту мен тәрбиелеуде отбасының қажеттіліктері мен тілектерін ескеріп, ата-аналармен тұрақты түрде жұмыс істеу маңызды [31].

Үшіншіден, балабақшада жұмыс істеуге барлық жағдай жасалған болса, тәрбие мен оқыту технологиясын сауатты меңгеріп, педагогикалық әдістердің жаңа жүйесін меңгеріп, оны іс жүзінде қолдануға шығармашылықпен үлес қосса.

Баланы тәрбиелеу, дамыту және оқытуда отбасы мен балабақша ұжымының тығыз ынтымақтастығы.

Білім беру жүйесіндегі психикалық дамудың негізгі мақсаты – жеке тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамыту. Бұл мақсаттар бір-бірімен тығыз байланысты болғанда ғана тиімді болады. Баланы өмірге дайындауда дамытудың маңызы зор.

Даму процесі:

1. Интеллектіні дамыту
2. Эмоциялар мен сезімдерді дамыту
3. Ауыр сынақтарға төтеп беру қабілетін дамыту
4. Өзіне деген сенімділікті, өзін-өзі қабылдауды, сүйіспеншілікті дамыту
5. Танымдық процестің дамуы
6. Өзін-өзі бақылауды, дербестікті дамыту
7. Өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі жетілдіруге мотивациясын дамыту.

А.Едігенованың айтуынша, баланың дамуы оның өмір бойы жүреді. Даму барысында баланың танымдық белсенділігі артады. 6 жасар балалар заттарды түсіне, түріне, көлеміне қарай ажырата бастайды және олардың құрылысын, оларды қалай пайдалану керектігін білгісі келеді. Күнделікті өмірде бала шынайы дүниенің құбылыстары мен объектілерін анықтай білуі, адамзаттың бай тәжірибесінен сабақ алуы қажет[5].

Балалардың бір нәрсені білуге құштарлығын білім деп атайды. Балалар өте байқағыш, еліктегіш, әр нәрсеге қарайды, көп ойландырады. Балалар әдетте өздері түсінбейтін оқиғалар мен құбылыстардың сырын білгісі келеді. Күн сайын олар жаңа сұрақтарға тап болады. Үлкендер білмейтінін түсінетіндіктен үлкендерден жауап күтеді. Мұндай нақты сұрақтар балалардың ой еңбегімен айналысуға ниеті мен тілегін сипаттайды.

Сондықтан үлкендер баланың сұрағын жауапсыз қалдырмауға тырысуы керек. Себебі, сұраққа жауап ала алмаған бала болашақта сұрақ қоюға құлықсыз болып, баланың дүниені қабылдауына кері әсерін тигізуі мүмкін.

Психикалық даму әлеуметтік ортаның әсерінен жүзеге асады. Ол басқалармен қарым-қатынас жасауда тілді қарым-қатынас құралы ретінде пайдаланады, сонымен бірге қалыптасқан ұғымдар жүйесін меңгереді. Ақыл-ойдың ең тиімді дамуы оқыту мен тәрбиелеуге негізделген.

Қазіргі педагогика ғылыми интеллектуалдық дамудың негізгі көрсеткіштері білім жүйесін дамыту, оның ресурстарын жинақтау, шығармашылық ойлауды дамыту және жаңа білімді меңгеруге қажетті танымдық іс-әрекет әдістері деп есептейді [32].

Мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық дамуын дұрыс ұйымдастыру үшін олардың психикалық дамуының заңдылықтары мен мүмкіндіктерін білу қажет. Осыны ескере отырып, ақыл-ой тәрбиесінің міндеттері, мазмұны, ұйымдастырылуы мен әдістері анықталады.

Ақыл-ой тәрбиесінің мәселесін шешу жолдары: бір жағынан баланың әлеуетін барынша арттыру, екінші жағынан баланы жалықтыратын немесе қажытатын істермен шамадан тыс жүктемеуіне жол бермеу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мухина В.С. *Алты жастағылар мектепте*. Алматы. Мектеп. 1989.
2. Мухина В.С. *Мектеп жасына дейінгі балалар психологиясы*. А. 1986.
3. Меңжанова А.Н. *Мектеп жасына дейінгі педагогика* Алматы 1992.
4. Жұмабекова Ф.Н. *Мектепке дейінгі педагогика – Астана 2008*.
5. Козлова С.А., Куликова Т.А. *Дошкольная педагогика*. - М., 2002.

АҚЫЛ-ОЙҒА БАҒДАРЛАНҒАН ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ОЙЫН БАЛА ТАНЫМЫНЫҢ АЛҒАШҚЫ ҚАДАМЫ

**А.Е.Дуйсебекова - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
Л.А.Турсунова, Д.Қ. Оразбай - «Ақбота» бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы**

Аңдатпа: Интеллектуалдық дамыту ойынының негізгі құрылымдық ерекшелігі – ойынның өзінен туатын және балалар жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын ережесінің қатаң сақталуы, тәрбиешінің ойынды ұйымдастыруға даярлығы, баланың жас және жеке даму қабілеттерінің ескерілуі.

Түйін сөздер: Интеллектуалдық, дамыту ойын, негізгі, құрылымдық ерекшелік, балалар. Ересектер, ойын ережесі, қатаң сақталуы, тәрбиеші, ойынды ұйымдастыруға даярлығы, жас, жеке, даму қабілеттері.

Аннотация: Основной структурной особенностью игры интеллектуального развития является строгое соблюдение правил игры, которые рождаются из самой игры и создаются детьми или подсказываются взрослыми, готовность педагога организовать игру с учетом возраста ребенка и возможностей его личностного развития.

Ключевые слова: Интеллектуальная, развивающая игра, базис, структурный признак, дети. Взрослые, правила игры, строгое соблюдение, воспитатель, готовность организовать игру, возраст, индивидуальные, развитие способностей.

Abstract: The main structural feature of the game of intellectual development is the strict observance of the rules of the game, which are born from the game itself and are created by children or suggested by adults, the willingness of the teacher to organize the game taking into account the age of the child and the possibilities of his personal development.

Keywords: Intellectual, developmental game, basic, structural features, children. Adults, game rules, strict adherence, educator, readiness to organize the game, age, individual, developmental abilities.

Қай заманда болмасын адамзат баласының алдында тұратын ұлы мақсат-мұраттарының ең бастысы – өзінің өмірін, тәжірибесін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Себебі, ұрпақ тәрбиесі келешегін берік ететін басты фактор болып саналады.

Интеллектуалды ойындары балалардың түсіну және қабылдау қабілетін, ақыл-ойын дамытуға, түсінік-ұғымдарын қалыптастыруға, білімді терең меңгеруіне игі ықпал етеді. Интеллектуалдық дамыту ойынының негізгі құрылымдық ерекшелігі – ойынның өзінен туатын және балалар жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын ережесінің қатаң сақталуы, тәрбиешінің ойынды ұйымдастыруға даярлығы, баланың жас және жеке даму қабілеттерінің ескерілуі.

Ақыл-ойды тереңдетуге бағдарланған интеллектуалды ойын – адамның өміртанымының алғашқы қадамы. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып білімін жетілдіреді, қолданып көргенін, танып-білгенін есінде сақтайды. Нәтижесінде қоршаған ортаны өз бетінше зерделейді, тұрмыс пен қызмет түрлерін ажырата бастайды. Еңбекке деген қарым-қатынасы мен қабілеттерін қалыптастырады. Ойынның ережелері ойнаушының қисынды ой қабілетінің дамуы, бір-біріне деген сыйластық, қажеттіліктерімен санасуы әр баланың жеке әрекетінен туындайды. Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы өз қарсыласының мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімен арттырады [1].

Интеллектуалдық дамыту ойындарында балалар талдау (тұтасты жеке бөліктерге ойша бөлу), жинақтау (бөліктері тұтасқа ойша біріктіру), салыстыру (ұқсастықтар мен айырмашылықтарды табу), жүйелеу (заттарды, құбылыстарды топтарға бөлу) сияқты ойлау тәсілдерін меңгереді.

Ойынның баланың интеллектуалдық дамуына ықпал ету мүмкіндігі педагогика ғылымы саласында жан-жақты қарастырылып, ойын әрекеті оқу әрекетінің жетекші формасына айналған. Ойын, ойыншық сөздері ой сөзімен тікелей байланысты, сөйтіп, ойнау біруақытта ойлаумен әрекеттеседі. Ойын – бұл қарым-қатынас, өмірлік тәжірибе жинақтау құралы. Ұлы педагог В.А.Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл-ойдың қалыпты дамуы мүмкін емес» – дейді. Өйткені кез келген адам бала кезінен өмір әлеміне ойын арқылы кіріп, дүниені ойын әрекетімен тани бастайды. Қоршаған дүние туралы түсінік ойын арқылы қалыптасады. Л.С.Выготский: «Ойнай жүріп балалар қоршаған орта жайында білімдерін толықтырады, дербес шешім қабылдауға дағдыланады, ойлау барысында ұтқырлық пен тапқырлық танытады – дейді. Бұл өмір тәжірибесінен алынған. Ойын – бала табиғатымен егіз, өйткені бала ойынмен өседі, оның жан-жақты дамуына тікелей ықпал етеді. Ол баланың миын жаттықтыратын, әрі тынықтыратын негізгі жаттығу.

Мағжан Жұмабаев: «Ойын – баланың өз ісі. Баланың ойынына кірісуші болма. Баланы бір нәрсе бүлдірмес үшін тек шеттен бақыла. Есте болуы керек, бақылау деген сөз – қарауылда тұрған солдаттай қабағыңды түйіп, қарап тұр деген сөз емес, олай тұрсаң бала ойынына кірісуші болма!»- деп ескертеді. Ойнап отырған баланың назарын басқаға аудару оның ойын бөлгенің деп түсіну қажет. Бұл жөнінде ұлы педагог К.Д.Ушинскийдің «Ойын баласын ойын үстінде үйрет» – дейді. Ойын қызметін зерттеуші С.Тарасовтың пікірінше: «Ойын – бұл еркін және ерікті іс-әрекет. Бұйрық бойынша ойын, бұл ойынға жатпайды. Ойын – бұл күнделікті өмірде бір уақыт аралығында ерікті іс- әрекетпен айналысуға арналған, өзіндік бағыты бар әрекет».[2].

Балалар ойындарының тәрбиелік маңызын жоғары бағалай келіп, А.С.Макаренко былай деп жазады: «Бала өмірінде ойынның маңызы зор, ересек адам үшін, еңбектің, жұмыстың, қызметтің қандай маңызы болса, нақ сондай маңызы бар. Бала ойында қандай болса, өскен соң жұмыста да көп жағынан сондай болады. Сондықтан келешек қайраткерді тәрбиелеу алдымен ойыннан басталады».

А.М.Горький: «Ойын арқылы бала дүниені таниды» – десе, А.С.Сухомлинский: «Ойынсыз ақыл – ойдың қалыпты дамуы жоқ және болуы мүмкін емес[7]. Ойын дүниеге қарай ашылған үлкен жарық терезе іспетті, ол арқылы баланың рухани сезімі жасампаз өмірмен ұштасып, өзін қоршаған дүние туралы түсінік алады. Ойын дегеніміз – ұшқын, білімге құмарлық пен еліктеудің маздап жанар оты» – дейді. Л.С.Выготский, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин сияқты белгілі психолог ғалымдар: «Ойын баланың өзіндік өмірі» – деген ортақ тұжырым жасайды. Ал біздің халық даналығы: «Ойлы бала, ойыннан өседі» – дейді. Сондықтан ойшыл ұлы педагогтар балаларды ойын арқылы оқыту керек деген ойға келді. Ойындардың педагогикалық мәні де осында.

Грузин педагогы Ш.А.Амановшили ойын арқылы балаларға өте қиын әлемдік танымды түсіндіре білді. Ол өз балаларымен ойын ойнағанда өзін балалармен бірдей қоя отырып, олардың көңіліне, ойына, санасына пайдалы ұғымды беріп, өз ісіне сенімді болып, қиындықтарды жеңе білуге үйретті, баланың көздерінде білімге деген құштарлықты байқады. Сөйтіп ойын арқылы оқыту нәтижесінде белгілі бір тақырыптар бойынша топтастырылған дидактикалық ойын пайда болады. Берілген ойындарды қолдану іс-әрекет әсерлілігін арттырып, балалардың логикалық ойлауын, математикалық қабілеттерін дамытады. Бұл ойындарды тәрбиешінің шығармашылықпен түрлендіре отырып, балалардың психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, жаңа тақырыпты өткенде, өтілген материалды қайталағанда білімді тиянақтау кезінде іс-әрекеттердің мазмұнына сай пайдалануға болады. Сондықтан мұндай ойындар ойнау балалардың ойлау, қабылдау, еліктеу қабілеті және заттардың түрін, түсін, көлемін ажырата білуін дамыта түсу үшін өте қажет. Мектепке дейінгі мекемелерде адамгершілік тәрбиесі тәрбиелеу және білім беру үрдісінде әр түрлі іс-әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Олармен ойынның әр түрін ұйымдастыра отырып, бір-біріне деген қайырымдылық, мейірімділік, жанашырлық, достық, жолдастық сезімдерді тәрбиелеуге болады.

Ал балаларды қоршаған ортамен таныстыру, тіл дамыту, табиғатпен таныстыру, бейнелеу өнері сабақтарында өлі-тірі табиғатқа деген сүйіспеншілік, үлкендердің еңбегіне қызығу мен сыйластық сияқты адамгершілік сапалары қалыптастырылады. Ойын – балалар өмірінің нәрі, яғни оның рухани жетілуі мен табиғи өсуінің қажетті алғышарты және халықтың салтын үйренуде, табиғат құбылысын тануда олардың көру, есту, сезу қабілеттерін, зейінділік пен тапқырлықтарын дамытады. «Адам өркениетке бейім болуы үшін балалық шақты бастан кешуі міндетті, егер ойын мен қызыққа толы балалық шақ болмаса, ол мәңгілік жабайы болып қалған болар еді» деп К.Чуковский бала денесінің дамуы мен ой-дүниесінің өркен жаюы ойынға тікелей тәуелді екендігін атап көрсеткен. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі іс-әрекеті. Сұлтанмахмұт Торайғыров «Балалықтың қанына ойын азық» деп бекер айтпаған. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады. Ойын мазмұны мен түріне қарай: мазмұнды-бейнелі, қимыл-қозғалыс, дидактикалық, құрылыс, кейіптендіру ойындары болып бөлінеді. Мазмұнды-бейнелі ойында балалар ойын мазмұнын түсінікті етіп жеткізуге тырысады, оған қажетті құрал-жабдықтарды табуға талпынады, оларды дайындау үшін еңбектенеді, ал еңбек ұжымдық іс-әрекетке біріктіреді және шығармашылық іс-әрекетке бағдарлайды. Біртіндеп заттармен жасалатын ойын қимылдары азая түседі, бала заттар туралы және олармен ақыл-ой тұрғысынан іс-әрекет жасауды ойлауды үйренеді. Қорыта айтқанда, ойын баланың жасына, қабылдауына, түсінігіне қарай күрделене түрлене отырып, оның ақыл-ойын дамытатын мақсатқа бағдарланады. Нәтижесінде баланың есею кезеңінде өзімен бірге дамитын интеллектуалды ойындар жүйесі құрылады[3].

Интеллект (лат intellectus-таным, ұғыну, аңдау) – жеке тұлғаның ақыл-ой қабілеті. Ақыл-ой сезімі адамның таным әрекетімен байланысты. Алғашында бұл термин адам психикасының орынды ойлау функцияларын белгілесе, қазіргі кезде оған барлық танымдық үдерістер кіреді. Жеке тұлғаның ақыл-ой қабілеті. Ақыл-ой сезімі адамның таным әрекетімен байланысты. Интеллект–адамның болмысты тануының негізгі нысаны.

Интеллект ақпаратты мақсатты бағытта қайта өңдеуге, реттеуге, оқуға қабілеттіліктің күрделі жүйелерінің танымдық іс-әрекеті.

Алғашында бұл термин адам психикасының орынды ойлау функцияларын белгілесе, қазіргі кезде оған барлық танымдық үрдістер кіреді. Интеллект – адамның болмысты тануының негізгі нысаны.

Интеллект функциялары:

- оқуға деген қабілеттілік;

- қоршаған болмысының заңдылықтарын белсенді меңгеруге қабілеттілік.

Интеллект ұғымының құрылымы күрделі және көп деңгейлі. Оның тұтастай бірлігі ақыл-ой қабілеттерінің өзара әрекеттесуі негізінде байқалады.

- биологиялық тұрғыдан интеллект – адамның жаңа жағдайларға саналы түрде бейімделу қабілеті;
- педагогикалық тұрғыда интеллект – оқуға деген қабілеттілік, білімділік деген ұғымдарымен сипатталады.

Интеллект анықтамасы көп кездеседі. «Интеллект кең мағынада – танымдық іс-әрекеттің барлығы, ал тар мағынада – адамның ақыл-ой қабілеттілік сферасын сипаттайтын жалпыланған түсінік. Интеллектуальды қабілеттіліктер адамға қоршаған әлеммен қатынасын және заңдылықты байланысын ашуға, өзінің ақыл-ой процесін тануға және оларға әсер етуге, жаңа ситуацияға тез үйренуге және ақиқатты белсенді бейнелеуге рұқсат береді.

М.А.Холодная көзқарасынша, ақыл-ой қабілеттілігі өз негізінде ұйымдасқан индивидуальды тәжірибенің ерекше бейнесіне ие, яғни адам қоршаған әлемді қалай көрсө солай түсінеді.

Интеллект қабілеттері арқылы таным, оқу, логикалық ойлау, талдау арқылы ақпараттарды жүйелеу, олардың қолдану аясын анықтау, заңдылықтары мен ерекшеліктерін табу, ұқсас ақпараттармен салыстыру іске асырылады.

Американдық ғалым Дэвид Векслердің пайымдауынша интеллект – ақылмен іс-әрекет жасау, рационалды түрде ойлау және өмірлік мәселелерді дұрыс жеңе білу, яғни интеллект – адамның қоршаған ортаға бейімделе алу қабілеті[4].

Адам интеллектісінің маңызды сапаларына оның:

- талаптылығы, ойының тереңдігі, жылдамдығы;
- логикалық ойлау, ойлаудың дәлдігі, сын тұрғысынан ойлауы, ойының кеңдігі жатады.

Баланың танымын алғашқы күннен бастап дамыту құралы да балада оқу мен білімнің, тәрбиенің негізін қалыптастыратын да ойын әрекеті болып саналады. Өйткені, ойын үстінде баланың бір затқа бейімділігі, мүмкіндігі және қызығуы анық байқалады.

Танымдық ізденімпаздықты дамытудағы оқыту әдістемесінің негізін Я.А.Коменский қалады. Ол: «Таным бастамасы – сезімнен, бала сезіне білмесе, оның ой-өрісінде ешқандай өзгеріс болмайды. Оқытуды зат туралы сөзбен емес, сол затты бақылау арқылы баланың ойын дамыту керек», –деп жазды.

Танымдық әрекет – баланың білімге деген өте белсенді ақыл-ой әрекеті. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным қисындарынан және әрекеттің негізінде балаларда танымдық белсенділіктерінен ізденімпаздық қалыптасады. Балалардың жеке тұлғасында танымдық белсенділігінің дамуы 5-6 жас аралығында қарқынды келеді. Бұл әсіресе баланың логикалық тапсырмаларды белсенді орындауы, жауап кілтін табуға ширақ келуі, білуге деген ұмтылысы танымдық ойындар арқылы оқу әрекетінің міндеттерін шешуде айқын көрінеді.

Академик Н.Н.Моисеев интеллект деп – адамның мақсат қоя білуін, өз ресурстарын жоспарлау, мақсатқа жету стратегияларын құра білуі деп түсіндіреді.

Теориялық және практикалық интеллект жеке адамның эмоциялық-еріктік ерекшеліктерімен байланысты.

Интеллект түрлері:

- абстрактылы интеллект
- ересектер зияты
- нақты интеллект
- кристалданғая интеллект
- қарапайым интеллект
- жануарлардың зияты
- жасанды интеллект

Интеллектті диагностикалау интеллект коэффициентімен жүргізіледі.

Интеллект даму кезеңдері туралы Ж.Пиаже төмендегідей етіп көрсетті:

1. Сенсомоторлы интеллект 0-2 жас. Сыртқы дүние заттары мен құбылыстарымен жасалған іс-әрекеттер. Баланың іс-әрекеті топтама құрайды.

2. Операцияға дейінгі интеллект 2-8 жас. Баланың тілі шығып, оның жасаған іс-әрекетінің нәтижесі еріксіз ойлаумен байланысты. Бұл кезең 2 фазаға бөлінеді. а) тілі шыққаннан бастап 1,5-4 жасқа дейін; в) когнитивті құрылымдардың қалыптасуы 4-7 жасқа дейін.

Бала интеллектісі жағынан мына қасиеттері арқылы ажыратылады: ойлаудың өткірлігі, есте сақтауының ерекшелігі, жан-жақты білім құмарлығы, оңай және ұқыпты оқуы, өз ойын дұрыс жеткізе

білуі, практикалық білімге қабілетінің жоғарылығы, құрдастары білмейтін көп нәрсені білуі, тапсырмаларды шешуде ерекше қабілеттілік көрсетуі т.б.

Интеллектуалдық ойындар – баланың мектепке дейінгі жасынан бастап, танымдық қабілеті мен әлеуметтік дағдыларының негізін қалайтын, білім алу және тәрбие процесіндегі жетекші іс-әрекеттің түрі, өмір құбылыстарының бірі, сондай-ақ баланың ақыл-ойын қалыптастыруға бағытталған әсерімен ерекшеленетін әрекет.

Интеллектуалдық дамыту ойынының түрлері мен қызметі сан алуан. Соның ішінде ойын оқу қызметі, ойын-жаттығу, сергіту ойындары, дидактикалық ойындар, логикалық ойындар, грамматикалық ойындар, математикалық ойындар, ұлттық ойындар т.б.

Ал интеллектуалдық дамыту ойындары – балалардың ой-өрісін, сөздік қорын, тіл байлығын молайтады. Оларды ізденімпаздыққа ынталандырады, жауапкершілікті сезінуге тәрбиелейді. Баланың белсенділігі артады, ойынның келесі күрделі кезеңіне өтуге талпынады. Ойынды түрлендіру әрі тілді, әрі ақыл-ойды дамытуға, демалыс сәттерін тиімді пайдалануға септігін тигізеді. Ойыншы әрекет үстінде өзін-өзі еркін ұстауға, қысылмауға, басқалармен тіл табысуға, жолдастық, достық сезімінің оянуына мүмкіндік жасайды.

Әлеуметтік өмірде интеллект үш негіз арқылы қалыптасады: тіл (белгілер), субъект пен объекттің өзара әрекетінің мазмұны (интеллектілі құндылықтар), және ойлау ережелері (ұжымдық логикаға дейінгі нормалар).

Адамның интеллектісі көп жағдайда ақыл-ой қабілеттерінің жиынтығы деп түсіндіріледі. Ж.Пиаженің зерттеуі көрсеткендей интеллектілі іс-әрекет тұрақты және бейімделгіш ақыл-ой құрылымының ішкі іс-әрекет жүйесін көрсетеді. Интеллект жас ерекшелік дамуының белгілі бір кезеңдерден өтеді: сенсомоторлы және іс-әрекетке дейінгі кезең іс-әрекет кезеңіне ауысады; нақты іс-әрекет кезеңінен кейін (кіші мектеп жасы) жеткіншектік кезеңде аяқталатын ойлаудың формалы-логикалық іс-әрекет кезеңіне ауысады[5].

Оқу іс-әрекетінде қолданатын ойын түрлері мынадай топтарға бөлінеді: 1. Дидактикалық ойындар.

2. Шығармашылық ойындар.

Интеллектуалдық дамыту ойындарының жүйесі мектепке дейінгі ұйымдардағы балалардың алған білімін бекітуде, тың ойлау, мәселені шешу, топ құра алу және шығармашылықпен ойлауға баулиды. Әр ойын түрлі алаңда логика құруға бағыттайды. Стратегиялық ойындарда ойын құруды, өзгерген жағдайларға қарай жаңа жоспар құру және қарсыласының ойын анықтауды үйренеді. Сонымен қатар, стратегиялық ойындарда қарсылас болуға лайық деңгейде жетіледі. Жүйенің қолданылуымен балалар қоғамға пайдалы, әлеуметтік бағыты мықты және тіл байлығы мол тұлға болып қалыптасады.

Жүйеде қолданылатын ойындар балалардың: жоспарлау, өлшеу, зеректік, мәселені шешу жолдарын қарастыру, жаңа әдіс-тәсілдерді байқау, сын тұрғысынан ойлау және зерттеушілік қырларын дамытады. Топтық ойындар әлеуметтік ортаға бейімделуге көмектеседі. Мұндағы басты мақсат – әр баланың өзін жақсы танып, қабілеттерін, қызығушылығын, әлсіз тұстарын байқау қабілетін үйрету. Орта құрып, ережелерде тұрақталатындай өзін бейімдеуге үйрету.

Балалардың жаттығу барысында өзін басқа балалармен салыстыру және бейімділіктерін байқауға мүмкіндік жасау. Басынан өткен жағдайларға қарай қиялдауына көмектесу және қиялын жалғастыратындай жұмыстар ұсыну. Педагогтар үшін әр ойын оқу қызметі тәрізді арнайы дайындықты қажет етеді. Сонымен, интеллектуалдық дамыту ойыны баланың даму құралы, таным көзі, білімділік, тәрбиелік, дамытушылық мәнге ие бола отырып, адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан да интеллектуалды ойындардың білімдік, тәрбиелік, дамытушылық мәні зор.

Интеллектуалды ойындар арқылы балалар жоспарлау, өлшеу, зеректік, мәселені шешу жолдарын қарастыру, жаңа әдіс-тәсілдерді байқау, сын тұрғысынан ойлау және зерттеушілік қырларын дамытады. Топтық ойындар әлеуметтік ортаға бейімделуге көмектеседі. Мұндағы басты мақсат – әр баланың өзін жақсы танып, қабілеттерін, қызығушылығын, әлсіз тұстарын байқау қабілетін үйрету. Орта құрып, ережелерде тұрақталатындай өзін бейімдеуге үйрету. Балалардың жаттығу барысында өзін басқа балалармен салыстыру және бейімділіктерін байқауға мүмкіндік жасау. Басынан өткен жағдайларға қарай қиялдауына көмектесу және қиялын жалғастыратындай жұмыстар ұсыну.

Тәрбиешілер үшін әр ойын оқу қызметі тәрізді арнайы дайындықты қажет етеді. Сонымен, интеллектуалдық дамыту ойыны баланың даму құралы, таным көзі, білімділік, тәрбиелік, дамытушылық, мәнге ие бола отырып, адамның жеке тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан да интеллектуалды ойындардың білімдік, тәрбиелік, дамытушылық мәні зор.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы, 2018 ж.
2. Холодная М.А. Практическая психология. М., 2001.
3. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. Лекция, прочитанная в Стенфордском университете 13 апреля 1959 г. На русском языке опубликована в сборнике переводов «Психология мышления», под редакцией А.М.Матюшкина. – М.: Прогресс, 2005.
4. Андреева И. Н. Азбука эмоционального интеллекта. - СПб.: БХВ- Петербург, 2012.
5. Практический интеллект. / Р.Дж.Стернберг, Дж.Б.Форсайт, Дж.Хедланд и др. СПб.: Питер, 2002.

АҚЫЛ-ОЙ КАРТАСЫ - БАЛАНЫҢ АҚПАРАТТЫ ЕСТЕ САҚТАУДЫҢ БІРЕГЕЙ ҚАРАПАЙЫМ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Л.С.Шайменова - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
С.М. Егімбай - «Ақбота» бөбекжайы,
Л.Б.Ильяшева - «Золотой ключик» бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы

Аңдатпа. Ақыл-ой картасын құрудың алғашқы сабақтары балаларды «жоспар» ұғымымен таныстырады, сонымен қатар балаларда мақсатқа жету үшін өз әрекеттерін жоспарлау қабілетін қалыптастырады. картаны толтыруға (нені, қалай және қайда салу керек) бастама көтеру, картаны құруға шығармашылықпен қарау, бағыттардың қалай көрсетілетінін таңдау (сызу, аппликация, коллаж және т.б.).

Түйін сөздер: Ақыл-ой картасы, құру, алғашқы сабақтар, балалар, жоспар, ұғымы, мақсатқа жету, өз әрекеттері, жоспарлау, қабілет, бастама көтеру, шығармашылық, сызу, аппликация, коллаж.

Аннотация. Первые уроки интеллектуальная карта знакомят детей с понятием «план», а также развивают у детей умение планировать свои действия для достижения цели. взять на себя инициативу по заполнению карты (что, как и где нарисовать), проявить творческий подход к созданию карты, выбрать способ отображения направлений (рисунок, аппликация, коллаж и т. д.).

Ключевые слова: Интеллект-карта, творчество, первые уроки, дети, план, концепция, достижение цели, собственные действия, планирование, способности, инициатива, творчество, рисование, применение, коллаж.

Abstract. The first lessons of the intellectual map introduce children to the concept of "plan", and also develop children's ability to plan their actions to achieve their goals. take the initiative to fill in the map (what, how and where to draw), show a creative approach to creating a map, choose a way to display directions (drawing, application, collage, etc.).

Key words: Intellect map, creativity, first lessons, children, plan, concept, achieving goals, own actions, planning, abilities, initiative, creativity, drawing, application, collage.

Ғалымдардың пайымдауынша, адамзат табалдырығын аттаған 3-мыңжылдық ақпараттық төңкеріспен, білімді де білімді адамдар нағыз ұлттық байлық ретінде бағаланатын болады. Өсіп келе жатқан білім көлемін сауатты бағдарлау қажеттілігі өскелең ұрпақтың ақыл-ой тәрбиесіне осыдан 30-40 жыл бұрынғыдан өзгеше талаптар қояды. Белсенді ақыл-ой әрекетіне қабілеттілікті қалыптастыру міндеті бірінші орынға қойылады. Мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық тәрбиесі саласындағы жетекші мамандардың бірі Н.П. Поддяков қазіргі кезеңде балаларға ақыл-ой тәрбиесінің дәстүрлі жүйесіндегідей білімнің толық көлеміне ұмтылмай, шындықты танудың кілтін беру керектігін дұрыс атап көрсетті.

Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде мектепке дейінгі балалық шақ психикалық дамудың онтайлы кезеңі ретінде анықталады. Бұл мектепке дейінгі тәрбиенің алғашқы жүйелерін жасаған педагогтар – Ф.Фребель, М.Монтессорилардың пікірі болды. Бірақ А.П. зерттеулерінде. Усовой, А.В. Запорожец, Л.А. Венгер, Н.Н. Поддяков, мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық дамуының мүмкіндіктері бұрын ойлағаннан әлдеқайда жоғары екендігі анықталды. Бала Ф.Фребель, М.Монтессори жүйелерінде қарастырылған заттар мен құбылыстардың көрнекі қасиеттерін сырттай ғана игеріп қана қоймайды, сонымен қатар көптеген табиғат құбылыстарының, қоғамдық өмірдің

негізінде жатқан жалпы байланыстар туралы түсініктерді игере алады. , әртүрлі проблемалық мәселелерді талдау және шешу әдістерін меңгеру.

Отандық ғалымдардың (Б.Г. Ананьев, М.Ф. Беляев, Л.И. Божович, А.Н. Леонтьев, Н.Г. Морозова, В.Н. Мясичев, С.Л. Рубинштейн, Г.И. Щукина, т.б.) еңбектерінде интеллектуалдық дамуды тұлғаның күрделі қалыптасуы ретінде сипаттайды, оның қалыптасу шарттарында анықтайды.

Мектепке дейінгі білім берудің мемлекеттік білім беру стандарты тәрбиешілерге қазіргі заманғы білім беру технологиялары мен балаларды дамыту құралдарын іздеу, мектеп жасына дейінгі балалардың қызығушылық пен белсенділікті арттыруға ықпал ететін әртүрлі білім беру технологиялары мен әдістерін пайдалану қажеттілігін көрсетеді; үлкендермен және құрдастарымен қарым-қатынас құралдары мен қарым-қатынас тәсілдерін меңгеру[1].

Қазіргі қоғамның қарқынды даму қарқыны бізді мектеп жасына дейінгі балалардың дамуын жақсы ұйымдастыру үшін заманауи идеялар мен инновацияларды үнемі ізденіс үстінде болуға міндеттейді. Әрбір бала туғаннан қайталанбас, бірақ тәрбиешінің міндеті – мектеп жасына дейінгі балалардың дарындылығы мен жеке ерекшеліктерін дамыту үшін оңтайлы жағдай жасау, баланың қоршаған ортасын мүмкіндігінше бай және жан-жақты ету. Осыған байланысты балалардың қабілетін дамытудың жаңа әдістері мен технологиялары пайда болуда. Баланы дамытудың осындай тиімді әдістерінің бірі - ақыл-ой картасын пайдалану.

Ми карталары мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық қабілеттерін дамытатын ақпаратты есте сақтаудың бірегей және қарапайым әдісі ғана емес. Технологияның айрықша ерекшелігі – жасалған картаның тез және көлемді есте сақтаудың барлық талаптарына сай болуы. Балаларға ақпарат біртұтас сурет ретінде қабылданатын тұтас сурет ретінде ұсынылады, ал параллель карта сөздік түрде қабылданады. Материалдың есте сақтау қабілеті визуалды бейнелер мен эмоционалды қабылдау есебінен айтарлықтай артады.

Ағылшын психологы Тони Бузан ақыл-ой картасын қолдану әдісінің негізін салушы болып табылады. Ол бұл әдісті әртүрлі қызмет салаларында, соның ішінде балалармен жұмыс істеуде қолдануға кеңес берді. Бұл әдістемелік әзірleme белгілі бір тақырыптар бойынша барлық білімді қорытындылау үшін мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда ақыл-ой картасын қолданудың нәтижесін көрсетеді.

Бұл әдістеменің жаңалығы мынада: бұл картаны пайдалану тәрбиеші мен балалар арасындағы субъект-субъектілік қарым-қатынасты құруға, баланың негізгі идеяларын анықтауға және осы идеяларды толықтыруға мүмкіндік береді. Сіз бұл картаны балалар іс-әрекетінің барлық түрлерінде пайдалана аласыз.

Бұл дамып келе жатқан пәндік-кеңістіктік ортаның жарқын элементі және табысты ұйымдастыруға мүмкіндік беретін мобильді интерактивті жұмысқа жатады. Балалардың, тәрбиешілердің, тар мамандардың өзара әрекеті. Қосымша білім беру мұғалімдері мен ата-аналар. Карта балалардың іс-әрекетінің өнімі, бұл да маңызды. Карта балаларға бір тақырып аясында жеке элементтер тізбегін құруға, есте сақтауға, оқиғалар, табиғат құбылыстары немесе заттар мен адамдар арасындағы логикалық тізбектерді салуға көмектеседі. Ең бастысы – білімді жүйелеу.

Тәрбиеші картаны талқылап, құру кезінде таңдаған тақырып бойынша балалардың білім қорын оңай анықтайды. Ал егер бірінші кезеңде картада балалардың білетіндері ғана бейнеленсе, соңғы кезеңде балалардың таңдаған тақырып аясында қандай материалды игергендігі анық байқалады. Картаны жасау оңай және жеткілікті динамикалық процесс. Ол балалардан алдын ала дайындықты қажет етпейді, жұмыста материалдың көп мөлшері пайдаланылмайды (кейде қарындаштар мен қағаз парағы жеткілікті).

Балалар ересектермен, өз тобының балаларымен және өз бетінше бірлесіп, ақыл-ой картасын құрастырады және толтырады, картаны толтыруға бастама жасайды (нені, қалай және қайда салу керек), картаны құруға шығармашылықпен қарайды; бағыттарын (сызу, қолдану, коллаж, т.б.) белгілеу жолын таңдау.

Бұл технологияны қолдану нәтижесінде топ ережесін сақтау, топпен жұмыс істеу, келіссөздер жүргізу дағдысы қалыптасады.

Ақыл-ой картасын құрудың алғашқы сабақтары балаларды «жоспар» ұғымымен таныстырады, сонымен қатар балаларда мақсатқа жету үшін өз әрекеттерін жоспарлау қабілетін қалыптастырады. картаны толтыруға (нені, қалай және қайда салу керек) бастама көтеру, картаны құруға шығармашылықпен қарау, бағыттардың қалай көрсетілетінін таңдау (сызу, аппликация, коллаж және т.б.).

Қоғамымыздың барлық салаларында – әлеуметтік, саяси, мәдени салаларда болып жатқан жаһандық қайта құрулар еліміздің болашақтағы зияткерлік әлеуетін айқындайтын, оның өркендеуі мен дамуының шарты болып табылатын білім беру жүйесіне әсер етпей қоймады.

Қазіргі уақытта мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларды ақыл-ой әрекеттерінің техникасы мен технологиясына, танымдық ізденіс процестеріне үйрету, интеллектуалдық функцияларын арнайы, мақсатты дамытуға баса назар аудару қажет болды. Оқу орны білім мен тәрбиенің қарапайым көзі болмауы керек. Ол баланың жеке тұлғасын дамытуға, білім берудің заманауи сапасын анықтайтын негізгі құзыреттіліктерін қалыптастыруға бағытталуы керек[2].

Білімге негізделген әдіс жүйелік-белсенділік тәсілімен алмастырылып жатқандықтан, балаға білім беріп қана қоймай, оны алу және қолдану жолдарын үйрету, оның жалпы мәдени, жеке және когнитивті дамыту, оны оқу қабілеті сияқты маңызды дағдымен қаруландыру.

Мұндай оқыту формасын іздеу мынадай идеяға әкелді: балаларды оқыту ауызша, көрнекі және практикалық болуы керек. Ақыл-ой карталарын қолдану әдісі осы талаптарға сәйкес келеді.

Балабақшаның оқу-тәрбие процесінде ақыл-ой картасын пайдалану оқушылардың ойлау барысын бақыланатын етіп жасауға мүмкіндік береді, бұл ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруды қамтамасыз етеді және мектептегі оқуға сәтті дайындалады.

«Ақыл карталары» ұғымын Ұлыбританиядан келген психолог, есте сақтау, шығармашылық және ойлауды ұйымдастыру әдістерінің авторы, 100-ден астам кітаптың авторы және бірлескен авторы Тони Бузан енгізген. Ол өзінің ұстаздық тәжірибесінде екі қызмет саласын бөліп көрсетті: мидың мүмкіндіктерін және оның мүмкіндіктерін (есте сақтау, ойлау, шығармашылық, оқу дағдылары және т.б.) зерттеу және түсіну және егде жастағы адамдардың ми қызметін жақсарту әдістерін әзірлеу.

Педагогика ғылымдарының кандидаты Валентина Акименко мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда ақыл-ой картасын қолдануды ұсынды.

Ми карталары сызбалар мен диаграммаларда есте сақтаудың, байланыстырудың, ақпаратты есте сақтау қабілетін белсендірудің және әртүрлі интеллектуалды мәселелерді шешудің тиімді әдістерін көрсету үшін жасалған. Басқаша айтқанда, ақыл-ой карталары ақпаратты суреттерде бейнелеу болып табылады. Бұл пішінде жаңа ақпаратты есте сақтау басқаларына қарағанда әлдеқайда оңай.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ақыл-ой картасын қолданудың артықшылықтары

Мидың оң жарты шары эмоцияларға, интуицияға жауап береді, әлемнің бүкіл суретін түсіруге көмектеседі (әртүрлі құбылыстар мен бөлшектерден кескін жасау). Балалардың оң жақ миының ойлауы дамыды. Сол жақ мидың ойлауы әлемді кезең-кезеңімен (бірінші, содан кейін екінші, содан кейін ғана үшінші) зерттеуге мүмкіндік береді. Мұндай сызықтық қабылдау уақыт бойынша созылады.

10 жасқа дейінгі балаларда оң жақ миды ойлау басым. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігі ойлау типіне емес, көркемдік типке жатады. Дегенмен, бір психикалық процесс үшін арнайы жарты шарлардың дамуы маңызды рөл атқарады. Бұған жетуге смарт карталар көмектеседі[3].

Бала ақыл-ой картасын жасағанда немесе зерттегенде, мидың екі жарты шары да белсенді болады. Сонымен қатар, ақыл-ой картасы әдемі көрінеді, шығармашылықты белсендіреді (құрастыру кезінде ассоциациялар мен суреттерді іздеңіз), визуалды зерттеуден және ауызша айтудан кейін есте сақтау оңай және түзету мүмкіндігін береді. Карта жасаудағы шығармашылық және ойнақы сәттер мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекеттерін жеңіл әрі қызықты етеді. Ақыл-ой карталарын бірлесіп құрастыру және зерттеу балаға тек құрдастарымен ғана емес, ересектермен де қарым-қатынас жасауға үйренуге көмектеседі.

Ақыл-ой картасын қолдануда мыналарды дамытуға көмектеседі:

- қолдың ұсақ моторикасын дамыту;
- қызығушылық;
- шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру қабілеті.

Ақыл картасы тармақтары бар ми жасушасына (нейронға) ұқсайды. Адам сызықтық емес, құрылымдық және салалы түрде ойлайды. Әрбір ұғым басқа ұғыммен байланысты. Сондықтан материалды сапалы түрде бейнелеуге, ұғымдар арасындағы байланыстарды көрсетуге және сәйкесінше жаңа ақпаратты меңгеруге көмектесетін тармақталған құрылымы бар ақыл-ой карталары. Ақыл-ой карталары ассоциативті ойлауға негізделген - бөлек және әртүрлі бейнелер арасындағы байланыстар. Ақыл картасының өзектілігі. Ми карталары тәрбиешілерге сөйлеуді, когнитивтік және әлеуметтік-коммуникативтік дамуды біріктіруге көмектеседі.

Ақыл картасы балалардың келесідей дағдыларын дамытады:

- белсенділік;

- қызығушылық;
- қарым-қатынас құралдарын меңгеру;
- өзара әрекеттесу тәсілдерін меңгеру.

Неліктен мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде ақыл-ой картасын жасау керек

Ақыл-ой карталарын құрастырудың мақсаты - объект, объект немесе құбылыс туралы ақпарат жинау. Картаны құрастыру барысында мектеп жасына дейінгі балалармен педагогтар ой қорытады, сөздік қорын толықтырады, ақпаратты талдайды, синтездейді және қорытындылайды.

Ми карталары балалардың үйлесімді, логикалық, сауатты сөйлеуін дамытуға, сондай-ақ өз ойларын өз бетінше және анық жеткізуге, негізгісін бөліп көрсетуге және оқылған материалды есте сақтауға көмектеседі.

Ең тиімді, тартымды, қызықты және есте қаларлық ақыл картасын жасау үшін мына қарапайым ережелерді сақтау керек: Негізгі ойды, тақырыпты парақтың ортасына қойыңыз. Парақты көлденеңінен кеңейту жақсы, сондықтан сызба үшін көбірек орын болады.

Тек түсті қарындаштарды (қаламдар, маркерлер) пайдаланыңыз. Орталық нысаннан әрбір бұтақтың жеке түсі болуы керек.

Ақыл картасының негізгі тармақтары орталық идеяға, ал екінші және одан кейінгі қатарлардың тармақтары оларға қосылуы керек. Түзу сызықтардан гөрі қисық бұтақтарды (ағаш сияқты) салған дұрыс. Филиалдар көршілес бұтақтармен араласпауы керек. Әрбір тармақтың үстіне бір ғана кілт сөз жазылуы керек. Сызбаларды, суреттерді, қолданбаларды және ассоциацияларды пайдаланыңыз. Бұл балаларға жаңа ақпаратты жақсы есте сақтауға және қабылдауға көмектеседі.

Картада егжей-тегжейлердің шексіз саны болуы мүмкін - тақырыпты толық түсіну үшін соншалықты қажет.

Ақыл-ой картасын құру опциялары

Ақыл картасын бірнеше жолмен жасауға болады, бірақ олардың әрқайсысында басты рөл балаларға беріледі. Балалардың өздері жасаған әрекеттері оңай және жақсы есте қалады:

- бала оны графикалық түрде ересек адаммен немесе өз бетінше жасайды;
- тәрбиеші карта жасайды, ал балалар әңгіме құрастырып, ақпаратты қорытындылайды;
- балалар үй тапсырмасы ретінде ата-аналармен ақыл-ой картасын жасайды.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың ақыл-ой картасын қолдануы

Сөйлеу тілі бұзылған мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеу мұғалімнен ерекше балалармен оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру дағдыларының болуын талап етеді. Педагог балалардың қоғам жағдайына оңтайлы және тиімді бейімделуі үшін сөйлеудің барлық компоненттерін, коммуникативті және танымдық әрекеттерді түзетеді.

Ақылды карталар балалардың білімдерін жеңілдетуге, жүйелеуге және меңгеруге, сонымен қатар сөйлеу қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Карточкалар дыбысты, сөзді және бейнені корреляциялауда үлкен рөл атқарады. Бала сөздің мағынасын заттың қасиеттерін сезімдік қабылдаумен бірге меңгереді, ал жалпылама мағынаны меңгеру сезімдік мәліметтерді жалпылауға негізделеді. Осылайша ғана мектеп жасына дейінгі балалар кез келген жағдайда сөздердің мағынасын меңгереді[4].

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ақыл-ой картасын пайдалану мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалдық дамуына ықпал етеді. Балалардың сөздік қорлары жетілдіріліп, байланыстырып сөйлеулері дамып, қиялдары дамиды. Ақыл-ой картасының көмегімен бала қарапайым логикалық операциялардан күрделіге және талдау қабілетін дамытады.

Балабақшалар мен басқа да мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының педагогтары балалармен сабақтарда ақыл-ой картасы деп аталатындарды пайдаланады (басқа атаулар: смарт-карталар, ақыл-ой карталары, ойлау схемасы, жад картасы және т.б.). Сурет түрінде берілген схемалар балалардың материалды жақсы меңгеруіне, ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Ақыл картасы баланың белсенділігін қалай ынталандырады, оны қалай құру және оны дұрыс пайдалану керек,

Ақыл-ой картасы - ақпаратты есте сақтаудың бірегей және қарапайым әдісі, оның көмегімен балалардың шығармашылық және сөйлеу қабілеттері дамып, ойлау белсендіріледі.

Ақыл-ой картасын салу - ойынмен көп ұқсастығы бар ерекше әрекет, бірақ бұл ақпаратпен жұмыс істеудің тиімді әдісі және ол әмбебап: әртүрлі тақырыптар бойынша ақыл-ой картасын жасауға болады. Ақыл-ой картасын құру процесінің өзі бала шығармашылығын ынталандырады, өйткені оны жасауға мидың оң және сол жарты шарлары белсенді түрде қатысады, бұл дайын схемалармен жұмыс істегенде болмайды. Айта кету керек, ақыл-ой картасы, ең алдымен, нәтижені түзету әдісі емес, ойлау әдісі болып табылады, яғни. Ең бастысы - жаңа білімді меңгеру процесі.

Мектепке дейінгі ұйымдағы оқу үдерісінде ақылды карталарды жүзеге асыруда балабақшада оқу-тәрбие үдерісіне қатысушылардың барлығы үшін үлкен оң мәнге ие. Балалар ақыл-ой картасын құрастыру технологиясын меңгерді. Олар жұмыстың барлық кезеңдерінде белсенді қатысушылар болып табылады: материалды жинау, оны жүйелеу, оны жобалау, оның негізінде әңгімелер құрастыру. балалардың өз іс-әрекетінің нәтижесін көруге мүмкіндігі бар, бұл олардың өзін-өзі бағалауын арттырады және әр баланың табысқа жету жағдайын жасайды, сабаққа деген қызығушылықты арттырады. Тәрбиешілер балалардың танымдық процестерін дамыту бойынша жұмыс жасаудың жаңа тиімді әдісін зерттеп, тәжірибеге енгізді.

«Ақыл-ой картасы». Мектепке дейінгі білім берудің ақпараттық ортасында карталарды «Интеллектуалды» деп атайды – бұл бір тақырыпқа қатысты ұғымдардың схемасын, алгоритмін қағаз бетінен құрастыру және оларды өз кезегінде өз бағыттары мен тақырыптарымен толтырылатын ішкі тақырыптарға бөлу. Бұл дамуда негізгі және құнды процесс - осындай карталарды жасау. Ол субъективті-субъективті қатынастар тұрғысынан қызықты, топтың пәндік-кеңістіктік ортасында мобильді интеллектуалдық жұмыстарды жасау қажеттілігі тұрғысынан, жобалық іс-әрекет шеңберіндегі балалардың іс-әрекетінің соңғы өнімі болып табылады.

Ақылды карта құрудың білім беру технологиясы балада себеп-салдарлық байланыстарды орнату, қоршаған әлем туралы білімді белгілермен және белгілермен бейнелеу, баланың үйренуі керек ақпаратты құрылымдау, оны бұзу үшін талдау қабілеті мен қызығушылығын оятуға көмектеседі[5].

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Асмолов, А.Г. *Әмбебап оқу әрекеті қалай құрастырылады* / А.Г.Асмолов-М.: Ағарту, 2010.-151 б.
- 2 Бузан, Т. *Интеллект – карталар. Практикалық нұсқаулық* / Т.Бузан-Минск. : Попурри, 2010.-352 б.
- 3 Луговская Е.П. *Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеуде «Интеллектуалды карта» заманауи білім беру технологиясын пайдалану // Оқу іс-әрекетінің тезистер жинағы.- Астана, 2019.*
- 4 Акименко В.М. *Мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту процесінде ақыл-ой карталарын пайдалану.* М. 2012.
- 5 Афонкина Ю.А. *Мектеп жасына дейінгі балалардың интегративті қасиеттерін дамыту.* М. 2013 ж

АРТ-ТЕРАПИЯ - БАЛАЛАРҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

**Б.З.Сейдина - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
Г.К. Шындаулетова, А.С. Нурпазылова - «Раушан»бөбекжайы,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы**

Андатпа: Арт-терапия - бұл психологтар мен тәрбиешілердің арсеналындағы ең қолайлы және терең әдістердің бірі. Арт-терапия өзінді-өзің түсінуге мүмкіндік берумен қатар, бала өміріндегі өзгерістерді үйлестіруге, өзіңе деген сенімнің терең болуына, ойлау мен қабылдаудың икемділігін арттыруға көмектеседі.

Түйін сөздер: Арт-терапия, психологтар, тәрбиешілер, қолайлы, терең, әдістер, өзінді-өзің түсіну, мүмкіндік, өзгерістер, үйлестіру, сенім, терең, ойлау, қабылдау, икемділік арттыру

Аннотация: Арт-терапия – один из наиболее подходящих и глубоких методов в арсенале психологов и педагогов. Помимо понимания себя, арт-терапия помогает согласовать изменения в жизни ребенка, углубить уверенность в себе, повысить гибкость мышления и восприятия.

Ключевые слова: Арт-терапия, психологи, педагоги, соответствующие, глубокие, методы, самопонимание, возможность, изменения, координация, доверие, глубокое, мышление, принятие, повышение гибкости

Abstract: Art therapy is one of the most appropriate and profound methods in the arsenal of psychologists and pedagogues. In addition to self-awareness, art therapy helps to reconcile changes in the child's life, deepen self-confidence, increase flexibility of thinking and perception.

Key words: Art therapy, psychologists, educators, appropriate, deep, methods, self-understanding, opportunity, changes, coordination, trust, deep, thinking, acceptance, increasing flexibility.

Арт-терапияны бүгінгі таңдағы практикалық психология мен психотерапияның ең қызықты, тартымды және тіпті жұмбақ салаларының бірі деп атауға болады. Әдістемелерге бай, ол жан мен тәнді тыныштандырудың, түрлі ауру белгілерін жеңілдетудің, болдырмау мен жоюдың тәсілі ретінде қызмет етеді. Көптеген адамдар үшін бұл уақытты тиімді өткізуге, стрестің әсерін азайтуға және күшті қалпына келтіруге мүмкіндік беретін хобби.

Басыңыздағы проблеманыңды немесе көңіл-күйіңізді сурет салу, ермексазбен жұмыс істеу, жабыстыру, әдеби түрде сипаттау арқылы сіз өзіңіздің түпкі санаңыздан кодталған хабарлама аласыз. Шығармашылығыңыздың өнімдерінің пішіні, түсі, өлшемі және басқа да көптеген сипаттамалары сіздің шынайы, терең тілектеріңізді, қорқыныштарыңызды, үміттеріңізді, біреуге немесе бір нәрсеге деген шынайы көзқарасыңызды аша алады. Арт-терапия өзіңді-өзің түсінуге мүмкіндік берумен қатар, сіздің өміріңіздегі өзгерістерді үйлестіруге, өзіңе деген сенімнің терең болуына, ойлау мен қабылдаудың икемділігін арттыруға көмектеседі.

Арт-терапия біздің ғасырдың 30-жылдарында пайда болды. Арт-терапияны қолданудағы бірінші сабақ Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде Германиядан Америка Құрама Штаттарына көшіп келген балалардың эмоционалды және жеке басындағы проблемаларын түзету әрекеттеріне қатысты болды. Арт-терапияны жеке даму қиындықтарын түзету үшін қолданудың алғашқы әрекеттері біздің ғасырдың 30-жылдарында пайда болды, бұл кезде арт-терапия әдістері нацистік лагерьлерде стресті басынан кешкен Америка Құрама Штаттарына әкелінген балалармен жұмыс жасау кезінде қолданылды.

Алғаш рет «арт-терапия» терминін Адриан Хилл 1938 жылы туберкулезбен ауыратын науқастармен жүргізген жұмысын сипаттау үшін қолданды және көп ұзамай ол кеңінен таралды. Қазіргі уақытта олар ауруханаларда және психикалық денсаулық орталықтарында өткізілетін өнер сабақтарының барлық түрлерін білдіреді, дегенмен бұл саладағы көптеген мамандар бұл анықтаманы тым кең және дәл емес деп санайды. Емдеу контекстінде өнерді қолданудың тиімділігі бұл әдістің сезіммен тәжірибе жасауға, зерттеуге және оларды символдық деңгейде көрсетуге мүмкіндік беретіндігіне негізделген.

Бастапқыда «арт-терапия» деген сөз барлық өнер және шығармашылық әрекеттерді терапевтік мақсатта қолданудың әртүрлі әдістерін білдірді. Кейбір авторлар арт-терапияны көру, пластикалық өнер арқылы психотерапияның ерекше түрі деп қарастырады, ал басқалары балама тәжірибе ретінде қарастырады.

«Арт-терапия» атауының өзі айтып тұрғандай, егер қарапайым сөзбен айтсақ, арт-терапия өнермен емдеу дегенді білдіреді. Бірақ бұл емнің қалай жүретінін түсіну әлдеқайда маңызды, өйткені мұнда дәрі-дәрмектер, инъекциялар немесе тіпті сылау да жоқ. Мұның бәрі қағаз-қарындаштармен немесе бояулармен, саз немесе құм, ермексаз немесе фотосуреттермен ауыстырылады. Оның үстіне, мұның бәрі емдік әсерге ие екендігі белгілі.

Арт-терапияны адамның сана-сезімі мен түпкі санасының арасындағы байланыстырушы буын, ақыл мен жан арасындағы көпір деп атайды. Мұндағы идея адамның проблемаларының көпшілігі үстірт санасынан емес, терең түпкі санадан туындайтындығында. Өйткені медициналық жолмен емдеу көбінесе олардың алдында қауқарсыз болып қалады [1].

Арт-терапияның негізгі мақсаты - өзін-өзі айқындау және өзін-өзі тану қабілетін дамыту арқылы жеке тұлғаның дамуын үйлестіру. Арт-терапиялық өзара әрекеттестіктің маңызды әдісі - саналы және бейсаналық тұлғаның проблемамен бетпе-бет келуіне және тиімді өзара әрекеттесу арқылы оларды бір-бірімен татуластыруға бағытталған белсенді қиялдау техникасы. Арт-терапияны негізгі әдіс түрінде де, көмекші әдістердің бірі ретінде де қолдануға болады.

Арт-терапия өнер арқылы әсер ету болғандықтан, оны жүйелеу негізінен өнер түрлерінің ерекшеліктеріне негізделеді (музыка - музыка терапиясы; бейнелеу өнері - бейнелеу өнері терапиясы; театр, бейне - имотерапия; әдебиет, кітап - библиотерапия, би, қимыл - кинезотерапия). Өз кезегінде арт-терапияның әр түрі кіші түрлерге бөлінеді.

Баланың психикасы өте осал және мұқият болуды талап етеді, өйткені бала өзін және айналасындағы әлемді енді ғана тани бастайды. Өзінің өмір жолында балалар көбінесе: мысалы, отбасында, балабақшада, мектепте, өзгелермен қарым-қатынаста және өздерімен-өздері жалғыз қалғанда үлкен қиындықтарға тап болады. Ересектер оларға шынымен көмектескісі келеді, бірақ көбінесе қалай көмектесерін білмейді: сендіру мен ақыл айту көмектеспейді, ал баланың өзі ештеңені түсіндіре алмайды. Мұндай жағдайларда арт-терапия көмектеседі.

Музыкалық терапия - арт-терапияның бір түрі, мұнда музыка емдік немесе түзету мақсатында қолданылады. Қазіргі уақытта музыкалық терапия әсер етудің екі аспектісіне: психосоматикалық

(оның барысында дененің функцияларына емдік әсер беріледі) және психотерапиялық (музыканың көмегімен жеке дамудағы, психоэмоционалды күйдегі ауытқуларды түзету жүзеге асырылады) негізделген психо-коррекциялық (медицинада және психологияда) бағыт болып табылады.

Нақ осы музыканың катарсистік (тазартушы) әсері оны дамуында проблемалары бар балалармен жүргізілетін түзету жұмыстарында қолдануға мүмкіндік береді.

Кинезитерапия. Би терапиясын, моторикалық ырғақты жаттығуларды психоэмоционалды күй мен басқа да бұзылуларды түзетуде қолданудың оң әсер беретінін бірқатар авторлар растады (В. М. Бехтерев, А. М. Бернштейн, В. А. Гиляровский, В. А. Гринер, Д. С. Озерцкий, Г. А. Волкова және т.б.). Би терапиясын қолданудың негізі - стрестен туындайтын бұлшық еттің түйілуін би арқылы жою.

Музыкалық түс терапиясы - бұл музыкалық терапияның бір түрі, ол музыка мен түсті синтездеу арқылы адам ағзасындағы энергияның тепе-теңдігін қалпына келтіруге көмектеседі.

Соңғы жылдары дәрігерлер, психологтар, психотерапевтер психикалық және физиологиялық процестердің өзара байланысын көбірек зерттеді, бұл музыка мен түс, күлкі, жағымды эмоциялар әсерінен организмдегі жағымды өзгерістер туралы айтатын таңғажайып жаңалықтардың ашылуына алып келді. Түсті ұтымды пайдалану психофизиологиялық және психоэмоционалды жағдайды түзетуді қамтамасыз етеді. Музыкамен бірге қолданылғанда бұл әсер күшейеді.

Арт-терапия түрлерінің ішінде имаготерапия (лат. imago - сурет) ерекше орын алады. Оның негізін психотерапиялық процесті театраландыру құрайды (И. Э. Вольпер, Н. С. Говоров, 1973). Имаготерапия кескіннің теориялық ережелеріне, сондай-ақ тұлға мен имидждің бірлігіне сүйенеді.

Қуыршақ терапиясы балалармен жұмыста қолданылады және ол сүйікті кейіпкердің бейнесімен (ертегі, мультфильм, ойыншықтар) сәйкестендіруге негізделген. Бұл әдіс әр түрлі мінез-құлық бұзылыстарында, қорқынышта, коммуникативті саланың дамуындағы қиындықтарда және т.б. қолданылады. Қуыршақ терапиясын жүргізу технологиясы баланың жанына жарақат салған жағдайға байланысты оқиғаны баланың ең қымбат адамымен «режиссерлік ойын» ойнауына келіп тіреледі. Ойын барысында бұл оқиғаның баланың жанын қозғауына қол жеткізу керек және ол кейіпкерге жанашырлық танытып, онымен бір тұлғаға айналып, оған ұқсауы тиіс. Оқиғаның өріс алуына қарай баланың да эмоционалды ширығуы өсе түсуі керек. Ол үшін сюжет «өсіп отырады», соңында жанжалдың «өріс алуымен» шарықтау шегіне жетіп, күшті эмоционалды реакциялармен (жылау, күлу), стресті жеңілдетуге құрылады.

Арт-терапияның кең таралған түрлерінің бірі - изотерапия (сурет, жапсыру) - емдік әсер, бейнелеу әрекеті арқылы түзету. Ұйымдастыру түріндегі изотерапия жеке және топтық болуы мүмкін. Изотерапия әртүрлі проблемалары бар балалармен жұмыс жасауда - ақыл-ойдың дамуы, сөйлеу қабілеті, есту қабілеті, ақыл-есінің дамуы тежелген, вербалды байланыс қиындық туғызатын аутизмде оң нәтиже береді. Көптеген жағдайларда сурет терапиясы баланың психологиялық мәселелерін шешуге көмектесетін психотерапиялық функцияны атқарады. Бұл жағдайда сурет салу терапиясы баланың әлемге деген көзқарасының символдық көрінісі ретіндегі жеке басын болжау ретінде қарастырылады.

Арт-терапия әдісіне тән психологиялық түзету әрекетінің екі негізгі механизмі бар.

Бірінші механизм - өнер ерекше символдық формада жанжалдың жанға жарақат салатын жағдайын қайта құруға және осы жағдайды субъектінің шығармашылық қабілеттері негізінде қайта құру арқылы шешуге мүмкіндік береді [2].

Екінші механизм эстетикалық реакцияның табиғатымен байланысты, бұл әсерді «ауырсынудан ләззат алуға дейін» өзгертуге мүмкіндік береді. Шетелдік психотерапияда арт-терапияны қолданудың төрт негізгі бағыты бар:

- қолданыстағы өнер туындысын талдау және түсіндіру арқылы түзету үшін қолдану (пассив арт-терапия).
- қатысушыларды дербес шығармашылыққа ынталандыру, ал шығармашылық акт негізгі түзету факторы (белсенді арт-терапия) ретінде қарастырылады.
- бірінші және екінші қағидаттарды бір мезгілде қолдану.
- психотерапевтің өзінің рөліне, шығармашылыққа үйрету процесінде оның қатысушымен қарым-қатынасына басым назар аудару.

Жіктеу элементтерінің әрқайсысы өнерді қатысушылардың өздері жасаған экспрессивті шығармашылық нұсқада да, бейнелеу өнерінің дайын туындысын қабылдау кезінде әсерлі түрде де қолдануға мүмкіндік береді.

Арт-терапияға жауап пен сублимацияның ерекше түрі ретінде көзқарастар кеңінен таралған. Көркем сублимация адамның инстинктивтік серпіні көрнекі, көркем - бейнелі бейнемен алмастырғанда

пайда болады. Шығармашылық - бұл өзін-өзі көрсетудің максималды құралы ретінде қарастырылады, бұл бала мен ересектерге өздерін жазбаша немесе сөйлеу тілінен гөрі жарқын етіп көрсетуге мүмкіндік береді және психологқа бейсаналарға тікелей қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Арт-терапевтік процесте бала да, ересек те оң өзгерістерде құнды тәжірибе жинайды. Бірте-бірте өзін-өзі терең тану, өзін-өзі қабылдау, дамуды үйлестіру, тұлғалық өсу пайда болады. Бұл - өзін-өзі анықтаудың, өзін-өзі танудың, тұлғаны өзін-өзі белсенді етудің әлеуетті жолы [3].

Арт-терапияны жүргізу кезінде шығармашылық актінің өзі, сонымен қатар жасампаз баланың осы акт нәтижесінде анықталған ішкі әлемінің ерекшеліктері маңызды. Психологтар қатысушыларды ішкі сезімдерін мүмкіндігінше еркін және аяқ астынан білдіруді құптайды және өз жұмыстарының көркемдік құндылығына мүлдем алаңдамайды.

Шығармашылық адамдары өз күштерін, кедергілерді жеңуге, ішкі және сыртқы қақтығыстарды шешуге шоғырландырады. Адам қызметінің негізгі көзі сау адамдардың бойында өзін-өзі белсенді етуге және өзін-өзі айқындауға үздіксіз ұмтылыста жатыр.

Арт-терапиялық жұмыс кішкентай балаларыңызбен тығыз қарым-қатынас орнатуға көмектеседі, оларды жақсы түсінуге және қабылдауға үйретеді, өйткені онда қолданылатын әдістердің барлығы дерлік, бояулармен сурет салу бола ма, түрлі-түсті гномдарды мүсіндеу ме немесе өз жаныңыздан ертегі шығару бола ма, балалар ойындары мен балалардың өзін-өзі айқындау тәсілдеріне ұқсас.

Балаңыздан ертегі құрастыруды сұраңыз, сонда сіз балаңыздың осы әлемді қандай сезінетінін, оны не алаңдататынын және не нәрсе оны мүлдем селт еткізбейтінін, неден қорқатынын, неге қуанатынын бірден білесіз. Бала үшін ертегі - бұл ерекше әлем, оның сіздің алдыңыздан ашылуына мүмкіндік береді.

«Махаббат тапшылығы» баланың психикалық дамуындағы ауыр зардаптарға әкеледі. Сонымен қатар, балалар қарым-қатынас әлемін ұсақ көңіл-күйлердің тар шеңберінде қабылдайды: қайғы, реніш, дұшпандық және қорқыныш. Олар адамдар арасындағы нақты қарым-қатынасты бұрмалап көреді [4].

Егер балаға жылу, махаббат жетіспесе, «психикалық ауытқулар» деп аталатын мінез-құлықтағы қиындықтар, тұлғаның жан ауруына дейінгі кемістігі пайда болады, Назар аударудың жеткіліксіздігі ересектер тарапынан оларды мойындау мен сүйіспеншіліктің жетіспеушілігі баланың үлгерімінің нашарлауына, көбінесе баланың бойында агрессивті және асоциалды мінез-құлықтың пайда болуына алып келеді.

Психолог пен бала арасында қарым-қатынас орнату. Көркемдік іс-шараларға бірлесіп қатысу эмпатия мен өзара қабылдауға көмектеседі.

Арт-терапияның педагогикалық бағыты ықтимал сау адамға есептелген клиникалық емес бағытқа ие. Даму, білім беру, әлеуметтендіру міндеттері алдыңғы орынға шығады. Ғылыми-педагогикалық түсініктегі «арт-терапия» тіркесі көркемдік іс-әрекеттің көмегімен адамның эмоционалды саулығы мен психологиялық денсаулығына қамқорлық ретінде түсініледі.

Арт-терапия өздерінің физикалық немесе психикалық ерекшеліктеріне байланысты әлеуметтік қарым-қатынас жасауы шектелген адамдар үшін өте маңызды. Шығармашылық тәжірибе, жаңа дағдылар мен қабілеттер олардың қоғам өміріне белсенді және өз бетімен қатысуға, әлеуметтік таңдау шеңберін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Арт-терапия - бұл ең үздік әлеуметтік бейімделудің тиімді әдістерінің бірі. Қазіргі уақытта арт-терапия салауатты және шығармашылық жеке тұлғаны қалыптастыруға және жеке тұлғаны әлеуметтендірудің бірқатар функцияларын тәжірибеде іске асыруға ықпал ететін прогрессивті психологиялық көмек құралы ретінде қарастырылуда.

Осылайша, арт-терапиялық әдістемелердің арсеналы сан алуан. Жоғарыда аталған психокоррекциядағы барлық арт-терапиялық әдістер өзін-өзі айқындау мен өзін-өзі тануды дамыту арқылы проблемалары бар балалардың жеке басын үйлесімді етуге ықпал етеді, өнермен байланыс арқылы олардың психоэмоционалды жағдайын, психофизиологиялық процестерін түзетуді қамтамасыз етеді. Белгілі бір әдісті таңдау жасына және жеке ерекшеліктеріне байланысты, дамудағы ауытқу түріне, оның ауырлық дәрежесіне байланысты болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Детская практическая психология / Под ред. Т.Д. Марцинковской. – М.: Гардарики, 2003.*
2. *Копытин А.И. Основы арттерапии. - СПб.: Лань, 1999.*
3. *К.Базарбаева. Арт-терапияның бір бағыты ретінде ертегі терапиясының теориялық мәселелері//Білім айнасы порталы.*
4. *Ә.Ғалымбекқызы. Ертегі терапиясы арқылы балалардың шығармашылығын дамыту//Білім айнасы порталы.*

БАЛАЛАРДЫ STEAM ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БЕЛСЕНДІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЖОЛДАРЫ

**Р.Е Жандилдина, Т.Т Саттар - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты,
З.Н Ыдырыс - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты 4 курс студенті,
Б.Ғ.Қуандық - Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық педагогикалық институты, магистрант,
Қазақстан Республикасы, Арқалық қаласы**

Андатпа: «STEAM» технологиясының негізгі педагогикалық құндылығы, ең алдымен, тұлғаны интегративті дамыту мүмкіндігінде. Біріктірілген тәсіл әр түрлі іс-әрекет түрлерінің – ойын, техникалық, сөйлеу, көрнекі, коммуникативті, танымдық және басқаларының өзара байланысы ретінде қарастырылады, балалардың дамуы барлық бес білім беру саласында жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: «STEAM» технологиясы, негізгі педагогикалық құндылық, тұлға, интегративті дамыту, мүмкіндік, біріктірілген тәсіл, әр түрлі іс-әрекет, ойын, техникалық, сөйлеу, көрнекі, коммуникативті, танымдық, өзара байланыс, балалар, даму, бес білім беру саласы, жүзеге асыру.

Аннотация: основная педагогическая ценность технологии «STEAM» – это, прежде всего, возможность интегративного развития личности. Комплексный подход рассматривается как взаимосвязь различных видов деятельности – игровой, технической, речевой, изобразительной, коммуникативной, познавательной и других, развитие детей осуществляется по всем пяти направлениям образования.

Ключевые слова: технология «STEAM» основная педагогическая ценность, личность, интегративное развитие, возможность, комплексный подход, разнообразная деятельность, игровая, техническая, речевая, изобразительная, коммуникативная, познавательная, коммуникативная, дети, развитие, пять направлений обучения, реализация.

Abstract: the main pedagogical value of STEAM technology is, first of all, an opportunity for integrative personality development. The complex approach is considered as a connection of various types of activity - game, technical, speech, visual, communicative, cognitive and others, children's development is carried out in all five directions of education.

Key words: "STEAM" technology, the main pedagogical value, personality, integrative development, opportunity, complex approach, diverse activity, game, technical, speech, visual, communicative, cognitive, communicative, children, development, five directions of learning, implementation.

Мектеп жасына дейінгі балаларды STEAM технологиясы арқылы белсенділікке тәрбиелеуде зерттеушілердің көпшілігі интеллектуалды дамудың ең қолайлы кезеңі мектепке дейінгі жас деген пікірмен келіседі. Бала өмірінің осы кезеңінде күрделі тұлғалық тәрбие процесі ретінде оның интеллектуалды дамуы басты мәнге ие. Танымның даму процесін баланың жасына байланысты бірнеше деңгейге бөлуге болады.

3 жасқа дейін балаларда түйсік, еріксіз зейін және белсенді сөйлеу сияқты танымдық процестер қалыптасады. Ол дүниені қызығушылықпен зерттейді, табиғат пен қоғамдық өмірдің қарапайым құбылыстары туралы дұрыс идеяларды үлгі етеді. Белсенді қимыл-қозғалыс және ойын әрекеті, сөйлеуді қолдану таным, қабылдау барлық процестерінің: түс пен пішіннің, тұтас пен бөліктің, кеңістік пен уақыттың, өзін және айналасындағы адамдардың дамуының катализаторы қызметін атқарады. Балада аналитикалық және синтетикалық әрекеттердің күрделі түрлері қалыптасады. Сезім – көру, есту, сипап сезу, иіс сезу арқылы туатын перцептивті процестердің (латын тілінен perceptio – қабылдау) арқасында қоршаған дүние балаға әр алуан түстермен, дыбыстармен, иістермен, дәммен ашылады және пішіндер.

Перцептивті әрекеттердің дамуы бірнеше кезеңдерден өтеді. 3-4 жаста қабылдау объективті сипатта болады, яғни бала заттың қасиеттерін объектінің өзінен әлі ажырата алмайды. 5 жасында ол негізгі пішіндер мен түстер, кеңістік пен уақыт туралы түсінік алады, ол заттардың өлшемдері және оларды салыстыру қабілеті туралы түсінікті дамытады. 5-7 жаста заттар мен олардың қасиеттері туралы білімдері кеңейеді, қабылдау жетілдіріліп, мағыналы, мақсатты және талдамалы болады, бала өзінің жеке тәжірибесін меңгереді және сонымен бірге әлеуметтік тәжірибені игереді[1]

Қабылдаудың құндылығын асыра бағалау қиын, өйткені ол ойлаудың дамуын қалыптастырады, сөйлеуді, зейінді, есте сақтауды және қиялды дамытуға ықпал етеді. Зейін кез келген саналы әрекетте

көрінеді және таңдамалылық, тікелей есте сақтау көлемі (қысқа мерзімді есте сақтау), шоғырлану, ауыспалылық сияқты қасиеттермен сипатталуы мүмкін.

Мектепке дейінгі жастың басында баланың зейіні тек айналасындағы заттарға және олармен оның қызығушылығын оятатын әрекеттерге (еріксіз зейін) шоғырланып, қызығушылық сөйілгенше ғана сақталады.

Мектепке дейінгі жаста зейіннің түбегейлі өзгеруі 4-6 жастағы балалардың ерікті зейінді меңгере бастауы, оны саналы түрде белгілі бір объектілерге бағыттау. Осыған қарамастан, мектепке дейінгі жаста еріксіз зейін басым болып қалады және тек мектепке дейінгі жастың соңына қарай балалардың ерікті зейіні қарқынды дамиды.

Мектепке дейінгі жас – есте сақтаудың қарқынды дамуы жасы. жетекші когнитивтік қызметке айналады, ал бала әртүрлі материалды оңай есте сақтайды.

Сонымен бірге ол өзіне саналы түрде ештеңені есте сақтау немесе еске түсіру мақсатын қоймайды (еріксіз есте сақтау). Бала жадында тек қызықты, эмоционалды оқиғалар мен жарқын, түрлі-түсті бейнелерді сақтайды.

Еркін есте сақтау элементтері балада мектепке дейінгі жастың аяғында пайда болады, бірақ мақсатты есте сақтау және еске түсіру кездейсоқ пайда болады. Ойын әрекеті ерікті есте сақтауды қалыптастырудың ең қолайлы шарты болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қиялы креативті сипатқа ие болады, еріксіз пайда болады және бейне түрінде алған әсерлерін механикалық түрде қайталайды. Қиялдың пәні – балаға күшті эмоционалды әсер қалдырған, оны толқытқан, қызықтыратын нәрсе.

Мектеп жасына дейінгі жас қиялды дамыту үшін ең қолайлы болып табылады. Бұл жастағы балада идея құру және оны жүзеге асыруды жоспарлау қабілеті қалыптасады, бұл қиялдың еріктілігінің артқанын көрсетеді. Осылайша, әрбір жас кезеңінде интеллектуалдық қабілеттердің дамуы бірқатар ерекшеліктермен сипатталады.

Мектепке дейінгі жаста интеллектуалдық қабілеттердің дамуы осы уақыттың басымды іс-әрекеттері негізінде жүзеге асады: ойын, танымдық зерттеу, дизайн, көркемдік бағыттағы әртүрлі өнімді іс-әрекеттер.

Интеллектуалдық қабілеттерді дамытудың негізгі векторы таным – қабылдау, есте сақтау, елестету, ойлау процестерін жетілдіруге бағытталуы керек. Танымдық процестердің қалыптасу деңгейі бойынша, өз бетінше шығармашылық таным, практикалық және ойша эксперимент жасау, жалпылау, өз іс-әрекетінің үдерісі мен нәтижелерін талдау, ұқсастықтар жасау және қорытынды жасау қабілеті бойынша баланың интеллектуалдық дамуы.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымындағы балалардың басым іс-әрекетіне STEAM білім беру модульдерін енгізу мыналар арқылы жүзеге асырылады:

- ☐ ойын.
- ☐ Дизайн.
- ☐ танымдық зерттеу әрекеті.
- ☐ оқу іс-әрекеті.
- ☐ көркем-шығармашылық іс-әрекеттің әртүрлі түрлері.

Әрбір модуль STEM білім берудің мақсаттарын жүзеге асыруды қамтамасыз ететін нақты міндеттерді кешенді шешуге бағытталған. Танымдық зерттеу әрекеті зияткерлік қабілеттерді дамытуда мектеп жасына дейінгі балаларды ғылыми-техникалық шығармашылыққа тарту.

«STEM» білім беруді қарапайым мектепке дейінгі ұйым жағдайында қалай жүзеге асыруға болады? Баланың дамуын күшейту үшін бізде қандай құралдар бар және оны қолдануға болатынын егжей-тегжейлі қарастырайық.

«Робототехника» оқу модулі және бағдарламалау негіздерін қалыптастыру өз құнына байланысты мектепке дейінгі білім беру мекемесінде жүзеге асыру ең қиын болып табылады. Бірақ логикалық және алгоритмдік ойлауды дамыту жеткілікті қолжетімді; жоспарлау, модельдеу қабілеттерін дамыту; ақпаратты талдау; реферат және тұрақты табу қабілетін дамытушатырлар. Табысты жұмыстың алғы шарты мақсатты параметрлерге сәйкес келетін нақты пәндік-кеңістіктік ортаны құру болып табылады.

Бұл ретте мектеп жасына дейінгі балалардың әртүрлі іс-әрекеттерінің мазмұнын біріктіру, кеңістіктегі ойын құралдары мен материалдарының қиылысуы, өз бетінше әрекет ету үшін құрал-жабдықтардың болуы және нәтижелерді көрсету мүмкіндігі біріктіруші факторлар болуы мүмкін.

«STEAM» технологиясының негізгі педагогикалық құндылығы, ең алдымен, тұлғаны интегративті дамыту мүмкіндігінде. Біріктірілген тәсіл әр түрлі іс-әрекет түрлерінің – ойын, техникалық, сөйлеу,

көрнекі, коммуникативті, танымдық және басқаларының өзара байланысы ретінде қарастырылады, балалардың дамуы барлық бес білім беру саласында жүзеге асырылады[2]

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде балаларды кешенді оқыту тұлғаға бағытталған, іс-әрекет тақырыбы, қабылдау процесін ұйымдастыру әрқашан педагог пен балалар арасындағы белсенді қарым-қатынасты қамтиды. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру бағдарламасымен параллель құрылған жүйе болған жағдайда үлкен нәтиже береді.

«STEAM» технологиясын қолдану бойынша ұсынылатын ұсыныстар техникалық қолжетімділігінің арқасында мектепке дейінгі білім беру ұйымында тәжірибеде сәтті жүзеге асырылуы мүмкін. Мысалы, анимациялық сюжетті жасау үшін сізге қазіргі кезде жиі кездесетін заттар қажет: штативі бар сандық камера, дыбыс жазу және анимация бағдарламалары бар компьютер немесе ноутбук. Сонымен бірге мультфильм жасау белгілі бір жағдай жасауды, көп уақытты қажет ететін, балалармен және ата-аналармен алдын ала жоспарланған және тиімді жұмысты және мұғалімдердің медиа сауаттылығын талап етеді.

Дегенмен, анимация ересектер мен баланың мүдделерін мүмкіндігінше жақындатуға көмектеседі. Бұл мектеп жасына дейінгі балаларға оқуды қызықты етуге көмектеседі. Балалар суретші, сценарист, режиссер, актер, оператор болады, бір-бірімен келіссөздер жүргізуді, іс-әрекеттерін үйлестіруді, жалпы нәтижелерге қол жеткізу. Балалардың шығармашылық қабілетін табысты дамыту үшін балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту қажеттілігі бар балалардың ата-аналарын тарту ерекше маңызды.

Осылайша, балалармен жұмысты жан-жақты және жан-жақты етуге, ортақ іске қатысушылардың барлығына жинақталған білім мен сарқылмас қиялды жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

STEAM білім беру баланың дамуын күшейтуді қамтамасыз етеді, «баланы жан-жақты тәрбиелеудің қажетті шарты» (А. В. Запорожец).

Бұл әсіресе бала дамуының ерте кезеңдерінде маңызды. А.В.Запорожецтің теориясына сәйкес, STEAM білім беру бағдарламасы балалар іс-әрекетінің нақты нысандарын барынша байытуды көздейді: ойын, танымдық зерттеу, дизайн, көркемдік және эстетикалық, сонымен қатар балалардың бір-бірімен өнімді қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді. әрбір баланың интеллектуалдық әлеуетін толыққанды дамыту үшін тәрбиешілер мен ата-аналар.

Дидактикалық құралдар. Ең маңызды құралдар ойын технологиясында оқыту, бекіту және бақылау дидактикалық материал болып табылады.

Бүгін технологияның дамуы мен білім берудің жаңаруына байланысты балалардың ерте интеллектуалдық дамуының қажеттілігі туындады. Балаларды оқытудың көрнекі және практикалық құралдарына көп көңіл бөлінеді.

Мұндай оқытудың маңызды аспектісі баланың интеллектуалдық әлеуетін барынша дамытуға мүмкіндік беретін жаңа заманауи технологияларды пайдалану болып табылады. қызықты және перспективалы «STEAM» ойын технологиясын зерттеп, жұмыста қолдана бастадым., болуқазіргі уақытта ең сұранысқа ие балаларды оқытуды ұйымдастырудың көрнекі және практикалық құралдары.

«Ақылды» оқу ойынының негізгі мақсаты – 3 жастан бастап мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектісін дамыту. Бұл дидактикалық оқу құралы қалталары, есіктері, терезелері, жылжымалы бөліктері бар бөлек алынатын киіз парақтары бар өздігінен жасалған интерактивті кітап.

Әрбір бетте тәрбиеші балалармен фронтальды, топтық және жеке жұмыс үшін пайдалана алатын жеке ойын бар.

Қабылдау балалардың дамуы үшін өте маңызды болғандықтан, әртүрлі материалдардан (киізден, ағаштан, пластмассадан, резеңкеден, матадан) жасалған ойын бөлшектерін өз қалауыңыз бойынша алып тастауға, жылжытуға, бүктеуге, магниттерге, Velcro, түймелерге бекітуге болады.

Әрбір ойын белгілі бір тақырып бойынша материал жинайды.«STEAM» ойыны «Ақылды»-көрнекі-практикалық ойынды оқыту әдісі. Ойын оқылған материалды бекітуге және жүйелеуге көмектеседі[3]

«Ақылды» оқу ойыны – көрнекі және тиімді белгілі материалды жобалаудың жаңа түрі. Осы нұсқаулықпен жұмыс істеу Н.А. Короткова көрсеткен ересектер мен балалардың серіктестік қызметін ұйымдастырудың негізгі тезистеріне жауап береді:

- ☐ тәрбиешіні балалармен тең дәрежеде іс-әрекетке тарту;
- ☐ мектеп жасына дейінгі балалардың іс-әрекетке өз еркімен қосылуы (психикалық және тәртіптік мәжбүрлеусіз);
- ☐ іс-әрекет кезінде балалардың еркін қарым-қатынасы және қозғалысы (жұмыс кеңістігін ұйымдастыруға байланысты);
- ☐ ашық уақыттың соңындағы әрекеттер (әркім өз қарқынымен жұмыс істейді).

«Ақылды» ойыны пәндік дамушы орта үшін Федералдық мемлекеттік білім беру стандартының барлық талаптарына жауап береді:

- ☐ ақпараттық;
- ☐ көпфункционалды: шығармашылықты, қиялды дамытуға ықпал етеді;
- ☐ балалар тобымен бір уақытта қолдануға жарамды;
- ☐ дидактикалық қасиеттері бар;
- ☐ баланың көркемдік-эстетикалық дамуының құралы болып табылады, оны өнер әлемімен таныстырады;
- ☐ оның құрылымы мен мазмұны мектеп жасына дейінгі балаларға қолжетімді;
- ☐ оқушылардың ойын, танымдық, зерттеушілік және шығармашылық белсенділігін қамтамасыз етеді.

«STEAM» ойыны «Ақылды» 2 жастан бастап балаларға белгілі бір тақырыптар бойынша жинақталған материал, бұл балаға ақпаратты өз қалауы бойынша жүйелеуге және материалды жақсы түсінуге және есте сақтауға мүмкіндік береді (әсіресе мектеп жасына дейінгі балалардың көрнекі-бейнелі ойлауы бар екенін ескере отырып). Бұл үйренгеніңізді қайталаудың тамаша тәсілі.

Кез келген ыңғайлы уақытта бала ойынды жай ғана ашып, өткенді қуанышпен қайталайды.

«Ақылды» ойынын қолдану нәтижесі:

- ☐ материалды тез есте сақтау;
- ☐ мазмұнына қызығушылықтың артуы;
- ☐ әдістемелік құралмен жұмыс жасаудағы дербестіктің көрінісі.

Ойынды пайдаланудың артықшылығы:

- ☐ күрделі ақпаратты құрылымдау;
- ☐ танымдық қызығушылық пен шығармашылық ойлауды дамыту;
- ☐ тақырыптардың әртүрлілігі;
- ☐ есте сақтаудың оңай жолы
- ☐ балаларға арналған қызықты және пайдалы әрекет.

Полифункционалды жұмыс-«Ақылды» әдістемелік құралын мұғалім оқу міндеттеріне байланысты әртүрлі тәсілдермен жүзеге асыра алады.

Сондықтан бұл нұсқаулықпен жұмыс істеу ыңғайлы және тиімді. 3 жастан бастап балалардың танымдық, негізінен математикалық бағыттағы білімді меңгеруі баланың қызығуына, білуге құмарлығына негізделіп, қызықты түрде жүзеге асады.

Мазмұны:

- ☐ «Геометриялық пішіндер. Түсі, пішіні»;
- ☐ «Кеңістіктегі орны, қасиеттері, өлшемі» ойын жинағы;
- ☐ «Түс, пішін, сан» ойын жинағы
- ☐ «Геометриялық пішіндер. Көлемі, пішіні, саны, түсі»;
- ☐ Ойын жинағы «Жабайы жануарлар. Кеңістікте орналасуы, балта»;
- ☐ «Үй жануарлары. Кеңістікте орналасуы, балта»;
- ☐ Ойын жинағы «Бірінші не, келесі не?»

Соңғы жылдары ақпараттық және компьютерлік технологиялар жаһандық деңгейде күнделікті өмірге енгізілуде.

Заманауи адамдар ақпарат ағыны ұлғайып, құрылғыларды үнемі жаңартып отыратын әлемде өмір сүреді. Заманауи балалар компьютерді қарапайым нәрсе ретінде қабылдайтындықтан, олар енді қарапайым әрекеттерге аса қызығушылық танытпайды.

Балалар үнемі мультимедиялық объектілермен кездеседі, мультфильмдер көреді, олардың жасалуының күрделілігінен мүлдем бейхабар. Балаларды мультфильм жасауға ынталандыру оңай, олар өздерінің мультфильмін жасауға ынталы.

Тақырыптың тартымдылығын ескере отырып, анимацияны пайдалану бейнелеу әрекетіне, АКТ-ға қызығушылықты арттырады және техникалық сауатты және сонымен бірге шығармашылық тұлғаны дамытуға ықпал етеді.

Мектеп жасына дейінгі егде жастағы балаларда көп білім мен сарқылмас қиял бар. Анимация жанрдың қолжетімділігімен және тартымдылығымен ерекшеленетін ересектер мен балалардың қызығушылықтарын біріктіреді[4]

Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі жастағы балалардың шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал ететін жаңа шындыққа арналған ең адекватты педагогикалық технология – анимация, ол қазіргі кездегідей – анимация.

Балалармен бірлескен іс-әрекет түрі ретінде анимацияның негізгі педагогикалық құндылығы, ең алдымен, тұлғаны интегративті дамыту мүмкіндігінде жатыр. Анимацияның көмегімен сіз оқу процесін мектеп жасына дейінгі балалар үшін рахатқа айналдыра аласыз.

Бірлескен шығармашылық әрекет ретінде анимацияның оң әсері ойлауды босату, шығармашылық және техникалық әлеуетті дамыту үшін тамаша тәрбие құралы бола алады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің мектептен тыс жұмысының мазмұны жаңартылып, оқу-тәрбие үрдісі сапалы түрде өзгертілді.

Ата-аналарға балалардың дамуы үшін қосымша білім беру қызметтері көрсетіледі. Балалар бейнелеу әрекетіне қызығушылық танытады, олар өнердің әртүрлі түрлерінің көмегімен шығармашылық идеяларды жеткізе алады және шығармашылық процеске белсенді қатысады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Беляя, К.Ю. *Интеграция – құрудың негізгі құралы ретінде мектепке дейінгі білім беру мекемесінің жаңа үлгісі [мәтін] Мектепке дейінгі білім беру мекемесін басқару 2003. № 4.*
2. Дибина О.В. *Білім беру салаларының интеграциясы мектепке дейінгі білім беру мекемесінің педагогикалық процесі. Мәскеу, 2012 ж*
3. А.Дандибаев, А.Абдрахманова, С.Шагиров, Н.Дускалиев. «Робот техникасы негіздері» \Әдістемелік нұсқаулық. Орал 2017ж
4. Селевко. Г.К. «Заманауи білім беру технологиялары», М. 2006 ж.
5. Мирсеитова С. «Оқыту ізденіс ретінде және ізденіс оқыту ретінде: оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамыту нысандары мен әдістері»» Қарағанды, 2011

БОЛАШАҚ ТӘРБИЕШІЛЕРДІ ЖОБАЛАУ ІС- ӘРЕКЕТІНЕ ДАЯРЛАУ

**Тұрғанбай А.Т. – 1 курс магистранты,
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан, Қарағанды қаласы**

Аңдатпа. Мақалада болашақ тәрбиешілерді жобалау іс-әрекетіне даярлау мәселесі қарастырылады. Заманауи білім беру үдерісінің талаптарына сай жоғары оқу орнының кәсіби мамандарды даярлауда алатын орны ерекше. Жобалау іс-әрекеті теориялық білімді кәсіби тәжірибеге айналдыруға мүмкіндік береді және жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына жағдай жасайды. Болашақ тәрбиешілерді жобалық іс-әрекетке баулу, біріккен оқу - танымдық іс- әрекеттің ортақ нәтижесіне бағытталғандығын, ортақ мақсаты, қиыстырылған әдісі ретінде тәжірибеде қолдану мүмкіншіліктері ашылады. Кәсіби мамандарды даярлауда оқыту мазмұнын жобалауда педагогикалық, кәсіби және ғылыми-зерттеу құзыреттіліктерін меңгеруін талап етеді. Жобалау білім алушылардың білімділік ситуацияға түсіп, өз проблемаларын іздеп, тауып, шешуі, өзіндік жұмыстарын, іс-әрекетін ұйымдастыруына ықпал етеді.

Кілт сөздер: жоба, жоба әдісі, жобалау типтері, жобалау іс-әрекеті

Abstract. The article examines the issue of preparing future educators for project-based activities. Higher education institutions play a key role in training professional specialists in accordance with the requirements of the modern educational process. Project-based activities facilitate the transformation of theoretical knowledge into professional practice and create conditions for personal self-development. Introducing future educators to project-based activities highlights their practical application as a method aimed at achieving a common result in joint educational and cognitive activities. Designing the content of professional training requires mastering pedagogical, professional, and research competencies. Project-based learning enables students to engage in educational situations, independently identify and solve problems, and effectively organize their own activities and independent work.

Key words: project, project methods, types of project-based learning, project-based activities.

Мемлекет басшысы Қ.Ж.Тоқаев Қазақстан халқына арнаған 2024 жылғы «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм», - атты жолдауында жоғары оқу орындарындағы кадрларды даярлау мәселесіне оның ішінде, мектепке дейінгі білім беру ұйым мамандарының жұмыстарына баса назар аударды [1]. Соған орай, болашақ тәрбиешілерді даярлау әрдайым өзекті мәселенің бірі: қоғамның әлеуметтік-экономикалық міндеттері өзгеріп отырады, жас ұрпақты тәрбиелеу мен білім беруде жаңа талаптар қояды, бұл тәрбиешілердің кәсіби дайындығын көрсетеді.

Бүгінгі таңда әлемнің барлық дамыған елдері білім алушы оқу үдерісінің орталық фигурасына айналуы үшін жобалау мен ғылыми зерттеудің өзара байланыстылығын игеру қажеттігіне орай, болашақ тәрбиешілердің танымдық іс-әрекеті мен қызығушылықтарын дамыту керек. Замануи білім беру өзгерісіне сәйкес, кәсіби оқытудың жаңа тәсілдерін іздеуді қажет етеді. Оқытудың дәстүрлі емес нысандарына жүгіну яғни, педагог - тәрбиешінің әрбір баланы белсенді оқу-практикалық қызметіне тартуын, зерттеушілік дағдысын жетілдіруді көздейді. Оқытудың ең негізгі және тиімді түрлерінің бірі - жоба әдісі [2].

Жоба - ол баланың мақсатқа жетуде қоршаған ортасын кезенді процестер мен алдын- ала жоспарланған тәжірибелік іс-әрекет арқылы қабылдайтын педагогикалық әдіс. Жоба әдісі – инновациялық педагогикалық технология ретінде алынады. Педагогикалық жоба ол педагогтердің арнайы ұйымдастырған, білім алушылардың өздігінен шешім қабылдауын және өз таңдауы мен еңбегінің, шығармашылығының нәтижесіне өзін жауапты ететін іс-әрекеттер тобы. Арнайы білімді қажет ететін айқын мәселелерге ынталандыру және жоба іс-әрекеті арқылы мәселенің шешімін қамтитын білімнің іс-жүзінде пайдалануы. Жоба әдісі білім алушылардың білімділік ситуацияға түсіп, өз проблемаларын іздеп, тауып, шешуі, өзіндік жұмыстарын, іс-әрекетін ұйымдастыруы.

Жобалау типтері немесе салалары: техникалық, ұйымдастырушылық, экономикалық, әлеуметтік, білім беру, аралас салалар және т.б.

Жобалау кластары немесе жобалау құрамы мен құрылымы, пәндік аясы бойынша: моно – жобалау, мульти жобалау, мега – жобалау. Олар қолданылуына қарай сипатталды, мысалы, моно – дербес жобалаудың белгілі бір масштабтағы түрліше дара жобалау екені атынан көрініп тұрса, мульти – жобалау бірнеше дербес жобалардан тұратын кешенді жобалау болса, мега – жобалау – белгілі бір экономикалық саланы, не аймақты дамытудың мақсатты бағдарламалары, оның құрамына моно – жобалау да, мульти – жобалау да еніп кетеді [3].

Жобалау іс-әрекеті – бұл жоғары оқу орнының тәжірибесінде білім беру бағдарламасы мен педагогтің кәсіби стандарты жүзеге асыруға байланысты талап етілетін педагогикалық жұмыс түрі. Сонымен қатар, жобалау іс-әрекеті теориялық білімді кәсіби тәжірибеге айналдыруға және жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына жағдай жасауға, шығармашылық әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді, жеке тұлғаға өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі жүзеге асыруға көмектеседі.

Ғалымдардың пікіріне сүйенсек, жобалау іс-әрекетіне даярлаудың мақсаты білім алушыларға төмендегідей жағдай жасалуы тиіс:

- әр түрлі дереккөздерден жетіспейтін білімді өз бетінше алады;
- алған білімдерін танымдық және практикалық міндеттерді шешу үшін пайдаланады;
- әр түрлі топтарда жұмыс істеу арқылы қарым-қатынас дағдыларын игереді;
- зерттеу дағдыларын дамыту (мәселені анықтау, ақпарат жинау, бақылау, эксперименттер жүргізу, талдау, гипотезаларды құру, жалпылау);
- жүйелі ойлауды дамыту [4].

Жоба бастамасының мәні білім алушыларға зерттелетін процестер туралы білім беріп қана қоймай, олардың жобамен жұмыс істеу дағдыларын, сондай-ақ зерттеу жүргізу дағдыларын қалыптастыру үшін оқу процесін қалай ұйымдастыру керектігін білуі тиіс. Қазіргі таңда зерттеу әдістерін қолдануға негізделген жобалық технологияны кеңінен енгізу арқылы білім алушылардың өз бетінше білім алу, практикалық қызметті жүзеге асыру дағдыларын игеру белсенділігін арттыруға болады. Болашақ тәрбиешілер жобалық іс-әрекетке дайын болуы үшін оларды осы іс - әрекет түрін жоспарлауға дәйекті түрде үйрету керек, сонымен қатар іс - әрекеттің осы түріне ынталандыру керек. Бұл мәселені шешуде жобалау іс-әрекетін ұйымдастыруға және басқаруға дайын оқытушы-зерттеушіге маңызды рөл беріледі.

Жобалауды таным әдісі ретінде қолдана отырып, болашақ тәрбиешілер білімнің әлеуметтік практикадағы рөлін қайта қарастырады. Жоба бойынша жұмыс істеу шындығы, ең бастысы, жоспарланған және қол жеткізілген нәтижелерді рефлексивті бағалау болашақ тәрбиешіге білімнің өзі мақсат қана емес, адамның өзінің ақыл - ой және өмірлік стратегияларын дұрыс құруға, шешім қабылдауға, бейімделуге қабілеттілігін қамтамасыз ететін қажетті құрал екенін түсінуге көмектеседі.

Жоба әдісін қолдана білу - оқытушының жоғары біліктілігінің көрсеткіші, оқыту мен дамытудың прогрессивті әдістемесі. Жобалық іс-әрекет білім алушылардың өзін-өзі танытудағы тәуелсіздігін дамытады, өйткені топтық бірлескен іс-шаралар барысында олар, ең алдымен, өз пікірлерін айтуды, басқаларды естуді, жанжалға түспеуді үйренеді, егер өз пікірлері басқалардың пікірімен сәйкес келмесе, келісімді іздеуді үйренеді.

Жоба - бұл шектеулі уақыт қызметі әлеуметтік маңызы бар проблеманы шешуге бағытталған іс-шаралар мен күтілетін нәтижелерді алуды көздейтін белгілі бір мақсатқа жету қамтамасыз етілген, мақсатқа байланысты міндеттерді шешу тұрақты негізде басқарылатын және ықтимал тәуекелдерді ескере отырып, іс - әрекетті және оның нәтижелерін бақылау. «Жобалау» - бұл жобаны құру процесі және оны сыртқы түрде бекіту. Оқытуда жобалау әдісі – оқыту жүйесі арқылы қолданылады, онда болашақ тәрбиешілер үнемі күрделене түсетін практикалық тапсырмалар - жобаларды жоспарлау және орындау процесінде білім алады.

Жоғары оқу орындарында жобалау қызметі инновациялық қызметтің бір бөлігі болып табылады. Әр түрлі бағыттарда жүзеге асырылатын университетте жобалау іс-әрекетке болашақ тәрбиешілердің жобалық және инновациялық қызметке қабілеттілігі тұрғысынан талап етілетін құзыреттерді игеруіне ықпал етеді. Әрине, университетте жобалау іс- әрекеттің жүзеге асыруда белгілі бір қиындықтар бар. Зерттеу кезінде білім алушылар жобалау іс-әрекетінің теориялық және практикалық аспектілерін қарастырады. Жалпы ғылыми әдістер: зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми әдебиеттер мен дереккөздерді талдау және т.б. қолданылады.

Жобалау әдістері бүкіл әлемде өзінің қажеттілігі мен тиімділігін көрсетті. Ю.А. Коваленко мен Л.Л. Никитинаның пікірінше: «Жобалау іс- әрекеті оқыту әдісі ретінде де, болашақ кәсіби іс-әрекет саласында алған білімі мен дағдыларын іс жүзінде қолдану құралы» болып табылады [5]. Демек, жоғары оқу орындағы болашақ тәрбиешілердің жобалау іс-әрекеті қолданбалы сипатқа ие және оқу пәні шеңберінде оқытушы тұжырымдаған проблемаларды (міндеттерді) шешуге негізделген. Талап етілетін құзыреттердің бірі - жобалау іс-әрекетін іске асыру үдерісінде білім алушылардың назары, болашақ кәсіби іс-әрекетіндегі жобаларды әзірлеу қабілетін қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Білім беру бағдарламасы шеңберінде жоғары оқу орындарында іске асырылатын жобалар маманды болашақ кәсіби іс-әрекетіне сапалы даярлауға бағыттайды. Еңбек нарығы қоятын кез келген кәсіптің қызметкеріне қойылатын осы заманғы біліктілік талаптарының бірі жобалау іс-әрекетіне қабілеттілігін жетілдіру.

Жалпы жобалау – бұл күтілетін нәтижеге бағытталған қозғалыстың тұтас моделі, оның негізгі міндеті – мақсатқа бағытталған қозғалысты бақылайтын құрал болу. Бақылау барысында болжамды нәрсе шынайы нәрсемен салыстырылады, бұл жағдайда бағдарлама аралық және түпкі нәтижелер салыстыруға мүмкіндік беретіндей болуы қажет етеді.

Жоғарыдағыларды қорыта келе, болашақ тәрбиешілермен жұмыс жасауда жобалық оқыту әдісін қолдану осы заманғы білім беру жүйесін жаңғырту бағыттарының біріне айналды. Жобалау іс-әрекеті теориялық білімді кәсіби тәжірибеге айналдыруға және жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуына жағдай жасайды, шығармашылық әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді, олардың бәсекеге қабілеттілігі мен жалпы және кәсіби зерттеушілік құзырлықтарын қалыптастырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2024 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы "Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K24002024_1/history
2. Лазарев, Т.В. Проектный метод: ошибки в использовании [Текст] /Т.В. Лазарев // Первое сентября. – 2011. - № 1. – С. 9-10.
3. Бахшиева С.М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы. Оқулық. - Алматы: Дәуір, 2011.- 336 б.
4. Ишкенина Ф.Ф. Организация проектной деятельности в коррекционно -образовательном процессе с обучающимися с ЗПП в ОУ» <https://multiurok.ru/files/orghanizatsiia-proiektnoi-dieiatel-nosti-v-korrie.html>
5. Кудинова О.С., Скульмовская Л.Г. Проектная деятельность в вузе как основа инноваций // Современные проблемы науки и образования. – 2018. – № 4.

РЕДЖИО ПЕДАГОГИКАСЫНЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ РӨЛІ

Д.А. Ердембекова - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті 8D01201-

Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығының докторанты

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

А.И. Булшекбаева - философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор м.а.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

А.О. Жумабекова - №7 "Ақ бота" бөбекжай КМҚК-ның тәрбиешісі,

Абай облысы Семей қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада Реджио педагогикасының мектепке дейінгі білім берудегі рөлі қарастырылады. Реджио-Эмилия педагогикасы баланың өзіндік зерттеушілік қабілеттерін дамытуға, шығармашылық ойлауын қалыптастыруға және әлеуметтік дағдыларын нығайтуға бағытталған. Бұл педагогикалық тәсіл білім беру процесінде баланың қызығушылықтарын ескеруді, оны белсенді оқытуға ынталандыруды және ата-аналар мен қоғамның қатысуын қамтамасыз етуді көздейді. Балабақшадағы білім беру ортасы балалардың өз идеясын еркін білдіруіне мүмкіндік беріп, олардың танымдық дамуын қолдайды. Бұл Реджио педагогикасы ертеректе біздің елімізде де қарастырылғанына тоқталдық. Осылайша, Реджио педагогикасы баланың жан-жақты дамуына ықпал ететін тиімді әдіс болып табылады.

Түйін сөздер: Реджио педагогикасы, мектепке дейінгі ұйым, тәсіл, әдіс, қағида.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль Реджио-педагогики в дошкольном образовании. Педагогика Реджио-Эмилия направлена на развитие исследовательских способностей ребенка, формирование креативного мышления и укрепление социальных навыков. Данный педагогический подход учитывает интересы ребенка в образовательном процессе, мотивирует его к активному обучению и обеспечивает участие родителей и общества. Образовательная среда в детском саду позволяет детям свободно выражать свои идеи и поддерживает их когнитивное развитие. Также отмечено, что Реджио-педагогика ранее рассматривалась и в нашей стране. Таким образом, Реджио-педагогика является эффективным методом, способствующим всестороннему развитию ребенка.

Ключевые слова: Реджио-педагогика, дошкольная организация, подход, метод, принцип.

Abstract. This article examines the role of Reggio Emilia pedagogy in preschool education. The Reggio Emilia approach is aimed at developing children's independent research abilities, fostering creative thinking, and strengthening social skills. This pedagogical method considers children's interests in the learning process, encourages active learning, and ensures the involvement of parents and the community. The educational environment in kindergartens allows children to freely express their ideas and supports their cognitive development. We also discuss how Reggio Emilia pedagogy was previously considered in our country. Thus, Reggio Emilia pedagogy is an effective method that contributes to the comprehensive development of children.

Keywords: Reggio pedagogy, preschool organization, approach, method, principle.

Кіріспе. Қазіргі заманғы мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың шығармашылық қабілеттерін дамытуға, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруға және оның тұлғалық ерекшеліктерін ескеруге ерекше мән беріледі. Осы тұрғыдан алғанда, италиялық Реджио педагогикасы – балаға білім берудің ерекше тәсілдерінің бірі болып табылады. Бұл әдістеме 1940-жылдардың соңында Реджио-Эмилия қаласында Лорис Малагуцци есімді педагогтың бастамасымен қалыптасты. Оның негізінде баланың қоршаған ортаны өз бетімен зерттеуі, коммуникативті дағдыларын дамытуы және шығармашылық әлеуетін толық ашуы жатыр. Реджио педагогикасының басты қағидасы – баланы өз білімінің авторы ретінде қарастыру. Яғни, бала тек дайын білімді қабылдаушы емес, оны өз тәжірибесі арқылы меңгеруші тұлға ретінде дамиды. Бұл тәсіл мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде еркіндік пен ынтымақтастыққа негізделген орта құруға көмектеседі. Сонымен қатар, ата-аналардың белсенді қатысуын талап етеді, өйткені бұл әдістемеде білім беру үдерісі балабақша, отбасы және қоғам арасындағы тығыз байланысты көздейді.

Бүгінгі жастар біздің жас кезімізге қарағанда әлдеқайда көп біледі. Қазіргі технология дәуірінде бұл – қалыпты нәрсе. Қазақстанда дарынды, білімді әрі мақсатына ұмтыла білетін қыз-жігіттер көп. Дәл сол себепті мен жастарға сенемін деп жалықпай айта беремін. Бір ғана тілегім, ақыл-кеңесім бар: жас азаматтарымыз дүниетанымы тұрғысынан жасампаз, ойлау қабілеті жағынан сындарлы болуға

тиіс, олар жақсы мен жаманның аражігін ажырата білуі керек. Жастарымыз халқымыздың болмысына жат идеялардың жетегінде кетпесе, күйзеліске түспесе, нигилизмге бой алдырмаса екен деп тілеймін. Олардың белсенді, тәртіпті, білімпаз, еңбекқор болғанын қалаймын, – деген президент Қ.К.Тоқаевтың жастарға сенімі мен олардың отаншылдығы мен мәдениетін дамытуға шақыруы Реджио педагогикасының негізгі принциптерінің бірі – баланың жеке даралығын құрметтеу, оның жеке пікірін, таңдау еркіндігін қолдауына сай келеді. Тоқаевтың еңбегіндегі экономикалық және егемендікті нығайту жобалары да әр азаматтың қоғамдағы белсенділігін арттыру, өз әлеуетін іске асыруға мүмкіндік беру қажеттігін алға тартады. Бұл мектепке дейінгі білім беру жүйесінде жеке ойлау қабілетін дамыту арқылы жүзеге асуы мүмкін [1].

Реджио педагогикасы – балалардың дербестігін, сыни ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған заманауи әдіс. Оның негізінде баланың қызығушылығын арттыру, қоршаған ортамен байланыс орнату және өзін-өзі таныту ұстанымдары жатыр. Әлемде кең тараған бұл тәсіл Қазақстанның мектепке дейінгі білім беру жүйесінде де үлкен маңызға ие болуда. Реджио педагогикасы – балаларды шығармашылық және танымдық тұрғыдан дамытуды мақсат ететін инновациялық әдіс. Бұл педагогикалық бағыт 1945 жылы Италияның солтүстік бөлігіндегі Реджио-Эмилия қаласында пайда болды. Оның негізін қалаушы – педагог және психолог Лорис Малагуцци. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін итальян қоғамы білім беру жүйесінде жаңа тәсілдер қажет екенін сезді, сондықтан ата-аналар мен педагогтер баланы белсенді, зерттеуші және өзін-өзі танытуға қабілетті тұлға ретінде қалыптастыратын әдістемені дамытуға кірісті. Реджио педагогикасының қалыптасуы мен дамуына келетін болсақ;

1. Бастапқы кезең (1945-1960 жж.) – Лорис Малагуцци бастаған педагогтар мен ата-аналар қауымдастығы балабақшаларда баланың дербестігін, шығармашылық қабілеттерін дамытуға негізделген әдістемені енгізе бастады. Бұл кезеңде «орта – үшінші ұстаз» қағидасы қалыптасты, яғни баланың қоршаған ортасы оның білім алуына тікелей әсер ететін фактор ретінде қарастырылды.

2. Әдістеменің дамуы (1960-1980 жж.) – Реджио-Эмилиядағы мектепке дейінгі ұйым бүкіл Италияға және Еуропаның басқа елдеріне таныла бастады. Бұл әдістемені қолдайтын қауымдастықтар құрылып, зерттеу жұмыстары жүргізілді. Білім беру мекемелері тек академиялық білім беруге емес, баланың әлеуметтенуіне және оның жеке тұлғалық дамуына баса назар аудара бастады.

3. Халықаралық мойындалуы (1980-2000 жж.) – 1980 жылдары Реджио педагогикасы АҚШ, Ұлыбритания, Скандинавия елдері және Азия мемлекеттері сияқты әлемнің көптеген елдерінде танымал бола бастады. 1991 жылы «Newsweek» журналы Реджио-Эмилиядағы балабақшаларды әлемдегі ең үздік мектепке дейінгі мекемелер деп таныды. Осы кезеңде әлемнің көптеген педагогтары Реджио тәсілін зерттеп, оны өз елдерінің мектепке дейінгі жүйесіне бейімдей бастады.

4. Қазіргі заманғы даму (2000 жылдан бастап) – бүгінгі таңда Реджио педагогикасы әлемнің көптеген елдерінде кеңінен қолданылып, мектепке дейінгі білім беру саласындағы маңызды әдістемелердің бірі болып отыр. [2]. Қазақстанда да бұл тәсілге деген қызығушылық артып келеді. Баланың өзіндік шығармашылығын, эмоционалдық және әлеуметтік қабілеттерін дамытуға бағытталған бұл әдіс Қазақстан Республикасының жаңартылған білім беру бағдарламаларымен үйлеседі.

Реджио педагогикасы біздің елімізде де бұрын болған, бірақ кеңес үкіметінің әртүрлі салдарынан ол жүйе дамымай қалған. Нәзипа Құлжанованың еңбегінде баланың еркіндігіне тоқтала келе, бала өне бойы еркін ұнатқан нәрселерін шұқылап отырып, бұрап сындырып, мүшелеп, әбден танып, қайта салыстырып, соны өзі жасамақ болады, һәм жасайды да, бұл баланың артықша қасиетті зерттеп тану құмарлығы, бұл жан-жақтылығы жайнаған дүниені танытып, өзі де жасауға кірісу үшін жаратылыстың көкірегіне әуелден құйған құмарлығы, бұл қасиетін танымайтын надандар «Тіме!», «Сындырасың!» «Шықпа, жығыласың», «Таста, бүлдіресің», «Үстіңді былғайды», «Әрі жүр, басымды ауыртпа!» деп зарлауымен баланың алайын деп отырған қанша білімін тағы тамырынан қияды. Бала ойнақшыған құлын-тайдай, желкілдеп еркін өскен қызғалдақ шөптей, кеңшілікті, еркіншілікті жақсы көреді.. Жаратылыстың өз дүниесінде даланың кеңшілігінде, шалпылдатып суына түсіп, жүгіріп, құспен бірге сайрап, көбелек қуып, шыбын-шіркей, құрт-құмырсқамен бірге көкорай шалғын, тоғай арасында сайраңдап жүріп өссе, көңілі де, жан-тәні де бірдей тегіс өсіп, өркендемек. Біз қала баласын суық тастың ішіне қамап, жаратылыстың шыншыл, таза, ертегідей құлпырған әдемі дүниесінен айырып, тірідей көміп, сөндіреміз. Енді баланың еркін өсуіне бөгет болатын айырып айтайық:

1. Үлкендерді баланың түсініп білмегендігі;

2. Бейне бір кішкене аң, хайуандай көріп, ықылассыз, салақ қарап, бұлардың табиғатына көңіл көзін салмағандығы;

3. Балалалық жастың тезірек жол қылып, шын үлкен кісілік дәрежеге жеткізу керек деп түсінгендігі;

4. Жеті-сегіз жасқа дейін оқудың қажеті жоқ. 20-30 жастан кейін оқуға кеш деп, баланың өсіп, тәрбиелену жайын қисық түсінуі.

Бұл зерттеуде Реджио педагогикасымен үйлеседі, өйткені ол баланың табиғи зерттеушілік құмарлығын, еркін ойынын және қоршаған ортаны сезіну арқылы білім алуын қолдайды. Автор баланың табиғи ортасында еркін өсіп, өздігінен танып-білуін маңызды деп санайды, бұл Реджио әдісіндегі «баланы зерттеуші» рөлінде қарастырумен үндеседі. Сонымен қатар, үлкендердің баланы өз бетінше дамуға ынталандыруының маңыздылығын атап өтіп, оның өзіндік тұлғалық қасиеттерін бағалау қажеттілігімен сәйкес келеді. [3]. Мағжан Жұмабаев физикалық жазаға теріс қарады; ол тәрбиешіге қойылатын негізгі талаптарды әзірледі: олар кәсібилікке, балаларға деген сүйіспеншілікке, тіл мен жақсы сөйлеуге, баланың жеке басын құрметтеуге негізделген. [4]. Біз бәріміз балалық шақтан өсіп-жетілеміз, демек, бізбен бірге көптеген әдеттер сол кезден бастап келеді. Иә, біз бұрыннан белгілі сипаттармен туғанбыз, бірақ біздің кейіпкерлеріміз оқиғаларға, уақытқа, тәрбиеге және қарым-қатынас процесінде «өңделеді». Бізге жақын адамдардың қандай сөздері немесе әрекеттері баланың болашақта ата-анасымен және айналасындағы адамдармен қарым-қатынасына жақсы әсер етпеуі мүмкін екенін ойладық. Сонымен қатар кейбір тіркестерді ата-аналардың 90 %-дан астамы оңай қолданады және бұл арада балаларды өмір бойы жарақаттайды. Біз ата-аналардың мінез-құлқының бірнеше нұсқалары, олардың салдары туралы сөйлесеміз және бала ренжімейтін және даму мен өзін-өзі жүзеге асырудың одан әрі жолдарын жаппауы үшін осы немесе басқа жағдайдан қалай шығу керектігін ұсынамыз. Ахмет Байтұрсыновтың әдебиет теориясына сәйкес, ана тілін оқытуда қарапайымнан күрделіге, дейінгі принциптерді тұжырымдап, практикамен, өмірмен байланысты сақтау керек [5].

Мектепке дейінгі ұйымдарда құрылған «Әжелер мектебі», «Аналар мектебі» ұйымдастырған жұмыстардан әжелер, аналар киіз басуды балабақшада қыздарға көрсетіп, үйрету арқылы оларды қол өнерге баулуға болатындығын айтады. Киізден, табиғи материал жүннен түрлі тұрмысқа қажетті әртүрлі бұйымдар жасаумен қатар оған оюлап, өрнек салуды, сәндік бұйымдар жасауды ұсыну. Киіз басу (қойдың жүнін жуып, кептіру, сабап, қылшығын алып, түту) әдістерін және жүн мен жіпті түрлі түстерге бояп, киізге өрнектер салу, түстерді бір-бірімен үйлестіруді дамыту. Реджио педагогикасы балалардың қоршаған ортаны зерттеуіне, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және тәжірибе арқылы білім алуына бағытталғандықтан, киіз басуды үйрету осы әдістеменің негізгі қағидаларымен үйлеседі. Балалар табиғи материалдармен жұмыс істеп, түстерді үйлестіру, өрнек салу арқылы өз идеяларын еркін білдіріп, эстетикалық талғамын дамытады, бұл Реджио тәсіліндегі «баланың шығармашылық еркіндігі» қағидасына сәйкес келеді. Сонымен қатар, «Әжелер мектебі» мен «Аналар мектебі» арқылы білім беру – Реджио педагогикасындағы қоғамдастықтың маңыздылығын көрсететін, білім алуда үлкендердің рөлін нығайтатын тиімді тәсіл.

Текеметті дайындау барысында оюларды орналастыруды қыздарға орындатуда негізгі түстерді дұрыс атауға, кеңістікте дұрыс бағдарлауды үйрету. Әжелер мен аналар шидің не үшін қажет екенін түсіндіре отырып, оның түрлері туралы айтып, оның қалай тоқылатын көрсетіп, қыздармен бірге тоқып балаларды ұлттық өнерге баулиды. Аналарға қыздарымен бірге бауырсақ және басқа да нан түрлерін (тоқаш, бәліш, пицца және т.б.) пісіру ұсынылады. Ұлттық тағамдардың бірі - құртты жасауды көрсету, құртты алақанға салып, домалату арқылы балалардың ұсақ қол моторикасын дамытуға болады. Әзірлеген тағамдарымен шәй ішіп отырып ән айту, әңгімелесу, яғни осындай әрекеттер арқылы анасы қызын үй шаруасына, тазалық пен ұқыптылыққа баулиды. Реджио педагогикасы балалардың қоршаған ортамен еркін әрекеттесуіне, тәжірибе арқылы білім алуына және мәдени құндылықтарды бойына сіңіруіне негізделгендіктен, текемет жасау, ши тоқу, нан пісіру және құрт домалату сияқты әрекеттер осы әдістеменің қағидаларымен толық сәйкес келеді. Балалардың негізгі түстерді ажыратып, кеңістікте дұрыс бағдарлануын дамытуы – Реджио тәсіліндегі сенсорлық зерттеу мен эстетикалық танымды дамытумен ұштасады. Сонымен қатар, ұлттық тағамдар әзірлеу және оны ортақ дастарқанда бөлісу – қоғамдастықпен өзара әрекеттесуді нығайтып, баланың әлеуметтік және мәдени дамуына ықпал ететін маңызды тәжірибе.

Мектепке дейінгі ұйымдарда құрылған «Әжелер мектебі» әдістемелік ұстанымда мынадай жұмыстарды көруге болады: Қазақ халқының түрлі тұрмыстық заттарын ағаштан жасау өнеріне мән беріп, оларды жасауға балаларды тарту, қалауы бойынша дайын заттарды ою өрнектермен және қосымша заттармен (моншақ, дән) безендіруді ұсынып балалардың эстетикалық талғамдарын қалыптастыру, балалардың ой-өрістерін кеңейту. Қалдық (қағаз, жіп, былғары) материалдармен, ұлттық нақыштағы бұйымдармен жұмыс жасау кезінде баланың әрекетін жоспарлау дағдыларын

жетілдіруге, дербестік пен шығармашылық танытып, мақсатты түрде жұмыс жасай білуге үйрету. Реджио педагогикасы балалардың шығармашылық еркіндігі мен дербестігін дамытуға бағытталғандықтан, «Әкелер мектебі» аясында ағаш өңдеу, ою-өрнек безендіру және қалдық материалдармен жұмыс жасау балалардың зерттеушілік қабілетін арттырып, эстетикалық талғамын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Балалардың өз әрекеттерін жоспарлап, мақсатты түрде жұмыс істеуі – Реджио тәсіліндегі «бала-бастамашы» қағидасына сәйкес келіп, олардың өзіндік шешім қабылдау және шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Сазбалшықтан құмыра (түрлі мүсіндер) жасау арқылы, саз балшықты қолмен илеуде балада қолдың сүйектері қатайып, қолдың ұсақ моторикасы дамиды. Осы іспен айналысу барысында, әкесі (атасы) баласына оның жасалу техникасын айтып, баланың есте сақтауын және сөйлеуін дамытып, қолөнерге қызығушылығын арттырады. Сазбалшықпен жұмыс жасау арқылы баланың кішкентай моторикасы мен шығармашылық қабілеттері дамып, бұл Реджио педагогикасының «баланың өзін-өзі танытуы» қағидатымен үйлеседі. Сазбалшықпен жұмыс жасау арқылы баланың кішкентай моторикасы мен шығармашылық қабілеттері дамып, бұл Реджио педагогикасының «баланың өзін-өзі танытуы» қағидатымен үйлеседі. Әкесі немесе атасының балаға жасау техникасын үйретуі – Реджио тәсіліндегі «қоғам орта мен үлкен балалардың дамуына әсері» ұстанымына сәйкес келеді. «Әкелер мектебі» сияқты әлеуметтік баланың мәдениетімен, дәстүрмен байланысын нығайтып, оның әлеуметтік дамуын көздейтін Реджио педагогикасының негізгі қағидаларына сай келеді. тамаша қатар, қолөнерге қызығушылықты арттыру арқылы бала өз идеясын еркін білдіруге, жаңа нәрселерді зерттеуге және ортақ іс-әрекетке қатысуға үйренеді. [6].

Нәзипа Құлжанова бала тәрбиесіне тоқтала келе, қаладағы, даладағы балалардың тіршілігін қарастырсақ, бала қолына түскен нәрсемен ойнайды һәм ең бастағы ойын қылатын нәрсесі құм болады. Сондықтан балабақшасы ең алдымен балаларға құм, балшық, ағаштың кесіндісі, гүл, жапырақ, шыбық, ыдысқа құйған су сияқты істелмеген шикі заттарды даяр қылуға қам қылады. Қандай шебер оюшы, жасаушы екендері бала бақшасына барып көргендерге анық, керексіз жатқан жіпті, ағашты, қиынды шүберек, сауыттар һәм басқа сол сияқтыларды балалар түгел іске асырады. Қандай ойыншықтар, хайуандар жасайды балшықтан! Әлгі керексіз қалған нәрселерден қуыршақтың неше түрін, арба, шана, қаланың үйі, ауыл үйі, үйдің ішкі-тысқы шаруасын, от арбалар жасайды...Еліктегіш, тапқыштығының ұшы-қиыры жоқ.

Нәзипа Құлжанованың бала тәрбиесіне қатысты ойлары Реджио педагогиканың негізгі қағидаларымен тығыз байланысты. Біріншіден, оның «балаларға құм, балшық, ағаш, жапырақ, су сияқты қуат беру» туралы пікірі Реджио тәсіліндегі «орта – үшінші ұстаз» қағидатымен үйлеседі, яғни балалар қоршаған орта мен табиғи заттар арқылы, танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамытады. Екіншіден, Құлжанова айтқан «баланың қолына түскен нәрсемен ойнауы» Реджио әдісінің еркін шығармашылық және зерттеушілік іс-әрекетін қолдау тұжырымдамасына сәйкес келеді, бұл әдіс өз тәжірибелері арқылы үйренуге мүмкіндік береді. Үшіншіден, оның «керексіз жатқан қолдану арқылы қолдану шеберлік дағдыларын дамыту» туралы пікірі Реджио педагогикасындағы қайта пайдалану тәсілмен үндеседі. Қаладағы, даладағы балалардың тіршілігін қарастырсақ, бала қолына түскен нәрсемен ойнайды һәм ең бастағы ойын қылатын нәрсесі құм болады. Сондықтан балабақшасы ең алдымен балаларға құм, балшық, ағаштың кесіндісі, гүл, жапырақ, шыбық, ыдысқа құйған су сияқты істелмеген шикі заттарды даяр қылуға қам қылады. Қандай шебер оюшы, жасаушы екендері бала бақшасына барып көргендерге анық, керексіз жатқан жіпті, ағашты, қиынды шүберек, сауыттар һәм басқа сол сияқтыларды балалар түгел іске асырады. Қандай ойыншықтар, хайуандар жасайды балшықтан! Әлгі керексіз қалған нәрселерден қуыршақтың неше түрін, арба, шана, қаланың үйі, ауыл үйі, үйдің ішкі-тысқы шаруасын, от арбалар жасайды...Еліктегіш, тапқыштығының ұшы-қиыры жоқ. Балалардың айналасындағы қарапайым заттардан ойыншық жасап, өзіндік әлем құруы мен Реджио педагогикасының "баланың өз білімі мен ортасын өзі қалыптастыруы" идеясы өте жақын. Құм, су, жапырақ, ағаш кесінділері сияқты табиғи материалдарды пайдалану екі әдісте де кездеседі.

Балалардың шығармашылыққа еркіндігі, олардың қиялы мен ойлау қабілетін дамытуға бағытталған тәсілдер бір-біріне сай келеді. «Еліктегіш, тапқыштығының ұшы-қиыры жоқ» деген сипаттама дәл Реджио әдісіндегі балалардың зерттеушілік қабілетін айқындайды. [7].

М.Жұмабаев бала ойынына тоқтала келе, баланың қиялы әсіресе ойында жарыққа шығады. Ойын-балаға кәдімгідей бір жұмыс. Ойнағанда бала әсерлерімен пайдаланады. Айналасындағы тұрмыста нені көрсе, соны істейді. Мысалы қазақ баласы біреуі ат болып қашады, біреуі құрық салады. Шырпыларды тізіп-тізіп көш жасайды. Балшықтан мал жасайды, қуыршақтан қыз жасап, таныстырады, күйеу келтіреді, құда түсіреді. Тіпті жас бала жалқы ойынды-жалғыз ойнауды жақсы көреді. Әлі тілі еркін

жетілмегендіктен, ол басқа балалармен қатынаса алмайды. Ал енді өскен сайын жалпы ойынды бірігіп ойнауды жақсы көре бастайды. Жалғыз ойнаса іші пысады. Жалпы ойын баланың тілінің өркендеуіне көп пайда. Бірігіп ойнағанда тоқтаусыз қозғалып, күліп былдырлап сөйлей береді. Жалпы ойын жалпы тұрмысқа яғни басқа адамдармен бірігіп тұруға үйретеді. Өзінің сөзін, тілегін біреуге тыңдатып, басқаның тілегін, сөзін өзі тыңдап, қысқасы біріккен тұрмыстың бірінші шарты-жалпы заңдарды орындап, атқарып үйренеді. Ал енді жалқы ойын яғни жалғыз ойнау баланың алаңғасар, еліктегіш болмай, өз ісіне ынталы, тиянақты болуына пайдалы. Бірақ осы екі түрлі ойынның екеуінің де кемдік жағы бар. Ылғи жалғыз ойнап үйренген бала тағы, менменшіл болып, ылғи топпен бірге ойнап үйренген алаңғасар, тиянақсыз, еліктегіш болып шығуға мүмкін. Сондықтан-дұрысы ойынның екі түрін кезекпен ауысып отыру. Осы ойынның қай түрін болса да бақылауға тәрбиеші міндетті. Бірақ бақылаймын деп бүлдіріп алма. Бүлдіріп алу былай болады: былай ойна деп бұйырсаң, баланың ойынын ынтасын суытып аласың. Баланың ойынына үлкен адам кірсе, балаға ойынының қызығы бітеді. Ойын-баланың өз ісі. Баланың ойынына кірісуші болма. Баланы бір нәрсені бүлдірмес үшін тек шектен бақыла. Есте болу керек, бақыла деген сөз қарауылда тұрған солдаттай қабағынды түйіп қақиып тұр деген сөз емес. Олай тұрсаң бала ойнай алмайды. Егер енді баланың ойынына қатысқың келсе, өзін бала болып қатыс. Яғни ойындарына бөгет, оралғы болма. Балалар сенің жеткен адам екенінді сезбейтін дәрежеде болсын. Бір педагогтың сөзі дұрыс сөз. Базардан алып келген әшекейлі ойыншығыңнан бір де құрық болатын, бірде ат болатын бір шыбық балаға көп артық. Әшекейлі зат бір ойыншықпен бала сүйіп ойнамайды. Алады да, сындырып тастайды. Және балаға көп ойыншық беру жарамайды. Олай болғанда балада іскерлік болмайды. Ойыншық деген сөз-баланың жанындағы суреттеулердің белгісі деген сөз. Балаға уқалауына көнетін, не қылса соған жарайтын жабайы ойыншық баланың ішін пыстырады.

Балаға нағыз қолайлы ойыншы бір үйім құм деген бір педагогтың сөзі дұрыс сөз. Базардан алып келген әшекейлі ойыншығыңнан бірде құрық болатын бір шыбық балаға көп артық. Әшекейлі жат бір ойыншықпен бала сүйіп ойнамайды. Алады да сындырып тастайды. Және балаға көп ойыншық беру жарамайды. Ойын болғанда балада іскерлік болмайды. М. Жұмабаевтың ойыншық туралы пікірі Реджио педагогикасының негізгі қағидаларымен үйлеседі және оның маңыздылығын бірнеше аспектіден қарастыруға болады. Біріншіден, **«педагогика балаға қолайлы ойыншық – табиғи материалдар»** деген ой Реджиода «орта – үшінші ұстаз» қағидасымен сәйкес келеді. Бұл әдіс бойынша, балаларға жасанды, дайын ойыншықтардан құрал, табиғи материалдар – су, жапырақ, тастар ағаш берілуі керек, олар баланың шығармашылық ойлауына, зерттеушілік қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Екіншіден, **«Бала әшекейлі ойыншыға қызықпайды, ал табиғи материалдармен еркін ойнайды»** деген Реджио әдісіндегі «баланың өзіндік зерттеуін қолдау» қағидатымен үйлеседі. Балалар заттық заттармен ойнау арқылы өз қиялын еркін іске асырып, оларды қалағанынша түрлендіре алады, бұл олардың когнитивті және моторлық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етеді. Үшіншіден, **«Балаға көп ойыншық беру жарамайды» деген әдіспен** Реджио педагогикасында қарастырылатын **«қарапайымдылық пен терең тәжірибе»** қағидасымен байланысты. Бұл әдісте аз, бірақ мағыналы пайдалану арқылы өз ойымен, шығармашылық қабілеттерімен жұмыс жасауына мүмкіндік береді, яғни ойыншық көп болған жағдайда, олар мәнін жойып, баланың іскерлігі мен қиялы толық дамымайтындығын айтқан. М. Жұмабаевтың ойыншық туралы көзқарасы Реджио педагогикасының табиғилығын, жеке өзіндік зерттеуін және шығармашылық еркіндігін қолдау қағидаларымен толық үндеседі. [8].

Ғалым А.Е. Манкештің зерттеуінде ересек топ балаларының жас ерекшеліктеріне сай даму қабілетін анықтау мақсатында мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктеріне талдау жасаған. Сонымен қатар қоршаған ортаны қорғауға байланысты бала жасына лайықты еңбек машықтарын саралай келіп, табиғатқа деген қамқорлық, мейірімділік сияқты тәрбие дағдыларын меңгеруде баланың жеке басының саналы, интеллектуалдық, ой-өрісіне дұрыс бағыт - бағдар беру тәрбиеші қауымына үлкен міндеттер жүктейтінін айтқан. Қоршаған орта туралы адам, табиғат, қоғам арасындағы байланысты және олардың үнемі бірлікте дамитынын балалар мектепке дейінгі жастан біліп, түсінгені дұрыс. Олай дейтініміз: мектепке дейінгі мекемелерден бастап қоршаған ортамен таныстыру арқылы экологиялық тәрбие жүргізуде баланың таным процесі дамиды. Бала танымы сезім мүшелері арқылы сыртқы дүниені қабылдап, ой-өрісі кеңейеді.

Баланың қоршаған орта туралы ойлау қабілетін дамытуға олардың ойынан алғаш рет орын алған адам, табиғат, қоғам туралы білімдері тірек болады. Дүниеге көзқарас дегеніміз - айнала қоршаған орта, бүкіл әлем, тұтас дүние туралы ондағы адамның орны тіршіліктің мәні, мағынасы туралы ойдың пікірлер мен түсініктердің жүйеленген жиынтығы. Бұл еңбек қазіргі таңда да өзектілігін жоғалтпай,

педагогтар мен зерттеушілер үшін құнды ресурс болып табылады. Бұл зерттеу Реджио педагогикасының «орта – үшінші ұстаз» қағидасымен үндеседі, өйткені бала табиғи материалдармен тікелей әрекеттесе отырып, экологиялық сана қалыптастырады. Реджио тәсіліндегі жобалық оқыту экологиялық тәрбие беруде маңызды рөл атқарып, балаларды табиғат құбылыстарын зерттеуге, өсімдіктер мен жануарларды бақылауға және олардың маңыздылығын түсінуге ынталандырады. Сонымен қатар, «баланың 100 тілі» теориясы бойынша балалар экологиялық мәселелерді әртүрлі шығармашылық жолдармен – сурет, мүсін, драматизация арқылы түсініп, өз ойларын еркін жеткізеді, бұл олардың табиғатқа деген жауапкершілік сезімін тереңдетеді. [9].

Қорытынды. Көріп отырғаныңыздай, Реджио тәсілімен ұсынылған көптеген принциптерді қазақтар бұрын қолданған және философтар мен педагогтардың еңбектерінде көрініс тапқан. Балалар еркін ойнады, сенсорлық оқыту дамыды, ұстап көруге, қол тигізуге тыйым салынбады, барлығы «жасау» арқылы зерттелді, баланың жеке басын құрметтеді. Бірақ, өкінішке орай, Кеңес өкіметінің пайда болуымен зиялы қауым өкілдері өз көзқарастары мен идеяларын нақты әдістемеге, бір жүйеге жеткізе алмады. Реджио педагогикасы мен қазақ халқының дәстүрлі тәрбиесінің арасында терең байланыс бар. Бұл әдістің басты қағидалары – баланың шығармашылық еркіндігі, қызығушылығына негізделген білім алу және қоршаған ортамен тығыз қарым-қатынас орнату. Қазақтың ұлттық тәрбиесінде де бала табиғатпен үндестікте өсіп, өз ойын еркін білдіруге үйренеді.

Қазақтың «баланы бесіктен тәрбиелеу» дәстүрі Реджио педагогикасының баланы ерте жастан дамытуды көздейтін қағидаларымен үндеседі. Екі жүйеде де баланың тұлғалық дамуы, өзіндік пікірін айтуға үйрету, шығармашылық қабілетін дамыту басты орын алады. Сонымен қатар, қазақ тәрбиесіндегі «үлгі-өнеге» арқылы оқыту әдісі Реджио педагогикасындағы «педагог – серіктес» ұстанымымен үйлеседі.

Осылайша, Реджио әдісі мен қазақтың дәстүрлі тәрбиесі бір-бірін толықтырып, баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Қос тәсілдің үндестігі мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтар мен заманауи білім беру әдістерін тиімді біріктіруге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тоқаев Қасым-Жомарт. *Мақсатым – экономиканы және егемендікті нығайту.* // *Ана тілі газеті* №1, 2025 ж. <https://ortalyq.kz/elimizdi-ta-dyry-zhastardy-olynda/>
2. Gabriela Kelemen. (2013), *The Reggio Emilia method, a modern approach of preschool education.* // *Journal Plus Education / Educația Plus*, - Vol 9, Issue 1, - P. 87-92
3. Құлжанова Н. *Қазақ әйелдеріне манифест.*-Алматы: Alga Publishing, 2024 ж. 232-28-29 б.
4. Жұмабаев. М. *Педагогика: оқу құралы.* – Алматы. Самға баспасы– 2023. 144-107 б.
5. Байтұрсынов А. "Тіл – құрал" оқулығы туралы. / «Ел – шежіре» 28.08.2014 ж. (интернет желісі <https://el.kz/a-bayt-rsynovty-til--ral-o-uly-y-turaly-21409/>)
6. *Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі Балаларды ерте дамыту институты базасында әзірленген Балабақшалар жанында «Әжелер мектебін», «Аналар мектебін», «Әкелер мектебін» ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар* – Астана, 2024 ж. – 33. 8-11 бет.
7. Құлжанова Н. *Қазақ әйелдеріне манифест.*-Алматы: Alga Publishing, 2024 ж. 232-42 б.
8. Жұмабаев М. *Педагогика Самға 2023 ж.* 144-79-80 б.
9. Манкеш А.Е. *Балабақшаның ересектер тобындағы балаларға қоршаған ортамен таныстыру арқылы экологиялық тәрбие беру: Педагогика ғыл.канд.диссерт..*/ Манкеш А.Е. – Алматы: 1999 ж.- 140 б.

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ МЕДИАСАУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

А.Е. Манкеш - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің профессоры.,п.ғ.д.
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

У.С. Джанегизова – Абай атындағы ҚазҰПУ 1 курс докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Зерттеу цифрлық білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі педагогтерінің медиасауаттылығын қалыптастырудың теориялық және әдістемелік негіздерін қарастырады. Медиасауаттылық – балалардың ақпараттық ортада қауіпсіз дамуына ықпал ететін маңызды педагогикалық құзырет. Автор педагогикалық ЖОО-да медиасауаттылықты дамытуға қажетті тиімді шарттарды анықтап, тәжірибелік жолмен олардың тиімділігін дәлелдеді. Зерттеу нәтижесінде медиасауаттылықты қалыптастыруға арналған әдістемелік ұсыныстар әзірленді. Жұмыстың маңыздылығы – болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби даярлығын жетілдіруге нақты құралдар ұсынуында.

Кілт сөздер: медиасауаттылық, цифрлық білім беру, болашақ педагог, мектепке дейінгі тәрбие.

Abstract. This research focuses on identifying the theoretical and methodological foundations for developing media literacy among future preschool educators in the context of digital education. Media literacy is recognized as a key professional competence that helps ensure children's safe and meaningful interaction with digital content. The research identifies effective pedagogical strategies and validates them through practical and experimental studies. As a result, a model for fostering media literacy in teacher education was developed, along with methodological recommendations for its implementation. This research contributes to improving the quality of professional training for future early childhood educators.

Key words: media literacy, digital education, future educator, preschool education.

2022 жылғы №422 жарлыққа сәйкес қабылданған стандартта «қазіргі жағдайда мектеп жасына дейінгі балалардың қызығушылығы мен танымдық дағдыларын қалыптастыру үшін, педагог оқытудың жаңа әдістерін меңгеруі тиіс»-деп көрсетілген болатын. Ендеше, қоғамдағы цифрлық кезеңде мектеп жасына дейінгі балалардың ақпарат көздері мен медиа құралдарды ерте жастан қолданатыны белгілі [1].

Мектепке дейінгі ұйым педагогі білім мазмұнын трансформациялауда, оқу-тәрбие үдерісін кіріктірілген формада жүргізіп, балаларға білімді жәй хабарлап қана қоймай, танымдық іс-әрекет дағдысын қалыптастыруға міндетті. Тәрбиеші-педагог баланың ақпаратты жеткізе білу қабілетін жетілдіріп, серіктес зерттеуші, кеңесші ретінде, әр баланың жеке және жас ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескере отырып белсенді әрекетке түсу, шығармашылық дамуы үшін жағдай жасауға жұмыстануы қажет [2]. Қазіргі мектеп жасына дейінгі бала теледидар, смартфон, планшет арқылы бейнематериалдар қарап, ойындар ойнап, интернетті пайдалануды үйренуде. Мұндай ортада оларға бағыт-бағдар беретін ең алдымен ата-ана мен педагог екені анық. Медиа кеңістіктің пайдасы мен қаупін ажыратуды үйрету, ақпаратты сын көзбен қабылдау дағдыларын дамыту дәл мектепке дейінгі кезеңнен басталуы тиіс. Сол үшін болашақ педагогтердің медиасауаттылығы жоғары деңгейде болуы қазіргі заманғы өзекті мәселе. Американдық ұлттық медиасауаттылық ұйымы NAMLE медиасауаттылықты кез келген коммуникация түрлері арқылы ақпаратты қол жеткізу, талдау, бағалау, жасау және орнымен пайдалану қабілеті деп анықтайды [3]. Қазақ тіліндегі әдебиеттерде де медиасауаттылық ұғымы ұқсас сипатталады: “медиасауаттылық-бейнелерді, дыбыстарды және хабарламаларды қабылдау, оларды талдап-сараптау және бағалау, сондай- ақ медиа әлемінде жеке мақсаттарға сай дұрыс байланыс орнату қабілеті” деп көрсетіледі [4]. Медиа және ақпараттық сауаттылық саласындағы жетекші халықаралық сарапшы Рене Хоббс еңбектерінде медиасауаттылық “ақпаратты әртүрлі форматта талдау, бағалау, өндіру және жеткізе білу қабілеті” ретінде сипатталады. Оның пайымдауынша, мұғалімдерге медиабілімді беру олардың оқыту тәсілдерін жаңғыртып, сыни ойлау, коммуникация және шығармашылық дағдыларын дамытуға ықпал етеді [5].

Мектепке дейінгі білім беру саласында медиасауаттылықтың маңызы жыл санап артып келеді. Себебі, бүлдіршіндер үшін қоршаған әлемнің бір бөлігі- түрлі мультимедиялық контент пен гаджеттер. Дұрыс бағытталған медиа тәрбие баланың ақпаратты түсіну қабілетін жетілдіріп, оның қызығушылығы мен шығармашылығын дамытады. Алайда, ерте жастағы балалар медианың ықпалына өте сезімтал: кейбір зерттеушілер цифрлық технологияларды орынды пайдалану балалардың ой-өрісін, зейінін дамытатынын айтса, тағы бірқатары шамадан тыс экран уақыты көру,есту қабілетіне, неврологиялық

дамуына кері әсер етуі мүмкін деп ескертеді [6]. Осы тұрғыдан алғанда, мектепке дейінгі ұйым педагогтары балалардың медиа құралдарды қауіпсіз әрі тиімді пайдалану мәдениетін қалыптастыруға жауапты.

Жаһандық деңгейде медиа және ақпараттық сауаттылық қазіргі қоғамның әр азаматы үшін базалық қажеттілік деп танылуда. UNESCO сарапшылары ақпарат тасқыны заманында алынатын мәліметтердің сапасы адамдардың шешім қабылдауына тікелей әсер ететінін, сондықтан сыни ойлау мен медиасауаттылықты XXI ғасыр дағдыларының негізгілерінің бірі ретінде қарастыру керек екенін айтады [7]. Бұл мәселеде мұғалімдер шешуші рөл атқарады, себебі олар - жас ұрпаққа бағыт беруші негізгі өзгеріс агенттері. Мұғалімдерді медиа және цифрлық сауаттылыққа үйрету бойынша халықаралық бастамалар іске асуда (мысалы, UNESCO-ның мұғалімдерге арналған медиа және ақпараттық сауаттылық куррикулумы) [7].

Отандық білім беру кеңістігінде де педагогтердің цифрлық- медиалық құзыреттеріне үлкен мән берілуде. Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев цифрлық экономика жағдайында қызметкерлерді жаңа дағдыларға мектептен бастап баулу керектігін, сол үшін ең алдымен цифрлық сауаттылықты оқыту сапасын арттырып, осы салада мұғалімдерді даярлау қажеттігін атап өтті [8]. Үздік педагогтердің тәжірибесі де цифрлық дәуірде мұғалімдер үнемі ізденісте болып, жаңа технологияларды меңгеруі тиіс екенін көрсетеді. Мәселен, «Үздік педагог – 2022» атағының иегері Ә.Жұбанышев қазіргі ұстаздар үшін цифрлық сауаттылықты арттыру аса маңызды екенін, себебі қазір оқушылар ақпараттың басым бөлігін интернет желісі арқылы алатынын айтады [9]. Демек, болашақ педагог мамандарды даярлау барысында олардың медиасауаттылығын қалыптастыру- заман талабы. Дегенмен, бүгінгі жоғары оқу орындарындағы мұғалім даярлау мазмұнында медиасауаттылыққа арнайы көңіл бөлу жеткіліксіз. Зерттеулерге қарағанда, қазіргі педагогикалық ЖОО түлектерінің медиасауаттылық деңгейі талап етілген деңгейден төмен, бұған жоғары білім беруде медиасауаттылықты дамыту жүйесінің жолға қойылмауы бір себеп [10]. Мысалы, Ресейде жүргізілген зерттеуде болашақ мұғалімдердің цифрлық сауаттылық деңгейі онша жоғары еместігі анықталып, оны арттыру қажеттігі баса айтылған [6]. Сонымен қатар, көптеген педагог студенттер медиа құралдарды күнделікті қолданғанымен, оларды оқу үрдісіне тиімді кіріктіру, интернеттегі ақпараттың шынайылығын сараптау, балалармен медиабілім жұмыстары бойынша арнайы білім мен тәжірибеге ие емес. Бұл олқылықтарды жою үшін педагогикалық жоғары оқу орындары бағдарламасына медиасауаттылық бойынша арнайы дайындық енгізу қажеттілігі туындап отыр.

Мақсаты. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиасауаттылығын қалыптастырудың ғылыми негіздерін анықтау, оның маңыздылығын дәйектеу және цифрлық білім беру жағдайында медиасауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді тәсілдерді ұсыну.

Міндеттері:

1. «Медиасауаттылық» ұғымының мәнін ашу, оның ақпараттық -коммуникациялық технологиялар дәуіріндегі рөлі мен мектепке дейінгі білім беру саласындағы орнына талдау жасау.
2. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиасауаттылық деңгейін қалыптастырудағы қазіргі қиындықтарды (теориялық және практикалық олқылықтар) айқындау.
3. Педагог кадрларды даярлау жүйесінде медиасауаттылықты қалыптастырудың отандық және шетелдік озық тәжірибелерін қарастыру (оқу бағдарламаларына медиа білімді кіріктіру үлгілері).
4. Болашақ педагогтер арасында зерттеу жұмыстарын (сауалнама) жүргізіп, олардың медиасауаттылыққа қатысты көзқарасы мен бастапқы дайындық деңгейін анықтау.
5. Алынған теориялық және эмпирикалық деректер негізінде болашақ педагогтердің медиасауаттылық құзыреттілігін қалыптастыруды жетілдіруге арналған ұсыныстар әзірлеу.

Зерттеу әдістері. Мақалада қойылған мәселелерді шешу үшін теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері кешенді қолданылды. Теориялық тұрғыда медиасауаттылық және цифрлық білім беру бойынша ғылыми әдебиеттерге салыстырмалы талдау жасалды, отандық және шетелдік тәжірибелер зерделенді. Эмпирикалық бөлімде сауалнама әдісі пайдаланылып, педагогика мамандығында оқитын студенттердің медиасауаттылық бойынша білім деңгейі мен қажеттіліктері зерттелді. Сонымен бірге, медиабілім беру бағытындағы кейбір оқу бағдарламалары мен курстарға шолу жасалып, нәтижелері талданды. Жинақталған деректер негізінде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиасауаттылығын қалыптастыру жолдары талқыланды.

Зерттеу нәтижелері. Медиасауаттылық- ақпараттық қоғамдағы әрбір маман үшін қажетті құзыреттіліктердің бірі ретінде мойындалуда. Заманауи мұғалімге тек пәндік білімін жетік білу аз, сонымен қатар медиатеchnологияларды оқу-тәрбие үрдісіне тиімді қолдана білу, интернет кеңістігіндегі ақпараттар ағымын басқару, балаларды медиамәдениетке үйрету қабілеттері керек. Педагогтің

медиа сауаттылығы оның кәсіби құзыреттілігінің ажырамас бөлігі болып табылады. Медиа сауаттылығы жоғары мұғалім өз сабақтарының сапасын арттырып, оқу материалдарын балаларға түсінікті әрі қызықты етіп ұсына алады, түрлі қосымша дереккөздерді (видео, аудио, веб ресурстар) орынды қолданып, балалардың танымдық белсенділігін күшейтеді. Медиа сауаттылығы жоғары педагог сонымен бірге балаларды ақпарат көздерін талғап қолдануға, экран алдындағы уақытты реттеуге, онлайн кеңістіктегі қауіптерден сақтануға үйретеді. Демек, болашақ педагогтерге медиа және цифрлық технологиялармен жұмыс істеу мәдениетін қалыптастыру - олардың кәсіби дайындық сапасын айқындайтын көрсеткіштің біріне айналды.

Дегенмен, зерттеу барысында анықталғандай, қазіргі педагогикалық ЖОО бағдарламаларында болашақ педагогтердің медиа сауаттылық құзыреттілігін дамыту жүйесінің әлі де жеткіліксіз екендігін байқауға болады. Көп жағдайда ЖОО-да ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) негіздері, компьютерлік сауаттылық курстары оқытылады, бірақ медиа сауаттылықтың кең мағынасы жеке пән ретінде қарастырылмайды. Шын мәнінде, медиа сауаттылықты қалыптастырудың теориялық және әдістемелік аспектілерінің оқу жүйесіне толықтай енбеуі - шешімін күтетін мәселе.

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиа сауаттылығын қалыптастыру үшін не істеу керек? Ең алдымен, педагогикалық оқу орындарында медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша арнайы курстар немесе модульдер енгізу орынды. Мұндай курстарда студенттер медиа кеңістіктің мазмұны мен ерекшеліктерін, балаларға арналған медианың өзіндік ерекшелігін, медиа педагогиканың негіздерін үйренеді. Халықаралық тәжірибеде бұған қатысты оң қадамдар бар. Мысалы, NAMLE (National Association for Media Literacy Education) және Center for Media Literacy сынды ұйымдар мұғалімдерге арналған медиа білім курстарын ұсынады. Университеттерде (мысалы, University of Rhode Island, UCLA) педагогикалық мамандықтарда арнайы «Digital and Media Literacy» пәндері енгізілген. Рене Хоббстың (University of Rhode Island) зерттеулері бойынша, студенттер медиа сауаттылық курстарынан кейін: ақпарат көздерін бағалау, жалған ақпаратты тану, білім беру медиаконтентін жасау сияқты дағдыларды 40–60% аралығында жақсартатынын көрсеткен [11]. UKLA (UK Literacy Association) мен University of Sheffield жанынан жүргізілген зерттеулер мектепке дейінгі педагогтердің цифрлық қолданбалармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту мақсатында арнайы оқыту бағдарламаларын енгізуді ұсынды. Нәтижесінде балалармен бірге интерактивті оқу, сандық ертегі жасау, ойын арқылы оқыту әдістері кеңінен қолданылды және педагогтер экран уақытының қауіпсіздігі мен жас ерекшеліктеріне сәйкес медиа мазмұн таңдау принциптерін меңгерді [12].

Медиа сауаттылықты қалыптастыру тек технологиялық біліммен шектелмейді, ол сонымен қатар сыни ойлау мен этикалық қағидаларды қамтиды. Болашақ педагогтерге медианың бала психикасына әсері, жас ерекшелігіне сай контентті іріктеу, медиа құралдарды пайдаланудағы қауіпсіздік шаралары туралы білім беру керек. Болашақ педагогтерге осы мәселелерді теориялық тұрғыдан оқытып қана қоймай, практикалық тұрғыдан дағдыландыру маңызды. Мысалы, педагогикалық практика кезінде әр студентке шағын медиа білім беру тапсырмасын (балалармен бірге қарапайым газет жасау, фотокөрме ұйымдастыру, бейнеқоңырау арқылы ертегі оқу) орындатып, оның нәтижесін талдауға болады. Балаларға арналған медиа білім үдерісінде тәрбиешілер экранды бірге қарау (co-viewing), мазмұнға қатысты ашық сұрақтар қою және баланың күнделікті тәжірибесімен байланыстыру әдістерін қолдануы қажет. Мұндай тәсілдер медиа мағлұматтарды саналы тұтынуға үйретеді [13]. Сол арқылы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтері шынайы ортада медиатеchnологияларды қолдану тәжірибесін жинақтайды.

Жоғарыдағы мәліметтерден байқағанымыз - бүгінгі педагогикалық ЖОО студенттерінің медиа сауаттылыққа қатысты ұмтылысы болғанымен, оларға бағыт беретін жүйелі оқу бағдарламасы қажет. Болашақ педагогтердің медиа сауаттылығын тиімді қалыптастыру үшін оқу процесінде келесі педагогикалық шарттарды ескеру ұсынылады:

- біріншіден, теориялық курстарды практикамен ұштастыру (медиа технологияларды қолдану бойынша жобалық жұмыстар, тренингтер өткізу);
- екіншіден, медиа сауаттылық құрамдасын басқа пәндерге кіріктіру (мысалы, педагогика, психология сабақтарында балаларға медиа ықпалы туралы тақырыптарды қарастыру);
- үшіншіден, болашақ педагогтердің өздерінің медиа өнімдерін жасауына мүмкіндік беру (оқу-видеоматериалдар, презентациялар, мультимедиялық ертегілер әзірлеу);
- төртіншіден, мектепке дейінгі ұйымдар базасында медиа тәрбие бойынша тәжірибелер ұйымдастыру (педагогтер мен ата-аналарға арналған медиа сауаттылық семинарларын студенттердің жүргізуі, балалармен бірге медиа жоба әзірлеуі). Осындай іс-әрекеттер арқылы болашақ педагог, медианы білім беру мақсатына қолданудың әдістерін меңгеріп, өз сауаттылығы да қалыптасады.

Зерттеу нәтижелерін талқылай келе, отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның ынтымақтастығы да маңызды фактор екенін атап өту керек. Мектеп жасына дейінгі балада медиамәдениеттің негізі отбасында қаланады, алайда көптеген ата-аналардың өздерінің медиасауаттылығы әрқелкі. Сондықтан болашақ педагогтерге ата-аналармен медиа коммуникация орнату біліктерін де дарыту қажет. Педагог ата-аналарға балалардың экран алдындағы уақыты, лайықты бағдарламалар таңдауы, интернет қауіпсіздігі жөнінде кеңес беріп, медиасауаттылықтың ортақ мәдениетін қалыптастыруға жетекшілік жасай алады. Медиасауатты педагог пен көзі қарақты ата-ана бірлесіп әрекет еткенде ғана баланың цифрлық әлемдегі бағыт-бағдары түзу болмақ.

Қорытындылар. Жүргізілген зерттеу нәтижелері негізінде мынадай қорытындылар жасалды:

1. Медиасауаттылық-заманауи мектепке дейінгі ұйым педагогінің маңызды құзыреттілігі. Медиа және цифрлық технологиялар дәуірінде мектепке дейінгі ұйым педагогі балалардың қауіпсіз әрі саналы медиақолдануын қалыптастыруға жауапты тұлға. Сондықтан болашақ маманның өзі жоғары медиасауаттылық деңгейіне қол жеткізуі қажет. Медиасауаттылықтың мәні-ақпаратты түрлі көздерден табу, талдау, бағалау және өзі де мазмұн құра алу, оны педагогикалық мақсатта қолдана білу қабілеттерінің жиынтығы [14].

2. Педагогтерді даярлау жүйесінде медиабілім беруді күшейту қажеттігі туындап отыр. Қазіргі жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларында медиасауаттылықты қалыптастыру толыққанды жүзеге аспай келеді. Болашақ мұғалімдердің ақпаратты сын тұрғысынан өңдеу, медиатеchnологияларды дидактикалық құрал ретінде пайдалану дағдылары жеткіліксіз қалыптасуда [10]. Бұл олқылықты жою үшін халықаралық тәжірибелерге сүйене отырып, арнайы курстар мен тәжірибелік шараларды енгізу маңызды.

3. Медиасауаттылықты қалыптастырудың тиімді жолдары анықталды. Теориялық талдау нәтижелері болашақ педагогтердің медиасауаттылығын қалыптастырудың бірнеше тиімді әдістерін көрсетті: оқу бағдарламасына медиатеchnологиялар бойынша практикалық модульдерді қосу болашақ педагогтердің қызығушылығын арттырып, цифрлық құзыреттілігін дамытады; жобалық және шығармашылық жұмыстар арқылы олардың тәжірибесі жетіледі; мектепке дейінгі ұйымдар базасында медиабілім беру жұмыстарын ұйымдастыру болашақ мамандарды нақты жағдайларда шыңдайды [6].

4. Үздіксіз білім алу және ынтымақтастық – медиасауаттылықты дамыту шарты. Болашақ педагог тек ЖОО қабырғасында алған біліммен шектелмей, еңбек жолында да медиасауаттылығын жетілдіріп отыруы қажет. Ол үшін біліктілікті арттыру курстарына қатысу, онлайн білім қауымдастықтарынан үйрену, жаңа медиатрендтерді қадағалау дағдылары қажет. Сондай-ақ, мектепке дейінгі ұйымдарда педагог, ата-ана және баланың үштік ынтымақтастығы мен серіктестігі негізінде медиабілім берудің жүйелі жүргізілуі қамтамасыз етіледі.

Қорыта айтқанда, цифрлық білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі дейінгі ұйым педагогтерінің медиасауаттылығын қалыптастыру білім беру жүйесінің алдағы уақытта ерекше көңіл бөлетін маңызды бағыттарының бірі. Бұл мәселені шешу үшін педагогикалық жоғары оқу орындарының оқу жоспарына жаңашыл өзгерістер енгізу, оқытушылардың өз медиақұзыреттілігін арттыру, оқу-әдістемелік материалдарды көбейту және халықаралық тәжірибе алмасуды жолға қою қажет. Медиасауатты педагог- бұл ХХІ ғасырдың сұранысына сай, балалардың цифрлық әлемде бағыт-бағдар алуына жол сілтей алатын кәсіби маман. Осы тұрғыдан алғанда болашақ педагогтерді медиасауаттылыққа баулу - мектепке дейінгі білім мен тәрбиенің сапалы жүргізілуінің кепілі болуы тиіс. Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиа контентті балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес бейімдеп жеткізе білуі, қауіпсіз және дамытушы орта қалыптастыруға міндеттейді.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты 2022ж.3тамыз. № 422.Астана*
2. Манкеш А.Е. *Мектепке дейінгі ұйым педагогтерін дайындаудағы білім мазмұнын трансформациялау. «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» мамандығының докторанттарына арналған оқу-әдістемелік құрал.*—Алматы.135б 2023ж
3. *NAMLE. Media Literacy Basics – Definition. National Association for Media Literacy Education (USA).* – [Электрондық ресурсы]. Қолжетімді: <https://namle.net/publications/media-literacy-definitions/>
4. *Медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша мұғалімдерге арналған ресурстық кітап.* – Алматы, 2018. – 300 б. (ҚР Білім және ғылым министрлігі, “BAQ-ты қолдау орталығы” қоғамдық қоры, DW Akademie жобасы).
5. *Hobbs R. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom.* – Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2010.

6. Anisimova E.S. Digital Literacy of Future Preschool Teachers // *Journal of Social Studies Education Research*. – 2020. – Vol. 11, №1. – P. 230–253.
7. UNESCO. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers*. – Paris: UNESCO, 2011. – 192 p.
8. Тоқаев Қ.Ж. Цифрлық сауаттылық пен информатиканы оқыту сапасын арттыруды тапсырды // *Halyq Uni жаңалықтар сайты*. – 12.10.2023. – Қолжетімді: <https://halyq-uni.kz/news/10384>
9. Ұстаздардың цифрлық сауатын арттыру маңызды – 2022 жылдың үздік педагогімен сұхбат // *Azattyq Rýhy жаңалықтар порталы*. – 28.03.2023. – Қолжетімді: <https://arhiv.azattyq-ruhy.kz>
10. Semenova Yu., Sotnikova S. Developing media literacy skills of future specialists in the contemporary teacher training education // *SHS Web of Conferences*. – 2021. – Vol. 97. – Art. 01033.
11. Hobbs R. The Essential Role of Media Literacy in Early Childhood Education // *Journal of Media Literacy Education*. – 2017. – Vol. 9, №1. – P. 15–26. – Қолжетімді: <https://digitalcommons.uri.edu/jmle/vol9/iss1/3/>
12. Herdzina J., Lauricella A.R. *Media Literacy in Early Childhood Report: Framework, Child Development Guidelines, and Tips for Implementation*. – Chicago: Erikson Institute, 2020.
13. *Media Literacy for Early Childhood Educators*. – Washington, DC: NAEYC Press, 2022. – 160 p. – ISBN: 9781952331082.
14. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. *Медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша мұғалімдерге арналған ресурстық кітап*. Алматы, 2018. – 300 б.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ НЕЙРОТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ ЦИФРЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Айтжанова Э.Н. - Докторант, 8D0102 - «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу»

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Ғылыми жетекші: п.ғ.к., профессор Қыяқбаева Ұ.Қ.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: Мақалада Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру саласында педагогтердің цифрлық мәдениетін нейротехнологиялар негізінде қалыптастырудың педагогикалық аспектілері қарастырылады. Цифрлық мәдениеттің маңыздылығы, қазіргі кездегі мәселелер (материалдық базаның жетіспеушілігі, педагогтердің сауаттылық деңгейі) және оларды шешу жолдары (тренингтер, инновациялық әдістер, мемлекеттік қолдау) талданады. Сонымен қатар, нейротехнологиялардың білім беруге әсері, халықаралық және отандық тәжірибелер, сондай-ақ цифрлық мәдениетті дамытудың кезеңдері мен күтілетін нәтижелері атап өтілген.

Кілттік сөздер: Нейротехнологиялар, цифрлық мәдениет, мектепке дейінгі білім беру, педагогтердің цифрлық сауаттылығы, инновациялық технологиялар, цифрлық трансформация, нейропедагогика.

Abstract: The article examines the pedagogical aspects of shaping preschool educators' digital culture in Kazakhstan based on neurotechnologies. It discusses the importance of digital culture, current challenges (such as insufficient infrastructure and educators' competency levels), and solutions (including training programs, innovative methods, and government support). Additionally, the impact of neurotechnologies on education, international and domestic best practices, as well as the stages and expected outcomes of digital culture development are highlighted.

Keywords: Neurotechnologies, digital culture, preschool education, educators' digital literacy, innovative technologies, digital transformation, neuropedagogy.

Қазақстандағы болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру – білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды аспектісі. Бұл педагогикалық үдеріс білім беру сапасын арттырып, заманауи технологияларды меңгерген кәсіби мамандарды дайындауға бағытталған.

Цифрлық мәдениет – бұл заманауи цифрлық құралдарды, технологияларды және ақпараттық ресурстарды қолдану қабілеті ғана емес, сонымен қатар цифрлық этиканы, деректер қауіпсіздігін және цифрлық ортада тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін меңгеру.

"Нейротехнологиялар" бүгінгі білім беру жүйесінде өзекті тақырып болып табылады. Бұл бағыт педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, цифрлық құралдарды тиімді қолдану, сондай-ақ заманауи технологияларды балалардың дамуына бейімдеу арқылы олардың әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді.

Нейротехнологиялар адам өмірінің барлық саласына еніп, үлкен мүмкіндіктерге жол ашады. Олар денсаулық сақтау, білім беру және өнеркәсіп салаларын жаңа деңгейге көтеріп, адамдардың күнделікті өмірін жеңілдетеді. Дегенмен, этикалық мәселелер мен технологиялардың жетілдіру қажеттілігі бұл саланың жауапкершілікпен дамуын талап етеді. Адамзат үшін нейротехнологиялар – болашаққа бағытталған үлкен қадам.

Нейротехнологиялар негізінде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру бойынша зерттеулер әлі де кең ауқымды зерттеуді қажет етеді. Әлемдік және отандық ғалымдардың еңбектері бұл бағыттың перспективаларын ашып, заманауи әдістер мен құралдарды білім беру жүйесіне интеграциялау бойынша құнды ұсыныстар береді.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылғы жолдауында білім беру мен ғылым саласын жаңғыртуға ерекше көңіл бөлді, оның ішінде педагогтердің цифрлық мәдениетін дамыту мәселесі де көтерілді. Нейротехнологиялар негізінде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру мәселесі қазіргі білім беру жүйесіне жаңа көзқарас пен әдістерді енгізуге бағытталған.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев өз жолдауында "Цифрлық технологиялар біздің өміріміздің барлық саласында терең із қалдырды. Білім беру жүйесі де осы өзгерістерге бейімделіп, жаңа мүмкіндіктер мен талаптарға сай дамуы керек. Білім беру үдерісінде нейротехнологиялар мен жасанды интеллектіні қолдану арқылы балаларға сапалы білім беру мен тәрбие берудің жаңа тәсілдерін енгізу маңызды. Бұл ретте, педагогтардың цифрлық мәдениетін қалыптастыру, олардың жаңа технологияларды меңгеру қабілетін арттыру, жаңашылдыққа бейімділігін дамыту – білім беру жүйесінің басты міндеті." [1].

Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру мәселесін зерттеген ғалымдар әртүрлі салаларда жұмыс істеп, цифрлық мәдениет, білім беру технологиялары және педагогика арасындағы байланысты қарастырды. Бұл тақырыпты зерттеу, әсіресе цифрландыру мен білім берудің интеграциясы кең тараған елдерде белсенді түрде жүргізілуде.

Халықаралық ғалымдар Мануэль Кастельс ақпараттық қоғам теориясының негізін қалаушы. Ол цифрлық мәдениеттің жаһандық дамуға әсерін, оның ішінде білім беру жүйесіндегі рөлін талдаған. **Өз еңбегінде** "Ақпараттық ғасыр: экономика, қоғам және мәдениет" атты еңбегінде цифрлық технологиялардың қоғамға әсері туралы жазған [2]. **Николас Карр** "Тұншыққан тереңдік: Интернет біздің ойлауымызды қалай өзгертеді?" деген еңбегінде ақпараттық технологиялардың адам ойлауына әсерін зерттеген. Оның жұмыстары педагогтардың цифрлық сауаттылығын арттыруға жанама түрде әсер ететінін көрсеткен [3]. **Марк Пренски** "Цифрлық тумалар" және "Цифрлық иммигранттар" ұғымдарын енгізген. Ол педагогикалық әдістердің цифрлық ортаға бейімделуі туралы жазған [4].

Ресей ғалымдары Беспалько В.П. білім беру жүйесіндегі ақпараттық және цифрлық технологияларды қолдану әдістерін зерттеген [5]. **Гаспарян М.С.** цифрлық білім беру ортасын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық аспектілерін қарастырған [6]. **Левин В.Л.** білім беру үдерісін цифрландыру арқылы педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттыру әдістерін ұсынған [7].

Отандық ғалымдар Жанпейісова М.А. білім беру жүйесіндегі педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға арналған еңбектер жазған. Цифрлық құралдарды қолдану мәселелері оның зерттеулерінде кездеседі [8]. **Әбдіғалиева Қ.Қ.** цифрлық технологияларды білім беру жүйесінде қолдану арқылы оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттыру мәселелерін зерттеген [9]. **Тұрғынбаева Б.А.** педагогикалық инновацияларға байланысты еңбектер жазған [10]. **Нұрғалиева Г.Қ.** Қазақстанда цифрлық трансформация және педагогикалық әдістерді дамыту бойынша зерттеулер жүргізген [11].

Қазақстанда нейротехнологиялар негізінде педагогикалық цифрлық мәдениетті зерттеу енді дамып келе жатқан сала. Бұл бағытта жекелеген ғалымдардың жұмыстары цифрлық және педагогикалық аспектілерді қамтиды: **Әбдіманапова А.Б.** мектепке дейінгі білім берудегі инновациялық технологиялар мен цифрлық сауаттылықты зерттеген болса [12], **Жұмабаева Г.К.** балалардың когнитивтік дамуындағы заманауи әдістерді, соның ішінде нейротехнологияларды пайдалануды қарастырған [13]. **Мұратбекова А.Ж.** цифрлық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған педагогикалық технологиялар бойынша зерттеулер жүргізуде [14].

Цифрлық мәдениет – ХХІ ғасыр педагогы үшін маңызды құзыреттердің бірі. Қазақстанда мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру білім беру жүйесін цифрландырудың

ажырамас бөлігіне айналып отыр. Бұл бағыттағы прогресс біршама байқалғанымен, әлі де бірқатар мәселелер мен қиындықтар бар.

Қазақстан мектепке дейінгі білім беру саласында цифрлық мәдениетті қалыптастыру мақсатында түрлі қадамдар жасап келеді. Педагогтер заманауи технологияларды оқу және тәрбиелеу процесіне енгізуге ұмтылуда. Мысалы:

- **Цифрлық құралдарды қолдану:** интерактивті тақталар, планшеттер, білім беру платформалары.

- **Онлайн ресурстарды пайдалану:** қашықтықтан оқытуға арналған бағдарламалар мен вебинарлар.

- **Тренингтер:** педагогтарға арналған кәсіби біліктілікті арттыру курстары ұйымдастырылуда.

Дегенмен, педагогтердің цифрлық мәдениеті деңгейі біркелкі емес. Оның себебі ретінде келесі факторларды атап өтуге болады:

- **Материалдық-техникалық база:**

Кейбір мектепке дейінгі ұйымдарда заманауи цифрлық құралдардың жетіспеушілігі байқалады. Бұл ауылдық жерлердегі мекемелерге ерекше тән проблема.

- **Педагогтердің цифрлық сауаттылық деңгейі:**

Көптеген педагогтер жаңа технологияларды пайдалану тәжірибесіне ие емес немесе оларға деген сенімсіздік танытады. Бұл әсіресе аға буын мамандарына қатысты.

- **Білім беру мазмұнының жеткіліксіздігі:**

Цифрлық технологияларды қолдануға бейімделген әдістемелік материалдар аз немесе жеткілікті дәрежеде таралмаған.

- **Кәсіби даму мүмкіндіктерінің шектеулілігі:**

Барлық педагогтер үшін тренингтерге қолжетімділік қамтамасыз етілмеген. Бұл да мамандардың цифрлық құзыреттерін дамытуға кедергі келтіреді.

Қазақстанда цифрлық мәдениетті дамыту бойынша белгілі бір жетістіктеріміз де бар:

- **"Цифрлық Қазақстан" бағдарламасы:** бұл бастама цифрлық сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған.

- **Педагогтарды қайта даярлау курстары:** цифрлық құралдарды қолдану бойынша білімдерін жетілдіруге мүмкіндік береді.

- **Интерактивті технологиялардың қолданылуы:** кейбір балабақшаларда балаларды оқытуға арналған интерактивті ойындар мен қосымшалар енгізілуде.

Қазақстанда мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін дамыту үшін жүйелі тәсіл қажет. Бұл бағытта мыналарды ұсынуға болады:

1. **Материалдық базаны нығайту:** барлық білім беру мекемелерін цифрлық құрылғылармен жабдықтау.

2. **Педагогтердің үздіксіз кәсіби дамуы:** цифрлық сауаттылық бойынша тұрақты тренингтер мен курстар ұйымдастыру.

3. **Жеке және ұжымдық қолдау:** педагогтерге цифрлық құралдарды пайдалануда практикалық көмек көрсету.

4. **Заманауи әдістемелік материалдар әзірлеу:** цифрлық технологияларды интеграциялау бойынша нұсқаулықтар дайындау.

Қазақстандық контексте, бұл мәдениетті қалыптастырудың қажеттілігі:

- Мемлекеттік "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасының талаптарына сәйкес.

- Мектепке дейінгі білім беруді цифрландыру арқылы сапалы білім беру қызметін қамтамасыз ету.

- Заманауи педагогикалық технологияларды интеграциялау.

Цифрлық мәдениетті қалыптастырудың педагогикалық негіздері төмендегідей бағыттарды қамтиды:

Оқыту қағидаттары

- **Үздіксіздік:** Педагогтардың кәсіби дамуын тұрақты түрде жетілдіру.

- **Жекелендіру:** Әр педагогтың цифрлық сауаттылық деңгейіне сәйкес жеке бағдарлама құру.

- **Интеграция:** Цифрлық құралдарды дәстүрлі оқыту әдістерімен үйлестіру.

Оқыту мазмұны

- **Цифрлық құралдармен жұмыс істеу:** Интерактивті құрылғылар, мультимедиялық ресурстар, виртуалды және толықтырылған шындық технологиялары.

- **Цифрлық этика:** Интернет қауіпсіздігі, жеке мәліметтерді қорғау, цифрлық ортадағы моральдық және құқықтық нормалар.

- **Нейропедагогика:** Балалардың когнитивтік дамуын зерттеп, цифрлық құралдарды тиімді пайдалану.

Оқыту әдістері мен технологиялары

- **Практикалық тренингтер:** Цифрлық құралдармен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

- **Кейс-стади:** Нақты педагогикалық жағдайларды цифрлық шешімдер арқылы қарастыру.

- **Онлайн платформалар:** курстар, вебинарлар, қашықтықтан оқыту құралдары.

Цифрлық мәдениетті қалыптастыру кезеңдері

1. Диагностикалық кезең:

- Педагогтардың цифрлық сауаттылық деңгейін бағалау.

- Қажетті ресурстар мен білімді анықтау.

2. Оқыту кезеңі:

- Семинарлар, тренингтер және шеберлік сыныптарын ұйымдастыру.

- Цифрлық құралдарды меңгеруге бағытталған практикалық тапсырмалар.

3. Іске асыру кезеңі:

- Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының күнделікті қызметінде цифрлық құралдарды қолдану.

- Педагогикалық тәжірибені талдау және жетілдіру.

4. Бақылау және бағалау кезеңі:

- Педагогтардың цифрлық мәдениетті меңгеру деңгейін бағалау.

- Жетістіктерді бақылау және әрі қарай даму бағыттарын анықтау.

Күтілетін нәтижелер

- **Педагогикалық құзыреттілік:** Цифрлық технологияларды тиімді пайдалану арқылы педагогтардың кәсіби деңгейін арттыру.

- **Балалардың дамуы:** Цифрлық құралдардың көмегімен балалардың когнитивтік және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

- **Білім беру сапасы:** Мектепке дейінгі ұйымдардың инновациялық және заманауи білім беру әдістерін қолдану.

Қорыта айтқанда, Қазақстанда болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениеті дамып келе жатқанымен, оның деңгейі әртүрлі. Оны жетілдіру үшін жүйелі қолдау, заманауи құралдарды қолжетімді ету және педагогтердің кәсіби біліктілігін арттыру аса маңызды. Сонымен қатар болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастыру – бұл тек цифрлық құралдарды меңгеру ғана емес, педагогтардың кәсіби өсуін қамтамасыз ететін кешенді процесс. Бұл бағытта мемлекеттің қолдауы, заманауи әдістер мен технологияларды енгізу, сондай-ақ педагогтардың өздігінен білім алуына жағдай жасау өте маңызды.

Қазақстандағы Цифрлық мәдениеттің жоғары деңгейі мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсартып, балалардың технологиялық сауаттылығын ерте жастан дамытуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тоқаев Қ. *Қазақстанның жаңа жағдайдағы дамуы: Өтпелі кезең және инновациялар.* – Алматы: "Қазақ университеті", 2023.

2. Кастельс М. (2000). *Ақпараттық ғасыр: экономика, қоғам және мәдениет.* Алматы: Тұран.

3. Карр Н. (2012). *Тұншыққан тереңдік: Интернет біздің ойлауымызды қалай өзгертеді?* Алматы: Раритет.

4. Пренски М. (2007). *Цифровые туземцы: Образование будущего в эпоху технологий.* Москва: Издательство ВШЭ.

5. Беспалько В. П. (2011). *Теория и методология информатизации образования.* Москва: Высшая школа.

6. Гаспарян М. С. (2014). *Технологии и методы цифрового образования: психолого-педагогический подход.* Москва: Инфра-М.

7. Левин, В. Л. (2015). *Цифровая образовательная среда и повышение профессиональной компетенции учителей.* Москва: Академия.

8. Жанпейісова М. А. (2021). *"XXI ғасырда педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру."* Халықаралық білім және ғылым конференциясы материалдары, 1(1), 77-82.

9. Әбдіғалиева Қ.Қ. (2022). *"Цифрлық білім берудің жаңа парадигмалары: оқыту мен тәрбиелеуді жетілдірудегі мүмкіндіктер."* Қазақстанның білім беру жүйесі: проблемалары мен шешімдері, 1(3), 88-95.

10. Тұрғынбаева Б.А. (2021). "Цифрлық құралдарды білім беру процесіне енгізу: тиімділігі мен тәжірибесі." Педагогикалық ғылымдар журналы, 8(2), 15-24.
11. Нұрғалиева Г.Қ. (2022). "Білім берудегі цифрлық технологияларды енгізу: тығырықтан шығу жолдары." Ғылым және білім: жаңа ғасыр идеологиясы, 5(7), 88-95.
12. Әбдіманапова А.Б. (2019). "Инновациялық технологиялар мен цифрлық білім: мектепке дейінгі мекемелердегі тәжірибесі." Білім берудің жаңа технологиялары, 5(6), 78-85.
13. Жұмабаева Г.К. (2021). "Заманауи әдістер арқылы балалардың когнитивтік дамуында нейротехнологияларды енгізу." Қазақстан Республикасының білім беру мәселелері, 8(3), 50-57.
14. Мұратбекова А.Ж. (2021). "Цифрлық мәдениетті қалыптастыру үшін педагогикалық технологиялар." Жастар және білім: 5(2), 55-62.

МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДЫҚ ТОБЫНДА ОЙЫННЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

**Ерғалиева Жанар Айткалиевна – Әжинияз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогикалық институты оқытушысы,
Өзбекстан Республикасы, Нөкіс қаласы**

Тірек сөздер: ойын, білім, әрекет, қалыптасу, дағды, қарым-қатынас психологиясы, ойын түрлері, коммуникативті қарым-қатынас.

Ключевые слова: игра, знание, действие, формирование, умение, психология общения, виды игр, коммуникативное взаимодействие.

Мектепке дайындық топ балаларының тілін дамытуда ойындардың рөлі зор. Ойын үстінде балалардың тілі дамып, бір затқа бейімділігі, қызығушылығы артады. Ойын әрекетінің қызықты болуын қамтамасыз ететін, баланың танымдық қызығушылығы сапаларын дамытатын басты нәрсе: білім, әрекет, қарым-қатынас. Міне осы жағдайларды ескере отырып, балалар тіл - байлығын дамытуда пайдаланылатын ойын түрлерін төмендегідей жүйелеуге болады:

- ✓ Мазмұнды бейнелі ойын: отбасы, балабақша, мектеп, аурухана, ұшқыштар, мал фермасы, құрылысшылар, темір жол, теңізшілер.
- ✓ Қимыл-қозғалыс ойындары: ақ серек, көк серек, ұшты-ұшты, аңшылар, сиқырлы таяқ, жаяу көкпар, ормандағы аю, мысық пен торғайлар, бақташы мен қозылар, қуыспақ, қасқыр қақпан, соқыр теке, т.б.
- ✓ Дидактикалық ойындар: заттардың түсін анықта, қуыршақты серуенге дайында, орныңды тап, ойлан тап, ұзын-қысқа, аласа-биік, әр құстың мекенін тап, түсті ретке келтір, дәл тауып айт, тігін шеберханасы, тез ретке келтір, мына затты сипатта, жоғары-төмен, дүкен, көршілер, т.б.
- ✓ Құрылыс ойындары: лото және басқа конструкторларды пайдалану.
- ✓ Оқиғалы-рөлді ойындар: адамгершілік тәрбиесі тақырыбына оқылған ертегі, әңгімелерді рөлдерге бөле отырып орындау.

Балалардың тілін дамытуда оқиғалы-рөлді ойындардың орны ерекше. Ойында адамдар өмірінің сан қыры, тұрмыс-тіршілігі, еңбегі, дүниетанымы, арман-тілегі, болашаққа деген сенімі, ержүректілік пен жігерлікке құлшынысы көрініс табады. Халық педагогикасында ойындар өте көп және мазмұндары да, бағыттары да бірін-бірі қайталамайтындай сан-алуан, әрі қызғылықты. Олар, «Алақан соқпақ», «Аңдардың айтысы» т.б. Ауыз әдебиеті үлгілерін қолдана отырып, балалармен сан түрлі оқиғалы-рөлді ойындарды ойнауға болады. Оқиғалы рөлді ойындар баланың тілін дамытып қана қоймайды, сонымен қатар оны жан-жақты тәрбиелейді. Баланы адамгершілікке, бірін-бірі сыйлауға, достыққа, имандылыққа, жолдастарына көмектесе білуге, жігерлікке, шыншылдыққа тәрбиелейді.

Оқиғалы-рөлді ойындардың мазмұндық ерекшеліктері, біріншіден бұл ойындар мазмұн жағынан да мәнерлі әрі түсінікті. Ойын балалардың ақыл- ойының белсенді жұмыс істеуіне, дүние танымының кеңеюіне, қоршаған ортаға деген көзқарасын нақтылап, барлық психикалық процестерді жетілдіруге мүмкіндік жасайды. Екіншіден ойын ережелерінде жеке тұлғаның қалыптасуына әсер ететін үлкен тәрбиелік мән бар. Оқиғалы-рөлді ойындар тәрбиеленушіге халықтық салт-дәстүр мен тұрмыстық шаруашылық еңбегінен түсінік береді. Үшіншіден, тәрбиеленушінің қимыл-қозғалысын дамытып, дене тұлғасының дұрыс қалыптасуына мүмкіндік жасайды. Төртіншіден, бала қиялын, ақыл-ойын, дене қимылын дамытатын тәрбие құралы. Бесіншіден, оқиғалы-рөлді ойындар баланың тілін ширатады, ойын дамытады, зейінділікті, ұстамдылықты, ойлылықты, зерделілікті, адамгершілікті,

кеңістікті бағдарлай білуді, әрекет үйлесімділігін, өжеттілікті, тапқырлықты, шапшаңдықты, төзімділікті, мергендікті, батылдықты дамытады.

Сонымен қатар, оқиғалы-рөлді ойындарда балалар тек ауыз әдебиеті үлгілері бойынша әрекет етпейді, олар ересектердің өмірі мен іс-әрекеттерін қайталайды. Олардың қарым-қатынасын көрсетеді. Мысалы, «Дүкенде», «Кітапханада», «Қонақта» және т.б. ойындарды ойнау барысында үлкендерге еліктей отырып, олар өз рөлін және ойын логикасын жасайды.

Балалар ойындарының тәрбиелік маңызын жоғары бағалай келіп, А.С.Макаренко былай деп жазды: Бала өмірінде ойынның маңызы зор, ересек адам үшін, еңбектің, жұмыстың, қызметтің қандай маңызы болса, нақ сондай маңызы бар. Бала ойында қандай болса, өскен соң жұмыста да көп жағынан сондай болады. Сондықтан келешек қайраткерді тәрбиелеу алдымен ойыннан басталады.

Кез келген ойынның негізгі ерекшеліктері-балалар үн-түнсіз ойнамайды. Тіпті бала жалғыз болғанның өзінде де сөйлесіп жүреді. Ойын процесінде сөйлесу қарым-қатынасы үлкен рөл атқарады. Сөйлесіп жүріп, балалар пікірлесіп, әсер алысып, ойынның түпкі ниеті мен мазмұнын анықтайды. Ойынның негізгі құрылымдық элементтері мыналар: ойынның өзінен туатын және балалар жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын ережесі.

Оқиғалы-рөлді ойындар тренингтік сабақтардың өзегі іспетті. Гуманистік бағыттағы ғалымдар көзқарасына сәйкес, психологиялық ойындар арқылы баланың өзіндік дамуына көмек беруді мақсат етеді.

Оқиғалы-рөлді ойындардың психологиялық әсерімен балада:

Өз-өзіне деген сенімнің бекуі;

Этикалық және адамгершілік негізінде мінез-құлық, жүріс-тұрыстың меңгерілуі;

Қарым-қатынас дағдылары мен біліктерінің дамуы болатындай түрлер жинақталып, іріктеледі.

Сонымен қатар, оқу ретіндегі ойын тиімділігі мынадай бірқатар талаптарды сақтауға байланысты, яғни олар: оқушылар әрекет ететін қиялдағы жағдайдың, жоспардың болуы және балалардың ойын нәтижесін, ойын ережесін міндетті түрде түсінуі. Ойын бұл тек ұжымдық көңіл көтеру емес, бұл оқытудың барлық міндеттеріне қол жеткізудің негізгі тәсілі, сондықтан ол қандай дағды және икемділікті талап ететіндігін, баланың нені жасай біледі және ойын барысында неге үйренгендігін білу қажет. Ойын оқушылардың ойлау қабілетін күшейту қажеттілігін алдына қоюы керек.

Оқиғалы-рөлді ойындарды қолдану басты үш сатыдан тұрады. Олар:

1. Дайындық кезеңі: дидактикалық материалдар жинақтаудан жинақталған материалды реттеу, ұйымдастырудан тұрады.

2. Орындалу барысы.

3. Ойынды қорытындылау.

Оқиғалы-рөлді ойындар міндетті түрде топтық, талдаумен аяқталады.

Талдау 2 бағытта жүргізіледі:

Қарым-қатынас жағдайының құрамын балалардың толық та, адекватты түсінігін қамтамасыз ету;

Коммуникативті іс-әрекет механизмдерін біліп, түсінуге, дағдылануға мүмкіндік беру.

Оқиғалы-рөлді ойындардың 2 түрі: импровизациялық және сюжеттік түрлерін қолдануға болады. Импровизациялық ойындардың мазмұны балалардың өздерінің үйреншікті өмір жағдайларынан, қарым-қатынас сферасынан алынып отырады. Мұнда тек алдын-ала рөлдер мен позициялар бөлініп беріледі. Импровизацияланатын ситуациялардың ең қарапайымы таңдалынады. Ал басты назар әрбір баланың импровизациялауға қабілетін, яғни спонтанды түрде оның кез келген рөлді ойнап, сол рөл тұрғыдан диалог құра алуы мен вербалды емес коммуникацияны қабылдап, меңгеруі талданып, зерттеледі. Импровизациялық ойындардың арасынан ұзақ даярлықты қажет етпейтін, тренинг барысында өрістейтін түрлері қолданылады. Бірақ мұндағы басты талап ойын мазмұны балалардың қарым-қатынас саласындағы мәселелерге бағытталуы. Алдыңғы диагностикалық зерттеулер мен диагностикалық ойындар нәтижесіне жүгіне отырып, импровизациялық ойын мазмұны құрастырылды. «Анар бүгін балабақшаға ең әдемі қуыршағын алып келген екен», «Анасы мен Болат дүкенге келді», «Сәуле үйде отырғанда есік қағылды», «Саматпен оның досы Дәурен телефонмен сөйлесіп отыр», «Жанардан көшеде бір бейтаныс аға аты-жөнін, үйінің мекен-жайын сұрады», «Гүлнар мен Мөлдір ойнап жүріп ренжісіп қалды» т.с.с. балалардың жас ерекшелігіне, қарым-қатынас қажеттіліктеріне және тренинг мақсатына орай тақырыптар бойынша спонтанды түрде бір оқиғалар ойналып отырды. Мысалы, «Анар бүгін балабақшаға өзінің ең әдімі қуыршағын алып келген екен» ойынының мазмұнын алайық. Тәрбиеші алдын ала Анарға өзіне ғана, кім сұраса да, қалай сұраса да қуыршағын ешкімге бермеуін тапсырады. Ол үшін Анар балалардың әрқайсысының өтінішіне нақты, тура жауап беруі керек. Ал балаларға тәрбиеші бар мүмкіндіктерін пайдаланып қуыршақты сұрап алып, ойнауларына бағдар береді. Бұл ойын барысында балалар бірін-бірі түсінуге, тыңдауға, қарсы жауап таба алуға,

сендіруге, ынталандыруға, сыйлауға, өтініш айтуға, сөзін өткізе алуға үйренеді. Рөлдік-импровизациялық ойындардың әсерін талдау кілттері:

Қарым-қатынас құралдарының қолданылуы, сөздік қор, ым-ишара, арақашықтық, интонация;

Қарым-қатынас біліктері мен дағдылары, өзара келісімге келу, қысым жасау, манипуляцияның көрінісі;

Өзара әрекеттестік, өзара қатынас позициялары тепе-теңдік, «жоғарыдан» қарау, «төменнен» қарау болды.

Ал оқиғалы-рөлді ойындардың алдын-ала даярланған сценарий қажет. Онда ойынға қатынасшылардың қатынас жасау өзара әрекеттесу, өзара позицияларының толық сипаттамасымен нұсқаулары құрастырылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. SH.Shodmonova. *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. «Fan va texnologiya»* -T:, 2008.

2. *O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirining 2018 yil 18 iyundagi 1-mh-son buyrug'iga ILOVA.* <https://nrm.uz>.

3. М.Қуროнов “Болам бахтли бўлсин, десангиз...”: ота-оналар учун.—Т.: Маънавият, 2013. — Б.320.

4. А.Бекимбетова, Ж.Ерғалиева. “Development of intellectual and cognitive skills in preschool children through improvement of pedagogical potential”- *European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA)* 28.09.2021-йил

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА ҚАЗАҚ ХАЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІН ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІГІ

**Сариева Гүлназ Молдабайқызы - МКҚК № 6 бөбекжай балабақша меңгерушісі,
Алматы қаласы**

Аңдатпа: Бұл ғылыми мақалада мектепке дейінгі ұйымдарда қазақ халық дәстүрлерін қолданудың ерекшеліктері қарастырылған. Мектеп жасына дейінгі балаларға қазақтың халық дәстүрлерін меңгерте отырып, олардың мазмұнын талдай отырып, оқутәрбие үрдісінде қолданудың маңыздылығы айтылады.

Түйін сөздер: дәстүр, руханияттандыру, құндылық, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, тәрбие шежіресі

Аннотация. В данной статье освещены особенности использования казахских народных традиций воспитания в дошкольных организациях. Анализируя содержание народных воспитательных традиций казахского народа, авторы приходят к выводу о возможности внедрения отдельных элементов в учебный процесс с учетом возрастных особенностей детей.

Қазақ елінің болашағын айқындайтын, оны тұрақты даму деңгейіне көтеретін бірден-бір құндылық, ол – жасөспірімдерді отаншылдық, ұлтжандылық рухта тәрбиелеу. Ендеше, қазақстандық жаңа білім үлгісі осыдан бастау алып, жас ұрпақты білімді және сол білімді ұтымды пайдалана алатын іскер, білгір де, білікті етіп өсірумен қатар, оның адамгершілік болмысын, ішкі жан дүниесін, азаматтық тұлғасын, халықтық қасиеттерін дұрыс және орнықты түрде қалыптастыру болмақ. Білімнің басты ұстанымы адамға білім беру ғана емес, сол білімді және біліммен қарулануды «руханияттандыру», «адамгершіліктендіру» болғаны аса маңызды. Қазір еліміздегі ұрпақ тәрбие мәселесіне тікелей қатысты прагматикалық құндылықтарға негізделген батыстық өркениетке, батыстық мәдениет үлгілеріне (үлгіге келмейтіні қанша) талғамсыз еліктеу; идеологиялық, ақпараттық дамудың зардаптарын алдын ала ескермеу және оларға қарсы тұрудағы құлықсыздық пен шарасыздық; ұлттық идеяға негізделген сындарлы идеологиямыздың болмауы, жастар арасында саяси-идеологиялық тәрбие жұмыстарының әлсіздігі; оған тиісті көңіл бөлінбей, қосымша міндет деп қарау; тәрбие жүйесінің ғылыми-әдіснамалық, педагогикалық-психологиялық және рухани-әлеуметтік негіздерінің осалдығы; тәрбие мәселесіндегі отбасының, әлеуметтің, қоғамның рөлінің төмендеуі; өзімізде барды бағаламай өзгенің жақсылығына еліктеу және т.б. басты-басты ойлануға тұрарлық мәселелер орын алып отырғаны белгілі. Сондықтан жаңа білім үлгісін жасау аясында бүкіл қоғамды жұмылдыра отырып рухани, интеллектуалдық және экономикалық тәуелсіз мемлекет орнату болшағына бағдарланған, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарға үйлестірілген ұлттық тәрбие берудің үлгісін жасау және білім беру көлеңкесінде қалып қоймайтын, керісінше тәрбие мәселесін тәртіпке қоятын тәрбие-білім жүйесін іске қосу – бүгінгі күннің кезек күттірмейтін басты мәселелерінің бірі болып табылады.

Тарихқа көз жүгіртсек ата бабаларымыз ғасырлар бойы жинақтаған өмір тәжірибесін, бай рухани қағидасын жас ұрпақта тәрбиелеуде пайдаланған. Бала тәрбиесіне ерекше мән беріп, үміт артып сергек қараған. Жас ұрпақтың алдына мақсат қойып, міндеттер жүктеген. Болашақ қамқоры, Отан қорғаушысы шаңырақ иесі, өмір гүлі деп есептеген. Халықтың өмірлік тәжірибелері, ойға түйгендері, бастан кешкендері, ұстаған қағидалары, тұжырымдары, жинаған әдет ғұрыптары, салт дәстүрлері, ақыл - ойлары, тәрбие шежіресі қазақ халық дәстүрі болып саналады. Қазақ халық дәстүрі халықтың ауыз әдебиетінде тәрбие дәстүрлерінде, шығармаларында, отбасы тәрбиесінде, ұлттық ойындарда, музыкалық шығармаларында және қолөнер туындыларында көрініс тауып ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырған.

Халық дүниеге келген жас нәрестенің жолына бар жақсылықты бағыштаған. Балаларға арнап көркем сөздер, өлеңдер, жұмбақ - жаңылтпаштар, әңгімелер шығарған. Халықтық тәрбие өнегелі сөздердің берері өте мол болған. Мысалы: «аяғыңды көкке көтерме», «үйге қарай жүгірме», «қолыңды төбеңе қойма», «мал сүйегін отқа жақпа», «ақты төкпе», «қолыңмен жер таянба», «есікті керме», «пышақты жалама»... т.б. Халық тәрбиесіне сонымен қатар ұлттық салт - дәстүрлер кіреді. Оның бірнеше түрлері бар ... [1].

Қазіргі кезде мектепке дейінгі білім беру жолын, мазмұнын, формасын өзгерте отырып, балаларды жақсы біліммен қамтамасыз ету, халықтық салт - дәстүрлер негізінде тәрбиелеу қолға алынуда. Халық педагогикасын оқу қызметі барысында қолдану балалардың біліміне, психикалық процестері мен танымдық қасиеттерінің дамуына өте күшті әсер етеді. Халық педагогикасын қолданып ұйымдастырылған іс-әрекетін өткізу, білім беру ұтымды. Арнайы ұйымдастырылған іс-әрекеті немесе ойында болсын халық педагогикасын қолдану қажет деп ойлаймыз. Өйткені жалпы халық педагогикасының білім саласында маңызы өте зор. Осы халық педагогикасы негізінде қазақ халық дәстүрлері толығымен қамтылады.

Баланың дүниеге келуіне байланысты шілдеhana, бесікке салу, тұсау кесу, атқа мінгізер, тоқым қағар, қыз ұзату, үйлену тойлары, ауыл азаматтарының бірлесіп еңбек етуі (киіз басу, үй салу т.б. көпшілік еңбек түрлері), адамның дүниеден қайтуына байланысты естірту, жоқтау, көрісу сияқты әдет-ғұрыптардың бәрі өлең-жырсыз, ән-күйсіз өткен емес. Мұның бәрі өлең жырдың адамның өмірлік серігі, рухани азығы болғанын дәлелдейді.

Қазақтың тұрмыс-салтымен байланысты айтылған «Жар-жар», «Сыңсу», «Беташар», жиын тойларда айтылатын қыз бен жігіт айтысы: жаңылтпаш, санамақ, жұмбақтауда «Естірту», «Жоқтау», «Қоштасу» әндерінде мақал-мәтелдер мен шешендік сөздерде, терме өлеңдерінде көзделетін мақсат біріншіден ас пен тойды қызықты ету, халықтың көңілін көтеру болса, екіншіден адамның көңіл күйіне сөз өнерінің құдіретті күшімен әсер етіп, жүрек тебіренісін туғызу, үшіншіден жиынға қатысушы үлкені-кішінің бәріне ақыл-нақыл айту, ой салу, тәлім-тәрбие беру [2].

Яғни отбасы, ауыл-аймақ, көпшілік, қоғам болып адамды тәрбиелеу қазақ халқының өмірінен өзекті орын алады. Салт-сананы, әдет-ғұрпы, ойын-тойы, осы мақсатты іске асыруға бейімделе жүргізілген. Ас пен той, қуаныш пен реніш, ұлы жиындардың бәрі халық мектебі сияқты тәрбие беру орнына айналған.

Халық жиындарында ән айту, күй тарту, қыз қуу, тенге салу, бәйгеден озу, астарлы сөз мағынасын арттырып, қарсыласыңды ұғындыру, жіп иіріп, жүн түту, жылқыны жорғаға үйрету, өрмек пен кесте өрнегінен сайысқа түсу, қыз бен жігіттің өнерге деген ынталы азамат атаулының бәйгеге түсер дүбірлі думаны болған. Халықтың мәдени мұраларынан оның ғасырлар бойы басынан кешкен қуанышы мен қайғысының, үміт арманы мен өкінішінің, сүйіспеншілігі мен өшпенділік сезімінің ізін көреміз. Осының бәрі халықтың ән мен күйінде, өлең жырында, аңыз-әңгімелерінде, поэма дастандарында тіпті қолөнерінде де бейнелей суреттелген.

Мәдениеттің функцияларын айқындай отырып, ғалымдар оны туындауынан гөрі жинақталу, сақталу, таралу мақсаттарына көбірек көңіл аударады. Өйткені сақтаушысы мен таратушысы болмаса жазба және баспа өнері дамымаған халықтардың мәдени мұрасы тұл болар еді. Өзінің есту, жаттау қасиетін арттыра білген қазақ халқының ұзақ ғасырлар бойы жазу мен баспа өнерінің келуінде де осы қабілет қасиеттері әсер еткен сияқты.

Міне, мәдени мұраны бұлжытпай сақтап ұрпақтан ұрпаққа жеткізуші иелері, халыққа билігін жүргізген баба, киелі кимешекті әже, ақындар, жыршы-жыраулар, әнші, күйші, хиссашылар еді. Халық ақындар мен әнші-күйшілердің ел билейтін әкімдерден әлдеқайда артық бағалап қадірлеп, қастерлеген. Сал, сері, жыршы-жыраулар ел аралап өнер көрсетіп, үй-үйден дастархан жайылып құрмет көрсетіліп, ауыл өнерлісіне ән мен күйді, жыр мен дастанды үйреткен.

XI-XIX ғасырларда өмір сүрген, халық аса қастерлеген ақын, әнші сал, сері, жыршы-жыраулардың аттары күні бүгінге дейін мәдениет тарихының төрінен өшпес орын алуы, халқының жадында сақталуы осының айғағы.

Халық педагогикасының ғылыми-негіздерін қалаушы, заманының кемеңгері М. Жұмабаев бала тәрбиесіне жан-жақты талдау жасаған. Ол қазақ халқының бала тәрбиелеуде ғылыми дамыған халықтардан еш кем түспегені халық даналығы екеніні дәлелдейді [3].

Сонымен қатар, қазақ халқының бала тәрбиелеудегі негізгі бағыттары мен түрлеріне ғылыми негіздеме бере отырып, баланың жан тәрбиесі мен тән тәрбиесінің маңыздылығының сөз етіп, жан тәрбиесіне күшті көбірек жұмсау қажеттігін көрсетеді. Өйткені «Адамның қымбат нәрсесі де сол жан. Қиын тәрбие тілейтін де сол жан», - деп ұғындырады.

Егерде С.Қалиев ұрпақ тәрбиесіне күшті көбірек жұмсау қажеттігін, іс-әрекеттер тұрғысынан қараса [4]. М.Жұмабаев негізгі ілімін психологиялық заңдарға сүйене отырып жасайды. Жан-көріністерін тап-тапқа бөліп, оларды ақыл көріністері, ішкі сезім көріністері, һәм қайрат көріністері деп атайды [3, 25 б.].

Бұл жерде айта кететін жәйт, данышпан Абай, халық тәрбиешісі ретінде, өзін байқаушы ретінде танылып, М.Жұмабаев көрсеткен адамның жан дүниесінің үш көріністерінің теңдігін дәлелдейді.

Өлде бір суық, мұз ақыл зерек,
Жылытқан тұла бойды ыстық жүрек.
Тоқтаулылық талабы шыдамдылық,
Бұл қайраттан шығады білсең керек.
Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста,
Сонда толық боласың елден бөлек, - деп үйретеді.

Көптеген жалған түсінікке сүйеніп, баланың тоқ, жылы жүруіне ғана қамқорлық жасап, жан дүниесін қалыптастыруды табиғатқа, қоршаған ортаға жүктеген жоқ. Бұл ата-аналар баланың дене тәрбиесінің бір саласына ғана көңіл аударғаны болар еді. Бала тәрбиесінің бұл екі саласының да қажеттілігін, маңыздылығын ойлай отырып, дегенмен де бала өскен сайын тәрбиеші күшінің көбін баланың жан тәрбиесіне жұмсай білу керек деп көрсетеді [5]. Тегінде берік ұғыну керек, адамның қымбат нәрсесі де, жұмбақ процесі де сол жан.

Сонымен бала тәрбиесі дене және жан тәрбиесінен тұрады екен. Баланың дене тәрбиесі нәрестелік кезінен басталып, түрлі жаттығу ауаға қыдыру, серуендету, шынытырудан тұрады. Дене тәрбиесімен айналысатын мамандар талай еңбектер жазып, арнайы кесте жаттығуларлы ата-аналарға арнаған. Ал табиғат заңдылығын жете меңгерген көрегенділік тәжірибесіне бала тәрбиесінде қолдана білген қазақ халқының өзіндік ерекшеліктері кейінірек сөз болмақ.

Теориялық тұрғыдан баланың жан-тәрбиесінің бағыт заңдылықтарына жүгінер болсақ әуелі ол адам танымына тікелей байланысты екенін айта кеткен жөн. Сонымен қатар сыртқы және ішкі сезім әсерленулерінің бастапқы сезімін тәрбиелеуде алар орны орасан зор екенін көрсету қажет.

Қорыта айтқанда бала тәрбиелеуге ұлттық дәстүрлердің қажеттілігіне ата-бабамыз салған дәстүрлерді ұрпақ арқылы әрі қарай жалғастыру, адамгершілікке, мейірімділікке, инабаттылыққа баулу. Халық даналығы «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген екен. Ендеше, осынша ұзақ жасағысы келген ұлыс атаулы өзінің орман-сулы Отанын, отбасындағы думанды күйлі ошағын, атадан балаға ауысатын қара-шаңырағын көшшінің қарашығындай қорғап, олардың үздіксіз өркендеуін үнемі қадағалап отыруы керек.

Осы ұлағатты тәрбие ісін салт-дәстүрлер мен ұлттық ойындардың қосар мүмкіндігіне қарай, көрегенді халқымыздың бала тәрбиесіне ол дүниеге келмес бұрын өз ынтасын аударып, арнайы іс-әрекеттер жасағанын көреміз.

Біріншіден балалар бой жетіп, ер жеткенше өзінен кішілерге қамқорлық жасап, оларға білетіндерін үйретіп жуындыру, киіндіру, тамақтандыру, ойнатуды мойнына алып, бала тәрбиесіне ата-ана, әже-атасымен қатар араласып, ұстаздықты табиғи жағдайда үйреніп бойына сіңіреді. Сонымен балаға түсінік, сезім, қажеттілік өзі бала кезінен бастап тәрбиеленеді деген тұжырым жасаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жұмабаева Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. – А., 2012
2. Ұзақбаев С.А. Қазақ этнопедагогикасы: тәлімдік тағылымдар. – А., 2015
3. Жұмабаев М. Педагогика.- А., 1994
4. Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі А. – 2008
5. Балтабаев М. Х. Қазақтың тәлімдік ойлар антологиясы: 10 томдық. Т. 6: Ұлттық тәлім-тәрбиелік ғылымдардың дамып, қалыптасу тарихынан (1920-2000 жылдар). – Алматы, 2009. 374 б.

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕЛГЕН МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМНЫҢ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

Б.Б. Смагулова - Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Ұзынағаш ауылы
КМҚК «Ұлан» бөбекжай-бақшасының басшысы
Қазақстан Республикасы

Андатпа. Мақалада мектепке дейінгі ұйымдардың даму стратегиясын ұлттық құндылықтарға негіздеу қажеттілігі қарастырылады. Мектепке дейінгі ұйымның даму стратегиясын ұлттық құндылықтарға негіздеу, мектепке дейінгі ұйымның дамуындағы ұлттық құндылықтардың рөлі және де қазақтың салт-дәстүрлері мен ұлттық құндылықтарының бала тәрбиесіндегі маңызы талданған.

Түйін сөздер: ұлттық құндылық, тәрбие, стратегия, сабақтастық.

Аннотация. В статье рассматривается необходимость обоснования стратегии развития дошкольных организаций на национальных ценностях. Проанализированы обоснование стратегии развития дошкольной организации на основе национальных ценностей, роль национальных ценностей в развитии дошкольной организации, а также значение казахских традиций и ценностей в воспитании детей.

Ключевые слова: национальная ценность, воспитание, стратегия, преемственность.

Abstract. The article considers the need to substantiate the development strategy of preschool organizations based on national values. The substantiation of the strategy for the development of preschool organizations based on national values, the role of national values in the development of preschool organizations, as well as the importance of Kazakh traditions and national values in the upbringing of children are analyzed.

Key words: national value, upbringing, strategy, continuity.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінің алдында ұлттық құндылықтарды дәріптеу, ұрпақ сабақтастығын қамтамасыз ету және балаларды ұлттық мәдениетпен сусындату міндеті тұр. Білім беру процесіне ұлттық мәдениет элементтерін енгізу, балаларды қазақ халқының дәстүрлері мен рухани құндылықтары негізінде тәрбиелеу – мектепке дейінгі білім беру жүйесінің басты бағыттарының бірі. Мектепке дейінгі ұйымды басқаруда ұлттық құндылықтарды дамыту стратегиясын құрудың ғылыми-тәжірибелік негіздерін анықтау маңызды болып табылады. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамыту мемлекеттік деңгейде маңызды бағыттардың бірі ретінде белгіленген. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңында (бап 3, тармақ 1) ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар білім берудің негізі ретінде қарастырылған [1]. Сонымен қатар мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты мектепке дейінгі ұйымдардың негізгі міндеттерінің бірі ретінде балаларды ұлттық мәдениет пен дәстүрге баулуды көрсетеді [2].

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту басты басымдықтардың бірі ретінде көрсетілген [3]. Бұл құжатта мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында ұлттық ойындар, салт-дәстүрлер мен халық педагогикасын кеңінен қолдану қажеттілігі баса айтылған. Сондай-ақ "Біртұтас тәрбие" бағдарламасы аясында ұлттық құндылықтарды насихаттау мен білім беру жүйесіне интеграциялау мәселесі көтерілген [4]. Бұл бағдарламаның негізгі мақсаты – ұлттың тарихи-мәдени мұрасын сақтау арқылы жас ұрпақты тәрбиелеу. Осы нормативтік құжаттардың барлығы мектепке дейінгі ұйымдарда ұлттық құндылықтарды дамытудың қажеттілігі мен маңыздылығын көрсетеді. Сондықтан да мектепке дейінгі ұйымдардың даму стратегиясын ұлттық құндылықтарға негіздеу – заманауи білім беру жүйесінің өзекті міндеттерінің бірі болып табылады.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ұлттық тәрбиені енгізу баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Қазіргі таңда көптеген балабақшаларда "Ұлттық тәрбие" бағдарламасы негізінде жұмыс жүргізілуде. Ұлттық тәрбие арқылы бала өз халқының мәдениеті мен тарихын таниды, рухани-адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіреді. Балаларға ұлттық ойындар үйретіледі (асық ойыны, тоғызқұмалақ, ақсүйек, алтыбақан). Халық ауыз әдебиеті кеңінен қолданылады (ертегілер, аңыздар, мақал-мәтелдер). Ұлттық өнер мен қолөнер сабақтарына ерекше көңіл бөлінеді (киіз басу, ою-өрнек салу, домбыра үйрену). Сонымен қатар, Қазақстанның кейбір өңірлерінде ұлттық құндылықтарға

негізделген "Этно-балабақшалар" ашылып, онда қазақтың дәстүрлі мәдениеті мен тәрбиесі тереңдетілген түрде беріледі. Бұл тәжірибе басқа мектепке дейінгі ұйымдарға үлгі бола алады.

Ұлттық тәрбие жүйесінің мектепке дейінгі білім беруде балалардың бойында өмірлік қажетті дағдыларын дамыту мүмкіндіктерін төмендегідей сипаттауға болады:

- Баланың әлеуметтік бейімделуін жақсартады (қазақтың салт-дәстүрлерін үйрену арқылы бала отбасылық және қоғамдық өмірге тез бейімделеді);
- Баланың физикалық қасиеттерінің жетілуі (ұлттық ойындар негізінде балалар ептілікке, жылдамдыққа, шыдамдылыққа, қырағылыққа тәрбиеленеді)
- Коммуникативтік дағдыларын дамытады (халық ауыз әдебиеті мен ұлттық ойындар арқылы тіл байлығы артады);
- Эмоционалдық тұрақтылығын күшейтеді (қазақтың тәрбиелік әңгімелері мен аңыздары арқылы бала өмірлік қиындықтарға дайындалады);
- Шығармашылық қабілеттерін дамытады (ұлттық өнер мен қолөнер арқылы бала эстетикалық талғамын қалыптастырады).

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдардың даму стратегиясына қазақтың ұлттық құндылық элементтерін кешенді түрде енгізу қажет. Бұл мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

Мектепке дейінгі ұйымның дамуында ұлттық құндылықтардың маңыздылығын анықтау	Басқару жүйесінде ұлттық құндылықтарға негізделген әдістер мен тәсілдерді талдау	Педагогтардың біліктілігін арттыруда ұлттық мәдениетті қолданудың тиімді жолдарын қарастыру	Ұлттық құндылықтарға негізделген тәрбие мен білім беру моделін ұсыну

Мектепке дейінгі ұйымды басқаруда ұлттық ерекшеліктерді ескеру – тәрбие мен оқыту үдерісінің сапасын арттыруға, балаларды ұлттық мәдениетке жақындатуға мүмкіндік береді. Ұйымның басты мақсаты – баланың жеке тұлға болып қалыптасуына ықпал етіп, оны ұлттық дәстүрлерді құрметтеуге, салт-дәстүрлерді білуге және қолдануға тәрбиелеу. Мектепке дейінгі ұйымның даму стратегиясын ұлттық құндылықтарға негіздеу үшін оның миссиясы мен мақсаттары қазақ халқының мәдениеті мен рухани мұрасына сай анықталуы қажет. Ұлттық құндылықтарға негізделген басқару жүйесі балаларға рухани-адамгершілік тәрбие беріп қана қоймай, ата-аналар мен педагогтер арасындағы байланысты нығайтады.

Балабақшаның күнделікті өмірінде ұлттық мәдениетті жүйелі түрде енгізу арқылы балалар ұлттық құндылықтарды күнделікті тұрмыста қолдануды үйренеді. Күн тәртібіндегі әрбір іс-шара баланың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға бағытталуы тиіс.

Осылайша күнделікті тәрбие үдерісіне ұлттық мәдениетті енгізу балабақшадағы балалардың қазақ халқының рухани құндылықтарымен жақынырақ танысуына және оны өмірде қолдануына мүмкіндік береді. Қазақ халқының салт-дәстүрлері мен ұлттық құндылықтары ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа беріліп келе жатқан тәлім-тәрбие жүйесінің негізін құрайды. Қазақтың ұлттық тәрбиесі баланы үлкенге құрмет көрсетуге, кішіге қамқор болуға, адалдыққа, еңбекқорлыққа баулиды. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін бұл қасиеттерді сіңіру өте маңызды, себебі дәл осы кезеңде жеке тұлғаның негізі қаланады.

Қазіргі жаһандану заманында ұлттық құндылықтарды сақтау мен оларды келер ұрпаққа тиімді жеткізу мәселесі өзекті болып отыр. Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы дәстүрлі тәрбие беру тәсілдеріне жаңа мүмкіндіктер қосуда. Жас ұрпақтың сандық технологияларды кеңінен қолдануы ұлттық мәдениеттің насихатталуын жаңа деңгейге көтеруді талап етеді.

Жаһандану әсері – әлемдік мәдениеттің ықпалы күшейіп, жастардың ана тілі мен ұлттық дәстүрлерге деген қызығушылығы төмендеп барады.

Цифрлық дәуір талабы – білім беру процесінде заманауи әдістерді қолдану ұлттық тәрбиені қызықты әрі қолжетімді етеді.

Ұлттық кодты сақтау – жаңа технологиялар арқылы қазақтың салт-дәстүрлерін жаңғырту, ұрпақ санасына сіңіру маңызды.

Жас буынның сұранысы – қазіргі балалар мен жастар ақпаратты жылдам, интерактивті және визуалды түрде қабылдауға дағдыланған.

Осы себептерге байланысты ұлттық тәрбиені заманауи технологиялар арқылы беру – бүгінгі қоғамның маңызды міндеттерінің бірі. Технологиялардың қарқынды дамуы ұлттық құндылықтарды заманауи әдістермен тиімді ұштастыруға мүмкіндік береді. Ұлттық құндылықтарды жаңа форматта ұсынуға және оларды жастарға қызықты әрі қолжетімді етуге мүмкіндік береді. Мысалы:

➤ *AR және VR технологияларын енгізу* – виртуалды шындық, балаларды ұлттық мұрамен таныстыру үшін 3D модельдер, виртуалды экскурсиялар ұйымдастыру;

➤ *Мобильді қосымшалар* – қазақ тілі мен мәдениетін үйрететін интерактивті платформалар.

➤ *Геймификация* – ұлттық ойындарды заманауи форматта дамыту.

➤ *YouTube, TikTok, подкасттар* – жастарға арналған қысқа әрі қызықты мазмұндар жасау.

➤ *Цифрлық ресурстарды пайдалану* – қазақ халқының мәдениеті туралы интерактивті сабақтар, мультимедиялық оқулықтар әзірлеу.

➤ *STEAM технологияларын ұлттық тәрбиеге бейімдеу* – ұлттық ойындар мен дәстүрлерді зерттеу арқылы логикалық ойлау дағдыларын дамыту;

➤ *Мультфильмдер мен анимациялық құралдарды пайдалану* – "Қазақ ертегілері", "Батырлар жыры" сияқты анимациялық фильмдерді ҰІӨ барысында көрсету;

Бұл әдістер ұлттық тәрбиені қызықты әрі заманауи форматта жеткізуге мүмкіндік береді. Осылайша, ұлттық құндылықтарды жаңа технологиялар мен заманауи әдістер арқылы жеткізу – ұлттық сананы жаңғыртуға, мәдени мұраны сақтауға және оны жас буынға қызықты әрі қолжетімді етуге ықпал етеді.

Ұлттық құндылықтарды жаңа форматта ұсыну бойынша цифрлық технологияларға негізделген жоба құруға болады. Мәселен *AR және VR технологияларын пайдалану арқылы балаларды ұлттық мұрамен таныстыру жобасы*.

Мақсаты: Балаларды ұлттық мәдениетпен, тарихпен және дәстүрлермен таныстыру үшін AR (кеңейтілген шындық) және VR (виртуалды шындық) технологияларын қолдану арқылы интерактивті білім беру бағдарламасын әзірлеу.

1. *Жоба атауы:* "Ұлттық мұра әлемі" – AR/VR технологиялары арқылы мәдени мұраны жаңғырту

2. *Жобаның міндеттері:*

➤ Балаларды қазақ халқының ұлттық мұрасымен инновациялық тәсілдер арқылы таныстыру.

➤ Виртуалды экскурсиялар мен 3D модельдер арқылы тарихи-мәдени құндылықтарды жандандыру.

➤ Оқу үдерісін қызықты әрі есте қаларлықтай ету.

3. *Жоба кезеңдері:*

I кезең: Дайындық жұмыстары

AR/VR технологияларын қолдану үшін қажетті бағдарламаларды зерттеу.

Қолданылатын платформаларды анықтау (VR көзілдіріктері, мобильді қосымшалар, веб-платформалар).

Ұлттық мұра нысандарын таңдау (мысалы, Қожа Ахмет Яссауи кесенесі, Алтын адам, этнографиялық мұражайлар).

II кезең: Контент әзірлеу

3D модельдерді дайындау:

• Киіз үйдің ішкі құрылымын көрсету.

• Қазақтың ұлттық киімдері мен әшекейлерін интерактивті түрде таныстыру.

• Тарихи орындардың 3D макеттерін жасау (мысалы, Ботай мәдениеті, Түркістан қаласы).

VR экскурсияларды құру:

• Балаларды тарихи орындарға виртуалды түрде апару (мысалы, "Ұлы Жібек жолымен саяхат").

• Қазақ батырларының жорықтарын интерактивті түрде көрсету.

AR технологияларын енгізу:

- Мобильді қосымша арқылы оқушылар смартфонды бағыттағанда тарихи тұлғалардың анимациялық бейнесін көру.

- Балаларға асық, домбыра, қамшы сияқты ұлттық заттардың 3D модельдерін зерттеуге мүмкіндік беру.

III кезең: Тестілеу және енгізу

- Балабақшаларда пилоттық тест өткізу.
- Балалардың қызығушылығы мен түсіну деңгейін бағалау.
- Кері байланыс негізінде контентті жақсарту.

IV кезең: Жобаны кеңейту және ілгерілету

- Білім беру мекемелерімен серіктестік орнату.
- Әлеуметтік желілер мен YouTube арқылы таныстыру видеоларын тарату.
- AR/VR технологияларын басқа пәндермен үйлестіріп қолдану.

4. Күтілетін нәтижелер:

- Балалардың ұлттық мәдениетке деген қызығушылығы артады.
- Ұлттық мұраны жаңа форматта таныстыру арқылы білім беру сапасы жақсарады.
- Балалар тарихи орындарды өз көздерімен көргендей әсер алады.
- Интерактивті оқыту әдістері есте сақтау қабілетін жақсартады.

Бұл жобаны жүзеге асыру ұлттық құндылықтарды сақтауға және оларды болашақ ұрпаққа заманауи әдістермен жеткізуге үлкен үлес қосады. Мұндай жобалар ұлттық құндылықтарды басқару жүйесіне енгізудің тиімділігін арттырып, мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының жұмысын жаңа деңгейге көтеруге көмектеседі. Мектепке дейінгі ұйымдардағы ұлттық бағыттағы тәрбие балалардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырып, оларды қоғамға бейімделген, рухани бай азамат ретінде тәрбиелеуге ықпал етеді. Осы себепті ұлттық құндылықтарды мектепке дейінгі ұйымдардың даму стратегиясына енгізу маңызды міндет болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.*
2. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы*
3. *Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурызындағы № 249 қаулысы*
4. *Білім беру ұйымдарында «Біртұтас тәрбие» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2024 жылғы 30 маусымындағы № 194 бұйрығы*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУ: ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ ДАМУЫ МЕН ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ АЛУ ЖҮЙЕСІ

**С.Р. Калкузова - Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Қазыбек бек бекеті
КМҚК «Балауса» бөбекжай-бақшасының басшысы
Қазақстан Республикасы**

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудағы педагогтердің кәсіби дамуы мен үздіксіз білім алу жүйесінің рөлі қарастырылады. Заманауи білім беру үдерісінде педагогтердің біліктілігін жетілдіру, инновациялық әдістерді меңгеру және үздіксіз оқыту тәжірибесі маңызды орын алады. Мақалада педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз ететін негізгі стратегиялар, біліктілікті арттыру курстары, цифрлық технологияларды пайдалану, тәжірибе алмасу платформалары және заманауи оқыту әдістері талқыланады. Сондай-ақ, педагогтердің үздіксіз білім алу жүйесін жетілдіру арқылы мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсартудың тиімді жолдары ұсынылады.

Кілт сөздер: білім беру сапасы, біліктілікті арттыру, үздіксіз білім беру, тәжірибе алмасу.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль системы непрерывного образования и профессионального развития педагогов в повышении качества дошкольного образования. Важное место в современном образовательном процессе занимают повышение квалификации педагогов, овладение инновационными методами и опыт непрерывного обучения. В статье обсуждаются основные стратегии, обеспечивающие профессиональное развитие педагогов, курсы повышения квалификации, использование цифровых технологий, платформы для обмена опытом и современные

методы обучения. Также будут предложены эффективные пути повышения качества дошкольного образования через совершенствование системы непрерывного образования педагогов.

Ключевые слова: качество образования, повышение квалификации, непрерывное образование, обмен опытом.

Abstract. This article examines the role of the continuing education system and the professional development of teachers in improving the quality of preschool education. An important place in the modern educational process is occupied by the advanced training of teachers, the mastery of innovative methods and the experience of continuous learning. The article discusses the main strategies for ensuring the professional development of teachers, advanced training courses, the use of digital technologies, platforms for the exchange of experience and modern teaching methods. Effective ways to improve the quality of preschool education through the improvement of the continuing education system for teachers will also be proposed.

Keywords: quality of education, professional development, continuing education, exchange of experience.

Қазіргі қоғамда білім беру сапасын арттыру – басты басымдықтардың бірі. Бұл әсіресе мектепке дейінгі білім беру саласына қатысты, себебі дәл осы кезеңде баланың танымдық, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерінің негізі қаланады. Білім сапасының жоғары болуы, ең алдымен, педагогтердің кәсіби шеберлігіне, олардың үздіксіз білім алуына және жаңа әдістемелерді меңгеруіне тікелей байланысты. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қызмет ететін педагогтер балалардың алғашқы білім алу тәжірибесін қалыптастырады. Осыған байланысты олардың біліктілігін арттыру, заманауи оқыту әдістерін игеруі және үздіксіз дамуы – сапалы білім берудің негізгі шарттарының бірі. Тәжірибесі мол, білімін үнемі жетілдіріп отыратын педагогтер ғана балалардың жан-жақты дамуына тиімді жағдай жасай алады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту білім беру жүйесінің алғашқы деңгейі ретінде анықталған және оның сапасын арттыру мемлекеттің стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылады [1]. Соңғы жылдары білім сапасын жақсарту мақсатында бірқатар реформалар енгізілуде, соның ішінде Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы [2], Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты сияқты құжаттарда педагогтердің кәсіби дамуына ерекше мән берілген [3]. ЮНЕСКО мен ЮНИСЕФ деректеріне сүйенсек, мектепке дейінгі сапалы білім алған балалардың бастауыш және орта білімде жоғары нәтижелерге қол жеткізу ықтималдығы жоғары [4]. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыру, әсіресе педагогтердің кәсіби біліктілігін жетілдіру және үздіксіз білім алу жүйесін дамыту – басты міндеттердің бірі.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі қарқынды өзгеруде: цифрлық технологиялар енгізілуде, оқыту әдістері жаңартылуда, инклюзивті білім беруге баса назар аударылуда. Осы өзгерістерге педагогтердің жылдам бейімделуі үшін олардың үздіксіз кәсіби дамуы қажет. Сонымен қатар, педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз ететін жүйелі бағдарламалар, біліктілікті арттыру курстары, тәжірибе алмасу алаңдары мен заманауи педагогикалық тәсілдерді меңгеру мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Білім сапасы – тек тәрбиеленушілердің үлгерімімен өлшенетін көрсеткіш емес, ол балалардың алған білімін өмірде тиімді қолдана білу қабілетімен, олардың шығармашылық және сыни ойлау дағдыларымен анықталады. Сондықтан білім беру сапасын анықтайтын негізгі факторларды зерттеу – уақыт талабы. Білім сапасына әсер ететін факторлар көп қырлы және кешенді. Олар оқу бағдарламаларының мазмұнынан бастап, педагогтердің кәсіби деңгейіне, білім беру ортасының қолайлы болуына және цифрлық технологиялардың қолданылуына дейінгі түрлі аспектілерді қамтиды.

Педагогикалық кадрлардың біліктілігі	Педагогтердің кәсіби дайындығы мен біліктілігі мектепке дейінгі білім беру сапасының негізгі көрсеткіші болып табылады.
Оқыту бағдарламаларының сапасы	Баланың жас ерекшеліктеріне, қызығушылықтарына және қажеттіліктеріне бейімделген заманауи бағдарламалардың болуы
Материалдық-техникалық база	Балабақшалардағы жабдықтардың, оқу құралдарының, ойыншықтардың сапасы мен қауіпсіздігі.
Тәрбие мен оқыту әдістері	Дамытушы, ойын арқылы оқыту, инновациялық әдістерді қолдану.
Ата-аналармен серіктестік	Баланың дамуына ықпал ететін отбасылық және педагогикалық өзара әрекеттестік деңгейі.
Мектепке дейінгі мекемелерді басқару жүйесі	Басқарушылық шешімдердің сапасы, білім беру мекемесінің даму стратегиясы

Білім сапасын жақсарту үшін тек дәстүрлі тәсілдерге сүйенбей, оқытудың интерактивті формаларын енгізу, оқушылардың қызығушылығын арттыруға бағытталған әдістерді қолдану қажет. Бұл тақырыпты зерттеу мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің дамуына, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және балалардың сапалы білім алуына оң әсер етеді.

Мектепке дейінгі білім беру – баланың интеллектуалдық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуының негізін қалайтын маңызды кезең. Алайда, бұл саланың сапасын арттыруда көптеген кедергілер кездеседі. Оларды анықтап, тиімді шешу жолдарын қарастыру – мектепке дейінгі білім беру жүйесін жетілдірудің өзекті мәселелерінің бірі.

Мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудағы негізгі кедергілер		
1.	Педагогтердің біліктілік деңгейінің әркелкілігі	Кейбір педагогтердің кәсіби даярлығы мен біліктілігі жеткіліксіз болуы. Жаңа білім беру әдістерін меңгеру деңгейінің төмендігі. Цифрлық технологияларды қолдану дағдыларының жетіспеуі.
2.	Біліктілікті арттыру жүйесінің жетілмегендігі	Кәсіби дамуға арналған бағдарламалардың қолжетімділігі шектеулі. Шалғай өңірлердегі педагогтер үшін курстар мен тренингтердің болмауы.
3.	Қаржыландыру мен материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі	Балабақшаларда заманауи оқу құралдарының тапшылығы. Интерактивті тақталар, планшеттер, робототехника жиынтықтары сияқты инновациялық ресурстардың жетіспеуі. Оқыту бағдарламаларын жаңартуға бөлінетін қаржының аз болуы.
4.	Ата-аналардың білім беру процесіне қатысуының төмендігі	Көптеген ата-аналар мектепке дейінгі білім берудің маңыздылығын толық түсінбейді. Ата-аналар мен педагогтер арасындағы серіктестік әлсіз. Отбасындағы тәрбиенің білім беру үрдісімен үйлеспейді.
5.	Инклюзивті білім беруді дамытудағы қиындықтар	Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқытуға жағдайдың жасалмауы. Инклюзивті білім беруге арналған арнайы мамандардың (дефектолог, логопед, психолог) жетіспеуі. Педагогтердің инклюзивті білім беру әдістерін жеткіліксіз меңгеруі.

Бұл кедергілерді жою – балалардың сапалы білім алуына жағдай жасауға, педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыруға және мектепке дейінгі білім беру мекемелерін халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге мүмкіндік береді. Сондықтан, мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудағы негізгі кедергілерді талдау және оларды шешу жолдарын ұсыну – өзекті әрі маңызды тақырып болып табылады.

Қазіргі жаһандану дәуірінде дамыған елдердің мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі үздік тәжірибелерін зерттеу және оларды ұлттық білім беру жүйесіне бейімдеу – сапалы білім мен тәрбие берудің тиімді жолдарының бірі. Финляндия, Жапония, Сингапур, Канада және Оңтүстік Корея сияқты елдерде мектепке дейінгі білім берудің инновациялық әдістері мен бағдарламалары табысты қолданылып келеді. Олардың қатарында ойын арқылы оқыту, STEAM-білім беру, инклюзивті оқыту, цифрлық технологияларды қолдану және балалардың эмоционалдық интеллектін дамытуға бағытталған тәсілдер бар [5]. Әлемдік тәжірибені зерделеу мен оны тиімді енгізу мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруға, педагогикалық кадрлардың кәсіби деңгейін жетілдіруге және балалардың жан-жақты дамуына оң әсер етеді. Осы себепті, бұл тақырыпты зерттеу – ұлттық білім беру жүйесін халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге және мектепке дейінгі білім берудің жаңа деңгейге көтерілуіне ықпал ететін өзекті мәселе болып табылады.

Финляндия. Тәжірибеге негізделген үздіксіз кәсіби даму. Финляндия білім беру жүйесінде педагогтердің кәсіби дамуына ерекше мән беріледі. Елде мектепке дейінгі педагогтер магистр дәрежесіне ие болуы керек және олар үшін арнайы даярлық бағдарламалары қарастырылған. Кәсіби даму процесі төмендегідей жүзеге асады.

Коучинг және менторинг бағдарламалары – жас педагогтер тәжірибелі әріптестерінің басшылығымен жұмыс істейді.

Үздіксіз кәсіби даму курстары – педагогтер жыл сайын оқыту әдістері бойынша жаңа білім алады.

Зерттеуге негізделген оқыту – педагогтер оқыту әдістерін жетілдіру үшін ғылыми зерттеулер жүргізеді.

Жапония. Lesson Study әдісі және ұжымдық оқыту. Жапония мектепке дейінгі педагогтердің біліктілігін арттыруда Lesson Study әдісін кеңінен қолданады. Бұл әдістің ерекшеліктері:

- Педагогтер бірлесіп сабақ жоспарын құрады және оны тәжірибеде сынайды.
- Сабақтан кейін талдау жүргізіліп, тиімді әдістер анықталады.
- Оқыту сапасын жақсарту үшін әр мұғалім өз әріптестерінен кері байланыс алады.

Сонымен қатар, жапондық мектепке дейінгі білім беру жүйесінде «Kaizen» қағидасы қолданылады, яғни үздіксіз жетілдіру мен кәсіби дамуды білдіреді.

Сингапур. Ұлттық педагогикалық даму институты және инновациялық оқыту. Сингапурда педагогтердің кәсіби дамуы *Ұлттық білім беру институты* (NIE) арқылы реттеледі. Бұл институт төмендегі бағыттар бойынша жұмыс істейді.

Педагогикалық шеберлікті арттыру курстары – оқытудың заманауи әдістері мен цифрлық технологияларға негізделген бағдарламалар.

Инновациялық оқыту әдістері – STEAM, геймификация, жобалық оқыту сияқты жаңа тәсілдерді меңгеру.

Көшбасшылық бағдарламалары – педагогтердің кәсіби дамуына ғана емес, оларды басқарушылық қызметке дайындауға да бағытталған.

Канада. Практикаға негізделген үздіксіз білім беру. Канадада мектепке дейінгі педагогтердің кәсіби дамуы *тәжірибеге бағытталған оқыту* қағидасына негізделген. Бұл жүйенің ерекшеліктері:

Практикалық тренингтер – педагогтер теориялық біліммен қатар, арнайы тренингтер арқылы тәжірибе жинақтайды.

Оқыту технологияларын меңгеру – цифрлық платформалар, интерактивті құралдар мен онлайн ресурстар кеңінен қолданылады.

Педагогикалық шеберханалар – педагогтер инновациялық әдістерді бірлесіп зерттеп, өзара тәжірибе алмасады.

Оңтүстік Корея. Цифрлық технологиялар мен үздіксіз даму. Оңтүстік Корея мектепке дейінгі білім беру педагогтерін оқытуда цифрлық технологияларды белсенді қолданады. Бұл жүйенің ерекшеліктері:

Онлайн оқыту платформалары – педагогтер кез келген уақытта біліктілігін арттыруға мүмкіндік беретін сандық курстарға қатысады.

Аттестаттау және сертификаттау жүйесі – педагогтердің білім деңгейі үнемі бағаланып, жоғары біліктілікке жету үшін арнайы бағдарламалар ұсынылады.

Жасанды интеллект пен VR/AR технологияларын қолдану – педагогтер жаңа технологияларды меңгеріп, оларды білім беру процесіне енгізеді.

Дамыған елдердің тәжірибесі көрсеткендей, мектепке дейінгі педагогтердің кәсіби біліктілігін арттыруда үздіксіз оқыту, тәжірибеге бағытталған әдістер және цифрлық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Педагогтердің кәсіби деңгейін жетілдіру – мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсартудың негізгі факторы. Сондықтан әлемдік тәжірибені зерделеп, оны ұлттық білім беру жүйесіне бейімдеу – болашақ ұрпақтың сапалы білім алуына ықпал ететін маңызды қадам.

Мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсарту үшін кешенді шаралар қажет. Бұл – педагогтердің кәсіби дамуы, жаңа әдістемелерді енгізу, халықаралық тәжірибені пайдалану және заманауи білім беру стандарттарына сай жұмыс істеу. Осы факторлар ескерілгенде ғана мектепке дейінгі білім сапасы жоғары деңгейге көтеріледі. Мектепке дейінгі білім беру сапасы педагогтердің кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Заманауи педагог бала дамуының психологиялық, физиологиялық ерекшеліктерін терең білуі, инновациялық әдістерді меңгеруі және үнемі өзін-өзі жетілдіріп үздіксіз білім алып отыруы қажет.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, жаңа технологиялар мен оқыту әдістері үнемі жаңарып отырады. Бұл өзгерістерге ілесу үшін педагогтердің кәсіби құзыреттілігі мен біліктілігін үздіксіз дамытуы аса маңызды. Үздіксіз білім алу – педагогтің кәсіби өсуіне, заманауи оқыту әдістерін меңгеруіне және білім сапасын арттыруға ықпал ететін негізгі факторлардың бірі. Педагогтердің тұрақты түрде өз білімін жетілдіруі олардың оқыту әдістемесін заманауи талаптарға сай бейімдеуіне мүмкіндік береді. Біліктілікті арттыру курстары, тәжірибе алмасу бағдарламалары, онлайн оқыту платформалары мен цифрлық технологияларды меңгеру – педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді жолдары болып табылады. Сонымен қатар, үздіксіз білім алу педагогтің жеке дамуына, шығармашылық әлеуетінің артуына және балалармен тиімді қарым-қатынас орнатуына ықпал етеді. ХХІ ғасыр педагогі тек білім беруші ғана емес, үнемі жаңашылдыққа ұмтылатын, өзін-өзі дамытатын және заманауи білім беру үрдістеріне бейімделген кәсіби маман болуы қажет.

Қазіргі таңда педагогтердің үздіксіз білім алуына онлайн және офлайн форматтарда көптеген мүмкіндіктер ұсынылуда:

Онлайн білім беру мүмкіндіктері	Офлайн білім беру мүмкіндіктері
Қазақстандық онлайн платформалар: BilimLand, Daryn.Online, OpenU.kz.	Педагогикалық оқулар, форумдар, конференциялар – педагогтер тәжірибе алмасатын кәсіби алаңдар.
Халықаралық платформалар: Coursera, Udemu, EdX, Khan Academy, FutureLearn.	Шеберлік сыныптары – тәжірибелі педагогтер мен ғалымдардың тренингтері.
Вебинарлар мен онлайн курстар: «Өрлеу» орталығы, НЗМ, Педагогикалық шеберлік орталығы ұйымдастыратын вебинарлар.	Тағылымдамалар – шетелдік және отандық білім беру ұйымдарында тәжірибе алмасу.
Цифрлық ресурстар: интерактивті оқулықтар, подкасттар, TED Talks.	

Үздіксіз білім алу жүйесі педагогтердің кәсіби дамуының ажырамас бөлігі болып табылады. Қазақстанда бұл бағытта көптеген мүмкіндіктер қарастырылған, алайда олардың тиімділігін арттыру үшін қолжетімділікті кеңейту, цифрлық білім беру ресурстарын жетілдіру және халықаралық тәжірибені енгізу қажет. Осылайша, үздіксіз кәсіби білім беру – мектепке дейінгі білім сапасын жақсартудың маңызды факторы.

Әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурызындағы № 249 қаулысы
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы
4. UNESCO. "Digital Transformation in Early Childhood Education" – Paris: UNESCO Publishing, 2022.
5. OECD (2019). "Education at a Glance" – Мектепке дейінгі білім берудің сапасы мен халықаралық стандарттары туралы аналитикалық баяндама.

СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КӨРКЕМДІК ТАЛҒАМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ

**Г.Чурекбаева - Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Ұзынағаш ауылы
КМҚК «Ұлан» бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі
Қазақстан Республикасы**

Аңдатпа. Сәндік-қолданбалы өнер – мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын қалыптастырудың маңызды құралы. Балалардың эстетикалық сезімін дамытуда ұлттық ою-өрнектер, керамика, ағаш өңдеу, тоқыма және басқа да дәстүрлі өнер түрлері ерекше рөл атқарады. Бұл өнер түрлерін меңгеру арқылы балалардың шығармашылық қабілеті артып, ұлт мәдениетіне деген қызығушылығы қалыптасады. Сондай-ақ, сәндік-қолданбалы өнер арқылы ұсақ моторика, зейін, қиял және эстетикалық қабылдау қабілеттері дамиды. Мақалада сәндік-қолданбалы өнерді мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру үдерісіне енгізу жолдары, оның балалардың көркемдік талғамын қалыптастырудағы маңызы мен тиімді әдістері қарастырылады.

Кілт сөздер: сәндік-қолданбалы өнер, көркемдік талғам, эстетикалық тәрбие, ұлттық мәдениет.

Аннотация. Декоративно-прикладное искусство-важнейшее средство формирования художественного вкуса дошкольников. Особую роль в развитии эстетического чувства детей играют национальные орнаменты, керамика, деревообработка, текстиль и другие традиционные виды искусства. Благодаря овладению этими видами искусства у детей повышается творческий потенциал и формируется интерес к национальной культуре. Также через декоративно-прикладное искусство развиваются мелкая моторика, внимание, воображение и способности к эстетическому восприятию. В статье рассматриваются пути внедрения декоративно-прикладного искусства в процесс дошкольного воспитания и образования, его значение и эффективные методы формирования художественного вкуса детей.

Ключевые слова: декоративно-прикладное искусство, художественный, эстетическое воспитание, национальная культура.

Abstract. Decorative and applied arts are the most important means of shaping the artistic taste of preschoolers. National ornaments, ceramics, woodworking, textiles and other traditional art forms play a special role in the development of children's aesthetic sense. Due to the mastery of these types of art, children's creative potential increases and interest in national culture is formed. Fine motor skills, attention, imagination and aesthetic perception abilities are also developed through decorative and applied arts. The article examines the ways of introducing decorative and applied art into the process of preschool education, its importance and effective methods of forming the artistic taste of children.

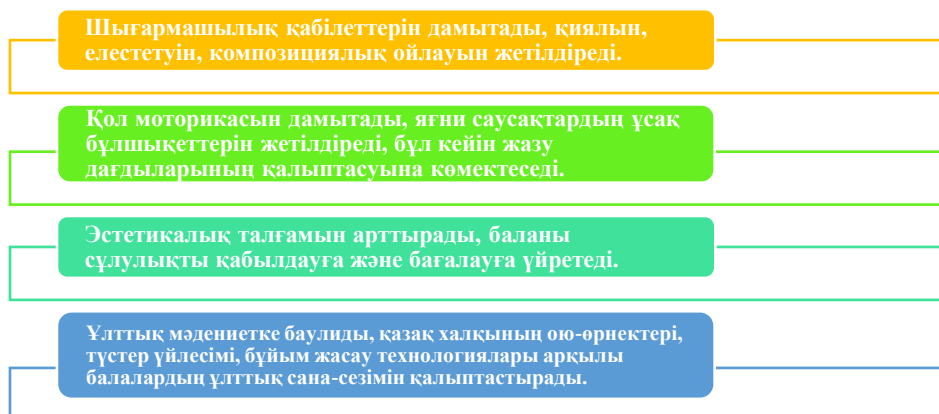
Keywords: decorative and applied arts, artistic, aesthetic education, national culture.

Сәндік-қолданбалы өнер – мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін, эстетикалық қабылдауын және көркемдік талғамын дамытуда маңызды рөл атқаратын құрал. Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың жеке тұлғасы мен дүниетанымының қалыптасуына негіз болатын кезең. Осы уақытта балалардың қолөнер арқылы өз қиялдарын жүзеге асырып, шығармашылық дағдыларын шыңдай алады. Қазіргі білім беру жүйесінде эстетикалық тәрбие мен шығармашылықтың маңызы артқан сайын, сәндік-қолданбалы өнердің рөлі ерекше. Бұл өнер түрлері баланың визуалды қабылдауын жақсартып, оның шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Ою-өрнек, керамика, тоқымашылық, ағаш өңдеу және басқа да сәндік өнер түрлері арқылы балалар тек қолдау дағдыларын үйреніп қана қоймай, ұлттық мәдениетпен танысып, сол арқылы өз дәстүрлеріне деген құрмет пен қызығушылық қалыптастырады.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік білім беру стандарттарында мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбиелеу мен оқытудың негізгі бағыттарының бірі – баланың көркемдік-эстетикалық даму деңгейін көтеру болып табылады (ҚР Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты) [1]. ЮНЕСКО-ның мәдени білім беру жөніндегі ұсыныстарында да халықтық қолданбалы өнердің жас ұрпаққа ұлттық мәдени мұраны жеткізудегі маңыздылығы көрсетілген [2]. Сонымен қатар, Ресейлік және қазақстандық ғалымдар мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын қалыптастыруда сәндік-қолданбалы өнердің рөлін зерттеген. Олардың ішінде Е.А. Лутцева, Л.С. Выготский, Н.Қ. Меңлібаева және т.б. ғалымдардың еңбектерін атауға болады [3].

Қазіргі қоғамдағы жаһандану үрдісі мен ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы балалардың эстетикалық қабылдауына айтарлықтай әсер етуде. Дәстүрлі өнер түрлері мен халықтық мәдениеттің жастар арасында танымалдылығы төмендеп, олардың эстетикалық талғамы жаһандық мәдениеттің ықпалына ұшырауда. Осыған байланысты, мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Сәндік-қолданбалы өнер балалардың ұсақ моторикасын, зейінін, шыдамдылығын, жұмысқа деген жауапкершілігін дамытумен қатар, олардың эстетикалық талғамын жетілдіруге де мүмкіндік береді. Осы себепті, сәндік-қолданбалы өнер мектепке дейінгі білім беру процесіне интеграциялау – балалардың шығармашылық қабілеттерін арттырудың маңызды әрі өзекті әдісі болып табылады [4].

Мектеп жасына дейінгі балалар үшін сәндік-қолданбалы өнердің тәрбиелік мәні зор. Сәндік-қолданбалы өнер – мектеп жасына дейінгі балалардың жан-жақты дамуына ықпал ететін маңызды тәрбие құралы. Бұл өнер түрлері арқылы балалар шығармашылық қабілеттерін дамытып қана қоймай, еңбекке, ұлттық мәдениетке және әсемдікке деген сүйіспеншілікті бойларына сіңіреді.

Сәндік-қолданбалы өнер мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық, шығармашылық және еңбек дағдыларын қалыптастырудың тиімді әдісі болып табылады. Ол баланы әдемілікті түсінуге, ұлттық мәдениетті құрметтеуге, өз ойларын еркін жеткізуге және еңбекқорлыққа баулиды [5]. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру жүйесінде сәндік-қолданбалы өнерді кеңінен қолдану – балалардың жан-жақты дамуы үшін маңызды. Сәндік-қолданбалы өнер – эстетикалық және практикалық мақсатта жасалатын көркем шығармашылықтың бір түрі болғандықтан ол мынандай бағыттарды қамтиды:

- Кестелеу (ою-өрнекпен безендіру, ұлттық нақыштағы бұйымдар жасау);
- Ағаш, тері, металл өңдеу (ою-өрнек салу, зергерлік өнер, ағаштан бұйым жасау);
- Керамика және мүсіндеу (сазбалшықтан, гипстен, пластилиннен бейнелер жасау);
- Қолөнердің басқа да түрлері (құрақ құрау, киіз басу, аппликация, тоқу және т.б.).

Қолөнермен айналысу балалардың қиялын, көркемдік талғамын, ұсақ моторикасын дамытып қана қоймай, оларды еңбекқорлыққа, шыдамдылыққа, ұлттық құндылықтарды құрметтеуге баулиды. Сонымен қатар, сәндік-қолданбалы өнерді дамыту – отандық мәдениетті қолдау, ұлттық бренд қалыптастыру және экономикалық тұрғыда шығармашылық кәсіпкерлікті дамыту үшін де маңызды. Қазіргі уақытта инновациялық технологиялардың, заманауи дизайн мен дәстүрлі өнердің үйлесуі сәндік-қолданбалы өнердің жаңа мүмкіндіктерін ашуда. Осыған байланысты сәндік-қолданбалы өнер бағыттарын зерттеу, оларды білім беру мен мәдени даму салаларына енгізу өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қазіргі заман халық өнері мен заманауи сәндік-қолданбалы өнер арасындағы байланыс айқын болғанымен, олардың бірқатар ерекшеліктері бар. Қазіргі заман халық өнері мен заманауи сәндік-қолданбалы өнердің ерекшеліктері бойынша екі негізгі бағытты атап өтуге болады:

Халықтық сәндік-қолданбалы өнер	Заманауи сәндік-қолданбалы өнер
Ғасырлар бойы дамып, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан дәстүрлі өнер түрлері (киіз басу, тері өңдеу, зергерлік бұйымдар жасау, кестелеу және т.б.). Бұл бағыт балаларды ұлттық мәдениетке жақындатып, олардың ұлттық сана-сезімін нығайтады.	Қазіргі заман технологияларымен үндесіп, жаңа материалдар мен әдістерді қамтитын өнер түрі (қолдан жасалған эшекейлер, 3D модельдеу, аралас техникада коллаж жасау және т.б.). Бұл бағыт балалардың шығармашылық қабілеттерін кеңейтіп, оларды жаңа әдіс-тәсілдермен таныстырады.

Мектепке дейінгі білім беру жүйесінде балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, эстетикалық талғамын қалыптастыру және ұлттық мәдениетке деген қызығушылығын арттыру маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыда халықтық сәндік-қолданбалы өнер мен заманауи сәндік-қолданбалы өнерді ұштастыру – тәрбиелеу мен оқытудың тиімді әдістерінің бірі. Мектепке дейінгі мекемелерде бұл екі бағытты ұштастыра отырып, балалардың көркемдік талғамын қалыптастыруға болады. Мәселен:

- Дәстүрлі ою-өрнектерді қағаз пластикасы немесе компьютерлік бағдарламалар арқылы жасап шығару.
- Киіз басу, саздан мүсін жасау сияқты дәстүрлі әдістерді заманауи сәндік элементтермен біріктіру.
- Қолөнер шеберлерімен онлайн және офлайн кездесулер өткізу, олардың жұмыстарын заманауи құралдармен бейімдеу.
- Балалардың шығармашылық жұмыстарын интерактивті көрмелерде көрсету (виртуалды галереялар, мультимедиялық форматтар).

Мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын, шығармашылық ойлауын дамыту үшін балабақшада сәндік-қолданбалы өнерді қолдану барысында келесі маңызды аспектілерге назар аудару қажет:

1. Білім беру бағдарламасына сәндік-қолданбалы өнер элементтерін кеңінен енгізу, сәндік-қолданбалы өнерге көбірек уақыт бөлу қажет. Аптасына кемінде 2-3 рет сәндік-қолданбалы өнер сабақтарын ұйымдастыру ұсынылады. Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай әр топқа лайықталған арнайы сабақтар жүйесін әзірлеу қажет.

2. Оқыту әдістерін жаңарту және әртараптандыру. Балалардың қызығушылығын арттыру үшін дәстүрлі және инновациялық әдістерді біріктіру (мысалы, халықтық қолөнер мен заманауи mixed-media тәсілдерін үйлестіру). Интерактивті әдістерді енгізу. Мультимедиялық презентациялар (ұлттық қолөнер түрлері туралы видеоматериалдар көрсету). Виртуалды экскурсиялар (музейлер мен галереяларға онлайн саяхат жасау). Балаларға арналған онлайн шеберлік сыныптарын ұйымдастыру.

3. Тәрбиелік және ұлттық құндылықтарды насихаттау. Балаларға сәндік-қолданбалы өнердің ұлттық мәдениеттегі рөлін түсіндіру (қазақ халқының киіз басу, зергерлік өнер, кілем тоқу, ағаш ою дәстүрлері). Сабақ барысында қазақ халқының дәстүрлі ою-өрнектері, тұрмыстық бұйымдары және олардың мағынасы туралы әңгімелеу. "Шебер қолдар" тақырыбында ұлттық қолөнер шеберлерімен кездесулер ұйымдастыру.

4. Заттық дамытушы ортаны шығармашылыққа бейімдеу. Балабақшада арнайы "Шығармашылық шеберхана" бұрышын ұйымдастыру, онда әртүрлі сәндік-қолданбалы материалдар (мата, жіп, қағаз, табиғи элементтер, мүсіндеуге арналған саз және т.б.) еркін қолжетімді болуы керек. Балалардың жұмыстарын көрмелерге, байқауларға шығару (ата-аналар мен қонақтарға арналған ашық сабақтар, шығармашылық фестивалдер). Балалардың өздігінен жұмыс істеуіне мүмкіндік беру (шығармашылық жобалар, қолдан жасалған көрнекіліктер жасау).

5. Тәрбиешілер мен педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыру. Сәндік-қолданбалы өнерді балабақшада тиімді жүргізу үшін тәрбиешілердің кәсіби шеберлігін жетілдіру маңызды.

6. Ата-аналармен бірлескен жұмыс. Ата-аналардың сәндік-қолданбалы өнерге қызығушылығын ояту және оларды балалардың шығармашылық дамуына тарту маңызды. "Отбасымен бірге шығармашылық" тақырыбында ата-аналар мен балаларға арналған бірлескен шеберлік сабақтарын ұйымдастыру. Ата-аналарға арналған ақпараттық материалдар әзірлеу (үйде сәндік-қолданбалы өнермен айналысу жолдары). Балалармен бірге отбасылық шығармашылық жобалар жасау (ұлттық бұйымдар, сәндік панно, тоқыма жұмыстарын орындау).

Сәндік-қолданбалы өнерді тиімді пайдалану балалардың эстетикалық, шығармашылық, танымдық және еңбек дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқу процесінде дәстүрлі және заманауи әдістерді ұштастыру – балалардың жан-жақты дамуына, мәдени құндылықтарды сақтап, оларды жаңғыртуға мүмкіндік береді. Сәндік-қолданбалы өнерді балаларға үйрету олардың жас ерекшеліктеріне сәйкес кезең-кезеңімен жүргізілуі қажет. Әр жас топтарының физиологиялық, психологиялық және когнитивті ерекшеліктеріне қарай оқыту әдістері де әртүрлі болады. Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай сәндік-қолданбалы өнерді меңгертудің ерекшеліктері.

Кіші топ	Ортаңғы топ	Ересек топ	Мектепалды топ
-Қарапайым элементтерден құралған аппликация (дөңгелек, үшбұрыш, шаршы сияқты пішіндерден бейнелер жасау); --Пластиннен жеңіл фигуралар жасау; Саусақпен бояу, жапсыру арқылы суреттер жасау.	-Қиын емес ою-өрнек элементтерін қолдану; -Түрлі түсті жіптермен өрнек салу; -Табиғи материалдармен жұмыс істеу (жапырақтар, тұқымдар, дәндер).	-Киізден немесе матадан ою-өрнек жасау; -Тоқу және кестелеу негіздері; -Ұлттық нақыштағы панно жасау.	-Күрделі композициялар құрастыру (ою-өрнектерді үйлестіру, жеке жобалар жасау); -Керамика, мүсіндеу бойынша күрделі жұмыстар орындау;

Сәндік-қолданбалы өнерді меңгертуде балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқыту әдістерін кезең-кезеңімен жүргізу өте маңызды. Ерте жастан бастап қарапайым іс-әрекеттерден бастау арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін біртіндеп дамытып, мектепке дейінгі кезеңнің соңында оларды өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландыруға болады. Сонымен қатар, халықтық және заманауи сәндік-қолданбалы өнерді үйлестіре отырып, олардың мәдени санасын, эстетикалық талғамын және шығармашылық ойлауын дамытуға мүмкіндік жасалады.

Сәндік-қолданбалы өнер – халықтың мәдени мұрасы мен рухани құндылықтарының көрінісі ғана емес, сонымен қатар мектепке дейінгі балалардың көркемдік талғамын қалыптастырудағы маңызды құралдардың бірі. Бұл өнер түрі баланың эстетикалық қабылдауын дамытып, шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Сәндік-қолданбалы өнер мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын дамытуда маңызды рөл атқарады. Ол ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттырып, баланың шығармашылық және эстетикалық қабілеттерін жетілдіреді. Сондықтан мектепке дейінгі мекемелерде сәндік-қолданбалы өнерді оқыту жүйелі түрде жүргізілуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы
2. UNESCO. "Digital Transformation in Early Childhood Education" – Paris: UNESCO Publishing, 2022.

3. Жұмабекова, Ф.Н. "Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту". – Алматы: Рауан, 2020.

4. Байжанова, З. "Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері және оны оқыту әдістері". – Алматы: Өнер, 2019.

5. Сағындықова, Ш. "Балалардың көркемдік талғамын қалыптастырудағы сәндік-қолданбалы өнердің рөлі" // Педагогика және психология журналы, №4 (78), 2022, 45-53 б.

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК DAҒДЫЛАРЫН ДАМУТУ

**Ж.К. Накипова - Алматы облысы, Жамбыл ауданы, Ұзынағаш ауылы
ЖШС «Өркениет» бөбекжай-бақшасының тәрбиешісі
Қазақстан Республикасы**

Аңдатпа. Бұл мақалада инновациялық технологияларды қолдану арқылы мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесі қарастырылады. Заманауи білім беру үдерісінде цифрлық технологиялар, интерактивті құралдар мен ойын әдістерін пайдалану балалардың тілдік қарым-қатынасын жақсартып, олардың әлеуметтік ортаға бейімделуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, мақалада балабақшаларда қолданылатын тиімді әдістер мен инновациялық тәсілдер, соның ішінде мультимедиялық құралдар, ойын технологиялары, виртуалды және толықтырылған шындық элементтері, сондай-ақ робототехника мен нейрондық желілердің мүмкіндіктері талданады. Балалардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту үшін инновациялық технологияларды мақсатты және тиімді қолдану қажеттілігі негізделеді.

Кілт сөздер: инновациялық технологиялар, коммуникативтік дағдылар, цифрлық құралдар, интерактивті оқыту.

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема развития коммуникативных навыков детей дошкольного возраста с применением инновационных технологий. Использование цифровых технологий, интерактивных средств и игровых методов в современном образовательном процессе улучшает языковое общение детей и способствует их адаптации к социальной среде. Кроме того, в статье анализируются эффективные методы и инновационные подходы, используемые в детских садах, включая мультимедийные инструменты, игровые технологии, элементы виртуальной и дополненной реальности, а также возможности робототехники и нейронных сетей. Обосновывается необходимость целенаправленного и эффективного применения инновационных технологий для развития коммуникативных способностей детей.

Ключевые слова: инновационные технологии, коммуникативные навыки, цифровые инструменты, интерактивное обучение.

Abstract. This article examines the problem of developing the communication skills of preschool children using innovative technologies. The use of digital technologies, interactive media and game methods in the modern educational process improves children's language communication and promotes their adaptation to the social environment. In addition, the article analyzes effective methods and innovative approaches used in kindergartens, including multimedia tools, game technologies, elements of virtual and augmented reality, as well as the capabilities of robotics and neural networks. The necessity of purposeful and effective use of innovative technologies for the development of children's communication abilities is substantiated.

Keywords: innovative technologies, communication skills, digital tools, interactive learning.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту – маңызды мәселелердің бірі. Коммуникативтік дағдылар тұлғаның қоғамда өз ойын еркін жеткізуіне, пікір алмасуына, қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді. Ерте жастан бастап баланың тілдік дағдыларын, сөздік қорын және қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру оның болашақтағы әлеуметтік және академиялық жетістіктерінің негізін қалайды. Инновациялық технологиялар – бұл білім берудің сапасын жақсартуға бағытталған заманауи әдістер мен құралдар жиынтығы. Оларды мектепке дейінгі ұйымдарда қолдану арқылы балалардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту тиімділігі арта түседі. Интерактивті оқыту әдістері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, ойын технологиялары және мультимедиялық ресурстар баланың қарым-қатынасқа деген қызығушылығын арттырып, сөйлеу әрекетін белсендіреді.

Балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту – қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында мектепке дейінгі білім берудің басты мақсаты балалардың зияткерлік, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін қалыптастыру екені атап көрсетілген [1]. Сонымен қатар, «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық әдістерді енгізуді және баланың тілдік, әлеуметтік, коммуникативтік дағдыларын дамыту қажеттілігін белгілейді [2]. Қазақстан Республикасының Президенті Жолдауларында білім берудің жаңа сапасына көшу қажеттігін және инновациялық технологияларды кеңінен енгізу арқылы балалардың шығармашылық әлеуетін дамыту керектігін атап өткен [3]. Ұлттық жобалар мен бағдарламалар да білім беру саласында заманауи технологияларды қолдануды көздейді [4].

Балалардың коммуникативтік дағдыларының дамуы – олардың болашақтағы академиялық жетістіктері мен әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Педагогикалық зерттеулер көрсеткендей, мектеп жасына дейінгі кезең – қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастырудағы ең маңызды кезеңдердің бірі. Психолог Л.С. Выготскийдің мәдени-тарихи даму теориясы бойынша, баланың тілі мен сөйлеуі оның когнитивті дамуының негізгі құралы болып табылады. Сондай-ақ, Ж. Пиаже, А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин сынды ғалымдардың еңбектері қарым-қатынас дағдыларының бала дамуына ықпалын ғылыми тұрғыда негіздеді [5]. Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру жүйесінде дәстүрлі оқыту әдістерімен қатар, инновациялық технологияларды қолдану маңызды рөл атқарады. Интерактивті оқыту әдістері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, ойын арқылы оқыту тәсілдері баланың сөйлеу белсенділігін арттырып, қарым-қатынас жасауға деген ынтасын оятады.

Коммуникативтік дағдылар – бұл адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі кезінде тілдік және вербалды емес құралдарды пайдалану қабілеті. Мектепке дейінгі жастағы балалар үшін қарым-қатынас жасау – олардың танымдық және әлеуметтік дамуының маңызды бөлігі. Бұл дағдылардың дамуы баланың сөздік қорына, диалог жүргізу қабілетіне, эмоцияларын дұрыс жеткізе білуіне байланысты. Мектепке дейінгі жастағы балалардың қарым-қатынас жасау ерекшеліктерін бірнеше кезеңге бөлуге болады:

Екі жасқа дейінгі кезең	Бала негізінен ым-ишара, мимика, дауыстық интонациялар арқылы қарым-қатынас жасайды.
2-3 жас	Алғашқы сөз тіркестері мен қысқа сөйлемдер пайда болады, бала ата-аналарымен және жақындарымен белсенді қарым-қатынас жасайды.
3-5 жас	Диалогтық сөйлеу қалыптасады, бала құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасты игере бастайды.
5-7 жас	Байланыстырып сөйлеу дағдылары қалыптасады, баланың сөздік қоры кеңейіп, күрделі сөйлемдер құрастыра алады.

Коммуникативтік дағдылар тек сөз арқылы емес, вербалды емес құралдар (ым-ишара, мимика, дене қимылдары) арқылы да дамиды. Баланың эмоциясын білдіруі, тыңдау қабілеті, қарым-қатынас кезінде өзін еркін сезінуі оның әлеуметтік бейімделуіне әсер етеді. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың тілдік және вербалды емес қарым-қатынасын дамытуға ерекше көңіл бөлінуі қажет. Интерактивті оқыту әдістері балаларды белсенді әрекетке тартып, олардың өз ойын еркін жеткізуіне мүмкіндік береді. Бұл әдістердің қатарына:

- Рөлдік ойындар: балаларға әртүрлі кейіпкерлер рөлін ойнауға мүмкіндік береді, сөйлеу белсенділігін арттырады.
- Драматизация: балалар ертегілерді сахналап, кейіпкерлердің диалогтарын қайталайды, бұл олардың сөздік қорын дамытады.
- Диалогтық оқыту: мұғалім мен бала, бала мен құрдастары арасында сұрақ-жауап, әңгімелесу арқылы тілдік қарым-қатынас дамиды.
- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ)
- Заманауи технологиялар балалардың қарым-қатынас жасау дағдыларын қалыптастыруға үлкен мүмкіндік береді.
- Интерактивті тақталар мен қосымшалар – балалардың назарын аударып, олардың сөйлеу белсенділігін арттырады.
- Аудио және видео материалдар – балалардың сөздік қорын байытуға көмектеседі.
- Компьютерлік ойындар мен мобильді қосымшалар – диалогтық оқытуды дамытуға ықпал етеді.
- STEAM және жобалық оқыту әдістері балаларды зерттеу және шығармашылық әрекеттерге тартып, олардың өз ойын ашық айтуына көмектеседі.
- Жобалық оқыту әдісі – балаларды бірлескен жұмыстарға тартып, коммуникативтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда инновациялық технологияларды пайдалану әлемнің көптеген елдерінде қарқынды жүзеге асырылуда. Бұл әдістер мектепке дейінгі жастағы балалардың тілдік, әлеуметтік және когнитивті дамуын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Төменде бірнеше дамыған елдердегі озық тәжірибелер қарастырылады.

Финляндия: Интерактивті оқыту және цифрлық платформалар.

➤ Финляндия мектепке дейінгі білім беру жүйесінде ойын арқылы оқытуға ерекше мән береді.
➤ Балабақшаларда балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін **"Playful Learning Center"** атты цифрлық орта қолданылады.

➤ **Lingokids, Moomin Language School** сияқты интерактивті мобильді қосымшалар арқылы балалар шет тілдерін және ана тілін тез меңгереді.

➤ Балалардың қарым-қатынасын жақсарту үшін **AR (толықтырылған шындық) және VR (виртуалды шындық)** құралдары қолданылады.

АҚШ: STEM-білім және робототехника арқылы қарым-қатынас дамыту. АҚШ мектепке дейінгі білім беру жүйесінде **"Early Childhood STEM"** бағдарламалары кең таралған.

➤ **"Bee-Bot", "Cubetto", "KIBO"** сияқты бағдарламаланатын роботтар балаларды топта жұмыс істеуге, бір-бірімен қарым-қатынас орнатуға және тапсырмаларды бірге орындауға үйретеді.

➤ **Google Expeditions** сияқты виртуалды экскурсиялар балалардың жаңа әлемдерді танып, өз ойларын еркін жеткізуіне ықпал етеді.

➤ Ойынға негізделген оқу модельдері арқылы балалар өзара сөйлесіп, пікір алмасады.

Ұлыбритания: Ойын технологиялары және мультимедиялық құралдар

➤ Балалардың тілдік дағдыларын дамытуда **"Talking Pen"** (сөйлейтін қалам) және **"Storytelling Apps"** (ертегі қосымшалары) қолданылады.

➤ **"HUE Animation Studio"** арқылы балалар өз ертегілерін құрап, оларды мультфильм ретінде сомдай алады, бұл олардың креативтілік пен сөйлеу қабілеттерін дамытады.

➤ **BBC Bitesize** және **Oxford Owl** сияқты онлайн платформалар арқылы балалар өз жасына сәйкес тілдік тапсырмаларды орындайды.

Оңтүстік Корея: Жасанды интеллект (AI) және қашықтықтан оқыту құралдары.

➤ **"AI Tutors"** (жасанды интеллект мұғалімдері) балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуда қолданылады.

➤ **"Smart Kindergartens"** (ақылды балабақшалар) жүйесі енгізіліп, **чат-боттар** мен **дауыстық көмекшілер** балалардың сөйлеуіне ықпал етеді.

➤ **Metaverse платформалары** арқылы балалар виртуалды әлемде бір-бірімен қарым-қатынас жасап, өзара сөйлеседі.

➤ **"AI Fairy Tale"** (жасанды интеллект арқылы ертегі құрастыру) балалардың шығармашылық және тілдік дағдыларын жетілдіреді.

Жапония: Роботтандырылған оқыту және нейрожелі әдістері

➤ **"Pepper"** және **"Sota"** сияқты роботтар мектепке дейінгі мекемелерде тіл үйренуге көмектеседі.

➤ **"AI-powered Speech Therapy"** (жасанды интеллект көмегімен сөйлеуді дамыту) арқылы сөйлеу кемістіктерін түзету жұмыстары жүргізіледі.

➤ **"Ehon Navi"** сияқты платформалар арқылы балалар анимациялық ертегілерді тыңдап, өздері оқып, дауыс жазбаларын салыстыра алады.

➤ Топтық робототехникалық ойындар арқылы балалар бір-бірімен сөйлесіп, тапсырмаларды бірге орындайды.

Шетелдік тәжірибелерге сүйене отырып, инновациялық технологиялар балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда үлкен рөл атқаратынын байқауға болады. Интерактивті құралдар, жасанды интеллект, виртуалды шындық және робототехника баланың тілдік дамуын ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік ортаға бейімделуін, шығармашылық ойлауын, топта жұмыс істеу қабілетін жетілдіреді. Қазақстанда да осы озық тәжірибелерді енгізу арқылы мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыруға болады.

Қазақстан мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық технологияларды қолданудың әртүрлі мысалдары бар. Мысалы, балабақшаларда интерактивті тақталарды қолдану, робототехника элементтерін енгізу, мультимедиялық ойындар арқылы сөйлеу дағдыларын дамыту кең таралған. **«Сөйлейтін қалам» әдісі** – балаларға әртүрлі сөздерді қайталатып, олардың дұрыс сөйлеуін қалыптастырады. **VR (виртуалды шындық) мен AR (қосымша шындық) технологиялары** – балаларды қызықтыра отырып, сөйлеу дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Балаларға арналған

онлайн платформалар (*Bilimland, Twig, Khan Academy Kids*) – баланың танымдық және коммуникативтік дағдыларын арттыруға көмектеседі.

Қазіргі білім беру жүйесінде балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Әсіресе, мектепке дейінгі жастағы балалардың қарым-қатынас қабілетін жетілдіру болашақта олардың әлеуметтік бейімделуі мен жеке тұлға ретінде қалыптасуына әсер етеді. Осы ретте инновациялық технологияларды пайдалану – тиімді тәсілдердің бірі. Инновациялық технологияларды қолдану балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді құралы болып табылады. Ол баланың сөйлеу, қарым-қатынас, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Сондықтан мектепке дейінгі мекемелерде инновациялық технологияларды кеңінен енгізу – заман талабы екенін ескере отырып, төмендегідей ұсыныстар ұсынылады:

- Мектепке дейінгі ұйымдарда инновациялық технологияларды кеңінен енгізу
- Интерактивті тақталар, мультимедиялық қосымшалар және онлайн платформаларды белсенді қолдану.
- Балалардың жас ерекшеліктеріне сай келетін цифрлық ресурстарды пайдалану.
- Педагогтердің біліктілігін арттыру
- Инновациялық технологияларды қолдану бойынша мұғалімдерге арналған семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру.
- Цифрлық сауаттылықты дамыту үшін онлайн курстар мен вебинарлар өткізу.
- Ойын және жобалық әдістерді кеңінен қолдану
- Рөлдік ойындар, драматизация, STEAM және жобалық оқыту әдістерін дамыту.
- Балаларды ынталандыру үшін геймификация элементтерін енгізу.
- Ата-аналарды инновациялық технологияларды қолдануға тарту
- Үй жағдайында балалардың сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған цифрлық ресурстар ұсыну.
- Ата-аналарға арналған онлайн кеңестер мен тренингтер өткізу.

Бұл ұсыныстар мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде инновациялық технологияларды тиімді қолдануға және балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, инновациялық технологияларды қолдану мектепке дейінгі жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда үлкен мүмкіндіктерге ие. Тиімді әдістерді дұрыс таңдап, жүйелі түрде қолдану арқылы балалардың сөйлеу қабілетін арттырып, олардың өз ойын еркін жеткізуіне жағдай жасауға болады. Зерттеу барысында алынған нәтижелер мен ұсыныстар мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің оқу-тәрбие процесіне енгізілуі тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Білім туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы.
2. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығы
3. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың "Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам" атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2 қыркүйек 2024 жыл
4. Байжұманова Г. «Интерактивті әдістер арқылы мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту» // Қазақстан педагогикалық журналы, 2022.
5. Сағындықова Л. «Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және мектепке дейінгі білім беру» // Инновациялық білім беру конференциясының материалдары, 2023.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН ӘРЕКЕТІ КИБЕРҚАУІПСІЗДІК ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ж. Ж. Асанханова -Абай атындағы ҚазҰПУ

**Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу білім беру бағдарламасының докторанты
Қазақстан, Алматы**

Бүгінгі цифрлық дәуірде балалар интернетті ерте жастан бастап пайдаланатын болды. Осыған байланысты, оларды киберқауіптерден қорғау маңызды мәселе болып табылады. Әсіресе, мектеп жасына дейінгі балаларды киберқауіпсіздік негіздерімен таныстыру олардың болашақта ақпараттық қауіптерге қарсы тұру қабілетін арттырады. Осы мақалада ойын арқылы балалардың киберқауіпсіздік дағдыларын дамыту әдістері қарастырылады.

Түйін сөздер: киберқауіпсіздік, цифрлық этикет, ойын, интернет, мектеп жасына дейінгі бала

В сегодняшнюю цифровую эпоху дети стали пользоваться интернетом с раннего возраста. В связи с этим защита их от киберугроз является серьезной проблемой. Особенно знакомство дошкольников с основами кибербезопасности повышает их способность противостоять информационным угрозам в будущем. В этой статье рассматриваются методы развития навыков кибербезопасности у детей с помощью игр.

Ключевые слова: кибербезопасность, цифровой этикет, игры, интернет, дошкольник

In today's digital age, children have started using the Internet from an early age. In this regard, protecting them from cyber threats is a serious problem. Especially, familiarizing preschoolers with the basics of cybersecurity increases their ability to withstand information threats in the future. This article discusses methods for developing cybersecurity skills in children through games.

Keywords: cybersecurity, digital etiquette, games, Internet, preschooler

Қоғамда балалардың киберқауіпсіздігі, кибергигиенасы және кибермәдениетін сақтау мәселесі бүгінгі күнде өзекті болып отыр.

Дегенмен, компьютерлік технологияларды белсенді пайдалану қауіпсіздік, гигиена және мәдениетке байланысты бірқатар тәуекелдермен бірге жүреді.

Киберқауіпсіздік – бұл жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің ақпараттық кеңістікте туындайтын қауіптерден қорғау жағдайы.

Кибергигиена – бұл компьютерлік технологияны қауіпсіз және салауатты пайдалану бойынша ережелер мен нұсқаулардың жиынтығы.

Кибермәдениет – бұл ақпараттық кеңістіктегі адамдардың мінез-құлқын реттейтін нормалар мен құндылықтардың жиынтығы.

Киберқауіпсіздік, кибергигиена және кибермәдениет мәселелеріне жеткіліксіз назар аудару балалар мен жасөспірімдер үшін жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін. Оларға: Қауіпсіздік тәуекелдері: зиянды бағдарламалардың таралуы, фишингтік шабуылдар, кибербуллинг, Интернетке тәуелділік және басқалар. Денсаулыққа тигізер қауіптер: көру қабілетінің, позаның, тірек-қимыл аппаратының бұзылуы, психикалық бұзылулардың дамуы және басқалар. Мәдени даму үшін қауіптер: сауаттылық деңгейінің төмендеуі, қарымқатынас мәдениеті, сыни ойлау және басқалар.

Балаларға арналған Кибергигиена: жас ұрпақты интернеттегі қауіпсіздікке қалай үйрету керек? Интернеттің және оған қосылған құрылғылардың кең таралуына байланысты қазіргі ұрпақ жас кезінен бастап әртүрлі желілік тәуекелдерге тап болды. Киберқауіптер – зиянды бағдарламалардан кибербуллингке дейін балалардың ақпараттық, психологиялық және тіпті физикалық қауіпсіздігіне қауіп төндіруі мүмкін.

Кибергигиена негіздерін оқыту күн тәртібінде жиі пайда болады және ол цифрлық салада жас ұрпақты қорғаудың маңызды шарты болып табылады. Балалар үшін интернеттегі ең көп кездесетін қауіптер туралы және балалар мен жасөспірімдерге интернет кеңістігінде қауіпсіз болуды үйрету туралы ұсыныстар ұсынуға болады. Негізгі қауіптер Интернетке кіргеннен кейін балалар білімнің, ойын-сауықтың және қарым-қатынастың кең жүйесі мен желілік әлемнің қауіпті лабиринтіне еніп кетеді. Интернет – бұл шексіз мүмкіндіктер орны және сонымен бірге жасырын қауіптер тәжірибесіз адамды оңай таң қалдыратын сала. Бұл жерде балалар киберқауіптерді жиі кездестіреді.

Кез келген ата-ана цифрлық дәуірде балаларды тәрбиелеу белгілі бір қиындықтарды тудыратынын біледі. Балаларды интернеттегі ақпарат пен 9 «достар әлемімен» таныстыру пайдалы болуы мүмкін

болса да, әр экранның артында бақыланбайтын қауіптер бар. Жақсы гигиена физикалық денсаулықтың кепілі сияқты, кибергигиена цифрлық ортада қауіпсіздік пен әлауқатқа ықпал етеді. Кішкентай кезінен бастап балаларға негізгі қауіпсіздік дағдыларын үйрету оларға өмір бойы Интернетте қорғануға көмектеседі.

Киберқауіпсіздік – бұл интернеттегі қауіптерден қорғанудың әдістері мен құралдары жиынтығы. Балалар үшін бұл дағдыларға мыналар кіреді:

- **Құпиясөзді қорғау** – жеке ақпараттарын қауіпсіз сақтау.
- **Белгісіз адамдармен байланыста сақтық таныту** – интернеттегі бөгде адамдармен сөйлескенде абай болу.
- **Жалған ақпаратты тану** – сенімсіз дереккөздерді анықтау.
- **Цифрлық этикет** – интернетті мәдениетті және жауапкершілікпен пайдалану.

Мектеп жасына дейінгі балаларға бұл түсініктерді қарапайым әрі қызықты түрде жеткізу үшін ойын әдісі тиімді.

Балалар ойын арқылы жылдам үйренеді және ақпаратты жақсы қабылдайды. Төменде киберқауіпсіздік дағдыларын дамытуға арналған бірнеше ойын түрлері берілген:

«Құпиясөзді тап!»

Мақсаты: Балаларға мықты құпиясөз құруды үйрету.

Шарты: Тәрбиеші балаларға әлсіз және күшті құпиясөздердің мысалдарын береді. Балалар олардың қайсысы қауіпсіз екенін анықтайды.

«Дос па, бөгде ме?»

Мақсаты: Балаларды интернеттегі қауіпсіз қарым-қатынасқа үйрету.

Шарты: Балаларға кейіпкерлердің диалогтары ұсынылады. Олар кімнің сенімді, ал кімнің қауіпті екенін анықтайды.

«Жалған жаңалықты тап!»

Мақсаты: Ақпараттың рас-өтірігін анықтауды үйрету.

Шарты: Балаларға әртүрлі жаңалықтар ұсынылады, олар шын және жалған ақпаратты ажыратады.

«Сикырлы экран»

Мақсаты: Экран уақытын бақылау мен интернеттегі тәртіпті сақтау.

Шарты: Балалар экранда тым ұзақ отырудың зияндығы туралы бейнеролик көреді, содан кейін экран уақытын дұрыс жоспарлау жолдарын талқылайды.

Зерттеулер көрсеткендей, ойын арқылы оқыту балалардың ақпаратты есте сақтауын жеңілдетеді. Киберқауіпсіздік туралы ойындар:

- Оқу процесін қызықты етеді.
- Балаларға тәуекелдерді саналы түрде түсінуге көмектеседі.
- Ата-аналар мен педагогтарға балаларды киберқауіптерден қорғауға мүмкіндік береді.

Киберқауіпсіздік Дағдыларын Қалыптастыру

Негізгі Түсініктер: Балаларға интернеттің негізгі түсініктері мен қауіптерін түсіндіру. Мысалы, жеке ақпараттың құпиялылығы, белгісіз адамдармен байланыс жасамау, қауіпсіз веб-сайттарды таңдау.

Интерактивті Ойындар: Ойындарды пайдалану арқылы балаларға қауіпсіздік ережелерін үйрету. Мысалы, "Кибер қауіптерден қашу" ойыны, онда балалар түрлі киберқатерлерден сақтану жолдарын үйренеді.

Сценарийлер Жасау: Балалармен бірге киберқауіпсіздік жағдайларын талқылап, сценарийлер құрастыру. Бұл оларға нақты жағдайда қалай әрекет ету керектігін түсінуге көмектеседі.

Ойындар арқылы Білімді Тексеру: Ойындардың соңында балалардың киберқауіпсіздік дағдыларын тексеру үшін викториналар мен тесттер ұйымдастыру.

Мектеп жасына дейінгі балалардың киберқауіпсіздік дағдыларын қалыптастыру – бұл тек білім беру ғана емес, сонымен қатар балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Ойындар арқылы балалар өз дағдыларын дамытуға, киберқауіпсіздік туралы білімдерін арттыруға мүмкіндік алады. Ойын әдістерін пайдалану арқылы біз балаларды қауіпсіз интернет кеңістігінде тәрбиелей аламыз. Келешекте бұл дағдылар олардың өмірлерінде маңызды рөл атқарады, сондықтан оларды ерте жастан бастап қалыптастыру қажеттілігі айқын.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қожахметова, К.Ж. Балабақшадағы заманауи педагогикалық технологиялар. Алматы: Қазақ университеті. 2020 ж.
2. Әбдігаппарова, Г.А. Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі: заманауи тәсілдер. – Алматы: Білім баспасы. 2019 ж.
3. Рогов, И.В. Развитие личности ребенка дошкольного возраста. – Москва: Владос., 2015 ж.
4. Маханбетова, Р.Т. Цифрлық сауаттылық және мектепке дейінгі білім беру. – «Білім беру кеңістігі» журналы, 2021 ж. №2, 45-49 б.
5. Кусаинова, А.Ж. жасына дейінгі балалардың цифрлық дағдыларын дамытуда ойын технологияларын қолдану. – Педагогика және психология журналы, 2022 ж. №3(48), 112-117 б.
6. МОН РК. (2023). Балалар мен жасөспірімдердің киберқауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. – Астана: ҚР БҒМ., 2023 ж.

РАЗВИТИЕ ИНЖЕНЕРНОГО МЫШЛЕНИЯ У ДЕТЕЙ ПОСРЕДСТВОМ КОНСТРУКТИВНЫХ ИГР

**А.А. Ауезова - КазНПУ имени Абая, преподаватель
кафедры «Дошкольное образование и социальная педагогика»
Республика Казахстан, г.Алматы**

**А. Исатаева – Жетысуский университет им.И.Жансугурова, заместитель декана
Республика Казахстан, г.Талдыкорган**

**Е.Е. Хамидуллина - КазНПУ имени Абая, магистрант 1-курса кафедры
«Дошкольное образование и социальная педагогика»**

Аннотация: Цифровизация как инновационная практика в сфере образования преобразует субъекта, познающего в субъект действующий, меняет взаимодействие «педагог-обучаемый» на диалогическое сотрудничество, трансформирует традиционное обучение в интерактивное. Цифровые технологии стали важным инструментом, позволяющим работать с любыми видами информации. И именно поэтому они сегодня так актуальны в сфере образования. Цифровая трансформация коснулась сегодня не только школы и высшего образования. Использование цифровых технологий в дошкольном образовании – одна из актуальных инновационных проблем современности. Детский сад не остается в стороне от тенденций современного цифрового общества.

Ключевые слова: робототехника, искусственный интеллект, инженерное мышление, конструирование, Lego конструкторы.

Аңдатпа: Цифрландыру білім беру саласындағы инновациялық практика ретінде таным субъектісін әрекет етуші субъектіге айналдырады, «педагог-білім алушының» өзара іс-қимылын диалогтік ынтымақтастыққа өзгертеді, дәстүрлі оқытуды интерактивтіге айналдырады. Цифрлық технологиялар ақпараттың кез келген түрімен жұмыс істеудің маңызды құралына айналды. Сондықтан олар бүгін де білім беру саласында өте өзекті. Бүгінгі таңда цифрлық трансформация тек мектеп пен жоғарыбілімге ғана қатысты емес. Мектепке дейінгі білім беруде цифрлық технологияларды қолдану – қазіргі заманның өзекті инновациялық проблемаларының бірі. Балабақша қазіргі цифрлық қоғамның тенденцияларынан тыс қалмайды.

Түйін сөздер: робототехника, жасанды интеллект, инженерлік ойлау, дизайн, Lego конструкторлар.

Abstract: Digitalization as an innovative practice in the field of education transforms the subject of cognition into an acting subject, changes the interaction of "teacher-learner" to dialogical cooperation, transforms traditional learning into interactive. Digital technologies have become an important tool for working with any kind of information. And that is why they are so relevant in the field of education today. Digital transformation has affected not only schools and higher education today. The use of digital technologies in preschool education is one of the urgent innovative problems of our time. Kindergarten does not stay away from the trends of modern digital society.

Keywords: robotics, artificial intelligence, engineering thinking, construction, Lego constructors.

В настоящее время сложно найти человека, который бы не сталкивался с цифровой средой в профессиональной деятельности либо в повседневной жизни. Использование цифровых технологий в настоящее время заключается в том, что данные технологии рассматриваются не столько как инструмент, а сколько как среда существования, которая открывает новые возможности: обучения в любое время, непрерывное образование, возможность проектировать образовательные маршруты и т.д. Владение цифровыми технологиями ставится в современном мире в один ряд с такими качествами, как умение читать и писать.

Цифровизация детского сада как самостоятельный процесс, а также как часть процесса цифровизации системы образования, связана с усовершенствованием системы образования. На современном этапе одним из требований времени является необходимость эффективного использования цифровых технологий для формирования единой информационной среды сферы образования.

Современные технологии развиваются с большой скоростью. Уже выросло новое цифровое поколение; возникли новые цифровые технологии, изменились образовательные технологии – началась цифровизация образования. Она обусловлена тем, что происходит сближение цифровых и образовательных технологий.

Дошкольник XXI в. – это ребенок, являющийся активным пользователем цифровых устройств. Их воздействие на психику ребенка велико, и последствия этого воздействия уже сейчас невозможно не заметить. Современные дети прекрасно справляются с решением сложных технических задач, в то время как логические операции вызывают у них сложности. Длительное время, проведенное за компьютерной игрой, отражается на качестве и продолжительности сюжетно-ролевой игры в офлайн-пространстве: ребенок с легкостью осваивает работу цифрового устройства и гаджета, но при этом испытывает сложности в социальной коммуникации.

Общественное родительское сообщество уже несколько лет делится на две группы: сторонники и противники ранней детской цифровой социализации. Однако прогресс остановить невозможно. Цифровизация – это тренд XXI в. и среда, в которой растет и развивается современный ребенок.

Цифровизация образования берет свое начало от явления компьютеризации, которое в середине XX в. произвело переворот в системе взаимодействия и передачи знаний. Начался процесс активного внедрения компьютерных и информационнокоммуникационных технологий во все сферы жизни общества.

Современные детские сады активно работают со средствами мультимедиа, интернет-ресурсами, цифровыми проекторами, интерактивными досками. Для улучшения понимания и наглядности материала педагоги успешно используют в своей работе видео, презентации, анимации, иллюстрации и прочие средства наглядного представления информации. Цифровые и мультимедийные средства улучшают качество подачи материала, обеспечивают обратную связь с ребенком, помогают в организации как индивидуальной, так и групповой работы, стимулируют мотивацию воспитанника активно освоить социальную среду.

Социализация личности – процесс, длящийся почти всю жизнь и заключающийся во влиянии общества на личность и формирования отклика личности на эти воздействия с целью адаптироваться к социальным, психологическим и эмоциональным условиям жизни в социуме и по возможности успешно функционировать в нем. И именно на детский возраст приходятся наиболее важные и продуктивные моменты этого процесса.

Социализация – это процесс социального становления личности. Дошкольный возраст – первая ступень в овладении детьми социального опыта взаимодействия с обществом. В этот период происходит приобщение детей к общечеловеческим ценностям, общественным нормам, к культуре, нравственному опыту, ребенок входит в систему социальных отношений, познает мир социальных ролей. Социализируясь, дошкольник определяет свое место в обществе. И для успешного социализации детей в окружающем среде в детских садах используют новые инновационные технологии которые развивают детей в разных деятельности.

Современные учёные Поддъяков Н.Н., Венгер Л.А., Панько Е.Л. констатируют, что способности к исследованиям необходимо стараться развивать в более раннем возрасте, чем на ступени начального и основного общего образования [1]. Результаты современных психологических и педагогических исследований Венгер Л.А., Ветлугина Н.А., Поддъяков Н.Н., Лернер И.Я., показывают, что возможности интеллектуального развития детей дошкольного возраста значительно выше, чем это считалось ранее. Так, оказалось, что дети могут успешно познавать не только внешние, наглядные свойства окружающих предметов и явлений, но и их внутренние связи и отношения [2].

Поток информации в сфере образования и науки в условиях цифровой и коммуникационной трансформации в современном глобальном обществе вносит свой вклад в познавательный и интеллектуальный мир дошкольников. Современные дети живут в эпоху активной информатизации, компьютеризации и робототехники, что вызывает у них интерес к современным технологиям искусственного интеллекта. В связи со стремительным проникновением технических достижений во все сферы жизни человека важно с дошкольного возраста развивать у детей интерес к техническим устройствам и их конструкции, формировать у детей инженерное мышление.

Инженерное мышление – это системное творческое техническое мышление, позволяющее видеть проблему целиком с разных сторон, видеть связи между ее частями. **Инженерное мышление** позволяет видеть одновременно систему, надсистему, подсистему, связи между ними и внутри них. Именно **дошкольное** детство является благоприятным временем для **развития предпосылок инженерного мышления**. Многие из авторов А.Р.Лурия, Е.А.Пустовой ставят свои исследования в контекст проблем технического мышления, изучения его структурных компонентов [3]. Ими были выявлены некоторые общие и специфические особенности мышления и конструктивно – технических умений. Известно, что конструктивную деятельность дошкольников называют «Конструктивной игрой». Могут ли дети дошкольного возраста решать познавательные задачи технической направленности? Говоря о возможностях развития начальных предпосылок инженерного мышления у дошкольников необходимо рассматривать инженерное мышление с позиций практического мышления. Важным для развития инженерного мышления детей является решение ими практических задач с использованием технических средств.

Зачатки инженерного мышления необходимы ребенку уже с малых лет, так как с самого раннего детства он находится в окружении техники, электроники и даже роботов. Данный тип мышления необходим как для изучения и эксплуатации техники, так и для предохранения «погружения» ребенка в техномир (приучение с раннего возраста исследовать цепочку «кнопка – процесс – результат» вместо обучения простому и необдуманному «нажиманию на кнопки»). Так же ребенок должен получать представление о начальном моделировании, как о части научно-технического творчества. Основы моделирования должны естественным образом включаться в процесс развития ребенка так же, как и изучение формы и цвета.

В реальной практике дошкольных образовательных учреждений остро ощущается необходимость в организации работы по повышению интереса к техническому творчеству и развитию первоначальных конструктивных навыков. Конструктор побуждает работать в равной степени и голову, и руки, при этом работает два полушария головного мозга, что сказывается на интеллектуальном развитии ребенка. Ребенок не замечает, что он осваивает устный счет, состав числа, производит простые арифметические действия. От простых кубиков ребенок постепенно переходит на конструкторы, состоящие из простых геометрических фигур, затем появляются первые механизмы, и программируемые конструкторы. Программирование происходит не только благодаря компьютеру, но и созданным специальным программам.

Конструирование и робототехника – первый шаг ребенка в мир технического творчества. Робототехника открывает для детей новый мир, предоставляет возможность в процессе работы приобретать такие социальные качества как любознательность, активность, самостоятельность, ответственность, взаимопонимание, навыки продуктивного сотрудничества, повышения самооценки через осознание «я умею, я могу», настроя на позитивный лад, снятия эмоционального и мышечного напряжения. Развивается умение пользоваться инструкциями и чертежами, схемами, формируется логическое, проектное мышление. Образовательная робототехника – это интеграция математики, физики, информатики, технологии, позволяющая сформировать и развить в ребенке важнейшие качества гармоничной творческой личности. Она выявляет технические склонности у дошкольника на ранних этапах, что делает возможным их дальнейшее совершенствование. Помогает воспитанникам мыслить творчески, анализировать ситуацию и применять критическое мышление для решения реальных проблем. Работа в команде и сотрудничество укрепляет коллектив, а соперничество на соревнованиях дает стимул к обучению. Возможность делать и исправлять ошибки в работе самостоятельно заставляет воспитанника находить решения без потери уважения среди сверстников.

Занятия по робототехнике представляют собой творческий процесс, в рамках которого ребенку удается создать собственный продукт – робота.

Суть занятий состоит в изучении механизмов, упрощенной работе с моторами, рычагами, колесом, создании моделей по схемам или даже придумывании своих. Для самых маленьких «робототехников» предлагается использовать особый вид конструктора – с крупными деталями, интуитивно понятными

механизмами, которые легко соединить между собой. Первый успех очень важен, поскольку помогает ребенку обрести уверенность в своих силах и желание заниматься дальше. При желании малыша занятия можно продолжить и в школе, в этом случае они выйдут на новый уровень и будут не только развивать общие умения и навыки, но и помогут ребенку обрести специфические знания.

Основное оборудование, используемое при обучении детей робототехнике в детском саду - это LEGO конструкторы. Конструкторы LEGO бывают различных видов, направленные на образование детей с учетом удовлетворения возрастных особенностей и потребностей ребенка. Конструкторы LEGO можно использовать в различных видах деятельности. Лего-технология- пример интеграции всех образовательных областей как в организованной образовательной деятельности, так и в самостоятельной деятельности детей с использованием лего-конструкторов. Занятия с конструкторами могут быть организованы вместе с другими образовательными и развивающими занятиями. Работа можно успешно использовать для развития речи, изучения основ математики, окружающей среды, ролевых игр и проектной деятельности. Одним из инструментов который помогает развить навыки планирования этапов и сроков своей деятельности, является мини-робот Bee-Bot «Умная пчела», STEM набор «Робомышь», с помощью которого дети учатся:

- создавать программу – план будущих действий;
- разбить большую задачу на подзадачи;
- усвоить, что такое последовательные действия [4].

Дети учатся программировать, спрашивая у робота план действий и создавая для него задания. Элементы игры, включенные в учебный процесс, активизируют познавательную деятельность дошкольников и улучшают усвоение материала. В ходе полевых исследований и определения путей движения дети научились видеть сходства и различия, видеть изменения, определять причины и характер этих изменений и делать на их основе выводы. Во время игры дети сотрудничают и активно ищут ответы на задания. Детям интересно самим планировать и составлять маршруты для Робомыши» [5].

Цифровая среда делает дошкольный образовательный процесс более наглядным, формирует информационную культуру ребенка, стимулирует развитие мыслительно-аналитических, исследовательских способностей. Уже сейчас есть детские сады, оснащенные компьютерами и даже компьютерными классами, но до сих пор нет единой методики использования цифровых технологий в дошкольном образовательном учреждении. Компьютер становится частью дошкольной образовательной среды, одним из факторов гармоничного развития ребенка, средством решения психолого-педагогических задач и оптимизации образовательного процесса. И для этого нужно сделать методическое пособие использования робототехники в дошкольном образовательном учреждении.

Сегодняшним дошкольникам предстоит работать по профессиям, которых еще нет; решать задачи, о которых можно только догадываться; использовать новейшие технологии и изучать новое. Поэтому в настоящее время робототехника должно быть в каждом детском саду и это позволит создать благоприятные условия для приобщения дошкольников к техническому творчеству и формированию первоначальных технических навыков, расширению кругозора старшего дошкольника, в том числе и в естественнонаучном направлении; будет способствовать ранней пропедевтики технической профессиональной ориентации; будет отвечать желаниям родителей видеть своего ребенка технически грамотным, общительным и умеющим найти адекватный выход в конкретной жизненной ситуации.

Список использованных источников:

1. Венгер, Л. А. Путь к развитию творчества. // Дошкольное воспитание. - 2008. - № 11.-С. 32-38
2. Фешина, Е.В. Лего-конструирование в детском саду: пособие для педагогов / -М.: Сфера, 2012.-144 с.
3. Кайе, В.А. Конструирование и экспериментирование с детьми 5-8 лет. Методическое пособие. -М: ТЦ Сфера. 2015.-121,2
4. Погужина И.Н., Сергеева М.В., Егорова В.А. Цифровая компетентность и детство – уникальный вызов 21 века (анализ современных исследований) // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. – 2019. – №4 – С. 80–106.
5. Литвинова С. Н. Цифровые инструменты в работе с детьми дошкольного возраста: учебное пособие для вузов / С.Н. Литвинова, Ю.В. Чельшева. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. – 188 с.

БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫНЫҢ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІНЕ ӘСЕРІ

**Р.А.Макеева - Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университет магистранты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

Аннотация. Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы біліктілікті арттыру курстарының рөлі қарастырылады. Біліктілікті арттыру курстарының түрлері (дәстүрлі курстар, қашықтықтан оқыту, практикалық тренингтер, вебинарлар, кәсіби қауымдастықтар) сипатталып, олардың тиімділігі талданады. Мұндай курстар педагогтердің білімін жаңартып, заманауи әдіс-тәсілдерді меңгеруге көмектеседі. Курстардың артықшылықтары мен кемшіліктері салыстырылып, мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби деңгейін жетілдіру бойынша ұсыныстар берілді. Бұл зерттеу мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыруға бағытталған.

Түйін сөздер: Біліктілікті арттыру, педагогтердің кәсіби құзыреттілігі, дәстүрлі курстар, қашықтықтан оқыту, педагогикалық дағдылар, оқыту технологиялары, тәжірибе алмасу.

Abstract. This article examines the role of professional development courses in enhancing the professional competencies of preschool educators. Various types of training courses (traditional courses, online learning, practical training, webinars, and professional communities) are described, and their effectiveness is analyzed. The study results indicate that such courses help educators update their knowledge and acquire modern teaching methods. The advantages and disadvantages of different courses are compared, and recommendations for improving preschool educators' professional skills are provided. This research aims to contribute to the improvement of the quality of early childhood education.

Keywords: Professional development, educators' professional competence, traditional courses, online learning, pedagogical skills, teaching technologies, experience exchange.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі педагогтердің үздіксіз дамуын талап етеді. Әсіресе, мектепке дейінгі ұйым педагогтері балалардың алғашқы білім алуына жауапты болғандықтан, олардың кәсіби құзыреттілігін арттыру мәселесі қай кезеңде де өзекті мәселе болып отыр. Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру жүйесі жаңартылып, инновациялық әдіс-тәсілдер енгізілуде. Осыған байланысты педагогтердің заманауи талаптарға сай болуын қамтамасыз ету үшін біліктілікті арттыру курстары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы №95 бұйрығы педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және жүргізу тәртібін белгілейтін негізгі нормативтік құжат болып табылады. Бұл бұйрыққа сәйкес, педагогтердің кәсіби дамуын қамтамасыз ету мақсатында біліктілікті арттыру курстарының мазмұны жаңартылып, олардың түрлі формалары (дәстүрлі, қашықтықтан, практикалық, аралас) енгізіледі [1]. Бұл талаптар педагогтердің заманауи білім беру технологияларын меңгеруіне және кәсіби дағдыларын жетілдіруіне мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұйрықта курстардың тиімділігін арттыру үшін педагогтерге әдістемелік қолдау көрсету, тәжірибе алмасу алаңдарын ұйымдастыру және оқу процесіне инновациялық тәсілдерді енгізу қажеттілігі атап өтілген. Осылайша, біліктілікті арттыру жүйесі мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсартудың маңызды механизмі болып табылады.

Біліктілікті арттыру курстары педагогтерге жаңа оқыту әдістерін, цифрлық технологияларды және психологиялық құралдарды меңгеруге мүмкіндік береді [2]. Цифрлық технологияларды меңгеру – қазіргі білім беру жүйесінің басты талаптарының бірі, өйткені олар оқытудың тиімділігін арттырып, балалардың қызығушылығын оятады. Сонымен қатар, психологиялық құралдарды қолдану педагогке әр баланың жеке ерекшеліктерін ескеруге, олардың эмоционалды және когнитивті дамуын қолдауға көмектеседі.

Мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытудағы біліктілікті арттыру курстарының рөлін нормативті құжаттар [3] мен зерттеулерге сүйене отырып анықтап және олардың тиімділігін бағалауға тырыстық. Бұл мақсатқа қол жеткізу үшін мына міндеттер жүзеге асырылды.

1. Біліктілікті арттыру курстарының негізгі түрлерін сипаттау.
2. Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттырудағы курстардың маңыздылығын анықтау.
3. Әртүрлі біліктілікті арттыру курстарының тиімділігін талдау.
4. Курстарға қатысқан педагогтердің тәжірибесіне сүйене отырып, олардың кәсіби дамуындағы өзгерістерді анықтау.
5. Педагогтер үшін ең тиімді біліктілікті арттыру әдістерін ұсыну.

Зерттеу әдістері

Бұл зерттеуде төмендегідей әдістер қолданылды:

Теориялық талдау: біліктілікті арттыру курстары туралы ғылыми еңбектер мен нормативтік құжаттарды зерттеу.

Сауалнама әдісі: біліктілікті арттыру курстарына қатысқан мектепке дейінгі ұйым педагогтерінен алынған пікірлерді талдау.

Салыстырмалы зерттеу: дәстүрлі және қашықтықтан оқыту курстарының тиімділігін салыстыру.

Сұхбат әдісі: педагогтермен әңгімелесу арқылы курстардың олардың кәсіби дамуына қалай әсер еткенін анықтау.

Практикалық бақылау: курстарға қатысқан педагогтердің жұмысындағы өзгерістерді бақылау.

Кәсіби құзыреттілік – педагогтің өз қызметінде тиімді жұмыс істей алуы үшін қажет білім, білік және дағдылар жиынтығы. Мектепке дейінгі ұйым педагогінің кәсіби құзыреттілігі келесі негізгі бағыттардан тұрады:

1. Пәндік құзыреттілік – мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту әдістерін, бала психологиясы мен физиологиясын терең білу.

2. Коммуникативтік құзыреттілік – балалармен, ата-аналармен, әріптестермен тиімді қарым-қатынас орната білу.

3. Әдістемелік құзыреттілік – оқытудың заманауи әдіс-тәсілдерін меңгеріп, оқу-тәрбие процесіне енгізу.

4. Цифрлық құзыреттілік – жаңа технологияларды, мультимедиялық құралдарды қолдану.

5. Шығармашылық құзыреттілік – тәрбие мен оқыту процесін қызықты әрі нәтижелі ұйымдастыра білу.

Осы құзыреттіліктерді дамытуда біліктілікті арттыру курстарының рөлі зор.

Бүгінде педагогтердің біліктілігін арттыру үшін түрлі курстар ұйымдастырылады. Оларды бірнеше бағытқа бөліп қарастыруға болады:

Дәстүрлі курстар – педагогтер белгілі бір оқу орнына барып, біліктілігін жетілдіреді. Мұндай курстар көбінесе педагогикалық әдістемелер мен білім беру мазмұнының жаңартылуына бағытталады. Мұндай курстар көбінесе педагогикалық әдістемелерді жетілдіру, білім беру мазмұнын жаңарту, заманауи оқыту технологияларын меңгеру мақсатында ұйымдастырылады. Дәстүрлі курстар теориялық және практикалық сабақтардан тұрады, курс сағат санына, сабақтың өту жиілігіне байланысты 1 аптадан бірнеше айға дейін созылуы мүмкін, бұнда педагогтер белгілі бір білім беру орталығына барып оқиды, оқу барысында педагогтер бір-бірімен тәжірибе алмасып, өзара пікір бөліседі. Дәстүрлі курстардың өзіндік артықшылықтары және кемшіліктері де жоқ емес. Дәстүрлі курстардың артықшылығы курсқа қатысушылардың оқытушылардан тікелей кеңес алу мүмкіндігі бар, теориямен қатар практикалық сабақтар мен шеберлік сыныптары өтеді. Курс соңында сертификат немесе диплом беріледі. Бұл дәстүрлі курстардың кемшіліктері де жоқ емес. Мәселен, оған қатысу үшін арнайы белгілі бір уақыт бөлу керек, басқа қаладан қатысу қажет болса, жол шығындары болады. Мысалы, Қазақстанда «Өрлеу» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы дәстүрлі курстар ұйымдастырады. Бұл курстарда мектепке дейінгі ұйым педагогтері жаңартылған оқу бағдарламалары мен тәрбие әдістемелерін үйренеді.

Қашықтықтан оқыту курстары – интернет арқылы онлайн форматта өтілетін курстар. Бұл педагогтерге уақыт пен ресурстарды үнемдеп, өз бетінше білім алуына мүмкіндік береді. Қашықтықтан оқыту курстарының ерекшелігі, бұнда онлайн бейнесабақтар, дәрістер, тесттер мен тапсырмалар орындалады, қатысушының өз уақытына байланысты бірнеше аптадан бірнеше айға дейін созылады, сабақ материалын педагогтер кез келген жерде, кез келген уақытта оқи алады, Zoom, Moodle, Coursera, EdX, «Өрлеу» платформасы және басқа да онлайн оқу сайттары арқылы оқу мүмкіндігі бар. Қашықтықтан оқыту курстарының басты артықшылығы уақыт пен қаржыны үнемдеуге мүмкіндік береді, сондай-ақ оқытудың ыңғайлы форматы (мобильді телефон, компьютер арқылы қатысу); материалдар қайталанып қарауға болады. Қашықтықтан оқыту осындай артықшылықтарға ие болуымен қатар, кейбір кемшіліктерге де ие болып табылады. Тренермен тікелей байланыс пен өзара тәжірибе алмасу аздау, кейбір педагогтер үшін өзін-өзі ұйымдастыру қиын болуы мүмкін. Мысалы: Қазақстанда Bilimland, NIS EdX, Өрлеу онлайн платформасы қашықтықтан оқыту курстарын ұсынады. Халықаралық деңгейде Coursera, Udemy, FutureLearn сияқты платформаларда педагогикаға арналған курстар бар.

Практикалық тренингтер – бұл арнайы педагогикалық дағдыларды дамытуға арналған тәжірибелік сабақтар. Бұл курстарда мұғалімдер ойын әдістерін, арт-терапия, STEAM-оқыту, Montessori әдісі

сияқты инновациялық әдістерді меңгереді. Курс 1 күннен бірнеше аптаға дейін қысқа мерзімді құрылымға ие болады, курс белгілі бір оқу орталығында немесе онлайн форматта өткізіледі. Оқытушы теорияны аз беріп, көбіне іс-тәжірибелік сабақтар ұйымдастырады. Педагогикалық тренингтердің артықшылықтары педагог өз дағдыларын тәжірибе жүзінде жетілдіреді, балалармен жұмысты жетілдіруге көмектеседі, инновациялық әдістерді меңгеруге мүмкіндік береді. Бұндай тренингтер практикаға негізделіп, іс жүзінде тиімді болғанымен, онда курс мазмұны кең ашылмайды, белгілі бір тақырыпқа ғана бағытталуы оның кемшін тұсы болып табылады. Тренингке қатысу үшін арнайы уақыт бөлу қажет. Montessori әдісі бойынша тренингтер, STEAM оқыту курстары, Арт-терапия және эмоциялық интеллект дамыту курстары осыған мысал бола алады. Тренингтің атауынан көрініп тұрғандай, ол арнайы бір бағытқа ғана арналады.

Интерактивті семинарлар мен вебинарлар – бұл біліктілік арттыру курсының жаңашыл сипаттағы түрлері. Бұндай семинарлар, вебинарлар өзекті білім беру мәселелерін талқылау үшін ұйымдастырылады. Мұндай шараларда педагогтер жаңа идеялармен алмасып, өз тәжірибелерін бөлісе алады. Бұл формат заманауи білім беру мәселелерін талқылау, жаңа әдістерді меңгеру, тәжірибе алмасу мақсатында ұйымдастырылады. Бұл курс өте қысқа мерзімді 1-3 сағат ішінде өтеді, онлайн немесе офлайн форматта ұйымдастырылады. Тікелей сұрақ-жауап, пікірталас, топтық жұмыс жүргізіледі. Яғни, оның көп уақыт алмайтындығы, өзекті мәселелер бойынша пікір алмасу мүмкіндігі болуымен, көбіне тегін немесе арзан болуына байланысты қолжетімді болуымен ерекшеленеді. Бірақ ол өте қысқа уақытта болатындықтан, терең білім бермейді, тек шолу ретінде қарастырылады. Семинар аяқталған соң, практикалық жұмыс жасауға мүмкіндік аз. Мысалы: «Мектепке дейінгі білім беруде инклюзивті оқыту» атты вебинарлар, «STEAM технологияларын қолдану» бойынша семинарлар.

Кәсіби қауымдастықтар мен коучингтерде педагогтер өзара тәжірибе алмасып, кәсіби қолдау алады. Мұнда педагогтер бірігіп жұмыс істеп, бір-біріне қолдау көрсетеді. Коучингте тәжірибелі маман (коуч) жаңа педагогтерге бағыт-бағдар береді. Кәсіби қауымдастықта педагогтер арнайы топтарда бір-бірімен пікір алмасады, WhatsApp, Telegram топтары, Facebook қауымдастықтары арқылы тәжірибе бөліседі. Үнемі білім жаңартуға мүмкіндік беруі, педагогикалық қолдау көрсетіледі. Тәжірибе алмасу платформасы ретінде тиімді. Бірақ белсенділік төмен болған жағдайда тиімділігі аз. Белгілі бір құрылым мен сертификаттау болмауы мүмкін. Мысалы: «Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің қауымдастығы», «STEM білім беру коучинг топтары».

Біліктілікті арттыру курстары мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытуда маңызды рөл атқарады. Өртүрлі курстардың тиімділігі олардың мазмұны мен құрылымына байланысты өзгеріп отырады.

Дәстүрлі курстар – педагогтердің пәндік және әдістемелік құзыреттілігін тереңдетеді.

Қашықтықтан оқыту курстары – уақыт пен ресурстарды үнемдейді, бірақ практикалық дағдыларды дамытуға толық мүмкіндік бермейді.

Практикалық тренингтер – нақты педагогикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Интерактивті семинарлар мен вебинарлар – өзекті мәселелерді талқылауға мүмкіндік береді.

Кәсіби қауымдастықтар мен коучинг – педагогтердің бір-бірінен үйренуіне және кәсіби қолдау алуына ықпал етеді.

Зерттеулер көрсеткендей, біліктілікті арттыру курстарынан өткен педагогтер өз жұмыстарына жаңашылдық енгізіп, оқыту процесінің сапасын арттырады. Мұндай курстардың тиімділігі келесі көрсеткіштер арқылы бағаланады:

1. Балалардың оқу жетістіктерінің жақсаруы – заманауи әдістерді қолданған педагогтер балалардың қызығушылығын арттырады.

2. Ата-аналармен қарым-қатынастың нығаюы – педагогтер ата-аналармен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіреді.

3. Педагогтердің мотивациясының артуы – жаңа білім алған мамандар жұмысқа деген ынтасын күшейтеді.

4. Кәсіби беделдің жоғарылауы – педагогтердің өз ортасында танымалдығы артады.

Мысалы, STEAM-білім беру әдісін меңгерген тәрбиешілер балаларға тәжірибелік дағдыларды қызықты түрде үйретсе, Монтессори әдісін қолданған педагогтер балалардың өзіндік дамуына жағдай жасайды. Осылайша, курстар педагогтің кәсіби деңгейін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін арттыру – білім сапасын жақсартудың маңызды шарты. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, біліктілікті арттыру курстары педагогтердің заманауи әдіс-тәсілдерді меңгеруіне, кәсіби шеберлігін жетілдіруге және оқыту процесінің тиімділігін арттыруға оң әсер етеді.

Мақалада қарастырылған біліктілікті арттырудың түрлі формаларының әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар. Дәстүрлі курстар пәндік және әдістемелік құзыреттілікті тереңдетуге бағытталса, қашықтықтан оқыту уақыт пен ресурстарды үнемдеуге мүмкіндік береді. Практикалық тренингтер нақты педагогикалық дағдыларды дамытуды көздесе, интерактивті семинарлар мен вебинарлар өзекті мәселелер бойынша пікір алмасуға жағдай жасайды. Кәсіби қауымдастықтар мен коучингтер педагогтердің тәжірибе алмасуына және кәсіби қолдау алуына ықпал етеді. Болашақта біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын жетілдіру үшін келесі шараларды жүзеге асыру ұсынылады:

Практикалық бағытты күшейту – педагогтердің нақты кәсіби дағдыларды меңгеруіне басымдық беру.

Педагогтердің сұранысын ескеру – курстардың мазмұнын мұғалімдердің қажеттіліктеріне сәйкес бейімдеу.

Цифрлық технологияларды кеңінен қолдану – оқыту үдерісіне интерактивті құралдар мен мультимедиялық материалдарды енгізу.

Біліктілікті арттырудың аралас үлгілерін дамыту – дәстүрлі және онлайн форматтарды біріктіру арқылы оқытудың тиімділігін арттыру.

Жалпы, мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби дамуын тұрақты түрде қолдау – білім беру сапасын арттырудың маңызды қадамы. Сондықтан біліктілікті арттыру жүйесін жетілдіру және педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамыту білім беру саясатының басым бағыттарының бірі болуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2016 жылғы 28 қаңтардағы №95 бұйрығы. Педагогтердің біліктілігін арттыру курстарын ұйымдастыру және жүргізу, сондай-ақ педагогтің қызметін курстан кейінгі қолдау қағидалары. URL: <https://uba.edu.kz/storage/app/media/%D0%9D%D2%9A%D0%90/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B2%20%D0%BA%D0%B0%D0%B7.pdf>

2. Ахметова Б.Р. Біліктілікті арттыру курстарының тиімділігі // Bilimdinews.kz, 2021. URL: <https://bilimdinews.kz/?p=137279>

3. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытуды дамыту моделі (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 15 наурыздағы №137 бұйрығы).

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИАГНОСТИКА ЖҮРГІЗУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ә. Ж. Әлібек – Абай атындағы ҚазҰПУ, 1 курс докторанты А. И. Ахметова – Абай атындағы ҚазҰПУ, Философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор м.а. Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық диагностика жүргізудің маңызы қарастырылады. Балалардың даму деңгейін бағалау мен олардың жеке ерекшеліктерін анықтау – тиімді оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырудың негізгі шарттарының бірі. Диагностикалық әдістерді дұрыс қолдану баланың танымдық, әлеуметтік және эмоциялық дамуын бақылауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, педагогикалық диагностика баланың дамуындағы мүмкін болатын ауытқуларды ерте анықтауға және уақтылы түзету жұмыстарының жүргізілуіне ықпал етеді. Заманауи әдістемелер мен технологияларды пайдалану арқылы баланың қабілеттерін жан-жақты зерттеу мүмкіндігі артады. Бұл процесс ата-аналар мен педагогтар арасында тығыз байланыс орнатуға көмектеседі. Осылайша, педагогикалық диагностика мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыруға және әр баланың әлеуетін тиімді дамытуға негіз болады.

Түйін сөздер: педагогикалық диагностика, мектеп жасына дейінгі балалар, мониторинг, түзету жұмысы, білім беру сапасы.

Аннотация. В данной статье рассматривается важность проведения педагогической диагностики у детей дошкольного возраста. Оценка уровня развития детей и выявление их индивидуальных особенностей являются одними из ключевых условий организации эффективного учебно-воспитательного процесса. Правильное применение диагностических методов позволяет отслеживать когнитивное, социальное и эмоциональное развитие ребенка. Кроме того, педагогическая диагностика способствует раннему выявлению возможных отклонений в развитии и своевременному проведению

коррекционной работы. Использование современных методик и технологий дает возможность всесторонне изучить способности ребенка. Данный процесс помогает установить тесную связь между родителями и педагогами. Таким образом, педагогическая диагностика является основой для повышения качества дошкольного образования и эффективного развития потенциала каждого ребенка.

Ключевые слова: педагогическая диагностика, дети дошкольного возраста, мониторинг, коррекционная работа, качество образования.

Annotation. This article examines the importance of conducting pedagogical diagnostics for preschool children. Assessing children's development levels and identifying their individual characteristics are key conditions for organizing an effective educational process. The proper use of diagnostic methods allows for monitoring the cognitive, social, and emotional development of a child. Moreover, pedagogical diagnostics contribute to the early detection of possible developmental deviations and the timely implementation of corrective measures. The use of modern methodologies and technologies enables a comprehensive study of a child's abilities. This process also helps establish close cooperation between parents and educators. Thus, pedagogical diagnostics serve as a foundation for improving the quality of preschool education and effectively developing each child's potential.

Keywords: pedagogical diagnostics, preschool children, monitoring, corrective work, quality of education.

Мектеп жасына дейінгі кезең – баланың тұлғалық және когнитивтік дамуының негізі қаланатын маңызды уақыт. Бұл кезеңде балалардың психологиялық және педагогикалық ерекшеліктерін түсіну, олардың дамуын бақылау және бағалау үшін педагогикалық диагностика маңызды рөл атқарады.

«Педагогикалық диагностика» терминін алғаш рет 1968 жылы неміс ғалымы Каргхайнц Ингенкамп ұсынған болатын. Ол бұл ұғымды білім беру үдерісіндегі балалардың даму деңгейін, оқу жетістіктерін, педагогтың оқыту тиімділігін анықтау және бағалау құралы ретінде қарастырды [1]. Ингенкамптың зерттеулері педагогикалық диагностика әдістерінің негізін қалады және оны оқыту процесінде жүйелі түрде қолданудың маңыздылығын көрсетті. Педагогикалық диагностика - Ресей педагогикалық энциклопедиясында оқу процесін оңтайландыру, балаларды саралау, сондай-ақ оқу бағдарламалары мен педагогикалық өзара іс-қимыл әдістерін жетілдіру міндеттерін шешуге бағытталған бақылау және бағалау тәсілдерінің жиынтығы ретінде қарастырылады [2]. С.И. Ожеговтың сөздігінде «диагностика» ұғымы «диагноздың тәсілдері туралы ілім, диагноз қою» деп анықталады [3]. «Диагностика» (грекше Diagnosis-тануға қабілетті) бұл - ауру белгілерін, науқасты зерттеу әдістерін және диагноз қою принциптерін зерттейтін медицина бөлімі; қалыпты жұмыс режимінде мүмкін болатын ауытқуларды алдын-ала болжау және оларды болдырмау үшін машиналардың, құрылғылардың, техникалық жүйелердің жағдайын сипаттайтын белгілерді анықтау және зерттеу. Педагогикалық диагностика оқу процесінде кездесетін қиындықтарды ерте анықтап, олардың себептерін талдауға, оқыту әдістерін дер кезінде түзетуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс балалардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, олардың білім алу траекториясын оңтайландыруға және оқыту сапасын арттыруға бағытталған [4]. Педагогикалық диагностика – мектепке дейінгі жастағы балалардың даму деңгейін, білім, білік және дағдыларын анықтау мақсатында жүргізілетін жүйелі зерттеу. Бұл үрдіс баланың жеке ерекшеліктерін, қызығушылықтарын, қабілеттерін және мүмкіндіктерін анықтауға көмектеседі.

Педагогикалық диагностиканың мақсаты:

- Баланың психофизикалық, танымдық және әлеуметтік дамуын бағалау;
- Білім беру бағдарламасына сәйкес баланың білім, білік, дағдыларын тексеру;
- Дамуындағы мүмкін болатын қиындықтарды ерте анықтау және түзету жұмыстарын жүргізу;
- Әр баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, тәрбиелеу мен оқыту процесін жетілдіру.

Диагностиканың негізгі бағыттары:

1. Қозғалыс (моторика) диагностикасы – жалпы және ұсақ моториканың дамуын анықтау.
2. Танымдық даму диагностикасы – зейін, есте сақтау, ойлау, сөйлеу қабілеттерін бағалау.
3. Эмоционалды-әлеуметтік даму диагностикасы – баланың өз сезімдерін білдіруі, қарым-қатынас дағдылары.
4. Тілдік даму диагностикасы – сөздік қоры, сөйлеу сауаттылығы, байланыстырып сөйлеу деңгейі.
5. Қарапайым математикалық түсініктерді меңгеру диагностикасы – сан, көлем, пішін, кеңістіктік түсініктер [7].

Педагогикалық диагностика міндеттері:

1. Жеке тұлғаға бағытталған тәсілді іске асыруды қамтамасыз ету;
2. Педагогтың кәсіби диагностикасының нәтижелерін дұрыс анықтауды қамтамасыз ету;
3. Педагогикалық қателерді азайту;
4. Қосымша білім алуға жеке тұлғаның алғышарттарын белгілеу;
5. Баланың өзін-өзі дамыту үшін тиімді жағдайларды анықтау;
6. Педагог қызметін бағалау (кәсіби даму деңгейін өзін-өзі бағалау).

Педагогикалық диагностиканың маңызы

1. Баланың жеке дамуын бақылау

Әр бала өзіндік қарқынмен дамиды. Сондықтан педагогикалық диагностика арқылы олардың танымдық процестерін, эмоциялық тұрақтылығын және әлеуметтік дағдыларын бағалауға болады. Бұл педагогтарға әр баланың ерекшелігіне сәйкес әдістемелік тәсілдерді таңдауға мүмкіндік береді.

2. Дамуындағы ауытқуларды ерте анықтау

Кейбір балаларда психологиялық немесе физиологиялық дамуында ауытқулар болуы мүмкін. Ерте диагностика мұндай мәселелерді дер кезінде анықтап, түзету жұмыстарын жүргізуге жағдай жасайды. Бұл әсіресе сөйлеу, моторика және мінез-құлық дағдыларындағы қиындықтарды анықтау үшін маңызды.

3. Жеке тұлғаға бағытталған оқыту жүйесін қалыптастыру

Диагностика нәтижесінде әр баланың ерекшеліктеріне сәйкес оқу бағдарламалары жасалады. Бұл олардың қабілеттерін ашуға, ынтасын арттыруға және өзіне деген сенімін нығайтуға көмектеседі.

4. Мектепке дайындығын бағалау

Мектепке дейінгі кезең баланың негізгі танымдық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруға арналған маңызды кезең. Диагностика арқылы баланың мектеп бағдарламасына дайындығы бағаланып, қажетті қолдау шаралары жүргізіледі. Бұл оның мектептегі бейімделу процесін жеңілдетеді.

5. Ата-аналармен және педагогтармен ынтымақтастықты нығайту

Диагностиканың нәтижелері ата-аналарға балаларының даму деңгейі туралы нақты ақпарат береді. Бұл ата-аналар мен педагогтар арасында сенімді қарым-қатынас орнатып, бала тәрбиесі мен білім беру үдерісінде бірлескен жұмыс жүргізуге мүмкіндік жасайды.

Педагогикалық диагностика мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі тиіс. Оның негізгі ерекшеліктері:

Қорыта айтқанда, мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық диагностика жүргізу олардың дамуын жүйелі түрде бақылауға, жеке ерекшеліктерін ескеруге және сапалы білім беруге көмектеседі. Бұл әдіс баланың өз әлеуетін толық ашуына жағдай жасап, оның болашақ білім алуына мықты негіз қалайды. Осылайша, педагогикалық диагностика – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды құрал.

Педагогикалық диагностика мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі тиіс. Оның негізгі ерекшеліктері:

1. Кешенділік және жүйелілік Диагностикалық зерттеулер баланың барлық даму аспектілерін қамтуы қажет: когнитивті, әлеуметтік, эмоционалдық және физикалық даму деңгейлері бірдей бағалануы керек. Бұл кешенді тәсіл педагогтерге бала дамуын тұтас қарастыруға мүмкіндік береді.

2. Ойын түрінде өткізу Мектеп жасына дейінгі балаларға тесттер мен стандартталған сұрақтар қою тиімді емес. Сондықтан диагностика ойын, еркін әңгімелесу, бейнелеу және қимыл-қозғалыс әрекеттері арқылы жүргізіледі. Ойын барысында бала өз мүмкіндіктерін табиғи жағдайда көрсете алады.

3. Бақылау әдісі Балалардың әрекетін табиғи жағдайда бақылау – маңызды диагностикалық әдіс. Ойын барысында, қарым-қатынаста немесе шығармашылық әрекеттерде баланың мінез-құлқы мен қабілеттері анық көрінеді. Бұл әдіс балалардың қарым-қатынас дағдыларын және эмоционалдық реакцияларын зерттеуге мүмкіндік береді.

4. Қысымсыз, қолайлы орта құру Балаларға диагностика кезінде қысым жасалмауы керек. Олар өздерін еркін сезінуі үшін педагог достық қарым-қатынасты сақтап, сенімді атмосфера құруы тиіс. Баланың қорқыныш немесе сенімсіздік сезімін болдырмау – оның нақты мүмкіндіктерін айқындаудың маңызды шарты.

5. Жеке-даралық тәсіл Әр бала жеке тұлға, сондықтан диагностика кезінде олардың жас, психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері ескерілуі керек. Кейбір балалар тез тіл табысса, кейбіреулері ұзағырақ бейімделуі мүмкін. Осыған байланысты әр балаға жеке көзқараспен қарау педагогтің міндеті болып табылады.

6. Ата-аналармен және мамандармен байланыс Диагностика нәтижелерін ата-аналармен және арнайы мамандармен (психологтар, логопедтер) талқылау – баланың даму жолын дұрыс анықтауға көмектеседі. Бұл тәсіл баланың әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балаларға диагностика жүргізуде келесі әдістер қолданылады:

➤ Әңгімелесу және сұрақ-жауап – баланың тілдік дағдыларын және ойлау деңгейін анықтауға көмектеседі.

➤ Бақылау – баланың әлеуметтік ортадағы мінез-құлқын, эмоциялық тұрақтылығын зерттеуге мүмкіндік береді.

➤ Тест және жаттығулар – танымдық қабілеттерін бағалауға бағытталады.

➤ Жұмыстарын талдау – суреттері, қолөнер бұйымдары арқылы шығармашылық қабілетін анықтауға болады.

➤ Ойын әдістері – баланың қиялын, логикалық ойлауын және әлеуметтік дағдыларын бағалауға көмектеседі.

Мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық диагностика жүргізу – олардың даму деңгейін, қабілеттерін, қызығушылықтарын және мүмкін болатын қиындықтарын анықтауға мүмкіндік беретін маңызды процесс. Бұл диагностика баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, оған тиімді білім беру және тәрбиелеу бағдарламасын құруға көмектеседі.

Педагогикалық диагностиканың ерекшеліктері – оның кешенді, жүйелі және баланың жас ерекшеліктеріне бейімделген сипатында. Диагностикалық әдістер ойын түрінде, бақылау, әңгімелесу және шығармашылық тапсырмалар арқылы жүзеге асады. Бұл тәсіл балалардың табиғи ортада еркін әрекет етуіне мүмкіндік беріп, олардың танымдық және әлеуметтік дағдыларын тереңірек зерттеуге жағдай жасайды.

Жалпы, мектепке дейінгі жастағы балаларға педагогикалық диагностика жүргізу олардың тұлғалық және зияткерлік дамуын қолдауға, мектепке дайындығын қамтамасыз етуге және жеке оқыту траекториясын құруға көмектеседі. Сондықтан бұл процесс үздіксіз, мақсатты және балаға бағытталған болуы қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ингенкамп, К. Педагогическая диагностика: Учебное пособие. – М.: Педагогика, 1991.
2. Ожегов, С. И. Словарь русского языка. – М.: ООО «Издательство Оникс», 2014.
3. Подласый, И. П. Педагогика: Новый курс: Учебник для вузов. – М.: ВЛАДОС, 2012.
4. Тульчинский, Г. Л. Педагогическая диагностика: Теория и практика. – СПб.: Издательство СПбГУ, 2006.
5. Выготский, Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – М.: Педагогика, 1984.
6. Смирнова, Е. О. Развитие детей дошкольного возраста: психология и педагогика. – М.: Мозаика-Синтез, 2016.
7. Бабаева, Т. И., и др. Дошкольная педагогика: Учебное пособие для вузов. – М.: Академия, 2010.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА ҚАУІПСІЗ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ТУРАЛЫ БІЛІМ МЕН ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ә. Б. Мүтәліпова – Абай атындағы ҚазҰПУ, 1 курс докторанты

З. Ғ. Таубаева – Абай атындағы ҚазҰПУ доценті, п.ғ.к.,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың қауіпсіз мінез-құлық дағдылары мен білімдерін қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Мақалада балаларды қауіпсіздік негіздеріне үйретуде ойын әдісінің маңыздылығы атап өтіліп, олардың жас ерекшеліктері мен жеке қасиеттерін ескерудің қажеттілігі көрсетіледі. Сонымен қатар, тәрбие және білім беру процесінде ата-аналар мен тәрбиешілердің белсенді қатысуының маңыздылығы баяндалып, қолайлы әрі жағымды ұйымдастырылған іс-әрекет кезінде жайлы орта құру қажеттілігі баса айтылады. Балалардың қауіпсіз мінез-құлқы тек мектепке дейінгі ұйымдарда ғана емес, отбасында да қалыптасады, бұл олардың үйлесімді дамуына және заманауи өмірге дайындығына ықпал етеді.

Түйін сөздер: қауіпсіз мінез-құлық, балалардың қауіпсіздігі, қауіпсіз дамытушы орта, қауіп-қатерлер, балалардың физикалық және эмоциялық қауіпсіздігі, т.б.

Аннотация. Статья рассматривается вопросам формирования знаний и навыков безопасного поведения у детей дошкольного возраста. В статье акцентируется внимание на важности игрового подхода при обучении детей безопасному поведению с учетом возрастных и индивидуальных особенностей. Кроме того, излагается важность участия родителей и воспитателей в воспитательном и образовательном процессе, а также необходимость создания благоприятной и доброжелательной учебной атмосферы. Безопасное поведение детей формируется и в дошкольной организации, и в семье, что способствует гармоничному развитию личности и подготовке ребенка к жизни в современном мире.

Ключевые слова: безопасное поведение, безопасность детей, безопасная среда развития, риски, вред для здоровья, физическая и эмоциональная безопасность детей, и т. д.

Abstract. This article examines the issues of developing knowledge and skills of safe behavior in preschool children. The article emphasizes the importance of a play-based approach in teaching children safe behavior, considering their age and individual characteristics. Additionally, it highlights the crucial role of parents and educators in the educational and upbringing process, as well as the necessity of creating a favorable and supportive learning environment. Safe behavior in children is formed both in preschool institutions and within the family, contributing to the harmonious development of personality and preparing the child for life in the modern world.

Keywords: safe behavior, child safety, safe developmental environment, health hazards, physical and emotional safety of children, etc.

Мектеп жасына дейінгі балаларды әлеуметтік ортада қауіпсіз мінез-құлыққа тәрбиелеу мәселесінің өзектілігі - олардың жас ерекшеліктерімен байланысты, бұл дене белсенділігінің жоғарылауы, барлық жаңа нәрселерге қызығушылық, дербестіктің көрінісі, қауіп-қатерді сезінбеу, қажетті білім және бәріне деген сенім. Балалардың қауіпсіз мінез-құлық білімі мен дағдыларын қалыптастыру қазіргі білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Қазіргі әлем жағдайында, технологиялар мен мегаполистер өмірдің жаңа ережелерін белгілеген кезде, өмір қауіпсіздігі жас кезінен бастап жеке тұлғаны дамытудың ажырамас компонентіне айналады. Мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіз мінез-құлық білімі мен дағдыларын қалыптастыру мәселесі қазақ педагогикасы мен психологиясында ертеден зерттеліп келе жатқан маңызды тақырыптардың бірі. Қазақтың көрнекті ойшылдары мен ғалымдары бала тәрбиесіне, оның ішінде қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруға ерекше мән берген.

Қазақ педагогикасының негізін салушылардың бірі Ыбырай Алтынсарин өзінің «Тәрбие жұмыстары» еңбегінде балаларға қауіпсіз орта қалыптастыру мен оларды сақтыққа үйретудің маңыздылығын атап өткен [1]. Ол бала мінезін дұрыс қалыптастыруда үлкендердің үлгісі маңызды екенін көрсетіп, тікелей тәжірибелік оқытудың қажеттілігін атап өтті. Оның әдістемелік еңбектерінде балаға қоршаған ортаның қауіпті жақтарын таныстыру, олардың әртүрлі жағдайлардағы әрекеттерін түсіндіру арқылы өмірлік дағдыларды қалыптастыру идеясы айтылады.

Алаш қайраткері, ғалым Ахмет Байтұрсынұлы да бала тәрбиесінде танымдық қабілетті дамыту мен қоршаған ортаны танып-білу процесінде қауіпсіздік мәселесінің орны ерекше екенін жазған [2]. Оның еңбектерінде баланың тілін дамыту арқылы өмірлік тәжірибені меңгеруі, оның ішінде қауіпсіздікке байланысты сөздік қорын байыту қажеттілігі айтылады. Байтұрсынұлы балаға бағытталған білімнің оның жас ерекшелігіне сай, түсінікті және көрнекі болуы керектігін атап көрсеткен.

Мағжан Жұмабаев өзінің «Педагогика» еңбегінде баланың танымдық дамуы мен оның эмоциялық қауіпсіздігіне ерекше назар аударған [3]. Ол мектеп жасына дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, оларды өз бетінше ойлауға, қауіп-қатерді ажыратуға және өз іс-әрекетіне жауапты болуға үйрету қажеттігін жазған. Жұмабаев баланы ойын арқылы оқытудың тиімділігін ерекше атап өтіп, қауіпсіздік мәселелерін ертегілер мен әңгімелер арқылы түсіндіруді ұсынған.

Қазақтың тұңғыш психологтарының бірі Төлеген Тәжібаев өзінің еңбектерінде баланың мінез-құлқы мен әлеуметтік ортаға бейімделуін зерттеген [4]. Ол балалардың қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру үшін оларды ерте жастан бастап әлеуметтік ортаға дайындау қажеттігін алға тартқан. Балалар қоршаған әлемді ойын арқылы танытындықтан, тәрбиешілер мен ата-аналар олар үшін қолайлы жағдай жасап, қауіпті факторларды азайтуы керек екенін атап көрсеткен.

Сондай-ақ, Қасымбек Бисенбаевтың мектепке дейінгі балалар психологиясы мен тәрбиесі жөніндегі еңбектері қазіргі заманғы қауіпсіздік тәрбиесімен үндес келеді [5]. Ол баланың жас

ерекшеліктеріне сәйкес қоршаған ортаны қабылдауы мен оның ықтимал қауіптерге деген реакциясын талдай отырып, ата-аналар мен тәрбиешілерге арнайы әдістемелік ұсынымдар жасаған.

Қазіргі уақытта Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру бағдарламалары осы ғалымдардың идеяларына сүйене отырып, қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруды баланың жас ерекшеліктеріне бейімдеу арқылы жүзеге асыруда. Жаңа заман талабына сай, балалардың қауіпсіздік дағдыларын дамыту үшін интерактивті оқыту әдістері, ойын технологиялары, мультимедиялық құралдар және цифрлық ортадағы қауіпсіздік мәселелері де кеңінен қарастырылуда. Қазақ ғалымдарының еңбектері мектепке дейінгі балаларды қауіпсіз ортада тәрбиелеудің ғылыми негізін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Олардың идеялары қазіргі заманғы білім беру үрдістерімен ұштасып, балаларды жан-жақты дамыған, қауіпсіздік дағдыларын меңгерген тұлға ретінде тәрбиелеуге ықпал етеді.

Ал шетелдік философтардың бірі Э. В. Ильенков: «Тәрбие қоршаған әлемнің қауіптілігін түсінуден және оларға бейімделуден басталады», - деді [6]. Бұл сөздер қазіргі заманғы контексте бұрынғыдан да өзекті, мұнда қауіпсіздік тәрбие мен оқытудың барлық процестерінің негізі болып тұрғанын көреміз.

Мектеп жасына дейінгі балаларды қауіпсіздік негіздеріне үйрету әртүрлі әрекеттерді қамтиды. Бұл ақыл-ой жұмысы, қозғалыс белсенділігі және ойын әрекеті. Мұның бәрі балаға қандай қауіптер бар екенін және оларды қалай болдырмауға болатынын түсінуге көмектеседі. Ю. М. Лотман «Бала әлемді ойын арқылы біледі, ал ересектердің міндеті – бұл ойынды мүмкіндігінше қауіпсіз ету» деп баса айтты [7]. Шынында да, егер ересектер баланың қоршаған ортаны қауіпсіз тәжірибе жасап, зерттей алатын жағдай жасаса, бұл баланы жарақаттан сақтап қана қоймайды, сонымен қатар қоршаған әлемді тереңірек түсінуге ықпал етеді.

Психолог Л. С. Выготский «Қоршаған ортаның баланың дамуына әсері әсіресе мектепке дейінгі жаста, ол әлеуметтік механизмдердің қалыптасу кезеңінде» деп атап өтті [8]. Осылайша, жауапты тәрбие қауіпсіздікке қатысты барлық аспектілерді ескеруді талап етеді. Балалардың тәжірибенің әлсіздігі мен қызығушылығы (білімқұмарлық) оңай алдын алуға болатын тәуекелдерге себеп болмауы керек.

Балалардың мысалдардан үйренуі маңызды. Ата-аналар мен тәрбиешілер оларға үлгі ретінде әрекет етеді. Олардың мінез-құлқы баланың сәйкес келуге тырысатын нормаларын белгілейді. Бұл ересектер қауіпсіздіктің маңыздылығы туралы сөйлесіп қана қоймай, күнделікті өмірде қауіпсіз мінез-құлық танытуы керек дегенді білдіреді. Жеке мысал арқылы қалыптасқан дағдылар мен әдеттер баланың өмірінде табиғи және қажет болатын белгілі бір мінез-құлық үлгілерін игеруіне әкеледі.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында балалардың [9] қауіпсіз мінез-құлықтарын дамытуда олардың жас ерекшеліктерін ескеру қажеттілігі көрсетілген. Балалар ақпаратты тек үйретіп қана қоймай, көңіл көтеретін ертегілер мен әңгімелер арқылы ойын түрінде оңай қабылдайды. Б. Эльконин «Ойын мектепке дейінгі жастағы негізгі әрекеті болып табылады және оны білім беру мақсатында пайдалану керек» дейді [10]. Ойын әдістері балаларда ықтимал қауіптерді тану және оларға минималды стресс пен денсаулыққа қауіп төндіре отырып жауап беру қабілетін қалыптастырады.

Қазіргі заманғы білім беру ұйымдарының өз тәжірибесіне балаларды өмір қауіпсіздігі бойынша оқытуға бағытталған әртүрлі интерактивті бағдарламаларды енгізуде. Бұл жолдағы мінез-құлық ережелерін, балалардың жеке гигиена ережелерін үйрету, жолда жүру ережелерін қатаң сақтау, табиғаттағы (өсімдікте мен жануарлар), баланың денсаулығы, үй жағдайында сақтық шаралар немесе бейтаныс адамдармен байланысты қауіптер туралы хабардар болу болуы мүмкін. Әр бағыт-бұл баланың жүйелі және мақсатты жұмыс арқылы біртіндеп игеретін білімі мен дағдыларының тұтас жиынтығы. Бұл ретте оқытудың қысым мен күйзеліссіз мейірімді атмосферада өтуі маңызды.

Мектепке дейінгі ұйымдағы тәрбиешілер тұлғаға бағытталған тәсілдің маңыздылығын түсінуі керек. Бұл қауіпсіздік туралы жалпы білімді ғана емес, сонымен қатар әр балаға жеке көзқарасты білдіреді.

Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы балалардың жеке-дара ерекшеліктерін, олардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескерілген. Өйткені, бұл жағдайда ғана білім мен дағдылар ең терең деңгейде игеріледі. А. Н. Леонтьев «Әр бала ерекше және оның тәрбиесіне деген көзқарас оның жеке ерекшеліктеріне негізделуі керек» деп атап өтті [11].

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіз мінез-құлық білімдері мен дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы қауіптер мен қиындықтарға толы заманауи әлемге бейімделу қажеттілігінде жатыр. Дұрыс ұйымдастырылған оқыту және тәрбиелеу процесі баланы тәуелсіз және

қауіпсіз өмір сүруге дайын етуге көмектеседі. Бұл тәрбиешілер үшін де, ата-аналар үшін де негізгі міндет, өйткені болашақ ұрпақтың денсаулығы мен әл-ауқаты осыған байланысты.

Әрине, тәрбиешілер бұл процесте маңызды рөл атқарады, өйткені бұл баланың өз қауіпсіздігі мен қоршаған әлем туралы алғашқы идеялары қандай болатыны көп жағдайда оларға байланысты. Мектепке дейінгі жас психикалық икемділікпен және білімге (таным) деген ұмтылысымен сипатталады, бұл дәл осы кезеңді баланың бүкіл өмірімен бірге жүретін іргелі негіздерді қалау үшін оңтайлы етеді.

Балаларда қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығының негізгі аспектілерінің бірі - *олардың физикалық және эмоционалдық қауіпсіздігі*. Мектепке дейінгі кезеңінде балаларда өзін-өзі тану деңгейі мен когнитивті процестердің дамуы әлі жеткіліксіз, олар өз бетінше талдап, ықтимал қауіптерден сақтанады. Осылайша, қажетті білім мен құзыреттілікке ие тәрбиешілер балаларға қандай әрекеттер зиян келтіруі мүмкін және өзін қорғауға көмектесетінін нақты түсіндіре алады.

Бұл теориялық базаны оқыту тәжірибесінде қолдану арнайы әзірленген педагогикалық технологиялар мен әдістерді қолдануда көрінеді. Мысалы, жолдан өту, көшедегі мінез-құлық, баланың эмоциялық жағдайы (қорқыныш, конфликт, балалар арасындағы қақтығыс, жанжалдар), табиғаттағы мәдени қарым-қатынас, бейтаныс адамдармен сөйлесу немесе судағы мінез-құлық ережелері сияқты нақты жағдайларды модельдейтін ойын (сюжетті) әрекеттер болуы мүмкін. Ойын барысында балалар қауіпсіз ортада өмір сүруге және белгілі бір жағдайларды талдауға, қиындықтардан аулақ болуға көмектесетін әрекеттер тізбегін есте сақтауға мүмкіндік алады [12]. Оқытудың бұл ойын формалары тәрбиелік дәрістерден жақсы ерекшеленеді, өйткені олар мектеп жасына дейінгі балаларға түсінікті және қызықты, сондықтан ақпарат әлдеқайда жақсы сіңіріледі.

Өртүрлі әлеуметтік жағдайларда балалардың қауіпсіздік туралы білімдерін дамыту бірдей маңызды аспект болып табылады. Қазіргі балалар ерте жастан бастап технологиялық құрылғылармен өзара әрекеттесуге тартылады, яғни олар үшін цифрлық қауіпсіздік тақырыбы өзекті бола бастайды.

Мектеп жасына дейінгі балалармен тәрбиешілер бірлесе жұмыс жасай отырып, интернеттегі қарым-қатынас ережелеріне, жеке деректерді қорғаудың маңыздылығына және желідегі бейтаныс адамдармен қарым-қатынастан аулақ болуға баса назар аударады. Мектеп жасына дейінгі балалар көбінесе ата-аналарының бақылауымен цифрлық ортада өзара әрекеттессе де, бұл білімді ерте бастан енгізу болашақта қауіпсіз мінез-құлы үшін негіз болады.

Әрине, қауіпсіздік туралы білімді қалыптастыру аясында тәрбиешілердің балалардың ата-аналарымен үнемі байланысы мен ынтымақтастығы қаншалықты маңызды екенін ұмытпауымыз керек. Отбасы балаларды тәрбиелеуде шешуші рөл атқарады және баланың қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамытуға ата-аналардың белсенді қатысуы білім беру бағдарламаларының әсерін күшейтіп қана қоймай, баланың жеке басының үйлесімді дамуына ықпал етеді. Бірлескен күш-жігер біртұтас тәсілді қамтамасыз етеді, өйткені бала үйде және балабақшада бірдей ережелер мен мінез-құлық нормаларын үйренеді. Қауіпсіздікке арналған отбасылық іс-шаралар, тәрбиешілерге пікірталастарды ұйымдастыруға көмектесу және ата-аналарды білім беру процесіне белсенді тарту қауіпсіздік тақырыбын тиімді зерттеу үшін қажетті атмосфераны қалыптастырады.

Мектепке дейінгі ұйымда қауіпсіз даму ортасын құру маңызды элемент болып табылады. Тәрбиешілер ұйым әкімшілігімен бірге тәрбиелеу-білім беру процесінде қолданылатын материалдық-техникалық база мен жабдықтың қауіпсіздік стандарттарына сәйкес келуін және балалардың қажеттіліктеріне бейімделуін қамтамасыз етуі керек. Дұрыс ұйымдастырылған іс-шаралар балалардың жарақат алу қаупін азайтуға мүмкіндік береді және балаларда шектеулі ортада дұрыс мінез-құлық әдеттерін қалыптастырады, бұл кейіннен кең әлемге ауысады.

Осылайша, мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпсіздік туралы таным мен тәжірибе қалыптаса бастайды, ал тәрбиешінің міндеті-тәрбиелеу мен білім беру үдерісінде барлық қажетті жағдайларды жасау.

Мектепке дейінгі ұйымның тәрбиелеу-білім беру үдерісінің алдыңғы қатарында бола отырып, тәрбиешілер сыртқы және ішкі қауіпсіздік туралы білім беруді ғана емес, сонымен бірге баланың жан-жақты дамуына ықпал етеді, оның іс-әрекеттеріне деген сенімін нығайтады және оған әлеуметтік ортаның әртүрлі жағдайларына бейімделуге көмектесетін дағдыларды қалыптастырады. Мұның бәрі баланың одан әрі жеке өсуі мен қауіпсіз өмір сүруіне, оны ересек әлемге апаратын жолда сүйемелдеуге берік негіз қалайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алтынсарин, Ы. «Тәрбие жұмыстары» – Алматы: Ана тілі, 1991.
2. Байтұрсынұлы, А. «Тіл құрал» – Алматы: ҚазАқпарат, 2003.
3. Жұмабаев, М. «Педагогика» – Алматы: Ана тілі, 1992.
4. Тәжібаев, Т. «Қазақ психологиясының негіздері» – Алматы: Ғылым, 1975.
5. Бисенбаев, Қ. «Мектепке дейінгі балалар психологиясы». – Алматы: Рауан, 1988.
6. Энциклопедия. Изд. второе, доработанное и дополненное. Под общей редакцией М.А.Маслина, – М., 2014, с. 222-223.
7. Беляя К.Ю. Формирование основ безопасности у дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений и родителей. – М.: Мозаика-синтез, 2014. – 64 с.
8. Выготский, Л. С. Психология [Текст] / Л. С. Выготский. – М.: Эксмо-Пресс, 2000. – 1008 с.
9. Мектепке дейінгі тәрбиеу мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. (ҚР №422 бұйрығы, 14 қазақ 2022 жыл)
10. Эльконин Б. Психология развития. Учебное пособие для студ. высш. учеб. завед. – М.: Издательский центр «Академия», 2001– 144 с.
11. Авдеева Н.Н., Князева О.Л., Стеркина Р.Б. Безопасность учебное пособие по основам безопасности жизнедеятельности детей. – Спб.: Детство – Пресс, 2009 г
12. Как обеспечить безопасность дошкольников. Методическое пособие. – М.: Просвещение, 2018.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДЕ АҚПАРАТТЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Тұрыснбай Алтынай - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 4 курс студенті
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеу үдерісінде ақпараттық-коммуникативтік технологияларды (АКТ) қолданудың маңыздылығы қарастырылады. Заманауи білім беру кеңістігінде АКТ құралдары балалардың танымдық белсенділігін арттыруға, шығармашылық қабілеттерін дамытуға және оқу-танымдық әрекетке деген қызығушылығын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зерттеуде интерактивті әдістер мен цифрлық ресурстардың мектепке дейінгі ұйымдарда тиімді пайдаланылу жолдары сипатталып, педагогтердің АКТ құзыреттілігін арттырудың педагогикалық шарттары мен тиімді тәсілдері талданады. Мақалада балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес АКТ қолданудың практикалық мысалдары ұсынылады және оның тәрбиелік ықпалы ғылыми тұрғыдан негізделеді.

Түйінді сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, ақпараттық-коммуникативтік технологиялар, цифрлық ресурстар, танымдық қызығушылық, педагогикалық үдеріс.

Abstract. This article explores the importance of using information and communication technologies (ICT) in the upbringing of preschool children. In the context of modern educational environments, ICT tools contribute to enhancing children's cognitive activity, developing their creative abilities, and fostering interest in learning and exploration. The study describes effective ways of using interactive methods and digital resources in preschool institutions and analyzes the pedagogical conditions and effective strategies for improving teachers' ICT competencies. Practical examples of ICT use tailored to the age-specific characteristics of children are provided, and its educational impact is scientifically substantiated.

Keywords: preschool education, information and communication technologies, digital resources, cognitive interest, pedagogical process.

Компьютер баланың өміріне ерте жастан бастап еніп, оның жеке басының қалыптасуына оң және теріс әсер ететінін бәріміз білеміз. Балалар психикасына әсер ету күші бойынша қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар басқа құралдармен салыстыруға келмейді.

Барған сайын мектепке дейінгі мекемелердің мұғалімдері негізгі жетістік ретінде – балалармен жұмыс жасауда АКТ-ны қолдануды көрсете бастады. Мен де ерекшелік емеспін. Компьютердегі жұмысты өз бетімше игере отырып, мен өз дағдыларымды мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасауда қолданамын. Бірақ менің алдымда, көптеген мұғалімдер сияқты, сұрақ туындайды. Қалай дұрыс істеу керек? Балабақшада АКТ қолдану керек пе немесе қолданбау керек пе?

Балабақшадағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар-қазіргі мектепке дейінгі тәрбиенің өзекті тақырыбы болып саналады.

Егер елімізде білім беру саласында болып жатқан оқиғаларға қарасақ, соңғы бес жылда мектепке дейінгі мекемелерде АКТ неге қарқынды дамып келе жатқанын көреміз.

Ең алдымен, АКТ дегеніміз не және олар мектепке дейінгі білім беру мекемесінде қандай нақты жұмыс қажет екенін нақты түсіну керек.

Қазіргі кезеңде әдістер, әдістер мен құралдар компьютермен (компьютерлік технологиялар) тікелей байланысты. Коммуникациялық технологиялар адамның сыртқы ортамен өзара әрекеттесу әдістерін, тәсілдері мен құралдарын анықтайды (кері процесс те маңызды). Бұл коммуникацияларда компьютер өз орнын алады. Ол коммуникация объектілерінің ыңғайлы, жеке, алуан түрлі, жоғары интеллектуалды өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді. Ақпараттық және коммуникациялық технологияларды біріктіре отырып, оларды білім беру практикасына проекциялай отырып, оларды енгізудің негізгі міндеті адамды ақпараттық қоғамдағы өмірге бейімдеу екенін атап өткен жөн.

АКТ адам тек кәсіби қызметте ғана емес, күнделікті өмірде де қолданатын негізгі құралға айналатыны анық.

Ақпараттық технологияларды енгізудің басты мақсаты білім беру мекемесінің бірыңғай ақпараттық кеңістігін, оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушылары: Әкімшілік, педагогтар, тәрбиеленушілер және олардың ата-аналары қатысатын және ақпараттық деңгейде байланысатын жүйені құру болып табылады.

Мұны жүзеге асыру үшін дәстүрлі оқыту әдістері мен заманауи ақпараттық технологияларды үйлестіре алатын дайындалған педагогикалық кадрлар қажет.

Ең алдымен, мен балалардың тікелей жұмысын компьютерде қолданбаймын деп айтқым келеді. Менің ойымша, бұл мектепке дейінгі жаста бірінші кезектегі міндет емес. Қазіргі ақпараттық қоғамда баланың даму міндеттерін шешу бағытында тәрбиеленушілердің отбасыларымен өзара іс-қимыл шеңберінде бірыңғай шығармашылық кеңістік құру жөніндегі жұмыс Мен үшін әлдеқайда маңызды.

Бала үшін де, ата-аналар үшін де жаңа технологиялар әлеміне жол көрсетуші, компьютерлік ойындарды таңдауда тәлімгер болу және баланың жеке басының ақпараттық мәдениетінің негіздерін қалыптастыру маңызды.

АКТ-ны қолдану білім беру процесінің сапасын арттыруға ықпал етеді: мұғалімдер Интернет желісін пайдаланушылардың кең аудиториясында кәсіби қарым-қатынас жасауға мүмкіндік алды, олардың әлеуметтік мәртебесі жоғарылайды. Балалармен жұмыс кезінде ЭОР (электрондық білім беру ресурстарын) пайдалану оқушылардың танымдық мотивациясын арттыруға қызмет етеді, сәйкесінше олардың жетістіктері мен негізгі құзыреттіліктерінің өсуі байқалады. Балалардың мектепке дейінгі білім беру ұйымдарына деген қызығушылығын атап өткен ата-аналар тәрбиешілерге құрметпен қарай бастады, олардың кеңестерін тыңдады, топтық жобаларға белсенді қатысты.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру процесін басқарудың дәстүрлі сипаты мен процедурасын өзгертеді, өйткені ол "табиғи" және "жасанды" интеллект арасында міндеттерді бөлуді қарастырады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің жұмысына ақпараттық технологияларды енгізу барлық педагогтар мен мамандардың ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажет. Мектепке дейінгі білім беруді басқару жүйесі тек жаңа техниканы ғана емес, сонымен қатар оны қолдана алатын және ең бастысы оны қолданғысы келетін техникалық мамандарды қажет етеді.

Ақпараттық ортаны құрудың тиімділігі, ең алдымен, осы процестегі мектепке дейінгі білім беру мекемесі басшысының қызығушылығы мен белсенді рөліне байланысты. Ақпараттық технологиялар саласында жақсы дайындалған әкімші өзінің білім беру мекемесінде бағдарламалық-аппараттық құралдарға, оның ақпараттық ресурстарын оқу- әдістемелік толтыруға, сондай-ақ оқытуға және педагогикалық ұжымның жұмысын ұйымдастыруға қойылатын барлық талаптарға жауап беретін осындай ақпараттық ортаны ұйымдастыра алатындығын түсіну маңызды.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесіне ақпараттық технологияларды енгізудің негізгі шарттарының бірі - Компьютердің техникалық мүмкіндіктерін білетін, олармен жұмыс істеу дағдылары бар, компьютерлерді пайдаланудың санитарлық нормалары мен ережелерін нақты орындайтын мамандардың болуы. Осыны ескере отырып, қазіргі уақытта мұғалімдердің компьютерлік сауаттылығын арттыру, олардың бағдарламалық Білім беру кешендерімен, ғаламдық компьютерлік Интернет желісінің ресурстарымен жұмыс істеуін игеру басты міндет болып табылады.

АКТ-ны иелену электрондық тасымалдағыштар мен Интернет желісіндегі деректердің арқасында пәннің мазмұны мен әдістемелік мәселелер бойынша ақпарат ағынын арттыруға мүмкіндік береді.

Бағдарламалық қамтамасыз етуді, әдістемелік негіздемені кешенді әзірлей отырып және білім беру процесіне сапа менеджменті жүйесін енгізе отырып, мектепке дейінгі мекемені басқару процесіне ақпараттық технологияларды әзірлеу және енгізу мәселесі өзекті болды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Апатова Н. В. Информационные технологии в школьном образовании. – М., 1994
2. Безруких М.М., Парамонова Л.А., Слободчиков В.И. и др. Предшкольное обучение: «плюсы» и «минусы»//Начальное образование.-2006.-№3.-С.9-11.
3. Езопова С.А. Предшкольное образование, или Образование детей старшего дошкольного возраста: инновации и традиции//Дошкольная педагогика.- 2007.-№6.-С.8-10.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ЭБРУ – СУРЕТ САЛУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Мүсірәлі Қымбат - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 4 курс студенті
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда Эбру – сурет салудың инновациялық педагогикалық технологиясы ретінде қолданудың мүмкіндіктері қарастырылады. Эбру өнері балалардың эстетикалық талғамын, қиялын, эмоционалдық дүниесін байытуға ықпал етеді. Зерттеу барысында аталған технологияның мектепке дейінгі тәрбие үдерісіне енгізілу жолдары, балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкестігі мен шығармашылық дамуына әсері сипатталады. Сондай-ақ, педагогтардың кәсіби шеберлігі мен заманауи әдістерді қолдану қабілеті шығармашылық орта қалыптастыруда маңызды рөл атқаратыны дәлелденеді.

Түйінді сөздер: Эбру технологиясы, шығармашылық қабілет, мектепке дейінгі балалар, көркемдік тәрбие, инновациялық әдіс.

Abstract: This article explores the potential of using Ebru, an innovative painting technique, as a pedagogical technology for developing the creative abilities of preschool-aged children. Ebru art contributes to enriching children's aesthetic taste, imagination, and emotional world. The study outlines the methods of integrating this technique into the preschool education process, emphasizing its suitability for children's age-specific needs and its impact on their creative development. It also highlights the importance of educators' professional skills and their ability to apply modern methods in creating a stimulating and creative learning environment.

Keywords: Ebru technique, creative abilities, preschool children, artistic education, innovative method.

Қазіргі замандағы ғылым мен техниканың қарқынды дамуы білім беру жүйесіне де жоғары талаптар қояды. Қоғамның дамуында шығармашыл, креативті ойлайтын, стандарттан тыс шешім қабылдай алатын тұлғаға деген қажеттілік арта түсуде. Мұндай қасиеттердің іргетасы балалық шақта, атап айтқанда, мектепке дейінгі кезеңде қаланатыны белгілі. Осыған орай, мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінің басты міндеттерінің бірі – балалардың шығармашылық қабілеттерін жан-жақты дамыту болып табылады.

Ғылыми-техникалық прогресс дәуірінде өмір күннен-күнге күрделеніп келеді. Қазіргі қоғам шығармашылықпен ойлай алатын, креативті ойлау қабілетіне ие және өмірлік жағдайларда тиімді әрі стандартты емес шешімдер қабылдай алатын тұлғаны қажет етеді. Ал тұлғаның негізі мектепке дейінгі кезеңде қаланатыны белгілі. Сондықтан мектепке дейінгі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – өскелең ұрпақтың шығармашылық әлеуетін дамыту.

Шығармашылық дегеніміз – бұл сапалық жағынан жаңа, бұрын болмаған нәрсені тудыратын қызмет. Осыған байланысты шығармашылық қабілеттерді дамыту – мектепке дейінгі тәрбиенің негізгі міндеттерінің бірі.

Мен сіздермен бір ерекше сурет салу техникасы – **Эбру** жайында бөліскім келеді. Бұл – су бетінде сиқырлы бояулармен сурет салу, нағыз ғажайып! Эбру техникасында сурет салу барысында баланың қиялы, шығармашылығы дамиды, дербестігі, бастамашылдығы, тұлғалық ерекшеліктері көрінеді.

Эбру – қоюлатқышпен араластырылған судың бетіне арнайы бояулармен сурет салу техникасы. Бұл дәстүрлі емес сурет салу түрі қауіпсіз және экологиялық таза материалдармен жүзеге асырылады.

Су бетінде сурет салу балаға тыныштық, босаңсу, қуаныш сыйлайды. Бұл техникада тек дені сау балалар ғана емес, денсаулығында шектеуі бар балалар да жай ғана бояу тамшыларына таяқшамен түрту арқылы сұлулық жасай алады. Әсіресе, соңында баланың салған суреті қағазға басылып, өзімен бірге естелікке қалатынын естіген сәттегі олардың қуанышы – сөзбен айтып жеткізу қиын.

Эбру – қиялды, шығармашылық қабілетті, ұсақ моториканы дамытуға тамаша мүмкіндік береді. Бұл техникада сурет салу үшін арнайы қабілеттер қажет емес – тіпті сурет сала алмайтын бала да бірден әдемі және ерекше бір нәрсе жасай алады. Тек көңіліне, сезіміне, қолына сеніп, қорықпай эксперимент жасауы керек. Сонда қайталанбас, ерекше сұлулық туындайды!

Мен бірнеше жылдан бері мектеп жасына дейінгі балалармен дәстүрлі емес сурет салу техникасы бойынша үйірме жүргіземін. Эбру техникасымен алғаш танысқанда, ерекше сезімге бөленіп, бұл мен үшін де, балаларым үшін де өте қажет әдіс екенін түсіндім. Барлық қажетті құралдарды сатып алып, тәжірибеде сәтті қолдана бастадым. Сағаттап судың және бояудың ғажайып әлеміне еніп кететін болдым.

Заманымыздың зерттеушісі Т.С. Комарова көркем шығармашылықтың балалар өміріне қуаныш пен шабыт сыйлайтынын айтады. Шынымен де, балалар бала бақшада сурет салуды жақсы көреді. Осыны ескере отырып, Эбру техникасы біздің тәрбиеленушілеріміздің де қызығушылығын оятатынына сенімді болдым.

Балалардың туындылары «Біздің шебер қолдарымыз» атты стендте ілініп тұрды, ата-аналар олардың жұмыстарымен сүйсіне танысып отырды. Жұмыстар жинақталған соң, «Судың сиқыры» атты көрме ұйымдастырдық. Ата-аналар мен педагогтардан естіген жылы лебіздер бізге үлкен шабыт берді. Балалардың өз еңбектеріне мақтанышпен қарауы – біз үшін ең үлкен жетістік.

Эбру – қоюлатылған судың бетіне арнайы табиғи бояулармен сурет салу өнері. Бұл әдіс Түркиядан бастау алғанымен, бүгінгі таңда бүкіл әлемде кеңінен таралып келеді. Эбру техникасының ерекшелігі – ол баланы еркін шығармашылыққа жетелей отырып, оның ұсақ моторикасын, зейінін, эмоциялық-ерік аясын дамытады. Ең бастысы – балада өз жұмысына деген мақтаныш сезімі, өзіндік бағасы, шығармашылық еркіндігі қалыптасады.

Мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың ғылыми-теориялық негіздері Е.А. Флерина, Н.П. Сакулина, Т.С. Комарова, Л.С. Выготский, А.В. Запорожец, Д.Б. Эльконинд сынды ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты қарастырылған.

Олардың пайымдауынша, шығармашылық – баланың табиғи қажеттілігі және оның танымдық, едық, эріктік сапаларының негізінде қалыптасатын күрделі психологиялық құрылым. Баланың шығармашылығы ойын, қиял және бейнелеу іс-әрекеттерінде дамиды.

Бейнелеу өнері – мектепке дейінгі жастағы баланың ішкі жан дүниесін, едық көңіл-күйін білдірудің тиімді құралы. Оның ішінде дәстүрлі емес сурет салу техникалары (күммен сурет салу, саусақпен бояу, монотипия, Эбру т.б.) баланың қызығушылығын оятып, өз идеясын жүзеге асыруға еркіндік береді.

Эбру техникі – психологиялық-педагогикалық тұрғыда баланың шығармашылық белсенділігі мен дербестігін дамытатын құрал ретінде қарастырылады. Бұл техникада нақты нәтиже күтуден гөрі, үдерістің өзі маңызды.

Эбру техникасын балаларға таныстыру және қауіпсіздік ережелерін меңгерту;

- Арнайы бояулар мен қоюлатқышты қолдану арқылы су бетінде түрлі композициялар жасау;
- Суреттерді қағазға көшіру арқылы баланың еңбегін нақты нәтижемен байланыстыру;
- Ата-аналармен бірлескен шығармашылық сабаттар ұйымдастыру;
- Эбру техникі негізінде балалар шығармашылығы көрмесін өткізу (мысалы, «Судың сиқыры», «Біздің шебер қолдарымыз» т.б.);

- Балалар еңбектерін байқаулар мен көрмелерге ұсыну (балалардың жетістіктері сипатталған).

Сабақтардан кейін балалардың көпшілігінде өз-өзіне сенімділік, қызығушылық, бастамашылдық артқаны байқалды. Сонымен қатар ұсақ моторикасы мен зейіні жақсарды, шығармашылық белсенділігі жоғарылады.

Қорытындылай келе, Эбру техникінің мектепке дейінгі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуда тиімді құрал екендігі дәлелденді. Бұл техника:

- бейнелеу әрекетін баланың жеке тәжірибесімен және тұрақтылығымен байланыстырады;
- оқу бағдарламасына сай білім беру салаларымен интеграциялануға ыңғайлы;
- балалардың психоэмоционалды жай-күйіне жағымды әсер етеді;
- ата-аналармен бірлескен шығармашылық жұмыстар арқылы отбасы мен балабақша арасындағы байланысты нығайтады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарлама <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>
2. Окульская Л.В. Нетрадиционная техника рисования эбру [Текст] // Инновационные педагогические технологии: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2016 г.). Казань: Бук, 2016. С. 62-65.
3. Никитина А. В. Нетрадиционные техники рисования в детском саду. Пособие для воспитателей и заинтересованных родителей. СПб.: КАРО, 2010.
4. <https://infolesson.kz/ebru-suret-saludy%D2%A3-d%D3%99st%D2%AFrl%D1%96-emes-tehnikasy-6614600.html>

АСЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ЗИЯТКЕРЛІК ДАМУЫН ҚОЛДАУ: ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ ТҰРҒЫ

Мүсірәлі Сымбат - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 4 курс студенті
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа: Бұл мақалада асық технологиясын мектепке дейінгі балалардың зияткерлік дамуын қолдауда қолданудың ғылыми және практикалық негіздері қарастырылады. Ұлттық ойын элементтері мен заманауи педагогикалық әдістерді біріктіру арқылы балада логикалық ойлау, тілдік-коммуникативтік қабілет, қиял мен зейін секілді зияткерлік дағдыларды дамытуға бағытталған тиімді тәсілдер ұсынылады.

Түйінді сөздер: асық технологиясы, зияткерлік даму, мектепке дейінгі тәрбие, логикалық ойлау, танымдық белсенділік, ұлттық ойын, когнитивтік даму.

Abstract. This article discusses the scientific and practical foundations of the use of asyk technology in supporting the intellectual development of preschool children. By combining elements of the national game and modern pedagogical methods, effective approaches are proposed aimed at developing in a child such intellectual skills as logical thinking, language and communicative abilities, imagination and attention.

Keywords: asyk technology, intellectual development, preschool education, logical thinking, cognitive activity, national game, cognitive development.

Қазіргі мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде ұлттық мәдениет пен заманауи педагогикалық тәсілдерді ұштастыру – басты міндеттердің бірі. Осы тұрғыда асық технологиясы балалардың зияткерлік, танымдық және тұлғалық қасиеттерін дамытудың тиімді әдісі ретінде айқындалуда. Бұл технология ұлттық ойын элементтерін баланың дамуына бағытталған әдістемелік құралға айналдыру арқылы жүзеге асады. Бұл мақалада екі түрлі мазмұндағы құжат – ғылыми-теориялық мақаламен ("Мектепке дейінгі ересек топ балаларының асық технологиясы негізінде зияткерлік дағдысын дамыту") және тәжірибелік-кеңестік сипаттағы құжатпен ("Асық технологиясын қолданудың тиімділігі") салыстырмалы талдау жасалып, асық технологиясының педагогикалық мәні мен қолдану аясы қарастырылады.

Ғылыми мақалада асық технологиясының теориялық және әдістемелік негізі терең сипатталған. Автор асықты балалардың логикалық ойлау, қиял, зейін, тілдік-коммуникативтік дағдыларын дамытуда қолдануға болатынын көрсетеді. Асық – бала өміріне жақын, табиғи, ұлттық болмыспен астасқан құрал ретінде оқу-тәрбие процесінде жүйелі қолданылса, зияткерлік дағдылардың дамуына тиімді ықпал етеді.

Асық технологиясы Жан Пиаже мен Лев Виготскийдің когнитивтік даму теорияларымен байланыстырылады. Бұл ойын арқылы балалар абстрактілі ойлауды нақты әрекеттер арқылы меңгереді, ал мұғалім мен құрдастарының қолдауымен жаңа даму деңгейіне көтеріледі.

Педагогикалық кеңесте ("Асық технологиясын қолданудың тиімділігі") асық ойындарының мектепке дейінгі мекемелердің күнделікті оқу-тәрбие процесінде нақты қолдану жолдары жан-жақты ашылған. Мұнда ұлттық тәрбиенің негізін құрайтын рухани-мәдени құндылықтарға басымдық беріледі. Асық технологиясының баланың денсаулығы, қозғалысы, әлеуметтік қарым-қатынасы, патриоттық және эстетикалық тәрбиесі үшін тиімділігі нақты мысалдармен берілген:

- "Моншақ жасаймыз", "Түсін тап", "Луллия шеңбері" сынды танымдық ойындар арқылы түстер мен сандарды меңгеру;

- Сюжеттік және шығармашылық әрекеттер арқылы елестету, қиял, тілдік белсенділік артады;
- Дене шынықтырумен ұштастырылған ойындар – баланың физикалық дамуына оң әсер етеді.
- Асық ойыны – қазақ халқының көне дәстүрлі ойыны ретінде балалардың ойлау қабілетін, ептілігін, логикалық пайымдауын дамытатын құнды құрал. Бүгінгі таңда асықты тек ұлттық мұра ретінде емес, сонымен қатар зияткерлік қабілеттерді дамытатын дидактикалық құрал ретінде қарастыру – мектепке дейінгі педагогикада жаңа серпін беруде.

Асық технологиясы – балалардың зияткерлік дағдыларын дамытуда мақсатты түрде ұйымдастырылатын оқу-тәрбие процесінде асықты ойын, жаттығу және логикалық тапсырма құралы ретінде қолдану әдісі. Бұл технология келесі компоненттерді қамтиды:

- Танымдық тапсырмалар мен логикалық ойындар;
- Есептік, салыстыру, сәйкестік табу жаттығулары;
- Қимылды ойындар мен қозғалыс арқылы ақыл-ой белсенділігін арттыру.

Зияткерлік дағдылардың мазмұны

Зияткерлік дағдылар деп – баланың ақпаратты қабылдау, өңдеу, салыстыру, болжау, шешім қабылдау, есте сақтау, себеп-салдарлық байланысты анықтау қабілеттері түсініледі. Мектепке дейінгі ересек жастағы балаларда бұл дағдылар келесі бағыттарда дамытылады:

- Логикалық ойлау;
- Қиял және шығармашылық елестету;
- Зейін мен есте сақтау;
- Тілдік-коммуникативтік қабілеттер.

Асық технологиясын қолданудың әдістері

1. Дидактикалық ойындар: “Түсті асықтар” ойынында балалар әртүрлі түске боялған асықтарды сұрыптап, атын атап, ұқсас немесе айырмашылықтарын айтады.

2. Математикалық есептер: Балалар әр түрлі санмен белгіленген асықтарды иіріп, түскен мән бойынша қосу, азайту немесе салыстыру әрекеттерін орындайды.

3. Сюжеттік ойындар: “Асық патшалығы” сияқты қиялға негізделген ойындар арқылы бала рөлдік әрекетке енеді.

4. Қозғалыс пен логиканы біріктіру: “Асықты дәл таста” ойынында нысанаға дәл тигізіп, байланысты тапсырма орындайды.

Тәжірибелік жұмыс нәтижелері

Асық технологиясын жүйелі түрде қолдану мектепке дейінгі ересек топтағы балаларда келесі оң нәтижелер көрсетті:

- Логикалық операциялар жылдам орындалады;
- Шығармашылық белсенділік артты;
- Тілдік қор кеңейді;
- Тапсырмаларға қызығушылық пен төзімділік артты.

Бұл тәжірибелік бағыт теориялық тұжырымдарды нақты әдістемемен байланыстырады.

Ұқсастықтар мен ерекшеліктер	
Ұқсастықтар	Ерекшеліктер
Екі құжатта да асық ұлттық ойын ретінде емес, заманауи білім беру құралы ретінде сипатталады	Ғылыми мақалада – теориялық тұрғы басым, ал кеңесте – практикалық әдістер ұсынылған
Асық технологиясы зияткерлік және тұлғалық даму құралы ретінде ұсынылады	Кеңес мәтінінде тәрбиелік және әлеуметтік-мәдени мәнге көбірек басымдық берілген
Танымдық, логикалық, қиял, қозғалыс, әлеуметтік дағдыларды дамыту мақсатында қолданылады	Ғылыми мақалада Пиаже мен Выготский теорияларына сүйеніп талданған

Асық технологиясы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының барлық білім саласында тиімді қолданылуда. Ол баланың дене қимылынан бастап, танымдық, тілдік, әлеуметтік және шығармашылық қабілеттерін бір мезгілде дамытуға бағытталған. Асықты оқу қызметіне енгізу арқылы педагогтар ұлттық тәрбиені баланың зияткерлік және тұлғалық дамуына ықпалдастыра алады.

Асықты дене шынықтыру оқу қызметіне енгізу – балалардың қимыл-қозғалысын, икемділігін, ептілігін және төзімділігін арттырады. Мысалы, «Асық ату» немесе «Сақа дәлдігі» ойындары

балалардың дене сымбатына, көзбен шамалау дағдысына және үйлесімділікке үйретеді. Бұл қимылдық белсенділік жүйке жүйесін сергітіп, көңіл-күйін жақсартады.

Асықтарды пайдалану арқылы балалар сөйлеу мәдениетін, әңгімелеу, сипаттау, салыстыру сияқты тілдік дағдыларын дамытады. Мысалы, «Сурет бойынша әңгіме құрастыру» ойынында асықтың түсін жыл мезгілімен сәйкестендіріп, өз ойынша әңгіме құрастыру ұсынылады. Бұл тапсырма баланың елестету, тіл байлығын кеңейтуге ықпал етеді

Математикалық ұғымдарды дамыту өте тиімді. Төмендегідей ойындар ұсынылады:

«Моншақ жасаймыз» – түрлі-түсті асықтарды жіпке тізу арқылы түстерді, реттілікті меңгеру;

«Пішінді санды асықпен құрастырамыз» – дөңгелек, шаршы, үшбұрыш пішіндерін асықтармен құрастыру;

«Түсін тап» – асықтарды түстері бойынша сәйкес ұяшықтарға орналастыру;

«Лулия шеңбері» – сандар мен түстерді сәйкестендіру арқылы логикалық ойлау дағдысын дамыту;

«Ханталапай» – шашылған асықтар ішінен белгілі бір санды тез табу.

Бұл ойындар логика, салыстыру, талдау, топтау, санау және сәйкестендіру сияқты танымдық процестерді дамытуда үлкен рөл атқарады.

Музыкалық ұрмалы аспап ретінде қолданылуы мүмкін. Балалар асықтарды ритмге сай соғып, түрлі дыбыстар шығара отырып музыкалық қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, оларды бояу, әшекейлеу арқылы көркемдік талғамын және ұсақ моториканы дамытуға болады.

Топтық ойындар барысында балада ұжыммен жұмыс жасау, ереже сақтау, достық, сыйластық, әділдік сияқты қасиеттер қалыптасады. Асықпен байланысты тапсырмалар арқылы бала өзін ортада еркін сезінеді, белсенділігі артады. Тәрбиеші асық арқылы әртүрлі логикалық, құрылымдық, сахналық және әңгімелеу ойындарын ұйымдастырып, баланың шығармашылық ойлау қабілетін ынталандыра алады.

Педагогикалық бақылау барысында асықпен ұйымдастырылған оқу қызметі балалардың:

- зейінін тұрақтандырып;

- танымдық қызығушылығын арттырып;

- ұсақ моторикасын жетілдіріп;

- серіктестікпен әрекеттесу дағдысын қалыптастырғаны байқалды.

Ата-аналар мен педагогтардың пікірінше, асықпен жиі ойнайтын балалардың дене дайындығы, сөйлеу тілі, логикалық ойлауы мен әлеуметтік мінез-құлқы айтарлықтай дамиды.

Асық технологиясы – мектепке дейінгі балаларды жан-жақты дамытуға бағытталған әмбебап әрі ұлттық сипаттағы әдіс. Ғылыми және тәжірибелік тұрғыда қарастыра отырып, бұл технологияның баланың танымдық белсенділігін арттыруда, ұлттық мәдениетке баулуда, шығармашылық пен тілдік қабілетін дамытуда маңызы зор екенін анық байқауға болады. Бұл тәсілді мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында жүйелі түрде қолдану арқылы ұлттық кодты сақтаумен қатар, заманауи білім беру талаптарына да жауап беруге мүмкіндік туады.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарлама*
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1600014235>

2. «Қазақ халқының салт дәстүрлері» авторы : С. Қалиев, М. Оразаев Алматы 1994

3. «Қырық қазына» авторы Ә. Доспанбетов Алматы 1997

4. Н. Жүсіп Тұтанхамонның асығы // Егемен Қазақстан Қазақтың Ұлттық энциклопедиясы I томы.

5. Т. Асқартегі Асық – мергендікке тәрбиелейді. // Азия тарнзит. – 2004. № 6. Б. 53-55.

6. Г.Т. Ергожина Ұлттық ойындардың білімділік, тәрбиелік рөлі мен мәні // Қазақстан-Заман. 2012. 22 наурыз. № 13. – 16 б.

ОРТАҢҒЫ ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ФИЗИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Окенова Айғаным - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 4 курс студенті
Қазақстан, Алматы қаласы
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа: Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың дене дамуын нығайту жөніндегі дене шынықтыру-сауықтыру технологияларының мәні мен мақсаттары тарқатылып сипатталады. Жоспарлы жұмыстың және түрлі қозғалмалы әрекеттерді ұйымдастырудың әдіс-тәсілдері, шынықтыру, психогимнастика мен музыкалық-ырғақты әрекеттің мәні жан-жақты сараланады. Ата-аналармен жүргізілетін тәрбиелік-ағарту жұмыстарының маңыздығы негізделеді.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, денсаулық технологиясы, физикалық дағды, қимыл-қозғалыс белсенділігі, дене тәрбиесі.

Abstract. The article describes the essence and goals of Physical Culture and Recreation technologies in strengthening the physical development of preschool children. The methods and techniques of planned work and the organization of various moving activities, the essence of tempering, psychogymnastics and musical and rhythmic activity are comprehensively differentiated. The importance of educational and educational work with parents is justified.

Keywords: preschool education, health technology, physical skills, motor activity, physical education.

Мектепке дейінгі балалық шақ – баланың денсаулығы мен физикалық қасиеттерін қалыптастырудағы маңызды кезең. Сондықтан балалардың өмірін қорғау, дене және психикалық денсаулығын нығайту – мектепке дейінгі білім берудің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы №348 бұйрығымен бекітілген Мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында: «Физикалық қасиеттерді дамыту» бағыты келесі міндеттерді шешуге бағытталған: ата-аналарға балалардың ерте жастан бастап күтімі мен дамуына байланысты дағдыларды меңгеруге жәрдемдесу; тәрбиеленушілерде мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру, физикалық қасиеттерін және қимыл-қозғалыс белсенділігіне деген қажеттілігін дамыту; әртүрлі ойындарды, оның ішінде ұлттық, қозғалмалы, жарыс сипатындағы командалық ойындарды ұйымдастыру; спорттық жаттығуларды орындау; спорттық ойын элементтерімен танысу; шығармашылық қабілеттерін және ұжыммен әрекеттесу дағдыларын дамыту» деп көрсетілген.

Аталған міндеттерді жүзеге асыру үшін мектепке дейінгі ұйымдарда балалардың дене дамуы мен денсаулығын нығайтуға бағытталған дене шынықтыру-сауықтыру технологиялары қолданылады.

Қимыл-қозғалыс тәртібінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі – таңертеңгі гимнастика. Таңғы жаттығулар күн сайын таңғы асқа дейін 6–10 минут аралығында, ашық ауада (егер ауа райы қолайлы болса) немесе бөлмеде өткізіледі. Таңғы гимнастиканың бірнеше түрі мен нұсқасы бар: музыкалық-ырғақты жаттығулар кешені; ойын түріндегі таңғы жаттығулар; сауықтыру мақсатындағы жүгіру түріндегі гимнастика; қарапайым жаттығу құралдарымен орындалатын жаттығулар. Әдетте, таңғы жаттығулар кешені екі апта бойы қайталанып отырады. Оны тәрбиеші басқарады. Дайындық тобының балалары бірнеше қайталаудан кейін бұл кешенді өз бетінше орындай алады. Ұйымдастыру кезінде музыкалық сүйемелдеу қажет.

Физикалық дамуға бағытталған тікелей ұйымдастырылған білім беру қызметі – жыл бойы өткізіліп тұратын, мектепке дейінгі балалар үшін міндетті физикалық тәрбие түрі болып табылады.

Дене шынықтыру сәті – кез келген білім беру қызметінің міндетті бөлігі. Қозғалыссыз әрекет – мектепке дейінгі балалар үшін өте ауыр жүктеме. Балаларда шаршаудың алғашқы белгілері пайда болғанда, тәрбиешіге физкультминутка өткізу ұсынылады. Ол жалпы дамытушы жаттығулар жиынтығынан немесе музыкамен сүйемелденген би-қимылдардан тұруы мүмкін.

Сабақтар арасындағы үлкен үзіліс кезінде қимыл-қозғалыс сергіту сәті өткізіледі. Ол 3–4 жалпы дамытушы жаттығудан немесе балалардың өз еркімен физикалық құрал-жабдықтарды қолдана отырып жасаған қимылдарынан тұрады. Ұзақтығы – 10 минуттан аспайды: 6–8 минут белсенді қимылдарға, 1–2 минут босаңсыту жаттығуларына арналған.

Серуен кезінде қозғалмалы ойындар мен дене жаттығулары өткізіледі. Қозғалмалы ойындар – балалардың меңгерген қозғалыс дағдыларын жетілдіруге және физикалық қасиеттерін тәрбиелеуге

арналған. Олар ережесі бар (сюжетті және сюжетті емес), спорттық элементтері бар ойындар (футбол, волейбол, баскетбол, бадминтон, ләңгі ойыны); қозғалыс түріне қарай (жүгіру, секіру, лақтыру және т.б.); бұлшықет жүктемесінің деңгейіне қарай (жоғары, орташа және төмен белсенділік) жіктеледі. Мұндай ойындар күн сайын барлық жас топтарында өткізіледі.

Түскі ұйқыдан кейінгі жаттығулар - балалардың белсенділігін арттырып, эмоционалдық көңіл-күйін жақсартады, омыртқа қисаюы мен табан жалпаюының алдын алады. Бұл жаттығулар әртүрлі сипатта және ұзақтығы 7–15 минут аралығында болады. Жаттығу төсек ішінде орындалатын 3–4 жалпы жаттығудан басталады (арқаға, қырын, ішпен жатып). Артынша балалар массаж жолақтарымен (сауықтыру жолдары) жүгіреді.

Шынықтыру – мектепке дейінгі балаларды дене тәрбиелеудің маңызды бөлігі. Мектепке дейінгі ұйымдарда шынықтыру – балалар ағзасының төзімділігін арттыратын, қоршаған орта жағдайына бейімделу қабілетін тәрбиелейтін шаралар жүйесі ретінде қарастырылуы керек. Шынықтыру түрлері: күнделікті таза ауадағы серуендер; су процедуралары: жергілікті (жуыну, қол жуу, тамақтан кейін және ұйқыдан соң ауыз шайқау, аяқты шаю, денені сүрту немесе белден жоғары су құю) және жалпы (бүкіл денені сүрту, су құю, бассейнде шомылу); ауа ванналары және денсаулық жолақтарымен жүру; жалаң аяқ жүру.

Балалардың өз бетінше қимыл-қозғалыс әрекеті күннің әртүрлі уақытында тәрбиешімен ұйымдастырылады: таңғы астан бұрын, сабақ арасындағы үзілісте, түскі ұйқыдан кейінгі бос уақытта, серуен кезінде. Мұндай әрекетті жоспарлағанда балалардың еркін қозғалуына жеткілікті кеңістік пен түрлі дене шынықтыру құралдарының болуын қамтамасыз ету маңызды.

Музыкалық-ырғақты әрекет те балалардың дене дамуына оң әсер етеді: жалпы денсаулық нығаяды. Ол дене шынықтырумен тығыз байланысты: қозғалыстың негізгі түрлері – жүру, жүгіру, секіру – ойындарда, хороводтар мен билерде жиі қолданылады. Сондай-ақ, қол, аяқ, дене бұлшықеттеріне арналған гимнастикалық жаттығулар, түрлі құралдармен (доп, шеңбер, жалауша, лента т.б.) немесе онсыз орындалады. Бұл қозғалыстар балалармен ортаңғы және ересек топтарда үйретіледі. Хороводтар мен билерге қажет болатын сапқа тұру (қатар, шеңбер, жұппен және т.б.) элементтері де қолданылады. Олар балалар ұжымын ұйымдастырып, ойындар мен хороводтарды өткізуді жеңілдетеді.

Психогимнастика – балалардың психофизикалық тынығуына арналған жаттығулар. Ол арнайы дайындықты қажет етпейді, күнделікті жұмыста қолдануға ыңғайлы. Психогимнастика элементтері НОД барысында (жағымды эмоциялық жағдай жасауға, тұйықтықты жоюға, шаршауды басуға көмектеседі), логопед пен психологтың түзету сабақтарында, балалардың еркін әрекеті кезінде немесе арнайы этюдтер, жаттығулар, ойындар түрінде қолданылады. Олар адамның танымдық және эмоциялық психикасын дамыту мен түзетуге бағытталған.

Тыныс алу жаттығулары- бұлшықеттер бес топқа бөлінеді: қол, аяқ, дене, мойын және бет бұлшықеттері. Әр топ ретімен ширығып, босаңсиды. Бір бұлшықет тобы "тындағыш" болғанша, келесіге көшуге болмайды. Психомышечный жаттығудың соңғы бөлігінде (релаксация) шаманы сақтау, демалуды ұзартпау және сендіруді мөлшерлеу маңызды. Босаңсу кезінде балалардың алдыңғы әрекеті ескерілуі керек. Босаңсыту үшін баяу музыка қолданған жөн.

Мектепке дейінгі балалардың физикалық қасиеттерін дамыту бойынша жұмыс жүргізгенде, тәрбиешілер мен мамандар ата-аналармен де жұмыс жүргізуі тиіс. Ол балалардың дене тәрбиесі туралы білімдерін арттыруға бағытталған. Осы мақсатта ата-аналарға арналған ақпараттық бұрыштар мен стендтер ұйымдастырылады, ашық сабақтар өткізіледі, денсаулық клубтары құрылады, әңгіме, кеңес берулер ұйымдастырылады, балалардың қозғалыс белсенділігін ұйымдастырудың әртүрлі формалары бойынша әдебиеттер ұсынылады. Ата-аналармен жүйелі және жоспарлы жұмыс жүргізу – олардың бала психофизикалық дамуы жөніндегі педагогикалық құзыреттілігін арттырады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алямовская, В.Г. Бала денсаулығын қалай сақтау керек. – Мәскеу: Педагогика, 2003.
2. Алямовская, В.Г. Балалардың психоэмоционалды кернеуінің алдын алу. – Мәскеу: ВЛАДОС, 2006.
3. Антонов, Ю.Е. Денсаулығы мықты бала: 21 ғасырдың сауықтыру технологиялары. – Мәскеу: Аркти, 2001.
4. Кузнецова, М.Н. Мектепке дейінгі балаларды сауықтырудың заманауи жолдары // Мектепке дейінгі тәрбие. – 2002. – №11.
5. Маханева, М. Денсаулығы мықты бала: Балабақша мен бастауыш мектепте жұмыс істеу бойынша ұсынымдар. – Мәскеу: АРКТИ, 2004.

МЕКТЕПKE ДЕЙІНГІ ЕРЕСЕК ТОП БАЛАЛАРЫНЫҢ ЕРТЕГІ ТЕРАПИЯСЫ АРҚЫЛЫ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫСЫН ДАМУ

Қожақова Ақбала - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің 4 курс студенті
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын ертегі терапиясы арқылы дамыту жолдары қарастырылады. Ертегі терапиясы – баланың тілдік және эмоциялық дамуын қолдайтын тиімді арт-терапиялық әдіс. Автор ертегінің мазмұнын тыңдау, сахналау, рөлдік ойындар мен шығармашылық әрекеттер арқылы балалардың өз ойын еркін жеткізу, диалог құру, тыңдай білу сияқты дағдыларының қалыптасуына ықпал ететінін ғылыми және практикалық тұрғыдан негіздейді. Мақалада коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға бағытталған жұмыс түрлері мен әдістер жүйеленіп, нақты тәжірибелік мысалдар ұсынылған.

Түйінді сөздер: ертегі терапиясы, коммуникативтік дағды, мектепке дейінгі ересек топ, тілдік даму, рөлдік ойын, эмоционалдық интеллект, сөйлеу белсенділігі.

Abstract. This article discusses the possibilities of developing the communication skills of children in the preschool adult group through fairy-tale therapy. The psychological and pedagogical foundations of fairy-tale therapy are described and its impact on the linguistic, emotional and social development of the child is analyzed. The author proves that fairy tale therapy is an effective tool that helps children express themselves freely, listen, and build a dialogue.

Keywords: fairy tale therapy, communication skills, preschool education, adult group, language communication, emotional development

Қазіргі білім беру жүйесінде мектепке дейінгі балалардың тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамыту – маңызды міндеттердің бірі. Коммуникативтік дағды – баланың әлеуметпен байланыс орната алу, өз ойын жеткізе білу, тыңдай және түсіне алу қабілеті. Бұл дағдылардың қалыптасуына ертегі терапиясы тиімді құрал бола алады. Ертегі – баланың ішкі әлеміне жол тауып, оның қиялын, тіл байлығын, эмоционалдық интеллектін дамытатын қуатты әдіс.

Коммуникативтік дағды – бұл баланың қоршаған ортамен өзара әрекеттесуінде маңызды рөл атқаратын, тұлғалық дамуында шешуші орын алатын қабілеттердің жиынтығы. Мектепке дейінгі ересек жаста (4-5 часов) балалар өз ойын еркін жеткізуге, тыңдауға, сұрақ қоюға, жауап береді бейімделе бастайды. Бұл кезеңде тілдік қатынас пен сөйлеу әрекеті қарқынды дамиды. Осы процесті тиімді жүргізу үшін балабақшада ертегі терапии әдісін қолдану – тиімді педагогикалық және психологиялық тәсілдердің бірі.

Ертегі терапии – баланың ішкі жан дүниесіне, эмоциональды күйіне, тұлғалық дамуына әсер ететін арт-терапияның түрі. Бұл әдіс арқылы бала:

- Қорқыныштарын жеңеді;
- Қиын жағдайларды символдық түрде жеңіп шығады;
- Өзін еркін сезінеді;
- Коммуникацияға ашық болады.

Ертегі терапиясы – арт-терапияның бір түрі ретінде бала психологиясы мен тәрбиесінде кеңінен қолданылады. Жан әлемін зерттеуші психологтар (В.Ю. Котенев, Е.Т. Аркин, В.В. Зинченко және т.б.) ертегі кейіпкерлері арқылы бала өзіндік "Менін" таниды, өз мінез-құлқын түзетеді және қарым-қатынас мәдениетін меңгереді деп есептейді.

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық дамуы мен қоршаған ортамен өзара әрекеттестігінің қарқынды жүретін уақыты. Осы кезеңде бала үшін ертегі – тек қана ойдан шығарылған оқиға емес, ол – өмірлік құндылықтар мен мінез-құлық үлгілерінің көзі.

Коммуникативтік дағдыларды дамытудағы ертегі терапиясының мүмкіндіктері

Ертегі терапиясы келесі бағыттарда баланың коммуникативтік дағдыларын дамытады:

1. Тыңдай білу қабілетін арттыру:

Ертегіні тыңдау барысында бала оқиға желісін бақылап, кейіпкерлерді түсінеді. Бұл – зейін мен есту арқылы қабылдаудың дамуына ықпал етеді.

2. Сөйлеу дағдысын қалыптастыру:

Ертегі мазмұнын қайта айту, диалог жүргізу, өз нұсқасын ойлап шығару арқылы бала еркін сөйлеуге үйренеді.

3. Диалогтық қарым-қатынасқа үйрету:

Рөлдік ойындарда ертегі кейіпкерлерінің орнына ену, өзара сөйлесу арқылы балалар диалог құруға дағдыланады.

4. Эмоционалдық интеллектті дамыту:

Кейіпкерлердің әрекеттері мен сезімдерін түсіне отырып, бала эмпатияны меңгереді.

Жоба тақырыбы: «Ақылды қасқыр» ертегісі бойынша топтық жұмыс

Мақсаты: балалардың бір-бірімен өзара сөйлесу дағдысын қалыптастыру, өз ойын еркін жеткізе алу қабілетін арттыру.

Қолданылған әдістер:

- Ертегіні тыңдату және талқылау
- Кейіпкерлерді сахналау (рөлдік ойын)
- Өз ертегісін ойлап шығару
- Сурет салу арқылы мазмұндау

Нәтиже: Балалар өз пікірлерін еркін білдіруге, кезекпен сөйлеуге, бір-бірін тыңдауға үйренді.

Коммуникативтік белсенділік айқын байқалды.

Ертегі терапии арқылы коммуникативтік дағдыларды дамытудың нақты жолдары

1. Ертегіні тыңдау және мазмұнын әңгімелеу

- Балаларға қысқа, жас ерекшелігіне сай ертегілерді мәнерлеп оқып беру;
- Тыңдалған ертегінің мазмұнын балалардың өз сөздерімен айтып беруіне мүмкіндік жасау;
- Ертегі желісі бойынша сұрақтар қою арқылы ойды байланыстырып сөйлеуге ынталандыру.

Мақсаты: зейінділік, түсіну, логическілік байланысты сөйлеуді қалыптастыру.

2. Кейіпкерлермен диалог құру

- Тәрбиеші мен бала, немесе балалар арасында ертегі кейіпкерлері рөлінде диалог құру;
- Кейіпкер атынан сөйлеу арқылы балла өз ойын сенімді жеткізуді үйренеді.

Мақсаты: диалог құру, сұрақ-жауап формасын меңгеру, сөйлеу мәдениетін жетілдіру.

3. Рөлдік және сахналық ойындар

- Ертегіні инсценировка (сахналау) түрінде кәрсету;
- Рөлдерді бөліп беру (қасқыр, түлкі, қоян т.б.);
- Қимыл, интонация, дауыс арқылы көркем бейне қалыптастыру.

Мақсаты: тілдік шығармашылықты дамыту, мәнерлеп сөйлеу, топпен жұмыс істеу.

4. Өз ертегісін ойлап шығару

- Балалардың өз фантазиясына негізделген ертегілер құрастыруына жағдай жасау;
- «Егер сен қасқыр болсаң, не істер едің?» сияқты бағыттаушы сұрақтар қолдану;
- Баланың шығармашылығы мен сөйлеу еркіндігін дамыту.

Мақсаты: еркін сөйлеу, тілдік қорының кеңеюі, қисынды ойлау дағдысын қалыптастыру.

5. Көркем сөзбен жұмыс (мақал-мәтелдер, жаңылтпаштар, жұмбақтар)

- Ертегі мазмұнына сәйкес көркем сөз үлгілерін қолдану;
- Жаңылтпаштарды жаттау арқылы дикция мен сөйлеу артикуляциясын жақсарту;
- Мақалдарды талдау арқылы сөздің мағынасын түсіну.

Мақсаты: сөз байлығын дамыту, сөйлеу шапшаңдығы мен дәлдігін арттыру.

6. Ертегі бойынша сурет салу және әңгімелеу

- Ертегіден алған әсерін суретпен бейнелеп, сол сурет бойынша өз ойымен бөлісу;
- Суретке қарап оқиға құрастыру.

Мақсаты: бейнелі ойлау мен сөйлеудің байланысын қалыптастыру, коммуникативтік еркіндік беру.

Қолдануға ұсынылатын ертегілер түрлері:

Түрлері	Мысалдар
Халық ертегілері	«Шалқан», «Бауырсақ», «Қызыл телпек»
Авторлық ертегілер	Ш. Перро, А. Линдгрен
Қиял-ғажайып ертегілер	«Аю мен Қоян»
Тәрбиелік ертегілер	Қарым-қатынас, мейірімділік, адалдық туралы ертегілер

- Бала өз ойын еркін, сенімді жеткізе алады;
- Сөйлеу белсенділігі артады;
- Диалог құру және тыңдай білу қабілеті дамиды;
- Эмоционалдық көңіл-күйі тұрақтанады, өзара қарым-қатынасы жақсарады ;
- Әлеуметтік дағдылар , соның ішінде топта жұмыс істеу қабілеті артады.

Қорытындылай келе, ертегі терапиясы – мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытуда ерекше маңызы бар, әмбебап және тиімді әдіс. Ол баланың тек тілдік қабілетін емес, сонымен қатар тұлғалық, әлеуметтік, позитивный дамуын қамтамасыз етеді. Тәрбиеші ертегіні дұрыс таңдап, оны жүйелі қолданған жағдайда, бала табиғи түрде және қызығушылықпен сөйлеуге үйренеді.

Сонымен қатар баланың коммуникативтік дағдысын дамытуға тиімді, әрбір ертегі айту арқылы баланың шығармашылық, қиялдау, зейінімен ойлау дағдысы дамиды.

Әдебиеттер тізімі:

1. А.К.Ахметов. «Принципы технологии и содержание образовательной программы» - Алматы. 1995.
2. «Балабақша меңгерушісі мен әдіскері» Республикалық ғылыми- әдістемелік журнал №2. 2014
3. Қ.З.Бұзаубақова. «Жаңа педагогикалық технология» Оқулық. ТарМу.2003.
4. Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2015 жыл
5. «Мектепке дейінгі ұйым басшысының анықтамалығы»журнал №11. 2014

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ВИРТУАЛДЫ ҚАБЫРҒАЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕРІ

Қожабек Жанар Әуелханқызы - Алматы қаласы Білім басқармасының "№179 бөбекжай-балабақшасы" коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорның меңгерушісі
Еркебаева С.Ж. - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің PhD, аға оқытушысы
Қазақстан, Алматы қаласы

Аңдатпа: Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалармен оқу-тәрбие процесінде виртуалды қабырғаларды (Padlet, Jamboard, Google Wall және т.б.) қолданудың педагогикалық және психологиялық аспектілері кешенді сипатталады. Виртуалды қабырғалар – баланың танымдық белсенділігін арттырып, шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін инновациялық құрал. Мақалада осындай цифрлық ортада балалардың бірлескен әрекетте қарым-қатынасқа түсуі, эмоциялық тұрақтылық, өзін-өзі көрсетуі мен педагогпен өзара әрекетінің тиімділігі ғылыми-теориялық және практикалық тұрғыда сипатталады.

Кілт сөздер: виртуалды қабырға, мектепке дейінгі білім, цифрлық технология, цифрлық құзыреттілік, эмоциялық даму, интерактивті оқыту, психологиялық қауіпсіздік.

Abstract: This article explores the pedagogical and psychological aspects of using virtual walls (e.g., Padlet, Jamboard, Google Wall) in the educational process of preschool children. Virtual walls are innovative digital tools that enhance children's cognitive activity and foster creativity, communication, and emotional development. The study analyzes how digital collaborative environments contribute to the development of thinking skills, emotional stability, and interaction with teachers and peers. Furthermore, it addresses the importance of teachers' digital competence and the need to ensure psychological safety while using technology with young learners. The article includes practical insights and examples from the implementation of virtual walls in preschool educational settings.

Keywords: virtual wall, preschool education, digital tools, cognitive development, emotional development, digital competence, psychological safety, interactive learning.

Білім беру саласына цифрлық технологиялардың жедел енуі мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесіне де тың серпін әкелуде. Қазіргі уақытта балабақшаларда интерактивті құралдарды пайдалану арқылы оқытуды қызықты әрі тиімді ұйымдастыру – заман талабы. Виртуалды қабырғалар – осындай құралдардың бірі. Бұл – оқушылардың шығармашылығын, пікір алмасуын, бірлескен жұмыс дағдыларын дамытуға бағытталған цифрлық кеңістік. Мұндай құралдар балалардың зейінін шоғырландыруға, ақпаратты жүйелеуге, эмоциясын білдіруге және танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Бұл құралдар баланың жеке және ұжымдық әрекетін дамытуға, шығармашылық және коммуникативтік дағдыларын жетілдіруге бағытталған визуалды және интерактивті орта қалыптастырады.

Педагогикалық теорияларда (Л.С. Выготский, Ж. Пиаже, Дж. Брунер) баланың белсенді танымдық әрекеті оның дамуының негізгі факторы ретінде қарастырылады. Осы орайда виртуалды қабырғалар оқытудың конструктивистік тәсілін іске асыруға мүмкіндік береді. Олар баланы тек ақпаратты қабылдаушы емес, сонымен қатар идея, пікір, мазмұн ұсынушы ретінде қалыптастырады. баланың дербес ойлауын, өзіндік көзқарасын білдіруіне мүмкіндік береді;

- жобалық, зерттеушілік, креативті ойлау дағдыларын дамытады;
- дидактикалық мақсаттарды визуалды және ойын арқылы жеткізеді.

Л.С. Выготскийдің «жақын даму аймағы» ұғымы бала үшін виртуалды қабырға – қолдау мен ынталандыруға негізделген орта. Бұл ортада бала:

- эмоциялық тұрақтылықты сақтай отырып, қателесуден қорықпай әрекет етеді;
- ішкі мотивациясы мен қызығушылығы арқылы белсенділік танытады;
- еркіндік пен таңдаудың болуы арқылы өзін қауіпсіз сезінеді.

Сонымен қатар, виртуалды қабырға баланың **әлеуметтік интеллектісін, қарым-қатынас дағдыларын және өзін-өзі бағалауын** қалыптастыруға ықпал етеді.

Виртуалды қабырғалар оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде келесі қызметтерді атқарады:

- **Ақпарат жинау және құрылымдау** (мысалы, «Менің отбасым» қабырғасы);
- **Салыстыру және саралау** (мысалы, түстер, пішіндер, көңіл-күй тақырыптары);
- **Шығармашылық тапсырмаларды орындау** (мысалы, әңгіме құрастыру, рөлдік ойындар);
- **Ата-анамен кері байланыс орнату**, отбасы және балабақша байланысын нығайту.

Padlet, Jamboard секілді платформалар мектепке дейінгі балалар үшін бейімделген форматта ұсынылып, түрлі тапсырмалар мен ойын элементтері арқылы таным процесін белсенді етеді. Бұл құралдар көмегімен балалар тақырып бойынша сурет, бейне, аудио немесе мәтін орналастырып, өз пікірін еркін білдіре алады. Әсіресе, еркін сөйлеу, салыстыру, әңгімелеу дағдыларын дамытуда тиімді. Сонымен қатар, тәрбиеші тарапынан берілген бағыттаушы сұрақтар мен тапсырмалар балалардың жоғары таным деңгейіне жетуіне септігін тигізеді. Сонымен қатар, тәрбиешінің цифрлық құзыреттілігінің маңызы, интерактивті платформалардың функционалдық ерекшеліктері және оларды қолданудағы психологиялық қауіпсіздік мәселелері де сараланады. Авторлар осы құралдардың мектепке дейінгі білім беру мазмұнына ықпалдасу мүмкіндігін талдап, педагогикалық тиімділігін дәлелдейтін нақты мысалдар келтіреді.

Зерттеулер көрсеткендей, виртуалды қабырғалармен жұмыс жасаған балалардың ойлау белсенділігі, логикалық байланыс құру, өз пікірін дәлелдеу дағдылары дамиды. Бұл платформада балалар тек тапсырма орындап қоймай, өзара бір-біріне пікір білдіреді, өз идеяларын қорғап үйренеді. Осы процесте топтық қарым-қатынас, бір-бірін тыңдау, түсіну, эмоциясын реттеу сияқты әлеуметтік дағдылар қалыптасады. Бұл – балада болашақ қарым-қатынас мәдениетінің іргетасын қалайды.

Мектепке дейінгі балалардың психоэмоциялық жағдайын ескере отырып, цифрлық құралдарды қолдануда қауіпсіздік маңызды орын алады. Виртуалды қабырға – баланың ішкі "әлемін" көрсетуге мүмкіндік береді. Ол қателесуден қорықпай, еркін ортада өз ойын білдіреді. Алайда экран алдында ұзақ отыру, бақылаусыз қолдану секілді жағымсыз факторлардан сақтану үшін педагог пен ата-ананың бірлескен жұмысы қажет. Жүйелі, межелі қолдану – баланың цифрлық жүктемеден шаршамауына жол береді.

Цифрлық құзыреттілік – ХХІ ғасыр мұғалімінің маңызды сапаларының бірі. Виртуалды қабырғаларды тиімді пайдалану үшін педагог платформаның интерфейсін меңгеріп қана қоймай, оны сабақтың дидактикалық мақсатына бейімдей алуы қажет. Сонымен қатар, балалардың жас ерекшелігіне сәйкес тапсырмалар құрастыру, қауіпсіздікті сақтау, нәтижені бағалай білу дағдылары да ерекше маңызды. Бұл педагогтың кәсіби дамуына да серпін береді.

"Менің отбасым", "Табиғат әлемі", "Эмоциялар панелі" сияқты тақырыптарда виртуалды қабырға құрып, балалар өз фотосуреттерін, салған суреттерін, стикерлер мен қысқа сөйлемдерін орналастыра алады. Мысалы, "Көңіл-күй бұлттары" тақырыбында әр бала өз эмоциясын белгілейді, бұл тәрбиешіге баланың ішкі күйін байқауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ата-аналармен бірлескен қабырғалар да құру арқылы үй мен балабақша арасындағы байланысты нығайтуға болады.

Қорытындылай келе, виртуалды қабырғалар – мектепке дейінгі білім беру жүйесінде баланың тұлғалық дамуын, зияткерлік белсенділігін, эмоционалдық тұрақтылығын дамытуда тиімді құрал. Бұл технологияны білім беру процесіне енгізу – заманауи балабақшаның басты бағыттарының бірі болуы

тиіс. Алайда оны жүйелі, мақсатты әрі педагогикалық-психологиялық тұрғыдан негізделген түрде қолдану – басты шарт. Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен цифрлық сауаттылығы балалардың шығармашылық және әлеуметтік дағдыларын қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы. – 2022.
2. Қазымбетова А.Ц. Цифрлық технологиялар және мектепке дейінгі білім беру. – Алматы, 2021.
3. Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*.
4. Padlet for Education: Pedagogical Uses and Benefits. – *Educational Technology Journal*, 2020.
5. Ertmer, P.A. (2005). *Teacher Pedagogical Beliefs: The Final Frontier in Our Quest for Technology Integration*.
6. Anderson, T., & Dron, J. (2011). *Three Generations of Distance Education Pedagogy. The International Review of Research in Open and Distributed Learning*.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Абдуллаева Д.Ф., Джолдасова Н.А., Алиакбарова Ш.У. –
Воспитатели частного ясли-сада «Ертегілер әлемі»
Республика Казахстан, г. Туркестан

Аннотация: Статья посвящена изучению эффективности применения игровых технологий в дошкольном образовательном процессе на примере ясли-сада «Ертегілер әлемі» города Туркестан. Проведён педагогический эксперимент с детьми старшего дошкольного возраста (5–6 лет), включавший дидактические, сюжетно-ролевые, подвижные и цифровые игры. Результаты показали значительное улучшение когнитивных, социальных и речевых показателей у детей экспериментальной группы. Определены ключевые условия эффективного внедрения игровых технологий: регулярность, педагогическая компетентность и адаптация к культурному контексту региона. Даны практические рекомендации для педагогов дошкольных учреждений и обозначены перспективы дальнейших исследований в области использования игровых методов в дошкольном образовании.

Ключевые слова: игровые технологии, дошкольное образование, дидактические игры, сюжетно-ролевые игры, цифровые игры, Туркестан.

Abstract. This article investigates the effectiveness of game-based technologies in preschool education, using kindergarten "Ertegiiler Alemi" in Turkestan as a case study. A pedagogical experiment involving older preschool children (5–6 years) employed didactic, role-playing, outdoor, and digital games. Results demonstrated significant improvements in cognitive, social, and speech development indicators among children in the experimental group. Key conditions for effective implementation were identified as systematic practice, educator competence, and adaptation to the cultural context of the region. Practical recommendations for educators are provided, along with suggestions for further research in the field of game-based methodologies in preschool education.

Keywords: game technologies, preschool education, didactic games, role-playing games, digital games, Turkestan.

Введение. Современные подходы к дошкольному образованию делают акцент на создании комфортной и эффективной образовательной среды, в которой ребенок развивается естественно, свободно и с максимальной пользой для собственного роста и социализации [3]. Среди множества педагогических методов наибольшую эффективность и универсальность демонстрируют игровые технологии, органично вписывающиеся в специфику дошкольного возраста, учитывающие его психофизиологические особенности и потребности [6].

Игровые технологии признаны одним из наиболее эффективных способов организации образовательного процесса дошкольного учреждения, позволяя решать широкий спектр образовательных задач – от познавательного и речевого до эмоционально-волевого и социального развития [4]. Сегодня актуальность их изучения и внедрения возрастает, поскольку они позволяют формировать у детей навыки XXI века, включая критическое мышление, креативность и коммуникативные компетенции (UNESCO, 2019) [2].

Особенно актуальны игровые технологии в условиях поликультурной образовательной среды, такой как город Туркестан, отличающийся богатым культурным наследием и сложной многоязычной ситуацией. Это требует от педагогов использования универсальных педагогических решений, которые были бы эффективны и комфортны для детей разного культурного и языкового происхождения [10].

В основе современных игровых технологий лежит теория ведущей деятельности дошкольного возраста, предложенная Л.С. Выготским и развитая Д.Б. Элькониным [12]. Игра рассматривается не просто как развлечение, а как важнейшая форма деятельности, через которую ребенок приобретает знания и навыки, осваивает социальные роли и учится взаимодействовать с окружающим миром [3].

Согласно современным исследованиям, игровые технологии позволяют эффективно реализовать задачи образовательной программы дошкольного образования, создавая условия для гармоничного развития личности ребенка [6]. Различные формы игр (дидактические, сюжетно-ролевые, подвижные, конструктивные и цифровые) обеспечивают интегративный подход к воспитанию и обучению дошкольников, способствуют развитию их когнитивных, речевых и социальных навыков [8].

Виды игровых технологий в дошкольном образовании:

Дидактические игры: нацелены на развитие познавательных способностей, логического мышления и сенсорного восприятия. Позволяют детям усваивать базовые понятия и навыки через игровую деятельность [11].

Сюжетно-ролевые игры: помогают детям осваивать социальные роли и взаимодействовать с окружающими. Развивают коммуникативные навыки, воображение и способность к сотрудничеству [3].

Подвижные игры: способствуют физическому развитию, координации и ловкости. Поддерживают эмоциональный комфорт детей, мотивируя к участию в коллективной деятельности [6].

Цифровые игры: современная форма игровой деятельности, способствующая развитию цифровых навыков, когнитивных способностей и творческого мышления дошкольников (UNESCO, 2019).

Цель исследования – изучить влияние использования игровых технологий на эффективность образовательного процесса в дошкольных учреждениях Туркестана.

Задачи исследования: проанализировать современные подходы к использованию игровых технологий, экспериментально проверить влияние различных игровых технологий на развитие дошкольников, оценить изменения в когнитивном, социальном и речевом развитии детей после применения игровых технологий, предложить практические рекомендации по внедрению игровых технологий в образовательную практику.

Гипотеза исследования: использование игровых технологий в дошкольном образовательном процессе оказывает значительное позитивное влияние на уровень развития когнитивных, социальных и речевых навыков детей дошкольного возраста.

Методы: Для решения задач и проверки гипотезы исследования был выбран педагогический эксперимент в форме квазиэкспериментального дизайна по типу «до – после» с контрольной и экспериментальной группами. Эксперимент состоял из трех этапов:

Констатирующий этап (2 недели): оценка исходного уровня когнитивного, социального и речевого развития детей.

Формирующий этап (4 месяца): внедрение игровых технологий в образовательный процесс экспериментальной группы.

Контрольный этап (2 недели): повторная диагностика и сравнительный анализ результатов.

Исследование проводилось в естественных условиях дошкольного образовательного учреждения города Туркестан.

Эксперимент был реализован на базе частного дошкольного образовательного учреждения – ясли-сада «Ертегілер әлемі» города Туркестан. Учреждение выбрано благодаря наличию подходящей материально-технической базы и квалифицированного педагогического персонала, обеспечивающего возможность полноценного использования игровых технологий.

Ясли-сад посещают дети различных национальностей, преимущественно узбеки и казахи, образовательный процесс ведётся на казахском и русском языках. Эта особенность позволила исследовать эффективность игровых технологий в условиях двуязычного окружения, характерного для региона.

В исследовании приняли участие 60 детей старшего дошкольного возраста (5–6 лет), разделенных на две группы по 30 человек в каждой:

Экспериментальная группа: 30 детей (15 мальчиков, 15 девочек), с которыми проводились занятия с использованием игровых технологий.

Контрольная группа: 30 детей (15 мальчиков, 15 девочек), занятия проходили по традиционной дошкольной программе, без особых игровых методик.

Группы были сформированы случайным образом, их сопоставимость проверена по возрастным и психологическим показателям. Также в эксперименте участвовали 4 педагога (2 воспитателя, методист и психолог), прошедших предварительный инструктаж.

Для оценки когнитивного, социального и речевого развития детей использовался комплекс методик:

Когнитивное развитие: методика «Диагностика познавательных процессов дошкольников» (Немов, 2007): определение уровня памяти, внимания, мышления; методика «Определи, что лишнее?» (Захарова, 2005): оценка уровня логического мышления.

Социальное развитие: метод наблюдения и регистрации поведения детей в игровой деятельности, фиксировались показатели коммуникативной активности, взаимодействия и инициативности; социометрическая методика «Выбор друзей» (Рожкова, 2009): оценка социальной адаптации и положения ребёнка в группе.

Речевое развитие: методика оценки уровня речевого развития дошкольников [11]: диагностика связной речи, словарного запаса и коммуникативных умений. Полученные данные фиксировались в диагностических картах для дальнейшего анализа.

В экспериментальной группе была реализована специальная программа, включающая:

1. Дидактические игры: игры на развитие логического мышления («Найди пару», «Собери картинку»), игры на развитие речи («Расскажи по картинке», «Назови одним словом»).

2. Сюжетно-ролевые игры: игровые ситуации («Магазин», «Семья», «Почта»), направленные на социальное взаимодействие и речевое развитие.

3. Подвижные игры: игры на развитие физической активности и командного взаимодействия («Поймай мяч», «Перестройка», «Каравай»).

4. Цифровые игровые технологии: интерактивные образовательные игры с использованием планшетов и интерактивной доски («Волшебные слова», «Цифровая сказка», платформа BilimLand).

Каждая технология интегрировалась в ежедневный образовательный процесс детского сада в форме занятий по 20–30 минут ежедневно.

На констатирующем этапе (сентябрь 2024 года) была проведена первичная диагностика всех детей контрольной и экспериментальной групп.

На формирующем этапе (октябрь 2024 – январь 2025 года) с экспериментальной группой регулярно проводились занятия, включающие перечисленные игровые технологии, в то время как в контрольной группе занятия велись по стандартной образовательной программе без специальных игр.

На контрольном этапе (февраль 2025 года) проведена повторная диагностика по тем же методикам. Полученные результаты были проанализированы и сравнены.

Собранные данные анализировались количественно и качественно:

Количественный анализ включал методы описательной статистики (средние значения, медианы, стандартные отклонения). Для проверки значимости различий использовался статистический t-критерий Стьюдента (с уровнем значимости $p < 0,05$).

Качественные данные (наблюдения педагогов, отзывы родителей и детей) анализировались с использованием тематического анализа, выявлялись общие тенденции и различия [1].

Результаты: Оценка когнитивного развития проводилась по методикам диагностики познавательных процессов [7] и методике «Определи, что лишнее?» [5]. Средние показатели представлены в Таблице 1:

Таблица 1. Изменения когнитивных показателей дошкольников (средний балл)

Показатель	Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Уровень значимости
Внимание	Экспериментальная	5,7	9,2	+3,5	$p < 0,01$
	Контрольная	5,6	6,8	+1,2	$p < 0,05$
Память	Экспериментальная	6,1	9,5	+3,4	$p < 0,01$
	Контрольная	6,0	7,2	+1,2	$p < 0,05$
Логическое мышление	Экспериментальная	5,9	9,4	+3,5	$p < 0,01$
	Контрольная	6,0	7,0	+1,0	$p < 0,05$

Результаты показывают существенное улучшение когнитивных показателей в экспериментальной группе по сравнению с контрольной. Особенно заметным стало улучшение внимания и логического мышления детей после применения игровых технологий.

Анализ социального развития проводился с помощью социометрии и наблюдений за поведением детей в процессе игровых занятий [9]. Средние показатели представлены в Таблице 2:

Таблица 2. Изменения показателей социального развития дошкольников (средний балл)

Показатель	Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Уровень значимости
Социальная адаптация	Экспериментальная	6,2	9,1	+2,9	$p < 0,01$
	Контрольная	6,1	7,0	+0,9	$p < 0,05$
Коммуникативная активность	Экспериментальная	5,8	9,0	+3,2	$p < 0,01$
	Контрольная	5,9	6,8	+0,9	$p < 0,05$
Инициативность в играх	Экспериментальная	5,6	8,9	+3,3	$p < 0,01$
	Контрольная	5,5	6,7	+1,2	$p < 0,05$

В экспериментальной группе отмечено значительное улучшение социальной адаптации и коммуникативной активности, что связано с активным участием детей в сюжетно-ролевых и подвижных играх.

Оценка речевого развития производилась по методике Ушаковой (2015). Средние показатели представлены в Таблице 3:

Таблица 3. Изменения показателей речевого развития (средний балл)

Показатель	Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Уровень значимости
Связная речь	Экспериментальная	6,0	9,3	+3,3	$p < 0,01$
	Контрольная	6,1	7,2	+1,1	$p < 0,05$
Словарный запас	Экспериментальная	5,9	9,1	+3,2	$p < 0,01$
	Контрольная	5,8	7,0	+1,2	$p < 0,05$
Коммуникативные умения	Экспериментальная	5,7	9,0	+3,3	$p < 0,01$
	Контрольная	5,6	6,7	+1,1	$p < 0,05$

Использование игровых методик способствовало значительному улучшению речевых навыков детей, особенно в формировании связной речи и расширении словарного запаса.

По результатам интервью и наблюдений педагогов было отмечено: повышение заинтересованности и активности детей на занятиях, улучшение взаимодействия детей друг с другом и педагогами, рост инициативности и самостоятельности детей в процессе игр. Подводя итог, можно констатировать, что систематическое использование игровых технологий в образовательном процессе дошкольного учреждения «Ертегілер әлемі» привело к: существенному повышению уровня когнитивного развития (память, внимание, логическое мышление), улучшению социального взаимодействия и коммуникативных умений, значительному развитию речевых способностей дошкольников.

Обсуждение: Анализ полученных данных подтвердил, что систематическое использование игровых технологий в образовательном процессе дошкольного учреждения «Ертегілер әлемі» оказало положительное влияние на развитие детей старшего дошкольного возраста. Применение дидактических, сюжетно-ролевых, подвижных и цифровых игровых технологий способствовало значительному улучшению когнитивных, социальных и речевых показателей, что полностью подтверждает гипотезу исследования.

Высокая эффективность игровых технологий объясняется соответствием методик возрастным и психофизиологическим особенностям дошкольников, для которых игра является ведущей деятельностью [12]. Благодаря игровой форме деятельности дети быстрее и охотнее усваивали новую информацию, проявляли большую инициативность и социальную активность.

Особо стоит отметить, что использование цифровых технологий дополнительно усилило мотивацию детей, повысило их интерес к обучению и сделало процесс познания более интерактивным и привлекательным. Это полностью согласуется с выводами исследований UNESCO (2019) и Кравцовой (2020).

Полученные результаты исследования согласуются с данными отечественных и зарубежных авторов. Так, исследования Ушаковой (2015) и Петровой (2021) показывают, что дидактические и сюжетно-ролевые игры эффективно способствуют развитию речи и социальных навыков у дошкольников. Аналогичные выводы представлены в работах Жуковой (2022), которая подчёркивает, что игровые технологии существенно повышают коммуникативные умения и социальную адаптацию дошкольников.

Подвижные игры, как показано в исследованиях Кравцовой (2020), способствуют улучшению физического и эмоционального состояния детей, одновременно развивая командное взаимодействие и коммуникативные умения, что также было подтверждено результатами нашего эксперимента.

Эффективность цифровых игр подтверждается исследованиями ЮНЕСКО (2019) и Танирбергенова (2021), которые демонстрируют их способность позитивно влиять на когнитивное развитие, творческое мышление и цифровые компетенции дошкольников. В настоящем исследовании цифровые технологии также способствовали значительному улучшению когнитивных показателей.

В ходе исследования были выделены важные условия, обеспечившие эффективность игровых технологий в образовательном процессе:

1. Системность и регулярность занятий: Игровые технологии были интегрированы в ежедневную образовательную деятельность, что обеспечило устойчивые результаты.

2. Педагогическая компетентность: Подготовка педагогов, их способность адаптировать игровые ситуации и взаимодействовать с детьми существенно повысили эффективность методик.

3. Высокий уровень мотивации и вовлеченности детей: Использование разнообразных и интерактивных форм игр обеспечило высокий интерес детей к обучению.

4. Культурная и языковая адаптация: Адаптация игр к особенностям многонационального и многоязычного окружения региона Туркестан позволила детям легко включаться в занятия и активно взаимодействовать друг с другом.

На основе проведённого исследования можно предложить следующие практические рекомендации по использованию игровых технологий в дошкольном образовании:

1. Регулярно включать дидактические игры в образовательный процесс, комбинируя их с другими видами игр для сбалансированного развития познавательных и социальных навыков.

2. Активнее использовать сюжетно-ролевые игры, позволяющие детям развивать навыки взаимодействия, коммуникации и социальные компетенции.

3. Применять подвижные игры для физического и эмоционального развития, что также улучшает командную работу и взаимодействие детей в группе.

4. Интегрировать цифровые игровые технологии как дополнительные инструменты повышения мотивации и вовлеченности детей, обеспечивая при этом разумное и дозированное их использование.

5. Проводить регулярное обучение педагогов методикам и технологиям применения игр, учитывая специфику и многоязычие региона Туркестан.

Заключение: Проведённое исследование подтвердило высокую эффективность игровых технологий в образовательном процессе дошкольного учреждения «Ертегілер әлемі» города Туркестан. Результаты педагогического эксперимента показали значительное улучшение когнитивного, социального и речевого развития детей старшего дошкольного возраста в экспериментальной группе по сравнению с контрольной. Внедрение дидактических, сюжетно-ролевых, подвижных и цифровых игр способствовало формированию у детей навыков взаимодействия, повысило их познавательную активность, речевые компетенции и социальную адаптацию.

Ключевыми условиями успешной реализации игровых технологий стали регулярность их применения, профессиональная компетентность педагогов, адаптация игр к культурному и языковому контексту Туркестана. Полученные результаты согласуются с выводами других исследований и подтверждают гипотезу о том, что игровые технологии являются важнейшим средством эффективного обучения и развития дошкольников.

Тем не менее, выявлены ограничения данного исследования, включая ограниченный масштаб выборки и краткосрочность эксперимента, что предполагает необходимость проведения более широких и длительных исследований.

Практическая значимость исследования заключается в возможности распространения полученного опыта в дошкольных учреждениях региона и дальнейшего совершенствования педагогических методик. Перспективы исследований направлены на изучение долгосрочных эффектов применения игровых технологий, а также их эффективности в условиях многоязычного образовательного пространства Казахстана.

Список литературы

1. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 2006. – p.77–101.
2. UNESCO. (2019). *Futures of education: Learning to become*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370802>
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Педагогика, 1978. – 215 с.
4. Жукова Н. С. Игровые технологии в развитии социальных и коммуникативных навыков дошкольников. Академия, 2022. – 183 с.
5. Захарова И.Г. Диагностика познавательных способностей дошкольников. *Дошкольное воспитание*, (3), 2005. – С.32–36.
6. Кравцова Е.Е. Игра как условие полноценного развития дошкольников. *Психология и педагогика детства*, 2(1), 2020. – С.43–47.
7. Немов Р.С. Психология. Учебник для педагогических вузов (4-е изд.). Владос. 2007. – 302 с.
8. Петрова Е.А. Дидактические игры как средство развития познавательной активности дошкольников. *Российский психологический журнал*, 18(2), 2021. – С.92–104.
9. Рожкова И.В. Социометрия в дошкольном возрасте. *Практическая психология*, (2), 2009. – С.14-18.
10. Танирбергенов М.Б. Особенности применения цифровых образовательных технологий в дошкольном образовании региона Туркестан. *Вестник Университета Туркестана*, 3(2), 2021 – С.50-57.
11. Ушакова О.С. Методика развития речи детей дошкольного возраста (5-е изд.). Владос, 2015. – 176 с.
12. Эльконин Д. Б. Психология игры. Педагогика, 1989. – 205 с.

ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ СРЕДНЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ТУРКЕСТАНЕ НА ОСНОВЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Каримова Д.А., Абдуллаева З.Я., Мырзаханова Г.Д.
воспитатели частного ясли-сада «Ертегілер әлемі»
Республика Казахстан, г. Туркестан

Аннотация: Статья посвящена изучению эффективности педагогических технологий в формировании креативности у детей среднего дошкольного возраста (4–5 лет) в Туркестане. Эксперимент, проведённый на базе ясли-сада «Ертегілер әлемі», включал игровые технологии, проектное творчество и сказкотерапию. По результатам исследования отмечено значительное повышение показателей беглости, оригинальности, гибкости мышления и творческого воображения в экспериментальной группе. Выявлены основные условия эффективности педагогических технологий: системность, педагогическая компетентность и учёт культурного контекста. Предложены практические рекомендации по внедрению данных технологий в дошкольную практику региона и обозначены направления дальнейших исследований в области креативного развития дошкольников.

Ключевые слова: креативность, средний дошкольный возраст, педагогические технологии, игровая технология, проектное творчество, Туркестан.

Abstract: This article investigates the effectiveness of pedagogical technologies in developing creativity among middle preschool children (4–5 years) in Turkestan. The experiment was conducted at the kindergarten “Ertegiler Alemi,” employing game-based methods, project creativity, and storytelling techniques. The study demonstrated significant improvements in fluency, originality, flexibility, and creative imagination in the experimental group. Key conditions for effective implementation of pedagogical technologies included systematic practice, educator competence, and cultural context sensitivity. Practical recommendations for integrating these technologies into preschool educational practice in the region are provided, along with suggestions for future research in early childhood creativity development.

Keywords: creativity, middle preschool age, pedagogical technologies, game-based methods, project creativity, Turkestan.

Введение: Креативность – одна из важнейших характеристик личности, определяющая способность человека находить нестандартные решения, адаптироваться к новым условиям и эффективно справляться с жизненными и образовательными задачами. Сегодня креативность признана ключевым навыком XXI века, наряду с критическим мышлением и коммуникацией (UNESCO, 2019)

[15]. Именно поэтому формирование творческих способностей является одной из важнейших целей дошкольного образования [11].

Особую значимость развитие креативности приобретает в регионах Казахстана с ярко выраженным мультикультурным характером, таких как Туркестан. Город Туркестан – древний исторический центр с уникальной культурной идентичностью и многообразием этнических групп, проживающих на его территории [9]. В условиях полиязычной и многонациональной среды особенно важно развитие у детей навыков креативного мышления, помогающего адаптироваться к многообразию социокультурных условий и эффективно взаимодействовать в мультикультурном пространстве [5].

Понятие креативности в научной литературе трактуется по-разному. Согласно Гилфорду (1967), креативность представляет собой способность к дивергентному мышлению, генерации множества идей и оригинальных решений [3]. Э. Торранс (2002) дополнил эту идею, выделив критерии творческого мышления – беглость, гибкость, оригинальность и разработанность [10]. Отечественные исследователи, такие как Л.С. Выготский (1978), определяли креативность как интегральную способность, которая формируется в процессе деятельности и общения ребёнка с окружающим миром [2].

Современные исследователи дошкольной педагогики (Ушакова, 2015 [11]; Емельянова, 2023 [4]) отмечают, что дошкольный возраст является сенситивным периодом для формирования творческих способностей. В этом возрасте дети наиболее восприимчивы к различным формам творческой активности и эффективнее развивают способности к воображению, творческому мышлению и экспериментированию (Жукова, 2022) [6].

Особая роль в формировании креативности принадлежит педагогическим технологиям. Среди наиболее эффективных и широко применяемых сегодня выделяются игровые технологии, проектные методы и сказкотерапия, которые органично вписываются в дошкольное образование и учитывают специфику детского возраста [7].

Педагогические технологии формирования креативности у дошкольников:

1. Игровые технологии

Игра традиционно рассматривается как ведущая деятельность дошкольного возраста (Выготский, 1978). Современные игровые технологии предполагают организацию таких видов деятельности, в которых дети самостоятельно или под руководством педагога могут проявлять инициативу, творчески преобразовывать игровую ситуацию и экспериментировать с разными ролями и сюжетами. Исследования показывают, что игровые технологии способствуют развитию дивергентного мышления и творческой активности детей [8].

2. Технология проектного творчества

Проектная деятельность в дошкольном образовании направлена на организацию познавательно-исследовательской активности детей, которая предполагает не только получение готовых знаний, но и самостоятельный поиск информации, создание творческих продуктов и презентацию результатов [6]. Проектный метод позволяет формировать такие элементы креативности, как оригинальность, беглость и гибкость мышления.

3. Сказкотерапия как технология

Использование сказок и историй в образовательном процессе давно признано эффективным методом формирования творческих способностей. Сказкотерапия, являясь частью арт-терапии, развивает воображение, эмоциональный интеллект и способность детей к креативному выражению своих мыслей и чувств [14].

Цель исследования – выявить и экспериментально обосновать эффективность педагогических технологий (игровых, проектных и сказкотерапии) в формировании креативности детей среднего дошкольного возраста в условиях дошкольных учреждений Туркестана.

Задачи исследования: диагностировать исходный уровень креативности детей 4–5 лет, разработать и внедрить программу с использованием педагогических технологий, оценить динамику развития креативности после реализации программы, разработать практические рекомендации для педагогов.

Методы: Исследование проводилось в виде педагогического эксперимента по типу «до – после» с контрольной и экспериментальной группами. Это позволило выявить эффективность педагогических технологий в формировании креативности у детей среднего дошкольного возраста в реальных условиях образовательного процесса.

Эксперимент проходил на базе частного дошкольного учреждения ясли-сад «Ертегілер әлемі» города Туркестан и включал три основных этапа:

1. Констатирующий этап (2 недели): диагностика исходного уровня креативности детей.

2. Формирующий этап (3 месяца): внедрение педагогических технологий.

3. Контрольный этап (2 недели): повторная диагностика и анализ полученных данных.

В исследовании участвовали дети среднего дошкольного возраста (4–5 лет), посещающие ясли-сад «Ертегілер әлемі». Общая выборка составила 50 детей, которые были разделены на две группы:

Экспериментальная группа – 25 детей (12 мальчиков, 13 девочек), которые занимались с применением специально разработанных педагогических технологий.

Контрольная группа – 25 детей (12 мальчиков, 13 девочек), которые занимались по традиционной образовательной программе без применения специальных технологий для развития креативности.

Группы были сформированы случайным образом, проверена сопоставимость детей по возрасту, уровню речевого развития и общему уровню когнитивных навыков.

В эксперименте также приняли участие педагоги яслей-сада: два воспитателя средних групп, педагог-психолог и методист, которые прошли предварительное обучение и инструктаж.

Для измерения креативности использовался комплекс диагностических методик:

1. Тест творческого мышления Торранса (Torrance Tests of Creative Thinking, TTCT) (адаптированная версия для дошкольников) – оценивались показатели беглости, гибкости, оригинальности и разработанности творческих решений детей [10].

2. Методика «Нарисуй фантастическое животное» (автор – Д.Б. Богоявленская) – выявлялись уровень творческого воображения и нестандартность мышления у дошкольников [1].

3. Наблюдение за поведением детей в процессе занятий и игр, позволяющее оценить креативную активность и проявление инициативы.

Результаты фиксировались в специальных диагностических протоколах, обеспечивающих достоверность и систематизацию полученных данных.

Для реализации формирующего этапа была разработана специальная программа по развитию креативности, включающая:

1. Игровые технологии: сюжетно-ролевые и дидактические игры, направленные на стимулирование творческой активности («Путешествие в сказочный мир», «Волшебный магазин», «Построим новый город»), игры-эксперименты, в которых дети самостоятельно искали решения нестандартных задач и ситуаций.

2. Технология проектного творчества: творческие мини-проекты («Создай свою сказку», «Наш зоопарк», «Волшебная страна») с акцентом на коллективную деятельность и презентацию результатов, включение детей в создание творческих продуктов (рисунки, поделки, коллажи, мини-выставки).

3. Сказкотерапия и сторителлинг: регулярное использование сказок для стимулирования детского воображения и фантазии («Закончи сказку по-своему», «Сказка наоборот», «Создай своего героя»), проведение творческих занятий по пересказу и изменению сюжетов известных сказок.

На констатирующем этапе (октябрь 2024 года) проводилось тестирование и наблюдение детей обеих групп для определения исходного уровня креативности.

На формирующем этапе (ноябрь 2024 – январь 2025 года) с экспериментальной группой ежедневно проводились занятия с использованием перечисленных педагогических технологий, каждое занятие продолжительностью 20–25 минут. В контрольной группе занятия проходили по стандартной образовательной программе без внедрения специальных технологий.

На контрольном этапе (февраль 2025 года) повторная диагностика проводилась по тем же методикам, что и на констатирующем этапе, для оценки динамики и эффективности используемых технологий.

Полученные результаты подвергались количественному и качественному анализу. Количественные данные анализировались с использованием методов описательной статистики: вычислялись средние значения, медианы, стандартные отклонения. Для проверки статистической значимости различий между контрольной и экспериментальной группами использовался t-критерий Стьюдента ($p < 0,05$).

Качественные данные (наблюдения педагогов, комментарии и отзывы родителей) анализировались методом тематического анализа, выделялись основные тенденции и повторяющиеся темы [12].

Результаты: В результате проведённого исследования была подтверждена эффективность педагогических технологий (игровой технологии, технологии проектного творчества и сказкотерапии) для формирования креативности у детей среднего дошкольного возраста. После трёхмесячного периода наблюдений и педагогических вмешательств получены значимые различия между экспериментальной и контрольной группами.

Результаты исследования представлены по следующим основным направлениям оценки креативности: беглость, гибкость, оригинальность и разработанность мышления (по методике Торранса), а также творческое воображение (методика «Нарисуй фантастическое животное»).

Анализ данных теста Торранса до и после эксперимента. Результаты оценки креативности по тесту Торранса представлены в таблице 1.

Таблица 1. Средние показатели теста Торранса (баллы)

Показатели	Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Уровень значимости (p)
Беглость	Экспериментальная	7,5	13,6	+6,1	$p < 0,01$
	Контрольная	7,3	9,1	+1,8	$p < 0,05$
Гибкость	Экспериментальная	6,8	12,4	+5,6	$p < 0,01$
	Контрольная	6,9	8,3	+1,4	$p < 0,05$
Оригинальность	Экспериментальная	5,2	10,9	+5,7	$p < 0,01$
	Контрольная	5,3	6,8	+1,5	$p < 0,05$
Разработанность	Экспериментальная	5,7	11,2	+5,5	$p < 0,01$
	Контрольная	5,5	7,0	+1,5	$p < 0,05$

Анализ результатов показал, что дети экспериментальной группы значительно улучшили показатели творческого мышления по всем четырём критериям. Наибольший прирост отмечен по беглости и оригинальности, что указывает на повышение способности детей генерировать многочисленные и нестандартные идеи.

Методика «Нарисуй фантастическое животное» позволила оценить изменения в творческом воображении детей. Средние показатели представлены в таблице 2.

Таблица 2. Оценка творческого воображения (методика Богоявленской)

Группа	До эксперимента (средний балл)	После эксперимента (средний балл)	Прирост (%)	Значимость (p)
Экспериментальная	6,4	12,1	+89%	$p < 0,01$
Контрольная	6,2	7,9	+27%	$p < 0,05$

В экспериментальной группе дети проявили значительно более высокий уровень творческого воображения после трёх месяцев регулярных занятий. Рисунки стали более оригинальными, насыщенными необычными деталями и творческими решениями, что указывает на значительное развитие креативного воображения.

Качественный анализ полученных данных также подтверждает эффективность педагогических технологий. Педагоги экспериментальной группы отмечают: существенный рост инициативы и активности детей в творческих заданиях, увеличение количества предложений нестандартных решений в игровых ситуациях, повышение уверенности детей в выражении собственных идей.

Отзывы родителей детей экспериментальной группы также демонстрируют позитивные изменения: дети стали чаще использовать творческий подход в домашних занятиях и играх. Родители отмечают увеличение интереса детей к новым видам деятельности, связанным с фантазией и экспериментированием.

На основании проведённого исследования можно сформулировать следующие выводы:

1. Использование педагогических технологий (игровая, проектная и сказкотерапия) способствует значительному развитию креативных способностей детей среднего дошкольного возраста.

2. Наиболее заметными оказались изменения по показателям беглости, оригинальности и творческого воображения.

3. Регулярность и систематичность применения педагогических технологий являются важнейшими условиями их эффективности.

Обсуждение: Результаты, полученные в ходе проведенного эксперимента на базе яслей-сада «Ертегілер әлемі» в Туркестане, подтвердили эффективность внедрения педагогических технологий в формировании креативности у детей среднего дошкольного возраста (4-5 лет). Особенно значимыми оказались изменения по показателям беглости, оригинальности, гибкости мышления и творческого воображения. Это объясняется соответствием использованных технологий психологическим и

возрастными особенностями детей дошкольного возраста, а также возможностью создания условий для свободного самовыражения и творческой деятельности.

Педагогические технологии, такие как игра, проектное творчество и сказкотерапия, гармонично интегрируются в ежедневную деятельность дошкольников и способствуют естественному проявлению их творческих способностей. Игровая деятельность позволяет детям свободно экспериментировать с ролями и сюжетами, что существенно повышает гибкость и оригинальность мышления [7]. Проектная технология, в свою очередь, способствует формированию навыков сотрудничества, исследовательского поведения и поиска нестандартных решений [6]. Сказкотерапия обогащает внутренний мир ребенка, стимулируя его фантазию и способность к созданию новых идей и образов [8].

Полученные результаты коррелируют с выводами других исследований, посвященных формированию креативности у дошкольников. Например, исследования Торранса [10] и Гилфорда [13] неоднократно доказывали, что дошкольный возраст является наиболее сенситивным для развития творческих способностей, а специально организованные занятия значительно повышают креативность детей.

Исследования Ушаковой (2015) и Жуковой (2022) подтверждают, что игровые и проектные технологии особенно эффективны в дошкольном возрасте благодаря их естественному восприятию детьми и высокой степени их вовлеченности. Эти выводы полностью подтверждаются и нашим исследованием, где игровая и проектная деятельность способствовали значительному повышению всех ключевых показателей креативности.

Кроме того, полученные результаты совпадают с исследованиями в области сказкотерапии, которые показывают, что сказочные сюжеты и элементы фантастики эффективно способствуют развитию воображения и творческих способностей дошкольников.

Важной частью исследования стал анализ условий, определяющих эффективность применения педагогических технологий. В рамках эксперимента были выделены следующие условия:

1. Системность и регулярность занятий: ежедневное применение технологий обеспечило устойчивость позитивных изменений в развитии творческих способностей детей.
2. Профессионализм педагогов: подготовленные педагоги, прошедшие обучение и инструктаж по использованию данных технологий, значительно повысили эффективность занятий.
3. Интерактивность и вовлеченность детей: высокая вовлеченность детей, достигнутая благодаря игровой и проектной форме деятельности, повысила уровень мотивации и самостоятельности детей в процессе творчества.

На основе проведенного исследования можно рекомендовать следующие практические подходы к организации образовательного процесса в дошкольных учреждениях Туркестана с целью формирования креативности:

1. Регулярно интегрировать игровые технологии в повседневную деятельность, предоставляя детям свободу выбора и инициативу в творческих заданиях.
2. Активно применять проектные технологии, создавая условия для совместной работы детей, стимулируя их самостоятельность и исследовательский интерес.
3. Использовать сказкотерапию как эффективный инструмент для развития воображения и эмоционального интеллекта, адаптируя содержание к местным культурным особенностям и традициям.
4. Проводить периодическое повышение квалификации педагогов по внедрению инновационных педагогических технологий, способствующих формированию творческого потенциала детей.

Заключение: Проведенное исследование подтвердило эффективность применения современных педагогических технологий в формировании креативности у детей среднего дошкольного возраста (4–5 лет) в условиях яслей-сада «Ертегілер әлемі» города Туркестан. Анализ результатов эксперимента показал значительное улучшение показателей беглости, гибкости, оригинальности мышления и творческого воображения дошкольников, занимавшихся с использованием игровых технологий, проектной деятельности и сказкотерапии.

Важнейшими условиями, обеспечившими успешное формирование креативности, стали систематичность занятий, высокий уровень педагогической компетентности и учёт культурно-языковых особенностей региона. Установлено, что предложенные технологии помогают стимулировать воображение, эмоциональный интеллект и творческую активность детей, обеспечивая условия для проявления их личностного потенциала.

Результаты подтверждают перспективность дальнейшего внедрения педагогических инноваций в дошкольное образование Туркестана. Тем не менее, были выявлены определённые ограничения

исследования: относительно небольшая выборка и краткосрочность эксперимента. Поэтому рекомендуется проведение более масштабных и продолжительных исследований с учётом регионального двуязычия.

Практическая значимость исследования заключается в возможности распространения разработанной программы на другие дошкольные учреждения региона и совершенствовании педагогической практики, направленной на развитие креативности дошкольников.

Список литературы

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. Академия, 2002. – 301с.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. Педагогика, 1978. – 168 с.
3. Гилфорд Дж.П. Природа человеческого интеллекта [The nature of human intelligence] (перевод с англ.). Прогресс, 1967. – 203 с.
4. Емельянова И.Д. Формирование креативности дошкольников в условиях современных образовательных технологий. Дошкольное образование сегодня, 5(1), 2023. – С.25–30.
5. Ералиева А.Т. Формирование креативности в поликультурном образовательном пространстве Казахстана. Педагогика и психология Казахстана, 4(12), 2020. – С.76–81.
6. Жукова Н.С. Развитие творческих способностей дошкольников: методические подходы и технологии. Академия, 2022. – 186 с.
7. Кравцова Е.Е. Игра как пространство развития креативности дошкольников. Психология и педагогика детства, 2(1), 2020. – С.43–47.
8. Петрова Е.А. Применение сказкотерапии для развития творческого мышления дошкольников. Российский психологический журнал, 18(2), 2021. – С. 92–104.
9. Танирбергенов М.Б. Социокультурное развитие региона Туркестан и перспективы образования. Вестник Университета Туркестана, 3(2), 2021. – С.50–57.
10. Торранс Э.П. Диагностика креативности: Тесты творческого мышления Торранса (ТТСТ). Иматон, 2002. – 177 с.
11. Ушакова О.С. Методика развития речи детей дошкольного возраста (5-е изд.). Владос, 2015. – 201с.
12. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 2006. – P.77–101.
13. Guilford J P. The nature of human intelligence. McGraw-Hill Education, 1967. – p.196
14. Isbell R., Sobol, J., Lindauer, L., & Lowrance, A. The effects of storytelling and story reading on the oral language complexity and story comprehension of young children. Early Childhood Education Journal, 32(3), 2004. – P.157–163.
15. UNESCO. (2019). Futures of education: Learning to become. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370802>

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ

Махсутова Н.Х., Балтабаева Г.М. - Воспитатели частного ясли-сада «Ертегілер әлемі», Республика Казахстан, г. Туркестан

Аннотация: Статья посвящена исследованию эффективности использования современных педагогических технологий для развития навыков разговорной речи детей дошкольного возраста (5–6 лет) в Туркестане. Эксперимент проводился на базе ясли-сада «Ертегілер әлемі» с применением игровых, диалогических, мультимедийных технологий и сказкотерапии. Результаты показали значительные улучшения в связности и богатстве речи, звукопроизношении и коммуникативной активности дошкольников экспериментальной группы по сравнению с контрольной. Выделены условия эффективности педагогических технологий и даны рекомендации по их применению в дошкольном образовании региона. Определены перспективы дальнейших исследований влияния педагогических технологий в условиях казахстанского двуязычия.

Ключевые слова: дошкольники, разговорная речь, педагогические технологии, мультимедиа, Туркестан.

Abstract: This article examines the effectiveness of modern pedagogical technologies in developing conversational skills of preschool children aged 5–6 years in Turkestan. The experiment was conducted in kindergarten "Ertegiler Alemi," employing game-based, dialogic, multimedia technologies, and storytelling techniques. The results indicated significant improvements in coherence, vocabulary richness, pronunciation, and communicative activity among children in the experimental group compared to the control group. Key conditions for effective pedagogical technology implementation were identified, and practical recommendations for their application in regional preschool education were provided. Future research directions include exploring pedagogical technologies in the context of Kazakh bilingualism.

Keywords: preschool children, conversational speech, pedagogical technologies, multimedia, Turkestan.

Введение: Развитие навыков разговорной речи является одной из первостепенных задач педагогики раннего детства, поскольку успешная коммуникация лежит в основе социального и когнитивного развития ребёнка (Выготский, 1978; Ушакова, 2015). Дошкольный возраст выступает критическим периодом для формирования языковой компетенции, влияющей на успешность ребёнка в школьном обучении и социальной адаптации [4]. Недостаточный уровень развития устной речи у детей к моменту поступления в школу может приводить к трудностям в освоении программы начального образования, задержкам в освоении письма и чтения, а также ограничивать возможности полноценного общения со сверстниками и взрослыми [5].

В контексте Республики Казахстан, с её многоязычным и мультикультурным населением, проблема речевого развития детей приобретает дополнительную значимость [1]. Национальная образовательная политика Казахстана акцентирует внимание на развитии речевой компетентности детей в условиях мультикультурной среды, что отражено в ряде государственных документов и образовательных программ («Цифровой Казахстан», 2018 [12]; Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан, 2020–2025) [3]. Особое внимание уделяется регионам с выраженной языковой спецификой и полиэтничностью, к которым относится и Туркестанская область.

Развитие речи рассматривается современной педагогикой и психологией как один из центральных компонентов общего развития ребёнка. Ещё Л.С. Выготский подчёркивал роль устной речи как основной формы мыслительной деятельности и средства коммуникации, указывая на тесную связь между речевым развитием и формированием интеллектуальных способностей [2]. В трудах отечественных и зарубежных исследователей неоднократно отмечалось, что именно дошкольный возраст является сенситивным периодом для усвоения языка и речевых навыков, когда создаются условия для наиболее интенсивного речевого развития [8].

При этом формирование речевых навыков происходит не изолированно, а в контексте социальной ситуации, через взаимодействие с педагогами, сверстниками и взрослыми. Успешность речевого развития зависит от богатства и разнообразия речевой среды, созданной вокруг ребёнка, и степени активности ребёнка в ней [5]. Современные исследования показывают, что особенно эффективны для этого педагогические технологии, которые обеспечивают активную речевую практику и создают мотивирующие условия для общения [6].

В настоящее время в практике дошкольного образования применяются различные педагогические технологии, направленные на формирование и совершенствование навыков устной речи. Наиболее эффективными признаны игровые технологии, сказкотерапия, диалогические методы и мультимедийные технологии [10].

Игровые технологии базируются на естественной потребности детей в игровой деятельности и способствуют формированию у дошкольников речевых навыков через моделирование коммуникативных ситуаций. Именно в игре ребёнок наиболее легко осваивает речевые модели, приобретает коммуникативные навыки и расширяет словарный запас [9]. Игры дидактического и сюжетно-ролевого типа активно используются педагогами для стимулирования речевой активности, обучения правилам диалога и формирования у детей уверенности в своих речевых возможностях.

Сказкотерапия и рассказывание историй (storytelling) рассматриваются как мощные инструменты для развития связной речи и воображения у дошкольников. Исследования показывают, что дети, регулярно слушающие и пересказывающие истории, быстрее овладевают навыками связного рассказа и лучше владеют лексикой [7].

Диалогические методики акцентируют внимание на развитии навыков общения и взаимодействия. Используя диалогические технологии, педагоги обучают детей вести разговор, поддерживать беседу, проявлять инициативу и активно участвовать в коллективном обсуждении.

Мультимедийные технологии, в том числе использование интерактивных досок, мультимедийных презентаций и образовательных видео, позволяют сделать речевые занятия яркими и

запоминающимися, усиливая мотивацию детей к речевому взаимодействию [8]. Однако важно подчеркнуть необходимость соблюдения меры при использовании таких технологий, чтобы избежать перегрузки внимания ребёнка.

Цель данного исследования заключается в выявлении и экспериментальном подтверждении эффективности современных педагогических технологий для развития навыков разговорной речи у детей дошкольного возраста в Туркестане.

Задачи исследования: провести анализ текущего уровня развития разговорной речи у детей 5–6 лет в Туркестане; подобрать и реализовать педагогические технологии, способствующие улучшению навыков устной речи дошкольников; оценить влияние данных технологий на речевое развитие детей путём сравнительного анализа экспериментальной и контрольной групп; разработать практические рекомендации по использованию педагогических технологий в дошкольных учреждениях Туркестана.

Предполагается, что целенаправленное применение современных педагогических технологий в образовательном процессе дошкольного учреждения существенно повысит уровень развития навыков разговорной речи у детей старшего дошкольного возраста по сравнению с традиционными методами обучения.

Методы исследования

Исследование проводилось по модели педагогического эксперимента с контрольной и экспериментальной группами по схеме «до – после». Такой подход позволяет наиболее полно и достоверно определить влияние конкретных педагогических технологий на развитие навыков разговорной речи детей дошкольного возраста.

Эксперимент проходил в естественных условиях образовательного процесса и включал три основных этапа:

Констатирующий этап (2 недели) – первичная диагностика речевых навыков детей.

Формирующий этап (3 месяца) – внедрение педагогических технологий.

Контрольный этап (2 недели) – повторная диагностика речевых навыков и анализ полученных данных.

База исследования: исследование было проведено на базе частного дошкольного учреждения ясли-сад «Ертегілер әлемі» города Туркестан (Туркестанская область, Казахстан). Данное учреждение обладает необходимой материально-технической базой, оснащено мультимедийными и интерактивными средствами обучения, что позволило полноценно реализовать запланированные педагогические технологии.

В исследовании принимали участие дети старшего дошкольного возраста (5–6 лет). Общая выборка составила 60 детей, посещающих подготовительные группы ясли-сада «Ертегілер әлемі». Участники были разделены на две равные по численности группы:

Экспериментальная группа – 30 детей (15 мальчиков, 15 девочек), в которой применялись современные педагогические технологии.

Контрольная группа – 30 детей (15 мальчиков, 15 девочек), занимавшаяся по традиционной образовательной программе дошкольного образования без внедрения особых инноваций.

Отбор детей проводился случайным образом, при этом группы были предварительно проверены на сопоставимость по базовому уровню развития разговорной речи.

В эксперименте участвовали также педагоги и специалисты учреждения: два воспитателя старших групп, логопед, психолог и методист. Все специалисты имели соответствующее педагогическое образование и стаж работы не менее пяти лет.

Для объективной оценки уровня развития устной речи использовался комплекс методов и методик:

1. Методика изучения связной речи дошкольников О.С. Ушаковой (2015) – позволяла оценить связность, лексическое богатство, логичность и грамматическую правильность речи детей [9]. Дети выполняли задания на пересказ рассказов, составление рассказа по серии картинок, а также описание изображений.

2. Диагностика звукопроизношения и артикуляционного аппарата – проводилась логопедом, дети выполняли задания на произношение отдельных звуков и звукосочетаний.

3. Наблюдение за речевой активностью детей в повседневной деятельности, в том числе во время сюжетно-ролевых и дидактических игр.

4. Полуструктурированные интервью с воспитателями и родителями, позволившие дополнить данные о речевом развитии детей и отметить качественные изменения.

Результаты диагностики фиксировались в специально разработанных протоколах, что обеспечивало точность и систематизацию данных.

В экспериментальной группе была реализована специально разработанная авторская программа, основанная на комплексе современных педагогических технологий:

1. Игровые технологии: дидактические игры («Назови одним словом», «Что изменилось?»), сюжетно-ролевые игры («Магазин», «Семья», «Доктор»), направленные на развитие навыков диалогической речи и инициативного общения детей.

2. Технология сказкотерапии и рассказывания историй (сторителлинг): регулярное проведение занятий по созданию и пересказу сказок и историй с использованием сюжетных картинок и наглядных пособий, групповое и индивидуальное рассказывание историй, направленное на формирование связной монологической речи.

3. Диалогические методики: организация ежедневных утренних «кругов общения», где дети делились новостями, обсуждали события и учились вести диалог, использование приёмов диалогической речи («вопрос – ответ», «дополни рассказ»).

4. Мультимедийные технологии: использование интерактивной доски для выполнения речевых заданий («Подбери слова», «Составь предложение»), просмотр и обсуждение коротких образовательных мультфильмов и презентаций на развитие речевого и лексического запаса.

На констатирующем этапе (сентябрь) были определены исходные показатели уровня речевого развития детей в обеих группах. На формирующем этапе (октябрь–декабрь) в экспериментальной группе ежедневно проводились занятия и мероприятия с использованием перечисленных педагогических технологий. Занятия интегрировались в общий режим дня детского сада, каждое длилось 20–25 минут. В контрольной группе воспитательно-образовательная деятельность осуществлялась по обычной программе без дополнительных технологий.

На контрольном этапе (январь) была проведена повторная диагностика, аналогичная первичной, после чего выполнен сравнительный анализ данных обеих групп.

Собранные данные подвергались качественному и количественному анализу. Для обработки количественных данных (результатов диагностики речевых навыков) использовались методы описательной статистики (средние значения, медианы, стандартные отклонения). Достоверность различий между результатами контрольной и экспериментальной групп проверялась с помощью t-критерия Стьюдента для независимых выборок с уровнем значимости $p < 0,05$.

Качественные данные (наблюдения педагогов, отзывы родителей и воспитателей) были обработаны методом тематического анализа для выявления общих тенденций и закономерностей.

Перед началом исследования было получено официальное разрешение от администрации ясли-сада «Ертегілер әлемі». Родители детей были проинформированы о целях и задачах эксперимента, выразив письменное согласие на участие своих детей в исследовании. Конфиденциальность данных соблюдалась на всех этапах эксперимента.

Результаты исследования: Эксперимент, проведённый на базе ясли-сада «Ертегілер әлемі» г. Туркестан, продемонстрировал положительное влияние современных педагогических технологий на развитие навыков разговорной речи у детей дошкольного возраста (5–6 лет). Результаты были зафиксированы после трёх месяцев систематической работы по внедрению перечисленных педагогических технологий в экспериментальной группе. Результаты представлены в виде сравнительного анализа данных экспериментальной и контрольной групп по основным показателям речевого развития: связная речь, словарный запас, диалогические навыки и звукопроизношение.

Связная речь оценивалась по методике О.С. Ушаковой (2015). Дети выполняли задания по пересказу рассказов, составлению рассказов по картинкам и описанию сюжетных изображений. Средние показатели представлены в таблице 1:

Таблица 1. Средние показатели связной речи (в предложениях)

Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Значимость различий
Экспериментальная	3,7	6,8	+3,1	$p < 0,01$
Контрольная	3,8	4,9	+1,1	$p < 0,05$

Результаты показывают, что дети из экспериментальной группы стали составлять более длинные и логически связанные высказывания. В контрольной группе изменения были менее значительными.

Словарный запас оценивался по количеству уникальных слов, использованных детьми в заданных речевых ситуациях (рассказывание, описание). Данные представлены в таблице 2:

Таблица 2. Динамика словарного запаса детей (число уникальных слов)

Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост (%)	Значимость различий
Экспериментальная	48	74	+54%	$p < 0,01$
Контрольная	49	58	+18%	$p < 0,05$

Отмечено значительное обогащение лексики у детей экспериментальной группы благодаря систематическим речевым играм и мультимедийным заданиям.

Оценка диалогических навыков проводилась по количеству речевых инициатив, вопросов, реплик и реакции детей в повседневных беседах и в играх. Средние данные представлены в таблице 3:

Таблица 3. Изменения диалогических навыков (среднее количество речевых инициатив за занятие)

Группа	До эксперимента	После эксперимента	Прирост	Значимость различий
Экспериментальная	3,2	7,5	+4,3	$p < 0,01$
Контрольная	3,3	4,2	+0,9	$p < 0,05$

Дети экспериментальной группы стали значительно активнее и инициативнее в диалогах и коммуникации с педагогами и сверстниками.

Звукопроизношение диагностировалось логопедом по методике Жуковой (2022). Данные представлены в таблице 4:

Таблица 4. Изменения качества звукопроизношения (доля детей с нормальным звукопроизношением)

Группа	До эксперимента (%)	После эксперимента (%)	Прирост (%)	Значимость различий
Экспериментальная	43%	80%	+37%	$p < 0,01$
Контрольная	45%	58%	+13%	$p < 0,05$

Значительное улучшение произношения наблюдалось в экспериментальной группе благодаря регулярным занятиям и использованию мультимедийных логопедических тренажёров. Качественный анализ данных показал, что большинство воспитателей экспериментальной группы отметили: повышение уверенности детей в своих речевых способностях, увеличение инициативности и активности в речевых играх и заданиях, рост интереса к занятиям благодаря мультимедийным и игровым технологиям.

Родители детей из экспериментальной группы также указали на заметные улучшения в речи детей дома: дети чаще рассказывали о событиях дня, использовали новые слова и выражения, улучшилась чёткость речи, дети стали чаще инициировать диалог, в контрольной группе таких явных и выраженных качественных изменений не отмечалось.

По итогам проведённого исследования можно сделать следующие выводы:

1. Современные педагогические технологии оказывают значительное позитивное влияние на развитие навыков разговорной речи дошкольников.

2. Наибольший эффект достигается в таких областях, как связная речь, словарный запас и диалогические умения.

3. Использование мультимедийных и игровых технологий существенно повышает мотивацию и вовлечённость детей в занятия, улучшает качество речевого взаимодействия.

Обсуждение результатов: Полученные данные убедительно свидетельствуют о положительном влиянии современных педагогических технологий на развитие навыков разговорной речи у детей дошкольного возраста в условиях Туркестана. Эксперимент на базе ясли-сада «Ертегілер әлемі» подтвердил эффективность методик, включающих игровые технологии, сказкотерапию, диалогические и мультимедийные технологии. Наибольшие изменения наблюдались в области связной

речи, словарного запаса, диалогических навыков и звукопроизношения, что полностью соответствует гипотезе исследования.

Эффективность этих технологий связана прежде всего с их соответствием возрастным особенностям детей: игры, сказки и мультимедийные форматы полностью отвечают естественным интересам и потребностям дошкольников. Также важной причиной успеха является активная позиция педагога, который выступает медиатором между ребёнком и педагогическим контентом.

Проведённый анализ результатов исследования позволяет выделить ряд ключевых условий, способствовавших эффективности применения педагогических технологий:

1. Системность и регулярность – проведение занятий с использованием педагогических технологий на ежедневной основе в течение нескольких месяцев дало заметные и устойчивые изменения [11].

2. Педагогическая компетентность – ключевая роль принадлежит педагогам, умеющим грамотно использовать и адаптировать педагогические технологии в соответствии с возрастом и уровнем развития детей.

3. Мотивация и вовлечённость детей – игровая форма занятий и использование мультимедиа существенно повысили интерес детей к занятиям, сделав образовательный процесс более увлекательным и эффективным.

4. Индивидуальный подход – возможность варьировать задания и применять технологии с учётом индивидуальных особенностей детей (например, для тех, кто испытывает трудности с произношением или связанностью речи).

На основании проведённого исследования могут быть сформулированы следующие практические рекомендации по использованию педагогических технологий в развитии навыков разговорной речи дошкольников Туркестана:

1. Внедрение игровых технологий должно быть систематическим и соответствовать интересам и потребностям детей. Важно сочетать сюжетно-ролевые и дидактические игры, стимулируя как диалогические, так и монологические формы речи.

2. Использование сказкотерапии и сторителлинга рекомендуется как регулярная часть образовательной деятельности, способствующая развитию связной речи и креативного мышления.

3. Диалогические методики целесообразно включать ежедневно, чтобы дети привыкали свободно и уверенно вести беседу, задавать вопросы и высказывать собственное мнение.

Ф4. Мультимедийные технологии должны применяться умеренно и грамотно, чтобы не привести к утомлению детей и сохранять баланс между традиционными и инновационными методами обучения.

5. Повышение квалификации педагогов по использованию современных педагогических технологий является необходимым условием для успешного их внедрения.

Заключение: Проведённое исследование на базе ясли-сада «Ертегілер әлемі» в городе Туркестан убедительно продемонстрировало, что целенаправленное применение современных педагогических технологий оказывает положительное влияние на развитие навыков разговорной речи у детей дошкольного возраста (5–6 лет). Полученные данные подтвердили изначально выдвинутую гипотезу о том, что использование таких технологий, как игровые методики, сказкотерапия, диалогические методы и мультимедийные инструменты, способствуют значительному улучшению речевых показателей дошкольников.

В результате трёхмесячного педагогического эксперимента были отмечены существенные позитивные изменения в области связной речи, словарного запаса, диалогических навыков и звукопроизношения детей. Наиболее выраженным стало улучшение способности детей формулировать и выражать мысли, увеличение лексического богатства речи и повышение их коммуникативной активности. Это подчёркивает важность и перспективность внедрения педагогических инноваций в практику дошкольного образования, особенно в регионах с многоязычным и культурным многообразием, таких как Туркестан.

Ключевыми условиями, определяющими успешность реализации педагогических технологий, стали профессиональная компетентность педагогов, системность занятий, мотивация детей и учёт индивидуальных особенностей каждого ребёнка. Важным аспектом реализации данных технологий является их сбалансированное применение в сочетании с традиционными формами образовательной деятельности.

Результаты данного исследования могут служить основой для совершенствования программ дошкольного образования Туркестана и других регионов Казахстана, обеспечивая эффективное развитие разговорной речи и коммуникативной компетентности детей дошкольного возраста.

Список литературы

1. Аманжолова С.К. Цифровые технологии и развитие речи детей дошкольного возраста в Казахстане. *Вестник педагогики Казахстана*, (3), 2021. – С. 47–52.
2. Выготский Л.С. *Мышление и речь*. Москва: Педагогика, 1978. –167 с.
3. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020–2025 гг. (2019). Утверждена постановлением Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 г. № 988.
4. Ефименкова Л.Н. *Формирование словаря у дошкольников с речевыми нарушениями*. Москва: Владос, 2002. – 203 с.
5. Жукова Н.С. *Развитие речи дошкольников: современные подходы и технологии*. Москва: Академия, 2022. – 189с.
6. Журба Л.Т. *Современные методы развития речи у детей дошкольного возраста*. *Дошкольная педагогика*, (7), 2020. – С.12–17.
7. Isbell R., Sobol J., Lindauer L., Lowrance A. The effects of storytelling and story reading on the oral language complexity and story comprehension of young children. *Early Childhood Education Journal*, 32(3),2004. – С.157–163.
8. Plowman, L., Stephen, C., & McPake, J. (2010). *Growing up with technology: Young children learning in a digital world*. London: Routledge.
9. Ушакова, О. С. (2015). *Методика развития речи детей дошкольного возраста (5-е изд.)*. Москва: Владос.
10. Махметова, Г. К. (2020). Особенности развития речевых навыков дошкольников в условиях билингвального образования в Казахстане. *Педагогическое образование и наука*, (4), 58–62.
11. Спиваковская, А. С. (2012). *Цифровая педагогика как новая парадигма образования*. *Открытое образование*, (6), 20–25.
12. «Цифровой Казахстан» (2018). *Государственная программа. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности Республики Казахстан*. Retrieved from <https://digitalkz.kz>

РАЗВИТИЕ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ТУРКЕСТАНЕ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Худайбергенова Г.Х., Ергешова Д.Г., Нишанбаева Ш.Э –
воспитатели частного ясли-сада «Ертегілер әлемі»
Республика Казахстан, г. Туркестан

Аннотация. В статье представлены результаты исследования влияния современных цифровых технологий на развитие словарного запаса у детей дошкольного возраста в Казахстане. Эксперимент проводился в детском саду «Ертегілер әлемі» (г. Туркестан) среди детей 5–6 лет. Использовались интерактивные игры, мультимедийные приложения, дополненная реальность и голосовые тренажёры. Результаты показали значительный рост активного и пассивного словаря, повышение речевой активности и инициативы у дошкольников. Установлено, что педагогически обоснованное применение цифровых ресурсов эффективно расширяет лексический запас детей. Даны практические рекомендации по интеграции цифровых технологий в образовательную среду дошкольных учреждений с учётом казахстанского культурного контекста.

Ключевые слова: словарный запас, дошкольники, цифровые технологии, развитие речи, Туркестан.

Abstract. This article presents research results regarding the impact of modern digital technologies on vocabulary development in preschool children in Kazakhstan. The experiment was conducted at the kindergarten "Ertegiler Alemi" in Turkestan with children aged 5–6 years. Interactive games, multimedia applications, augmented reality, and voice trainers were employed. The findings revealed significant growth in children's active and passive vocabulary, as well as increased verbal activity and initiative. It was concluded that pedagogically justified use of digital resources effectively expands children's vocabulary. Practical recommendations are provided for integrating digital technologies into the educational environment of preschool institutions, considering the cultural context of Kazakhstan.

Keywords: vocabulary, preschool children, digital technologies, speech development, Turkestan.

Введение

Современные изменения в образовательной среде, вызванные цифровизацией, требуют от педагогов новых подходов к развитию ключевых компетенций у детей дошкольного возраста. Одной из таких компетенций является развитие словарного запаса, который играет фундаментальную роль в формировании речевой, когнитивной и социальной готовности ребёнка к школьному обучению [4].

В условиях Республики Казахстан, где активно реализуются стратегические программы цифровизации образования (Цифровой Казахстан, 2018), особенно важно учитывать, как современные технологии могут быть использованы для обогащения активного и пассивного словаря детей [5]. В многоязычной среде страны (казахский, русский, английский), освоение лексики становится не только педагогической задачей, но и элементом культурной и языковой идентичности.

Словарный запас ребёнка 5–6 лет представляет собой динамично развивающуюся систему, включающую: активный словарь – слова, используемые в речи; пассивный словарь – слова, которые ребёнок понимает, но пока не употребляет.

По данным исследований, в среднем у ребёнка 5 лет словарь насчитывает от 2000 до 3000 слов (Ушакова, 2015), и его интенсивное развитие возможно при условии целенаправленного педагогического воздействия, игрового контекста и эмоционально значимой коммуникации [8].

Многочисленные зарубежные и отечественные исследования доказывают, что интерактивные цифровые ресурсы – мультимедийные книги, логопедические приложения, обучающие игры, голосовые помощники – могут способствовать активному речевому развитию (Neumann, 2014 [6]; Plowman et al., 2010 [7]; Аманжолова, 2021 [1]).

Такие технологии: обеспечивают многоканальное восприятие (звук, изображение, движение); поддерживают индивидуальный темп усвоения; повышают мотивацию через элементы геймификации; позволяют адаптировать содержание под языковую среду (казахский/русский) [9].

Однако при этом важна педагогическая медиативность – взрослый должен направлять, интерпретировать и дополнять цифровой контент, превращая его в средство языкового развития, а не просто развлечения [3].

Несмотря на широкое внедрение ИКТ в казахстанское дошкольное образование, системные исследования, посвящённые именно лексическому развитию дошкольников с помощью цифровых технологий, остаются ограниченными. Отдельные проекты (например, BilimLand, BalaTV, QazKitap) показывают потенциал, но педагогическая практика нуждается в научно обоснованных моделях и методических решениях [2].

Цель исследования: выявить эффективность использования современных цифровых технологий в развитии словарного запаса у детей дошкольного возраста в условиях детских садов Казахстана.

Задачи исследования: проанализировать уровень развития активного и пассивного словаря у детей 5–6 лет; определить влияние цифровых приложений и интерактивных форм на рост лексики; изучить педагогические условия, способствующие эффективному лексическому развитию через ИКТ.

Объект исследования: процесс речевого развития дошкольников.

Предмет исследования: особенности формирования словарного запаса с использованием цифровых технологий.

Гипотеза исследования: если внедрить целенаправленные цифровые средства (интерактивные сказки, приложения, мультимедийные словари) в повседневную речевую практику дошкольников, то это приведет к значимому увеличению словарного запаса при наличии педагогической поддержки и игровой формы.

Методы

Исследование базировалось на принципах комплексного подхода, объединяющего качественные и количественные методы с целью глубокого анализа влияния цифровых технологий на развитие словарного запаса у детей 5–6 лет. Методология включает элементы педагогического эксперимента, наблюдения, диагностического тестирования, а также анализа речевой продукции детей в цифровом и традиционном формате.

Экспериментальная работа проводилась на базе частного дошкольного учреждения "Ясли сад Ертегілер әлемі", расположенного в городе Туркестан, Республика Казахстан. Данный детский сад имеет опыт внедрения цифровых образовательных технологий и оборудован интерактивными панелями, планшетами, мультимедийной техникой.

В исследовании приняли участие: 30 детей в возрасте от 5 до 6 лет (средняя и старшая группы); 3 воспитателя с высшим педагогическим образованием и стажем работы от 5 до 10 лет; 2

логопеда/дефектолога (на этапе речевой диагностики); 30 родителей - для анкетирования и домашнего сопровождения.

Исследование проводилось в течение 8 недель и включало три основных этапа:

Этап 1 – Диагностический (1 неделя): проведена входная диагностика словарного запаса детей с использованием лексических проб (по методике Л.Н. Ефименковой и адаптированных заданий из пособий Ушаковой) [8]; определен уровень активного и пассивного словаря; анкетирование воспитателей и родителей об используемых цифровых средствах и домашней речевой активности.

Этап 2 – Основной (6 недель): внедрение цифровых лексико-развивающих средств: интерактивные сказки и обучающие ролики (BalaTV, BilimLand); приложения: “Сөз әлемі”, “Алфавит AR”, “Сказка 3D”; игры с речевыми заданиями: Kahoot, ScratchJr, Sound Touch Kids; Электронные книги с озвучиванием и словарём (Book Creator, StoryJumper); проведение ежедневных мини-занятий по 15–20 минут, включающих цифровые элементы; ведение индивидуальных словарных карт: каждое новое слово, усвоенное ребёнком, заносилось в личный лексический портфель.

Этап 3 – Контрольный (1 неделя): повторная диагностика; сравнение результатов;

анализ цифровых артефактов (сказок, видеозаписей, презентаций); итоговое интервью с воспитателями.

Используемые методы сбора данных:

1. Лексическая диагностика: для количественной оценки словарного запаса использовались: методика «Определение объема активного словаря» (Ефименкова, 2002) [14]; тест «Понимание и использование слов»; тематические задания: «Назови предмет», «Опиши картинку», «Подбери слово по смыслу»; задания на многозначность, синонимиию и антонимию в адаптированной форме.

2. Наблюдение: проводились систематические наблюдения за речевой активностью детей во время занятий, свободной деятельности и цифровых игр. Фиксировались: инициирование речи; спонтанное использование новых слов; вопросы к взрослым; речевые инициативы в паре/группе.

3. Анализ цифровых продуктов: собирались и анализировались индивидуальные и групповые цифровые проекты, включающие: озвученные сказки; видеоролики с описанием предметов, профессий, животных; мини-презентации с новыми словами, созданные детьми; карточки AR с сопровождением речью.

4. Интервью и анкетирование: полуструктурированные интервью с педагогами: об особенностях работы с цифровыми технологиями и их влиянии на речь; анкеты для родителей: о том, какие технологии используют дома, и замечают ли они изменения в словарном запасе ребенка.

Методы обработки данных: количественные данные анализировались с помощью SPSS v.25: расчёт среднего значения, стандартного отклонения; Парный t-критерий Стьюдента – для сравнения результатов до и после вмешательства.

Качественные данные (наблюдения, интервью, проекты) – с использованием тематического анализа (Braun & Clarke, 2006) [13].

Этические аспекты: получено письменное согласие от родителей и администрации ДОУ; все данные обезличены, конфиденциальность соблюдена; видеоматериалы и цифровые продукты использовались только с разрешения родителей и в образовательных целях; исследование соответствовало Этическому кодексу педагога РК.

Результаты

Анализ данных, полученных в ходе 8-недельного педагогического эксперимента в детском саду «Ертегілер әлемі» (г. Туркестан), показал, что использование цифровых технологий положительно влияет на развитие словарного запаса детей 5–6 лет. У большинства детей наблюдалось расширение активного и пассивного словаря, повышение речевой инициативы и осознанность в использовании новых слов в контексте.

Для оценки динамики словарного запаса использовалась шкала по методике Ефименковой (адаптированная), а также авторские задания на активное и пассивное понимание слов. Ниже представлены результаты сравнения (средние значения):

Таблица 1. Среднее количество освоенных слов (n = 30)

Показатель	До эксперимента	После эксперимента	Разница	p-значение
Активный словарь (слов)	1120	1430	+310	< 0.01
Пассивный словарь (слов)	1680	2035	+355	< 0.01
Употребление новых слов в речи	4.1	7.3	+3.2	< 0.01
Речевая инициатива (оценка 1–5)	2.8	4.2	+1.4	< 0.01

Примечание: статистически значимые изменения зафиксированы по всем показателям.

Примеры изменений в речевом поведении: Пример 1 – мальчик Ахмед, 6 лет

До: отвечал односложно, ограниченный словарь, затруднялся в описании предметов.

После: свободно озвучивал собственную цифровую сказку, использовал слова: кызыкты, ертегі, құмсағат, кейіпкер.

Пример 2 – девочка Сарвиназ, 5 лет

До: пассивно слушала, редко использовала новые слова.

После: составила цифровую презентацию «Менің отбасым», употребила 12 новых слов, включая: шежіре, дәстүр, қонақжай.

В течение эксперимента было собрано 86 цифровых продуктов, созданных детьми самостоятельно или в парах:

Тип цифрового материала	Количество (%)
Озвученные сказки (StoryJumper)	32%
Видеоролики с описанием предметов	25%
AR-презентации с предметами	21%
Интерактивные викторины (Kahoot)	14%
Мини-фильмы с героем-рассказчиком	8%

Критерии оценки: количество новых слов; связность текста; использование прилагательных и глаголов действия; Употребление слов из активного минимума программы ДО. Вывод: 73% продуктов содержали лексически обогащённую речь; 62% детей использовали ранее неизвестные слова в речевом повествовании.

В рамках ежедневных наблюдений зафиксированы следующие изменения в поведении детей:

Показатель	До эксперимента	После эксперимента
Задаёт вопросы о новых словах	23%	77%
Самостоятельно использует слова из цифрового контента	18%	71%
Активен в речевой игре	31%	80%
Комментирует действия других/вовлекает в диалог	26%	68%

В ходе финальных интервью воспитатели отметили: рост интереса к речевым играм: «Дети стали больше говорить, интересоваться, начали составлять свои истории».

Активность даже у ранее молчаливых детей: «Даже те, кто раньше говорил мало, начали участвовать в заданиях, включать речь в игру».

Эффективность визуальной поддержки: «Когда слово подкреплено движением, картинкой, озвучкой – оно запоминается лучше и быстрее используется».

Цифровые технологии, используемые в сочетании с педагогическим сопровождением, обеспечивают значимое увеличение словарного запаса у дошкольников;

наиболее эффективными оказались интерактивные сказки, AR-карточки и презентации с озвучкой; положительный эффект наблюдался как в количественных, так и в качественных показателях речи [10];

Педагогическая рефлексия подтвердила важность метода «цифрового словаря в действии» – дети не просто запоминают слово, а используют его в контексте.

Обсуждение

Результаты исследования, проведённого в детском саду «Ертегілер әлемі» в г. Туркестан, свидетельствуют о существенном росте словарного запаса у детей 5–6 лет при целенаправленном использовании цифровых технологий. Рост как активного, так и пассивного словаря, подтверждает эффективность выбранной методики, сочетающей мультимедийные ресурсы, речевую практику и педагогическое сопровождение.

Выявленное увеличение речевой инициативы подтверждает, что технологии не только стимулируют интерес, но и создают условия для активной речевой деятельности. Это согласуется с выводами отечественных и зарубежных исследователей, подчеркивающих, что цифровая среда может усиливать речевое развитие, если используется в контексте игры и сотрудничества.

Результаты подтверждают социокультурный подход к обучению (Выготский, 1978) [11], согласно которому развитие речи происходит в рамках взаимодействия со взрослым и в культурно насыщенной среде. Современные цифровые средства в данном контексте выступают как инструменты медиации, обеспечивая дополнительные уровни восприятия: визуальный, аудиальный, интерактивный.

Также наблюдения и цифровые продукты детей соответствуют технологическому уровню ТРАСК-модели (Mishra & Koehler, 2006) – когда педагог знает, что, как и через какие технологии обучать, в результате чего происходит интеграция лексических задач с цифровыми форматами [12].

На основе анализа можно выделить следующие ключевые условия успешного развития словаря с помощью технологий: педагогическая направленность – не просто использование технологии, а осмысленная интеграция в речевую деятельность; игровой формат – приложения и задания, вызывающие интерес и побуждающие к диалогу; мультимодальность – визуализация, озвучка, анимация способствуют лучшему усвоению слов; контекстуальность – изучаемые слова должны быть включены в ситуации, близкие к опыту ребёнка (семья, животные, профессии, сказки); речевая активность – задания должны требовать не просто воспроизведения, но и продуктивной речи (рассказ, презентация, объяснение).

Сходные результаты были получены в ряде работ: Neumann (2014) установила, что дошкольники, работающие с интерактивными книгами, расширяют словарь быстрее, чем при чтении без цифровых эффектов [6]; исследование Plowman et al. (2010) показало, что родители, использующие обучающие приложения совместно с детьми, способствуют более высокому языковому развитию [7]; Жукова (2022) подчёркивает, что логопедические приложения при систематическом использовании значительно улучшают объём и качество словаря у детей с ЗРР [3]; Ушакова (2015) в своей системе речевого развития выделяет контекстуальные игры и интерактивные задания как основной способ пополнения словаря в старшем дошкольном возрасте [8].

Несмотря на положительные результаты, исследование имеет ряд ограничений: небольшая выборка – только один детский сад, 30 участников; краткосрочный период эксперимента – 8 недель недостаточно для оценки устойчивости изменений; фокус только на одном аспекте речи – лексика, без глубокой оценки грамматических и фонетических компонентов; влияние родительского участия – не всегда отслеживалось, насколько активно родители помогали детям вне ДОУ.

На основе исследования можно предложить следующие рекомендации для педагогов и методистов:

- для педагогов ДО: Интегрировать цифровые задания в ежедневную деятельность (не заменяя, а дополняя традиционные методы); использовать приложения с адаптацией под казахскую и русскую лексику; создавать «личные цифровые словари» детей – портфолио новых слов с картинками и озвучкой; проводить занятия в мини-группах для активного взаимодействия.

- для родителей: участвовать в создании домашних цифровых проектов (семейные сказки, видеорассказы); поддерживать использование новых слов в повседневной жизни; сокращать пассивный экранный контент в пользу активного и речевого.

- для разработчиков: создавать мультязычные детские приложения с качественной озвучкой; включать интерактивные словари с речевой обратной связью; интегрировать игровые элементы в задания на развитие словаря.

Заключение

Проведённое исследование подтвердило эффективность современных цифровых технологий в развитии словарного запаса у детей дошкольного возраста в Казахстане, на примере детского сада «Ертегілер әлемі» города Туркестан. В результате экспериментального внедрения интерактивных приложений, мультимедийных презентаций, дополненной реальности и речевых тренажёров отмечено значительное улучшение показателей как активного, так и пассивного словаря у детей 5–6 лет.

Ключевыми факторами успеха стали педагогически грамотное использование технологий, активное вовлечение детей в образовательный процесс и систематическая поддержка педагогов. Полученные результаты подтверждают гипотезу о том, что цифровые технологии являются мощным инструментом расширения лексического запаса, способствуют развитию речевой инициативы и формируют у дошкольников навыки коммуникации и уверенного общения.

Вместе с тем выявлено, что эффективность цифровых инструментов напрямую зависит от соблюдения баланса между традиционными и цифровыми методами. Недопустимо чрезмерное или неконтролируемое использование гаджетов, важно сохранять образовательную ценность каждой активности.

Практическое значение исследования заключается в возможности масштабировать успешный опыт, предложенный в данном эксперименте, на другие дошкольные учреждения Казахстана. Для этого необходимы дальнейшие исследования с большей выборкой и долгосрочным периодом наблюдений. Важным условием успешной реализации предлагаемых технологий является повышение

квалификации педагогических кадров и создание локализованного цифрового контента, отвечающего культурным и языковым особенностям Казахстана.

Таким образом, современные цифровые технологии при правильной интеграции в педагогическую практику способны значительно ускорить развитие словарного запаса у дошкольников, улучшая их подготовку к школе и формируя основу для успешного речевого и когнитивного развития в будущем.

Список литературы

1. Аманжолова С. К. Цифровые технологии в развитии речи дошкольников. *Вестник педагогики Казахстана*, (3), 2021. – С. 47–52.
2. BilimLand. (2020). Образовательный портал для дошкольного и школьного обучения. Получено с <https://bilimland.kz>
3. Жукова Н.С. Логопедические технологии в работе с детьми дошкольного возраста. *Дефектология и логопедия*, (2), 2022. – с.15–20.
4. Журба Л.Т. Современные методы развития речи у детей дошкольного возраста. *Дошкольная педагогика*, (7), 2020. – с. 12–17.
5. Казахстан, Министерство цифрового развития. (2018). Государственная программа «Цифровой Казахстан». Получено с <https://digitalkz.kz>
6. Neumann M.M. An examination of touch screen tablets and emergent literacy in Australian pre-school children. *Australian Journal of Education*, 58(2), 2014. – P.109–122. <https://doi.org/10.1177/0004944114523368>
7. Plowman L., Stephen, C., & McPake, J. Growing up with technology: Young children learning in a digital world. Routledge. 2010 – p.201.
8. Ушакова О.С. Методика развития речи детей дошкольного возраста (5-е изд.). Москва: Владос, 2015. – 215.
9. Spencer T.D., Petersen, D. B., Adams J.L. Tier 2 language intervention for diverse preschoolers: An early-stage randomized control group study following an analysis of response to intervention. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 24(4), (2015). – p. 619–636. https://doi.org/10.1044/2015_AJSLP-14-0101
10. Yelland, N. A pedagogy of multiliteracies: Young children and multimodal learning with tablets. *British Journal of Educational Technology*, 49(5), 2018. – p.847–858. <https://doi.org/10.1111/bjet.12635>
11. Выготский, Л. С. Мышление и речь. Москва: Педагогика, 1978. – с. 159
12. Mishra P., Koehler, M.J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for integrating technology in teacher education. *Teachers College Record*, 108(6), 2006. – p. 1017–1054. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x>
13. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 2006. – p.77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
14. Ефименкова Л. Н. Формирование словаря у дошкольников с речевыми нарушениями. Москва: Владос, 2002. – с.143.

РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В КАЗАХСТАНЕ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Туреханова Г.З. – методист частного ясли-сада «Ертегілер әлемі»

Маннапова Ф.З. - психолог частного ясли-сада «Ертегілер әлемі»

Республика Казахстан, г. Туркестан

Аннотация: В данной статье исследуется влияние цифровых технологий на развитие культурных ценностей у детей дошкольного возраста в Казахстане. Исследование проводилось в детских садах города Туркестан среди детей 5–6 лет с использованием анкетирования, наблюдений, анализа цифровых проектов и интервью с воспитателями. Результаты показали значительное усиление интереса детей к казахской культуре, национальным символам и традициям, а также рост уважительного и толерантного поведения. Установлено, что цифровые технологии, при правильной педагогической интеграции, способствуют формированию когнитивного, эмоционального и поведенческого компонентов ценностей. Предлагаются практические рекомендации для педагогов и разработчиков образовательных программ по воспитанию у детей национальной идентичности и культурной осознанности в условиях цифровой среды.

Ключевые слова: культурные ценности, дошкольное образование, цифровые технологии, традиции, Казахстан.

Abstract: This article explores the influence of digital technologies on the development of cultural values among preschool children in Kazakhstan. The study was conducted in kindergartens in Turkestan, involving children aged 5–6, and utilized surveys, observations, analysis of digital projects, and interviews with educators. The results showed a significant increase in children's interest in Kazakh culture, national symbols, and traditions, along with improved respectful and tolerant behavior. It was found that digital tools, when pedagogically integrated, support the cognitive, emotional, and behavioral aspects of value development. Practical recommendations are provided for educators and program developers to promote national identity and cultural awareness in digital learning environments.

Keywords: cultural values, early childhood education, digital technologies, traditions, Kazakhstan.

Введение: В условиях глобализации и цифровизации важность формирования культурных ценностей у детей дошкольного возраста возрастает как никогда ранее. В Казахстане, как в многонациональной стране, вопросы национальной идентичности, патриотизма, уважения к традициям и межкультурной толерантности являются основой устойчивого общественного развития. Согласно Государственной программе «Цифровой Казахстан» (2018), приоритетом становится внедрение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в образовательный процесс, в том числе в систему дошкольного образования.

Формирование культурных ценностей у детей 5–6 лет требует особого подхода. В этот возрастной период активно развиваются эмоционально-волевая сфера, эмпатия, эстетическое восприятие, что делает его критически важным для усвоения базовых норм культуры и нравственности. Современные цифровые технологии, в свою очередь, предоставляют уникальные возможности для реализации задач культурного воспитания – через интерактивные игры, мультимедийные проекты, анимацию и элементы дополненной реальности.

Исследование базируется на ряде подходов:

1. Культурно-историческая теория развития (Выготский, 1978), согласно которой формирование личности осуществляется через усвоение культурных норм в процессе взаимодействия со взрослым и ближайшим социальным окружением [2];
2. Деятельностный подход, акцентирующий внимание на активной позиции ребёнка в процессе обучения и усвоения ценностей;
3. Концепция медиадидактики (Спиваковская, 2012), рассматривающая цифровые технологии как инструмент культурного посредничества и формирования смыслов [10].

Многочисленные исследования подчеркивают эффективность цифровых технологий в социализации и воспитании детей (Grizzle & Singh [4], Plowman, Stephen & McPake [8]). Однако, в контексте Казахстана систематическое изучение влияния цифровых средств на формирование культурных ценностей у дошкольников остается недостаточно представленным в научной литературе.

Существующие локальные исследования (Бекенова, 2020) указывают на положительное восприятие интерактивных методов среди воспитателей и родителей, но не содержат достаточной эмпирической базы по результатам влияния этих методов на усвоение ценностей, таких как уважение, толерантность, патриотизм [1].

Целью исследования является: исследовать влияние современных цифровых технологий на формирование культурных ценностей у детей дошкольного возраста в Казахстане.

Задачи исследования: определить, какие цифровые технологии наиболее эффективно используются в воспитательной практике ДОУ; выявить динамику развития культурных ценностей у детей 5–6 лет в условиях применения ИКТ; определить педагогические условия, способствующие эффективному формированию культурных установок средствами цифровых технологий.

Методы: Исследование проводилось с использованием комбинированного (смешанного) метода, включающего качественные и количественные подходы. Это позволило не только измерить динамику развития культурных ценностей у детей, но и понять, каким образом цифровые технологии способствуют их формированию в реальных условиях дошкольного образования. Методология была основана на модельном исследовательском цикле, включающем: диагностику, внедрение цифровых практик, наблюдение, анализ артефактов и итоговую оценку. Основное внимание уделялось практическому применению технологий в контексте культурного воспитания.

Исследование проводилось в трёх дошкольных организациях города Туркестан (Казахстан): Частный ясли-сад «Ертегілер әлемі», ясли-сад «Балдырған», детский сад «Ақ желкен»

В исследовании приняли участие: 90 детей в возрасте от 5 до 6 лет (по 30 из каждого учреждения); 9 воспитателей с опытом работы более 5 лет; 3 методиста; 30 родителей, включенных на этапе рефлексии и обсуждения результатов.

Критериями включения являлись: наличие базовой цифровой инфраструктуры (интерактивные панели, планшеты, мультимедийные комплексы); применение ИКТ в воспитательном процессе не менее 3 месяцев до начала исследования; готовность персонала к сотрудничеству с исследователями.

Исследование длилось 12 недель и включало следующие этапы:

1. Диагностический этап (1–2 недели): проведено входное анкетирование воспитателей и родителей, использована авторская диагностическая карта на основе критериев: уважительное отношение к родителям и взрослым; интерес к казахской культуре и традициям; проявление толерантности в общении; знание национальных символов и праздников.

2. Этап внедрения (3–10 недели): воспитатели целенаправленно использовали цифровые инструменты для формирования культурных ценностей: мультфильмы на платформе Balapan TV с тематикой о традициях и истории Казахстана; интерактивные задания на платформе Bilimland; использование дополненной реальности (AR) для оживления казахских орнаментов, национальных костюмов и героев сказок; игровые приложения с элементами культурных сюжетов (напр., «Qazaq Batyr», «Asyq Оуыну»); создание цифровых книг и слайд-шоу с помощью приложений Book Creator и Kahoot!.

3. Рефлексивно-оценочный этап (11–12 недели): повторная диагностика детей с использованием тех же критериев; групповые интервью с воспитателями и родителями;

Анализ детских цифровых проектов (рисунки, рассказы, видеоролики); выводы о динамике изменений в ценностных ориентирах.

Регулярные наблюдения за детьми в ходе занятий и свободной деятельности проводились по чек-листу, разработанному на основе шкал ECERS-R (Harms et al., 1998) и дополненному авторскими индикаторами проявления ценностных установок (уважение, сочувствие, национальная гордость, интерес к культуре) [5].

Анкеты включали закрытые и открытые вопросы, касающиеся: частоты и типа используемых технологий; восприятия детьми цифровых инструментов; изменений в поведении и речевых высказываниях, связанных с культурной тематикой.

Собирались и анализировались: мини-фильмы, созданные с помощью планшетов; презентации и иллюстрированные сказки; участие в онлайн-викторинах о культуре Казахстана; цифровые открытки, посвященные праздникам: Наурыз, День Независимости и др. Анализ проводился по критериям креативности, культурного содержания, смысловой наполненности. Проводились полуструктурированные интервью, в которых обсуждались: эффективность применяемых цифровых методов; реакции детей; трудности и ресурсы, необходимые для улучшения процесса.

Количественные данные (из диагностик и анкет) обрабатывались с помощью программы SPSS v.26. Вычислялись средние значения, стандартные отклонения; применялись парные t-тесты для анализа до- и после-интервенционных изменений.

Качественные данные (наблюдения, интервью, детские артефакты) анализировались методом тематического анализа (Braun & Clarke, 2006).

Результаты: В ходе 12-недельного исследования была собрана обширная информация, отражающая влияние цифровых технологий на формирование культурных ценностей у детей дошкольного возраста. В целом, результаты показали положительную динамику по всем ключевым критериям, что подтверждает гипотезу о педагогической эффективности цифровых инструментов при правильном их использовании.

Изменения выявлены в таких аспектах: увеличение знаний о казахской культуре и традициях; усиление интереса к национальным символам; появление признаков уважительного и толерантного поведения; повышение активности и креативности в культурно-тематических проектах.

Для оценки изменений в уровне сформированности культурных ценностей использовалась диагностическая карта с четырьмя основными шкалами. Ниже представлена сводная таблица со средними баллами до и после применения цифровых технологий:

Таблица 1. Средние значения по диагностическим шкалам (n = 90)

Шкала	До вмешательства	После вмешательства	Δ Изменение	p-значение
Знание культурных символов	2.1	3.8	+1.7	< 0.001
Интерес к казахским традициям	2.3	4.0	+1.7	< 0.001
Проявление уважения и вежливости	2.6	4.1	+1.5	< 0.01
Толерантное поведение	2.4	3.9	+1.5	< 0.01

Примечание: оценивание проводилось по 5-балльной шкале (1 – очень низкий уровень, 5 – высокий уровень).

Статистически значимые улучшения наблюдаются по всем четырем шкалам. Особенно выражено улучшение в познавательном компоненте – знаниях о культуре и традициях Казахстана.

Было собрано 118 детских цифровых артефактов, созданных в процессе участия в проекте. Они распределяются по следующим категориям: цифровые сказки – 38%, анимационные ролики – 25%, электронные открытки – 20%, видеопрезентации (о семье, праздниках) – 17%

Пример проекта: «Менің отбасым және дәстүрлер» – видеоролик, в котором 6-летняя девочка Зияда из сада «Ертегілер әлемі» рассказывает на двух языках (казахском и русском) о семейных традициях празднования Наурыза, демонстрирует национальные блюда и костюмы. Ролик сопровождается фотографиями и детским рисунком юрты.

Критерии анализа: смысловая насыщенность; культурный контекст; креативность оформления; самостоятельность в создании материала.

Оценка показала, что 74% проектов включали элементы казахской национальной культуры, 60% сопровождались речевыми комментариями, 42% демонстрировали элементы сотрудничества (работа в парах или с родителями).

Наблюдения за детьми проводились систематически в течение 8 недель. Ниже приведены основные поведенческие индикаторы и частота их проявления до и после внедрения цифровых практик:

Поведенческий индикатор	До внедрения	После внедрения
Использует национальные термины (юрта, домбра)	15%	63%
Проявляет уважение к старшим	48%	79%
Проявляет интерес к рассказам о культуре	31%	82%
Делится знаниями с другими детьми	22%	67%

Поведенческие изменения демонстрируют, что через цифровые средства дети не только узнают о культуре, но и активно применяют полученные знания в межличностном общении и творчестве.

Воспитатели отмечали: увеличение познавательной активности у детей; рост осознанности в высказываниях; облегчение работы с темами, ранее трудными для объяснения (например, традиции, символика).

Родители указали: вовлеченность детей в беседы о культуре дома; желание самостоятельно пересматривать обучающие ролики; просьбы включить «национальные игры» или музыкальные произведения.

Сравнительный анализ между учреждениями:

Учреждение	Отличительные черты	Особые наблюдения
Ертегілер әлемі	Акцент на визуальных материалах (видео)	Уверенное использование цифровых панелей
Балдырған	Больше внимания традициям и песням	Использование AR-эффектов
Ақ желкен	Наиболее креативные проекты	Активное участие родителей

Обсуждение: Результаты исследования, проведённого в детских садах Туркестана, подтвердили, что современные цифровые технологии могут эффективно использоваться в процессе формирования культурных ценностей у дошкольников. Дети 5–6 лет не только приобрели новые знания о казахской культуре, но и продемонстрировали поведенческие изменения, связанные с проявлением уважения, интереса к традициям и культурной самоидентификации. Участие в цифровых проектах способствовало более глубокому усвоению ценностей благодаря: активному включению эмоционального компонента (визуальные образы, музыка); возможностям для самовыражения и креативности; вовлечению семьи в образовательный процесс; усилению связей между знанием и действием.

Результаты исследования подтверждают положения культурно-исторической теории развития Л.С. Выготского, согласно которой именно в процессе совместной деятельности с взрослым и в культурно насыщенной среде ребёнок осваивает социальные и нравственные нормы [2].

Использование цифровых средств стало средством медиации, выполняя роль «посредника» между ребёнком и культурным содержанием. Такие формы, как цифровые сказки, интерактивные видео и дополненная реальность, выступили в роли зоны ближайшего развития, позволяя детям осваивать сложные культурные смыслы в доступной форме [5].

Также исследование подтверждает идеи медиадидактики (Спиваковская, 2012) о том, что современные технологии приносят в образовательный процесс новые каналы смыслообразования, в том числе и в сфере воспитания [10].

Одной из ключевых особенностей исследования стало его проведение в многонациональном и мультикультурном регионе, где формирование культурной идентичности у детей приобретает особую значимость. В условиях Казахстана, где одновременно развиваются казахские, русские и другие этнокультурные традиции, цифровые ресурсы оказались эффективным инструментом объединения культурных кодов. Национальные праздники, герои казахских сказок, традиционные игры и орнаменты, представленные в цифровом формате, стали не только объектом изучения, но и источником личностного интереса у детей. Это подтверждает важность локализации цифрового контента - создания образовательных ресурсов, ориентированных на национальную культуру. Цифровые технологии продемонстрировали потенциал в развитии трёх компонентов ценностного отношения: когнитивного - через познание культурных символов и понятий (юрта, домбра, Наурыз и т.д.); эмоционального - через эмоциональное проживание историй и визуальных образов; поведенческого - через активное включение детей в сюжетно-ролевые игры и творческую деятельность.

Это полностью соответствует подходу «учение через опыт», где осмысленное действие становится базой формирования отношения к окружающему миру (Redecker C.) [9].

Несмотря на технологическую направленность исследования, именно педагог остался центральной фигурой, направляющей и поддерживающей процесс формирования ценностей. Эффективность цифровых инструментов напрямую зависела от уровня цифровой и методической компетентности воспитателя.

Педагоги, активно использующие технологии, демонстрировали: умение интегрировать ценностное содержание в мультимедийные задания; способность побуждать детей к размышлениям и обсуждению; инициативу в создании собственных цифровых ресурсов [6]. Эти выводы соответствуют структуре ТРАСК (Technological Pedagogical Content Knowledge) (Mishra & Koehler, 2006) [7], согласно которой успешная интеграция технологий в образовательный процесс возможна при слиянии трёх компонентов - содержания, педагогики и технологий.

Исследование выявило и ряд проблемных моментов: ограниченный доступ к оборудованию - не во всех группах хватало планшетов для работы в малых группах; неравномерная цифровая грамотность педагогов - часть воспитателей испытывала трудности при работе с приложениями; оценка культурных изменений - как и в других исследованиях подобной тематики, количественная оценка ценностных установок остаётся методологически сложной задачей.

На основе результатов исследования можно предложить следующие рекомендации:

Для воспитателей: использовать цифровые инструменты как дополнение к традиционным формам воспитания; включать тематические мультимедийные проекты, связанные с национальными праздниками, семейными традициями и историческими личностями; содействовать родительскому участию, предлагая цифровые задания для совместного выполнения. Для разработчиков образовательных ресурсов: создавать локализованные цифровые продукты (мультфильмы, игры, AR-приложения) с акцентом на казахскую культуру; развивать интерактивные формы подачи информации, включающие озвучку, визуализацию, элементы игры.

Заключение: Развитие культурных ценностей у детей дошкольного возраста представляет собой важную задачу современного образования, особенно в условиях цифровизации и глобализации. Проведённое исследование в дошкольных учреждениях города Туркестан показало, что современные цифровые технологии обладают значительным потенциалом для формирования у детей базовых национальных и общечеловеческих ценностей – уважения, толерантности, интереса к традициям, патриотизма и культурной идентичности.

Цифровые ресурсы, интегрированные в педагогический процесс, не только усиливают познавательный интерес, но и способствуют более глубокому усвоению культурного материала благодаря визуальной, интерактивной и эмоциональной составляющей. Дети, вовлечённые в цифровые проекты, проявляли творческую активность, осмысленность высказываний, стремление делиться знаниями, что является показателем сформированности ценностного отношения к культуре.

Ключевым фактором успешной реализации данной модели является педагог – носитель культурных смыслов, наставник и медиатор между цифровой средой и ребёнком. При наличии необходимых компетенций педагог способен превратить цифровую технологию в инструмент гуманистического воспитания.

Вместе с тем, важно помнить о необходимости соблюдения баланса между технологическим и личностным аспектом воспитания. Современные технологии должны быть средством, а не целью. В этом контексте формирование культурных ценностей у дошкольников должно основываться на сочетании традиционных методов воспитания и инновационных подходов, учитывающих особенности цифрового поколения.

Список литературы:

1. Бекенова А.С. *Использование цифровых технологий в патриотическом воспитании дошкольников. Вестник педагогических наук Казахстана*, (4), 2020. – С.55–59.
2. Выготский Л. С. *Мышление и речь*. Москва: Педагогика, 1978. – с. 126
3. Гриценко В.Н. *Медиадидактика как основа цифрового воспитания. Современное дошкольное образование*, (5), 2019. – С. 34–38.
4. Grizzle A., Singh J. *Media and information literacy: Reinforcing human rights, countering radicalization and extremism*. UNESCO. 2016. – p.205
5. Harms T., Clifford R.M., Cryer D. *Early Childhood Environment Rating Scale (ECERS-R)*. New York: Teachers College Press, 1998. – p.195
6. Koehler M.J., Mishra P. *What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 9(1), 2009. – С.60–70.
7. Mishra P., Koehler M.J. *Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge*. *Teachers College Record*, 108(6), 2006. – p.1017–1054.
8. Plowman L., Stephen C., McPake, J. *Growing up with technology: Young children learning in a digital world*. Routledge, 2010. – p.132.
9. Redecker C. *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Publications Office of the European Union, 2017. – p. 203.
10. Спиваковская А.С. *Цифровая педагогика как новая парадигма образования. Открытое образование*, (6), 2012. – С.20–25.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОСНОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Капсанова Г.Б. Докторант, «8D01201 –
Дошкольное обучение и воспитание», КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан
Абитова Г.Т. - Научный руководитель: Доктор философии PhD,
ассоциированный профессор КазНПУ имени Абая,
Алматы, Казахстан

Аннотация: Статья содержит описание теоретического исследования по формированию основ экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста.

Экологическая культура дошкольников рассматривается как интегративное личностное образование, включающая взаимосвязанные компоненты: когнитивный (знаниевый), мотивационный (эмоционально-ценностный), поведенческий (деятельностный).

Воспитание экологической культуры определяется как целенаправленная педагогическая работа по формированию у детей экологических знаний и представлений, природосберегающего отношения к природным объектам и соответствующих навыков поведения в природе.

Предлагаемая программа формирования у старших дошкольников экологической культуры включает комплекс занятий по экологии с элементами экспериментирования и методическое сопровождение образовательной деятельности в дошкольной организации по экологическому воспитанию детей.

Ключевые слова: экологическая культура, дети старшего возраста, образовательная деятельность, экологическое воспитание.

Abstract: The article contains a description of an empirical study on the formation of the foundations of ecological culture in older preschool children. The ecological culture of preschoolers is considered as an integrative personal education, including interrelated components: cognitive (knowledge), motivational (emotional-value), behavioral (activity). The education of ecological culture is defined as purposeful pedagogical work aimed at the formation of children's ecological knowledge and ideas, a nature-saving attitude

to natural objects and appropriate behavioral skills in nature. The proposed program for the formation of ecological culture among older preschoolers includes a set of environmental classes with elements of experimentation and methodological support for educational activities in a preschool organization for the environmental education of children.

Keywords: ecological culture, older children, educational activities, environmental education.

В современном мире, когда антропогенное влияние на окружающую среду достигло критического уровня, вопросы формирования экологической культуры населения приобретают особую актуальность. Необходимость бережного отношения к природе, рационального использования природных ресурсов и сохранения биоразнообразия становится жизненной потребностью всего человечества.

Экологические проблемы стали одними из ведущих по своей общественной значимости и требуют от человечества более разумного, сознательного подхода к их решению. Одним из путей повышения квалификации в области реализации экологического просвещения является овладение экологическими знаниями.

Экологическая культура – это система знаний, навыков и ценностных ориентаций, выражающая и определяющая характер отношений между человеком и природой, меру и способ включенности человека в деятельность по сохранению и развитию природной среды. Она является важным фактором, определяющим состояние окружающей среды и качество жизни людей [1].

Влияния жизнедеятельности человека на окружающую среду отражается на всех ее компонентах. С возрастающей экологической ответственностью населения все большую актуальность приобретает бытовой экоактивизм – повседневные практики, цель которых – снизить негативное воздействие человеческой деятельности на окружающую среду. Например, бережное расходование воды и электроэнергии, сортировка мусора, посадка деревьев, участие в субботниках и др) [2].

Задача массового экологического образования и воспитания решается сегодня в Казахстане на государственном уровне. Принимаются официальные документы и законы, обосновывающие необходимость экологического образования и воспитания [2].

По поручению Президента РК Токаева К.К. правительством РК разработана **Концепция развития экологической культуры среди населения на 2024 – 2029 годы.**

Об актуальности экологических проблем и поиске оптимальных путей их решения свидетельствует целый ряд официальных документов, в частности, Закон РК «Об охране окружающей среды» (1997), Концепция экологического образования РК (2002), «Концепция экологического образования Республики Казахстан», утвержденная МОН РК (2002), «Концепция экологической безопасности Республики Казахстан» (2003), «Экологический кодекс Республики Казахстан» (2023). Сейчас разработаны основные документы экологической политики и экологического развития Республики Казахстан, в частности, «Национальный план действий по гигиене окружающей среды для устойчивого развития» (2000), Концепция перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию на 2007-2024 годы (2006), «Национальная повестка XXI века» и др [3].

Для анализа экологических ситуаций, предупреждения их последствий, принятия необходимых мер, создания общественного мнения, необходимо повышать культуру, воспитание и образование населения. В связи с этим возникает необходимость в систематическом проведении непрерывного экологического образования населения.

В условиях глобальных экологических вызовов, таких как изменение климата, загрязнение окружающей среды и утрата биоразнообразия, особенно важно начать воспитание ответственного отношения к природе с самого раннего возраста.

В настоящее время в дошкольной педагогике уделяется огромное внимание экологическому воспитанию детей. Одно из важнейших условий формирования экологических представлений – это непосредственные наблюдения детей за объектами и явлениями в природе. Поэтому необходимо предоставить возможность общаться с живой природой и наблюдать за растениями и животными, которые могут предоставить воспитанникам богатейший познавательный материал, а педагогам возможности для реализации полноценного экологического воспитания. Начинать экологическое воспитание надо с дошкольного возраста, так как на этом этапе ребенок получает эмоциональные впечатления о природе, накапливает представления о разных формах жизни, то есть у него формируются первоосновы экологического мышления, сознания, закладываются начальные элементы экологической культуры [2].

В дошкольном возрасте формируются экологические позиции, которые помогают ребенку в дальнейшем определить свое отношение к природе, сопереживание ей и принятие активных действий

в решении большинства экологических проблем, которыми сейчас богат наш мир. Впитывая как губка, ребенок получает знания от близких ему людей и развивается, учится правильно вести себя в природе, начинает осознавать, что можно делать, а что – нельзя.

Отмечается важность включения экологических задач в содержание дошкольной программы и формирование инструментария для развития экологического сознания у детей, включающее проведение экскурсий в природных условиях, проведение практических занятий по вопросам природы и экологии, развитие навыков здорового образа жизни.

Под экологическим воспитанием и образованием детей дошкольного возраста понимают непрерывный процесс воспитания и обучения, развития личности, направленный на формирование системы знаний, ценностных ориентаций, на ответственное отношение к природе.

Систематическая и целенаправленная работа по формированию экологической культуры у дошкольников является важным шагом на пути к воспитанию нового поколения, которое будет бережно относиться к природе и стремиться к сохранению окружающей среды для будущих поколений.

Актуальность формирования экологической культуры у дошкольников является одной из приоритетных задач современного образования.

Дошкольный возраст – это период, когда у детей формируются базовые представления о мире, закладываются основы мировоззрения и поведения:

- ознакомление с основами экологии;
- предоставление детям базовых знаний о природе и экологических процессах;
- развитие наблюдательности и любознательности;
- формирование у детей интереса к изучению окружающего мира;
- формирование экологически правильного поведения;
- привитие детям навыков бережного отношения к природным ресурсам и окружающей среде;
- вовлечение родителей и общества;
- создание условий для активного участия родителей в экологическом воспитании детей.

Экологическое воспитание помогает не только развить у детей осознанное и ответственное отношение к природе, но и формирует важные личностные качества, такие как забота, уважение и ответственность.

В настоящее время важнейшей экологической проблемой является взаимодействие человека со средой обитания, основу которого составляет созидательное, бережное отношение к природе. Решение данной проблемы находится в области воспитания экологической культуры личности, определяемой учеными (Ш. Карбаева, Ж.Чилдибаев, С. Н. Глазачев, И. Д. Зверев, Н. М. Мамедов, Н. Н. Моисеев; Е. С. и др.), как интегрированное личностное образование, составными взаимосвязанными компонентами которого являются:

- экологическое мышление (анализ и установление причинно-следственных связей экологических проблем, прогнозирование экологических последствий человеческой деятельности);
- экологическое отношение (эмоционально-чувственное общение и познание мира природы);
- экологическая деятельность [3].

Важно понять, что человек представляет собой неотъемлемую часть окружающего природного мира, от его деятельности во многом зависит настоящее и будущее состояние нашей планеты.

Исследования (Н.С.Сарыбеков, А.С.Бейсенова, М.Н.Сарыбеков, Ж.Б. Шильдебаев, С. Н. Глазачев, И. Д. Зверев, Н. М. Мамедов, Н. Н. Моисеев; и др.), посвященные вопросам экологического воспитания и образования, свидетельствуют о том, что в дошкольном возрасте у детей формируются начала экологической культуры: элементарные представления о природе ближайшего окружения; эмоционально-чувственное, природосберегающее отношение к природным объектам [4].

Основными компонентами экологической культуры у дошкольников являются: когнитивный (знаниевый), мотивационный (эмоционально-ценностный), поведенческий (деятельностный).

В соответствии с этим, воспитание экологической культуры у дошкольников предполагает целенаправленную педагогическую работу по формированию у детей экологических знаний и представлений, бережного отношения к природным объектам, элементарных навыков ухода за живыми природными объектами и природосберегающего поведения [6].

На основании теоретического анализа научных источников (Н.С.Сарыбеков, М.А.Лигай, А.С.Бейсенова, М.Н.Сарыбеков, Г.К.Длиббетова, А.Г.Сармурзина, Н.Р.Мажренова, Ж.Б.Шилдебаев, Ж.И.Балтагулова, Ж.Н.Базарбекова, К.Ш.Бакирова, А.Б.Бигалиев, Н. Н. Вересов, С. Д. Дерябо, В. И.

Логинова, др.), нами было выдвинуто предположение о необходимости разработки и реализации специальной Программы формирования экологической культуры у детей старшего дошкольного возраста, включающей: комплекс занятий с элементами экспериментирования и методическое сопровождение образовательной работы по экологическому воспитанию дошкольников [7].

Выводы

Формирование экологической культуры у дошкольников является фундаментальной задачей, стоящей перед современным образованием.

Воспитание экологически грамотных граждан должно начинаться с раннего возраста, когда дети особенно восприимчивы к новым знаниям и навыкам.

Экологическое воспитание помогает не только развить у детей осознанное и ответственное отношение к природе, но и формирует важные личностные качества, такие как забота, уважение и ответственность.

В условиях глобальных экологических проблем формирование экологической культуры у детей становится особенно важным. Это позволяет закладывать основы ответственного отношения к природе и её сохранению.

Основная цель – развитие у дошкольников основ экологической культуры – достигается через решение задач по обучению основам экологии, развитию наблюдательности и любознательности, формированию экологически правильного поведения и вовлечению родителей в процесс воспитания.

Список использованных источников:

1. Концепция развития экологической культуры среди населения на 2024-2029 годы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2400000910#z14>
2. Методические рекомендации по формированию экологической культуры дошкольников: Методические рекомендации. – Астана, 2024 г. http://irrd.kz/sites/irrd.kz/uploads/docs/metodicheskie_razrabotki/2024/mr29r.pdf
3. План мероприятий экологического образования и воспитания в организациях дошкольного, среднего, технического и профессионального образования на 2023-2029 годы: Приказ и.о. Министра просвещения Республики Казахстан от 19 июля 2023 года №213. – 2023. – https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39058193
4. Диссертация Примбетовой А. И. «Становление и развитие экологического образования в Казахстане (в ракурсе психологии образования)», представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по направлению 8D011- Педагогика и психология.
5. Хабарова Т. В., Шафигуллина Н. В. Планирование занятий по экологии и педагогическая диагностика экологической воспитанности дошкольников. М.: Детство-Пресс. 2011.
6. Концепция развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023-2029 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 249. – 2023. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000249>
7. Модель развития дошкольного воспитания и обучения: Постановление Правительства от 15 марта 2021 г. № 137. – 2021. – <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000137>

THE MANIFESTATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

**Khashimova Yorkinoy Ismailovna - TSPU basic doctoral student
The Republic of Uzbekistan, Tashkent**

Annotation: In this article, the manifestation of professional competence in future educators as a psychological phenomenon has a wide range of theoretical and practical aspects, expressed through personal characteristics, emotional intelligence, motivation, socio-communicative abilities and social adaptation abilities of the individual.

Keywords: future educators, professional competence, motivation and professional satisfaction.

As a psychological phenomenon, professional competence develops not only the knowledge and skills of future educators, but also their interest in them and a responsible approach to their activities. As a psychological phenomenon, professional competence is considered a set of abilities that are formed in the process of personal

and professional development of a person. These abilities are interconnected with the internal aspirations of the individual, the level of self-awareness, and the ability to adapt to changes in the environment. Professional competence is of deep psychological importance, especially in educational activities, since educators play an important role in the mental, moral and social development of the younger generation.

Emotional intelligence is an integral part of professional competence, since this quality develops the ability to understand and manage a person's emotions, to establish effective relationships with children and teammates. Educators with high emotional intelligence can more deeply feel the needs of children and provide them with timely psychological support. Empathy serves as the basis for the educator to establish a sincere connection with children and understand their emotional state, which makes the educational process more effective.

Professional competence is directly related to motivation and professional satisfaction. Professional motivation in future educators causes them to approach their activities with interest, to be satisfied with working with children, and to strive to fulfill their duties within the framework of their responsibilities. Professional satisfaction, in turn, strengthens the internal motivation of educators, encourages them to further develop and work on themselves.

As a psychological phenomenon, one of the main aspects of professional competence is socio-communicative ability. Through this ability, educators are able to establish effective communication with children and their parents, achieve cooperation in the educational process, and manage relationships in a positive way. This ability is important for future educators and plays a key role in solving problems that arise in the educational process.

Reflective competence, that is, the ability to analyze one's own activities and assess achievements and shortcomings, is considered important in the manifestation of professional competence. Reflective competence helps educators to regularly evaluate themselves and their pedagogical activities, work on themselves and improve their activities. This ability provides educators with professional growth and allows them to adapt their approaches to the needs of children.

The formation and manifestation of professional competence plays an important role in the process of overall human development. Through this competence, a person develops such skills as self-management, harmonization of internal aspirations, and overcoming difficulties on the way to achieving goals. Thus, professional competence is important not only for success in professional activities, but also for success in personal life.

The manifestation of professional competence in future educators is a complex and multifaceted process as a psychological phenomenon, formed by the interaction of a person's internal abilities, emotions, motivation and social skills. This phenomenon is considered a key factor in their effective communication with children, management of the educational process and positive impact on children's development. Therefore, the development of professional competence provides not only professional growth for future educators, but also personal maturity.

Today, the issue of studying the professional development of a person, their professional abilities and level of competence poses specific tasks for a number of areas of psychology. Because in the acmeological development of a person, his professional development also plays an important role. The subject of our research, socio-psychological competence and its development, is a complex process in its own right. A similar concept has found its expression in all scientific literature, but without denying this concept, it can be said that a single scientific methodological development of the highest level has not yet been adopted for analyzing the effectiveness of professional activity solely as a criterion of socio-psychological effectiveness as a means of competence. The formation of professional competence is considered an important component of personal identity for future educators. Professional identification forms a person's attitude to his profession and supports their internal motivation. Through personal identification, educators feel a sense of belonging to a professional role, which has a positive impact on their professional activities and provides them with a unique mental flexibility aimed at successfully fulfilling their tasks.

Since the teaching profession often requires strong emotional loads, the ability to maintain emotional stability and balance is of great importance. Emotional stability helps educators manage their emotions, make effective decisions in difficult situations, and provide children with a stable mental environment. By developing this ability, future teachers can overcome the stress and difficulties they face in the educational process, which in turn increases their professional competence.

One of the important aspects of professional competence is the psychological flexibility of future educators. The educational process has constantly changing conditions, and educators must be ready to adapt to new requirements and pedagogical situations. Psychological flexibility allows educators to take into account

the needs of different students, use different educational methods and develop a creative approach in their activities.

Social intelligence is important for the effective formation of professional competence. Social intelligence refers to the ability of educators to understand social situations, interact with others, and sense the emotional state of children. Educators with developed social intelligence establish effective communication with children, positively influencing their growth and development. Through this, they can establish trusting and open communication with children and form positive relationships in the educational process. In the modern education system, future educators must have the opportunity to use innovative and creative approaches. Creative competence allows educators to introduce innovations into the educational process, solve problems using unique methods, and arouse children's interests. Through innovative approaches, educators are able to adapt their teaching methods to modern requirements, increase the level of children's mastery, and involve them in active participation in the educational process.

A comprehensive study of professional activity based on an individual approach is to look at the activity in the "labor subject-professional environment" system and determine the components under the "labor subject" and "professional environment" systems and the structure of interrelationships within these components. holds in

The "Professional environment" process, in turn, consists of the following:

- labor object and weapon.
- technology of professional activity and its subject.
- professional, organizational, physical and social conditions of professional activity, etc.

At the same time, if competence is considered as an ability, then we are talking about various abilities and talents of a person. Here we see that there are different approaches to the interpretation of the concept of "Ability".

In the functional-genetic approach, ability is interpreted as a description of the efficiency of functional systems that implement this or that mental process. In this case, the concepts of "competence" and "competency" reflecting the unity of cognitive, motivational and behavioral components in the personality structure can be considered as abilities.

According to A.V. Khutorsky, competence is an individual psychological characteristic. In our opinion, competence is not only an individual psychological characteristic, but also includes volitional qualities. Because if it were not for these volitional qualities, educators of preschool educational organizations would not have achieved success in their professional activities

A.I. Subetto analyzes the concepts of competence and competence in the range of categories of qualities, properties, skills.

A.I. Subetto notes that the concepts of competence and competence are complex structural and dynamic education, but are secondary to the categories of qualities and properties. In this regard, it is subject to the following general principles:

- the principle of the existence of a system of potential and actual external and internal contradictions in the emergence and development of quality;
- the principle of integrity and systematicity, in which the internal structure of quality
- determines the quality of the object at a high level of quality, and the external structure of quality determines the quality of the interaction of the object or process with the external environment at a real level of quality;
- the principle of reflecting the quality of various processes in the results.

In the study of the structure of the concepts of competence and competence, several directions can be distinguished. Many authors consider the activity approach to be promising, and they also consider competence to be manifested in professional activity and, at the same time, its basis. In this case, competence is understood as a system of internal resources necessary for the formation of effective action within a specific framework of the process. The structure of competence is divided into the following components: directional and executive, substantive (knowledge) and procedural (skills), cognitive and operational.

A.K. Osnisky noted that self-control of a person in the process of entering into activity is an ordering carried out by the subject and aimed at bringing his capabilities into line with the requirements of this activity. At the same time, such self-control does not apply to the self-ordering of human physiological functions and mental states. At the same time, within the framework of self-control of activity, a certain part of physiological self-control and self-control of mental states can also be the subject of goal-directed management related to the issues facing the subject [1].

If a person's self-control in the process of engaging in activity is not consistent with physiological control, then we will not achieve any success. When both conditions are in place, we will achieve our intended goal [1].

In pedagogical and psychological sources, special importance is attached to the following aspects of socio-psychological competence in a person:

- a) a high sense of social responsibility, rational decision-making in interpersonal relationships, and tolerance in ethnic relations, which correspond to the social requirements of the person;
- b) communicative-ability to communicate in written and oral forms in different languages;
- c) a critical attitude to social information disseminated through the media;
- g) a high need for cognitive self-improvement, the ability to activate one's own potential, self-development;
- d) interethnic ethnic competencies;
- e) competence in the field of independent cognitive activity;
- j) preparation for independent performance of special professional activities, assessment of the results of one's own work.

Separate research is being conducted on the organizational and methodological aspects of the formation of the above competence.

The socio-psychological competence of educators of preschool educational organizations is determined by their ability to work on themselves and constructively enter into interpersonal relationships. As we noted above, the study of the laws of the formation of socio-psychological competence of educators of preschool educational organizations is of urgent importance today. Because, without studying socio-psychological competence and its factors, it is impossible to study the issue of professional competence of educators. As we know, professional competence is a set of personal abilities that determine the effectiveness of the educational process. Socio-psychological competence is an important aspect for the effective organization of the activities of preschool educational workers.

Therefore, if the educator's speech is not fluent, it will be difficult to communicate with the child in any situation. This requires the educator to have a certain level of pedagogical technique, and the mechanisms of extralinguistic influence, that is, the timbre of the voice, the specific expression of the facial expressions and the mood, must be harmonious. The educator must be organized, prone to humor, intelligent, rich in humor, and at the same time demanding of himself and those around him. The educator must behave in such a way that each of his actions is connected with upbringing, and he must be able to understand what needs to be learned from each situation.

In particular, Sh.A. Amonashvili and his students emphasize that the result of educating and educating the children depends on the personality of the educator [3]. According to the author, the effectiveness of a teacher's work is determined by individual characteristics, attention to children, the ability to listen to them, being active and having a mechanism of influence on upbringing.

As S.D. Yakusheva's research shows, one of the most necessary personal qualities of a teacher is a system of professional values. S.D. Yakusheva proves that professional and socio-psychological competence is manifested in the knowledge, diligence, creativity, humanity, and activity of the teacher [2].

Thus, the skill of a teacher is directly related to personal qualities. This helps to implement a number of tasks. Teachers should be able to interact with each other in interpersonal relationships, introduce an atmosphere of creative cooperation in the pedagogical process, and unleash the creative potential of teachers and students in their work. The educator must pay attention to his or her own actions, emotions, mood, and ability to perceive others in communication, and be able to manage the culture of communication.

References:

1. Осницкий А.К. Психология самостоятельности методы исследования и диагностики. – М.: Налчик: Эл-Фа, 1996. – 124 с.
2. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства: учебник для студентов средних учебных заведений. – Москва: Академия, 2010. – 256 с.
3. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике. – М., 1996. – 496 с.
4. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению и специальности «Психология» / Г.М. Андреева. – Издание 5-е, исправленное и дополненное. – Москва: Аспект Пресс, 2014. – 363 с.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Бабаева Доно Раззаковна - профессор ТГПУ имени Низами, факультет «Дошкольного образования», кафедра «Методика дошкольного образования»

**Калауова Мадина Сайдуллаевна - Магистрант
Республика Узбекистан, город Ташкент**

Аннотация. В статье рассматриваются современные инновационные технологии, внедряемые в дошкольное образование Узбекистана, их влияние на развитие детей, а также перспективы цифровизации образовательного процесса. Проанализированы ключевые направления внедрения мультимедийных технологий, мобильных приложений, робототехники и образовательных онлайн-платформ. Особое внимание уделено проблемам и вызовам, с которыми сталкиваются образовательные организации, включая нехватку технических ресурсов и недостаточную подготовку педагогов. В заключении приведены рекомендации по дальнейшему развитию инновационного дошкольного образования в Узбекистане.

Ключевые слова: инновационные технологии, дошкольное образование, цифровизация, мультимедийные технологии, Узбекистан, образовательные платформы, мобильные приложения, робототехника, педагогические инновации.

Abstract. This article explores modern innovative technologies being implemented in early childhood education in Uzbekistan, their impact on child development, and the prospects of digitalizing the educational process. The key areas of integration of multimedia technologies, mobile applications, robotics, and online educational platforms are analyzed. Special attention is given to the problems and challenges faced by educational organizations, including the lack of technical resources and insufficient preparation of educators. The article concludes with recommendations for the further development of innovative early childhood education in Uzbekistan.

Keywords: innovative technologies, early childhood education, digitalization, multimedia technologies, Uzbekistan, educational platforms, mobile applications, robotics, pedagogical innovations.

Современные инновационные технологии становятся важным элементом образовательного процесса в дошкольных организациях по всему миру. В Узбекистане дошкольное образование претерпевает значительные изменения, направленные на интеграцию новых педагогических подходов и технологий. В последние годы в стране наблюдается рост интереса к внедрению информационных технологий, мультимедийных инструментов и различных образовательных платформ, что способствует улучшению качества образования и подготовке детей к будущим вызовам. Развитие технологий в системе дошкольного образования не только облегчает обучение детей, но и способствует созданию более гибкой, индивидуализированной образовательной среды. Внедрение таких технологий становится важным шагом в реализации стратегий, направленных на подготовку будущих поколений к быстрому изменению окружающего мира и необходимым компетенциям.

Инновационные технологии в дошкольном образовании охватывают широкий спектр педагогических практик, от использования интерактивных досок и планшетов до внедрения методов проектного обучения и электронных образовательных ресурсов. Внедрение таких технологий предоставляет следующие преимущества:

- Развитие когнитивных навыков. Современные цифровые инструменты способствуют активному развитию памяти, внимания, логического мышления у детей. Визуальные и аудиовизуальные материалы помогают детям лучше воспринимать информацию и усваивать ее.

- Индивидуализация обучения. Применение образовательных платформ позволяет учителям адаптировать уроки под индивидуальные потребности и темп усвоения материала каждым ребенком. Это особенно важно для работы с детьми с особыми образовательными потребностями.

- Развитие креативности. Интерактивные программы и игры мотивируют детей на создание собственных проектов, что способствует развитию творческих способностей, воображения и критического мышления.

Таким образом, инновационные технологии могут значительно расширить образовательные возможности и привести к повышению качества подготовки детей к будущим этапам образования.

В Узбекистане последние несколько лет активно развиваются различные инновационные технологии в сфере образования, включая дошкольное. На государственном уровне внедряются проекты, которые способствуют цифровизации образовательных процессов.

- Мультимедийные технологии. В дошкольных организациях все чаще используются мультимедийные доски, проекторы и интерактивные экраны. Такие технологии помогают сделать уроки более динамичными и интересными, а также поддерживают визуальное восприятие информации детьми. Применение мультимедийных ресурсов позволяет преподавателям более ярко и доходчиво объяснять различные образовательные темы.

- Образовательные игры и мобильные приложения. Важным направлением является использование специализированных мобильных приложений для обучения детей. Например, существуют приложения для изучения букв, цифр, геометрических форм и других базовых понятий. Многие приложения разработаны с учетом принципов геймификации, что позволяет поддерживать интерес детей к обучению.

- Робототехника. В некоторых детских садах Узбекистана начали внедрять элементы робототехники. Дети учат основы программирования и взаимодействуют с роботами, что способствует развитию логического мышления, навыков решения проблем и творческих способностей. В рамках образовательных программ по робототехнике дети получают опыт работы с техническими устройствами, что развивает их внимание и способности к конструктивному решению задач.

Перспективы развития

Для дальнейшего успешного внедрения инновационных технологий в дошкольное образование Узбекистана необходимо:

- Развитие инфраструктуры. Увеличение доступности высокоскоростного интернета и современных образовательных технологий в регионах. Это важно не только для централизованных городов, но и для сельских и удаленных районов, где дети тоже должны иметь доступ к современным образовательным методам.

- Профессиональная подготовка педагогов. Регулярные курсы повышения квалификации для воспитателей и педагогов, направленные на освоение новых технологий и методик. Также следует учитывать необходимость в обучении педагогов использованию технологий для индивидуализированного подхода к обучению и работы с детьми с особыми потребностями.

- Создание отечественного контента. Разработка и внедрение местных образовательных платформ и мобильных приложений с учетом национальных особенностей, культуры и языка. Это позволит создать контент, который более доступен для детей в Узбекистане и ближе к их повседневному окружению.

Инновационные технологии открывают новые горизонты для дошкольного образования в Узбекистане. Они помогают не только повысить качество образовательного процесса, но и способствуют всестороннему развитию детей, готовя их к современным требованиям общества. Однако для полноценного внедрения этих технологий требуется решение ряда инфраструктурных и педагогических проблем, а также активное участие всех заинтересованных сторон – от государственных органов до образовательных организаций.

Для успешной реализации этих изменений необходимо продолжать усилия по улучшению подготовки педагогов, обеспечению технической базы и созданию доступного контента, соответствующего культурным и образовательным традициям Узбекистана.

Список литературы:

1. Ахмедова, Л. Н. *Инновационные технологии в системе дошкольного образования Узбекистана*. Ташкент: Научно-исследовательский институт педагогики Узбекистана, 2020.
2. Исаева, Р. В., & Мансуров, М. *Внедрение информационно-коммуникационных технологий в дошкольном образовании: международный опыт и узбекистанский контекст*. Ташкент: Институт повышения квалификации работников образования, 2021.
3. Азимов, А. Ш. *Цифровизация дошкольного образования в Узбекистане: проблемы и перспективы*. Вестник педагогических наук, 3(34), 58–63, 2022.
4. Коваленко, Н. В., & Петрова, И. А. *Современные образовательные технологии в дошкольных учреждениях: анализ и практика*. Москва: Издательство "Гуманитарные знания", 2019.
5. UNESCO. *ICT in Early Childhood Education: Policy Guidelines*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2020.
6. Министерство образования и науки Республики Узбекистан. *Программа развития дошкольного образования Республики Узбекистан*, 2022.

III-СЕКЦИЯ

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ТИМБИЛДИНГ: СТУДЕНТТІК ҰЖЫМ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ РӨЛІ НЕМЕСЕ ЕРЕКШЕЛІГІ

М.А. Шауенова – Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасының аға оқытушысы, философия докторы (PhD)
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада тимбилдингтің командалық рухты қалыптастырудың тиімді құралы ретіндегі ерекшелігі және оның білім беру ұйымындағы студенттердің біртұтас ұжымын қалыптастырудағы рөлі туралы сөз болады.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, тимбилдинг, студенттік орта.

Оқу-тәрбие үдерісінің студенттік жұмыстың жобалық-бағдарлы түрлеріне бағытталуына байланысты ғылыми және кәсіби мақсаттарға нәтижелі қол жеткізуге қабілетті, ұйымшыл жұмыс ұжымын қалыптастыру мәселесі туындайды.

Аталған мәселені шешуде жобалық іс-әрекеттің рөлі ерекше. Өйткені жобаға бағытталған іс-әрекеттерді жүзеге асыру барысында білім алушылар оқытушының жетекшілігімен белгілі бір мәселені шешу үшін топтарға біріктіріледі. Жобаларды ұйымдастырушы, ынталандырушы және оның объектісі мен міндеттерін зерттеуші әрине оқытушы мен жобаға қатысушылар. Ал мұндай жұмыстың нәтижесі: қорытынды біліктілік жұмыстары, курстық жұмыстар, аналитикалық есептер мен баяндамалар, кітаптар, және т.б. болуы мүмкін. Мұндай ғылыми білім беру ортасына студенттер бірінші курстан бастап тартылады.

Жобалық-бағдарлы оқытуға қатысушы ұжым ұйымшыл болуы тиіс. Онда студент алға қойған мақсаттарын шешеді, өз міндеттерінің ауқымын анықтайды, қолда бар ресурстарға сүйене отырып, қойылған мәселелерді шешудің оңтайлы жолдарын таңдайды және әлеуметтік екі жақты қарым-қатынас тәсілін жүзеге асырады.

«ЖОО-дағы білім беру технологиялары негізінен топтық қарым-қатынасқа, яғни топта жұмыс істей білуге арналған. Бірақ топта жұмыс жасамас бұрын, оны құру керек» [1]. Ал топ немесе команда, яғни тимбилдинг (ағыл. Team building – команда құру, команда жасақтау) студенттің жеке басының дамуына және оның ұжымдық жұмысқа үйлесімді кірігуін қалыптастыруға ықпал етеді.

«Тимбилдинг – бұл команда құру әдісі ғана емес, сонымен бірге өте маңызды білім беру функциясын атқарады, атап айтқанда командада жұмыс істеуге үйрету» [2].

«Тимбилдинг» терминінің және оның ғылыми түсінігінің негізін қалаушы американдық әлеуметтанушы Э. Майо болып табылады. Ол Чикагоның шетіндегі Хоторн қаласында «Долайн эксперименті» атауымен сегіз жылдық (1924 жылдан 1932 жылға дейін) ұйымдастырушылық эксперименттер сериясын жүргізеді. Эксперимент жүргізушілер құрамы Э. Майо, Д. Хоманс, Ф. Ретлисбергер, В. Диксон және т.б. зерттеушілер тобынан құралды. Аталған эксперимент аясында зерттеушілер объективті факторлардың (әлеуметтік факторлар, жарықтандыру, жалақының үзіліс ұзақтығы, жұмыс күнінің ұзақтығы) еңбек өнімділігіне әсерін зерттейді.

Ұзақ мерзімді эксперименттер барысында ұжымда қалыптасатын бейресми қарым-қатынастар кәсіптік қызмет пен еңбек өнімділігін арттыруда маңызды рөл атқаратыны, ал материалдық факторлар мен физикалық еңбек жағдайларын екінші жоспарға ысыратыны анықталды.

«Хоторн эксперименті қазіргі заманғы гуманитарлық ғылымдар тұғыры мен адами қарым-қатынастар тұғырының еңбекке деген көзқарасының базасын және адам ресурстарын басқару саласындағы көптеген зерттеулердің негізін, сондай-ақ қатысу, ұйымдық даму, мотивация және тіпті ұйымдық дизайн сияқты ішкі салалар негізін қамтамасыз етті. Ғалымдардың назарын жұмысқа қанағаттану, бейресми ұйымдастыру, авторитаризм, көшбасшылық, бірлескен басқару мен (сенситивті) сезімтал оқытуды және онымен байланысты ұйымдастырушылық дамудағы технологияларды пайдалану сияқты мәселелерге аударды» [3].

Тимбилдинг туралы түсінік және команда құруға әсер ететін механизмдер туралы идеялар М. Белбин, М. Бриггс, В. Дайер, А. Маслоу, Д. МакГрегор, Б. Такман, Дж. Хеберт, Дж. Адейр және т.б. еңбектеріне негізделген. Қазіргі уақытта Team building командалық рухты қалыптастырудың танымал

және тиімді құралына айналуға және әртүрлі компаниялардың қызметкерлері арасында белсенді түрде қолданылады.

Студенттік ортада жүргізілген тимбилдингтің нәтижесі ретінде ұжым мен бірлікті қалыптастыруды, ұжымда жұмыс істеу дағдыларын, ұжымдық рухты, ұжым ішіндегі атмосфера мен өзара қарым-қатынасты қалыптастыруды, ұжымдағы рөлдерді және олардың орындаушыларын бөлуді, тимбилдинг мүшелерінің бастамашылдығы мен сенімділік деңгейін арттыруды, тиімді қатынас дағдыларын алуды, команданың әрбір мүшесінің ішкі ресурстарын анықтауды, туындаған проблемаларды және оларды шешу жолдарын талқылауды, бірлескен жұмыстың нәтижелілігін арттыруды және т.б. санауға болады.

Кез-келген басқа ортадағы сияқты студенттік ортадағы адамдар тобының ұжымдық әрекеттерінің тиімділігін арттыру шарасы ретінде тимбилдингтің маңызды шарты іс-шаралар аяқталғаннан кейін кері байланыс алу, яғни іс-шаралар барысында болып жатқан іс-әрекеттерге қатысушының жауап реакциясын алу болып табылады. Соның негізінде команданың үйлесімділігінің толыққанды жеке портретін құруға және білім беру жобаларын орындау барысында рөлдерді тиімді бөлуге және көшбасшыны анықтауға, сондай-ақ оқу тапсырмаларын орындау кезінде студенттік ұжымның бірлескен жұмыс көрсеткіштерін күшейтуге болады.

Бірінші курстан бастап жобалық-бағдарлы білім беруді енгізуге байланысты тимбилдингті бірінші курс студенттерінің бейімделу процесінде топ ішінде тұлғааралық қарым-қатынас орнатуға және жұмыс істей білуге ықпал ететін құрал ретінде қолданған жөн. Тимбилдинг студенттік өмірде ғана емес, сонымен қатар болашақ еңбек әрекетінде де құнды. Студенттік аудиториямен жұмыс істеу үшін тимбилдингтің келесі түрлерін қолдануға болады: интеллектуалды тимбилдинг: тарихи, шахмат, миға шабуыл, викториналар, квесттер, «Не? Қайда? Қашан?» ойыны және т.б.

Топ құрудың бұл түрі ақыл-ой қабілеттерінің, логиканың, интуицияның барынша көрінуіне, көшбасшылық қасиеттерді анықтауға, өзекті мәселелер бойынша бірлесіп шешім қабылдауға, жеке және кәсіби дағдыларды дамытуға ықпал етеді. Шығармашылық тимбилдинг: музыкалық, би, театрландырылған, яғни атақты негізінде пьеса немесе қойылым (спектакль) қою арқылы, аспаздық, шығармашылық жұмыстар конкурсы, шеберлік сабақтары, стратегиялық модельдеу, картонды тимбилдинг, көрмелер, авторлық сценарийлер негізінде мерекелер ұйымдастыру, мамандар күндері және т.б. [2].

Мысалы картонды тимбилдингті алайық. Бұл санаттағы бағдарламалар бәсекеге қабілеттілік немесе ұжымдық болуы мүмкін. Қатысушылардың міндеті – команданың құндылықтары мен мақсаттарын көрсететін бірлескен шығармашылық объектісін құру. Бағдарлама әртүрлі ұйымдастырушылық кедергілері бар үлкен команданың жұмысын ойын моделдейді. Ол екі блоктан тұрады. Бірінші блокта командалар әртүрлі командалық тапсырмаларды орындау арқылы ресурстарды алады. Ресурстар картон, бояулар, аксессуарлар және т.б.. Екінші блокта командалар мега тапсырманы орындауы керек – алынған ресурстарды пайдалана отырып, командалық шедевр құру. Ұжымдық шедевр ретінде команданың логотипін немесе ұран сөзін құрастыруға болады. Қалыптасатын негізгі дағдылар:

Тайм-менеджмент – бұл білім, білік және дағдылардың жиынтығы, соның арқасында адам басымдықтарды белгілеуді, өз уақытын нақты, тиімді жоспарлауды үйренеді, сол арқылы өзінің жұмыс уақытын ұйымдастырудағы жеке өнімділігін арттырады;

Байланыс орнату. Мұндай іс-шаралар команданы ойыннан тыс нақты бір тапсырманың айналасында біріктіреді. Бұл ерекше назар аударуды қажет ететін адамдарға көмек, отырғызылған ағаштар болуы мүмкін. Мұндай тапсырмалардың айналасында топ немесе ұжым құру тезірек және табиғи түрде жүреді;

Командаларды біріктіру. Адамдарды тиімді өзара әрекеттесуге, бірлесіп өнімді жұмыс істеуге, кикілжіңді жағдайларды болдырмауға және оларды шешуге үйрету үшін топты біріктіру үшін белгілі бір шараларды қолдану қажет;

Креативтілікті дамыту. Креативтілік, жаңа идеяларды жасау қабілеті ретінде, команданың тиімді жұмысының маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Креативті көзқарастың арқасында әртүрлі мәселелер бойынша стандартты емес шешімдер шығарылады;

Көңіл-күй және мотивация. Келіссөз жүргізу дағдылары – бұл сұрақты дұрыс қоя білу. Келіссөздер – бұл іскерлік қарым-қатынастар және т.б.

Спорттық немесе экстремалды тимбилдинг: футбол, пейнтбол, волейбол, «көңілді старттар», эстафеталар, қозғалмалы квесттер, кедергілер жолақтары, жартасқа өрмелеу, арқан тартысу, шанамен сырғанау, шаңғы тебу және т.б. сияқты жарыстар.

Әлеуметтік-экологиялық тимбилдинг сенбіліктер өткізу, көгалдандыру, ағаш отырғызу, қайырымдылық акциялары, ашық ауада іс-шаралар өткізуді қамтиды.

Психологиялық тимбилдинг студенттік топтағы бейресми көшбасшыларды анықтауға және еркін атмосфера құру арқылы әрбір қатысушының командадағы рөлін анықтауға көмектеседі (Wool team building, психологиялық тренинг). Мәселен, Wool team building немесе домалақ жіп тимбилдинг қалай жұмыс істейді? Жүргізуші қатысушыларды таныстырады, бір-бірімен қарым-қатынас жасаудың маңыздылығы мен мәнділігі туралы айтады. Содан кейін жүргізуші ашық түсті домалақ жіптің бірін залдағы іс-шараға қатысушылардың біріне лақтырады. Қатысушының міндеті - домалақ жіпті қағып алып кез-келген басқа қатысушыға лақтыру. Жіптің бір ұшы өзінде қалуы тиіс.

Тимбилдингтің қатысушысына интеллектуалдық, шығармашылық, спорттық, әлеуметтік-экологиялық, психологиялық әсердің үйлесімділігі тиімділікті арттырады және команда құруда жоғары нәтиже береді.

Студенттер арасында тимбилдингті ұйымдастыру мен өткізуді оқытушы, оқу немесе оқудан тыс сабақтар аясында студенттік топпен жұмыс жөніндегі эдвайзер, сондай-ақ, оқу орнының студенттермен тәрбие ісі жөніндегі бөлімдері жүзеге асырады. Студенттік аудиторияға арналған тимбилдинг көңіл көтеру мақсатында ғана емес, сонымен қатар білім беру жүйесіндегі әлеуметтік-маңызды мәселелерді шешуді көздейді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сафонова, Н.М. *Лидерство и командообразование [Электронный ресурс]: учебное пособие* / Н. М. Сафонова. - 2017. - 68 с.

2. Козлова, А.М. *Организационное поведение. Для руководителей: пособие* / А.М. Козлова. - М.; Берлин: Директ-Медиа, 2015. - 319 с.

3. Александр Беляев. «Хоторнские эксперименты: результаты и историческое значение» - статья 16.01.2022

4. *Лидерство и тимбилдинг в организации: Учебно-практическое пособие.* - Санкт-Петербург.: СПбГАУ, 2015. - 55 с.

4. Шкунова А., Колода С. *Командообразование как исследовательский проект студентов в курсе «Организационное поведение»*//Вестник Минского университета, № 4, - 2015

БОЛАШАҚ ЛОГОПЕД МАМАНДАРЫН ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІГІ БАР БАЛАЛАРМЕН ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУҒА ДАЯРЛАУ ЖОЛДАРЫ

**А.М. Мамырбай – Ілияс Жансүгіров атындағы ЖУ магистранты,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы**

Аңдатпа. Бұл мақалада болашақ логопед мамандарды ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен логопедиялық жұмысты ұйымдастыруға тиімді даярлау жолдары қарастырылады. Логопед мамандардың кәсіби дайындығының негізгі компоненттері анықталып, олардың коммуникативті дағдыларын дамыту, инновациялық технологияларды қолдану, әдіс-тәсілдерді меңгеру, сондай-ақ отбасымен және басқа мамандармен ынтымақтастық орнату дағдыларын қалыптастыру мәселелері талданады. Болашақ логопедтердің теориялық білім мен практикалық машықтарды үйлестіруі, кәсіби рефлексия жасау қабілеті мен өздігінен білім алу дағдыларын дамыту қажеттілігі атап өтіледі.

Түйін сөздер: ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар, логопедиялық жұмыс, кәсіби дайындық, коммуникативті дағдылар, инновациялық технологиялар, кәсіби рефлексия, әдіс-тәсілдер, кәсіби даму, сөйлеу тілі бұзылған балалар.

Аннотация. В данной статье рассматриваются пути эффективной подготовки будущих логопедов к организации логопедической работы с детьми с особыми образовательными потребностями. Определены ключевые компоненты профессиональной подготовки логопедов, акцентируется внимание на развитии коммуникативных навыков, освоении инновационных технологий и методик, а также на формировании навыков взаимодействия с семьями и другими специалистами. Подчеркивается важность сочетания теоретических знаний и практических умений, развития профессиональной рефлексии и самообразования у будущих логопедов.

Ключевые слова: дети с особыми образовательными потребностями, логопедическая работа, профессиональная подготовка, коммуникативные навыки, инновационные технологии, профессиональная рефлексия, методики, профессиональное развитие, дети с речевыми нарушениями.

Abstract. This article explores ways to effectively prepare future speech therapists for organizing speech therapy work with children with special educational needs. The key components of professional training for speech therapists are identified, focusing on developing communication skills, mastering innovative technologies and methods, and fostering cooperation with families and other specialists. The importance of integrating theoretical knowledge with practical skills, enhancing professional reflection, and promoting self-education among future speech therapists is emphasized.

Keywords: children with special educational needs, speech therapy work, professional training, communication skills, innovative technologies, professional reflection, methods, professional development, children with speech disorders.

Болашақ логопед мамандарды ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен логопедиялық жұмысты ұйымдастыруға даярлау – қазіргі білім беру жүйесінде маңызы зор бағыттардың бірі. Бұл даярлық кәсіби дағдыларды терең меңгеріп, арнайы білім беру қажеттіліктері бар балаларға тиімді көмек көрсетуге бағытталған. Болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру үшін теориялық білім мен практикалық машықтарды үйлестіру маңызды. Оқу бағдарламасы болашақ логопедтердің арнайы әдістер мен инновациялық технологияларды меңгеруін қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істейтін мамандарды дайындауда олардың психологиялық және педагогикалық дайындықтарын жетілдіру аса маңызды.

КІРІСПЕ

Логопедия – ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың сөйлеу, тілдік және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған маңызды сала. Болашақ логопед мамандарын даярлауда инновациялық әдістер мен технологияларды қолдану ерекше рөл атқарады. Қазіргі уақытта мобильді қосымшалар, интерактивті платформалар және сандық технологиялар логопедиялық жұмыстың тиімділігін арттырып, балалардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді. Осы технологиялар арқылы балалардың жеке ерекшеліктеріне қарай оқыту бағдарламаларын бейімдеу, олардың даму деңгейіне сәйкес әдіс-тәсілдерді қолдану логопедиялық жұмыстың тиімділігін арттыра түседі. Сонымен қатар, ата-аналармен және басқа мамандармен бірлесе жұмыс жүргізу арқылы ерекше қажеттіліктері бар балаларға кешенді қолдау көрсету маңызды. Бұл мақалада логопед мамандарды даярлау барысында қолданылатын әдістер, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеудің тиімді жолдары және логопедиялық қызметтің сапасын арттыру мәселелері талқыланады.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ТӘСІЛДЕР

Зерттеу барысында болашақ логопед мамандарды даярлаудың заманауи әдістері қарастырылып, логопедиялық жұмысты ұйымдастырудың тиімді жолдары талданды. Зерттеудің негізгі әдістері ретінде салыстыру, талдау, жинақтау және герменевтикалық талдау тәсілдері қолданылды.

- **Салыстыру әдісі** арқылы логопедиялық қызметті ұйымдастыруда қолданылатын түрлі әдістердің тиімділігі анықталды. Бұл әдіс ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған оқыту технологияларының артықшылықтарын салыстырып, олардың тиімділігін анықтауға көмектеседі.

- **Талдау әдісі** логопед мамандарды даярлау бағдарламаларының құрылымын зерттеуге бағытталды. Бұл әдіс арқылы логопедиялық оқыту бағдарламаларының мазмұнына терең талдау жасалып, олардың тиімділігі бағаланды.

- **Жинақтау әдісі** арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жүргізудің тиімді тәсілдері айқындалды. Бұл әдіс логопедиялық оқыту үдерісінде қолданылатын заманауи технологиялар мен әдістерді кешенді түрде қарастыруға мүмкіндік береді.

- **Герменевтикалық талдау әдісі** зерттеудің нәтижелерін сапалы түрде талдап, логопед мамандарды даярлау барысында қолданылатын әдістемелердің ғылыми негіздемесін жасауға көмектесті.

НӘТИЖЕЛЕР

Зерттеу нәтижелері болашақ логопед мамандарды даярлаудың маңыздылығын және олардың кәсіби құзыреттілігін дамытуға бағытталған әдістердің тиімділігін көрсетті. Логопед мамандарды даярлау бағдарламалары ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қажеттіліктеріне сәйкес жасалып, олардың сөйлеу дағдыларын дамытуға бағытталған әдістемелерді қамтиды.

Сонымен қатар, зерттеу барысында төмендегідей маңызды аспектілер анықталды:

- Логопедиялық жұмысты ұйымдастыруда мобильді қосымшалар мен цифрлық платформаларды қолдану логопедиялық қызметтің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді;

- Оқу үдерісінде интерактивті құралдарды пайдалану болашақ мамандардың практикалық машықтарын жетілдіруге оң әсер етеді;

- Болашақ логопедтер үшін кәсіби рефлексия және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту қажет;
- Балалармен жұмыс істеуде ата-аналармен ынтымақтастық орнату ерекше рөл атқарады, себебі бұл баланың сөйлеу дағдыларын дамытуда кешенді тәсілді қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, болашақ логопед мамандарды ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмысқа даярлау өзекті мәселе болып табылады. Логопедиялық қызметтің тиімділігін арттыру үшін мобильді және цифрлық құралдарды қолдану, дербестендірілген мазмұнды әзірлеу және инклюзивті білім беру қағидаттарын ұстану маңызды. Логопед мамандарды даярлау бағдарламаларын жетілдіру болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға және логопедиялық қызметтің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, заманауи технологияларды қолдану және логопедиялық әдістерді жаңғырту логопед мамандардың кәсіби дайындығын жақсарту жолындағы басты қадамдардың бірі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ахметова, Л., & Байжанова, С. (2020). «Ерекше қажеттілігі бар балалармен логопедиялық жұмысты ұйымдастыру». *Инклюзивті білім беру журналы*, 2(4), 12-20 б.
2. Омарова, Ә. (2021). «Логопед мамандарды даярлауда заманауи технологиялардың рөлі». *Педагогикалық зерттеулер*, 5(7), 45-51 б.
3. Тұрсынбекова, Г. (2019). «Мобильді технологиялардың ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға логопедиялық көмек көрсетуге ықпалы». *Қазақстан педагогикасы*, 3(5), 28-34 б.
4. Қалижан, Р. (2022). «Ерекше қажеттіліктерге сай логопедиялық құралдар және олардың тиімділігі». *Білім және инновация*, 8(2), 19-27 б.
5. Мұхамбетова, Ж. (2020). «Ерекше қажеттілігі бар балалармен логопедиялық жұмыс жүргізудің әдістемелік негіздері». *Қазақстан педагогикасы*, 4(12), 19-28 б.

МЕДИАБІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Сержанқызы Жансая - 8D01701 – Қазақ тілі мен әдебиеті мамандығының 2 курс докторанты
Ильясова Нағима Әбзелбекқызы - Қазақ тілі теориясы және оқыту әдістемесі кафедрасының
менгерушісі, филология ғылымдарының докторы, профессор
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Заман ағымына сай мәдениетті, рухани-адамгершілігі мол, сыни ойлайтын, өздігінен ізденіп, шығармашыл шешім қабылдай алатын, кез келген ортада бейімделгіш, білім, білік, дағдысы мен кәсіби құзыретті тұлға қалыптастыру бүгінгі күннің басты талабы. Мақалада жас ұрпақты қазіргі ақпараттық заман талаптарына, түрлі ақпаратты қабылдау мен талдауға дайындау, адамды оны түсінуге, оның психикаға әсерін білуге үйрету, байланыстың вербальдік емес формалары негізінде, техника құралдар мен қазіргі ақпараттық технологиялар көмегімен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне үйрететін педагогикалық бағдар медиабілімберудің маңыздылығын қарастырады.

Сонымен қатар, медиабілім беру бағытындағы медиа өнімдерді және оқытудың ақпараттық технологияларын дайындаудағы мультимедиялық, интерактивтілік, коммуникативтілік және өнімділікті пайдаланудың жолдарына сипаттама жасалынады.

Түйін сөздер: медиа, медиабілім беру, медиасуаттылық, бұқаралық ақпарат құралдары, коммуникациялық технология, медиаконтент, телевизия, кино, жарнама, интернет

Abstract. The formation of a culture, spiritual and moral, critically thinking, independent, creative personality, adaptable to any environment, knowledge, skills, abilities and professional competencies is the main requirement of today. The article discusses the importance of pedagogical orientation of media training of the younger generation in modern information requirements, reception and analysis of various information, teaching a person to understand it, knowledge of its influence on the psyche, methods of communication based on non-verbal forms of communication, with the help of technical means and modern information technologies.

In addition, the characteristics of the ways of using multimedia, interactivity, communication and productivity in the development of media products and information technologies of training in the direction of media education will be given.

Keywords: media, media education, media message, mass media, communication technologies, media content, television, cinema, advertising, internet

Бүкіл әлемде орын алып отырған әлеуметтік өзгерістер мен ақпараттар тасқыны түрлі медиақұралдарды пайдалану контексінде дәстүрлі түрде қалыптасқан жүйелерді, оқыту әдістері мен технологияларын қайта қарастыруды талап етіп отыр. Қазіргі адам белгілі көлемдегі білімге ие болып қана қоймай, сонымен қатар өздігінен білім ала білуі, қажетті ақпаратты іздеп таба білуі, ол үшін түрлі дереккөздерін пайдалана отырып, үздіксіз дамуы қажеттілігі туындайды. Жаһандану дәуірінде педагогикалық ақпараттық технологияларды жақсы игерген, шығармашылық қабілеті мықты, түрлі ақпараттарды талдай білетін мамандарды даярлауға қол жеткізбей болмайды.

Ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуының нәтижесінде әлемде «ақпараттық сауаттылық», «ақпараттық мәдениет», «медиа-мәдениет» сияқты ұғымдар пайда болды. Бұл ұғымдардың қай-қайсысы да медиасауаттылықты арттыруға орай медиабілімді жүзеге асыру арқылы ғылыми айналымға түсті. Жалпы медиабілімнің басты мақсаты – болашақ ұрпақты ақпараттарды қабылдауға, содан дұрыс қорытынды жасай білуге дайындау.

«Медиа» термині біздің елімізде қолданыста жиі аталмағанымен, өміріміздің ең маңызды бөлігіне айналып кетті. Ол қазіргі «жаһандық ақпарат ғасырында» қоғамымыздың дамуына, тұлғаның қалыптасуына зор әсер етуші қару болып отыр.

Медиа тек тұлғаның қалыптасуына әсер етіп қана қоймай, оның теріс ықпалы белгілі бір деңгейде жас буынның санасының дамуына өз әсерін тигізуде. Сондықтан да заманауи, жылдамдығына көз ілеспейтін ақпаратты ажырата білуге, ондағы жақсы мен жаманды пайымдап түсінуге, тұлғаның сыни ойлау қабілетін дамытуға атсалысу осы медиа-білім берудің басты міндеті болып саналады.

Медианың не екенін анықтаудың бірнеше жолы бар. Бұл термин «коммуникацияның, ақпараттың немесе газет, радио, телевизия арнасының немесе тәсілінің бірі» дегенді білдіреді. Медиа адамдар бір-бірімен бетпе-бет емес, медиа арқылы хабарлама алмасқанда пайдаланылады. Ақпарат алмасқанда хабарлама кодталады, яғни хабарлама жіберуші(лер) кодтайты, одан кейін ақпарат алушы (аудитория) кері кодтап, ақпаратты алады. Мұндай хабарламалар медиахабарлама деп аталады. «Медиа» деген сөз ағылшын тілінен енгізілген. Ол «бұқаралық ақпарат құралдары» деген мағынаны береді. Телевизия, радио, газет және интернет секілді ұғымдардың жиынтығын білдіреді. media – сөзі латынның medium сөзінің көпше түрі. Бұқаралық ақпарат көздерінен бөлек «субстанция» деген мағынасы бар. Сонымен қатар, магнит ленталар, дисктер секілді ақпарат тасымалдаушылар да осылай аталады. Интернет көптеген адамдар үшін негізгі бұқаралық ақпарат және коммуникация құралы болып есептеледі.

Медиа-білім беру – педагогикадағы білім алушылардың бұқаралық байланыс заңдылықтарын оқуын жақтайтын бағыт. Негізгі міндеті – жас ұрпақты қазіргі ақпараттық заман талаптарына, түрлі ақпаратты қабылдау мен талдауға дайындау, адамды оны түсінуге, оның психикаға әсерін білуге үйрету, байланыстың вербальдік емес формалары негізінде, техника құралдар мен қазіргі ақпараттық технологиялар көмегімен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне үйрету [1].

Медиа ұғымының тамыры тереңде жатқанын сонау ата-бабамыздан қалған асыл мұраларымыздан, тарихи мұрағат пен жәдігерлерден, салт-дәстүрлерімізден, еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігін паш ететін нышандарымыздан да байқауымызға болады.

Педагогикалық-психологиялық сөздікте медиа-білім беру оқушыларға бұқаралық қатынас заңдылықтарын үйрететін педагогикалық бағдар. Оның негізгі міндеті болашақ ұрпақты ақпараттық жағдай өміріне, оны түсіне білуге, қазіргі ақпараттық технологияларды қолдана білуге үйрету [2].

Бәсекеге қабілетті елу елдің қатарына қосылу еліміздің білім беру жүйесіне тың өзгерістер енгізуді көздеп отыр. Енді мектептерде білім беру үрдісі демократиялық жолмен ізгілендіру, тұлғаның өзін-өзі ойлантуға, жетілдіруге, өз іс-әрекетіне сын көзбен қарауға бағдарланып отыр. Мұндағы біздің назарымызды аударатын басты нәрсе тұлғаға бұқаралық ақпарат және қатынас құралдары (баспа, радио, кино, теледидар, видео, компьютерлік мультимедиялық жүйелер, интернет және түрлі әлеуметтік желілер) арқылы жеткен ұғым-түсінік болып табылады. Себебі, санасы әлі қалыптаспаған бала келіп жеткен ұғым түсінікті сол күйінде шынайы қабылдап, түйгендерін өмірлік тәжірибесіне қолданып жатады [3].

Ең беделді медиапедагогтардың және медиатеоретиктердің бірегейі Л.Мастерман қазіргі әлемдегі медиабілімнің маңыздылығы мен басымдығын айқындайтын жеті себебін негіздеп берді:

1 Медианы тұтынудың жоғары деңгейі және қазіргі қоғамда бұқаралық ақпарат құралдарының шектен тыс көптігі.

2 Медианың идеологиялық маңыздылығы, өнеркәсіптің саласы ретінде олардың аудиторияның санасына ықпалы.

3 Медиаақпарат санының жылдам өсуі, оны басқару және тарату тетіктерінің күшеюі.

4 Негізгі демократиялық процестерге медианың ену интенсивтілігі.

5 Барлық салада визуалды коммуникация мен ақпарат маңыздылығының артуы.

6 Болашақ талаптарға сәйкес бағдарланған оқушыларды оқытудың қажеттілігі.

7 Ақпаратты жекешелендіруде ұлттық және халықаралық процестердің ұлғаюы [4].

Ю.Н. Усов медиабілім беруді медиақұралдар мен медиаөнімдер материалдары арқылы жеке тұлғаны дамыту үдерісі ретінде анықтайды. Осы анықтамаға сәйкес медиабілім беру оқу үдерісінің сапасын жақсарту және медиаөнім материалдары арқылы және оның негізінде жан-жақты дамыған тұлғаны қалыптастыру, сондай-ақ медиақұзыреттілікті қалыптастыру үшін қолданылатын оқыту және тәрбиелеу құралы ретінде әрекет ете алады.

Л.С. Зазнобина «медиабілім беруді» оқушылардың бұқаралық ақпарат құралдары туралы білім алуына, үшін ақпарат құралдарын пайдалану арқылы әртүрлі білім алу және шығармашылық өзін-өзі көрсетуге, сыни ойлауды дамытуға, ақпараттық үдерісті дұрыс ұйымдастыра білуге, ақпараттық қауіпсіздікті бағалау және қамтамасыз етуге бағытталған білім беру ретінде анықтайды.

А.В. Федоров медиабілім беру үдерісінде медиақұзыреттілік пен сыни шығармашылық ойлауды дамыту технологиясын жасады, ол келесідей көрінеді [5]:

1) диагностикалық (анықтаушы) компонент: дайындықтың бастапқы кезеңінде берілген оқушылар аудиториядағы медиақұзыреттілік және бұқаралық ақпарат құралдарына және медиамәтіндерге қатысты сыни ойлауды дамуы деңгейлерін көрсету;

2) мазмұндық-мақсаттық компонент:

– теориялық компонент (медиамәдениеттің тарихы мен теориясын зерттеуге арналған блок, медиабілім беру мотивациясы мен технологиясын дамыту блогы, яғни аудиторияны медиатәрбиелеудің формалары мен әдістерін оқып үйрену) және практикалық компонент (медиаөндіріс негізінде шығармашылық қызмет блогы, яғни медиатехнологияны қолдана отырып, білім алушылардың өз ойын жеткізуге шығармашылық қабілеттерін дамыту: – әр түрлі жанрдағы және типтегі медиамәтіндерді құрастыру;

Мектептердегі медиабілім беру технологиясын жобалау және қолдану келесі бағыттарда жүргізілуі мүмкін:

- Жеке пән мен медиабілім беруді интеграциялау мақсатында жеке пәндерді оқыту барысында медиамәтіндерді көрнекі қолдану негізінде сыни ойлануға мүмкіндік беру [интеграцияланған медиабілім беру];

- заманауи медиа тәжірибесін оқыту – мектеп баспасымен жұмыс, мектеп кино- және телестудиясында видео түсірілім және монтаж негіздерін үйрену [арнайы немесе әлеуметтік мәдени медиабілім беру].

Медианың адам өміріне, әсіресе жасөспірімдер мен жастар өміріне ықпал ету дәрежесі күннен-күнге артып келе жатқаны белгілі. Ал бұл өз кезегінде білім беру жүйесі алдына жаңа міндеттер қойып, адамның жаңашыл технологиядан хабардар болуын, олармен жұмыс істей алуын талап етеді. Сондай-ақ белгілі дәрежедегі сыни тұрғыдан ойлауды (бұқаралық коммуникация құралдары хабарламаларын, түрлі медиамәтіндерді талдай білу), ақпараттық материалды іздеу, өңдеу және ұсынуға орай өз бетімен шығармашылық жұмыспен айналысу дағдыларын, т.б. қажет етеді.

Бүкіл әлемде орын алып отырған әлеуметтік өзгерістер мен ақпарат тас-қыны түрлі медиақұралдарды пайдалану контекстінде дәстүрлі түрде қалыптасқан жүйелерді, оқыту әдістері мен технологияларын қайта қарастыруды талап етіп отырғаны түсінікті жайт.

Қазіргі демократиялық қоғамда медианың (коммуникация құралдары) қоғамдық пікірді қалыптастырудағы рөлі өте үлкен. Медианың негізгі міндеті – азаматтарға елде және әлемде болып жатқан оқиғалар жайында ақпарат беру. Қазіргі заманда сауатты адамның оқи алуы, санай алуы және жаза алуы аздық етеді. Әртүрлі медиа мен түрлі ақпараттық арналар арқылы ақпарат келіп түседі. Оқушылардың ақпаратты табу үшін, пайдалы қырынан пайдалану үшін, сыни тұрғыда ойлап-қорыту үшін қабілет-қарымы жетпей жатады. Ол үшін медиа және ақпараттық сауаттылық деп аталатын дағдыны мықтап игеру керек.

Заманауи интернет-технологиялар медиа және ақпараттық сауаттылықты бірдей меңгеруді талап етеді. ЮНЕСКО медиа және ақпараттық сауаттылық (МАС) терминін қолданысқа енгізді. Термин барлық коммуникация құралдарын (медиа), бұқаралық ақпаратты (газет, радио, телевизия, кино, жарнама, интернет және т.б.) және басқа да ақпарат жеткізушілерді (кітапхана, мұрағат, мұражайларды қосқанда) қамтиды. Ақпараттық сауаттылық – адамның ақпаратты іріктеу, таңдау, түсіну, бағалау, сақтау, жазу, қолдану және ұсыну қабілеті.

Ақпараттық сауаттылықты меңгерген, сыни ойлай алуға қабілетті, ақпаратты сараптай алатын әрі қорыта алатын адамды ақпаратты сауатты деп айтуға болады. Бұл оқушыларға жеке мұраттарына,

әлеуметтік және білім саласындағы мақсаттарына жетуге мүмкіндік береді. Ақпараттық сауаттылық ұғымы түрлі қабілет, дағды жиналған жиналған білім спектрін қамтиды.

Ақпараттық сауаттылыққа мынандай қабілеттер жатады [6]:

- Ақпаратқа деген қажеттілікті анықтау;
- Ақпарат көздерін анықтау;
- Ақпаратты табу және алу;
- Ақпаратты талдау, сараптау және сапасына баға беру;
- Ақпаратты реттеу, бірыңғайлау, сақтау, топтастыру;
- Ақпаратты әдепті, тиімді және кәсіби пайдалану;
- Жаңа идеяларды табу және тарату.

Медиа сауаттылық – бейнелерді (образдарды), дыбыстарды және хабарламаларды алу, талдап-сараптау және бағалау қабілеті, сонымен қатар медиа әлемде жеке мақсаттарда дұрыс байланыс орнату қабілеті.

Медиа сауаттылыққа мына құзіреттер жатады:

• Эстетикалық және шығармашылық: медиаконтентті зерделеу, жасау және түсіндіру қабілеті. Бұл қабілеттерді оқушылар өз беттерінше медиаконтент жасау арқылы қалыптастыра алады.

• Байланыс және коммуникация: медианың жәрдемімен қарым-қатынас орнату және түрлі медиа рөлдерді жобалай білу қабілеті, яғни ақпарат тұтынушы және ақпарат жеткізуші болып көру. Оқушылар бұған серіктестік орнату және тәжірбиелік тапсырмаларды орындау барысында үйренеді. Байланыс орнату дағдылары өз көзқарастарын білдіруге дағдылануға көмектеседі.

• Сыни ойлау және талдау: медиаформаларды және олардың мазмұнын әртүрлі талдау құралдарының көмегімен түсіну, түсіндіру және бағалау қабілеті.

• Қауіпсіздік: мәселелерді шешу және жағымсыз жағдайлардан аулақ болу. Интернеттегі қауіпсіздік туралы айтар болсақ, адамның жеке өміріне зиян келтіретін контенттен және қауіпті байланыстардан сақ болу керек.

• Медиа және ақпараттық сауаттылық – медианы, бұқаралық ақпарат құралдарын және басқа да ақпарат көздерін (кітапхана, мұрағат, мұражай) тиімді пайдалану қабілеті. Бұл сыни ойлау және өмір бойы оқу, іздену, білім алу дағдыларымен байланысты. Бұлар – азаматтық қоғамда белсенді өмір сүріп, әлеуметтену үшін өте қажетті дағдылар.

Ресей педагогикалық энциклопедиясында оқушылардың бұқаралық коммуникацияның заңдылықтарын» (баспасөз, телевидение, радио, кино, видео және т.б.) үйренуге бағытталған медиабілімді педагогиканың бір бағыты ретінде көрсетеді. Қазіргі әлемдегі медиабілімнің маңыздылығы мен басымдығын айқындайтын жеті себебін негіздеп берді [7]:

1. Медианы тұтынудың жоғары деңгейі және қазіргі қоғамда бұқаралық ақпарат құралдарының шектен тыс көптігі.

2. Медианың идеологиялық маңыздылығы, өнеркәсіптің саласы ретінде олардың аудиторияның санасына ықпалы.

3. Медиаақпарат санының жылдам өсуі, оны басқару және тарату тетіктерінің күшеюі.

4. Негізгі демократиялық процестерге медианың ену интенсивтілігі.

5. Барлық салада визуалды коммуникация мен ақпарат маңыздылығының артуы.

6. Болашақ талаптарға сәйкес бағдарланған оқушыларды, студенттерді оқытудың қажеттілігі.

7. Ақпаратты жекешелендіруде ұлттық және халықаралық процестердің ұлғаюы.

Медиа білім оқушылардың бойында коммуникация құралдарын қауіпсіз пайдалануға қажетті құзіреттерді қалыптастыруға; өз көзқарасын білдіруге, жеке танымын қалыптастыруға, өмір бойы ізденуге, оқуға, жаңа білім алуға машықтануға көмектеседі.

Медиа білімнің негізгі қағидалары [8]:

- Баспасөзде жазылған, теле және радиобағдарламаларда, кинофильмдерде айтылған, интернетте және басқа да ақпарат көздерінде жарияланған ақпаратты зерделеп, талдап-сараптап, сыни бағалап және іріктей алатын болуы керек;

- Әртүрлі коммуникация құралдарындағы хабарламалардың шығу мақсаты мен себептерін түсініп, осыған байланысты сенімді ақпаратты таңдай алулары керек;

- Көпшілікке арналған ақпаратты, сондай-ақ ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерін саналы түрде әрі тиімді пайдалана білулері керек;

- Ақпараттық хабарламаларды әртүрлі формада дайындай алулары қажет;

- Бұқаралық ақпарат құралдары мен медианың рөлін бағалап, олар бетпе-бет келетін қатерлерді түсіне білулері керек.

Мектеп оқушылары жоғарыдағы қағидаларды басшылыққа алғанда төмендегідей нәтижелерге қол жеткізеді:

- көпшілікке арналған ақпараттың жеке тұлғаға, қоғамға, мәдениеттің қалыптасуына ықпалын түсінеді;

- сөз бостандығына жауапкершілікпен қарайды, оның шегін біледі;

- БАҚ таратқан ақпараттың мазмұнын, оқиға мен құбылыстардың берілуін сыни тұрғыда қабылдай алады;

- виртуалды және медиа ортада өзін әдепті, жауапты, салмақты ұстай алады, хабарламалар дайындап, оны бұқаралық ақпарат құралдары арқылы тарата алады;

- виртуалды ортада байланыс орнатқанда зиянды немесе біреуді қорлайтын, кемсітетін сөздерді пайдаланбайды;

- көпшілікке арналған тиянақты дайындалған сапалы ақпаратты тапсырыспен жазылған, жалған, асығыс дайындалған, сапасыз ақпараттан ажырата біледі;

- неліктен бір ақпаратты әртүрлі адамның әртүрлі қабылдайтын біледі, түсіндіре алады.

Оқушылардың интеллектуалды, танымдық және шығармашылық потенциалын арттыру үшін мұғалімдердің өздері де уақыт талабына сай жаңа дағдылар мен білімді бойына жинай білуі шарт.

Оқу және тәрбие жұмыстарына заманауи ақпараттық құралдарды барлық жағын зерттеп барып, ойластырып, нысаны түрде қосатын болсақ, онда біз медиа әлемде өз бетінше еркін жол таба алатын, азат, тәуелсіз, шығармашылық адамдарын тәрбиелей аламыз.

Адамның қоршаған ортаны танып білуі үшін заманауи медиа кешенді құрал қызметін атқарады. Білім беру бағытындағы медиа өнімдерді және оқытудың ақпараттық технологияларын дайындауда мультимедиялық, интерактивтілік, коммуникативтілік және өнімділік септігін тигізеді.

Қазіргі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар білім беру үрдісін жекелеуге және күшейтуге көмектеседі. Медиа оқытудың әдіс-тәсілдері мен мазмұнына айтарлықтай өзгерістер енгізеді. Электронды медиа материалды жақсырақ түсінуге, меңгеруге, есте сақтауға мүмкіндік береді. Тәрбиелік мәні зор, оқушылардың танымын кеңейтуге көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісінде электронды медианы қолданудың психолого-педагогикалық ерекшеліктері білім беру жүйесін қайта құру үшін өте маңызды. Бұл ерекшеліктерді түсіну және ескеру қазіргі заманның мұғаліміне өз қызметін ақпараттық әлемде болып жатқан соңғы өзгерістерге сай құруға мүмкіндік береді. Мұғалімдер өз жұмысында туындаған әртүрлі мәселелерді шешу үрдісін дұрыс әрі нақты ұйымдастыра алатын болады. Жеке кәсіби біліктілігін арттыру үшін де медианың мүмкіндіктерін пайдалана алатын болады.

Елімізде педагогикалық білім саласында қолданыла бастаған медиабілімді игеру қазіргі таңда қарқынды жүзеге асырылуда. Мектептердегі медиабілім беру технологиясын қолдану төмендегідей бағыттарда жүзеге асырылуда [8]:

- интеграцияланған медиабілім беру негізінде жеке пән мен медиабілім

беруді интеграциялау мақсатында жеке пәндерді оқыту барысында медиамәтіндерді көрнекі қолдану негізінде сыни ойлануға мүмкіндік беруге;

- арнайы немесе әлеуметтік мәдени негізінде заманауи медиа тәжірибесін оқыту-видео түсірілім және монтаж негіздерін үйренуге.

Осы бағыттар аясында қазіргі таңда медиабілімді оқытудың құралы ретінде виртуалды білім кеңістігін құрудың да маңыздылығы артуда.

Дидактика тұрғысынан алғанда медиабілім беруді қолдану тұлғаның сыни ойлауын дамытатын және шығармашылық потенциалын арттыратын икемді және әмбебап үрдіс.

Біріншіден, оқытушы қызметі мейілінше күрделілене түседі. Ол мультимедия технологиясын меңгеруде арнайы даярлығының болуымен қатар, оқытудың техникалық құралдарын қолданудың мәдениетімен байланысты педагогиканың әдістерін белсенді қолдана білуі тиіс.

Екіншіден, оқыту мен тәрбие беру процесінің белгілі бір бөлігі оқушылардың өзіне жүктеледі де, тікелей олардың белсенділігін тәуелді және бұл жеке білім траекториясын құруға мүмкіндік береді. Мұнда оқу материалын түсіндіру оқытушы мен оқушының мейілінше белсенді және интенсивті жұмыс істеуін қажет етеді.

Қорыта келе, білім беру саласы жаһандық ақпараттандыру үрдісін сезінуде. Ақпараттық қоғамның дамуы жаңашыл білім беру парадигмасы қалыптасуымен байланысты. Оның негізінде білім беру арқылы тұлғаның дамуы жатыр. Жаңа білім беру парадигмасында кез келген жеке тұлға – педагогикалық ықпал ету объектісі ғана емес, оқу үрдісін ұйымдастырудың жаңа формалары арқылы қарапайым репродукциядан алшақ мұғаліммен диалогқа тартылған таным іс-әрекетінің белсенді субъектісі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бузаубакова К.Д., Амирова А.С., Маковецкая А.А. Цифрлы педагогика: Оқулық. Тараз: 2022
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика. Жалпы редакциясын басқарған э.э.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б.
3. Протопопова В.В. Қазіргі заманғы педагогтың медиақұзыреттілігі / XXI ғасырдағы жоғары гуманитарлық білім беру: мәселелері мен болашағы: 2 т., 1-т. Педагогика. Психология. – Самара: ПГСГА, 2009. – 285-288 б.
4. Masterman L. Teaching the Media. London. Comedia Publishing Group, 341 [Электрондық ресурс]. 2009
5. Фёдоров А. В. Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза. - Монография. - М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2007. - 616 с.
6. Абдиркенова А.К. Жоғары оқу орнында студенттерге медиабілім берудің маңыздылығы. Гуманитарлық және әлеуметтік ғылымдардың қазіргі мәселелері: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Жалпы редакциясын басқарған А.Қ.Құсайынов, Нұр-Сұлтан: ЕГИ, 25-27 [Электрондық ресурс]. 2018.
7. Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий. – М.: М.: Издательский центр ИЭТ, 2013. – 268 с.
8. Баранов О.А. Медиаобразование в школе и вузе. – Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та, 2002. – 256.

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЖАЗБАША ТІЛІ БҰЗЫЛЫСТАРЫН АЛДЫН АЛУ БОЙЫНША ЛОГОПЕДИЯЛЫҚ ЖҰМЫС

А.Н.Галиева - І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің оқытушы-дәріскері, ф.ғ.к.,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

А.Қантбаева - І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 7М01902 – «Арнайы педагогика»
білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа: Мақалада болашақ бастауыш сынып оқушыларының жазбаша тілі бұзылыстарын алдын алу бойынша логопедиялық жұмыстың маңызы қарастырылады. Алдын алу міндеттерін жүзеге асыру бойынша жұмыс бағыттары талданады.

Кілт сөздер: жазба тіл, бастауыш сынып оқушысы, алдын алу, логопедия, түзету, сөйлеу тілі функциялары.

Abstract: the article discusses the importance of speech therapy work on the Prevention of written language disorders in future primary school students. Directions of work on the implementation of preventive tasks are analyzed.

Keywords: Written Language, Primary School student, prevention, speech therapy, correction, speech fluxes.

Мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалар арасында сөйлеу бұзылыстарының таралу тенденцияларының жоғарылауы жағдайында бұл мектеп жасына дейінгі кезеңде сөйлеу бұзылыстарының алдын алу рөлінің жоғарылауын көрсетеді. Мектепке дейінгі білім беру жағдайында логопедтің профилактикалық қызметінің маңызы ерекше. Бұл жан-жақты дамуымен бірге тұлғаның үйлесімді дамуына бағытталған.

Алдын алу – (гректің "prophylaktikos" сөзінен – сақтандырғыш) – сөйлеу бұзылыстарының және кейінгі қайталама және үшінші бұзылыстардың пайда болуын болдырмауға бағытталған шаралар кешенінің тұтас жүйесі. Профилактикалық жұмыстың қажеттілігін түсіндірудің негізгі мақсаты - барлық уақыт шеңберіне сәйкес баланың сөйлеуінің табиғи дамуы үшін базаны алдын-ала қалыптастыру мүмкіндігі. Логопедиялық профилактика міндеттеріне мыналар жатады:

- баланың физикалық және психикалық денсаулығын сақтау;
- баланың жас нормасына сәйкес сөйлеу тілі функцияларын дамыту;
- қолайлы сөйлеу ортасын қамтамасыз ету;
- жоғары психикалық функцияларды дамыту бойынша жұмыс;
- баланың жеке басының тұтас және үйлесімді дамуы.

Алдын алу міндеттерін жүзеге асыру бойынша жұмыс жасай отырып, маман баланың дамуы жағдайларына ерекше назар аударады.

Ең алдымен, қоршаған орта баланың болуы үшін ыңғайлы және қолайлы болуы керек, оның үйлесімді дамуына ықпал етуі керек, оның әлеуетті мүмкіндіктеріне назар аударуы, оларды ашып, дамытуы керек. Мазасыздық факторлары мен жағымсыз әсерлердің болмауы баланың психоэмоционалды жағдайына оң әсер етеді, бұл профилактикалық жұмыстың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Нәтижесінде мамандар сөйлеу тілі бұзылыстарының дамуындағы қиындықтардың алдын алады.

Балалардағы сөйлеу функцияларының даму жағдайларын ажырату маңызды, онда баланың сөйлеу бұзылыстарын түзету үшін жүйелі, кешенді сүйемелдеу қажет болатын жағдайлармен профилактикалық жұмыс қажет. Кешенді сүйемелдеу ауыр сөйлеу бұзылыстары, жалпы сөйлеу бұзылыстары, қайталама бұзылулар және органикалық зақымданулар болған кезде қажет. Бұл жағдайда баланы логопедпен кеңесу және аптасына бірнеше рет сабақ беру жеткіліксіз болады. Сөйлеу қабілеті нашар балаларға арнайы сөйлеу топтарында оқуға, логопед, дефектолог, психолог, медициналық саланың маманы және қажет болған жағдайда әлеуметтік педагогты қамтитын мамандардың бүкіл тобының бақылауында болуға кеңес беріледі [1].

Әр түрлі сипаттағы сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың кең спектріне байланысты профилактикалық жұмыс кеңес беру қызметімен тығыз байланысты. Ата-аналар логопедиялық көмек көрсету үшін баланың сөйлеу дамуында қандай "қызыл жалауларға" назар аудару керектігін білуі керек. Әдетте, екі жасқа дейін балада фразалық сөйлеу қалыптасады, ал дыбыстық және грамматикалық кемшіліктер сақталады. Егер осы жаста бала үнсіз болса немесе сөйлеуде тек ономотопея мен ұрысуды қолданса, маманнан көмек сұраған жөн. Баланың артикуляциялық аппаратының әртүрлі гипертониялары мен гипотонияларының болуы ата-аналардың сақтығын тудыруы керек. Дауыс шығаруға назар аударған жөн. Балада мұрын реңкті сөйлеу мен кекештіктің болуы қалыпты жағдай емес. Ата-аналар ерте логопедиялық көмектің қажеттілігін және бұл процесте отбасының рөлін түсінуі керек.

Логопедиялық қызмет кез-келген басқа бағыт сияқты, сөйлеу бұзылыстарының алдын-алу белгілі бір принциптерге сәйкес жүзеге асырылады. Ең алдымен, кез-келген әсер ету, егер баланың жеке басы, оның мүдделері және оның өмірі басты құндылық ретінде бәріне басымдық берілсе гуманизм принципін ескере отырып жасалуы керек. Ешқандай іс-шаралар баланың мүдделеріне зиян келтірмеуі керек. Денсаулық сақтау принципі кез-келген қызметті жүзеге асыру кезінде денсаулық факторын және оны қорғауды ескеру қажеттілігін көрсетеді. Кешенділік принципі өзара әрекеттесу салаларын ескере отырып құрылады. Профилактикалық жұмыстарды жүргізу кезінде көбінесе логопедтің әсері жеткіліксіз. Бұл жүйеге мұғалімдер, тәрбиешілер, ата-аналар кіруі керек. Жүйелілік принципі алдын-алу шараларын белгілі бір ретпен құруды талап етеді. Ғылым принципі тек ғылыми зерттеулермен дәлелденген әдістер мен технологияларды қолдануға негізделген. Ерте диагностика принципі "тәуекел тобындағы" балаларды ерте анықтау және оларды профилактикалық қызметке қосу қажеттілігін көрсетеді. Соңғы сәтте алдын-алу шаралары мүмкіндігінше ертерек жүргізілген кезде сөйлеу бұзылыстарының ерте әсер ету немесе ерте алдын-алу принципі көрсетілген. Бұзушылық құрылымын есепке алу принципі қайталама және үшінші бұзушылықтардың алдын алуда тиімді. Тұлғаға бағытталған принцип баланың жеке басының дамуы мен оның жан-жақты тәрбиесін басты назарға қояды.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында сөйлеу бұзылыстарының алдын алу саласындағы логопедтің қызметі көмекке, сондай-ақ сөйлеудің табиғи, толыққанды және уақтылы даму процесін әдістемелік қамтамасыз етуге бағытталған. "Толыққанды" ұғымы сөйлеудің барлық компоненттері мен оның функцияларының дамуын білдіреді. Мұнда мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу дамуындағы рөлі туралы айту керек. Дәл осы кезең баланың дамуы дыбыстық айтылымды, сөйлеудің грамматикалық және лексикалық құрылымын қалыптастыру, қарым-қатынас құралы ретінде сөйлеуді дамыту үшін "сезімтал кезең" деп атауға болады. Тәжірибешілер профилактиканы кең мағынада сөйлеу әрекетін ынталандыруға, оны дамытуға және оңтайландыруға бағытталған өзара байланысты әрекеттер жиынтығы түрінде қарастырады.

Сөйлеу арқылы өз ойын білдіру қабілеті баланың жеке басына, оның әлеуметтік көзқарастарына және әлеуметтік рөлдерді қолдануға үлкен әсер етеді. Алдын алу сөйлеуді дамыту және оның бұзылуының алдын алу үшін ғана жұмыс істемейді. Басты нәрсе балаға сөйлеу құралын толық игеруге, оның дамуындағы жетекші рөлін қалыптастыруға, қарым-қатынасқа ұмтылуға, сөйлеуді өмірде қолдануға жағдай жасауға мүмкіндік беру арқылы байқалады. Әрине, сонымен қатар артикуляциялық гимнастика, өзін-өзі массаж жасау, дауыс күші мен фонематикалық процестерді дамыту, жалпы және ұсақ моториканы қалыптастыру, кеңістіктегі бағдарлау сияқты бағыттар бойынша жұмыс жүргізілуде,

барлық психикалық функциялар, әсіресе зейін мен есте сақтау, ойлау процестерімен және сөйлеудің барлық компоненттерімен бірге дамиды. дыбыстық айтылымнан бастап сөйлеудің лексикалық-грамматикалық құрылымы. Мұндай қызметті ұйымдастырудың артықшылықтары баланың шығармашылық және зияткерлік салалардағы әлеуетті мүмкіндіктерін жетілдіру және ашу арқылы көрінеді [2].

Профилактикалық жұмыс балаларға қолжетімді нысанда, балалар мен ересектердің ұйымдастырылған қызметі арқылы, жұмыста қолжетімді құралдарды пайдалана отырып жүргізіледі. Мұндай қызметтің негізгі мақсаттарының бірі оның қатысушыларын сөйлеуді белсенді қолдануға және дамытуға ынталандыратын жан-жақты күрделі және қызықты сөйлеу ортасын ұйымдастыру болып табылады. Нәтижесінде балалар сөйлеуді коммуникативті функцияны жүзеге асыру үшін ғана емес, сонымен қатар жоғары құрылымдық және функционалдық талаптар үшін де қолданады. Мұндай ортаны құруда мұғалімнің рөлі мен оның шеберлік деңгейін ескеру маңызды болып саналады. Маман ең алдымен кәсіби құзыреттілік пен сыни ойлаудың жоғары деңгейін көрсетуге, экспериментке ашық болуға және ерекше шығармашылық қабілеттерін көрсетуге міндетті. Мұғалімнің сөзі балаларға арналған эталон және үлгі ретінде әрекет етеді. Ол дұрыстығына тікелей әсер ететін қоршаған ортаның негізгі және ең ықпалды құрамдас бөлігі болып қала береді қалыптасып келе жатқан сөйлеу. Дұрыс сөйлеу - бұл дұрыс қолдану оң нәтижеге әсер ететін құрал. Көбінесе мамандар ата-аналармен кеңес беру жұмыстарын жүргізеді және үйде сөйлеуді бақылау қажеттілігі туралы ескертеді, еліктеудің қолайлы мысалын жасау үшін немесе ата-аналармен бірге балаға сөйлеу режимін ұйымдастырады, бұл көбінесе кекештікпен жұмыс істеу кезінде қолданылады. Дәл осындай фактілерді талдау ересек адамның сөйлеу талаптарын әзірлеуге негіз болды. Маманның сөйлеуіне қойылатын әдістемелік талаптарға мыналар жатады:

- сауаттылық және дұрыс сөйлеу мәдениеті;
- сөйлеу тілінде әрдайым және кез-келген жағдайда сыпайы түрде айтылуы керек;
- сөйлеу тілінде қолданылатын сөйлемдер белгілі бір жас тобына түсінікті болуы керек, бала неғұрлым кіші болса, оған бағытталған сөйлеуді негізге алған жөн;
- ересек адамның сөйлеуі, оның мазмұны балалардың даму деңгейімен және олардың қызығушылық саласымен анықталады;
- маманның сөзі мына негізгі сипаттамаларға жауап беруі керек: бұл жеткізілетін ойдың дәлдігі мен анықтығы, мазмұнды, эмоционалды бояу, экспрессивтілік, сөйлеудің орташа қарқыны мен көлемі [3].

"Тәуекел тобын" осал отбасылардың балалары құрайды. Бұл санатқа әлеуметтік тұрақсыз отбасылар ғана емес, қарым-қатынаста бірнеше тілдер бірдей қолданылатын отбасылардың балалары, басқа сөйлеу мәдени ортасының балалары жатады. Сонымен қатар, логопедтің жауапкершілік аймағында әрдайым әртүрлі соматикалық ауруларға бейімділігі бар немесе созылмалы аурулары бар, мінез-құлық қиындықтары және психикалық дамудың төмен деңгейі бар балалар болады. Жоғарыда аталған топтарда сөйлеу бұзылыстарының пайда болу қаупі жоғары, бұл логопедтің әсер етуін қиындатады. Сондықтан мұндай балалар ерекше назар аударуды қажет етеді. Маманға ерекше жауапкершілік жүктеледі, ол сөйлеу ортасының мәдениетін мұқият ұйымдастыру және бақылау, оны балалардың ерекшеліктеріне бейімдеу арқылы көрінеді. Бұл тәсіл сөйлеу профилактикасын осы құбылыстың кең мағынасында қарастырған кезде дұрыс болады. Бұл процестің тар бағытталған бөлігіне де жүгінген жөн. Сөйлеумен профилактикалық жұмыс артықшылықта сөйлеу қиындықтарының алдын алуға көмектесетін арнайы әдістер мен құралдарды қолдана отырып, балалармен мақсатты жұмыс жасауды білдіреді. Сонымен қатар, логопедтің міндеттеріне ата-аналармен, тәрбиешілермен және басқа мамандармен бірлесіп жүргізілуі мүмкін алдын алу шараларын жүргізу жатады [4].

Пәнаралық профилактика психологиялық және педагогикалық әдістермен бірге медициналық әдістерді қолдануды қамтиды. Бұл тәсіл сөйлеу ауытқуларының алдын-алу жұмыстарында баланың денесінің қорғаныс механизмдерімен бірге әлеуетті мүмкіндіктерді пайдалануға мүмкіндік береді.

Адам туралы ғылым көбінесе онтогенез барысында олардың дамуы мен қалыптасуын мұқият зерттей отырып, адамның психофизиологиялық функцияларын талдау принципіне жүгінеді. Мамандар, ең алдымен, зерттеу аймағына психиканың даму ерекшеліктері мен заңдылықтарын, әртүрлі психологиялық физиологиялық өзгерістерді, олардың пайда болу реттілігін және басқа да өзгерістерді қамтиды. Психикалық дамудың дәйекті асқыну механизмдері және бұзылған дамудағы дене күйінің ерекшеліктері, осы күймен бірге жүретін заңдылықтар, факторлар мен ерекшеліктер байқалады.

Балалардың әрбір жаңа ұрпағы сапалы жаңа әлемде туады және дамиды. Әлеуметтенудегі, психикалық және физиологиялық дамудағы, қызығушылық салаларындағы және тағы басқалардағы түбегейлі айырмашылықты он жас аралығындағы балалар бар. Мұндай айырмашылықтар әлеуметтік өмірдегі және техникалық процестегі өзгерістердің қарқындылығымен түсіндіріледі. Бұл фактор баланың психикалық және физикалық даму нормасының стандартын әзірлеу кезінде ескеріледі және сол арқылы ол күрделене түседі. Нәтижесінде мамандар баланың денсаулығын, бейімделу мүмкіндіктерін және т.б. бағалауда қиындықтарға тап болады, бұл уақыт шенберіне және балалардың нақты дамуына байланысты өзгереді. Алайда, барлық ұрпақтар үшін биологиялық және әлеуметтік факторлармен делдал болатын психикалық және физикалық даму заңдылықтары біртұтас болып қала береді.

Л.С. Выготский "сезімтал кезең" ұғымын бөліп көрсетті, ол кез-келген жоғары психикалық функцияларды дамыту үшін ең қолайлы кезеңді білдірді. Осындай кезеңдегі психиканың максималды сезімталдығын ескере отырып, осы кезеңге параллель әртүрлі жағымсыз факторлардың аралас әсерімен шамадан тыс осалдық тән. Сол зерттеуші онтогенездегі бір кезеңнен екінші кезеңге өтуді сипаттау үшін қажет "даму дағдарысы" ұғымын енгізді. Баланың даму жолындағы әрбір жас кезеңі белгілі бір тәжірибе, білім жинайды, олар сандық сипаттамада көрінеді. Алдыңғы кезеңнің сандық тәжірибесін баланың психикасына сапалы жаңа білім беруге айналдыру және сол арқылы психикалық дамудың жаңа деңгейіне көшу даму дағдарысын білдіреді. Сонымен қатар, алдыңғы өзгерістер әрқашан психиканың кейінгі өзгерістерінің негізі болып табылады.

Алдын алу мәселесінде "дамудың әлеуметтік жағдайына" назар аударған жөн. Бұл құбылыс және оның мәні туралы тезисті Л.С. Выготский ашты. Оны сипаттау кезінде белгілі бір жас кезеңінің жас ерекшеліктеріне, оларды объективті бағалаудағы қоршаған факторлардың жиынтығына және организмде болатын даму процестерін біріктіруге ерекше назар аударылады. Осылайша, бірнеше жағдайларды ескере отырып, психиканың жаңа сапалы құрылымдарының пайда болуы мүмкін. Ең алдымен, психиканың нақты даму деңгейі неоплазманың пайда болуына дайын болуы керек және сонымен бірге белгілі бір психикалық неоплазманың қалыптасуы мен дамуына тән әлеуметтік ортаның ерекше жағдайлары болуы керек [6].

Бүгінгі таңда арнайы білім беру жүйесінде түзету-дамыту жұмысын ұйымдастырудың жолдары, әдістері мен тәсілдері нақты анықталған. Сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау және түзету бойынша көптеген әдістер, әдістемелік ұсыныстар, авторлық технологиялар әзірленді және іс жүзінде сыналды. Түзету және дамыту жұмыстарымен қатар, сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен жұмыс істеу мәселелерімен айналысатын мектепке дейінгі ұйымның түріне қарамастан, тәрбие қызметі ажырамас түрде жүзеге асырылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Величенкова О.А., Русецкая М. Н. *Логопедическая работа по преодолению нарушений чтения и письма у младших школьников.* - Москва: Национальный книжный центр, 2015. - 316 с. + CD-диск.
2. Ерсарина А.К. и др. *Нейропсихологическая диагностика и коррекция трудностей школьного обучения: монография.* – Алматы, 2015. -98с.
3. Ястребова А. В., Бессонова Т. П. *Обучаем читать и писать без ошибок: Комплекс упражнений для работы учителей-логопедов с младшими школьниками по предупреждению и коррекции недостатков чтения и письма.* – М.:АРКТИ, 2007. – 360 с.
4. Семенович А. В. *Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие.* — М.: Генезис, 2007. – 474 с.
5. Юрьева, Е.Н. *Преодоление оптической дисграфии, Профилактические игры для детей 5-8 лет* / Е.Н. Юрьева. – М.: Издательство ГНОМ, 2013. – 36 с. : ил.
6. Выготский Л. С. *Психология развития ребенка.* – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2005. – 512 с. – (Библиотека всемирной психологии).

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ОРТАСЫНЫҢ МОДЕЛЬДЕРІ МЕН ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІ

**Жаныбек Н.Е. - М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің
2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы
Атемова Қ.Т. - п.ғ.д., Әуезов атындағы
Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**

Аннотация. В статье определены модели и компоненты среды технологий искусственного интеллекта. На основе работ ученых-исследователей видно, что термин "искусственный интеллект" трактуется в источниках не одинаково, а по-разному (первоначально он относится к разделу информатики, изучающему алгоритмическую реализацию подходов к решению задач, присущих человеческому разуму). В результате можно определить различные программы, модели исследования искусственного интеллекта.

Ключевые слова: педагог, цифровое общество, искусственный интеллект, цифровые и телекоммуникационные технологии.

Annotation. The article defines the models and components of the artificial intelligence technology environment. Based on the work of research scientists, it can be seen that the term "artificial intelligence" is interpreted in sources not in the same way, but in different ways (initially it refers to the section of computer science that studies the algorithmic implementation of approaches to solving problems inherent in the human mind). As a result, various programs and models of artificial intelligence research can be identified.

Keywords: teacher, digital society, artificial intelligence, digital and telecommunication technologies.

Кіріспе. Педагогикалық университеттің цифрлық білім беру ортасын құру, ең алдымен, оның барлық қызмет түрлеріне қатысатын түрлі ақпараттық құралдарды интеграциялау және жүйелеу болып табылады. Зерттеудің алдыңғы бөлімінде келтірілген ақпараттандыру бағыттарының сипаттамасы білім беру үдерісінің мақсатымен, оқытушылардың кәсіби қызметінің ерекшелігімен, пәнімен, құралдарымен және оқыту нәтижелерімен анықталатын сапалы ақпараттық қолдау болмайынша педагогикалық университеттің тиімді жұмыс істеуі мүмкін еместігін көрсетеді. Педагогтарды даярлау жүйесінің тиімділігін арттыру жолдарының бірі – педагогикалық жоғары оқу орындарының бірыңғай цифрлық білім беру ортасына ақпараттандыруға тартылған, көп жағдайда әлі де шашыраңқы болып отырған, құралдар мен технологияларды біріздендіру және интеграциялау болып табылады. Цифрлық білім беру ортасы әдетте білім беру процесін ұйымдастырудың әртүрлі талаптарын қамтамасыз етуге арналған ақпараттық жүйелердің ашық таратылған жиынтығы деп қарастырылады.

Цифрлық білім беру ортасының басты мақсаты білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесуін, сондай-ақ олардың цифрлық білім беру ресурстарымен әрекеттесуін қамтамасыз ету болып табылады. Бүгінгі күні цифрлық білім беру ортасының құрамы мен құрылымын анықтауда кейбір эмпирикалық дәлелдер бар, бірақ бұл ортаның жалпы қабылданған инварианттық құрылымдары әлі анықталмаған. Осы жұмыс аясында осындай құрылымдарды бөліп көрсетуге және олардың негізінде цифрлық экономиканың талаптарына сәйкес келетін цифрлық білім беру ортасының моделін құру қажеттілігі туындайды. Бұл тақырыпқа арналған зерттеулер бүгінгі таңда өте өзекті болып табылады, оған соңғы жылдары бірқатар ғалымдар жүгініп отыр.

Мақсат-міндеттері: жасанды интеллект технологиялары ортасының модельдері мен құрамдас бөліктерін анықтау.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: С.Д. Каракозов пен А.Ю. Уваровтың зерттеуінде [1] цифрлық білім беру ортасының табысты болуы үшін іске асырылуы міндетті болып табылатын бірқатар шарттар келтірілген. Айта кету керек, цифрлық технологияларды қолдану жағдайында олардың көпшілігі қайта қарауды қажет етеді. Жалпы, С.Д. Каракозов пен А.Ю. Уваров келесі шарттарды атайды:

- цифрлық технологияларды пайдалану арқылы қандай мақсатқа жету керектігі айқын болу қажет;
- көшбасшыларды қолдауды жүзеге асыру, яғни көшбасшылар тек әкімшілік өкілдері ғана емес, сонымен қатар инновациялық идеяларды белсенді түрде насихаттайтын және бір-бірін қолдайтын бастамашыл педагогтар мен білім алушылар болуы керек;

- іске асыру жоспары мен білім беру бағдарламасын анықтау;
- іске асырылып жатқан жобаны қаржылық қолдау;
- үздіксіз кәсіби даму жағдайында дайындалған персонал;
- техникалық қолдау, бұл жабдықты сабақ өткізуге дайындауға көмектесуді білдіреді;
- оқытуды жекелендіру.

Тұтастай алғанда, цифрлық технологияларды пайдаланудың негізгі артықшылықтарының ішінде көптеген зерттеушілер ақпаратты қабылдау және өңдеу қарқынын, оқу мотивациясын, қызығушылықтарын және т.б. ескеруге мүмкіндік беретін барлық білім алушылар үшін жеке білім беру траекторияларын құру мүмкіндігін дәл атайды; – тең қолжетімділік. Бұл шартты цифрлық технологиялардың артықшылығы деп те атауға болады, тіпті минималды (талаптарға сәйкес) техникалық жабдықтар, білім алушылар мен оқытушылар барлық ақпаратқа қол жеткізе алады; – цифрлық білім беру технологияларын қолданумен байланысты барлық процестерді бағалау және түзету; – қоршаған қоғамдастықтың қатысуы және қолайлы сыртқы контекст. Қашықтықтан оқыту кезеңінде қазіргі білім алушылар цифрлық технологиялардың көмегімен алатын білімге сын жиі айтылды. Сонымен бірге білім беру процесінің барлық қатысушылары үшін қоғамдық қолдау маңызды болып табылады; – ұйымдастырушылық қолдау. Бірінші кезекте тиісті құқықтық қолдау, цифрлық технологияларды пайдалана отырып оқыту процесін іске асырудың ерекшеліктерін, сондай-ақ тиісті ұйымдастырушылық шешімдердің болуын сипаттайтын регламенттің болуы туралы айтылады. Аталған шарттар жоғары мектепке өте қолайлы болғанымен, бұл шарттардың орындалуын талдау олардың барлығы қазіргі заманғы жоғары оқу орындарында сақталмағанын көрсетеді. Сонымен қатар, цифрлық білім беру ортасының мүмкіндіктерін пайдалану қазіргі заманғы жоғары мектеп үшін қажеттілік болып табылады.

Е.В. Елисеева және С.Н. Злобина [2] осы мүмкіндіктерді атай отырып, цифрлық білім беру ортасының негізін құрайтын университеттегі цифрлық білім беру ресурстарының артықшылықтарын сипаттайды:

- білім алуға және ұсынуға бағытталған білім алушылардың іс-әрекетінің әртүрлі формаларын ұйымдастыру;
- білім беру процесінің субъектілері арасында жедел байланыс және ақпарат алмасу; – оқыту процесін дараландыру;
- оқу процесінде ассоциативті ақпаратпен қатар мультимедиа, виртуалды және толықтырылған шынайылық, гипермәтіндік және гипермедиа жүйелері сияқты басқа ақпарат көздерінің ақпаратын да қолдану;
- білім алушылардың білімін объективті, уақтылы және жедел бағалау. Сонымен қатар, цифрлық білім беру ортасын пайдалану білім алушыларға ұсынылатын көрнекі ақпарат көлемін арттырады, бұл бейнефрагменттерді, фотосуреттерді, суреттерді, презентацияларды, әртүрлі модельдерді, анимацияларды көрсету арқылы жүзеге асырылады. Мұндай көрнекі оқу материалдары бір жағынан білім алушылардың назарын аударуға мүмкіндік береді, ал екінші жағынан олар зерттелетін тақырыпты нақты көрсете алады.

«Цифрлық білім беру ортасы» термині білім беру ортасын ақпараттық технологиялар негізінде құрылған сапалы жаңа білім беру ресурстарымен толтыруды білдіреді. Бірқатар жұмыстар цифрлық білім беру ортасы мен медиабілім беру жүйесі арасындағы байланысты зерттейді. Мысалы, А.Г. Бодалова, В.А. Бондаренко және басқа авторлар еңбектерінде цифрлық экономика қоғамының қалыптасуы жағдайында цифрлық білім беру жүйесін дамытудағы медиа-білімнің рөлін зерттейді [3]. И.В. Фотиев пен Қ.А. Кирилина мақалаларында медиабілім беруді цифрлық білім беру контекстінде жалпы философиялық ұстанымдардан қарастырады. Соңғы жылдары цифрлық білім беру ортасы бір уақытта техникалық, педагогикалық және әлеуметтік жүйе ретінде қарастырылатын зерттеулер пайда болды. Бірақатар шетелдік ғалымдардың (С. Блэк, А. Сильверблатт) еңбектерінде ақпараттық сауаттылықтың әртүрлі аспектілері компьютерлік сауаттылық түсінігін кеңейту және тереңдету ретінде зерттеледі, сонымен қатар әр түрлі сала мамандарының ақпараттық сауаттылығын меңгеру қажеттігі атап өтілген. А.Я.Ли еңбектерінде Қытайдың нақты мысалын пайдалана отырып, медиасауаттылықты қалыптастыру үшін мобильді құрылғылардың мүмкіндіктерін зерттейді. Автор мұғалімдер мен студенттер арасындағы интерактивті өзара әрекетті ұйымдастыруға мүмкіндік беретін Web 2.0 технологияларының пайда болуының түбегейлі маңыздылығын атап көрсетеді. Арнайы педагогикалық мәселелер кеңірек жалпылауларға әкеледі: динамикалық цифрлық әлемде медиасауаттылықты қалыптастыру перспективалары М.Булгер, Р.Дэвисон және қазіргі киберкеңістік сипаттамаларының білімге әсері С.Галик еңбектерінен орын алған. Бұл, қазіргі білім берудің өзекті

мәселелері болып табылады. Қазіргі ақпараттық қоғамның маңызды белгілерінің бірі – «Үлкен деректер» феноменінің пайда болуы. Оның білім беру ортасына әсері әртүрлі және аз зерттелген, бұл мәселені өз еңбегінде В. Уильямсон атап өткен. Үлкен деректердің болуы қажетті ақпаратты табуды және байланысуды қиындатады. Бұл аспектілер А. Фолк еңбегінде қозғалады. Соңғы жылдардағы зерттеулердің іргелі бағыты оқу және қарым-қатынас процесінде «smart технологияларды» қолдануды талдау болып табылады: М.Т.Коул, Л.Б.Сварц. Атап айтқанда, мұндай технологияларға сүйену көптілі топтарда оқытуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді [4]. Дәл осы бағытта жеке оқыту жолдарын таңдау арқылы оқытуды жекелендіру үшін цифрлық білім беру ортасының мүмкіндіктері зерттелуде. Бұл аспект С. Бенхамди және басқалардың жұмысында қарастырылды. Жалпы, 33 цифрлық білім беру ортасына, оның негізінде медиаграмматиканы қалыптастыруға және оқу үдерісін ұйымдастыруға қатысты зерттеулердің кең ауқымын атап өтуге болады.

Педагогикалық ЖОО-ның цифрлық білім беру ортасын құру және одан кейінгі пайдалану процестерін модельдеу функционалдық тәсілге негізделуі және базалық кезеңдерді қамтуы тиіс:

- ЖОО-да педагогтерді даярлаудың қалыптасқан жүйесін, ақпараттандыру әдістері мен құралдарын талдау;

- педагогтерді даярлау жүйесінің тиімділігіне орта ресурстарының әсер етуінің болжамды нәтижесін анықтауға мүмкіндік беретін ақпараттандырудың перспективалық бағыттары мен технологияларын болжау;

- жоғары педагогикалық білім беруді кешенді ақпараттандырудың мақсаттары мен міндеттерін белгілейтін мақсат қою;

- тұжырымдама бекітіліп, ортаны әзірлеушілердің құрамы таңдалатын шешім әзірлеу және қабылдау;

- модельдің ғылыми-теориялық, ұйымдастырушылық-педагогикалық, басқарушылық негіздемесін, модульдер құрамын әзірлеуді, модельдің құрылымдық схемасын, ортаны дамытудың кезеңдері мен реттілігін көздейтін іс-әрекеттерді жоспарлау.

Педагогикалық ЖОО-ның цифрлық білім беру ортасын құрудың техникалық және технологиялық аспектілерін модельдеу оны ақпаратты сақтау және өңдеу құралдарына бөлуге мүмкіндік беруі керек, бұл экономикалық және техникалық тиімділік талаптарын барынша ескеруге мүмкіндік береді.

Қорытынды. Зерттеу аясында қалыптасқан модель университетте бар және қалыптасқан педагогтарды даярлау жүйесіне қайшы келмейтін, оның құрылымы мен құрылу принциптерін бұзбайтын бейімделгіш цифрлық білім беру ортасын сипаттауы керек. Бұл талапты орындау қажеттілігі пайдаланушылардың кең ауқымы үшін ортаның ақпараттық ресурстарын икемді және жедел өзгерту механизмдеріне мүмкіндік беретін модель құруға әкелетіні анық. Модельді құру ортаны енгізу және оның жұмыс істеуі оқытушылар мен ЖОО әкімшілігінің психологиялық дайындығын озық қалыптастырумен жүзеге асырылуы, педагогикалық ЖОО қызметінің барлық салаларында компьютерлік техниканы, ақпараттық технологияларды және орта ресурстарын пайдалану саласындағы персоналды міндетті арнайы даярлаумен сүйемелденуі тиіс екенін ескеруі тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Балыкбаев Т.О., Бидайбеков Е.Ы. *О подготовке педагогов в условиях цифровизации образования // Высшая школа Казахстана. – 2018. – №3(23). – С. 39-42.*
2. Григорьев С.Г. *Цифровой университет – интеграция технологий // Вестник КазНПУ. – 2018. – №2(62). – С. 10-13.*
3. Гриншкун В.В., Краснова Г.А. *Современная цифровая образовательная среда: ресурсы, средства, сервисы: монография. – М.: Проспект, 2021. – 216 с.*
4. Kamalova G.B., Pak N.I., Kheday L. et al. *A cluster approach in pedagogical education in the context of globalization // International Journal of Advanced Science and Technology. – 2020. – Vol. 29, Issue 7. – P. 994-1004.*
5. Сағымбаева А.Е. *Болашақ информатика мұғалімдерін оқушылардың білімін бақылау мен бағалауға дайындаудың теориялық-әдістемелік негіздері: 13.00.02: пед. ғыл. док. ... автореф. – Алматы, 2010. – 38 б.*

ЖОО-да ГИБРИДТІ ОҚЫТУДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

**Қаныбек Қ.Ә. - М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы
Сахиева Ф.А. - PhD, Әуезов атындағы
Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования профессиональной мобильности будущих специалистов. Главным преимуществом гибридного обучения определена возможность построения индивидуального образовательного маршрута. Реализация и изучение процесса подготовки будущих педагогов показали, что при всех достоинствах и недостатках гибридной технологии остается много вопросов относительно ее эффективности и удовлетворенности ею преподавателей и обучающихся. Необходимы дополнительные исследования для определения условий организации образовательного процесса в целях эффективной подготовки будущих педагогов в вузе с использованием гибридного обучения.

Ключевые слова: гибридное обучение, онлайн-обучение, дистанционное обучение, образование педагогов.

Annotation. The article discusses the problem of the formation of professional mobility of future specialists. The main advantage of hybrid learning is the possibility of building an individual educational route. The implementation and study of the process of training future teachers has shown that, for all the advantages and disadvantages of hybrid technology, there are many questions about its effectiveness and the satisfaction of teachers and students with it. Additional research is needed to determine the conditions for organizing the educational process in order to effectively train future university teachers using hybrid learning.

Keywords: hybrid learning, online learning, distance learning, teacher education.

Кіріспе. Пандемия кезінде білім беру процесін офлайн оқытудан онлайн оқытуға дейін тез тоқтатуға тура келді. Оқытушылар қашықтықтан дәрістер мен практикалық сабақтарды сапалы жүргізу үшін көптеген сандық мазмұнды әзірледі. Пандемия аяқталғаннан кейін білім беру процесі оқу орындарына оралды, бірақ онлайн оқытуды жүзеге асыру тәжірибесін оқытушылар кәсіби бағдарламалар мен курстарда қолдануды жалғастыруда. Әрине, оқытушылар онлайн оқыту курстарының оқу процесін қолдау үшін қосымша дайындықты қажет етеді. Бірақ онлайн білім беру бағдарламаларында курсты дидактикалық қамтамасыз ету студенттерге әртүрлі форматтағы оқу материалдарына қол жетімділікті кеңейтеді (мысалы, презентациялар, дәрістер, бейнелер және т.б.). Осы тәжірибенің нәтижесінде онлайн және офлайн оқытуды біріктіретін гибриді оқыту технологиясы пайда болды.

Гибриді оқыту технологиясының көптеген артықшылықтары мен мүмкіндіктері бар. Студентке онлайн немесе офлайн аудиториялық сабақтарға қатысу мүмкіндігі беріледі. Оқу процесінде синхронды және асинхронды оқытуды біріктіруге болады. Әрине, гибриді оқытудың техникалық жабдықталуы үшін камерасы бар ноутбук, оқу процесіне қатысушыларға арналған микрофондар, жоғары жылдамдықты Интернетке қол жетімділік қажет. Студенттер сабаққа жеке қатысуы керек және олар мұны студенттің бейнеконференция байланыс арқылы растайды. Студент дәрісті қадағалап, оқытушыға сұрақтар қойып, басқа студенттермен қарым-қатынас жасай алуы керек. Гибриді оқытудың жақсы сапасын белсенді педагогикалық технологияларды қолдану арқылы қамтамасыз етуге болады.

Жас мамандар жеке мансаптық өсу үшін жеке оқыту бағытын құруға мүдделі. Гибриді оқыту студенттердің білім беру бағдарламаларына қатысу мүмкіндіктерін кеңейтеді. Білім алушылар не сабаққа жеке қатысады, не қашықтан – орналасқан жеріне немесе өндірістегі жүктемеге байланысты айналысады. Гибриді оқыту қашықтағы курс тыңдаушылары үшін оқу мүмкіндіктерін жақсартуға және білім беру процесін икемді құруға мүмкіндік береді [1]. Кәсіптік білім беру зерттеушілері офлайн және онлайн оқытудың үйлесімі барған сайын кең таралатынын атап өтті [2], өйткені технологияның жылдам өзгеруіне және өнеркәсіптің цифрлық трансформациясына байланысты өмір бойы оқыту сұранысқа ие бола бастады.

COVID-19 пандемиясының өршуі студенттер мен оқытушылардың шектеулеріне алып келді, университеттердегі карантин білім беру процесіне ақпараттық технологияларды жедел енгізуді

шарттады. Сондай-ақ офлайн немесе онлайн оқытуды таңдау арқылы білім алушылардың қатысу мүмкіндіктерін кеңейту арқылы білім беру саласындағы үздік мүмкіндіктерді қамтамасыз ету үшін оқытудың жаңа технологиялары енгізілді. Сонымен қатар, негізінен онлайн-оқыту кеңінен енгізілді. Қашықтықтан оқытуды енгізу нәтижесінде құзыреттілікті тиімді игеру үшін шексіз онлайн дәрістерден гөрі көп нәрсе қажет екендігі белгілі болды. Әрине, гибриді модель ұсынған жаңа тәсілдер қашықтан оқытудың көптеген мәселелерін шешеді, бірақ оның ұзақ мерзімді қолдану процесінде студенттерге әсерін зерттеу қажет [3].

Мақсаты: гибриді оқыту студенттердің құзыреттілігін қалыптастыруға әсер ететінін зерттеу.

Зерттеу әдістері: гибриді оқыту саласындағы ғылыми жұмыстарды зерттеу және логикалық жалпылау және гибриді оқыту кезіндегі оқу процесін зерттеу негізінде теориялық және әдіснамалық талдау болды. Зерттеудің негізі білім берудің цифрлық трансформациясының негіздері болды.

Зерттеу нәтижелері: Офлайн оқыту мен онлайн оқыту арасындағы дәстүрлі айырмашылық жылдар бойы дамыды. Интернет желілерінің біртіндеп дамуы, компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін арттыру оқу процесінде синхронды және асинхронды байланыс мүмкіндіктерін едәуір жақсартты, бұл интерактивтілік пен бірлескен жұмыстың тиімділігін арттыруға мүмкіндік берді. Интернет бүкіл әлемдегі адамдармен байланыс орнатуға, көптеген кәсіби ақпаратқа ие болуға мүмкіндік берді, мамандарға өндірістен қол үзбей үздіксіз оқуға мүмкіндік берді [4], білім алудың жаңа мүмкіндіктеріне ие бола отырып, өз қабілеттеріне, тілектері мен құзыреттеріне сәйкес кәсіби өзін-өзі жетілдіруге, кәсіби өсудің жеке траекториясын құруға мүмкіндік берді.

Университеттегі гибриді оқыту қазіргі уақытта студенттер өздерінің жүктемелері мен қашықтығына байланысты офлайн немесе онлайн режимінде бейне немесе конференция арқылы сабақтарға қатыса алатындай етіп ұйымдастырылған. Гибриді оқыту процесінің тағы бір құрамдас бөлігі - университет оқытушылары құрған жаппай ашық онлайн курстар (MOOC).

Әдетте жаңа курстарды синхронды игеру аудиториялық сабақтар кезінде өтеді. Олар кесте бойынша өткізіледі, студенттер бетпе-бет сабақтарға бейне конференция байланысын пайдаланып қашықтан қосыла алады. MOOC асинхронды қатысуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Білім алушылар белгіленген уақыт аралығында курсты өз қарқынымен игере алады. Оқу процесін ұйымдастырудың бұл тәсілі студенттердің университетте сәтті оқуын жүзеге асырудың көптеген нұсқаларын ұсынады.

Икемді гибриді модельдің айрықша ерекшелігі - бүкіл оқу процесінің дизайнын құрайтын төрт компонентті анықтау.

Бірінші: білім алушы оқу қарқынын өз бетінше таңдайды.

Екінші: білім беру процесіне қатысудың әртүрлі жолдары бірдей нәтижеге – құзыреттіліктің сапалы қалыптасуына әкеледі.

Үшіншісі: оқу материалдарын бірнеше рет пайдалану мүмкіндігі бар.

Төртінші: икемді курс дизайны.

Икемді дизайн студенттердің білім беру процесіне қатысуының көптеген жолдарын қамтиды. Бірыңғай оқу кеңістігі тікелей аудиторияда және қашықтан орналасқан білім алушыларды байланыстырады. Асинхронды оқытудың қатысуымен MOOC дидактикалық қамтамасыз етуді құру қажет. Мұның бәрі тиімді жеке немесе бірлескен жұмысқа және оқытушының жетекшілігімен студенттің оқу тәжірибесіне ықпал етеді. Студенттің сабаққа қатысу саны мен сапасы (ол қашан және қалай қатысады) курс барысында студенттің өзі анықтайды.

Дәрістер мен практикалық жұмыстарда оқу кеңістігін ұйымдастыру бетпе-бет оқытудан ерекше ерекшеленбейді. Мысалы, гибриді оқыту кезінде сабақ қыздыру тапсырмасынан басталуы мүмкін (сауалнама, викторина, өзін-өзі бағалау немесе басқа), содан кейін оқытушының дәрісі. Мұғалімнің келесі қадамы - сабақта синхронды немесе асинхронды түрде онлайн көруге болатын алдын ала жазылған қысқа презентацияны көрсету. Содан кейін студенттер аудиториядағы топтық талқылауға онлайн немесе офлайн форматта қатысады. Сабақ оқытушының студенттермен бірлесіп қорытындылауымен аяқталады. Асинхронды онлайн режимінде оқитын студенттер үшін тең тәжірибені қамтамасыз ету негізгі іс-шараларды ұйымдастыруды талап етеді, бұл сол оқушылар үшін ертерек басталуды немесе кеш автоматтандырылған сауалнамаларды немесе талқылау нәтижелерімен танысуды қамтиды.

Гибриді оқытудың білім беру процесінің дидактикалық негізі оқу құралдары, әдістемелік нұсқаулар, мультимедиялық дәрістер, бейне дәрістер, құрылған автоматтандырылған сауалнамалар, тесттер және басқа диагностикалық материалдар түрінде дидактикалық қолдау арқылы қалыптасады.

Гибриді оқытуды ұйымдастыруда болашақ педагогтерді оқытудың әртүрлі әдістері мен формалары қолданылады, сонымен қатар офлайн оқыту үшін де қолданылады.

Гибриді технология - бұл инновациялық шешім, бірақ белсенді оқыту арқылы студенттерді тарту үшін педагогикалық шешімдерге ерекше назар аудару керек. Ұйымдастырушылық педагогикалық шарттарға оқу процесін дидактикалық қамтамасыз етуді ұйымдастыру және құру үшін университетте белсенді қолданылатын Eduson [5, 6] білім беру процесін қолдаудың ақпараттық-білім беру ортасы кіреді. Дидактикалық педагогикалық шарттарға бейне және мультимедиялық дәрістер, студенттер орындайтын практикалық жұмыстар, семинарлар, коллоквиумдар және т.б. үшін әдістемелік нұсқаулар кіреді. Сондай-ақ, психологиялық-педагогикалық жағдайлар білім алуға қолайлы жағдай жасау, жеке тұлғаны дамыту және құзыреттілікті қалыптастыру үшін педагогикалық өзара әрекеттесу шараларын ұйымдастыру болып табылады.

Студенттерді ынталандыру үшін келесі әдістерді қолдану ұсынылады:

- викториналар, семинарлар, ұжымдық жұмыстар және жобаларды орындау, нақты өндірістік міндеттерді шешу сияқты белсенді оқыту әдістері;

- өзіндік жұмыстар, үй тапсырмалары, онлайн-ойындарға қатысу;

- "төңкерілген сынып" әдісі;

- бейнероликтер, геймификация, модельдеу, тренажерлер, интерактивті мазмұн;

- кері байланыс мазмұнын құру.

Ашық гибриді оқытуды енгізу оқытушы мен студенттердің онлайн өзара әрекеттесу үшін техникалық қамтамасыз етілуін талап етеді [7]. Оқытушы өз курсы сапалы оқытуды қамтамасыз ету үшін нақты мақсаттар жиынтығымен құруы керек. Студент дамудың жеке траекториясын өз бетінше құруы керек. Бірақ студенттердің сабаққа қатысу еркіндігі байқаусызда дәрістерді немесе практикалық сабақтарды өткізіп жіберуге әкелуі мүмкін. Студенттер тәртіп пен жауапкершілікке ие болуы керек. Оқытушы мен студент курстарды сәтті меңгеру үшін маңызды ақпараттық коммуникацияға ие бола отырып, тамаша цифрлық құзыреттілікке ие болуы керек [8, 9, 10].

Дәстүрліден гибриді оқытуға көшу кезінде цифрлық сауаттылықтың жеткіліксіздігі және оқытудың жаңа түрінен эмоционалды түрде бас тарту салдарынан мұғалім де, студенттер де қиындықтарға тап болуы мүмкін. Сондықтан гибриді оқытуды сәтті енгізу үшін оқытудың жаңа түріне адалдықты қалыптастыру және жетіспейтін цифрлық құзыреттерді алу үшін оқытушылар құрамының біліктілігін арттыруды жүргізу қажет.

Қорытынды. Студенттерді даярлауды жүзеге асыру гибриді технологияның барлық артықшылықтары мен кемшіліктерімен оның тиімділігі мен оқытушылар мен білім алушылардың қанағаттануына қатысты көптеген мәселелер бар екенін көрсетті. Гибриді оқытуды пайдалана отырып, техникалық ЖОО-да болашақ педагогтерді тиімді даярлау мақсатында білім беру процесін ұйымдастыру шарттарын айқындау үшін қосымша зерттеулер қажет.

Гибриді оқыту сабаққа тікелей қатысатын немесе басқа жерде орналасқан студенттердің білім беру процесін жүзеге асыру кезінде онлайн және офлайн оқыту форматтарын біріктіру нәтижесінде пайда болды. Университеттің электрондық білім беру ортасы барлық білім алушыларды оқытылатын пәндер бойынша дидактикалық материалмен толық қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Студент дәріс материалдарына, оқу құралдарына және басқа материалдарға бірнеше рет жүгіне алады. Электрондық білім беру ортасы шеңберінде аудио - және бейнеконсультациялар алуға, тестілік сауалнамалар, бақылау жұмыстарын жүргізуге және бейне-конференц-байланыс бойынша қорытынды аттестаттауды тапсыруға болады. Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша студенттер мен оқытушылардың гибриді оқытуды қолдана отырып, білім беру процесіне жалпы қанағаттанушылығын көруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Алешковский И.А., Гаспариивили А.Т., Крухмалева О.В. Гибридная модель обучения в вузах как современный тренд цифровой трансформации образования // Устойчивое развитие России: правовое измерение: Сборник докладов X Московского юридического форума. 06–08 апреля 2023 года. – М.: Московский государственный юридический университет им. О.Е. Кутафина (МГЮА), 2023. – С. 226-230.

2. Благодаров А., Арутюнян Э. Смешанная или гибридная система образования в вузе как инновационная модель // Современные тенденции развития общества: образование, коммуникация, психология: Сборник по итогам научно-практической конференции, Ростов-на-Дону, 04 декабря 2021 года. Ростов-на-Дону: Южно-Российский институт управления – филиал ФГБОУ ВО РАНХиГС, 2022. – С. 18-21.

3. Молокова Е.Л. Теория и методология анализа гибридной модели координации стейкхолдеров высшего образования // Бизнес. Образование. Право. – 2018. – №4(45). – С. 251-257. DOI: 10.25683/VOLBI.2018.45.442.
4. Волобуева Т.Б. Моделирование непрерывного гибридного обучения педагогических кадров // Научное обеспечение системы повышения квалификации кадров. – 2017. – № 4(33). – С. 20-26.
5. Белоусова Н.Н., Савельева Н.Н. Цифровые ресурсы как средство формирования профессиональных компетенций студентов техникума // Мир науки. Педагогика и психология. – 2021. – Т.9. – №1. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/01PDMN121.pdf> (дата обращения: 15.06.2024).
6. Хаперская А.В., Минин М.Г. Разработка метода обучения инвалидов с применением онлайн-платформ на основе имитационного моделирования // Современные наукоемкие технологии. – 2023. – №8. – С. 198-204. DOI: 10.17513/snt.39755.
7. Боголюбова М.Н., Савельева Н.Н. Организация обучения и мониторинга знаний студентов на базе WebCT // Вестник МГПУ. Серия: Информатика и информатизация образования. – 2008. – №15. – С. 28-30.
8. Гильманов А.С. Информационная модель системы поддержки дистанционного образования, использующей гибридные технологии // Вестник Тюменского государственного университета. – 2007. – №5. – С. 115-118.
9. Белгородский В.С., Лаврова О.М., Гусейнова С.Н., Исаева Т.А., Кобраков К.И., Мовсумзаде Э.М., Гусейнов Ф.И. Практико-ориентированные модели инженерного образования // История и педагогика естествознания. – 2022. – №1. – С. 65-70. DOI: 10.24412/2226-2296-2022-1-65-70.
10. Савельева Н.Н., Шедь С.Н., Колосов Е.А. Формирование профессиональных компетенций у будущих бакалавров нефтяников посредством цифровых образовательных ресурсов // Современные наукоемкие технологии. – 2020. – №11-2. – С. 395-400. DOI: 10.17513/snt.38395.

БОЛАШАҚ МҒАЛІМНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІНІҢ МАЗМҰНЫ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

**Әріпжанова А.О. - М.Әуезов атындағы
Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы
Книсарина М.М. - PhD, Әуезов атындағы
Оңтүстік-Қазақстан мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**

Аннотация. В статье рассматривается содержание и структура управленческой компетентности будущего учителя. Необходимость проведения теоретического анализа управленческой компетентности будущего учителя изучалась в аспекте следующих научных подходов: системного, деятельностного, личностно-ориентированного и компетентностного. Структура управленческой компетенции-функциональная составляющая, характеризующаяся набором взаимосвязанных управленческих знаний и профессиональных навыков, позволяющих качественно выполнять основные функции педагогического управления в постоянно меняющихся условиях.

Ключевые слова: будущий педагог, управление, управленческие компетенции, управленческие качества.

Annotation. The article examines the content and structure of the managerial competence of a future teacher. The need for a theoretical analysis of the managerial competence of a future teacher was studied in the aspect of the following scientific approaches: systemic, activity-based, personality-oriented and competence-based. The structure of managerial competence is a functional component characterized by a set of interrelated managerial knowledge and professional skills that enable high-quality performance of the main functions of pedagogical management in an ever-changing environment.

Keywords: future teacher, managerial, managerial competencies, managerial qualities.

Kіріспе. Психологиялық-педагогикалық құбылыс ретіндегі басқарушылық құзыреттілік ұзақ уақыт бойы тек білім беру ұйымы басшысының кәсіби қызметі аясында зерттелді (В.ЮКричевский, О.А.Кузнецова, В.С.Лазарев, В.П.Симонов, В.А.Сластенин, В.А.Трейнев, Т.И.Шамова және т.б.).

Қазіргі ғылыми әдебиеттегі болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігі мәселесін зерттеу біз зерттейтін тұжырымдаманың мәнін анықтауға бірыңғай көзқарас жоқ екенін көрсетті. Теориялық талдау барысында әр түрлі авторлар мұғалімнің қызметінде басқару теориясы мен практикасын

қолдану саласындағы бірдей процестер мен құбылыстарды әр түрлі қабылдап, бағалайтындығын атап өтеді, бұл сәйкесінше университеттегі болашақ мұғалімді даярлау процесінде өзекті және жан-жақты зерттеуді талап етеді.

Мақсаты: болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымын зерттеу.

Міндеттері: болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымын зерттеуде ғалымдардың ғылыми жұмыстарын талдау.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: Педагогикалық басқару – ең алдымен, тиімді оқу процесін ұйымдастырумен байланысты қызмет. Осыған байланысты мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігі педагогикалық қызметтің негізгі компоненттеріне сәйкес білім алушыларға тиімді басшылықты ұйымдастырудың қажетті шарты болып табылады – мақсаттар, принциптер, мазмұн (В.Н.Мезинов, А.М.Новиков, И.П.Подласый, Т.И.Шамова, Ф.В.Шарипов және т.б.).

Болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігін теориялық талдау жүргізу қажеттілігі келесі ғылыми тәсілдер аспектісінде туындайды: жүйелік, белсенділік, тұлғаға бағдарланған және құзыреттілік.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде жүйелік тәсіл болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігін күрделі жүйенің құрылымдық элементі – оның кәсіби құзыреттілігі ретінде қарастыруды қамтиды. Осыған сәйкес, басқарушылық құзыреттілік тек болашақ мұғалімнің кәсібилігін қалыптастыру шеңберінде қалыптасады.

Педагогика ғылымындағы жүйелі тәсіл ғылыми талдаудың көпфункционалды бағыты болып табылады (В.Г.Афанасьев, М.А.Данилов, В.Н.Садовский және т.б.). Оның мәні салыстырмалы түрде автономды элементтер оқшауланбай, жүйенің басқа элементтерімен байланыста талданатындығымен анықталады. Бұл жағдайда нақты шындықтың кез-келген объектісін бір жағынан жеке жүйе түрінде, ал екінші жағынан оның үлкен көлемді жүйенің жеке элементі ретінде қарастыруға болатынын көруге болады.

Жүйелік талдау тиімді педагогикалық басқаруды жүзеге асыру үшін қажетті кейбір маңызды ішкі жүйелерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Ең алдымен, бұл "педагог-білім алушы" ішкі жүйесі, содан кейін "білім алушы-мазмұн", "білім алушы-құралдар", "педагог-мазмұн", "педагог-құралдар", "білім алушы-білім алушы". А.Р.Камалееваның айтуынша: "барлық ішкі жүйелер диалектикалық тұрғыдан өзара әрекеттесуі қиын. Жүйелік талдау зерттеушіні ішкі жүйелердің өзара әрекеттесуінің мүмкін түрлерін зерттеуге, бүкіл жүйенің жұмыс істеуінің ең қолайлы жағдайларын анықтауға бағыттайды" [1].

Мысалы, О.А.Кузнецова зерттелетін тұжырымдаманы білім алушылардың кәсіби-педагогикалық дайындығын жүзеге асыру барысында мақсатты түрде қалыптасатын және кәсіби қызметте мамандардың негізгі кәсіби міндеттерді сапалы шешуін анықтайтын басқарушылық құзыреттер жүйесін - жеке тұлға жақсы білетін және басқарушылық қызметті орындауға дайын болатын пәндік сала ретінде түсінеді.

"Басқару құзыреттілігін қалыптастыру процестерін модельдеу" (2013) монографиясында О.А.Кузнецова студентке қатысты осы тұжырымдаманың интегративті құрылымын ұсынады. Автор студенттердің басқару құзыреттілігінің функционалды және жеке элементтерін сипаттайды. Автордың пікірінше, функционалдық құзыреттілік келесі құзыреттермен ұсынылған: адамдарды, олардың қызметін, қолда бар ресурстар мен ақпаратты басқару. Жеке құзыреттілік білім алушылардың мақсат қою, бағалау қабілеттерінің призмасы арқылы қарастырылады, сондай-ақ басшылық және ұйымдастыру, студенттердің коммуникативтік қабілеттері [2].

Е.Ю.Зиминаның зерттеулерінде кәсіптік мектептің болашақ мұғаліміне қатысты басқару құзыреттілігінің мәні талданды. Автор қажетті құзыреттілікті маманға нақты білім беру жағдайында білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін басқарудың тиімді бағдарламасын жоспарлауға және ұйымдастыруға мүмкіндік беретін имманентті сипаттағы жеке ресурстардың көп деңгейлі жүйесі ретінде қарастырады. Сондай-ақ, интегралды интегративті білім ретінде болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігінің құрылымы ғылыми-теориялық, операциялық-технологиялық және әлеуметтік-психологиялық жиынтықтарда сараланған.

А.Р.Камалееваның пікірінше, "педагогикадағы, жүйелік тәсілдің маңыздылығы тек зерттелген ерекшеліктерден ғана емес, сонымен бірге зерттелетін құбылыстардың маңызды қатынастары мен терең негіздерін ашатын байланыстарда орналасуынан тұрады" деп пайымдады [3]. Яғни, біз зерттейтін құбылыс жүйелік көзқарас тұрғысынан мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі,

ішкі жүйесі ретінде қарастырылады. Бірақ болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігі жеке дербес жүйе бола алады, өйткені ол нақты құрылымдық және функционалды ұйымға ие, бірнеше ішкі жүйелер мен көптеген элементтерді қамтиды.

Болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігін теориялық талдауды жалғастыра отырып, оның құрылымдық компоненттерін білу және ақпараттық модельді сипаттау оны маманның қабылдауына себеп болмайтынын атап өтеміз. Тек практикалық кәсіби қызметте құзыреттілікті қабылдау және дамыту жүзеге асырылуы мүмкін (А.К.Маркова, В.А.Сластенин, Г.П.Щедровицкий және т.б.). Жеке тәжірибені белсенді игеру және оны маман динамикалық түрде қайта құру жағдайында ғана белгілі бір құзыреттілікті қалыптастыру процесі жүзеге асырылуы мүмкін (К.А.Әбілханова, С.Б.Серякова, Т.И.Шамова және т.б.).

Белсенділік тәсілінің мәні А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин және т.б. сияқты танымал ғалымдардың еңбектерінде қарастырылады.

Педагогика классиктерінің зерттеулеріне сүйене отырып, И.В.Ульянова - "кез-келген объектілерді зерттеу бағыты оқушының оқу іс-әрекеті мен мұғалімнің көшбасшылық іс-әрекеті тұрғысынан зерттелетінін" айтады.

Сонымен, И.А.Коробейникованың диссертациялық зерттеуінде "болашақ мұғалімнің басқару құзыреттілігі – бұл әлеуметтік қатынастар жүйесіне енгізілген оның субъектілерінің (басқарушы және басқарылатын) қызметі негізінде зерттелетін құбылыс" [4].

Сондай-ақ, іс-әрекетке деген көзқарас тұрғысынан біз зерттейтін В.Р.Веснин тұжырымдамасын анықтап, маманның басқарушылық құзыреттілігінің негізін қалап, күнделікті жағдайда да, өте стандартты емес жағдайларда да өзінің функционалды міндеттерін нақты және мүмкіндігінше сапалы орындай алады [5].

Басқару құзыреттілігінің құрылымы үш компонентті болып табылады. Оның негізгі компоненті - бұл үнемі өзгеріп отыратын жағдайларда педагогикалық басқарудың негізгі функцияларын сапалы орындауға мүмкіндік беретін өзара байланысты басқарушылық білім мен кәсіби дағдылар жиынтығымен сипатталатын функционалды компонент.

Педагогикалық ғылымды дамытудың қазіргі кезеңінде білім берудегі басқарудың деңгейлері:

- 1) білім беруді басқару – бұл басқару субъектілері *министрлік, облыстық, қалалық, аудандық білім беру басқармалары* жүзеге асыратын басқару;
- 2) мектеп менеджменті – білім беру ұйымы басшысының, басқарушысының қызметі;
- 3) педагогикалық менеджмент – педагогтің басқару қызметі;
- 4) өзін-өзі басқару – өз қызметін басқару.

Қорытынды. Сонымен, біз басқарудың аталған деңгейлерін тікелей мұғалімнің қызметімен байланыстырамыз. Басқарушылық қызметті ол үш деңгейде жүзеге асырады:

- а) өзін-өзі басқару өз қызметін күнделікті басқару, физикалық және эмоционалды жағдайын реттеу ретінде;
- б) білім алушылар мен олардың ата-аналарының қызметіне, сыныптағы оқу-тәрбие процесіне басшылық ретінде тікелей басқару;
- в) бірлесіп басқару, яғни әкімшілікпен демократиялық өзара әрекеттестік негізінде мектепті басқаруға қатысу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Батарова Т.М. *Профессиональная подготовка будущего учителя к управленческому общению.* – Тольятти, 1998. – 78 с.
2. Тицкая Л.Р. *Управленческий компонент профессиональной подготовки в системе высшего педагогического образования: автореферат дис. кандидата педагогических наук.* - Москва, 1998. – 64 с.
3. Исламов А.Э. *К вопросу формирования управленческой компетентности будущего педагога //Современные проблемы науки и образования.* – 2014. – № 2.– С. 45- 48.
4. Селиверстова М.В. *Управленческая и профессиональная компетентность педагога //Актуальные проблемы образования и науки: материалам научнопрактической конференции VII Знаменские чтения.* – СурГПУ, 2008. – С.83-89.
5. Боротко Н.М. *Профессионально-педагогическая компетентность педагога //Интернет-журнал «Эйдос».* 2007. – 30 сентября, Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-10.htm>. [Дата обращения 23.10.2020].

ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУ

**Турганбаев А.О. - М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**
**Махмутова К.И. - п.ғ.к., Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің аға оқытушысы,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы**

Аннотация. В статье рассматриваются общетеоретические аспекты развитию профессиональных компетенций у педагогов дополнительного образования. Приведены различные подходы к определению исследуемого понятия, а также к методам их развития, что является актуальным вопросом в педагогике.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, профессиональные компетенции педагогических работников, дополнительное образование, развитие профессиональных компетенций.

Annotation. The article discusses the general theoretical aspects of the development of professional competencies among teachers of additional education. Various approaches to the definition of the concept under study, as well as to the methods of their development, which is an urgent issue in pedagogy, are given.

Keywords: professional competencies, professional competencies of teaching staff, additional education, development of professional competencies.

Кіріспе. Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты - жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің өзекті және перспективалық қажеттіліктеріне сәйкестігі, қоғамда әлеуметтік бейімделуге, еңбек қызметін бастауға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті өз елінің азаматының жан-жақты дамыған тұлғасын дайындау. Еркін ойлау, өз қызметінің нәтижелерін болжау және білім беру процесін шебер және сауатты модельдеу мұғалім алға қойған мақсаттарға жетудің кепілі болып табылады. Сондықтан қазіргі уақытта заманауи, серпінді өзгеретін әлемде жеке тұлғаны тәрбиелеуге қабілетті білікті, шығармашылықпен ойлайтын, бәсекеге қабілетті мұғалімге сұраныс күрт өсті. Оның тәрбиеленушілерінің білім сапасы ғана емес, сонымен қатар қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуы мұғалімнің кәсіби деңгейіне тікелей байланысты. Педагогтің кәсіби құзыреттілігі сапалы білім берудің қажетті шарты, ресурсы болып табылады.

Мақсаты: қосымша білім беру педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамытуды зерттеу.

Қосымша білім берудің негізгі **міндеттері:** шығармашылық қабілеттерін көрсету үшін қолайлы жағдайлар жасау, педагогтердің балаларға қол жетімді және нақты нәтиже беретін нақты істерді ұйымдастыру, баланың өміріне қиял, оптимистік көзқарас пен көтеріңкі көңіл-күй сыйлау.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: Сабақтан тыс жұмыс балалар мен жастардың бейресми қарым-қатынас қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған, баланың жеке басына және оның шығармашылық белсенділігін дамытуға бағытталған. Қосымша білім беру балаға өзінің жеке білім беру жолын таңдауға нақты мүмкіндік береді. Қосымша білім беру мектеп оқушылары өздерінің шығармашылық және танымдық белсенділігін дамыта алатын, өздерінің ең жақсы жеке қасиеттерін жүзеге асыра алатын, яғни негізгі білім беру жүйесінде жиі талап етілмейтін қабілеттерін көрсете алатын кеңістікті арттырады. Қосымша білім беруде баланың өзі сабақтың мазмұны мен формасын таңдайды, сәтсіздіктерден қорықпауы мүмкін. Мұның бәрі табысқа жету үшін қолайлы психологиялық фон жасайды, бұл өз кезегінде оқу іс-әрекетіне оң әсер етеді. Оқушыларға қосымша білім беруді әр түрлі шығармашылық бірлестіктердің жетекшілері қызығушылықтары бойынша жүзеге асырады.

Қазіргі білім беру технологиялары білім беруді реформалаудың жалғыз құралы емес. Негізгі стратегиялық және технологиялық ресурс әрқашан педагог болды және болып қала береді, білім сапасы интеллектке байланысты кәсібилікке, адамгершілік құндылықтарға байланысты.

Қосымша білім беру мұғалімінің міндеттеріне қосымша білім беру саласындағы білім алушылардың әртүрлі шығармашылық қызметіне басшылық жасау, мектепте білім алушылармен сабақтан тыс жұмысты ұйымдастыру кіреді.

Қосымша білім беру педагогы - әртүрлі бағыттағы қосымша білім беру бағдарламаларын тікелей іске асыратын маңызды мамандардың бірі. Ол оқушылардың таланттары мен қабілеттерін, соның ішінде оларды көркемдік, техникалық, спорттық іс-шараларға дамытумен айналысады. Ол

шығармашылық бірлестіктердің құрамын жинақтайды, білім алушылар контингентін сақтауға, білім беру бағдарламасын іске асыруға ықпал етеді, белгілі бір шығармашылық бірлестікте оқушылармен тікелей білім беру қызметін жүргізеді, қызметтің нысандарын, әдістерін, мазмұнын негізделген таңдауды қамтамасыз етеді. Авторлық білім беру бағдарламаларын әзірлеуге қатысады, оларды іске асыру сапасына жауапты болады. Қосымша білім беру жүйесінде балалардың қабілеттерін дамыту мәселелері бойынша ата-аналарға консультациялық көмек көрсетеді [1].

Қосымша білім беру мұғалімінің қызметі балалардың танымдық мотивациясын дамытуға да, балалардың өмірлік қажеттіліктеріне тікелей жауап беретін білім беру міндеттерін шешуге де бағытталған, бұл оларға болашақта қосымша білім беру жүйесінде алынған білім мен дағдыларды қолдану мүмкіндіктерін болжауға мүмкіндік береді. Бұл жеке тұлғаның физикалық, интеллектуалдық, адамгершілік дамуы бойынша күш-жігерді біріктіруге арналған қосымша білім беру мұғалімдері.

Қосымша білім беру мұғалімі келесі жеке қасиеттерге ие болуы керек [2]:

- * жанашыр және мейірімді болу;
- * балалардың қажеттіліктері мен мүдделерін түсіну;
- * интеллектуалды дамудың жоғары деңгейіне ие болу;
- * қызығушылықтар мен дағдылардың кең ауқымына ие болу;
- * балаларды оқыту мен тәрбиелеуге байланысты әртүрлі міндеттерді орындауға дайын болу;
- * белсенді болу;
- * әзіл сезімі бар;
- * шығармашылық әлеуетке ие болу;
- * икемді болыңыз, өз көзқарастарыңызды қайта қарауға және үнемі өзін-өзі жетілдіруге дайын болу.

Қосымша білім беру жүйесіндегі балалардың жеке басының дамуына әсер ететін маңызды факторлардың ішінде мұғалімнің кәсібилігі маңызды болып табылады. Тек шебердің жанында басқа шебер өсе алады, тек басқа адам жеке тұлғаны тәрбиелей алады, тек шеберден шеберлікті үйренуге болады. Мұғалімнің кәсібилігі баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытудың негізі болып табылады.

Маманның кәсіби маман ретінде өзін-өзі оң бағалауы, әріптестерінің жоғары сараптамалық бағалауы кезінде көпшілік алдында алғыс, грамоталар, басшыларды тану және т.б. өзін-өзі бағалау неғұрлым төмен болса, сыртқы назар мен тану қажеттілігі соғұрлым жоғары болады, және, әдетте, кәсібилік төмен болады. Жоғары сараптамалық бағалау адамның кәсібилігінің көрсеткіші болып табылады. Бұл критерийлер маманның профилі бойынша әріптестермен кеңесу болуы мүмкін. Қызметкерге өзінің кәсіби қызметіне байланысты мәселелер бойынша жүгіну жиілігі адамның кәсібилігінің белгісі бола алады.

Қосымша білім беру мұғалімінің кәсіби құзыреттілігі деп табысты педагогикалық қызмет үшін қажетті кәсіби және жеке қасиеттердің жиынтығы түсініледі.

Педагогикалық қызметті, педагогикалық қарым-қатынасты жоғары деңгейде жүзеге асыратын, оқушыларды тәрбиелеуде тұрақты жоғары нәтижелерге қол жеткізетін қосымша білім беру мұғалімін кәсіби құзыретті деп атауға болады [3].

Қазіргі заманғы талаптарға сүйене отырып мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытудың негізгі жолдарын анықтауға болады [4]:

- * әдістемелік бірлестіктерде, шығармашылық топтарда жұмыс істеу;
- * зерттеу қызметі;
- * жаңа педагогикалық технологияларды игеру;
- * педагогикалық қолдаудың әртүрлі формалары;
- * педагогикалық конкурстарға, шеберлік сыныптарына, форумдар мен фестивальдерге белсенді қатысу;

* өзінің педагогикалық тәжірибесін жинақтау;

* АКТ қолдану.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру кезеңдерін бөліп көрсетуге болады:

- * интроспекция және қажеттілікті түсіну;
- * өзін-өзі дамытуды жоспарлау (мақсаттар, міндеттер, шешу жолдары);
- * өзін-өзі көрсету, талдау, өзін-өзі түзету.

Мұғалімнің кәсібилігі баланың жеке басының дамуының маңызды факторы бола отырып, оның физикалық және психикалық денсаулығымен үйлесуі керек.

Мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттеріне мыналар жатады:

* педагогикалық бағыты - мұғалімнің мінез-құлқын және оның мамандыққа қатынасын анықтайтын мотивтердің басым жүйесін білдіретін маңызды қасиет;

* педагогикалық мақсат қою-нақты жағдайларға байланысты педагогикалық міндеттердің маңыздылығын анықтай білу;

* педагогикалық ойлау - педагогикалық міндеттерді шешу құралдары жүйесін меңгеру;

* педагогикалық рефлексия - мұғалімнің интроспекцияға қабілеттілігі;

* педагогикалық әдептілік - балаға негізгі құндылық ретінде қарау.

Қорытынды. Осылайша, мұғалімнің құзыреттілігі - бұл кәсіпқойлықтың (арнайы, әдістемелік, психологиялық-педагогикалық дайындық), шығармашылықтың (қарым-қатынастың шығармашылығы, оқу процесінің өзі, құралдарды, әдістерді, оқыту әдістерін оңтайлы пайдалану) және өнердің (актерлік және шешендік) синтезі. Бүгінгі таңда білімнің қарапайым жиынтығынан құзыретті маманды "қосу" мүмкіндігі, қазіргі ұрпақты оқытуда мұғалім үлкен жауапкершілік сезіміне ие болуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Варенова, Т.В. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной мобильности учителя-дефектолога / Т.В. Варенова // Специальная адукация. – 2015. – № 3. – С. 26-32.
2. Горюнова, Л.В. Составляющие профессиональной мобильности современного специалиста / Л.В. Горюнова // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. – 2007. – № 1. – С. 63–69.
3. Игошев, Б.М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете / Б.М. Игошев. – М., 2008.
4. Каплина, С.Е. Концептуальные и психологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / С.Е. Каплина. Чебоксары, 2008.

СТУДЕНТТЕРДІҢ КӘСІБИ ҰТҚЫРЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕСІ

Умарова А.А. - М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы
Книсарина М.М. - PhD, Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің қауымдастырылған профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития профессиональной мобильности будущих специалистов. Характеризуются некоторые условия, обеспечивающие эффективность формирования профессиональной мобильности.

Понятие "профессиональная мобильность" определяется как способность и готовность человека быстро и успешно осваивать новую технику и технологию, приобретать недостающие знания и навыки, обеспечивающие эффективность новой профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, компетентность, мобильная личность педагога, условия.

Annotation. The article discusses the problem of developing professional mobility of future specialists. Some conditions that ensure the effectiveness of professional mobility formation are characterized.

The concept of "professional mobility" is defined as the ability and willingness of a person to quickly and successfully master new equipment and technology, acquire missing knowledge and skills that ensure the effectiveness of a new professional activity.

Keywords: professional mobility, competence, mobile personality of the teacher, conditions.

Кіріспе. Біздің елімізде ақпараттық қоғамның қалыптасуы мен дамуы кезеңінде сауаттылық деңгейін арттыруға, өзін-өзі тәрбиелеу қызметін үздіксіз жүзеге асыруға, ақпараттың жалпы ағымын бағдарлай білуге, кәсіби мәселелерді шешуде құзыреттілікті, өз жұмысы үшін жауапкершілікті көрсетуге, шығармашылық қабілеттерін дамытуға дайын мамандарды даярлау қажеттілігі туралы мәселе барған сайын өзекті болып отыр. Болашақ педагогтердің кәсіби, психологиялық, педагогикалық ерекшеліктері ерекше маңызға ие. Білім берудің даму тенденциясы жас мамандардан туындаған проблемалар мен қиындықтарды жедел шешуді, практикалық қызметтегі педагогикалық жағдайларға

барабар жауап беруді талап етеді. Өз қызметінде табысты болу үшін кәсіби мобильді болу қажет. Қазіргі қоғамға кәсіби сауатты, интеллектуалды білімді мамандар қажет, бірақ бұл үшін өзгермелі еңбек жағдайларына бейімделуге дайын тұлғаның қалыптасуы мен дамуына жағдай жасау қажет.

Мақсаты: студенттердің кәсіби ұтқырлығын дамытудың теориялық негіздемесін анықтау.

Міндеттері: студенттердің кәсіби ұтқырлығын дамытудың шарттапы мен жағдайларын ашу.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: "Кәсіби ұтқырлық" сияқты құбылысты зерттеу өткен ғасырдың отызыншы жылдарынан "әлеуметтік ұтқырлық" ұғымы аясында басталды. Ғылыми айналым тұжырымдаманы П.Сорокин 1927 жылы енгізді. Әлеуметтік ұтқырлық - бұл жеке адамның немесе топтың әлеуметтік кеңістіктегі әлеуметтік позициясын өзгертуі. Ол ұтқырлықтың екі негізгі түрін анықтады: көлденең және тік [1].

Тік ұтқырлық жеке тұлғаның әлеуметтік мәртебесінің жоғарылауымен немесе төмендеуімен бірге жүретін әлеуметтік қозғалыстардың жиынтығын қамтиды. Қозғалыс бағытына байланысты жоғары тік ұтқырлық (әлеуметтік көтерілу) және төмен қозғалғыштық (әлеуметтік құлдырау) ажыратылады. Педагогикалық қызметке қатысты бұл қызметтік жоғарылату: жас маманнан бастап мектеп директорына, оқу іс-әрекеті бойынша орынбасарына дейін және т.б.

Көлденең ұтқырлық - бұл жеке адамның бір әлеуметтік позициядан екіншісіне бір деңгейде ауысуы. Мысал ретінде қоғамда ұқсас мәртебеге ие бір кәсіптен екіншісіне ауысуды келтіруге болады. Көлденең ұтқырлықтың түрлері көбінесе географиялық ұтқырлықты қамтиды, бұл қол жетімді мәртебені сақтай отырып, бір жерден екінші жерге көшуді білдіреді (басқа тұрғылықты жерге көшу, туризм және т.б.). Педагогикалық қызметке қатысты бұл жас мамандарды бөлу, олардың әлеуметтік мәртебесін өзгерту (неке).

Білім беру процесінің динамикасы мамандардың кәсіби құзыреттілігінің деңгейін жоғарылатуды, өзгерген жағдайларға бейімделуді, яғни олардың кәсіби ұтқырлығын білдіреді. Мұғалім бұл қабілетті білім беру мекемесінде ала алады, бірақ жалпы орта білім беру жүйесі қоғамның талаптарына сәйкес тез өзгере алмайды. Сондықтан оқу процесіне жаңа технологияларды құру және енгізу қажет.

"Кәсіби ұтқырлық" ұғымы білімнің әртүрлі салаларын зерттеу тақырыбы болып табылады: философия, психология, әлеуметтану. Кәсіби ұтқырлық - бұл күрделі құрылымы бар жеткілікті сыйымды және екіұшты ұғым. Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру мәселелерін зерттеудің өзектілігі әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың өзгеруіне, әртүрлі кәсіптердің мәртебесі мен беделіне, теориялық білімнің тез ескіруіне, оқытудың мүмкіндіктері мен тәсілдерінің кеңеюіне, білім берудегі құзыреттілік тәсілге көшуге және т.б. байланысты [2].

Психологиялық сөздікте "кәсіби ұтқырлық" ұғымы адамның жаңа техника мен технологияны тез және сәтті игеруге, жаңа кәсіби қызметтің тиімділігін қамтамасыз ететін, жетіспейтін білім мен дағдыларды игеруге қабілеттілігі мен дайындығы ретінде анықталады.

Қазіргі ғалымдардың зерттеулерінде "маманның кәсіби ұтқырлығы" термині оның кәсібін, орнын және қызмет түрін өзгерту қабілетімен ғана емес, сонымен қатар кәсіпқойлық деңгейін арттыруға бағытталған өздігінен және стандартты емес шешімдер қабылдау қабілетімен, жаңа білім беру, кәсіби, әлеуметтік және ұлттық ортаны тез игеру қабілетімен анықталады.

Жеке тұлғаның кәсіби ұтқырлығы - бұл өз қызметіне шығармашылық көзқарас, қалыптасқан стереотиптерден бас тарту және кәсіби жағдайға жаңа, стандартты емес, шығармашылық тұрғыдан қарау мүмкіндігі. Бұл креативтілік, дивергентті ойлау және шығармашылық қабілеттерге ие тұлғаның күші.

Кәсіби ұтқырлықты қалыптастыру, Л.В.Рюнованың пікірінше, бірқатар кезеңдерден өтеді [3]:

1. Тұрақтандыру кезеңі: білім алушылардың білім беру қызметінің жаңа жағдайларына, білім беру ортасына, әлеуметтік ортаға бейімделуімен сипатталады.

2. Аналитикалық кезең: студенттерді білім беру ортасының "бұзылуына" рефлексивті реакция ретінде өзін-өзі өзгертуге, өз іс-әрекетіне дайындаумен сипатталады, нәтижесінде мұғалім оқиғаларға, кәсіби талаптарға қарай қозғалуға мүмкіндік беретін өз ресурстарын талдауға жүгінеді.

3. Трансформациялық кезең: мұғалімнің өзінің кәсіби қалыптасу процесіне қосылуымен сипатталады.

М.В.Кормильцеваның пікірінше, кәсіби ұтқырлықтың қалыптасуын анықтайтын психологиялық факторлар жанжалдағы мінез-құлықтың барабар стратегиялары, әлеуметтік төзімділік, жауапкершілікке қабілеттілік, тәртіптілік, кәсіби өзгерістерге бейімделу, кәсіби қызметте өзін-өзі бақылау қабілеті, сынға төзімділік, өзіне деген сенімділік, эмоционалды тұрақтылық болып табылады.

Н.Зверевтің, С.Шевченконың, О.Катковтың кәсіби ұтқырлығын қалыптастырудың маңызды педагогикалық шарты білім беру болып саналады, өйткені оқу процесі білім алушылардың жеке және кәсіби өсуін ынталандырады. Ол үшін білім беру процесінің шеңберінде, олардың пікірінше, негізгі мамандық бойынша оқу пәндерін ғана емес, сонымен қатар қосымша кәсіптер мен мамандықтарды енгізу қажет. Лидск колледжінің базасында білім алушылар (мектепке дейінгі білім беру) тәрбиешінің негізгі мамандығын алады және сонымен қатар "Логопедия" мамандығы бойынша оқу пәндерін оқиды.

С.Е.Каплина кәсіби ұтқырлықты қалыптастыруды қамтамасыз ететін педагогикалық жағдайларды нақтылайды және мынадай жағдайларды қамтамасыз ету қажеттігін көрсетеді [4]:

- білім алушыларда кәсіби ұтқырлықты қалыптастыруға оң уәждемені дамыту, жеке және кәсіби өміршендікке бағдарлау, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі жетілдіру мәдениетін дамыту;

- оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді (оқу бағдарламаларын, оқу құралдарын, әдістемелік ұсынымдарды, арнайы курстарды және т.б.) құру, болашақ мамандардың кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру және оқыту процесінде кәсіби ұтқырлықты тиімді қалыптастыруға ықпал ететін арнайы әзірленген дидактикалық кәсіби-интеграцияланған коммуникативтік технологияны пайдалану;

- болашақ маманның кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру негізі ретінде білім алушының жеке басының субъективті әлеуетін дамыту мақсатында жаратылыстану-ғылыми және гуманитарлық білімді пәнаралық интеграциялауды жүзеге асыру;

- оқытушыларды кәсіби ұтқырлықты қалыптастырудың мәні, мазмұны мен технологиясы туралы біліммен, гуманитарлық пәндерді оқытудың теориясы мен әдістемесімен қаруландыру;

- гуманитарлық пәндерді оқу кезінде болашақ маманның кәсіби ұтқырлығын қалыптастыру процесінің ғылыми негізделген моделін әзірлеу және іске асыру.

Кәсіби мобильді тұлғаны даярлау тиімділігінің шарттары біліктілікті арттырудың үздіксіздігіне, кәсіби дағдыларды қалыптастыруға, өзін-өзі дамыту қажеттілігіне дейін азаяды.

Қорытынды. Ғылыми-практикалық әдебиеттерді талдап, осы тақырып бойынша зерттеулерді зерттей отырып, кәсіби ұтқырлық тек жеке қасиет ретінде ғана емес, сонымен қатар процесс ретінде де қарастырылатынын атап өтеміз, яғни екі жақты сипатқа ие. Ұтқырлық сияқты санаттың екі жақтылығы маманның белгілі бір жеке және кәсіби қасиеттерге ие болса, мобильді бола алатындығымен сипатталады, бірақ оның ұтқырлығы тек іс-әрекетте көрінуі мүмкін. Адамның ұтқырлығының дәрежесі мен деңгейі туралы оны іс-әрекетте жүзеге асырған жағдайда ғана айту керек. Бұдан шығатыны, *кәсіби мобильді тұлға* – бұл білім беру мекемесінде алынған негізгі, базалық және арнайы құзыреттерді іске асыруға, жоғары өнімділікпен және тиімділікпен жұмыс істеуге, өзгермелі жағдайларға тиімді жауап беруге және стандартты емес кәсіби міндеттерді шешуге дайын, қызметтік және қоғамдық борыш талаптарына сәйкес барабар әрекет ететін адам. Сондай-ақ, өз еңбегінің нәтижелері үшін жауапкершілікті өз мойнына алу, жеке тұлғаны үнемі жетілдірумен айналысады.

Педагогикалық кәсіптердегі жеке тұлғаның кәсіби ұтқырлық қасиеттерін дамыту оларды дайындаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Мамандарды даярлауға қойылатын Мемлекеттік стандарттардың талаптарын және педагог мамандығына қойылатын кәсіби талаптарды талдай отырып, кәсіптерде мамандарды даярлауда кәсіптік білім беру мүмкіндіктерін анықтау үшін педагогтердің кәсіби қызметінің ерекшеліктерін бөліп көрсету қажет.

Кәсіби ұтқырлық қасиеттерін дамыту студенттерді кәсіби даярлаудың басым бағыты болып табылатындықтан, олардың кәсіби қызметінің міндеттері мен түрлері бір-бірін толықтырады, кәсіби қызметтің объектілері мен салалары қиылысады, ал мақсаттар сәйкес келеді, содан кейін бұл кәсіби ұтқырлықты қалыптастыруға жағымды әсер етеді.

Қорытындылай келе, болашақ педагогтерді даярлау динамизмге, басқа қызметке сәтті ауысуға немесе қызмет түрін өзгертуге, өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысқа тән кәсіби мобильді тұлғаны қалыптастыруға бағытталғанын атап өткен жөн.

Әдебиеттер тізімі:

1. Варенова, Т.В. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной мобильности учителя-дефектолога / Т.В. Варенова // Специальная адукация. – 2015. – №3. – С. 26–32.
2. Горюнова, Л.В. Составляющие профессиональной мобильности современного специалиста / Л.В. Горюнова // Известия высших учебных заведений. Поволжский регион. – 2007. – № 1. – С. 63–69.
3. Игошев, Б.М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете / Б.М. Игошев. – М., 2008.
4. Каплина, С.Е. Концептуальные и психологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / С.Е. Каплина. Чебоксары, 2008.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КЕДЕРГІЛЕР ҰҒЫМЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Мустафа С.Т. - М.Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің 2 курс магистранты,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы
Алметов Н.Ш. - п.ғ.д., Әуезов атындағы Оңтүстік-Қазақстан
мемлекеттік университетінің профессоры,
Қазақстан Республикасы, Шымкент қаласы

Аннотация. Психологические барьеры в статье рассматриваются как пассивное психическое состояние субъекта, препятствующее выполнению различных действий. Психологический барьер рассматривается с двух позиций: как негативные факторы, отрицательно влияющие на профессиональную деятельность, и как конструктивное образование и необходимый фактор, обеспечивающий развитие деятельности, а, следовательно, и личности.

Ключевые слова: профессиональная мобильность, компетентность, мобильная личность педагога, дошкольное образование, условия.

Annotation. Psychological barriers in the article are considered as a passive mental state of the subject, preventing the performance of various actions. The psychological barrier is considered from two positions: as negative factors that negatively affect professional activity, and as constructive education and a necessary factor ensuring the development of activity, and, consequently, personality.

Keywords: professional mobility, competence, mobile personality of a teacher, preschool education, conditions.

Kіріспе. Адамды кәсіби іс-әрекеттің субъектісі ретінде зерттеу кезінде ғалымдар адамның іс-әрекетке бейімделуіне кедергі келтіретін жағымсыз факторларды зерттейді.

Кәсіби өмір кедергілердің, психологиялық кедергілердің – физикалық, рухани, әлеуметтік, құндылық, ақпараттық және т.б. үздіксіз тізбегін жеңу процесінен тұрады.

Психологиялық кедергі эмоционалдық механизмі жағымсыз қобалжулар мен уаймдарды күшейтуде – ұяңдықты, кінәлі сезімді, үрейленуді, өзінің мүмкіншілігін төмен бағалауды, атқаратын міндетпен дұрыс байланыстырмағанда пайда болады. Сондай-ақ, пайда болған кедергіні нығайту процесі сапа алмасудың мүмкіндігіне реакция ретінде жағымсыз тұлғааралық позицияның пайда болуына байланысты жүреді. Осы себепті мұғалімдер мен оқушылар "жеңіл байланыс", "орташа байланыс" және "қиын байланыс" топтарына бөлінеді. Барлық "қиын байланыстарға" негізінен коммуникативті және этикалық тұрғыдан теріс сипаттамалар беріледі [1].

Мақсат-міндеттері: психологиялық кедергілер ұғымының педагогикалық-психологиялық аспектілерін анықтау.

Зерттеу әдістері: шетел, Ресей, отандық ғалымдарының зерттеу жұмыстарына теориялық талдау, мәліметтер жинақтау.

Зерттеу нәтижелері: Е.В.Бондаревскаяның пікірінше, кедергілер "кідіріс мен қиындықты, тосқауыл мен тоқтауды, проблема мен тапсырманы, сұрақ пен күмәнді, жағымсыз жағдайды, проблемалық жағдайды қамтитын жалпыланған ұғымдар. Кедергі – бұл жеке тұлғаны қажетті нәтижеге жетуден алшақтататын нәрсе. Кедергілер мыналарға бөлінеді:

- субъективті (жеке) "мен" кедергілер – бағдарлаудың болмауы, қиындық, проблема. Бағдарлаудың болмауы жеке тұлғаның өздігінен әрекет ету үшін бастапқы ақпараттың жеткіліксіздігімен байланысты. Ақпараттың жоғалуы немесе болмауы сұрақта көрінеді және сұраққа жауап ретінде жойылуы мүмкін. Педагогикалық қолдау жүйесінде бағдарлау мынаны білдіреді: сұрақтарға жауап беру, қажетті ақпарат беру және осылайша болашақта өзін-өзі басқаруға көмектесу. "Мен" кедергілер әдетте тұлғаның танымдық, эмоционалды-ерікті және мінез-құлық құрылымдарында орналасады.

Кедергі-қиындық: іс-әрекеттегі, қарым-қатынастағы, өзін-өзі танудағы белгілі бір күрделілік, оны адам өзі жеңе алады, өйткені оның қажетті бейімділігі, қабілеттері, қасиеттері бар, бірақ ерікті, интеллектуалды, моральдық күштердің қосымша шиеленісі жағдайында ғана жүзеге асыра алады. Қиындық жеке адамнан қосымша еңбекті қажет етеді. Қиындықтарды жеңудегі қолдау мотивация мен өзін-өзі ұйымдастыруға көмек көрсетуге негізделген.

Кедергі-мәселе: қажетті нәтижеге жету үшін адамның басынан өткерген жеткіліксіздігі (физикалық, психикалық, коммуникативті даму, білім, тәжірибе, іс-әрекет әдістері). Оны адамда бар құралдармен жою мүмкін емес. Мәселені шешу жеке тұлға үшін жаңа құралдар, тәсілдер, оларды

таңдау амалдары, басқаларды тарту немесе түбегейлі шешілмейтін мәселелерден бас тарту қолданылады.

- объективті (әлеуметтік) "олар" кедергілер: әлеуметтік орта – оқытушылар, әкімшілік – қолданыстағы бағдарламалардың, оқыту мен тәрбиелеу әдістерінің, оқушылармен қарым-қатынас стилінің тасымалдаушылары ретінде; достар, құрдастар топтары; отбасы; аймақтың әлеуметтік-мәдени атмосферасы және т.б. ... болады". Кедергілердің аталған топтары тікелей немесе жанама түрде өзін-өзі жүзеге асыру, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі анықтау процестерін дамыту жолында орналасқан. Әр топпен жұмыс педагогикалық қолдаудың нақты міндеттерін құрайды, мұғалімдерге көмек ретінде әрекет етеді, өзіндік ерекшеліктері мен дәстүрліден айырмашылығы бар [2].

Р.Х.Шакуровтың еңбектерінде "психологиялық кедергі" ұғымының көптеген зерттеушілерден өзгеше түсіндірмесі ұсынылған. Кедергіні түсіну отандық психологияда немесе күнделікті өмірде басым болудан біршама ерекшеленеді. Күнделікті психологияда кедергілер зиян келтіретін ыңғайсыз нәрсені білдіреді. Сондықтан оларды (мысалы, психологиялық кедергілерді) алып тастау керек деп болжанады. Р.Х.Шакуровтың пікірінше, "кедергі – өмірдің әмбебап және тұрақты атрибуты, оның міндетті және қажетті серігі. Кедергілер табиғатына қарамастан қандай да бір күштер, қозғалыстар өзара әрекеттесетін барлық жерде болады. Бөліктерден тұратын кез-келген біртұтас жүйе оның бұзылуын қиындататын кедергілерге байланысты. Кедергілер энергияның жинақталуын қамтамасыз етеді және энергия ағындарын реттейді, токтың әртүрлі қозғалыстарын бағыттайды, реттейді және түзейді". Кедергілер әртүрлі әдістердің ұйымдастырушылық жүйелерінің пайда болуы мен жұмысына әсер етеді. Тіпті адамзат қауымдастығы да жоғары деңгейге көтеріліп, адамдар ішкі моральдық кедергіге – ар-ожданға ие болған кезде ғана алғашқы өмір сүруді тоқтатты; бұл өркениетті қоғамның рухани өзегін құрайтын ар-ождан.

Адам өміріндегі психологиялық кедергілердің рөлін бағалай отырып, Р.Х.Шакуров: "әлеуметтік өмірдегі кедергілердің рөлін асыра бағалау қиын. Олар адамдардың өмірін тұрақтандырады және реттейді, әртүрлі тыйымдар, талаптар, нормалар, заңдар, әдет-ғұрыптар, дәстүрлерсіз және т.б. қоғам өмір сүре алмайды. Кедергі әрқашан кез-келген жүйенің элементі болып табылады, яғни басқа элементтерімен өзара әрекеттеседі. Кедергі жай объект емес. Кедергі – жүйенің, кеңістік пен уақыттың болуы ғана емес, сонымен қатар болмауы. Кедергі – жүйеге тұтастай немесе оның бір бөлігіне әсер ететін элементтердің белгілі бір қатынасы. Бұл әсердің ерекшелігін қарсылық, тежеу, қарсы тұру, блоктау, тоқтату және т.б. сияқты сөздермен сипаттауға болады" [3].

"Кедергі" ұғымы жүйенің элементтері арасындағы олардың біреуінің еркіндігін шектейтін қатынас ретінде анықталады. Демек, кедергінің мәні әсер етуде жатыр. Ол қандай да бір қозғалысты шектеуде көрінетін энергетикалық әлеуетке ие. Р.Х.Шакуров кедергінің басқа элементтеріне қатысты орындайтын келесі негізгі функцияларды анықтайды:

- тұрақтандыру: кедергі қозғалысты тоқтатады, оған стоп береді;
- түзету: кедергіге тап болған кезде қозғалыс бағытын өзгертеді;
- энергия: қозғалыс энергиясы оны ұстап тұрған кедергінің әсерінен жинақталады;
- мөлшер: кедергілер қозғалысты өлшейді, оның өлшемін анықтайды;
- жұмылдыру: кедергіге тап болған тірі организмдер кедергілерді жеңу үшін өздерінің энергетикалық және басқа ресурстарын жұмылдырады;
- даму: қайта жұмылдыру кезінде организмдерде болатын өзгерістер бекітіледі, бұл тірі жүйенің функционалдығын арттырады, оған жаңа сапа береді;
- тежеу: кедергі қозғалысты баяулатады, белсенділікті тежейді;
- басу (айыру): ағзаның тіршілік әрекетін, оның сұраныстарын үнемі бұғаттай отырып, кедергі оның функционалдығын әлсіретеді және бұзады. Түзету және мөлшерлеу кедергілерді реттеу функциясы деп аталады.

Психологиялық ғылымда кедергі – бұл абстракция мен жалпылаудың жоғары деңгейіне негізделген теориялық ұғым. Адам өмірінде кедергілер әртүрлі факторлар болуы мүмкін: қажетті ақпараттың жетіспеушілігі, өзін-өзі ұстай алмау немесе сабырлықтың болмауы, тұтыну заттарының жетіспеушілігі, шаршау; қалаған оқиғаның басталуын алшақтататын кеңістік пен уақыт және т.б. Кедергі – бұл психологиялық құбылыс (сезімдер, тәжірибелер, бейнелер, ұғымдар және т.б. түрінде ұсынылған), онда объектінің қасиеттері адам өмірінің көріністерін шектеу, оның қажеттіліктерін қанағаттандыруға жол бермеуден тұрады [4].

Н.А.Подымовтың пікірінше, кедергіні психикалық күй, ішкі кедергі немесе өткен тәжірибенің теріс әсері түрінде ұсыну кедергінің психологиялық жағдайын толық анықтауға мүмкіндік бермейді. Автор іс-әрекетте психологиялық кедергі адамның санасында көрінетін ішкі кедергі түріне ие деп

санайды, ол сана мен объективті жағдайлар мен іс-әрекет әдістерінің семантикалық сәйкестігін бұзумен көрінеді. Психологиялық кедергілерді білдірудің бір ерекшелігі – "сыни нүктелердің" қызмет барысында пайда болуына жеке адамның реакциясы, оларда нәтиже субъект үшін қаншалықты қолайлы немесе қолайсыз екендігі анықталады.

Психологиялық кедергілердің негізгі ерекшелігі ішкі психикалық белсенділік деп атауға болады. Бұл белсенділік туындаған бұзушылықтарды жоюға, қиын жағдайлардан өту және кәсіби қызметтің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін қажет ішкі ресурстардың тапшылығын толтыратын психикадағы осындай өзгерістермен байланысты тұлғаның семантикалық құрылымдарын өзгертуге бағытталған. Кедергінің әсерінен болатын кәсіби қабілеттердің өзектілігін субъект шиеленіс, стресс, ыңғайсыздық күйі ретінде сезінеді және ол үшін қалыпты жұмыс режимінен ауытқу болып табылады.

Психологиялық кедергілерге қатысты отандық ғалымдардың негізгі тұжырымдамаларын талдай отырып, психологиялық кедергілер ішкі кедергілер, әдетте, субъективті сипатқа ие, ішкі ұмтылыстар мен сыртқы жағдайлардың сәйкес келмеуінен туындайтынын атап өтуге болады.

Қорытынды. Кедергі жанжалды жағдай емес, керісінше бұл дамудың тоқтауы. Біз өз әлеуетімізді толық жүзеге асыра алмайтын жағдай көбінесе психологиялық кедергілерден туындайды. Жанжалды және патологиялық жағдайлар, негізінен, адам кедергілерге тап болған кезде адаптивті мінез-құлық стратегиясын құра алмайтындығынан туындайды.

Жоғарыда келтірілген зерттеулерді ескере отырып, оқу іс-әрекетінің психологиялық кедергісі – оқу іс-әрекетіндегі кедергілерді және оқу іс-әрекетінің субъектілерінің тұлғааралық өзара әрекеттесуіндегі қиындықтарды, сондай-ақ психологиялық тұрақтылықтың төмендігіне, психологиялық қорғаныс тетіктерін тиімсіз пайдалануға және қолайсыз жағдайларды күтуге байланысты өзін-өзі реттеуге қабілетсіздігімен байланысты психологиялық ыңғайсыздық жағдайы, ашуланшақтық, күйзеліс деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Гамезо М.В., Петрова Е.А., Орлова Л.М.. *Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие для студентов всех специальностей педагогических вузов.* – М.: Педагогическое общество России, 2004. – 214 с.
2. Дарвиш О.Б., Ключко В.Е. *Возрастная психология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. О.Б. Дарвиш.* – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 264 с.
3. Козловская Г.Ю., Слюсарева Е.С. *Методы психологической коррекции: учеб.-метод. пособие.* – Ставрополь, 2008 – 240 с.
4. Мязина М.Б. *Особенности психологического барьера, возникающего в процессе профессиональной подготовки у студентов технического вуза: дис. ... канд. психол. наук.* – СПб., 2003. – 146 с.

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР: ДЕНГЕЙЛІК ТАПСЫРМАЛАР ТӘЖІРИБЕСІ

Штауб Эрих Сергеевич – Ілияс Жансүгіров атындағы ЖУ магистранты,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада оқу сауаттылығын дамыту барысында инновациялық әдістерді, әсіресе деңгейлік тапсырмаларды тиімді пайдалану мәселесі қарастырылады. Оқытудағы деңгейлік тапсырмалардың негізгі принциптері, олардың оқушылардың оқу дағдыларын жетілдірудегі, танымдық белсенділігін арттырудағы және шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі сипатталады.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, инновациялық әдістер, деңгейлік тапсырмалар, оқыту, танымдық белсенділік, шығармашылық қабілет.

Abstract. This article examines the issue of developing reading literacy through the effective use of innovative methods, particularly level-based tasks. The main principles of level-based assignments and their role in enhancing students' learning skills, increasing cognitive activity, and fostering creative abilities are described.

Keywords: reading literacy, innovative methods, level-based tasks, teaching, cognitive activity, creative abilities.

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың оқу сауаттылығын дамыту мен танымдық белсенділігін арттыру басты мақсаттардың бірі болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін оқытуда инновациялық әдістерді, әсіресе деңгейлік тапсырмаларды қолдану маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер оқушылардың мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіріп, олардың оқырмандық құзыреттілігін дамытуға бағытталған. Оқу сауаттылығын қалыптастыруда деңгейлік тапсырмаларды тиімді қолдану бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып отыр.

Оқытуда инновациялық әдістерді қолданудың ерекшеліктері

Инновациялық әдістер оқушылардың білімді дайын күйінде қабылдауынан гөрі, оны өз бетімен меңгеруіне және белсенді әрекет етуіне негізделеді. Оның негізгі ерекшеліктері мыналар:

- Оқушының жеке қабілетін ескеру;
- Мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын дамыту;
- Шығармашылық және логикалық ойлау қабілеттерін жетілдіру;
- Өзіндік ізденіске жағдай жасау;
- Деңгейлік тапсырмаларды тиімді қолдану арқылы сараланған оқыту әдісін жүзеге асыру.

Оқу сауаттылығын дамытуда деңгейлік тапсырмаларды қолдану жолдары

Оқушылардың оқу сауаттылығын арттыру және тиімді оқыту үшін келесі әдістер қолданылуы қажет:

1. Проблемалық оқыту әдісі:

- Оқушыларға мәтіннің мазмұнын талдау, оның негізгі идеясын анықтау тапсырмаларын беру;
- Оқылған ақпаратқа сыни тұрғыдан баға беру;
- Логикалық ойлау дағдыларын дамыту.

2. Топтық және жұптық жұмыстар:

- «Think-Pair-Share» әдісі арқылы оқушылардың бір-бірімен пікір алмасуын қамтамасыз ету;
- Тақырып бойынша мәтінді талқылау;
- Өз ойларын аргументтер арқылы дәлелдеу.

3. Деңгейлік тапсырмалар:

Оқушылардың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, үш деңгейлі (жеңіл, орташа, күрделі) тапсырмалар әзірлеу;

Тапсырмалар арқылы мәтінді түсіну, негізгі және қосымша ақпаратты анықтау дағдыларын қалыптастыру.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану:

- Интерактивті тақта, онлайн тесттер мен тапсырмалар (Quizlet, Kahoot) пайдалану;
- Мәтіндік ақпараттарды визуалды материалдармен (бейне, суреттер, инфографика) толықтыру.

Жаңа әдіс-тәсілдерді қолданудың артықшылықтары

Жаңа оқыту әдістерін тиімді қолдану келесі нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді:

- Оқушылардың мәтінді түсіну дағдысы дамиды;
- Оқу сауаттылығы артады;
- Ақпаратты талдау, салыстыру, қорытынды жасау қабілеті қалыптасады;
- Сабақта белсенділік пен шығармашылық атмосфера орнайды.

Деңгейлік тапсырмаларды қолдану оқушылардың өз бетімен оқу дағдыларын жетілдіруге, мәтінді терең түсінуіне және функционалдық сауаттылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Негізгі тұжырымдар мен нәтижелер

1. Жаңа оқыту әдістерінің негізгі принциптері

Жеке дара көзқарасты ескеру: Әрбір оқушының оқу деңгейі мен қабылдау ерекшеліктерін ескеріп, тапсырмаларды саралап беру маңызды.

Белсенді оқыту әдістерін қолдану: Интерактивті әдістер, топтық жұмыстар мен практикалық тапсырмалар оқу сауаттылығын дамытуда маңызды рөл атқарады.

Проблемалық оқыту: Нақты өмірлік мысалдар мен шынайы жағдайларға негізделген мәтіндерді пайдалану арқылы оқушылардың сыни ойлау қабілетін жетілдіру.

2. Оқыту әдістері мен технологиялары

Деңгейлік тапсырмалар: Сараланған тапсырмалар арқылы әр оқушының білім деңгейіне сәйкес жұмыс жасауына мүмкіндік беру.

Интерактивті технологиялар: Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану сабақтың қызықты өтуін қамтамасыз етеді және оқушылардың белсенділігін арттырады.

- **Практикалық тапсырмалар мен жобалар:** Бұл әдістер оқушылардың теориялық білімін практикада қолдануына көмектеседі және мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын нығайтады.

3. Оқу сауаттылығын дамытудағы маңыздылығы

- **Мәтінді терең түсіну:** Оқушылар мәтіннің мазмұнын талдап, негізгі ойды анықтауды үйренеді.
- **Коммуникативтік қабілеттерді жетілдіру:** Топтық және жұптық жұмыстар оқушылардың өз ойларын нақты жеткізуіне ықпал етеді.

- **Ақпаратпен жұмыс жасау дағдыларын дамыту:** Мәтінмен жұмыс істеу барысында оқушылар ақпаратты жүйелеуді және оны дұрыс қолдануды меңгереді.

Зерттеу нәтижелеріне негізделген ұсыныстар

- **Мұғалімдерге арналған тренингтер мен семинарлар өткізу:** Жаңа әдістерді тиімді пайдалану үшін мұғалімдерге тұрақты кәсіби даму курстарын ұйымдастыру қажет.

- **Оқу бағдарламалары мен әдістемелік құралдарды жаңарту:** Оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ бағдарламалары мен әдістемелік нұсқаулықтарды жаңарту ұсынылады.

- **Интерактивті технологияларды кеңінен енгізу:** АКТ-ны оқыту процесіне енгізу арқылы оқушылардың белсенділігін қамтамасыз ету мақсатында жаңа әдістер мен құралдарды қолдану керек.

Қорытынды

Оқу сауаттылығын дамытуда инновациялық әдістерді, әсіресе деңгейлік тапсырмаларды қолданудың тиімділігі дәлелденді. Бұл әдістер оқушылардың оқу дағдыларын, мәтінді түсіну қабілеттерін және аналитикалық тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Болашақта осы әдістемені одан әрі жетілдіру мен кеңінен қолдану арқылы білім беру жүйесінде сапалы өзгерістер жасауға мүмкіндік туады. Осылайша, жаңа оқыту әдістері қазіргі заманғы оқу сауаттылығын дамытудың тиімді құралы ретінде мектептер мен оқытушылардың арсеналында маңызды орын алуы тиіс.

Әдебиеттер тізімі:

1. Brown, H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. New York: Pearson, 2014.
2. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
3. Larsen-Freeman, D. *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
4. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. London: Longman, 2019.

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДА ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫЛАРДЫ ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

М.Есмұраева - І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 7М01902 –«Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа. Мақалада аутизм спектрі бұзылған мектеп жасындағы балаларда әлеуметтік дағдыларды дамыту мәселесі қарастырылады. Зерттеу қалыпты және қалыптан тыс баланың даму заңдылықтарының бірлігі туралы тұжырымдамаға сүйенеді, ол психофизикалық бұзылулары бар баланың жоғары психикалық функцияларының дамуы жоғары психикалық функциялардың қалыпты дамуындағы баладағы сияқты заңдарға сәйкес жүреді деп болжайды.

Кілт сөздер: аутистік спектр бұзылысы, әлеуметтік дағды, жақын даму аймағы, педагогикалық әсер, түзету.

Abstract. The article discusses the problem of developing social skills in school-age children with autism spectrum disorders. The study relies on the concept of the unity of the laws of development of a normal and Abnormal Child, which suggests that the development of higher mental functions in a child with psychophysical disorders occurs according to the same laws as in a child with normal development of higher mental functions.

Keywords: autistic spectrum disorder, social skills, zone of close development, pedagogical influence, correction.

Аутизм спектрі бұзылған мектеп жасындағы балаларда әлеуметтік дағдыларды дамыту мәселесі бойынша әдістемелік әдебиеттерге, психологиялық-педагогикалық зерттеулерге талдау жүргіздік. Баланы оқытудың маңызды аспектісі — жақын даму аймағы. Жақын даму аймағы ұғымымен ынтымақтастық ұғымы да тығыз байланысты [1]. АСБ бар балаларды оқыту кезінде функцияның жақын даму аймағында жатқан мүмкіндіктер маңызды болуы мүмкін екенін және баланың ынтымақтастық қабілеті жоқ екенін ескеру қажет. Нәтижесінде баланың жақын даму аймағын анықтау және оқу процесін дұрыс құру қиын.

Баланың дамуының осы принциптерін ескеру АСБ бар балаларды оқытуды ұйымдастыруда маңызды болып табылады. Кез-келген түзету жұмысы қарым-қатынас пен коммуникативті дағдыларды түзетуге басымдық беруі керек, өйткені бұл базасыз баланы АСБ-мен жеткілікті түрде оқыту мүмкін емес, демек оның дамуына әсер етеді.

Өз зерттеулерімізде біз жеке тұлғаны қалыптастыру мен дамытуға жүйелік– белсенділік тәсілінің теориясына сүйенетін боламыз.

Баланың адамзат мәдениетінің жетістіктерін иемденуі әрқашан белсенді сипатқа ие. Бала туылғаннан бастап әлеуметтік болмыс болып табылады, сондықтан барлық іс-шаралар мазмұны мен формасы бойынша қоғамдық болып табылады.

Сондай-ақ, АСБ бар балалармен түзету және дамыту жұмыстарын ұйымдастыру үшін баланың іс-әрекетінің дамуын ғана емес, сонымен қатар баланың өмірінің белгілі бір кезеңінде жетекші іс-әрекеттің даму кезеңдері мен қалыптасуын ескеру қажет. А. Н.Леонтьев енгізген бұл тұжырымдама белгілі бір жас кезеңіндегі ең маңызды психикалық «ісіктердің» пайда болуын сипаттайды. Жетекші қызмет ұғымымен байланысты Д.Б. Элькониннің жас кезеңділігі [2], біз оны зерттеуде ұстанамыз.

Мектепке дейінгі жас, ең алдымен, ойын іс-әрекетімен сипатталады, оны жүзеге асыру барысында бала іс-әрекеттің еріктілігін, оларды этикалық нормалармен реттеуді дамытады.

АСБ бар балаларда, тіпті қалыпты және жоғары интеллектпен, көбінесе мектепке дейінгі кезеңдегі ойын әрекетінің кешігуі байқалады, бұл дамудың алдыңғы жас кезеңдерінде психикалық ісіктердің қалыптасуының бұзылуымен байланысты оқу іс-әрекетіне көшу проблемаларына әкеледі.

Мысалы, АСБ бар баланың оқу іс-әрекетінде әлеуметтік мотивтердің төмендеуі анықталады. Сондықтан көбінесе АСБ бар балаға оқу тапсырмаларын таңдау және оқу бағдарламасы мен оқу материалдарында қарастырылған стандартты тапсырмаларды қолдану өте қиын. Қосымша қиындықтар мұндай баланың мүдделерінің стереотипі мен тарлығын тудырады.

Л.М. Шипицына педагогикалық әсер ету стратегиясы аутистің жүйке қабілеттерін зерттеуді, визуалды құралдарды қолдануды, топтық жұмыста үйлесімділікті, ата-аналар мен мұғалімдерді үйлестіруді, сабақтарға қоршаған ортаны бейімдеуді, қызметкерлердің жоғары біліктілігін талап ететінін және «біртекті» аутизм класы болуы мүмкін екенін атап өтті. Даму кемістігі бар балаға қоршаған ортаны таңдағанда, ол не үйренетіні туралы ойлану керек. Оны дайындаудың практикалық пайдасы болуы керек. Әлбетте, көп жағдайда оқу, жұмыс дағдыларына әлеуметтену, өзіне-өзі қызмет көрсету, қарым-қатынас дағдылары артықшылық беруі керек. Егер бірқатар шарттар орындалса, «инклюзия» (қосу) сәтті болады: мұғалімдердің біліктілігін арттыру, бағдарлама мен әдістемені бейімдеу, команданың күш-жігерін біріктіру, іс жүзінде пайдалы дағдылар беру, үздіксіз байланыс орнату, отбасын қолдау [3].

Талдықорған қаласында ашылған аутизм және басқа да менталды бұзылыстары бар балаларға арналған күндізгі оңалту орталығының білім беру қызметінің тұжырымдамасы оңалту орталығына келген балаға ата-анаға қазіргі қоғамның жағдайына бейімделуге, онда өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндік беретін терең және сапалы білім, дағдылар мен біліктерді, өмірлік құзыреттерді қалыптастыруды қамтамасыз ететін инновациялық білім беру технологияларын пайдалану негізінде бірыңғай білім беру кеңістігін құру болып табылады. Мекемеде мүмкіндігі шектеулі балалар мен мүгедек балаларға білім беру, тәрбиелеу және әлеуметтендіру міндеттерін толық және жан-жақты шешуге мүмкіндік беретін бірегей ресурстық мүмкіндіктер бар:

- бүкіл оқу процесінде балаға кешенді көмек (баланы медициналық-психологиялық - педагогикалық сүйемелдеу);
- штатта барлық бейіндегі мамандардың болуы (логопед-мұғалімдер, психологтар, пән мұғалімдері, тәрбиешілер, қосымша білім беру педагогтері, әлеуметтік педагог, ортопед-дәрігерлер, психиатр, невропатолог, ЕДШ нұсқаушысы);
- тегін медициналық қызметтердің кең спектрі (балалар жылына 2-3 толық емдеу курсы алады);
- 3 жастан 18 жасқа дейінгі балаларды қамту;

– сапалы білімнің қолжетімділігі білім беру процесін сүйемелдеу қызметтерінің тиімді қызметімен қамтамасыз етіледі: Медициналық және психологиялық - дефектологиялық; білім беру дифференциациясына сәйкес педагогтердің кәсіби бірлестіктері; логопедтердің, дефектологтар мен психологтардың әдістемелік бірлестіктері; қозғалыс және әлеуметтік-еңбек абилитациясы.

Білім беру ұйымы қызметінің негізгі басым бағыттарына мыналар жатады:

- Халықты арнайы (түзету) білім беру қызметтерімен қамтамасыз ету.

- Тегін түзету-оналту іс-шараларына қызмет көрсету.

- Арнайы (түзету) мектепке дейінгі, жалпы және қосымша білім беру сапасын басқаруды жетілдіру.

- Педагогикалық және емдеу іс-шараларының тиісті кешенімен бейімделген білім беру және денсаулық сақтау ортасын жетілдіру.

- Азаматтық білім беруді және тәрбие жүйесін қалыптастыру және дамыту.

– Кәмелетке толмағандардың қараусыздығы мен құқық бұзушылықтарының алдын алу жөніндегі қызметті жетілдіру.

- Есірткіге қарсы профилактика бойынша қызметті жетілдіру.

- Жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ету.

- Балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамыту мәселелері бойынша педагогтер мен ата-аналардың бірлескен қызметінің тиімділігін арттыру.

Біздің зерттеуіміз қалыпты және қалыптан тыс баланың даму заңдылықтарының бірлігі туралы тұжырымдамаға сүйенеді, ол психофизикалық бұзылулары бар баланың жоғары психикалық функцияларының дамуы жоғары психикалық функциялардың қалыпты дамудағы баладағы сияқты заңдарға сәйкес жүреді деп болжайды.

Бұл жағдайда түзете-дамыту әсері жүйесі «алмастырушы онтогенез» принципіне сүйене отырып құрылады.

Қолайсыз даму тек бұзылыстардың пайда болу процестерін ғана емес, сонымен қатар өтемақы процестерін де қамтиды.

Біздің зерттеуімізде біз Л.С. Выготский ұсынған ақаудың жүйелік құрылымы туралы идеяға сүйенетін боламыз. Биологиялық себеппен тығыз байланысты бастапқы бұзылулар қайталама бұзылулардың пайда болуына әкеледі. Екінші (үшінші) бұзылулардың пайда болуы баланың қалыпты онтогенезде осы жоғары психикалық функциялардың қалыптасуын қамтамасыз ететін мәдени жағдайлар жүйесінен шығуына байланысты.

Л.С. Выготский дамуында ауытқулары бар барлық балаларда «әлеуметтік дислокация» идеясын тұжырымдады, бұл оның «мәдениетке енуін» қиындатады. Бұл сыртқы әлеммен, ең алдымен қоршаған адамдармен, яғни әлеуметтік өзара әрекеттесу қиындықтарымен өзара әрекеттесудің бұзылуынан көрінеді. АСБ бар балаларда бұл бұзылыс негізгі болып табылады, сондықтан әлеуметтік өзара әрекеттесу қиындықтары бірнеше рет күшейеді.

Л.С. Выготскийдің әлеуметтік өтемақы теориясы «мінез-құлықтың мәдени формалары — бұл қалыпты емес баланы тәрбиелеудің жалғыз жолы. Бұл жол түзу жолдарда мүмкін болмайтын жерде дамудың уақытша жолдарын құру болып табылады» дегенге негізделеді [4].

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, түзету жұмыстары дағдыларды алуға және қалыптаспаған функцияларды түзетуге бағытталған жаттығулар мен тәжірибелер жиынтығы ретінде құрыла алмайды. Ол онтогенез заңдылықтары мен жұмыс істеу жағдайларын, мұғалім мен баланың бірлескен іс-әрекетін ескеретін кешенді психологиялық-педагогикалық әсер етуі керек.

Балалық аутизм синдромын түзетуге біздің көзқарасымыздың теориялық негізі — АСД-бар баланың бұрмаланған дамуы туралы идеяны растайтын ғалымдардың іргелі зерттеулері және балалар аутизмін аффективті және когнитивті салаларды қамтитын баланың психикасының қалыптасуының жүйелі бұзылуы ретінде қарастырады [5]. Аффективті сала баланың мінез-құлқын қалыпты және бұрмаланған дамумен ұйымдастыратын негізгі адаптивті мағыналар жүйесі ретінде қарастырылады. Бұл жүйе жақындарымен өзара әрекеттесу арқылы қалыптасады, содан кейін мәдени дамуды алады. Аталған зерттеушілер аутизмге тән екі патогендік фактордың тіркесімін анықтайды :

1) қоршаған ортамен және адамдармен байланыста аффективті ыңғайсыздық шегін төмендету;

2) қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесу мүмкіндігінің бұзылуы.

Бұл бұзылыстар баланың туа біткен биологиялық тапшылығына байланысты және ақаудың патопсихологиялық құрылымында бастапқы шарт ретінде қарастырылады .

Екіншілік ақаулар — бұл когнитивті және аффективті салалардағы бұзылыстар.

Түзету–педагогикалық әсер ету барысында аутист бала қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесу тәсілдерін қалыптастырады және кеңейтеді, біртіндеп әлеммен тереңірек байланысу мүмкіндіктері пайда болады, бейімделу мінез-құлқы мен өзін-өзі реттеудің күрделі формалары пайда болады және дамиды .

Біздің зерттеуімізде біз білім берудегі құзыреттілік тәсіл тұжырымдамасына да сүйенеміз. Ол білім берудің мәні оқушылардың әртүрлі пәндік салалардағы хабардарлығын арттыру емес, олардың әлеуметтік тәжірибені пайдалану негізінде әртүрлі салалар мен қызмет түрлеріндегі мәселелерді өз бетінше шешу қабілетін дамыту деп болжайды. Бұл жағдайда білім беру процесінің мазмұны баланың танымдық іс-әрекеттің нақты тәжірибесін, белгілі іс-әрекет тәсілдерін жүзеге асыру тәжірибесін, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесін және эмоционалды-құндылық қатынастарын орнату тәжірибесін алу болып табылады .

Құзыреттілік тәсіл АСБ бар оқушының тиімді танымдық және тұлғалық дамуы үшін қажетті білім беру ортасы құрылатын оқу процесін ұйымдастыруды қамтиды. Бұл оқуды формальдылық сипаты қаупінен, АСБ бар баланы мектеп өміріне енгізу сипатының механикалы түрінен аулақ болуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, құзыреттілік тәсілмен оқушының дербестігі дамиды, оны баланың жеке басының интегралды сапасы ретінде қарастыруға болады .

Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған бастауыш жалпы білім берудің ы мемлекеттік білім беру стандартында АСБ бар балаларға білім берудің мазмұндық салаларында екі компонент бөлінеді: «академиялық» және «өмірлік құзыреттілік». Мүмкіндігі шектеулі баланың білімі аталған екі бағытта («академиялық» және «өмірлік құзыреттілік») бірге алға жылжыған жағдайда сапалы деп санауға болады.

«Өмірлік құзыреттілік» компоненті «оған күнделікті өмірде қажет және қоршаған ортамен қарым-қатынасты одан әрі дамытудың негізін құрайтын білім, білік пен дағдыларды» игеру ретінде анықталады.

Өмірлік құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығын жете бағаламау қоғамда АСД бар балалардың бейімделуінің төмен деңгейіне әкеледі. Осының салдарынан АСД бар балалар, тіпті цензалық білім алып, мемлекеттік үлгідегі білім туралы құжат алса да, болашақта өздерін кәсіби салада жүзеге асыра алмайды.

Жалпы білім беретін ұйым жағдайында АСД бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді ұйымдастыру өзінің құрылымдық және функционалдық компоненттері бар тұтас жүйе ретінде әзірленген. Біз мәдени–тарихи, жүйелік– белсенділік және құзыреттілік тәсілдер негізінде анықталған ұйымдастырушылық–педагогикалық жағдайлардың жиынтығы тек оқыту мен әлеуметтенуге ғана емес, сонымен қатар АСД бар балалардың дамуына да әсер етеді деп болжаймыз.

АСБ бар баланы тәрбиелеу, оқыту және әлеуметтендірудің сәттілігі әртүрлі факторлардың жиынтығына байланысты. Әдебиеттерді талдауға және әдіснамалық принциптерге сүйене отырып, аутизм спектрі бұзылған баланың АВА терапиясын қолдануға дайындығы келесі әдістер бойынша бағаланды:

- Ата-аналарға арналған «Баланы әлеуметтендіру» сауалнамасы;
- Адаптивті мінез-құлық шкаласы (бейімделгіш мінез-құлықтың қалыптасу деңгейін бағалауға бағытталған);
- Р.Р. Калининаның «Бірге жасайық» әдістемесі, құрдастарымен қарым-қатынаста көрінетін баланың жеке басының адамгершілік бағытының даму деңгейін анықтауға және бағалауға бағытталған.
- Анықтау экспериментінің нәтижелері ұзақ мерзімді бақылау нәтижелері бойынша баланың әлеуметтік дамуының жеке профилін құру болып табылады (Г.Б. Степанова, Е.Н. Денисова, Е.Г. Юдина әдістемелері бейімделді);

Әр әдісті егжей-тегжейлі қарастырайық.

АСД бар баланы түзету шаралары мен оқытудың сәттілігіне оның ата-анасының және баланың тағдырына белсенді қатысатын басқа ересектердің мінез-құлқы мен көзқарасы әсер етеді. Бұл деректер бақылаулар мен сауалнамалардан, сондай-ақ ата-аналардың сауалнамаларынан алынған. Сауалнама 1-қосымшада ұсынылған.

Талдау үшін келесі көрсеткіштер қолданылды:

0 - ата-аналардың қарсылығы байқалады (олар ұсыныстарды орындамайды, тәрбие принциптеріне қайшы келетін оқыту мен тәрбиелеу әдістерін қолданады (мысалы, физикалық жаза және т.б.);

1 - өзара әрекеттесуге ресми түрде қатыспайды немесе қатыспайды (ешқашан ата-аналар топтарының жұмысына қатыспайды, ата-аналар жиналыстарына келмейді, өз баласын дамыту, тәрбиелеу және оқытудың өзекті мәселелерін талқылаудан аулақ болады);

2 - педагогтармен өзара іс-қимылға отбасында дауыс беру құқығы жоқ баланың әжесі немесе күтушісі қатысады,

3 - өзара әрекеттесуге қатысу жеткіліксіз (олар анда-санда қатысады, тек үй тапсырмаларын орындау немесе мерекеге дайындалу арқылы олардың қатысуын азайтуға тырысады);

4 - ата-аналар өзара іс-қимылға белсенді қатысады, педагогтерге қатысты серіктестік позицияны алады.

Респонденттердің ата-аналарына психикалық (психологиялық) дамудың бұзылуын, жас балалардағы аутизм спектрінің бұзылу қаупін анықтау бойынша «Баланы әлеуметтендіру» сауалнамасы 2014 жылы Н.В. Симашкова, Г.В. Козловская, М. В. Иванов әзірлеген.

Бұл сауалнама денсаулық сақтау мекемелерінде скрининг ретінде пайдаланылады. Сауалнама сұрақтары жас балалардағы психикалық дамудың негізгі аспектілеріне және психопатологиялық бұзылуларға қатысты және 5 бағытты қамтиды: «ана-бала» жүйесі, сенсорлық, эмоциялар, таным, ойын. Сауалнамада 2-3 жас аралығындағы баланың мінез-құлқына негізделген «иә», «жоқ» немесе «жауап беру қиын» деп жауап беруге болатын 20 сұрақ бар.

Адаптивті мінез-құлықтың даму деңгейі Вайнлендтың бейімделген мінез-құлық шкаласы бойынша бағаланды.

Вайнленд шкаласы — бұл интервьюердің сұрақтарына баланың ата-анасы немесе оның айналасындағы адамдар жауап беретін жартылай құрылымды сұхбат. Шкала өмірдің төрт негізгі саласын бағалауға мүмкіндік береді: коммуникация, күнделікті өмір дағдылары, әлеуметтену, моторика.

Бұл әдіс бейімделген мінез-құлқының даму деңгейін бағалайтын ең кең таралған әдістердің бірі болып табылады.

Бұл әдістің артықшылықтары мыналарды қамтиды:

1. Бұл баланың бейімделу мінез-құлқының даму деңгейін бағалаудың жеткілікті дамыған диагностикалық құралы, 1984 жылдан бері қолданылып келеді және АҚШ-та бейімделудің даму деңгейін бағалайтын ең көп қолданылатын үш әдістің бірі болып табылады;

2. Бұл әдістемені стандарттау жүргізілген, үлкен статистикалық маңызды үлгіге ие (шамамен 3000 адам);

3. Алынған деректердің сенімділігі, жарамдылығы және сенімділігі жоғары көрсеткіштерге ие;

4. Бейімделгіш мінез-құлық (әлеуметтік құзыреттілік) саласындағы жеке мәртебе графикалық түрде ұсынылуы мүмкін және белгілі бір жерде және қазіргі уақытта белгіленген әлеуметтік-бейімделгіш жетілудің жас нормаларына қатысты сандық және сипаттамалық өрнектермен сипатталуы мүмкін.

Зерттеу үш кезеңде жүргізілді:

1) алдын ала (балаларды іріктеу, субъектілер туралы анамнез жинау);

2) негізгі (АСД бар балаларда әлеуметтену дағдыларының қалыптасуын зерттеу);

3) қорытынды (зерттеу нәтижелерінің қорытындыларын шығару, алынған нәтижелер негізінде қорытындылар жазу).

Диагностиканы ұйымдастыру және жүзеге асыру кезінде «Бейімделгіш мінез-құлықтың Вайнленд шкаласы» негізге алынады. Бұл интервьюердің алдын-ала бөлінген тар шеңберінің сұрақтарына баланың ата-анасы немесе оның айналасындағы адамдар жауап беретін жартылай құрылымды сұхбат. Мұндай зерттеу тереңдігімен және бала туралы толығырақ ақпарат алуымен ерекшеленеді.

Осылайша, аутизм спектрінің бұзылуы бар балалардың әлеуметтену деңгейін зерттеудің талданған нәтижелеріне сүйене отырып, әлеуметтену деңгейі олардың әлеуметтік дағдыларының қалыптасу дәрежесіне байланысты екенін атап өтуге болады.

Біз жүргізген эксперименттің анықтаушы кезеңі аутизм спектрінің бұзылуы бар мектеп жасына дейінгі балаларда әлеуметтену дағдыларының қалыптасу деңгейі қалыптыдан әлдеқайда төмен деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Детский аутизм. Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед., психологических и медицинских учеб. заведений. / сост. Л. М. Шипицина. СПб.: Дидактика Плюс, 2006. 196 с.*

2. *Барбера, М. Л. Детский аутизм и вербально-поведенческий подход / М. Л. Барбера. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2017. – 304 с.*

3. *Детский аутизм. Хрестоматия: учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед., психологических и медицинских учеб. заведений / сост. Л. М. Шипицина. Издание 2-е, перераб. и доп. - СПб.: Дидактика Плюс, 2006. – 196 с.*

4. *Выготский, Л. С. Психология. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.*

5. *Филиппова, Н. В. Современные представления о раннем детском аутизме / Н. В. Филиппова, Ю. Б. Барыльник // Психическое здоровье. – 2014. – № 10. – С.70–73.*

ТҮЗЕТУ КАБИНЕТІ ЖАҒДАЙЫНДА ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ (3-5 ЖАС) СӨЙЛЕУ ТІЛІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

А.Е.Онгарбаева - І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 7М01902 – «Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа: Мақалада түзету кабинеті жағдайында психикалық дамуы тежелген балалардың (3-5 жас) сөйлеу тілін қалыптастыру ерекшеліктері қарастырылады. Автор ғалымдар жүргізген психологиялық-педагогикалық зерттеулерге сүйене отырып, психикалық дамуы тежелген балалардың сөйлеу тілінің даму ерекшеліктерін талдайды. Психикалық дамуы тежелген балаларға тән психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескере отырып, сөйлеу тілін қалыптастыру балаға әлеуметтік, психологиялық қатынастарда дамуындағы қиындықтарды еңсеруге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: сөйлеу тілі, танымдық функция, ерекше білім беру қажеттіліктері, әдістер, сөйлеу тілінің бұзылуы.

Abstract. the article discusses the features of the formation of speech in children with mental retardation (3-5 years) in the conditions of a correctional room. The author analyzes the features of speech development in children with mental retardation, based on psychological and pedagogical research conducted by scientists. The formation of speech, taking into account the psychological and pedagogical characteristics inherent in children with mental retardation, allows the child to overcome developmental difficulties in social, psychological relations.

Keywords: speech language, cognitive function, special educational needs, methods, speech disorders.

Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті арнайы білім беру ұйымдарының бір түрі болып табылады. Арнайы түзету топтық, кіші топтық және жеке дамыту бағдарламаларын іске асыру арқылы жүзеге асырылады. Психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға кешенді психологиялық-педагогикалық көмек көрсету үшін құрылады.

ППТК білім беру ұйымдарында түзету-педагогикалық көмек болмаған кезде, сондай-ақ, балалар тіркелген орта білім беру ұйымдарында түзету-педагогикалық көмек болмаған кезде, үйде білім алушыларға психологиялық-педагогикалық түзету көмегін көрсетеді.

3-5 жас аралығы – сөйлеудің қарқынды даму кезеңі, бұл оны қолданудың әр түрлі тәсілдерімен, сөйлеудің әр түрлі функцияларымен, тіл құбылыстарына максималды сезімталдық пен тіл элементтерімен, сөзжасаммен бастамашыл тәжірибе жасау уақыты. Сөйлеу белсенділігін арттыру қарым-қатынас пен әлемді түсіну саласын кеңейту арқылы басталады. Мектеп жасына дейінгі бала тар отбасылық ортадан асып түседі. Ол бейтаныс адамдармен сөйлеседі, қонақтар да, автобустағы бейтаныс адамдар да, балалар мекемелерінің, студиялардың, үйірмелердің тәрбиешілері және т.б. Ол құрдастарымен сөйлеседі, достар мен ойын серіктестерін табады, олармен іс-әрекеттің жоспарлары мен ережелері туралы келіссөздер жүргізеді. Мұның бәрі бай, алуан түрлі және дәл сөйлеуге қойылатын талаптарды қояды, әйтпесе өзара түсіністік болмайды.

Сөйлеуді дамытудың негіздері нәресте кезінде қаланады. 2,5-3 айдан бастап ересектер балалармен заттар мен ойыншықтарды көрсету және атау сияқты әрекеттерді орындайды; қимылдар мен әрекеттерді көрсету және атау; өлшемі, түсі, материалы бойынша әртүрлі ойыншықтарды көрсету, атау және т.б.

Өмірдің төртінші және бесінші айларында сіз балаларға жарқын ойыншықтарды көрсете аласыз. 6 айға арналған негізгі әдістемелік әдіс "атаумен көрсету" болады. 7 айға қарай бала "қайда?" деген сұраққа белгілі бір жерде тұрған затты іздеп, тоқтатып, сегізінші айдың аяғында таныс заттарды қай жерде болмасын табу керек [1].

9-10 айдан 1 жасқа дейін ойындар, сөйлеуді дамыту және еліктеу сабақтары айтарлықтай күрделене түседі, топтық сабақтар енгізіледі.

1 жас 6 айдан 2 жасқа дейінгі балалармен сөйлеуді дамыту және қоршаған ортаға бағдарлау бойынша 3 сабақ өткізіледі. Екінші жылдың бірінші жартыжылдығында олар: атаумен көрсету;

объектілерді көрсету және олармен іс-қимыл жасау, тірі заттар мен көлікті бақылауды ұйымдастыру; суреттерді көрсету және атау, тапсырма ойындары, сахналау. Екінші жартыжылдықта олардың мәні мен мақсаты күрделене түседі: балалар ойыншықтарды жасырады және іздейді, балалар өз тәжірибелерінен не білетіні туралы әңгімелер (мысалы, олар серуендегенде не көргендері, не істегендері) айтады,

Бірінші кіші топта (өмірдің 3-ші жылы) сөйлеуді дамыту және кеңістіктегі бағдарды кеңейту бойынша сабақтар өткізіледі: бақылау, тәрбиешіні түсіндіре отырып суреттерді қарау, қысқа әңгімелер, ертегілер айту, суреттелген материалмен және онсыз өлеңдер оқу, дидактикалық ойындар, сюжеттік көрсетілімдер-сахналау, диафильмдер.

А.А. Леонтьев мектеп жасына дейінгі балалар материалды неғұрлым белсенді қабылдайтынын, сабақтар мен жұмыс әдістері әр түрлі болатындығын көрсетеді. Кіші топта балалардың назарын аударуға көмектесетін және олардың ойынға, қимылдарға, заттармен іс-әрекетке деген қажеттілігін қанағаттандыратын ойын әдістерін қолдану үлкен маңызға ие. Ойын тәсілдері тек оқу әрекетімен сабақтас болуы керек [2].

Т.А. Фатекова үш жылдан кейін бала ішкі сөйлеуді игере бастайтынын атап көрсетеді. Осы кезден бастап ол үшін сөйлеу тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен бірге басқа функцияларды, ең алдымен танымдық функцияларды орындайды: жаңа сөздер мен жаңа грамматикалық формаларды игере отырып, бала қоршаған орта туралы, шындық объектілері мен құбылыстары және олардың байланысы туралы түсінігін кеңейтеді. Коммуникативті және танымдық функциялардың дамуымен қатар, бала сөйлеуді оның мінез-құлқын реттеуші ретінде игере бастайды, реттеуші функция дамиды [3].

Баланың сөйлеуінің ерекше түрі - түсіндірме сөйлеу. Ересек мектепке дейінгі жаста баланың жолдасына ойынның мазмұнын, ойыншықтың құрылымын және т. б. түсіндіру қажеттілігі туындайды.

Өмірдің төртінші жылындағы балалар әлі де белсенді емес, сондықтан педагог балаларды көмекші сұрақтар арқылы көбірек айтып, түсіндіріп, жауапқа тартуы керек. Балалар тек тыңдап қана қоймай, сөйлеп, сұрақтарға қысқа және толық жауап беруі керек, әңгіме тақырыбынан алаңдамауы керек, сабырлы, жылы шырайлы сөйлеуі керек. Жеке баланың мәлімдемесіне барлығының назарын аудару, балаларды жолдасын мұқият тыңдауға, оны түсінуге үйрету маңызды.

Өмірдің төртінші жылында сөйлеуді дамытуға үйрету, үшінші жылдағыдай, сабақтардың қайталануын талап етеді. Сондықтан бірдей бағдарламалық жасақтаманы материалдардың кейбір күрделілігімен әртүрлі формаларда бекітуге болады.

Өмірдің бесінші жылында балалардың қоршаған орта туралы идеяларының ауқымы кеңейеді, туыстарымен, таныстарымен қарым-қатынас күрделене түседі, бала өз әсерлері туралы айтуға, ойларымен бөлісуге тырысады. Балаларды тәрбиешінің сұрақтарын тыңдауға және түсінуге, жауап беруге дайын болуға, шақыру бойынша жауап беруге үйретеді.

Осы жаста балаларда объектілерде жалпы және ерекше нәрсені байқау, заттарды жалпылау, оларды жіктеу қабілеті дамитындықтан, орта топта сөйлеуді дамыту бойынша сабақтардың жаңа түрлері енгізіледі: сурет бойынша әңгімелеу, ойыншықтарды, заттар мен суреттерді сипаттау, әңгімелеу, бақылауларға негізделген балалардың тәуелсіз әңгімелері, көркем шығармаларды қайталау [4].

6 жастағы балалар ойын мен іс-әрекеттің арасындағы айырмашылықты нақты анықтайды. Өмірдің алтыншы және жетінші жылдарында мазмұны жағынан күрделі сабақтар енгізіледі. Ауызша жұмыс әдістері, шығармашылық әңгімелер, этикалық тақырыптардағы әңгімелер, ауызша дидактикалық ойын-жаттығулар кеңінен қолданылады.

6 жасқа дейінгі дыбыстардың тазалығы мектептегі жетілудің орталық көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Қарым-қатынас функциясымен бір уақытта сөйлеу ойлау құралының функциясын алады. Мектепке дейінгі жаста бұл сөйлеу азаяды, ішкі сөйлеуге айналады және осы формада өзінің жоспарлау функциясын сақтайды. Оның мазмұнында жасалған мәлімдеме аз көрінеді, ал іс-әрекеттерді жоспарлау айқынырақ болады. Сөйлеудің жоспарлау функциясы - мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу дамуының маңызды көрсеткіші.

ПДТ бар балалар сөйлеу дамуының өзіндік ерекшелігімен ерекшеленеді. Бұл сөйлеудің жекелеген жақтарының сөйлеу дамуының кешеуілдеуінде де, сөйлеу дамуындағы кемшіліктердің сипатында да көрінеді.

Сөйлеудің дамуындағы артта қалушылық олардың сәби кезінде кездеседі және ерте балалық шақта жалғасады. Осылайша, мектепке дейінгі жасқа көшу кезінде олар оны игеруге дайын емес. Көбінесе сөйлеуді дамытудың "пәндік іс-әрекет, айналасындағыларға қызығушылық, эмоционалды-ерікті саланың дамуы, атап айтқанда ересектермен эмоционалды қарым-қатынас, фонематикалық есту қалыптаспаған" сияқты алғышарттары әзірленбейді [5].

Психикалық дамуы тежелген кейбір балалар әлі мектеп жасына дейінгі жаста ғана емес, 4-5 жаста да сөйлемейді. Сөйлеуді дамыту тұрғысынан психикалық дамуы тежелген балаларды әртүрлі категория ретінде қарастыруға болады. Олардың арасында сөйлеуді мүлдем білмейтін мектеп жасына дейінгі балалар, сөздердің аз мөлшері мен қарапайым сөз тіркестерін білетін мектеп жасына дейінгі балалар, сөйлеу қабілеті жақсы дамыған мектеп жасына дейінгі балалар бар. Бірақ, олардың барлығын сөйлеуді шектеулі түсіну, "бір жағынан жағдайға деген сүйіспеншілік, екінші жағынан сөйлеудің іс – әрекеттен бөлінуі байланыстырады. Сөйлеу баланың шынайы интеллектуалды мүмкіндіктерін көрсетпейді, оған білім мен ақпаратты берудің толыққанды көзі бола алмайды " [6].

Көбінесе психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балаларда кейбір дыбыстарды айтуда және ажыратуда кемшіліктер болады.

ПДТ бар балаларда дыбыстық айтылу қателіктерінің арасында ысқырықты [с,з] және сонор дыбыстардың [м, н, л, р] бұзылуы басым, ал қалыпты дамып келе жатқан 5-9 жастағы балаларда [р] және ысқырықты [ш, ж, ч, щ] дыбыстарының бұзылуы жиі кездеседі. Ысқырықтардың айтылуының бұзылуы негізінен сөйлеу-есту талдауының бұзылуымен байланысты. Дыбыстарды қою және автоматтандыру бойынша жұмыс жүйе процестерінің саркылуының жоғарылауын және сөйлеу әрекетін ерікті реттеудің кемшіліктерін қиындатады. Церебральды-органикалық генезисі бар мектеп жасына дейінгі балалар арасында дизартриясы бар балалар көп. Дизартриясы бар балалар тітіркенуге, көңіл-күйдің өзгеруіне бейім. Айқын параличтер мен парездер болмағандықтан, бұл балалар жалпы ыңғайсыздық, үйлестіру мен қозғалыс дәлдігінің кемшіліктері сияқты жалпы, ұсақ және артикуляциялық моториканың бұзылуымен ерекшеленеді. Мектепке дейінгі жаста оларға сурет салудан, мүсіндеуден және қолмен жұмыс жасаудың басқа түрлерінен бас тарту кездейсоқ емес. Мектепте балаларда нашар қолжазба қалыптасады.

Қалыпты жас кезеңінде қалыптаспаған фонемалық талдау және синтез сияқты сөйлеудің маңызды компоненттері бар. Бұл функцияның жеңіл дамымауымен де, сауаттылықты игеруде айтарлықтай қиындықтар туындауы мүмкін. Мұндай балаларда артикуляцияға жақын фонемаларды қабылдаудың бұзылуы байқалады: дауысты және дауыссыз дауыссыз дыбыстар, ысқырған және ысқырған дыбыстар, дауыссыз дыбыстарды біріктіру кезінде қателіктер. Фонемалық есту қабілеті бұзылған кезде ауызша сөйлеуді түсінуде белгілі бір қиындықтар, оқу мен жазудағы қателіктер туындайды.

Сөйлеу бұзылыстарының көрінісін ескере отырып, Е.В. Мальцева психикалық дамуы тежелген балалардың үш тобын ажыратады:

1. Балаларда окшауланған фонетикалық ақау бар (дыбыстардың тек бір тобының дұрыс айтылмауы). Себебі, әдетте, артикуляциялық аппараттың жеткіліксіздігі және сөйлеу моторикасының жеткіліксіздігі. Бұл топқа балалардың 24,7% жатқызуға болады.

2. Балаларда фонетикалық-фонематикалық бұзылулар бар. Олар 2-3 фонетикалық топтан дыбыстар айтпайды, көбінесе оларды ұқсас дыбыстармен ауыстырады. Дыбыстардың есту дифференциациясының және фонемалық талдаудың бұзылуы байқалады. Осы топтың балаларында жазбаша тілдің бұзылуы (оқу және жазу) байқалады. Жазуда көптеген қателіктер бар: әріптерді ауыстыру, сөздің дыбыстық құрылымын бұрмалау, сөйлемді дұрыс жасамау. Бұл сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың 52,6% құрайды.

3. Сөйлеудің барлық аспектілері зардап шегетін сөйлеудің жүйелі дамымауы бар балалар: фонетикалық-фонематикалық бұзылулар бар; сөздік қорының өте кедей фонында сөйлеудің лексикалық-грамматикалық жағының бұзылуы, сөздердің қарабайыр құрылымы.

Церебральды-органикалық генезис кезінде жүйе ретінде сөйлеу белсенділігінің бұзылуы байқалады.

Ауызша сөйлеуді дамытудың жоғарыда аталған барлық ерекшеліктері жазбаша сөйлеудің қалыптасуына әсер етеді. ПДТ бар бастауыш сынып оқушыларының шамамен 70% - да жазу мен оқуды меңгеру кезінде қиындықтар бар. Олардың көпшілігінде бұл қиындықтар тұрақты дисграфия мен дислексияға ауысады.

Зерттеулер күнделікті қажеттіліктер мен міндеттер шегінде ПДТ бар мектеп жасына дейінгі балалардың ауызша сөйлеуі олардың қарым-қатынас қажеттілігін қанағаттандырады. Бұл жағдайда ПДТ бар үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың көпшілігінің сөйлеуінің жеткіліксіздігін, "майлануын" көрсету керек. Олардың сөйлеу белсенділігінің өте төмен екендігіне баса назар аударатырып, сонымен қатар сөйлеудің бұлыңғырлығы сөйлеу тәжірибесінің жеткіліксіздігіне байланысты артикуляциялық аппараттың төмен қозғалғыштығымен біріктірілгенін ескеру қажет.

Фразалық сөйлеу көптеген фонетикалық және грамматикалық бұрмаланулармен сипатталады. Мектепке дейінгі жастағы сөйлеудің грамматикалық құрылымын меңгеру, әдетте, болмайды. Әсіресе,

байланыстырып сөйлеу зардап шегеді. Типтік қасиеттердің бірі сан есімдерді зат есімдермен сәйкестендірудің тұрақты бұзылуымен анықталады.

Пассивті формадағы сөздік қоры белсендіден едәуір жоғары, бірақ бұл, әдетте, жеке оқшауланған сөздерді қабылдаумен байланысты, содан кейін әрдайым бола бермейді. ПДТ бар мектеп жасына дейінгі бала кез – келген суретке, тақырыпқа айта алатын, бірақ стандартты жағдайдан тыс басқа адам оларды айтқан кезде түсінбейтін сөздер бар. Бұл ПДТ бар мектеп жасына дейінгі балалардың сөздің ситуациялық мағынасын ұзақ уақыт сақтағанын дәлелдейді. ПДТ бар ересек мектеп жасына дейінгі балалардың семантикалық жүктемесі сол жастағы мектеп жасына дейінгі балаларға қарағанда әлдеқайда аз.

Сөздің ситуациялық мағынасы, сөйлеудің грамматикалық құрылымының жеткіліксіздігі, фонематикалық есту қабілетінің бұзылуы және қабылдаудың баяулауы ересек адамның сөйлеуін көбінесе психикалық дамуы тежелген бала мүлдем түсінбейтіндігіне немесе дұрыс емес және тіпті бұрмаланған түрде түсінілетіндігіне әкеледі.

Бұл жағдайда ересек адамның сөзі ПДТ-мен ауыратын мектеп жасына дейінгі баланың қызметін ұйымдастыруда маңызды рөл атқара алады. Ол оның назарын аудара алады, іс-әрекетті бағдарлай алады және балаға қиын емес тапсырма бере алады. Бұл жағдайда оқшауланған ауызша нұсқаулықты қолданудың қажеті жоқ екенін ұмытпау керек, оны мектеп жасына дейінгі ересек адам мен мектеп жасына дейінгі баланың үлгісімен, көрсетілімімен, бірлескен әрекеттерімен біріктіру керек.

Грамматикалық жүйенің дамуындағы тежеліс мектеп жасына дейінгі балалар сөйлемдер құра отырып, оларды өте қарапайым етіп құрып, көптеген қателіктер жіберетіндігінде көрінеді: олар сөздердің ретін бұзады, анықтамаларды анықталған сөздермен үйлестірмейді, суреттегі әңгіме ондағы бейнеленген заттарды қарабайыр санаумен ауыстырылады. "Бұл кемшіліктер кейде балалардың өздігінен сөйлеуінде де анықталады, бірақ монологиялық сөйлеуде (тыңдалған мәтінді қайталау, берілген тақырып бойынша ауызша эссе) олар біршама жиі кездеседі" [7].

Мәтінмәндік сөйлеудің дамуындағы тежеліс, барлық сөйлеу дамуындағы артта қалу сияқты, психикалық дамуы тежелген балаларда қайталама ақау, аналитикалық-синтетикалық белсенділіктің жеткіліксіздігінің нәтижесі, танымдық және әсіресе сөйлеу белсенділігінің төмен деңгейі, ойлау операцияларының қалыптаспауы ретінде анықталады. Бұл экспрессивті сөйлеудің жетілмегендігінде ғана емес, сонымен қатар балалардың жеке грамматикалық құрылымдарды түсіну қиындықтарында да кездеседі. Шығармашылық жағдайдың формалары, генитикалық жағдайдың атрибуттық құрылымдары, ерекше сөз тәртібі бар құрылымдар, салыстырмалы құрылымдар арқылы берілетін қатынастарды түсінуде психикалық дамуы тежелген мектеп жасына дейінгі балалар айтарлықтай проблемаларға тап болады. Маңызды проблемалар балалардың кеңістіктік қатынастарды білдірудің кейбір формаларын игеруіне әкеледі.

Айта кету керек, кемшіліктер психикалық дамуы тежелген барлық мектеп жасына дейінгі балаларда бірдей дәрежеде табылмайды. Сөйлеу дамуындағы артта қалушылық шамалы көрінеді, бірақ оны ерекше көрсететін балалар да бар және олардың сөйлеуі ақыл-есі кем балаларға тән, сюжеттік суреттегі немесе берілген тақырыптағы әңгіме сияқты тапсырмалар мүлдем қол жетімді емес. Мұндай жағдайларда күрделі ақаудың (психикалық дамудың кешігуі мен сөйлеу дамуының бастапқы бұзылуының үйлесуі) болуына жол беруге болады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Гвоздев, А. Н. *Вопросы изучения детской речи* / А. Н. Гвоздев. – СПб.: Детство-Пресс, 2014. – 472 с.
- 2 Леонтьев, А. Н. *Психологические основы развития ребенка и обучения* / – М.: Смысл, 2013. – 426 с.
- 3 Фатекова Т.А. *Диагностика речевых нарушений школьников с использованием нейропсихологических методов*. – М.: Айрис-Пресс, 2011. – 176 с
- 4 Гвоздев А.Н. *Вопросы изучения детской речи*. – СПб.: Детство-Пресс. – 2014. – 472 с.
- 5 Рыжова О.С. *Наглядное моделирование как средство развития связной речи старших дошкольников с общим недоразвитием речи // Психолого-медико-педагогические проблемы современного образования*. – 2017. – С. 122-126.
- 6 Цыпина Н.А. *Обучение чтению детей с задержкой психического развития*. - М.: Изд-во НО "Компенс-центр". – 1994. – 103 с.
- 7 Сохин, Ф.А. *Психолого-педагогические основы развития речи дошкольников* / Ф. А. Сохин. – М.: МОДЭК, 2014. – 224 с.

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ТҮЗЕТЕ-ДАМЫТА ОҚЫТУДА ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДИАГНОСТИКАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Е Ахметжанова - І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің 7М01902 –«Арнайы педагогика» білім беру бағдарламасының 2-курс магистранты, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы

Аңдатпа: Мақалада психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларын түзете-дамыта оқытуда педагогикалық диагностиканы ұйымдастыру жолдары қарастырылады. Диагностикалық жұмыс отандық және арнайы педагогикадағы авторлар еңбектерінде ашылған негізгі психологиялық-диагностикалық принциптерге негізделген.

Кілт сөздер: психикалық дамуы бар бала, бастауыш сынып оқушысы, диагностика, мониторинг, оқу-танымдық іс-әрекет.

Abstract. The article discusses the ways of organizing pedagogical diagnostics in the correctional and developmental education of Primary School students with mental retardation. Diagnostic work is based on the basic psychological and diagnostic principles revealed in the works of the authors in domestic and special pedagogy.

Keywords: a child with mental development, a primary school student, diagnostics, monitoring, educational and cognitive activities.

Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларын түзете-дамыта жұмыстарын ұйымдастыруда бастауыш мектеп ерекше орын алады.

Бастауыш мектепте түзете-дамыта оқытуды ұйымдастыруды сабақтастықтың екі тұрғысынан қарастыру керек:

- бастауыш мектеп пен мектепке дейінгі сатылар арасында;
- білім берудің бастауыш және негізгі сатылары арасында.

Оқу-тәрбие процесінің тиімділігінің маңызды шарты – бастауыш сынып оқушыларының оқудағы қиындықтарының алдын алу және оларды жеңу.

ПДТ бар балаларды түзету-дамыта оқыту жүйесінің маңызды қағидаттарының бірі оқытуды даралау принципі болып табылады. Осыған байланысты оны түзету жолдарының математикасындағы мектептегі үлгерімсіздіктің педагогикалық себептерін талдаудың маңызы артып келеді. Математика бойынша білімнің жеткіліксіз игерілуінің себептері арасында балалардың мектепке дейінгі математикалық дайындығындағы олқылықтар, пәндермен іс-қимыл тәжірибесінің жеткіліксіздігі алдыңғы қатарда. ПДТ бар балалардың танымдық іс-әрекетінің ерекшеліктері маңызды ойлау операцияларының (талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, сөздік қорының жеткіліксіз мөлшері, ұсақ моториканың дамымауы) қалыптаспауы түрінде көрінеді. Осыған байланысты оқытуды жаңа материалды түсіндіру және оны бекіту кезеңінде де, алынған білімді тексеру кезеңінде де даралау қажет.

Жалпы білім беретін мектепте психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларын түзете-дамыта оқытуда педагогикалық диагностиканы ұйымдастыру бойынша тәжірибелі-эксперимент жұмысы Жетісу облысы, Талдықорған қаласы, №10 мектеп-гимназиясында жүргізілді.

Зерттеуге 10 оқушы қатысты. Барлық оқушының ОПМПК қорытындысы бар.

Бастапқы мониторингтің мақсаты баланың өзекті және "жақын даму аймағының" деңгейін, оқудағы қиындықтардың себептері мен тетіктерін, мамандандырылған көмекке мұқтаж балаларды анықтау болып табылады.

Аралық мониторинг баланың даму динамикасын қадағалау, тандалған формалардың, әдістердің, оқыту әдістерінің оқушының даму деңгейіне сәйкестігін анықтау мақсатында жүргізіледі.

Қорытынды диагностиканы жүргізу нәтижелілікті анықтау және арнайы педагогтың сабақтарына қатысатын балалардың оқу-танымдық іс-әрекетін дамытуға түзету әсерінің тиімділігін анықтау үшін қажет.

Қорытынды мониторинг нәтижелері бойынша балаларды оқытудың одан әрі бағдарламасы айқындалады. Мониторингтің барлық нәтижелері баланың жеке даму картасында көрсетіледі және ППҚ-дағы мамандар тобы талқылайды. Баланың одан әрі білім беру бағыты анықталады.

Диагностикалық жұмыс отандық [1,2] және арнайы психология мен түзету педагогикасы мойындаған және Л.С. Выготскийдің [3], А.Р. Лурияның [4], В.И. Лубовскийдің [5], Д.Б. Элькониннің

[6], И.И. Мамайчук еңбектерінде [7] ашылған негізгі психологиялық-диагностикалық принциптерге негізделген.

Педагогикалық қызметтің тиімділігін қамтамасыз ету үшін әр баланың ерекшеліктері мен мүмкіндіктері туралы толық ақпарат жиналды. Мұндай ақпаратты алудың маңызды компоненттерінің бірі - педагогикалық диагностика. Бұл бағдарламалық білім мен дағдыларды игеру сипатын, баланың дамуы үшін маңызды іс – әрекеттердің қалыптасу ерекшеліктерін, жеке-жеке ерекшеліктерін зерттеу әдістерін білдіреді.

Оқу білімінің қалыптасуын диагностикалау үшін сабақта оқушының мінез-құлқын бақылау, үлгерімін бақылау және тәуелсіз жазбаша жұмыстарды талдау, ауызша жауаптар, зерттелген материал бойынша әңгімелесу әдістері қолданылуы мүмкін. Болашақта диагностикалық деректерді педагогикалық әсердің сараланған әдістерін таңдау кезінде қолдануға болатындай етіп, диагностикалық материалдарды бағалау критерийлерін мұқият ойластыру қажет. Олар келесі көрсеткіштерді қамтуы мүмкін:

- білімді игерудің толықтығы: толық, ішінара, жеке мәліметтер деңгейінде фрагментті;
- білім мен дағдыларды ұсыну мен қолданудағы тәуелсіздік дәрежесі: ересектердің көмегімен ересектермен бірлескен іс-әрекетке негізделген толық;
- білім мен дағдыларды қолдану мен пайдаланудағы хабардарлық дәрежесі: толық, өз іс-әрекеттерінің дұрыстығын түсіндіру және дәлелдеу қабілетінде көрінетін, ішінара, оларды түсіндірместен үйретілген әрекеттерді мүмкіндігінше егжей-тегжейлі қайталауға деген ұмтылыста көрінетін, эскиздік, іс-әрекеттің жекелеген элементтерін түсінбестен механикалық көбейтуге байланысты.

Осы критерийлер негізінде оқу білімі мен дағдыларының қалыптасу деңгейлері әзірленеді.

1 (жоғары) - толық игеру, қолданудың толық дербестігі, толық хабардарлық.

2 (орташадан жоғары) - жекелеген маңызды бөлшектерді жіберіп алған кезде тұтастай игеру, қолдану процесінде мұғалімнің басшылығына қажеттілік, жетекші сұрақтарды пайдалану кезінде анықталатын тұтастай алғанда хабардарлық.

3 (орташа) - ішінара (жалпы көлемнің шамамен 50%) игеру, білімді пайдалану кезінде мұғалімнің көмегіне мұқтаждық, ақпаратты мүмкіндігінше дәл шығаруға деген ұмтылыспен ішінара хабардарлық.

4 (орташадан төмен) - фрагментті игеру, тапсырмаларды ересектермен бірлескен іс-әрекет жағдайында ғана орындау, түсіндіре алмау, мысалдар келтіре алмау арқылы көрінетін зейіннің төмендігі.

5 (төмен) – білімді толық игермеу, мұғалімнің көмегінің тиімділігі төмен, зейіннің болмауы.

Оқу білімі мен дағдыларын игерудегі қиындықтар әртүрлі себептерден туындауы мүмкін, олар анықталуы керек және әр оқушыға түзету қолдауын даралау қарастырылады.

Осындай қиындықтарды тудыратын бірнеше себептер бар:

1 топ көп деңгейлі моториканы қалыптастырудағы кемшіліктермен байланысты.

2 топ танымдық процестерді қалыптастырудағы әртүрлі бұзылыстарды қамтиды.

3 топ өзін-өзі бақылау және өзін-өзі реттеу процестерінің әртүрлі кемшіліктерін білдіреді.

4 топ кейбір жеке-жеке ерекшеліктерімен анықталады (белсенділіктің баяулауы, шаршаудың жоғарылауы және т.б.).

Педагогикалық диагностиканың нәтижесінде оқу бағдарламасының нақты қандай тақырыптары мен бөлімдерін және әр баланың қаншалықты меңгергенін анықтауға, игеру қиындықтарының негізгі себебі неде екенін талдауға, осы мәліметтер негізінде әр балаға арналған жеке түзету бағдарламасын жасауға болады, оның ішінде мақсаттар мен міндеттер, кезеңдер, түзету және дамыту жұмыстарын ұйымдастырудың оңтайлы әдістері сабақта да, сабақтан тыс уақытта да.

Сонымен, бағдарламалық ақпаратты игерудің *жоғары деңгейі* балаға максималды тәуелсіздік беруді, басқа балаларға түсіндірме көмек көрсетуге итермелейтін тапсырмаларды жеке қиындатуды қамтиды.

Бағдарламаны *орташадан жоғары* деңгейде меңгеру оқу талаптарын жоғары деңгейде шешуге мүмкіндік бермейтін себептерді талдауға әкеледі. Егер баланың қиындықтары сенсомоторлы (1 себептер тобы) немесе танымдық (2 себептер тобы) бұзылуларға байланысты болса, оны психологиялық – педагогикалық қолдау арнайы түзету ортасын құруға, жалпы түзету сабақтарында және бос уақытында балаға осы бұзылыстарды жеңуге мүмкіндік беретін осындай дидактикалық ойындар мен жаттығуларды таңдауға бағытталуы керек.

Егер баланың проблемалары өзін-өзі бақылаудың жеткіліксіз қалыптасуымен анықталса (себептердің 3 тобы), мұғалімнің негізгі түзету қызметі оған қатысты жанама, әрекетті бағыттайтын

әсер ету әдістерін, оқу жұмысын сөйлеуді қолдауды белсендіру әдістерін әзірлеуге және қолдануға бағытталуы керек.

Білім мен дағдыларды толық игеруді қиындататын жеке-жеке ерекшеліктер пайда болған жағдайда (себептердің 4 – тобы) мұғалім сәттілік жағдайын құру, оқудың эмоционалды-жағымды тәжірибесін қалыптастыру, баланы эмоционалды қолдау тәсілдерін дамыту мүмкіндіктерін ойластыруы керек.

Оқу мазмұнын игерудің *орташа деңгейі* әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін және арнайы түзету шараларын қажет етеді. Қозғалыс немесе танымдық салаларда елеулі бұзылыстар анықталған кезде (себептердің 1,2 тобы) проблемалық аймақтың сипатына байланысты түзету жаттығуларын қолданудың негізделген дәйектілігін әзірлеу қажет, олар тек жеке түзету сабақтарында ғана емес, сонымен қатар сабақтағы оқу іс – әрекетінің мазмұнына енгізілуі керек, баланы тиісті ойындар мен жаттығуларды өз бетінше пайдалануға итермелейді. Өзін – өзі реттеудің бұзылуы оқу қиындықтарының жетекші себебі ретінде (3 себептер тобы) Баланың сабақта және сабақтан тыс уақытта қолдана алатын өзін-өзі бақылау мен өзін-өзі бағалауды дамытатын визуалды-практикалық тіректер жүйесін құруды талап етеді.

Оқытудағы қиындықтарды анықтайтын себептер (4 себептер тобы) жүктемелерді, білім көлемін азайтуға, қызметті өзгертудің арнайы режимін құру, эмоционалды-ерікті саланы түзету арқылы шамадан тыс жұмыс істеудің алдын алуға бағытталған осындай жеке тәсілді әзірлеуді талап етеді.

Оқу материалын қозғалыстардың бұзылуына және танымдық процестердің қалыптасуына байланысты орташа деңгейден төмен деңгейде игеру (1 және 2 себептер тобы) ересектермен бірлескен іс-әрекет есебінен тиісті ақауларды түзетуге бағытталған жеке бағдарламаларды әзірлеуді, оқу процесін алдын-ала және сабақта түзету материалдарын қайта пайдалануды қамтиды.

Өзін – өзі бақылаудың анықтаушы себеп ретінде қалыптаспауы (себептердің 3 тобы) Баланың сабақта мұғаліммен бірлесіп жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін осындай педагогикалық шараларды ойластыруды, сондай-ақ өзін-өзі реттеудің барлық негізгі компоненттері-мотивациялық, операциялық, бағалау бойынша түзету бағдарламасын әзірлеуді білдіреді.

Дамудың жеке-жеке мәселелері (4 себептер тобы) баланың жағымды көрінісі үшін саланы ойластыруды, оның оқуға деген оң мотивациясын қолдауды қамтиды.

Оқу бағдарламасын меңгеру деңгейі төмен балалар педагогикалық қызметті барынша дараландыруды, балаға қолжетімді болатын білім беру мазмұнын іздеуді, қадамдық жеке оқыту жүйесін әзірлеуді талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1 *Методика педагогической диагностики (текущего контроля) учебных достижений младших школьников с задержкой психического развития. Методические рекомендации. Алматы, 2018. - 99с.*

2 *Ерсарина А.К., Елисеева И.Г. Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательной школе. Методические рекомендации. ГУ ННПЦ КП, Алматы, 2019. – 111 с.*

3 *Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1999. – 536 с.*

4 *Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. – М.: МГУ, 1969. <https://www.chitai-gorod.ru/product/vyshsie-korkovye-funkcii-cheloveka-2657065>*

5 *Специальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. С718учеб. заведений / В. И.Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И.Солнцева и др.; Под ред. В.И.Лубовского. – 2-е изд., испр. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 464 с.*

6 *Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника // Избранные психологические труды. - М., 1989. -560 с.*

7 *Мамайчук И.И. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития / И.И. Мамайчук, М.Н. Ильина. – СПб. : Речь, 2004. -155с.*

КОХЛЕАРНАЯ ИМПЛАНТАЦИЯ КАК СРЕДСТВО КОМПЕНСАЦИИ СЛУХОВОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТИ

Г.Т. Андаспаева - учитель-логопед, сурдопедагог ПМПК Наурызбайского района,
Республика Казахстан, г. Алматы

Аңдатпа. Кохлеарлық имплантациясы бар балалардың сөйлеуінің дамуы еститін балалардың сөйлеуінен айтарлықтай ерекшеленеді. КИ туа біткен немесе жүре пайда болған саңырау балаларға дыбыстарды қабылдауға және сөйлеуді қалыптастыруға мүмкіндік бергенімен, бұл процестің өзіндік ерекшеліктері бар және арнайы реабилитациялық көмек қажет етеді.

Кілт сөздер: Кохлеарлық имплантация, саңырау бала, дыбыстар, қабылдау

Annotation. Speech development in children with cochlear implantation (CI) differs significantly from speech development in hearing children. Although CI allows children with congenital or acquired deafness to perceive sounds and form speech, this process has some peculiarities and requires special rehabilitation.

Keywords: Cochlear implantation, deaf child, sounds, perception

Кохлеарная имплантация (КИ) – это высокотехнологичный метод восстановления слуха у людей с тяжелой и глубокой нейросенсорной тугоухостью. Благодаря имплантации у детей с врожденной или приобретенной потерей слуха появляется возможность воспринимать звуки окружающей среды, развивать слуховое восприятие и формировать речевые навыки [1].

1. Влияние КИ на слуховое восприятие

После кохлеарной имплантации слуховое восприятие развивается поэтапно, аналогично естественному процессу аудиального обучения:

- Этап 1. Различение шумов и звуков окружающей среды (через 1–3 месяца после активации КИ).
- Этап 2. Различение неречевых звуков и ритмических структур (например, громкие и тихие звуки, высокие и низкие тона).
- Этап 3. Различение речи – сначала ребенок реагирует на интонацию, затем на отдельные слова и фразы.
- Этап 4. Развитие способности к разборчивому восприятию речи – восприятие фонем, слов и предложений в различных акустических условиях.

Факторы, влияющие на успешность слухового восприятия после КИ:

- Возраст имплантации – чем раньше проведена операция (оптимально до 3 лет), тем лучше прогноз.
- Состояние слухового нерва и индивидуальные особенности центральной слуховой системы.
- Качество реабилитации – участие специалистов (сурдопедагогов, логопедов, аудиологов).
- Слуховая тренировка и постоянное использование речевого процессора.

2. Влияние КИ на развитие речи

Развитие речи у детей с КИ проходит несколько стадий:

- Предречевой этап (до 6 месяцев после активации КИ) – ребенок учится различать звуки, появляются вокализации.
- Формирование активного лепета (6–12 месяцев после активации КИ) – подражание взрослым, появление первых слогов и звукоподражаний.
- Развитие первых слов (1–2 года после КИ) – накопление словарного запаса, формирование связной речи.
- Освоение грамматических структур (2–5 лет после КИ) – развитие морфологии и синтаксиса, расширение словаря.

Факторы, влияющие на развитие речи после КИ:

- Возраст начала слухопротезирования (чем раньше, тем лучше).
- Слуховой опыт до имплантации (если ребенок ранее пользовался слуховыми аппаратами, речевое развитие идет быстрее).
- Интенсивность и качество занятий с логопедом и сурдопедагогом.
- Языковая среда – активное речевое взаимодействие с родителями и педагогами.

3. Возможные трудности и способы их преодоления

Несмотря на положительный эффект КИ, у некоторых детей могут возникать трудности:

- Ограниченный словарный запас – требуется работа по обогащению речи.

- Трудности с фонетико-фонематическим восприятием – развитие фонематического слуха с помощью логопедических упражнений.

- Проблемы с интонацией и просодикой – тренировка речевой выразительности через слуховые и артикуляционные игры [2].

Кохлеарная имплантация значительно улучшает слуховое восприятие и способствует развитию речи у детей с глубокими нарушениями слуха. Однако эффективность КИ во многом зависит от возраста имплантации, индивидуальных особенностей ребенка и качества реабилитационной работы. Оптимальное сочетание медицинских, педагогических и психологических методов позволяет добиться полноценного развития слуха и речи, что способствует успешной социализации ребенка.

Факторы, влияющие на успешность речевого развития после кохлеарной имплантации

Речевое развитие после кохлеарной имплантации (КИ) зависит от множества факторов, которые можно разделить на **медико-биологические, технические, социальные и педагогические**. Рассмотрим их подробнее.

Медико-биологические факторы			
1. Возраст имплантации	2. Оставшийся слуховой опыт до имплантации	3. Степень зрелости слухового анализатора и состояния слухового нерва	4. Индивидуальные когнитивные способности
Оптимальный возраст для КИ – до 3 лет , так как в этот период мозг наиболее пластичен для восприятия звуковой информации.	Дети, которые носили мощные слуховые аппараты до имплантации, имеют лучшее развитие слухового восприятия и фонематического слуха	Наличие функционально сохранного слухового нерва играет важную роль в передаче звуковых сигналов в мозг	Дети с нормальным интеллектуальным развитием быстрее осваивают речь после КИ.
Дети, получившие имплант в возрасте до 1 года , имеют самые высокие шансы на развитие речи, приближенное к нормотипичному.	Если ребенок до КИ не имел опыта слухового восприятия (например, при врожденной глухоте без использования слуховых аппаратов), процесс развития речи требует больше времени и усилий.	Анатомические особенности (например, аномалии улитки) могут повлиять на эффективность КИ	При наличии сопутствующих нарушений (например, задержки психического развития, аутизма) реабилитация требует особых подходов
Имплантация в более позднем возрасте (после 5–6 лет) часто требует интенсивной реабилитации и не всегда приводит к полноценному развитию речи			
Технические факторы			
Качество и настройка речевого процессора	Двусторонняя (билатеральная) имплантация		
Современные КИ обладают высокой технологичностью, но их эффективность зависит от правильной настройки (индивидуальная калибровка, учет характеристик слухового нерва)	Дети с двумя КИ развивают речь быстрее и имеют лучшее пространственное слуховое восприятие		
Регулярная проверка и техническое обслуживание КИ важны для поддержания стабильного слухового восприятия	Односторонняя имплантация также дает хорошие результаты, но восприятие речи в шуме может быть затруднено		

Социальные факторы			
Вовлеченность семьи	Социальная среда	Язык общения в семье	
Родители должны активно общаться с ребенком , создавать богатую языковую среду.	Контакт с слышащими сверстниками способствует лучшему развитию речи	Если семья использует жестовый язык как основной , это может замедлить развитие устной речи после КИ	
Чем больше времени ребенок слышит разнообразную речь , тем быстрее формируются его речевые навыки	Дети, посещающие детские сады и школы с инклюзивным обучением , осваивают речь быстрее, чем те, кто воспитывается в изолированной среде	Наиболее успешны дети, которые полностью погружены в речевую среду	
Педагогические и реабилитационные факторы			
Качество реабилитационной программы	Обучение слуховому восприятию	Индивидуальный подход в обучении	
Развитие речи после КИ невозможно без систематической работы с логопедом, сурдопедагогом и дефектологом	Дети должны проходить специальные слуховые тренировки , чтобы научиться различать звуки и слова	Развитие речи после КИ происходит с разной скоростью, поэтому требуется индивидуальная программа обучения	
Программы должны быть направлены на: ○ развитие слухового восприятия; ○ формирование фонематического слуха; обучение правильному произношению и артикуляции	Использование аудиокниг, песен, интерактивных заданий помогает улучшить восприятие речи	Некоторые дети быстро осваивают речь, другим нужна длительная и интенсивная поддержка	

Успешность речевого развития после кохлеарной имплантации зависит от множества факторов: возраста операции, состояния слухового нерва, качества технической настройки КИ, социальной среды и педагогической поддержки. Оптимальное сочетание всех этих факторов позволяет детям с КИ развивать полноценную речь и интегрироваться в слышащее общество.

Список литературы:

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Кривоус Елена Николаевна. Слухоречевая реабилитация детей с КИ, имплантированных в старшем школьном возрасте. Педагогические науки. Евразийский научный журнал. <https://cyberleninka.ru/>

ОКАЗАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ ДЕТЯМ РАННЕГО ВОЗРАСТА

Кенжеева Айгуль Курбановна, Акылбаева Гульнар Игеновна
Учитель-дефектолог КППК Бостандыкского района,
Учитель-логопед, учитель-дефектолог ПМПК Наурызбайского район
Республика Казахстан, г. Алматы

Аңдатпа. Мақалада дамуында ауытқуы бар балаларға арнайы көмек көрсетудің заманауи тәсілдері талқыланады. Ерте диагностика, коррекциялық, педагогикалық және психологиялық қолдау көрсету әдістері талданған. Ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуде интеграцияланған пәнаралық тәсілдің маңыздылығы атап өтіледі.

Кілт сөздер: ерте дамыту, арнайы көмек, коррекциялық педагогика, ерте диагностика, пәнаралық көзқарас

Annotation. The article discusses modern approaches to providing special assistance to young children with developmental disabilities. Methods of early diagnosis, correctional, pedagogical and psychological support are analyzed. The importance of an integrated interdisciplinary approach in working with children with special needs is emphasized.

Keywords: early development, special assistance, correctional pedagogy, early diagnosis, interdisciplinary approach

В последнее время наблюдается стойкая тенденция к увеличению числа новорожденных, имеющих отклонения в развитии. По данным официальной статистики, отмечается, что число новорожденных с перинатальной патологией центральной нервной системы составляет до 86% [1]. Впоследствии у таких детей наблюдается задержка в физическом, психическом и речевом развитии, в более тяжелых случаях детский церебральный паралич. Именно поэтому главной задачей на современном этапе развития общества является диагностика раннего развития и своевременная комплексная междисциплинарно-психолого-педагогическая помощь детям, имеющим проблемы в развитии, то есть оказание ранней помощи [2].

Оказание комплексной индивидуально ориентированной помощи на ранних этапах развития ребенка имеет большое значение. При условии раннего выявления и организации комплексного воздействия специалисты могут изменить судьбу ребенка даже при тяжелых врожденных нарушениях психофизического развития. В 60% случаев при систематической и грамотно организованной помощи может быть достигнуто полное выздоровление и нормализация функций ребенка к 3 годам [3].

Принципы ранней помощи	
Индивидуальный подход	учет уникальных особенностей каждого ребенка
Комплексность	работа психолога, дефектолога, логопеда, педиатра и других специалистов
Раннее вмешательство	чем раньше начата работа, тем выше вероятность положительных изменений
Семейно-центрированный подход	активное вовлечение родителей в процесс коррекции и развития

Основные направления ранней помощи

1 Диагностика и мониторинг развития ребенка

- Оценка когнитивного, речевого, моторного и социально-эмоционального развития.
- Выявление рисков задержки развития или отклонений.
- Анализ взаимодействия ребенка с родителями.

2 Коррекционно-развивающая работа

- Сенсорная и моторная стимуляция.
- Развитие речи и когнитивных навыков.
- Формирование социально-эмоциональных навыков.

3 Работа с родителями

- Консультирование и психолого-педагогическая поддержка.
- Обучение методам общения и взаимодействия с ребенком.
- Психологическая помощь в стрессовых ситуациях.

4 Социальная адаптация ребенка

- Подготовка к детскому саду.
- Взаимодействие с другими детьми.
- Формирование навыков самообслуживания.

5 Междисциплинарное взаимодействие

- Совместная работа специалистов (психологов, логопедов, дефектологов, врачей).
- Разработка индивидуальных программ сопровождения ребенка.

Методы работы				
Игровая терапия	Сенсомоторная коррекция	Логопедические занятия	Психологическая поддержка	Коучинг и тренинги для родителей
(арт-терапия, сказкотерапия, сенсорные игры)	(упражнения на развитие моторики, координации движений)	(развитие речи, работа с артикуляцией)	(работа с тревожностью, страхами, стрессом)	(формирование позитивного взаимодействия с ребенком)

Комплексная индивидуально ориентированная помощь на ранних этапах развития ребенка позволяет выявить и скорректировать возможные отклонения, поддержать семью и обеспечить ребенку благоприятные условия для роста и развития. Чем раньше начинается работа, тем выше вероятность успешной адаптации и социализации ребенка в будущем.

Ранняя помощь детям с ограниченными возможностями здоровья – это система комплексной медико-психолого-педагогической помощи, оказывающая социальную поддержку, охрану здоровья и

специального образования детям раннего возраста, имеющим нарушения в развитии различных функций либо отклонения от них [4].

Система ранней помощи реализуется в различных формах: службах ранней помощи, группах кратковременного пребывания, центрах игровой поддержки ребенка, группах коррекционной направленности, инклюзивных группах [4, с. 12].

Психолого-педагогическая деятельность в рамках службы ранней помощи является частью обязанностей педагога-психолога и включает в себя анализ характеристик когнитивного и социально-эмоционального развития ребенка, а также оценку взаимодействия между ребенком и его родителями. Кроме того, работа психолога предполагает предоставление психологической поддержки семьям, сталкивающимся с трудностями в сложных ситуациях, а также содействие в нормализации отношений между детьми и родителями.

Основные задачи педагога-психолога в этой сфере включают:

- ◆ Диагностику и мониторинг развития ребенка – выявление возможных нарушений в когнитивной, эмоциональной и социальной сферах, оценка сенсомоторного и речевого развития.
- ◆ Работу с родителями – консультирование, обучение стратегиям взаимодействия с ребенком, формирование осознанного подхода к воспитанию.
- ◆ Психологическую поддержку семьи – помощь в преодолении стресса, связанного с особенностями развития ребенка, работа с эмоциональным состоянием родителей.
- ◆ Коррекционно-развивающую работу – использование специальных методик для стимулирования развития ребенка, создание индивидуальных программ сопровождения.
- ◆ Взаимодействие с другими специалистами – логопедами, дефектологами, неврологами и другими профессионалами для комплексной помощи ребенку.

Эта работа особенно важна, так как ранняя диагностика и своевременное вмешательство помогают минимизировать трудности в дальнейшем развитии ребенка.

Важными условиями оказания ранней помощи являются её непрерывность, доступность, в том числе финансовая и географическая, и комплексность, учитывающая необходимость объединения усилий всех специалистов разного профиля (медиков, психологов, специальных педагогов, социальных работников).

1. Ранняя диагностика и ее значение. Ранняя диагностика является ключевым элементом в оказании помощи детям с особенностями развития. Она включает в себя:

- Медицинское обследование;
- Психолого-педагогическую диагностику;
- Оценку когнитивного, речевого и социального развития.

Методы диагностики включают наблюдение, тестирование, анкетирование родителей и применение специализированных диагностических шкал (например, шкалы Гриффитса, Денверский скрининговый тест и др.).

2. Коррекционно-педагогическая помощь. Основными направлениями коррекционной работы являются:

- Развитие сенсорных и моторных навыков;
- Формирование речи и коммуникативных способностей;
- Развитие познавательной деятельности;
- Социальная адаптация ребенка.

Программы коррекционной работы разрабатываются индивидуально и включают применение методов игровой терапии, сенсорной интеграции, логопедической и дефектологической помощи.

3. Роль междисциплинарного подхода. Комплексная помощь детям с отклонениями в развитии требует участия специалистов различных областей:

- Врачи (неврологи, педиатры, психиатры);
- Психологи и нейропсихологи;
- Логопеды и дефектологи;
- Социальные работники и воспитатели.

Междисциплинарный подход позволяет максимально учесть индивидуальные особенности ребенка и обеспечить целостное сопровождение его развития. Оказание специальной помощи детям раннего возраста является важным направлением современной коррекционной педагогики и медицины. Эффективность ранней диагностики и коррекционной работы во многом зависит от скоординированной работы специалистов, родителей и образовательных учреждений. Дальнейшее развитие научных исследований в данной области позволит усовершенствовать методы и технологии оказания помощи детям с особыми потребностями.

Литература:

1. Михеева, Е.В. *Особые детки. Разработка адаптированной образовательной программы дошкольного образования: сборник научно-методических материалов по проблеме организации образовательной работы с детьми с ОВЗ дошкольного возраста, в том числе с детьми-инвалидами* / Е.В. Михеева. – Москва, Берлин: Директ-Медиа, 2018. – 325 с. – Текст: непосредственный. Гончарова, Е.Л. *Ранняя психолого-педагогическая помощь семьям и детям с ограниченными возможностями здоровья*.
2. Е. Л. Гончарова. – Москва: ФГБНУ «ИКП РАО», 2016. – 85 с. – Текст: непосредственный
3. Левченко, И.Ю. *Психологическая помощь в специальном образовании: учебник* / И.Ю. Левченко, Т.Н. Волковская, Г.А. Ковалева. – Москва: ИНФРА-М, 2016. – 314 с. – Текст: непосредственный.
4. Аксенова, Л.И. *Ранняя помощь детям с ограниченными возможностями здоровья: учебное пособие для СПО* / Л.И. Аксенова. 2. Москва: Издательство «Юрайт», 2018. – 377 с. – Текст: непосредственный.

ПРЕОДОЛЕНИЕ ТРУДНОСТЕЙ ПРИ ПИСЬМЕ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

К.А. Сауданбекова - Учитель-логопед

ТЭФМШ, Бостандыкский район, Республика Казахстан, г. Алматы

Аңдатпа. Мақалада кіші мектеп оқушыларының жазу кезінде кездесетін негізгі қиындықтары, олардыңтері мен түзету әдістері қарастырылады. Жазбаша сөйлеудің қалыптасуының психофизиологиялық және лингвистические аспектілері талданып, бұзылыстарды жеңудің практикалық тәсілдері көрсетілген. Графомоторлық және орфографиялық дағдыларды дамытуға, көрнекі-кеңістіктік қабылдауды жақсартуға және жазуды үйренуге ынтасын арттыруға бағытталған түзету жұмыстарының тиімді әдістері ұсынылған.

Кілт сөздер: жазу, дисграфия, бастауыш сынып оқушылары, түзету, сөйлеуді дамыту, білім беру технологиялары.

Annotation. The article discusses the main difficulties that younger schoolchildren encounter when writing, their causes and methods of correction. Psychophysiological and linguistic aspects of the formation of written speech are analyzed, practical approaches to overcoming disorders are presented. Effective methods of correctional work aimed at developing graphomotor and spelling skills, improving visual-spatial perception and increasing motivation for learning to write are presented.

Keywords: writing, dysgraphia, primary schoolchildren, correction, speech development, educational technologies

Введение

Формирование письменной речи у младших школьников является важным этапом в их когнитивном и языковом развитии. Однако у значительного числа детей наблюдаются трудности, связанные с письмом, которые могут проявляться в виде пропусков букв, замены звуков, нарушения структуры слова, сложности в овладении каллиграфией. Такие нарушения отрицательно сказываются на успеваемости ребенка и его мотивации к обучению.

Письменная речь играет важную роль в учебной деятельности младших школьников. Она не только позволяет детям выражать свои мысли, но и способствует развитию аналитического мышления, внимания и памяти. Однако овладение письмом – сложный процесс, требующий координированной работы различных психофизиологических и когнитивных механизмов.

Цель данной статьи – рассмотреть механизмы формирования письменной речи у младших школьников, выявить основные трудности и предложить методы их преодоления.

Этапы формирования письменной речи		
Формирование письменной речи проходит несколько последовательных этапов:		
Подготовительный этап (дошкольный возраст) На данном этапе закладываются основы для дальнейшего успешного овладения письмом:	Начальный этап (1 класс)	Закрепление письменной речи (2–4 класс)

Развитие мелкой моторики рук (рисование, лепка, конструирование).	Ознакомление с графическими образами букв.	Автоматизация навыков письма.
Развитие фонематического слуха (умение различать и анализировать звуки).	Освоение навыков звукобуквенного анализа слов.	Расширение словарного запаса и усложнение грамматических конструкций.
Формирование устной речи (обогащение словарного запаса, правильное построение предложений).	Формирование первых навыков правописания и каллиграфии	Формирование орфографической зоркости.
	Развитие зрительно-пространственного восприятия.	Развитие связной письменной речи.

Трудности формирования письменной речи у младших школьников

Процесс обучения письму может сопровождаться рядом сложностей:

- ◆ **Дисграфия** – специфические ошибки в письме, связанные с нарушением звукобуквенного анализа, зрительно-пространственного восприятия.
- ◆ **Несформированность грамматических навыков** – сложности в согласовании слов, употреблении предлогов, написании окончаний.
- ◆ **Низкий уровень мотивации** – отсутствие интереса к письму, быстрая утомляемость.
- ◆ **Проблемы с координацией движений руки** – трудности с удержанием ручки, неаккуратное письмо.

Методы формирования письменной речи			
Для успешного развития письменной речи у младших школьников необходимо применять комплексные методики:			
Развитие мелкой моторики	Развитие фонематического слуха	Развитие орфографических навыков	Развитие связной письменной речи
Упражнения для рук (штриховка, лепка, работа с конструктором)	Игры на различение звуков	Обучение написанию слов по образцу	Составление рассказов по картинкам
Игровые задания на координацию движений	Анализ слов на слоги, звуки, буквы	Использование опорных схем и алгоритмов правописания	Написание небольших сочинений
			Пересказ прочитанных текстов

Формирование письменной речи у младших школьников – это многогранный процесс, требующий комплексного подхода. Важно не только обучать детей технике письма, но и развивать их речевые, когнитивные и моторные способности. Использование эффективных методик позволит детям овладеть письменной речью без значительных трудностей и повысить их успеваемость.

Причины трудностей при письме у младших школьников

Трудности при письме у младших школьников могут быть вызваны различными факторами, связанными с физиологическим, когнитивным, психологическим и педагогическим развитием ребенка. Рассмотрим основные причины, влияющие на формирование письменных навыков.

1. Причины трудностей при письме у младших школьников

Трудности при письме могут быть обусловлены различными факторами, среди которых выделяют:

- ◆ **Психофизиологические факторы** – недостаточное развитие мелкой моторики, слабость зрительно-пространственного восприятия, несформированность фонематического слуха.
- ◆ **Лингвистические причины** – трудности в восприятии и анализе звукового состава слова, сложности в грамматическом оформлении письменной речи.
- ◆ **Психологические и педагогические факторы** – низкий уровень мотивации, неразвитые учебные навыки, недостаточная педагогическая поддержка.

Одной из распространенных причин является дисграфия – специфическое нарушение письма, не связанное с интеллектуальными особенностями ребенка [1].

Психофизиологические причины	Лингвистические причины	Психологические причины	Педагогические причины
Недостаточное развитие мелкой моторики – для письма требуется точная	Неразвитые навыки звуко-буквенного анализа – ребенок не умеет делить	Низкая мотивация к обучению – если у ребенка нет интереса к	Недостаточное внимание к обучению письму – если ребенок не получает

координация движений руки и пальцев, а у некоторых детей мышцы кисти недостаточно развиты.	слово на звуки и правильно подбирать соответствующие буквы	письму, он не старается писать аккуратно и правильно	достаточного количества практики, его навыки письма развиваются медленно
Нарушения зрительно-пространственного восприятия – ребенок может путать буквы, зеркально их отображать, терять строки при письме	Сложность грамматического оформления письменной речи – дети допускают ошибки в окончаниях слов, построении предложений, согласовании слов между собой	Страх ошибки и неуверенность – боязнь сделать ошибку может вызывать стресс, из-за чего ребенок начинает писать с еще большим количеством ошибок	Слишком быстрый темп обучения – если учитель торопит учеников, некоторые дети не успевают усваивать новый материал
Несформированность фонематического слуха – если ребенок плохо различает звуки на слух, ему сложно правильно записывать слова, он путает близкие по звучанию буквы (б-п, д-т, з-с).	Путаница в схожих по начертанию буквах – особенно часто наблюдается замена букв, похожих по форме (ш-и, п-т, б-д)	Высокий уровень тревожности – дети, испытывающие стресс или давление со стороны взрослых, могут допускать больше ошибок из-за волнения	Ошибки в методике преподавания – отсутствие индивидуального подхода к ученикам, неразвитая система работы над ошибками
Задержка речевого развития – проблемы с устной речью напрямую связаны с трудностями при письме, так как ребенок не осознает структуру слов и предложений			Отсутствие поддержки со стороны родителей – недостаточное внимание к занятиям дома, отсутствие помощи в выполнении заданий
Повышенная утомляемость и низкая концентрация внимания – детям сложно долго удерживать внимание на процессе письма, из-за чего они допускают ошибки и пишут неаккуратно			

Трудности при письме у младших школьников обусловлены комплексом физиологических, когнитивных, психологических и педагогических факторов. Своевременное выявление причин и применение коррекционных методик помогут ребенку преодолеть проблемы и развить грамотность.

Методы преодоления трудностей при письме

Для коррекции нарушений письма необходимо использовать комплексный подход, включающий различные методики:

1. Развитие мелкой моторики и координации движений

Игровые упражнения: штриховка, обведение по контуру, лепка, рисование пальцами. Специальные графомоторные упражнения для укрепления мелких мышц руки.

2. Формирование фонематического восприятия

Игры на различение звуков: "Угадай слово", "Лишний звук".

Работа с логопедом для развития фонематического слуха.

3. Развитие зрительно-пространственного восприятия

Упражнения на ориентацию в пространстве (определение направлений, работа с геометрическими фигурами).

Визуально-моторные упражнения для тренировки зрительного восприятия.

4. Коррекционные методики работы с дисграфией

Методика Н.Г. Аксеновой – коррекционные упражнения по устранению специфических ошибок. Методика Р.И. Лалаевой – работа над структурой слова и предложений.

5. Психологическая поддержка и повышение мотивации

Создание комфортной образовательной среды.

Игровые технологии и элементы арт-терапии [2].

Письмо – это один из важнейших видов речевой деятельности, требующий координированной работы зрительного, слухового и двигательного анализаторов. Однако многие младшие школьники сталкиваются с трудностями при письме, что может негативно сказываться на их учебных успехах и уверенности в себе. Коррекция трудностей письма у младших школьников требует комплексного подхода, включающего работу с педагогами, психологами и родителями. Своевременная диагностика и применение эффективных методик позволяют значительно снизить количество ошибок и повысить уровень владения письменной речью у детей.

Список литературы

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М.: Педагогика, 2020.
2. Аксенова Н.Г. Коррекция дисграфии у младших школьников. – М.: Просвещение, 2018.
3. Лалаева Р.И. Дисграфия и методы ее преодоления. – СПб.: Питер, 2019.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МОТИВАЦИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

**А.Т. Исаметова -Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы**

**Е.Б. Қадірова – Ш. Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз университетінің магистрі
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы**

Аңдатпа. Мақалада білім алушылардың мотивациясын қалыптастырып, жұмыс жүргізудің педагогикалық-психологиялық негіздерін қамтамасыз ету мәселесі қарастырылған.

Түйін сөздер: мотивация, мотив, қажеттіліктер, иррационализм, эволюциялық теория

Аннотация. В статье рассмотрен вопрос формирования мотивации обучающихся и обеспечения педагогико-психологических основ ведения работы.

Ключевые слова: мотивация, мотив, потребности, иррационализм, эволюционная теория

Abstract. The article considers the issue of formation of motivation of students and provision of pedagogical and psychological foundations of work.

Key words: motivation, motive, needs, irrationalism, evolutionary theory

Қазақстандағы қазіргі Болон білім беру жүйесі экономикада, технологияларда және қоғамда болып жатқан өзгерістерді талдай отырып, оларға білім беру мазмұны мен оқыту әдістерін бейімдейді. Осы жүйе аясында студенттердің кәсіби және еңбек қызметі кәсібилендіруде басым мәнге ие. Тандалған мамандықтағы студенттердің кәсіби қызметі кәсіби мотивацияның өзгеру процесін анықтайды, оның сапалық құрамы мен жалпы құрылымын анықтайды, осылайша болашақ маманның күзiреттілігін қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл мәселенің теориялық және практикалық аспектілердегі маңыздылығы кәсіптік білім берудің әртүрлі салаларындағы студенттердің мотивациялық тұлғалық құрылымы мен динамикасын ашудан тұрады. Ресейлік (А.Н. Леонтьев, В.Г. Асеев, В.К. Вилюнас, В.И. Ковалев, М.Ш. МагомедЭминов, В.С. Мерлин, П.В. Симонов, Д.Н. Узнадзе, А.А. Файзуллаев, П.М. Якобсон және т. б.) және шетелдік авторлардың (Дж. Аткинсон, Г. Холл, К. Мадсен, А. Маслоу, Х. Хекхаузен және т.б.) еңбектерінде тұлғаның мотивациялық құрылымдарын зерттелінген[1].

Зерттелініп отырған тақырыптың өзектілігін айқындайтын келесі факторлар: - біріншіден, жалпы психологияда кәсіби білім берудің әртүрлі бағыттарындағы студенттер тұлғасының мотивациялық сферасының құрылымы мен динамикасын зерттеу үшін әдіснамалық база жеткілікті әзірленбеген, бұл психологиялық-педагогикалық зерттеулердің фрагменттілігіне алып келеді және жоғары мектептегі педагогикалық бағдарламалардың тиімділігін төмендетеді; - екіншіден, ЖОО-да кәсіптік оқытудың әртүрлі бағыттарында оқытын студенттер тұлғасының мотивациялық сферасының құрылымы мен динамикасын зерделеудің кешенді тәсілі жоқ. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер жеке мотивтердің кәсібилікке әсерін қарастырады, бірақ мамандықты игерудің болашағы мен сәттілігін болжамайды. Бұл оқудың соңына қарай кәсіби мотивацияның төмендеуіне әкеледі; - үшіншіден, заманауи зерттеулерде кәсіби қызмет пен коммуникацияның студенттердің мотивациялық сферасының құрылымы мен динамикасына әсерін зерттеуге аз көңіл бөлінеді[2].

Қазіргі уақытта психологияда жеке тұлғаның мотивациялық құрылымының бірыңғай теориясы жоқ, нәтижесінде студенттердің жеке басының мүмкіндіктерін сәтті іске асырудың ерекшеліктерімен байланысты қазіргі ғылым мен практиканың көптеген мәселелері жеткілікті түрде қамтылмаған. Сондықтан студенттердің іс-әрекетіндегі кәсіби бағыттың студенттердің жеке басының мотивациялық сферасының динамикасына әсерін зерттеу және оның құрылымын анықтау маңызды. Зерттеу мәселесінің даму жағдайы. Бірқатар зерттеушілер студенттердің мотивациялық тұлғалық құрылымының ерекшелігі кәсіби білім беру бағытына байланысты екенін атап өтті (Л.Д. Столяренко, В.А. Карнаузов, И.Р. Абрамова, Л.Б. Попов және т.б.). Басқа авторлардың пікірінше, кәсіптік білім берудің әртүрлі бағыттары мотивациялық саланың белгілі бір құрылымымен сипатталады (Т.В. Иванова, П.С. Вайсман, Н.Е. Горская, Р. И. Цветкова және т. б.) [3]. Жоғары білім беру процесінде студенттердің мотивациялық құрылымының динамикасы туралы авторлар арасында келіспеушіліктер бар. Мысалы, авторлардың бір бөлігі оқудың соңына қарай оқу және кәсібилендіру мотивтерінің оң динамикасын атап өтеді (Г.А. Мухина, А.Н. Печникова, Т.В. Иванова, Л.В. Попова, Р. И. Цветкова және т. б.), ал басқа авторлар бұл мотивтердің теріс динамикасын көрсетеді (Е.П. Ильин, И.Р. Абрамова, С.Л. Гапонова және т. б.). Бұл авторлар академиялық оқу процесінде оқу, танымдық және кәсіби мотивтерді зерттеді [1].

Қазақстандағы еңбек нарығындағы қазіргі жағдайды түсіну үшін жас маманның жұмысқа орналасуының міндетті шарты университетте алған кәсіптік білім бағытына сәйкес жұмыс өтілімі мен тәжірибесінің болуы екенін ескеру қажет. Академиялық оқу кезеңінде кәсіптік білім берудің таңдалған бағыты бойынша нақты еңбек қызметін игеруге тырысатын жұмыс істейтін студенттердің феномені бар. Сондықтан, университет студенттерінің жеке басының мотивациялық құрылымын дамытуды оңтайландыру бағдарламалары іс жүзінде тиімді емес. Мұндай студенттер үшін оқу-танымдық емес, кәсіби қызмет басым бағыт болып табылады. Олардың оқу соңында мотивациялық саланың құрылымында кәсіби қарым-қатынас пен кәсіптік білім берудің таңдалған бағыты бойынша нақты еңбек қызметіне байланысты кәсіби мотивтері басым болады. Осыған байланысты кәсіптік білім берудің әртүрлі салаларындағы студенттердің мотивациялық саласын зерттеу, оның динамикасын қарастыру және оның құрылымын анықтау қажеттілігі туындайды. Мотивация отандық және шетелдік психологиядағы іргелі мәселелердің бірі болып табылады. Оның қазіргі психологияны дамытудағы маңыздылығы адам қызметінің көздерін, оның іс-әрекетінің қозғаушы күштерін және мінез-құлқын талдаумен байланысты. Психология ғылымындағы мотивацияның зерттеулерінде соңғы жылдары Н.А. Абульханова-Славская, В.Г. Асеев, Л.И. Анциферова, П.М. Якобсон, Л.И. Божович және т.б. жеке адамның мотивациялық-құндылық аспектілері мен оның ішкі жағдайларын талдауға деген бағыттылықтың айқын басымдылығы аңғарылады [2].

Психологиялық ғылыми зерттеулерде мотивацияның мәні және құрылымы, адам қажеттіліктері мен мотивтерінің шығу көздерін анықтау ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Осыған орай, мотивацияның зерттеулеріндегі жетекші екі бағытты ажыратуға болады: - біріншісі мотивацияны белсенділіктің энергетикалық көзі ретінде түсіндіре отырып, оның динамикалық жағына басымдылық береді; - екіншісі мотивацияның энергетикалық және мазмұндық жақтарының диалектикалық бірлігін мойындайды. Бірінші бағыттың дамуы мотивацияның шетелдік теорияларына тән болса, екінші бағыттың дамуы кеңестік психолог ғалымдардың мотивация туралы теориялық көзқарастарына тән болып есептеледі. Олар мотивтің энергетикалық және мазмұндық жақтарының диалектикалық бірлігін тұжырымдай отырып, әрекеттің қажеттіліктерімен

байланысты мотивацияның шығармашылық жасампаздық сипатын белгілейді. Осы бағыттағы мотивацияның негізделуі бірқатар концепциялар аясында: Л.И. Божович жеке адамның бағыттылығы мен жүріс-тұрыстың динамикасы [2], Л.С. Рубинштейн талпыныстардың интеграциясы мен олардың мағыналық контексті [3]; В.Н. Мясищев адам қатынастары мен олардың жүйесі [3]; А.Н. Леонтьев мағына мен мәннің арақатынасы арқылы жүзеге асырылды [3]. Мотивті адамның белсенділігінің себептері ретінде түсіндірудің алғашқы талпыныстары антикалық дәуірден басталады. Аристотель өзінің «жан туралы» трактатында жан функцияларының ішінен «бір нәрсеге» деген немесе «бір нәрседен» адамның ұмтылысын бөліп көрсетеді. Платон мотивтердің шиеленісін жанның ақылды бөлігі мен ашкөз бөлігі арасындағы күрес ретінде қарастырылады. Мотивация туралы теориялар ежелгі грек философтары мен теологтары ілімдеріндегі рационализм және иррационализм бағыттары мен бірге дамыды.

XIX– ғасырдың ортасына дейін ықпалы басым болған рационалистік бағыт бойынша, адам жануарларға еш қатысы жоқ ерекше жаратылыс ретінде қарастырылады. Тек адам ғана санаға, ақыл-ойға, ерік-жігерге ие бола алады. Бұл бағыт бойынша мотивацияның қозғаушы күші – адамның ақыл-

ойы мен санасы және еркі мен байланысты. Иррационализм негізінен жануарлар әлемі туралы ілім болды. Мұнда жануардың адамнан ерекшелігі оның жүріс-тұрысы еріксіз, санасыз биологиялық жоспарда жүзеге асып, органикалық қажеттіліктерге сүйенеді. Мотивация туралы психологиялық теориялардың дамуында XVII – XVIII ғасырда жоғарыдағы аталған идеялар (рационалистік, иррационалистік) негізіне құрылған екі теорияның маңызы зор болды. Бірінші, адам іс-әрекеті мен жүріс-тұрысын рационалистік тұрғыдан түсіндіруші «шешім қабылдау» теориясы – экономика саласына математикалық білімдердің енгізілуіне байланысты адамның экономикалық жүріс-тұрыстық шешім қабылдауы. Кейіннен, бұл адам іс-әрекетінің барлық сферасында қатыстырылды. Екіншісі, адам іс-әрекеті мен жүріс-тұрысын иррационалдық тұрғыда түсіндіруші «Автоматизм» теориясы - осы ғасырдағы механика жетістіктері нәтижесінде пайда болып, кейіннен тірі организмнің сыртқы әсерге тума, автоматты, механикалық жауабын қарастыратын рефлекс идеясымен жалғасты. Бұл теориялардың бірі – адам, екіншісі - жануар жүріс-тұрысын түсіндіруге бағытталған, бір-біріне тәуелсіз, жеке және философиялық ілімдердің екі үлкен лагеріне негізделген, жеке адамның мотивациясының қозғаушы күші туралы бұл теориялар XIX – ғасыр аяғына дейін өмір сүрді. XIX ғ. екінші жартысы барлық ғылымдар саласы үшін күрделі жаңалықтарға толы болды. Соның бірі – Ч. Дарвиннің «эволюциялық теориясы». Ч. Дарвин өз ілімі арқылы осы уақытқа дейін адам мен жануарды анатомиялық, физиологиялық, психологиялық тұрғыда өзара сыйыспайтын екі үлкен топқа бөліп қарастырып келген бағыттар арасында ғылыми негізделген көпір орнатты. Ол алғаш рет осы екі тірі жаратылысты жүріс-тұрыстық және мотивациялық тұрғыдан бір-біріне жақындастырып, әсіресе, қажеттіліктер менинстинктердің эмоционалды-экспрессивті түрде көрінуінде екеуіне де ортақ формалар болатынын анықтады.

Осы теория ықпалымен адам және жануар жүріс-тұрысының формаларын зерттеу қарқыны есе түсті. Жануарлардың жүріс-тұрысын зерттеуде В. Келлер, Э. Торндайк, адамдардағы инстинкті зерттеуде З. Фрейд, У. Макдауголл, И. Павловтың теорияларын айтуға болады. Бұл теорияларды бұрын қажеттіліктерді тек жануар жүріс-тұрысына тән деп есептесе, енді оны адам жүріс-тұрысынан қарастырып, адамға тән қажеттіліктер түрін анықтау басты орын алды. Адамның мотивациялық қозғаушы факторы ретінде органикалық қажеттіліктер мен инстинктерін сипаттады. Біздің ғасырымыздың 20-шы жылдарында шетел психологиясында “инстинк” түсінігі, неғұрлым әйгілі түсінік болды. Осындай мәні бойынша биологиялық иррационалдық теориялардың бірі – З.Фрейд пен У. Макдауголл негізін салған «инстинктер теориясы» олар адам жүріс-тұрысының қозғаушы күштерінің себебін тума инстинктерден іздеуге батыл қадам жасады. З.Фрейд бойынша, мұндай инстинктер саны үшеу: өмір сүру, өлім, агрессивтілік инстинктері [2].

Психологияда мотив іс-әрекетті бағыттайтын ынталандыру ретінде түсініледі. Адамдар үнемі әртүрлі іс-шараларға қатысады және әртүрлі мінез-құлықтармен айналысады. Адамның мінез-құлқы оның қызметінің сыртқы аспектісі. Белгілі бір қызметті орындау себептері туралы сұраққа жауап беру үшін зерттеушілер мотивация мен мотивтердің түрлерін ажырата бастады. Мотивацияны зерттеу дегеніміз - адамның белсенділігін бастайтын және қуаттайтын, сонымен қатар белгілі бір мінез-құлық әрекетін басқаратын, қолдайтын және аяқтайтын себептер мен факторларды талдау. XX ғасырдың басында А. Шопенгауэр мотивтер туралы бірінші болып айтқан. Бүгінгі таңда бұл термин адам мінез-құлқының себептерін түсіндіру үшін психологиялық ғылымға мықтап енген. Алайда, ғылымда мотивтердің табиғаты мен мәніне бірыңғай көзқарас жоқ. «Мотив» ұғымы мазмұнның кеңдігімен сипатталады. Мотивацияны зерттеудегі теориялық тәсілдердің әртүрлілігі, біріншіден, қазіргі психологиялық мектептердің әртүрлі философиялық бағыттарынан, екіншіден, бұл құбылыстың қарамақайшылығы мен күрделілігінен туындайды.

Дегенмен, адамның мотивациялық саласын зерттеудің негізгі бағыттарын бөліп көрсетуге болады. Е.П. Ильин адам қызметінің детерминациясын зерттеудегі бірқатар бағыттарды бөліп көрсетуді ұсынады. Оларды қазіргі мотивация психологиясының негізі ретінде қарастыруға болады. Ежелгі дәуірдің ұлы ойшылдары - Аристотель, Гераклит, Демокрит, Лукреций, Платон, Сократ «қажеттілікті» өмірдің мұғалімі ретінде атап өтті. Адам мен жануарлардың белсенділігінің себептерін, олардың анықталуын ғылыми зерттеуге негіз болды. Ал, Голланд философы Б.Спиноза әсер ету мінез-құлқының негізгі қозғаушы күші деп санады, ол ең алдымен денеге де, жанға да қатысты. Егер тартымдылық танылса, ол қалауға айналады. П. Холбах адам өміріндегі қажеттіліктердің рөлін ерекше атап өтті, бірақ ол мұны дәйекті түрде жасады. Оның айтуынша, қажеттіліктер біздің құмарлықтарымыздың, ерікжігеріміздің, ақыл-ой белсенділігінің қозғаушы факторы болып табылады. Дененің әлауқатымен байланысты нақты немесе қияли заттар болып табылатын мотивтер арқылы қажеттіліктер біздің ақыл-ойымызды, сезімдерімізді және ерік-жігерімізді іске қосады және оларды дененің тіршілігін сақтау үшін белгілі бір шаралар қабылдауға бағыттайды. Адамның қажеттіліктері үздіксіз және бұл жағдай оның тұрақты қызметінің көзі болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бақшаева Н.А., Вербицкий А.А. Психология мотивации студентов Текст. / Н.А.Бақшаева, А.А.Вербицкий. М.: Логос, 2016. 184с.
2. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И.Божович и Л.В.Благонадежной. - М., 2011.
3. Абдрахманова, Р.Б. Мотивация как основной компонент готовности к профессиональной деятельности [Текст] / Р.Б. Абдрахманова // Қайнар" университетінің хабаршысы = Вестник университета "Қайнар". – 2015. - N 1/2.- С.60-65.
4. Абылкасимова, Ж.И. Мотивация как фактор формирования успешности в обучении [Текст] / Ж.И. Абылкасимова // Педагогикалық альманах. – 2018. - № 1. - С. 5860

DEVELOPING CREATIVITY ON THE BASIS OF USING MODERN TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

N.M. Akeshova – Master teacher of Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Republic of Kazakhstan, Turkestan

Abstract. This study explores the impact of modern technologies on developing creativity among children aged 5–6 in early education settings. Using a mixed-methods approach across three preschools in Turkestan, the research found that tools such as digital storytelling apps and coding platforms significantly enhanced creative thinking, originality, and expression. Teacher mediation and open-ended tasks played a critical role in maximizing creativity. Findings emphasize the need for intentional integration of technology, equitable access, and teacher training to foster creativity in the 21st-century classroom.

Keywords: creativity, early childhood education, educational technology, digital tools, innovation, preschool, creative thinking.

Аннотация. В этом исследовании изучается влияние современных технологий на развитие креативности у детей в возрасте 5–6 лет в дошкольных учреждениях. Используя смешанный подход в трех дошкольных учреждениях, исследование показало, что такие инструменты, как приложения для цифрового повествования и платформы кодирования, значительно улучшают креативное мышление, оригинальность и экспрессию. Медиация учителя и открытые задания сыграли решающую роль в максимизации креативности. Результаты подчеркивают необходимость преднамеренной интеграции технологий, равноправного доступа и подготовки учителей для развития креативности в классе 21-го века.

Ключевые слова: креативность, дошкольное образование, образовательные технологии, цифровые инструменты, инновации, дошкольное учреждение, креативное мышление

Introduction. In the 21st century, creativity has emerged as a core competency for success in both academic and professional domains. Recognized by the World Economic Forum (2020) as one of the top skills needed for the future workforce, creativity goes beyond artistic expression—it includes problem-solving, innovation, flexibility, and the ability to think critically in complex scenarios. As educational systems shift toward preparing students for a rapidly changing and technology-driven world, fostering creativity in learners has become a central pedagogical objective.

Modern educational technologies - ranging from artificial intelligence (AI) and virtual reality (VR) to collaborative platforms and game-based learning tools - offer powerful means to enhance creativity. These technologies allow learners to explore, experiment, collaborate, and construct knowledge in personalized and interactive ways that traditional methods often fail to support [1]

Creativity in education is commonly understood as the ability to generate original ideas, think divergently, and apply knowledge in new and meaningful ways [2]. In the classroom, this can manifest through open-ended projects, interdisciplinary problem-solving, digital storytelling, and innovation challenges. Researchers such as Torrance and Guilford have long emphasized the importance of nurturing creative thinking from early childhood through higher education [3].

Technology acts as a cognitive and collaborative amplifier when used effectively (Pea, 1985). Tools like digital whiteboards, design software, simulation apps, and coding platforms (e.g., Scratch, Tinkercad, Canva, Unity) allow learners to visualize abstract ideas and bring imaginative solutions to life. Technologies that support maker education and STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) integration also foster creativity by merging artistic and analytical thinking.

According to the Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) framework (Mishra & Koehler, 2006), creativity development thrives when teachers understand how to integrate content knowledge, pedagogy, and technology. When these domains intersect effectively, they create environments conducive to higher-order thinking, collaboration, and innovation [4].

Recent studies have emphasized the positive relationship between technology use and creativity development. For instance, Henriksen et al. (2016) argue that technology enables learners to express themselves in multimodal formats—combining text, images, audio, and video to create rich, personalized outputs [5]. Similarly, Cuhadar (2018) found that integrating digital storytelling into the curriculum significantly improved students' creative thinking and communication skills [6].

Game-based learning environments have also been linked to increased creative outcomes. Games such as Minecraft: Education Edition and Roblox Studio foster imagination, design thinking, and collaborative problem-solving (Karsenti & Bugmann, 2017) [7]. Furthermore, VR tools have enabled immersive learning experiences that challenge learners to think and respond creatively in simulated environments (Radianti et al., 2020) [8].

Despite these advances, challenges remain. The misuse of technology, over-reliance on passive consumption, lack of teacher training, and inequity in access can hinder creativity rather than support it. Hence, it is crucial to examine not just whether technology is present, but how it is implemented pedagogically.

While many educational institutions adopt digital tools, few systematically assess how these tools impact students' creative capacities. There is a lack of empirical studies that explore the mechanisms by which modern technologies contribute to creativity and the specific teaching practices that mediate this relationship.

This study seeks to fill this gap by: investigating how various modern technologies are used to foster creativity in different educational settings; measuring the impact of technology-integrated instruction on creative thinking skills; identifying teacher perceptions and best practices in technology-facilitated creative learning.

Methods. This study employed a qualitative case study design supported by some quantitative pre/post measures to examine how modern educational technologies contribute to creativity development among 5–6-year-old children. A case study methodology was chosen to allow for rich, contextualized insights into how technology is implemented in real classroom environments [9]. The mixed-method approach supports both the measurement of observable outcomes and the interpretation of teaching practices and learner experiences.

The study was conducted over a 10-week period and included classroom observations, teacher interviews, student artifact analysis (digital and non-digital), and pre/post creativity assessments. The study included a total of 54 children, aged 5–6 years, from three early childhood education centers:

School A (Baldyrgan): A technology-rich public kindergarten emphasizing play-based learning and child autonomy.

School B (Smart kids): A bilingual preschool integrating STEAM and digital tools in early education.

School C (Ertegiler Alemi): A private kindergarten with interactive whiteboards, tablets, and coding tools used in thematic projects.

In addition to the students, the following groups also participated: 9 early childhood teachers (3 per school), each with over 5 years of teaching experience; 3 ICT coordinators supporting EdTech implementation; parents (optional interviews) were consulted to gauge out-of-school creative technology use.

The research was conducted in early childhood classrooms where technology had already been introduced as part of the regular curriculum. Each participating center had: access to digital tablets (iPads or Android-based), interactive whiteboards and projectors, age-appropriate apps (e.g., Toca Boca, ScratchJr, Book Creator, LEGO Education), opportunities for project-based learning, makerspaces or creative learning corners where students could combine digital and tactile materials. The settings encouraged both structured and free-form use of technology.

To ensure a comprehensive understanding of how technology supports creativity, the following data collection tools were used:

Torrance Tests of Creative Thinking – Figural (TTCT-F): adapted for children aged 5–6, the TTCT-F (Torrance, 1974) [3] was used to assess fluency, originality, elaboration, and resistance to premature closure. It included drawing tasks and open-ended prompts administered at the beginning and end of the 10-week period.

Classroom Observation Protocol: an observation checklist, based on Lucas, Claxton & Spencer's [10] creativity wheel (exploring curiosity, persistence, imagination, discipline, collaboration), was used weekly to track: children's creative behaviors during technology use; teacher scaffolding strategies; type and frequency

of technologies integrated. Observers took field notes and captured photographs of student work (with permission).

Semi-Structured Teacher Interviews: teachers participated in two rounds of interviews (Week 1 and Week 10) to provide insights into: their definitions of creativity; digital tools used and their rationale; perceived impact on children’s creative development; challenges and successes in implementation.

Student Digital Portfolios: each child created a digital portfolio using Seesaw or Book Creator, which included drawings, voice recordings, story creations, and videos. These were analyzed for signs of creativity using qualitative rubrics adapted from the Four C Model (Beghetto & Kaufman, 2007), focusing on: mini-c creativity (personal insights), little-c creativity (everyday problem-solving).

The study was structured into three phases:

Phase 1 – Baseline and Orientation (Week 1–2):

Administered TTCT-F pre-test. Conducted initial teacher interviews. Observed typical classroom routines without external intervention.

Phase 2 – Intervention and Observation (Week 3–9). Teachers introduced technology-integrated creative tasks, such as: creating interactive digital stories, designing virtual gardens with Toca Nature, coding simple animations in ScratchJr, blending digital art with physical sculpture. Weekly observations were conducted by the researcher. Children updated their portfolios with artifacts and reflections.

Phase 3 – Assessment and Reflection (Week 10): administered TTCT-F post-test, conducted final teacher interviews, collected and analyzed final portfolios.

Quantitative Analysis: TTCT-F scores were compared pre- and post-intervention using paired sample t-tests to identify significant gains in creative thinking domains (fluency, originality, etc.).

Qualitative Analysis: all qualitative data (observations, interviews, artifacts) were analyzed using thematic analysis (Braun and Clarke) [11], following these steps: familiarization with data; coding of creative behaviors and pedagogical strategies; identification of recurrent themes (e.g., digital autonomy, collaboration, imaginative use); triangulation across data sources.

To ensure validity, inter-rater reliability was established for observation codes, and member-checking was used for interview summaries.

Results. The Torrance Tests of Creative Thinking – Figural (TTCT-F) scores showed measurable improvement across all four creativity domains: fluency, originality, elaboration, and resistance to premature closure (table 1).

Table 1. Mean TTCT-F Scores (Pre vs. Post Intervention)

Domain	Pre-Test Mean	Post-Test Mean	Mean difference	p-value
Fluency	11.4	15.7	+4.3	<0.01**
Originality	9.2	13.9	+4.7	<0.01**
Elaboration	8.6	11.5	+2.9	<0.05*
Resistance to Premature Closure	7.8	10.3	+2.5	<0.05*

Note: *p < .05, **p < .01. Sample size: n = 54.

Analysis of student digital portfolios revealed the diverse ways in which modern technologies were used to support creative expression:

1. Toca Boca apps (e.g., Toca Nature) enabled students to design imaginative ecosystems, narrate character interactions, and explore storytelling without text.

2. ScratchJr facilitated early coding logic where students animated stories like “The Lost Puppy” and “My Magical Garden,” showcasing computational creativity.

3. Book Creator and Seesaw allowed children to combine their drawings, voice recordings, and photographs into digital storybooks.

Weekly classroom observations (total of 27 sessions) revealed increasing levels of student autonomy, risk-taking, and imaginative play when using digital tools. Based on the Lucas Creativity Framework, the following behaviors were most frequently coded (table 2):

Table 2. Creativity Trait and observed Behaviors in Children (Sample Descriptions)

Creativity Trait	Observed Behaviors in Children (Sample Descriptions)
Curiosity	Asking “What if I change the colors?” or “Can I make a new ending for the story?”
Imagination	Creating entirely new characters or worlds in apps, blending fiction and reality

Persistence	Debugging animation errors, retrying design features in Tinkercad
Discipline	Planning storyboards before recording narration
Collaboration	Peer review of projects, sharing iPads for co-created tasks

Patterns Noted:

1. Creative behaviors increased after Week 3, suggesting a “warm-up” period before full engagement.
2. Children self-initiated new projects without prompts by Week 5 in over 60% of classrooms.
3. Collaborative creativity was most evident in environments with shared devices and project-based learning.

Table 3. Comparative Insights Across Contexts

School Distinctive	Creative Strengths	Challenges
Baldyrgan	Imaginative storytelling, digital drawing	Time limits for device use
Smart kids	Coding logic, visual storytelling	Pressure to align with curriculum goals
Ernegiler Alemi	Spoken narratives, collaborative storytelling	Need for more parental digital support

Despite differing cultures and policies, creativity was fostered when children had: autonomy over content, opportunities for iteration, tools that were intuitive and age-appropriate.

Creativity scores increased significantly after technology-integrated learning experiences. Children demonstrated diverse and meaningful creative outputs using digital tools. Teachers played a pivotal role in scaffolding creative thinking. Certain tools (e.g., ScratchJr, Book Creator) were more effective due to their open-ended nature. Challenges included device-sharing constraints, balancing screen time, and subjective creativity assessment.

Discussion. The quantitative results - particularly in the domains of originality and fluency - mirror Torrance’s (1974) [3] view that creativity can be taught and nurtured under conducive conditions. The statistically significant gains observed through the TTCT-F indicate that young children, even at pre-literacy stages, are capable of generating novel ideas and expressing them effectively when given the right tools and support.

This reinforces the foundational principles of Vygotsky’s (1978) sociocultural theory, which posits that learning - and by extension, creativity - emerges from social interaction and mediated activity [12]. Digital tools served as cognitive mediators, scaffolding children’s ability to visualize, test, and refine their ideas with teacher guidance and peer collaboration.

According to Pea (1985), technologies act as “amplifiers” of cognitive capabilities, enabling learners to externalize internal thoughts into visual, audible, and tactile forms. This was evident in how students used apps like ScratchJr and Book Creator to animate narratives, narrate imaginary worlds, and manipulate multimedia elements [13].

Unlike traditional drawing or verbal storytelling, digital tools offered: multimodal expression (audio + image + movement), non-linear exploration (editing, remixing, branching stories), iterative design opportunities (test, refine, rebuild).

These affordances align with Resnick’s (2017) concept of the “creative learning spiral”- a process of imagining, creating, playing, sharing, reflecting, and imagining again [14].

Moreover, the Four C Model of Creativity (Beghetto & Kaufman, 2007) [15] provides a useful lens: many student projects fell into the “mini-c” and “little-c” domains, as they represented personally meaningful and socially valuable expressions within the child’s learning environment.

While technology provided the tools, it was the teachers who transformed these into learning opportunities. Their ability to scaffold, provoke curiosity, and encourage reflection was essential in ensuring that digital activities fostered creativity and not just entertainment.

This aligns with the TPACK Framework (Technological Pedagogical Content Knowledge), where effective integration depends on a teacher’s skill in combining content goals, pedagogical strategies, and technological affordances [16].

Teachers in this study used strategies such as:

1. Open-ended prompts: “What kind of character would live here?”
2. Encouraging risk-taking: “It’s okay if it looks silly, try again!”
3. Reflective questions: “What would you do differently next time?”

Such strategies mirror best practices outlined by Lucas, Claxton and Spencer (2013) in the Pedagogies for Creative Learning framework, which highlights the importance of creating environments that support curiosity, resilience, and imagination [10, p.58].

Despite the promising results, several challenges emerged that must be addressed to optimize digital creativity development in young learners.

a. Equity of Access: children in rural or lower-income areas may lack consistent access to devices, reliable internet, or teacher support. As UNESCO (2020) warns, digital learning must be inclusive to avoid exacerbating existing educational inequalities.

b. Screen Time Management: teachers expressed concern about balancing screen-based activities with play, movement, and outdoor learning. This echoes recommendations by the American Academy of Pediatrics (2016), which stresses the need for balance and adult-guided digital experiences for young children.

c. Assessment Complexity: creativity is inherently subjective and context-bound, making standardized assessment difficult. While tools like TTCT provide quantitative benchmarks, they may not capture the full spectrum of creativity - particularly in digital formats that combine media, coding, and interactivity (Chappell et al., 2012). Developing rubrics that value process over product, and that accommodate digital media, remains a key need [17].

d. Teacher Preparedness: while all teachers in this study were experienced, many admitted to feeling underprepared in digital pedagogy. The European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu) recommends targeted professional development in designing and assessing creative learning experiences using technology.

Educational and Policy Implications:

a. Curriculum Design: early years curricula should explicitly incorporate creativity as a learning goal, not just a byproduct of play. Integrating digital tools into literacy, art, and STEM tasks can foster cross-disciplinary creative thinking.

Recommendations: embed creative tech projects as part of formative assessment; use blended learning stations combining digital and physical tools; encourage student-led digital storytelling, coding, and design tasks.

b. Teacher Training: pre-service and in-service training should emphasize: how to choose appropriate digital tools; strategies for scaffolding creative behavior; assessing creativity in multimodal formats.

c. Technology Design and Policy: EdTech developers should: prioritize open-ended, intuitive tools for early learners; include multilingual, culturally relevant content; ensure accessibility and offline functionality.

Policymakers should: provide funding for equitable access to creative technologies; support teacher professional development in digital creativity facilitation; integrate creativity and digital innovation into national education strategies.

Conclusion. This study investigated the role of modern technologies in fostering creativity among children aged 5–6 within early educational settings. The results demonstrate that when digital tools are used intentionally and supported by sound pedagogy, they can significantly enhance young learners' creative thinking, originality, and expression. Technologies such as interactive storytelling apps, coding platforms, and multimedia creation tools empower children to become creators rather than passive consumers.

Crucially, the development of creativity was not solely dependent on the tools themselves but on the environment in which they were used—an environment nurtured by trained teachers, open-ended learning tasks, and collaborative learning opportunities. The most effective technology-enhanced experiences were those that encouraged curiosity, allowed room for failure and experimentation, and valued the process over the product.

However, challenges remain. Issues such as unequal access to digital resources, teacher preparedness, and effective assessment of creativity must be addressed if technology is to be a universally empowering force in education. As the world continues to advance technologically, the call for creative, critical thinkers has never been more urgent. Early childhood education stands at the forefront of this mission, and technology, when used wisely, can be a catalyst for unlocking every child's creative potential.

References:

1. Robinson K. *Out of our minds: Learning to be creative* (2nd ed.). Capstone Publishing, 2011. – p. 152.
2. Runco M. A., Jaeger G. J. The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24 (1), 2012. – p. 92–96.
3. Torrance E. P. *Torrance Tests of Creative Thinking*. Personnel Press, 1966. – p. 135.
4. Mishra P., Koehler M. J. Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 2006. – p.1017–1054.

5. Henriksen D., Mishra, P. and the Deep-Play Research Group. *Infusing creativity and technology in 21st-century education: A systemic view for change. Educational Technology & Society*, 19(3), 2016. – p.27–37.
6. Cuhadar C. *Investigation of pre-service teachers' levels of digital citizenship. Education and Information Technologies*, 23(2), 2018. – p. 603–623.
7. Karsenti T., Bugmann, J. *Exploring the educational potential of Minecraft: The case of 118 elementary school students. International Association for the Development of the Information Society (IADIS) International Conference on Cognition and Exploratory Learning in Digital Age (CELDA)*, 2017. – p. 263.
8. Radianti J., Majchrzak T. A., Fromm, J., Wohlgenannt, I. *A systematic review of immersive virtual reality applications for higher education: Design elements, lessons learned, and research agenda. Computers & Education*, 147, 2020. – p.203.
9. Yin R.K. *Case study research and applications: Design and methods (6th ed.)*. SAGE Publications, 2018. – p. 204.
10. Lucas B., Claxton G., & Spencer E. (2013) *Progression in student creativity in school: First steps towards new forms of formative assessments. OECD Education Working Papers*, No. 86. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k4dp59msdwk-en>.
11. Braun V., Clarke, V. *Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 2006. – p. 77–101.
12. Vygotsky L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press, 1978. – p.305.
13. Pea R.D. *Beyond amplification: Using the computer to reorganize mental functioning. Educational Psychologist*, 20(4), 1985. – p. 167–182.
14. Resnick M. *Lifelong kindergarten: Cultivating creativity through projects, passion, peers, and play*. MIT Press, 2017. – p.89.
15. Beghetto R.A., Kaufman J. C. *Toward a broader conception of creativity: A case for “mini-c” creativity. Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 1(2), 2007. – p.73–79.
16. Koehler M. J., Mishra P. *What is technological pedagogical content knowledge (TPACK)? Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 9(1), 2009. – p.60–70.
17. Chappell K., Craft A., Burnard, P., Cremin, T. *Creative learning conversations: Producing pedagogic conceptual engagement. British Educational Research Journal*, 38(3), 2012. – p.497–519.

ENHANCING DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH FOR YOUNG LEARNERS

**M.M. Akeshova – PhD, Acting Associate Professor
of International University of Tourism and Hospitality,
Republic of Kazakhstan, Turkestan**

Abstract. This study explores the impact of digital technologies on English language acquisition among young learners aged 5–9 from different school in Turkestan. Using a mixed-methods approach the research examines vocabulary development, listening comprehension, and learner engagement through tools such as Duolingo Kids, ABCmouse, and Lingokids. Results indicate significant improvements in language skills and motivation, especially when digital tools are integrated with teacher support. Challenges related to screen fatigue, access inequality, and cultural relevance is also discussed. The findings emphasize the need for pedagogically sound, inclusive, and context-sensitive EdTech integration in early English education.

Key words: learning, English language, digital technologies, vocabulary, listening, speaking, influence.

Аннотация. В этом исследовании изучается влияние цифровых технологий на усвоение английского языка среди учащихся в возрасте 5–9 лет в разных школах Туркестана. Используя смешанный подход, исследование изучает развитие словарного запаса, аудирование и вовлеченность учащихся с помощью таких инструментов, как Duolingo Kids, ABCmouse и Lingokids. Результаты указывают на значительные улучшения языковых навыков и мотивации, особенно когда цифровые инструменты интегрируются с поддержкой учителя. Также обсуждаются проблемы, связанные с усталостью от экрана, неравенством доступа и культурной значимостью. Результаты подчеркивают необходимость педагогически обоснованной, инклюзивной и контекстно-зависимой интеграции EdTech в обучение английскому языку в раннем возрасте.

Ключевые слова: обучение, английский язык, цифровые технологии, словарный запас, аудирование, говорение, влияние.

Introduction. In the 21st-century classroom, digital technology has rapidly emerged as a defining component of early education. English, as the global lingua franca, holds increasing significance for young learners who are growing up in multilingual and multicultural societies [1]. The shift from traditional teaching tools to technologically enhanced educational environments is not just a trend but a pedagogical necessity [2]. For young English learners, digital technologies offer engaging, interactive, and personalized learning experiences that can foster language acquisition more effectively than conventional methods alone [3].

Research in cognitive science and second language acquisition suggests that younger children possess greater neuroplasticity, enabling them to absorb new languages with relative ease. Exposure to English at an early age can enhance literacy, communication skills, and future academic and professional opportunities. Thus, the early years of education represent a critical window for language development [4].

Over the past two decades, there has been a digital transformation in the teaching and learning of English. From computer-assisted language learning (CALL) to mobile-assisted language learning (MALL), the integration of educational apps, interactive whiteboards, gamified platforms, and artificial intelligence has reshaped pedagogical landscapes. Young learners now engage with language through platforms such as Duolingo Kids, Lingokids, and ClassDojo, which blend storytelling, gamification, and instant feedback to make learning more effective and enjoyable [5].

Despite the growing use of digital tools, research focusing specifically on the effectiveness, design, and implementation of these technologies for young English learners remains limited and fragmented [6]. Most existing studies emphasize older students or general e-learning trends without tailoring pedagogical models for early childhood education. Furthermore, questions remain about equity in access, the role of teacher mediation, and the cognitive effects of screen-based learning.

Methods. This study adopts a mixed-methods research design, integrating both quantitative and qualitative approaches to provide a comprehensive understanding of how digital technologies enhance English language learning among young learners. The combination of survey-based data, classroom observations, and teacher interviews allows for triangulation, which enhances the reliability and validity of findings.

Quantitative data was collected through pre- and post-assessment tests that measured the development of vocabulary, listening, and speaking skills in learners exposed to digital English learning tools. Qualitative insights were drawn from semi-structured interviews with early childhood educators and focus groups with parents and learners, which provided contextual and experiential understanding of how digital technologies were perceived and utilized in real classroom settings.

A total of 120 participants were involved in the study representing diverse educational, linguistic, and technological contexts.

Young learners ($n = 90$) aged 5 to 9, enrolled in primary or early childhood education programs with English as a second or foreign language.

Teachers ($n = 20$) with at least three years of experience teaching English and using digital technologies in the classroom.

Parents ($n = 10$) who regularly assist their children in digital learning activities at home.

Participants were selected using purposive sampling to ensure diverse representation in terms of socioeconomic background, digital literacy, and language proficiency levels.

Each school had access to basic ICT infrastructure, including tablets, projectors, interactive whiteboards, and high-speed internet, which enabled the use of digital educational resources.

To evaluate the use and impact of digital technologies, a combination of research instruments was developed: Adapted from the Cambridge Young Learners English (YLE) framework, these tests measured learners' abilities in: vocabulary recognition, listening comprehension, speaking and pronunciation

A checklist was developed to document and categorize the types of digital tools used by each participant group: apps: Duolingo Kids, Lingokids, Khan Academy Kids; platforms: ClassDojo, Google Classroom, Seesaw; games & software: Endless Alphabet, ABCmouse, Starfall; multimedia: YouTube Kids, BBC Learning English videos

Semi-structured interviews with teachers and parents explored the perceived benefits and challenges of digital tools. Classroom observations used a coding sheet to track: frequency of digital tool use, learner engagement levels, teacher-student interactions mediated by technology

Data was collected over a 12-week period from September to December 2024, in three distinct phases:

Phase 1 – Pre-assessment and Baseline Observation: students were assessed using standardized tests and observed during normal English lessons with minimal technology integration.

Phase 2 – Intervention Period: teachers incorporated digital tools into lessons at least three times per week. Learners engaged with selected educational apps for 30–45 minutes per session, both independently and in groups.

Phase 3 – Post-assessment and Reflection: a second round of tests was administered to measure improvement. Interviews and focus groups were conducted to evaluate participant perceptions.

Quantitative data was analyzed using SPSS v28, applying: descriptive statistics (mean scores, standard deviation), paired sample t-tests to measure improvements pre- and post-intervention.

Qualitative data from interviews and observations was transcribed and subjected to thematic analysis identifying recurring themes such as learner autonomy, motivation, teacher adaptability, and digital accessibility.

Results. The results of this study are organized according to the research questions outlined earlier. Data was gathered from assessments, interviews, classroom observations, and digital tool usage reports.

Vocabulary Development

A key area of improvement observed across all participant groups was vocabulary acquisition. Table 1 summarizes the average pre- and post-test vocabulary scores of learners using digital tools such as Duolingo Kids, ABCmouse, and Endless Alphabet.

Table 1: Vocabulary Test Scores (Pre- and Post-Intervention)

Schools	Pre-Test Mean (SD)	Post-Test Mean (SD)	Mean Difference	p-value
M.Zhumabaev School № 15	14.2 (2.8)	18.6 (2.1)	+4.4	<0.001**
R.Isetov School № 20	12.9 (3.1)	17.5 (2.4)	+4.6	<0.001**
A.Temir School № 1	11.4 (3.7)	15.2 (3.0)	+3.8	<0.001**

Note: Vocabulary tests were scored out of 20; * indicates statistical significance at the 0.05 level.

Across all three schools, students showed statistically significant improvements in vocabulary, particularly in word recognition, picture-word matching, and spelling. Educators attributed this growth to the use of interactive, repetitive, and multisensory learning formats in digital apps.

Listening activities embedded in animated storytelling apps (e.g., Lingokids and BBC Learning English Kids) contributed to noticeable improvements in learners' comprehension.

Apps such as Google Read-Along and Fun English that include voice recognition features contributed to increased speaking attempts, improved pronunciation, and greater oral fluency.

However, improvements varied by context. In classrooms where teachers consistently modeled pronunciation and corrected errors (not just relying on apps), learners demonstrated stronger gains.

Learner engagement was tracked through classroom observations and teacher journals using a four-point scale (Low, Moderate, High, Very High). The following table shows the average engagement level across the 12-week intervention.

Table 2: Learner Engagement Levels During Digital Activities

Week 1–2	Moderate
Week 4	High
Week 8–12	Very High in 73% of classrooms

Teachers noted that students often asked to repeat digital activities and showed increased participation during group app usage. Features such as game rewards, avatars, and storytelling sequences helped maintain enthusiasm. Student Quote (Age 6): “I like the dancing robot! When I win, it claps! I want to play again.”

Teachers reported a moderate-to-high learning curve when first integrating digital tools but expressed increased confidence over time.

Table 3: Teacher Confidence with Technology (Pre- and Post-Study)

Confidence Level	Pre (%)	Post (%)
Low	30%	5%
Moderate	50%	20%
High	20%	75%

Professional development support, peer mentoring, and tool-specific tutorials (e.g., ClassDojo tutorials) played a critical role in increasing teacher readiness. While overall patterns of improvement were consistent, several contextual differences were observed:

School № 15: Students had prior exposure to English media and a high degree of digital fluency. Learners progressed rapidly and independently.

School № 20: Bilingual classrooms created opportunities for peer-assisted learning, though screen time was often monitored strictly by parents.

School № 1: Digital access varied widely.

In Week 10–12, some learners showed signs of reduced concentration and eye strain. Parents of children from school 20 expressed concern over prolonged screen time, suggesting a blended approach that includes offline, tactile learning is preferable.

Certain apps lacked adaptability to local accents, curriculum alignment, or cultural relevance. This occasionally caused confusion or reduced contextual appropriateness. In school № 1, 30% of classrooms lacked reliable internet during key periods. Learners often shared devices among siblings, reducing time-on-task. Digital technologies significantly improved vocabulary, listening, and speaking skills among young English learners:

1. Learner engagement was high across all regions when digital tools were used purposefully and with teacher guidance.

2. Teachers reported improved confidence and positive attitudes toward EdTech with appropriate support.

3. Challenges such as screen fatigue, access inequality, and limited cultural customization need to be addressed in future tool development.

Discussion. Digital technologies enabled teachers to provide multimodal input—audio, visual, and kinesthetic—consistent with Mayer’s Cognitive Theory of Multimedia Learning, which posits that learning is enhanced when content is presented through multiple channels. Tools like Duolingo Kids and ABCmouse aligned well with this model, offering visual prompts, real-time audio feedback, and gamified assessments [7].

As observed, learner engagement increased significantly over time, driven by interactivity, rewards, and personalization. This supports Deci and Ryan’s Self-Determination Theory, which highlights autonomy, competence, and relatedness as key drivers of intrinsic motivation. Many learners reported excitement in choosing their digital avatars, tracking their progress, and receiving in-app praise - factors which sustained their interest and participation [8].

The motivational potential of digital tools for young learners has also been noted by Reinders and Wattana, who argue that game-based environments lower affective filters, encouraging learners to take risks and speak more freely [9].

The role of the teacher remained central, particularly in scaffolding learners’ digital experiences. In classrooms where teachers guided, extended, and contextualized digital interactions, students showed stronger improvements. This reflects Vygotsky’s concept of the Zone of Proximal Development (ZPD), which suggests that learners achieve more with support than independently [10].

Digital tools, while capable of personalizing instruction, still require pedagogical framing. The teacher’s ability to ask follow-up questions, link digital content to offline tasks, and provide real-time feedback proved critical in maximizing learning outcomes.

Young children process information differently than adolescents or adults. Piaget’s theory of cognitive development indicates that children in the preoperational and concrete operational stages benefit from learning that is concrete, imaginative, and play-based. Most of the successful apps in this study (e.g., Lingokids, Starfall) employed narrative structures, colorful characters, and interactive mini-games—elements that resonate with early developmental needs.

Further, the positive reception of voice recognition tools like Google Read-Along aligns with Krashen’s input hypothesis, particularly the need for comprehensible input that matches the learner’s current level ($i+1$). These tools offer instant, non-judgmental correction, which is vital for young learners’ confidence [11].

Therefore, while digital tools are effective, they must be used in balanced moderation. Blended learning—combining digital and hands-on activities—was suggested by several educators as the ideal approach to sustain engagement while mitigating cognitive overload.

Recommendations for Teachers

1. Start with one or two tools: Begin integrating digital tools gradually, ensuring they align with learning goals.

2. Blend digital and physical: Pair app-based vocabulary activities with drawing, role-play, or craft to reinforce learning.

3. Provide context and support: Introduce new apps with clear objectives, expectations, and language scaffolds.

4. Involve parents: Offer simple digital literacy workshops or guidance to help parents extend learning at home.

Conclusion. This study set out to explore the role of digital technologies in enhancing English language acquisition for young learners across diverse educational contexts. Using a mixed-methods approach, it examined the efficacy of tools such as gamified apps, interactive storytelling platforms, and voice-based pronunciation programs in developing vocabulary, listening, and speaking skills in children aged 5 to 9.

The findings confirmed that well-designed digital technologies significantly improve learner engagement, vocabulary acquisition, and listening comprehension, especially when integrated with strong teacher mediation and pedagogical instruction. Learners in digitally equipped environments demonstrated higher levels of motivation and autonomous learning behaviors. At the same time, the study identified barriers such as screen fatigue, unequal access, and lack of cultural relevance in certain platforms, suggesting that the adoption of EdTech must be context-sensitive and pedagogically grounded.

From a pedagogical standpoint, digital tools offer rich multimodal input that aligns with established language acquisition theories, including Krashen's Input Hypothesis, Vygotsky's ZPD, and Mayer's multimedia learning principles. For teachers, the study highlights the need for training and ongoing support to effectively implement digital methods.

Ultimately, this research contributes to a growing body of evidence that positions digital technologies not as a substitute but as a powerful complement to traditional English language instruction. The future of early language learning will likely be defined by how effectively educators and institutions can blend the best of digital innovation with child-centered pedagogy.

Reference:

1. Graddol D. *English next: Why global English may mean the end of 'English as a Foreign Language'*. British Council, 2006. – p. 123
2. Prensky M. *Digital natives, digital immigrants*. *On the Horizon*, 9(5), 1–6. 2001. – p. 83
3. Alqahtani M. *The effectiveness of using technology in English language classrooms in Saudi Arabia*. *International Journal of Learning and Teaching*, 11(3), 2019. – p.129–137.
4. Lightbown P. M., Spada, N. *How languages are learned* (4th ed.). Oxford University Press, 2013. – p. 195
5. Wang, S., Vasquez C. *Web 2.0 and second language learning: What does the research tell us?* *CALICO Journal*, 29(3), 2012. – p. 412–430.
6. Blanka K. *Use of digital technology in education: A case study of preschool education in Slovakia*. *Tem Journal*, 8(4), 2019. – p.1350–1356.
7. Mayer R. E. *The Cambridge handbook of multimedia learning*. Cambridge University Press, 2005. – p.201
8. Deci E. L., Ryan R.M. *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer. 1985. – p. 85
9. Reinders H., Wattana S. *Affect and willingness to communicate in digital game-based learning*. *ReCALL*, 27(1), 2015. – p. 38–57.
10. Vygotsky L.S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press, 1978. – p. 175
11. Krashen S.D. *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press, 1982. – p. 107.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ТҮЗЕТУ-ОҢАЛТУ ПРОЦЕСІНДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

А. Асанқызы - М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы
Г.О. Орал - М.Х.Дулати атындағы Тараз университетінің аға оқытушысы
Қазақстан Республикасы, Тараз қаласы

Аннотация: Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен түзету-оңалту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың (АКТ) рөлін зерттейді. Ерекше балаларға психологиялық және педагогикалық көмек көрсетуге ықпал етудің тиімді жолдарын қарастырады. Сонымен қатар, АКТ түзету-оңалту жұмыстарында арнайы бағдарламалар мен құрылғылар арқылы балалардың когнитивті және физикалық дамуында маңызды өзгерістер жасауға көмектеседі. Қазіргі таңда бұл технологиялар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты оңалт-түзету мен оқыту әдістерінің тиімділігін арттырудың, сондай-ақ олардың қоғамда өз орнын табу мүмкіндіктерін кеңейтудің маңызды құралы болып табылады.

Түйін сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық қолданыс құралдары, мобильді қосымша, интернет, арнайы педагог, графикалық редакторлар, психологиялық-педагогикалық ықпал.

Аннотация: В статье исследуется роль информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в процессе обучения и коррекционно-реабилитационного процесса детей с ректальными образовательными потребностями. Рассматривает эффективные способы содействия оказанию психолого-педагогической помощи особым детям. Кроме того, ИКТ помогают вносить важные изменения в когнитивное и физическое развитие детей с помощью специальных программ и устройств в коррекционно-реабилитационной работе.

В настоящее время данные технологии являются важным инструментом повышения эффективности реабилитационно-коррекционных и обучающих методов в отношении детей с особыми образовательными потребностями, а также расширения возможностей их нахождения в обществе.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, средства цифрового применения, мобильное приложение, интернет, специальный педагог, графические редакторы, психолого-педагогическое воздействие.

Abstract: The article examines the role of information and communication technologies (ICT) in the learning process and the correctional and rehabilitation process of children with rectal educational needs. Considers effective ways to facilitate the provision of psychological and pedagogical assistance to special children. In addition, ICTs help to make important changes in the cognitive and physical development of children through special programs and devices in correctional and rehabilitation work. Currently, these technologies are an important tool for improving the effectiveness of rehabilitation, correctional and educational methods for children with special educational needs, as well as expanding their opportunities in society.

Keywords: information and communication technologies, digital application tools, mobile application, Internet, special teacher, graphic editors, psychological and pedagogical impact.

Қазіргі таңда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) білім беру және оңалту процесінің ажырамас бөлігіне айнауда. Оларды енгізу оқыту мен оңалтуға дербестендірілген көзқарас үшін жаңа мүмкіндіктер ашады, түзету іс-шараларының тиімділігін арттырады және оқыту мен коммуникациядағы кедергілерді еңсеруге көмектеседі. Сондай-ақ, компьютерлік технологиялар, заманауи байланыс құралдары және цифрлық қолданыс құралдарының ортасын құру түзету-оңалту процесі саласындағы инновациялық шешімдердің негізін құрайтынын атап өткен жөн. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің жұмыс тәжірибесі білім беру процесін ұйымдастыруда АКТ қолдануды кеңейту қажеттілігін көрсетеді. Заманауи ақпараттық технологиялар сөйлеу қабілеті бұзылған балалармен түзету және дамыту жұмыстарының перспективалық құралы болып табылады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінде компьютерді пайдалану қажет пе, жоқ па, соны талқылаудың қажеті жоқ. Қазіргі қоғам балаларымыз өмір сүріп жатқан ақпараттық мәдениетті белсенді түрде қалыптастыруда. Ал арнайы педагогтер шетте қалмауы керек. Мектепке дейінгі білім беру мекемесіне ақпараттық технологияларды енгізудің негізгі шарттарының бірі - балалармен компьютердің

техникалық мүмкіндіктерін білетін, онымен жұмыс істеу дағдылары бар, санитарлық нормалар мен компьютерлерді пайдалану ережелерін нақты орындайтын, мектеп жасына дейінгі балаларды жаңа ақпараттық технологиялармен таныстыру әдістемесін білетін мамандар жұмыс істеуі керек. Мектепке дейінгі педагогика саласындағы заманауи зерттеулер К. Н.Моторина, С. П. Первина, М. А. Холодная, С. А. Шапкина, Ю. М. Горвиц және т. б. 5-7 жас аралығындағы балалардың компьютерді меңгеру мүмкіндігін көрсетеді. Өздеріңіз білетіндей, бұл кезең баланың ойлауының қарқынды даму сәтімен сәйкес келеді, ол көрнекі-бейнеден дерексіз-логикалық ойлауға көшуді дайындайды. Бұл кезеңде компьютер әртүрлі іс-әрекеттердің мәселелерін шешудің арнайы интеллектуалды құралы ретінде әрекет етеді. А. В. Запорожец ұсынған күшейту (байыту) тұжырымдамасына сәйкес ойлау іс-әрекетті дамытудың интеллектуалды негізі болып табылады, ал іс-әрекет мәселелерін шешудің жалпыланған тәсілдерін игеру процесі оны жоғары деңгейде іске асыруға негізделеді. Қызметті жүзеге асырудың интеллектуалды деңгейі неғұрлым жоғары болса, онда тұлғаның барлық аспектілері соғұрлым байытылады. АКТ-ны белсенді және тиімді енгізу адамзаттың білімі мен жинақталған әлеуметтік тәжірибесін беруді жеделдетеді, оқыту мен білім беру сапасын арттырады, адамға болып жатқан әлеуметтік өзгерістер мен қазіргі қоғамның талаптарына сәтті бейімделуге мүмкіндік береді, мұғалімнің құзыреттілігі мен өзін-өзі жүзеге асыру деңгейін арттырады. Қазіргі уақытта Интернет желісінде логопед мұғалім өз қызметінде қолдана алатын көптеген балалар сайттары, білім беру бағдарламалары, электрондық ресурстар бар.

Ақпараттық-компьютерлік технологияларды араны педагогтардың ғылыми-әдістемелік жұмысында қолдануға болады, бұл педагог қызметін ұйымдастыруды жеңілдетеді. MicrosoftOffice құралдарымен (жұмыс бағдарламасы, жоспарлау, есептер, конспектілер, педагогтар мен ата-аналарға арналған консультациялар мен ұсынымдар, үйде орындауға арналған жан-жақты материалдары бар тапсырмалар, буклеттер, жадынамалар, брошюралар және т. б.) ресімдеу; сөйлеу, көру, есту, қабылдау мен зейін тұрақтылығы бұзылған балалар туралы мәліметтер жинағын құру, диаграммаларды құру, диагностикалық зерттеулердің нәтижелерін өңдеу үшін Excel бағдарламасын пайдалану.

Әр түрлі графикалық редакторлар мен бағдарламаларды қолдану WinRaR, PinnacleStudioPlus, WindowsMovieMaker, AdobePhotoshopCS3, MicrosoftOffice) мектепке дейінгі білім беру мекемесінде өткізілетін түрлі іс-шараларға көрнекі материал жасауға мүмкіндік беретін бейнематериалдарды өңдеу.

Қазіргі жағдайда мұғалім, ең алдымен, педагогикалық шеберліктің жоғары деңгейіне, ғылыми психологиялық-педагогикалық ойлауға, дамыған педагогикалық интуицияға, сыни талдауға, озық педагогикалық тәжірибені ұтымды пайдалануға, сондай-ақ кәсіби өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігіне ие зерттеуші.

1. Компьютерлік технологиялардың түзету және оңалту процесіне әсері

Бүгінгі таңда компьютерлік технологиялар ерекше білім беру қажеттілігі бар жандарды оқыту мен оңалтуға көмектесетін бағдарламаларды әзірлеу үшін белсенді қолданылады. Оларды қолданудың негізгі бағыттарына мыналар жатады:

- Диагностика және мониторинг: Ақпараттық жүйелер баланың жағдайын диагностикалауға және оңалтудың барлық кезеңдерінде прогреске мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

- Оқу бағдарламалары: Арнайы әзірленген бағдарламалар әр баланың жеке ерекшеліктерін ескереді, қолайлы тапсырмаларды ұсынады, бұл жақсы нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

- Ойын технологиясы: оқыту мен оңалтуда ойын тәсілін қолдану арқылы нәтижеге қол жеткізуге деген ынталануды жоғарылатады, процесті қызықты әрі сапалы етуге көмектеседі.

Оқыту мен оңалтудағы ойын технологиялары: бұл балалар мен ересектердегі, соның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім беру процесін жақсарту және әртүрлі функцияларды қалпына келтіру үшін ойын әдістерін қолдану әлеуметтік және эмоционалдық дағдыларды дамытуға көмектеседі, белсенділігін арттырады. Эмоционалды жағдайды жақсартуға арналған ойындар: Стресс, мазасыздық және депрессия деңгейін төмендетуге көмектесетін ойындарды психологиялық оңалтуда қолдануға болады. Мысал ретінде медитация, релаксация, зейін (mindfulness) элементтері бар ойындар болуы мүмкін. Аутизмі бар балаларға арналған бағдарламалар: рөлдік ойындар немесе интерактивті қосымшаларды пайдалану сияқты әлеуметтік дағдыларды, қарым-қатынасты және эмоцияларды түсінуді дамытуға бағытталған ойындар. VR ойындарын пайдалану. Сөйлеу бұзылыстарын түзету: сөйлеуді, сөздерді айтуды және есте сақтауды жақсартуға бағытталған ойындар, мысалы, карталар немесе дауыстық қосымшалар арқылы.

2. Оңалту түзету процестеріндегі заманауи байланыс құралдары:

Мобильді қосымшалар мен онлайн платформалар сияқты заманауи байланыс құралдары балалар, оқытушылар және түзету мен оңалту жұмыстарын жүргізетін мамандар арасындағы өзара әрекеттесу

мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтеді. Заманауи байланыс құралдарын пайдаланудың артықшылықтарына мыналар жатады:

- Қашықтықтан әсер ету: ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың бұзылыс түрін ескере отырып ата-анасы қашықтан кеңес алып, бірге сабақ өткізе алады.

- Интерактивтілік: бейне байланыс пен мессенджерлерді пайдалану интерактивті байланыс ортасын құруға мүмкіндік береді, бұл әсіресе сөйлеу бұзылысын дамытып әлеуметтік дағдыларды түзету жағдайында маңызды қызмет атқарады.

- Ресурстарға қол жеткізу: Онлайн платформалар ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың да, мамандардың да тәжірибесі мен білімін жетілдіретін әртүрлі білім беру және оңалту ресурстарына қол жеткізуге мүмкіндік береді.

3. Сандық негізге сүйенген құрылғыларды қолдану:

Сандық негіздегі құрылғыларды әзірлеу түзету-оңалту процесі саласында жаңа көкжиектерге қол жеткізуге жол ашады. Мұндай құрылғыларға мамандандырылған тренажерлер, нейрофидбек құрылғылары және басқа адаптивті технологиялар кіреді:

- Физикалық белсенділікті жақсарту: сандық машиналар ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың дайындық деңгейіне бейімделе алады, бұл оларға жүктемені біртіндеп арттыруға және жаңа нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

- Моториканы және сенсорлық функцияларды оңалтып-түзету: заманауи құрылғылар нақты уақыт режимінде мақсаттар мен кері байланыс беру арқылы ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың қозғалысы мен реакциясын дәлірек бақылауға мүмкіндік береді.

- Когнитивті ынталандыру: интерактивті құрылғылары мен қосымшалары оңалту процесіндегі маңызды болып табылатын зейінді, есте сақтауды және басқа когнитивті функцияларды дамытуға көмектеседі.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізудің артықшылықтары мен қиындықтары. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды түзету және оңалту процесіне енгізудің артықшылықтары айқын, бірақ бар қиындықтарды да ескеру қажет:

- Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды меңгерген мамандар: игі нәтижеге қол жеткізу үшін жаңа технологиялармен жұмыс істеуді білетін мамандардың болуы, сондай-ақ арнайы педагогтер мен жалпы мамандар үшін тренингтер, түсіндірме жұмыстарын ұйымдастыру қажет.

- Инфрақұрылымдық шектеулер: кейбір аймақтарда қажетті жабдықтар мен интернетке қол жетімділік шектеулі болуы мүмкін, бұл белгілі өзгерісті нәтижеге қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін қосымша күш жұмсауды қажет етеді.

- Киберқауіпсіздік: жеке деректерді өңдеу ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың деректерін рұқсатсыз кіруден қорғау үшін қатаң қауіпсіздік шараларын қажет етеді.

Қорыта айтқанда, түзету-оңалту процесіне ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, және цифрлық қолданыс құрылғыларын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды түзету-оңалту процесіне енгізудің маңыздылығы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен тиімді жұмыс істеу үшін жаңа мүмкіндіктер ашуында. Сонымен қатар, АКТ түзету-оңалту жұмыстарында арнайы бағдарламалар мен құрылғылар арқылы балалардың когнитивті және физикалық дамуында маңызды өзгерістер жасауға көмектеседі. Дегенмен, сәтті нәтижелерге бағытталған процесске қатысты артықшылықтар мен қиындықтарды ескеру қажет. Түзету мен оңалтуында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану әрбір ерекше білім беру қажеттілігі бар баланың қажетті көмек пен қолдауды алуына ықпал етеді, бұл олардың өміріне оң өзгеріс жасап, әлеуметтенудің жолдарын жеңілдетеді. қазіргі қоғамның дамуы біздің өміріміздің барлық салаларында АКТ қолдану қажеттілігін талап етеді. Арнайы (түзету) білім беру мекемелері мен түзету-оңалту орталықтары ғылыми-техникалық прогресс талаптарынан қалыс қалмауға тиіс. Олар өздерінің кәсіби және оқу іс – әрекеттерінде компьютерлік технологияларды белсенді түрде енгізуі керек, өйткені қазіргі білім берудің басты міндеті-білім алушыны жеке тұлғаның жеке және психофизиологиялық мүмкіндіктеріне сәйкес мүмкіндігінше және сапалы деңгейде біліммен, қабілеттермен, дағдылармен қамтамасыз ете алуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бабанская, Ю.К. «Дефектология и коррекционная педагогика». - 2015. 256 б
2. Улыбин, В. С. Современные информационно-коммуникационные технологии в образовании инвалидов и лиц с ограниченными возможностями здоровья / В.С. Улыбин, О.В. Улыбина, У.В. Хахалкина // Молодой ученый. – 2021. – №51(393). – С. 415-416. – URL: <https://moluch.ru/archive/393/86995/>

3. Шамова, Т.А. «Коррекционно-развивающее обучение детей с нарушениями развития». - 2016. №2.-С.3-11
4. Кравцова, Т.И., Чикарева, Е.П. «Информационно-коммуникационные технологии в коррекционной педагогике». - 2018. М.: Издательство МГУ.
5. Гребенюк, И.В., Алимов, О.И. «Психолого-педагогическое сопровождение детей с нарушениями развития с использованием информационно-коммуникационных технологий». - 2017. 115 б.
6. Башкатова Е.Е. «Использование информационно-коммуникационных технологий в коррекционно-развивающей работе с детьми с ОВЗ» Мақала., 2020.

АКЦЕНТТІ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ ОНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҮДЕРІСТЕГІ РӨЛІ

А.С.Әбілжанова - Педагогикалық колледжі оқытушысы, педагогика ғылымдары магистрі, Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аңдатпа. Бұл мақалада акцентті қарым-қатынастың мәні мен оның педагогикалық үдерістегі маңызы қарастырылады. Қарым-қатынас – адамдар арасындағы өзара әрекеттестіктің негізгі механизмі және білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады. Мақалада педагогикалық қарым-қатынастың құрылымы, оның негізгі компоненттері, вербалды және вербалды емес қарым-қатынас түрлері мен олардың тиімділігі талданады. Педагогикалық қарым-қатынастың ерекшеліктерін зерттеу арқылы оның оқу-тәрбие үдерісіне ықпалы анықталады.

Аннотация. В данной статье рассматривается сущность акцентного общения и его роль в педагогическом процессе. Общение является основным механизмом взаимодействия между людьми и играет важную роль в системе образования. В статье анализируется структура педагогического общения, его основные компоненты, вербальные и невербальные формы общения и их эффективность. Исследование особенностей педагогического общения позволяет выявить его влияние на учебно-воспитательный процесс.

Abstract. This article examines the essence of accentuated communication and its role in the pedagogical process. Communication is the primary mechanism of interaction between people and plays a crucial role in the education system. The article analyzes the structure of pedagogical communication, its main components, verbal and non-verbal forms of communication, and their effectiveness. Studying the characteristics of pedagogical communication helps to determine its impact on the educational process.

Қазақстанның білім беру саласын модернизациялаумен байланысты басты мақсаттардың бірі «көпдеңгейлі үздіксіз білім беру жүйесінде мемлекеттің, қоғамның және жеке тұлға мүдделерінің теңдестігін қамтамасыз ету» болып табылады. Осы мақсатқа сәйкес ересектерге білім берудің теориялық негіздерін жетілдіру қажеттігі туындайды. Қазіргі кезеңде еліміздегі мемлекеттік маңызы зор әлеуметтік-мәдени жоба – қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде дамыту, оның коммуникативтік әлеуетін кеңіту Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында «азаматтардың, қоғам мен мемлекеттің білімге деген қажеттіліктерін жан-жақты қанағаттандыру мақсатымен барлық деңгейдегі қосымша білім беру бағдарламаларының негізінде жүзеге асырылатын тәрбиелеу мен оқыту процесі» деп бекітілге қосымша білім беру жүйесі арқылы жүзеге асады. Теориялық және практикалық зерттеулер педагогикалық іс-әрекеттегі қиыншылықтардың басым көпшілігі оқытушылардың ғылыми немесе әдіснамалық дайындығының жеткіліксіздігінен емес, педагогикалық қарым-қатынас саласындағы деформациямен байланысты екендігін көрсетеді. Қосымша білім беру жүйесіндегі ересектер арасындағы педагогикалық қарым-қатынасты жетілдіру осы мәселені шешу жолдарының бірі болып табылады. Көптеген ғалымдардың (Г.А. Ковалев, Л.А. Петровская, Б.Ф. Ломов, В.Н. Мясичев) еңбектерінде педагогикалық қарым-қатынас шығармашылық іс-әрекеттің түрі ретінде қарастырылады. Тұтас педагогикалық үдерістің (З.Ж. Жанабаев, М.С. Молдабекова), өзара қатынас мәселесінің (Р.Г. Баранцев, Е.Н.Князева, М.А. Весна, т.б.) синергетикалық тұрғыдан қарастырылуы ересектер арасындағы педагогикалық қарым-қатынастың дамытушылық функциясымен тығыз байланысты шығармашылық әлеуетінің зор екендігін айқындауға мүмкіндік береді.

1. Қарым- қатынастың жалпы сипаттамасы.Қарым-қатынас деп аталатын процесс - аса кең және сиымды түсінік. Бұл саналы және саналанбаған вербалды байланыс, ақпарат алу мен беру, оның өзі барлық жерде және үнемі байқалып отырылады. «Әлемнің кең алқабында коммуникация алып аспан денелерін бір-бірімен байланыстырады деген жорамал бар және Лермонтовтың «жұлдыз жұлдызбен

тілдеседі» деген метафорасы осылайша жаңа күтпеген мағынаға ие болады» [3, 10 б.]. Қарым-қатынас сан алуан сипатта; оның көптеген формалары, түрлері бар. Педагогикалық қарым- қатынас адамдар қарым-қатынасының жекеше түрі. Оған осы өзара әрекет формаларының жалпы қасиеттері де, білім беру процесіне тән қасиеттері де лайық. Сондықтан, педагогикалық қарым-қатынасты анықтамас бұрын, алдымен қарым-қатынасты жалпы феномен ретінде сипаттаушыларды қарап шығайық. Сөз, сөйлеу, елдің алдына шығып сөйлеу, сөйлеушінің тыңдаушыға әсер ету өнері, екі ғасырдан астам байырғы тарихқа ие екені белгілі. Осы мәселенің көптеген маңызды сұрақтарын, жалпы түрде, тіпті Цицеронның өзі қойып, қарастырған. Дәл осы Цицерон сөйлеушінің негізгі коммуникативтік міндеттерін (оларды қазір солай атайды) анықтайды: «не айту керек, қай жерде айту керек және қалай айту керек». Осы міндеттердің әрқайсысын қарастыра отырып, Цицерон сөйлеудің орындылығы сияқты сапасын атайды, себебі «небір лауазым, небір шен, небір абырой, небір жас, небір орынды тіпті санамағанда, уақыт пен жұртшылық барлық жағдайлар үшін бір ғана ойлар мен лебіздер түрін ұстануға жол береді» [3, 13 б.]. Біздің заманымызда бұл қарым-қатынастың негізгі ережелерінің бірі - сөйлеудің формасы мен мазмұнының нақты аудитория ерекшелігіне тәуелділік ережесі. Шешеннің үш міндетті - «не, қайда және қалай сөйлеуді» сақтауының негізінде, Цицерон шешендер түрлерін анықтаған, кімнің сөзі «орынды болса», сол шырқау шегіне жеткен шешен болған. Сонымен бірге, қарым-қатынас - XX жүз жылдықтың проблемасы. Өйткені, егер Көне Греция мен Көне Римде шешендік өнер риторика, эвристика және диалектика шеңберінде зерттелінсе, ал біздің уақытымызда тілдік қарым-қатынас, соның ішінде педагогикалық қарым-қатынас, бірқатар басқа ғылымдар көзқарасы тұрғысынан зерттеледі: философия, әлеуметтану, социолінгвистика, психолінгвистика, әлеуметтік психология, жалпы психология, педагогика және педагогикалық психология, олардың әрқайсысы осы жалпы кешендік проблеманың қандай да бір қырын қарастырады.

Біріншіден, ол қоғамдық, тауар-ақша және тұлғааралық қатынастардың ажырамастығын мойындаудан туындайды да, олардың құралдары немесе өзара әрекеттесу құралы ретінде «... тіл және ақша» болады [4, 92 б.]. Бұл - бір жағынан, қарым-қатынастың өндірістік, қоғамдық қатынастар жүйесіне қосылып кеткендігін білдірсе, екінші жағынан, осы қатынастардың сипаты мен мазмұнының қарым- қатынастың өзінен көрініс табуын білдіреді. Бұл жерде, осы вербалды қарым-қатынастың күрделілігі мен кемеліне жеткендігі оны келесі форма түрінде қарастыруға мүмкіндік береді, «мұнда қарым-қатынас процесінің жалпы заңдылықтары зерттеуге неғұрлым жеңіл, неғұрлым жалаң және неғұрлым оған тән түрінде беріледі» [5, 15 б.].

Екіншіден, бұл процесті осылайша түсіну қарым- қатынас пен іс-әрекет бірлігіне негізделеді, ол «қарым- қатынастың кез-келген формалары бұл адамдардың бірлескен іс-әрекетінің ерекше формалары» деп ұйғарады [5, 93 б.]. Берілген жағдай педагогикалық процесс үшін ерекше болып табылатын қарым- қатынасты субъектілердің бірлескен оқу іс-әрекетінің формасы ретінде санауға мүмкіндік береді. Іс-әрекет пен қарым-қатынас бірлігі жайлы пікір, сонымен бірге, осы құбылыстар байланысының сипатын түсіндірулерінің біржактылығын ұйғармайды. Олар адамның әлеуметтік болмысы жағынан (Б.Ф. Ломов), қарым-қатынас іс-әрекет түрі сияқты тек (род) - түр (вид) қатынасында болатын құбылыс ретінде қарастырылуы мүмкін (яғни, Г.П. Щедровицкий, А.А. Леонтьев, В.В. Рыжов, Г.В. Гусев және т.б.). Соңғы жағдайда ол қандай іс-әрекет, даралық па әлде ұжымдық па деген сұрақ туындайды. Біз іс-әрекеттің екі формасы да мүмкін дегенді негізге аламыз, бірақ қарым-қатынастың өзі іс-әрекет емес, ол қоғамдық- еңбектік қатынаста әр түрлі іс-әрекетпен айналысатын адамдардың өзара әрекеттесу формалары болып табылады. Мұндай түсіндірме Б.Ф. Ломовтың жалпы позициясымен сәйкес келеді, бұл позиция бойынша қарым-қатынас - «бір-бірімен қатарлас (симметриялы) дамушы іс-әрекеттердің бірінің үстіне бірі қосылуы, жапсырылуы емес, ол оған серіктестер ретінде қатысушы субъектілердің өзара әрекеті» [12, 52 б.]. Алайда, түсіндірмелердегі айырмашылық мынада: Б.Ф. Ломов үшін қарым-қатынастың өзі өзара әрекеттесу болса, оқулықта келтірілген анықтама бойынша қарым-қатынас оның формасы болып табылады.

Өзара әрекеттесу формасы, адамның қоршаған ортамен, басқа адамдармен өзара әрекеттесуінің үш жоспарының бірі ретіндегі адамдар іс-әрекетінің қоғамдық коммуникативтік аясында пайдаланатын құралдарына тәуелді. Адамзаттың іс-әрекетінің аясы, ең алдымен, адамның өмірлік іс-әрекетінің мақсаттарының бағыттылығының өзгеруіне байланысты жіктелінеді. Мысалы, өзі өзі үшін, өзінен тыс нәрсені басқалар үшін және өзі үшін жасау, жарату сияқты адамның іс-әрекетінің негізгі мақсаттарының ішінде мақсаттардың үш тобы бөлінуі мүмкін: материалдық және рухани мәдениет өнімдерін жарату; білімдерді қабылдау, жинақтау, меңгеру және ой алмасу, мақсаттардың алғашқы екі тобын қарым- қатынастағы рухани қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін жүзеге асыру. Осыған сәйкес, шартты түрде іс- әрекеттің өзара байланысты және өзара шартталған үш саласын реттеуге болады:

қоғамдық-өндірістік (еңбек), танымдық (танып білу) және қоғамдық коммуникативтік (қарым-қатынас). Іс-әрекеттің осындай формаларын Б.Г. Ананьев оған субъект құрылымы тұрғысынан келу негізінде бөлгені маңызды. Бұл келіс бойынша, адамда еңбек, таным мен қарым-қатынас субъектілері қасиеттерінің үйлесуі адамның жалпы іс-әрекет субъектісі және тұлға ретінде ұйымдасуын анықтайды. Іс-әрекеттікпен қатар басқа да келістер бар. Мысалы, вербалды қарым-қатынасқа деген келістердің бірі байланыс теориясы мен ақпараттар теориясымен ара қатынаста және өз көрінісін Ч. Осгуд, Дж. Миллер, Д. Бродбенттің жалпы психология бойынша еңбектерінен, Г.Гейнхеймнің, Д. Берлоның және т.б. коммуникация бойынша жұмыстарынан табады. Бұл келіс Г.Лассвелдің, қарым-қатынасты зерттеу міндеттерін «кім, нені, қай арна бойынша, кімге, қандай әсермен берді» формуласымен анықтаған еңбектеріне дейін өрлей отырып, негізінен, ақпарат алудың (қабылдаудың) психологиялық ерекшеліктерін, коммуникатор мен аудиторияның сипаттамаларын, қарым-қатынас шарттарын, құралдарын және т.б. зерттеуге бағытталған. Коммуникация модельдерінде оларды зерттеу компоненттері (жалпы түрде: бастау - хабар - арна - алушы) мен аймақтары қарастырылады (коммуникатор мен аудитория ерекшеліктері, жағдайлары, ситуациялар, құралдары және т.б., қарым-қатынастың тілдік құрылымы, ұйымдасуы және стилі, оның мәндік және семантикалық мазмұны т.т.). эксперименталды зерттеулерден алынған қорытындылар негізінде аудитория реакцияларының әсерлері мен формаларына қатысты, яғни кері байланыс әсеріне, аудиторияның өзінің сипатына және коммуникацияның реципиенттерінің әлеуметтік ұстанымдар жүйесіне, мысалы олардың конвергенциясына әсер ету аймағына қатысты. «Ақпарат», «жүйе», «кері байланыс» түсініктері осы келісте орталық түсініктер болып табылады. Жүйелік-коммуникативтік-ақпараттық келіс, ақпараттарды байланыс арналарымен беру жағдайында психикалық процестер барысының өзгешелігін есепке алу негізінде коммуникация тиімділігінің критерийлерін, жағдайларын және тәсілдерін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл жерде жүйе ретінде өзара әрекеттесуші субъектілер түсінігі нақтыланады.

Ю.А.Шерковиннің көрсетуінше, жүйелерді коммуникациялық тізбекке біріктіру кезінің өзінде ол олардың күйлерінің тәуелділігін білдіреді. Бұл жағдайда функционалды келісімделген жүйелер – коммуникатор психикасы мен реципиент психикасы (немесе реципиенттердің) өзара әрекеттеседі. «Коммуникация арқасында осындай жүйелер бірдей күйде болып және әрекеттене алады – эмоционалдық қозу немесе салмақты байыптылық, мазасыз сенімсіздік немесе біліміне сенімділік күйлері. Олар бағыттылығы мен қарқындылығы бойынша ұқсас ұстанымға ие болуға, ойлау материалы ретінде ұқсас таптаурындарды пайдалануға қабілетті» [7, 26 б.]. Осы жағдай педагогикалық қарым-қатынасты сипаттау үшін едәуір маңызды. Коммуникацияның екі жағы ретінде, оның субъектілерінің интерпсихологиялық өзара әрекеттесулерінің ішінде тілдік хабарды қабылдау мен өндірудің осы жүйелердің әрқайсысының ішінде, күрделі интрапсихологиялық өзара әрекеттесу болады. Коммуникативтік келіс, бүгінгі күнгі педагогика қолданатын педагогикалық өзара әрекеттесу схемасын, оған енетін буындардың бүкіл алуан түрлілігімен (бастау, ситуация, байланыс арнасы, кері байланыс, т.б.) көрнекті көрсетуге мүмкіндік береді. Бірақ берілген келіс бойынша осы өзара әрекеттесудің ішкі табиғатын, оның объектілерінің екі жақты белсенділік сипатын және т.б. ашпайды. Осы табиғатты ашу үшін сөйлеуші мен тыңдаушы байланысы сын орнататын ғана емес, сонымен бірге оның психологиялық механизмдерінде анықтай алатын келіс қажет. Қарым-қатынас мәнін анықтау үшін, соңғы он жылдарда дамытылған, оның функционалдық және деңгейлік ұйымдасуы жайлы ұсынулар маңызды болып шықты (Б.Д. Парыгин, Г.М. Андреева, А.А. Бодаев, А.А. Брудный, А.А. Леонтьев, Б.Ф. Ломов, Л.А.Карпенко, В.Н. Панферов, Е.Ф. Тарасов, Я. Яноушек және т.б.). мысалға, қарым-қатынасты «мазмұны бірлескен іс-әрекет үшін қолайлы түрлі қатынастар көмегімен ақпарат алмасу мен өзара түсіну болып келетін адамдардың өзара әрекеттесуі» ретінде анықтай отырып, В.Н. Панферов қарым-қатынастың төрт сәтін бөлген: байланыс, өзара әрекет, таным, өзара қатынас және осыған сәйкес қарым-қатынасты зерттеуде төрт келісті ұйғарады: коммуникативтік, ақпараттық, гностикалық (танымдық) және реттеуші. Б.Ф. Ломов қарым-қатынастың үш жағын (функцияларын) сипаттайды: ақпараттық-коммуникативтік, реттеуші-коммуникативтік және аффективтік-коммуникативтік және де өзіндік коммуникативтік компоненттің хабарды алу мен беру ретінде, мінез-құлықты реттеу мен қабылдаудың, бастан кешірулердің болуы ретінде, яғни аффективтік компонент ретінде міндеттілігін атап көрсетеді.

Қарым-қатынас субъектілері өзіндік функционалды жүктемені алып жүреді және бұрыннан бері қарым-қатынастың түрлі функцияларын жүзеге асрушылар ретінде қарастырылады. Мысалға, А.А. Брудный бойынша, коммуникацияда (қарым-қатынаста) үш бастапқы функциялар: активациялық - әрекетке түрткілеу; интердиктивті - тыйым салу, тежеу («болады-болмайды»); дестабилизациялаушы -

қоқан-лоққы, қорлау, т.б. және де қарым-қатынастың төрт негізгі функциялары бөлінуі мүмкін: инструменталды - іс-әрекеті қарым-қатынас жолы- мен үйлестіру; синдикативті - қауымдастықты, топты жасау; трансляциялық. Соңғысы педагогикалық қарым-қатынас үшін ерекше қызықты, себебі «бұл функция оқыту негізінде жатыр: қарым-қатынас арқылы тұлға оқытылуы жүзеге асады, мемлекет тарапынан институционалдық, санкцияланған және ұйымдастырылған да, қайталана беретін адамдармен контакт процесінде болатын, берілген кісіге өз білімдері мен дағдыларын беруге қабілетті, өзіндік даралық, формалды емес те. Қарым-қатынас функциясының неғұрлым жете талдауы контактілік, ақпараттық, түрткі болушы, үйлестіруші, түсіну функциясын, қатынастар орнатудың эмотивті функцияларын және әсер ету функцияларын саралап жіктеуге мүмкіндік береді (Л.А. Карпенко). Қарым-қатынасты, қалай дегенмен де, бір-бірімен психологиялық қатынаста байланысқан адамдар арасындағы мақсатты, тура немесе қайсы бір құралдармен жанамаланған контакт орнату және қолдау процесі ретінде анықтай отырып, А.А. Леонтьев оның келесі сипаттамаларын бөледі: контактілік, бағдарланғандық, бағыттылық, арнайы семиотикалық пен процестің психологиялық динамикасы. Соңғы редакцияда олар, А.А. Леонтьев бойынша, арнайы семиотикалық және жанамалылық дәрежесі, қарым-қатынас бағдары мен психологиялық динамикасы ретінде анықталған. Бұл жерде бұрынырақ аталған сипаттамалардың кейбіреуін ол жаңа мазмұнға толтырады. Мысалға, бағыттылықтың екі жақты табиғаты белгіленеді: адамдардың өзара әрекеттесу ерекшеліктерін өзгертуге және олардың өздерінің өзгеруіне бағыттылық.

2. Педагогикалық қарым-қатынас негіздері. Білім беруді модернизациялаудың стратегиялық мақсаты әрбір адамның ғұмыр бойы білім алуына немесе білімін толықтыруына нақты мүмкіндіктер туғызатын жаңа білім беру жүйесін құру. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында бекітілген қосымша білім беру ұғымы (шетелдік аналогтары: extra, additive, complementari) педагог пен оқушының арасында серіктестік қарым-қатынастың дамуына мүмкіндік беретін білім берудің ерекше түрін білдіреді. Либералдық, прогрессивтік, бихевиористік, радикалды, когнитивті, гуманистік философиялық мектептер мен бағыттар ықпалымен дамыған ересектерге қосымша білім беру үдерісі ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап әлеуметтік, экономикалық функцияларды ғана емес, тұлғаны дамыту функциясын орындайтын білім беру қызметін көрсету саласына айналып келеді. Оқыту жүйесінің дамуы іс- әрекеттің күрделі түрлерінің бөлінуінен тұрады. Бірақ та мұндай даму іс- әрекеттің қиын талдауын және оның элементтерін бөлумен түсіндіріледі. Тапсырма, іс- әрекеттің кәсіби қиын түрін, жәй элементтерді бөлуден тұрады. Сөйтіп педагогикалық рефлектің бірінші принципі элементарлық іс-әрекетті және оларды трансляциялау. Бірақ та бұл әрқашан да жеткіліксіз, жәй элементтердің іс- әрекетін аяғына дейін бөліп қою мүмкін емес, өйткені іс- әрекетте қиын байланыстар мен қарым- қатынастар бар. Сондықтан да негізгі элементтер мен қиын іс- әрекетті құрауға мүмкіндік беретін және белгі құралдары мен жобаларынан тұратын екінші принциптері көрсетіледі. Бұл белгі құралдары іс- әрекетті жобалау және бейнелеу құралдары болып табылады. Басқа жағынан, оқу процесінің іс жүргізу технологиясы оқу жүйесінің қызметін, оқу жағдайының бір ізділігі ретінде көрінеді. Бұл жағдайлар келесі образбен теңестіріледі. Бұрынғы жағдайлар келесілерге амалдарды көрсетеді. Сондықтан білім жүйесі технологиялық процестің үзілмелі құралы ретінде құрылады және соңында білімді, қоғамға қажетті әлеуметтік- мәдени қабілеттерді тұтас меңгерген адам болып шығады. Сондықтан, білім жүйесін методологиялық тілі, жүйе ретінде бейнеленуі мүмкін. Бұл жүйе оқытудың қиын іс-әрекет жағдайы мен оқытудың жәй қызметінен – қиын қызыметіне өту іс-әрекетінің берілген шарттары мен тапсырмалары арқылы қанағаттануы.

Педагогикалық белсенділікті былай қарастыруға болады; 1) басқару қызметі ретінде (оқу іс-әрекетін басқару құралы ретінде) 2) ұйымдық сана мен оқушының санасын түсіну ретінде педагогтың жұмысындағы маңызды жағдай оқушының жағдайын түсіну және қарым – қатынас болып табылады. Түсіну оқушының ішкі көзқарасын жүйелік қалыптасуға, басқа адамның ішкі жандүниесін түсінуге мүмкіндік береді. Басқа жағынан педагог өзін түсінуге және өзінің көзқарасы бойынша оқушыға маңызды бір нәрсені жеткізу бірақ та түсіну тікелей берілмейді, оны тек қана өзінің жеке тәжірибесін ұғыну арқылы беруге болады. Сөйтіп педагогикалық акт, коммуникативті диагностикалық акт болып табылады. Тұлғааралық қарым-қатынастың аналитикалық моделі негізінде біз ересектер арасындағы педагогикалық қарым-қатынастың перцептивтік, коммуникативтік, интерактивтік компоненттерден және олардың әрқайсысын айғақтайтын өлшемдер мен көрсеткіштерден түзілетін құрылымдық-мазмұндық моделін жасадық. Перцептивтік компонент педагогикалық қарым-қатынас субъектілерінің өзара түсінісуінің негіздемесі ретінде бір-бірінің психологиялық бейнесін қалыптастыра отырып, бірін-бірі тану, қабылдау үдерісі болып табылады. Коммуникативтік компонент вербалды, вербалды емес қарым-қатынас құралдарын қолдана білуді білдіреді. Коммуникативтік техникаларды ұтымды қолдана

білу арқылы ақпарат «жүрісі» ғана орындалып қалмайды, педагогикалық қарым-қатынас субъектілері арасында өзара сенім туындайды. Интерактивтік компонент қарым-қатынас субъектілері үшін ортақ іс-әрекетті ұйымдастырып, жүзеге асыру мақсатымен бір-бірімен әрекеттесуін білдіреді. Өзара әрекет барысында қарым-қатынас субъектілері бір-біріне белгілі бір ықпал жасайды.

Қорытынды. Іс-әрекет пен қарым-қатынас бірлігі жайлы пікір, сонымен бірге, осы құбылыстар байланысының сипатын түсіндірулерінің біржактылығын ұйғармайды. Олар адамның әлеуметтік болмысы жағынан (Б.Ф.Ломов), қарым-қатынас іс-әрекет түрі сияқты тек – түр қатынасында болатын құбылыс ретінде қарастырылуы мүмкін (яғни, Г.П. Щедровицкий, А.А. Леонтьев, В.В. Рыжов, Г.В. Гусев және т.б.). Соңғы жағдайда ол қандай іс-әрекет, даралық па әлде ұжымдық па деген сұрақ туындайды. Біз іс-әрекеттің екі формасы да мүмкін дегенді негізге аламыз, бірақ қарым-қатынастың өзі іс-әрекет емес, ол қоғамдық – еңбектік қатынаста әр түрлі іс-әрекетпен айналысатын адамдардың өзара әрекеттесу формалары болыптабылады. Мұндай түсіндірме Б.Ф. Ломовтың жалпы позициясымен сәйкес келеді, бұл позиция бойынша қарым- қатынас «бір-бірімен қатарлас (симметриялы) дамушы іс-әрекеттердің бірінің үстіне бірі қосылуы, жапсырылуы емес, ол оған серіктестер ретінде қатысушы субъектілердің өзара әрекеті». Алайда, түсіндірмелердегі айырмашылық мынада: Б.Ф. Ломов үшін қарым-қатынастың өзі өзара әрекеттесу болса, оқулықта келтірілген анықтама бойынша қарым- қатынас оның формасы болып табылады. Қатал қарым-қатынас баланы ұрып- соғу арқылы ашық көрінеді не жасырын, яғни эмоционалдық дұшпандық пен суықтықтан көрінеді. Жоғары моральдық жауапкершілік бала болашағының ерекшелігіне үміт артып, баладан жоғары моральдық тәртіп талап етуден болады. Тәрбиенің мұндай түрін ұстанатын ата-аналар балаға отбасының басқа мүшелеріне қамқоршы, қорғаншы болуды жүктейді.

Әдебиеттер тізімі:

1. *Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.*
2. *Ковалев Г.А., Петровская Л.А., Ломов Б.Ф., Мясищев В.Н. – Педагогикалық қарым-қатынас теориясы.*
3. *Жанабаев З.Ж., Молдабекова М.С. – Білім беру жүйесіндегі қарым-қатынас мәселелері.*
4. *Баранцев Р.Г., Князева Е.Н., Весна М.А. – Әлеуметтік қарым-қатынас психологиясы.*
5. *Ломов Б.Ф. – Қарым-қатынастың психологиялық аспектілері.*

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТЫ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

**Г.С. Майлыбаева - PhD, Е.С. Хаймұлданов - PhD,
М.С. Байдилданова - магистр, А.М. Кусаинова - магистрант
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті,
Қазақстан Республикасы, Талдықорған қаласы**

Андатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – олардың азаматтық сана-сезімі мен патриоттық рухын тәрбиелеудің негізгі мақсаты екендігі мазмұндалады. Бұл кезеңде балалардың бойына ұлттық мәдениетке деген сүйіспеншілік пен құрметті сіңіру аса маңызды. Патриоттық тәрбиенің теориялық негіздері, оның ішінде Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында көрсетілген мемлекеттік саясат принциптері және патриотизмді қалыптастыруға бағытталған мемлекеттік бағдарламалардың маңыздылығы қарастырылады. Сонымен қатар, Қазақстандағы патриотизмнің өзіндік ерекшеліктері, оның ұлттық дәстүрлерді сақтау және ұлттық сана-сезімді қалыптастыру арқылы берілуі талданады.

Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беруде психологиялық, педагогикалық, ұйымдастырушылық шарттарды қамтамасыз етудің маңыздылығын көрсетті. Авторлар оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, патриотизмді тұлғаның интегративтік сапасы ретінде қарастырылады.

Түйін сөздер: патриоттық тәрбие; бастауыш сынып оқушылары, ұлттық құндылықтар, ұлттық мәдениет, ұлттық дәстүрлер

Аннотация. В данной статье рассматривается формирование национальных ценностей у учащихся начальных классов как основная цель воспитания их гражданского самосознания и патриотического духа. На этом этапе важно привить детям любовь и уважение к национальной культуре. Изложены теоретические основы патриотического воспитания, включая принципы

государственной политики, отражённые в законе Республики Казахстан «Об образовании», а также значимость государственных программ, направленных на формирование патриотизма. Также рассматриваются особенности патриотизма в Казахстане, его связь с сохранением национальных традиций и формированием национального самосознания.

Результаты исследования подчеркнули важность обеспечения психологических, педагогических и организационных условий для патриотического воспитания младших школьников. Авторы рассматривают патриотизм как интегративное качество личности с учётом возрастных особенностей учащихся.

Ключевые слова: патриотическое воспитание; младшие школьники, национальные ценности, национальная культура, национальные традиции

Abstract. In English: This article discusses the formation of national values in primary school students as a key objective in fostering their civic awareness and patriotic spirit. At this stage, instilling love and respect for national culture in children is of utmost importance. The theoretical foundations of patriotic education are examined, including the principles of state policy outlined in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" and the significance of state programs aimed at fostering patriotism. Additionally, the unique features of patriotism in Kazakhstan, its connection to preserving national traditions, and developing national identity are analyzed.

The research results emphasized the importance of ensuring psychological, pedagogical, and organizational conditions for patriotic education of primary school students. The authors view patriotism as an integrative quality of personality, considering the age characteristics of students.

Keywords: In English: patriotic education; primary school students, national values, national culture, national traditions.

Бастауыш сынып оқушыларының бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – олардың азаматтық сана-сезімі мен патриоттық рухын тәрбиелеудің тиімділігін талап ететіндігімен негізделеді. Өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру мәселесі қазіргі уақытта ерекше маңызға ие болды. Қалыптасқан сындарлы жағдай, моральдық құндылықтардың күрт төмендеуі, өскелең ұрпақ идеалдарын қайта қарау жастар саясатын өзгерту қажеттілігіне алып келді. Патриотизм идеясы қазақстандық қоғамды біріктіріп, ел бірлігі мен тұтастығын нығайта алатын негізгі бастау ретінде мойындалды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңының басымдықтарының бірі ретінде жеке тұлғаны еркін адам ретінде дамыту, өсіп келе жатқан ұрпақтың санасында құндылық бағыттарын қалыптастыру жаһандану әлеміне, ашық ақпараттық қоғамға жастардың кірігуіне толық қолдау көрсету қажеттілігі айқындалады. Бастауыш сынып оқушыларында өз Отанын, халқын, ана тілін, ұлттық мәдениетін, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын сүю және құрметтеу сезімін тәрбиелеу өте маңызды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында (11-бап, 3-тармақ) білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың маңызды қағидаттарының бірі ретінде: «...азаматтық және патриотизмді, өз Отанын сүюді тәрбиелеу, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуді, халық дәстүрлерін қастерлеуді» дамыту көзделеді [1].

Мемлекеттің балаларды, жастарды, халықты патриотизм, халықтар достығы және конфессияаралық төзімділік рухында тәрбиелеу жөніндегі әлеуметтік тапсырысын орындаудың негізгі кедергісі соңғы жылдары болған өзгерістерді ескере отырып әзірленген ғылыми теорияның жоқтығы болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға арналған білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламасының негізгі міндеттерінің бірі – тек бәсекеге қабілетті білім, креативті ойлаумен ғана емес, сондай-ақ жоғары азаматтық және моральдық қағидаттармен, патриотизм сезімімен және әлеуметтік жауапкершілікпен ерекшеленетін интеллектуалды ұлтты қалыптастыру болып табылады [2].

Осыған байланысты, бүгінгі таңда Қазақстанда патриоттық тәрбиенің жаңа жүйесін құру мәселесі тұр. Бұл жүйе біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамның табысының негізі болып табылатын жаңа қазақстандық патриотизмге бағытталуы тиіс. Бұл елдегі қоғамдық келісімді сақтау мен нығайтуға септігін тигізеді.

Бұл мәселе соңғы жылдардағы ғылыми жұмыстардың өзектілігін көрсетеді. Р.Т. Гарданов, А.С. Гаязов, Н.В. Ипполитова, И.Ф. Харламов және басқа да ғалымдардың зерттеулерінде өскелең ұрпаққа азаматтық, интернационалдық және патриоттық тәрбие беру мәселелері қарастырылады. Авторлар азамат-патриоттың мемлекетпен және қоғаммен қарым-қатынас формаларына, сондай-ақ оқушыларды тәрбиелеудегі болашақ және қазіргі тенденцияларға ерекше назар аударады.

Патриотизмнің мазмұны, қағидаттары мен әдістері (Н.И. Болдырев, И.П. Терентьев және т.б.) зерттелген; білім беру процесінде және сыныптан тыс іс-шараларда патриоттық тәрбие берудің мәні, патриоттық сенімдерді қалыптастыру жолдары мен құралдары (И.С. Марьенко, Л.А. Саклешина, Г.И. Щукина және т.б.) талданған.

Ғылыми әдебиеттің талдауы көрсеткендей, бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру туралы көптеген зерттеулердің бар екендігіне қарамастан, бұл көпқырлы мәселенің барлық аспектілері толық шешілмеген. Қазіргі қоғам жағдайында патриоттық тәрбиеге ерекше назар аудару қажеттілігі, сондай-ақ баланы тәрбиелеуді ерте жастан бастау керектігіне ешкім күмән келтірмейтінімен, жекелеген сұрақтар әлі күнге дейін зерттеушілердің назарынан тыс қалып отыр. Атап айтқанда, біздің проблемамыздың шеңберінде қазіргі жағдайда бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру, бұл процесті жалпы білім беру мектебінде теориялық және әдістемелік негіздеу мәселесі қызығушылық тудырады.

Жалпы білім беретін мектептердегі теория мен практиканың жай-күйін талдау мынадай қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді:

- Қазақстан қоғамында орын алып жатқан негізгі өзгерістер контекстінде қазақстандық патриотизмнің мәні, мазмұны, құрылымы, оның тәрбиенің өскелең ұрпақ жүйесіндегі рөлі мен орнын тереңірек және жан-жақты талдау қажеттілігі;

- заманауи қоғамда болып жатқан өзгерістерді, бүгінгі күннің шындығына сәйкес келетін патриоттық тәрбиенің әдістерін, формаларын, құралдарын іске асыруды ескере отырып, оқушылардың жас ерекшеліктері, психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері, жеке және топтық мүдделері мен құндылықтарын назарға ала отырып, патриотизмге тәрбиелеу қызметін түбегейлі жақсарту қажеттілігі;

- бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беруді қазақстандық білім беру жүйесін жаңғыртудың жетекші бағыттарының бірі ретінде мойындау және оның мектеп тәжірибесінде жеткілікті нәтижелі жүзеге асырылмауы;

- қайшылықтарды шешу қажеттілігі, мәселенің өзектілігі және оның теориялық тұрғыдан аз зерттелуі біздің зерттеу тақырыбын таңдауды анықтады.

Осы ретте зерттеудің мақсаты қазіргі жағдайларда жалпыұлттық құндылықтар мен жоғары мағыналарға көтерілу ретінде бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің мәні мен мазмұнын теориялық негіздеу деп алуымызға себеп болды.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы бастауыш мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие беру мәселесінің концептуалды және технологиялық шешімі Қазақстан қоғамы үшін өте өзекті екенін көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері тек ұлттық құндылық мәселесіне үлес қосып қана қоймай, сондай-ақ шетелдік зерттеушілер үшін де үлкен қызығушылық тудырады, себебі: зерттеу нәтижелері жүйелік және тұлғаға бағытталған тәсілдер негізінде бастауыш мектеп жағдайында бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру теориясын анықтаудағы шетелдік жетістіктердің жаңа кезеңін жүзеге асырады. Бұл қазіргі жағдайларда оқушыларға патриоттық тәрбие беру мәселелерін одан әрі зерттеуге арналған теориялық негіз бола алады. Бұл жетістік патриоттық тәрбие беру теориясы бойынша соңғы зерттеу материалдарына негізделген және осы мақаланың авторларының түпнұсқа эмпирикалық материалдарын қолдану арқылы жүзеге асырылған. Себебі, қазіргі жағдайларда бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру мәселелерімен ішкі тұрғыдан таныс қазақстандық зерттеушілердің іргелі отандық зерттеулері әлі күнге дейін жоқ.

Біздің зерттеуімізде соңғы жылдары Қазақстандағы жалпы білім беретін мекемелерде бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру саласындағы ғылыми әдебиеттер талданды. Біз зерттеуге арналған деректерді қазақстандық зерттеушілердің құжаттарынан (журнал мақалалары, конференция материалдары және қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі үкіметтік құжаттар) алдық.

Зерттеу барысында нормативтік құжаттарды, философиялық және психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау әдістері, зерттеудің негізгі анықтамаларын ұғымдық-терминологиялық талдау және жүйелік талдау қолданылды.

Қазіргі жағдайларда өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие берудің теориясы мен практикасы (И.А. Агапова, М.П. Бузский, В.А. Датский, В.В. Дьяченко, Т.А. Коновалов, С.В. Кривых, В.П. Лукьянова, С.Е. Матушкин, В.Ф. Фролов және т.б.);

Халық педагогикасы құралдары арқылы мектеп оқушыларына патриоттық тәрбие беру (Н.А. Ануфриева, А.А. Аронов, В.И. Баймурзина, Г.И. Батурина, Г.Х. Валеева, Р.Х. Гасанова, Т.И. Горная, Д.А. Криворотов, Я.И. Ханбиков, С.В. Чотчаев және т.б.);

Зерттеуіміздің мақсатына сәйкес, «патриотизм», «патриоттық тәрбие» ұғымдарының мәнін талдауға назар аударып, олардың негізгі ерекшеліктерін айқындайық.

Психологиялық-педагогикалық сөздікте патриотизм «Отанға деген сүйіспеншілік, жеке және топтық мүдделерді елдің жалпы мүдделеріне бағындыруға дайын болу, оған адал қызмет ету және оны қорғау» деп анықталады [3]. Үлкен энциклопедиялық сөздік «патриотизм» ұғымын «Отанға деген сүйіспеншілік; туған жерге, тұрғылықты жеріне деген ықылас» деп сипаттайды [4]. Зерттеуімізде патриотизм ұғымының анықтамасын Философиялық сөздіктегі анықтама негізінде аламыз: «Патриотизм (грек. *patris* – отан, туған жер) – бұл моральдық және саяси қағида, оның мазмұны Отанға деген сүйіспеншілік, оған адалдық, оның өткеніне және бүгініне мақтаныш сезімі, Отанының мүдделерін қорғауға ұмтылу» [5].

Осы мәселе бойынша философиялық еңбектерді талдау патриотизмді Отанға деген сүйіспеншілік пен адалдық, оның өткені мен бүгініне мақтаныш, Отанының мүдделеріне қызмет етуге дайындық мазмұнымен сипатталатын моральдық қағида ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Патриоттық тәрбие мәселелерін қазақстандық ғалымдар да зерттеген. Қазақстандық ғалымдардың (К.Ж. Қожахметова, С.Т. Иманбаева, Ш.Т. Таубаева, К.С. Менлібаева, Г.К. Бельгібаева, С.С. Тауланова, С.К. Нұрмұқашева және т.б.) еңбектерінде халық педагогикасының тәжірибесінде көрініс тапқан ұлттық мәдениет пен білімнің азаматтық-патриоттық тәрбие берудегі маңыздылығы расталған.

С.Т. Иманбаева қазақстандық патриотизмді, мемлекеттік идеологияға негізделген патриотизмді қалыптастыруға ерекше назар аударады [6].

Қазақстандағы патриотизмнің өзіндік ерекшеліктері бар, бұл К.С. Менлібаевтың зерттеулерінде атап өтіледі. Ол ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды сақтауды ғасырлар бойы халықтардың тәрбие іс-әрекетінің нәтижесі деп санайды. Әр халық осы арқылы өз рухани мәдениетін, ұлттық психологиясының ерекшеліктерін жаңғыртады [7].

Бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру процесі олардың шектеулі өмірлік тәжірибелерін, алған білімдерінің көлемі мен сипатын, оқыту мен тәрбиенің жалпы міндеттерін ескере отырып құрылады.

Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, бастауыш мектеп жасындағы балалардың психологиялық ерекшеліктерін білім беру процесінде тиімді пайдалану қажет.

Н.С. Лейтес бұл жастағы кезеңді білім жинақтау, білімді меңгеру, беделге мойынсұну, сезімталдық және зейін қоюшылық кезеңі ретінде сипаттайды [8].

А.А. Люблинскаяның көзқарасы бойынша, бұл психологиялық ерекшеліктерге сүйену: а) балалардың өмір мазмұнын байытады; б) құрдастармен қарым-қатынастарды саралап, мұғаліммен әртүрлі жеке қарым-қатынастарды қалыптастырады [9].

Бұл жұмыста бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру ұғымын және онымен байланысты «патриоттық тәрбие» және «патриотизм» ұғымдарын талдау маңызды.

Ғылыми әдебиеттерде «патриоттық тәрбие» ұғымының әртүрлі түсіндірмелері ұсынылған. Өкінішке қарай, бұл мәселе орта және толық орта білім беру мектептерінде ғана қарастырылған, ал бастауыш мектеп деңгейінде ол жеткілікті түрде талқыланбаған. Осыған байланысты, бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру ұғымын қарастырайық.

Патриоттық тәрбиеге байланысты мәселелерді талдау бастауыш мектепте патриоттық тәрбиені жүзеге асыру оқушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, мынадай психологиялық ерекшеліктерді назарға алуды талап ететінін көрсетеді:

- бұл жас кезеңі білім жинақтаумен, оны таңдаулы меңгерумен, мұғалімнің беделіне мойынсұнумен, жоғары қабылдағыштықпен және зейін қоюшылықпен сипатталады;
- бастауыш сынып оқушылары өз мінез-құлқын түсінеді, өзін басқалармен салыстырады;
- осы жаста жүйке жүйесі жетіліп, баланың психикасы қарқынды дамиды;
- бастауыш мектеп жасындағы балалардың қабылдауы тұрақсыз және ұйымдаспаған, өткірлігі және ерекшелігі, «бақылаушы қызығушылығы» бар;
- зейін ырықсыз, тұрақсыз, көлемі шектеулі;
- бастауыш мектеп жасы – адамның қоғамдық өмірінің басталу кезеңі, ол тұлғаның жаңа құрылымдарының қалыптасуының факторы болып табылады [10];

Бұл жас оң тұлғалық қасиеттерді, соның ішінде патриотизмді тәрбиелеу үшін ең қолайлы кезең болып табылады. Балалардың сенгіштігі, еліктеуге бейімділігі, мұғалімнің үлкен беделге ие болуы халық педагогикасының құралдарын бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беруде табысты қолдануға жақсы негіздеме жасайды.

Бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің өзіндік ерекшелігі осы жаста патриотизмнің тұлғалық қасиет ретінде дамуының ерекшеліктерімен, сондай-ақ бастауыш мектеп оқушыларының жалпы адамгершілік дамуының ерекшеліктерімен айқындалады. Бұл ерекшеліктер ең алдымен осы жастың жалпы сипаттамаларымен анықталады – бастауыш мектеп жасындағы оқушылардың сыртқы әсерлерге айтарлықтай сезімталдығы, оның эмоционалды саласының жоғары қозғыштығы, жаңа білімді меңгеруге деген икемділігі, қабылдаудың айқындылығы.

Бастауыш сынып оқушылары көрнекі ойлаумен сипатталады, олар айқын боялған оқиғалар мен фактілерді, әсіресе көркем пішінде бейнеленгендерін эмоционалды түрде қабылдайды. Осылайша, патриоттық сезімдерді тәрбиелеу, педагогикалық тиімділікті қамтамасыз ету бойынша жұмыс ұйымдастыруда мұғалім жоғары эмоционалды деңгейде жұмыс істеуі тиіс.

Бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің мақсаты – патриотизмді қалыптастыру.

Н.В. Ипполитова патриотизмді күрделі мазмұнға ие моральдық принцип және интегративтік адамгершілік сапа ретінде қарастырады [11]. Н.В. Ипполитованың пікіріне қосыла отырып, біз патриотизмді тұлғаның интегративтік сапасы ретінде қарастырамыз. Бастауыш сынып оқушысының патриотизмі оның адамгершілік бейнесінің бір қыры ретінде айқындылығымен және эмоциялылығымен сипатталады, бірақ сонымен бірге жеткіліксіз саналы деңгейде болады, патриоттық түсініктер мен сезімдердің тұлғаның жалпы бағытымен жеткілікті байланысы жоқ. Жеке мүдделерді қоғамдық мүдделермен үйлестіру, оларды қоғамдық мүдделерге бағындыру қабілеті – патриоттық тәрбиеліліктің маңызды критерийлерінің бірі – бастауыш сынып жасындағы балаларда әлі де жеткілікті дамымаған.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, дәл патриоттық тәрбие беру бастауыш сынып оқушыларының тұлғалық негізгі құндылықтарын, олардың ұлттық өзіндік санасын, патриотизмін және ұлттық сәйкестігін қалыптастырудың басты бағыттарының бірі болып табылады деп тұжырым жасауға болады.

Патриотизм сезімінің жоғары қалыптасу деңгейінің белгісі – өз халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары, халық мәдениеті туралы терең білімнің болуы; ана тілі мен Отан тарихын білу; жоғары моральдық тұлғаға тән белгілердің көрінуі; өз халқының батырларын, жазушыларын, ақындарын білу; басқа халықтарға, олардың әдет-ғұрыптары мен мәдениетіне құрмет көрсету; коммуникациялық дағдылардың болуы; еңбектік қызметке саналы және белсенді қатысу; Отан тарихына, ұлттық батырларға, халықтық дәстүрлерге тұрақты қызығушылық, сыныптан тыс іс-шараларға белсенді және саналы қатысу.

Біз, бастауыш сынып оқушыларының патриотизмін тұлғаның интегративтік сапасы ретінде қарастырамыз. Патриотизм, оның адамгершілік бейнесінің бір қыры ретінде, айқындылық пен эмоциялылықпен сипатталады, бірақ сонымен бірге жеткіліксіз саналы деңгейде болады, патриоттық түсініктер мен сезімдердің тұлғаның жалпы бағыттылығымен жеткілікті байланысы жоқ. Жеке мүдделерді қоғамдық мүдделермен үйлестіру, оларды қоғамдық мүдделерге бағындыру қабілеті – патриоттық тәрбиеліліктің маңызды критерийлерінің бірі – бастауыш сынып жасындағы балаларда әлі де жеткілікті дамымаған.

Болашақ зерттеулердің перспективалары ретінде төмендегілерді қарастырамыз: мектепке дейінгі және бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру сабақтастығын зерттеу; Қазақстан патриоты тұлғасын қалыптастыру және дамыту мәселелері бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеу; гуманитарлық пәндер бойынша патриоттық тәрбие беру саласында оқу және арнайы бағдарламалар мен әдістемелер кешенін әзірлеу; мемлекеттік билік институттарының патриоттық тәрбие беру бойынша негізгі бағыттарын жүзеге асыру моделін әзірлеу; патриоттық тәрбие саласындағы озық тәжірибені зерттеу және қорыту, оны патриоттық жұмыс практикасына енгізу.

Бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру қазіргі Қазақстан қоғамындағы маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Бастауыш сынып жасындағы балалардың бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру олардың азаматтық сана-сезімі мен патриоттық рухын тәрбиелеу үшін аса қажет. Қазақстанның тарихи және мәдени мұрасын ұлықтау, ұлттық дәстүрлер мен ана тіліне деген құрметті қалыптастыру – өскелең ұрпақтың бойына патриотизм мен ұлттық сәйкестікті сіңірудің негізгі басымдықтары ретінде анықталды.

Зерттеу көрсеткендей, патриоттық тәрбиенің тиімділігі оқушылардың жас ерекшеліктері мен педагогикалық, психологиялық және ұйымдастырушылық шарттардың дұрыс ескерілуіне байланысты. Бұл процесс Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында бекітілген мемлекеттік саясат қағидаттарымен үндестірілуі қажет, онда патриотизм мен ұлттық құндылықтарды тәрбиелеу білім беру жүйесінің маңызды бөлігі ретінде көрсетілген.

Бұған қоса, патриотизмді тәрбиелеу мәселесін зерттеу барысында қазіргі заманға сәйкес патриоттық тәрбиенің әдістері мен формаларын жетілдіру қажеттілігі анықталды. Зерттеу нәтижелері бастауыш сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің теориялық және әдістемелік негіздерін дамытуға ықпал етті. Ұлттық құндылықтармен қатар, патриотизмді оқушылардың тұлғалық қасиеті ретінде қарастыру олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Осылайша, бұл зерттеу ұлттық және халықаралық деңгейде патриоттық тәрбие беру саласындағы теориялық және әдістемелік негіздерді жетілдіруде маңызды үлес қосады. Бұл мәселелерді одан әрі зерделеу, білім беру бағдарламаларын жетілдіру және жаңа әдістерді енгізу Қазақстан қоғамының тұрақтылығы мен болашағына оң ықпалын тигізеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747
2. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Информационный портал Казахстана. <http://zakon.kz>.
3. Психолого-педагогический словарь / сост. В.А. Мижериков. – Ростов н/Д, 2018.
4. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: СПб., 2000.
5. Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М., 1991.
6. Иманбаева С.Т. Жаһандану үрдісіндегі қазақстандық патриотизмнің қалыптасуы: научное издание /С.Т.Иманбаева // Қазақбілімакадемиясыныңбаяндамалары / Доклады Казахской академии образования. 2009.№ 1.С. 38-42.
7. Менлибаев К.Н. Роль национальных традиций в патриотическом воспитании (по материалам конкретно-социологических исследований молодежи Республики Казахстан): автореферат дисс...кандидата философских наук. Алматы, 1995. 19 с.
8. Лейтес Н.С. Возрастной подход к феноменам детской одаренности / Н.С. Лейтес // Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д.Б. Богоявленской. – М.: Молодая гвардия, 1997. – С.57- 59.
9. Жданова Н.М. Средства патриотического воспитания младших школьников / Н.М. Жданова // Педагогические исследования: сотрудничество школы и вуза: научно-педагогические труды. – М.: МГУ, 2010. – Вып. 2. – С.144-148.
10. Божович Л.И. Избранные психологические труды: проблемы формирования личности / под ред. Д.И. Фельдштейна, Л.И. Божович. – М.: Междунар. пед. академия, 1995. – 209 с.
11. Ипполитова Н.В. Развитие личности будущего педагога в контексте профессиональной подготовки: монография / Н.В. Ипполитова [и др.]; Шадр. гос. пед. ин-т. – Шадринск: ШГПИ, 2010. – 244 с.

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЧАТ-БОТТАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Бекқожанова Г.Қ. - филология ғылымдарының кандидаты, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, almaty.gulnar@mail.ru

Баусариева Г.Т. - Педагогика және психология ғылымдарының магистрі,
Өнер және әлеуметтік ғылымдар мектебі, Narxoz университеті

Аңдатпа. Мақалада шетел тілін оқытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларды пайдаланудың тиімділігі әсерлері қарастырылды. Жасанды интеллект платформасының оқу үдерісіне оі әсері, студенттердің тілдік дағдыларын, мотивациясын дамытудағы ерекшелігі талданды. Зерттеудің басты мақсаты – ЖИ технологияларын қолдану негізінде студенттердің тілдік дағдылары мен мотивациясын дамытуға ықпалының тиімділігін ЖИ чат-боттар көмегімен анықтау. Сондай-ақ, ЖИ-ді оқу үдерісіне ендірудің артықшылықтары мен қиындықтарын, студенттердің жетістіктеріне әсерін талдауды қарастырамыз.

Зерттеу нәтижелерінде ЖИ қолданысымен оқыту жүйелері студенттердің шығармашылығына, логикалық ойлауына және аналитикалық дағдыларын дамытуға айтарлықтай көмегі байқалды. Сонымен, бейімделген оқыту платформалары арқылы студенттердің жекелеген қажеттіліктерін ескере отырып білім алуға мүмкіндіктер бар екендігі анықталды.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, тілдік дағдылар, адаптивті оқыту, цифрлық платформалар, аналитикалық дағдылар, шет тілін оқыту

Abstract. The article is focused on the efficiency of using artificial intelligence (AI) in teaching foreign languages. The importance of AI in teaching process, its significance in enhancement of language skills and motivation has been analyzed. The basic goal of the study is identification of effectiveness of AI chatbots contributing to the students' language skills development and motivation in foreign languages through the application of AI technologies. Additionally, we intend to analyze the prospects and problems of application of AI in learning process and its impact on students' academic achievement.

The study shows that AI-based learning system results in improvement of students' creativity, logical thinking and analytical skills. Therefore, adaptive learning platforms allowed students in gaining education in accordance with individual needs.

Key words: artificial intelligence, language skills, adaptive learning, digital platforms, analytical skills, foreign language teaching

Аннотация. В данной статье рассматриваются эффективности использования технологий искусственного интеллекта (ИИ) в изучении иностранных языков. Анализируется эффективности искусственного интеллекта на процесс обучения и его роль в развитии языковых навыков и мотивации студентов. Главная цель исследования – выявление эффективности чат-ботов на основе ИИ, которые могут способствовать развитию языковых навыков и мотивации студентов. Кроме того, он призван проанализировать преимущества и проблемы внедрения ИИ в процесс обучения, а также его влияние на успеваемость студентов.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что система обучения с применением искусственного интеллекта способствует развитию креативности, логического мышления и аналитических умений студентов. Кроме того, адаптивные образовательные платформы обеспечивают персонализированный подход к обучению, учитывая индивидуальные особенности каждого студента.

Ключевые слова: искусственный интеллект, языковые навыки, адаптивное обучение, цифровые платформы, аналитические навыки, изучение иностранных языков

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесі технологиялық жетістіктермен тығыз байланысты. Цифрлық дәуірде ЖИ технологияларын оқу үрдісінде қолдану – оқытудың тиімділігін арттырудың бір жолы. Әсіресе шет тілін үйренуде ЖИ студенттердің тілдік дағдылары мен мотивациясын дамытудың маңызды құралына айналады. ЖИ негізіндегі бағдарламалар, интеллектуалды оқыту жүйелері, тілдік чат-боттар және бейімделген оқыту платформалары студенттердің жеке оқу қажеттіліктеріне бейімделе отырып, олардың танымдық қабілеттерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Шетел тілін оқытуда ЖИ қолдану студенттердің ойлауын, логикалық ойлауын, шығармашылық және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар, жасанды интеллект технологиялары студенттерге өз бетінше оқу траекториясын қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл олардың білімді қабылдау және өңдеу процестерін жеделдетеді. Интерактивті оқыту құралдары мен бейімді платформалар білім алушылардың оқу материалдарын тереңірек түсінуіне және есте сақтауға оң әсерін тигізеді.

Бұл мақалада шет тілін оқытуда жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімділігі, олардың білім алушылардың тілдік дағдылары мен ынтасын дамытудағы рөлі және осы технологиялардың болашақ білім беру жүйесіндегі маңызы қарастырылған. Сондай-ақ оқу процесіне ЖИ енгізудің артықшылықтары мен ықтимал қиындықтарын талдап, олардың білім алушылардың танымдық дамуына әсер етуінің ғылыми-теориялық негіздерін ұсынады.

Зерттеу әдістері. Зерттеуде сандық және сапалық зерттеу әдістерін қамтитын аралас әдістемелік тәсіл қолданылды. Бастапқы кезеңде әдебиеттерге шолу жасалып, шет тілін оқытуда ЖИ технологияларын қолданудың теориялық негіздері қарастырылды. Мақалада білім алушылардың үлгерімі мен мотивациясын бағалау үшін сандық және сапалық мәліметтерді жинай отырып, эксперименталды зерттеу әдісі қолданылады. Бұл зерттеу дизайны ЖИ-дің оқу процесіне әсерін объективті бағалауға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында ЖИ негізіндегі оқыту платформалары, тіл үйренудің автоматтандырылған құралдары және цифрлық контент пайдаланылды. Деректерді талдау статистикалық және мазмұнды талдау әдістерін қолдану арқылы өңделді. Эксперименттік зерттеу жүргізіліп, ЖИ студенттердің тілдік дағдылары мен мотивациясына әсері талданды. Эксперименттік мәліметтерді жинау үшін бақылау және сынау әдістері қолданылды. Бұл әдістер тілін шет оқытуда ЖИ технологияларының тиімді қолдану мүмкіндіктерін жан-жақты бағалауға мүмкіндік береді.

Нәтижелер. Azamatova, et al (2023) зерттеуі ЖИ және цифрлық оқыту құралдарының жобаға негізделген оқыту (PBL) әдісі негізінде шет тілін үйренудегі білім алушылардың жетістіктері мен мотивациясына әсерін талдайды. Зерттеу халықаралық білім беру журналында математика, ғылым

және технологияда (IJEMST) жарияланған және қазіргі білім беру технологияларындағы ең өзекті тақырыптардың бірін қамтиды [1]. Жасанды интеллект (ЖИ) қолданудың лингвистикалық когнитивтік аспектілері бойынша әдебиеттерді талдау кезінде бірнеше негізгі аспектілерді қарастыруға болады: ЖИ қолдануының лингвистикалық когнитивтік ерекшеліктері туралы әдебиеттерге шолу, келесі mJIn аспектілерін атап өтуге болады:

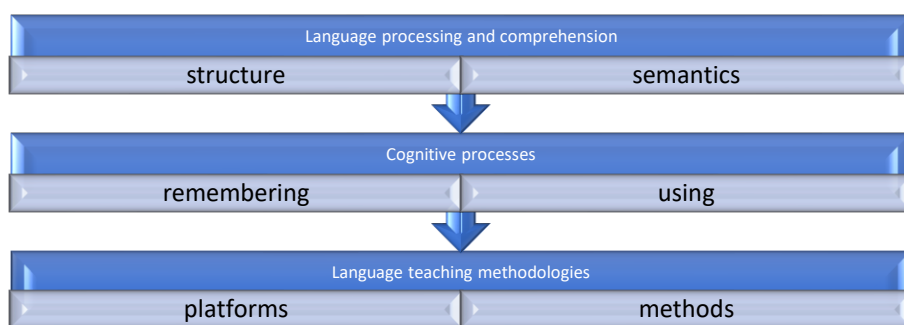
1. *Тілді өңдеу және түсіну*: ЖИ технологиялары, әсіресе табиғи тілді өңдеу (NLP) лингвистикалық деректерді автоматты түрде түсіну және талдау процесінде маңызды рөл атқарады. NLP жүйелері тілдің құрылымын, семантикасын және контекстік мағынасын түсіну қабілетін жақсарту үшін қолданылады [2].

2. *Когнитивтік процестер*: ЖИ оқыту, есте сақтау және тілді қолдану процестерін жақсартуға көмектеседі, өйткені ол адамның бiгЖIn қызметін модельдеуге негізделген. ЖИ когнитивті процестерді тиімдірек басқаруға мүмкіндік беретін құралдарды ұсынады [3].

3. *Тілдерді оқыту әдістемесі*: ЖИ технологияларын қолдану тілдерді оқыту әдістемесіне жаңалықтар енгізеді. Бейімделетін оқыту платформалары, интерактивті жаттығулар мен құралдар тіл үйренушілерге жеке қажеттіліктеріне сәйкес үйренуге көмектеседі [4].

4. *Көптілділік және мәдениетаралық коммуникация*: ЖИ тілдер арасындағы аудармаға, мәдени контексті түсінуге және тілдер арасындағы айырмашылықтарды анықтауға пайдалы. Бұл мәдениетаралық қарым-қатынасты жеңілдетеді [5].

5. *Этика және әлеуметтік мәселелер*: ЖИ технологияларын қолдану ақпараттық қауіпсіздік және білім берудегі теңдік сияқты этикалық және әлеуметтік мәселелерді қарастырады [6]. ЖИ жүйелерінің сынғыштығы ақпараттың шынайылығына әсер етеді.

1-сурет- ШТ оқытуда ЖИ қолдану моделі

Өңдеу және түсіну: ЖИ технологиялары, әсіресе табиғи тілді өңдеу (NLP) саласындағы жетістіктер лингвистикалық деректерді автоматты түрде түсінуге және талдауға мүмкіндік береді. Бұл тілдің құрылымын, семантикасын және контекстік мағынасын түсіну қабілетін арттырады (Чоудхури, 2020).

ЖИ лингвистикалық когнитивтік аспектілері когнитивтік психологиямен тығыз байланысты. Мысалы, ЖИ жүйелері адам миының жұмысын модельдеу арқылы тілді үйрену, есте сақтау және қолдану процестерін жақсартуға көмектеседі (Zhang & Liu, 2021). ЖИ технологияларын қолдану тілді оқыту үдерісіне жаңа әдістер мен стратегияларды енгізуге мүмкіндік береді. Тіл үйренушілердің жеке қажеттіліктеріне негізделген бейімделген оқыту платформалары тіл дағдыларын дамытуға арналған интерактивті құралдар мен жаттығуларды қамтамасыз ету арқылы оқу тиімділігін арттыра алады (Хуан және т.б., 2020). ЖИ көптілділік пен мәдениетаралық коммуникацияда маңызды рөл атқарады. ЖИ жүйелері тілдер арасындағы аудармаға, мәдени контексті түсінуге және тілдер арасындағы айырмашылықтарды анықтауға көмектеседі. ЖИ технологияларын қолдану тілдік-танымдық процестерге қатысты этикалық мәселелерді де көтереді. Мысалы, ЖИ жүйелерінің бейтараптығы, ақпараттық қауіпсіздік және білім берудегі теңдікті қамтамасыз ету сияқты аспектілер маңызды.

Осы аспектілерді 1-кестеде қарастыра отырып, ЖИ-дің тілдік-танымдық ерекшеліктерін зерттеу жаңа зерттеулер мен практикалық қолдану үшін мол мүмкіндіктер ашады. Болашақта ЖИ технологияларын тиімді қолдану тілдерді оқыту мен оқыту үдерісіне елеулі өзгерістер әкелуі мүмкін.

Тілдік бағалау білім алушының сөйлеу тілін түсіну қабілетін бағалауды білдіреді.. Бұл бағалау әртүрлі рөлдерді орындайды, соның ішінде студенттерді қолайлы сыныптарға орналастыру, олардың үлгерімін бақылау, қиындықтарды анықтау және біліктілік деңгейлерін растау [7]. Әдетте, сынып ішіндегі бағалауды және нақты бағдарламалар үшін тағайындалғандарды мұғалімдер мен мектеп әкімшілері әзірлейді, ал біліктілікті бағалауды көбінесе ауқымды бағалауларды жүргізетін арнайы

тестілеу компаниялары жасайды. Тиімді тыңдауды бағалауды құруға қатысты қиындықтарды ескере отырып, көптеген педагогтар диагностика және сыныпта орналастыру мақсаттары үшін осы стандартталған біліктілік тестеріне сүйенеді.

үлкен тілдік модельдердің дамуымен біз бағалау әдістерінде трансформациялық кезеңнің қарсаңында болуымыз мүмкін. Бұл технология мұғалімдер мен зерттеушілерге мақсатты тыңдауды бағалауды тиімдірек жасауға мүмкіндік береді. Бікімал ескіру, алдау және сенімділік пен негізділікке қатысты мәселелерге қатысты қоғамдық алаңдаушылықтарға қарамастан [8]. Біздің зерттеуіміз тыңдауды бағалауды дамытуға қалай көмектесетінін көрсетуге бағытталған. Біз бұл технологияның сынақ әзірлеушілері тап болатын қиындықтарды шешудегі артықшылықтарын атап өтеміз, әсіресе ресурсы аз немесе кішірек параметрлерде. Білім беру саласы ЖИ технологияларын қабылдауда біршама күмәнмен қарағанымен, біз «дәйекті күмәнмен қарайтын қауымдастыққа» осы инновациялар ұсынатын мүмкіндіктерді дұрыс және сенімді тыңдау бағасын жасау үшін зерттеуге шақырамыз. Шет тілін оқытуда қолдануға болатын жасанды интеллекттің бірнеше негізгі түрлері бар. Олар ЖИ-ді практикалық жүзеге асыруда да қолданылады. Олар:

Adaptive learning systems – білім алушылардың оқу үлгерімі мен қажеттіліктеріне қарай оқу материалын автоматты түрде реттейтін жүйелер. Олар жекелендірілген оқыту тәсілін ұсына отырып, білім алушылардың білімін тиімді дамытуға ықпал етеді.

Language chatbots – студенттерге интерактивті тәжірибені қамтамасыз ететін құралдар. Чат-боттар тіл үйренушілерге диалогтік әңгіме жүргізу арқылы олардың сөздік қорын кеңейтуге және сөйлеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Speech recognition and processing technologies – білім алушылардың айтылуын түзетуге, интонациясын жақсартуға және сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған ЖИ құралдары. Бұл жүйелер студенттердің сөзін тыңдайды және нақты уақытта кері байланыс береді. Жасанды интеллект технологиялары қазір білім беруде кеңінен қолданылады. Атап айтқанда, тіл үйренуде ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттар студенттерге интерактивті, жекелендірілген және үздіксіз оқу тәжірибесін ұсынады. Бұл зерттеу ЖИ чат-боттарын қолдану арқылы ағылшын тілін үйренудің тиімділігін бағалайды және дәстүрлі әдістермен салыстырғанда оның нәтижелерін сипаттайды. Екі топқа да онлайн сабақ берілді.

Зерттеу әдістемесі зерттеу барысында екі топтан тұрады:

1. Эксперименттік топ – ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттарды пайдаланған студенттер
2. Бақылау тобы – дәстүрлі оқыту әдістерін пайдаланған студенттер

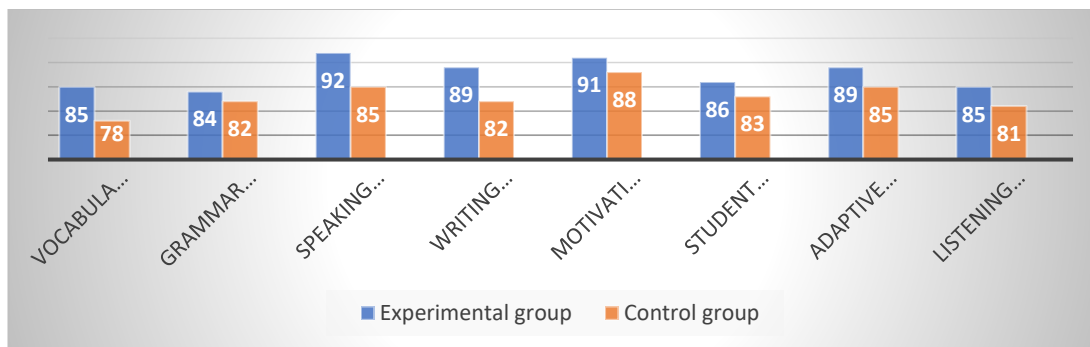
Әр топтағы білім алушылардың тілдік дағдыларын бағалау үшін бірнеше критерийлер таңдалды: сөздік қорын кеңейту, грамматикалық дағдылар, сөйлеу дағдылары, жазу дағдылары, мотивация деңгейі, жеке оқыту және тыңдау дағдылары.

1-кесте – Эксперименттік топтың салыстырмалы көрсеткіштері

Indicators	Experimental group (ЖИ-powered chatbots used)	Control group (trained using traditional methods)
Vocabulary expansion	Learned new words and phrases quickly	Vocabulary slowly expanded
Grammar skills	Chatbots offered interactive exercises	Grammar comprehension was based on teacher explanation
Speaking skills	Greater opportunity for practice, increased confidence	Speech skills developed slowly
Writing skills	ЖИ bots corrected errors and provided specific recommendations	Teacher feedback was limited.
Motivation	High, because interacting with chatbots is fun	Decrease because the lessons were held consecutively
Student Activity	Motivated to study independently	Teacher guidance was needed
Adaptive learning	ЖИ adapted to the individual level	All students were given the same tasks
Listening skills	Continuous listening was possible through chatbots	Audio materials were used only during the lesson.
Problems and barriers	Some students had difficulty working with technology	Traditional barriers to language learning have been observed

Дегенмен, техникалық ресурстарға қол жеткізу және студенттердің технологиямен танысу деңгейі сияқты ЖИ-боттарды пайдалануда кейбір шектеулер бар. Сондықтан мұндай платформаларды алдағы уақытта жетілдіріп, дәстүрлі әдістермен ұштастыра пайдалану маңызды болмақ.

Зерттеу ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттарды пайдаланған студенттер бақылау тобындағы студенттерге қарағанда ағылшын тілінде айтарлықтай жақсы нәтиже көрсеткенін көрсетті. Атап айтқанда, интерактивті оқыту әдістерінің арқасында олардың сөздік қорлары, сөйлеу дағдылары, ынталары жақсарды. Келесі 2-суретте кейінгі сынақтардың нәтижелері берілді.

Сурет 2 – Эксперименттен кейінгі зерттеулердің нәтижелері

Эксперименттік зерттеу нәтижелері ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттарды пайдаланатын студенттердің бақылау тобындағы студенттерге қарағанда ағылшын тілін үйрену нәтижелерінің айтарлықтай жоғары екенін көрсетті. Әсіресе, интерактивті оқыту әдістерінің арқасында олардың сөздік қорлары, сөйлеу дағдылары, ынталары артты. Сондықтан ЖИ платформалары қазір шет тілін оқытуда маңызды екендігі анықталды. Бұл технологиялар оқу үдерісін жекелендірілген, интерактивті және тиімді етіп, білім алушылардың қажеттіліктеріне бейімдей алады.

Зерттеу нәтижелері ЖИ платформаларының негізгі артықшылықтарын атап өтті:

– Жеке тұлғаға бағытталған оқыту - ЖИ технологиялары студенттерге өз деңгейіне, оқу стиліне және қажеттіліктеріне бейімделген жеке оқыту бағдарламаларын ұсынады. Бұл дәстүрлі әдістерге қарағанда тиімдірек болуы мүмкін, себебі студенттер өз қарқынымен оқи алады.

– Интерактивті және үздіксіз тәжірибе - чат-боттар мен ЖИ көмекшілері оқу материалдарын тәжірибеде түсіндіріп қана қоймайды, сонымен қатар тіл жаттығуларын ұсыну арқылы студенттердің белсенділігін арттырады. Олар үздіксіз кері байланыс береді және тіл дағдыларын дамытуға көмектеседі.

– Сөйлеу және тыңдау дағдыларын дамыту – ЖИ технологиялары білім алушылардың сөйлеу тілін тану және қалыптастыру қабілеттерін арттыру арқылы олардың айтылуын және тыңдауын жақсартады. Сонымен қатар, тыңдау дағдыларын дамыта отырып, әр түрлі екпін мен сөйлеу мәнерлеріне негізделген тыңдалым материалдары ұсынылады.

– Мотивацияны арттыру – геймификация элементтерін пайдаланатын ЖИ платформалары да білім алушылардың ынтасын арттырады, өнімді оқу үдерісіне белсенді қатысуға ынталандырады.

– Көптілді қолдау және қол жетімділік – шетел тілін оқыту жүйесінде ЖИ негізіндегі платформалар студенттерге әлемнің кез келген жерінде қолжетімді, бұл әсіресе ресурстары шектеулі аймақтардағы тіл үйренушілер үшін пайдалы.

Дегенмен, техникалық ресурстарға қол жеткізу және студенттердің технологияны меңгеру деңгейі сияқты ЖИ-боттарды пайдалануда кейбір шектеулер бар. Сондықтан мұндай платформаларды алдағы уақытта жетілдіріп, дәстүрлі әдістермен ұштастыра пайдалану маңызды болмақ. Жалпы, ЖИ платформалары шет тілін оқытудың жаңа, тиімді және қолжетімді әдісін ұсынып, оқыту сапасын арттырудың маңызды құралына айналууда. Сондықтан ЖИ технологияларын шетел тілін оқыту үрдісіне белсенді түрде енгізу қажеттілігі артып келеді. ЖИ технологиялары қарқынды дамып келе жатқандықтан, болашақта шет тілдерін үйренуге арналған платформаларды одан әрі жетілдіру күтілуде. Болашақта бұл платформалар эмоционалды интеллект, когнитивті модельдеу және бейімделіп оқыту стратегияларын қолдану арқылы оқыту үдерісін тиімді етеді деп күтілуде.

Қорытынды. Қорытындылай келе, ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттар ағылшын тілін үйренудің жаңа, тиімді әдісі болып саналады. Олар студенттерге өз бетінше білім алуға және тіл үйрену дағдыларын дамытуға мүмкіндік бере отырып, дәстүрлі әдістермен бірге қолданған кезде оқытудың сапасын айтарлықтай жақсартуға болады. Сондықтан ЖИ технологияларын тиімді қолданудың стратегияларын жетілдіріп, болашақтағы зерттеулерде мүмкіндігінше оқу процесіне бейімдеу маңызды. Зерттеудің практикалық маңыздылығы білім беру мекемелері мен мұғалімдерге ЖИ

технологияларын тиімді пайдалану жолдарын ұсынынуында. Алынған нәтижелер шетел тілін оқытуда интерактивті және бейімді әдістерді енгізуге көмектеседі. Сонымен қатар, АКТ құралдарын қолдану студенттердің өз бетінше білім алу қабілеттерін арттырып, олардың тілдік дағдылары мен мотивациясын дамытуға ықпал етеді. Бұл зерттеу шет тілін оқыту әдістерін жетілдіруге бағытталған инновациялық шешімдерді ұсынуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Azamatova, A., Bekeyeva, N., Zhaxylikova, K., Sarbassova, A., & Ilyassova, N. (2023). *The effect of using artificial intelligence and digital learning tools based on project-based learning approach in foreign language teaching on students' success and motivation. International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST)*, 11(6), 1458-1475. <https://doi.org/10.46328/ijemst.3712>
2. Chowdhury, G. G. (2020). *Natural Language Processing. In The International Encyclopedia of Digital Communication and Society* (pp. 1-8). Wiley.
3. Zhang, Y., & Liu, Y. (2021). *Cognitive Models and Artificial Intelligence. In Artificial Intelligence in Education* (pp. 15-24). Springer.
4. Huang, H., Wu, J., & Yang, Y. (2020). *Intelligent Tutoring Systems and Language Learning. Journal of Educational Technology*, 17(2), 25-39.
5. Hale, S. (2018). *Machine Translation and Cultural Context. Computational Linguistics*, 44(2), 309-317.
6. O'Neil, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown Publishing Group.
7. Stoller, F. & Myers, C. C. (2020). *Project-based learning: A five-stage framework to guide language teachers. A. Grás-Velázquez (Ed.), Project-based Learning In Second Language Acquisition – Building Communities of Practice in Higher Education* (pp.25-47). New York: Routledge.
8. Susanty, et al (2021). *Why English teaching truth on digital trends as an effort for effective learning and evaluation: opportunities and challenges: analysis of teaching English. Linguistics and Culture Review*, 5(S1), 303-316.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF LEARNING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE

**G.K.Yeshmurat- Teacher of International University of Tourism and Hospitality,
Kazakhstan, Turkistan city**

Abstract. Acquiring English as a second language is a complex and multifaceted journey, where psychological factors play a crucial role. Motivation is one of the key elements, which can be intrinsic-driven by personal interests and a desire for self-improvement—or extrinsic, influenced by academic or professional demands. Strong motivation enhances the speed and effectiveness of learning, whereas its absence may hinder progress. Language learning anxiety also significantly affects the process, leading to fear of making mistakes, self-doubt, and apprehension about speaking in a new language. These challenges can impair cognitive abilities and limit practical language use in real-life communication. Cognitive styles and individual personality traits influence how learners process information. For instance, analytical learners prefer structured methods, while global thinkers grasp language more effectively in context. Emotional intelligence is another important factor, as it helps learners manage stress, develop empathy, and communicate more effectively with native speakers. Additionally, the social environment and self-esteem play a significant role in language acquisition. Support from teachers, family, and peers fosters confidence and encourages the practical use of the language in daily life. This article examines these factors and presents strategies to help overcome psychological barriers, making the process of learning English more effective and comfortable.

Keywords: motivation, language anxiety, cognitive styles, personality traits, emotional intelligence, social environment, self-esteem

Introduction

The process of learning psychology plays a crucial role in acquiring a second language. Beyond cognitive abilities, success is influenced by emotional state, motivation, and individual personality traits. Considering psychological factors is essential, as they can either facilitate or hinder the effective acquisition of English.

Mastering a foreign language is a complex journey that goes beyond learning grammar and vocabulary; it also involves developing communication skills, overcoming language barriers, and adapting to a new way of thinking. Psychological factors play a significant role in determining the success of this process.

One of the most important psychological aspects of learning English as a second language is motivation. It can be intrinsic, driven by personal interest, self-fulfillment, or a passion for culture, or extrinsic, influenced by educational, professional, or social demands. Studies indicate that strong intrinsic motivation leads to more effective and long-term language acquisition, whereas low motivation can result in passivity and learning difficulties.

Another key factor is language learning anxiety. Many learners fear making mistakes, especially when speaking English. This anxiety can stem from a fear of negative evaluation, a lack of confidence in one's knowledge, or avoidance of situations requiring language use. As a result, confidence levels may drop, and participation in learning activities may decrease. To mitigate this, it is essential to create a supportive learning environment where mistakes are viewed as part of the learning process rather than as failures.

Cognitive learning styles also influence how students acquire English. Individuals differ in how they perceive, process, and retain information. For example, analytical learners prefer structured exercises and clear grammar rules, whereas global thinkers benefit more from contextual learning, intuitive immersion, and communication-based approaches. Recognizing one's cognitive style allows learners to adopt the most effective language learning methods.

Emotional intelligence, which involves the ability to understand and regulate emotions, also impacts language acquisition. A high level of emotional intelligence enables learners to manage stress, embrace mistakes, interact effectively with native speakers, and adapt to a new linguistic environment. Those with well-developed emotional intelligence tend to overcome language-learning challenges more quickly and demonstrate stronger intercultural communication skills.

The social environment is another crucial factor in learning English. Support from teachers, family, and peers boosts confidence and reduces anxiety. Additionally, engaging in natural language practice, such as conversing with native speakers, accelerates language acquisition. A supportive environment that encourages English usage enhances motivation and makes the learning process feel more natural.

Self-esteem also plays a role in language learning success. Students with high self-confidence apply their knowledge more effectively, practice without fear, and handle mistakes with ease. Conversely, low self-esteem can lead to self-doubt, fear of communication, and reduced motivation. Therefore, both teachers and learners should focus on fostering a positive mindset, reducing stress, and building confidence in the learning process.

In summary, learning English as a second language is not only a cognitive process but also a psychological one. Motivation, anxiety, cognitive styles, emotional intelligence, social support, and self-esteem all significantly influence language acquisition. Understanding these psychological factors allows for the development of effective teaching strategies that reduce language barriers, boost confidence, and create a more supportive learning environment.

Motivation is a crucial factor in language learning, as it influences a student's level of engagement, perseverance, effort, and ultimate achievement. Research indicates that highly motivated learners acquire language skills more quickly, actively utilize learning resources, engage in practice more frequently, and demonstrate a strong sense of independence.

Gardner and Lambert (1972) identified two primary types of motivation:

- Integrative motivation – the desire to learn a language to integrate more effectively into the culture of its native speakers. Learners with this motivation show a genuine interest in the traditions, customs, and way of life of English-speaking communities. They view language not just as a communication tool but as a means of broadening their worldview. This type of motivation is particularly relevant for individuals planning to immigrate, study, or work in an English-speaking environment.
- Instrumental motivation – learning a language to achieve specific goals, such as career advancement, university admission, passing international exams, or traveling. Those with instrumental motivation tend to focus on concrete outcomes, such as mastering business English, preparing for standardized tests (IELTS, TOEFL), or acquiring specialized vocabulary.

Extensive research confirms a strong correlation between high motivation and successful English language acquisition. Highly motivated students are more resilient in overcoming challenges, less likely to abandon their studies, and more inclined to continue improving their language skills throughout their lives.

However, motivation is not static and can fluctuate due to various factors, including:

- Stress and anxiety. Fear of making mistakes, lack of confidence, and hesitation to communicate in English can lower motivation and even lead to language avoidance.
- Lack of support. A discouraging learning environment or uninspiring teaching methods may weaken a student's motivation.

- Time constraints. A fast-paced lifestyle often limits the time available for language learning, especially if a student lacks clear goals or a structured approach.
- Monotonous learning methods. Relying solely on grammar exercises and rote memorization without active communication can make the learning process feel dull, reducing engagement.

To keep motivation levels high, it is essential to consider individual learning preferences and apply effective techniques, such as:

1. Setting clear goals. Breaking a broad objective ("learn English") into smaller, achievable steps ("learn 10 new words daily," "watch an English movie without subtitles") helps sustain motivation.
2. Using engaging materials. Reading books, watching films and TV shows, and listening to podcasts and music in English make learning more enjoyable.
3. Creating an immersive environment. Interacting with native speakers, joining language clubs, and traveling to English-speaking countries provide natural opportunities to use the language, enhancing motivation.
4. Incorporating gamification. Interactive apps (such as Duolingo and Quizlet), games, and competitive elements make the learning experience more dynamic and engaging.
5. Rewarding progress. Acknowledging achievements—such as keeping a progress journal or rewarding oneself for reaching milestones—reinforces motivation.

In conclusion, motivation plays a vital role in English language learning. A high level of motivation facilitates effective skill acquisition, while maintaining interest and fostering a supportive learning environment ensures a productive and enjoyable learning experience.

Many learners experience anxiety while studying English, particularly in communicative situations. Language anxiety acts as a psychological barrier that can lower self-confidence, hinder active language use, and slow down the learning process.

Horanitz, Horne, and Cope (1986) identify three primary types of language anxiety:

- Classroom anxiety. This arises from the fear of making mistakes in front of peers, feeling embarrassed while speaking, or lacking confidence in one's knowledge. As a result, students may avoid participating in class discussions due to concerns about being misunderstood or criticized for their errors.
- Test anxiety. This occurs in situations where learners must demonstrate their knowledge within a limited time frame. The stress associated with exams or assessments can negatively affect concentration, hinder memory recall, and create self-doubt.
- Communication anxiety. This type of anxiety is linked to the fear of speaking English, particularly with native speakers or more proficient individuals. Learners may worry about negative judgment, avoid speaking opportunities, or even postpone language learning due to a lack of confidence in their abilities.

Excessive language anxiety can significantly slow down the learning process by reducing cognitive resources needed for comprehension and retention. It can impair focus, disrupt natural language use, and make learners hesitant to practice, ultimately decreasing their motivation to study English.

However, anxiety is not always entirely negative. In moderate amounts, it can serve as a motivator, encouraging learners to prepare better and pay closer attention to language use. The key is to maintain a balance—ensuring that anxiety remains at a manageable level where it enhances focus rather than obstructing progress.

To create a more comfortable and supportive language learning environment, several effective methods can be applied:

1. Role-playing and real-life simulations. Engaging in activities such as role-play dialogues, discussions, and scenario-based conversations (e.g., ordering food at a restaurant or attending a job interview) can help ease social anxiety and make language practice less stressful.
2. Building a supportive learning environment. Teachers and peers play a crucial role in minimizing anxiety by fostering a positive and encouraging atmosphere. Instead of focusing on criticism, mistakes should be treated as valuable learning opportunities.
3. Gradually increasing task difficulty. Progressing from simpler exercises to more complex tasks allows students to build confidence. For instance, starting with written assignments, moving on to pair work, and eventually participating in group discussions helps learners adapt at a comfortable pace.
4. Encouraging a positive mindset. Providing encouragement, acknowledging progress, and fostering a friendly atmosphere contribute to reducing anxiety. Practicing self-affirmations, building confidence, and adopting a constructive attitude toward mistakes are also essential.
5. Implementing relaxation techniques. Using breathing exercises, meditation, and stress management strategies can help learners cope with anxiety before exams or public speaking situations.

In conclusion, language anxiety is a significant factor influencing English learning. However, with appropriate strategies and a psychologically supportive environment, its effects can be minimized, allowing learners to use the language more confidently and achieve academic success.

Individual cognitive characteristics play a crucial role in the learning process. Among the different cognitive styles, the following can be distinguished:

- Visual, auditory, and kinesthetic learning styles. Visual learners absorb information best through graphs, charts, and reading materials, while auditory learners retain knowledge more effectively through listening (lectures, podcasts). Kinesthetic learners, on the other hand, benefit from hands-on activities and movement.

- Field-dependent vs. field-independent thinking. Field-dependent learners process information more effectively within a given context, whereas field-independent learners analyze it separately from external influences.

- Impulsive vs. reflective problem-solving approaches. Impulsive learners respond quickly, often relying on intuition, while reflective learners take time to think through their responses before answering.

Recognizing one's cognitive style allows students to select the most effective learning strategies, while also enabling teachers to tailor instructional methods to better suit individual needs.

Personality traits significantly influence the process of learning English. One key factor is whether a learner is an extrovert or an introvert.

- Extroverts tend to be more outgoing, actively engage in conversations, and are less afraid of making mistakes. Their ability to adapt quickly to new language situations often accelerates their speaking development. However, they may have less patience for in-depth grammar studies and written exercises.

- Introverts, on the other hand, may find verbal communication challenging but often excel in analytical aspects of language learning, such as grammar, reading, and listening. However, they may need to build confidence in speaking to overcome hesitation and fear of mistakes.

The Impact of Emotional Intelligence

Emotional intelligence (EI) refers to the ability to recognize, understand, and manage one's own emotions while also considering the emotions of others. A high level of EI facilitates English language learning by helping learners manage anxiety, adapt to new situations, and communicate effectively.

Key components of EI that influence language acquisition include:

- Self-regulation: Helps control stress and anxiety in language interactions.
- Empathy: Enables learners to understand conversational partners, even in cases of language barriers, and adjust their communication accordingly.
- Social skills: Enhance interactions with native speakers and peers, fostering a supportive learning environment.

The Role of Self-Esteem

Confident learners are more likely to use English actively in real-world situations. They overcome fear of mistakes more easily and improve their skills more rapidly. Strengthening self-esteem through positive communication experiences, a supportive learning environment, and encouragement leads to more effective language learning.

Thus, personality traits and emotional intelligence play a fundamental role in mastering English, helping learners navigate challenges and stay motivated.

The social environment is a key factor in English language acquisition. The more opportunities learners have for natural communication in English, the faster they will develop proficiency. Full immersion in an English-speaking environment is one of the most effective learning methods, as it enables practical language use beyond academic exercises.

Interacting with native speakers enhances pronunciation, expands vocabulary, and familiarizes learners with idiomatic expressions. Even for those who cannot live in an English-speaking country, modern technology offers a range of resources such as language exchanges, online courses, international chat groups, and social media platforms.

Engagement in international projects, volunteer programs, or internships also facilitates language integration into daily life. Collaborating with foreign colleagues and making friends across cultures enhances motivation and gives learning a greater sense of purpose.

A supportive social environment is essential for language success. When learners feel comfortable and unafraid of making mistakes, they are more likely to practice regularly. Creating a welcoming atmosphere in classrooms, conversation clubs, and group activities helps reduce language anxiety and promotes effective learning.

Learning English is often hindered by psychological barriers that can slow progress and reduce motivation. The fear of making mistakes discourages students from speaking freely due to concerns about negative judgment. Low self-esteem leads to self-doubt, while negative past experiences can trigger anxiety and cause learners to avoid language practice.

To address these challenges, it is essential to:

- Foster a supportive learning environment where mistakes are viewed as a natural part of the learning process.
- Apply positive reinforcement, such as praise and encouragement, to highlight progress.
- Build confidence through regular practice and constructive feedback that helps correct mistakes without stress.
- Incorporate engaging learning techniques, such as role-playing games and interactive activities, to make lessons more enjoyable.
- Develop self-regulation skills, including breathing exercises, relaxation techniques, and emotional control, to manage anxiety effectively.

By overcoming psychological barriers, learners can feel more at ease, engage in language use more actively, and achieve greater success.

Conclusion

Psychological factors play a crucial role in the English learning process. Motivation, anxiety, cognitive styles, personality traits, and emotional intelligence all influence how efficiently and comfortably an individual acquires a language.

Strong motivation fosters persistence and engagement, while reduced anxiety makes learning feel more natural and enjoyable. Recognizing individual cognitive differences allows for the adaptation of teaching methods to enhance effectiveness. Developing emotional intelligence strengthens confidence in communication, and social support minimizes the fear of mistakes, encouraging more active language use in real-life situations.

Implementing strategies to overcome psychological barriers—such as creating a positive learning environment, incorporating interactive techniques, and developing self-regulation skills—enables learners to build confidence and succeed. Therefore, understanding and addressing the psychological aspects of language learning are key to mastering English successfully.

References:

1. Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*.
2. Horwitz, E. K., Horwitz, M. B., & Cope, J. A. (1986). *Foreign Language Classroom Anxiety*.
3. Dörnyei, Z. (2005). *The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition*.
4. Ellis, R. (1994). *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford University Press.
5. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
6. MacIntyre, P. D., & Gardner, R. C. (1991). *Methods and Results in the Study of Anxiety and Language Learning: A Review of the Literature*. *Language Learning*, 41(1), 85-117.
7. Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know*. Newbury House.
8. Skehan, P. (1989). *Individual Differences in Second Language Learning*. Edward Arnold.
9. Swain, M., & Lapkin, S. (1995). *Problems in Output and the Cognitive Processes They Generate: A Step Towards Second Language Learning*. *Applied Linguistics*, 16(3), 371-391.
10. VanPatten, B. (2004). *Processing Instruction: Theory, Research, and Commentary*. Routledge.

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Сейлгазинова С.А. - Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімі»

ММ «№42 балабақша» МКҚК басшысы

Саметова С.А. - Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімі»

ММ «№42 балабақша» МКҚК әдіскері

Сапарғалиева А.М. - І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті

«Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу» БББ 2 курс магистранты, тәрбиеші.

Андатпа. Бұл мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған инклюзивті білім беру мәселелері қарастырылады. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымда ерекше қажеттіліктері бар балалардың үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнын игере алмауы және педагогтарға арнайы бағдарламалардың болмауы қиындықтар туғызуда. Ерекше балаларға білім беру үшін арнайы бағдарламалар, әдістемелер мен қолайлы орта қажет. 2021 жылғы Мемлекет басшысының Жолдауында білім беру жүйесінің қолжетімді және инклюзивті болуы қажеттігі айтылған. Бұл бастама еліміздің білім беру жүйесінде теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған. В.А. Сухомлинский мен В. Крутецкий сияқты ғалымдардың зерттеулері осы саладағы маңызды тұжырымдарды қамтиды. «Білім баршаға» және БҰҰ-ның инклюзивті білім беру бағдарламалары ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға мүмкіндік беретін негіздер болып табылады. «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеудің тиімді жолдары» атты авторлық бағдарлама 3-5 жастағы балаларды оқытуда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынады. Бағдарламада дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар және мультимедиялық құралдар арқылы балалардың дамуына жағдай жасалады. Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға тәрбиелеу және оқытуда педагогтар мен қоғамның бірлескен әрекеті маңызды рөл атқарады.

Түйін сөздер: Инклюзивті білім беру, ерекше қажеттіліктері бар балалар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеу, үлгілік оқу бағдарламасы, авторлық бағдарламалар.

Abstract. This article discusses the issues of inclusive education for children with special educational needs. Today, preschool organizations are hampered by the inability of children with special needs to assimilate the content of the standard curriculum and the lack of special programs for teachers. Special programs, techniques, and a supportive environment are needed to teach special children. The 2021 Presidential Address speaks about the need for accessibility and inclusivity of the education system. This initiative is aimed at ensuring equality and equity in the country's education system. The research of such scientists as V. A. Sukhomlinsky and V. Krutetsky contains important conclusions in this area. Education for All and the UN's inclusive education programs are the foundations for enabling children with special needs to receive education. The author's program "Effective ways of raising children with special educational needs" offers effective methods and techniques used in teaching children aged 3-5 years. The program creates conditions for the development of children through didactic games, role-playing games and multimedia tools. In addition, the joint activities of teachers and society play an important role in the upbringing and education of children with special educational needs.

Keywords: Inclusive education, children with special needs, education of children with special educational needs, standard curriculum, author's programs.

Кіріспе. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнын игере алмауы, педагогтарға арнайы бағдарламаның болмауы қиындықтар туғызуда. Ерекше қажеттіліктері бар балалардың бұл процестерді толыққанды игеруі үшін арнайы бағдарламалар, әдістемелер мен қолайлы орта қажет.

Мемлекет басшысы 2021 жылғы Халыққа Жолдауында «Біздің білім беру жүйеміз қолжетімді әрі инклюзивті болуға тиіс» деп мәлімдеді. Бұл үндеу еліміздің білім беру жүйесінде теңдік пен әділеттілікті қамтамасыз етуге бағытталған маңызды бастаманы көрсетеді [1]. Мемлекет басшысының осы үндеуі еліміздің білім беру жүйесін қолжетімді әрі инклюзивті етуге бағытталған нақты қадамдарды белгілейді. Бұл бастама еліміздің болашақ ұрпағының білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге және олардың толыққанды дамуына жағдай жасауға бағытталған маңызды қадам болып табылады.

В.А. Сухомлинский «Бала адаммен араласпайынша өмір сүре алмайды, өзінің бар жүрек жылуын басқа адамға беруді ұзданы талап етеді. Балаға ой еңбегінің шаттығын, табыс қуанышын беріңіздер», деген болатын [2].

Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды білім кеңістігіне еркін енуіне жағдай жасап, қоғамда өз орнын табуға қолдау көрсету қазіргі қоғам алдындағы өзекті мәселе деп айтуға болады. Себебі осы санаттағы балалардың өзіндік даму ерекшелігі бар. «Әрбір бала бір жұлдыз - жарқырауына жәрдем бер!» дегендей оларға психологиялық-педагогикалық жан-жақты қолдау көрсету арқылы баланың бойындағы ерекше қабілетін, дарындылығын анықтап, оның зияткерлік дамуындағы өзгерістерді қолдап отыру қажет. Жалпы білім беру ұйымдарының педагогтары үшін ерекше білім беруге қажеттіліктері бар оқушы - психикалық және дене дамуы бұзылған (мүмкіндігі шектеулі) бала ғана емес, сонымен қатар оқытуда қиындықтарға тап болған кез келген бала екенін түсінулері маңызды [3]. В. Крутецкий өзінің математикалық қабілеттіліктің құрылымын зерттеген еңбегінде: «Егер қабілеттіліктер деген ұғымды жеке психикалық қасиеттер деп түсінсек, онда дарындылық дегенді адамның ерекше қабілетінің жиынтығының бірлігі деуге болады», - деп тұжырымдады [4].

Әлемдік білім беру үдерісінде 1970 жылдарынан бері «Білім баршаға» бағдарламасы, инклюзивті білім беру бағдарламасы БҰҰ-ның Конвенциясына 2006 жылдың 13 желтоқсанында енгізілген бағдарламасы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға мектепке дейінгі ұйымдарында білім алуына мүмкіндік беретін құжаттарын негізге ала отырып, мектеп жасына дейінгі 3-5 жас аралығы – баланың қарқынды дамуы жүретін маңызды кезең екендігін ескеріп, баланың танымдық қабілеттері, қарым-қатынас жасау дағдылары және эмоционалдық даму негіздері қалыптастыратын бағдарлама дайындауды жөн көрдік.

Мақсат-міндеттері. Біз заман қажеттілігіне орай «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеудің тиімді жолдары» атты авторлық бағдарлама әзірленіп ұсынылуда. Бағдарлама (аптасына – 1 сағат, барлығы – 36 сағатты құрайды).

Бұл бағдарлама 3-5 жастағы балалармен жұмыс жасауда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынуға және олардың үйлесімді дамуына мүмкіндік беруге бағытталған.

Мектепке дейінгі 3-5 жас аралығы – баланың қарқынды дамуы жүретін маңызды кезең. Бұл уақытта баланың танымдық қабілеттері, қарым-қатынас жасау дағдылары және эмоционалдық даму негіздері қалыптасады.

Осы ретте, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға тәрбие берудің тиімді жолдарын қамтамасыз ету *басты мақсат болып табылады.*

Басты мақсатты жүзеге асыру үшін алдымызға бірнеше міндеттер қоямыз.

Атап айтқанда:

- дидактикалық және дамытушы ойындарды, жаттығуларды жас және жеке ерекшеліктеріне сәйкес қолдану арқылы дағдыларын игерту;
- баланың даралығы мен субъективтіліктерін қолдауға бағытталған заттық-кеңістіктік ортаны, оның ішінде арнайы ортаны құру;
- балаларды ұлттық құндылықтарға баулу;
- отбасы мен мектепке дейінгі ұйымның күш – жігерін біріктіру.
- дене, зияткерлік, жеке тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін оңтайлы жағдайлар жасау;
- бала топта отбасымен бірге түрлі тапсырмаларды орындауға мүмкіншілік алуға дағдыландыру;
- түрлі балалар әрекетін кіріктіру арқылы балалардың дамуына жағдай жасау;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оң әлеуметтендіру.

Әдістері. Бұл мақалада ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған инклюзивті білім беру мәселелері қарастырылады. Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымда ерекше қажеттіліктері бар балалардың үлгілік оқу бағдарламасының мазмұнын игере алмауы және педагогтарға арнайы бағдарламалардың болмауы қиындықтар туғызуда.

Психологиялық-педагогикалық зерттеулерге негізделген әдістер: В.А. Сухомлинский мен В. Крутецкий сияқты ғалымдардың зерттеулері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білім берудің теориялық негіздерін қалыптастыруға көмектеседі.

Халықаралық тәжірибені пайдалану: «Білім баршаға» және БҰҰ-ның инклюзивті білім беру бағдарламалары ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға мүмкіндік беретін негіздер болып табылады.

Арнайы бағдарламалар әзірлеу: «Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеудің тиімді жолдары» атты авторлық бағдарлама 3-5 жастағы балаларды оқытуда қолданылатын тиімді әдіс-тәсілдерді ұсынады.

Дидактикалық және рөлдік ойындар: Балалардың дамуына жағдай жасау үшін дидактикалық ойындар, рөлдік ойындар және мультимедиялық құралдарды пайдалану.

Қолайлы оқу ортасын құру: Ерекше балаларға қолайлы орта жасау арқылы олардың оқу үдерісіне толыққанды қатысуына жағдай жасау.

Педагогтар мен қоғамның бірлескен әрекеті: Ерекше қажеттіліктері бар балаларға тәрбиелеу және оқытуда педагогтар мен қоғамның бірлескен әрекеті маңызды рөл атқарады. Бұл әдістер ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың оқу үдерісіне толыққанды қатысуына және олардың жан-жақты дамуына жағдай жасауға бағытталған.

Біз ұсынып отырған бағдарламаның басты жаңалығы:

- Педагогикалық жаңалығы: ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік интеграциясы мен дамуына ықпал ету үшін ойын технологиясы арқылы тәрбиелеу және оқыту;
- Психологиялық жаңалығы: ойын-тапсырмалар арқылы 3 - 5 жастағы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру.

Авторлық бағдарламаның тиімді тәсілдері:

- Ойын арқылы оқыту – бағдарламаның тиімді тәсілі. Балалар ойын барысында қоршаған орта туралы қарапайым түсініктері қалыптасады. ЕББҚ бар балаларды қоғамға сәтті бейімдеу үшін топта заттық-кеңістіктік дамытушы орта құрылды. Ондағы тапсырмалардың қарапайымнан күрделіге өтуі – негізгі ұстаным.

- Баланы басқа балалармен қарым-қатынас жасауға ынталандыру. Бірге өткізілетін мерекелік шаралар, ойындар арқылы ортақ қарым-қатынасты нығайту.

- Рөлдік ойындар:
- Қарапайым өмірлік жағдайларды бейнелеу (дүкен, дәрігер, жануарларды күту), бұл балалардың қарым-қатынас және әлеуметтік дағдыларын дамытады.
- Кітап бұрышы:
- Кітаптар мен әдістемелік құралдар: жеңілдетілген мазмұндағы оқу материалдары. Балаларға суреттерді көрсету арқылы жаңа сөздерді үйрету.
- Тапқақтар мен әндер жаттау: Қысқа әрі жеңіл тапқақтар мен әндерді қолдану сөйлеу және есте сақтау қабілеттерін дамытады.
- Қимыл-қозғалыс белсенділігі орталығы:
- Баланың дене дамуын жақсарту үшін қарапайым жаттығуларды енгізу. Ойын түріндегі қозғалыстар (секіру, жүгіру, еңбектеу) арқылы моторикасын жетілдіру.
- Техникалық және әдістемелік құралдар
- Мультимедиялық материалдар: интерактивті тақталар, «Ақылды айна»

Күтілетін нәтижелер. Баланың өзін-өзі бағалауы артады; қарым-қатынас және танымдық дағдылары дамиды; әлеуметтік ортаға бейімделуі жақсарады; ата-аналардың қолдау көрсету дағдылары жетілдіріледі.

Авторлық бағдарламада ұсынған бірнеше ойын түрлерін атты ойын түрін назарларыңызға ұсынайық.

«Суретті безендіріңіз!»

Мақсаты: ЕББҚ бар балаларды Марблс тастарымен жұмыс істеуге ынталандыру.

Қиыршық тастармен жұмыс жасай отырып, бала педагогтың тапсырмасын қайталайды. Ең алдымен, оны жауаптылығы, көмекке деген ықыласы мен тілегі үшін жұмысын мадақтау. Суретке қарап марблс түрлі-түсті тастарын дайындап тікұшқыштардың бейнесін безендіру. Тікұшқыштың аспанда ұшатынын айту.

Сурет 1. Суретті безендіріңіз! Ойынынан көрініс

«Себеттегі қыстырғыштар»

Мақсаты: Ұсақ қол қимыл қозғалыстарын дамыту, қол саусақтарының қимылдарын жетілдіру. Зейінін шоғырландыру. Үйлестік.

Қиыршық тастармен жұмыс жасай отырып, бала педагогтың тапсырмасын қайталайды. Ең алдымен, оны жауаптылығы, көмекке деген ықыласы мен тілегі үшін жұмысын мадақтау. Суретке қарап марблс түрлі-түсті тастарын дайындап тікұшқыштардың бейнесін безендіру. Тікұшақтың аспанда ұшатынын айту.

Сурет 2. «Себеттегі қыстырғыштар» ойынынан көрініс
«Пойыз» ойыны

Балаларға паравоз құрастыруды ұсыныңыз. Ол үшін сөреге локомотив (ойыншық вагон) және үлкен алтын түсті «А» әрпімен текше қойыңыз. Құрастырған паравоз вагондардың барлығы «А» әрпінен басталатынын айтыңыз және алғашқы ең үлкен текшеде көрсетіп, локомотивке жалғаңыз. Қалған текшелерді бала өзі құрайды. Бала түсінбеген кезде және «А» әрпін табуға қиналған жағдайда текшелерді араластыруға болады. Ойын шартын түсіндіргенде міндетті түрде «А» әрпі тек үлкен текшелерде ғана болатынын айтыңыз. Сол арқылы бала текшелерді көріп есте сақтау арқылы тапсырманы орындайды. Паравоздың барлық вагондары дайын болса паравоз жолға шығады бірақ, ол үшін барлық вагондарды оқып шығуымыз керек: ПА, ТА, НА, СА, ФА, ША, ЧА және т.б. Қалай оқимыз?

Ол үшін баланың барлық назары вагондарда болуы қажет. Ол қолдың сұқ саусағымен үлкен алтын түстес «А» әрпін көрсетіп, атайды. Балалар қайталайды. Басқа вагондармен де дәл солай қайталаңыз алдымен сіздің саусағыңыз жылжиды сосын барып балалар құрамды қайталайды

Сурет 3. «Пойыз» ойынынан көрініс

Сонымен қатар «Ақылды айна – АРТИКМЕ» ерекше қажеттіліктері бар балаларға арналған ерекше және инновациялық құралын пайдалану тиімділігін де көрсетеміз. Бұл айна ерекше балалардың оқу үдерісіне және дамуына ерекше ықпал ететін, олардың күнделікті өмірін жақсартуға бағытталған.

Негізгі мүмкіндіктері:

1. **Интерактивтілік:** «Ақылды айна» балалармен өзара әрекеттесу арқылы олардың назарын және қызығушылығын арттырады. Бұл ерекше балалардың қарым-қатынас дағдыларын дамытуға көмектеседі.

2. **Оқыту және дамыту:** Айна әртүрлі білім беру бағдарламаларын және ойындарды қолдайды, бұл балалардың оқуға деген ынтасын күшейтеді және оларды қызықтырады.

3. **Күнделікті көмек:** «АРТИКМЕ» балаларға күнделікті істерде көмектеседі, мысалы, киіну, тіс тазалау сияқты. Бұл олардың өзін-өзі басқару дағдыларын дамытуға көмектеседі.

4. **Мотивация:** Айна балаларды марапаттап және мадақтап, олардың жетістіктерін атап өтеді. Бұл олардың өзін-өзі бағалауын арттырады.

5. **Жекелендірілген тәжірибе:** «Ақылды айна» әр баланың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, олардың даму деңгейіне және ерекшеліктеріне сәйкес бағдарламалар мен жаттығуларды ұсынады.

Артықшылықтары:

- Ерекше балалардың дамуына және оқу үдерісіне қолдау көрсету;
- Балалардың күнделікті өмірде тәуелсіздігін арттыру;
- Әлеуметтік және қарым-қатынас дағдыларын дамыту;

- Оқу материалдарын қызықты және интерактивті түрде ұсыну.

«Ақылды айна – ARTIKME» ерекше балаларға арналған таптырмас құрал болып табылады, ол олардың өмір сапасын жақсартуға және толыққанды дамуына жағдай жасайды.

«Ақылды айна» жабдығын психолог кабинетіне орнатып, балалардың сөйлеу ақауларының алдын алуға және түзетуге логопед-дефектолог, психологтар мен тәрбиешілер өз жұмыстарында пайдалана алады. Соңғы уақытта балабақшада сөйлеу тілі дамуы тежелген және жалпы сөйлеу бұзылыстары бар балалар саны артып келеді. Сондықтан «Ақылды айна» жабдығы логопедияда тиімді құрал болып табылады. Ол сөйлеу бұзылыстарын жою мақсатында балаларға арналған. Жұмыстың мәні – бала өзінің айнадағы бейнесін ғана көрмейді, ол артикуляция, дыбыс жаттығуларын орындауға, дыбыстарды дұрыс айтуға және тыныс алуын бақылауға көмектесетін ғажайып кейіпкерлермен бірге ертегі әлеміне саяхаттайды.

Технологиялар бір орында тұрмайды, біз де олармен бірге дамуымыз керек. Педагогтарымыз интерактивті жабдық бойынша оқу курстарынан өтіп, сертификаттар алды. Заттық-кеңістіктік білім беру ортасын және жаңа технологияларды құру және пайдалану арқылы білім беруді әркімге қолжетімді етіп қана қоймай, сонымен қатар, сапалы етуге болады.

Қазіргі таңда барлық әлем жұртшылығының назарын аударып отырған мәселе балалардың жеке сұраныстары мен ерекшеліктеріне ортаның, отбасының қатысуымен білім беру үрдісіне толық қосуды қарастыратын инклюзивті білім беру.

Яғни, қолжетімділік: Әрбір азамат білім алу құқығын пайдаланып, сапалы білімге қол жеткізе алуы керек. Білім беру мекемелерінің географиялық қолжетімділігін қамтамасыз ету, әсіресе ауылдық жерлерде, маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Инклюзивтілік: Білім беру жүйесі ерекше қажеттіліктері бар балаларды қамтуы тиіс. Бұл олардың толыққанды дамуына және қоғамда өз орнын табуына мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру ерекше қажеттіліктері бар балаларға білім алуға тең мүмкіндік беру арқылы қоғамдағы теңдік пен әділеттілікті нығайтуға ықпал етеді.

Сапалы білім беру: Білім беру сапасын арттыру және заманауи талаптарға сай келетін оқу бағдарламаларын әзірлеу қажет. Бұл балалардың жан-жақты дамуына және болашақта бәсекеге қабілетті болуына жағдай жасайды.

Педагогтардың дайындығы: Мұғалімдер инклюзивті білім беру әдістерін меңгеруі тиіс. Бұл олардың кәсіби дағдыларын жетілдіруге және оқушылардың оқу үдерісіне толыққанды қатысуына ықпал етеді.

Қоғамдық қолдау: Ата-аналар мен қоғамның инклюзивті білім беруге қолдау көрсетуі маңызды. Бұл бағыттағы жұмыстарды жүзеге асыру үшін барлық мүдделі тараптардың бірлескен әрекеті қажет.

Қорыта келгенде, мақалада инклюзивті білім берудің маңызды аспектілері мен оны жүзеге асырудағы қиындықтар қарастырылды. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған арнайы бағдарламалар мен әдістемелер олардың оқу үдерісін толыққанды меңгеруіне көмектеседі. Мемлекет басшысының 2021 жылғы Жолдауында инклюзивті білім берудің маңыздылығы атап өтілді, бұл еліміздің болашақ ұрпағының білім алу мүмкіндіктерін кеңейтуге бағытталған. Ғалымдардың зерттеулері мен «Білім баршаға» бағдарламасы инклюзивті білім берудің теориялық және практикалық негіздерін қалыптастыруға көмектеседі. Мектепке дейінгі ұйымдарда инклюзивті білім беруді жүзеге асыру үшін арнайы орта құру, тиімді әдіс-тәсілдерді қолдану және педагогтардың кәсіби дайындықтары маңызды рөл атқарады. Бұл бағыттағы жұмыстарды жүзеге асыру үшін ата-аналар мен қоғамның қолдауы қажет. Инклюзивті білім беру арқылы ерекше қажеттіліктері бар балалардың толыққанды дамуына және қоғамда өз орнын табуына жағдай жасалады.

Әдебиеттер тізімі:

1. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555>
2. <https://edunews.kz/tarbie/2309-inlyuzivt-blm-beru.html>
3. «Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балаларға жалпы білім беру мектебінде психологиялықпедагогикалық қолдау көрсету» әдістемелік нұсқаулық-2019ж. 4 бет
4. Особенности математических способностей одаренных детей и их развитие в условиях применения информационно-коммуникационных технологии - 2008 журнал №7 стр.82-84

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАҒЫ ҮЛГЕРІМІ ТӨМЕН БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ БІЛІМ САПАСЫН АРТТЫРУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН НӘТИЖЕЛІ ӘДІСТЕР

Таймбетова Самал Жеткергенқызы – магистр ҚазНПУ
Ақжолова Ақтоты Төлеумұратқызы. - ф.ғ.к., қауымд. профессор ҚазНПУ

Андатпа: Мақалада бастауыш сыныптарда үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу ерекшеліктері қарастырылады. Төмен үлгерімнің негізгі себептері, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларының оқу мотивациясы мен үлгерімін арттыруға ықпал ететін әдістер қамтылған. Дифференциалды және жеке тәсілге, ойын технологиясын қолдануға, психологиялық қолдауға және ата-аналармен қарым-қатынасқа ерекше назар аударылады. Танымдық белсенділікті дамытуға және оқу процесіне оң көзқарасты қалыптастыруға бағытталған мұғалімдерге арналған ұсыныстар ұсынылған.

Кілт сөздер: үлгерімі төмен білім алушылар, бастауыш мектеп, оқу мотивациясы, жеке көзқарас, сараланған оқыту, ойын технологиялары, психологиялық қолдау, педагогикалық әдістер.

Abstract. The article discusses the features of working with low-performing students in primary grades. The main causes of low performance are covered, as well as methods and techniques that contribute to increasing the motivation and academic performance of Primary School students. Particular attention is paid to a differential and individual approach, the use of Game Technology, psychological support and communication with parents. Recommendations for teachers aimed at developing cognitive activity and forming a positive attitude to the educational process are presented.

Keywords: low-performing students, primary school, learning motivation, individual approach, differentiated learning, game technologies, psychological support, pedagogical methods.

Бастауыш сыныптарда үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу мәселесі қазіргі педагогикадағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы кезеңде негізгі білім мен дағдылар қалыптасады, оқу мотивациясы мен танымға деген қызығушылық қалыптасады. Алайда, барлық балалар білім беру бағдарламасын бірдей сәтті игере бермейді, бұл дамудың жеке ерекшеліктері, әлеуметтік жағдайлар, отбасылық тәрбиенің ерекшеліктері, денсаулық жағдайы және мектепке дайындық деңгейі сияқты әртүрлі факторларға байланысты болуы мүмкін.

Үлгерімі төмен оқушылар оқу материалын игеруде қиындықтарға тап болады, бұл өзін-өзі бағалаудың төмендеуіне, оқуға деген қызығушылықтың жоғалуына және тіпті мектепке деген теріс көзқарастың қалыптасуына әкелуі мүмкін. Өз кезегінде, мұғалім мұндай балаларға оқудағы қиындықтарды жеңуге көмектесіп қана қоймай, оларды білім беру процесіне сәтті енгізуге жағдай жасау міндетіне тап болады. Ол үшін оқушыларды қолдауға, ынталандыруды дамытуға және мектеп талаптарына бейімдеуге бағытталған әртүрлі әдістерді қолдану қажет [1].

Оқу процесінде сыныпта қолайлы психологиялық атмосфераны құру маңызды рөл атқарады. Көбінесе үлгерімі төмен балалар өз қабілеттеріне деген сенімсіздікке, сәтсіздіктерден қорқуға және басқалардың теріс бағалауына тап болады. Мұғалім мұндай оқушылардың оқу процесіне деген оң көзқарасын қалыптастыруы, олардың күш-жігерін қолдауы, тіпті кішігірім жетістіктерді ынталандыруы және олардың мүмкіндіктеріне сенімділік көрсетуі керек. Ата-аналармен қарым-қатынас маңызды аспект болып табылады, өйткені отбасылық қолдау баланың оқу іс-әрекетінде шешуші рөл атқарады.

Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс жасауда таным процесін қызықты әрі қолжетімді етуге мүмкіндік беретін оқытудың ойын және интерактивті әдістерін пайдалану қажет. Ойын технологиялары танымдық белсенділіктің дамуына ықпал етеді, тақырыпқа деген қызығушылықты қалыптастырады және күрделі материалды игеруді жеңілдетеді. Балаларға ақпаратты жақсы түсінуге және есте сақтауға көмектесетін көрнекі оқу құралдарын пайдалану да маңызды [2].

Үлгерімі төмен білім алушылармен табысты жұмыс істеу балалардың жеке ерекшеліктерін есепке алуды, мотивациялық орта құруды, тиімді педагогикалық әдістерді қолдануды және ата-аналармен ынтымақтастықты қамтитын кешенді тәсілді талап етеді.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Бастауыш сыныптарда үлгерімі төмен оқушылармен жұмысты зерттеу теориялық талдауды, эмпирикалық зерттеулерді және эксперименттік әдістерді қамтитын кешенді тәсілді қолданды. Зерттеу материалдары ретінде ғылыми-әдістемелік әдебиеттер, білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық құжаттар, оқу бағдарламалары, әдістемелік ұсыныстар, сондай-ақ бастауыш сынып оқушыларының

танымдық және эмоционалдық дамуына арналған психологтар мен мұғалімдердің зерттеулері қарастырылды.

Зерттеудің практикалық бөлігі жалпы білім беретін мектептер негізінде жүргізілді, онда үлгерімі төмен балалардың оқу іс-әрекетінің ерекшеліктері зерттелді. Зерттеуге білім беру бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға тап болған бастауыш сынып оқушылары, олардың ата-аналары мен мұғалімдері қатысты. Оқытудағы негізгі мәселелерді анықтау және тиімді әдістерді табу үшін ақпаратты жинау мен талдаудың әртүрлі әдістері қолданылды.

Теориялық талдауға ғылыми еңбектерді, оқу құралдарын және үлгерімнің төмендігі мәселесін қарастыратын мақалаларды зерттеу, сондай-ақ инклюзивті және түзету білім беру мәселелерін реттейтін нормативтік құжаттарды талдау кірді. Сауалнама мен сұхбат оқытудағы қиындықтардың себептерін анықтау және қолданылатын педагогикалық стратегиялардың тиімділігін бағалау мақсатында мұғалімдер, ата-аналар мен оқушылар арасында жүргізілді [3].

Педагогикалық бақылау Оқу процесінде үлгерімі төмен студенттердің мінез-құлқының ерекшеліктерін, олардың мотивация деңгейін, мұғаліммен және сыныптастарымен өзара әрекеттесуін, тапсырмаларды орындауға деген көзқарасын және қателіктердің сипатын тіркеуге мүмкіндік берді. Зерттеу барысында педагогикалық эксперимент жүргізілді, оның аясында үлгерімі төмен балалармен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері, соның ішінде жеке және топтық сабақтар, ойын технологиялары, сараланған және тұлғаға бағытталған тәсілдер сыналды.

Нәтижелерді талдау түзету әдістерін қолданар алдында және одан кейін білім деңгейі мен оқу мотивациясын салыстыру негізінде жүргізілді. Нәтижелер оқу үлгерімін арттыруға, балалардың эмоционалдық жағдайын жақсартуға және олардың оқуға деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға ықпал ететін ең тиімді стратегияларды анықтауға мүмкіндік берді.

Бастауыш сыныптарда үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу кезінде келесі зерттеу әдістерін қолдануға болады:

1. **Байқау** – баланың мінез-құлқын, белсенділігін, эмоционалды жағдайын сабақта және сабақтан тыс уақытта тіркеу.

2. **Әңгімелесу** – оқушылармен, ата-аналармен, мұғалімдермен төмен оқу үлгерімінің себептерін анықтау үшін жеке және топтық әңгімелер.

3. **Сауалнама** – мотивацияны, оқуға деген көзқарасты, мазасыздық деңгейін анықтау үшін сауалнамаларды қолдану.

4. **Диагностикалық тестілеу** – пәндер бойынша білім, білік және дағды деңгейін тексеру.

5. **Мектеп құжаттамасын талдау** - әдеттегі қателіктерді анықтау үшін күнделіктерді, дәптерлерді, бақылау жұмыстарын зерттеу.

6. **Сараптамалық бағалау әдісі** - оқушының ерекшеліктерін бағалау үшін педагогтар мен психологтарды тарту.

7. **Психодиагностикалық әдістер** – есте сақтау, зейін, ойлау, темперамент сынақтары (мысалы, Люшер, Векслер, равен сынақтары).

8. **Эксперимент** - арнайы түзету сабақтарын өткізу және олардың үлгерімге әсерін бағалау.

9. **Мазмұнды талдау** - қиындықтарды анықтау үшін баланың жазбаша және ауызша сөйлеудегі мәлімдемелерін зерттеу.

10. **Социометрия** - ықтимал әсер ету факторларын анықтау үшін баланың сыныптастарымен қарым-қатынасын талдау.

Бұл әдістер үлгерімі төмен оқушылардың мәселелерін жан-жақты зерттеуге және тиімді қолдау стратегияларын таңдауға көмектеседі.

Зерттеу нәтижелері және талқылау

Зерттеу барысында бастауыш мектепте үлгерімі төмен білім алушылардың ерекшеліктерін зерделеу, олардың қиындықтарының себептерін анықтау және үлгерімін арттыруға бағытталған педагогикалық әдістемелерді енгізу бойынша кешенді жұмыс жүргізілді. Зерттеуге түзету әдістерін қолданар алдында және одан кейінгі балалардың оқу жетістіктерін талдау кіреді.

Зерттеудің бастапқы кезеңінде үлгерімі төмен оқушылардың едәуір санында келесі проблемалар бар екендігі анықталды: оқу мотивациясының төмендігі, өз қабілеттеріне деген сенімсіздік, зейінді шоғырландыру қиындықтары, негізгі білім мен дағдылардың қалыптасу деңгейінің жеткіліксіздігі, сондай-ақ оқу процесіне теріс көзқарас. Көптеген балалар сәтсіздіктерден қорқып, сабаққа қатысудан аулақ болды, тапсырмаларды орындауда Тәуелсіздік танытпады [4].

Кіру тестілеуінің нәтижелері балалардың орташа есеппен 45-50% үлгерім деңгейін көрсетті, бұл оқу материалының жеткіліксіз игерілгендігін көрсетті. Сонымен қатар, оқуды игеруде, қарапайым

математикалық есептерді шешуде, сондай-ақ сөйлеуді дамытуда қиындықтар болды. Ата-аналар мен мұғалімдердің сауалнамасы балалардың оқумен байланысты күйзеліске ұшырағанын, мектеп пәндеріне қызығушылық танытпағанын және үйде үй тапсырмасын орындаудан алыс болғанын растады.

Мұғалімдер үлгерімі төмен балалар оқу процесіне әрең кіріп, жаңа материалды баяу қабылдап, өз жұмыстарын өз бетінше ұйымдастыра алмайтынын және тапсырмаларға деген қызығушылықтарын тез жоғалтқанын атап өтті. Бұл оқу мотивациясын арттыруға және танымдық белсенділікті дамытуға бағытталған әдістерді енгізу қажеттілігін көрсетті.

Жеке тәсілді, сараланған оқытуды және ойын технологияларын қолданғаннан кейін өнімділік көрсеткіштерінің айтарлықтай жақсарғаны тіркелді. Жұмыстың негізгі бағыттарының бірі оқушылар мұғалім мен сыныптастарының қолдауын сезінетін қолайлы білім беру ортасын құру болды. Позитивті күшейтуге, интерактивті әдістерді қолдануға, тапсырмаларды оқушылардың дайындық деңгейіне бейімдеуге және ойын элементтерін оқуға қосуға баса назар аударылды [5].

Осы әдістемелер енгізілгеннен кейін үш айдан кейін қайта тестілеу үлгерімнің орта есеппен 20-25% - ға өскенін көрсетті. Балалар оқу процесіне белсенді қатыса бастады, үлкен тәуелсіздік, сенімділік пен пәндерге қызығушылық танытты. Оқу және математикалық дағдылар саласында ерекше өзгерістер болды. Оқуды түсіну деңгейі жоғарылап, негізгі арифметикалық есептерді шешу қиынға соқты.

Сабақтардағы бақылаулар балалардың зейінді, аз алаңдайтынын, тақырыптарды талқылауға бастамашы болғанын және тапсырмаларды үлкен ынтамен орындағанын көрсетті. Мұғалімдер оқушылардың көпшілігінде мазасыздық деңгейі төмендегенін, өз қабілеттеріне деген сенімділік артқанын, қарым-қатынас дағдылары мен ұжымда жұмыс істеу қабілетінің жақсарғанын атап өтті [6].

Ата-аналардың сауалнамасы балалардың ұйымшыл болғанын, үй тапсырмасына қызығушылық танытқанын және оқуға деген оң көзқарасын көрсетті. Ата-аналар оқуға деген мотивация артып, мектептегі сабақтардағы стресс пен қорқыныш төмендегенін атап өтті.

Зерттеу көрсеткендей, жеке көзқарас, ойын технологиясы, оқу материалын бейімдеу және қолайлы психологиялық атмосфераны құру үлгерімі төмен балалардың үлгеріміне оң әсер етеді. Мотивация деңгейін арттыру, қателіктерден қорқуды жою және интерактивті әдістерді енгізу оқу жетістіктерін жақсартуға және балалардың оқуға деген оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді [7].

Үлгерімі төмен білім алушылармен тиімді жұмыс психологиялық қолдауды, заманауи білім беру технологияларын пайдалануды және мұғалімнің, ата-аналардың және оқушылардың өзара тығыз қарым-қатынасын қамтитын кешенді тәсілді талап етеді.

Қорытынды:Бастауыш сыныптарда үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс істеу мұғалімдер қызметінің маңызды бағыты болып табылады, өйткені оның одан әрі дамуы, өзін-өзі бағалауы және білім беру процесіне қатынасы көбінесе баланың оқудың алғашқы кезеңіндегі жетістіктеріне байланысты. Төмен оқу үлгерімі проблемасы әртүрлі себептерге байланысты болуы мүмкін, мысалы, когнитивті дамудың жеке ерекшеліктері, мотивацияның төмен деңгейі, отбасылық факторлар, сондай-ақ мектеп ортасына бейімделудің жеткіліксіздігі.

Оқушылардың осы санатымен тиімді жұмыс істеу үшін проблемаларды диагностикалауды, оқытудың тиісті әдістерін таңдауды, психологиялық қолдауды және жайлы білім беру ортасын құруды қамтитын кешенді тәсіл қажет. Мұғалімдер үшін үлгерімі төмен балалар өздерінің жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, ерекше назар аударуды, шыдамдылықты және кезең-кезеңмен оқытуды қажет ететіндігін ескеру маңызды. Дифференциалды тәсілді, ойын әдістерін қолдану, тіпті кішігірім жетістіктерді ынталандыру баланың оқуға деген қызығушылығын арттыруға және оның өзіне деген сенімін дамытуға мүмкіндік береді.

Мектеп пен отбасы арасындағы өзара іс-қимыл оқу үлгерімін арттыруда ерекше рөл атқарады. Ата-аналар балаға қиындықтарды жеңуге көмектесу және оның оқуға деген оң көзқарасын қалыптастыру арқылы білім беру процесіне белсенді қатысуы керек. Мұғалімдердің, ата-аналардың, психологтардың және дефектологтардың бірлескен жұмысы балалардың табысты оқуы мен әлеуметтік бейімделуі үшін қолайлы жағдайлар жасауға ықпал етеді.

Үлгерімі төмен оқушылармен жұмыс тек білімдегі олқылықтарды түзетуге ғана емес, сонымен қатар олардың танымдық қызығушылығын дамытуға, оқу дағдылары мен өз мүмкіндіктеріне деген сенімділікті қалыптастыруға бағытталуы керек екенін түсіну маңызды. Бұл мәселеге тек жүйелі, дәйекті және гуманистік көзқарас әр балаға өзінің әлеуетін ашуға және оқуда жетістіктерге жетуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Эльконин Д. Б. *Избранные психологические труды*. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
2. Бударный А.А., Розенталь У.Д. *Об одной из возможностей преодоления второгодничества* // Педагогика. – 2006. – №7. – с. 56-67.
3. «Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында оқутарбие процесін ұйымдастырудың 2022-2023 оқу жылындағы ерекшеліктері туралы». Әдістемелік нұсқау хат. – Нұр-Сұлтан:
4. Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2022. – 378 б. 5. 7. «1-11 сынып білім алушыларының оқу пәндері бойынша біліміндегі олқылықтардың орнын толықтыру бойынша әдістемелік ұсынымдар»
5. Закон РК «О языках в Республике Казахстан» // [Электронный ресурс]: URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000151>
6. Сеитов А. Триединство языков // Байтерек [Электронный ресурс]: URL: <http://www.baiterek.kz/node/1421>
7. Бастауыш білім беру деңгейінің 2-4 сыныптарға арналған «Қазақ тілі». «Әдебиеттік оқу» пәнінің жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТІҢ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУЫНА ЫҚПАЛЫ

Сламкулов А.Ш. - «ҚазНұр» гуманитарлық колледжінің дене шынықтыру пәнінің оқытушысы
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Аннотация. Мақалада дене тәрбиесінің болашақ педагогтің тұлғалық дамуына ықпалы жан-жақты қарастырылады. Автор қазіргі білім беру жағдайында мұғалімнің тек кәсіби білім иесі ғана емес, сонымен қатар физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан дамыған тұлға болу қажеттілігін алға тартады. Дене тәрбиесі болашақ мұғалімнің ерік-жігерін, эмоциялық тұрақтылығын, коммуникативтік қабілетін және кәсіби дайындығын қалыптастырудың маңызды құралы ретінде сипатталады. Сонымен қатар, дене тәрбиесін кәсіби бағытта ұйымдастыру жолдары мен педагогикалық шарттары ұсынылады. Мақалада фитнес-аэробика түрлерін қолдану арқылы студенттердің дене және рухани әлеуетін дамыту жолдары да көрсетілген.

Түйін сөздер: болашақ педагог, дене тәрбиесі, тұлғалық даму, кәсіби дайындық, фитнес-аэробика.

Abstract. This article comprehensively examines the impact of physical education on the personal development of future teachers. The author emphasizes the necessity for modern educators to be not only knowledgeable professionals but also physically, psychologically, and socially competent individuals. Physical education is presented as a vital tool for developing students' willpower, emotional stability, communication skills, and professional readiness. Furthermore, the article outlines pedagogical conditions and methods for implementing professionally oriented physical training. It also highlights the role of fitness-aerobic activities in enhancing students' physical and spiritual potential within the context of teacher training institutions.

Keywords: future teacher, physical education, personal development, professional training, fitness aerobics.

Білім беру жүйесіндегі түбегейлі өзгерістер мен жаңартылған мазмұн педагог мамандарға қойылатын талаптарды да арттырып отыр. Қазіргі мұғалім – тек пәнді меңгерген маман ғана емес, сонымен қатар физикалық және психологиялық тұрғыда дайын, салауатты өмір салтын ұстанатын, тұлғалық жағынан үлгі бола алатын азамат. Осы тұрғыдан алғанда, болашақ педагогтің тұлғалық дамуына ықпал ететін маңызды құралдың бірі – дене тәрбиесі.

Дене тәрбиесі арқылы педагог денсаулығын нығайтып, кәсіби төзімділікті қалыптастырып, өзін-өзі жетілдіру бағытындағы құндылықтарды бойына сіңіреді. Сонымен қатар, тұлғалық дамудың кілтті аспектілері – ерік-жігер, эмоциялық тұрақтылық, коммуникативтік мәдениет пен өзін-өзі бағалау деңгейі де дене тәрбиесі үдерісінде қалыптасады. Осы орайда, дене тәрбиесінің мазмұны мен әдістемесін болашақ мұғалімдерді даярлауда тиімді пайдалану – заманауи педагогикада өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Дене тәрбиесі – бұл адамның физикалық тұрғыда дамуына ғана емес, оның рухани, әлеуметтік және психологиялық жетілуіне бағытталған кешенді педагогикалық әрекет. Бұл ұғымның мазмұнына адамның қозғалыс белсенділігі, дене дайындығы, спорт мәдениеті, ерік-жігер сапалары мен салауатты өмір салтын сақтау дағдылары кіреді.

Уанбаев Е.Қ. дене тәрбиесін тұлғаның физикалық мәдениетін қалыптастырудағы негізгі құрал ретінде қарастырып, оның теориялық және әдістемелік қағидаттарын жүйелі түрде сипаттайды. Ғалым дене тәрбиесінің мазмұны мен құрылымына кәсіби даярлық, физиологиялық даму, психологиялық тұрақтылық және әлеуметтену үрдістерін қамтитын компоненттерді енгізеді [1].

Кыдырмолдина А.Ш. дене тәрбиесінің физиологиялық негіздерін зерттей отырып, спорттық жүктемелердің ағзаға әсерін, соның ішінде жүрек-тамыр, тыныс алу және жүйке жүйелерінің қызметін реттейтін тетіктерін ғылыми негіздейді. Бұл болашақ педагогтің физикалық мүмкіндігін ескеріп, жеке бағытталған тәсіл арқылы оқытуға негіз болады [2].

Болашақ мұғалімнің тұлғалық дамуы – бұл күрделі әрі көпқырлы үдеріс. Ол кәсіби мотивация, құндылықтар жүйесі, тұлғалық қасиеттер мен өзін-өзі жетілдіру ұмтылысы секілді бірнеше бағытта қалыптасады. Бишаева Д. мен Сапарбаев М.Б. педагог тұлғасын дамытудың негізінде кәсіби рефлексия, өзіндік тәртіп, шығармашылық қабілет, психоэмоционалдық тұрақтылық жататынын атап көрсетеді [3].

Қазіргі таңда жоғары педагогикалық білім беру жүйесінің мазмұны негізінен болашақ мұғалімді пәндік білім беруші ретінде даярлауға бағытталған. Бұл өз кезегінде мұғалімнің ғылыми білімді жеткізе алатын, бірақ баланың рухани дамуына тікелей әсер ете алмайтын шектеулі қабілетін көрсетеді. Көптеген түлектер өз білімін мамандық емес, тек пәндік дағды ретінде қабылдайды. Осы жағдай болашақ педагогтің кәсіби қызметке дайын болу мәселесінің өзектілігін арттырады, өйткені бұл дайындық олардың тұлғалық қалыптасуына тікелей әсер етеді.

Педагогтің кәсіби қызметке дайындығы – көпқырлы, құрылымы күрделі, жүйелі құбылыс. Оның құрамында бірнеше маңызды компоненттер бар:

- Психологиялық компонент – өзіндік даму деңгейі, рефлексия, табысқа жетуге мотивация, эмоционалды тұрақтылық және әлеуметтік жетілгендік;
- Теориялық компонент – кәсіби маңызды білімдердің меңгерілу деңгейі;
- Практикалық компонент – нақты кәсіби міндеттерді шешуге мүмкіндік беретін дағдылар мен икемдер.

Болашақ мұғалімнің бұл қабілеттерді тиімді меңгеруі – оның денсаулығы мен жалпы еңбекке қабілеттілігіне тікелей байланысты. Ал бұл мүмкіндіктер дене тәрбиесі және кәсіби-қолданбалы дене дайындығы барысында қалыптасады. Бұл үрдіс болашақ мұғалімнің болашақ кәсіби қызметінің ерекшеліктеріне сәйкес ұйымдастырылуы тиіс.

Қазіргі қоғамда жұмыс істеуге қабілетті, дене дайындығы жоғары мамандарға сұраныс артқанымен, жоғары оқу орындарында бұл дағдыларды дамыту тетіктері әлі де толыққанды жүйеленбеген. Сонымен қатар, студенттердің денсаулық жағдайының нашарлауы, ақпараттық жүктеменің артуы, техникалық құралдардың шектен тыс пайдаланылуы және күн тәртібін ұстанбау сынды факторлар олардың дене және психологиялық жағдайына теріс әсер етуде.

Колледжде оқитын студенттердің денсаулық деңгейін төмендететін факторлар қатарында:

- Қозғалыс белсенділігінің жеткіліксіздігі;
- Физикалық жаттығуларға уақыттың аз бөлінуі;
- Жүйке-психикалық жүктеменің артуы;
- Салқын тию мен шаршауға төзімділіктің төмендеуі.

Сонымен бірге, педагогикалық жоғары оқу орындарының студенттеріне қойылатын талаптар жоғары, бұл дене тәрбиесі пәнінің маңызын арттырады. Дене тәрбиесі сабақтарын кәсіби қызметпен байланыстыра ұйымдастыру болашақ мұғалімнің физикалық, психологиялық және әлеуметтік әлеуетін арттыруға ықпал етеді.

Мұндай даярлық тиімді болуы үшін келесі педагогикалық шарттар маңызды:

- Дене тәрбиесінің мақсатты моделін жүйелі жүзеге асыру – мақсаттар мен міндеттер қою, нақты әдістер мен формаларды таңдау, нәтижелерді бақылау;
- Физикалық дайындықты жүйелі түрде бақылау және түзету;
- Дене белсенділігіне қызығушылық пен ішкі мотивацияны қалыптастыру.

Педагог мамандығының гендерлік ерекшеліктері де назардан тыс қалмауы тиіс. Осыған орай, оқу үдерісіне аэробтық сипаттағы денсаулықты нығайтатын фитнес бағдарламаларын енгізу тиімді саналады. Мысалы, степ-аэробика – жүрек-қан тамыр жүйесін дамытуға, ал слайд-аэробика, фитбол, памп-аэробика – дене төзімділігі мен бұлшықет тонусын арттыруға көмектеседі. Музыкалық-ритмикалық қабілеттерді дамыту үшін би аэробикасы (латина, хип-хоп, шығыс биі және т.б.) ұсынылады. Икемділік пен релаксация үшін – йога, бодифлекс, пилатес тәсілдері тиімді. Ал бассейнде өткізілетін жаттығулар аквааэробика элементтерін қолдануға мүмкіндік береді.

Аталған жаттығулар болашақ мұғалімдердің психикалық және эмоциялық тұрақтылығын қалыптастырып қана қоймай, олардың оқу үдерісіндегі жетістігіне, өзіне деген сенімділігіне, сондай-ақ тұлғалық жағынан жетілуіне де оң ықпал етеді. Дене тәрбиесі жүйелі ұйымдастырылған жағдайда студенттердің салауатты өмір салтына бейімделуі артып, олар жоғары моральдық және еріктік қасиеттерге ие, кәсіби жауапкершілігі жоғары тұлға ретінде қалыптасады.

Мұғалім мамандығы – стресске бейім, эмоционалдық шыдамдылық пен өзін-өзі реттеуді қажет ететін қызмет түрі. Осы орайда дене тәрбиесі адамның ішкі ресурстарын іске қосып, оның психологиялық саулығын қамтамасыз етуге сеп болады.

Дене белсенділігі адамның эмоциялық жай-күйіне оң әсер ететінін әлемдік ғылыми зерттеулер де дәлелдеген. Спорттық жаттығулар барысында бөлінетін эндорфиндер мен серотонин – адамның көңіл-күйін көтеріп, шаршау мен күйзелісті азайтады. Мұндай өзгерістер болашақ мұғалімнің кәсіби жағдайларда өзін сенімді сезінуіне мүмкіндік береді.

Спортпен шұғылдану барысында адамның мақсатқа жетуге деген ұмтылысы, табандылығы, өзіне деген сенімі артады. Мұндай қасиеттер болашақ мұғалімге кәсіби ортада да қажет: оқушылармен жұмыс істеу, құжаттама жүргізу, жаңа әдістерді меңгеру, инновациялық технологияларды қолдану үшін қажыр-қайрат пен ерік қажет.

Топтық жаттығулар мен командалық ойындар студенттер арасында өзара түсіністік пен сенімді қалыптастырады. Сақаев Б.Ә. мен Сейсенбеков Е.К. ұсынған әдістемелер негізінде ұйымдастырылған топтық қозғалыс сабақтары – болашақ педагогтің коммуникация мәдениетін, ұжыммен жұмыс істеу дағдысын дамытуға үлкен септігін тигізеді [4].

Көптеген студенттер оқу барысында шаршау, күйзеліс, мазасыздық жағдайларын бастан өткереді. Дене тәрбиесі сабағында орындалатын жаттығулар бұл эмоциялық жүктемені азайтып, адамның көңіл-күйін реттейді. Тайжанова С. мен Қарақов А. дене тәрбиесі сабақтарындағы ойын элементтерін қолдану – студенттердің эмоционалдық жағдайын жақсартудың тиімді әдістерінің бірі екенін көрсетеді [6].

Педагогикалық университеттерде дене тәрбиесі пәні кәсіби бағытта жүргізілуі тиіс. Бұл бағытта оқу үдерісін келесі аспектілер арқылы ұйымдастыру ұсынылады:

- Интеграцияланған оқыту: Мысалы, болашақ бастауыш сынып мұғалімдері үшін дене тәрбиесі сабағында қимылды ойындар, сергіту жаттығулары, баланы қозғалысқа бейімдеу әдістері үйретілуі қажет;

- Модульдік оқыту: Дене тәрбиесін кәсіби дайындықпен үйлестіре отырып, студентке таңдау курстары арқылы бағыт ұсыну;

- Инновациялық технологиялар қолдану: Мәселен, фитнес-браслеттер, мобильді қосымшалар, онлайн жаттығу бағдарламалары арқылы өзін-өзі бақылау мәдениетін дамыту;

- Өзіндік жұмыс пен рефлексия элементтері: Студенттер әр сабақтан соң физикалық және эмоциялық жағдайын сипаттай отырып, өзін-өзі бақылауға үйренуі тиіс.

Болашақ педагог тұлғасын дене тәрбиесі арқылы жан-жақты дамыту үшін келесі ұсыныстарды жүзеге асыру тиімді:

- Колледждерде спорт секциялары мен қызығушылық клубтарын кеңейту; Денсаулық фестивальдері мен квест-ойындар ұйымдастыру арқылы дене белсенділікті арттыру;

- Болашақ педагогтердің физикалық даму динамикасын тіркейтін мониторингтік жүйе енгізу;

- Салауатты өмір салтын насихаттайтын әлеуметтік жобаларға студенттерді тарту;

- «Педагог денсаулығы – табысты білім берудің негізі» атты курс енгізу.

Дене тәрбиесі – болашақ педагогтің тұлғалық дамуының маңызды факторы. Ол студенттің физикалық мүмкіндіктерін арттырумен қатар, оның рухани, психологиялық және әлеуметтік бейімделу деңгейін де жоғарылатады. Мұғалім болашақта тек білім беруші емес, сондай-ақ салауатты өмір салтының насихатшысы, үлгі тұтар тұлға ретінде қалыптасуы тиіс.

Дене тәрбиесі пәнін кәсіби бағытта, ғылыми негізде, тұлғалық ерекшеліктерді ескере отырып ұйымдастыру – педагогикалық колледж алдындағы өзекті міндет. Бұл болашақ мұғалімдердің бойында кәсіби-психологиялық тұрақтылықты, жоғары әлеуметтік жауапкершілікті, өз-өзіне деген сенімділікті қалыптастырады.

Осылайша, дене тәрбиесін сапалы ұйымдастыру арқылы біз заманауи қоғамға қажетті – дені сау, сергек ойлы, рухани бай, кәсіби білікті педагогтерді дайындай аламыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Уанбаев Е.Қ. Дене мәдениеті және спорттың теориясы мен әдістемесі. Оқу құралы. Өскемен, 2016. 267 б.
2. Кыдырмолдина А.Ш. Дене тәрбиесі мен спорт түрлерінің физиологиялық негіздері: Оқулық. – Алматы, 2014. – 528 бет.
3. Бишаева Д. Дене шынықтыру: орта кәсіби білім беру мекемелерінің студенттеріне арналған / А.А.Бишаева. - 2-басылым., стер. - М.: «Академия» баспа орт., 2017. - 320 б.
4. Сақаев Б.Ә., Сейсенбеков Е.К., Абишев А.Р. Лыжный спорт (методика обучения передвижения на лыжах). Учебное пособие. Алматы. 2019. – С. 110.
5. Сапарбаев М.Б. Подготовка учителя физической культуры. Учебное пособие. Алматы. 2022. – С. 281.
6. Тайжанова С., Қарақов А. Дене тәрбиесі. 4-кітап. Оқулық. Алматы, ССК. 2019. – 368 бет.

ТЕЛЕМОСТ КАК СРЕДСТВО ОРГАНИЗАЦИИ ДОСУГА УЧАЩИХСЯ СЕЛЬСКИХ ШКОЛ

А.Г. Аманжол, Л.Д. Олонова – студенты гр. КДР-21 СКУ им.М. Козыбаева,
Республика Казахстан, г.Петропавловск
Т.В. Жукова - м.п.н., ст.преподаватель СКУ им.М. Козыбаева,
Республика Казахстан, г.Петропавловск

Аннотация: данная статья посвящена проблеме организации досуга подростков в сельской местности. Вопрос о том, как проводят свое свободное время ученики средних классов сельской школы, связан с особенностями этой возрастной группы, где сосредоточено личностное и социальное развитие. Предлагаемое решение данной проблемы через организацию телемостов является инновационной досуговой и образовательной практикой, сочетающая традиционные формы общения с потенциалом современных цифровых технологий.

Ключевые слова: досуг, подростки, телемост, цифровые технологии

Abstract: this article is devoted to the problem of organizing leisure time for teenagers in rural areas. The question of how middle school students in rural schools spend their free time is related to the characteristics of this age group, where personal and social development is concentrated. The proposed solution to this problem through the organization of teleconferences is an innovative leisure and educational practice that combines traditional forms of communication with the potential of modern digital technologies.

Key words: leisure, teenagers, teleconference, digital technologies

Введение.

В современном мире, где дети и подростки рекордное количество времени проводят в социальных сетях и за компьютерными играми, предпочитая данные формы развлечения общению со сверстниками, особое значение приобретает организация досуга для молодежи. Особенно важным этот аспект становится для учащихся среднего звена (5-7 классы), поскольку данный возрастной период характеризуется активным формированием личности, поиском идентичности, расширением социальных контактов и развитием познавательных интересов. Качественно организованный досуг в этом возрасте очень важен и способствует позитивной социализации, профилактике девиантного поведения, развитию творческих способностей и формированию ценностных ориентаций.

Актуальность. Организация содержательного и развивающего досуга для подрастающего поколения является одной из приоритетных задач современной социокультурной политики, педагогической практики и сферы культуры. Особую значимость эта задача приобретает в отношении учащихся средних классов (5-7 классы). Данный возрастной период – 10-14 лет – является важным для активного личностного и социального развития. Учащиеся этого возраста испытывают потребность в общении, групповой деятельности, творческом самовыражении, познании окружающего мира и отстаивании своего «я». Качественно организованная досуговая деятельность, отвечающая этим потребностям, становится важнейшим фактором позитивной социализации, развития интеллектуальных и творческих способностей, а также формирования коммуникативных навыков. Однако на практике организация досуга для учащихся средних классов сталкивается с рядом вызовов, особенно в сельской местности (именно это определило выбор экспериментальной группы учащихся). Традиционные формы досуговой работы (кружки, секции, факультативы, школьные мероприятия) не

всегда отвечают интересам и запросам современных подростков, активно погруженных в цифровую среду. Также стоит отметить проблему доступности качественных досуговых услуг, особенно в отдаленных районах и сельской местности. Кроме того, учреждения культуры зачастую испытывают дефицит современных методик и технологий для привлечения внимания и удержания подростковой аудитории.

В этих условиях особую актуальность приобретает поиск и внедрение инновационных форм организации досуга, использующих потенциал информационно-коммуникационных технологий современного мира. Подростки среднего школьного возраста являются активными пользователями гаджетов и Интернета и это цифровое пространство может и должно быть использовано для создания развивающей и познавательной досуговой среды. Одной из таких перспективных технологий является телемост – организация интерактивной аудиовизуальной связи между географически удаленными участниками в режиме реального времени, с использованием различных средств связи.

Целью исследования является теоретическое обоснование телемостов для организации досуга учащихся среднего возраста общеобразовательных школ.

Задачи исследования:

1. Раскрыть сущность понятий «досуг», «телемосты».
2. Проанализировать теоретические основы телемостов и их роль в организации досуга в работе с учащимися среднего возраста.
3. Изучить современные технологии, применяемые в организации досуга учащихся среднего возраста, и их влияние на качество жизни и социальную активность.

Исследование применения современных технологий в организации досуга учащихся среднего звена включает **методы исследования:**

- теоретический метод (анализ, изучение научно-методической литературы и документальных источников по организации телемостов);
- метод системного анализа;
- эмпирический метод (наблюдение, анкетирование (Google Формы), интервьюирование, видеоотзыв);
- обобщение передового практического опыта по организации телемостов для учащихся среднего возраста.

Результаты исследования. Досуг играет важную роль в жизни человека, предоставляя не только отдых, но и возможности для развития личности, творчества и социализации. Досуг издревле рассматривался как цель и способ удовлетворения разнообразных потребностей. Первое упоминание о «досуге» мы находим в трудах древнегреческого философа Платона. По мысли Платона, составляющими идеального государства являются досуг и искусство. Древнегреческие молодые юноши, у которых не было необходимости в труде, по его описаниям, «большую часть своего досуга проводили в занятиях наукой, математикой и философией» [1, с. 16]. Более современную трактовку понятия «досуг» дает Н.К. Лютова: «Досуг - это деятельность в свободное время вне сферы общественного и бытового труда, благодаря которой индивид восстанавливает свою способность к труду и развивает в себе в основном те умения и способности, которые невозможно усовершенствовать в сфере трудовой деятельности; это деятельность, осуществляемая в русле определенных интересов и целей, которые ставит перед собой человек» [5]. Досуг как социальное явление выполняет ряд функций. По мнению французского социолога Ж. Дюмазедье, к основным функциям досуга относятся развлекательная, релаксирующая, информационная и образовательная [3, с. 84]. В педагогической науке досуг рассматривается как фактор развития личности, влияющий на интеллектуальное и эмоциональное развитие [4, с. 29].

В отличие от формального образования, досуговая деятельность основана на принципах спонтанности, вариативности и самореализации, что особенно важно для детей среднего школьного возраста. В подростковом возрастеначинается перестройка организма; ребёнок становится импульсивным, наблюдается частая смена настроения; растёт автономия подростка от семьи и одновременно – влияние сверстников. Главные черты этого возраста: инициативность, забота о своей внешности, самокритичность, неуёмная активность. Детям важно отстаивать своё «я», своё мнение, часто они делают это, вставая в оппозицию педагогу. В то же время у ребят возникает стремление к объединению в группы. Период между 10 и 14 годами - это время активного познания окружающего мира, поиска идентичности, формирования интересов и ценностей. В этот период дети испытывают сильную потребность в общении и групповой деятельности, с удовольствием участвуют во всевозможных конкурсах и соревнованиях, а также в разнообразных творческих и ролевых играх.

В современном обществе подростки сталкиваются с рядом вызовов, среди которых стремительное развитие и использование цифровых технологий. Не секрет, что гаджеты плотно вошли в жизнь современного человека, став ее неотъемлемой частью. Немаловажным остается вопрос организации досуга подростков. В частности, вопрос о том, как проводят свое свободное время ученики средних классов школы, связан с особенностями этой возрастной группы, где сосредоточено личностное и социальное развитие. Именно технические возможности сегодня создают широкую платформу для интеграции цифровых технологий и организации досуга школьников. Такое взаимодействие позволяет организовывать досуг не только для подростков мегаполисов, но и для отдаленных территорий.

В этом контексте особую ценность представляет использование видеоконференций как инновационного инструмента, сочетающего образовательные и рекреационные возможности. В то же время, по мнению психолога Л.С. Выгодского, «они начинают интересоваться новыми знаниями, наукой и технологиями, а игровой элемент остается важной составляющей обучения и взаимодействия» [2, с. 45]. Важно, чтобы предлагаемые мероприятия позволяли подростку реализовать свою потребность в ролевом поведении, особенно – в экспертном и лидерском, т.е. в таком, где он может блеснуть своими знаниями, умениями и показать себя в роли лидера.

Дистанционные формы досуга предоставляют широкие возможности для образовательных и творческих инициатив. Мероприятия доступны вне зависимости от географического положения участников, что «позволяет им выбирать удобное время и формы взаимодействия, а также развивать цифровые компетенции, важные в XXI веке» [7, с. 13]. Онлайн-досуг включает в себя виртуальные квесты, вебинары, игровые потоки, конкурсы и мастер-классы. Одним из наиболее эффективных инструментов удаленного досуга являются телемосты.

Согласно словаря-справочника, Телемост (от греч. теле – «далеко») – телевизионный мост, во время которого устанавливается телевизионная связь между весьма отдаленными точками [6]. Этот формат представляет собой видеосвязь между группами участников, находящихся в разных регионах или странах, и может объединять школы, культурные центры, научные центры, кружки по интересам и т.д. Телемосты могут использоваться и в образовательных целях, «предоставляя учащимся возможность общаться с учеными, писателями и представителями различных профессий» [9, с. 24]. Культурные телемосты могут знакомить учащихся с различными национальными традициями, помогают организовать виртуальные экскурсии, знакомят с театральными постановками. К творческим формам относятся совместные конкурсы, музыкальные выступления и литературные чтения, а к развлекательным – викторины, интеллектуальные турниры и квесты. Кроме того, телемосты можно использовать «для организации удаленных спортивных мероприятий, таких как фитнес-тренировки, танцевальные классы и семинары по йоге» [8, с. 15].

Обсуждение результатов. В рамках работы над проектом, нами был организован первый, из запланированных 5, телемост, в котором приняли участие учащиеся 5-6 классов КГУ «Октябрьская средняя школа» (район М. Жумабаева, СКО, Республика Казахстан), КГУ «Булаевский комплекс: ясли, детский сад, школа № 3» (район М. Жумабаева, СКО, Республика Казахстан), 6 «А» класса г.Барановичи (Республика Беларусь), МБОУ «Первомайская средняя школа» (Чердаклинского района Ульяновской области, РФ).

Встреча для ребят состояла из нескольких блоков: 1) самопрезентация участников «Такие разные мы»; интеллектуально-развлекательный квиз «Понемногу обо всем»; рефлексия «Минутка поэзии» и «Волшебное предсказание от Андрея - Чародея» для всех участников встречи.

Каждая команда-участница заранее подготовила кластер «Такие разные мы», в котором участники команды кратко, но ёмко рассказывали о себе и месте, в котором живут.

Интеллектуально-развлекательный квиз «Понемногу обо всем» состоял из трех блоков: 1) занимательная биология, 2) любимые мультфильмы, 3) «Пикассо».

В первом туре были вопросы по естествознанию и биологии; во втором туре задания, посвященные мультфильмам. Третий тур был подготовлен маленькими художниками. Они постарались изобразить объекты, которые участникам телемоста предстояло угадать (рис. 1).

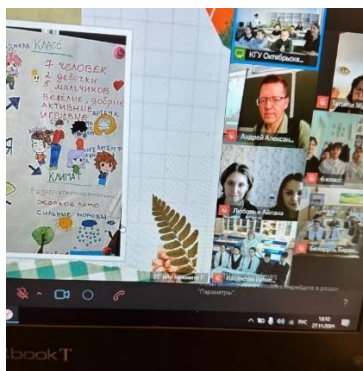

Рис.1. Презентация команды КГУ «Булаевский комплекс: ясли, детский сад, школа № 3» «Такие разные мы»

Условия участия в квизе просты - каждая команда проходила по ссылке, отправленной руководителю. Далее на экране участники видели вопросы, слышали их содержание, обсуждали ответы в команде. Руководитель команды вносил варианты ответов. Для того, чтобы не мешать друг другу, микрофоны участников на время проведения квиза были выключены.

По окончании были подведены итоги командных ответов. Все участники телемоста остались в восторге от проведенной встречи (рис. 2).

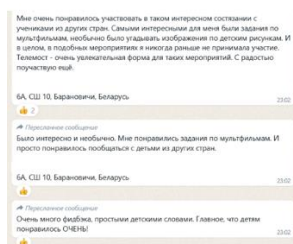

Рис. 2. Отзывы участников телемоста учащихся 6 «А» класса г.Барановичи (Республика Беларусь)

Выводы. Успешные примеры использования телемостов подтверждают их высокую эффективность. Международная видеосвязь между школами позволяет детям развивать навыки межкультурного общения, участвовать в онлайн-конкурсах и викторинах, развивать командный дух и логическое мышление. Совместные виртуальные фестивали, будь то музыка, драма или наука, помогают «раскрыть творческий потенциал учеников и расширить их кругозор» [10, с. 24].

Таким образом, организация досуга учащихся средней школы с помощью телемостов - это инновационная образовательная практика, сочетающая традиционные формы общения с потенциалом современных цифровых технологий. Это перспективное направление не только решает проблему удаленного досуга, но и способствует формированию важных личностных и социальных навыков, расширяет образовательные границы и делает обучение более увлекательным и доступным.

Литература:

1. Аванесов Г. А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации. Москва: Аспект Пресс, 2006. – 235 с.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. М.: Просвещение, 1967. – 250 с.
3. Дюмазедье Ж.Р. На пути к цивилизации досуга // Вестник МГУ. Сер. 12, Социально-политические исследования. №1. 1993. – С. 83-88.
4. Каган М. С. Человеческая деятельность. – М.: Политиздат, 1974. – 210 с.
5. Лютова Н. К. Культурно-досуговая сфера московского мегаполиса: состояние, проблемы, перспективы развития: автореф. дис. ... канд. социол. наук. Москва, 2015. Электронный ресурс: <https://new-dissert.ru/avtoreferats/01008048602.pdf>
6. Новые слова и значения. Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-х годов. Под редакцией Н.З. Котеловой, Ю.С. Сорокина. М.: Советская энциклопедия. 1971. – 546 с.

7. Полат Е. С. Метод проектов в дистанционном обучении. М.: Академия, 2002. – 175 с.
8. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога. М.: Владос, 1999. – 110 с.
9. Смирнов С. Д. Педагогика: учебное пособие. М.: Гардарики, 2005. – 150 с.
10. Шульгина Т. В. Информационные технологии в образовании. СПб.: Питер, 2010. – 210 с.

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ ИНТЕЛЛЕКТІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

**Сержанұлы Біржан - Дене шынықтыру және алғашқы әскери дайындық факультеті,
«Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 1 курс докторанты
Төлегенұлы Нұржан - Дене шынықтыру және алғашқы әскери дайындық факультеті,
«Дене шынықтыру және спорт» кафедрасының меңгерушісі,
Философия докторы (PhD)**

Аннотация. Мақала эмоционалды интеллекттің ерекшеліктерін зерттеу мәселесіне арналған. Мақаланың негізгі мақсаты – «эмоционалды интеллект» ұғымының өзін талдау, осы құбылыстың пайда болу және даму тарихына қысқаша шолу жасау, оны зерттеген белгілі психологтардың тұжырымдамалары мен көзқарастарын көрсету.

Авторлық шолу және тұжырымдамаларды жүйелеу негізінде эмоционалды интеллект деңгейі мен жеке тұлғаның әл- ауқаты, сонымен қатар кәсіби қызметтегі табыс арасындағы байланыстардың болуы мүмкіндігі туралы идея қорғалады.

Сонымен қатар, мақалада эмоционалды интеллекттің әлеуметтік- психологиялық табиғаты және эмоциялардың ойлау және шешім қабылдау процесінде орындайтын рөлі туралы белгілі ғалымдардың көзқарастары қарастырылады.

Түйін сөздер: эмоция, эмоционалды интеллект, эмоционалды ойлау, эмпатия, мотивация, эмоционалды-интеллектуалдық қабілеттер, позитивті эмоциялар, эмоционалды өзін-өзі реттеу

Abstract. The article is devoted to the study of the features of emotional intelligence. The main goal of the article is to analyze the very concept of "emotional intelligence", a brief overview of the history of the emergence and development of this phenomenon, and a demonstration of the concepts and views of famous psychologists who studied it.

Based on the author's review and systematization of concepts, the idea of the possible existence of connections between the level of emotional intelligence and the potential of the individual, as well as success in professional activities, is defended.

In addition, the article examines the opinions of famous scientists about the socio-psychological nature of emotional intelligence and the role of emotions in the process of thinking and decision-making.

Keywords: emotions, emotional intelligence, emotional thinking, empathy, motivation, emotional-intellectual abilities, positive emotions, emotional self-regulation

Адамзат дамуы еселенген сайын оның дүниеге көзқарасының ауысу темпі де жиілеп барады. Тарихқа көз жүгіртсек адамзаттың дүниеге көзқарасының, өмірлік құндылықтарының, қоғамды өзгертетін қозғаушы күшінің факторлары араға ғасырлар салып өзгерді. Қазіргі өзгерістер жиілігі мен даму темпінің қарқыны тым күшті. Сондықтан бүгінгі адамзат тез бейімделгіш, жаңашылдықты тудыруға және оны жүзеге асыруға құмар, бәсекелестікке төзімді.

Дамыған тұлғаның психологиялық денсаулығының басты көрсеткіші - осы эмоционалды интеллект феномені. Жалпы жан мен ойдың тоғысу мәселесіне тарихи көз жүгіртер болсақ ежелгі грек, шығыс философтарының еңбектерінен кездестіруге болады.

Эмоциялар мен эмоционалды интеллект - адамның психологиялық және әлеуметтік дамуындағы маңызды элементтер. Эмоционалды интеллект - бұл эмоцияларды қабылдау, пайдалану, түсіну, басқару және өңдеу қабілеті болып табылады. Жеке адамдардың эмоцияларын тану және эмоциялық ақпаратты дұрыс пайдалану мүмкіндік береді. Эмоционалды интеллект, мысалы, тұлғааралық қарым-қатынастарды жақсартуға, кәсіби өмірде табысқа жетуге және психологиялық үйлесімділікке қол жеткізуге көмектеседі. Зерттеулер көрсеткендей, адамдар өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын басқару арқылы қоршаған ортамен үйлесімде өмір сүре алады.

Қазіргі уақытта адамның эмоциялық мәдениеті психологияның ең өзекті мәселесі болып табылады. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер жас ұрпақ бойында «сезімді тәрбиелеу» қажеттілігіне бағытталған. Бірқатар заманауи шетелдік және отандық теорияларда эмоциялар қарабайыр биологиялық процесс ретінде емес, білімнің ерекше түрі ретінде қарастырылады. Эмоция

қарапайым қабылдау сигналдарымен байланысты және мағыналар жүйесіне «енгізілген». Эмоциялық күйлер жеке тәжірибе үшін маңызды болғандықтан және жеке тұлғаның өзі және оның қоршаған ортасы туралы ақпарат бере отырып, оны білдіруге қызмет ететіндіктен, оларды мағыналар ретінде түсіндіруге болады.

Ғылымға «эмоциялық интеллект» терминін американдық психологтар Джон Мэйер мен Питер Сэловей 1990 жылдары енгізген болатын. Олар алғашқы болып эмоциялық интеллектінің бірінші үлгісін ұсынды. Аталған авторлар эмоциялық интеллект деп «өзінің және өзгенің сезімдері мен эмоцияларын байқай білу, оларды ажырату және осы ақпаратты ойлау мен ісәрекетте қолдану» [1] деп түсіндірді.

П. Сэловей мен Дж. Мэйердің үлгісі негізінде Д. Гоулманның аса танымал үлгісі жасап шығарылды. Оның 1995 жылы шыққан «Эмоциялық интеллект» атты еңбегі кітап сатылымында бірінші орындарға шығып, аталған мәселенің ғылыми және көпшілікке арналған әдебиеттерде осы күнге дейін қызу талқылануына түрткі берді [2] – деп есептейді отандық психологтар.

Зерттеулер көрсеткендей, Д. Гоулманның [2] пікірінше, тұлғаның кәсіби және өмірлік табысқа жетуінде эмоционалдық интеллектінің жоғары деңгейі маңызды рөл атқарады.

Эмоционалдық интеллект феномені, оның құрылымы мен даму алғышарттары шетелдік (Дж. Мэттьюс, Р.Д. Робертс, С.Дж. Стейн және басқалар) және отандық ғалымдармен (И.Н. Андреева, Д.В. Люсин, М.А. Манойлова, М.А. Спасская және басқалар) жан-жақты зерттелген [3]

Эмоционалдық интеллект эмоционалдық өзін-өзі реттеу негізінде жатқан психологиялық құбылыс ретінде қарастырылады және ол өз эмоцияларын және басқалардың эмоцияларын түсіну мен басқаруға бағытталған эмоционалдық-интеллектуалдық қабілеттер жиынтығын қамтиды. Сондай-ақ, бұл қабілет адамның қоршаған ортаның талаптарын тиімді орындауына ықпал етеді.

Эмоционалдылықтың дамыған деңгейі әлемде тиімді бағдарлануға және қоғамға бейімделуге ықпал етеді. Эмоционалды жүйе өмірдің негізгі реттеуші жүйелерінің бірі ретінде қарастырылады. Эмоциялық интеллект идеясы сондай-ақ, Ресейде де кеңінен қарастырылуда.

Поляк ғалымы К. Обуховскийдің айтуынша, әлемдегі жалпы бағдармен қатар эмоционалды бағыт қажет. Бұл басқа адамдардың эмоционалды жағдайларын тікелей болжай білуден және олармен эмоционалды қарым-қатынасты танудан тұрады [4].

Адамның жұмыс істеуінің оның бағдарының дәлдігіне, оның ішінде эмоционалды болуына нақты тәуелділігі бар, бұл жеке тұлғаны қалыптастыру кезеңінде ерекше маңызды. Сонымен қатар, бұл адамның айналасындағы әлеуметтік ортаға бағдарлау туралы ғана емес, сонымен қатар өзінің ішкі әлеміндегі бағдарлау туралы.

Е.Л. Яковлеваның айтуынша, өз жеке басын білу-бұл өз эмоционалдық реакцияларын және болып жатқан жағдайға жеке көзқарасты көрсететін жағдайларды білуден басқа ештеңе емес [5].

Б.М. Величковскийдің пікірінше, эмпирикалық деректер аффективті және танымдық процестердің автономия идеясын растамайды, керісінше, олар «аффект пен интеллекттің жаппай өзара әрекеттесуін» көрсетеді [6].

Адамның танымдық ұйымдастырылу деңгейі неғұрлым жоғары болса, бір жағынан эмоцияларды, сезімдер мен мүдделерді, екінші жағынан қабылдау мен ойлау процестерін бөлу соғұрлым қиын болады. Екі түрлі эволюцияның идеясы – эмоционалды және танымдық процестер үшін бөлек – «өте жалған» деп танылуы керек, содан кейін тәуелсіз танымдық және аффективті зерттеулердің тұрақты болуы мүмкін емес. Эмоционалды интеллект адам психикасының динамикалық аспектісі болып табылады және жұмыс барысында тұлғалық бақыт пен әл-ауқаттан бастап кәсіби контекстте табыстың жоғарылауына дейін айтарлықтай пайда әкелетін жүріс-тұрыс ерекшеліктерін қамтиды

Д.В. Люсиннің екі компонентті теориясына сәйкес [7], эмоционалдық интеллект өз эмоцияларын мен басқалардың эмоцияларын түсіну қабілеті және сол эмоцияларды басқару қабілеті болып екіге бөлінеді.

Эмоционалды интеллектіні түсінудің басым құрылымы Мейер мен Саловэйдың төрт деңгейлі иерархиялық моделі, ол эмоционалды интеллектті танымдық күрделілік деңгейінде өсетін төрт кең тармаққа бөледі. Ең қарапайым дағды - бұл эмоционалды сигналдарды дәл тану, бұл эмоционалды ақпаратты ойлауға біріктіруге және эмоционалды тәжірибенің табиғаты туралы білім жинауға мүмкіндік береді. Осылайша, түсіну жеке мақсаттарға жету үшін эмоционалды жағдайларды қалай өзгерту керектігі туралы стратегиялық ойлауды ақпараттандырады.

Эмоциялық интеллекттің танымал болуы Д. Гоулманның «Эмоционалдық интеллект» кітабынан басталады [2]. Гоулман мен оның ізбасарлары эмоционалды интеллектті зерттеулер мен мемлекеттік саясаттың ұранына айналдырды. Эмоционалды интеллектке популистік көзқарастарды жақтаушылар бұл өмірдің көптеген салаларында табысқа жетудің «кілті» екенін дәлелдеді. Эмоционалды интеллектті

өлшеу үшін ұсынылған әртүрлі әдістер әзірленді. Психологиялық агенттіктер бизнес пен білім беруде эмоционалды интеллектті дамыту мақсатымен пайда болды.

1998 жылдан қазіргі уақытқа дейін оны өлшеудің жаңа әдістерін енгізумен бірге эмоционалды интеллект тұжырымдамасын жетілдірудің көптеген нұсқалары ұсынылды, осы тақырып бойынша бірінші рецензияланған ғылыми мақалалар пайда болады. Бұл саладағы зерттеулер эмоционалды интеллект туралы танымал идеялардың болуымен, оны өлшеуге ғылыми парадигмадан алшақ тәсілдермен қиындайды. Қазіргі уақытта Дж. Мейердің пікірінше, әдебиетте «екі» эмоционалды интеллект бар. Олардың бірі, «танымал» эмоционалды интеллект әртүрлі тәсілдермен анықталады, тез игеріледі және өмірдегі сәттіліктің ең жақсы болжаушысы ретінде қызмет етеді, және «басқа» эмоционалды интеллект, бұл - ғылыми құбылыс.

XX - XXI ғасырларда батыс тарихында Дж. Мейер бес кезеңді анықтайды:

- 1) 1900 – 1969 жылдар – эмоциялар мен интеллект туралы зерттеулер салыстырмалы түрде бөлінді;
- 2) 1970 – 1989 жылдар – зерттеушілердің назарында танымдық және интеллектуалдық үдерістердің өзара ықпалы болды;
- 3) 1990 – 1993 жылдар – эмоционалды интеллект психологиялық зерттеу пәні ретінде анықталды;
- 4) 1994 – 1997 жылдары – эмоционалды интеллект танымал болды;
- 5) 1998 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін – құбылыстың мәнін түсіндіру [1].

Бүгінгі таңда кәсіби маңызды қасиеттердің эмоционалды интеллектпен байланысы моделі шеңберінде эмоционалды интеллектті дамыту мүмкіндігін негіздейтін қатаң эмпирикалық зерттеулердің өзекті қажеттілігі туындайды.

Эмоциялық интеллекттің заманауи тұжырымдамасына жақын болғандардың бірі – Х. Гарднердің көптеген ақылдылар теориясы болды. Осы теорияға сәйкес, интеллект құрылымында тұлғааралық және ішкітұлғалық компоненттерді ажыратуға болады. Тұлғааралық интеллект өзара қарым- қатынастарды, қақтығыстарды шешу қабілеттілігін, көшбасшылық қасиеттерін қамтиды. Гарднер адамның жеке ақыл- ойы арқылы «өзінің эмоциялық өміріне, өз сезіміне және эмоцияларына қол жеткізу: сезімдерді бірден ажырата білу, оларға қоңырау шалу, символдық кодтарды аудару және өз мінез-құлқын түсіну және басқара алу құралы ретінде қолдана алу қабілеті» [8].

Орыс зерттеушісі С.А. Водяха [9] психологиялық қанағатты тұрақты қасиет деп санайды, мұнда позитивті эмоциялар басым болады, тығыз қарым-қатынастар, өмірге субъективті қатысу, өмірдің мәнділігі және позитивті өзіндік мотивация бар.

Эмоциялық интеллект субъектінің тұлға ретінде дамуына және субъектінің кәсіби іс-әрекетінің нәтижесіне әсерін тигізеді. Адамдардың қызметтерінде эмоциялық қажуы эмоциялық интеллектпен байланысты. Егер адамның эмоциялық интеллектісі жоғары болса, оның қызметіне деген қатынасы да өзгермек.

С. Л. Рубинштейн ойлаудың ақыл-ой процесі – интеллектуалдың бірлігі, ал эмоция – эмоциялық және интеллектуалды бірлік деп санады [10].

Сонымен, Л. А. Куликов [11] тұлғаның үйлесімділігі тұлғаның болмысының негізгі аспектілерінің пропорционалдылығы деп түсінеді: әлеуетті және іске асырылатын тұлғаның кеңістігі, жабайылық энергия мен уақыты. Бірақ үйлесімділікке апаратын жол ұзақ және оған белгілі бір хаоссыз, яғни психологиялық күйзеліссіз жетуге болмайды. Сіз бірдеңе жетіспесе бақытты сезіне алмайсыз, – деп жазады А. А. Мильтс [12], – диссонансты мойындау әртүрлілікті үйлесімділікке әкеледі, өйткені статикалық, тұйықталған реттеу жүйесі тек идеал мен шындық арасындағы айырмашылықтың арқасында дами алады.

Бүгінгі таңда адамдар мен қоғамның салауаттылығы бүкіл өркениетті әлем үшін әлеуметтік сипатқа ие болып отыр. Адам салауатты өмір салты мен денсаулық мәдениетін игермей тұрып, өзін білімділер қатарына жатқыза алмайды. Өйткені әрқайсымыздың денсаулығымыз – бұл жеке байлық қана емес, сондай-ақ еліміздің экономикалық қуатының өсуі үшін де қажетті шарт.

Тұлғаның жаңа психологиялық мүмкіндіктерін қалыптастыруға бағыттау, баланың психикалық дамуы, оны ілгері дамыту, мақсатқа бағдарлай ұйымдастыру, тәрбиелеуді басқару және өзін-өзі тәрбиелеу үрдісін ұйымдастыруға кең өрісті жағдай туғызады.

Гуманистік психология адамды биологиялық емес әлеуметтік тіршілік иесі ретінде қарастырады. Осы көзқарасқа сәйкес адам баласы өзін қоршаған адамдармен, қоғаммен қарымқатынас жасамайынша дами алмайды. Мұндағы тұлғаның қоғаммен байланысы қоршаған ортамен сәйкес жүру емес, өзара қатынаста және өзара әрекетте болу мақсатымен жүреді. Дәлірек айтар болсақ, адам баласы – эмоциялық тіршілік иесі, бір адамның эмоциясы келесі адам эмоциясымен іргелесіп өмір сүреді. Осы тұста эмоциялық реакциялардың сәйкестігі мен ортақтығы аясындағы мәселе бойынша ғылымда әртүрлі пікір талас туындауда.

Қорыта келе, шетел психологтарының зерттеулеріне сүйене отырып, эмоциялық интеллект бұл адам өмірінің барысында оның деңгейі мен өзіндік жеке-дара ерекшеліктеріне негіз болатын бірқатар факторлардың ықпалымен қалыптасатын психологиялық құрылым деген қорытынды жасауға болады. Дегенмен де, әр түрлі авторлардың осыған байланысты көзқарастары жарым-жартылай ғана ұштасады, көпшілігі нақты тұжырымдалмаған, кейде эмоциялық интеллект ұғымы тым кең түсіндіріледі. Эмоциялық интеллекттің тұтас психологиялық-педагогикалық теориясын құру әлі алда тұрған мәселе деп есептейміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Майер Дж.Д., Карузо Д.Р., Саловей П. Эмоциональный интеллект соответствует традиционным стандартам интеллекта // Интеллект. – 2015. – №27. – Б. 267–298.
2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. – М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2008. – 478 с
3. Егенисова А.К., Серикбаева А.К. Эмоциональный интеллект студентов и способность контролировать эмоции // Хабаршы «Психология» сериясы. – 2021. – №4. – С. 37-42.
4. Обуховский К. Психология влечений человека. Пер. с польск. 1972. 248 с
5. Психология развития творческого потенциала личности / Е.Л. Яковлева. – Москва: Московский психолого-социальный институт : Флинта, 1997. – 224 с.
6. Величковский Б.М. Современная когнитивная психология. -М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. 336 с.
7. Люсин, Д. В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М., 2004.
8. Гарднер Г. Структура разума. Теория множественного интеллекта. Вильямс. 2007
9. Водяха С. А. Предикторы психологического благополучия студентов [Текст] / С. А. Водяха // Педагогическое образование в России. – 2013. – № 1. – С. 70–74.
10. Рубинштейн С.Л. Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии. -М.: Наука, 1997. С. 213-432
11. Куликов Л.В. Психология личности в трудах отечественных психологов: хрестоматия. – 2-е изд. – СПб.: Пи-тер, 2009. – 464 с.
12. Милтс А. А. Гармония и дисгармония личности [Текст] / А. А. Милтс. – М., 1990.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА МУЗЫКА ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Нурмуханбетова Алина Курманбековна - № 153 бөбекжай – балабақшасының меңгерушісі

Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы

Садырбекова Гүлжан Пернебековна -Түркістан облысы, Түлкібас ауданы,

Үш тілде оқытылатын мамандандырылған мектеп интернат тәрбиешісі

Аңдатпа. Балабақша – балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік институт болып табылады. Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің алғашқы буыны болып табылатын мектепке дейінгі кезеңде балалардың музыкалық қабілетін жан - жақты дамыту және тәрбиелеу мәселесіне ерекше мән берілуде, себебі осы кезеңде балалардың музыкалық қабілетін дамыту мүмкіндіктері мол. Балабақшадағы музыка терапиясы – бұл балалардың психологиялық, эмоционалды жағдайын жақсартуға, когнитивті қабілеттерін дамытуға және жалпы денсаулықтарын нығайтуға бағытталған маңызды құрал. Мақалада балалардың шығармашылық қабілеттерін аша отырып, олардың ішкі әлемін түсінуге көмектесетін шетелде қолданылатын музыка терапиясының әдістері: музыкалық ойын терапиясын, музыкалық нейробиологиясын, музыка мен қозғалыс интеграциясын, музыкалық психотерапиясын, музыкалық нейрографикасын қарастырады. Қорыта келе, балабақшада осы әдістердің қолданылуы балалардың толыққанды дамуына ықпал етіп, психоэмоционалды жағдайларын жақсартуына көмектесетінін байқады

Түйін сөздер: терапия, музыкалық терапия, эмоция, музыкалық ойын терапиясы, музыкалық нейробиологиясы, музыка мен қозғалыс интеграциясы, музыкалық психотерапиясы, музыкалық нейрографикасы.

Abstract. Kindergarten is the first social institution where children are taught to live in society. Today, special attention is paid to the issues of comprehensive development and education of musical abilities of children in the preschool period, which is the first generation of the education system, since at this stage children have great opportunities for developing musical abilities. Music therapy in kindergarten is an

important tool aimed at improving the psychological and emotional state of children, developing cognitive abilities and strengthening overall health. The article discusses the methods of music therapy used abroad: music play therapy, music neurobiology, integration of music and movement, music psychotherapy, music neurographics, which help children understand the inner world, revealing their creative abilities. In conclusion, it was noted that the use of these methods in kindergarten contributes to the full development of children and the improvement of their psycho-emotional state.

Keywords: therapy, music therapy, emotional, play therapy, music neurobiology, integration of music and movement music psychotherapy, music neurography.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесінің алғашқы буыны болып табылатын мектепке дейінгі кезеңде балалардың музыкалық қабілетін жан - жақты дамыту және тәрбиелеу мәселесіне ерекше мән берілуде, себебі осы кезеңде балалардың музыкалық қабілетін дамыту мүмкіндіктері мол.

Осы орайда Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев үздіксіз білім беру аясында айтқан: «Жас ұрпақ өкілдері шығармашылықпен айналысулары қажет. Қазіргі уақыт балалар үшін соншалықты қауіпті, сондықтан олардың энергиясы мен қызығушылығы дұрыс бағытқа бағытталуы керек» – деген болатын [1]. Президенттің бұл сөзі ойымызды тереңдете түседі. Сондықтан да жас ұрпаққа тәрбие мен білім беру балабақшадан бастау алуы кездейсоқ емес.

Балабақша – балаларды қоғамда өмір сүруге үйрететін алғашқы әлеуметтік институт болып табылады. Дәл осы жерде баланың қоршаған адамдармен дербес байланысы жүзеге асады, ол қарым-қатынас жасауды және өзара әрекеттесуді үйренеді. Осы орайда балабақшада заманауи технологияларды қолданудың маңызы ерекше

Балабақшадағы музыка терапиясы – бұл балалардың психологиялық, эмоционалды жағдайын жақсартуға, когнитивті қабілеттерін дамытуға және жалпы денсаулықтарын нығайтуға бағытталған маңызды құрал. Бірақ біздің елімізде көп қолданылмайтын, шетелде жиі қолданылатын ерекше әдістер бар. Бұл әдістер балалардың шығармашылық қабілеттерін аша отырып, олардың ішкі әлемін түсінуге көмектеседі.

«Өнердің басқа түрлерімен салыстырғанда адам баласының ой сезіміне тез әсер ететін, ешбір тілмәшті қажет етпей, жан біткеннің барлығына тілі ортақ, интернационалдық өнер- музыка», – дейді Қажым Жұмалиев (жазушы, ақын, ғалым, әдебиеттанушы) [2]. Педагогика ғылымында музыка балаға тәрбиелік әсер ететін маңызды және тиімді құрал болып табылады. Міне, осы керемет сиқырлы құралдың көмегімен балақандарды ғажайып музыка әлеміне жетелеп, сол арқылы бойларына рухани-адамгершілік қасиеттерді сіңірту – қайырымды, маңызды міндет.

Музыка адамзат ойлап тапқан ең керемет жаңалықтардың бірі. Баланың музыкалық ерекшеліктері жаратылысынан шығармашылық, ізденімпаздық сипаттарға ие, алайда оны дұрыс бағытта дамыту жағдайлары әрқилы, сондықтан баланың ақыл - ой қабілетін дамыту, оның нақты бағыттарын айқындау ең алдымен оның жас және дара ерекшеліктерін ескеріп тәрбиелеуге байланысты. Балалардың толыққанды музыкалық тәрбиесін қарапайым музыкалық түсініктерді қалыптастырудан бастау қажет.

Шындығында музыка терапиясының құпиясы қарапайым: адамның жүйке жүйесі мен бұлшық еті ырғақтың әсеріне сезімтал. Музыка мен дыбыстардың көмегімен емдеу және түзету әуендер мен дыбыстарды дұрыс тандау арқылы құрылады. Музыка терапиясы баланың жай-күйін үйлестіруге ықпал етеді, шаршаңқылықты басады, ырғақты сезінуін дамытады. Байқағанымыздай, үйлесімді әуен жаңа материалды қабылдауды жақсартады, балалардың шыдамдылығын қалыптастырады, музыкалық әсерін дамытады.

Әлемде музыкасыз ұлт жоқ. Музыка адамзатқа ортақ. Ең әсерлі, сиқырлы сұлу сөз де адам сезіміне музыкадай әсер ете алмайды. Шынында музыканың берер әсерін тілмен, сөзбен айтып жеткізуге болатын болса онда музыканың қажеті болмас еді. Музыканың құдіретін ұлы Абай Құнанбаев «Құлақтан кіріп бойды алар, әнді сүйсең менше сүй» – дегендей, музыканың сезім мүшелерімізге әсер етіп, бүкіл ағзамызға жағымды әсерін әсем ән мен тәтті күй арқылы әдемі суреттеп берген. Ұлы Абай музыканың құдіретін, оның емдік қасиетін сол кезде-ақ көрсете білген [3].

Біздің халқымыздың музыка өнері және оның адам сезіміне әсері мен қуат күші жайында айтылған тұжырымды ойларымен тартымды пікірлерінің бастауында Әбу насыр әл-Фараби тұрады. Оның музыка жайында жазған трактаттарында саз өнерінің адамды тәрбиелеу мен түзетуге деген мүмкіндіктері айтылған. Әл-Фараби бабамыздың бұл мұрасы педагогикалық жағынан да, психологиялық жағынан да көптеген зерттеулерге негіз болатыны айқын [4].

Жасынан бейім болған өнерлердің бірі – музыка болғандықтан, әл-Фараби саз өнерінің қыры-сыры туралы көп ізденген. Музыканың адамды көзсіз еліктіретіндігі жөнінде де жанына жағымды әсер ететін тәрбиелік әлеуметі жайлы да көптеген пікірлері бар.

Мысалы: Аристотель, музыка – бос уақытты пайдалану ең ақылды дамыту үшін қажет қылады. Ол тек қосымша пайдалы пән ретінде ғана емес, адамды тәрбиелеу жүйесіне қосылған пәнге айналды. Музыка адамды ізгілікке жетелейді, ол адам жанының адамгершілік қасиетін қалыптастыруға әсерін тигізеді.

«Терапия» – латын тілінен аударғанда емдеу деген ұғымды білдіреді, сонда музыкалық терапия дегеніміз музыкамен емдеу болып шығады.

Қазіргі таңда музыкасыз өмірді елестету әсте мүмкін емес. Үйде, көлікте, сыртта, офисте, жұмыста, барлық жерде музыка бізбен бірге. Адамзат музыканың емдік қасиетін барын тым ертеде-ақ білген. Адам тәнін музыкалық аспап ретінде қарастырсақ жүректің соғуы ең үлкен ырғақ болады. Сонымен қатар адам қорыққанда, уайымдағанда немесе қуанышаттанғандағы жүректің соғуы нағыз ырғақтық музыкаға айналады. Жаны жоқ дейтін өсімдіктерде жақсы музыкамен тез өсіп, жақсы өнім беретіні белгілі. Музыка жан-жануарларға да әсер ете алатыны бүгінгі күні жаңалық емес. Адамның жан-жүйкесіне, сезімі мен көңіл-күйіне әсер ететін музыканы – қазақтар тәңірдің күбіріне теңеген. Ежелгі гректердің ұлы ойшылдары Демокрит: «Флейтаның сиқырлы сазымен кейбір ауруларды емдеуге болады» десе, Гиппократ музыканы барлық ауруды емдеуге қолданған. Платон, Аристотель және Пифагор музыканың емдік қасиеті барын мойындаса, Гомер жағымсыз эмоциялармен күресуге музыканың көп көмегі барын айтқан [5].

Музыкалық терапия – ақыл-ой мен эмоциялық әрекетке байланысты ауруларды ғасырлар бойы анықталған емдеудің түрі. Музыканың емдік күші ежелгі түріктерге, египеттіктерге, үндістерге, қытайларға, парсы, гректерге мәлім болған. Әуен арқылы адам психикасына оң әсер етуді музыкалық терапия деп те атайды. Музыкалық терапия сөзін қазақшаға тікелей аударғанда «музыкамен, әуезбен емдеу» деген мағынаны білдіреді. Музыкалық терапия жүздеген жылдар бойы өнер адамдар үшін әуезден, әуеннен ләззат алу көзі болды, ал өнердің көмегімен емдеу салыстырмалы түрде жаңа құбылыс болып табылады.

Музыка адамның денсаулығына, санасына, тәртібіне ықпал етеді. Музыкалық дыбыстар адамның ағзалары мен жасушаларына да үлкен әсер етеді. Музыкалық дыбыстар адам ағзасына, жасушаларына үлкен әсер тигізіп, түрлі дыбыстардан адам ағзасында үлкен энергетикалық алаң пайда болады. Яғни, олар айналадағы кеңістіктегі қозғалыстарды тудырады. Ал біз сол энергияны қабылдаймыз және біздің ағзамызға әсер етеді [6].

Музыка біздің өмірімізге қатты әсер ететіні мәлім. Музыка терапиясы адамның жүйке жүйесінің шаршауы мен қажуын, көңіл-күйін ретке келтіру мақсатында қолданатын психотерапиясының бір әдісі. Балаға музыка арқылы жағымды әсер етудің өзіндік әдіс-тәсілдері бар. Бұл әдісті белгілі бір жүйемен қолдана білу аса маңызды. Ол үшін баланың жас ерекшелігі, дәл сол сәттегі жағдайы, психикалық өзгерістері, оның себептері туралы мәліметпен таныс болу шарт, әйтпесе, кез келген жағдайда музыка терапиясын қолдану өз нәтижесін бере бермейді.

Музыка арқылы балаға психологиялық әсер етуде әуенді үш түрлі сипатта қолдану керек:

- тыныштандыратын әуендер;
- жігерлілік тудыратын әуендер;
- босаңсытуға арналған әуендер.

Осы маңызды міндетті атқару үшін, балабақшада балаларға музыкалық тәрбие берудегі шетелдік тәжірибені қолдану арқылы халық әуендерін, ән мен күй басқа да шығармаларды қолдана отырып, музыканы тыңдау, қабылдау, есте сақтау, ажырата білумен қатар, музыкамен ырғақты қимылдарды орындату арқылы балаларды сергек, көңілді жүруге, дене бітімінің сымбатты болып өсуіне, денсаулықтарын нығайтуға көңіл бөлетінін байқадық. Төменде шетелде қолданылатын музыка терапиясының әдістеріне тоқталамыз [7]:

1. Музыкалық нейробиология.

Бұл әдіс музыканың миғы әсерін зерттеуге негізделген. Нейробиология мен музыка ғылымын біріктірген бұл тәсіл, балалардың когнитивті қабілеттерін дамыта отырып, олардың эмоциялық жағдайларын жақсартуға бағытталған. Музыка тыңдаған кезде ми белсенді бола түседі, бұл балалардың есте сақтау қабілетін, зейінін және зияткерлік деңгейін арттырады. Сондықтан балабақшада сабақ уақытысында әрдайым классикалық музыкалар қойылады екен. Германия мен Австрияда көбірек қолданылатын бұл тәсілде балалар сабақ барысында музыка тыңдаған кезде олардың миы жаңа жолдармен жұмыс істейтіндіктен, есептерді тез шығарып, әріптерді тез үйренеді екен. Әрі ми жаңаша ойлана бастайтындықтан, берілген тапсырмаларды да тез орындауға көмектесетін көрінеді. Біздің елімізде бұл әдіс кеңінен қолданылмайды, бірақ оны енгізу балалардың логикалық ойлауын жетілдіруге ықпал ете алады.

2. Музыкалық ойын терапиясы.

Музыкалық ойын терапиясы – бұл баланың эмоцияларын музыка арқылы сыртқа шығаруға арналған әдіс. Мұнда балалар балабақшаның өзінде-ақ музыкалық аспаптармен ойнап үйренеді, ән айтады, музыкалық ырғаққа сай билейді. Балалар осылайша өз эмоцияларын білдіре алады, ал бұл психоэмоционалды жағдайларын жақсартуға көмектеседі. Шетелде, әсіресе АҚШ-та, бұл әдіс балалардың әлеуметтік және эмоционалды дамуында үлкен рөл атқарады. Балалар музыкалық аспаптармен ойнағанда немесе би билегенде, өз сезімдерін түсініп, дұрыс жеткізе біледі, артық негативтерін шығара біледі. Сол арқылы баланың өзін-өзі тануына көмектеседі. Және олардың психологиялық тепе-теңдіктерін сақтауға көмектеседі.

3. Музыка мен қозғалыс интеграциясы.

Бұл әдіс музыканы дене қозғалысымен біріктіреді, бірақ би емес. Балалар музыка тыңдаған кезде тәрбиеші көрсеткен қимыл-қозғалыстарды жасауды бастайды, бұл олардың физикалық дамуымен қатар, эмоциялық жағдайын да жақсартады. Музыка мен қозғалысты біріктіру арқылы балалар зейінін және сенсорлы-моторикалық дағдыларын дамытады. Канада мен Ұлыбританияда бұл әдіс балалардың дене үйлесімділігін арттыруға, эмоциялық жағдайларын жақсартуға бағытталған. Себебі балалардың денсаулығына оң әсер ететіндігі дәлелденген екен. Олар өз денелерін дұрыс сезініп, музыка арқылы эмоцияларын реттеуді үйренеді.

4. Музыкалық психотерапия.

Музыкалық психотерапия әдісі психологиялық мәселелерді шешуге арналған. Бұл әдіс балалардың ішкі әлеміне тереңірек үңіліп, оларды музыка арқылы тыныштандырады. Балалар өздерінің эмоцияларын музыка арқылы шығара алады, сол арқылы ішкі мазасыздықтарын жеңуге көмектеседі. Әсіресе, көп қолдауды қажет ететін, зейінін жинақтай алмайтын, есте сақтауы төмен балаларға үнемі классикалық музыка тыңдатады екен. Шетелде, әсіресе Израиль мен АҚШ-та музыкалық психотерапия кеңінен қолданылып келеді. Бұл әдіс балалардың эмоциялық проблемаларын шешуге, олардың қорқыныштары мен стресстерін жеңуге көмектеседі. Қазақстанда бұл әдіс әлі кең таралмаған, бірақ музыкалық психотерапия әдісін қолдану балалардың психологиялық жай-күйін жақсартуға үлкен септігін тигізеді.

5. Музыкалық нейрографика.

Музыкалық нейрографика – бұл музыка мен сурет салуды біріктіретін ерекше әдіс. Балалар музыка тыңдай отырып, өз эмоцияларына сәйкес сурет салады. Бұл әдіс баланың шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, оның ішкі дүниесіне тереңірек үңілуге көмектеседі. Германия мен Францияда үнемі қолданылатын музыкалық нейрографика әдісі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға арналған. Музыка тыңдап отырып, бала сурет салу арқылы өз эмоцияларын бейнелейді, бұл олардың психоэмоционалды жағдайын жақсартуға әсер етеді.

Шетелде қолданылатын музыка терапиясының әдістері балалардың психоэмоционалды және физикалық дамуына үлкен әсер етеді. Музыкалық нейробиология, музыкалық ойын терапиясы, музыка мен қозғалыс интеграциясы, музыкалық психотерапия және музыкалық нейрографика сияқты әдістер баланың ішкі сезімін түсініп, оны дамытудың жаңа жолдарын ұсынады.

Қорыта келе, балабақшада аталмыш әдістердің қолданылуы балалардың толыққанды дамуына ықпал етіп, психоэмоционалды жағдайларын жақсартуға көмектеседі. Егер бұл әдістерді тиімді қолдансақ, біз балаларымыздың шығармашылық, интеллектуалды және эмоционалды дамуын жаңа деңгейге көтере аламыз деген тұжырымға келдік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қасым-Жомарт Тоқаев. «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 2023 жылғы 1 қыркүйек.
2. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. – Алматы, 2008.
3. Құнанбаев А. Шығармаларының толық жинағы (екі томдық). – Алматы: Көркем әдебиет, 2020. – 368 б.
4. Әбу Насыр әл-Фараби. Музыка туралы үлкен кітап (1-бөлім). Әбу Насыр әл-Фараби / ауд. Ж. Сандыбаев. – Алматы: «Қазақ университеті», 2021. – 408 б.
5. Жүсіпбаева А.Б., Мукашева А. Музыкалық терапияның тәрбиелік мәні және оның қызметі. Том 53 № 2 (2015): Вестник КазНУ. Серия психологии и социологии
6. Бапаева Г. Музыкалық терапияның адам психикасына жағымды әсерлері. «Жантану мәселелері». -№ 4 (20). – 2012
7. Декер Фойгт Г.Г. Введение в музыкотерапию – СПб.: Питер, 2003. – 60 с.

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

1	Тілеп Б.А.	Құттықтау сөзі.....	3
2	Джамилова Н.Н	Анализ проблемы ознакомления дошкольников профессиям в зарубежных странах.....	4
3	Солиев И.С. Джумабаева Г.Б.	Применение информационно-коммуникативных технологий в дошкольной организации.....	8
4	Керимбаева Р.К.	Мектепке дейінгі және ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамытуға арналған ұлттық нақыштағы модульдер мен дамыту ойыншықтары.....	11
5	Жунусбекова Г.Ж.	Мектепке дейінгі ұйымды басқарудағы инновациялық әдістер: тиімді басқару модельдері мен тәжірибелері.....	15

I СЕКЦИЯ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА ТЕНДЕНЦИЯЛАР МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАР			
6	Жакупова А.Ж.	«Жасыл балабақша»: мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық білім беру тұжырымдамасы ретінде.....	19
7	Azimbaeva D.K. Kyakbayeva U.K.	Developing algorithmic skills in preschool children through play.....	22
8	Сүндет А.Б.	Болашақ мектепке дейінгі маманның кәсіби коммуникативті күзінеттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары.....	25
9	Турманова М.У.	Мектеп жасына дейінгі балалардың мектепке интеллектуалдық дайындығын қалыптастырудың гендерлік ерекшеліктері.....	27
10	Нұрғали А.Б.	Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің эмоционалды интеллектін дамытудағы инновациялық әдістер.....	30
11	Капенова А.А. Серік А.С.	«Lesson study» әдісін пайдалану барысында болашақ Педагог-тәрбиешілерді кәсіби әрекетке дайындау.....	33
12	Kilybaeva G.K.	Child's stress-free adaptation to the kindergarten environment.....	37
13	Майлыбаева Г.С Искакова А.Т. Оспанова Б.К Орынғалиева Ж.О Утегулов Д.Е.	Мектепке дейінгі ұйымдағы инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагог: әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және педагогикалық қызметті басқару.....	41
14	Жанатбекова Н.Ж Исатаева Ә.А. Кайкибаева А.С. Байдилданова М.С Абишева А.С	Болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің инклюзивті білім беру туралы білімдерін қалыптастыру және мамандыққа қажетті дағдыларды дамыту.....	45
15	Шажабаетова Ж.А. Шарапиева Р.З.	Мектеп жасына дейінгі балалардың когнитивтік және шығармашылық дамуының өзара байланысы.....	49
16	Khassanova A.Z Tlepbergenova G.E.	Pedagogical design of early career guidance through play.....	53
17	Турдалиева С. Туабаева Ғ.З.	Мектеп жасына дейінгі балалардың әлеуметтік белсенділігін дамыту мәселесіне көзқарастар.....	56
18	Наимова З.К.	Место и роль сказки в духовно-нравственном воспитании младших школьников.....	59
19	Ибрагимова Л.	Халық педагогикасындағы балалардың ойлауын дамыту әдістері...	61
20	Жумашева Г.Х. Камалова С.А.	Овладения навыками и умениями общения на основе инновационной технологии.....	62
21	Жумашева Г.Х. Даниярова Ш.Е.	Инновация в использовании steam технологий в экологическом образовании.....	65
22	Babayeva D.R. Kalauova M.	Content of inclusive education in preschool educational organizations...	68

23	Садыкова Ш.А.	О профессиональной компетенции социального педагога дошкольного образования.....	70
24	Наимова Н. Омирбаева А.	Особенности обучения английскому языку в дошкольном возрасте	73
25	Ширинбаева Г.К	Мектепке дейінгі жастағы балаларды әлеуметтік дамытудың еріктілік технологиялары.....	75
26	Айтпаева А.К	Менталитет как фактор, влияющий на процесс социализации личности.....	78
27	Ахметова Р.М	Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудегі сабақтастық.....	81
28	Таубаева Г.З	Жоо-да тәжірибеге бағдарланған оқытудың маңызы.....	84
29	Тургунбаева Б.А. Дүйсенбеков Е.Б. Аширбаева У.Н.	Оқушылардың педагогикалық мамандыққа қызығушылығын қалыптастырудағы мектеп пен жоо өзара әрекеттестігі.....	87
30	Aripzhan G.Z.	The concept “boardwork presentation technique” and its capabilities in foreign language teaching.....	91
31	Каримова Р.Е. Алимбекова А.А.	Болашақ педагог-тәрбиешілердің заттық-дамытушы ортаны тиімді құру арқылы ойын іс-әрекетін ұйымдастырудағы рөлі.....	95
32	Атемкулова Н.О. Кудайбергенова С.К.	Геймификация в дошкольной педагогике: современные тенденции	98
33	Абилбакиева Г.Т. Ашенова А.С.	Мектепалды топ балаларын жасанды интеллект технологиялары арқылы мектепке дайындау.....	102
34	Боранчинова А.М.	Бастауыш сынып оқушыларының жаңартылған әдіс-тәсілдер арқылы жаттау дағдысын қалыптастыру.....	106
35	Атемкулова Н.О. Амандосова Г.С.	Ортаңғы топ балаларының мәдени-гигиеналық дағдыларын қалыптастыру.....	109
36	Мейрамбай А.Н. Ешенкулова Д.Б.	Балалардың мектепке дейінгі мекемелерге бейімделуінің психологиялық аспектілері.....	113
37	Шегебаева Г.У. Алимбекова А.А.	Назипа Құлжанованың денсаулық сақтау – білім беру ортасын құру және нутрициологиялық идеялары.....	116
38	Байджанов Б.Х.	Современные подходы к развитию информационно-аналитической компетентности студентов в условиях цифровой трансформации образования.....	121

II СЕКЦИЯ

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

39	Бекмұрза Д.С.	Заттық дамытушы орта негізінде ересектер тобы балаларының танымдық-зерттеушілік дағдыларын қалыптастыру.....	127
40	Абдримова Ф.А.	Класс-педагогика және класс балабақшаларындағы оқыту кезеңдері	129
41	Шаймырза А.Н. Жакупова А.Ж.	Мектепке дейінгі білім беруде Эдьютейнмент технологияларын қолданудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері.....	131
42	Советова А.Б.	Ересек топ балаларының үстел үсті ойыны әрекетінде тілдік қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.....	134
43	Жәдігерова А.Ә	Мектепке дейінгі жастағы балалардың эмоционалдық және мінез-құлық мәселелерін шешудегі арт-терапия тәсілдері.....	137
44	Булшекбаева А.И. Дәуірбаева Д.С.	Мультисенсорлық әдістер арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту.....	141
45	Жумадилоа А.С. Жантаева А.М. Абраимова Ж.С.	Мектепке дейінгі ұйымда акт арқылы әзірленген анимациялық ертегілерді қолдану ерекшеліктері.....	144
46	Жумадилоа А.С. Жантаева А.М. Шералиева М.А.	Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мектепке дейінгі ұйымда қолданылуы.....	148
47	Аманжолова Ә.Н. Балжігітова Р.О.	Танымдық дағдыларды дамытудағы инженерлік-техникалық ойындар.....	153

48	Сарыбекова Қ.Н.	Мектеп жасына дейінгі балалардың кеңістікті бағдарлау генезисі...	156
49	Сарыбекова Қ.Н.	Мектепке дейінгі мекемеде қарапайым математиканы дидактикалық ойындар арқылы оқыту технологиясы.....	159
50	Оспанбекова М.Н. Бейсенова А.Г. Ергалиева К.Т.	Ерте жастағы балаларда бейімделудің психологиялық- әлеуметтік ерекшеліктері.....	164
51	Жусупова Ж.А. Сапабекова Г.А. Хамитова А.А	Отбасы-бала дамуындағы эмоционалды-психологиялық қуатты фактор ретінде.....	168
52	Жандилдина Р.Е Турсунбекова Г.И. Кайырбекова С.Қ.	Балаларды белсенді оқытуда интерактивті ойындардың ерекшеліктері.....	173
53	Махина С.Қ. Сейдазым К.Е. Сарина М.К.	Мектеп жасына дейінгі бала психикасын дамыту мүмкіндіктері.....	176
54	Дүйсебекова А.Е. Турсунова Л.А. Оразбай Д.Қ.	Ақыл-ойға бағдарланған интеллектуалды ойын – бала танымының алғашқы қадамы.....	180
55	Шайменова Л.С Егімбай С.М. Ильяшева Л.Б.	Ақыл-ой картасы - баланың ақпаратты есте сақтаудың бірегей қарапайым әдісі ретінде.....	185
56	Сейдина Б.З. Шындаулетова Г.К. Нурпазылова А.С.	Арт-терапия - балаларға психологиялық қарым-қатынас құралы ретінде.....	189
57	Жандилдина Р.Е. Саттар Т.Т. Ыдырыс З.Н. Қуандық Б.Ғ.	Балаларды steam технологиясы арқылы белсенділікке тәрбиелеудің жолдары.....	193
58	Тұрғанбай А.Т.	Болашақ тәрбиешілерді жобалау іс-әрекетіне даярлау.....	197
59	Ердембекова Д.А. Бульшекбаева А.И. Жумабекова А.О.	Реджио педагогикасының мектепке дейінгі білім берудегі рөлі.....	200
60	Манкеш А.Е Джанегизова У.С.	Цифрлық білім беру жағдайында болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің медиасауаттылығын қалыптастыру.....	206
61	Айтжанова Э.Н. Кыякбаева У.К.	Қазақстандағы нейротехнологиялар негізінде болашақ мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің цифрлық мәдениетін қалыптастырудың педагогикалық негіздері.....	210
62	Ерғалиева Ж.А.	Мектепке дайындық тобында ойынның тәрбиелік мәні.....	214
63	Сариева Г.М.	Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қазақ халық дәстүрлерін қолдану ерекшелігі.....	216
64	Смагулова Б.Б.	Ұлттық құндылықтарға негізделген мектепке дейінгі ұйымның даму стратегиясы.....	219
65	Калкузова С.Р.	Мектепке дейінгі білім беру сапасын арттыру: педагогтердің кәсіби дамуы мен үздіксіз білім алу жүйесі.....	222
66	Чурекбаева Г.	Сәндік-қолданбалы өнер мектеп жасына дейінгі балалардың көркемдік талғамын қалыптастырудың негізгі құралы.....	226
67	Накипова Ж.К.	Инновациялық технологияларды қолдану арқылы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамыту.....	230
68	Асанханова Ж.Ж.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың ойын әрекеті киберқауіпсіздік дағдыларын қалыптастыру.....	234
69	Ауезова А.А. Исатаева А. Хамидуллина Е.Е.	Развитие инженерного мышления у детей посредством конструктивных игр.....	236
70	Макеева Р.А.	Біліктілікті арттыру курстарының мектепке дейінгі ұйым педагогтерінің кәсіби құзыреттіліктеріне әсері.....	240

71	Әлібек Ә.Ж. Ахметова А.И.	Мектеп жасына дейінгі балаларға педагогикалық диагностика жүргізудің ерекшеліктері.....	243
72	Мүтәліпова Ә.Б. Таубаева Ғ.З	Мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпсіз мінез-құлық туралы білім мен дағдыларды қалыптастырудың маңыздылығы.....	246
73	Тұрыснбай А. Еркебаева С.Ж.	Мектеп жасына дейінгі балаларды тәрбиелеуде ақпараттық коммуникативтік технологияларды қолдану.....	250
74	Мүсірәлі Қ. Еркебаева С.Ж.	Мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін эбру – сурет салудың инновациялық педагогикалық технологиясы арқылы дамыту.....	252
75	Мүсірәлі С. Еркебаева С.Ж.	Асық технологиясы арқылы мектепке дейінгі балалардың зияткерлік дамуын қолдау: ғылыми және практикалық тұрғы.....	254
76	Окенова А. Еркебаева С.Ж.	Ортаңғы топ балаларының денсаулық технологиясын қолдана отырып физикалық дағдыларын дамыту.....	257
77	Қожақова А. Еркебаева С.Ж.	Мектепке дейінгі ересек топ балаларының ертегі терапиясы арқылы коммуникативтік дағдысын дамыту.....	259
78	Қожабек Ж.Ә. Еркебаева С.Ж.	Мектеп жасына дейінгі балалардың виртуалды қабырғаларды қолданудың педагогикалық-психологиялық әсері.....	261
79	Абдуллаева Д.Ф. Джолдасова Н.А. Алиакбарова Ш.У.	Использование игровых технологий в дошкольном образовательном процессе.....	263
80	Каримова Д.А. Абдуллаева З.Я. Мырзаханова Г.Д.	Формирование креативности у детей среднего дошкольного возраста в Туркестане на основе педагогических технологий.....	268
81	Махсүтова Н.Х. Балтабаева Г.М.	Развитие навыков разговорной речи у детей дошкольного возраста с использованием педагогических технологий.....	273
82	Худайбергенова Г.Х. Ергешова Д.Г. Нишанбаева Ш.Ә.	Развитие словарного запаса у детей дошкольного возраста в Туркестане на основе современных технологий.....	279
83	Туреханова Г.З. Маннапова Ф.З.	Развитие культурных ценностей у детей дошкольного возраста в Казахстане на основе современных технологий.....	284
84	Капсанова Г.Б. Абитова Г.Т.	Актуальные проблемы формирования основ экологической культуры детей дошкольного возраста.....	289
85	Khashimova Y.I.	The manifestation of professional competence in future teachers as a psychological phenomenon.....	292
86	Бабаева Д.Р. Калауова М.С.	Инновационные технологии в дошкольном образовании в Узбекистане.....	296
III СЕКЦИЯ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ			
87	Шауенова М.А.	Тимбилдинг: студенттік ұжым қалыптастырудағы рөлі немесе ерекшелігі.....	298
88	Мамырбай А.М.	Болашақ логопед мамандарын ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен логопедиялық жұмысты ұйымдастыруға даярлау жолдары	300
89	Сержанқызы Ж. Ильясова Н.Ә.	Медиабілім беруді дамытудың педагогикалық негіздері.....	302
90	Галиева А.Н. Қантбаева А.	Болашақ бастауыш сынып оқушыларының жазбаша тілі бұзылыстарын алдын алу бойынша логопедиялық жұмыс.....	307
91	Жаныбек Н.Е. Атемова Қ.Т.	Жасанды интеллект технологиялары ортасының модельдері мен құрамдас бөліктері.....	311
92	Қаныбек Қ.Ә. Сахиева Ф.А.	ЖОО-да гибриді оқытуды қолданудың тиімділігі.....	314
93	Әріпжанова А.О. Книсарина М.М.	Болашақ мұғалімнің басқарушылық құзыреттілігінің мазмұны мен құрылымы.....	317
94	Турганбаев А.О. Махмұтова К.И.	Қосымша білім беру педагогтерінің кәсіби құзыреттілігін дамыту...	320

95	Умарова А.А. Книсарина М.М.	Студенттердің кәсіби ұтқырлығын дамытудың теориялық негіздемесі	322
96	Мустафа С.Т. Алметов Н.Ш.	Психологиялық кедергілер ұғымының психологиялық аспектілері	325
97	Штауб Э.С.	Оқу сауаттылығын дамытудағы инновациялық әдістер: деңгейлік тапсырмалар тәжірибесі.....	327
98	Есмұрзаева М.	Аутизм спектрі бұзылған мектеп жасындағы балаларда Әлеуметтік дағдыларды дамыту мәселесі.....	329
99	Онгарбаева А.Е.	Түзету кабинеті жағдайында психикалық дамуы тежелген балалардың (3-5 жас) сөйлеу тілін қалыптастыру.....	334
100	Ахметжанова Е.	Психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларын түзете-дамыта оқытуда педагогикалық диагностиканы ұйымдастыру	338
101	Андаспаева Г.Т.	Кохлеарная имплантация как средство компенсации слуховой недостаточности.....	341
102	Кенжеева А.К. Ақылбаева Г.И.	Оказание специальной помощи детям раннего возраста.....	343
103	Сауданбекова К.А.	Преодоление трудностей при письме у младших школьников.....	346
104	Исаметова А.Т. Қадірова Е.Б.	Білім алушылардың мотивациясын қалыптастыру.....	349
105	Akeshova N.M.	Developing creativity on the basis of using modern technologies in the educational process.....	352
106	Akeshova M.M.	Enhancing digital technologies in teaching English for young learners	357
107	Асанқызы А. Орал Г.О.	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды түзету-оңалту процесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңыздылығы.....	362
108	Әбілжанова А.С.	Акцентті қарым-қатынас және оның педагогикалық үдерістегі рөлі	365
109	Майлыбаева Г.С. Хаймулданов Е.С. Байдилданова М.С. Кусаинова А.М.	Бастауыш сынып оқушыларының бойында ұлттық құндылықты патриоттық тәрбие негізінде қалыптастыру.....	369
110	Бекқожанова Г.Қ. Баусариева Г.Т.	Шетел тілін оқытуда жасанды интеллект чат-боттарын қолданудың тиімділігі.....	374
111	Yeshmurat G.K	Psychological Aspects of Learning English as a Second Language.....	379
112	Сейлгазинова С.А. Саметова С.А. Сапарғалиева А.М.	Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тәрбиелеудің тиімді жолдары.....	384
113	Таймбетова С.Ж Ақжолова А.Т.	Бастауыш сыныптағы үлгерімі төменбілімалушылардың білім сапасын арттыруда қолданылатын нәтижелі әдістер.....	389
114	Сламқұлов А.Ш.	Дене тәрбиесінің болашақ педагогтің тұлғалық дамуына ықпалы....	392
115	Аманжол А.Г. Олонова Л.Д. Жукова Т.В.	Телемост как средство организации досуга учащихся сельских школ.....	395
116	Сержанұлы Б. Төлегенұлы Н.	Эмоционалдық интеллектінің ерекшеліктері.....	399
117	Нурмуханбетова А.К. Садырбекова Г.П.	Мектеп жасына дейінгі балаларға музыка терапиясын қолданудың тиімділігі.....	402

Педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Манкеш Ақсауле Ерженбайқызының 70 жылдық мерейтойына арналған
**«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ:
ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАР»**
атты халықаралық ғылыми форумның
МАТЕРИАЛДАРЫ
11 сәуір 2025 жыл

МАТЕРИАЛЫ
международного научного форума посвященный к 70-летию профессора, доктора педагогических
наук Манкеш Аксауле Ерженбаевны **«СОВРЕМЕННОЕ ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ:
ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**
11 апреля 2025 года

MATERIALS
the international scientific forum dedicated to the 70th anniversary
of Professor, Doctor of Pedagogical Sciences Mankes Aksaule Yerzhenbaevna
“MODERN PRESCHOOL EDUCATION: EXPERIENCE AND PERSPECTIVES”

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Педагогика және психология факультеті
Мектепке дейінгі білім беру және әлеуметтік педагогика кафедрасы

050010, Алматы қаласы
Достық даңғылы, 13
e-mail: aizhan.auezova@mail.ru

Басуға 10.04.2025 қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₈.
Қаріпі «Тип таймс». Цифрлық басылым. Сықтықар қағазы.
Көлімі 51,5 б.т. Таралымы 10 дана. Тапсырыс 254.

050010. Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды